

RIJKS
GESCHIEDKUNDIGE
PUBLICATIËN
GROTE SERIE
270

GENERALE MISSIVEN

VAN GOUVERNEURS-GENERAAL EN RADEN AAN HEREN XVII DER
VERENIGDE OOSTINDISCHE COMPAGNIE DEEL XIV: 1761-1767 | BAND 2

BEWERKT DOOR
H.K. S'JACOB

GENERALE MISSIVEN

VAN GOUVERNEURS-GENERAAL EN RADEN AAN HEREN XVII DER
VERENIGDE OOSTINDISCHE COMPAGNIE DEEL XIV: 1761-1767 | BAND 2

GENERALE MISSIVEN

VAN GOUVERNEURS-GENERAAL EN RADEN AAN HEREN XVII DER
VERENIGDE OOSTINDISCHE COMPAGNIE DEEL XIV: 1761-1767 | BAND 2

BEWERKT DOOR
H.K. S'JACOB

© 2017 Huygens ING (KNAW), Amsterdam
Postbus 10855 · 1001 EW · e-mail info@huygens.knaw.nl
www.huygens.knaw.nl

Uitgegeven door Sidestone Press, Leiden
www.sidestone.com

Imprint: Sidestone Press

Vormgeving binnenwerk: Frans Aussems grafisch ontwerp, Haren
Omslagontwerp: Sidestone Press, Leiden

978-90-8890-536-0 (Softcover)
978-90-8890-537-7 (Hardcover)
978-9088-90-538-4 (PDF e-book)

Band 1 (separaat verkrijgbaar):
978-90-8890-533-9 (Softcover)
978-90-8890-534-6 (Hardcover)
978-90-8890-535-3 (PDF e-book)

ISSN 0921-90 / NUR 680

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) maakt
deel uit van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Inhoud

Band 1

- vii Inleiding
- ix Lijst van Generale Missiven 1761-1767
- xi Titels van geraadpleegde werken
- i Generale Missiven Van der Parra 1761-1767
17, oktober 1761 – 20, oktober 1764

Band 2

- xix Lijst van Generale Missiven 1761-1767
- 537 Generale Missiven Van der Parra 1761-1767
31, december 1764 – 15, mei 1767
- 1077 Toelichting bij de indices
- 1079 Index van persoonsnamen
- 1105 Index van geografische namen
- 1131 Index van scheepsnamen
- 1139 Index van overige termen

Lijst van Generale Missiven 1761-1767

VAN DER PARRA, 17 oktober 1761-15 mei 1767

Band 1

- pag. 1 I. Van der Parra, Van der Spar, Van Bazel, Hooreman, Van Riemsdijk, De Klerk, Van Mijlendonk en Romp, Batavia 17 oktober 1761
- 33 II. Van der Parra, Hooreman, Van der Spar, Van Riemsdijk, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Van Mijlendonk en Romp, Batavia 31 december 1761
- 149 III. Van der Parra, Hooreman, Van Riemsdijk, Van Bazel, Schreuder, De Klerk, Van Ossenberg en Romp, Batavia 4 mei 1762
- 161 IV. Van der Parra, Hooreman, Van der Spar, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Romp en Hilgers, Batavia 18 oktober 1762
- 191 V. Van der Parra, Hooreman, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Romp en Hilgers, Batavia 31 december 1762
- 301 VI. Van der Parra, Hooreman, Van der Spar, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Romp en Hilgers, Batavia 10 mei 1763
- 315 VII. Van der Parra, Hooreman, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Romp, Hilgers, Haksteen en Alting, Batavia 18 oktober 1763
- 349 VIII. Van der Parra, Hooreman, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Romp, Hilgers, Haksteen en Alting, Batavia 31 december 1763
- 479 IX. Van der Parra, Hooreman, Van der Spar, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Taillefert, Romp, Hilgers, Haksteen en Alting, Batavia 8 mei 1764
- 491 X. Van der Parra, Hooreman, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Taillefert, Romp, Hilgers, Haksteen en Alting, Batavia 20 oktober 1764

Band 2

- 537 XI. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Taillefert, Romp, Hilgers, Haksteen en Alting, Batavia 31 december 1764
- 681 XII. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Van Ossenberg, Taillefert, Romp, Hilgers en Alting, Batavia 8 mei 1765
- 695 XIII. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Harting, Taillefert, Romp, Van Ossenberg, Hilgers en Alting, Batavia 20 oktober 1765
- 745 XIV. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Harting, Taillefert, Romp, Van Ossenberg, Hilgers, Alting en Hasselaar, Batavia 31 december 1765.
- 883 XV. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Harting, Taillefert, Romp, Van Ossenberg, Hilgers, Alting en Hasselaar, Batavia 8 april 1766
- 893 XVI. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Harting, Taillefert, Romp, Van Ossenberg, Hilgers, Alting en Hasselaar, Batavia 21 oktober 1766
- 943 XVII. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Romp, Van Ossenberg, Hilgers, Alting en Hasselaar, Batavia 31 december 1766
- 1063 XVIII. Van der Parra, Van Riemsdijk, Schreuder, Van Bazel, De Klerk, Romp, Van Ossenberg, Hilgers, Alting en Hasselaar, Batavia 15 mei 1767

XI. PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, LOUIS TAILLEFERT, MICHIEL ROMP, MAURITS THEODORUS HILGERS, PIETER HAKSTEEN EN WILLEMARNOLD ALTING, BATAVIA 31 DECEMBER 1764.
VOC 3099 (Kol. Arch. 2991), fol. 1442-2169.

[fol. 1442] Met het voorschip de Vrouwe Petronella is de brief van 20 oktober 1764 verzonden. Dit schip is voorspoedig vertrokken. Op 1 november ging de admiraal mr. Librecht Hooreman aan boord van zijn schip Borssele. De volgende dag vertrokken met de Borssele de Jonge Lieve, Gouverneur- Generaal, Duinenburg, Snoek en [fol. 1443] Huis ten Donk. Op 3, 9 en 11 november zijn de Erfprins, Vredestein en Lekkerlust vertrokken, maar door de buitengewoon vroeg opstekende en aanhoudende westenwind zijn al deze schepen pas op 23 of 24 november Straat Sunda gepasseerd. Hopelijk komen zij eerder dan de Jerusalem en Vosmaar, aan wie deze brief werd meegegeven, behouden in Nederland aan. Nu volgt het gebruikelijke verslag over het afgelopen jaar.

AMBON

[fol. 1444] In de brief van 20 oktober 1764 werd gemeld dat Huis ten Donk en Rotterdam uit Ambon waren teruggekomen met 980.755 pond garioffel nagels en 2905 pond moernagels. Tevens kwam de bark Draak via Java's Oostkust terug. Exclusief de rijst die de Draak daarvandaan heeft aangevoerd, brachten deze schepen 270 pond hertshoorn en enige lurivogels mee, en enig teruggezonden zwaar touw en wapenkamergoederen t.w.v. f 253.570. Naast de pantjalangs Smaak en Verlangen voor het gouvernement, zijn naar Ambon de Giessenburg, Vrouwe Elisabeth, de bark Buis en de sloep Haak gezonden met een lading t.w.v. f 454.572 aan contanten, diverse goederen en huishoudelijke zaken. Deze schepen moesten van Java's Oostkust [fol. 1445] 580 last rijst meenemen. Op 22 en 26 november 1764 werd er over de brieven uit Ambon van 31 mei en 20 september, en over de aparte brieven van gouverneur Willem Fokkens van 31 mei, eind augustus en 20 en 26 september 1764 vergaderd. Aangaande schepen en vaartuigen is het verongelukken van de sloep Nagapatnam en de pantjalang Honimoo reeds gemeld. Er is bevolen dat met specerijen terugkerende schepen direct naar Batavia komen, zodat iedere verdenking van ondergewicht op Java's Oostkust wordt uitgesloten. Op de klachten over de geringe inhoud van de leggers met arak, [fol. 1446] zoals het vorige jaar in de Zuiderburg en dit jaar in 't Huis ten Donk en Rotterdam, is uitleg gevraagd aan de administrateurs van het provisiemagazijn en zijn zes leggers, die met de laatst genoemde schepen naar Batavia werden teruggestuurd, met dezelfde ijkan die daar werd gebruikt, nagemeten. Daar het een en ander aan die kan haperde, waardoor er een ondergewicht van 513 $\frac{1}{3}$ kan op de lading arak van de Zuiderburg werd geconstateerd, is dit tekort voor rekening van hoofdadministrateur Josias Alexander de Villeneuve gelaten. Eigenlijk het tekort dat wat in die leggers met de Zuiderburg, 't Huis ten Donk en Rotterdam is aangevoerd volgens de meting met de defecte kan, en wat deze na de hermeting met vier daartoe speciaal gezonden kannen meer bevatten. In de vergadering van 29 november is de klacht over de slechte kwaliteit van de pannenlatten ongegrond bevonden, [fol. 1447] maar niettemin werd de baas van de timmerlieden bevolen deugdelijk houtwerk te zenden. In de brief van 20 september wordt het gewas aan kruidnagels op de goede opbrengst van 1652 $\frac{1}{2}$ bahar, of 908.075 pond geschat. Men hoopt dat dit uitkomt. Volgens de brief van 31 mei 1764 waren er 316.954 vruchtdragende, 160.726 halfwassen en 94.438 jonge bomen, of samen 572.118. Dat is, uitgezonderd de oude bomen, maar 22.178 meer dan het vastgestelde aantal van 550.000, waarop men het bestuur heeft aangespoord het te houden. De uitroeiing

geschiedde dit jaar op Hoamoal, of klein Ceram, en op de buitenkust van Ceram op Honimoa, Nusa Laut en Buru met 2889 kruidnagel- en 244 nootmuskaatbomen. Gouverneur Fokkens kwam met de boslopers, die sedert 1760 werden aangesteld, overeen hen voortaan rsd 1½ te betalen voor het opspeuren van iedere vruchtdragende nagelboom in plaats van de rsd 3 die zij [fol. 1448] sinds 1760 hebben genoten. Sindsdien is daarmee tot eind augustus 1764 f 2426 gemoeid geweest. Op de opmerking in de brief van 31 december 1763 over de sagobossen, heeft het bestuur geantwoord dat er op Buru niet aangeplant kan worden, doordat er geen sagobossen van de Compagnie zijn. Daar dit niet strookt met de informatie dat er wel particuliere bossen zijn, is om opheldering gevraagd. Hoewel de verbouw van peper op Buru in 1758 net zo weinig succes heeft gehad als die op Manipa, hoopt men dat ze toch zou verbeteren. Nu het bestuur het tegendeel heeft gerapporteerd, heeft men het gevraagd [fol. 1449] of er niet beter geheel mee opgehouden kan worden, als het er in het geheel niets in ziet. Een antwoord wordt afgewacht. Bij de drie venduties van textiel, volgens opdracht in kleine partijen, werd op een inkoopbedrag van f 12.886 een bedrag van f9669 geprofi-teerd, ofwel 75 %. De uitgaven bedroegen in 1763/64 f 252.148, wat f 18.010 meer is dan het voorafgaande jaar. De inkomsten waren maar met f 1037 toegenomen, en bedroegen in totaal f 56.023. Er is aangespoord de uitgaven te beperken en de inkomsten te doen toenemen, waartoe de Hoge Regering ook het zijne zal bijdragen. De opvatting van gouverneur Fokkens over middelen ter bezuiniging, die hij door zijn kort verblijf nog niet kon geven, worden afgewacht. De toenmalige tijdelijke gezaghebber Josias Alexander de Villeneuve maakte in het afgelopen jaar de hongitocht [fol. 1450] langs Cerams zuidkust tot aan Amabay en langs de specerijkantoren. Daarbij gebeurde niets bijzonders, maar het bestuur heeft wel besloten om de hongitocht dit jaar slechts langs de onderhorige kantoren te herhalen, als de omstandigheden het zouden toelaten. De regenten hebben namelijk verzocht er langs de kust van Ceram vanaf te zien wegens het overvloedige kruidnagelgewas, omdat nog een gedeelte van het volk op patrouille was én vanwege de vrees voor invallen door Papua's. Op de vraag of leden van de Raad van Justitie bij het eind van hun zittingsduur zitting kunnen blijven houden, is geantwoord dat men blijft bij het bevestigend besluit van 1 augustus 1743 betreffende de situatie in Coromandel. Terecht merkte het bestuur op dat er op de buitenkantoren vaak geen andere personen beschikbaar zijn. [fol. 1451] In de brief van 31 mei werd bericht dat ds. Sibrandus Abrahami op 29 januari 1764 zijn intrepreek in het Maleis heeft gehouden, maar ds. Wolther Hendrik Tenkinck is wegens slechte ogen ontslagen van het aanleren van die taal. Hij zal echter de f 500,- die als douceur voor het aanleren van Maleis aan predikanten wordt verstrekt, niet genieten. De net aangekomen predikanten Willem Pet en Olivier Lorseele zijn naar Ambon beroepen, terwijl ds. Cornelis Grisse vandaar naar de Maleise gemeente te Batavia werd beroepen en ds. Jan Rudolf Waschmuth, die van Timor naar Ambon zou worden overgeplaatst, is daarvan ontheven en tot vast leraar op Onrust aangesteld. [fol. 1452] De kerkeraad klaagde in zijn besluit van 14 maart 1764 dat hij wordt geplaagd met verzoeken tot het dopen van onechte kinderen en verzocht het bestuur om tegen die schandelijke levenswijze maatregelen te nemen. Het antwoord van het bestuur in de brief van 31 mei is goedgekeurd. In de brief van 20 september werd geantwoord op een besluit van de kerkeraad van 5 april over hetzelfde onderwerp.)

En voorts de leraren opgewekt om door stigtelijke predikatiën en openbare en bijzondere vermaningen te betragten om de ledematen van hun onbetamelijk gedrag, af te trekken, en haar door een handel en wandel overeenkomstig met de waardighejd van de leere des Evangeliums voor te gaan.

Fol. 1452v.

(Van het kapitaal van de Weeskamer per eind februari rsd 58.716 [fol. 1453] is door de Compagnie f 10.800,- op deposito aangenomen. Tevens is goedgekeurd om rsd 1971 van een bedrag van rsd 2149, dat nu al meer dan 30 jaar voortloopt als toebehorende aan onbekende erfgenamen, aan Weesmeesters te laten. Ze zijn aan de heer van het land vervallen. Uit het intrest kunnen Weesmeesters de hun toekomende gelden uit de Weeskamer halen,

mits de totale som op een aparte rekening blijft staan. Het is een goed voorschrift dat bij de Weeskamer en de Boedelkamer geld slechts ten overstaan van twee leden wordt uitgekeerd, die ervoor dienen te tekenen, en dat Boedelmeesteren een kopie van de instructie voor de Boedelkamer in Batavia krijgen om die bij het belasten van boedels met onkosten na te volgen. De toestand van de fortificatiewerken en gebouwen bij de komst van gouverneur Fockens, [fol. 1454] is te vinden in het besluit van 16 mei 1764. In het bericht bij een besluit van 15 augustus, wordt voorgesteld om de beide landpunten van het kasteel en de gebouwen op de equipagerwerf af te breken en andere op te bouwen. Hoewel het bestuur in zijn brief van 20 september om een spoedig besluit heeft gevraagd, is dat nog niet genomen, omdat er naast de berichten slechts een enkele plattegrond werd ontvangen zonder profielen en een gedegen calculatie. Bij besluit van 14 december 1764 is slechts toestemming gegeven voor de bouw van twee kruithuizen van 40.000 à 40.500 pond in plaats van acht magazijnen, waarvan één voor 25 à 30.000 pond en de zeven overige voor ieder 10.000 pond. Het bestuur beweerde dat het bij gebrek aan bergplaats van de voorraad van 55.000 pond, er [fol. 1455] 10.000 pond niet zonder gevaar bewaard kon worden. Voor verdere gebouwen zijn nadere tekeningen en plannen gevraagd, kosten van onderhoud en een opgave welke materialen van de af te breken gebouwen hergebruikt kunnen worden. Slechts is er ingestemd met het voorstel bij het bericht van 16 mei om bij de monding van de rivier de Olifant ter versterking van de inlandse burgerwacht, in plaats van een halve maan, een hoornwerk met twee halve punten te bouwen en om op de Laha, in plaats van een stenen redoute, twee aarden batterijen op te werpen, waarvoor in de brief van 31 december 1763 al toestemming was gegeven. Er is aangespoord om alles hecht en sterk te maken zonder de zuinigheid uit het oog te verliezen. De verpachting van de domeinen bracht maar rsd 6010 op, of rsd 710 minder dan het vorige jaar, hoofdzakelijk door [fol. 1456] de mindere opbrengst van de arak- en saguweerpacht wanneer de militairen op patrouille zijn en doordat de vorige pachter al teveel had geboden. Het besluit van het bestuur om de uitbetaling van gage aan de gewone militairen door de winkelier, ter voorkoming van problemen, in aanwezigheid van twee speciaal aangestelde officieren te laten geschieden, is goedgekeurd. Bovendien wordt toegejuicht dat het bestuur, en in het bijzonder de gouverneur, voorzorg heeft genomen tegen een hoge prijs en schaarste van rijst. Dit voorkomt klachten van de inwoners. Tevens is goedgekeurd dat de sloep Peerl, die daartoe door het bestuur van Banda naar Ambon was gestuurd, van sago is voorzien. [fol. 1457] De majoor van de artillerie en andere deskundigen dienden een rapport over de kruitmolen in. Op 11 december 1764 is besloten voorlopig geen veranderingen in de molen aan te brengen, maar het bestuur op Ambon te bevelen om deze ter vergroting van de productie dag en nacht te laten werken. Het bezwaar dat er 's nachts geen buffels te krijgen zijn, wordt afgewezen. Deze dieren zijn 's nachts in de koelte juist gewilliger. Er is aangespoord om zuinig met de uitgaven te zijn. [fol. 1458] Uit het verslag van de visitateur-generaal, dat wordt meegezonden, blijkt dat de uitgaven in 1760/61 en 1762/63 te hoog waren. Conform het rondschrijven van 9 juli 1762 hebben alle dienaren die geld of goederen administreren, borgen gesteld, of andere zekerheid gegeven. Door een misverstand was dit nog niet geschied. Kapitein Adam Frans Boudoin moest wegens zijn leeftijd en ongemakken het commando over de troepen aan zijn medekapitein Hendrik van den Brink overdragen. Wegens Boudoin's verdiensten, is zijn verzoek om op Ambon als oud-kapitein te mogen blijven ingewilligd. Van den Brink is tot commandant van de militie benoemd. Vaandrig Johan Ernst Ludolph de Harden is naar Batavia verlost, waarmee het aantal vaandrigen op de vastgestelde vier is gekomen. [fol. 1459] Daar er wegens de huidige omstandigheden wel twee meer nodig zijn, zijn de sergeanten Fredrik Mullers en Fredrik Frankena tot vaandrig bevorderd. Wegens het overlijden van de equipage-opzichter Andries Kroon, is onderstuurman Jan Henrik van Ewijk daartoe benoemd. In de aparte brieven van gouverneur Willem Fokkens wordt gemeld dat er van Ambon alleen aan de noordzijde en vanuit Banda alleen aan de zuidzijde van Ceram tegen smokkel van kruidnagels werd gepatrouilleerd. Er wordt aangevoerd dat de smokkel hoofdzakelijk aan de zuidkant tegenover of dichtbij de kantoren

die kruidnagels leveren, geschiedt. [fol. 1460] Hoewel de bedoeling van de Hoge Regering anders was, is deze handelwijze toch goedgekeurd. Omdat het bij de omstandigheden paste, zijn de benoeming van bevelhebbers over de patrouilleschepen en andere maatregelen eveneens goedgekeurd. Hoewel de eerste patrouillevloot pas op 29 maart naar het zuiden vertrok en de tweede op 7 april naar het noorden, waardoor die actie niet het verwachte succes heeft gehad, kan het bestuur, noch de gouverneur daarover een verwijt gemaakt worden. Dat betreft ook het optreden van de patrouillevloot en dat van de gezaghebbers. Voor enige kleine opmerkingen wordt naar de verzonden geheime brief verwezen. [fol. 1461] Op 9 december 1764 is besloten de komende patrouillering in het voorjaar slechts vanuit Ambon, en niet vanuit Banda en Ternate te laten geschieden. Voor overige besluiten over deze belangrijke aangelegenheid verwijst men naar de genoemde resolutie. Daaraan wordt toegevoegd dat er met de Giessenburg en Vrouwe Elisabeth een versterking van 150 soldaten en 100 matrozen is verzonden. Gouverneur Willem Fokkens meldt dat er langs de stranden voortdurend met vier pantjalangs en elf kora-kora's tegen smokkel van specerijen werd gepatrouilleerd, maar doordat de Cerammers zich bij nacht en ontij in zee begeven, maar steeds buiten schot blijven, is hij er niet zeker van dat er niet gesmokkeld is. [fol. 1462] Fokkens meent dat de Cerammers, die met de Papua's en andere gevaarlijke volken samenwerken, slechts met hulp van onderdanen van de Compagnie aan kruidnagels kunnen komen. Daarom stelt hij voor niet alleen het plakkaat van 4 mei 1716, waarbij smokkel van specerijen op de doodstraf en confiscatie van goederen is verboden, te vernieuwen, maar ook vast te leggen dat vaartuigen uitsluitend met een pas van de gouverneur, of van een resident, op de onderhorige kantoren mogen handeldrijven of toegelaten worden,)

--- sub peene dat de hoofden en mindere regenten van zodanigen district, alwaar een vaartuyg sonder pas kwam ten anker te liggen, of gelegen te hebben dat door hun niet in beslag genomen is, als schuldpligtigen aan verboodenhandel in nagulen met de dood gestraft of tenminsten ad vitam verbannen, en hunne familiën voor altoos uyt de successie van het regentschap geset zullen worden. En welk edict, en dies executie hij oordeelt dat ruim soveel afschrik zal geeven, als alle bekrusingsen.

Fol. 1462v-1463r.

(Dit voorstel is door de Hoge Regering overgenomen met de wijziging dat de dreiging met de doodstraf komt te vervallen en dat bovenop de genoemde straffen de goederen geconfiscieerd zullen worden. Gouverneur Willem Fokkens vindt het betalen van kostgeld voor onderdanen die geen christenen zijn, welke door Papua's zijn geroofd en aan Cerammers verkocht zijn, overbodig. Voor beide volken is dat nu een bron van inkomsten en de Cerammers zullen minder gretig zijn deze gevangenen te kopen, als ze de betaalde som niet meer met het kostgeld kunnen terugkrijgen. De Hoge Regering heeft weinig hoop dat het betaalde ooit geresitueerd zal worden, en daarom schreef zij aan Fokkens om af te zien van het betalen van losgeld voor gevangengenomen onderdanen die geen christenen zijn. [fol. 1464] In de brief van 31 mei 1764 meldt het bestuur dat het Engelse schip *The Revenge*, onder kapitein Thomas Watson¹, op 10 januari bij de post Sawai is verschenen. Men verwijst naar de bijgesloten verklaring van de Chinees Gan Soanko en naar die van de artillerist Everts. Uit de tweede verklaring blijkt dat de sergeant op Sawai, in plaats van tegen de komst van Watson naar de wal te protesteren, op zijn zachts gezegd veel te toegeeflijk en gediensstig is geweest. Daarom is besloten deze sergeant te bevelen naar het hoofdkantoor te komen. Het bestuur is bevolen om zulke schepen niet te helpen en zelfs geen water en brandhout te verstrekken. [fol. 1465] Omdat er in de brief van 31 augustus 1764 wordt gemeld dat er in buskruit wordt gehandeld, is op 26 november besloten om vaartuigen van burgers slechts toe te staan niet meer dan 200 pond naar de Oosterkwartieren mee te nemen, tenzij in de passen

1 In de brief van 31 december 1763 (p. 374) wordt als kapitein van *The Revenge* John Watson genoemd.

speciale permissie wordt gegeven voor vervoer van meer buskruit. Bij overtreding verbeuren de eigenaars, of de gezaghebbers van deze schepen niet alleen het kruit, schip en lading, maar worden zij en de handelaars in dit verboden goed zoveel als nodig lijfelijk gestraft. Per circulaire is de besturen in de Oosterkwartieren bevolen vaartuigen door de fiscaal en leden van de Raad van Justitie te laten doorzoeken en bij overtreding tegen de schuldigen een proces aan te spannen. [fol. 1466] Bovendien moet, net zoals verleden jaar naar Timor bevolen, het kruit tot aan vertrek in bewaring worden genomen. Een schriftelijke klacht van drie inlandse regenten dat er van hen bij leverantie van kruidnagels meer overwicht wordt afgenomen dan toegestaan, is voor nader grondig onderzoek aan gouverneur Willem Fokkens gezonden. Hij dient er voor te zorgen dat er niet meer dan 20 pond overwicht per 100 pond wordt geëist en dat inlanders niet door lagere dienaren worden afgeperst. Voor kleine huishoudelijke zaken en dergelijke wordt verwezen naar de gewone en geheime brieven naar Ambon.

BANDA

[fol. 1467] Zoals reeds in de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 werd gemeld is de belasting van wijlen opperkoopman en hoofdadministrateur Gerrit Aansorg voor specerijen van f 53.362 tot f 4755 verminderd. In het besluit van 30 januari 1764 en de brief naar Banda van 3 februari werd uitgebreid behandeld dat de oorzaak van deze onregelmatigheid is, dat een partij specerijen die in augustus 1762 naar Batavia werd verzonden, niet is afgeschreven. Daarbij komen nog andere van zulke onrechtmatigheden. De brief van Heren XVII van 29 september 1763 over Banda is reeds beantwoord en er is uitvoerig verslag gedaan van het stranden van de Zeelelie op de Toekangbesi eilanden. [fol. 1468] Nu worden de gewone brieven uit Banda van 30 mei, 16 juni, eind augustus, 15 en 30 september 1764, de aparte brieven van 25 mei, eind augustus en 30 september 1764 en hun behandeling in de vergadering samengevat. Naar Banda gingen de Standvastigheid, die via Java's Oostkust met rijst is teruggekeerd, de Langewijk en de bark Buis, die rechtstreeks terugkwamen, en de Zeelelie, die als gezegd vergaan is. De Buis bracht het nagewas mee.)

Met voorschreeven bodems zijn aangebragt

166.600	lb.	foelij in soort
661.293	„	gesorteerde nootemuscaten in soort
110	„	vogelnesjes
55	„	caret
5000	„	wax
1 $\frac{7}{8}$	reaal	stampbaarlen
4538	lb.	paarl de amour schulpen
50	„	nootenolij
366	„	nooten geconfijte
150	„	marmelade

Tesamen bedragende f 158.781,3,-.

Van het nagewasch hebben de ministers bij manquement van meerder scheepsruymte, nog moeten aanhouden 34.708 lb. nooten en de Neirase foelij.

Fol. 1468v-1469r.

(Op 6 november en 6 december 1764 werd besloten de Rebecca Jacoba, Standvastigheid, Oosterbeek en de bark Draak, die via Java's Oostkust zullen gaan om rijst te laden, en de Tulpenburg rechtstreeks naar Banda te zenden. Gezamenlijk vervoeren zij de aanzienlijke voorraad van 880 last rijst, wat het verlies van de Zeelelie goedmaakt. Zonodig mag het bestuur de daar aanwezige sloep Agatha Susanna naar Makassar zenden om een lading rijst op te halen. [fol. 1470] Dat zal niet veel zijn, doordat de oogst daar slecht is geweest. De Zuid-Beveland is nog niet geladen. Naar Banda werd met de Vrouwe Rebecca Jacoba, Standvastigheid, Oosterbeek en de bark de Draak verzonden)

85	packen	Coromandelse	lijwaten
34	dito	Souratse	dito
2	dito	Bengaalse	dito
10	balen catoene garen Javas		

	contanten voor het gouvernement
1000	goude ducaten
625	rds. aan payement
4307 $\frac{9}{13}$	stux silvere ducatonen gecartelde

	van de Weeskamer
6000	zilvergekartelde ducatonen tot het inwisselen van duyten, belopende met diverse provisiën, hout- en ijzerwerken, wapenen en andere benodigtheeden f 179.427,3,8. Fol. 1470r-v.

(Het bestuur is opgedragen om met het begin van de oostenwind de Tulpenburg en Oosterbeek zo spoedig mogelijk via Java's Oostkust terug te zenden om daar rijst te laden, om de bark de Draak via Ambon te laten terugkeren en om de Rebecca Jacoba en de Standvastigheid met al de in voorraad zijnde specerijen rechtstreeks naar Batavia te zenden. Het laatste schip moet wachten totdat het nagewas is geoogst. [fol. 1471] De Langewijk, Standvastigheid en de bark de Buis hebben de specerijen met het normale ondergewicht afgeleverd, maar de Standvastigheid had op de magere nootmuskaat een tekort van 5 %. Daarom moesten de gezagvoerders hun trouw onder ede bevestigen en moeten de schepen met specerijen rechtstreeks naar Batavia komen om bij het elders aanleggen verduistering te voorkomen. Van de pantjalangs Parel, Garnaal en Eliphant, die in het begin van het jaar voor patrouillering en andere taken naar Banda zijn gestuurd, is de laatste zonder dat enig bericht werd ontvangen daar nog niet aangekomen. De Parel en Garnaal patrouilleerden met de nodige instructies langs de zuidkust van Ceram, maar door zorgeloosheid en te goed vertrouwen van de gezagvoerder is de Garnaal [fol. 1472] door de onbetrouwbare volken van Ceram gekaapt en verbrand en werd de bemanning gedood. Dit is door het bestuur te Ambon uitgebreid gerapporteerd. De Parel is wegens lekkage naar Ambon uitgeweken en de pantjalang Helena uit Banda is daar ook aangekomen, nadat ze opweg naar Pulau Ai door zware stromen daar voorbij was gedreven. Bij gebrek aan kleine schepen moest het bestuur te Banda wel sloepen van burgers en sampans van Chinezen huren om de dienaren, die naar het zuidoosten en zuidwesten werden gestuurd, te vervoeren. Daartoe, en om de schepen te laden, zijn de sloep Vrede, de pantjalangs Spiering en Rogh en een zeilschuit naar Banda gestuurd om daar te blijven. Wat de specerijen betreft kreeg het bestuur in de brief van 17 december 1763 instructies voor het verbranden van de stukke rompen en verpulverde nootmuskaat. [fol. 1473] Het meende geen verwijt te hebben verdiend, omdat het in de brief van 5 juni 1763 met een rapport van 29 september 1762 verslag had gedaan van het verbranden in het najaar van 1762. Er is geantwoord dat de brief van 17 december 1763 te duidelijk was om nog te kunnen protesteren. De Hoge Regering heeft helder laten weten dat zo een belangrijke zaak als het verbranden, niet slechts en passant in een rapport behandeld kan worden, maar ook in de brieven aan de orde moet komen, zoals dat in de brief van eind augustus 1764 werd gedaan. Daaruit bleek dat er van het verbranden van magere noten geen aparte melding werd gemaakt, maar wel bij de verpulverde en stukke rompen. [fol. 1474] Dat gebeurde pas na het verschepen van de goede noten, zodat de totale hoeveelheid noten slechts geschat kon worden. Er is bevolen om de hoeveelheid van verbrande magere noten onder ede te laten vaststellen en daarvan een bericht te zenden. Ook moet het bestuur middelen beramen om slordige misbruiken, zoals die uit de Bandase resolutie van 2 april 1764 blijken, uit de weg te ruimen. Het bestuur is aangetoond dat, hoewel secunde Gerrit Aansorg door Hans Johan Noordgreen opgevolgd was, er in de factuur van de bark

de Buis vermeld wordt dat er 250.081 lb goede noten verscheept zouden zijn, terwijl uit de uiteindelijke optelling blijkt dat er met dit schip maar 240.081 lb verzonden is, ofwel 10.000 lb minder, wat bij een prijs van f -,4 $\frac{2}{3}$,- per 5 $\frac{3}{4}$ lb op f 438,6,- uitkomt. [fol. 1475] De factuur had dus f 25.404,9,- in plaats van f 25.842,15,- moeten bedragen. Bovendien werd de grove schrijffout begaan dat er voor het kantoor kasteel Nassau 13.317 lb nootmuskaat is ingeboekt, terwijl dat volgens het cognossement 11.317 lb moest zijn. De optelling was daarmee in overeenstemming. Over verkoop en transport van enige perken en de inspectie van alle perken, valt niet veel op te merken. Het gewas staat er goed bij. In het afgelopen jaar 1763 stierven er 174 slaven van perkeniers, wat 52 meer is dan in 1762. Niet alleen is de voorraad van 46 slaven uit Timor naar Banda gezonden, maar dit kantoor is gevraagd om ten minste 100 slaven voor rsd 35 het stuk aan Banda te leveren. Over hun waarde en vervoer zijn [fol. 1476] bij besluit van 13 augustus 1764 beslissingen genomen, waarvoor naar de brief van 20 oktober wordt verwezen. Het nootmuskaatkombuis en de rookpan van het perk Bejouw van de Compagnie, dat bij de laatste aardbeving zeer had geleden, is voorlopig hersteld. Het bestuur vroeg toestemming voor een noodzakelijke algemene reparatie. Andere noodzakelijke reparaties, zoals aan de fortificatie en het hospitaal, kunnen nog wel een jaar of wat uitgesteld worden. Er is om een plan en een berekening van de kosten gevraagd. Zolang als de Compagnie het perk Bejouw bezit, bracht het slechts een positief saldo van f 4432 op. [fol. 1477] Uit de negotieboeken blijkt dat de uitgaven in 1762/63)

hebben beloopen	f	150.319,	8,	-
en in het boekjaar 1761/2 daarentegen	f	<u>172.855,</u>	<u>11,</u>	<u>8</u>
sijnde een meerderheid van	f	22.536,	3,	8

en de generale winsten in het boekjaar 1762/3	f	58.265,	17,	-
en in 1761/2 niet meer als	f	<u>41.417,</u>	<u>7,</u>	<u>8</u>
dus in het jongsthe boekjaar een meerderheid van	f	16.848,	9,	8

Fol. 1477r.

(In 1762/63 was er dus een verbetering van f 39.384. De lagere uitgaven in dat jaar komen voort uit lagere kosten aan soldijen te land en te water en een aanzienlijke vermindering van scheepsonkosten, samen in totaal voor f 23.779. De meerdere inkomsten zijn bereikt door erop te letten dat de textiel, volgens de rendementen op de openbare veiling, een winst van 70, 80 à 90 % heeft opgeleverd. Het bestuur is hierom geprezen en aangespoord zo voort te gaan. [fol. 1478] De Hoge Regering zal daarom de bestelling van textiel uitvoeren en de vraag van ingezetenen van Banda naar textiel op de gewenste tijd en tegen contante betaling voldoen. Wel moeten daarbij de goede winsten van de laatste openbare verkoping behaald worden. Men is er echter ontevreden over dat de originele bijboeken, specificaties en ordonnanties bij de nog niet geheel nageziene negotieboeken, nog niet zijn ontvangen. Nu is er niet vast te stellen, of die zonder fouten zijn. Ondanks het bevel in de brief van 3 februari 1764, hebben de houders van de negotieboeken zich verontschuldigd dat deze stukken wegens gebrek aan papier dit jaar nog niet waren opgemaakt. [fol. 1479] Voortaan zullen zulke flauwe excuses niet meer geaccepteerd worden. Nu de verkoop in 1762/63 zo gunstig is verlopen, werd erop aangedrongen de vele huishoudelijke benodigheden op tijd in te kopen, daar dit nogal een verschil in de uitgaven kan maken. De uitgaven aan lampolie zijn hoog en daarom is het bestuur te Ternate bevolen jaarlijks 4000 kannen goedkopere te leveren. In de brief van 8 mei 1764 is reeds verslag gedaan van de belastingen en ontheffingen op basis van de boeken over 1761/62. Maar de visitateur heeft geconstateerd dat in de grote geldkas een tekort was van f 7433. In de brief van 3 februari 1764 is het bestuur opgedragen dat het tekort door de erfgenamen van [fol. 1480] wijlen gouverneur Samuel Bariel voor tweederde van f 5144, namelijk voor f 3429, door de erfgenamen van wijlen opperkoopman Gerrit Aansorg voor eenderde, namelijk f 1714, en voor de overige f 2289 door gouverneur Jacob Pelters voor tweederde, namelijk f 1526, en door de erfgenamen van Gerrit Aansorg voor eenderde, namelijk f 763, vergoed moet worden. Dit komt uit op f 7433.

Aan deze regeling moet een ordonnantie van rsd 2000, die door de toenmalige kassier Poondorf wel was ontvangen, maar nimmer in de boeken werd opgenomen, toegevoegd worden. Het bestuur verklaarde in zijn brief van 16 juni 1764 uitgebreid dat de overleden Gerrit Aansorg in juli 1761 wel van deze vuile streek heeft geweten, maar deze met opzet tot mei 1764 heeft verzwegen. Negotie-overdrager Carolus Joostensz heeft voor het opmaken van deze ordonnantie getekend en kan dus geen onwetendheid pretenderen. De handtekening van Poondorf [fol. 1481] op die ordonnantie van 28 juli 1761, neemt alle twijfel over ontvangst weg. Het was zijn dure plicht geweest de kleine kassa met rsd 2000 te crediteren. Hij beging een schelmstuk door dit bedrag opzettelijk niet in zijn maandelijks rekening en niet in zijn hoofdkassa op te nemen. Wegens de banden tussen deze drie personen, waren naast Gerrit Aansorg ook Carolus Joostensz en Poondorf naar Batavia gestuurd, zodat over deze zaak een definitief besluit kon worden genomen. Hoewel Carolus Joostensz negotie-overdrager wordt genoemd, is hij slechts een pennist en boekhouder die werk voor de opperkoopman verricht. Hij heeft geen bevoegdheid voor geld. Deze zaak kon buiten zijn medeweten zijn geschied en hij kon er niet bij betrokken zijn geweest. [fol. 1482] Daarom is hij vrijgesproken. Maar de trouweloze kassier Poondorf is aan de advocaat-fiscaal overgedragen. Hij heeft slechts een credit van f 256 in de boeken van 1762/63 en is, net als Gerrit Aansorg, insolvent. Omdat de Compagnie daardoor niet schadeloos wordt gesteld, is het bestuur opgedragen zijn borgen in Banda daarvoor aan te spreken naar rato van de som die ieder voor zijn rekening heeft genomen. Toen is ook het bevel vernieuwd om niet meer geld onder de kassier van de kleine kas te laten dan waarvoor diegene borg heeft gesteld. Bij schade is de gouverneur verantwoordelijk. In het afgelopen jaar is de belasting van Gerrit Aansorg voor specerijen t.w.v. f 53.362, exclusief f 13.813 aan Kirmanse wol, verminderd tot f 15.447 [fol. 1483] Dit blijkt uit het besluit te Banda van 14 juni 1764. Uit het feit dat Aansorg geen protest of klacht heeft kunnen indienen, maakt het bestuur op dat hij zonder vooringenomenheid is behandeld. Maar omdat dit ook uit onvermogen of gebrek aan kennis kan voorkomen, en omdat hij gestorven is, werd de rekening van Aansorg door de visitateur-generaal onderzocht op echtheid van de belastingen. Daarvoor was des te meer reden, omdat was gebleken dat Aansorg wel was belast voor een nieuw tekort van 9781 lb diverse nootmuskat, maar dat hij niet gecrediteerd was voor een verschepping van 10.971 lb goede noten die bovenop de leverantie in december 1763 was opgevoerd. Een beslissing hierover was aan de Hoge Regering overgelaten. Omdat het niet billijk was Aansorg voor een tekort te belasten, [fol. 1484] maar hem niet voor een overschot te crediteren, is het laatste bevelen, maar uit de gang van zaken blijkt hoe onzorgvuldig er met zo'n belangrijk product is gehandeld. Bovendien zijn enige billijke belastingen goedgekeurd en is, op een door de directeur-generaal ingebrachte factuur, besloten Banda f 469 in rekening te brengen voor een debet in de boedel van de gewezen boekhouder Ambrosius Bogislaus van Cederwal. Er is bevelen dat de Compagnie daarvoor, door wie het betreft, schadeloos gesteld moet worden. Dat geldt ook voor f 447, minus een tegoed van f 24 op zijn rekening, ten laste van de overleden meesterknecht van de wapenkamer Jan Christiaan Mensbier voor zoekgeraakte snaphanen, [fol. 1485] dat ten laste komt van wie geen borgtocht, of andere zekerheid, van hem hebben geëist. Nadat de slordigheden hersteld waren en door de oplettenheid van de gouverneur iedere aanspraak op verkoopbare goederen van de hand was gewezen, was op bevel van de gouverneur de hoofdadministratie door gecommiteerden in behoorlijke staat aan secunde Hans Johan Noordgreen overgedragen. Maar met de equipagewerf was het zo slecht gesteld, dat het bestuur klaagde dat er geen kwartiermeester was die het kompas kon hanteren en een schip kon binnenloodsen. Er zijn niet alleen stuurlieden toegezonden, maar indien men door sterfgevallen daartoe bevorderingen moet toekennen, moet men erop letten dat het personen zijn met ervaring in de vaart ter plaatse. Zulke tekorten aan stuurlieden moeten voorkomen worden, [fol. 1486] omdat het fatale gevolgen voor Compagnies schepen kan hebben. Bij de artillerie is het vreemd dat kruit in geladen kanonnen op het kasteel Belgica en de post Voorzichtigheid ongemerkt en zonder de dader te pakken gestolen kon worden.

Omdat het waarschijnlijker is dat het geschut niet geladen was en het kruut er naast lag, is een nadere verantwoording van het hoofd van de artillerie en de desbetreffende konstabel geëist. Het geeft genoeg dat de provisioneel luitenant enige goede maatregelen en wijzigingen heeft doorgevoerd, maar er is opgedragen de affuiten voor hun behoud niet langer dan nodig aan de buitenlucht bloot te stellen. Maar aangaande de wapenkamer, waarover de Hoge Regering in de brief van 17 december 1763 uitvoerig heeft geschreven, zijn weer verscheidene problemen gerezen. [fol. 1487] Want nauwelijks was een dienaar belast voor gestolen geweren, of er werd een diefstal van 45 snaphanen met ijzeren laadstokken zonder sporen van braak geconstateerd. De fiscaal is aangeraden goed op te letten, opdat de booswichten door gepaste straffen afschrikt worden. Uit de Bandase resolutie van 2 april 1764 blijkt dat zeer goede maatregelen tegen fraude en diefstal zijn genomen, maar men vreest dat het aan de uitvoering zal schorten. Immers in een rapport van 1 oktober 1764 door kapitein Johan Lodewijk Marli Casimir en kapitein-luitenant Jacob Wolff, dat aan de gouverneur werd aangeboden, wordt verklaard dat in de wapenkamer alles overhoop ligt, dat de baas en de knechten voor particulieren werken, [fol. 1488] dat de zorg in de wapenkamer aan de zwarte jongens wordt overgelaten, en dat, als er onverwachts wapens nodig zouden zijn, ze niet gereed zijn. Voordat men zich hierover kan uitlaten, worden de maatregelen van het bestuur over dit rapport afgewacht. Intussen is bevolen om onbruikbare geweren jaarlijks naar Batavia te zenden, nadat ze onder toezicht van dienaren zijn ingepakt, die onder ede dienen te verklaren dat er geweren in de kist of kisten zitten en dat er geen fraude is gepleegd. Daarvan moet een rapport worden opgestuurd en bij fraude dient men desbetreffende dienaren als voorbeeld en ter afschrikking te straffen. Betreffende een nadeel van f 2546 op de domeinrekening van het afgelopen jaar, [fol. 1489] moet men nagaan voor wie de koopbrieven gepasseerd zijn en of de kopers van onroerend goed 's-herengerechtigheid hadden betaald. Dat was het geval met de gegagieerde koopman Daniël Lacaze, die met de weduwe van kassier Nicolaas Jacob Schuijler is getrouwd. Wegens insolventie valt er van hem niets terug te krijgen en daarom moet men zich maar bij afschrijving neerleggen. In geheel Banda brachten in 1762/63 de 's-herengerechtigden f 20.836 op, wat f 3000,- minder is dan in het voorafgaande jaar. Volgens de brief van het bestuur zijn de vestingwerken aan kasteel Nassau bijna gereed. De aardbeving en de daardoor spoedeisende herstellingen, hebben de voltooiing van de fortificaties vertraagd en voorsnog het gehele herstel belet. Om het werk te vergemakkelijken zijn de gevraagde ambachtslieden [fol. 1490] en zoveel materialen als de schepen konden vervoeren, gezonden. De dienaren die naar de Zuidwestereilanden waren gezonden, zijn op 7 februari 1764 teruggekeerd. Hoewel de handel slechts f 4883 bedroeg, zijn de goederen met een winst van gemiddeld 80 % verkocht en er was voor rsd 20 het pikol ingekocht. Vanaf de Zuidwestereilanden zijn 78 pikol was, 113 lb kareet en 20 slaven terugggebracht. De herhaalde opdracht te onderzoeken of er aan de oostkant van de Damar eilanden geen baai ligt die geschikt is voor een vloot van schepen, is weer niet uitgevoerd. Men vreesde af te drijven en zo niet te kunnen terugkeren. De opdracht om een gelegenheid voor het verzamelen van dergelijke informatie te benutten is herhaald, alsmede om andere eilanden op die route te verkennen. [fol. 1491] Het verzoenen van de bevolking van Oerien met het gewelddadig oppakken van hun landgenoten door wijlen Koutenberg in 1762 door middel van geschenken slaagde beter. De kosten daarvan, en van het loskopen en naar hun land zenden van deze mensen, wordt tenlaste van Koutenbergs boedel gebracht. Daar hij intussen overleden is, was een onderzoek naar het verdachte gedrag van de tweede expeditie-uitvoerder, De Leeuw, onmogelijk. Het bestuur heeft later ontdekt dat De Leeuw en Koutenberg van een la ode, nu orangkaja, via Ternate vijf slaven ten geschenke hebben gekregen. Ze hebben de slaven echter nergens verantwoord en daarom is hun waarde van rsd 40 per stuk uit beider nalatenschap vergoed. De onderneming naar de Zuidoostereilanden heeft weer niet aan de verwachting voldaan. [fol. 1492] Er is voor niet meer dan f 823 afgezet in ruil voor $1\frac{7}{8}$ reaal stampparels, 7 lb kareet, 110 lb vogelnestjes en 4448 lb parels d'amour schelpen. Aangezien de verkenning van Kepulauan Tanimbar en Matabella niet had plaats-

gevonden, is het bestuur nogmaals geschreven om, als een vaartuig beschikbaar is, het vroeg weg te zenden om ieder excuus van onmogelijkheid te voorkomen. Hoewel de gouverneur de vaart van burgers op Nieuw-Guinea zeer bevordert, heeft dit door het gevaar, de hoge kosten, de lange reis en het geringe voordeel weinig resultaat geboekt. Bovendien kan men zonder de hulp van de bedriegelijke bewoners van Ceram als gidsen en makelaars geen handeldrijven. Er zijn aan particuliere vaartuigen zeven sloepen, zes sampans en drie jonken, wat vijf minder is [fol. 1493] dan het vorige jaar. Door een voortdurend gebruik van deze vaartuigen konden er 47 tochten gemaakt worden, namelijk zeven naar Batavia, zes naar Ambon, vijf naar Ternate, zeven naar Ceram en Goram, negen naar de Zuidwest, twaalf naar de Zuidoost en één naar Makassar. Het bestuur verklaarde dat de vreemdelingen door vriendelijke behandeling en snelle betaling zijn aangemoedigd om levensmiddelen aan te voeren. Dit jaar kwamen de Gorammers met 23 en de Cerammers met 37 jonken. Na 24 april 1764, toen twee pantjalangs van Banda waren uitgevaren om te patrouilleren, zijn de Cerammers niet meer op Banda verschenen. Niettegenstaande hun intriges met de Papua's, zijn ze van belang voor de kleine handel. Ze blijven slechts trouw, totdat ze hun duistere praktijken met succes kunnen botvieren. De gewelddadigheden die zij reeds tegen de volken van de Compagnie pleegden, [fol. 1494] en de dreiging dat ze samen met de Papua's Banda binnenvallen, doet het bestuur op zijn hoede zijn. Het zond dikwijls gewapend volk naar Rosingain, achter het hoge land en rondom Gunung Api. Uit de aparte brief van de gouverneur van eind augustus 1764 blijkt dat de Bandanezen zeer gekant zijn tegen patrouillering vanuit Banda. Ondanks de dreiging dat de Cerammers Banda zouden binnenvallen, is Ceram voor Banda de bron van huishoudelijke artikelen en levensmiddelen. Als de Cerammers wegblijven dan ontstaat er allerwegen een tekort.)

Ook allegueeren zij dat, dewijl met de Cerammers geen specerijhandel drijven wat noodzakelijkheid er is om Amboina direct met kruysvaartuygen te assisteren, waardoor uyt wederwraak die arglistige volkeren de Gorammers en andere vreemdelingen zullen tragten te persuadeeren om in Banda over te koomen, danwel de derwaards navigeerende veel moeyelijkheden en traverses verwekken.

Waarbij den gouverneur in consideratie en bedenking geeft, of, soo lang de gelegenheid niet gebooren is om alles met stam en wortel uyt te roeien, het dan niet beter zoude zijn om in de jaarlijxe bekruysing bezuyden Ceram eenige verandering te maken.

Fol. 1494v-fol. 1495r.

(Wegens de aangevoerde bezwaren en te weinig volk om tegelijkertijd van Banda op te treden, is na rijp beraad besloten om vanuit Ambon tegen dit trouweloze, roofzieke en smokkelende volk slechts tewerk te gaan, zoals onder Ambon reeds is beschreven. Vooreerst wordt van iedere actie tegen de Gorammers afgezien. [fol. 1496] Wel wordt Heren XVII onder ogen gebracht dat er getwijfeld kan worden aan de bewering van de Bandanezen, dat zij geen handel in specerijen met de Cerammers drijven. Immers, op 25 juni 1764 is te Bandjarmasin in een Chinese jonk 10 lb nootmuskaat van middelbare soort en gekalkt, zoals dat op Banda gebruikelijk is, aangetroffen. Het geheime besluit daarover van 24 augustus is de gouverneur in de laatste brief toegezonden, met het bevel om de nodige maatregelen te treffen. De klachten van de gouverneur over de Raad van Justitie te Banda lijken billijk. [fol. 1497] Er zijn geen vergaderingen belegd, de aangeklaagden worden met gevangenschap gekweld, strafzaken zijn niet afgehandeld, ook civiele rechtzoekenden bleven van recht verstoken. De president, secunde Hans Johan Noordgreen, is opgedragen om ijveriger op te treden, wil hij de verontwaardiging en de straf van de Hoge Regering ontlopen. De fiscaal is gewaarschuwd zijn plicht niet te verzuimen en geen aanleiding te geven tot langdurige hechtenis van gevangenen. De gouverneur is geprezen dat hij aan zo'n belangrijke zaak aandacht heeft geschonken. Omdat de justitie aan hem is toevertrouwd, moet hij ieder daarin op zijn plicht wijzen. Zoals het vorige jaar werd bevolen, [fol. 1498] zijn de papieren in de boedels van Jochem Jacob Poelenburg, Sfaaij, Casparus Greven en Anthonij van der Truijn, die de secretaris van de raad te Banda Ambrosius Bogislaus van Cederwal had behandeld,

zoveel mogelijk aan de secretaris van de Raad van Justitie te Batavia opgestuurd. Het bestuur op Banda kon deze fraudes, die door Van Cederwal onder een vorig bestuur zijn gepleegd, niet meer ongedaan maken en deze was insolvent overleden, nadat hij de gelden in deze boedels had verduisterd. Heren XVII had in de brief van 29 september 1763 nadere inlichtingen gevraagd over Van Cederwal en over de procedures tegen hem. Hij was in 1760 door het vorige bestuur als secretaris van de Raad van Justitie aangesteld en had de boedels van Poelenburg c.s., die in bewaring en onder toezicht van daartoe aangestelde dienaren waren, te gelde gemaakt. [fol. 1499] Nadat hij deze sommen had geïnd, kon hij deze niet verantwoorden en daarom is hij naar Batavia gestuurd voor nader onderzoek. Daar beriep Van Cederwal zich op de boeken en charters, en op zijn debiteuren. Daarom heeft men hem weer naar Banda laten gaan om daar op de plaats van het delict berecht te worden. Hij is tijdens het onderzoek in gijzeling overleden en ontging zo zijn verdiende straf. De staatrekening van de Weeskamer werd per eind februari 1764 gesloten op rsd 139.103, namelijk rsd 77.822, als schuld aan diverse pupillen en bejaarden uitstaande tegen $4\frac{1}{2}$ % per jaar, en rsd 61.281 aan diverse boedels zonder rente opbrengst. De interesten zijn snel binnengekomen en moeten conform de brief van [fol. 1500] 17 december 1763 in kas blijven. Het kapitaal van de diaconie bedroeg f 159.181, of rsd 66.325, maar door de bouw van een nieuwe kerk zijn de middelen van de kerk tot circa rsd 2000,- geslonken. Op voordracht van het bestuur is toegestaan dat de bouwmaterialen tegen kostprijs in rekening worden gebracht en dat de betaalde meerprijs gerestitueerd wordt. Over de huishoudelijke zaken hoeft slechts gemeld te worden dat de gouverneur, na een uitgebreid verslag van zijn verrichtingen, over enige kwaadwillige dienaren van de Compagnie en trouweloze Bandanezen klaagt. Ze hadden zijn bestuur despotisch genoemd en de behandeling partijdig. De gouverneur acht zich onschuldig en tracht in een reeks van ondervragingen, verklaringen en andere documenten bij de Bandase resoluties van 2 maart, 2, 3 en 24 april, 24 en 30 mei, en 14 juni 1764 te bewijzen [fol. 1501] dat zijn daden niet te laken zijn en dat de hem welgezinden een andere taal bezigen. De Hoge Regering laat zich niet uit over de merites van deze bewijsstukken, maar neemt genoegen met alles wat tot ontlasting van de gouverneur wordt aangevoerd. Hij had echter niet zulke arrogante termen moeten bezigen en dubbelzinnige uitspraken en hatelijkheden moeten vermijden. Om te bewijzen dat zij de gouverneur blijft steunen en genoegdoening geeft, heeft de Hoge Regering toegestaan om niet alleen de namen van de leden van de raad die geheimen naar buiten hebben gebracht, te noemen, maar, als dat te bewijzen was, hen in arrest naar Batavia te zenden. Zo een misdadig zaait misnoegen en balorigheid. Het bestuur heeft de extracten uit de brieven van Heren XVII van 24 september 1761 en 25 oktober 1762 [fol. 1502] in de marge beantwoord en meegezonden bij zijn brief van 30 mei 1764, waarnaar verwezen wordt. Er wordt slechts opgemerkt dat er niet is gereageerd op de aansporing om veelvuldige knevelarijen door dienaren die op een missie worden uitgezonden, tegen te gaan. Het bestuur heeft daartoe naar vermogen maatregelen genomen en bij gebrek aan pennisten vaandrig Crassouw als leider van een tocht naar de Zuidoost aangesteld. Hij is een dienaar die met beleid optreedt, en daarom is dit om de reeds eerder gegeven redenen goedgekeurd. Wegens de schaarste door het uitblijven van de lading in de Zeelelie, is de uitdeling van rijst en het verkopen van $\frac{1}{3}$ last rijst op de markt goedgekeurd. Als het gebrek echter ophoudt, [fol. 1503] moet naar het recente bevel en de gebruikelijke manier worden teruggekeerd. Wegens de grote sterfte dit jaar onder de gewone dienaren en speciaal onder de net aangekomen militairen, moet eens onderzocht worden of het plaatsen van nieuwe manschappen op de gezonde kantoren geen betere oplossing is. Daar men het meeste heeft aan personen die al aan het klimaat zijn gewend, moeten oudgedienden door verhoging van gage tot aanblijven worden aangespoord. Daar het herhaald gegeven bevel om van dienaren met een administratieve taak voldoende borg te vragen niet uitgevoerd kon worden, moesten het bestuur en de Hoge Regering zich erbij neerleggen dat als onderpand door enigen de hele, dan wel door anderen de halve gage wordt gegeven. Er wordt naar de besluiten van 2 maart, 24 juli en 31 augustus 1764 verwezen. [fol. 1504] In het eind van het afgelo-

pen en het begin van dit jaar ging het met de djatiplantages niet goed. Vele jonge boompjes en plantjes zijn door aanhoudende regen, gevolgd door hevige hitte, verdord en van de tweedehands pitten is niets opgekomen. In de verwachting dat het in het vervolg beter zal gaan, is het bestuur op Java's Oostkust bevolen enige zakken met zaad uit de bergen en van het strand naar Banda te zenden. Het bos op Rosingain bestaat uit 7800 djatibomen, namelijk 1800 grote, 2900 middelste soort en 3100 kleine. Op voordracht van het bestuur is de opzichter opgedragen preciezer te zijn en, om de berichten beter op waarheid te toetsen, moet hij jaarlijks de eed doen op de deugdelijkheid van zijn rapport over de grote bomen en die van de middelste soort. Dat was voor de kleine bomen onmogelijk, daar enige van deze tot balkjes gekapt waren, welke na de ravage door de aarbeving voor het stutten van loodsen en anderszins gebruikt zijn. [fol. 1505] Ook zijn er kromhouten voor herstel van de orembaais van gemaakt. Dit bewijst hoe nuttig de djatiplantages zouden zijn geweest, als de opzichters hun taak oplettender en trouwer hadden vervuld. Ds. Johannes Bernardus Grimelius, die het verlies van de Zeelie meemaakte en via Makassar naar Batavia terugkwam, weer naar Banda gezonden. Hij vervangt ds. Wolter Hendrik Tenkinck, die reeds dit jaar op Ambon arriveerde. Conform het besluit van 13 augustus 1764 is het douceur van f 500,- uitsluitend bedoeld voor predikanten die het Maleis hebben geleerd en daarin verstaanbaar kunnen preken. De luitenant-militair Floris Boije is bij besluit van 3 december 1764 naar Batavia opgeroepen. [fol. 1506] Hij moet zich verantwoorden over 45 snaphanen die volgens de stukken uit de wapenkamer gestolen zijn, en over klachten van het bestuur betreffende zijn onhebbelijk gedrag. De resident te Wayer, onderkoopman George Charles Guitton, is zonder gage naar Batavia opgeroepen wegens veelvuldige klachten over trouweloosheid en slecht gedrag. Hij wordt naar Nederland doorgestuurd. Personalia. [fol. 1507] Het opperhoofd te Oerien, onderkoopman Adolph Bent, is overleden. Hij is opgevolgd door boekhouder Johannes Cappelhof. Personalia. Voor kleinere zaken wordt verwezen naar de uit Banda ontvangen brieven en het antwoord daarop.)

TERNATE

Vandaar zijn met twee particuliere vaartuygen en het over Java geretourneerde schip Jerusalem aangebragt		
1926 ³³ / ₃₀	realen stofgoud	f 47631, 2, -
220	pees nieuwe ronde realen van achten die daar niet gangbaar waren	f 704, -, -
705	lb. paarl d'amoer schulpen	f 73, 7, -
406	kisten lond in geschenk aan slaven, vogels etc.	f 627, 5, -
	sommerende met de aangereekende recognitie en extirpatiegelden	f 94.099,10,8.
Waarentegen naar derwaards is versonden		
10.800	stuks gecartelde ducaton	f 43.200, -, -
1000	goude Nederlandse ducaten	f 6.600, -, -
elf	vaaten copere duyten	f 10.250, 12, -
163	pakken diverse lijwaten aan koopmanschappen	f 76.629, 13, -
	dat met de provisiën, geschenken en aanrekeningen van het kostende der twee gesondene pantjallings in het geheel bedraagt	f 207117,14,-.
Fol. 1508r-v.		

(Over de gewone en geheime brieven van 10 mei, eind juli, 8 en 10 augustus en 7 september 1764 is op 6 en 10 december vergaderd. De besluiten zijn vervat in de gewone en geheime brief naar Ternate van 31 december 1764. Daarvan wordt verslag gedaan. [fol. 1509] Verleden jaar werd bericht dat er een beleefde brief naar de koning van Mangindanao zou gaan, maar daar niemand voor deze tocht te huren was, kwam er niets van. Ook vanaf Mangindanao kwam het hele jaar geen vaartuig naar Ternate. Om te weten wat er op

Mangindanao omgaat en de vaart daarheen te stimuleren, is het bevel voor een dergelijke tocht herhaald. In de brief van oktober 1764 is het overlijden van de koning van Ternate reeds vermeld en dat prins Zwaardekroon, die zijn naaste en de bekwaamste is, als opvolger van zijn oudste broer was voorgedragen. De Hoge Regering heeft hem daartoe verkozen met de titel Padoeca Sirij Maha Toean Zulthan Saidoel Moeh Jadje Djala Loedien Sjah. Op zijn verzoek en dat van de rijksgroten mag het bestuur hem, zoals gebruikelijk, als koning en leenman van de Compagnie voorstellen. Hij zal schriftelijk met zijn waardigheid worden gefeliciteerd. [fol. 1510] Het verzoek van prins Amier in twee particuliere brieven aan oud-gouverneur Abraham Abeleven en de vroegere fiscaal Matthijs Diderik van Haak om tot koning te worden bevorderd, is afgewezen. Kopie-brieven daarover gaan apart naar de gouverneur. Over de mislukte expeditie naar Bwool, waarover in de brief van oktober 1764 reeds werd gesproken, wordt bericht dat de gewezen resident Smittenberg door de officier van justitie werd aangeklaagd en in juni 1764 bij vonnis is gedegradeerd in ambt, rang en gage en veroordeeld tot de vergoeding van de geroofde goederen met een opslag van 50 %. Hij is naar Batavia teruggestuurd. De overige dienaren te Bwool zijn onschuldig en hun gage zal zonder onderbreking doorlopen. Een verantwoording van Smittenberg en zijn verzoek weer benoemd te worden zijn afgewezen. Deze stukken gaan naar Ternate. [fol. 1511] Men vroeg het bestuur te Ternate een volledige verantwoording over de aanklacht van het valselijk wegen van goud en het maken van vrije mensen tot slaaf. Het verlies van Bwool is een voorbeeld van onvergeeflijke onoplettendheid. Zorgeloze residenten moeten op hun plicht gewezen worden en als ze in onachtzaamheid volharden, moeten zij door oplettender dienaren vervangen worden en zonder gage naar Batavia worden teruggestuurd. Helaas kon van Smittenberg als vergoeding slechts f 1142 geïncasseerd worden, waardoor de Compagnie als gewoonlijk de verliezende partij is en een schade van f 13.466 lijdt. Er zal wel niet meer zijn terug te vorderen, omdat er, ondanks herhaalde aanmaning, geen zekerheid van rsd 2000,- werd gegeven. Zoals bekend is de desbetreffende post arm. [fol. 1512] Men moet zich hierbij, en bij het verlies van 20 kanonnen en enige andere ammunitie, maar neerleggen.)

Op de berigten dat den berigten rover Dain Patimoe en koning van Tontolij zouden voornemens zijn haar te willen stabileren op Bwool, dat de bediendens voor nadeelig in den goud en rijst insaam considereren, zo hebben wij hen gelast ter verijdeling van dien sodanige maatregelen in het werk te stellen, als zij nuttig en noodzakelijk zullen oordeelen, met recommandatie om verdagt te zijn dat op de adsistentie van Bwools koningje geen staat is te maaken, maar veeleer onder een nadelige suspitie legt, doordien hij tot herneming van Bwool dien selfden dag dat de overrompeling was geschied, geen adsistentie heeft willen verleenen, ofschoon daartoe is versogt geworden.

Fol. 1512r-v.

(Om het gezag van de Compagnie te herstellen en de herhaaldelijke moorden te straffen, vraagt het bestuur in zijn geheime brief dringend om 300 gewone militairen en 50 matrozen. Wegens gebrek in Batavia [fol. 1513] is een besluit uitgesteld, totdat er versterking uit Nederland is aangekomen. Om Compagnies aanzien te herstellen en de voorrechten bij de specerijhandel in de Oosterkwartieren te beschermen, zal er dan een bijzondere zending militairen vertrekken. Het gedrag van de koning van Batjan is zo bedenkelijk, dat er, als de middelen er zijn, wel tot dwangmaatregelen tegen Batjan zal moeten worden overgegaan. In plaats van dat hij van het dorp Lamma weer naar zijn vorige woonplaats is teruggekeerd, schijnt hij een aanval op het fortje Barneveld op Batjan te beramen, wanneer de brief en geschenken worden afgehaald. Het is te prijzen dat de sergeant de beraamde aanslag heeft verijdeld, maar de koning ontkent deze geruchten. [fol. 1514] Dat de kimelaha Marsaolij, die de sergeant op tijd heeft ingelicht, daarom reeds is vermoord, toont dat de geruchten grond waren. Het bestuur beval goed wacht te houden en zond een versterking van vier à zes man. Dit is goedgekeurd, alsmede de aanhouding van prins Rosadien en zijn zoon Kalim, toen zij van Batjan terugkeerden. Zij krijgen een halve rijksdaalder per dag en moeten op

Ternate blijven, totdat ze van nut kunnen zijn.)

Den koning van Tidore heeft bij een mondigesprek met den gouverneur gehouden betuygt dat hij geensints den koning van Batchian in zijne onbesonne gedoentens aansette, waarop hem g'antwoord is dat men dien aangaande hem niet suspecteerde, maar wel dat eenige zijner rijks grooten een bedekte rol daaronder speelden. Wij hebben zulks sowel g'approveert, als dat hij en de rijks grooten bij herhaling zijn aangemaand om de nog aanhoudende Papoese roverijen te beletten, onder voorhouding dat hij sig anders zelfs soude verantwoordelijk stellen.

Fol. 1514v-1515r.

(Men verwacht het antwoord op een vertaalde memorie uit Ambon, waarin de schade door roverij door Papua's op rsd 28.645 gesteld wordt. Conform het contract van 1733 zal het bestuur daarvoor van de koning van Tidore vergoeding vragen. In november 1763 lag een Engels schip veertien dagen op de rede van Salawati. De radja daar hield een naar land gezonden schuit met zeven moslim matrozen en een Engelsman vast, waardoor het schip vruchteloos moest vertrekken. De koning van Tidore leverde drie van de moslims uit. Zij zijn te Batavia in dienst genomen. De Engelsman heeft de radja van Salawati op slinkse wijze trachten over te halen om Tidore, waarvan hij vazal is, niet te gehoorzamen. Men zal in de uitgaande brief vragen wat dat inhield. De overige vier moslims op die schuit zouden op Ceram zijn verkocht, [fol. 1516] en de Engelsman zou te Salawati zijn gebleven. De radja van Salawati zal bedankt worden voor zijn trouw en worden aangespoord dat hij volgens de contracten geen vreemden toelaat. Men zal op uitlevering van de vier moslims, en vooral van de Engelsman, aandringen en de gouverneur opdragen dat bij herhaling te doen. Naar aanleiding van de ontevredenheid van de koning van Tidore over de uitbetaling van recognitie gelden, is toestemming gegeven om de helft bij de voorbereidingen en de andere helft bij voltooiing van het werk te voldoen. Bij buitengewone uitroeiingen van roverijen mag een douceur verstrekt worden om de koning in een goede stemming te houden en hem te overtuigen van Compagnies genegenheid. De vorst van Gorontalo, Mono Arfa, wordt door de resident van Gorontalo verdacht, maar er moet geen wantrouwen getoond worden. [fol. 1517] Het is goedgekeurd dat het bestuur heeft bevolen om de geschillen tussen Jauwehan, Kokka en Sawanga met de drie dorpen aan de kust Aris, Klabat en de nieuwe christenen te Menado bij te leggen. Men juichte de vrede tussen de bevolking van Amurang en Tonsa toe. De resident stelde voor de Bantikers en enige belhamels te straffen. Dit is wegens de zwakte van het garnizoen niet gebeurd. Er is op aangedrongen om slechts in uiterste nood de wapenen te gebruiken. De gewezen resident te Menado, Gerrard Reijnier de Kock, is op verzoek ontslagen en de voorlopig aangestelde boekhouder Seidelman werd als zijn opvolger benoemd. Bij de overdracht kwam De Kock 112 last rijst en wat textiel tekort. Hij zou zich daarover op Ternate verantwoorden, waarvan de stukken naar Batavia dienen te gaan. Hij moet 50 % van het tekort in de kas storten en krijgt vanaf de dag van de overdracht geen gage. [fol. 1518] Pas als hij weer in actieve dienst is, krijgt hij zitting in de politieke raad. Het is goedgekeurd dat het aannemen van vier inlandse matrozen, het verlies op wat dik vierkant staafijzer en niet gewilde textiel, die De Kock van zijn overleden voorganger Johannes Smit had overgenomen, voor zijn rekening zijn gelaten.)

In de plaats van den overleeden koning Kilat te Gorontalo, zijn van de drie pretendentes, de zoon van den overleedenen het naaste g'oordeelt. Dus hebben wij ons geconfirmeert met 't g'ordonneerde. In den Limbotters opgeregte negorij Guandang waren aangekomen 1300 Jambeelders, naar de overrompeling van Bwool en houden provisioneel haar verblijf op de Liwas. Deze volkeren schijnen welmenende te zijn, dus hebben wij gelast de voorsigtigste maatregelen te gebruyken, opdat zij niet van ons wijken, hetzij dat Bwool gerestabileert werde of niet.

Fol. 1518r-v.

(Herbezetting van Bwool is aan bevind van zaken overgelaten, maar het is in het belang van de Compagnie om de goudwinning met meer volk voort te zetten. Op die grond

[fol. 1519] is het besluit van 20 januari 1764 om de Limbotters toe te staan hun dorp naar Liwas te verplaatsen goedgekeurd. Men neemt aan dat dit rijpelijk is overwogen en in het belang is van de Compagnie. Daar het uit beloften van trouw bestaat, waarvan de waarde op den duur zal moeten blijken, wordt er over de vernieuwing van het contract met Daëng Manasse niets opgemerkt. Het was oorspronkelijk te Gorontalo met zijn vader gesloten en bestaat uit veertien artikelen. Het bestuur is gevraagd of de kleine post te Parigi verlaten moet worden. Hoewel de koning is aangespoord meer goud te leveren en het vervoer naar Palu te beletten, blijft de opbrengst van de goudwinning gering. Er mag geen textiel op krediet worden geleverd en er mogen geen goederen naar Parigi worden gezonden, voordat het tekort van de overleden commandant Winter van rsd 939 en van de soldaat Zubergrt, die daar voorlopig heeft gediend, van rsd 770,- vereffend zal zijn. Op het eerste tekort zou rsd 79 in mindering binnenkomen, [fol. 1520] dat verscheidene personen moesten betalen, en bovendien enige kleinigheden. Op het tweede tekort in mindering binnengekomen rsd 28, hoewel Winter en Zubergrt nog rsd 789 en rsd 922 bij inlanders hebben uitstaan, waarover men nog bericht zal krijgen. Van Obi zijn te Batavia enige slechte parels ontvangen, die op twee plaatsen in de straat van het eiland Maga en op een andere daar buiten zijn gevonden. Het bestuur had om informatie over hoeveelheden en prijzen gevraagd, waarop de commandant te Obi heeft gerapporteerd dat de zeebanken daar door Tidorezen en Batjaners zozeer waren overbevestigd, dat de kosten van parelwinning niet zouden zijn goed te maken. Daarom beval men het bij de gezonden monsters te laten. De verstrekkingen aan de bewoners van Maba, Weda en Patani, Tidor, Batjan en Ternate op een rekening van recognitie zijn goedgekeurd. Het bestuur is aanbevolen om op de inning van de achterstallen te letten. Er dient naar omstandigheden opgetreden te worden, [fol. 1521] zodat de inkomsten te verantwoorden zijn. Bij de uitroeiingen zijn op Mandioli, Batu Ampat en Jambilet, in twee keer, 1090 nootmuskaat- en 47 kruidnagelbomen vernietigd zonder aan de bezwaren van de koning van Batjan aandacht te schenken. Op Kaputoesang zijn 433 kruidnagelbomen en 407 nootmuskaatbomen uitgeroeid. Op de eilanden Messa en Dotij zijn 21.665 nootmuskaatbomen uitgeroeid en aan de rivieren Joinko, Keassa, Niagoa en de spruit Siboe 17290. Op Niagoa wordt dit in oktober hervat. De rapporten van de dienaren als ooggetuigen van de uitroeiingen, waren in de raad beëdigd en in de geheime brief naar Ternate zijn de verstrekkingen en geschenken goedgekeurd. Van de vele nootmuskaatbomen te Samola zijn er maar 200 omgekapt. De koningen van Ternate en Tidore zullen onderhouden worden om daar en in Cauw, ookwel de bergen van Gomsorge en Lomma waar veel kruidnagelbomen zijn, nader onderzoek te doen. De uitroeiing in het noorden van Halmaheira zal met twee groepen gebeuren. [fol. 1522] Men zegt dat daar twee maanden voor nodig zijn. Daar het zeker is dat die streek nootmuskaat en kruidnagels, hoewel van mindere kwaliteit, oplevert, veronderstelt men dat er veel specerijbomen gevonden worden. Daarom verwacht men dat de uitroeiing met kracht wordt aangevat. Op 20 juni 1764 zijn vier pantjalangs uitgezonden om verdeeld langs de zuid- en noordkant van Halmaheira te patrouilleren. Men zal de uitslag van de goedgekeurde wijziging van de route bij eerste gelegenheid moeten rapporteren. Betreffende belastingen en vergoedingen is een eerder tekort van f 1415 op de inventaris van de Prinses van Oranje goedgekeurd, maar later werd met beëdigde verklaringen bewezen dat die goederen deels verbruikt, vergoed of verloren waren. Het is bevolen dat tekorten van rsd 500,- en f 215 door verlies op textiel ten laste van boekhouder Hendrik Wolf, direct in de kas worden gestort. Uit het besluit van 4 december 1764 blijken de schurkenstreken met de onbruikbare snaphanen in de Jerusalem. Daarom is de gouverneur bevolen om de Compagnie niet slechts schadeloos te stellen, maar bovendien de schuldigen aan de justitie over te dragen. [fol. 1523] De verkoop van textiel te Gorontalo, Menado en Bwool heeft 66 en 65 % winst opgeleverd en op Ternate gemiddeld 58½ %. Dat stemt tot tevredenheid. De totale winst op de goederen is f 52.918 en het totale restant per eind augustus 1762/63 is f 176.145 waard. Daarover valt niets op te merken. Het negatieve saldo over 1762/63 is f 13.192, of f 3727 minder dan het voorafgaande jaar. Omdat er niets meer van te verwachten is, mag te

Gorontalo een post van f 1238 worden afgeschreven. Bij het besluit van 10 december 1764 is het bestuur een ernstig verwijt gemaakt over de extra slechte kwaliteit van het dit jaar gezonden goud. Bij gratie is het gebleven bij een vergoeding door wie het betreft. Mocht dit zich onverhoopt herhalen, dan zullen er ter afschrikking van fraude strafmaatregelen volgen. De bestelling van geld zal compleet worden uitgevoerd en van het overige zoveel mogelijk. [fol. 1524] De bestelde 116 pakken textiel zullen naar Ternate gezonden worden en ook nog 67 pakken die door de kantoren die textiel leveren, op de bestelling van het voorafgaande jaar, daarheen zijn gegaan. In 1762/63 bedroegen de totale uitgaven f 156.286, of f 6047 minder dan in 1761/62, en de inkomsten f 70.229, of f 1653 meer dan in 1761/62. Dit is dus in 1762/63 f 7700 beter dan in het voorafgaande jaar. Dit valt te prijzen, maar het is nog altijd f 11.786 boven het vastgestelde saldo. De verpachting bracht in 1763/64 rsd 3945,- op, wat rsd 280,- meer is dan in 1763. Dit is een goede zaak. Als het voor het bewaren van het kruit beslist nodig is, mag er een nieuw kruithuis opgetrokken worden. Er is weer 4200 lb bedorven kruit naar Batavia gezonden en in 1762/63 3500 lb. Het bederf wordt aan de lage zoldering van de kruitkelders toegeschreven. De predikanten is hun nalatigheid in het leren van Maleis voorgelaten, [fol. 1525] en het nadeel daarvan voor de verbreiding van de godsdienst onder de inlanders. Het is verboden om iets van het douceur daarvoor van f 500,- uit te betalen. De rompen van de pantjalangs Elisabeth en Bedrieger zijn verkocht, zodat te Ternate nog acht vaartuigen zijn, namelijk drie sloepen, vier pantjalangs en een bark. Er is bevolen ze in goede staat te houden. De kapitein-militair Jan Cornelis van Ossenberg is toegestaan met behoud van rang en gage naar Batavia te komen. Voortaan zal te Ternate een luitenant het commando over de troepen hebben. Personalia. Verder wordt verwezen naar de gewone en geheime brieven van 31 december 1764 naar Ternate, en naar de besluiten van 8 mei, 3, 13 en 30 augustus, 10 september, 12 oktober, 26, 27 en 29 november, 4, 6 en 10 december 1764.

MAKASSAR

([fol. 1526] In de generale missive van 20 oktober 1764 is reeds bericht dat door de verkiezing van Aru Mampu tot troonopvolger in Boni het evenwicht onder de inlandse vorsten is verzekerd en de eerder geuite vrees voor opvolging van Aru Palakka is weggenomen.)

Gemelde Aroe Mampoe is volgens de successive berigten van den presenten gouverneur Sinkelaar en zijn antecessor Blok niet alleen dapper, goed van inborst, seer bemind bij zijn natie, maar ook (hetgeen het principaalste is) de E. Compagnie meer dan een van de overige Bonijse princen toegedaan. Welke goede hoedanigheden ons hebben aanleiding gegeven den voormelde thans aldaar zijnde gouverneur te recomanderen om gedagte gedespiceerden vorst van Bonij bij bequaame gelegentheeden te vertoonen het gantsche plan, waarna zijne bevestiging in de waardigheid van kroonprins heeft moeten gesogt, en met hoeveel moeyte die tegens de desseyen van den tans regerenden koning aan heeft moeten bewerkt werden.

Fol. 1526r-1527r.

(Het is de bedoeling dat Aru Mampu de Compagnie hiervoor erkentelijk is en, al is het niet dat hij zijn belangen met haar verbindt, dan toch dat hij haar genegen is, zoals dat bij de huidige koning het geval was. Onlangs toonde Aru Palakka dat nog door er achter te komen dat prins Pamana van Wadjo de bewoners van Selangor op Sumatra had verzocht erop aan te sturen, dat de Engelsen de Hollanders van Celebes zouden verjagen. Prins Pamana had daarop geantwoord dat de Engelsen erger waren dan de Hollanders, maar dat deze, als Boni meewerkte, hen wel konden verdrijven. Naast de twee genoemde brieven was er een derde van de rijksgroten van Boni aan de bewoners van Selangor met de raad om niet te konkelen met de bondgenoten en zich niet aan de Hollanders te vergrijpen, daar Boni [fol. 1528] zich niet van de Compagnie kon verwijderen. De gunstige houding van de koning is toe te schrijven aan de alertheid van de gouverneur die zich goed heeft gekweten)

--- in het ter nederleggen van een twist tusschen Soping en Bonij, het stillen van een rebellie in het rijkje Tello, de besorging der voormelde confirmaatie van Aroe Mampoe, de uitroeying van het smokkelnest Sampong Java, het assopieëren van een verre uytziend geschil op Sumbawa, het verdrijven van de Baliërs die sig daarin gemeleert en meer andere gevallen.

Fol. 1528r.

(In de brief van 28 november 1764 is gouverneur Cornelis Sinkelaar hier terecht om geprezen. Verzekerd van zijn oplettendheid is de keuze van de middelen om de koning van Bima onder de duim te houden, aan hem gelaten. Deze koning was zeer trots geworden door zijn overwinning op Mangerai, of de noordoosthoek van Flores. De gouverneur heeft ook de vrije hand tegenover de Mandarezen en Wadjorezen, in de herstelling van de rust op Sumbawa, [fol. 1529] dat, na in het gareel te zijn gebracht, weer in beweging is, in het vaststellen van de grenzen van de Makassaren bij de kroning van de koning te Gowa en in het erkennen van de nieuwe koning te Buton. Ondanks zijn genegenheid voor de Compagnie, schijnt deze laatste zich niet tegen de afgezette vorst staande te kunnen houden. De afgezette vorst is met een grote aanhang in het gebergte. Wegens gebrek aan middelen en zware kosten is het de gouverneur uitdrukkelijk verboden om de Compagnie in enige oorlog te verwikelen. Gezien de achtung die de Engelsens hebben, moet iedere noodzaak de bescherming van hen te zoeken vermeden worden. Daarom is in het verleden jaar het voornemen van een oorlog tegen de Mandarezen niet uitgevoerd, terwijl ze bovendien door een voorbarige dreiging door de vorst van Boni op hun hoede waren. Voor het patrouilleren langs de smokkelroutes [fol. 1530] zijn twee pantjalangs met manschappen extra gezonden, terwijl de uitvoerders alles krijgen wat ze kunnen bemachtigen, maar ze moeten het oorlogstuig naar taxatie en de specerijen tegen inkoopsprjs aan de Compagnie overgeven. Het is bevolen de twee eilanden Bonerate en Pulau Kalao, wat verzamelplaatsen van de smokkelaars in specerijen zijn, zo snel mogelijk te bezoeken. Mocht de commissaris van de koning van Boni, die daarheen was gezonden, zijn opdracht om deze twee eilanden van alle schadelijk gespuis te zuiveren niet hebben uitgevoerd, dan moet de Compagnie dat zelf doen. Door de uitbreiding van vaartuigen en volk beliepen de uitgaven in 1763/64 f 175.634, ofwel f 634 meer dan in de memorie van bezuiniging werd bepaald, maar f 11.520 minder dan in 1762/63. Het bestuur verklaarde dat dit anders veel minder zou zijn geweest. [fol. 1531] De noodzaak van het patrouilleren wordt geacht aan Heren XVII bekend te zijn. Alle gouverneurs, inclusief de huidige, vonden patrouilleren het middel om het ontzag voor de Compagnie te handhaven en de voordelen hiervan te genieten. Had de Almogende de graanoogst wat meer gezegend en zou de Standvastigheid de textiel die verleden jaar was verzonden, eerder hebben aangevoerd, dan zouden de resultaten beter zijn geweest. Door uitzonderlijke droogte, regen en sterfte bracht het graan slechts f 6629, of f 16.069 minder op dan het voorafgaande jaar. Hoewel de opbrengst aan pachten hoger dan, of gelijk was aan die in het vorige jaar, waren de inkomsten maar f 45.135. Er is voor textiel maar f 16.542 ontvangen. [fol. 1532] Over de prijs valt niets op te merken, slechts de kopers ontbraken. De totale inkomsten waren f 72.525, of f 27.474 minder dan in de memorie van bezuiniging is bepaald en f 40.077 minder dan in het voorafgaande boekjaar. Bij uitgaven van f 175.634 en inkomsten van f 72.525 is er een negatief saldo van f 103.109, of f 28.109 meer dan vastgesteld en f 28.556 meer dan in het voorafgaande jaar. Men vleit zich met een beter resultaat in het komende jaar, omdat de sterfte onder de bevolking nagenoeg is opgehouden en het bestuur verwacht dat de afzet in december en januari aanzienlijk zal zijn. Daarom is reeds op 28 november 1764 besloten dat de bark Mossel en het schip Huis te Manpad de reeds naar Makassar vertrokken sloepen Sukkelaar en Verloren Zoon zullen volgen. Daarmee zijn achtereenvolgens 88 pakken Coromandelse, 27 pakken Bengaalse en 32 pakken Suratse textiel verzonden. [fol. 1533] Met rsd 20.000,- aan nieuw Nederlands payment, rsd 2000,- aan koperen duiten en diverse benodigdheden, is de waarde daarvan f 237.143,-. Men vertrouwt erop dat de Mossel en Huis te Manpad vroeg in december 1764 te Makassar zullen aankomen en dat deze zending aan

de verwachtingen zal voldoen. De Huis te Manpad moet het sapanhout dat op Sumbawa gekapt klaar ligt, meenemen, niettegenstaande de voorraad daarvan en het verbod om van dit verfhout voor 1764 en 1765 iets te rooien. Dit is nodig om de schulden van de vorsten op dit eiland, die tijdens de ongeregelheden gemaakt zijn bij de expeditie tegen de Baliërs, van f 14.595 te kunnen innen. Na aftrek van 20 slaven, die door Boni zijn geleverd, bedragen de achterstallen f 32.085,-. Er is speciaal bevolen dat wat er na aftrek van de scheepslading sapanhout door de vorsten op Sumbawa nog onvoldaan is, [fol. 1534] in mannelijke slaven te laten leveren. Dat sapanhout waarvan het in 1765 en 1766 opnieuw zal worden verboden om het te kappen, mag niet meegerekend worden. Boni en Buton moeten eveneens hun schulden in slaven aflossen. Afgezien van f 4623, die in de bovengenoemde schulden zijn begrepen, moet Buton sinds 1755 nog een aanzienlijk bedrag betalen voor het kappen van het schip Rust en Werk. Het bestuur moet die slaven op de beste wijze zien te krijgen, daar de burgers in een rekest aanvoerden dat ze anders door de dure levensmiddelen de leveranties niet kunnen uitvoeren. Het verleden jaar bedroegen die 272 slaven t.w.v. f 19.584,-. De burgers drongen erop aan dat de prijs van rsd 60,- tot rsd 70,- verhoogd zou worden, waarvan de helft in nieuw Nederlands payment. Het laatste is toegestaan met aanvulling door verstrekking van rijst voor rsd 40,- het last naar rato van het aantal slaven door ieder geleverd. [fol. 1535] Het verzoek om verhoging van de prijs is afgewezen en het bestuur is opgedragen om slaven die de inlandse vorsten voor de aflossing van hun schulden leveren, op de bestelling van 300 slaven voor 1765 in mindering te brengen. De burgers moeten bewogen worden betere slaven te leveren. Naast de genoemde 272 slaven, waarvan 20 mannen en 7 vrouwen nog niet zijn aangekomen, heeft Makassar in 1763/64 aan Banda 60 last rijst geleverd. Door het verongelukken van de Zeelie bij het eiland Caijdoepa was daar op Banda gebrek aan. Om die op te halen was er een sloep gestuurd, waarmee ook de geborgen geldkisten en papieren van de Zeelie zijn meegenomen. Bovendien zijn uit de Zeelie gered: de bemanning, wat beschadigde textiel, die voor f 773 is verkocht, de scheepsboot, 6 draaibassen en 258 baskogels, die allen te Makassar zijn aangehouden, en tenslotte enige goederen van weinig belang, die het bestuur naar Batavia heeft gezonden. [fol. 1536] Ten overstaan van de advocaat-fiscaal hebben het hoofd van Compagnies zeemacht Houtingh en enige maritieme experts de journalen van de Zeelie onderzocht. Enige verklaringen en papieren die te Makassar bij het onderzoek over het vergaan van het schip zijn opgesteld en naar Batavia zijn gestuurd, werden eveneens aan de advocaat-fiscaal overhandigd. Hoewel het gedrag van de gezagvoerders zeer verdacht lijkt, heeft de advocaat-fiscaal geen beschuldiging tegen hen ingebracht. Daarom is op 24 augustus 1764 besloten hun gage weer te laten doorlopen en het bestuur te Makassar te bevelen om te proberen wat op Caijdoepa geroofd werd vanuit de Zeelie, van het hof van Buton terug te krijgen en om van de radja van Caijdoepa genoegdoening te eisen voor het niet verlenen van hulp. Om het gebrek aan duiten te Makassar op te vangen, mag het bestuur zoveel van deze munt uit Banda bestellen, als het in 1765 en 1766 nodig zal hebben. [fol. 1537] De vier vaten die reeds uit Batavia werden gezonden, moeten daarop in mindering gebracht worden. Ook zijn er 90 militairen gestuurd. Personalia. Tot resident te Bima is de boekhouder Bakker aangesteld, die, omdat hij zich zeer verdienstelijk heeft gemaakt als resident te Saleyer en bij de recente expeditie op Sumbawa, ter bevordering tot onderkoopman wordt voorgedragen. Daar hij te Bima alles in wanorde heeft aangetroffen, heeft hij wel aanmoediging nodig. Verder wordt verwezen naar de brieven uit Makassar van 10 en 31 juni, en 15 oktober 1764, de vergadering van 23 november, en de brieven naar Makassar van 30 januari, 5 mei, 18 juli, 31 augustus, 1 september en 28 november 1764.

BANDJARMASIN

[fol. 1538] De Oranjeboom is in april naar Bandjarmasin vertrokken en in juli 1764 teruggekeerd zonder peper. Daarvan is helaas dit jaar nog geen korrel ontvangen. De Oranjeboom vertrok op 16 augustus voor een tweede tocht via Semarang om daar de nieu-

we resident Willem Adriaan Palm op te halen. Dit schip is nog niet teruggekeerd. Uit Bandjarmasin is slechts $256\frac{3}{4}$ realen gemengd goud, $691\frac{1}{4}$ lb witte peper, $902\frac{1}{2}$ lb kruidnagels, 10 lb nootmuskaat, 72 lb tin en enige kleinigheden samen t.w.v. f 15.707 ontvangen. Met de Oranjeboom is daarheen voor f 11.939 aan contanten en allerlei benodigdheden verzonden. In de generale missive van oktober 1764 werd reeds bericht hoe verontwaardigd men is dat er geen peper is ontvangen, en dat de twee residenten bij besluit van 31 juli naar Batavia zijn teruggeroepen. Nu wordt in detail gemeld wat er in de vergaderingen van 20 maart en 7 augustus 1764 over de brieven van de residenten van 15 augustus, 1 en 27 oktober 1763, 26 mei en 25 juni 1764 is besproken. [fol. 1539] De visitateur-generaal heeft zes onkostenrekeningen van schepen en vaartuigen over het verleden jaar gecontroleerd op een juiste toepassing van de reglementen voor de verstrekking van rantsoenen. Op basis van zijn rapport zijn de verstrekkingen goedgekeurd, afgezien van f 72 voor droge vis die de resident ter vergoeding is opgelegd. De afscheepkosten van 240.055 lb peper in het eind van verleden jaar naar de Jonge Petrus Albertus bedroegen slechts f 560,- aan gehuurde vaartuigen. Dit is een goedkopere en snellere manier van beladen dan het aanhouden van een tandjungpura. Bij een tarief van 5 stuiver het pikol mogen de residenten voortaan f 100,- per 50.000 lb peper op de factuur in rekening brengen. Maar het scheepje Oranjeboom, dat weinig diepgang heeft, kan voor de logie beladen worden, waarmee deze kosten te besparen zijn. De foutieve belasting te Bandjarmasin van de gezaghebber over de sloep de Haak met 10 pikol te weinig uitgeleverde peper, maar met 50 % winst is hersteld. Volgens artikel zes van het Reglement van In- en Afschrijving [fol. 1540] is de gezaghebber belast met de normale verkoopprijs van f 40,- per 100 lb. Omdat de residenten aan levensmiddelen slechts 30.000 lb rijst hebben besteld, terwijl het verbruik 53.510 lb is geweest, is er 15 last rijst gezonden. Daar er nog kort voordien f 4,16,- en f 4,- het pikol van 125 lb rijst was betaald, is de residenten over deze onoplettendheid een verwijt gemaakt. Men was royaal met de bestelde levensmiddelen, maar bij besluit van 13 maart 1764 karig met het geld. In de brief van 11 april 1764 is het verwijt gemaakt dat er een nieuwe bestelling van f 46.400,- werd gedaan, hoewel de voorraad per eind september 1763 f 252.890 was en er sinds de komst van de Jonge Petrus Albertus, waarmee deze bestelling naar Batavia werd gezonden, geen korrel peper was ingekocht. De residenten hebben daarop in hun brief van 25 juni 1764 onvoldoende geantwoord en opnieuw de ongehoorde bestelling van f 14.400,- gedaan, niettegenstaande er nog f 188.949 in kas was, wat volgens het besluit van 3 augustus 1764 voldoende was om de geschatte hoeveelheid van 500.000 lb peper, [fol. 1541] de door Heren XVII bestelde 1000 karaat ruwe diamanten en het weinige goud dat daar verworven wordt, in te kopen. Volgens berekening is er dan nog f 80.000,- over voor dagelijkse en andere uitgaven. Daarom is er op de laatste bestelling van f 14.400,- maar f 960,- in nieuw payment voldaan. De nieuwe residenten is bevolen om wat zij inschatten aan contanten over te houden naar Batavia te zenden, als, zoals thans, geen weerbaar vaartuig aanwezig is en het in de logie niet veilig zou zijn. Men besloot hier al eerder toe, omdat de sultan in een vertaalde brief resident Lodewijk Wilkens de Lile en zijn voorgangers ervan heeft beschuldigd dat zij de contanten voor inkoop van goud en diamanten gebruiken en bij de Chinezen op rente uitzetten, waarbij ze de peperleveranciers vijf of zes maanden op betaling laten wachten. De Lile ontkende dit. De nieuwe residenten is bevolen dit na te gaan. Volgens de brief van de residenten van 26 mei en de aparte brief van 25 juni 1764 van De Lile heeft de gehele pepervoorraad binnen de logie aanwezig uit 2609 pikol bestaan. [fol. 1542] Met $1014\frac{22}{25}$ pikol elders is dit in de handen van de jonken gevallen. Hoewel de slechte oogst aan ernstige droogte en verdorring wordt geweten, weerhouden de afpersing door de hofsgroten de peperplanters ervan om struiken te poten. Het aandeel van de jonken in de peper is sinds 1762 steeds toegenomen. Van de vijf oogsten tijdens het bestuur van resident Bernard te Lintelo is 8293 pikol van het totaal van 35.548 pikol dat is verworven, naar de jonken gegaan, en van een totaal van 20.309 pikol onder de drie jaar bestuur van resident Nicolaas Ringholm 5574 pikol. Tijdens de vier jaar van het bestuur van resident Lodewijk Wilkens de Lile is van een totaal van 23.662 pikol wel 11.376 pikol in

handen van de Chinezen gevallen. De eerste vijf jaar was het aandeel van de Compagnie derhalve gemiddeld 7109 pikol per jaar, de volgende drie jaar 6769 pikol en de laatste vier jaar 5918 pikol. Als de sultan de behandeling van de Compagnie en zijn eigen onderdanen niet verandert, dan is het begrijpelijk dat Bandjarmasin tot een verliespost zal worden. [fol. 1543] De sultan is hierover ernstig onderhouden en de nieuwe residenten zijn aangespoord hun plicht te doen. Er moet nagegaan worden of De Lile de waarheid spreekt over de jongste leverantie van peper aan de jonken. Hij beweert dat de sultan hem daartoe heeft gedwongen, terwijl deze zegt dat de Lile dit wegens de slechte oogst heeft toegestaan. Daarbij zouden de kosten van het zenden van een schip niet goedge maakt worden. Op voorwaarde dat het zijn vriendschap met de Compagnie niet schaadt, vroeg de sultan in een overgezonden Maleise brief om de laatste 1300 pikol die in het pakhuis liggen. Resident De Lile schrijft in zijn aparte brief van 25 juni 1764 dat iedere stap bij de sultan vruchteloos is en dat deze slechts doordrongen wordt van de ernst van de zaak, als het onredelijke vervoer door de jonken feitelijk belet wordt. Dit is vrij aannemelijk. Daarom wordt het voorstel [fol. 1544] om daar begin maart een sloep te hebben weldra in behandeling genomen. Was men elders niet zo druk, dan zou het wenselijk zijn bij de mond van de rivier van Bandjarmasin te patrouilleren. Tegen het gestelde in de tractaten wordt er schaamteloos allerlei verboden handel gedreven en kunnen vaartuigen via een zijarm boven de logie buiten zicht van de bezetting, het dorp Tatas bereiken. Omdat daar deze jaren, anders dan eerder bij kleine partijen, aanzienlijke hoeveelheden specerijen verhandeld zijn, moet deze smokkel tegengegaan worden. De teruggeroepen residenten zonden 902½ lb kruidnagels en een monster van 10 lb nootmuskaat naar Batavia. Deze zijn deels op de Chinese jonken buitgemaakt, deels door De Lile met geld gekocht. Deze zorgwekkende handel en het buitmaken van de gestuurde partij zijn [fol. 1545] in de brief van de residenten van 25 juni 1764 beschreven. Bij onderzoek te Batavia bleken de kruidnagels van dezelfde soort als die gewoonlijk van Ceram gesmokkeld wordt. De dienaren in China rapporteerden dat een jonk uit Bandjarmasin verleden jaar te Kanton 30 pikol kruidnagels gemengd met moernagelsteeltjes en vuilnis heeft aangevoerd. Maar omdat de nootmuskaat van een goede gemiddelde soort was en gekalkt, zoals alleen de Compagnie doet, vreest men dat ze rechtstreeks uit Banda werd gesmokkeld. Conform de geheime resolutie van 24 augustus 1764 werd gouverneur Jacob Pelters opgedragen hiernaar nauwkeurig onderzoek te doen. De komst van de jonken bevordert duidelijk de smokkel van specerijen en nu zij de smaak daarvan te pakken hebben, moet aan de smokkel wat gedaan worden. De net aangestelde residenten is bevolen om, net als dit jaar, volstrekt niet meer dan aan twee jonken de handel te Bandjarmasin toe te staan. [fol. 1546] Op Pasir was dit één jonk. Volgens het tractaat van 1755 is de Compagnie verplicht de sultan bij te staan om het verloren Pasir en ook het nabijgelegen Kutai te heroveren. Maar de sultan leeft het tractaat zo slecht na dat de Compagnie hem zo een dergelijke dienst niet hoeft te bewijzen.)

Maar wijl se egter voor gedeeltens van het Banjermassingsche rijk moogen gehouden worden en wij in hetselve geen jonken dan bij onse looge behoeven te gedoogen, hebben wij, wijl het swerven van jonken daaromstreeks een sorgelijk vooruysigt omtrent het onderkruypen van 's Compagnies dierbaren specerijhandel geeft, den 7^e augustus beslooten geen jonk op Passir of Coeti ten handel te gedoogen, maar hunne komst aldaar meterdaad te beletten. Ten welken eynde wij eerlang de middelen beramen zullen en de kooplieden in China naar dit ons voornemen door de cargas te Canton en door onsen capitain der Chineesen hebben laten verwittigen.

Fol. 1546r-v.

(Als er te Pasir en Kutai geen jonk handeldrijft, [fol. 1547] dan heeft de kleine handelaar te Batavia daar voordeel van. Dan worden er daar meer oosterse producten, als tripang, agar agar, vogelnestjes en dergelijken aangevoerd, en is er onder de Chinese kooplieden meer vraag naar deze producten. Ook zou men de sultan van Bandjarmasin aan zich verplichten. Hij wil de jonken naar Tatas lokken. Hij had nog niet gehoord dat er te Pasir

een jonk was, of hij vroeg de resident om een sloep om de jonk, samen met zijn vaartuigen, te verjagen. Omdat de residenten van mening waren geweest dat er na het voltooiën van de logie geen sloepen meer aanwezig hoefde te zijn, was er echter geen exemplaar beschikbaar. Enige belemmeringen hadden het onmogelijk gemaakt om de Oranjeboom tegen maart te Bandjarmasin te laten zijn. Zo kon de resident uitsluitend met zijn eigen pantjalang de smokkel van specerijen naar de jonken, wanneer zij de rivier hadden verlaten, tegengaan. Deze is daarvoor een vergoeding toegekend, [fol. 1548] die de pas aangestelde residenten zullen vaststellen. Lodewijk Wilkens de Lile moet er zich voor verantwoorden dat de schuld van de sultan weer tot 8000 Spaanse realen is opgelopen. Hij schreef op 25 juni 1764 dat de sultan hem dit bedrag schuldig is. Voor de zekerheid is de nieuwe residenten bevolen om het voor rekening van De Lile in te vorderen. Mocht De Lile zich niet voldoende kunnen zuiveren voor het uitblijven van peper dit jaar, dan kan de schade daarmee verhaald worden. De Liles opvatting dat de huidige sultan, die slechts als regent tijdens de minderjarigheid van de kinderen van wijlen sultan Mohammad optreedt, uitsluitend zijn eigen beurs en die van zijn gunstelingen met het zweet en bloed van de arme onderdanen vult, schijnt maar al te waar. De vorst betuigde echter herhaaldelijk het tegendeel. De Hoge Regering bracht de sultan het recht om vaartuigen te doorzoeken onder ogen en onderhield hem onlangs over zekere handel in tin, [fol. 1549] die hij op de kust van Maleisië tracht te drijven om de tin naar China te zenden. Dit jaar zond hij reeds 204 pikol. In de laatste brief is gezegd dat dit niet kan worden toegestaan, en de nieuwe residenten werd bevolen al het tin dat wordt gevonden, in beslag te nemen. In een brief aan de Hoge Regering beval de sultan een zekere Lauwenfos, burger te Batavia, maar sindsdien overleden, als opvolger van Lodewijk Wilkens de Lile aan. Er is niet op ingegaan en het plakaat dat particuliere correspondentie met inlandse vorsten en -groten verbiedt, is vernieuwd. Bij het deel over Batavia wordt hierop ingegaan. Op klachten van de residenten in de brief van 15 augustus 1763 wordt met een extract uit de notulen aan de naar Bandjarmasin vertrekkende bestuurders opgedragen om familiäre omgang van schepelingen met inlanders en Chinezen en het kopen van slaven, te verbieden. Dit jaar is voor f 9086 aan goud ontvangen dat tegen f 382,7- het mark fijn in rekening is gebracht. [fol. 1550] Er is bevolen hiermee op dezelfde voet voort te gaan en de door Heren XVII bestelde 1000 karaat ruwe diamanten in de gevraagde sortering te voldoen. Door het wegblijven van de Oranjeboom zijn de inkomsten en uitgaven over 1763/64 nog onbekend. Slechts over de in- en afschrijvingen wordt gemeld dat in een brief van 30 maart 1764 rsd 6098 $\frac{1}{6}$ voor woningen, waarvoor in de brief van 15 november 1760 toestemming was gegeven, is goedgekeurd. In de brief van 15 augustus 1764 gebeurde dit ook met rsd 7497 $\frac{7}{12}$ voor twee voltooide pakhuisen, de batterijen en het overdekken van de palissaden. Men hoopt dat de uitgaven voor timmerwerk nu ophouden, terwijl ingenieur Martin Koeter op uitdrukkelijk bevel is teruggekomen en reeds in oktober 1764 is gerepatriëerd. [fol. 1551] Aan kleinere posten en enige geringe personele mutaties wordt voorbijgegaan. Ter aflossing van wie hun dienstdtijd hadden voltooid zijn er twaalf soldaten met een tamboer gezonden en elf, van wie twee ongeneeslijk ziek, zijn teruggekomen met nog twee huistimmerlieden. De eerste resident Willem Adriaan Palm werd bevolen alles van belang met de secunde te overleggen, die daarvoor dan ook verantwoordelijk is en eenderde van de douceurs van deze residentie krijgt.

TIMOR

[fol. 1552] Uit Timor is met de Jonge Petrus Albertus, de sloep Vreedebeest en de particuliere sloep Phœnix op 2 juli, 23 oktober en 13 december 1764 ontvangen)

59.467 $\frac{1}{2}$ lb. Wax, waaronder 9467 $\frac{1}{2}$ lb. in geschenk

3449 lb. lange peper

79 stux slaven waaronder agt stux in geschenk

21.000 lb. groene catjang tot geschenk

75 $\frac{4}{5}$ thailen riviergoud

34	pees salempoeris roode cust			
97	cambayen ruwe roode cust beschadigt, die met eenige artillerij en onbequaame goederen en een aanrekening in 't geheel bedraagen f 45.016,6,8. Zijnde daarentegen derwaards versonden op den 21 ^e februarij met het gemelde scheepje de Jonge Petrus Albertus			
1800	stux gecartelde ducatonen	f	7.200,	-, -
1093 ³ / ₄	rds. aan nieuw payment	f	2.625,	-, -
38	pakken diverse lijwaaten	f	22.660,	17, 8
	aan koopmanschappen	f	2.615,	14, -
	diverse benodigtheeden	f	15.082,	3, -
	in geschenk en voor betaling	f	10.220,	16, -
	in aanrekening en voor berekende ongelden	f	1.283,	15, 8
	monterende tesamen	f	61.687,	6, -.

Fol. 1552r-v.

(Nu wordt gerapporteerd wat er in de vergadering van 20 december 1764 over de brieven van 1 juni, eind augustus en 15 oktober is besproken. In de brief van oktober is het kapen van de bark Afrikaan voor Larantuka reeds gemeld. [fol. 1553] Deze heeft bij aankoop f 15.606 gekost. Er kan slechts over de schade en het ongelukkige einde van de opvarenden geklaagd worden. Het werd toegestaan de schade af te schrijven. De ongeloofwaardige berging van het kanon – of het moet zijn opgegraven – en de redding van een jongeling, moeten bij gelegenheid onderzocht worden. Men hoopt dat de pessimistische gedachte van het bestuur dat dit onheil sommige bondgenoten zal doen afvallen, of anderen doen overrompelen, niet uitkomt. Het is tot nu toe niet geschied en er heerst vrede. Er is aangespoord om de bondgenoten door vriendelijkheid rustig te houden. Onrust, hoe gering ook, is meestal nadelig. [fol. 1554] De gunstiggezinde rijksbestuurder van Ammacone, Usi Konet, is plotseling overleden. Volgens de geruchten zou hij door zijn vrouw, die op Edam is geïnterneerd, vergiftigd zijn. Hij is opgevolgd door de generaal van de troepen Tetoe en deze op zijn beurt door Naij Eloë. Ze zijn beide broers van de overleden rijksbestuurder en waren steeds trouw aan de Compagnie. Maar een op Timor geplaatste zekere Don Simon en de Tenenti, alsmede een zekere Louis Pereira knoopten verboden betrekkingen aan, zoals uitgebreid staat in de brief uit Timor van 15 oktober. Er is bevolen dit kwaadaardige drietal naar Batavia te zenden om ze vervolgens te verbannen naar een plaats waar ze geen komplotten kunnen uitvoeren. Er is nadere uitleg gevraagd over het plakaat van 1756, waarbij contacten met inlandse groten en lagere inwoners werd verboden. [fol. 1555] Men verwees naar de eigen resolutie te Timor van 5 juni 1764, waarbij het iedereen werd verboden om enige vordering op de koningen en regenten in te stellen, tenzij het opperhoofd om toestemming is verzocht en een gewaarmerkte rekening is getoond, op straffe van rsd 1000,-. Er is bevolen dit strikt na te komen, zodat men kan aannemen dat de gevreesde gevolgen van bedrog worden uitgebannen. Van twee wissels van ieder rsd 3000,-, die door Johan Willem Daniel Erhard ter Herbruggen zonder agio zijn overgemaakt, is er één geaccepteerd mits de Compagnie dit geld nodig heeft gehad, maar op de andere moet agio betaald worden. Het ontduiken van agio is verboden, alsmede het verstrekken voor levensonderhoud van 12 last rijst jaarlijks tegen inkoopsprijs. De argumenten daarvoor zijn een nieuwigheid. Uit het afbranden op 24 mei 1764 van een slavenhuis van stro in Compagnies tuin had meer schade kunnen voortkomen. [fol. 1556] Om zoiets te voorkomen stelde men voor een stenen vertrek te bouwen voor rekening van het opperhoofd, mits zou worden bepaald dat zijn opvolgers het tegen kostprijs moesten overnemen. Omdat geen begroting werd overlegd, is dit niet in behandeling genomen. Een zekere weduwe Sits vroeg om betaling van rsd 39,- voor 24 maanden huishuur. Hoewel maar een klein bedrag, is dit zeer oneigenlijk en daarom is zij verwezen naar de boedels van de overledenen die dit zonder toestemming hebben beloofd. Als hij uit Padang is teruggekomen, zal aan schipper Treviso van de Vreedebest een extract gegeven worden van het besluit te Timor van 26 mei 1764, waarin wordt geklaagd over zijn onbehoorlijk

gedrag. Hij moet zich daarover verantwoorden. Dit is reeds bevolen aan stuurman De Wilt voor het niet tekenen van de onkostenrekening van de Vreedebest. Volgens berichten uit Timor waren de schepelingen dikwijls onwillig de tolln behoorlijk te betalen. [fol. 1557] Om hierin te voorzien, is bevolen hen over de toegestane hoeveelheden de halve tol te laten betalen. Dit is ook elders gebruikelijk. Onwillige schepelingen moeten tot betaling gedwongen worden. Verleden jaar vroeg het bestuur toestemming om de overbodige sloep Vreedebest ter vermindering van de uitgaven naar Batavia te mogen zenden, en dat het particulieren mocht aanmoedigen tot patrouillering tegen roverij. Beide is goedgekeurd, maar om misbruik tegen te gaan moet van deze particulieren wel een behoorlijke borg geëist worden. Zij wezen dit echter af en zeiden dat ze dan liever met landbouw de kost verdienden. Om de zo noodzakelijke patrouillering toch uit te voeren, had opperhoofd Johan Willem Daniel Erhard ter Herbruggen voor eigen rekening een vaartuigje laten bouwen. De tegenstrijdige opgave hiervan geeft te denken en daarom is bevolen [fol. 1558] dat men de kosten van dit particulier gebouwde vaartuigje opgeeft, en of het nuttig en noodzakelijk is om de smokkelaars het zwerven in straat Jappie en Mangerai te beletten. Het is als zeer voordelig voor de slavenhandel voorgesteld om op Sumba een kleine vestiging te stichten met een resident, een korporaal, zes gewone militairen en een handlanger. Daarvoor waren apart zeer weinig goederen besteld. Omdat herhaaldelijk werd gemerkt welk nadeel zoiets met zich meebrengt en omdat de Compagnie al genoeg nadelige vestigingen heeft, waarvan was beweerd dat ze voordelig zouden zijn, is een post op Sumba afgewezen. Al drie jaar werd aan Heren XVII geschreven dat er op Sumba voor de Compagnie niets te halen valt, en het voorafgaande jaar werd het bestuur bevolen van zo een vestiging af te zien. Daar de rondtocht nog niet heeft plaats gehad, is er nog geen bericht over de nieuwe steen- en pannbakkerij te Ndao-mane. [fol. 1559] Deze wordt dit jaar wel gebouwd en dan volgt een verslag. Het is aan gezagvoerders van schepen die van en naar Timor varen verboden ergens anders binnen te lopen, tenzij dat onvermijdelijk is. Hiermee wordt verboden handel en smokkel voorkomen. Het bestuur is voor de derde maal aangespoord een nieuwe kerk te bouwen, waaraan nog ongeveer rsd 1000,- te besteden zou zijn. In het voorjaar van 1765 zal men een bouwkundigtimmerman en de nodige materialen zenden, opdat men zich niet bij de inlander belachelijk maakt dat een zo noodzakelijk werk halverwege stagneert. De gezamenlijke koningen en regenten zullen schriftelijk op passende wijze worden aangespoord om de kosten van de veertien inlandse leermeesters, die voor henzelf en hun onderdanen worden aangehouden, zoals vroeger voor de helft te dragen. [fol. 1560] Aan het opperhoofd Johan Willem Daniel Erhard ter Herbruggen is opgelegd om de vier kaffers, die hij illegaal heeft aangehouden, te betalen. Het is bij herhaling bevolen zich strikt te houden aan de laatste bepaling in de brief van 5 december 1763. Hoewel het bestuur en de regenten verklaarden dat de slavenhandel op Timor geen succes was, is er op 13 augustus 1764 het nodige over het inkopen van 100 slaven voor de perkeniers op Banda besloten. De tijd zal leren hoe het uitpakt, maar er is nadrukkelijk bevolen daartoe al het mogelijke te doen. Op 21 april 1764 berokkende een hevige orkaan van één etmaal op de eilanden Roti, Savo en Solva grote schade aan de katjang op het veld. Hierdoor kon de bestelling niet uitgevoerd worden. Er is bevolen in het vervolg zoveel mogelijk katjang te zenden. Aan de bevolen verwerving van 400 pikols was is ruim voldaan. Wegens de grote voorraad was, is voor 1765 de inkoop gestaakt en aan particulieren overgelaten. [fol. 1561] Dat zal, zonder nadeel voor de Compagnie, de neerslachtige gemeenschap op Timor wat kunnen opbeuren. De tolln en pachten voor 1764/65 hebben bij de veiling op 20 augustus 1764 rsd 7618,-, ofwel rsd 550,- meer dan het voorafgaande jaar opgebracht. Van de nieuwe pachtcondities waaronder dit geschiedde, zijn sommige voor zover billijk veranderd, omdat de condities vrij hard waren. De overige zijn goedgekeurd. Dit alles is vervat in de brief naar Timor van 31 december 1764. Er is tevredenheid betuigd over de verwerving dit jaar van 75 taël en 8 maas goud in de graverij in Ammacone. Vermeerdering van de opbrengst werd aanbevolen. De textielhandel is redelijk goed verlopen, maar men beweerde dat de verkoop was gehinderd door een aanzienlijke aanvoer van

textiel, gesorteerd door de Compagnie, die op de rede van Batavia klandestien uit schepen vanuit Coromandel naar schepen uit Macao was overgeladen. Dit voorwendsel mist iedere schijn van waarheid. [fol. 1562])

Vermits de scheepen van Macao in februarij en maart ten rheeде leggen en 's Compagnies scheepen van de Cust in november, so hebben wij egter goedgevonden de beide fiscaals en sabandhaars te gelasten, daartegens alle mogelijke sorge te dragen, gelijk meede in selvervoegen is gelast tegens den morshandel van buskruyt, die naar het gevoelen der Timorse bediendens insgelijks als de lijwaaten ten rheeде wierden overgescheept, daar egter op Macao genoeg buskruyt kan werden bemagtigt. Wij hebben overzulk dese stilswijgende insimulatie niet ongemerkt willen passeeren, maar gelast zulk met eenige bewijzen te verifieeren.

Den vervoer van lijwaaten alhier op de hoofdplaatse van de Compagnie ingekogt en ten blijke vandien gesjapt, hebben wij gepermitteert vrijelijk te mogen doen, ofschoon het opperhoofd Ter Herbruggen het contrarie heeft versogt, dat wij, als onbillijk zijnde, om reeden als voormeld hebben afgewesen.

Fol. 1561v-1562v.

(In 1763/64 bedroegen de totale inkomsten f 31.009 en de uitgaven f 29.961, zodat er een positief saldo van f 1048 is. In 1762/63 overtroffen de uitgaven de inkomsten met [fol. 1563] f 26.086, zodat het laatste boekjaar in vergelijking met het voorafgaande een verbetering van f 27844² laat zien. Dit is het gevolg van de vermindering van het aantal dienaren en toont het voordeel van dit klein-bemande kantoor voor de Compagnie. Het maakt zijn uitgaven goed, wat, evenals de Hoge Regering, in het vervolg Heren XVII aangenaam zal zijn. Omdat ze daar nog niet zijn aangekomen, wordt niet ingegaan op de eis van de gouverneur van Lifao om enige met name genoemde Portugese deserteurs, die het bestuur naar Batavia had doorgestuurd, terug te zenden. Wel is geschreven dat het gunstig is, dat de koning van Maubara drie Solorezen van de Compagnie, die naar zijn zeggen te Lifao met geweld waren aangehouden, heeft teruggezonden. Per eind augustus 1764 bedroegen de voorraden f 114.706,- en waren de schulden verminderd tot f 8780, waarover niets valt op te merken. [fol. 1564] Op de klachten van het opperhoofd Johan Willem Daniel Erhard ter Herbruggen over het gedrag van de secunde en andere raadsleden, zeggen dezen zich daarvan niet bewust te zijn. Om zich bij de Hoge Regering te kunnen verantwoorden, vragen zij de tenlastelegging te mogen weten. Dit is toegestaan en Ter Herbruggen is bevolen deze schriftelijk op te geven. Vanwege de redenen gesteld in het geheime besluit van 20 december 1764, zijn het huidige opperhoofd Ter Herbruggen, die zich vrijelijk mag verantwoorden, en de secunde Hendrik de Lange met stilstand van gage naar Batavia ontboden. Ter Herbruggen wordt vervangen door onderkoopman mr. Bartholomeus van Voorst, die met de Jonge Petrus Albertus, welke op 6 november vertrekt, naar Timor zal gaan, zodra hij van Sumatra's Westkust is teruggekeerd. Tot secunde is de secretaris Van Este benoemd, die vervolgens door de boekhouder Elders wordt opgevolgd. Tenslotte wordt verwezen naar de besluiten van 8 mei, 3 juli, 3, 13 en 30 augustus, 6 en 18 september, 6 en 23 november, 14 en 20 december 1764, naar de gewone en geheime brief van 31 december naar Timor, en naar de vandaar ontvangen brieven.

PALEMBANG

[fol. 1565] Men zal vermijden om de verdrietige zaken die over de peper van Palembang en het tin van Bangka in de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 zijn bericht, te herhalen. De brief van 20 oktober was ook een antwoord op die van Heren XVII van 29 september 1763. Uit Palembang is dit jaar aangevoerd: 3.537.340 lb Bangka's tin, 925.960 lb zwarte peper, 5246 lb witte peper, f 1000,- aan koperen duiten en enige te Palembang niet te

---

2 Deze berekening is onduidelijk.

verkopen armozijnen en fluwelen. Met de sloep Nachtegaal en de bark Draak werden vanuit Palembang 125.000 lb tin, 39.894 lb zwarte peper en de reeds genoemde 5246 lb witte peper overgebracht, die samen met de fluwelen en armozijnen etc. een waarde van f 41.148 hadden. Samen met f 1.084.822, wat te Batavia werd betaald voor 3.412.340 lb tin en 886.066 lb peper die door de Palembangers zijn aangevoerd, komt dit op f 1.125.970. [fol. 1566] Doordat onder de aangevoerde peper nog een partij van het vorige jaar is, maakt deze al geringe aanvoer niet eens de hoeveelheid uit wat voor dit jaar werd ontvangen. Deze vertraagde aanvoer is veroorzaakt, doordat de schepen die de peper en het tin zouden overbrengen, zoals reeds bericht, bij Bangka op een gunstige wind moesten wachten. In de brief van 20 oktober 1764 werd reeds gemeld dat er tussen 14 december 1763 en eind april 1764 in de 29 vaartuigen waarvoor passen zijn uitgegeven, maar 547.125 lb peper en 2.699.714 lb tin geladen werd. Daar waren drie schepjes van Compagnies onderdanen uit de Sungaiuwir bij. Op 23 maart 1764 zijn de gewone en aparte brieven van de residenten van 15 augustus 1762 tot 15 augustus 1763 besproken. In het gewone en geheime [fol. 1567] antwoord van 16 april 1764 en in dat van 16 augustus 1764, in antwoord op de brieven van 1 maart tot en met 30 april 1764, kon niet voorbijgegaan worden aan de geringe leverantie van peper. Een finaal besluit is echter tot het komende voorjaar uitgesteld.)

Terwijl wij daarentegen, naar lyd van onse briefje gedateerd 2 oktober jongstweken, de residenten gelastede dat zij den koning en, so het ook noodig was den kroonprins, mogten adverteren dat men wegens een excessief restant van ruym tweemiljoenen ponden van het meermelde mineraal, in het jaar 1765 ten hoogsten nog maar sooveel, of seshien-duysend picols souden kunnen accepteeren. Want schoon dit genoegzaam de helft minder zij, als het onvoorsigtig bepaalde bij het jongste geslote contract dicteerd, meenden wij eger tot het maaken dier dimunitie gerechtigd te wesen en zulx ook sonder verwagting van werkelijke tegenstand, naar het deswegens onder ultimo december 1763 aan U Wel Edele Hoogagtbare gecommuniseerde, schoon wij ook nog geen direct antwoord van den koning op onse uytsondering dienaangaande gemaakt, gekreegen hebben.

Fol. 1567r-1568r.

(Op 6 augustus 1764 is de koning eraan herinnerd dat men hierop een antwoord verwachtte. Intussen is de eerste resident verweten dat hij op de voortdurende pogingen van het hof, of liever op de listige verzoeken van de ontevreden kroonprins, om voor een nog niet betaalde hoeveelheid van $12.213\frac{3}{25}$ pikol tin die in 1762 boven de 20.000 pikol was geleverd, het volle bedrag van rsd 15,- per pikol te ontvangen, had beloofd daarop bij de Hoge Regering te zullen aandringen en hoop had gegeven dat dit zou worden toegestaan. De eerste resident is erop gewezen dat hij daartoe niet bevoegd is, en hem is bevolen om het hof bij zulke verzoeken direct naar de Hoge Regering te verwijzen. Dat geldt temeer, omdat die hooghartige pangeran zelf had gezegd dat, als de koning zelf zou schrijven, deze niet de minste melding van die omstreden partij tin zou maken. De vorst is te kennen gegeven dat men een brief van hem afwachtte. [fol. 1569] Die zou het mogelijk moeten maken om rsd 13,- per pikol te betalen. In de brief van 16 april 1764 was de koning bericht dat zijn gezanten ook dit jaar hadden geweigerd dit bod te aanvaarden. De resident had met zijn onvoorzichtige uitlating echter een goede bedoeling, daar hij de prins wilde geruststellen en hem wilde aanzetten peperstruiken aan te planten. In de brieven aan de sultan en de resident zijn nogmaals de redenen en de aanbevelingen vermeld. Dat was nodig, omdat, ondanks aansporingen, de levering van peper steeds verminderde en volgens de brief van de eerste resident van 7 april 1764 ook naar de mening van de koning de verbouw verwaarloosd was, waardoor de tuinen in verval waren geraakt. Maar de koning verklaarde ook [fol. 1570] dat hij om een beter onderhoud te bevorderen, de verkoop van opium aan zijn onderdanen had verboden. Dit slaapsap hield de mensen van het werk. Ook had hij voor oude, geen vrucht dragende bomen enige honderdduizend nieuwe laten planten. De residenten hebben dit bevestigd en in antwoord op het uittreksel van de brief van Heren XVII van 29 september 1763, dat bij de brief uit Palembang van 12 september 1764 was gevoegd, hebben ze de aan-

plant op acht miljoen bomen begroot. Men hoopt daarvan op den duur het resultaat te zien. Er is bij de residenten ernstig geklaagd over de smokkel van peper uit Palembang en van grote hoeveelheden tin vanuit Palembang en Bangka naar China. Vooral is er een verwijt over gemaakt dat in 1763 de pantjalangs die voor het patrouilleren beschikbaar zijn, niet zijn gebruikt om bij Bangka [fol. 1571] het overladen in jonken, of andere vreemde vaartuigen te verhinderen. De residenten hadden zich laten paaien door de misleidende bewering van de koning dat zijn onderdanen niet durfden te smokkelen, en de schepen die hun reis niet hadden kunnen voortzetten, waren daarop niet binnen de rivier teruggekeerd. Op deze verwijten antwoordde de residenten op 12 september 1764 dat de patrouillevaartuigen deze schepen enige tijd hadden geobserveerd en dat ze voortaan in zo een geval de bevelen direct zouden uitvoeren. Afgezien van onvoorziene omstandigheden zal dat zich niet meer voordoen, doordat het oude bevel om na eind april geen passen meer te verlenen, is vernieuwd. Op wat hierover onder verwijzing naar het geheime besluit van 4 mei 1764 in de brief van 6 augustus is geschreven, waarvan in de generale missive van 20 oktober al melding is gemaakt, [fol. 1572] hebben de residenten op 12 september, en in aparte brief van een dag eerder, geantwoord dat zij iedere verdenking van eerloze toegeeflijkheid ten aanzien van smokkel, laat staan samenspanning, van de hand wijzen en, zoals hen bevolen is, daarop bij anderen scherp zouden letten. Maar ze konden smokkel van tin niet voldoende verhinderen, doordat Bangka een grote omtrek heeft en de vorst het oogluikend toestaat. Volgens hen was het beste middel daartegen dat de vorst, overeenkomstig het contract, zijn hoofden smokkel naar Bangka zou verbieden. Wanneer deze zaken binnenkort besproken zijn, zal er verslag van gedaan worden. Over de laatste expeditie wordt slechts gemeld dat de pantjalang Reuk op de reis naar Batavia veel lekkage en ziekten heeft gehad. [fol. 1573] In een begeleidend briefje van 12 oktober 1764 rapporteerden de residenten dat dit vaartuig Palembang had aangedaan en dat de gezaghebbende stuurman, de kwartiermeester en enige matrozen waren overleden, zodat de stuurman zijn verdiende straf is ontlopen. Bij de besluiten van 26 en 27 april en 8 mei 1764 wordt een voorval beschreven, waaruit blijkt dat men niet alleen te water tegen de valsigheden van vreemden en trouweloosheid van bondgenoten op de hoede moet zijn, maar ook tegen schandelijke daden van onderdanen. Men vermeldt slechts dat twee slaven een nachoda van een vaartuig van de koning van Palembang er van beschuldigen dat hij op de rede van Batavia gestolen buskruit van de konstabel van Onrust had gekocht. Dat de opzichter van het nabijgelegen eiland Kuiper, waar het kruit van Compagnies schepen wordt bewaard, in dezelfde tijd is gevluht, versterkt deze beschuldiging. [fol. 1574] Deze nachoda, op wiens schip een hoeveelheid van 383 lb goed Batavia's buskruit werd ontdekt, is gearresteerd en het hoofd van deze vaartuigen is, onder bedreiging dat men alle vaartuigen in beslag zou nemen, bevolen al het gestolene te voorschijn te brengen. Maar de nachoda werd in gevangenschap ernstig ziek en men vreesde dat hij zonder berechting zou sterven. Om nieuwe verwickelingen te voorkomen is hij vrijgelaten, maar de koning is er in een briefje van 6 augustus 1764 van op de hoogte gebracht dat men het uit onzekerheid moeilijk had gevonden zijn onderdaan aan de rechter over te geven en de nachoda uit inschikkelijkheid ten aanzien van de koning als persoon had uitgeleverd. Men verzocht de vorst de nachoda naar verdienste te straffen. [fol. 1575] Uit een brief van 11 september 1764 blijkt dat deze behandeling de vorst zeer had behaagd. Hij verklaarde dat de nachoda geen 383 lb buskruit uit Palembang had meegenomen, maar dat hij hem toch ten voorbeeld zou laten straffen. De Hoge Regering was in andere gevallen minder toegevend. Zo is aan de gezanten van de koning transport voor 21 zogenaamde pelgrims naar Mokka, dan wel Surat of Bombay, geweigerd. Tevens is een verzoek om van de Compagnie 30 kleine stukken geschut, 60 snaphanen, 100 vaatjes buskruit en 2 bewapende en welvoorzene vaartuigen te mogen kopen afgewezen. De redenen dat tegen contante betaling slechts 50 snaphanen werden geleverd, zijn in het besluit van 19 juni 1764 vastgelegd. Op 30 maart was al besloten om de vorst van Palembang in het bijzonder het bouwen en repareren van vaartuigen te beletten, [fol. 1576] omdat hij de vriendschap en het bondgenootschap slecht naleeft. In de ge-

heime brief van 16 april 1764 is informatie gevraagd over de herhaalde verzekering van de residenten dat de koning goedgezind is en een alliantie voorwendt. In de aparte brief uit Palembang van 11 september 1764 wordt goedgezindheid als gefingeerd aangemerkt en men noemt bewijzen van de kwade trouw van de kroonprins. Volgens de resident waren er op instigatie van de Engelsen schermutselingen tussen 500 Maleiërs uit Benkulen en enige Palembangers uit de grensstreek. Met het oog op een herhaling zond de koning van Palembang ammunitie aan zijn onderdanen, waarbij echter de kroonprins een kwalijke rol zou hebben gespeeld. [fol. 1577] De Hoge Regering zal dit alles in de gaten houden. De handelwijze van de residenten met het Engelse schip *The Revenge*, dat als vermeld in de brief 31 december 1763 in het eind van dat jaar voor de rivier verscheen, is goedgekeurd. Maar mocht voortaan een vreemd schip proberen de bank te passeren, dan moeten de residenten daartegen ter plekke protesteren, voorkomen dat ermee gesmokkeld wordt en de loodsen naar binnen laten komen, opdat deze niet door de vreemdelingen gedwongen worden om hun schip binnen te brengen. Aangezien de staatrekening over 1762/63, waarover al in de brief van oktober 1764 een opmerking werd gemaakt, een onaangename verslechtering ten opzicht van het voorafgaande boekjaar vertoont, is aangedrongen op vermindering van de uitgaven. [fol. 1578] Desalniettemin zullen aanzienlijke uitgaven voor het verbouwen van de logie nodig blijven. Omdat er op het verzoek hoe dit zo zuinig mogelijk kan geschieden, slechts een ruwe berekening van het benodigde hout, kalk en steen is ontvangen, werd een besluit hierover uitgesteld, totdat een nauwkeurige begroting van de residenten is binnengekomen. Het is opgefallen dat er te Palembang niet alleen niet-gangbare duiten zijn, maar ook enige onverkoopbare goederen. Overeenkomstig het bevel zijn deze met vermelding van herkomst naar Batavia gezonden, namelijk 35 stuks armozijn, 236½ el fluweel en 2 stuks perpetuanen. Op 23 november 1764 is daarover een besluit genomen om schade voor de Compagnie te voorkomen. [fol. 1579] Uit de rendementen is gebleken dat wat rijst en houtwerk onvoordelig werd verkocht. Daar deze goederen uitsluitend voor eigen gebruik zijn, is verder verkoop hiervan verboden. Opdat Palembang, in het bijzonder ten nadele van de textielhandel te Batavia, niet met gesmokkelde waar wordt overspoeld, is bij besluit van 25 september 1764 bevolen slechts gemerkte textiel te laten binnenkomen. In plaats van met de afgeschreven pantjalang Standvastigheid, is met de pantjalang Lassum en de bark de Draak, inclusief de kosten van de pantjalang Lassum, t.w.v. f 27006 aan diverse benodigdheden etc. naar Palembang gezonden. De Hoge Regering is ontevreden dat er nagenoeg niets aan de logie geleverd is, zodat er ter plaatse genoeg contanten over waren. Daarom zijn er geen munten gestuurd. Voor enige huishoudelijke zaken, [fol. 1580] wordt naar de verzonden en ontvangen brieven verwezen. In de brief van 12 september 1764 wordt gemeld dat een ondertimmerman van de Huis Om, die met een rijkelijk onthaal door een bootsman van een Engels schip te Batavia was overgehaald te deserteren, naar Palembang was teruggezonden. De ondertimmerman beweert dat hij heeft kunnen ontvluchten, toen hij onder Bangka zeilende met enige maten naar de wal was gestuurd om timmerhout te kappen. Bovendien wordt bericht dat door een ernstige overstroming aanzienlijke schade aan het pepergewas is berokkend. In het antwoord op het uittreksel uit de brief uit Nederland beweren de residenten zeer onbezonnen dat, als er niet meer tin zou worden aangenomen als men gebruiken kan, de verbouw van peper vermindert. Daarom wil men meer dan nodig aannemen. Tenslotte staat in de brief van 12 september dat enige peperverbouwers uit Djambi, van wie in de brief van 8 mei 1764 reeds werd gesproken, die al vele jaren in Palembang werken en die al kleinkinderen hebben, volgens de koning van Palembang niet naar Djambi willen terugkeren.

DJAMBI

[fol. 1581] Over Djambi is reeds het nodige medegedeeld in de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764. Daarom vermeldt men slechts enige huishoudelijke maatregelen die naar aanleiding van de brieven van de resident van 16 januari, 12 mei en 5 juni 1764 in de verga-

dering van 23 maart en 25 september zijn genomen en de resident in brieven van 9 april en 5 november zijn bericht.)

De sulthan, die den resident naar het schijnt redelijk wel setten mag, heeft hem in het laatste van 1763 met een bezoek binnen de logie vereerd, en is bij die en eenige andere gelegenheden beschenken ter waarde van f 565,9,-. Hetwelk wij wel gepasseerd, dog het doen van schenkagiën als eene kostbaare nieuwigheyd voor het vervolg verboden hebben, vermits zulx jaarlijks direct van hier geschied en wij niet slegts de ongelden van dit winsteloose comptoir so laag mogelijk tragten te houden, maar ook ons met den vorst in geen nieuwe schulden meenen te vermeerderen. Waarom ook de afgaave van eenige voor Zijne Hoogheid hier verkogte goederen en van een deel lijwaten, sonder dat van beiden de betaalingen bleek en sonder dat die afgaave elders dan bij het dagregister bekend gesteld was, gelaaten is voor rekening van den resident, met ordre om op de afgegeven Cormandelsche vijftig percento advans in reekening te brengen.

Fol. 1581r-1582r.

(Omdat de resident op 12 mei schreef dat hij ter delging van die schuld slechts wachtte op bevelen over de prijs van het goud, is hem bericht dat dit tegen f 400,- het mark fijn aangenomen mocht worden. Over het gezantschap dat te Batavia verscheen, is in de brief van oktober 1764 geschreven. Aan het hoofd daarvan stond een zekere kiay demang Inda Nagara, van wie in mindering op Compagnies aanspraken op de Djambinezen in 1760 te Palembang een partij goederen in beslag werd genomen. Resident Ajax Fredrik van Solms beloofde hem in 1761 restitutie te zullen bepleiten, mits hij een niet eervolle voorwaarde nakwam. Omdat door verandering van omstandigheden de afzetting van de sultan uitbleef, is hier niets van gekomen. Er is bevolen deze zaak te laten rusten. Ook Inda Nagara heeft er bij zijn verblijf in Batavia niets over gezegd. De sultan excuseerde zich in zijn brief voor de lage rang van zijn gezanten. [fol. 1583] Daarop is complimenteus geantwoord, maar er is wel verwondering over getoond dat de gezant overeenkomstig het tractaat van 1756 en 1763 geen pardon heeft gevraagd voor de vorige ongeregeldheden. Het verzoek van de vorst dat de huidige resident mocht aanblijven en dat hij om de twee of drie jaar een gezantschap naar Batavia mocht sturen, kon makkelijk worden ingewilligd. Maar hem is dringend verzocht om de Pantchinas, die Compagnies onderdanen zijn, overeenkomstig het tractaat naar de logie bij de Kumpah te laten verhuizen, omdat er daar zo weinig volk komt om voor dagloon aan de logie te werken. Nadat hun conform het besluit van 25 september 1764 als betaling enige goederen waren gegeven, zijn de gezanten in november met hun eigen vaartuig vertrokken. Door de vroeg doorgebroken en sterke noordwestelijke wind is het schip teruggeworpen en bij Pamanukan gestrand. De gezanten zijn nu weer in Batavia in afwachting van een nieuwe gelegenheid voor vertrek. De overige rijksgroten van Djambi zijn [fol. 1584] de Compagnie uiterlijk welgezind. Radja Adjie, die eerder tot de Malakse zeerovers werd gerekend, heet nu pangeran Sutawidjaja. Hoewel de resident hem in zijn brief van 5 juni 1764 niet meer dan een zeerover noemde, beloofde Sutawidjaja deze rovers uit de wateren rond Djambi weg te houden. Zulke zwervers, want Sutawidjaja hoort te Riau thuis, zijn echter niet te vertrouwen en daarom is bevolen hem in de gaten te houden. De patrouilletteocht van de sloep Leguaan, die de resident zonder goedkeuring en kennelijk uit eigen belang naar Jonkal had laten uitvoeren, is inclusief schade op de meegegeven textiel in de brief van 9 april 1764 voor zijn rekening gelaten. Hoewel hij op 5 juni schreef dat deze sloep zonder nadeel was teruggekeerd, is hem gevraagd of ook de goederen onbeschadigd waren. Men komt hierop terug. De resident benadrukte [fol. 1585] dat in de wateren van de omgeving gepatrouilleerd moet worden, omdat ze vol met smokkelaars in opium, peper etc. zijn. Hij meent dat de gezagvoerder van de Leguaan, stuurman Veldhuijsen, daar het beste inlichtingen over kan geven en dat hem het veiligst het commando over een patrouilletteocht toevertrouwd kan worden. In het aanstaande voorjaar zal hierop teruggekomen worden en er is bevolen om Veldhuijsen, die voor de tweede maal met de Leguaan naar Djambi is vertrokken, spoedig te laten terugkeren. Als de beloften maar half nagekomen worden, zal

de verbouw van peper aanmerkelijk toenemen. De opbrengst was dit jaar echter maar 3000 lb, die inclusief onkosten op f 13,12,- de pikol te staan kwam. Dit is geaccepteerd, maar er is wel bevolen om in het vervolg niet meer dan de contractuele prijs van rsd 5,-, of f 12,-, te betalen. Uit het besluit van 23 maart 1764 blijkt dat een zichtzending van 10 taël stofgoud na smelting en essayering op f 445,17,- het mark fijn uitkwam. De resident is geschreven er voortaan inclusief de onkosten niet meer dan rsd 18 of 18½ [fol. 1586] per reaël fijn aan te besteden, wat op f 388,16,- à f 399,12,- het mark fijn uitkomt. De resident mag voorlopig 500 bossen bindrotan voor zeven Spaanse realen de 100 bossen van ieder 100 rotans inkopen. Van de inkoop van drakenbloed is geheel afgezien. Van de handel verwacht men weinig. Er doen zich hinderpalen voor, zoals het terugzenden van 100 stuks Bengaalse armozijnen wegens ongewilde kleuren, terwijl er daarover bij de bestelling niets specifiek was vermeld. Het verlies daarop bij de publieke verkoop van f 347 is de resident in rekening gebracht. Op berichten dat er van Malakka textiel was ingevoerd, is daarheen geschreven dat dat verboden was, en de resident van Djambi is bevolen het verbod op invoer van ongemerkte, dus gesmokkelde doeken te handhaven. De logie heeft in februari 1764 zwaar geleden onder een overstroming, die volgens de rapporten om de zeven jaar voorkomt. Als men de grond niet drie à vier voet ophooft, wordt de logie onbewoonbaar. [fol. 1587] Nu moest de bezetting zich op de bolwerken terugtrekken en de zieken naar de bark Leervis brengen. Er is nog geen toestemming gegeven om de bedorven en verloren levensmiddelen af te schrijven, omdat de resident de hoeveelheid van het verlies verzuimd heeft te noteren. Hij kreeg wel toestemming om de grond binnen het fort met het aanwezige volk langzamerhand op te hogen. Men hoopt dat de resident met de bestelde materialen, die hem zijn toegestuurd, het werk aan de gebouwen zal kunnen afronden en de uitgaven eens op een normaal peil zal brengen. Hoewel daarover in een brief op 9 april 1764 reeds ontevredenheid werd betoond, zijn de negotie- en soldijboeken over 1762/63 nog niet ontvangen. Aangezien de resident door het voorkomen van onnodig schrijfwerk het best met de aanwezige schrijver kan stellen, is zijn verzoek om een tweede schrijver voor het bijhouden van de negotie- en soldijboeken afgewezen. In de brief van 5 november 1764 is nogmaals ongenoegen geuit over het uitblijven van de negotiepapieren. [fol. 1588] Er is nog niet geantwoord op de verzochte afschrijving van de uitgaven, die volgens de resident in 1762/63 f 19.412 hebben bedragen. Dat is f 3347 minder dan in 1761/62. Het rapport daarover van de visitateur-generaal is 5 oktober 1764 ontvangen en met marginale aantekeningen aan de resident toegezonden met de aanbeveling tot zuinigheid, het spoedig terugzenden van de vaartuigen en het beantwoorden van de uittreksels uit de vaderlandse brieven. Anders dan dit jaar in een ongetekende bijlage, moet de resident het antwoord in zijn brief opnemen. Hij dient slechts de vragen te beantwoorden en niet, zoals onlangs, uit te wijden over de redenen voor het sluiten en heropenen van dit kantoor. Aan de beperkte personele veranderingen kan voorbijgegaan worden. Met de bark Leervis en de sloepen Leguaan en Nachtegaal werd uit Djambi t.w.v. f 1213 ontvangen en is er met de sloepen Taxisboom, Leguaan en Vreedebest t.w.v. f 28.876 aan benodigdheden heengezonden.

SIAM

[fol. 1589] In de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 zijn zowel de bezwaren van resident Anthonij Abraham Werndley tegen de verkoop van de logie te Siam opgenomen, alsook dat op 6 augustus werd besloten deze aan te houden. Men beperkte zich toen tot het doen van de jaarlijkse bestelling en enige punten die direct vermeld dienden te worden. Voor zover mogelijk wordt daaraan nu voorbij gegaan. Men noteert)

--- dat hoeseer den bercquelang ten opsigte van de vermindering der prijzen van het sappanhout en de verhooging van den ducaton en de Spaanse reaalen, zijn onvermoogen had te kennen gegeven om de Tjauw Clangers daartoe over te haalen, dien ervaaren staatsman ons al egter bij zijn Edele missive, alhier den 9 februari ontvangen, onder meer andere blijken van genegentheyd, wel heeft willen bedeelen dat Zijn Excellentie, conside-

rerende den band van onderlinge vriend en bondgenootschap, de Clangers eyndelijk had bewoogen de ducatonen op 40 en 41 en de Spaanse realen op 50 en 51 het catje zilver te stellen met restitutie van de 40 catjes zilver in questie, mitsgaders ten aansien van de negotiewaren, de bhaar thin in prijs te verminderen tot twee thaylen en het picol sappanhout tot 2 pahaas, thien masen en een poeang met bijvoeging dat, so de Compagnie van haare zijde nu geen negotiegoederen na dat rijk kwaamen af te senden, zulks schijnen zoude of de Siammers de Compagnie hadden misdaan.

Fol. 1589v-1590r.

(De phra-klang is geantwoord dat de resident met hem over de verminderingen en de meest gewilde waren mag overleggen, opdat er door de Compagnie op een voordeliger manier handelgedreven kan worden. Maar de resident mocht niets definitiefs afspreken en moest alles aan de Hoge Regering voorleggen. Deze heeft dit jaar nog aangedrongen op teruggave [fol. 1591] van zeven zakken dukatonen en 16 kati en 15 taël tikals die bij Nangpaan zijn. Men is van mening dat die van de koning en rijksbestuurders, dan wel van de prinsessen, teruggevorderd kunnen worden. Men liet weten dat men het strijdig met de eer van het hof vond, dat een zo aanzienlijke bondgenoot van Siam onder de solvabiliteit van één particulier persoon zou lijden. Maar men vrees dat er van dit bedrag maar weinig zal binnenkomen. Het is niet alleen goedgekeurd dat de resident het vorige jaar de levering van textiel heeft aangehouden, totdat het nog ontbrekende sapanhout t.w.v. f 6162 was ontvangen, maar hij dient deze methode ook voort te zetten. Bovendien moet hij zich niet meer dan nodig is iets aantrekken van de klachten van de phra-klang dat de Compagnie niet méér witte textiel had gestuurd, alsmede dat het laatste geschenk oneerbiedig klein was geweest. Zolang er geen voordeliger handelsvoorwaarden waren te bedingen, is deze methode het meest doeltreffend [fol. 1592] om jaarlijks geen vordering op de koning te houden. Het dient ook om het verlies voor de Compagnie op de geschenken, dat opnieuw f 545 was, zo drage-lijk mogelijk te maken. Men heeft daarom met tevredenheid in de brief van de resident van 25 januari 1764 gelezen dat, exclusief de verliezen op de geschenken en de schuld van 1738/39, de phra-klang door goed beleid de schuld van de koning teruggebracht heeft tot 54 pikol en 18 kati sapanhout, alsmede 10 bahar, 1 pikol en $37\frac{3}{4}$ kati tin. Wederom is de resident aanbevolen om de aflossing te bevorderen. Het is acceptabel dat er op een inkoopbedrag van f 16.117 een winst van f 9475, ofwel $58\frac{3}{4}$ %, is gemaakt, en bovendien 53 %, ofwel f 788 op een partij van f 1480,-, in plaats van f 514 die Anthonij Abraham Werndley abusievelijk heeft genoemd. Een besluit over 90 flessen bedorven rozenwater, die ten geschenke waren gegeven, wordt uitgesteld tot de verantwoording daarover van Werndley is ontvangen. De phra-klang, [fol. 1593] die als ontvanger de kwaliteit had moeten kennen, schreef dat er 40 flessen bedorven waren. Aan dit verschil kan men niet voorbijgaan. In de veronderstelling dat het nog goed was, werd een stuk onverkoopbaar blauw laken op verzoek van de resident op de rekening van geschenken ingeboekt. Er is slechts toestemming verleend tot afschrijving op door Werndley gegeven geschenken t.w.v. f 919 voor zover die voor de ontvangst van de bevelen in de brief van 16 augustus 1763 zijn gedaan. Op voorstel van de gouverneur-generaal is er op die grond toestemming gegeven om slechts de helft van f 320,- voor een nieuwe vlaggenstok af te boeken. Het vorige jaar waren daarvoor, en voor andere uitgaven, bedragen vastgesteld, waarvan slechts met speciale toestemming van mocht worden afgeweken. [fol. 1594] De uitgaven in 1762/63 bedroegen f 7367,-, wat een vermindering van f1131 vergeleken met het bedrag van f 8498 in het voorafgaande jaar is. Op grond van de redenen genoemd door de resident, is dit goedgekeurd. De inkomsten in 1762/63 waren f 9661, wat f 3291 minder is dan in het voorafgaande jaar. Resident Werndley werd ernstig aangespoord om de uitgaven op het door de Hoge Regering vastgestelde bedrag te brengen, tenzij hij het meerdere zelf zou betalen. Daarom is het verzoek van de resident om de gage van de tolk op f 640,- te handhaven, in plaats van f 320,- die in het reglement is vastgesteld, afgewezen. Aannemende dat hij aan wat er in het reglement beoogd wordt zal voldoen, wordt er aan de verantwoording door de resident op het bericht van de visitateur-generaal

voorbijgegaan. [fol. 1595] *Betreffende de verantwoording van de allang overleden assistent Nicolaas van Berendregt, die het voorafgaande jaar aan de resident is toegestuurd, is de resident op 25 augustus 1764 geschreven dat er van Van Berendregt's verantwoording een afschrift aan de advocaat-fiscaal overhandigd zal worden met de antwoorden die assistent Bang en de matrozen Hendrik Canter en Jan Cornelis Munnik op vragen hebben gegeven. De advocaat-fiscaal zal er naar bevind van zaken mee moeten handelen. Bovendien is besloten dat f 320,- uit Berendregts boedel moet worden voldaan. Hij had dit bedrag aan de Compagnie in rekening gebracht voor spiegels die hij aan de phraklang had geschonken, terwijl hij zich deze op bedriegelijk wijze uit de boedel van het gewezen opperhoofd Bang had toegeëigend. Uit die boedel moeten eveneens 16 koyang rijst, die ook het eigendom van Berendregt waren, vergoed worden. Ook verwacht men dat de resident de belofte om de in het voorafgaande jaar bestelde 200 kojang groene katjang te leveren, zal inlossen. [fol. 1596] De inkoop van 1100 verglaze à f 25,- de 100 stuks is goedgekeurd, hoewel men het met deze voorraad wel voor vijf jaar zal moeten stellen. Betreffende de schepen en vaartuigen is de verstrekking aan het schip de Jager van f 352,- goedgekeurd, maar f 500,-, die niet aan dit schip hadden moeten worden toegerekend, maar aan de Gustaaf Willem, dienen door resident Anthonij Abraham Werndley vergoed te worden, tenzij hij goede argumenten voor kwijtschelding weet aan te voeren. De lading die laatst genoemd schip had aangevoerd, was al voor het grootste deel verzonden, en de resident heeft niet aangegeven ten laste van welke goederen deze kosten gebracht moeten worden. Onder de huishoudelijke zaken heeft men met grote ergernis geconstateerd dat de uittreksels uit de brieven uit Nederland, ondanks herhaald bevel, door de resident niet in de marge waren beantwoord. [fol. 1597] Was er voordien nog in een apart geschrift geantwoord, dit jaar was de resident nog een stap verder gegaan en had van de huishoudelijke zaken niet, of nauwelijks, melding gemaakt. Om geen verdere aanleiding tot zulke slordigheden te geven, kreeg hij een boete van twee maanden gage ten gunste van de armenkas van de diaconie te Batavia. Men hoopt dat deze zachte correctie de resident tot een betere nakoming van de bevelen zal brengen. De behandeling van een verzoek om een overleden slav³ en vier weggelopen slaven te mogen afschrijven, is opgeschort totdat er bewijzen zijn ontvangen en duidelijk is dat de resident alles heeft gedaan om ze te achterhalen. Om exacte informatie te hebben over Palembangse vaartuigen die in Siam en elders komen handeldrijven, is op 4 mei 1764 besloten om de resident ernstig aan te bevelen te noteren wanneer ze aankomen en weer vertrekken, hun lading [fol. 1598], wat de naam van de anachoda is, wat hij verder van belang acht voor de kennis over hun handel en waar zij heengaan. De resident moet de originele passen van deze schepen innen, deze naar Batavia zenden en de anachodas zonder kosten een nieuw exemplaar verlenen vóór hun vertrek. Wanneer men zo van resident Anthonij Abraham Werndley de ware aard van deze vaart heeft vernomen, kan men de maatregelen nemen die in het belang van de Compagnie wenselijk zijn. Omdat het eiland Amsterdam ver weg ligt, is het verzoek van Werndley om daar een opzichter van de pakhuizen te mogen stationeren ingewilligd. In plaats van kwartiermeester Johannes Davids, die zich onder bescherming van een Siamse edele heeft gesteld, en de overleden assistent Heijkoop is daar de burger Christiaan Botsberg geplaatst, die al eerder op het eiland Amsterdam had gediend. Daar dit hetzelfde als de gage en het kostgeld van een kwartiermeester is, ontvangt hij daarvoor f 18,- per maand. In plaats van het maar ongemerkt te laten gebeuren, had Werndley de gedeserteerde kwartiermeester Johannes Davids wel mogen oproepen. [fol. 1599] Wegens de kwade gevolgen van dit gedogen, is hem bevolen dit voortaan na te laten en deserteurs terug te roepen. Davids' gage moet ingehouden worden. In overeenstemming met het bevel van het vorige jaar is het ontslag van assistent Bang en matroos Demetro goedgekeurd. Tevens is resident Werndley gevraagd waarom hij de opdracht om de matrozen Johannes de Ruyter en Willem van Essenhorst*

---

3 In de tekst is slaaf veranderd in slaavin.

naar Batavia te zenden, nog niet heeft uitgevoerd. Het is nogmaals bevolen. Zoals reeds in de brief van 20 oktober 1764 gemeld is, bestond wat naar Siam is gezonden uit)

879	pees	salempoeris roode kust
1000	„	moerissen
1600	„	hamans groove Bengaals
100	„	gerassen
265	„	saanen

met nog diverse andere benodigtheeden, schenkagiën en wat dies meer zij kostende f 32.960,5,8,

en het vandaar ontvangene in

732.427	lb.	sappanhout
10.200	„	gember geconfijte
5000	„	waxkaarsen
1019	„	honing
1284	potten dito	

diverse kleinigheden
rendeerende f 32.822,18,8.

Fol. 1599v.

JAPAN

([fol. 1600] In de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 werd reeds vermeld welke schepen naar Japan zijn gezonden en wat de waarde van hun lading was. Aan goederen zijn verzonden)

169	stukken lakenras in soort		
83	„	in soort	
120	„	kroonras	„
74	„	perpetuaan	„
6000	lb. quiksilver		
55	pakken	Kormandelsche	lijwaaten in soort
12	„	Bengaalsche	lijwaten in soort
16	kisten zijde stoffen Bengaals		dito
5207	roggevelen		
3172	kannassers	suyker poeder	
139	dito	„	kandij
400.000	lb.	sappanhout Siams	
50.000	„	thin Bankas	
11.640	„	poetjoe Soerats	
7644	„	katjoe Soerats	
6028	„	namrak Siams	
8088	„	garioffel nagulen	
125	„	kamfer Baros	
10.000	„	peper swarte geharpte Bantams	
1389½	„	elephantstanden	
3000	„	kattoene garen Javase	dispens in soort
203	„	schildpadshoorn	

buyten verscheide kleinigheden die geen bijzondere aanhaaling in desen vereïsschen.

Fol. 1600r-1601r.

(De handel werd in 1763 op dezelfde voet en tegen dezelfde prijzen gedreven. Doch de tarra van de suiker kon van $31\frac{1}{4}$ en $3\frac{3}{4}$ tot $28\frac{1}{8}$ en $30\frac{1}{2}$ lb per canaster verminderd worden en die van de kamfer van 21 tot $19\frac{3}{4}$ per balie. Volgens de brief van 6 november 1764 moest het bestuur daarvoor beloven om de nieuwe kroonprins op dezelfde voet als dat door

de groten van het land wordt gedaan, geschenken te geven. Het opperhoofd Fredrik Willem Wieneke had dit op de hofreis nagelaten, omdat deze prins nog te jong was om er voor de Compagnie enig voordeel van te kunnen verwachten. Een geschenk zou waarschijnlijk in overeenkomst met zijn waardigheid moeten zijn. [fol. 1602] Als men al zou kunnen volstaan met wat de kroonprinsen eerder kregen, dan is in de brief van 15 juni 1764 toch aanbevolen te trachten om er op den duur van verschoond te blijven, tenzij het belang van de Compagnie dat niet zou toelaten. Gezien de genoemde afgeperste belofte valt dat te vrezen, zeker daar het aanbieden van geschenken in Azië niet zozeer als een beleefdheid, dan wel als een eerbewijs wordt beschouwd. Het is onwaarschijnlijk dat de trotse Japanner in deze wegens de jonge leeftijd van de kroonprins inschikkelijk zal zijn, zeker daar de rijksgroten in het geven van geschenken zijn voorgegaan. Hoewel de nieuwe soorten extra fijne gingam taffachelas die het vorige jaar besteld waren, naar de wens van de Japanners waren, brachten ze niet meer dan f 22,8,-, of een winst van nauwelijks $20\frac{5}{8}\%$, op, wat maar $9\frac{1}{4}\%$ meer is dan de andere gingam taffachelas. [fol. 1603] Op een kantoor als dit moet men zich daarbij maar neerleggen, want om de kieskeurige en dominante Japanners enigszins tevreden te stellen moet men zelfs Bengaalse textiel aanvoeren, die 26 tot 44 % verlies geeft. De Japanner is gewend de Compagnie de les te lezen en stoort zich er niet aan dat de inkoopsprijzen omhoog gaan, of andere dergelijke argumenten. Hij probeert tevens de retouren zo duur mogelijk te verkopen, wat weer is gebleken uit het dunne plaatkoper, dat, zoals gemeld in de generale missive van eind december 1763, tot tienduizend pond voor particuliere rekening aangenomen mocht worden, maar dat slechts te krijgen was voor de exorbitante prijs van f 82,16,- de 100 pond. Het bestuur begreep dat dit er niet aan besteed mocht worden. Dit is goedgekeurd. [fol. 1604] Ook is geschreven dat men daar geheel vanaf zag, tenzij de prijs dezelfde zou zijn als voor dik plaatkoper. De koopwaren brachten in 1763 samen f 379.165 op bij een inkoopsprijs, inclusief de kosten, van f 302.562, wat een winst van f 76.603 betekent, of $25\frac{3}{8}\%$. Daaraan moet de gewone f 124.300 worden toegevoegd, die ten laste van de retouren zijn gebracht, en f 12.000,- die de Japanner jaarlijks op de verkochte goederen toegeeft, wat samen f 136.300,- is. Dit brengt de inkomsten op f 212.903. Het afgeboekte op de winst- en verliesrekening aan ondergewicht en commissie op de goederen in het algemeen, en het staafkoper in het bijzonder, is f 65.030. [fol. 1605] Dit brengt de inkomsten op f 147.873, of $48\frac{7}{8}\%$. De uitgaven bedroegen f 111.500, zodat, zoals reeds in de brief van eind december 1763 vermeld stond, er een positief saldo van f 36.373 was, of 12 %. In 1762 bedroegen de inkomsten $58\frac{3}{8}\%$ en het positieve saldo $16\frac{7}{8}\%$, wat een nadelig verschil van respectievelijk $9\frac{7}{8}\%$ en $4\frac{7}{8}\%$ is.)

Hetwelk voornamentlijk veroorzaakt is door de aanrekening der Nederlandsche goederen in Indisch of ligt geld, waardoor de winsten op deselve evenredig minder schijnen, wanneer de in- en verkoopsprisen eguaal zijn, en selvs veele verlies in plaats van voordeel schijnen te geven, alsook dat, schoon de generaale lasten in het jaar 1762 wel f 5550,18,8 meer als in 1763 geweest zijn, het comptoir egter wel f 11.318,16,8 schijnt ten agteren geraakt te zijn door eene vermindering der winsten en voordeelen, die wel f 16.869,15,- bedraagt. Hetwelk wij met een enkele aanmerking gepasseert hebben. Fol. 1605v-1606r.

(Bij het controleren van de papieren, en in het rapport van opperhoofd Fredrik Willem Wieneke van 19 december 1763, in het bijzonder van de rekeningen van iedere opdracht, bleek dat er geen enkele aanleiding is het bestuur er van te verdenken dat het er niet alles aan heeft gedaan de inkomsten te vermeerderen en de uitgaven te verminderen. Na aftrek van de ontvangen 30 zijden japonnen bedroegen de geschenken f 50.836 bij inkoop en f 54.252 bij verkoop. Dit is bij inkoop f 6625 en bij verkoop maar f 1492 minder dan in 1762, doordat men bij een gebrek aan rariteiten meer goederen die winst geven, ten geschenke moest geven, maar waarvan bij de hoeveelheden waarin zij werden gegeven, de inkoopsprijzen laag zijn. Daar zuinigheid werd betracht, is dit goedgekeurd. [fol. 1607] De kosten van de hofreis waren f 23.265, of f 93 meer dan in 1762. Er is bevolen deze kosten niet verder te laten stijgen.

De opdracht van Heren XVII om slechts 20.000 lb Satsumase kamfer voor Europa en niets voor Azië te leveren, is conform het besluit van 19 mei 1764 doorgegeven. Dit moet op een geschikte manier worden uitgelegd met het argument dat de Engelsen, daar waar Chinese kamfer aftrek vindt, de markt overspoeld hebben. Maar er moet gewaarschuwd worden dat, op straffe van verbeurdverklaring, de markt te Batavia voor particulieren gesloten blijft. Dit is wat de handel betreft. Over huishoudelijke zaken valt slechts te vermelden dat het bestuur is bevolen slechts in aanwezigheid [fol. 1608] van de scriba te vergaderen, hoe gering het onderwerp ook is. Hij moet de besluiten met zijn handtekening formaliseren en de antwoorden in de marge van de extracten uit de brieven van Heren XVII, zoals op de buitenkantoren gebruikelijk is, bij de jaarlijkse beschrijving voegen. Ten overvloede is dit in de brief van 15 juni 1764 nogmaals bevolen, alsmede om dit alsnog te doen met het excerpt uit de brief van 24 september 1761 aangaande koebezoar en katju die in 1758 werd teruggestuurd. Onder de dienaren waren er geen mutaties. Slechts valt te melden dat de Zuid-Beveland en Enkhuizen op 2 november 1764 van onder de Papenberg zijn vertrokken en op 5 december te Batavia zijn aangekomen met de brief van het bestuur van 24 oktober en het gewone rapport [fol. 1609] van het teuggekeerde opperhoofd Jan Crans. In dit rapport wordt bericht dat de handel op dezelfde voet als in 1763 is gedreven, dat de algemene inkomsten f 148.133 hebben bedragen, of f 260 meer, en de algemene uitgaven etc. f 116.447, of f 4948 meer dan in het voorafgaande jaar. Zoals gevreesd, is het laatste veroorzaakt door het geschenk dat de kroonprins gegeven moest worden. De inkomsten waren maar f 31.685, of nauwelijks 11¼ % meer dan de uitgaven. Onlangs is nog aangevoerd 11.000 kistjes, of 1.320.000 lb, staafkoper, 298 balies, of 20.131⅞ lb, Satsumase kamfer en enige kleinigheden samen t.w.v. f 411.316. Voor het komende jaar is slechts om 8000 kisten staafkoper gevraagd, waaraan wegens de grote voorraad weinig verloren gaat, als het hierbij blijft.

MALAKKA

[fol. 1610] Voor enige reeds behandelde zaken wordt naar de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 verwezen. Nu worden enige zaken uit de brieven van het bestuur van 18 januari, 31 maart, een aparte brief van de laatst gemelde datum, en 6 april 1764 gerapporteerd. Ze zijn in de vergadering van 18 en 19 juni 1764 besproken en de besluiten zijn in brieven van 3 augustus, 11 september, 2 en 13 oktober, en een aparte brief van 3 augustus 1764 aan het bestuur te Malakka medegedeeld. Met de Huis te Manpad, de barken Zeepaard en Leervis, en de pantjalang Parel d'Amour is aangevoerd)

417.981 $\frac{3}{4}$ lb. thin	in zeugen	
481.000	„ dito	inktkookers
900	„ geele	aarde en
47	stuxs	masthouten, enige andere
		kleynigheeden in gelde bedragende
		f 310.367, 12, -
Waartegen de vervoer naar derwaards met de scheepen		
Osdorp en Langewijk, de barcquen de Leervis en		
’t Zeepaard en de sloep den Nagelboom bestaan heeft in		
60.000	ronde	Spaanse reaaen
312	lasten	rijst
tesaamen met eenige provisiën, geweeren, ammonitie en		
andere benodigtheeden monteerende		
		f 258.308, 7, 12.

Fol. 1610r-1611r.

(In de brief van 15 november 1764 uit Malakka werd de behouden aankomst van deze schepen gemeld. Over schepen en vaartuigen meldt men dat dit jaar het zenden van één schip niet voldoende was om rijst en andere bulkgoederen naar Malakka te vervoeren. Vooral de rijst was daar duur. Er is bevolen om de Langewijk op de terugreis Palembang te laten aandoen om daarvandaan de geleverde tin en peper mee te nemen. Bij de lading tin voor Batavia in de Zeepaard verzocht het bestuur in de brief van 31 maart om nog een ander

dergelijk schip en twee degelijke patrouillevaartuigen te zenden. [fol. 1612] Omdat die bark samen met de Leervis en Nagelboom is teruggestuurd en er te Malakka bovendien de pantjalangs Rustenburg en Buitenzorg zijn, hoopt men dat daarmee de wateren rond Malakka, waar het nu vredig is, zuiver te houden. Men twijfelt er echter des te minder aan nu de Leervis onlangs is teruggestuurd. Er is bevolen de pantjalang Surabaya, die geheel afgevaaren is, voor de sloop te verkopen en men verwacht binnenkort uit Rembang twee sloepen, die daar voor Malakka op stapel staan. Over schepen van vreemde naties, waarvan er vele gepasseerd zijn, is niets op te merken, behalve dat aan een zekere Guillaume des Jardins, gezagvoerder van een Franse sloep, f 4500,- is geleend. Omdat zulke leningen verboden zijn en men [fol. 1613] weinig verwachting had van de wissel, die op vertoon van een lastgeving op de graaf De Maudave getrokken was om aan het bestuur te Nagapattinam te voldoen, liet men dit bedrag in de kas van de Compagnie storten. Hierover staat meer in de brief uit Malakka van 17 oktober 1763, waarin ook het verstrekken tegen betaling van een zwaar anker aan het Engelse compagnieschip *The Neptune* wordt gemeld. Dit is goedgekeurd daar volgens het bestuur dit schip anders de reis niet kon voortzetten. Maar men is ontevreden dat volgens de laatst ontvangen brief van 15 november 1764 aan de kapiteins van het Engelse compagnieschip Pitt en de brigantijn Nancy respectievelijk f 3200 en f 500,- werd verstrekt om door de dienaren te Madras aan het bestuur te Nagapattinam terugbetaald te worden. Het argument dat ze anders hun schulden te Malakka niet konden betalen, is onvoldoende om het verbod te overtreden. Hopelijk voorkomt het finale verbod bij besluit van 15 augustus 1764 [fol. 1614] zulke overtredingen en zal de hoge prijs van uitrustingsgoederen, zoals die bij besluit van 8 mei 1764 werd vastgesteld, aan vreemde naties de lust ontnemen om zich bij de Compagnie van het nodige te komen voorzien. Wat de inlandse zaken betreft gedraagt de vorst van Siak, Radja Alam, zich hebbelijk. Het bericht in de brief van eind december 1763 dat hij het binnenlandse dorp Petapahan en omgeving met de wapenen had onderworpen, is volgens het rapport van de in mei 1764 te Malakka teruggekeerde afgezanten Everhard Cramer en Lemker onjuist. Zij gingen hem in Petapahan opzoeken, en rapporteren dat deze vorst dat wel van plan is geweest, maar daarin door de bendahara, of eerste minister, van de Menangkabwase vorst van pagar Udjung verhinderd werd. De genoemde afgezanten en de boekhouder Kaeks, die in oktober 1764 weer naar Radja Alam gingen, ontvingen in mindering op diens schuld naast rsd 356 [fol. 1615] in Spaanse realen, 3 kati $6\frac{1}{4}$ maas goud à rsd 640,- het kati. Deze berekening mag excessief zijn, maar is niet nadelig voor de Compagnie, daar de vorst verzocht om het te Malakka aan handelaren uit Coromandel te verkopen en zijn rekening met de opbrengst te crediteren. Hij beloofde tevens de rest van zijn schuld spoedig te zullen voldoen. Echter van teruggave van de in de brief van 31 december 1763 genoemde vier achtponder kanonnen schijnt niet veel te zullen komen, daar de vorst blijft bij zijn bewering dat ze te Kampar in vijandige handen zijn gevallen.)

Een vijandelijk bezoek, waarmede Radja Alam in het voorjaar, gelijk men verwagtede, van de vereenigde magten van den koning van Trangano en sekere Radja Ismaël, soon van den overleden Radja Mahometh, bedreigd wierd, heeft men op onse gestaadige aansporingen een goed deel vaartuygen tot defensie van zijn rijk doen wapenen en hij heeft wijders so veel blijken van welnemen theyd, als men van een vorst die in de Straat Malacca huyshoud en gevolgelijk ondervinding van het roven en lorrendrayerijen heeft, verwagten kan. Wij hebben om zijn ongenoegen over de bepaling van den vaart van en op Java te stillen, qualificatie verleend om het getal van de passen aan Siacsche vaartuygen naar Javas Oostcust te vermeerderen, maar dat van degeene die van Batavia, Cheribon en Javas-Oostcust op Siac vaaren moogen, is op ses gelaten, wyl eene vermeerdering van den Siacschen handel niet als tot nadeel van Malacca gedijen kan.

Fol. 1615v-1616r.

(Het bestuur vindt sluiting van de vestiging op Pulau Pintu Gedong, waarover in de oktoberbrief reeds is gesproken, onder de huidige omstandigheden niet raadzaam. De bezwaren die het bestuur tegen sluiting aanvoert, zijn bekend en gelden evenzeer voor plaatsen

die niet door de Compagnie bezet zijn, omdat de kosten niet doelmatig zouden zijn. Bovendien gaat het argument [fol. 1617] dat te Malakka geen grotere bezetting wordt aangehouden dan de memorie van bezuiniging voorschrijft, niet op, daar het juist de bedoeling is door het sluiten van Pulau Pintu Gedong de bezetting te Malakka te versterken. Het gewicht van de argumenten die het bestuur in het meegezonden geheime besluit van 11 september 1764 gebruikt, zal in het voorjaar onbevooroordeeld worden gewogen om dan een finaal besluit naar Malakka te zenden. Over de overige vorsten langs Straat Malakka valt niets bijzonders te melden. Ten aanzien van in- en afschrijvingen, belastingen en vergoedingen zijn de in China betaalde meetlonen van de Kievitsheuvel deels uit de boedel van wijlen hoofdadministrateur Gabriël de Lopes met een bedrag van f 2270 vereffend en deels voor f 1078 ten gunste van de arme weduwe van onderkoopman Johan Gilbert afgeschreven. [fol. 1618] De verzoeken van de weduwen van onderkooplieden en boekhouders Arij Verbrugge en Everhard Cramer om ontslagen te worden van respectievelijk f 2198 en f 6438 wegens fouten in de soldijen, zijn afgewezen, omdat het opperhoofd van het generaal soldijkantoor Thomas Fredrik Wannemaker heeft bericht dat daartoe niet overgegaan kon worden. Daar deze vrij excessief is, is een nadere verantwoording gevraagd van het afschrijven van 129 snaphanen, 5 donderbussen en 17 pistolen die bij het testen van 1209 snaphanen, 10 donderbussen en 86 pistolen zijn gesprongen. Er is bevolen om zulke rapporten in het vervolg te laten beëdiggen. Over de geringe handel van de Compagnie valt slechts te berichten dat het restant textiel, dat jaren onverkocht was gebleven, met toestemming van de Hoge Regering met een winstje van 15 % werd afgezet. Volgens de brief van 31 maart 1764 gebeurde dit op krediet dat voor eind augustus 1764 moet worden afgelost [fol. 1619] met Suratse ropia's. De vergoeding van het verlies op zekere beschadigde soorten is vastgesteld bij besluit van 18 juni en 30 augustus 1764. Om iedere schijn te vermijden dat de afzet van Compagnies textiel te Palembang en Djambi door particuliere aanvoer wordt belet, is in de vergadering van 25 september 1764 besloten het bestuur te Malakka te berichten dat vervoer naar die twee plaatsen, op straffe van inbeslagneming en een boete van vier maal de waarde, verboden moet worden. In de brief van oktober 1764 zijn de redenen genoemd om niet meer dan 500.000 lb tin te accepteren. In de Malakse geheime resolutie van 11 september 1764 werd bepaald dat de levering uit Perak niet werd vastgelegd, omdat ze onder de bepaalde hoeveelheid was, en dat het ontbrekende door tin uit Selangor en vooral uit Rembau zou worden aangevuld, daar die het fijnst is. Wat de laatste twee gebieden meer dan het vastgestelde aanbieden, [fol. 1620] moet zo goed mogelijk afgewezen worden. Men verwacht weinig van de pogingen van het bestuur de prijzen te verminderen. De staatrekening over 1762/63, opgenomen in de brief van 31 maart 1764, vertoont op een inkoopbedrag van f 43.076 aan goederen slechts een winst van f 4306, of van 10 %. Dit is vooral veroorzaakt door een verlies van f 3831 op stalen beitels, waarop 67 $\frac{3}{4}$ % gemaakt moet worden, en er is f 2679 gewonnen op f 231 aan specerijen.⁴ In 1762/63 bedroegen de inkomsten in totaal f 131.094 en de uitgaven f 100.299, zodat het positieve saldo f 30.795 is. Vergeleken met 1761/62 waren er f 4132 meer inkomsten en f 5391 minder lasten, wat een verbetering van f 9523 is. Het bestuur is hierom geprezen en aangespoord goed op het huishoudelijk beleid te letten. De schulden van de inlandse vorsten Radja Sulayman van f 6884 en van de radja van Trengganu van f 439 worden dubieus geacht. [fol. 1621] De schuld van de overleden Radja Mahmud van f 2234 is als geheel hopeloos afgeschreven. De pachten voor 1764 zijn voor rsd 52.958,-, of voor rsd 6088,- meer dan in 1763, gemijnd. Het bestuur berichtte dat er geen goud voor de vastgestelde prijs van rsd 17 $\frac{1}{2}$ per reaal van 24 karaat fijn kon worden ingekocht. Het bestuur kreeg verlof er f 400,- het mark fijn voor te geven, maar omdat particulieren een hogere prijs bieden, en hun dat niet met sancties te verbieden is, twijfelt men er aan of er goud te bemachtigen zal zijn. Op 31 maart 1764 schreef het bestuur dat het uit de voorraad van 98.601 Suratse ropia's wel

4 Dit is niet geheel duidelijk.

60 of 70.000 stuks kon missen. De Hoge Regering vroeg alles op dat niet tegen 30 stuivers uit te geven was, of het te wisselen tegen 120 duiten de ropia, als die conform de geruchten zo overvloedig waren. De gewisselde duiten en het restant in kas, dat per eind februari 1764 nog f 47.305 bedroeg, moeten naar Batavia opgestuurd worden. In de laatste brief van 15 november 1764 is daar niets op geantwoord en evenmin opgehelderd [fol. 1622] vanwaar die ropia's in kas kwamen. Bij de controle van de inkomsten en uitgaven in 1762/63 is het opgevallen dat zich per eind augustus 1763 f 100.917 in de kleine kas bevond, terwijl ze volgens bevel maar rsd 6000,-, of f 14.400,-, mocht bevatten en het meerdere naar de grote kassa moest worden overgebracht. Dit voorschrift is vernieuwd. Aan de huishoudelijke zaken en de vestingwerken kan voorbijgegaan worden. Er is bevolen om de overgebleven reparaties deugdelijk uit te voeren en zich niet met lapwerk op te houden. Gouverneur David Boelen is op verzoek op 11 mei 1764 naar Batavia teruggekeerd om te repatriëren. Als zijn opvolger is mr. Thomas Schippers benoemd, commandeur te Bantam en eerder verscheidene jaren fiscaal te Malakka. Hij vertrok in augustus 1764 met de Osdorp [fol. 1623] met een versterking van 100 soldaten. De bejaarde ds. Salomon van Echten kreeg het gevraagde gage en toestemming om naar Batavia te komen. In zijn plaats is ds. Johannes Theodorus van de Werth aangesteld, die reeds sinds 1762 assistent van ds. Van Echten is geweest. Personalia. Bij de kleinere bevorderingen en verhoging van gage is het reglement van bevordering stipt nageleefd. Daarvoor wordt naar de brief van 3 augustus 1764 naar Malakka verwezen.

SUMATRA'S WESTKUST

[fol. 1624] Evenals over de andere kantoren moet over Sumatra's Westkust des te meer geschreven worden naarmate het er slechter gaat. De toestand waarin het kantoor zich bevindt, de ongevallen en hindernissen, de maatregelen daartegen en hun uitslag moeten uitgebreid behandeld worden. Ook als er verandering komt en een verbetering kan men niet korter zijn, doordat de rampen meestal een lange nasleep hebben. Nu worden de berichten en wat er door de Hoge Regering en het bestuur op Sumatra's Westkust sinds de generale missive van eind december 1763 is besloten en verricht, beschreven. [fol. 1625] Er wordt voorbijgegaan aan wat reeds in de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 is vermeld en aan wat de aandacht van Heren XVII niet verdient. Voor de motieven van de bevelen, opmerkingen voor het bestuur en rectificering van zijn denkbeelden die niet expliciet vermeld hoeven te worden, verwijst men naar de vergaderingen van 19 en 26 april, en naar de uitgaande formele brief van 24 mei 1764. De bark Mossel en de sloep Goudvink raakten tussen 12 en 15 juni 1764 in een zwaar onweer. Het eerste schip kwam op 28 juli onbeschadigd in Padang aan. Het tweede [fol. 1626] bereikte, na grote gevaren doorstaan te hebben, op 3 augustus deze haven, hoewel lek en onttakeld. Na lossing is het schip daar hersteld. De Mossel vertrok weer op 15 september en keerde op 1 oktober te Batavia terug. Met de Mossel, de Westfriesland, de Jonge Petrus Albertus en de twee sloepen werd er naar Sumatra's Westkust gezonden)

de lading van de barq de Mossel	f	8.862,	5,	8
„ de sloep de Goudvink	f	25.811,	5,	8
„ 't scheepje de Petrus Albertus	f	20.604,	8,	8
„ de sloep de Hazewind	f	1.249,	16,	8
„ het schip Westfriesland	f	305.766,	15,	-

Dus zijn de factuuren buyten de posten van
aanrekening in het geheel groot f 362.294, 11, -

Waaronder begrepen zijn de volgende contanten en koopmanschappen, te weeten

f 21.000	aan	nieuwe Nederlands payment
f 15.600	„	realen van agten en
<u>f 9.600</u>	„	ducatons ofte
f 46.200	tesamen	

426	pakken	Kormandelsche
78	dito	Bengaalsche
40	dito	Souratse lijwaten
4	dito	dekens gekattoeneerde in soort
548	pakken	lijwaaten en gekattoeneerde dekens in het geheel, na aftrek van 33 pakken.

Fol. 1626r-v.

(Deze 33 pakken uit een lading van de Overschie waren opgeslagen in een peperpakhuis op het eiland Onrust en bij het inladen in de Westvriesland bleken ze door witte mieren te zijn beschadigd. Ze waren toen voor onderzoek naar Batavia gehaald en daar aangehouden, omdat het te laat was om dat schip niet te laten vertrekken. Er zouden dus in totaal 581 pakken verzonden zijn, wat één minder is dan eerder gemeld, doordat toen een pak met Bengaalse hemden en kousen uit Coromandel was meegeteld. Bovendien is verzonden)

83.096	lb.	ijser plat aan staaven
1002	„	staal
3000	„	coffijboonen
30	leggers	arrak en
180	lasten	zout

buyten eenige klenigheeden, nevens zooveel van de door de bediendens gevorderde houtwerken en andere behoefkens, als men nodig g'oordeelt heeft en de scheepsruimte maar immers heeft willen toelaaten.

Fol. 1627r-v.

(Met de Overschie op 16 februari, de sloep Goudvink op 9 april, de bark Mossel op 1 oktober 1764 is van Sumatra's Westkust mark fijn 706,1,7²⁷/₁₀₂₄ goud bij gewicht, 154.139 lb peper en 8375 lb gesorteerde benzoë ontvangen.)

Met Overschie

18.239	lb.	peper swarte geharpte van Padang	
		ten bedragen van	f 9.380, 4, -
30.000	„	swarte geharpte van Poelo Sjinko	f 4.731, 11, 8
108 ⁷⁴⁹ / ₇₆₈	mq.	gesmolte goud	f 35.771, 10, -

Met de Goudvink

184 ⁴⁴ / ₁₅₆	mq.	gesmolte goud	f 53.020, 5, -
------------------------------------	-----	---------------	----------------

Met de Mossel

125	lb.	bensuin extra	witte kostende	f 61, 3, 8
8250	„	dito ordinair	dito	f 2.421, 11, -
35.900	„	peper swarte	geharpte van Padang	f 5.831, 6, 8
30.000	„	dito dito	dito „ Poelo Tjinko	f 4.743, 4, -
523 ⁹¹⁷ / ₁₀₂₄	mq.	gesmolten goud		f 149.544, 4, -
				f 265.505, 13, 8.

Fol. 1628r.

(Betreffende schepen en vaartuigen is het besluit van het bestuur van 15 mei 1763 om het tekort van verscheidene goederen op de inventaris van de sloep Goudvink, bij de overdracht door de gezagvoerder onderstuurman Dirk Boijzen, Batavia in de factuur aan te rekenen niet goedgekeurd. Het bestuur had voorgesteld om Boijzen, die met de sloep Hazewind naar Batavia was gekomen, op basis van een beëdigde verklaring dat hij die goederen niet te Batavia had ontvangen, daarmee te belasten of daarvan te ontheffen. Het bestuur is breedvoerig uitgelegd [fol. 1629] dat het volgens het oude en bekende bevel de ontbrekende goederen ten laste van het maandgeld van Boijzen had moeten brengen, behoudens zijn recht om, zoals nu is gebeurd, daartegen bij de Hoge Regering bezwaar te maken. Door het breken van

zijn dreg is de tandjungpura Kroonvogel bij hoogwater op het rif van Pulau Pisang vastgelopen. Uit de enigszins tegenstrijdige beweringen in de brief van het bestuur van 25 juni 1763 en hun eerdere besluit van 22 juni blijkt dat de gezagvoerder, kwartiermeester Casparus de Jong, geen wacht hield maar rustig lag te slapen. Dat zou echter niet de oorzaak van dit ongeluk zijn geweest, maar dat het schip is gebarsten, is toe te schrijven aan de hoge ouderdom. Het was in 1738 gebouwd en door goed toezicht sindsdien in de vaart gehouden. Het binnenhoutwerk was echter zo vergaan dat het schip het vastzitten niet meer kon hebben. [fol. 1630] Er is mee ingestemd dat Casparus de Jong wegens zorgeloosheid tot matroos is gedegradeerd, dat de romp van de tandjungpura wordt gesloopt en dit schip wordt afgeschreven. Bij de bijlagen, zowel als bij de besluiten van het bestuur, ontbrak een rapport van wat er bij de sloep vrij is gekomen en wat er met het hout- en ijzerwerk is gedaan. Op de opdracht dit alsnog te rapporteren en dat voortaan niet na te laten, is bij de brief van 15 september 1764 een verslag ontvangen. De redenen die in deze brief en in die van 30 november 1763 zijn genoemd voor het lang vasthouden van de Overschie van 22 oktober 1763 tot 25 januari 1764 op de rede van Padang zijn geen verzinsel, noch verwerpelijk. [fol. 1631] Het lossen was door de voortdurende regens vertraagd en bijna de gehele lading had uitsluitend met de enig overgebleven tandjungpura 't Klatergoud aan wal gebracht moeten worden, doordat de gebreken aan de schouwen door gebrek aan houtwerk niet verholpen hadden kunnen worden. Met daarbij ziekte onder de schepelingen, was de Overschie pas op 20 januari 1764 gelost. Dat kon men niet ongemerkt laten passeren en daarom is geschreven dat men voortaan bij zulke vertragen duidelijke redenen wilde horen. Het argument van onophoudelijke regens en ziekte van schepelingen kon immers wel eens dienen om eigen traagheid en talmen te verbloemen. Er is aan herinnerd [fol. 1632] dat schepen spoedig naar hun bestemming doorgestuurd moeten worden. Het bestuur is er niet in geslaagd om de sloep Hazewind zo te herstellen, dat ze goederen van enige omvang kon vervoeren. Samen met de Overschie is ze naar Batavia gestuurd. Hoewel het bestuur om vervanging heeft gevraagd, is deze sloep na te zijn hersteld weer teruggestuurd samen met de sloep Goudvink, die op Sumatra's Westkust thuis hoort, en de tandjungpura Schulp. Het kantoor zou daarmee voldoende vaartuigen gehad hebben, als de Schulp niet door tegenwind had moeten terugkeren. Het verzoek van gezagvoerder Dirk Boijesen, oud-gezagvoerder van de Goudvink, om ontslagen te worden van vergoeding van een hoeveelheid zout die hij in 1762 te weinig naar Batavia had vervoerd, [fol. 1633] is bij besluit van 6 maart 1764 voorlopig afgewezen. Het bestuur is gevraagd of hij inderdaad de verklaring die hij in zijn verzoekschrift noemt, heeft overgeleverd, en zo ja, waarom die niet duidelijk vermeld met de brieven is meegezonden. Niet alleen is opgedragen dit alsnog te doen, maar ook om de secretaris van de politieke raad voortaan zulke stukken ter vrijpleiting van schepelingen in origineel naar Batavia te laten zenden en een kopie achter te houden. Deze papieren, die niet in 1762, zoals het bestuur schrijft, maar eerst op 4 februari 1763 te Padang zijn gepasseerd, zijn bij de brief van 15 september 1764 ontvangen. Ze waren wel eerder in een authentieke kopie ontvangen, maar zonder een vermelding in een brief, of in het register van verzonden verklaringen. [fol. 1634] In de voorjaarsvergadering zal het verzoek van Boijesen behandeld worden. In de brief van 24 mei 1764 is het bestuur bevolen om een ondergewicht van $\frac{39}{256}$ mark op goud dat de sloep Goudvink te Batavia heeft aangevoerd, door wie het aangaat te laten vergoeden. In het antwoord van 25 september 1764 wordt bericht dat de eerste administrateur Jan Anthonij Thierens hieraan gevolg zal geven.)

De inlandsche saken betreffende hebbe wij bij den brief der bediendens van den 5^e may 1763 gesien dat de te Padang ten handel gekomene Songipagineesen den afgeganen commandeur Senff geklaagt hebbende, dat de inwoonders van Bhay Bongoes hen een bequaam verblijf- of intrekplaats geweigert en daardoor genoodzaakt hadden in de opene lugt te vernagten. De bediendens, vermits hen diergelijke beswaarnissen te meermaalen voorgekomen waaren, daartegen een billet hadden gepubliceert, hebben wij daarop in generaale termen g'antwoord dat men voor welgedaan aanmerkte, dat zij door alle moogelijke en gebruikelijke wegen en middelen sorgden voor de veyligheid der weegen die d'

afkomende Songipagineese kooplieden moeten doortrekken, en dat se in de negorijen, of gehugten, lijfberging konden vinden, alsook dat degeene die hen 't zij aan hunne personen of goederen eenige overlast aandoen, strengelijk gestraft werden.

Fol. 1634v-1635r.

(Dat hebben de Padangse regenten inderdaad gedaan met het ter dood brengen van een Maleier die, toen hij betrapt werd op het bestelen van een Sungaipanees, enige mensen verwond had. Zo'n rechtsuitoefening is beslist noodzakelijk om de mensen uit het binnenland met de Compagnie te laten handeldrijven. De Sungaipanezen zeiden al direct dat ze dit nu veel geruster deden. Het bestuur verklaarde in zijn brief van 15 mei 1763 dat de gewezen resident te Baros, Coenraad Meertensz, zich schriftelijk voldoende heeft verantwoord over de klachten van de radja, of het koninkje, en de penghulus, of regenten, van die landstreek. Hierover was in de generale missive van 31 december 1763 reeds gesproken. [fol. 1636] Uit de resolutie van het bestuur van 29 april 1764 blijkt dat het bekend is, dat de inlandse groten niet schuwen om residenten op onderhorige kantoren van fraude te beschuldigen, als deze in alles hun zin niet volgen. Bij besluit van 16 december 1763 zijn de verantwoording van Meertensz aan de fiscaal overgedragen, zowel als de stukken, waarin hij er van beschuldigd wordt dat er bij het overdragen van de kas aan zijn opvolger een tekort van f 19.871 was. Dit bedrag werd reeds in de brief van eind december 1763 genoemd. Toen is al terloops bericht dat zijn verantwoording hierover onvoldoende is. Meertensz heeft verklaard dat het verlies was ontstaan door ondeugdelijke kamfer die hij zich liet aansmeren, en het roekeloos in gevaar brengen van Compagnies goederen. Dat laatst gemelde is uitgekomen, doordat hij de pech heeft gehad dat het vaartuig met de hele lading verloren ging. [fol. 1637] Op Baros is nu alles rustig en de vorst kan het met de huidige resident Constantijn Sibens goed vinden. Hopelijk blijft dat zo. Te Airhadji gaat de radja voort met een zeer gewelddadige en despotische rol te spelen en zou de handel gestremd zijn, als het bestuur blijkens zijn brief van 25 maart 1764 er niet in geslaagd was de tweedracht tussen de radja en de bergvolkeren, die door het geweld verbitterd zijn, te onderdrukken. Zo kon de tweedracht niet door een kwade geest vermeerderd worden en is wreedheid en despotisme door deze heerser beperkt door aan hem zeven in plaats van vijf penghulus, of rijksraden, toe te voegen. Deze maatregel is geheel goedgekeurd, alsmede [fol. 1638] dat het bestuur de inlander heeft aangemoedigd om rijst en peper te verbouwen. Tevens heeft het bestuur de geschilpunten tussen de hoofdregent van Pokkandangen en die van Priaman, en hun burens tijdig weten bij te leggen. Voordien hadden de regenten een tijd lang zo'n goede verhouding gehad, dat het bestuur op 12 augustus 1763 had besloten om het voorwaardelijk bevel in de brief van 25 mei 1762 om de overbodige wachtpost te Priaman op te heffen, had uitgevoerd. Maar een tijdelijke kalmte voorspelt niet altijd blijvend goed weer. Toen het bestuur hoorde dat de regenten weer ongeregelheden veroorzaakten, heeft het op 13 oktober 1763 besloten de post te Priaman weer met een sergeant, zes Europese en enige Buginese militairen te bezetten om het uitbarsten van de geschillen tot gewelddadigheden te voorkomen. Het bestuur verzekerde op 25 maart 1764 [fol. 1639] dat deze wachtpost niet alleen nodig was om de eerbied voor de Compagnie te handhaven, maar voornamelijk om de wegen voor de passerende Riauërs en andere tot voorbij Passaman wonende kooplieden, te beveiligen. Bovendien werd het nodig gevonden er op toe te zien dat de verbouw van peper en rijst door de vadsige inlander niet verwaarloosd wordt. Omdat de huidige pagar, of omheining, te vervallen was om effectief tegen een onverwachte inlandse vijand te verdedigen, vroeg het bestuur in zijn brief van 25 maart 1764 toestemming om er een vereiste versterking te maken. Dit is uitermate vaag en de kosten zijn duister. Daarom is besloten dit pas goed te keuren, [fol. 1640] wanneer een begroting van de kosten van een gepalissideerde wachtpost en van de jaarlijkse uitgaven voor de militairen is ontvangen. Uit de brief van 15 september 1764 van het bestuur blijkt dat het dit niet goed gelezen of begrepen heeft, want het schrijft slechts dat het het nut van deze post voor de landbouw, maar vooral voor het in het belang van de handel beveiligen van de wegen van Passaman tot Padang, steeds meer ondervindt. Daarom had het op 2 augustus 1764 besloten

om met het vernieuwen van de palissade en de bouw van een goed huis te beginnen. Wegens het dubbele voordeel voor de Compagnie vertrouwdde het bestuur dat het daaraan, volgens een begroting niet meer dan f 2580,-, zou mogen besteden. Aan een begroting van de jaarlijkse kosten van de militaire bezetting wordt evenwel geheel voorbijgegaan. [fol. 1641] Een sergeant die met 20 Buginese militairen vanuit Padang was gezonden om vandaar tot Pasmaman alle zoutbranderijen te vernielen, heeft bij terugkomst gerapporteerd dat de berg- en strandvolkeren zich daartegen niet zouden verzetten, als het zout maar voor verkoop naar Priaman gezonden kon worden, omdat de tocht naar Padang ver en moeilijk is. Het bestuur is nagegaan of deze mensen, zonder dat de kosten hoger zouden worden, of dat er een ander nadeel voor de Compagnie zou zijn, geholpen konden worden. Het bestuur slaagde daarin door met twee van de rijkste kooplieden af te spreken dat zij het zout in het pakhuis te Padang aannemen en het onder toezicht van hun eigen mensen vervoeren en lossen. Ze zullen ondergewicht en verlies voor hun rekening nemen en er te Padang in goud voor betalen. De Compagnie draagt dan slechts het vervoer [fol. 1642] en risico ter zee. De Hoge Regering is het met het bestuur eens dat deze post te verwaarlozen is. Het vervoer kan geschieden, als de sloepen en tandjungpura's niet voor andere zaken nodig zijn, en het vaarwater tussen Padang en Priaman is zo kort en beschermd door eilandjes dat de vaartuigen weinig gevaar lopen. Om deze redenen en omdat er hoop is dat de afzet van zout toeneemt en de zoutketen met toestemming van de eigenaren vernield kunnen worden, is dit voorstel goedgekeurd. Als de vernieling met geweld zou moeten geschieden, zou dat aanleiding tot grote en langdurige ongeregdheden kunnen geven. Uit de brief van oktober 1763 bleek evenwel dat het bestuur de gehuchten tussen Priaman en Pakkadangan een vast aantal zoutketen heeft toegestaan, daar geheime bouw toch niet verhinderd kon worden. De gehuchten hebben sluikbouw steeds gedaan, [fol. 1643] ondanks maatregelen die daartegen van tijd tot tijd genomen zijn. Met deze toestemming voor zoutketen is ingestemd, als het aantal maar niet zo groot wordt dat de zouthandel van de Compagnie er onder lijdt. Maar het is zeker dat men niet zo toegeeflijk aan de inlander moet zijn, dat de zouthandel van de Compagnie geheel onmogelijk wordt gemaakt. Dat moet met zachte hand voorkomen worden en het is beter een klein aantal zoutketen te hebben, dan een groot aantal oogluikend toe te staan, dan wel zich bij de inlander gehaat te maken door ze telkens in brand te steken. Deze verdraagt het slecht dat hij bij een ander tegen een door deze te stellen prijs moet kopen, of daaraan gebrek moet lijden, wat hij op eigen kracht zelf kan produceren. De ervaring heeft geleerd dat men met geweld het spel niet meester kan zijn. [fol. 1644] Men is het eens met de mening van het huidige bestuur in zijn brief van 15 september 1764 dat er over deze zaak onnodige ophef is gemaakt. Het bestuur verzekert dat er bij een matige toestemming van sluikbouw geen nadeel voor Compagnies zouthandel te vrezen valt. Omdat de Sumatranen zeer afkerig zijn van dwang, kan te grote strengheid hen wel eens balorig maken en de handel geheel blokkeren. Uit de lijst van 1 juni 1763 met alle textiel die in voorraad was, die het bestuur bij de brief van 25 juni had gevoegd, bleek dat vooral de Coromandelse witte en bruin-blaauwe parcallen en de Bengaalse sollogesjes de vastgestelde prijs niet gehaald hebben, maar als de verschillende soorten door elkaar genomen worden, [fol. 1645] hebben de Suratse goederen de marktprijs ruimschoots gehaald en de Coromandelse en Bengaalse bijna het vastgestelde percentage. Daarbij wordt opgemerkt dat de textiel, vooral de blauwe, op de schepen doorgaans aan groot bederf onderhevig is. Daarom zijn 67 pakken blauwe textiel, zowel als van de overige, tot nader bevel van de Hoge Regering aangehouden. Daar men de verkoop aan de trouw van het bestuur overliet, moest het wel beloven dat het zijn best zou doen er de hoogst mogelijke prijs voor te krijgen. Er was hoop dat het daarmee mettertijd beter zou gaan. Immers, gewoonlijk is het effectieve bod dat de kooplieden bij verkoop doen, wat hoger dan wat zij vooraf zeggen te zullen geven, als men ze daarom vraagt. Gezien de grote voorraad textiel en de geringe afzet te Batavia, is [fol. 1646], om de afzet op Sumatra's Westkust te bevorderen, het bestuur gemachtigd om wat bij ontvangst van het formele antwoord nog niet is verkocht, voor de prijs daarin genoemd, of uiterlijk 2 of 3 % minder, te verkopen.

Daarbij wordt er vanuit gegaan dat het goud op een gangbare prijs van f 331,4,- het mark fijn wordt berekend. Maar al de textiel moet wel verkocht kunnen worden en wel voor goud. Bovendien is het toegestaan om 81 pakken Coromandelse, 44 Suratse en 10 Bengaalse textiel, wat in totaal 135 pakken zijn, met één pak grote Coromandelse spreien, die in de verlangde soorten en plaatsen op bestelling aan Sumatra's Westkust zijn geleverd, op dezelfde voorwaarden te verkopen. Deze spreien waren op volgende bestellingen, waarbij ze niet waren genoemd, te Batavia overgebleven, wat niet direct geconstateerd kon worden. Op 4 december 1759 had de Hoge Regering namelijk besloten [fol. 1647] om bij de kantoren die textiel leveren, geen aparte bestellingen voor ieder afzetkantoor meer te doen, maar om in het totaal vast te stellen welke hoeveelheden en soorten er voor de handel in Azië nodig waren. Bij het uitvoeren van de recente bestellingen is deze textiel, naar mate er op ieder kantoor winst op gemaakt kon worden, verdeeld en daaruit kwam het restant voort. Daar het door geen andere plaatsen werd besteld, wist men er geen bestemming zonder verlies voor, noch was een winstgevende afzet te Batavia mogelijk. Onder de bovengenoemde pakken textiel waren ook 6 pakken guinees en 3 Coromandelse bruin-blauwe salempuris, die voor Perzië waren besteld, maar daar niet meer nodig waren. Ze waren op Sumatra's Westkust volgens de prijscourant met een redelijke winst te verkopen. Maar 4 pakken fijne Hindiaanse karsaais, die op dezelfde manier als de bovengenoemde textiel waren overgebleven, [fol. 1648] zijn, daar ze verlies zouden geven, te Batavia aangehouden om ze daar zo voordelig mogelijk te verkopen. Het bestuur is gewaarschuwd dat wordt verwacht, dat het van deze toestemming om enigszins onder de vastgestelde prijs te verkopen slechts gebruik zal maken, als het beslist noodzakelijk is om deze textiel niet renteloos te laten liggen, waarbij de textiel er maar slechter op wordt. Deze machtiging geldt echter niet voor de andere pakken, waaronder tevens 45 pakken zijn begrepen die te Airbangis gewild zijn, en die derhalve naar Padang zijn gezonden. Dit was geschied op een verzoek van de resident van Airbangis, Jan Boudewijns, aan de gouverneur-generaal. Daarbij was tevens een brief van de regenten en kooplieden gevoegd, waarin om een spoedige levering van diverse soorten textiel werd gevraagd. Tevens was daarbij op zicht een pak gekatoenreerde spreien naar Padang gezonden. Als het bestuur daar geen bezwaar in zag en de vastgestelde prijs te behalen zou zijn, moest het deze partij naar Airbangis doorsturen. [fol. 1649] Anders moest het daarmee in het belang van de Compagnie handelen. De overige 390 pakken zijn het bestuur, conform zijn memorie van wat er nog op de vorige bestellingen werd verwacht, toegestuurd.)

--- die zij deden dienen tot hunnen eisch voor anno 1764/5, schoon zij, mits den favorable aanschouw van de negotie, wel een ruymen eisch zouden hebben kunnen doen, en gedeeltelijk, omdat, schoon op de voorschreven memorie niet bekend stonden, volgens de voorschreven prijscourant aldaar met sortabele winsten konden aan den man geholpen werden, daar men alhier geen kans toe sag. Weshalven wij tot besluit van dit articel nog maar te bedeelen hebben dat ons bij der ministers brief van den 15^e september deses jaars, bedeelt is, dat zij het oude restant van 76 pakken eindelijk, hoewel niet sonder veel moeyte, hadden van de hand geset, volgens de erlangde qualificatie en wij haar bevoelen hebben alle de pakken die, naar onse bij deze gelegentheid vernieuwde ordre, bij aanbrengen ten eersten door gecommiteerdens stuk voor stuk moeten g'opend en g'examineert werden, alsdan ook te laten nameeten, teneinde wegens hunne bevinding schriftelijk, onder presentatie van eede, verslag te doen.

Fol. 1649r-1650r.

(Men is tot deze maatregel overgegaan naar aanleiding van het bericht in de brief van het bestuur van 25 juni 1763 dat er op het restant van 8 pakken guinees uit Bimplipatam bij nameting een tekort in lengte en breedte van 27 hele stukken werd geconstateerd. De verkoopwaarde van f 443 is eerst Batavia aangerekend. Er is later besloten dit door degene die ze te Coromandel hebben aangenomen, te laten vergoeden. Om zo'n besluit geruster te kunnen nemen en uitvluchten van de inkopers de pas af te snijden, is bevolen dat zij het verslag van nametingen schriftelijk voor de Raad van Justitie onder ede moeten bevestigen.)

[fol. 1651] Het bestuur heeft te Padang met de regenten van de vijf hoofdnerdsettingen van Tigabelas Kota een verdrag van vrede en handel gesloten, dat bij het besluit van het bestuur van 10 juni 1764 is ingeschreven. Voor zover ze er niet strijdig mee waren, zijn de artikelen van de verdragen van 1727 en 1741 erin bekrachtigd. In het twaalfde artikel beloofde het bestuur om, als douceur voor het open en schoon houden van de wegen, jaarlijks aan ieder gehucht tien, of aan alle samen rsd 130 te betalen. Het bestuur beschouwde dit als het enige middel deze nederzettingen aan hun beloften te houden. De Hoge Regering vindt dit eervoller dan om nu en dan, als de wegen gesloten worden, de vrede voor veel geld te moeten kopen. Dat heeft de ondervinding geleerd. [fol. 1652] Dit verzoek, dat het bestuur in de brieven van 25 juni 1763 heeft gedaan, is ingewilligd, omdat het douceur, daar het in plaats van het gangbare eerbewijs van $16\frac{1}{4}$ taël goud komt, geen extra uitgaaf is. Dat eerbewijs was volgens het besluit van 16 juni 1761 te Padang tijdens de voorganger van de laatst afgetreden commandeur steeds op het eerste verzoek toegestaan. In de brief van eind december 1763 is er reeds over gesproken en toen is een eerbewijs met het toenmalige bestuur als een slecht gebruik beschouwd, waar altijd van afgezien moet worden. Daar komt de Hoge Regering nu van terug. Dat ingeburgerde eerbewijs kon niet geweigerd worden, zonder er iets voor in de plaats te stellen. [fol. 1653] De weigering heeft er toe bijgedragen dat de regenten, die het - zoals het bestuur terecht zegt - om het hebben en houden gaat, afkerig werden om in Padang te komen handeldrijven. Het nut van de compensatie blijkt uit de aanzienlijke afzet van 250 pakken gesorteerde textiel in eind februari 1764. De gezaghebber Hendrik van Staveren en zijn raad konden hier slechts om geprezen worden, omdat zij in hun brief van 25 maart 1764, waarin zij het nut van compensatie rapporteerden, van mening waren dat dit, naast eensgezindheid onder de inlanders en de komst van diverse bergvolken naar de kust, aan de herleving van de handel bijdroeg. Het bestuur had goede hoop dat het met het kantoor goed zou gaan en is nadrukkelijk aangespoord zich daarvoor in te zetten. Het bestuur betoogde dat het vaststellen van de prijs van het goud op f 331,4,- het mark fijn, [fol. 1654] in de boeken tot een nominale vermindering van de winsten zou leiden, hoewel die effectief niet minder waren. Er is te verstaan gegeven dat dit geen argument voor een wijziging was, tenzij het bestuur onomstotelijk kon aantonen dat het goud in dat deel van Sumatra meer waard was. Om Heren XVII goed voor te lichten heeft men erop aangedrongen dat de vergelijking van de winsten op basis van de vorige prijs van het goud zal geschieden. Dit is gebeurd. In zijn brief van 31 oktober 1763 heeft het bestuur een bezetting aan de mond van de Lae Tapus slechts nuttig gevonden om de koning van Baros van zijn ongegronde vrees voor de Atjehers te verlossen. [fol. 1655] Tevens meent het bestuur dat, zolang de Engelsen meester van Natal en Tapanuli blijven, ook het zenden van patrouillevaartuigen naar Baros voor verbetering van de handel geen zin heeft. De kleine vaartuigen van de Compagnie zouden niet kunnen beletten dat de Engelsen daar met hun kleine smokkelschepen zouden aanleggen en het nadeel dat ze berokkende, zou niet opwegen tegen de kosten voor de Compagnie van de patrouillering. De Hoge Regering was het hier volkomen mee eens geweest en heeft bevolen om bij de huidige omstandigheden van patrouillering af te zien. Het bestuur stelde voor om de inlander voor zijn producten dezelfde prijs te betalen als de Engelsen, omdat hij textiel en andere benodigdheden daar kocht, waar hij die het goedkoopst kon krijgen. Zo zou men niet achter het net vissen. [fol. 1656] De vroegere prijzen zijn evenwel onverkort gehandhaafd.)

--- aangesien de particuliere traffiquanten van dien land-aard daarmee altoos beter een uytweg weten te vinden dan wij, bijzonder in desen tijd dat se op plaatsen daar zij bevorens op zijn best op een gelijke voet met ons waren, als in Bengale en Soeratta, door geweld van wapenen volkomen het meesterschap hebben weten te verkrijgen, en sig niet ontsien middelen van dwang en geweld te gebruyken om de inlandsche kooplieden te noodsaaken bij hen, preferabel voor andere, ter markt te koomen en voor hunne whaare eene convenable prijs te besteeden, hetzij daarvan weder schadeloos kunnen afkomen of niet.

Fol. 1656r-v.

(Bovendien geeft de slechte markt te Batavia, of elders voor benzoë reden tot twijfel, of de vastgestelde prijzen er daar wel voor te behalen zijn. Als oorzaak voor het verval van de handel te Airhadji, waarover reeds in de brief van 31 december 1763 en hierboven werd gesproken, wordt tevens aangemerkt dat de bevolking van Packalam Jamboe, dat de beste kooplui zijn die normaliter het beste goud aanvoeren, [fol. 1657] reeds voordat zij met de radja ruzie kregen, minder te Airhadji als vroeger kwamen, sinds de Engelsen weer de zuidelijke delen van Sumatra's Westkust in bezit namen en de Packalammers vrede sloten met Palembang, waarmee zij enige jaren eerder in oorlog waren geweest. Het is begrijpelijk dat dan in 1762/63 de inkomsten van Sumatra's Westkust de uitgaven maar met f 1508 hebben overtroffen. Te Pulau Tjinkuk hebben de inkomsten maar f 5324 bedragen en te Airbangis f 13.952, wat bij het geïnvesteerde kapitaal vrij gunstig is. Maar de uitgaven hebben de inkomsten met f 6053 overtroffen. Niet alleen de gewone uitgaven liepen hoog op, maar ook die voor het vestigen van het kantoor, exclusief f 1500,- die erbij is ingeschoten, toen de gewezen resident te Natal, Van Mosschel, dat kantoor lafhartig heeft verlaten. [fol. 1658] In vergelijking met het kapitaal dat op andere kantoren is geïnvesteerd, is de winst te Baros van f 6257 acceptabel. Wat de bestellingen en voorraden betreft vond men de bestelling van geld niet zo noodzakelijk om daarvan meer dan de helft, of zoveel hierboven is aangegeven, uit te voeren. Er was meer reden om te denken dat er met de voorraden en met het geld in voorraad genoeg zou zijn. Daarom is het bestuur aangespoord de bestellingen en voorraden beter in de gaten te houden en geen extra bestelling te doen, zoals nu in zijn brief en in de aparte bestelling. Zo is ook uit de korte lijst opgemaakt dat er manschappen boven het vastgestelde aantal zijn aangehouden. Daarom is er van de 50 Europese militairen, [fol. 1659] die ter aflossing van diegenen die hun jaren hadden uitgediend waren gevraagd, en van 25 Buginese krijgers, van de eerste slechts de helft gestuurd. Bovendien werd het bestuur bevolen om de resident te Airbangis voortaan jaarlijks een bestelling te laten opstellen en naar Padang te laten zenden, om die met commentaar naar Batavia door te zenden. De doorgezonden opgave door de Padangse administrateurs van de voorraden op de onderhorige kantoren zijn doorgenomen. Men is het niet eens met de stilzwijgende opvatting van het bestuur dat slechts het geld in kas is vast te stellen. Het bedrag daarvan is vreemd en het is onlangs te Pulau Tjinkuk en Airbangis gebleken dat er misbruik daarvan is gemaakt kan worden. [fol. 1660] Daarom is bevolen om Pulau Tjinkuk en Airhadji wegens hun nabijheid maar voor zes maanden van contanten te voorzien, namelijk Pulau Tjinkuk met f 14.400,-, Airhadji met f 9600,-, en Baros voor een heel jaar met f 19.200,- en Airbangis voor een jaar met f 7200,-. Bovendien moet het personeel op de onderkantoren maandelijks, of bij iedere gelegenheid om te schrijven, een memorie van de voorraad aan contanten, goud en textiel opzenden. Aan het bestuur wordt het overgelaten de nodige maatregelen te nemen om de Compagnie tegen schade door te grote voorraden aan geld of goederen te beschermen. De commandeur en raad blijven aansprakelijk als ze niet de maatregelen nemen, waartoe een verstandig koopman verplicht is om de voorraden binnen redelijke proporties te houden, [fol. 1661] zonder de kantoren gebrek aan bestelde goederen te laten lijden. Daar de bezittingen te Pulau Tjinkuk omvangrijk waren, was bij besluit van 6 april 1693 de bezetting daar op twee dienaren gesteld. Later is dat er tot één teruggebracht, hoewel de tweede bij ziekte, afwezigheid of overlijden van het opperhoofd deze kon vervangen. Daarom is besloten er toch weer een tweede dienaar aan te houden, die verantwoordelijk zal zijn voor alle bezittingen van de Compagnie. De kist met contanten en het ingezamelde goud moet van twee sloten voorzien zijn, waarvan het opperhoofd de ene, de tweede dienaar de andere sleutel heeft. De leden van het toenmalige bestuur hadden verklaard dat zij niet in staat waren de tekorten van het gewezen opperhoofd te Pulau Tjinkuk, mr. Jacob van Oudenstein Elias, [fol. 1662] die hun door de vroegere commandeur Christiaan Lodewijk Senff waren opgelegd, te vergoeden, of er borgen voor te stellen. Als blijk van onderwerping aan en eerbied voor de bevelen van de regering hadden de toenmalige bestuursleden aangeboden ieder

naar zijn deel hun persoon en huidige, alsmede toekomstige bezittingen schriftelijk als onderpand te geven. Dit was geschied en ze hoopten dat ze daarmee de uiterste bereidwilligheid van gehoorzame dienaren hadden betoond en dat de regering nu een schikking zou treffen, waarbij ze geen schade meer zouden lijden. Dit staat letterlijk in hun brief van eind oktober 1763, waarover op 26 april 1764 werd vergaderd. [fol. 1663] Daarbij is het bericht van de administrateurs te Padang, Hendrik van Staveren en Jan Anthonij Thierens betrokken, dat bij het besluit van het bestuur van 13 augustus 1763 was gevoegd. Volgens het bestuur blijkt daaruit dat het betreffende deze heikele zaak en de voorraden te Pulau Tjinkuk bij het overlijden van Van Oudenstein Elias niet van plichtsverzuim beschuldigd kon worden. Het bestuur voerde aan dat de goede naam die deze op Sumatra's Westkust genoot, iedere verdenking uitsloot dat de zaken van Van Oudenstein Elias in een verwaarloosde staat zouden zijn. In het antwoord van 24 mei 1764 is geschreven dat deze argumenten niet toereikend waren voor een zodanig gunstig besluit. Deze netelige kwestie is nog met onduidelijkheden omgeven en kan niet dan met uiterste nauwkeurigheid uitgeplozen worden. [fol. 1664] Daar de in eerste instantie schuldige persoon, of personen niet tot schadevergoeding aan de Compagnie te dwingen zijn, moet worden uitgevonden wie er daarna geheel of gedeeltelijk schuldig zijn en tot hoeverre zij daarin naar recht en billijkheid hoofd voor hoofd een tegemoetkoming dienen te geven. Van de visitateur-generaal van de Aziatische negotieboeken is geëist op te geven waaruit de voorraden die het opperhoofd te Pulau Tjinkuk, Jan Fredrik Lansius, aan Van Oudenstein Elias heeft overgedragen, hebben bestaan, wat hun waarde is geweest, en of ze onder de laatste zijn toe- of afgenomen, voornamelijk wat goud, contanten en textiel betreft. Tevens moet de visitateur-generaal dat melden wat verder tot opheldering van deze zaak kan dienen. Bovendien is de te Batavia zijnde boekhouder Willem Koopman, die te Pulau Tjinkuk de Compagnies- en particuliere boeken van Van Oudenstein Elias heeft bijgehouden, opgedragen op te helderen hoe deze zoveel schulden kon maken, dat er na aftrek van zijn nalatenschap [fol. 1665] nog een tekort van f 5300,- is overgebleven. Maar de visitateur-generaal, noch Koopman konden wegens het ontbreken van papieren duidelijk maken hoe de schulden van de kooplieden bij het overlijden van Van Oudenstein Elias zo hoog hadden kunnen oplopen. Daarom moest op 11 mei 1764 wel besloten worden de zaak daarbij te laten rusten en het bestuur het bericht van de visitateur-generaal toe te sturen met het uitdrukkelijke bevel alle Compagnies- en particuliere stukken betreffende de boedel van Van Oudenstein Elias met een behoorlijk register naar Batavia te zenden. Met het oog op verlies van deze originele stukken moet het bestuur er eerst authentieke kopieën van opmaken en onder ede verklaren dat het daadwerkelijk alle stukken zijn die in de boedel, of elders gevonden waren. Deze zullen te Batavia door gecommiteerden onderzocht worden. [fol. 1666] Bovendien is bevolen om de assistent Jan Fredrich Zugel, die tijdens het overlijden van Van Oudenstein Elias te Pulau Tjinkuk dienst deed, met behoud van rang en gage naar Batavia te zenden om te proberen van hem enig licht te krijgen in deze zaak. Inmiddels zijn in november 1764 met de Velsen een volledig uittreksel van de brief over deze zaak, en het antwoord van het bestuur daarop van 15 september, naar commandeur Christiaan Lodewijk Senff in Surat gezonden. Hij kan zo zijn belangen behartigen, wat men dient af te wachten voordat een definitief besluit genomen kan worden. Het bestuur voerde namelijk aan dat de voorraden te Pulau Tjinkuk en Airhadji niet zo groot en derhalve niet buitengewoon schadelijk zouden zijn geweest, indien in vroegere jaren onder commandeur Senff met de brieven naar Batavia de bestellingen uit deze kantoren waren meegezonden. Het bestuur meent dat wie daarvoor verantwoordelijk was, [fol. 1667] niet vrijuit kan gaan. Het bestuur heeft inmiddels alle bevelen stipt uitgevoerd en niet alleen assistent Zugel met de bark Mossel naar Batavia laten gaan, maar ook chirurgijn Jacob Bartholomeus Krikaw, die toendertijd eveneens te Pulau Tjinkuk diende en nog meer informatie over de zaak Van Oudenstein Elias kan geven. Krikaw verbleef daar langer en had meer contact met Van Oudenstein Elias dan Zugel. Conform het besluit van 23 oktober 1764 dienden Zugel en Krikaw op 30 oktober een schriftelijk verklaring in, dat zij met een ge-

ringe kennis van Van Oudenstein Elias' boedel van schulden geen idee hadden, omdat in zijn particuliere boekjes over 1760/61 diverse rekeningen openstonden en die van het volgende jaar slechts naar zijn opgave waren samengesteld. [fol. 1668] Zij konden evenwel aannemelijk maken dat de zaken van Van Oudenstein Elias, wat de contanten, zowel als het goud aanging, zich reeds toen in de desolate toestand bevonden die uit zijn nalatenschap duidelijk werd. Toen ze onder Van Oudenstein Elias werkten, hadden ze nooit een inventarisatie van de pakhuizen meegemaakt, maar wel van hem gehoord dat hij op het zout, dat hij van zijn voorganger Jan Fredrik Lansius had overgenomen, een groot tekort had en dat uit de bedorven textiel duidelijk bleek hoe slecht deze was geweest. De schulden van de kooplieden zouden aan een te groot vertrouwen van Van Oudenstein Elias zijn toe te schrijven en op zijn sterfbed had hij geklaagd dat zijn voorgangers, de gerepatrieerde commandeurs Fredrik van de Wal en Lansius, hem in deze situatie hadden gebracht. Hier valt niet aan te twijffelen, omdat de Padangse administrateurs hadden bericht dat uit Van Oudenstein Elias' boeken en papieren bleek, dat hij de schulden van Lansius [fol. 1669] in goed vertrouwen had overgenomen en alles, erf, inboedel, slaven etc. voor tweemaal de prijs had gekocht en uit de kas van de Compagnie had betaald. Omdat dit alles was wat Zugel en Krikaw konden duidelijk maken, zijn alle papieren van de boedel aan de visitateur-generaal Anthony Hendrik Dormieux en de tijdelijke boekhouder-generaal Hendrik Coenraad Sander overhandigd om te onderzoeken of er nog iets aan het genoemde besluit van 26 april 1764 moet worden veranderd, of toegevoegd. Daarbij heeft de Hoge Regering zich niet gestoord aan de verdachte redenatie van het bestuur in zijn brief van 15 mei 1763, waarbij het een oordeel over de zaak van de resident te Baros, Coenraad Meertensz, zogenaamd geheel aan de Hoge Regering overlaat. Omdat men er van overtuigd is dat in de zaak van de gewezen resident te Airhadji, Christiaan Ernst van Sijffert, naar de toenmalige inzichten [fol. 1670] in billijkheid niet anders gehandeld had kunnen worden, heeft men in het algemeen de maatregelen van het bestuur goedgekeurd om de oude schulden te innen en zich voor verdere opspraak in te dekken. Daarvoor moet het bestuur al het mogelijke doen en van deze schulden voor gerechtelijk gebruik te Batavia een rekening opmaken tot aan de datum van de eerste brief die men verzendt. Die is inmiddels met de Mossel ontvangen en aan de fiscaal overgeleverd. Daaruit blijkt dat Van Sijffert nog een schuld van f 68.247 heeft. Ondanks de middelen die daartoe sinds het voorjaar op de herhaalde aansporing van de Hoge Regering door het vorige en het huidige bestuur zijn beproefd, blijkt uit de brieven dat van die schuld maar f 655 is afgegaan door de openbare verkoop van een gouden kris en het herstellen van enige fouten. [fol. 1671] Er is wel aan voorbijgegaan, maar niet goedgekeurd, dat het bestuur de vergoedingen die op grond van de negotieboeken van 1759/60 en de factuur van de Kronenburg in 1763 waren opgelegd, hebben laten betalen, dan wel op rekening hebben gesteld. Er is aan herinnerd dat vergoedingen, of belastingen slechts op de rekening van maandgelden mogen worden gesteld, als de dienaar absoluut niet tot contante betaling in staat is en hij er persoonlijk om heeft gevraagd. Er zijn geen redenen om anders op te treden, tenzij deze personen een groter bedrag aan soldijen op hun rekening hebben. Het bestuur is bevolen zo op te treden, indien het bij overlijden van zulke dienaren niet zelf met de schulden belast wil worden, tenzij ze uit de nalatenschap vereffend kunnen worden. Ter informatie is het bestuur twee extracten van besluiten van 3 en 24 april 1764 toegestuurd. Het eerste betreft een van Nagapattinam ontvangen factuur [fol. 1672] van aanrekening en herstel van ondergewicht, zowel als van onder- en overgewicht op verscheidene partijen goud gedateerd 20 en 31 augustus 1763. Daar waren de voorlopige besluiten van de Hoge Regering in deze en de bijzonderheden wat betreft Coromandel in vervat. Het extract van het besluit van 24 april 1764 bevat enige posten uit een Padangse factuur van 24 juni 1763 en twee extracten van besluiten van de Hoge Regering van 1 en 14 mei 1764 aangaande een derde Coromandelse factuur van aanrekening en de terugboeking door het bestuur van f 204, of de premie over een bedrag van f 1218 dat de fouten in de Padangse boeken over 1759/60 minder hadden belopen, dan de visitateur-generaal had aangenomen. Dit bedrag heeft het bestuur weer uitgekeerd.

De Padangse administrateurs Hendrik van Staveren en Jan Anthonij Thierens, en het opperhoofd te Pulau Tjinkuk, Roeland Palm, hebben verzocht ontheven te worden van vergoeding van een tekort van rendement op in 1762/63 met de Huis te Boede teruggezonden en beschadigd te Batavia ontvangen goederen en van minder behaalde winsten op in februari 1762 verkochte textiel. [fol. 1673] Ze verzekerden dat deze goederen meerdere jaren in de pakhuizen hadden gelegen en dat ze alles hadden aangewend om ze met de vereiste winst te verkopen. De Hoge Regering vond deze argumenten niet van voldoende gewicht om het verzoek in te willigen. Met de bark de Liefvallige waren er in een pak dat op Sumatra's Westkust niet was gelost, twee armoezijnen te weinig naar Batavia gezonden. Het bestuur oordeelde aanvankelijk dat dit door de gezagvoerders van dit scheepje vergoed moest worden, maar omdat het pak onbeschadigd was, is de vergoeding aan de afpakkers in Bengalen opgelegd. In de brief van 31 oktober 1763 voerde het bestuur aan het tappen van sterke drank zeker per eind augustus te hebben geveild, als het enig vermoeden zou hebben gehad dat er enige opbrengst zou zijn geweest. [fol. 1674] Toen niemand er op 20 september 1764 enige belangstelling voor had getoond, heeft men het erbij gelaten tot de goedkeuring door de Hoge Regering.)

Ten opzichte van een geprivilegeerde herberg die zij volgens Padangse resolutie van den 19^e april bevoorens hadden laten opregten tot lijfberging voor vreemdelingen, nevens 's Compagnies aan- en afvaarende dienaren, die anders onder den blooten hemel moesten huysvesten, wanneer niemand hen onder dak wilde nemen, den herbergier ten dien eynde verleende de voorregten van alleen een topbaan te moogen houden en vrij tappen, mits de arrak bij de Compagnie tegens vijfenseventig rds. de legger, of 10 rds. meer dan bevoorens, inkopenden, hetwelk wij hebben goedgekeurt.

Fol. 1674r-v.

(Daarbij is wel opgemerkt dat de geringe belangstelling bij de veiling voor de pacht van het schenken van sterke drank, geen voldoende reden was om er niet eens een proef mee te nemen. Een herberg oprichten is niet noodzakelijk, daar het verlenen van gastvrijheid aan vreemdelingen [fol. 1675] tot contacten leidt waar de Compagnie weinig aan heeft. Als ze in een publiek huis verblijven, kan men hen beter observeren en de pas naar konkelarij afsnijden. Het kleinzegel bracht in 1762/63 maar f 304 op. Over de kerkelijke zaken is slechts te melden dat het is toegestaan om de ziekenbezoeker en leermeester rsd 5 per maand uit de armengelden toe te kennen om de kinderen van de armen in de godsdienst, en het lezen en schrijven te onderrichten. Ds. Johannes Jacobus Meijer is met de Westfriesland op en neer naar Sumatra's Westkust gezonden om daar de zegels van het heilige verbond te bedienen. Omdat dit bedrag niet bovenmatig is en de werken hecht en sterk zijn uitgevoerd, is onder timmerwerk en reparaties f 3415 voor het voltooiën van een pakhuis en voor een zeehoofd op Pulau Pisang goedgekeurd. [fol. 1676] Dat is ook het geval met de reparatie van een punt van het fort voor f 535. Omdat het verhoudingsgewijs niet meer kost, mag het bestuur met het herstel van de overige punten voortgaan. Omdat het opperhoofd te Pulau Tjinkuk het noodzakelijk vond om daar een woning voor de kwartiermeester en de matrozen, een prauwloods en een vlaggestok te hebben, gaf het bestuur daar toestemming voor. Dit is goedgekeurd, mits de kosten niet meer dan f 681 zouden belopen. Omdat volgens de rapporten de overige gebouwen op dit eiland hersteld moesten worden en bij uitstel de kosten slechts zouden stijgen, is dit eveneens toegestaan, mits erop wordt toegezien dat het goed en zuinig gebeurt. Na voltooiing moet het opperhoofd de kosten en zuinigheid onder ede bevestigen. [fol. 1677] Het bedrag van f 3167 is namelijk vrij hoog. Hoewel het bedrag van f 16.497 voor timmerwerk te Airbangis de schatting aanzienlijk overstijgt, moest het wel afgeschreven worden, omdat de specificatie niet op fraude wijst. Sommige bijgebouwen hadden echter zonder bezwaar wat minder ruim kunnen zijn, maar een grondig oordeel is niet te geven, daar de grootte van ieder gebouw apart ontbreekt. Het bestuur is aangespoord om, als een vernieuwing van oude bevelen, steeds de lengte, hoogte en diepte van voltooide gebouwen in de rekeningen te vermelden. Het is onduidelijk of de negotieboeken over 1761/62

en 1762/63 [fol. 1678] door speciale dienaren zijn nagezien en in de raad zijn behandeld. Daar eveneens een rapport over de soldijboeken van 1762/63 niet werd aangetroffen, werd het bestuur ernstig bevolen om de nuttige voorschriften in deze stipt na te komen en daartoe aan te manen. In zijn brief van 15 september 1764 heeft het bestuur dit beloofd, maar het vermeldt niet of het reeds met de genoemde soldijboeken is geschied. Het lijkt erop dat dit niet is gebeurd. Voorts is het goedgekeurd dat het bestuur de resident te Airhadji, Joseph Chailje, een boete van 6 maanden gage heeft opgelegd voor slordigheden in de boekjes van dit kantoor. Tevens moet Chailje verantwoorden dat hij contanten heeft besteld, terwijl hij volgens de rekening f 10.000,- in kas had. Bovendien is er mee ingestemd dat de resident te Baros, Constantijn Sibens, [fol. 1679] een boete van 2 maanden gage is opgelegd en een ernstige reprimande heeft gekregen dat hij de papieren zó laat heeft ingediend, dat de negotieboeken over 1762/63 pas in maart 1764 naar Batavia gezonden konden worden. Helaas is de verwachting van verbetering in het slot van de negotieboeken over 1761/62 niet uitgekomen. Uit de staatrekening en de brief van 25 maart 1764 is gebleken dat de generale uitgaven in 1762/63 f 116.433 waren en de generale inkomsten maar f 88.858, zodat er een negatief saldo van f 27.575 is geweest. Vergeleken met 1761/62 is er een negatief resultaat van f 66.471, doordat de uitgaven f 34.101 meer en de inkomsten f 32.370 minder waren. Volgens de memorie van bezuiniging en het reglement van 7 augustus 1759 voor Sumatra's Westkust zou er een positief resultaat van f 11.000,- moeten zijn. [fol. 1680] Vergeleken met het genoemde negatieve saldo van f 27.575 is dat een tekort van f 38.575, wat wordt veroorzaakt doordat de uitgaven f 41.433 meer waren dan voorgeschreven en de inkomsten maar f 2858 meer. Omdat uit de stukken bleek dat er geen onnodige uitgaven zijn gedaan, is het nadelig slot van de negotieboeken met de nodige aanmerkingen en aanbevelingen aanvaard. Wel is er aan herinnerd dat de verdeling van de tekorten voor het hele commandement f 75.000, over ieder kantoor apart, zoals in de brief van 31 maart 1761 was beloofd, nog wordt tegevoetgezien. Anders dan het bestuur, twijfelt men er niet aan dat dit bedrag in overeenstemming met de voorschriften is te brengen, hoewel het onmogelijk lijkt daaronder uit te komen. Het bestuur schreef in zijn brief van 15 september 1764 dat een dergelijke verdeling wel gemaakt kon worden, maar dat de tekorten niet te vermijden waren. Het schrijft liever dat wat overeenkomstig de waarheid is [fol. 1681] en wat uitvoerbaar is. Dit strookt met een reglement, opgesteld door de gezaghebber Hendrik van Staveren, dat voorlopig tot een besluit van de Hoge Regering per begin september 1764 zou worden ingevoerd. Dit reglement zal in de komende vergadering behandeld worden. Enige Chinese kooplieden die op Sumatra's Westkust nog schepen hadden waarmee ze op Batavia handeldreven, toen dit nog was toegestaan, mogen deze schepen direct naar Batavia zenden, waarvoor hen passen verleend moeten worden. Ze mogen geen goud vervoeren op straffe van confiscatie. Vier van deze Chinese handelaren met goederen van klein volume en gering belang, is transport naar Sumatra's Westkust verleend om hun daar uitstaande zaken te regelen en daarna met hun gezinnen op hun daar nog aanwezige eigen schepen, [fol. 1682] of met de eerst vertrekkende bark of sloep, naar Batavia terug te keren. Ze moeten te Batavia in hun levensonderhoud voorzien en mogen geen voet meer op Sumatra's Westkust zetten. Wegens zijn overhaast vertrek heeft commandeur Christiaan Lodewijk Senff geen memorie van overgave opgesteld, maar volgens de brief van het bestuur van 31 oktober 1763 heeft hij zijn opvolger mondeling voldoende ingelicht. De resident te Baros, Constantijn Sibens, had een klein inlands vaartuig in beslaggenomen en naar Padang gezonden. Met een ander schip was het door de Engelse resident te Natal uitgestuurd om tegen Atjehers te patrouilleren en door Sibens opgebracht, omdat het volgens enige Niassers op een vaartuig van Baros, dat op de rede van Pulau Karre lag, had geschoten. Om achter de waarheid te komen had het bestuur de inlandse bemanning afzonderlijk ondervraagd. [fol. 1683] Maar het bestuur kon niet achterhalen of ze met scherp, laat staan met kwade opzet, hadden geschoten. Om zich op de beste manier van hen te ontdoen, zijn ze vrijgelaten en omdat ze beweerden enige kleinigheden - niet in de inventarislijst vermeld -, verloren te hebben, is hun 20 Spaanse realen en wat

rijst voor op reis verstrekt. De inlanders zijn naar Natal teruggestuurd met een briefje aan de Engelse resident dat het bestuur hen zelf wel voor hun baldadigheden had kunnen straffen, maar dat men, om problemen te voorkomen, de straf aan de resident overliet. In een dergelijk geval zou de Engelse resident hetzelfde van de Compagnie kunnen verwachten. Wel is resident Sibens opgedragen voortaan bij zo een gering voorval niet zulke harde maatregelen te nemen. Dit is goedgekeurd, waarbij ervan is uitgegaan [fol. 1684] dat de kosten van de verstrekkingen ten laste van Sibens, die zo onzorgvuldig had gehandeld, zouden worden gebracht. Na ontvangst van het antwoord uit Batavia heeft het bestuur dit gedaan. Er is mee ingestemd dat het bestuur ter voorkoming van intriges alle personen die door de Engelsen of anderen heimelijk zonder pas naar de Sepuluhbandar worden gezonden, laat arresteren en dat de resident te Airhadji het Engelse hoofd te Mukomuko daarvan schiftelijk op de hoogte stelt. Hij moet verzoeken niemand meer zonder een Engelse pas te laten vertrekken en deze bij aankomst in Indrapura aan de keizer te tonen. Het bestuur ontving uit Benkulen een breedvoerige brief van 12 juli 1763)

--- die buyten een betwisting van ons uytsluytend regt op alle de landen tusschen de hoek van Indrapoera en de rivier van Sinkol en eene betooging der gronden, waarop het Engelsche ministerie aldaar ons beschuldigt de handen gehad te hebben in het demolieren der Engelsche sterkte te Natter, onder anderen ook vervat een aankundiging der gegevene ordre aan hunnen resident aldaar om bij voorvallen van dien aard, als van het voorschreven kruysvaartuygje te Baros, represaille te gebruyken, also zij voornemens waaren te handhaaven hun pretensregt eener vrije vaart langs de kust en niet langer aanschouwen te wesen van hunne eigene ruïne etc.

Fol. 1684v-1685r.

(Het bestuur heeft daarop in de brief van 20 augustus 1764 geantwoord dat het er ondanks deze bedreiging niet van zou afzien de billijke voorrechten van de Compagnie in alle redelijkheid te handhaven. Dit is goedgekeurd, hoewel het wenselijk is dat deze voorrechten efficiënter dan met vertogen en protesten verdedigd worden. Als de Engelsen zien dat het ernst is, [fol. 1686] zullen ze zich wel inhouden en zijn zwaardere middelen niet nodig. Uit een bericht van de secretaris van justitie te Padang van 11 oktober 1763 is gebleken dat er daar geen verkooprol van twee eerder inbeslaggenomen Engelse smokkelvaartuigen is. Het bestuur is opgedragen tegen zulke slordigheden, zo niet opzettelijke verduistering, de nodige maatregelen te nemen. Voor aanmerkingen en bevelen over de gerechtelijke zaken wordt verwezen naar de brief naar Padang van 24 mei 1764. De Hoge Regering is niet van mening dat dit de aandacht van Heren XVII niet waard is, maar er is geen reden te veronderstellen dat het bestuur daarin niet naar beste weten en zonder kwade opzet heeft gehandeld. Wel wordt de Padangse resolutie van 3 juli 1761 aangehaald, [fol. 1687] waarbij een beloning van rsd 100 wordt uitgelooft voor de inlander die een deserteur levend of dood terugbrengt. In de brief van 25 mei 1762 naar Padang betrof dit slechts twee deserteurs die naar de inlanders in de bergen waren gegaan en daar veel kwaad konden doen. Daar het slechts om een tijdelijke maatregel ging, is de beloning om de redenen die in de laatste brief naar Padang zijn gegeven, voor een levend teruggebrachte deserteur op rsd 25 gesteld, echter niets voor een dode. Daar de huidige gezaghebber Hendrik van Staveren zijn ambt goed vervult, wordt hij nogmaals voor bevordering tot commandeur voorgedragen. De eerste administrateur of secunde Jan Anthonij Thierens wordt voorgedragen als koopman, daar al zijn voorgangers die rang hebben gehad. Personalialia. Daar de meeste militaire officieren weinig ervaren zijn in handelsaangelegenheden, krijgt het hoofd van de militie te Padang, die slechts vaandrig is, net zoals Heren XVII in 1759 voor Bengalen bepaalden, in de raad slechts een adviserende stem voor niet-militaire zaken. Hij behoudt in militaire zaken zijn beslissende stem. Zo blijft men verschoond van vergoedingen in zaken waarbij hij geen beslissende stem heeft.

BENGALEN

[fol. 1688] Voordat beschreven wordt wat er sinds de generale missive van eind de-

cember 1763 in Bengalen is gebeurd, wordt vermeld wat er in 1764 met de Oranjezaal, Huis te Boede, 's-Gravenzande, Stralen, Vrouwe Kornelia Hillegonda en de Hoop daarheen is gezonden)

	Aan contanten					
42.616	marcq trois aan bhaar silver tot	f	1.337.077,	-,	-	
14.645 ¹³⁹ / ₅₁₂	marcq trois aan silver by gewigt tot	f	267.620,	12,	8	
1360	pees keyzers daalders en Franse kroon	f	4.080,	-,	-	
6366	pees goude ropias tot	f	131.837,	-,	-	
112.083	pees silvere ropias Persiaanse tot	f	156.924,	10,	-	
63.000	pees silvere nadris kleyne	f	55.125,	-,	-	
29.700	pees goude ducaten Nederlands	f	196.020,	-,	-	
79.800	pees gecartelde ducats	f	319.200,	-,	-	
27.000	pees ongecartelde dito	f	<u>64.800,</u>	-,	-	
					f 2.532.706, 3, 8	
	Aan koopmanschappen					
13.089	lb. notenmuschaten	tot f	2.617,	16,	-	
10.075	„ garioffelnagulen	„ f	4.030,	-,	-	
1000	„ quiksilver	„ f	2.396,	11,	8	
100.000	„ looth Hollands	„ f	11.681,	5,	-	
70.000	„ spialtuler Chineese diverse lakwerken	„ f	14.699,	19,	8	
	Japanse	„ f	932,	16,-		
50	pees hoeden ordinair	„ f	<u>199,</u>	<u>2,-</u>		
					f 36.557,10, -	
	Tot onderlaag voor Nederland					
700.000	lb. swarte geharpte Bantamse peper en provisiën voor de thuyseyse	tot f	100.100,	-,	-	
		„ f	<u>18.062,</u>	<u>4,</u>	<u>8</u>	
					f 118.162, 4, 8	
	Tot ballast					
10	bakken rivier of ballaststenen	tot	f	1.512,	-,	-
	Uyt de administratiën alhier diverse equipage en arthillerijgoederen, houtwerken, ijser, spijkers, en andere benodigtheeden tot					
			f	76.733,	6,	8
	En in aanrekening nevens 2 percento Bataviasche ongelden tot		f	<u>24.186,18,</u>	<u>8</u>	

tesamen beloopende een montant van		f 2.789.858, 3, -
Hierbij g'addeert zijnde 16.000 marcq trois bhaar silver met het schip Schoonsigt van Amsterdam na Bengale gesonden, bedragende in Nederlands geld f 402.333,3,- en na de Indiasche evaluatie		f 502.000, -, -
Mitsgaders de contanten, door de ministers op assignatie en wissel na Nederland en Batavia in het boekjaar 1762/3 g'accepteert bedragende, volgens hare missive van den 20 ^e maart jongstleden		
de assignatiën op Nederland	f 97.724, 12, 8	
en een wissel „ Batavia	f <u>264, 6, -</u>	
		f 97.988,18, 8
So consteert, dat Bengale in anno 1764 bekomen heeft ruym 33 $\frac{1}{2}$ thonnen schats, ofte		f 3.389.847, 1, 8

Daarentegen sijn met de scheepen Jerusalem,
de Vrouwe Cornelia Hillegonda en Leekerlust
op Batavia aangebragt

352 kisten amphioen	f 299.226, 8, -
65 kisten en pakken zijde stoffen	f 97.253,15, -
465 pakken diverse lijwaten	f 300.461,15, -
23.500 pees goenijs	f 5.945,10, -
3000 lb. zeylgaarn	f 1.609,11, 8
260 rollen seyldoek	f 5.158, 9, -
1 pak zeylkleden	f 339, 1, -
78 balen coffijboonen Mauritius terug	f 2.825, 9, -
eenige kleenigheeden	f 1.810, 7, 8
en in aanrekening	f <u>272, 8, -</u>
bedragende een somma van	f 714.902,14, -

Zijnde nog daarenbooven vandaar met het schip Deunisveld
na Ceylon aan eenige goederen versonden een bedragen van f 9.428, 17, -.
Fol. 1688r-1689v.

(Volgens de optellingen in de brieven uit Bengalen aan Heren XVII van 6 november 1763 en 10 januari 1764 is met de Welgelegen voor de kamer van Amsterdam en de Vlissingen voor de kamer van Zeeland t.w.v. f 1.880.433 uit Bengalen naar Nederland gezonden. In 1762/63 is te Hooghly, Kasimbazar en [fol. 1690] Patna voor Nederland, zowel als Azië, voor f 1.752.987 ingekocht. Dit is te vinden in de samenvatting in de brief van het bestuur te Bengalen naar Batavia van 20 maart 1764. Daarin staat ook dat de voorraden per eind augustus 1763 te Hooghly f 5.796.841 waren, te Kasimbazar f 591.112 en te Patna f 374.326, of samen f 6.756.189. Daaronder waren aan contanten te Hooghly f 1.588.770, te Kasimbazar f 34.037, bij de munt van Karimabad f 41.806 en te Patna f 172.584, of samen f 1.847.197. Volgens de brief van 20 maart 1764 waren de contanten per 12 maart 1764 teruggelopen tot ongeveer f 1.420.000. Nu wordt beschreven wat er in de vergaderingen van 14, 25, 26, 28 en 29 juni 1764 over de gewone, [fol. 1691] aparte en geheime brieven uit Bengalen van 22, 23 en 24 augustus, 10, 11 en 13 december 1763, 20 februari, en 20 en 22 maart 1764 is opgemerkt, en of er ten aanzien van vroegere en latere besluiten de nodige maatregelen zijn getroffen. Uitgezonderd is wat in de brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 reeds werd gerapporteerd. De gezagvoerders van schepen die op weg naar Bengalen, Nagapattinam, of een ander kantoor in Coromandel moeten aandoen om goud, geld of goederen af te leveren, dienen door het bestuur ernstig berijpst te worden, als zij daar tegen het verbod langer dan

een dag, of langer dan nodig mocht zijn, blijven liggen. [fol. 1692] Naar aanleiding van de brief uit Bengalen van 10 december 1763 is de toestemming in het voorafgaande jaar om de schepen die voor de kleine kamers naar Nederland gaan, voor een waarde van acht ton aan lading mee te geven hernieuwd. Er is aan toegevoegd dat de vroegschepen wel voor acht ton negen ton mogen vervoeren. Maar de later vertrekkende schepen mogen niet meer dan acht ton meenemen, omdat ze meer aan stormen en slecht weer worden blootgesteld. Uit de brief van 10 december 1763 is opgemaakt dat, toen er maar twee retourschepen konden vertrekken en de equipagemeester had bericht dat er nog ruimte in de Welgelegen was, waarin volgens de hoofdadministrateur reeds voor f 883.000,- was geladen, het bestuur heeft besloten om in dit schip naast de gunies en gunizakken voor de Kaap de Goede Hoop [fol. 1693] nog 50.000 lb peper en 25.000 pond sapanhout in te laden. Met de al ingescheepte 25.000 lb komt dit op 50.000 lb sapanhout. Naderhand heeft de hoofdadministrateur bericht dat hij bij zijn ruwe berekening de verpakking en de percentages voor interest en afscheepkosten had vergeten. Daarmee beliep de lading ruim f 990.000. Het bestuur besloot om 64 balen tannyzijde, die het wegens gebrek aan schepen nog niet had kunnen verzenden, t.w.v. f 71.589 voor het retourschip Vlissingen aan te houden. De gehele lading voor Nederland en de Kaap de Goede Hoop is daarmee op de aanzienlijke som van f 938.972 uitgekomen. Het bestuur heeft dat goed gedaan, maar men is zeer boos over de slordigheid van de hoofdadministrateur in de berekening van de verschepingen. [fol. 1694] Er wordt voor deze maal aan voorbijgegaan, maar de Hoge Regering verwacht wel dat zulke grove fouten niet meer gemaakt zullen worden. In de brieven van mei en oktober 1764 is reeds gemeld dat er vier retourschepen via Bengalen zouden gaan, hoe bij het besluit van 29 mei 1764 de lading over de kamers verdeeld was en dat de 's-Gravenzande via Ceylon zou gaan, terwijl de Hoop direct naar Batavia zou terugkeren. Om het bestuur in staat te stellen de schepen vol te beladen, is met de vroeg in juni 1764 vanuit Batavia vertrekkende schepen Oranjezaal en Huis te Boede 200.000 lb peper verzonden en in augustus met de Vrouwe Kornelia Hillegonda en de Stralen ieder 150.000 lb. In zijn brief van 20 maart 1764 hoopte het bestuur, evenals de Hoge Regering, de retourschepen voldoende te kunnen beladen. Daarom is er zoveel peper verzonden. [fol. 1695] Overeenkomstig de besluiten van 11 augustus 1761 en 6 juni 1763 kon zo het sapanhout tot 25.000 lb per schip beperkt blijven. Betreffende verstrekkingen aan schepen en vaartuigen is uit de brief van 10 december 1763 gebleken dat er voor een nieuw roer voor de Jerusalem te Calcutta drie balken van 30 voet lang en 22 duim dik tegen de ongehoorde prijs van f 437, of ruim rsd 60³/₄ per stuk, moesten worden ingekocht, omdat ze niet voorradig, of elders te krijgen waren. Het bestuur is erop gewezen dat er alle aanleiding is om de Engelsen bij gelegenheid net zo te behandelen. Dat zal de Hoge Regering ook doen. Het is onduidelijk of er bij besluit van 30 december 1763 vier kanonnen [fol. 1696] van 4 pond bals aan de equipagemeester zijn verstrekt, omdat de vier van 6 of 8 pond bals, die hij voor het leggen van tonnen boeien gebruikte, daarvoor ongeschikt waren. De Hoge Regering hoopte op geschiktheid, maar ook als ze voor het leggen van tonnen boeien bruikbaar waren, moesten zelfs kanonnen van minder kaliber uit Batavia gevraagd worden. Het bedrag van f 50.093 in het boekjaar 1762/63 besteed aan sloepen en kleinere vaartuigen is zo hoog dat men de desbetreffende memorie en onderliggende papieren eerst door het hoofd van Compagnies zeemacht wil laten nazien, voor het te laten passeren. Het bestuur zegt dat het deze memorie in de vergadering van 7 maart 1764 [fol. 1697] zeer nauwkeurig heeft gecontroleerd en op grond van de uitleg die de equipagemeester van dit bedrag heeft gegeven, behoudens bekrachtiging door de Hoge Regering heeft goedgekeurd. Het verschil van f 14.325 met de kosten in het jaar 1761/62 is echter veel te groot. In het laatste jaar waren ze al f 2589 hoger dan in het voorafgaande jaar. De kosten in 1762/63 zijn te aanzienlijk om eraan voorbij te gaan. Het rapport van het hoofd van de zeemacht wordt afgewacht. Twee moslimse roeiers en een pion zaten reeds sinds februari 1761 gevangen voor het stelen van salpeter, zonder dat de moslimse regering iets aan hun proces had gedaan, of daarin een uitspraak deed. Men hoopt dat dit afschrikt om deze misdaad, die al enige jaren in zwang is,

te begaan. [fol. 1698] Voorts heeft men goedgekeurd dat het bestuur de met kalk overdekte nootmuskaat, die met de Vlissingen was aangevoerd, ten overstaan van gecommiteerden uit de Raad van Justitie heeft laten reinigen, omdat de verpulvering buitensporig werd geacht. Dit is conform de bevelen, maar men hoopt dat er met meer precisie te werk gegaan zal worden dan met het reinigen van de partij nootmuskaat die in 1760 met de Oranjezaal werd aangevoerd. Het besluit daarover zal onder de in- en afschrijvingen vermeld worden. Over de partij nootmuskaat die met de Vlissingen werd aangevoerd, wordt opgemerkt dat het geen middelste soort, maar magere noten waren, zodat de verpulvering dus groter blijkt te zijn dan bij de aanvoer was vastgesteld. Het is eveneens juist dat het tekort van $2\frac{1}{3}$ % op de kruidnagels die met de Vlissingen zijn aangevoerd, voor de helft op de rekening van schipper Pieter Vissers zijn gezet. [fol. 1699] Hij was gezagvoerder op de reis van Batavia naar Nagapattinam. De andere helft is op de rekening van opperstuurman Daniël Groenenberg gezet, die daarna als gezagvoerder is opgetreden, maar op de reis van Ceylon naar Batavia is overleden. Het aandeel van opperstuurman Casper Pieters Lunt in het tekort op de peper die met de Deunisveld werd aangevoerd en waarmee Batavia was belast, is op zijn soldijrekening ingeboekt.)

Ofschoon wij omtrent haare stelling dat de ontwaarde minderheid van $1\frac{1}{2}$ percento op de garioffelnagulen met het schip Deunisveld aangebragt na allen schijn veroorzaakt zouden wesen, doordien de noten waarmede deselve afgepakt zijn geweest, het vogt der nagulen na sig hebben getrokken, dewijl op de noten een overwigt van 1 percento bevonden was, aangemerkt hebben dat deselve abusief is, also de nagulen wel iets van de vettigheid der noten na zig trekken, maar de noten niets van de nagulen, zo hebben nogthans dat minwigt gepasseert.

Fol. 1699r-v.

(Op de aanvoer met de Welgelegen zijn 11 zilveren ropia's afgeboekt en op die met de Vlissingen $1\frac{1}{16}$ markrealen van achten, terwijl aan de lading van de Vlissingen een gouden ropia heeft ontbroken. Deze moeten door de afpakkers betaald worden. [fol. 1700] Het bestuur is uitgelegd dat 400 gouden ropia's, die op het afpakbriefje van kist nummer 13 van de Lekkerlust waren vermeld, reeds te Batavia eruit gehaald waren, terwijl het afpakbriefje was achtergelaten. Op de Welgelegen, Vlissingen en Deunisveld kwam in drie kratten een excessief tekort en breuk op porselein voor van 12 % tot wel 50, 60 en 80 %. Van buiten zagen ze er goed uit. In de vergadering van 25 juni 1764 is besloten om eerst van de afpakkers in de kleine winkel verantwoording te vragen. Dit werd op 3 juli naar genoegen gegeven. Voor het vervolg zijn wel maatregelen genomen en, om breuk bij transport te voorkomen, is het bestuur te Bengalen aangeschreven om niet meer porselein te bestellen dan in de huishouding strikt nodig is. [fol. 1701] Naar aanleiding van de opmerking die de Hoge Regering het vorige jaar heeft gemaakt over het tekort in gewicht op baarzilver in de Scholtenburg, schreef het bestuur op 10 december 1763 dat het, evenals de Hoge Regering, van mening was dat het tekort en de verschillen in gewicht aan de balansen, de schalen, of de gewichten geweten moesten worden. Het bestuur twijfelde of het wel een vaste regel moest zijn om het Hooghlysche, of het Kasimbazare rapport, dat het kleinste gewicht aangaf, te laten beëdigen. Zo had het bestuur dit eerst begrepen en was het door de Hoge Regering goedgekeurd. De leveranciers in Nederland hadden zo geen reden tot klachten, als het ondergewicht te Kasimbazar het grootste was. Maar de gecommiteerden bij de munt konden er weleens bezwaar tegen hebben om meer ondergewicht te bevestigen, dan zij zelf bij weging hadden waargenomen. Het bestuur had daarop besloten van zijn besluit van eind december 1762 af te wijken en de rapporten uit Kasimbazar altijd te laten beëdigen, als ze niet zo veel van die te Hooghly afweken dat dit bedenkingen kon geven. [fol. 1702] Het bestuur is aangeraden gewichten en schalen met een gebruiksaanwijzing uit Hooghly naar Kasimbazar te zenden om die te vergelijken en daar op dezelfde wijze te gebruiken. Er moet van de bevindingen een duidelijk rapport worden opgemaakt en om geheel zeker te zijn dienen de gewichten, schalen en balansen gebruikt te worden die uit Nederland zijn gezonden. Nadat het zilver te Hooghly

gewogen is, moeten de rapporten daarvan aan de Hoge Regering worden gezonden. Zo hoopt men de nog onduidelijke oorzaak van het verschil in het gewicht van het baarsilver te ontdekken. In 1763 zijn er bij de weging in Hooghly en Kasimbazar weer ondergewichten waargenomen. [fol. 1703] Het bestuur meldde dit in zijn brieven van 10 december 1763 en 20 maart 1764, maar ze waren op verre na niet zo groot als in de voorafgaande jaren. Aangaande belastingen en vergoedingen wordt terloops vermeld dat de Compagnie door valse herstelposten op de salpeterrekening voor f 89.947 is benadeeld, voor f 26.762 wegens te hoog opgevoerde verpakkingskosten voor de grove textiel voor Nederland, alsmede voor f 13.147 wegens het bekende wisselverlies. In de generale missive van 20 oktober 1764 zijn de besluiten die hierover van 25, 28 en 29 juni 1764 reeds gerapporteerd. Deze zaken worden samen met het besluit van 5 augustus door het bestuur in zijn brief van 23 augustus 1763 uitgebreid behandeld. Voor de bespreking daarvan wordt gedeeltelijk naar de vergadering van 21 februari 1764 en die van juni verwezen. [fol. 1704] In mei 1755 is onder een post van f 193.760 een bedrag van f 46.907, en inclusief de premie voor de visitateur-generaal van f 54.724, teveel uitgekeerd aan provisiegeld. Voor zover dit aan Batavia toegerekende posten van afwezige personen etc. betreft, wordt verwezen naar het besluit van 21 februari 1764, waarvan de bedoeling in een brief van 5 juni 1764 aan het bestuur is duidelijk gemaakt. De Hoge Regering is het geheel eens met de opvatting van het bestuur dat de premie voor de visitateur-generaal van f 7817 slechts aan diegene in rekening wordt gebracht die overmatig provisiegelden hebben uitgekeerd, en niet aan wie het ter goeder trouw hebben aangenomen. Men verwacht te vernemen in hoeverre de fiscaal de som van f 54.724, van de overleden opperkoopman Arend Jacob de Wilde f 4125, van de overleden onderkoopman Pieter Johan Ribout f 2281 en [fol. 1705] van de gerepatrieerde onderkoopman Jan Gijsbert Decker, die met de weduwe van koopman Jacques la Tour is gehuwd, f 3650 heeft kunnen invorderen. Bij besluit te Hooghly van 19 januari 1755 is, inclusief de premie voor de visitateur-generaal van f 307,-, een bedrag van f 2148 teveel afgeschreven op de kamfer. De gerepatrieerde oud-directeur Jan Kersseboom is daarvan f 559,- in rekening gebracht. Net zoals de valse herstelpost van f 89.947 op de salpeterrekening, moet dit bedrag in de boeken blijven voortlopen en moet het bestuur daarvan aan Heren XVII kennisgeven. Het aandeel van de gewezen kassier en secretaris Michiel Bastiaanse van f 124 moet eveneens in de boeken voortlopen. Intussen is het bestuur bevolen om alle credit- en debetposten van Bastiaanse in de Bengaalse negotieboeken ten laste van Batavia te brengen, waar ze met zijn rekening daar met een credit van f 9600,- vereffend zullen worden. [fol. 1706] Daar er in diens boedel niets te halen valt, mag f 124 ten laste van de gewezen fiscaal en soldijboekhouder Jacob Larwood van Schevichaven afgeschreven worden. De aandelen van de gewezen eerste en tweede pakhuismeesters Robbert Hendrik Armenault en Arend Hooreman van respectievelijk f 198 en f 124 zijn te Batavia voldaan. Het aandeel van de overleden kapitein-luitenant militair Jan Hendrik Swenkels van f 74 moet de kamer van Zeeland worden aangerekend. Het bestuur droeg de fiscaal op om f 1516, inclusief de premie van f 253 een bedrag van f 1769, van de boedel van de genoemde negotie-overdrager Pieter Johan Ribout in te vorderen. Dit bedrag was hem opgelegd wegens in 1752/53 teveel afgeschreven peper. De Hoge Regering wacht nadere berichten af. Het bestuur is ontheven van f 642, of de premie over f 3856, die aan de visitateur-generaal was toegekend wegens $\frac{1}{2}$ % aan administratiegelden die in 1758/59 te Patna teveel ontvangen waren. [fol. 1707] Deze waren in de Bataviase boeken gedebiteerd op de verstrekte gelden in de rekening van de visitateur-generaal, omdat het bestuur had aangetoond dat ze bij besluit van 10 november 1761 al in de kas waren gestort. Bovendien is het bestuur toegestaan om het aandeel van de gedeserteerde boekhouder Pieter Hendrik de Lange Pekstok van f 17 af te schrijven. Dit betrof een vergoeding voor zes gerasen die tekort kwamen in een pak dat in 1759 met de Huis ten Donk naar Nederland was gezonden. Daar het bestuur verklaarde dat het oninbaar is, mag f 308, dat de gewezen timmerman Zacharias Berg voor 20 tekortgekomen balken ter vergoeding was opgelegd, afgeschreven worden. Het bestuur verzocht een gunstig oordeel op het bericht van de negotie-

boekhouder Moise Lafont over enige openstaande rekeningen en belastingen die bij het besluit van 26 april 1763 waren gevoegd. Het is in handen van de visitateur-generaal gegeven. [fol. 1708] Na bespreking van diens antwoord hierover en over besluiten in zake enige andere posten, is in de vergadering van 25 juni 1764 onder andere besloten het bestuur, of wie het aangaat, te ontheffen van vergoeding van vier leggers Kaapse wijn en 50½ lb tuinzaaden, die zeer oneigenlijk onder de factuur voor Nederland van de Vrouwe Elisabeth in de boeken voor 1759/60 waren opgenomen. Tevens zijn degenen die het aangaat conform de marginale aantekeningen op de negotieboeken van 1760/61, die op 9 augustus 1763 zijn goedgekeurd en bij het antwoord van 15 augustus zijn verzonden, ontheven van f 25 wegens premie voor ontdekte fouten. De vergoeding van f 455 voor een kist opium wordt gehandhaafd. Deze was in 1760 door de gezagvoerders van de Bleiswijk tekort bevonden, wel teruggeschreven, maar niet weer in de boeken opgenomen en dus onverantwoord gebleven. [fol. 1709] Tevens is boekhouder Willem Kerkman, bij testament erfgenaam van de weduwe van de Hooghlyse hoofdadministrateur Carel Phijl, niet ontheven van vergoeding van f 2400,-. Deze was Phijl op 9 mei 1755, en bij herhaling op 17 oktober 1757 opgelegd, als een boete voor het slordig bijhouden van de negotieboeken over 1751/52. Men kwam er achter dat deze post op de rekening van landsoldijen is gesteld en nog niet in de kas was gestort. Het bestuur is te kennen gegeven dat deze vergoeding en dergelijke posten niet alleen contant geïnd moeten worden, maar dat zo een gang van zaken, die slechts verwarring geeft en de beraadslagingen zeer belemmert, in het vervolg achterwege moet blijven. Daarom is het een goede zaak dat het bestuur ter voorkoming van een dergelijke verwarring en verzuim op 26 april 1763 heeft besloten [fol. 1710] de belastingen en vergoedingen die nog niet zijn afgehandeld, op een apart voortlopende rekening in te boeken.)

--- voortaan bij de boeken soveele rekeningen te formeeren, als er aanrekening van differente zaken voortloopen, mitsgaders bij de journalen alle deselve duydelijk te specificereen, en den negotieboekhouder ten overvloede te recommanderen, om bij nadere of uyteyndelijke dispositie altoos deselve reekening te crediteeren, die bevoorens gedebiteert zijn, op pæne, van twee maanden gagie te verbeuren, voor ijder post, die dus verkeerdelijk behandelt bevonden zoude werden onder bijvoeging dat wij ook teffens begeerden, dat alle oneygentlijke rekeningen, op welke de posten van vergoeding bevoorens meermalen zijn gebragt, gelijk nu weder de voorzeide rds. 1000 of f 2400 op die van aangerekende landzoldijen uyt de boeken gelaten, en daarbij alleen maar behouden sullen werden die van aangerekende en van onaangerekende belastingen en vergoedingen in zoverre deselve nodig zijn om de posten, waarover niet ten eersten gedisponeert kan werden, bij de boeken te verantwoorden, ofte zodanige belastingen, dewelke niet aanstonds op de naam der personen, die deselve aangaan, kunnen worden gesteld en welke reekening ten langsten met het sluyten der boeken jaarlijks zullen moeten verevent werden.

Fol. 1710r-1711r.

(Daar er in Bengalen geen kopieën van de negotieboeken van 1751/52 en 1752/53 waren, zijn deze het bestuur zo snel mogelijk toegestuurd. Over deze boeken waren inlichtingen gevraagd. Om deze van voortlopende posten te zuiveren, zijn de extracten uit de bevindingen over de boeken van 1753/54 en 1754/55 met de marginale aantekeningen tevens naar Bengalen gezonden. Daar er nimmer een afschrift van werd ontvangen en het ook niet bij de resoluties was gevoegd, kon het bericht van de gewezen hoofdadministrateur te Hooghly, Robbert Hendrik Armenault, van eind augustus 1756 niet toegezonden worden. Het bestuur zegt dat er van de uitstaande gelden van de oud-directeur Adriaan Bisdom, die volgens de resolutie van de Hoge Regering van 1 oktober 1762 f 13.734 bedragen, volgens de vordering van zijn gemachtigden en het besluit van het bestuur van 14 oktober 1763 nog niets geïnd kon worden. [fol. 1712] Het bestuur zei zelfs dat een post van f 3750,- geheel hopeloos was. Opdat de Compagnie aan haar geld zal komen, is het bestuur opgedragen de gemachtigden niet alleen tot invordering aan te sporen, maar daarbij tevens krachtig hulp te

bieden. Het is juist dat het aandeel van onderkoopman en essayeur Jan Hendrik Haghadamius in het teveel genoten *douceur* van 1756 wegens zijn onvermogen en het aandeel van de overleden koopman Jeremias Jan Kingma, op hun soldijrekeningen zijn gezet. Ook is het juist dat de *executeurs* het aandeel van de overleden boekhouder Eksteen in de kas hebben gestort. Het stemt tevreden dat directeur George Lodewijk Vernet restant aandeel in de schadevergoeding aan de Engelsen in 1759 van f 25.603, en dat het opperhoofd te Kasimbar Johannes Bacheracht van de hem opgelegde vergoeding van de gestolen *sicca ropia's* weer f 3234 in de kas hebben gestort. [fol. 1713] Bacheracht stelde voor de rest van f 15.750,- assistent Johannes Mattheus Ross en opperchirurgijn Lucas Cramer als borgen. Onder de paragraaf van aangeleverde ladingen is over de in- en afschrijvingen reeds opgemerkt dat de zuivering van 9767 lb nootmuskaat die in 1760 met de Oranjezaal was aangevoerd, onverantwoord is geweest. Volgens de brief van het bestuur van 20 maart 1764 zou daarvan 3123 lb verpulverd en 66 lb vervlogen zijn, wat op $32\frac{1}{2}\%$ uitkomt. Daarom had het bestuur op 13 maart 1764 besloten dit af te schrijven, het stof en gruis naar Batavia te zenden en dit door de gecommiteerden te laten beëdigen. Om aan te tonen hoe onzorgvuldig het bestuur heeft gehandeld, is het bericht van speciale gecommiteerden dat 22 van de 23 potten, [fol. 1714] waarin de verpulverde noten, het stof en gruis zat, 798 lb goede en verkoopbare nootmuskaat bevatten, naar Bengalen gestuurd. Die zijn het bestuur in korting op de bestelling weer toegezonden. Bovendien is het besluit van 15 juni 1764 toegestuurd, waaruit blijkt dat de Hoge Regering de monsters zelf heeft gekeurd en overtuigd werd van de onzorgvuldigheid van het bestuur. Hoewel dit een scherpe terechtwijzing verdient, zal de Hoge Regering, in de verwachting dat zulk optreden niet meer voorkomt, zachtmoedig zijn. De pakhuismeesters en de gecommiteerden die toezicht op de zuivering hielden, zijn veroordeeld tot een boete van drie maanden gage direct in kas te voldoen. In de lading van de Jerusalem is op $1658\frac{3}{4}$ lb stof en gruis op specerijen in 19 verzegelde potten te Batavia een ondergewicht van $51\frac{1}{4}$ lb vastgesteld. Dit is in de vergadering van 20 maart 1764 afgeschreven. [fol. 1715] Het bestuur is opgedragen in zulke zaken accurater op te treden. Op voorstel van het bestuur zijn voor deze maal ondergewichten, zoals vermeld in het generaal transport dat het bestuur op 17 november 1763 heeft behandeld, goedgekeurd. Het betreft 3 %, of $445\frac{3}{4}$ lb nootmuskaat op 14.968 $\frac{3}{4}$ lb. Maar een ondergewicht volgens genoemd transport van 752 pond, of $3\frac{9}{7}\%$ op $19.523\frac{1}{2}$ lb garioffelnagels is afgekeurd, omdat het veel te groot is om volgens besluit van 23 juni 1761 zonder voorafgaande toestemming te worden afgeschreven. Er is besloten er voor deze keer 1 % van goed te keuren en $2\frac{7}{8}\%$ toe te rekenen aan wie met deze afschrijving hebben ingestemd. Het besluit van het bestuur van 9 mei 1763 om als vanouds de afpakkbriefjes uit de geopende sokkels foelie met de rapporten naar Batavia te zenden, is goedgekeurd. [fol. 1716] De strikte naleving daarvan werd de hoofdadministrateur en de dienaren op de subalterne kantoren ernstig aanbevolen. Het bestuur is dringend aangespoord om er alles aan te doen om de slechte situatie van de handel te verbeteren. Tot groot verdriet is daarvan nog niet veel gemerkt. De verkoop van goederen ging zeer slecht. De verkoop van dranken en levensmiddelen op 24 oktober 1763 bracht maar f 37.076 op, waarbij de winst f 21.044 is geweest, of $131\frac{1}{4}\%$. De opbrengst van de verkoping van goederen op 2 november 1763 bracht f 113.461 op, waarbij de winst f 66.493 is geweest, of $141\frac{1}{2}\%$. Bij de verkoop op 8 en 9 maart 1764 zijn slechts kleinigheden voor f 5156 verkocht, waarbij de winst maar f 1168 bedroeg, hoewel het bestuur had besloten om het bederfelijke gouddraad en katoen, [fol. 1717] voor de inkoopsprijs te verkopen. Het bestuur zegt zelf dat er nog nooit zo een slechte openbare verkoping is geweest. Maar omdat gouddraad en katoen zeer belangrijke producten zijn, werd het bestuur nogmaals aangespoord zich tot het uiterste voor de verkoop in te zetten. Dit betreft in het bijzonder directeur George Lodewijk Vernet in het vertrouwen dat hij zich, overeenkomstig zijn belofte in de brief van 10 december 1763, zeer zal inspannen de belangen van zijn heren meesters te behartigen. De schepen die in het afgelopen jaar uit Malabar aankwamen, brachten weliswaar geen peper mee, maar het is aangenaam dat de voorraad Bantamse peper van 394.000 lb in een openbare veiling op 5 april 1763 is ver-

kocht. [fol. 1718] Het bracht f 50,19,6 de 100 lb vrij geld op, wat dus een zuivere winst was van f 143.349, of 249½ %. Op de verkoop van een restant van 9915½ lb staafijzer te Patna voor f 21,5,- de 100 lb is slechts een winst van 66⅘ % behaald, terwijl 75 % mogelijk is. Wegens de grote voorraad te Batavia en de zekerheid van een snelle afzet voor een goede prijs, is op 3 juli 1764 toch besloten 60.000 lb ijzer en 25.000 lb spijkers in soort naar Bengalen te zenden. Omdat het bestuur heeft bericht dat particulieren zoveel kamfer aanvoeren dat op de afzet te Hooghly niet de vastgestelde prijs valt te maken, werd besloten daarvan niets te sturen en is voor het restant de verkoopprijs van 24 stuivers goedgekeurd. [fol. 1719] Dit is de prijs te Hooghly, die aanvaard moet worden, als er absoluut niet meer is te bedingen. Om de redenen die het bestuur daarvoor in zijn brief van 10 december 1763 heeft gegeven, is het ontheven van de verplichting katoen voor het netto gewicht te verkopen en mag het als vroeger gebruikelijk handelen. Het bestuur vroeg om instructies voor de voorraad van 239.800 lb Suratse katoen, die wegens grote aanvoer door particulieren niet voor de vastgestelde prijs was te verkopen en bij lang liggen zeer in kwaliteit zou verminderen. Op 29 mei 1764 is toestemming gegeven deze katoen tegen de inkoopsprijs, of desnoods zo goed mogelijk, te verkopen. Bij geheim besluit van 22 mei is toegestaan om het Japans staafkoper met een zuivere winst van 125 in plaats van 150 % te verkopen, als dat de afzet aanzienlijk bevordert. [fol. 1720] Recentelijk moest de helft van de voorraad worden opgehouden, omdat ze niet met laatstgenoemde winst was te verkopen. De bestelde goederen zijn geleverd, waaronder 100.000 lb lood, 70.000 lb zink, te Batavia ingekocht, en het verzochte houtwerk. Van de 34 ton aan contanten, die op de bestelde 48 ton gezonden zouden worden, is wegens gebrek aan zilver maar 30½ ton geleverd. Bijzonderheden zijn in de generale missive van 20 oktober 1764 te vinden. De besluiten van het bestuur over de verkoop van goud en zilver zijn zonder commentaar goedgekeurd. Dit geldt ook de munt, waarbij de vereiste voorzichtigheid werd betracht. Wel is bevolen om bij het nawegen in Batavia van het baarsilver uit Nederland, de bedoelingen van Heren XVII in hun brief van 13 oktober 1763 uit te voeren.)

En de berigten daarvan sowel na Bengale, als Nederland te senden, gelijk onse resolutie van den 6^e maart aantoot. Alleen hebben wij haar omtrent het laatste aanbevoelen om van de oude agterstallen der moorsche muntsofficianten so veel in te palmen, als maar immers moogelijk zal wesen, schoon zij ook melden dat daartoe, mits het sterven en onvermoogen derselve, wijnig apparentie was. Terwijl de essayeur Haghadamius gelast is sig te verantwoorden, wegens het alhier door den essayeur Van Namen, volgens desselfs berigt genoteerd ten resolutie van den 21^e september bevonden mingehalte van 1¼ grein op een ropij, waarvan 6 pees jongst met het schip Leckerlust uyt Bengale tot monster herwaards overgesonden zijn.

Onder het articul van het geldemplooy ons ten genoeg en gebleeken zijnde de afbetaaling te Hougly van f 78.750 aan den Armeniër Choja Minas Elias, in november 1761 te Patna van den Armeniër Choja Gregoor Olde Artoen opgenomen, waartoe te Patna geen gelegentheid was geweest, alsmeede de aflegging der 60.000 ropias van Cassiram Radjaram tot het doen der vooruytverstreking op lijwaten in augustus 1763 tegen ¾ percento ter maand opgenomen.

Fol. 1721r-1722r.

(Over deze verrichtingen van het bestuur wordt slechts opgemerkt dat de vervalldag van de wissel groot 100.000 hersenna ropia's door de secunde te Patna, Andries Jurgen Schultz, ten behoeve van de Engelse majoor Thomas Adams op het bestuur te Hooghly getrokken geld om geld zonder agio in oude Murshidabadse ropia's uitbetaald te worden, bij de verzending van de brief van het bestuur van 20 februari 1764 nog niet verschenen was. Volgens deze brief kon het bestuur het ware verlies voor de Compagnie op deze wissel nog niet opgeven. Daarom moet een besluit hierover uitgesteld worden totdat dit bekend is. Men hoopt het spoedig te zullen vernemen. Het is aangenaam uit de brief van het bestuur van 23 augustus 1763 over de textielhandel te vernemen dat er op de bestelling van 1762 te Patna 17.422 stukken voor Europa en 3786 voor Azië waren binnengekomen, wat samen 21.268

stukken is en 15.000 stukken textiel meer dan in het voorafgaande jaar. [fol. 1723] Men hoopt dat de winsten daarop de zware en ongewone verliezen, die sinds enige jaren in Bengalen zijn geleden, zullen goedmaken. Bovendien zal een vroegtijdige levering bevorderd worden, als de kooplieden die een voorschot kregen, een interest van 2 % per maand in de kas moeten betalen over het bedrag dat zij uiteindelijk schuldig blijven. Om te tonen dat de voorwaarden niet slechts pro forma zijn, werd dit toegepast voor de schuld van de kooplieden Manikram en de zijnen van ropia 4320,5 $\frac{1}{2}$. Het bestuur vindt het onvoldoende dat de kooplieden voor het vertrek van het laatste schip naar Batavia niet zoveel leveren, als waarvoor zij een voorschot hebben ontvangen. Zij moeten eigenlijk bij een voorschot van 75 voor 100 leveren. Dit was voorheen gebruikelijk. Het bestuur besloot op 28 oktober 1763 [fol. 1724] om kooplieden die met eigen middelen leveren, volgens artikel zes van het contract van aanbesteding, 7 % voor rente en risico te beloven, mits zij van alle soorten de aanbestede hoeveelheden om en nabij zouden leveren. Aangezien ze daaraan op verre na niet hebben voldaan, is er in plaats van 7 % maar 5 % gegeven, zowel op de goede kwaliteit grove doeken, waarvan de kooplieden de vastgestelde hoeveelheden leverden, of nog iets meer hebben geleverd, als op de bestellingen die ze bijna volledig hadden voldaan. Om de kooplieden ervan af te houden in het vervolg helemaal niet te leveren, is de letter van het contract gevolgd. Uit de memorie bij het besluit van 28 oktober 1763 blijkt dat er van def 8317 waarvoor geleverd werd, f 1358 moet worden afgetrokken, omdat sommige goederen in het voorjaar van 1763 reeds met 7 % waren belast, aannemende dat de volledige gecontracteerde hoeveelheid geleverd zou worden. De resterende f 6959 is voor gelijke delen de kamer van Amsterdam en die van Zeeland aangerekend. [fol. 1725] De Hoge Regering vindt dat er naar de omstandigheden is gehandeld. Het is geaccepteerd dat door de late levering van de textiel en de late afrekening met de kooplieden, de aanbesteding vertraagd werd, zodat de kostbare retouren zeer nadelig een jaar in de pakhuisen bleven liggen. Het bestuur meldt in zijn brief van 20 februari 1764 dat het om dit te voorkomen op 13 januari besloot om kooplieden die de rest van de gecontracteerde partij voor het eind van januari leveren, 3 % premie te beloven, en 2 % aan diegenen die half februari leveren. Als daardoor dan alles is binnengekomen en er geen gevaar voor verlies meer is, kunnen de slechtste kooplieden afgedankt worden om vroegtijdig met nieuwe kapitaal krachtige kooplieden een contract af te sluiten. [fol. 1726] Om de kooplieden te bewegen hun achterstallen binnen de bepaalde tijd te voldoen, is het goedgekeurd van deze voorwaarde af te wijken, toen bekend werd dat het grootste deel van de textiel uit Baddaal, Hendiaal en Jagannathpur reeds Jellingij was genaderd. Er was wel gedreigd dat bij nalatigheid artikel acht van het contract onverkort zou worden toegepast, waarbij is bepaald dat er over het bedrag waarvoor voor de voorschotten nog niet werd geleverd, een interest, of boete van 2 % per maand in de kas van de Compagnie moet worden gestort. Uit het resultaat is gebleken dat het bestuur daarmee een goede bedoeling heeft gehad, vooral omdat het in zijn brief van 20 maart 1764 schreef dat de premies, die aan de kooplieden zijn betaald, slechts ropia 3118 hebben bedragen. Maar het middel lijkt de Hoge Regering zeer gevaarlijk. [fol. 1727] De kooplieden zouden de textiel wel eens kunnen vasthouden tot de tijd dat er een premie gevraagd kan worden, maar dit valt door de thans genomen maatregelen van het bestuur niet te vrezen. Allereerst blijkt uit de brief van 20 maart 1764 dat tien oude kooplieden wegens insolventie zijn afgedankt, en dat er tien vermogende voor in de plaats zijn aangenomen. Hoewel hierover wel gronde opmerkingen zijn te maken, laat men dit verder rusten. Het bestuur zegt dat als enige middel om achterstallen in te vorderen en de Compagnie tegen schade te behoeden, wel besloten had moeten worden de firtij, of het uitschot, van de textiel aan te nemen. Bovendien had het bestuur unaniem besloten de tien in genoemde brief vermelde kooplieden af te danken, [fol. 1728] om eindelijk aan deugdelijker textiel te komen zonder te zijn gedwongen de firtij af te nemen. In die verwachting en op de grond dat volgens de brief van 20 februari 1764 de firtij slechts met 3 $\frac{1}{3}$, 4 $\frac{2}{3}$, 5 en 6 % minder dan de goede soort is geaccepteerd, heeft men het bestuur bevolen om wat betreft het aannemen van kooplieden die geen slechte kwa-

liteit zouden aanbieden, voor Azië, noch voor Europa firtij aan te nemen, tenzij voor eigen rekening en risico. De textiel voor Europa moet rechtstreeks daarheen worden gestuurd. Met de Jerusalem waren er al 123 pakken, die reeds verpakt en beschreven waren en dus niet opnieuw verpakt konden worden, op de bestelling voor 1762 naar Batavia gezonden. Nadat dit in de brief van 27 juli 1763 was verboden, zijn er toch met de Lekkerlust nog 178 pakken firtij naar Batavia verscheept. [fol. 1729] Op 28 juni en 4 september 1764 is besloten de in totaal 301 pakken met de eerste retourvloot naar Nederland te verschepen, omdat het geen Aziatische soort betreft. Ze worden gelijkelijk verdeeld over de schepen voor de vier kleinere kamers, terwijl in de facturen de besluiten van het bestuur van 31 december 1763 en 2 maart 1764 zullen worden vermeld, waarbij ze voor Nederland zijn aangenomen en via Batavia zijn verstuurd. Met de Vrouwe Kornelia Hillegonda zijn twee kisten met zijden stoffen en met de Jerusalem een pak dongrys boven de bestelling ontvangen. Ze zijn te Batavia openbaar verkocht en het verlies, volgens het rendement bij het besluit van 30 augustus 1764 van f 735, wordt Bengalen in rekening gebracht, met bevel om [fol. 1730] het ten spoedigste door de inkopers te laten voldoen. Naar aanleiding van het bevel van Heren XVII om de bestelling voor 1764, die als gebruikelijk vier retourschepen betreft, geheel uit te voeren, heeft het bestuur besloten om, na ontvangst van de nieuwe bestelling en het vertrek van het laatste schip naar Europa, geen soorten textiel op de oude bestelling meer te accepteren, die tevens in de nieuwe eis gevraagd worden. Die soorten textiel zullen voor de uitvoering van de nieuwe bestelling worden gebruikt. Om redenen genoemd in de brief van het bestuur van 20 maart 1764 en in het besluit van 25 februari, is hier in zoverre van afgeweken dat ze wel voor de bestelling van 1764 worden aanvaard, maar daarbij niet meegerekend zullen worden. In tegenstelling tot het bestuur vindt de Hoge Regering de periode waarin de bestelling voor 1764 kan worden uitgevoerd, niet buitengewoon, maar de afwijking van het oude bevel wordt wel geaccepteerd, omdat er door deze maatregelen [fol. 1731] vier scheepsladingen textiel naar Europa kunnen worden verzonden. De Hoge Regering merkt echter wel op dat ze uit de onduidelijke manier van schrijven heeft opgemaakt, dat het besluit van 25 februari 1764 uitsluitend heeft gediend om de hele bestelling voor 1764 uit te voeren, en daarvan niet af te trekken wat na het vertrek van het laatste schip werd ontvangen. Het bestuur besloot op grond van het vermogen van de leveranciers te Kasimbazar en de schaarste aan contanten, de handel daar op krediet te drijven. Zo hoeft dit kantoor niet van gereed geld te worden voorzien en kan het de opbrengst van het gemunte zilver daartoe gebruiken. Het bestuur is te kennen gegeven dat men hoopt, dat de verwachting in de brief van 20 februari 1764 dat de inkoop te Patna voor 1764 veel rijker zal zijn dan het voorafgaande jaar, uitkomt.)

Wijders hebben wij voor welgedaan gehouden dat de ministers op de verklaring der kooplieden van geen fijne Jaggernaatpoerse cassa van 7, 6, 5 en 4 ropias, welke bij den Bataviasen eysch van 1764 waren gevordert, in leverbaar goed te kunnen besorgen, beslooten hadden die sortementen, die onder de agt ropias bepaalt zijn, te excuseren, alsmeede van hamans die soorten welke beneden de vijf ropias moeten gelden, mitsgaders van de Santipoerse malle-mollen geen lager aan te besteden, als voor seven en agt ropias, en van de sollogesjes en zanen geen soorten minder, als die voor ses ropias te besorgen zijn. Fol. 1732r.

(Betreffende de inkoop en handel in textiel worden de bevelen van Heren XVII afgewacht en voor de handel in Azië de verkoop van de genoemde 301 pakken firtij. Het is verboden om boven of buiten de bestelling welke soort dan ook te zenden, op straffe van vergoeding van de mindere winst die ze in vergelijk met de bestelde goede soorten zullen opbrengen. [fol. 1733] In de generale missive van 20 oktober 1764 is reeds het verzoek van het bestuur overgebracht om te Hooghly ontheven te worden van vergoeding van de verpakkingskosten van grove textiel voor Nederland, die f 26.763 hoger zijn dan in de memorie van bezuiniging voorgeschreven. Te Kasimbazar bedroegen de verpakkingskosten f 6145, dus in totaal f 32.908. Men verzoekt ontheffing daarvan in te willigen. Omdat een stuk wasdoek in Bengalen f 13,19,4 kost en in Coromandel maar f 2,10,-, is bevolen om

wasdoek voor de verpakking van de fijne textiel voor 1766 vandaar te bestellen. Van wat in de brieven uit Bengalen over de inkoop van zijde staat, hoopt men dat zowel de partijen die naar Europa zijn gezonden, als wat aangehouden is, eens een voordelige markt te treffen. [fol. 1734] Voor de inkoop van zijden stoffen voor Nederland worden de bevelen van Heren XVII afgewacht, terwijl daarvan afgezien wordt, als aan de eisen van de bestellingen voor Azië niet kan worden voldaan. Zoals onlangs wel is geschied, zullen geen soorten die niet de juiste breedte en lengte hebben, meer verzonden worden. Het bestuur had de dienaren te Kasimbazar opgedragen om de helft van de bestelde dubbele armozijnen, die daar niet in de gevraagde lengte en breedte gemaakt worden, en ook van de andere stoffen in andere sortering te voldoen. De verkoop zal leren wat daarover te zeggen valt. De wijze van de handel in Azië, zoals beschreven in de brief van het bestuur van 20 maart 1764, is goedgekeurd. In de generale missiven [fol. 1735] van 8 mei en 20 oktober 1764 zijn de inkoop van 400 kisten opium, de belemmeringen waaraan die zijn blootgesteld, de hoge prijs waarvoor ze zijn ingekocht en het akkoord dat met de Engelsen over de levering werd gesloten, reeds behandeld. Thans zal worden besproken wat de directeur en de hoofdadministrateur over de opiumhandel gerapporteerd hebben in hun aparte brieven van 22 augustus en 13 december 1763, 20 februari en 20 maart 1764 en wat daarover door de Hoge Regering werd besloten.)

Wij hebben dus in de eerste plaats met de ministers goedgekeurd dat de Patnase bedienden om de Engelschen geen argwaan te geven, alsof het verleenen van de parwana door den souba Mier Mhamet Kassimchan aan den hoofdwisselaar Bolakidassa, tot een privative leverantie van al den amphioen die Behaar uytlevert, van onse kant een bestoken werk was, niet aanstonds bewegingen gemaakt hadden om meede insaam te moogen doen, eger met voornemen om zulks, wanneer de souba het opstellen van dien handel absoluut weygerde, niet langer te verschuyven.

Fol. 1735v.

[fol. 1736] De prijs van de laatst verkregen en met de Lekkerlust naar Batavia vervoerde 99 hele en 44 halve kisten opium van f 507,5,2²²/₂₅ tot f 521,79¹¹/₂₅ de 100 lb is vrij hoog. Het was wenselijk geweest dat deze lading, zo niet die van f 369,6,3⁹/₂₅ en f 380,3,7²⁵/₂₅ de 100 lb voor een partij van 244 kisten, genoemd in de brief van 13 december 1763, had benaderd, dan toch die van f 419,5,8⁸/₂₅ en f 473,11,11¹⁷/₂₅ voor een partij van 71 kisten, genoemd in de brief van 20 februari 1764. Dat was gelukkig inclusief de tol in de buitenstreken en in de stad van 15 en 16 tot 18 en 19 ropia de man. Gelet op de omstandigheden waarin de dienaren te Patna zich bevonden, is deze prijs geaccepteerd. Bovendien komt de prijs van de hele kavel van 421⁵ kisten, of 63.150 pond, op f 4279,5³/₄ de 100 lb, wat maar een gering verschil met die van het vorige jaar van [fol. 1737] f 78,-, of 1³/₄ % is. Het bestuur overweegt dat de prijs met onkosten op rsd 336,44⁵/₈, of f 808,12,10 de kist uitkomt. Daarbij gaat het uit van een prijs van 200 sicca ropia de man die de Engelsen voor de opium te Patna hebben vastgesteld, en waarvoor ze volgens de brief uit Patna van 28 oktober en die van het bestuur te Hooghly van 13 december 1763 werd ingekocht. De verkoopprijs te Batavia is rsd 450 de kist van 150 pond, waarbij de winst op rsd 113³/₈, of 33¹/₂ % uitkomt. Het is een goede zaak dat het bestuur de dienaren te Patna heeft bevolen om wegens deze hoge prijs niet meer dan 400 ropia de 150 lb te betalen en dan, conform de aparte brief van de Hoge Regering van 16 juli 1763, niet meer dan 500 kisten te kopen. Omdat de Engelsen 220 sicca ropia de man boden en de kooplieden stellig verklaarden dat ze voor niet minder dan 240 sicca ropia de man, of 480 ropia de kist, konden leveren, [fol. 1738] en er geen lagere prijs bedongen kon worden, is het goedgekeurd dat het bestuur, of secunde Andries Jurgen Schultz, heeft besloten deze markt te volgen. Hier geldt: nood breekt wet. Achteraf beschouwd diende dit, voor zover te beoordelen, een goed doel. Omdat deze partij te Hooghly zou hebben moeten achterblijven,

5 Dit aantal is niet duidelijk.

is het goedgekeurd dat het bestuur de dienaren te Patna niet had toegestaan om nog 50 man te kopen, die volgens hun brief van 3 maart 1764 voor 250 sicca ropia de man, of 500 sicca ropia de kist te verkrijgen was. Tevens is het goedgekeurd dat een particuliere partij, die voor de enorme en vaste prijs van 700 sicca ropia de kist werd aangeboden, van de hand is gewezen. [fol. 1739] Met het bestuur koestert de Hoge Regering geen hoge verwachtingen dat de verwerving in het komende jaar beter zal zijn dan in het voorafgaande, omdat volgens zijn brief van 13 december 1763 de opiumvelden in de bovenlanden door de legers van de Engelsen en de nawab zijn verwoest en de planten vertrapt en slechts nieuwe aanplant verbetering kan brengen. Maar omdat het bestuur in de latere brief van 20 maart 1764 weer enige hoop geeft, wenst de Hoge Regering eveneens dat er meer succes zal zijn. Het bestuur meldt dat de overeenkomst met de Engelsen om al de opium gelijkelijk te verdelen, door het onredelijk gedrag van het Engelse opperhoofd te Patna, Batson, bij de afloop van de inkoop niet werd nageleefd. Met het bestuur hoopt de Hoge Regering [fol. 1740] dat zijn vervanger, of toekomstige vervanger, de bevelen van het Engelse bestuur te Calcutta, om de overeenkomst op te volgen, stipt in acht zal nemen. Er wordt verwacht dat het bestuur zich er ook aan houdt, evenals aan de bepaling van de prijs en, indien toepasselijk, aan de hierboven gemaakte opmerkingen. Men hoopt wel dat de kavelprijs van 1760, die inclusief de onkosten gemiddeld f 451,6,- de kist bedroeg, niet overschreden zal worden. Er is besloten om 1000 kisten te bestellen, waarvan één derde in halve kisten van 75 pond. Om het gevaar van moeilijkheden door een plotselinge dood door ziekte te vermijden, is het een goede zaak dat de opiumleverancier Sadanent, die 15 maanden in de logie was vastgehouden zonder zijn schuld te voldoen, is vrijgelaten. [fol. 1741] Als enige zekerheid voor de Compagnie tekende Sadanent een schuldbekentenis voor 2500 sicca ropia, of f 3937, waarvan men gebruik kan maken, mocht hij tegen de verwachting in weer in betere omstandigheden geraken. Betreffende de salpeterhandel meent de Hoge Regering, evenals Louis Tallefert, dat het vierde lid van zijn advies, ingevoegd in het geheime besluit van het bestuur van 25 maart 1763 en de brief van 22 augustus 1763, had moeten worden opgenomen in het antwoord van het bestuur op de brief van het bestuur te Calcutta van 22 maart. Daarin stelde de Engelsen een verdeling van tweederde voor hen en eenderde voor de Compagnie voor)

--- namentlijk dat men, niettegenstaande de aangehaalde redenen tegen haar gepretereendeert voorregt in desen handel, nothans uyt aanmerking van de gesteltheyd van tijd en saken, waaraan reeds soveel was opgeoffert, wel soverre wilde toegeven om voor 1763 af te staan van ons bij het verdrag van 1745 blijkend regt om van de salpeter in het district van Mouw vallende, een grooter aandeel, als de Engelsche Compagnie te genieten. Hetgeen door de meerderheyd niet goedgevonden was, terwijl wij voor het overige het gemelde antwoord en haare verdere behandelingen sowel ten aansien van dit articul hebben goedgekeurt, als omtrent het gedrag der Engelschen, hetwelk men sig, hoeseer het ook in deesen van de redelijkheid is afgeweeken, als deselve sedert difficulteerden ons eenige salpeter af te staan, en veel min te voldoen aan haare belofte, in de presente gesteltheyd van tijden, wel dient te getroosten, in hoop nochtans voor het vervolg dat de ordres der heeren directeuren van de Engelsche compagnie, aan haar door Uw Wel Edele Hoog Agtbare direct bedeeft bij missive van den 13^e oktober 1763, het Calcats ministerie in betere dan de voorgaande denkbeelden brengen zullen.

Fol. 1741v-1742v.

(Het bestuur is geschreven dat men verwacht, dat er alles aan gedaan zal worden om de bestelling [fol. 1743] voor Azië, die op 22 mei 1764 op 500.000 pond was bepaald, te voldoen en desnoods een goed gedeelte van die voor Nederland. Een nieuwe voorraad is wegens de dagelijkse vermindering beslist noodzakelijk en het bevel om aan de bevoorradig van Azië boven die van Nederland voorrang te geven, is vernieuwd. Het bestuur verzocht om de schuld van de gewezen gomasto, of factor, in Ghazipur, Ghulabsen, genoemd in zijn brief van 23 augustus 1763, als hopeloos te mogen afschrijven. Een besluit hierover is uitgesteld totdat het bestuur te Patna de daarvan gevraagde rekening heeft ingediend. Men

kwam in onzekerheid door het verschil van deze schuld in de brief van het bestuur te Hooghly van 23 augustus 1763 met die in de aparte brief van 13 december 1763. [fol. 1744] In de eerste bedroeg deze f 8839 en in de tweede f 8301. Bij uitsluitel over deze schuld moeten alle desbetreffende stukken toegevoegd worden. Het besluit van het bestuur van 14 juni 1763 om naar aanleiding van klachten van het bestuur in Coromandel over een tekort in de lengte van de gunies deze op $14\frac{1}{2}$ à 15 cobidos vast te stellen en het ontbrekende te laten vergoeden, is goedgekeurd. Bij dit besluit is tevens bepaald dat de dienaren in de negotiepakhuizen bij steekproef geleverde partijen stuk voor stuk moeten nameten en daarvan verslag moeten doen. De onkosten van de Patnase vloten en de restitutie aan de gezagvoerders van de boven de ontvangsten betaalde contanten zijn gepasseerd. Volgens de memorie bij het besluit van 10 februari 1764 bedroegen de onkosten op de retouren uit Patna [fol. 1745] in 1762/63 f 23.651,-, waarbij de kostgelden van f 1489 aan gewone rantsoenen en f 22.162 ten laste van deze rekening zijn gebracht. Bovendien werd het bestuur bevolen om de goede militaire tenten, geweerkappen en patroontassen die niet voor deze vloten nodig zijn, bij eerste gelegenheid naar Ceylon te zenden. Onder de huidige omstandigheden komen ze daar van pas. De gewone geschenken en zichtgiften te Hooghly, Kasimbazar en Patna in 1762/63, beschreven in de brief van het bestuur van 10 maart 1764, zijn goedgekeurd. Hoe wenselijk ook, kon er op de telkens groeiende buitengewone giften niet bezuinigd worden. Er is bevolen om voortaan in de brieven de kosten van de gewone en buitengewone geschenken te specificeren [fol. 1746] en met die van het vorige jaar te vergelijken. Buiten 5000 sicca ropia, die namens de vorst nog betaald moesten worden, is om de redenen die het bestuur in zijn brief van 20 maart 1764 daarvoor gaf, de verstrekking van peshkash voor 1763 goedgekeurd. Het was voor de handel onvermijdelijk. Betreffende timmerwerk en reparaties is de koop van het huis op de markt van Mirzapur, voor 20.000 Arcaduse ropia vrij geld, goedgekeurd. Het moet als hospitaal gaan dienen. De eigenaar was bereid onder ede te verklaren dat hij het aan een particulier niet voor minder zou willen verkopen. Het is een goede zaak dat de verleden jaar goedgekeurde bouw van een veranda aan de nieuwe kazerne, mits dat voor minder dan de begrootte f 12.600,- kan geschieden, is uitgesteld. [fol. 1747] Zolang het garnizoen zo zwak is en er weinig artilleristen zijn, is de veranda overbodig. Bovendien kan het bestuur niet garanderen dat de kosten lager dan f 12.600,- zullen zijn. Er is ingestemd met de benoeming van de boekhouder en beëdigd schrijver Gregorius Herklots tot opzichter van de gebouwen in plaats van ingenieur Claude Ogerdias. Herklots staat onder toezicht van de equipagemeester en de commandant van de milite. Het bestuur zegt dat daar vroeger ook een schrijver voor werd gebruikt. De verdere kosten aan timmerwerk en reparatie te Hooghly, Kasimbazar, Patna, Fatwa en Balasore in 1762/63, gespecificeerd in de brief van het bestuur van 20 maart 1764, zijn goedgekeurd. Net zoals de geschenken moeten deze kosten in de brieven worden samengevat en vergeleken met die van het voorafgaande jaar. De domeinen, of de inkomsten van de dorpen en markten van de Compagnie, [fol. 1748] zijn volgens de brief van 20 maart 1764 voor dit jaar verpacht voor f 13.072, of voor f 315,- meer dan in het voorafgaande jaar. Hierover is opgemerkt dat bij deze vermeerdering de opbrengst f 13.387 zou moeten zijn. Zulke optelfouten moeten vermeden worden. De negotieboeken zijn ongecontroleerd naar Batavia verzonden, omdat volgens de brief van 20 maart 1764 de gecommitteerden dat niet meer voor het vertrek van het laatste schip konden afkrijgen. Het bestuur verwacht uitdrukkelijk dat de boeken van Hooghly voortaan voor het eind van januari en die van de onderhorige kantoren voor eind oktober gesloten worden, op straffe van een boete ten gunste van de diaconie armenkas van rsd 500,- voor de eerst genoemde boeken en rsd 100,- voor de laatst genoemde. [fol. 1749] Mochten de boeken van Hooghly niet voor het vertrek van het laatste schip naar Batavia gecontroleerd kunnen worden, dan moet dat later gebeuren. De uitslag dient dan bij eerste gelegenheid aan Batavia gerapporteerd te worden. In de generale missive van 20 oktober 1764 werd de slechte uitkomst van de staatrekening over 1762/63 reeds gemeld. Tot verdriet waren de uitgaven f 507.565 en de inkomsten f 190.667, zodat het negatieve saldo f 316.897 bedraagt. Vergeleken

met 1761/62 waren de uitgaven f 163.687 meer en de inkomsten f 13.569 minder, zodat er een verslechtering van f 177.256 is geweest. Dit is bij de slechte tijden zeer beklagenswaardig. [fol. 1750] Het had net andersom moeten zijn. Daar er op het ogenblik niets aan te doen is, moet met zich maar bij de verslechtering neerleggen. Men hoopt op verbetering. Op de opgave van de inkomsten in de brief van 20 maart 1764 van f 190.667, wordt aangemerkt dat deze kort daarna in de Hooghlysche staatbalans op f 182.162 begroot worden, wat f 8505 minder is. Bovendien zijn in het besluit van het bestuur van 7 maart 1764 de inkomsten op f 182.731 gesteld. Zulke fouten brengen onzekerheid en het kost veel tijd om dit uit te zoeken voordat er een besluit over genomen kan worden. Na eerder geuite klachten heeft de Hoge Regering het bestuur, of wie het aangaat, gewaarschuwd tegen de rekenfouten maatregelen te nemen, [fol. 1751] om een gevoelige reprimande te voorkomen. Onder de uitstaande schulden is die van de Franse compagnie f 39.375 en van de Engelse compagnie f 24.142. Er is bevolen die ook in de direct verzonden brieven aan Heren XVII te vermelden. De kapitale som van f 980.888 op de rekening van interest kan door de retouren met 7 % te belasten in vier jaar weggewerkt worden, als er jaarlijks vier schepen naar Nederland gaan met een lading gelijk aan die van de Welgelegen en de Vlissingen. Genoemde rekening bedroeg f 1.115.561 en is daardoor met f 134.673 tot f 980.888 gedaald. In de vergadering van 29 juli 1764 is een besluit genomen over het verlies van f 13.148 door een foute berekening op 1.200.000 sicca ropia die in 1757 op assignatie naar Nederland van de Engelsen was ontvangen. [fol. 1752] In de generale missive van 20 oktober 1764 was dat reeds vermeld. Om het bestuur daarvan te doordringen is geconstateerd dat uit de ontvangen kladassignaties de grove slordigheid blijkt, waarmee een zaak van zo groot belang werd behandeld. Bovendien meldde de brief van het bestuur van 10 december 1763 dat er van die hele som geen ordonnanties van betaling en -ontvangst in de geldkas waren te vinden. Het bestuur moet curatoren in de verbonden nalatenschappen van de voormalige factuurhouder Pieter Johan Ribout en de voormalige hoofdadministrateur Arend Jacob de Wilde verbieden om daaruit betalingen te doen, voordat de Hoge Regering daartoe een bevel van Heren XVII heeft ontvangen. Voorts is het besluit van het bestuur goedgekeurd om, ter voorkoming van het wegraken van ordonnanties, deze bij overdracht van de grote en kleine geldkas van begin september tot de werkelijke overgave van maand tot maand te vermelden. [fol. 1753] Het bestuur is verboden om assignaties op Nederland uit te geven, tenzij dat absoluut noodzakelijk is. Dit had Heren XVII in zijn brief van 13 oktober 1763 bevolen, waarvan een extract naar Bengalen was gestuurd. Bovendien voegde de Hoge Regering toe dat bij acceptatie van geld op assignatie naar Nederland het reglement voor de plichten van dienaren van 1755 volledig van kracht blijft. De directeur en de hoofdadministrateur moeten erop toezien dat het agio daarover juist berekend wordt en de minuut wissels door de beëdigd klerk op de secretarie van de Politieke Raad worden geauthenticeerd en daar bewaard. Ondanks het verbod van betalingen uit de bovengenoemde boedels van Ribaut en De Wilde, [fol. 1754] was men het eens met)

--- het besluit der ministers van den 15^e april 1763 aangehaalt bij haare missive van den 20^e maart 1764, om, wanneer de inlandse crediteuren welker verszoek dat ordre aan het Cassimbazaars opperhoofd gegeven mogten worden tot het afbetaalen haaren pretensiën uyt die nalatenschap, door de ministers van de hand geweest was met andermalige overwijzing aan den regter, sig werkelijk aan de moorsche regeering mogten adresseeren, in dien gevalle, en eerder niet te treden tot de executie van de ordre vervat bij onsen brief van den 20^e julij 1762 om haar desnoods de præferentie te geeven voor alle andere crediteuren, als overeenstemmende met de ordre of qualificatie gegeven door Uw Wel Edele Hoogagtb. bij missive van den 17^e september 1737.

Fol. 1754r-v.

(Er is ingestemd met het besluit van het bestuur van 17 mei 1763 om de machtiging van 8 oktober 1761 aan de beëdigd klerk De Barij, om de belangen van de bedoelde crediteuren bij de Raad van Justitie te behartigen, om te zetten in een bevel, opdat hun zaken

niet verwaarloosd zullen worden. [fol. 1755] Dat is ook het geval met het besluit van 24 mei 1763 om die crediteuren gratis te laten procederen. Dit kan evenwel niet als precedent gelden. Ook de behandeling door het bestuur van de nalatenschappen genoemd in de brief van 20 maart 1764 is goedgekeurd. Aangaande de soldijboeken en papieren is besloten de foute belasting van de rekening van de boekhouder Jacob Enniger met f 40,- wegens hospitaalkosten, op grond van het op 5 juli 1764 ingekomen bericht van het opperhoofd van het generaal soldijkantoor, in te trekken. De beantwoorde soldijmemories over 1759/60 en 1760/61 waren pas op 16 en 19 maart 1764 aanwezig, dus te laat door het bestuur ontvangen, zodat ze niet meer voor de verzending behoorlijk gecontroleerd konden worden. Het rapport daarover van het opperhoofd van het generaal soldijkantoor wordt afgewacht en zal te zijner tijd met het besluit van de Hoge Regering aan het bestuur worden toegezonden. [fol. 1756] Inmiddels is dit bericht met de bijlagen verzonden, waarbij de geringe ijver van de soldijboekhouder met de late indiening van genoemde memories niet onopgemerkt is gebleven. Het bestuur is bevolen er op toe te zien dat de soldijboekhouder zijn werk voortaan beter verricht op straffe van maatregelen. Tevens moet het er op letten dat militairen in het hospitaal geen uitrustingsstukken krijgen, of daarvoor in die tijd op hun soldijrekening belast worden. Hun uitrusting moet door de officieren bewaard worden en die van overledenen moet men verantwoorden. Het verleden jaar was het bestuur een overweging over de staat van Bengalen toegestuurd, die het in de brief van 10 december 1763 had beantwoord. Er is mee ingestemd dat het bestuur op grond van de ongevraagde, maar fundamentele bezwaren van de equipagemeester een eed heeft aangevuld. [fol. 1757] Daarin is het voorbehoud gemaakt dat hij niet verantwoordelijk is voor onnodige los- en laadvrachten of vaartuigen door zijn inlandse dienaren. De dienaren trokken regelmatig vaartuigen aan, als de equipagemeester naar de ligplaats van de schepen was, en er werden bij zijn afwezigheid vaartuigen vanaf de schepen gezonden, die niet geheel geladen waren. Tevens is goedgekeurd dat aan de equipagemeester telkens ropia 1600,-, of het bedrag van zijn borgstelling, werd vooruitverstrekt, dan wel zoveel meer als nodig voor de kosten van lossen en laden. Zo was hij verlost van hoge rente, als hij daarvoor een voorschot moest opnemen. De eerste dienaar in de textielzaal, Jan Carel Kist, maakte er bezwaar tegen dat hij onder ede moest getuigen, dat de koelies en andere werklieden voor hun loon alleen de Compagnie hadden gediend en dat er geen anderen voor een lager loon te krijgen waren. Dat was ook in de overweging betreffende Bengalen voorgesteld. Zelfs een tussenvoorstel van het bestuur had Kist afgewezen. [fol. 1758] Op zijn voorstel werd besloten dat hij voor de koelies op basis van eerdere jaren een vast bedrag krijgt. Het bestuur vond dit ook beter dan een eed. Het bestuur kreeg toestemming om hem op basis van de boekjaren 1739/40 tot en met 1743/44, toen het maximum ropia 2819,- en het minimum ropia 2294,- was, voor koelielonen uit te betalen op basis van de behandelde ponden en volumens. Het bestuur is tevens bevolen op die wijze zo zuinig mogelijk te berekenen welk bedrag men de pakhuismeesters te Hooghly en Kasimbazar, na goedkeuring door de Hoge Regering, aan koelielonen zal uitbetalen. Het is een goede zaak dat het bestuur de pakhuismeesters heeft gewaarschuwd zoveel op te voeren, waarvan zij desnoods onder ede kunnen bevestigen, [fol. 1759] dat het niet boven de toegestane 5 % ligt. Er is mee ingestemd dat er is vastgesteld in de textielzaal per heel jaar 300 gerassen te gebruiken om de textiel mee af te dekken. Overeenkomstig het bevel zullen de oude stukken naar de medicinale winkel in Batavia gezonden worden. Tevens is goedgekeurd dat het bestuur heeft besloten van de 29.320 gunizakken die tussen 1 maart 1761 en eind februari 1762 door de pakhuismeesters zijn opgevoerd voor verpakking van 1.166.349 pond peper in de retourschepen Deunisveld, Wildrijck, 's-Gravenzande en Kattendijke, er maar 4000 per schip, of 16.000 af te schrijven. Ook is goedgekeurd dat er van 17580 gunizakken maar 15.000 zijn afgeschreven. Die zijn gebruikt voor het zeven, ontvangen en wegen van specerijen, koffiebomen, curcuma en indigo, het sorteren van de chanco's en het repareren van katoenen balen. De overige in totaal 15.900 zakken zullen ieder voor de helft door de pakhuismeesters vergoed moeten worden. Als per retourschip op 170.000 lb peper

wordt gerekend en 80 pond [fol. 1760] per zak, dan moeten gemiddeld 2400 zakken per schip voldoende zijn. Daarom is besloten daarvan 1000 stuks af te schrijven en de overige door de pakhuismeesters en de gezagvoerders van de schepen te laten verantwoorden. De memorie van overgave van het directoraat te Bengalen door Louis Taillefert aan George Lodewijk Vernet is op 2 juli 1764 behandeld en de besluiten zijn in een geheime resolutie vastgelegd. Die is het bestuur ter naleving toegestuurd. Daar wordt naar verwezen. Betreffende de huishoudelijke zaken is de instructie voor de weesopzichters, die het bestuur bij besluit van 2 december 1763 heeft vastgesteld, goedgekeurd en zijn wie het aangaat, bevolen die precies na te leven. [fol. 1761] Het bericht over de hand- en schietwapens dat het bestuur in zijn brief van 20 maart 1764 toezegde, wordt afgewacht. Er is bevolen alle bruikbare en onbruikbare kanonnen en schietwapens, boven het aantal daarvoor bepaald in de memorie van bezuiniging, naar Batavia te zenden. Daarvan zijn 6 twaalfpounds kanonnen, 2 mortieren van vijf en zes duim en 6 mortieren van vier duim uitgezonderd. Per eerste gelegenheid moeten 1000 grenadiers snaphanen, 30 gewone scheepspistolen, 50 fijne scheepspistolen, 50 zakpistolen, de overige 12 twaalfpounds kanonnen met toebehoren, en 1200 bruikbare grenadiers snaphanen naar Ceylon gezonden worden. Uit de brief van het bestuur van 10 december 1763 bleek dat de overleden gewezen fiscaal en dorpsmeester Jacob Larwood van Schevichaven op eigen gezag de roomsgezinden heeft toegestaan te Barganur een kerk te bouwen.)

Hebben wij sulks aangemerkt als eene verregaande stoutmoedigheid, en g'ordonneert tegens sodanige usurpatiën steeds de nodige zorg te dragen. Zijnde het derhalven welgedaan dat de ministers hetselve hebben doen sluyten en den presenten dorpsmeester gelast om die lieden van daar te weeren, terwijl de ministers aanbevoelen is om het geduide kerkje gesloten te houden sonder het weder te laten openen.

Fol. 1761v-1762r.

(Betreffende schepen en vaartuigen is niet alleen ongenoegen getoond over de onoplettendheid van hoofdadministrateur Menso Isinck, maar ook dat hij, volgens de brief van het bestuur van 20 februari 1764, de bestelling voor Nederland voor 1762 zo laat en ontijdig heeft uitgevoerd. Het is hier ditmaal bij gelaten, maar het is Isinck wel duidelijk gemaakt dat hij niet meer zo openlijk traag diende te zijn, wilde hij gevoeliger maatregelen voorkomen. Het bestuur klaagde dat op Coromandel enige militairen op weg naar Bengalen van de Jerusalem [fol. 1763] waren gehaald en vervangen zijn door een aantal gebrekkige en slechte militairen. Zulke niet goedgekeurde maatregelen zijn het bestuur in Coromandel verboden. Als er via dat gouvernement schepen met volk voor Bengalen aankomen, moet men rapporteren of men zich in Coromandel aan dit verbod heeft gehouden. Wat de justitie aangaat zijn de belastende verklaringen voor de gerepatrieerde schipper van de Scholtenburg Leendert van der Linden en opperstuurman Andries Laurens, wegens fraude met uitrustingsgoederen van de Compagnie, aan de advocaat fiscaal overgedragen om bij hun terugkomst de gewenste actie tegen hen in te stellen. De Raad van Justitie in Bengalen is bevolen de opmerkingen van Louis Taillefert over de stappen van deze raad tegen de matrozen Carel Rasmus en Laurens Beekkendorp, alsmede tegen de soldaat Johannes Steering, tot richtsnoer te nemen. [fol. 1764] Dit betreft de verklaring in het vonnis dat de eerste twee tijdens hechtenis gage bleven ontvangen en de laatste vrij van kosten is ontslagen. Opdat Heren XVII daar zo nodig gebruik van kunnen maken, is het bestuur bevolen om alle vonnissen in de zaak tegen de gerepatrieerde kassier en secretaris Michiel Bastiaanse en provisioneel assistent Emanuel Hendrik Kantzou met alle stukken naar Nederland te zenden. Om moeilijkheden met vreemde natiën, en voornamelijk de Engelsen, te voorkomen, is het besluit van het bestuur van 20 januari 1764 goedgekeurd waarbij het wordt verboden, zonder toestemming van de directeur, beslag op de persoon of goederen van vreemdelingen te leggen. Op verzoek van het bestuur is een stel van de beste en meest gebruikte rechtsgeleerde boeken en enige exemplaren van de artikelbrief ingekocht en naar Bengalen gestuurd. Aangaande de inlandse zaken zijn de besluiten van het bestuur [fol. 1765] in verband met de onlusten tussen de

Engelsen en de moslims wegens hun voorzichtigheid goedgekeurd. Ze waren in de geheime brieven van 24 augustus en 11 december 1763 gerapporteerd. Ook is er mee ingestemd dat in Patna de onmisbare sipoys en moslim zeevaarders in dienst gehouden zijn en dat er 150 schutters gerecruteerd werden. Tevens is ingestemd met de bevelen die volgens de brief van 20 maart 1764 aan het bestuur te Patna zijn gegeven om zich, naar eerdere hachelijke voorbeelden, maar neer te leggen bij de opmars naar de benedenlanden van nawab Kassim Khan met honderdduizend man en geschut. Het bestuur was opgedragen de nodige maatregelen te nemen ter bescherming van Compagnies dienaren en bezittingen. De Hoge Regering gaat er van uit dat deze bevelen, indien nodig, zijn opgevolgd. [fol. 1766] Er is tevens ingestemd met een zichtiggift van f 86 aan de broer van nawab Mir Jafar Ali Khan, Mir Kasim, en zijn dienaren bij zijn aantreden als stadhouder te Patna en met een nesser van f 31 aan duan Ali Kuli Khan. Mir Kasim kreeg bovendien specerijen met een inkoopwaarde van f 17 en een verkoopwaarde van f 225. Met het bestuur is men het er mee eens dat de vriendschap met inlandse machthebbers, zoals deze stadhouder, van te groot belang is om hen niet af en toe met een klein geschenk gunstig te stemmen. Het wordt billijk gevonden dat het bestuur door Samram f 3524 had laten vergoeden, die volgens een memorie uit Patna was besteed om voor hem een parwana van de faujdar te Hooghly te verkrijgen. Het bestuur van Bengalen had groot gelijk dat het aan het bestuur te Patna zijn ongenoegen had geuit over in deze memorie opgenomen geschenken, waarvan het nut onduidelijk was en die nooit eerder waren gegeven. [fol. 1767] Het bestuur had het bestuur te Patna zeer terecht bevolen de wakkiel op te dragen in het vervolg zuiniger te zijn met geschenken, als hij vergoeding daarvan wilde voorkomen. De Hoge Regering heeft het bestuur aangeraden daarop voortdurend te letten. Aangezien het makkelijk gemist kon worden, is er mee ingestemd dat aan de Engelse gouverneur Henry Vansittart tegen tweemaal de prijs een zwaar touw van 18 duim werd geleverd. Voor het overdoen van uitrustingsgoederen werd verwezen naar het reeds toegezonden extract van de resolutie van 8 mei 1764. Het is ook een goede maatregel dat op een dergelijk verzoek van de Engelse gouverneur werd geantwoord, dat de Compagnie geen touwen meer kon missen, maar dat er bij equipagemeester Lucas Jurriaansz Zuidland nog voor ropia 960,- een kajirutouw te krijgen was. Dit is door gouverneur Vansittart aangenomen, zodat hij zevenmaal de prijs heeft betaald. Op zijn derde verzoek [fol. 1768] om een touw van een andere zwaarte is zeer juist geantwoord dat men de voorraad niet wilde verminderen, omdat onbekend was welke soort schepen er zouden komen. Het bestuur is er opmerkzaam op gemaakt dat bij het bevel van 4 mei 1764 de prijzen maar in het algemeen zijn vastgesteld, en dat daarom verzoeken van vreemdelingen om equipagegoederen, indien maar enigszins mogelijk, afgewezen dienen te worden. Niettegenstaande is op de bedenking van het bestuur in de gewone brief van 10 december 1763 tegen verbod op het lenen van geld aan vreemde naties en tegen zuinigheid met het leveren van equipagegoederen, geantwoord dat dit niet zo streng bedoeld is dat er nimmer van afgeweken mag worden, wanneer de Engelsen, zoals in genoemde brief beschreven, in grote nood verkeren en de voorraad het toelaat. [fol. 1769] Als de zaken in Bengalen blijven zoals ze zijn, moeten de Engelsen te vriend gehouden worden.)

Met genoegen hebben wij uyt de secrete brief der ministers van den 24^e augustus 1763 gesien dat, dat de meermelde heer Van Sittart, op de gedane klagte over een inlandsch schrijver der Engelsche compagnie die bestaan hadde een stux grond, tot ons huys te Ballasoor gehorende, te usurperen en weg te schenken, en van een inlander, op ons territorioir wonende, geregtigheden te heffen, die zaak had laten onderzoeken en ons in de besitting gehandhaaft. Dog daarentegen hebben wij uyt haren secreten brief van den 20^e maart 1764 ongaarne ontwaard het ligten van boord van het schip de Cornelia Hillegonda van den matroos Anthonij Fernandus van Livorno door een chialoup van een Engelsch oorlogschip, welk geval wij reeds ter kennisse van Uw Wel Edele Hoog Agtb. hebben gebragt bij missive van den 20^e oktober jongstleeden. En waaromtrent wij alleen aangemerkt hebben dat wij ons zulxs alweder moesten getroosten, omdat, daar geweld

heerscht gelijk in deesen geschied is, de billijkheyd geen plaats heeft.

Fol. 1769r-v.

([fol. 1770] De behandeling van de Engelsen, zoals in de geheime brief van 11 december 1763 uiteengezet, is goedgekeurd, in het bijzonder die van commandeur John Bladen Tinker, het antwoord op zijn brieven aan directeur Louis Tallefert en het bevel over het groeten van Engelse schepen, als dat geëist mocht worden, en alleen op de belofte van de commanderend officier met een gelijk aantal schoten te zullen antwoorden. De Hoge Regering is het ook eens met de instructie voor het overgeven van onderdanen van de Britse kroon op schepen van de Compagnie, als een officier van de koning dat op vertoon van een koninklijk bevel eist. Dit is bij de omstandigheden in Bengalen onvermijdelijk en noodzakelijk, mochten de Engelsen hun onderdanen met geweld opeisen. [fol. 1771] Op de eis van de eerste advocaat mr. Cornelis van der Hoop in zijn brief van 15 november 1763 aan Louis Tallefert om bewijsstukken te leveren aangaande de inhoud van drie brieven in 1759 door de oud-directeur Adriaan Bisdom aan de toenmalige nawab van Bengalen, zijn in het geheime besluit van 11 september 1764 zekere beperkingen aan de directeur en hoofdadministrateur opgelegd. Aan de koopman en opperhoofd te Kasimbazar, Johannes Bacheracht, is de titel van secunde in Bengalen verleend. Personalia. [fol. 1772] De secunde te Patna, Andries Jurgen Schultz, is op zijn verzoek toegestaan om via Batavia naar Nederland te repatriëren. Personalia. Het is aan de met stilstand van gage ontslagen vaandrig-ingenieur Claude Ogerdias toegestaan om in Bengalen te blijven. De besluiten en promoties van lagere dienaren zijn goedgekeurd. Zolang de Engelsen zoveel moslim zeevarenden en personeel bij de artillerie nodig hebben, is de Hoge Regering het eens met de vrees van het bestuur dat er niet voldoende geschikte moslim zeevarenden zullen zijn om, zoals bevolen, in twee ploegen per schip naar Batavia te zenden. Toch is opgedragen aan die eis zoveel mogelijk tegemoet te komen, daar moslim zeevarenden te Batavia niet gemist kunnen worden. Het is niet alleen afgekeurd om koopman Genessam als tweede makelaar aan te stellen, [fol. 1773] en wel op grond van wat over zijn vader Samram in het geheime besluit van het bestuur van 5 augustus en de brief van 17 december 1762 staat, maar ook ernstig verboden hem als zodanig ooit weer aan te stellen, of op andere wijze in Compagnies dienst te gebruiken. Op zijn verzoek is het de Armeense koopman Minas Elias toegestaan op de voet van Europees ingezetene te Hooghly huizen en grond te kopen en te bezitten, met de beperking dat hij deze niet mag vervreemden, zelfs niet aan een Armeens lid van zijn familie, buiten degenen die door de Compagnie metterwoon te Hooghly zijn toegelaten. Dit is wat in de vergaderingen over Bengalen werd besloten. Inmiddels zijn via Noord-Coromandel gewone, aparte en geheime brieven van 25 augustus 1764 ontvangen, waaruit het voornaamste nu behandeld wordt. [fol. 1774] Op 3 en 19 augustus 1764 zijn de retourschepen Oranjezaal en Huis te Boede in Bengalen aangekomen. Ondanks de verkoop van het aangevoerde, of in voorraad zijnde baarzilber, goud en zilveren specie, was er een groot tekort aan contanten. Daarom had het bestuur moeten besluiten te Hooghly sicca ropia 172.000 tegen 9 % te lenen tot voorschot op te leveren textiel, te Kasimbazar sicca ropia 90.000 tot voorschot op textiel en zijde, en te Patna sicca ropia 73.000 tot voorschot op textiel, salpeter en opium. Van de bestelde 34 ton aan contanten zou voor de handel in 1765 maar 7½ ton overblijven, terwijl er 33 ton nodig is. Te Hooghly was het slechts met drie kooplieden gelukt om, zoals in Kasimbazar, zonder voorschot leverantiecontracten te sluiten. De overigen zeiden [fol. 1775] dat ze op die voet niet konden leveren, omdat zij al contracten te Kasimbazar hadden en niet op twee plaatsen zonder voorschot konden rondkomen.)

Aan welke laatste zij derhalven den 27^e maart hadden moeten besluiten meede vooruytverstrekingen te doen, en vervolgens den 1^e augustus te accorderen derselver verzoek om, insoverre zij het ontbrekende aan de gewoone 75 percento reeds door het senden van hunne eygen contanten na de arrengs gesuppleert hadden, daarop de gewoone interesten te zullen genieten, onder conditie dat, bijaldien zij hun driequart niet vroegtijdig leverden, zij niet alleen van die rente souden verstoken wesen, maar

ook na rigeur van het contract behandeld worden. Wijders bedeele de ministers in het brede welke traverses sedert door onse competitieuren, of tenminste hunne gom-mastos in de meeste weefplaatsen en wel voornamentlijk in de arrengs Sjandercona en Baddaal gemaakt waren tot stremming van onse inzaam. Also gemelde gomastos, om den lijwaat inzaam aldaar alleen magtig te worden, de voorkopers, opkopers en wevers genoodsaakt hadden verbandschriften te passeeren, waarbij deselve moesten beloven aan niemand anders, dan aan de Engelsche compagnie, eenig lijwaat te zullen verkopen, en zelfs aangeven, wanneer een der opkopers een stuk verkogt. En dat sij sig, op de daarover ingebragte klagten der kooplieden, een en andermaal aan den heer Calcats gouverneur Van Sittart g'adresseert hadden met verzoek dat hier in redres besorgt mogte worden.

Fol. 1775r-1776r.

(Met wederzijds goedvinden is een dienaar van de Compagnie voor onderzoek naar de aurungs gestuurd. De Engelschen voerden aan dat de overeenkomsten vrijwillig waren afgesloten en dat ze niet van plan waren wijzigingen in het voordeel van de Compagnie aan te brengen. Daarom had het bestuur besloten het daar bij te laten. Desalniettemin berichtte het bestuur dat de handel redelijk liep en dat men veronderstelde, dat de bevelen van Henry Vansittart met meer ernst werden gegeven en nageleefd. Maar de gomasto's te Baddaal en Malda lieten zich nog zeer gelden. [fol. 1777] Dat was vooral het geval te Baddaal, maar op grond van de belofte van Henry Vansittart hoopte het bestuur op een verbetering. Waarschijnlijk op bevel uit Europa waren alle particuliere handelaars uit de aurungs ontboden, wat de verwerving van textiel zeker zal vergemakkelijken. Aangezien, ondanks het aannemen van de firtij van de grove textiel, de achterstallen van de kooplieden nog zo groot waren dat men niet zag hoe ze ingevorderd moest worden, had het bestuur besloten om ook de firtij van de fijne textiel aan te nemen. Dit werd als het beste middel beschouwd om nadeel voor de Compagnie te vermijden. De prijzen waren vastgesteld als in de laatste jaren, en van de textiel waarvan nooit firtij werd verzonden, naar de staat van hun kwaliteit volgens de memorie bij de besluiten van 17, 18 en 19 mei 1764. Bij het eerste besluit is de algemene aanbesteding van textiel te Hooghly voor Europa en Azië, uitgezonderd die te Dhaka, gevoegd. [fol. 1778] Te Kasimbazar namen de kooplieden de levering van de bestelde grove doeken voor Europa, voor prijzen van het vorige jaar, op krediet voor hun rekening. Daar was ook de hele bestelling voor 1764, gedateerd 1 november 1762, aan guinees, gerassen, salempuris, zeilkleden en doesoetjes aanbesteed. Wel was gewaarschuwd dat er geen firtij of Engelse soort aangenomen mocht worden. Per eind juli 1764 was van de witte textiel reeds 5300 stuk geleverd. Te Patna was de verwerving in april 1764 reeds tot 12.190 stuks opgelopen, hoewel het schijnt dat de sindsdien onstane onlusten de handel onderuit zullen halen en de prijzen zullen doen stijgen. Over de verkoop te Hooghly meldt het bestuur slechts dat er 107.440 lb Japans staafkoper uit de hand tegen f 80,18,12 de 100 lb is verkocht. De winst was zo 164½ %. In de aparte brief berichtten de directieuren en hoofdadministrateur dat het bestuur te Patna een onredelijke eis van de konvooidienaren van een tol voor de 215 kisten opium, die in november 1763 waren verzonden, [fol. 1779] van sicca ropia 3225 op ropia 1000 hadden moeten afmaken. Met het Engelse opperhoofd Billers is overeengekomen om ieder sicca ropia 103.000 vooruit te verstrekken en het ingekochte gelijkelijk te verdelen. Omdat de kooplieden de opium niet tegen een vaste prijs wilden leveren, was er daarover niets overeengekomen. Het Engelse opperhoofd had gezegd dat hij de marktprijs wel moest volgen, omdat hij beslist 250 à 300 kisten aan Benkulen moest leveren. Daarom is het bestuur opgedragen voorlopig de bevelen van voorafgaande jaren te volgen. Het geeft in de brief van 9 juli 1764 hoop dat de handel beter zal gaan dan het vorige jaar. Op 8 mei 1764 besloot het bestuur om 2000 man salpeter voor ropia 9½ de man van 68 lb te kopen, maar toen er geleverd zou worden [fol. 1780] werd de verschepping te Calcutta verboden. Vervolgens beloofden de Engelschen dat de Compagnie een derde van de binnenkomende salpeter zou krijgen. In juli 1764 kwamen

er 4000 zakken van 2 man binnen en in oktober zou er nog een partij komen. Gouverneur Henry Vansittart berichtte particulier dat de Compagnie 10.000 zakken, of 20.000 man, zou krijgen. Een verzoek om ook een gedeelte van de nog te Calcutta voorradige salpeter van het vorige jaar te ontvangen, is echter geheel afgewezen. Volgens de geheime brief van het bestuur van 25 augustus 1764 zou de Mogol met de wazir Sousa-ud-Doula⁶ met een formidabele macht van 120.000 man en 700 kanonnen uit het binnenland zijn gekomen. Maar door hun trage opmars konden de Engelsen zich op verweer voorbereiden.)

Gelijk hun leger ook onder den majoor Carnac in den beginne opwaards trok, dog vervolgens, wanneer een gedeelte van 's Mogols leger Behaar ingerukt was, na eenige schermutselingen retireerde, en sig rondsom Patna legerde, gedekt door gragten, borstweringen en batterijen voor allen overval, en bestaande in 1000 Europeanen en 7000 sipahis. Hierdoor de bovenlandsche magt ingesloten zijnde, kwam het op den 3e may tot een gevegt dat van 's morgens ten 10 tot 's avonds ten half 7 uren duurde, met dat gevolg dat de moren, na verscheyden vergeefsche pogingen om door te breken, wegens het hevig vuur der Engelschen eyndelijk met agterlating van 7000, of volgens de Patnase berigten van 2000 mannen, de wijk namen, terwijl van de zijde der Engelschen maar 4 Europeanen en 25 sipahis gedood zouden zijn.

Fol. 1781r-v.

(Vervolgens rustten de wapenen en men zei dat er intussen, zoals ook eerder, onderhandelingen waren. Die hadden geen resultaat en de legermacht uit het binnenland [fol. 1782] heeft Patna op 26 mei 1764 verlaten en is aan de rivier Ghaghara op de grens met Bihar neergestreken om na de regentijd nog een kans te wagen. Intussen was alles geplunderd en Compagnies logie te Fatwa en het dorp waren vernietigd. Om de textiel op te slaan had het bestuur voorlopig een golah⁷ van matten en bamboe opgetrokken. Na de regentijd zullen daar weer de nodige gebouwen worden opgericht. Het bestuur te Patna was opgedragen zich onder de onlusten maar te schikken en, om Compagnies dienaren en bezittingen te beschermen, waren 25 vaartuigen gehuurd voor f 2758 en 300 inlandse schutters voor 4 anas per dag. Voor de verdediging van de hekken waren er te Hooghly 50 sepoys in dienst genomen, die evenwel weer waren afgedankt. Een zekere Sittabraaij, de duan van de koning te Patna, [fol. 1783] was door de nawab Mir Jafar Ali Khan en de Engelsen eerst met geschenken naar de Mogol gezonden, maar daar in arrest gehouden. Vervolgens was hij echter met gewichtige zaken naar hen teruggezonden. Men zei dat hij in stilte een sanad van de Mogol had gekregen ter aanstelling van Mir Jafar Ali Khan tot suba van Bengalen en Bihar. De Engelsen te Patna zouden daarover openlijk blijken van vreugde hebben getoond. Louis Taillefert had wederom de arzdasht aan genoemde nawab gedaan en een nesser van 5 gouden ropia, die, evenals die van directeur George Lodewijk Vernet, niet door de nawab was geaccepteerd. Daar de nawab had beloofd dat hij de zaak zou afmaken, wanneer hij in Bengalen zou zijn, werd hij alle dagen verwacht. Hij zou naar Calcutta komen. Sittabraaij vroeg het bestuur te Patna om geschenken. Toen hem was geantwoord dat die er niet waren, had hij gezegd persoonlijk naar de directeur te zullen komen. Hij zal dan wel tevredengesteld moeten worden. De faujdar te Hooghly [fol. 1784] had wegens de ijselijke moorden in Compagnies dorp, waarvan de daders nog onbekend waren, 20.000 ropia geëist. Dit was hem geweigerd, waarna hij zich stil had gehouden. Uit Bombay was een versterking aangekomen van Schotten uit de bergen onder majoor Hector Munro van het koninklijke leger. Munro heeft het bevel over het Britse leger gekregen, terwijl John Carnac naar Calcutta is teruggeroepen. Er werd dagelijks een versterking van 1500 koppen uit Europa onder brigadier John Caillaud verwacht. De Engelsen verwachtten dan nawab Shuja-ud-daula zijn land te kunnen afnemen. Op het verzoek van de Engelse gouverneur Henry Vansittart om 3

6 Hiermee wordt waarschijnlijk op de nawab van Awadh Shuja-ud-daula gedoeld.

7 Golah, opslagplaats meestal voor graan of zout.

touwen van 21, 4 van 19 en 2 van 9 duim voor de koninklijke schepen, zijn 1 touw van 18 en 3 van 16 duim aangeboden. De equipagemeester verklaarde dat ze gemist konden worden en bovendien door lang in het pakhuis te liggen enigszins uitgedroogd waren. Ze zijn voor tweemaal de prijs verkocht.

COROMANDEL

[fol. 1785] Naar Coromandel is op 1 februari, 18 juni en 19 juli 1764 met de Vrouwe Petronella, Vrouwe Elisabeth en Giessenburg, en op 4 juli met de sloep Nachtegaal verzonden)

Voor Nagapatnam			
aan goud en diverse spetiën			
4279 ⁴¹¹⁷ / ₇₆₈₀	marq trois of marq fijn		
3662,8,6 ⁵⁷⁸⁹ / ₇₆₈₀			
	goud bij gewigt aan 330 staven	f1.466.656,	6,-
	5836 stux coupangs goude		
	Japanse	<u>f 87.540,</u>	-,-
			f1.554.196,6,-
Koopmanschappen			
30.000 lb.	salpeeter Bengaals	f 4.650,	-,-
20.000 "	thin in soort	f 6.500,	-,-
300.000 "	koper Japanse aan		
	staven 2400 kistjes	f 91.680,	-,-
10.000 lb.	loot Hollands aan		
	77 schuiten	f 1.168,	2,8
2 pees	lakenen schairroode	f 485,	1,-
3 "	dito blauwe	f 784,	19,-
1 "	laken groene	f 253,	8,-
500 lb.	vermilioen	f 1.327,	4,-
30.030 "	notenmuschaten	f 6.006,	-,-
15.609 "	camphur Japanse		
	in 160 balies	<u>f 6.763,</u>	6,-
			f119.618, -,-
Provisiën en			
benodigtheden			
	uyt diverse administratiën	f 869,	3,8
	van de equipagiewerf	f 10.286,	15,-
	uyt de medicinale winkel	f 334,	2,8
" "	kleine winkel	f 1.583,	6,8
" "	wapenkamer	f 1.162,	11,-
" "	artillerij	f 121,	10,-
" "	't ijsermaguazijn	f 1.517,	5,-
" "	provisiemaguazijn	f 6.128,	14,-
" "	ambagtsquartier	<u>f 1.177,</u>	10,-
			f 23.180, 17,8
	nog in aanrekening		f 86.414, 7,6
	item ten faveure	f 2.140,	17,-
	en voor 2 percento		
	Bataviase ongelden		
	op f 142.728,11,-		<u>f 2.854, 11,8</u>
	Dus het versondene naar Nagapatnam met de voormelde		

aanrekening bedraagt		f1.786.264,2,6
Voor Jaggernaykpoeram koopmanschappen		
250.000 lb. koper Japans aan staven in 2000 kistjes	f 76.400, -,-	
10.066 lb. notenmuschaten	f 2.013, 4,-	
20.068 " garioffelnagulen	f 8.027, 4,-	
500 " vermillioen in 2 vaatjes	<u>f 1.327, 4,-</u>	f 87767, 12,-
Provisiën en benodigtheden		
uyt diverse administratiën	f 2.332, 1,-	
" de kleine winkel	f 270, 12,-	
" het ijsermaguazijn	f 810, -,-	
" " ambagtsquartier	f 67, 4,-	
" de wapenkamer	f 11, 6,-	
" " arthillerije	f 8, 10,-	
van de equipagiewerf	<u>f 1.399, 10,-</u>	f 4.899, 3,-
voor 2 percento Bataviase ongelden op f 92.632,15,-		
		<u>f 1.852, 13,-</u>
*T versondene na Jaggernaykpoeram bedraagt		f94.519, 8,-
Voor Bimilipatnam koopmanschappen		
150.000 lb. koper Japans aan staven in 1200 kistjes	f 45.840, -,-	
313 lb. vermiljoen	<u>f 911, 5,-</u>	f 46.751, 5,-
Provisiën en benodigtheden		
uyt diverse administratiën	f 1.641, 4,8	
" 't ijsermaguazijn	f 889, 15,-	
" de kleene winkel	f 92, 14,-	
" " wapenkamer	f 655, 10,-	
" 't ambagtsquartier	f 220, 16,-	
" " provisiemaguazijn	f 135, 5,-	
van de equipagiewerf	<u>f 1.083, 17,-</u>	f 4.719, 1,8
voor 2 percento Batavias ongeld op		
	f 51.470, 6,8	<u>f 1.029, 8,-</u>
*T versondene na Bimilipatnam bedraagt		f52.499, 14,8
Voor Palliacatta koopmanschappen		
50.000 lb. koper Japans aan staven in 400 kistjes	f 15.280, -,-	
7991 lb. notenmusschaten	f 1.598, 4,-	
6112 " garrioffelnagulen	<u>f 2.404, 16,-</u>	f 19.283, -,-
Provisiën en		

benodigtheden			
uyt het ijsermaguazijn	f	137, 9,8	
” de kleene winkel	f	140, 8,8	
” ” wapenkamer	f	117, 2,-	
” ’t provisiemaguazijn	f	15, -,-	
van de equipagiewerf	f	502, 7,-	
uyt ’t ambagtsquartier	f	235, -,-	
” de arthillerij	f	<u>10, 15,-</u>	f 1.158, 2,-
voor 2 percento Bataviase			
ongelden op f 20.441,2,-			f <u>408, 16,8</u>
’T versondene na Palliacatta bedraagt			f20.849, 18,8
Voor Sadraspatnam			
koopmanschappen			
25.000 lb. koper Japans aan			
staven in 200 kistjes	f	7.640, -,-	
5011 lb. notenmusschaten	f	1.002, 4,-	
5046 ” garrioffelnagulen	f	<u>2.018, 8,-</u>	f 10.660, 12,-
Provisiën en			
benodigtheden			
uyt diverse administratiën	f	80, 5,-	
” ’t ijsermaguazijn	f	28, -,-	
” de kleene winkel	f	81, 3,-	
” ” wapenkamer	f	34, 10,-	
van de equipagiewerf	f	416, 2,-	
uyt de artillerij	f	<u>3, 5,-</u>	f 643, 5,-
voor 2 percento Bataviase			
ongelden op f 11.303,17,-			f <u>226, 1,8</u>
’T versondene na Sadraspatnam bedraagt			<u>f11.529, 18,8</u>
Dus tesamen			f1.965.663,1,14
Sommarium			
den 1 ^e feb. per			
het schip de Vrouwe			
Petronella			f495.968, 15,8
den 31 ^e mey in			
aanrekening over Ceylon			f 9.975, 8,-
den 18 ^e junij per			
het schip de Vrouwe			
Elisabeth als			
voor Nagapatnam	f	562.433, 2,14	
” Jaggernaykpoeram	f	94.519, 8,-	
” Bimilipatnam	f	<u>29.121, 6,8</u>	f686.073, 17,6
den 4 ^e julij per			
de chialoup de Nagtegaal	f	17.319, 1,-	
den 19 ^e dito			
per het schip Giesenburg			
als			
voor Nagapatnam	f	658.390, 7,-	
” Paliacatta	f	20.849, 18,8	

”	Sadraspnam	f	11.529,	18,8	
”	Bimilipnam	f	<u>23.378,</u>	8,-	
					f714.148, 12,-
	den 24 ^e september				
	in aanrekening over Ceylon	f	<u>42.177,</u>	8,-	
					f1.965.663,1,14.

Fol. 1785r-1786v.

([fol. 1787] Met de terugkomst te Batavia van de Vrouwe Petronella, Vrouwe Elisabeth en Giessenburg op 12 september, 7 en 17 november 1764 werd ontvangen)

409	pakken	guinees	fijn	gebleekt	f	274.518,	4,	-
512	”	”	gemeen	gebleekt	f	185.172,	9,	8
75	”	”	gebleekt	's Compagnies				
			oude	zoort	f	44.345,	19,	8
183	”	”	bruyn	blaauw	f	96.751,	16,	8
2	”	”	fijn	gebleekt den 24	caal	f	6.802,	17,
2	”	”	”	”	” 22	dito	f	5.635,
3	”	”	”	”	” 20	dito	f	5.518,
11	”	”	”	”	” 18	dito	f	15.938,
14	”	”	”	”	” 16	dito	f	16.122,
23	”	”	”	”	” 14	dito	f	22.278,
32	”	”	”	”	” 12	dito	f	24.862,
6	”	”	”	”	diverse caalen	f	10.967,	8,
1	”	”	witt	gebleekt den 18	caal	f	1.420,	12,
1	”	”	”	”	” 16	dito	f	1.529,
1	”	”	”	”	” 14	dito	f	1.286,
1	”	”	”	”	” 12	dito	f	942,
1	”	”	”	”	” 9	dito	f	577,
115	”	”	gemeen	ruuwe	f	41.526,	4,	8
19	”	gingam	taffachelaas		f	21.219,	12,	-
4	”	”	onderbroeks	gestreepte	f	4.907,	19,	-
1	”	”	”	geruyte	f	1.109,	5,	8
5	”	”	drongam		f	1.636,	5,	-
26	”	gobars	mattaram	diverse	f	33.811,	15,	-
19	”	baftas	bruyn	blaauw	f	9.109,	15,	-
3	”	”	gemeen	gebleekt	f	1.090,	14,	8
3	”	bethilles	allegiassen		f	2.396,	14,	-
4	”	bettilles	fijne	breede	f	4.952,	12,	8
10	”	”	”	smalle	f	6.256,	5,	-
4	”	”	groove	breede	f	3.486,	12,	-
5	”	”	”	smalle	f	2.042,	10,	-
11	”	”	otisaals	gebleekt	f	7.683,	14,	-
11	”	”	calleawaphoe		f	11.551,	4,	-
24	”	”	sestergantij		f	25.261,	16,	8
5	”	”	ternatanes		f	3.102,	5,	-
10	”	”	ijle	gebleekt Indiase zoort	f	5.780,	5,	-
2	”	”	gebleekte		f	1.688,	12,	-
4	”	”	supra	fijne	f	5.391,	17,	8
55	”	chitsen	fijne	in zoort	f	72.164,	18,	-
51	”	cambayen	diverse		f	46.633,	6,	-
21	”	”	ruuwe	roode	f	10.271,	2,	-
13	”	committers	roode		f	4.017,	15,	8
13	”	”	dito	swarte	f	3.861,	5,	-

5	”	commiters blaauwe	f	1.484,	19,	8
21	”	chelassen geruyte	f	18.840,	10,	8
21	”	moerissen fijn gebleekte	f	14.689,	5,	8
11	”	moerissen ” witte	f	12.614,	9,	8
2	”	moerissen gebleekte	f	1.101,	5,	-
1	”	dito ”	f	461,	17,	-
8	”	neusdoeken fijne	f	14.343,	7,	8
19	”	parcallen bruyn blaauw	f	8.690,	16,	8
21	”	roemaals sestergantij	f	36.494,	6,	8
11	”	roemaals de esta	f	18.728,	4,	-
28	”	roemaals geruyte	f	47.564,	13,	8
7	”	dito ordinaire	f	7387,	9,	-
7	”	dito of neusdoeken	f	13.336,	16,	-
88	”	salemoris fijn gebleekt	f	58.238,	19,	8
22	”	dito gemeen dito	f	7488,	19,	8
77	”	dito bruyn blaauw	f	35.269,	9,	-
46	”	sarassen in zoort	f	53.652,	19,	-
11	”	sabaay in zoort	f	12.370,	9,	8
13	”	salemoris gemeen ruuwe	f	3.796,	18,	-
7	”	dito gebleekt de 18 poenjangs	f	4.207,	7,	-
68	”	tapijes fijne in zoort	f	52.907,	12,	-
18	”	deekens gecattoeneerde	f	3.089,	1,	-
1	”	met diverse lijwaaten	f	528,	18,	8
1	”	koussen	f	288,	17,	-
3	”	zeyldoeken	f	335,	5,	-
15	”	roggevelen	f	911,	15,	8
2257		pakken lijwaaten in soort bedragen tesamen	f	1.474.450,	17,	-
145.825 lb.		calleetourhout	f	4.626,	14,	8
5410		pees arduyne vloersteen	f	4.000,	10,8	
280	”	dito blokken	f	1.814,	8,	-
1146	”	dito neuten	f	2.351,	3,	8
985.600	”	kopere duyten	f	12.369,	12,	-
100	lb.	kopere proefgewigten aan 2 pees	f	68,	-,	-
3		kisjes salpeeter tot monster	f	54,	8,	8
15.740	lb.	specerijen bedurven	f	-,	-,	-
		diverse wapengoederen	f	278,	4,	8
		dito onbequaame goederen	f	13,	16,	-
		In aanrekening	f	57.718,	15,	8
		ten goede	f	3.932,	-,	-

Sommarium

den 12 ^e september per de						
Vrouwe Petronella van Nagapatnam	f	324.056,	-,	-		
den 12 ^e september per de						
Vrouwe Petronella van Palliacatta	f	47.259,	9,	-		
den 12 ^e september per de						
Vrouwe Petronella van Sadrapatnam	f	117.042,	14,	-		
den 12 ^e september per de						
Vrouwe Petronella van Jaggernayk-poeram	f	141.900,	10,	-		
den 7 ^e november per						

Ghiesenburg van Nagapatnam den 17 ^e november per de Vrouwe Elisabeth van Jaggernayk- poeram	f 535.138, 4, -	
den 17 ^e november per de Vrouwe Elisabeth van Bimilipatnam	f 244.936, 9, -	
Somma	f 147.413, 4, -	f 1.557.746,10,-

Fol. 1787r-1788v.

([1789] In de vergadering van 13 januari 1764 zijn in verband met het vertrek van het vroegschip Vrouwe Petronella verscheidene punten die spoed vereisten, behandeld. Dat betrof de brieven uit Coromandel van 10 juli en 17 oktober 1763, alsmede de aparte brieven van deze dagen. In de eerste brief vroeg het bestuur als er, nadat de gewone schepen in oktober waren vertrokken en de bestellingen waren uitgevoerd, nog enige goederen uit de extra bestelling nodig waren, dit via Ceylon te berichten. Er is besloten dat er van de schepen naar Ceylon gebruik gemaakt kan worden. [fol. 1790] Er is echter wel te kennen gegeven dat ieder jaar zijn eigen bestelling moet behouden. In een volgend jaar mogen geen goederen op een bestelling van het voorafgaande jaar verzonden worden, tenzij er in de jongste bestelling niet zulke goederen waren opgenomen. Er is besloten dat in zulk een geval slechts goederen voor Batavia verstuurd mogen worden. Die geven altijd een redelijke winst maar goederen voor de buitenkantoren die niet zijn besteld, halen zelden de vastgestelde winst. Daar in de bestellingen voor Ternate, Kaap de Goede Hoop en Padang de sortering niet werd aangegeven, had het bestuur het verzoek van de kooplieden te Sadras ingewilligd [fol. 1791] om die in gewaardeerde soorten te mogen voldoen, voor zover die onder de sortering vielen. Er is besloten het bestuur te berichten dat dit in zo'n geval niet minder dan derde soort moet zijn. Het guinees, de salemuris en parcallen mogen niet onder de derde soort vallen, zodat er voor Ternate, Kaap de Goede Hoop en Padang geen gewaardeerde soorten meer verwacht worden. In de brief van 10 juli 1763 wordt het verzoek van duan prins Visia Ramarasu om 150 Europese militairen onder hun officieren, ammunitie en artilleriegoederen etc. overgebracht. Mocht de prins aanhouden, dan moet er beleefd op gewezen worden dat de Compagnie daartoe nu niet in staat is en kunnen er andere argumenten worden aangevoerd, zodat men in het vervolg van zulke verzoeken verschoond blijft. [fol. 1792] De in genoemde aparte brieven vermelde berichten aan de gouverneur van Ceylon, Lubbert Jan van Eck, over de geruchten in Coromandel inzake plannen van de Engelsen en de behandeling van de berichten over de daden van Ramenade Waramsen⁸, of de katta thevar, zijn goedgekeurd. Volgens die berichten had de katta thevar aan een zekere Badoega, de schoonzoon van de koning van Kandy, zesduizend man geleend om Mannar en Kalpitiya mee aan te vallen. Daar de katta thevar zeker geen acties in de veroveringen van de Compagnie zal durven ondernemen, lijken dit loze geruchten. De gouverneur heeft het Engelse schip Baleyn in de bocht van Tondi door twee thonies en twee chialengen, en later nog door twee thonies meer, laten begeleiden. [fol. 1793] Dit was al in de generale missiven van 31 december 1763 en van 8 mei 1764 bericht. In het algemene antwoord naar Coromandel is daarover ernstig ongenoegen kenbaar gemaakt en zijn alle nadelige gevolgen die daar onder de huidige omstandigheden uit zouden kunnen voortvloeien, geheel voor rekening en verantwoording van de gouverneur gelaten. De desbetreffende bevelen zijn in het besluit van 13 januari 1764 en de daarop naar Coromandel gezonden geheime brief van 20 januari te vinden. Ondanks het in de aparte brief van de gouverneur gemelde geringe succes om in Noord-Coromandel salpeter te verkrijgen, [fol. 1794] is toch besloten de eerdere opdracht te vernieuwen in de hoop dat er een goede gelegenheid komt daarvan wat te bemachtigen. Het is een goede maatregel dat de gouverneur naar Pulicat en Sadras het bevel zond om

8 Ramenade Waramsen, onbekend; Ramenade zou het rijkje Ramnad kunnen zijn.

tin niet met minder dan 35 % winst te verkopen. De gouverneur is bevolen om niet lager dan 30 % winst te gaan. Om de prijs niet te veel te laten dalen mag bovendien niet meer besteld worden dan voor de huishouding nodig is. Om de afzet te stimuleren mag de prijs van Japans staafkoper nog met 2 %, onder de reeds met 6 % verlaagde prijs, verminderd worden, temeer omdat door die eerdere vermindering te Pulicat nog 16.300 lb was verkocht. Maar op het bericht van de gouverneur in zijn brief van 10 juli 1763, [fol. 1795] dat hij slechts in noodgeval gebruik zou maken van de toestemming om met anderhalve maal winst genoeg te nemen, is geantwoord dat gezien de voorraad men daarmee maar tevreden moest zijn, als de afzet er door bevorderd werd. In de vergadering van 13 januari 1764 is ook het rapport van de gouverneur besproken, dat bij zijn aparte brief van 17 oktober 1763 was gevoegd en waarom in de brief van 31 december 1762 was gevraagd. Er was verzocht hoe op het hoofdkantoor en de onderhorige kantoren de handel en de inkomsten te vermeerderen en de omvang van het bezit, alsmede de uitgaven te verminderen waren. Helaas berichtte de gouverneur dat er in Noord-Coromandel geen maatregelen ter verbetering van de handel [fol. 1796] te bedenken waren, dan uitsluitend een wenselijke rust en vrede tussen zowel de Europese, als de inlandse mogendheden. Door de oorlogen verminderten de inkomsten steeds meer en vermeerderden de uitgaven. Daar de uitgaven voor timmerwerk, geschenken, vaartuigen en dienaren gemakkelijk verminderd kunnen worden, is geschreven dat men erop vertrouwt dat, zoals beloofd, nodeloze kosten door de gouverneur vermeden worden en dat hij iedere mogelijkheid tot vermindering van de uitgaven aangrijpt en de Hoge Regering daarvan op de hoogte stelt. [fol. 1797] Over de vermeerdering van de inkomsten en vermindering van de uitgaven in de onderhorige kantoren is voldoende te vinden in de overgekomen brieven gewisseld tussen de gouverneur en de opperhoofden. Betreffende zuinigheid te Pulicat zijn de nodige opmerkingen gemaakt. Het voorstel van het opperhoofd te Sadras om daar de verpachting van de tollens en gerechtigheden te veranderen, is afgewezen maar er is ingestemd met de toestemming aan het bestuur aldaar om de betel- en tabakpacht voor rsd 200,- te gunnen, omdat dit vrij veel meer is dan de vroegere pacht. Het opperhoofd te Jagannathpur, Frederik Lovenaar, stelde in zijn brief aan de gouverneur van 29 juli 1763 voor om ter vermeerdering van de afzet, producten als peper, tin, zink, lood, staal, ijzer, benzoë etc., die vreemde naties ook verkopen [fol. 1798] tegen de lagere prijs die deze er voor vragen, te laten gaan. Het bestuur daar is toegestaan voor die artikelen de marktprijs te volgen, als er niet meer te behalen is, maar er is wel op gewezen dat de eerdere ervaringen niet vergeten mogen worden en vooral niet de eed op een trouwe behandeling. Evenwel zag men met verwondering dat volgens de aparte brief van de gouverneur, opperhoofd Lovenaar meent dat het aantal dienaren te Jagannathpur niet verminderd kan worden, maar dat er een garnizoen van 125 Europeanen, 75 Maleiërs en 20 Europese busschieten nodig is. [fol. 1799] De 24 buitengewone en 16 inlandse matrozen, die nu ter bewaking van dat open dorp op de punten aanwezig zijn, zouden dan afgedankt kunnen worden. Daar zo een vermeerdering de uitgaven slechts doet toenemen en de noodzakelijkheid niet is gebleken, is de Hoge Regering gebleven bij de brief van 9 juni 1756 om te Jagannathpur 60 man inclusief het opperhoofd aan te houden. De resident te Palicol, Hendrik Schoffier, schreef in zijn aparte brief van 15 augustus 1763 aan de gouverneur dat de inkomsten daar enigszins verbeterd konden worden, wanneer)

I: de thollen in dat dorp verpagt wierden also vermeende, dat deselve in dien gevallen zo al niet verdubbelen tenminsten wel 50 percento steygeren zouden;

II: als het regt der blaauwververij even en op dien voet als te Narsapoer bij verpagting afgestaan wierde;

III: indien verboden wierd, geen brieven van verkoop van huysen, slaven, ook vrijbrieven etc. te passeeren, dan op daartoe staande segels en

IV: dat men, om reden bij voorschreven aparte missive in het breede g'allegueert, behoorde te treden om evenals de Engelschen en de particulieren het gantsche bedragen van 's Compagnies eyschen in driebeeldige pagoden te voldoen, danwel bij gebrek aan die

spetie de koopmanschappen die verstrekt wierden, na den cours derselve te bereekenen. Fol. 1799v-1800v.

(Omdat de gouverneur in zijn brief aangaande het eerste punt niet naar behoren de voor- en nadelen van de verpachting van de tollens heeft uiteengezet, heeft de Hoge Regering, aannemende dat dat voordeliger zal zijn, met verpachting ingestemd, tenzij de gouverneur gegronde redenen voor het tegendeel mocht hebben. Wat het tweede en derde punt betreft [fol. 1801] vindt men de bezwaren die de gouverneur tegen verpachting van de blauwververij en het zegelrecht aanvoert, niet van voldoende gewicht om daarvan af te zien. Er wordt in een statuut vastgelegd dat alle koopbrieven van huizen en slaven, en de vrijbrieven op gezegeld papier geschreven en gepasseerd moeten worden. Wat het vierde punt betreft zal alsnog de mening van de gouverneur over het betalen van de textiel met driebeeldige pagoden⁹ gevraagd worden. Men zal hem bevelen inmiddels alles te doen wat het belang van de Compagnie dient. [fol. 1802] Het is ook goedgevonden dat gouverneur en raad alle wenselijke middelen gebruiken om de schilderkunst in Palicol te behouden en te voorkomen dat de schilders naar de concurrenten overlopen. Alle beschilderde doeken voor de Compagnie kunnen zo nodig te Palicol geproduceerd worden. Maar omdat het door eigen belang is ingegeven, is het voorstel van het opperhoofd om aldaar het verbod op particuliere handel in textiel voorwaardelijk te maken, afgewezen. Het opperhoofd te Bimlipatam, Pieter Abrahamsz. Bronsveld, stelde in zijn brief van 7 augustus 1763 voor om het dorp daar en de mond van de rivier met de zoutpannen in bezit te nemen om veel kooplieden en andere vermogende mensen aan te trekken, die dan onder de vlag van de Compagnie van dat dorp een handelsstad zouden kunnen maken. [fol. 1803] Daar de gouverneur in zijn aparte brief zijn mening daarover niet heeft gegeven en omdat een nadere toelichting ontbreekt, is hierover geen besluit genomen. Aan Bronsveld zal gevraagd worden wat het dorp, de mond van de rivier en de zoutpannen zouden kosten, hoe ze te verwerven zouden zijn, wat de blijvende voordelen zijn en of men dan van de afpersing door de prins en de zijnen gevrijwaard zou zijn. Ook de gouverneur moet zijn mening geven. Dit alles blijkt uit de besluiten en de aparte brief aan de gouverneur van 20 januari 1764. Vervolgens was er op 30 april een volgende brief gereed, [fol. 1804] die evenwel door gebrek aan schepen pas met de brief van 14 juni werd verzonden. De brief van 30 april handelde voornamelijk over het besluit van 20 maart 1764 betreffende het opnieuw besproken voorstel en twee toegevoegde berichten van ingenieur Jan Fredrik Duntzfeld, die uit Coromandel was teruggekomen. Deze gingen over verbetering en vernieuwing van de vestingwerken te Nagapattinam. De besluiten hierover zijn al in de generale missive van 8 mei 1764 vermeld. Er wordt slechts aan toegevoegd dat met de brief van 30 april 1764 naar Coromandel extracten van de besluiten van 3 en 6 april zijn meegestuurd over het terugrekenen van f 4253 [fol. 1805] dat Batavia was aangerekend voor ondergewicht op diverse partijen en soorten goud. De besluiten over het laatste zijn meegestuurd. Aan de inzamelaars was een vergoeding van f 12.060 opgelegd voor tekorten volgens de berichten van de gecommiteerden op kalen, zowel lengte als breedte van de textiel die in het eind van 1763 met de Borssele, Sloterdijk en Kievitsheuvel was aangevoerd. Dit tekort bleek uit vergelijking met goede stukken textiel. Men wil met deze vergoeding de dienaars ter plaatse tot meer oplettendheid en zorg aansporen. In de gewone vergaderingen van 23, 24 en 27 mei 1764 zijn brieven uit Coromandel van 10 juli, 17, 20 en 21 oktober, 19 december 1763 en van 29 februari 1764 behandeld. Betreffende schepen en vaartuigen [fol. 1806] is geconstateerd dat de Jerusalem, die direct uit Nederland op weg naar Bengalen was, zonder enig nut te Nagapattinam is blijven liggen. Daarom is in een statuut vastgelegd dat, wanneer een schip daar langer dan viermaal vierentwintig uur wordt vastgehouden, de gage van de bemanning door de gouverneur moet worden vergoed, daar hij voor het vertrek van schepen verantwoordelijk is. Bovendien zal de Hoge Regering hem zijn ongenoegen doen

9 Drie-beeldjespagode, een pagode met driemaal de afbeelding van een hindoeïgodheid.

voelen. Daar het bestuur daarvoor één etmaal te kort vindt, is bepaald dat het schepen die op weg naar Bengalen Nagapattinam moeten aandoen om goud of iets anders af te geven, eveneens binnen vier etmalen moet doorsturen. [fol. 1807] Het is goedgekeurd dat het bestuur heeft bevolen, dat de naar Noord-Coromandel gestuurde Sloterdijk de pakken die op de zuidelijke kantoren Pulicat en Sadras gereed lagen, moet meenemen, als de uit Batavia komende Kievitsheuvel daarvoor te laat zou komen. Het bestuur werd toegestaan in het vervolg deze voorzorgsmaatregel te nemen. Het bestuur klaagde dat schipper Frederik Kelger ontijdig en tegen het bevel van 20 oktober 1763 met de Kievitsheuvel was vertrokken, zodat de ladingpapieren niet meegegeven hadden kunnen worden en over Ceylon naar Batavia zouden moeten gaan. Dit is uitgebreid bericht in de brief van het bestuur van 21 oktober die nog met de sloep Papegaai en met die papieren werd verzonden. [fol. 1808] Men liet het hoofd van Compagnies zeemacht, Nicolaas Houtingh, hierover onderzoek doen en deze heeft bericht dat de schipper zijn plicht heeft vervuld. Daarom is het bestuur aangespoord die papieren voortaan tijdig gereed te hebben en niet zoals in dit geval tot het laatste te wachten. De schepen moeten voor de vastgelegde datum van 15 oktober kunnen vertrekken, anders zijn alle nadelige gevolgen voor rekening van het bestuur. Van de drie sloepen de Haak, Papegaai en Nachtegaal die naar Coromandel zijn gezonden, is de eerste in de straat van Sunda lek geworden en moest terugkeren. [fol. 1809] In de plaats hiervan is de sloep die voor Ambon bestemd was, eveneens Haak geheten, aangehouden. Daarheen zal in het vervolg een andere gestuurd worden. In de genoemde vergaderingen is de textielhandel uitgebreid behandeld. In de eerste plaats het besluit van het bestuur van 7 april 1763 om toe te staan dat de kooplieden te Pulicat een hogere prijs krijgen om de extra bestelling uit Batavia te kunnen uitvoeren. Daarover zal pas een besluit genomen worden, wanneer de kwaliteit en de winst op deze textiel bekend zijn. Intussen is bevolen in de contracten, de besluiten, zowel als in de brieven de verandering van de prijzen per soort van textiel in Hollandse guldens te vermelden, met het percentage van de verhoging of verlaging. [fol. 1810] Zo kan het verschil in één oogopslag gezien worden. Omdat het veel te duur was, is het een goede zaak dat volgens de brief van 10 juli 1763 het bestuur ervan heeft afgezien het extra bestelde guinees van arne¹⁰ te kopen. Dit is ook van toepassing op de aanbeveling aan het bestuur te Pulicat om er alles aan te doen de aanbestede textiel voor het vertrek van de schepen uit Coromandel in te zamelen en niets meer na uitvoering van de bestelling aan te nemen, met uitzondering van gelijke soorten die een volgend jaar besteld zullen worden. Al het textiel dat op de extra bestelling uit Batavia gereed is, mag geaccepteerd worden, maar deze toestemming is niet van toepassing op een andere, of een gewone bestelling. [fol. 1811] Het bestuur moet het bevel in de brief van 20 januari 1764 strikt nakomen en niets boven de gewone bestelling of in tegenspraak daarmee accepteren, of verzenden, bijvoorbeeld geen Nagapattinamse soort voor de bestelde Sadrase etc. Dit is een waarschuwing en voorkomt schade, zoals in het besluit van 8 mei 1763 genoemd. Dat betrof een partij van 166 pakken, namelijk 37 pakken guinees bruin blauw, 33 dito gewoon ruw, 14 pakken parcallen gebleekt, 7 pakken salempuris, 40 pakken parcallen bruin blauw, 35 pakken salempuris. Deze waren van andere kantoren in Coromandel in overeenstemming met de bestelling ontvangen. De Hoge Regering had besloten die voor de geldende prijs te verkopen. Wat ze echter minder dan 38 $\frac{3}{4}$ % winst geven, wat een onbeschadigde partij Coromandelse textiel tenminste oplevert, [fol. 1812] moet door de gouverneur en leden van de raad te Nagapattinam vergoed worden, omdat zij de goederen tegen de bestellingen in hebben verzonden. Dit had voor hen het nadelige gevolg dat ze bij de behandeling van het rendement van de bovengenoemde 166 pakken in de vergadering van 30 augustus 1764 wegens verlies en winstderving zijn belast met het aanzienlijke bedrag van f 41.683, dat ze overeenkomstig het bevel in de brief van 24 september 1764 onmiddellijk in de kas van de Compagnie moeten voldoen. Er is geen uitspraak gedaan over de toe-

---

10 Arne is onduidelijk, wellicht orne.

stemming van het bestuur om wat er voor de uit Pulicat voor Nederland in 1763 bestelde fijne roemals wordt betaald, tot 10 pagode het pak te verhogen. Dat gebeurde evenmin met de goedkeuring om de prijs voor de vandaar bestelde geruite chelassen van pagode 160,20,- tot pagode 170,- te verhogen, mits ze de geëiste lengte van 17 in plaats van 16 cobidos hadden. [fol. 1813] Voor besluiten over de verhoging door het bestuur te Coromandel van de prijzen voor uit Nederland bestelde textiel, worden de berichten van Heren XVII over te verkoop afgewacht. Het is een goed besluit van dit bestuur dat het geen verhoging heeft toegestaan op monsters vanuit Pulicat van cambayen en neusdoeken die uit Batavia waren gevraagd. Bij besluit van het bestuur van 7 april 1763 was die voor cambayen op pagode 44 en 48 het corge vastgesteld, en voor neusdoeken op 47 en 43 het corge. Het bestuur voerde aan dat er tenslotte wel zoveel verhoogd kon worden, dat de textiel alleen met verlies te verkopen zou zijn. Dat was niet de bedoeling van de Hoge Regering. Daarom is het bestuur ook bericht dat het wenselijk zou zijn geweest dat het, conform de brief van 17 oktober 1763, [fol. 1814] op 11 oktober niet had toegestaan de prijzen te verhogen die betaald worden aan de kooplieden te Nagapattinam. Dit betrof de extra bestelling uit Batavia van 16 maart 1762 van 300 corge sitsen en 135 corge diverse, waarvoor wat betreft de 300 corge van de eerste soort voor degene die reeds voor 25 pagode per corge waren aanbesteed, $1\frac{1}{2}$ pagode meer werd betaald, voor die van 20 pagode 1 pagode meer en voor die van 16 pagode $\frac{3}{4}$ pagode meer. Voor de 135¹¹ corge diverse is $\frac{2}{3}$ pagode, of 16 fanums meer betaald. Omdat de redenen die het bestuur daarvoor aanvoert, redelijk zijn, werd besloten af te wachten of die textiel zo een kwaliteit heeft en zoveel winst oplevert, dat deze prijsverhoging aanvaardbaar is. Daarentegen is het besluit van het bestuur van 1 augustus 1763 om de prijzen voor de door Batavia bestelde monsters van fijn guinees uit Jagannathpur te verminderen, wel goedgekeurd. [fol. 1815] Zoals dat besluit aantoont, was de prijs volgens het bestuur te hoog. De Hoge Regering heeft er echter zijn ongenoegen over laten blijken dat volgens de brief van 19 december 1763 de opperhoofden te Jagannathpur tegen het bevel de prijs voor fijn guinees, dat extra uit Batavia was besteld, op eigen gezag hadden verhoogd. Het voorwendsel was dat de kooplieden dit niet tegen de bij besluit van 1 augustus 1763 overeengekomen prijzen wilden leveren en dat het niet tot het voorjaar kon blijven liggen. Het is niet slechts geheel goedgekeurd dat het bestuur deze willekeurige daad geheel voor rekening van deze opperhoofden heeft gelaten, maar ze direct na de ontvangst van het bevel uit Batavia heeft opgedragen [fol. 1816] de prijsverhoging zonder enige tegenspraak in de kas van de Compagnie te vergoeden.)

In selver voegen hebben wij voor welgedaan aangemerkt, niet alleen dat de ministers, sonder eenige reflectie te slaan op het voorgeeven der kooplieden ten evengemelde comptoiren dat se dat jaar niet voldoen konde aan de ordre omtrent de vereevening van haare reekeningen, om de wille dat zij een montant van ruym 7000 pagode aan uytshotten nog in 's Compagnies cassa hadden leggen en tot dies verkoop voor het jaar 1764 geen kans sagen, egter ten dien opsigte bij die ordre gepersisteert, maar ook de voormelde Sadraspatnamse opperhoofden op het ernstigste onder het oog gebragt hadden haareieverloosheyd omtrent eene tijdige besorging der dat Compagnie opgedragene lijwaten in voldoening van de Bataviase extra eyschen, en het niet tijdiger te kennen geven van de g'opperde swarigheeden der kooplieden met betrekking tot dies voldoening.

Fol. 1816r-v.

(Er is met nadruk opgedragen om de daarbij bestelde sitsen geheel te leveren, [fol. 1817] daar het maar 56 corge betreft, en de bestelling van 150 corge blauw en gemengd guinees des te behoortlijker uit te voeren, op straffe dat al wat ontbreekt, voor hun rekening en verantwoording zal blijven. Het bestuur te Sadras vroeg, of het aan de bestelling voor Azië en die uit Batavia van gewoon gebleekt en bruin blauw guinees voorrang moest geven. De

11 In het origineel staat 435 corgie, wat een verschrijving lijkt te zijn.

Hoge Regering is het geheel eens met het antwoord van het bestuur te Nagapattinam dat dit bestuur zich moet schamen, dat het de eerstgenoemde bestelling van 60 pakken en de tweede bestelling van 75 pakken niet zou kunnen uitvoeren. Het is een bewijs van weinig zorg. Er is bevelen dat er in het vervolg beter op gelet wordt, dat bestellingen worden uitgevoerd. [fol. 1818] Er werd opgedragen bestellingen uit te voeren en niet iets anders te sturen. De toestemming in de brief van 31 december 1762 om alles van de derde soort dat tegen de gewoonte in voor Nederland was aangenomen, voor Azië te bestemmen is uitsluitend voor die maal bedoeld geweest om de kooplieden tegemoet te komen. Toen is ook verboden voortaan zulke derde soort, die het bestuur niet gewend was naar Europa te sturen, aan te nemen. Het bestuur heeft volgens zijn brief van 10 juli 1764 het verzoek van de Bimlipatamse kooplieden van 2500 pakken gewoon guinees, die ze voor het bevel uit Batavia om geen gewardeerde¹² soorten meer te accepteren hadden verworven, toch aan te nemen wat daaruit zou worden afgewezen, ingewilligd. [fol. 1819] Er is besloten daarover pas een besluit te nemen als die textiel in Batavia is aangekomen en is vastgesteld wat het rendement na rato van kwaliteit, lengte en breedte vergeleken met goede kwaliteit textiel is geweest. Dit uitsstel bleek des te juist daer het verschil met het guinees uit Jagannathpur maar f -,10 $\frac{3}{5}$ was, met dat uit Palicol maar f -,6,3 $\frac{2}{5}$, met die uit Bimlipatam f -,8,7 $\frac{4}{5}$, met dito f 1,1,8 $\frac{4}{5}$ en met het guinees uit Sadras maar f -,4,8 $\frac{3}{5}$. Dit geldt tot op zekere hoogte als een bewijs dat men de Hoge Regering tracht te duperen. Daarom is de Hoge Regering het er geheel mee eens dat het bestuur het verzoek van de opperhoofden te Bimlipatam [fol. 1820] om weer gewardeerde soorten te mogen leveren, geheel van de hand heeft gewezen. Men moet zich op het weven van deugdelijke doeken toeleggen. Het bestuur is er op gewezen dat het kinderachtig is te beweren, dat het guinees bezuiden Bimlipatam naar Vishakhapatnam gaat, waar de Engelsen het tegen ropia 7 het stuk aannemen, en dat de rest, inclusief het uitschot, contant betaald wordt. De kooplieden moeten leveren wat ze hebben beloofd en al waren de beweringen van de opperhoofden juist, dan waren ze nog niet verplicht zich naar andere naties te richten. Over het aannemen van 2000 stuk gewoon guinees, die naar de dichtbijliggende blekerijen in het dorp Commerpalium waren gestuurd, heeft men, als het zo goed als in Bimlipatam is, niets op te merken. Als het anders zou zijn, [fol. 1821] wordt het voor rekening en risico van de residenten gelaten, omdat ze buiten de bestelling zijn gegaan. Maar het toevoegen van 12 sipoys ter bescherming van de wassers en de textiel tijdens het vervoer naar de blekerijen wordt afgewezen, omdat dat de levering te duur maakt, hoewel deze kosten niet ten laste van de textiel worden gebracht. Tenzij de kooplieden, of leveranciers, deze kosten dragen, moet zulke hulp worden geweigerd. Het is wel goedgekeurd dat 63 $\frac{63}{160}$ pakken uitschot, die in mindering op hun schuld te Nagapattinam waren vastgehouden, aan de kooplieden te Porto Novo zijn teruggezonden. Dit is al in de generale misive van het vorige jaar gemeld. De waarde van deze textiel van pagode 3991,-, of [fol. 1822] f 19.156, was volgens de brief van 17 oktober 1763 reeds in de kas van de Compagnie gestort. Maar het bestuur is wel opgedragen om overeenkomstig het jongste bevel de schulden van kooplieden jaarlijks in te volderen en bij het overlijden van een koopman een andere te kiezen die in staat en bereid is de schulden van zijn voorganger op zich te nemen. Men constateerde met tevredenheid dat dit te Pulicat is geschied bij het vervangen van de overleden koopman Boetoe Moetoe Chittij door de zoon van de koopman te Madras Poendi Nagoe Chittij, genaamd Pommoe Chittij. Het bestuur verwachtte dat men daarbij op de schuld van de overledene geen schade zou lijden. [fol. 1823] Er is sterk op aangedrongen ervoor te zorgen dat de belastingen van de eigen dienaren van de Compagnie geïnd worden en dat telkens wordt bericht hoe het daarmee is. Dit geldt in het bijzonder het bestuur te Bimlipatam dat het vorige jaar belast werd met de winstderving van f 18.341 op 121 pakken gewoon guinees uitschot, die te Batavia publiekelijk waren verkocht. Als dit bevel nog niet is opgevolgd, komt alle schade voor re-

12 Gewardeerde soorten, niet duidelijk, wellicht inferieure soorten.

kening van het bestuur. Het bestuur beloofde in de aangehaalde brieven, en in het bijzonder in die van 17 oktober 1763, dat het boven de deugdelijke soorten alleen gewardeerde textiel zou aannemen en de waarde te zullen bepalen naar rato van het verschil in lengte en breedte met de deugdelijke doeken. Zo hoopte het van betaling van schade bevrijd te blijven. [fol. 1824] Desondanks is de Hoge Regering daarop niet gerust en vond het raadzaam bij het hierboven genoemde bevel te blijven om geen gewardeerde textiel meer te zenden, daar, zoals hierboven is aangetoond, het verschil in prijs met de goede en deugdelijke exemplaren gering is. Dit maakte duidelijk dat dit bevel wordt overtreden. Het bezwaar van het bestuur dat een vergoeding in 1762 van f 115 op textiel die wijlen gouverneur Steven Vermont op proef had laten maken, ieder daarvan wel zou weerhouden, is uit de weg geruimd met te kennen te geven dat er van iedere proef met vreemde soorten afgezien moest worden en dat er niets meer op proef naar Batavia gezonden mocht worden, daar de Compagnie daarbij zelden of nooit de kosten heeft goedge maakt. [fol. 1825] Hoezeer het bestuur in zijn brief van 17 oktober 1763 ook betuigt dat het alles in het werk zal stellen om de bestellingen voor Nederland, zowel als voor Azië, zoveel mogelijk nauwkeurig uit te voeren, constateerde men toch met leedwezen dat volgens de brief van 19 december 1763 de inkoop voor 1763 tamelijk gebrekkig is uitgevallen met maar 2782½ pakken textiel, wat 345¼ pakken minder is dan in 1762. Volgens de overgegeven lijst verschilt in het bijzonder het geleverde 44.892 stukken met wat voor Nederland was besteld. Het bestuur is nadrukkelijk bevolen om alles op alles te zetten om de bestelling voor Nederland conform de soorten, kwaliteiten [fol. 1826] en maten zo volledig mogelijk uit te voeren. Dit klemmt temeer daar de bestelling voor Azië door de geringe afzet en het vervallen krediet te Batavia waardoor de voorraad daar nog aanzienlijk is, alsmede ook door de beperkte afzet op de buitenkantoren, zeer matig is gehouden. Voorts bleek aan de ene kant uit de brief van het bestuur van 17 oktober 1763 dat, ondanks alle moeite door de opperhoofden, de kooplieden te Pulicat niet te bewegen waren geweest koopwaren voor de textiel aan te nemen, omdat ze dan van de ene in de andere ruïne zouden geraken. Aan de andere kant deed het genoeg dat volgens die brief de kooplieden te Palicol overgehaald konden worden om textiel te leveren tegen 12.000 pagode aan goederen uit de pakhuizen te Jagannathpur. [fol. 1827] Tevens zijn de besluiten van het bestuur van 7 april en 28 november 1763 om deze kooplieden het gepretendeerde opgeld van pagode 5343 voor textiel die sinds 1751 door hen tegen goederen was geleverd, toe te staan, goedgekeurd. Het bestuur baseerde zich bij deze besluiten op de Nagapattinamse resolutie van 13 februari 1750, waarbij aan deze kooplieden bij verwisseling van drie-beeldige pagoden een opgeld van 2 % werd gegund. Maar toen de kooplieden dit opgeld afwezen, werd bij het tweede besluit van 28 november 1763 bepaald dat voor dit geld slechts een opgeld van 1 % zou worden gegeven. Men hoopt dat ze dit hebben aanvaard en dat de zaak zo uit de wereld is. Omdat er al enige jaren niet zo een soort goud voor het slaan van drie-beeldige pagoden [fol. 1828] is aangevoerd, is het een goede zaak dat de kooplieden in ruil voor textiel handelswaar willen aannemen. Daarmee moet worden voortgegaan, mits de rekening met deze kooplieden jaarlijks wordt vereffend en te Nagapattinam wordt gecontroleerd. De bewindhebbers van de kamers Hoorn en Enkhuizen hadden in hun brieven van 8 april en 21 mei 1761 gerapporteerd dat er een tekort in de lengte van de textiel was die de gewezen opperhoofden te Bimlipatam Jan Aping en Frederik Willem Bloeme hadden aangenomen. Deze residenten verklaarden in een bijlage bij het besluit van het bestuur van 19 augustus 1763 dat dit was te wijten aan de onoplettendheid van de gecommitteerden die de nameting hebben verricht. [fol. 1829] De vergoeding van dit tekort is aan deze gecommitteerden opgelegd. Dit gebeurde eveneens met een tekort op de lengte van te Jagannathpur ingezamelde textiel, dat door de kamer Hoorn was opgemerkt. Een tekort in lengte door de kamer Enkhuizen geconstateerd, op te Bimlipatam ingekochte textiel, wordt, voor zover ze ervoor getekend hebben ter vergoeding opgelegd aan resident aldaar, Pieter Abrahamsz. Bronsveld, en aan de gecommitteerden. De Hoge Regering is het ermee eens dat het bestuur de opperhoofden te Sadras zijn ongenoegen liet weten over het niet uitvoeren van de bestellingen vandaar en

van het niet zenden van het uit Nederland bestelde pak sits op fijne murissen geschilderd. De opperhoofden wisten dat de Hoge Regering daarover al sinds 1756 had geklaagd en om uitleg had gevraagd. Volgens hun latere brief van 28 juli 1764 zonden deze opperhoofden te Sadras op de bestelling van het voorafgaande jaar voor Nederland 100 stuk sits [fol. 1830] naar Nagapattinam. Er is ontevredenheid over betoond dat het bestuur te Palicol niet alleen voor fijn guinees, maar ook voor sitsen, gingams en spreien een hogere prijs had betaald dan te Jagannathpur was voorgeschreven, omdat de handelaren die voor de eerste soort te laag vonden. Het is juist dat het bestuur te Nagapattinam deze eigenzinnige handelwijze geheel voor rekening van de dienaren te Palicol heeft gelaten. Er is nadrukkelijk aanbevolen om voortaan de prijzen te Palicol in de brieven te vermelden.)

Den gedaane nadeelige verkoop te Bimilipatnam, na het genoteerde bij der ministers brief de dato 19 december 1763 van het aan den overleedene Compagnies koopman Sicca Wirana toebehoord hebbende huys, voor niet meer dan 130 en twee zijner drie vaartuygen voor 770, of tesamen 900 ropia, alsmeede het door die residenten bedeelde dat er tot het derde vaartuyg geen koopman zoude opgedaagd wesen, ons, sowel als de ministers, vrij nadenkelijk te voorengkomen zijnde, nadien die opperhoofden volgens haare successive gedaane taxatie van derselver waarde het gedagte huys op 200, mitsgaders de drie vaartuygen op circa 5000 ropijen geschat hebben, buyten en behalven dat zij geene de minste mentie komen te maaken, nog van de reeden van dit considerabel different, nogte ook niet van de oorszaak of uyt wat hoofde er geen koopman tot dat derde vaartuyg te voorschijn was gekomen.

Fol. 1830v-1831r.

(Het is geheel goedgekeurd dat er door het bestuur om uitleg is gevraagd, en een besluit is uitgesteld tot de uitleg is ontvangen. Dat is ook het geval met het verzoek van het opperhoofd Pieter Abrahamsz. Bronsveld dat een vergoeding die hem was opgelegd ten laste van zijn soldijrekening zou worden gebracht, totdat hij te Nagapattinam een nader verzoek had ingediend. Hij voerde daarvoor zijn bekende armoedige omstandigheden aan. In zijn brief van 14 oktober 1764 geeft het bestuur daarover een nader verslag. Hierover kan pas in de gewone vergadering in het aanstaande jaar een besluit worden genomen, temeer daar de kwestie van Bronsveld en zijn secunde Jan Visser, waarover hieronder meer wordt gezegd, een andere loop heeft genomen. In de brief van 14 juni 1764 naar Coromandel is te kennen gegeven dat men verwacht, [fol. 1832] dat het bestuur de nodige maatregelen treft om de Compagnie geheel geen schade te laten lijden. Dat betreft ook de gelden die de residenten Bronsveld en Visser opnieuw aan de oud-koopman Parrie Poerie Rayou Naijkoelo gunden, waarmee zijn oude schuld van pagode 21.881,21 $\frac{3}{8}$ werd vermeerderd. De schuld was onder de opperhoofden Gijsbert van Velsen en Jacobus Henricus van Jever ontstaan. De opnieuw verstrekte gelden moeten door die residenten aan de Compagnie terugbetaald worden. Ze gooiden goed geld naar slecht geld. Er is nadrukkelijke bevolen dat als Bronsveld en Visser het nog niet hebben terugbetaald, het bestuur dit direct moet laten gebeuren. Anders zal dit op hun rekeningen voortlopen. [fol. 1833] In de vergadering van 28 november 1763 besloot het bestuur het uitschot van textiel dat te Nagapattinam bij herkeuring niet aanvaardbaar was bevonden, voor rekening van de leveranciers publiekelijk te verkopen. Het ging om uitschot van 980 stuk guinees gewoon gebleekt, 151 stuk salemipuris dito, 16 stuk parcallen dito, 18 stuk bethilles otizaal, 211 stuk guinees bruin blauw, 35 stuk salemipuris dito en 18 stuk baftas gewoon gebleekt. Deze verkoping is een goede zaak en spoort de leveranciers hopelijk aan de kwaliteit van de textiel te verbeteren. In de beantwoording in de marge van de extracten uit de generale missive uit Nederland van 25 oktober 1762, die bij de brief van 19 december 1763 was gevoegd, en in deze brief zelf, wordt verzocht de bevelen tegen het particuliere vervoer van textiel [fol. 1834] en het verbod aan de gezagvoerders van schepen deze onder de hun toegestane lading mee te nemen, te verzachten. Dit verzoek en de redenen daarvoor konden nog niet behandeld worden.)

So hebben wij beslooten daarop eenlijk te remarcqueeren dat wij hierdoor hoe lang

hoe meer ondervinden het de dienaren nooyt aan schoonschijnende redenen en argumenten komt te manqueeren, wanneer eygen intrest den grondslag is van alle voorkomende bewegingen.

Fol. 1834r-v.

(De Hoge Regering is ontstemd over het langdurige overleg met het huidige opperhoofd te Pulicat, Philippus Jacobus Dormieux, over de schulden die de kooplieden hebben gemaakt, toen hij opperhoofd te Sadras was. Hiervan is reeds in de generale missiven van eind december 1762 en 1763 melding gemaakt. [fol. 1835] Dormieux is hiervoor in de brief van 16 maart 1762 voor pagode 10.013,- verantwoordelijk gesteld. Zelfs zal hij dit geld moeten restitueren, als die kooplieden in gebreke zouden blijven, of niet in staat zouden zijn het te voldoen. Het bestuur heeft er niet voor gezorgd dat dat geld in de kas van de Compagnie werd gestort, of dat er borgen voor zijn gesteld. De Hoge Regering heeft zijn ongenoegen hierover nadrukkelijk laten blijken. Mochten Dormieux, noch de kooplieden te Sadras deze pagode 10.013,- gerestitueerd hebben, dan moet het bestuur dit onmiddellijk contant uit privé geld doen met behoud van verhaal op Dormieux én op hen die daartoe al lang waren verplicht. [fol. 1836] De Hoge Regering las tot haar ongenoegen in de brief van 17 oktober 1763 dat van de schuld van de kooplieden te Bimlipatam van pagode 16.452, later vermindert tot pagode 7752, in een vol jaar niets was afbetaald. De secunde daar, de boekhouder Jan Visser, had het arrest dat hij samen met de overleden onderkoopman Jan Willem Bosschaart op de goederen van de gewezen opperhoofden Jan Aping en Frederik Willem Bloeme had gelegd, opgeheven. Visser was daarvoor verantwoordelijk geacht, daar de borgen die Bosschaart en hij daarbij hadden gesteld in geval van overlijden, insolvent waren gebleken. Het bestuur stond toe dat Visser, samen met het opperhoofd Pieter Abrahamsz. Bronsveld, jaarlijks f 3000,-, of op zijn minst f 2000,-, of zoveel meer als ze wilden, van die schuld zouden aflossen. Gezien de omvang van deze schuld zijn deze aflossingen te gering, daar het dan ruim 12 jaar zou duren voor ze was afgelost. [fol. 1837] Daar deze overeenkomst niet in de haak is en strijdig met de waardigheid van de Compagnie, is ze vernietigd. Het bestuur is bevolen om Visser en het opperhoofd Bronsveld jaarlijks pagode 1000 te laten aflossen en bovendien Visser voor de volle som borgen te laten stellen. Het is wel goedgekeurd dat het bestuur bij besluit van 5 juli 1763 pagode¹³ 1320 heeft laten afboeken ten gunste van de vorst Visia Ramarasu en, ter voorkoming van onlusten, aan hem heeft uitbetaald. Uit de verantwoording van Visser bij dit besluit bleek dat er van de pacht voor het dorp Bimlipatam en onderhorigheden van pagode 20.220 die in de caul, of de overeenkomst, was vastgelegd, in de jaren 1758 tot en met 1763 maar pagode 20.000 per jaar was afgeboekt. Visia Ramarasu had het verschil van pagode 1320 opgeëist. [fol. 1838] Daar deze gang van zaken onrechtmatig is, werd het bestuur bevolen deze post jaarlijks te vereffenen. Omdat die zonder enige machtiging is gedaan, is het juist dat het bestuur het verzoek van Visser in genoemde verantwoording om de door hem betaalde ropia 5921 af te schrijven, niet heeft ingewilligd en de betalingen voor de verantwoording van wie het betreft heeft gelaten. De ropia waren uitgegeven aan diverse gelden en geschenken aan de vorst Visia Ramarasu en zijn moeder. Aangezien wie het betreft een vage aanduiding is, werd het bestuur opgedragen de betaling direct te laten geschieden, of dat het die uit hun eigen zak moet voldoen. Bovendien is het bestuur bevolen om wat het bestuur te Bimlipatam aan de bouw van het fort heeft uitgegeven [fol. 1839] boven de bepaalde som, direct te laten vergoeden, alsmede de veel te hoge onkosten bij de zogenaamde belegering van dat kantoor in 1761 en tenslotte ropia 663³/₄ die de gewezen secunde Carel Lodewijk Hagemester had ontvangen voor goederen van de voortvluchtige tolk en brahmaan. Deze waren door Hagemester niet in de boeken opgenomen. Ze zijn door het bestuur terecht aan de bovengenoemde Bronsveld ter vergoeding opgelegd, omdat hij bij het vertrek van Hagemester daarop had moeten letten. Bij in gebreke blijven

13 In de tekst staat éénmaal ropia, wat kennelijk een vergissing is.

zullen die posten absoluut voor rekening van het bestuur komen. Overeenkomstig de generale missive van het voorafgaande jaar is ropia 20.000 voor rekening van het bestuur gelaten. De gewezen opperhoofden te Bimlipatam, Jan Aping en Frederik Willem Bloeme, meenden dit aan de vorst Poese Pattij Ananderasoe in mindering op de pacht betaald te hebben, maar door bedrog van Compagnies tolk en brahmaan had Ananderasoe dit als geschenk ontvangen. Daarom is het verzoek van het bestuur dit besluit in te trekken afgewezen. [fol. 1840] Bijzonderheden zijn in het besluit van 24 mei 1764 te vinden. Als het bestuur deze vordering nog niet heeft vereffend, moet het deze direct in de kas van de Compagnie storten, met behoud van verhaal op degenen die er aansprakelijk voor zijn. De Compagnie mag hoe dan ook geen schade lijden. In de brief van 14 oktober berichtte het bestuur dat de gewezen opperhoofden, Jan Aping en Frederik Willem Bloeme, deze zaak voor ropia 9300 met een dienaar van de genoemde vorst hadden kunnen regelen. Daarmee is ze geheel afgedaan. De Hoge Regering was genoodzaakt om een besluit over het verzoek van het bestuur uit het vorige jaar de geleden en nog te lijden verliezen op de pacht te Bimlipatam en onderhorige dorpen te mogen afschrijven, weer uit te stellen, [fol. 1841] totdat de gevraagde uitleg en overwegingen van de opperhoofden aldaar ontvangen zijn. Tevens is gevraagd in hoeverre het bevel aan die opperhoofden van 31 mei 1763 om de nieuwe verstrekkingen aan de inheemse kooplieden en hun oude schuld direct in de kas te storten, is uitgevoerd. De Hoge Regering verwacht dat er voor gezorgd is dat de Compagnie geen schade lijdt, te meer daar de opperhoofden te Bimlipatam in hun brief van 23 maart 1763 naar Nagapattinam hebben bericht dat de schuld van de kooplieden bijna afgelost was. Men is tevreden dat het bestuur de opperhoofden te Bimlipatam heeft bevolen zich te verantwoorden over een bedrag van f 28.175 ten laste van de overleden koopman van de Compagnie Sjeika Wirana. Het bestuur stuitte in zijn vergadering van 5 juli 1763 op dit bedrag onder een nieuwe schuld van f 66.152. [fol. 1842] Het kwam voort uit onaanvaardbare 6½ pakken bethilles en 21 fardelen gemeen gebleekt guinees, die in 1761 uit Nagapattinam naar Bimlipatam waren teruggezonden. De koopman Sjeika Wirana was daar wel voor gedebiteerd maar er viel niet te constateren waar deze textiel was heengegaan. Deze schuld moet onmiddellijk na het ontvangen van dit bevel in de kas van de Compagnie gestort worden. De hele gang van zaken wijst, zoal niet op trouweloosheid, dan toch wel op een overgeeflijke slordigheid en onoplettendheid, die aantoonde dat er op de opperhoofden te Bimlipatam geheel niet gesteund kan worden. Er wordt pas een besluit genomen, als het bevel om terug te storten is opgevolgd. Intussen werd bevolen duidelijk te maken of, volgens de opgave van de gezamenlijke schulden van de kooplieden, aan Ankoel Panda Kistnama pagode 6038 meer was toevertrouwd dan hij textiel in voorraad had, [fol. 1843] en of dit behoorlijk vereffend was. Bovendien is gevraagd hoe het met schulden van kooplieden en wassers te Palicol, die volgens de brief van het bestuur van 17 oktober 1763 f 38.890 waren, is gesteld. Maar de kooplieden moeten nog het geld voor 360 stuk fijn guinees en 500 diverse fatcherijs ontvangen. De doeken waren nog niet gemeten en konden daarom niet bij hun voorraad worden ingeboekt, maar ze zullen wel bij het aftopen van de leverantie voor dat jaar vereffend worden. Bij het doornemen van de genoemde lijst van gezamenlijke debiteuren, waarom al lang gevraagd was en die pas met de brief van 17 oktober 1763 werd ontvangen, is gebleken dat de lijst al per eind augustus 1762 was afgesloten. Er kan daarom wegens veranderingen geen actueel besluit over genomen worden. [fol. 1844] Bijzonderheden over verscheidene schulden ontbreken en van de dubieuze vorderingen, die te Porto Novo f 15.128 en te Jagannathpur f 5137 bedragen, wordt niet vermeld wat de oorzaken ervan zijn. Bovendien zijn ze in de algehele optelling van schulden weggelaten, zodat ze oninbaar, dan wel twijfelachtig lijken te zijn. Met misnoegen over deze slordige behandeling is het rondgezonde bevel van 29 november 1762 vernieuwd om jaarlijks niet alleen een lijst van de schulden van de kooplieden, maar ook van alle crediteuren van de Compagnie die een achterstal op vergoedingen en belastingen hadden, via Ceylon naar Batavia te sturen. Het is goedgekeurd dat het bestuur volgens zijn brief van 17 oktober 1763 de dienaren te Jagannathpur heeft bevolen om, wat de afzet van handelswaar

betreft, de prijzen van Japans staafkoper, [fol. 1845] die zij naar eigen goeddunken vaststelden, en die van andere goederen aan te passen en in de stukken te specificeren, zoals ze in de facturen zijn vermeld. Het bestuur besloot op 5 juli 1764 de dienaren te Jagannathpur te bevelen om de kandijnsuiker in plaats van met 20 % winst met 40 % te verkopen, en de huisbalken en djatiplanken in plaats van met 50 % voor niet minder dan het dubbele te verkopen. Dit is weliswaar goedgekeurd, maar het zou beter zijn geweest als die dienaren volgens het bevel de ontbrekende 150 % ter vergoeding was opgelegd. Dit is alsnog bevolen, al naar gelang ze wel dan niet zijn opgenomen in het generale rendement, gevoegd bij de brief van 19 december 1763, van in 1762/63 met 50 % winst verkochte houtwerken. Dit betreft)

1700 pees kiate planken de 1 à 1½ duim kostende	f 850, -	-
47 pees zwalpen	f 253, 16	-
100 pees tinkanse planken grote kostende	f 491, 5	-
en diverse andere houtwerken kostende	f 719, 8	-

waarvan wij de kopers de betaling van het manquerende anderhalf capitaal advans, almeede opgelegd, en de ministers nog daarenbooven den verkoop van houtwerken, als niet dan met groote moeyte en belemmering der scheepen datheen gesonden kunnen werden, verbooden hebben, met ordre om geene andere te eysschen, dan die se inderdaat in 's Compagnies dienst benodigt zijn, temeer, nadien men uyt de exorbitanten eysschen die er dikwerf van werden gedaan, diend te beslyuten dat het eerder geschied uyt eygenbelang dan tot 's Compagnies dienst. Waaromtrent ons als een staaltje is tevooreengekomen den verkoop van de opgemelde 47 swalpen, also er volgens dien selfden brief van den 19^e december 1763, weder 123 andere hadden moeten werden opgekogt, die door den gouverneur gevallig opgedaan waren, hetgeen wij de ministers als een evidente blijk van hunne inattentie en slegt overleg onder het oog gebragt en waaromtrent wij haar een betere attentie gerecommandeert hebben in het vervolg.

Fol. 1846r-v.

[fol. 1847] Het is een goede maatregel dat het bestuur op 24 juli 1763 heeft besloten om onder andere 18.669 lb kruidnagels in 210 kisten, die met de Sloterdijk uit Batavia voor Jagannathpur waren bestemd, uit dit schip te lichten. De voorraad op dit kantoor was nog voldoende en de kruidnagels mochten tijdens de periode dat er geen scheepvaart kon zijn, niet aan gevaar in die onrustige streek blootgesteld worden. Er is toestemming gegeven om onder zulke omstandigheden de nodige voorzorgen te nemen. Met leedwezen werd uit de rendementen, gevoegd bij de brief van het bestuur van 17 oktober 1763, vernomen dat deze op de kantoren in Coromandel sedert 1 september 1762 in de vermelde maanden maar f 497.489 hebben bedragen. In 1762/63 bracht de gehele verkoop niet meer op dan f 590.460, of wel f 151.387 minder dan in het voorafgaande jaar. [fol. 1848] Men kan slechts hopen op betere tijden. De Hoge Regering heeft goedgekeurd dat het bestuur in zijn brief van 19 december 1763 aan de dienaren te Pulicat zijn ongenoegen heeft geuit, dat de kooplieden daar de handelswaar voor een lagere prijs dan die te Sadras verkopen. Er is bevolen maatregelen te treffen dat ieder gelijke prijzen hanteert. Er is op gewezen dat het overeenkomstig de aanbeveling van het bestuur zeer aangenaam zou zijn, als er alles aan gedaan wordt de afzet te laten toenemen. Dat voorkomt dat de goederen door lang in de pakhuizen te liggen in kwaliteit achteruitgaan, zodat ze voor iedere prijs verkocht moeten worden. Dat gebeurde [fol. 1849] met benzoë die te Pulicat, Sadras en Bimlipatam onverkoopbaar heeft gelegen. Te Pulicat werd ze met een verlies van f 316, of 30 $\frac{13}{16}$ % verkocht, te Sadras met verlies van f 1539, of 38 $\frac{11}{16}$ %, en te Bimlipatam met een nadeel van f 3182. Uit de brief van het bestuur van 10 juli 1763 en uit de monsters van garioffel nagels is met tegenzin opgemaakt dat met diverse vaartuigen uit Kedah te Porto Novo wel tussen 2 à 3 bahar specerijen zijn aangevoerd. Volgens een brief van de resident aldaar waren ze tegen 20 à 21 pagoden de man van 24 lb, of ongeveer f 4,16,- het pond, verkocht. Volgens nadere informatie waren niet alleen in 1763, maar al enige jaren eerder door de Buginezen met kleine vaartuigen grote hoeveelheden specerijen uit Ambon en andere plaatsen te Kedah aangevoerd. Dat zal wel

zo voortgaan. In de vergadering is vastgesteld dat deze specerijen van de echte soort waren, maar niet zo sterk van geur. [fol. 1850] In de generale missive van 31 december 1763 is onder Ambon reeds gemeld welke maatregelen tegen smokkel in deze waardevolle producten zijn genomen. In de hoop dat dit helpt, is het bestuur slechts bevolen om nauwkeurig na te gaan of er specerijen worden aangevoerd en zo ja, te rapporteren wat ze daarover te weten kwamen. In zijn brief van 29 februari 1764 vroeg het bestuur of het oude Perzische koper, waarvan de prijs op 86 pagoden de bahar van 480 lb was gesteld en waarvan 117.625 lb onverkoopbaar was, naar rato van het Japans staafkoper in prijs mocht verlagen. Zolang het laatste niet van 94 tot 86½ pagoden de 480 lb was verminderd, zou het oude Perzisch koper onverkoopbaar blijven. De Hoge Regering vond het in het belang van de Compagnie [fol. 1851] om de prijs van het oude Perzische koper aan de prijs van het Japans staafkoper aan te passen en de laatste desnoods zelfs te verminderen tot een winst van 100 %, of iets minder. Maar van deze toestemming mag geen misbruik worden gemaakt. Men hoopt dat de verkoop van handelswaren, en speciaal van Japans staafkoper, door de maatregelen in de geheime resolutie van 22 mei 1764, en het rondschrijven daarvan naar Ceylon, Coromandel, Surat, Bengalen en Malabar van 24 mei, nog zal toenemen. Daarom is de bestelling uit Coromandel van 775.000 lb Japans staafkoper, [fol. 1852] 63.000 lb nootmuskaat en 31.000 lb garioffelnagels uitgevoerd. Wegens de ruime voorraad daar is dit maal geen foelie gestuurd. De overige bestellingen zijn, zoveel de Hoge Regering daartoe in staat was, uitgevoerd. Dit blijkt uit de lijst van verzonden goederen hierboven. Omdat het alles was wat er in voorraad was, is er van de rsd 800.000, of f 1.920.000,-, die het bestuur aan goud had besteld, niet meer dan f 1.060.000,- voldaan. De Hoge Regering vindt dat het bestuur het daarmee, en met de f 250.000,- aan goud die uit het vaderland wordt verwacht, met de f 492.984 die met de Vrouwe Petronella in januari 1764 via Trincomale is toegestuurd, en met de voorraad volgens de brief van 19 december 1763 van f 1.074.330,-, wel kan stellen. [fol. 1853] In het totaal is dat f 2.877.315, wat zeker genoeg is, als de verkoop van de handelswaren een goede winst opbrengt. Uit de brief van het bestuur van 10 juli 1764 is vernomen dat er, in plaats van contanten tegen een hoge rente te lenen, 20.000 pagoden tegen assignaties op Nederland is geaccepteerd. Dit is voor de Compagnie veel voordeliger. Aangezien de Hoge Regering het daarmee eens is, gaf ze, als ze de bestelling van goud niet zou kunnen uitvoeren en het bestuur daardoor de bestelde textiel niet zou kunnen leveren, in haar brief van 31 mei 1763 toestemming [fol. 1854] om met een rabat van 8 % geld op assignatie naar Nederland aan te nemen tot wel drie ton.)

So hebben wij egter, uyt hoofde van het jongst ontvangene schrijvens van U Wel Edele Hoog Agtbare, de ministers gelast van absolut geen geld meer op assignatiën na Nederland in 's Compagnies cassa aan te nemen en daarentegen gepermitteert om, wanneer er in gangbare pagoden geld op assignatie, voor deze hoofdplaats aangeboden mogte werden, hetselve te accepteren al ware het ook desnoods sonder rabat, mits daartoe niet te ligt overgaande, dewijl onse intentie alleen daarheenen strekt om hierdoor het gebrek aan goud, waarin wij, door het niet bemagtigen van hetselve uyt China en den gebrekigen toevoer van andere plaatsen, zijn verserende na uytterste vermoogen tegemoet te komen.

Fol. 1854r-v.

(Wat de assignaties betreft bevreedmt het de Hoge Regering zeer dat het bestuur in zijn marginale beantwoording van de brief van Heren XVII van 25 oktober 1762, die bij de brief van 19 december 1763 aan de Hoge Regering was gevoegd, vermeldt dat het, [fol. 1855] naast de gemelde 20.000 pagoden op assignatie naar Nederland, naderhand nog eens 25.000 pagoden heeft geaccepteerd, zonder dat het daarvan in zijn brieven naar Batavia enige melding heeft gemaakt. Dat gebeurde ook niet met een derde acceptatie van ruim 7727 pagoden, die in de lijst van getrokken assignaties op Nederland is vermeld, die bij de brief van het bestuur van 19 december 1763 aan Heren XVII was gevoegd. Dit is een slordigheid, waarvoor het bestuur ernstig is gewaarschuwd. Uit de besluiten van het bestuur van 19 augustus

en 19 december 1763 blijkt dat het eerst 3000 gouden kobans tegen $3\frac{1}{4}$ pagoden, en naderhand nog 2203 gouden kobans tegen $3\frac{3}{16}$ nieuwe pagoden het stuk heeft verkocht. Omdat dit maar $3\frac{2}{3}$ en $5\frac{9}{16}$ % verlies heeft gegeven, is het goedgekeurd, te meer daar volgens het bestuur [fol. 1856] deze kobans bij convertering bij de munt in pagoden veel meer nadeel zouden hebben opgeleverd. Daarom is ook opgedragen om met de verkoop van het restant van 1872 stuks, en wat nog uit Batavia zal worden ontvangen, voort te gaan. Over de munt en het munten valt niets op te merken, maar betreffende de domeinen is het verzoek van de pachters van Compagnies dorpen onder Nagapattinam behorende, dat in de brief van het bestuur van 10 juli 1763 werd overgebracht, zeer duister en onbegrijpelijk. Ze vroegen een tegemoetkoming in de schade die ze door de vreselijke en ongehoorde droogte gedurende ruim zes maanden op de nely en het klein gewas geleden hadden. Volgens het rapport van de gecommiteerden onderkoopman Boerse en boekhouder Frederik Willem Bloeme zou die het aanmerkelijk aantal van 851.498 $\frac{1}{4}$ maten nely en 37251 maten klein gewas hebben bedragen, zoals camboe, natjenij, wargoe, katjang, tinnekoloe etc. [fol. 1857] Daarbij kwam nog 858 pardaas en 6 fanums in geld. Het verzoek is onduidelijk, omdat noch uit de brief van 10 juli 1763, noch uit de resoluties van 26 februari en 7 april 1763 blijkt hoeveel die pachters werkelijk verschuldigd zijn en wat de tegemoetkoming in billijkheid zou moeten bedragen. Een besluit in deze zaak is uitgesteld, temeer daar het bestuur in de latere brief van 17 oktober 1763 verzekert dat het achterstal voldaan zou worden met wat de pachters over 1763 nog schuldig waren. Er is integendeel tevredenheid over getoond dat er bij besluit van 6 september 1763 maatregelen zijn genomen om te Sadras een hogere verpachting van bettel en tabak te verkrijgen en dat de dienaren daar zijn aangespoord om alles in het werk te stellen, wat voordelig voor de Compagnie is, alsmede de zware onkosten maar enigszins dragelijk maakt. [fol. 1858] Bovendien is het gunstig dat de domeinen van het hoofdkantoor in Nagapattinam bij de gebruikelijke verpachting per eind augustus 1763 pagode 56,6,- meer dan het voorafgaande jaar en dus pagode 10.737,12,- hebben opgebracht. Dat geldt tevens het bericht in de brief van 19 december 1763 dat alle pachten in Coromandel meer opbrachten dan in het voorafgaande jaar. Het is goedgekeurd dat het bestuur de dienaren te Bimlipatam beval om de winst op het munten van dabusen niet langer in mindering te brengen op het verlies op de pacht van de onderhorige dorpen aldaar. Ze moeten afzonderlijk duidelijk blijven. Tevens is goedgekeurd dat, zoals de dienaren te Bimlipatam schrijven, deze pachten door het aanleggen van nieuwe zaaivelden en zoutpannen, zowel als door het toenemen van de inwoners en landbouwers, [fol. 1859] en vooral door vreedzame tijden geen verlies meer geven. Voorts is voor kennisgeving aangenomen dat volgens de specificatie bij de besluiten van 7 april en 11 oktober 1763 het zegelpapier in 1762/63 pagode 311,19,40 heeft opgebracht. Uit de hoofd- en negotieboeken van Coromandel over 1761/62 en de brieven van 17 oktober 1763 blijkt dat de winst na aftrek van de kosten in dat jaar f 332.114, dus f 281.170,- meer dan in het voorafgaande jaar, heeft bedragen. De inkomsten uit verkoop bedroegen f 812.212 en de overige inkomsten f 86.116. Daarover is tevredenheid betoond, maar hoewel de uitgaven met f 110.016 verminderd waren, bedroegen die toch nog het hoge bedrag van f 566.214. [fol. 1860] Dit is f 278.000 meer dan het in de memorie van bezuiniging vastgestelde bedrag van f 288.214,-. Hoewel het vaste voornemen is om de inkomsten te vermeerderen, zullen er een nauwkeurig toezicht en verstandig overleg nodig zijn om ze op het niveau van de memorie van bezuiniging te brengen. Het bestuur is dringend aanbevolen om daar naar te streven en is gewaarschuwd dat iedere onoplettendheid en toegeeflijkheid daarin ten nadele van de Compagnie op de schuldigen zal worden verhaald. Er was tevens niet aan te ontkomen ongenoegen te uiten dat bij de hoofd- en negotieboeken over 1761/62, [fol. 1861] wegens tijdgebrek en grote drukte, de toelichting en de bespreking van de uitgaven en inkomsten hebben ontbroken. Deze verontschuldiging is onacceptabel, vooral daar de negotieboekhouder Louis Filletas bij het besluit van het bestuur van 6 september 1763 was gemachtigd de boeken te sluiten, zodat er nog anderhalve maand was om ze volgens de voorschriften te controleren. Er is bevolen zo snel mogelijk te berichten waarom en door

wiens toedoen dat niet is geschied. De Hoge Regering is ermee akkoord gegaan dat het bestuur op 31 augustus 1763 heeft besloten om de rekening van onkosten op de handelswaaren te Nagapattinam in plaats van met $1\frac{1}{4}$ %, met $1\frac{1}{2}$ % te belasten, omdat ze een redelijk overschot vertoont. Maar het bestuur is wel geweest op de nalatigheid [fol. 1862] dat het exacte bedrag niet werd vermeld, zodat uit de negotieboeken moest blijken dat dit f 26.090 is. Men is er geenszins voldaan over dat volgens de brief van 17 oktober 1763 het bestuur de vereiste zorg zal dragen, dat de dienaren op de onderhorige kantoren op hun maandelijks onkostenrekening niets zullen opvoeren dat maar enigszins opvalt. Daarmee is niet voldaan aan het bevel in de brief van 31 mei 1763 om op te geven welke posten bij het besluit van 9 maart 1762 als zodanig zijn aangemerkt om door de declaranten te worden terugbetaald. Dit is tegen de bedoeling van de Hoge Regering, waarover ernstig ongenoegen is betoond. Er is bevolen hieraan direct te voldoen. [fol. 1863] In Coromandel horen de volgende vaartuigen thuis: 4 sloepen, namelijk de Anthonia Dorothea, Vianen, Poejoer en Robijn, de thonis de Jonge Galenus, Jonge Pieter, Andragiri en de Oranje Spruyt. In de memorie van aan deze schepen gedane reparaties en verstrekkingen over 1 september 1762 tot eind augustus 1763, die bij de brief van 19 december 1763 werd ontvangen, zijn de kosten niet berekend. Omdat dit op deze manier geen zin heeft, is het bestuur bevolen om jaarlijks in de memorie van reparaties de kosten van onderhoud aan ieder schip apart te vermelden. Wat de vestingwerken betreft, zijn reeds in de brief van 30 april 1764 naar Coromandel over de te Nagapattinam voorgestelde nieuwe werken [fol. 1864] de nodige bevelen gegeven. Daar is naar verwezen en men gaf te kennen te verwachten dat het bevel in de brief van 24 juni 1763 over de vestingwerken te Bimlipatam stipt zou worden uitgevoerd. Aangaande timmerwerk en reparaties is het bestuur, wegens de redenen die het daarvan in zijn brief van 17 oktober 1763 heeft gegeven, toegestaan om de woningen in het kasteel voor enige schrijvers aan te houden. Ook zijn de bevelen van het bestuur die in de brieven van 17 oktober en van 19 december 1763 zijn vermeld, goedgekeurd. Dat geldt ook de opgave van kosten van onderhoud en reparatie van f 14.242 over 1762/63 voor geheel Coromandel. Deze zijn f 15.236 minder dan het voorafgaande jaar. Het is bovendien zeer goed dat het bestuur [fol. 1865] de memorie van timmerwerk te Pulicat van f 1599,-, die zeer hoog is en f 881 boven die van de voorafgaande zes maanden, heeft afgekeurd. Het vroeg om de redenen van dit grote verschil. De Hoge Regering wacht dit laatste en een nader besluit van het bestuur af. Er is toestemming gegeven om de geschenken te Nagapattinam en op de onderhorige kantoren over 1762/63 bij inkoop t.w.v. f 7119, en verkoop f 10.486 af te boeken. Dit is bij inkoop f 1869 en bij verkoop f 1601 minder dan het voorafgaande jaar. Er is bevolen om wat betreft timmerwerk en geschenken slechts de beslist noodzakelijke uitgaven te doen. Daarom is goedgekeurd dat het bestuur heeft verboden [fol. 1866] om de pachter van de rivier Kistna het geschenk te geven, waarop hij aanspraak heeft gemaakt, maar slechts de 14 zilveren ropia's contant, die ook zijn voorgangers jaarlijks hebben ontvangen. Het is goedgekeurd dat er op de bestellingen uit Trincomale en Jaffna 16.500 parra nely is verzonden. Het bestuur is bevolen om bij een goede oogst Ceylon van wat het nodig heeft te voorzien en de eigen voorraad op het verbruik over vier jaar te brengen. Volgens de brief van 19 december 1763 was de voorraad per eind november 1763 maar 11.110 parra rijst en 32.160 parra nely, wat slechts voor een verbruik van ongeveer 19 maanden voldoende is. In dezelfde brief wordt gemeld [fol. 1867] dat verdeeld over Nagapattinam, Sadras, Bimlipatam en Jagannathpur de voorraad buskruit maar 145.059 lb is, waarbij die te Pulicat niet wordt genoemd. In de huidige kritieke omstandigheden is dat te weinig, maar daar er te Batavia niet meer gemist kon worden, is er op de bestelling van 40.000 lb salpeter maar 10.000 lb buskruit naar Coromandel verzonden. Volgens het bestuur was daar geen salpeter verkrijgbaar, maar er is bevolen toch te proberen het te bemachtigen. Het is de Hoge Regering opgevallen dat het bestuur op de goederen die met de Sloterdijk en Kievitsheuvel zijn aangevoerd, $2\frac{1}{16}$ % op 2160 lb en $2\frac{5}{16}$ % op 3000 lb garioffelnagels heeft afgeschreven. [fol. 1868] Die waren uit Batavia naar Pulicat gezonden. Bij besluit van 11 oktober 1763 had het bestuur die uit de Kievitsheuvel gelicht,

omdat er slechte nootmuskaat overheen was gestort. Hoewel bij het besluit van 23 juni 1761 de besturen op de buitenkantoren gemachtigd waren over niet te grote ondergewichten beslissingen te nemen, moeten deze ondergewichten toch als excessief worden beschouwd en bovendien trekken, tegen de opvatting van het bestuur, de kruidnagels eerder het vocht van de nootmuskaat aan, dan de nootmuskaat het vocht van de kruidnagels. Daarom is besloten ondergewicht tot één procent te accepteren en het meerdere te laten vergoeden door degenen die met de meerdere afschrijving hebben ingestemd. Ter staving dat de nootmuskaat slecht was geweest, zond het bestuur twee kisten naar Batavia. Van de eerste pakhuismeester aan de westzijde, de koopman Nicolaas Jan Dallens, [fol. 1869] werd daarover een schriftelijk rapport gevraagd dat op 28 mei in de vergadering is behandeld. Daaruit bleek dat de nootmuskaat die in 1763 naar Coromandel werd gezonden, van de minste soort is geweest en wegens tijdgebrek niet meer gezuiverd had kunnen worden, waardoor ze zo vuil was en meer dan gewoon ondergewicht heeft gehad. Bovendien was er de laatste vier jaar uit Batavia slechts middelste soort nootmuskaat naar Coromandel gezonden, waardoor het bestuur de magere nootmuskaat als slecht heeft aangemerkt, hoewel deze soort reeds daarvoor gewoonlijk naar de buitenkantoren werd gestuurd. Er is besloten om het genoemde rapport naar Coromandel te zenden om het bestuur aan te tonen hoe onvoorzichtig men met het opzenden van de twee proefkisten heeft gehandeld. De pakhuismeester heeft namelijk verklaard [fol. 1870] dat hij, niet wetende dat het monsters waren, de inhoud van deze kisten bij andere soorten heeft laten storten, zodat er niet vastgesteld kon worden wat de kwaliteit was geweest. Daarom is het bestuur opgedragen om voortaan niet alleen op de kisten en andere emballage, maar ook op de facturen te vermelden dat het monsters zijn. Dit was in dit geval nagelaten. Er is bevreemding over uitgesproken dat het bestuur in zijn brief van 17 oktober 1763 klaagt over de slechte staat van uit Batavia toegezonden houtwerk. Ter voorkoming zijn bij besluit van 28 mei 1764 voor alle buitenkantoren de nodige bevelen gegeven. Het bestuur te Coromandel is opgedragen om al het onbruikbare houtwerk publiekelijk te verkopen. [fol. 1871] De opbrengst dient men naar Batavia te zenden. Voor in- en afschrijvingen, belastingen en ontheffingen wordt verwezen naar de vergadering over Coromandel van 28 mei en de brief daarheen van 14 juni 1764. Betreffende diverse zaken wordt slechts opgemerkt dat het bestuur in zijn brief van 17 oktober 1763 meldt, dat de dienaren te Jagannathpur al enige jaren pagode 410,18,-, of f 2464, betalen voor het stuk land, waarop te Machilipatnam de logie is gebouwd. [fol. 1872] De Hoge Regering keurde het bevel naar Jagannathpur goed om daar van degenen die deze betaling kwamen innen, copieën te vragen van de brieven, waaruit hun recht op uitbetaling blijkt en tevens van de verklaringen van anderen die daar daartoe verschenen. Die moeten voor onderzoek naar Nagapattinam gezonden worden en er mogen slechts met expliciete goedkeuring vandaar betalingen worden gedaan. Ter voorkoming van nadeel voor de Compagnie is bevolen dat onrechtmatige betalingen in de kas moeten worden teruggestort, totdat er behoorlijk onderzoek is gedaan en daarover het nodige besloten is.)

Onder het artikel der moorse en heidensche regeering hebben wij alweeder het ongenoegen gehad bij der ministers advisen van den 10e julij 1763 te ontwaren hoe de Bimilipatnamse opperhoofden Bronsveld en Visscher, na veele gelegene tergvisatiën en genoegzaam als met geweld daartoe gedwongen, opnieuw aan den broeder en duan van den jongen prins Visia Ramarasoe, in name Sitta Ramarasoe, afgegeven hadden, een bedragen van 20.000 ropijen, ende zulks in mindering der pagtpenningen voor dat dorp en dies onderhorigheeden. Welke afgaave de ministers egter voor reekening van genoemde bediendens gelaten hebben uyt hoofde zij daartoe geene positieve qualificatie hadden verleent, onder betuyging egter dat gedachte opperhoofd sonder dies aflanging mogelijk nog so schielijk niet van de vexatiën des gemelde duans souden zijn ontslagen geraakt. En het dus nog al wel was dat zij, van twee quaade het beste moetende kiezen, de gemelde verstrekking in mindering der pagt hadden weten te bedingen. En dierhalven geconsidereert zijnde dat, ofschoon het wel te wenschen ware dat de afgave dier penningen hadde

kunnen ontweeken werden, de nood haar daartoe als gedwongen heeft.

Fol. 1872v-1873v.

(In vertrouwen dat deze betaling in mindering op de pacht wordt gebracht [fol. 1874] en dat er niets wordt afgegeven voordat deze vereffend zal zijn, laat de Hoge Regering dit rusten en wacht af wat er van zal komen. Het bestuur is opgedragen om er goed op te letten dat de Compagnie geen nadeel lijdt. Het afpersen van geld en andere nadelige omstandigheden die men te Jagannathpur vóór, zowel als na de bouw van het fort heeft moeten ondergaan, heeft de Hoge Regering doen twijfelen of deze residentie wel moet worden aangehouden. Buiten de verleden jaar gevraagde opheldering over het nadeel op de pacht en wat daarop nog verloren wordt, alsmede over de daarop gerealiseerde inkomsten en wat deze jaarlijks opbrengt, [fol. 1875] is van het bestuur gevraagd hoe de pachtrekening er nu bijstaat en of de inkomsten de pacht goedmaken. Verder wil men weten hoeveel er jaarlijks aan deze vorst en onderhorige dienaren wordt besteed, en of er zonder nadelige gevolgen niet aan hun jaarlijkse afpersingen is te ontkomen. Als al deze gegevens zijn ontvangen, wil de Hoge Regering een besluit over de vestiging te Jagannathpur nemen. Bovendien is het bestuur bevolen [fol. 1876] om de inkomsten en uitgaven verbonden aan de pacht jaarlijks geheel, of zo volledig als mogelijk, te vereffenen, daarvan een rekening op te maken en te berichten hoeveel de vorst aan pacht heeft ontvangen en of de Compagnie daarin een credit of een debet heeft. De Hoge Regering heeft ermee ingestemd dat er volgens de brief van het bestuur van 17 oktober 1763 en het besluit van 6 september, gecommitteerden naar de vorst van Thanjavur zijn gezonden ter begroeting bij diens komst te Tiruvalur. Het geschenk van pagode 411,12,- en de kosten van de heen- en terugreis van pagode 143,- zijn goedgekeurd, en tevens dat er in mindering op de toegezegde 18 olifanten [fol. 1877] al tien, die reeds van Jaffna waren overgezonden, naar Thanjavur zijn gestuurd, te weten 3 getande en 7 aliasen¹⁴. Helaas kon de vorst daarmee niet lang gunstig gestemd worden daar hij kort daarop is overleden.)

En nadien de ministers door dit sterfgeval en het optreden tot den troon van deszelfs zoon, in name Raasja Mania Rajasrij Thoelaja Raja Maha Raasje, volgens het genoteerde bij haare latere advisen van den 29^e februarij deses jaars, weder genoodsaakt zijn geweest eene deputatie derwaards te doen om dien nieuwen vorst met zijne komste tot den troon te begroeten en naar gewoonte te beschenken. Hetwelke de Compagnie alweerder heeft komen te kosten pagode 1228,19,10 in, en pagode 1389,19,30 uytkoops, buyten nog de ongelden der gecommitteerden, den capitain en hoofd der militie Bonte en den boekhouder en opsiender der werken Crusius, die tot die commissie zijn g'employeert geweest, belopende pardauws 885,8.

Fol. 1877r-v.

(Hoewel deze beide posten zwaar vallen, [fol. 1878] zijn ze toch gepasseerd. De Hoge Regering is wel tevreden dat in een caul de voorrechten die de Compagnie van de eerdere vorsten van Thanjavur kreeg, zijn bevestigd en er een bevelschrift voor de tolbeambten werd verkregen voor het aanhouden van Compagnies textiel en het eisen van pacht op de nely die naar Nagapattinam wordt vervoerd. Daaruit blijkt dat deze vorst de Compagnie niet zo ongenegen is, als de gecommitteerden menen te moeten opmaken uit de weigering twee artikelen te accepteren, waarbij enerzijds werd verboden handelaren in nely in het dorp Sikel aan te houden, anderzijds Karikal weer aan de Fransen over te geven, als die zich weer in Coromandel zouden vestigen. Hoewel het wenselijk is dat de vorst zich minder door zijn hofsgraten laat beïnvloeden [fol. 1879] en meer aandacht voor het bestuur van zijn land heeft, bovendien dat hij net zoveel achting voor de Compagnie heeft als zijn voorganger, denkt de Hoge Regering toch dat hij zijn belang inziet en een andere houding ten aanzien van de genoemde artikelen zal aannemen, alsmede de Compagnie meer genegen zal zijn.

---

14 Alia, ongetande mannetjesolifant.

Dit zal het geval zijn als het bestuur, zoals het beloofde, daartoe alles doet wat mogelijk is. Dit is het ernstig voorgehouden en daarom is het ook goedgekeurd dat het bestuur twee zwaar getande olifanten, die de vorst als vanouds zal krijgen, met spoed uit Jaffna heeft besteld. Er is wel ongenoegen over getoond dat gouverneur Christiaan van Teylingen de gehele inhoud van zijn aparte brief van 17 december 1763 in een postscriptum bij de gewone brief van 19 december heeft opgenomen. [fol. 1880] Dit postscriptum betref zijn overwegingen over het overlijden van de vorst van Thanjavur en de te verlenen hulp aan zijn opvolger, als de concurrenten van de Compagnie zich met hem zouden bemoeien. Om alle problemen met deze concurrenten te vermijden, werd Van Teylingen aanbevolen voortaan voorzichtiger te zijn. Het is goedgekeurd dat, zoals gemeld in de brief van 17 oktober 1763, de dienaaren te Jagannathpur de regenten van Samalkot en Peddapuram een geldlening van pagode 20.000 hebben geweigerd en dat ze op de dreiging van brandstichting aan de zuidwest zijde buiten de logie een redoute met rondom een gracht hebben laten opwerpen. Dit waren goede voorzorgen, vooral daar de kosten vrijwillig door de kooplieden van de Compagnie en andere inwoners zijn gedragen. In de vergadering is evenwel overwogen [fol. 1881] dat er geen melding van is gemaakt wie de kosten van het onderhoud zal dragen. Het bestuur is te kennen gegeven dat het billijk is, dat die ten laste van de kooplieden en inwoners worden gebracht, daar zij er een veilige woonplaats door genieten. Mocht deze redoute, zoals beweerd wordt, ook de veiligheid van de logie dienen, dan kunnen zij volstaan met de helft van de onderhoudskosten.)

Bij de even hiervoor aangehaalde missive der ministers van den 17^e oktober 1763 gesien hebbende dat de gemelde Jaggernaykpoeramse bediendens almeede gedreygt waaren geworden met een visite van den hiervoor meergemelde prins Visiaramarasoe met een leger van 15.000 man, nadat denselven de vesting Rachie Mahindrawarom zoude veroverd hebben, om aldaar een goede somma gelds ter leen te bekomen. En, in gevalle zulx niet goedwillig af te neerde, dan daartoe geweld te zullen gebruyken.

Fol. 1881v.

([fol. 1882] Het is goedgekeurd dat het bestuur de dienaaren te Jagannathpur heeft toegestaan om bij absolute noodzaak tegen deze bedreiging 100, of zonodig meer, inlandse krijgers in dienst te nemen, omdat het zelf wegens zwakte geen troepen uit het garnizoen te Nagapattinam kan zenden. Als het gevaar geweken is, moeten deze krijgers direct weer worden afgedankt. Er is bevolen voorzichtig in het voordeel van de Compagnie te werk te gaan. Het is eveneens in orde dat het bestuur de dienaaren te Bimlipatam heeft verboden om enige moslim regenten geld te lenen, en dat het bestuur heeft bevolen de voortdurende verzoeken van de duan van genoemde vorst beleefd af te wijzen. Mocht deze aanhouden met zijn reeds gedaan verzoek naar Nagapattinam [fol. 1883] om manschappen, dan moet hem dat beleefd worden geweigerd. In de brief van 20 januari 1764 is reeds bevolen hem dit uit het hoofd te praten. Tevens is goedgekeurd dat het bestuur de opperhoofden te Sadras heeft toegestaan om voort te gaan met collecte in plaats van hoofdgeld op de inwoners, daar deze moradores in vervallen en armoedige omstandigheden verkeren. Men zal er zich bij moeten neerleggen dat er, evenals de twee vorige boekjaren, aan inkomsten van dat dorp f 836 moet worden afgeschreven in de hoop op verbetering. Het is uitstekend dat het bestuur het kordate optreden van de opperhoofden te Sadras heeft geprezen, [fol. 1884] om een pion en zes sepoys naar het steenhoudersdorp Arialchery te sturen, om een afgezant van de regent van Arinkekathe-magana, Lantjemansingoe, te verdrijven, die pacht van de ingezetenen wilde invorderen. Dit had het goede gevolg dat enige gearresteerde dorpelingen zijn vrij gelaten en samen met de uitgezondene manschappen in het fort zijn teruggekeerd, zonder dat er verder iets gebeurde. Uit de correspondentie met de overige westerkwartieren, alsmede met Malakka, valt niets van belang te melden. Het is slechts een goede zaak dat de wissels ten laste van het Engelse bestuur te Madras, die in Coromandel uit Malakka werden ontvangen, zijn voldaan. [fol. 1885] De Engelsen daar hadden er wel enig bezwaar tegen gemaakt. Het is goedgekeurd dat de olifant die door het bestuur op Ceylon naar Coromandel werd gestuurd, daar is aange-

houden. Hij was voor Batavia bestemd, maar het is verboden zulke dieren op een schip, als gebruikelijk met textiel beladen, te vervoeren. Als de olifant niet aan de vorst van Thanjavur kan worden aangeboden, moet hij worden verkocht. Betreffende vreemde naties, is het een goede zaak dat de dienaren te Bimlipatam werd verweten, dat zij aan kapitein Thomas Howe van het Engelse schip Winchelsea, dat op weg was van Bombay naar Bengalen, tegen tweemaal de prijs een zwaar anker hebben geleverd. Het is ook juist dat is opgedragen [fol. 1886] om slechts bij uiterste noodzaak ankers te verkopen. Vreemde naties kunnen wel met zulke equipagegoederen geholpen worden, als schepen van de Compagnie bij gebrek daaraan maar niet in gevaar worden gebracht. In de brief van 29 december 1763 berichtte het bestuur dat het Engelse opperhoofd te Machilipatnam, Richard Fairvelt, een godown, of loods, die vlakbij het vroegere huis van de fiscaal stond en de Compagnie heeft toebehoord, heeft laten afbreken. Uit de daarvan ontvangen papieren blijkt niet dat het de moeite waard is om daarover stappen te ondernemen. Met de Vrouwe Elisabeth is [fol. 1887] volgens besluit van 16 december 1763 de nieuw aangestelde hoofdadministrateur opperkoopman Henricus Leembrugge naar Nagapattinam vertrokken. Hij was vergezeld van kapitein-militair Jan Hendrik Dies, die de overleden Christiaan Ludolph Lochman zal vervangen. Boekhouder Johannes Marcus Dormieux is als resident te Machilipatnam bevestigd. Het is evenwel afgekeurd dat bij besluit van 17 februari 1763 de gage aan de gewezen residenten te Bimlipatam Jan Aping en Frederik Willem Bloeme is voortgezet en dat Aping tot lid van de Politieke Raad werd benoemd. Dit was in de brief van 20 juli 1762 reeds verboden. De gage vanaf de hervatting tot de ontvangst van deze brief moet, door wie dit besluit hebben gesteund, vergoed worden en mag slechts weer voortlopen, wanneer genoemde dienaren werkelijk weer dienst verrichten. [fol. 1888] Hoewel met tevredenheid in de brief van het bestuur van 17 oktober 1763 werd gelezen dat het tekort in de kleine kas te Nagapattinam bij het overlijden van de kassier Paulus Loman van pagode 12.258 werd aangezuiverd, vermoedt de Hoge Regering, op grond van een opmerking door de beschrijver van Coromandel raad extra-ordinaris Michiel Romp, kwader trouw. Immers, het bestuur meldde dit tekort slechts, zonder aan te geven wie het in het begin hebben veroorzaakt en hoe het werd aangezuiverd. Om de schulden naar bevind van zaken als verdiend te kunnen straffen, is hierom gevraagd. Voor nadere informatie wordt verwezen naar de brief naar Coromandel van 14 juni 1764. [fol. 1889] Daarin zijn ook besluiten over lagere Europese en enige inlandse dienaren vermeld, alsmede de besluiten van de Hoge Regering over Coromandel en andere kantoren, zoals de laatste bij rondschrijven zijn verspreid. Van dit alles zijn daarbij ook de registers te vinden. In de vergaderingen over Coromandel is ook het bedenkelijk gedrag van de opperhoofden te Bimlipatam Pieter Abrahamsz. Bronsveld en Jan Visser besproken. Naast de verantwoording van oude schulden van de kooplieden daar, namen ze niet alleen slechte textiel aan, maar traden ze ook verdacht op met voorschotten en het verstrekken van geld. [fol. 1890] Zoals reeds eerder opgemerkt hebben Bronsveld en Visser aanzienlijke sommen aan de kooplieden en de vorst Visia Ramarasu verstrekt. Daarom diende nagegaan te worden of zij, om middelen te vinden om de hen opgelegde vergoedingen te voldoen en uit hun benarde situatie te komen, geen stappen ondernamen die voor de Compagnie uiterst nadelig waren. Om de Compagnie een zware slag te besparen, is)

--- ter onser sessie van den 28^e mey passato volgens het aangetekende bij secreete resolutie van dien datum beslooten, die beyde opperhoofden Van Bronsveld en Visscher van hunne voormelde posten te dimoveeren, mitsgaders den gouverneur en hoofdadministrateur Van Teylingen en Leembruggen bij een secreete brief aan hun beyde alleen gerigt te gelasten, om op den ontvangst derselve ten allerspoedigsten twee gequalificeerde dienaren als gecommitteerdens van Nagapatnam naar Bimilipatnam te senden, teneynde, immediaat na hunne komst aldaar, 's Compagnies ommeslag en wat daartoe gehoord onder sig te neemen, mitsgaders een naauwkeurig onderzoek van zaken te doen, hoe het niet alleen met de cas en alle verdere effecten van de Compagnie gesteld, maar ook, hoe het met de agterstallen der kooplieden en de uytgave en inkomsten der pagtpenningen van

Bimilipatnam en dies onderhoorige dorpen gelegen is.

Fol. 1890v-1891r.

(Als Pieter Abrahamsz. Bronsveld en Jan Visser zich niet behoorlijk kunnen verantwoorden en de Compagnie schadeloos kunnen stellen, moeten de gecommitteerden al hun bezittingen in beslag nemen en hen in arrest naar Nagapattinam zenden om daar terecht te staan. Kunnen zij de Compagnie evenwel schadeloos stellen, dan moeten zij, zonder gage te ontvangen, naar Nagapattinam vertrekken en daar nadere bevelen van de Hoge Regering afwachten. Aan gouverneur Christiaan van Teylingen en hoofdadministrateur Henricus Leembrugge [fol.1892] wordt het overgelaten om uit de aanwezige dienaren twee waakzame en bekwame opperhoofden als opvolgers aan te stellen. De toekomstige opperhoofden moet het bestuur met meer gerustheid kunnen worden toevertrouwd en daarop moet, beter dan is geschied, toezicht worden gehouden. Bij voorkeur moeten onderkooplieden die zonder werk zijn, aangesteld worden, uitgezonderd de bovengenoemde Jan Aping. In de vergadering van 28 mei 1764 is eveneens met zorg geconstateerd dat het innen van opgelegde vergoedingen zeer traineert. De Compagnie lijdt daardoor bij overlijden en anderszins aanzienlijke schade, die bij een stipte opvolging van de voorschriften te voorkomen is. Daarom is in gemelde vergadering besloten om gouverneur Van Teylingen en hoofdadministrateur Leembrugge afzonderlijk te bevelen [fol. 1893] om sneller met inning te zijn, op straffe van vergoeding van alle schade voor de Compagnie. Van Teylingen en Leembrugge is daarbij toegestaan dat, als er vrees is dat een dienaar een vergoeding niet kan betalen zonder daarbij geld in zijn beheer aan te spreken, hem voorlopig uit zijn functie te zetten en zonder gage aan te houden. Ter vervanging mogen er voorlopig betrouwbare opvolgers benoemd worden, wat met opgaaf van redenen en bewijzen van betrouwbaarheid aan de Hoge Regering gerapporteerd moet worden. [fol. 1894] Deze toestemming dient men voorzichtig en zonder misbruik te hanteren. Dit alles blijkt uit de aparte brief van 14 juni 1764 aan gouverneur Van Teylingen en hoofdadministrateur Leembrugge. De briefjes van 3 juli 1764 verzonden met de sloep Nachtegaal, van 19 juli met de Giessenburg, van 24 september en 2 oktober met de Torenvliet via Ceylon, bevatten geen vermeldenswaardige zaken en dienden slechts ter begeleiding van de extracten uit de besluiten die sinds de aparte brief van 14 juni 1764 genomen zijn. Daarnaast wordt verwezen, alsmede naar de op respectievelijk 12 september, 7 en 17 november 1764 uit Coromandel met de Vrouwe Petronella, Vrouwe Elisabeth en Giessenburg ontvangen brieven van 28 juli, 2 en 14 oktober 1764. De afschriften daarvan zijn, of worden, Heren XVII over Ceylon toegestuurd. [fol. 1895] Op 6 december 1764 is besloten de Rotterdam, welk schip op 6 november voor Coromandel werd bestemd, ook als een zogenaamd noordschip alle textiel van de kantoren in Noord-Coromandel te laten ophalen en begin augustus te laten terugkeren. Er hoeft dan maar één schip naar Nagapattinam te gaan om daar de textiel op te halen, en wel zo dat het uiterlijk eind september te Batavia terug kan zijn, opdat de textiel nog met de eerste bezending naar Nederland verzonden kan worden. In dezelfde vergadering is besloten het bestuur toe te staan om voor het vervoer van textiel uit Noord- en Zuid-Coromandel een schip uit Ceylon, dan wel uit Bengalen te vragen. De besturen aldaar zullen van deze besluiten op de hoogte worden gebracht. Met de bovengenoemde twee schepen uit Batavia, moet men eerst de textiel voor Nederland verzenden en daarna pas die voor Azië.

CEYLON

[fol. 1896] In de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1764 is vermeld waarom gouverneur Lubbert Jan van Eck de expeditie tegen Kandy heeft gestaakt. De toestand op Ceylon is zorgelijk. De belangrijkste zaken uit de brieven van de geheime commissie van 25 januari, 8 april, 28 mei en 18 juni 1764 en uit de aparte brieven van gouverneur Van Eck van 25 januari, 8 april en 2 mei 1764 zullen behandeld worden. Daarbij horen ook de bijgesloten geheime besluiten van 5, 10 en 20 april, het besluit van de krijgsraad van 1 maart en het dagregister van de veldtocht. Bovendien komen de bevelen aan de orde die de Hoge

Regering in het belang van de Compagnie aan het bestuur en aan gouverneur Van Eck heeft gegeven. [fol. 1897] Deze zijn te vinden in de naar Ceylon gezonden geheime besluiten van 13 maart, 4 en 5 juni en 27 juli 1764, en in de aparte brieven aan de geheime raad en aan Van Eck. Deze stukken gaan over de onhandelbaarheid van het hof, de pogingen van Van Eck om een eervolle vrede te bereiken en wat de Hoge Regering over deze zaken heeft besloten. De Hoge Regering vertrouwt dat Heren XVII, na onderzoek van de geheime besluiten en de brieven gewisseld met Van Eck, er van overtuigd zullen zijn dat er naar uiterste vermogen, en zelfs meer, is opgetreden. Dit betreft het beschikbaarstellen van schepen en vaartuigen om Europese en inlandse militie, contanten, rijst, slaven en andere krijgsbehoeften naar Ceylon te verzenden, om een zo gewenst einde [fol. 1898] te maken aan de alles-verstorende oorlog. Van Eck heeft in zijn brief van 8 april 1764, met de door hem voorgestelde middelen en door zich opnieuw aan het hoofd van de troepen te stellen, hoop gegeven dat het hof met de wapenen tot een duurzame en voor de Compagnie eervolle vrede is te brengen. In hoeverre de Hoge Regering daartoe van de vorige handelwijze is afgeweken, blijkt uit de besluiten. Daarbij zijn ook de nodige maatregelen voor het bestuur tijdens de afwezigheid van Van Eck en in geval van diens overlijden, maar vooral die aangaande het krijgswezen. Ze zijn onder de gebruikelijke hoofden te vinden. Betreffende het hof van Kandy [fol. 1899] heeft Van Eck in de geheime brief van 25 september 1764 onder andere nog bericht)

--- dat de Candianen sedert de maand may, nadat se altoorens Compagnies onderdanen die van de Hina en Happittigam Corle tot opstant hadde opgerokkent, en sulxs in meer andere corles en pattoes hadden tragten te doen. Ofwel, nadat se nu en dan eens een gevoelige neep hadden gekregen van de Goenewile en daaromstreeks gecampeert leggende detachementen, langamerhand al hun Singalees verstand en staatkunde hebben ten koste gelegd om langs genoegsaam ondoorgrondelijke wegen en vindingen de ministers te induceren, om ter hervatting van de voorlang afgebroke onderhandelingen daartoe van onse zijde de eerste stap te doen, hetwelk door de ministers met geen meerder precautie, als goed overleg eyndelijk soverre zijn beslag heeft verkregen dat den dessave der Drie en Vier Corles de onderhandelingen van wegens het hof weder g'opent en de ministers van hun kant hadden getoont, dat ze een bestendige en reputatieuse vrede seer verre preferereerden boven den oorlog. Dog ook teffens hadden g'urgeert op het sluyten van een satisfactor contract, onder versekering dat de Compagnie bij verdere weygering had beslooten hare billijcke en regtmatige eysschen door de wapenen te voldingen.

Fol. 1899r-1900r.

(Het zal moeten blijken of het verzoek van Kandy oprecht is, of om tijd te winnen. Het bestuur meent evenwel dat er slechts iets zonder gebruik van wapenen valt te bereiken met duidelijke taal en ondersteuning door de huidige troepen, samen met de troepen die nog van Coromandel en Malabar verwacht worden. Dit is uitgebreid te vinden in de brief van 25 september. In de hoop hierover spoedig nadere berichten te zullen ontvangen, wordt tot de gewone zaken overgegaan, zoals behandeld in de brieven van het bestuur van 24 januari, 8 april, 4 en 22 mei, 25 juni en 7 juli 1764, met briefjes uit Galle van 31 januari, 10 en 26 februari, 3 en 24 maart, 9 april, 8, 4¹⁵ en 18 mei, uit Tuticorin van 22 juli, 2 en 3 augustus, en uit Trincomale van 14 juni 1764. [fol. 1901] Daarop is geantwoord in brieven van 23 januari, 30 april, 24 mei, 12 juni, twee van 31 juli, 24 september, 11 en 31 oktober 1764. In vervolg op de generale missive van 31 december 1763 wordt over Travancore bericht dat Caamsaayba, nadat hij daar zoveel voordeel had behaald, door de komst van troepen uit Tiruchirapalli werd gedwongen een contract te sluiten, dat uitgebreid in de gewone brief van het bestuur van 24 januari 1764 is opgenomen. Daaruit blijkt dat het geluk van de wapenen met de vorst van Travancore is geweest, die reeds zover in Madurai is binnengedrongen dat hij daar wellicht zal trachten zijn macht verder uit te breiden. Door die overwinningen wordt hij des te

---

15 Deze volgorde is onduidelijk.

onhandelbaarder. [fol. 1902] Hij kon al in Malabar expanderen, en bovendien liet hij op kaap Comorijn niet alleen geen peper leveren, maar tevens gaf hij pas toestemming tot het bouwen van een pakhuis aldaar, nadat hij een aanzienlijk geschenk had ontvangen. Als het niet raadzaam was gevonden op toestemming te blijven aandringen, dan zou hij daar ongeperkt aan zijn voorbijgegaan. Maar de residenten mogen slechts na expliciete goedkeuring een pakhuis optrekken, want het gebouw zal, daar er in die uithoek naar men aanneemt weinig peper meer geleverd zal worden, meestal leeg zijn. Bovendien is het niet de moeite waard er de wapenen voor op te nemen. Over het Maduraise rijk is na de brief van 20 oktober 1764 niets meer te melden. [fol. 1903] De Hoge Regering neemt aan dat Caamsaayba, die zo in het nauw werd gedreven, de middelen vindt om zich uit de netelige situatie, waarin hij zich al zolang bevindt, te redden. Daar het bestuur in zijn geheime brief van 25 september 1764 niets over hem schrijft, zal daar wel geen verandering in zijn gekomen. De oorlogskans is onzeker en de machtige vijanden van Caamsaayba zullen de hoofdstad van Madurai eindelijk wel tot overgave dwingen. Daarom is in de brief van 24 september 1764 het vertrouwen uitgesproken dat het bestuur bij de nawab van Tiruchirapalli de nodige stappen deed om de dorpen waar de textiel voor Nederland wordt geweven, te beschermen. Over de katta thevar en de onlusten in Marua sinds 30 januari 1763, toen de vorst is overleden, [fol. 1904] wordt niet gesproken, maar verwezen naar de aparte brief van 24 mei 1764 aan gouverneur Lubbert Jan van Eck en de bijhorende geheime besluiten van 30 mei en 4 juni 1764. Daar hoort ook bij dat het bestuur in de brief van 30 april 1764 ernstig is aanbevolen om een zekere gevluchte cannekappel, van wie het bestuur in zijn kort relaas over de gebeurtenissen op de overwal heeft gemeld dat hij zes smokkelvaartuigen door het nauw van Pamban heeft laten doorglippen, als hij gepakt zou zijn, voorbeeldig te straffen. Bovendien is men er zeer onsticht over dat de patrouilleschepen te Kilakkarai zulk slecht werk leverden, terwijl de residenten daar dit niet aan het bestuur te Tuticorin hebben gerapporteerd. Daar het bestuur dit niet ongestraft liet [fol. 1905] en de dienaren heeft opgedragen hun werk goed te doen, heeft men het daarbij gelaten. Er is kennis van genomen dat de verstandhouding met de sultan van de Malediven goed is en dat er vandaar met 20 schepen 114.711 pond cauris is aangevoerd. Betreffende landen en onderdanen zijn de verzoekschriften van Leander de Saram, Louis Pereira en mudaliyar Tumecoon, hoofdzakelijk met klachten over het verduisteren van sommige van hun bezittingen, opgevoerde salarissen etc., van de hand gewezen, daar ze vergezocht leken te zijn. Maar het is billijk gevonden dat het bestuur, op de vraag van de dessave te Matara, Arnoldus Adrianus de Leij, over de verplichte levering van olie, op 20 juni 1764 had besloten de taxatie op de oude manier uit te voeren, evenredig [fol. 1906] met de hoeveelheid klapperbomen die er jaarlijks in de tuinen wordt gevonden. De Leij is opgedragen te letten op aanplant van nieuwe bomen. Dit is evenzeer in het belang van de Compagnie, als het tegengaan van het willekeurig kappen en aanplanten van chena's, wat tot vernietiging van Compagnies kaneellanden leidt. Daarom is het voorlopig een goede maatregel dat het bestuur, om de inlanders door scherpe plakkatens niet onnodig angstig te maken, had besloten de ingezetenen te laten weten dat de illegaal gekapte en aangeplante chenas niet alleen met de wallen er omheen vernietigd moesten worden, maar dat de hoofden daarvoor verantwoordelijk zouden zijn. Het bestuur verwachtte dat de hoofden dit kordaat en discreet zouden uitvoeren, zodat de onderdanen van de Compagnie weer naar behoefte te voorzien waren en de kaneellanden van de Compagnie weer op de oude voet gebracht konden worden. [fol. 1907] Er viel ook niets op te merken over de bevelen die het bestuur in een brief van 13 oktober 1763 aan de dienaren te Galle had gegeven, betreffende de accomodessanlanden die in Giruwayu Pattu aan de Tangaalse vissers waren verleend. Dit betrof ook het berekenen van ottoe over oude landen volgens het schriftelijk bevel van 27 september 1758. Wegens de kritieke omstandigheden en het vele schrijfwerk is er ook aan voorbijgegaan dat regeling van de taxatie en beschrijving van de pernevium en accomodessanlanden, de omstreden kaneeldorpen etc. op basis van de besluiten van 3 maart en 16 juni 1762, nog niet was geschied. De Hoge Regering begreep dat daar nu geen tijd voor was ge-

weest, maar hoopte te vernemen wanneer dat wel het geval zou zijn, alsmede de snelle uitvoering van de beloofde inning van de achterstallige nelyrechten [fol. 1908] in de Baygam en Giruwayu Pattu. Op grond van de nadere overwegingen van het bestuur in zijn vergadering van 16 juli 1763, is in de geheime brief van 24 mei 1764 aan dit bestuur overgelaten hoe de vorig jaar vastgestelde ontheffing van de vijfjaarlijkse lasten diende te geschieden. Men veronderstelde daarbij dat dit oplettend en met discretie in het belang van de Compagnie, het volk en het land zou gebeuren. Betreffende de Jaffnase hoofd- en landrente had men onder de slechte tijden tot genoeg gezien dat tot verlichting van de lasten in het verstreken jaar de chicos gelden f 2360 en de hoofd- en landrenten f 82.955 hadden opgebracht. De eerste waren weliswaar f 541 minder, maar de laatste f 760 meer dan in het voorafgaande jaar. [fol. 1909] Het is eveneens gunstig dat de tienden op de nely in Carretchie op de rand van de Wannia voor het lopende jaar zijn verpacht voor $201\frac{1}{5}$ last nely, ofwel $35\frac{3}{5}$ last meer dan in het afgelopen jaar. Door een slechte winteroogst en het wegvallen van de zomeroogst wegens gebrek aan regen, hadden de pachters te Matara de pacht maar gedeeltelijk kunnen opbrengen. Daarom is het goed dat de overige achterstallen tegen de vastgestelde prijs van f 50,- het last vereffend zijn. Er is mee ingestemd dat het bestuur het toezicht op Nethelipattu en Muliyavalai aan de wannia van Panainkamam, en bij diens overlijden aan zijn broer Don Diogo Poevenella Mapane, heeft opgedragen, omdat deze daar veel van verwachtten. De regentes weduwe van Don Gaspar Ilanka Kawele heeft niet alleen de achterstallige $16\frac{1}{2}$ olifanten en het tribuut van zestien geleverd, [fol. 1910] maar tegen betaling nog vijf olifanten, die hopelijk snel verkocht zullen worden. De Hoge Regering conformeert zich er mee dat aangaande de achterstallen van debiteuren per eind augustus 1764 van f 284.086, zoals vermeld in een speciale memorie, het besluit van het bestuur in de marge van 19 april 1764 is gevolgd. Daar de Compagnie geen schade mag lijden door onachtzaamheid van haar dienaren, moet de bedenkelijke post van f 7649, veroorzaakt door achterstal op dubbele arak over 1753/54 tot en met 1757/58, door de luitenant-dessave Pieter Blankert en andere die daaraan schuldig zijn, vereffend worden. Het is ook goed dat de interim fiscaal werd opgedragen voor een snelle voldoening van diverse achterstallige pachtpenningen te zorgen. [fol. 1911] Het resultaat daarvan en van de inning van de overige Colombose schulden zal uit de lopende negotieboeken moeten blijken. De bevelen van het bestuur betreffende debiteuren te Jaffna en Mannar, die f 65.423 schuldig zijn, waaronder f 31.867 voor oorspronkelijk verkochte landerijen, wat volgens de dienaren te Jaffna binnen vier jaar vereffend zal zijn, zijn positief ontvangen. Dit bestuur toonde ook zorgen over een achterstal aan nely en kookboter van f 2157. Mocht dit nog niet zijn ontvangen, dan moet het door het gewezen opperhoofd te Mannar Anthonij Dideriks en consumptieboekhouder Cornelis Ens voldaan worden. Het is onaangenaam dat er in de boeken te Galle nog f 78.336 niet is vereffend, of direct in die boeken f 17906, waaronder f 1798 aan achterstallige pachten, strandrechten en verpachte tuinen over 1760/61 ten laste van de overleden opzichter van de korala te Galle, Johannes Toussaint. [fol. 1912] Daarvan is sindsdien niet het geringste geïncasseerd. Het bestuur te Galle besloot pas op 12 december 1763 de invordering zo mogelijk binnen zes maanden aan de opzichter van de korala te Galle Otto Frans Marci op te dragen. Nadat deze door Kandy gevangen was genomen, werd zijn schrijver en vervanger, boekhouder Stroebe, opgedragen daarvan rekening te doen, of het te vereffenen. Stroebe zal daar wel net zo weinig van weten te innen, als de overleden Toussaint. Daar de Compagnie buitendien genoeg nadeel heeft geleden en nog zal lijden om nog meer nalatigheid te accepteren, is het bestuur geschreven dat de Hoge Regering pas tevreden over de dienaren te Galle zal zijn, als deze posten zijn geïnd. In de vergadering is het even bedenkelijk gevonden dat er nog een tweede post ten laste van Marci zelf openstaat wegens nelyrechten, Bengaalse rijst, [fol. 1913] kayiru en buffels van f 10.171. Het bestuur is nadrukkelijk opgedragen om de Compagnie onmiddellijk uit Marcis goederen schadeloos te stellen. Het is goedgekeurd dat het bestuur zich, betreffende een derde post voor het verstrekte aan de Engelse kapitein Thomas Stevens van de bij Kosgoda verongelukte Industry, met bewijsstukken tot het bestuur te

Bengalen heeft gericht. Bij weigering zal men zich overeenkomstig de ernst en billijkheid van de betaling tot het bestuur te Madras wenden. Men heeft)

--- met betrekking tot de Maturese debiteuren ten emporte van f 60.929,15,8 in de eerste plaats de ministers gelast dat de f 1811,8,- die den g'authoriseerden Van Berghejm beloofd had ten eersten te voldoen sowel letterlijk zal moeten effect sorteren, als de liquidatie van de posten die ten lasten van den majoor Bisschoff, den capitain Barre, den luitenant Dufresne en den oppermeester Muller op die reekening stonden aangehaalt met de f 202,4,-, waarvoor de cassa onder den dessave De Lij is gedebiteert gevonden, ten waare desen laasten voldoende reeden ter wederlegging van dien debet kan geeven. Dog ten aansien van zijne verderen debet groot f 7758,8,-, oorspronkelijk uyt diverse agterstallen van inlandse hoofden, heeft men gemelde dessave responsabel verklaart.

Fol. 1913v-1914r.

(De Hoge Regering besloot de kosten van het vermiste vaatwerk op de Aletta Adriana, op weg van Galle naar Matara te laten vergoeden door degenen die daarvan bij het negotiekantoor geen opgave hebben gedaan. Er zijn nog debetposten en andere inkomsten uit diverse verpachte zaaivelden, oude achterstallen op nely in Giruwayu Pattu en Baygam van 49.056 parra, of f 23.546, alsmede f 2468,- over 394 reeds beschreven ratmahera tuinen en f 5290 aan achterstallige pachten die voor het verlaten van Matara waren ontstaan. Verscheidene kleine posten worden buiten beschouwing gelaten. [fol. 1915] Hierover wordt pas een besluit genomen, als het bestuur heeft bericht hoe het daarmee is, welke reden de dienaren te Matara geven voor het niet voldoen, en van welk jaar af ze voortlopen. Dat besluit zal uitgaan van het herhaalde bevel de inkomsten van het land, evenals alle andere posten, jaarlijks te vereffenen. Als dat onmogelijk is, moet dat, om verdere onregelmatigheden te voorkomen, direct gemeld worden. Ook is bevolen de achterstallen te Tuticorin van f 5778 te vereffenen. De Hoge Regering is zeer tevreden dat de opdracht in de brief van 14 juli 1762 om te proberen de elf ankers die met de Rhoon verloren gingen, op te vissen, is uitgevoerd. Het bestuur heeft in zijn brieven van 24 januari en 8 april 1764 gemeld, [fol. 1916] dat volgens het rapport van de equipagemeester te Galle, Van den Berg, dat bij de bijlagen is gevoegd, voor Matara drie metalen Zeeuwse draaibassen, een werpanker van 700 pond en nog diverse ankers waren opgedoken. Daar er nu hoop is meer van de daar vergane schepen op te vissen, is dat het bestuur zeer aanbevolen. Zoals reeds in de brief van 14 juli 1763 geschreven, moet eveneens geprobeerd worden de kanonnen en mortieren die in het begin van de onlusten te Matara, Katuna, Hanwella en elders verloren gingen, terug te krijgen. Betreffende belastingen en ontheffingen, in- en afschrijvingen, behandelde het bestuur op 4 september 1764 het verzoek van schipper Daniël Neuman c.s. om van vergoedingen ontheven te worden. [fol. 1917] Op 23 december heeft de Hoge Regering besloten hun een tekort van 4 lb opium kwijt te schelden en de verpakkers voor verzending naar Batavia 7½ lb. Conform wat op 29 april 1763 is vastgelegd, mogen de sloopoverheden een kist tegen 125 lb leveren, mits deze onbeschadigd is. Wat er meer is, komt evenwel aan de Compagnie. Op 13 maart 1764 is een bezwaarschrift van de administrateurs van de medicinale winkel te Batavia, koopman Christiaan Rose, en onderkoopman George Willem Rasché behandeld tegen het besluit van 14 februari hen te belasten met f 64. Dit had het bestuur te Ceylon hen aangerekend wegens zo goed als bedorven geleverde medicamenten. Er is besloten hen hiervan te ontslaan. [fol. 1918] Het bedrag wordt Ceylon weer ter afschrijving teruggerekend, maar er is wel uitleg gevraagd, waarom medicamenten die voor de Bataviase prijs van f 24 waren toegezonden, voor f 64 in rekening waren gebracht. Dit was ook gebeurd met 1850 te weinig geleverde vuurstenen op 50.000 stuks met de sloop Pallas uit Batavia aangevoerd, die voor f 29 in plaats van f 14 waren aangerekend. Het verschil van f 15 is Ceylon aangerekend om daar te worden afgeboekt. Wel stemt de Hoge Regering er mee in dat op 20 juni 1762 een schuld van de overleden administrateur te Trincomale, Cornelis Ens, van f 93 op de winst- en verliesrekening is afgeschreven, alsmede f 1306, die na verkoop van de nalatenschap van de dispensier te Galle, Van der Zee, op zijn administratie tekort was gekomen. [fol. 1919] Men is het er

ook mee eens dat vier amen Kaapse kool en één aam kweeperen die Jan Schreuder voor de eerste zes maanden waren verstrekt, worden afgeschreven. Maar de te weinig geleverde olie met een inkoopwaarde van f 4278, waarvoor het bestuur ontheffing had gevraagd, zal het moeten voldoen. Tevens is in een brief van 24 mei 1764, overeenkomstig de rondgezonden besluiten van 27 april en 28 mei 1763, bevolen om zonder enige uitzondering onderzichten op nootmuskaat en kruidnagels boven de 1 % bij aanvoer op rekening van de scheepsoverheden te zetten, of ze nu repatriëren of naar Batavia terugkeren. Op grond van de uitspraak van het bestuur van 13 februari 1764 is ermee ingestemd dat enerzijds het opperhoofd en de consumptieboekhouder van Kalpitiya, anderzijds de overbrengers zijn ontheven van een vergoeding van f 906, of 19.479 pond, [fol. 1920] bedorven carwaat, die het bestuur op rekening van expeditiekosten had laten afschrijven, van 2050 lb hard boort die in maart via Kalpitiya naar Puttalam was verzonden, en van 14 vaten beschuit die bij de pannbakkerijen waren ontvangen. Het bestuur had de twee laatste posten bij besluit van 18 augustus 1764 afgeschreven. Tevens is, om de redenen die het bestuur daarvan bij besluit van 29 maart 1764 heeft gegeven, aanvaard dat 17610 pond rijst die te weinig was aangevoerd met de Kronenburg, is ingeboekt. Dit was tegen de vaak herhaalde en in de brief van 14 juli 1763 nog eens vernieuwde bevelen, en wel in het bijzonder om niet meer dan het toegestane percentage aan verlies toe te staan, tenzij het bestuur de Hoge Regering wil dwingen zulke bevelen voor haar rekening te laten. Het is ook oneigenlijk dat het bestuur in de vergadering van 1 december 1763 het verzoek van de ondermajoor Wekke heeft ingewilligd [fol. 1921] om in natura 48 ammanams en 18.271 stuk areka te mogen leveren, die zijn voorganger Justinus Rutgard Kriekenbeek, zowel als consumptieboekhouder Van Hulstdorp op 5 december 1760 ter vergoeding waren opgelegd. Wekke wilde daarvoor teruggave van f 1032 die eerder in de kas van de Compagnie waren gestort. Besloten is dat bij ontvangst van deze bevelen dit bedrag weer aan Compagnies kas terugbetaald moet worden. Het is billijk dat het bestuur op 2 december 1763, in gevolg van het vroegere besluit van 3 maart 1763 aangaande de door de rebellen geroofde goederen in de Colombose dessavonij, de achterstallen van de nelypachters over 1759/60 en 1760/61, de rsd 952,- contant wegens geldrechten, eveneens betreffende 3 olifanten en 3325 $\frac{5}{8}$ kan olie uit Compagnies tuin Kalwille hadden besloten een en ander op eerdere winst en verlies te laten afschrijven. Maar het moest wel aangetoond worden dat deze goederen werkelijk waren geroofd of vermist, temeer daar dessave Jan Bauert in een schriftelijke verklaring, [fol. 1922] met beëdigde bewijzen, een en ander had aangetoond en bewezen dat 20 gebleekt guinees uit Tuticorin en twee snaphanen eveneens afwezig waren. Tevens is geaccepteerd dat het bestuur, op een ander bericht van Bauert, heeft besloten tot de afschrijving van 4465 parra nely, die op 12 augustus en 21 december 1761 waren verpacht, alsmede van rsd 478,- contant wegens geldrechten in 1761/62, aangezien die verplichtingen maar pro forma, of om de wettigheid van Compagnies recht aan te tonen, waren aangegaan. Ook valt er niets over op te merken dat het bestuur op 2 december 1763 heeft besloten om de gezaghebber op de snauw Postiljon de uitgaven die hij op weg naar Perzië voor vaartuig en bemanning had gedaan, te vergoeden. De uitgaven waren van de nodige bewijzen voorzien. Er is ook mee ingestemd dat kapitein Drosdouwki is ontslagen van enige kleine posten die hem bij het veroveren van Chilaw waren toegestaan, maar welke verloren waren gegaan. [fol. 1923] Volgens het besluit hadden de kleine posten niet geadministreerd kunnen worden. Ook is de afschrijving van 1400 ransels, die aan het garnizoen verstrekt waren, en van 496 ransels, die als onbruikbaar in de wapenkamer waren gebleven, goedgekeurd. Vervolgens had het bestuur ook het opperhoofd te Baticalao, Johan Christiaan Phijffer, ontheven van vergoeding van 1113 pond buskruit die bij het drogen van 5301 pond verloren was gegaan. Hoewel onder ede bevestigd, was dit excessief. Toch is het voor dit maal geaccepteerd onder de nadrukkelijke opdracht voortaan opletter te zijn, zodat er geen fraude gepleegd kan worden.)

Ook hebben we op het gedaan supplicq van het hoofd der mahabadde Jan van der Weert om de volgens ordre gerestitueerde halve premie van de 4748 $\frac{1}{2}$ pingos canneel die

in den jaare 1760/1 in de bosschen waaren overgebleeven, weder te erlangen en te moogen jouissere van de hem toegelegde premie, of het montant dat booven de bepaalde 6000 baalen door hem aan de Compagnie was geleverd, op den favorabelen voordragt der ministers verstaan het bedragen van de 3631 bhalen, of de door hem weder uytgekeerde penningen, te laten afgeeven. Dog het tweede lid van zijn versoek heeft men ontsegt. Fol. 1923v-1924r.

(Het aanzienlijke bedrag van f 84.295 dat volgens een ontvangen lijst aan goederen verloren ging, kan worden afgeschreven, voor zover dat nog niet is geschied. Maar de opperhoofden, administrateurs etc. moeten wel onder ede verklaren dat ze zich er niet mee hebben verrijkt. De veroverde goederen zijn voor f 8608 ingeboekt. De Hoge Regering sluit zich aan bij het besluit van het bestuur van 25 januari om kapitein Leonard de Coste, op zijn verzoek, [fol. 1925] te laten volstaan met de goederen die hij voor de onvoltooide ambassade naar het hof van Kandy had ontvangen, in natura terug te geven en de bedorvene goederen tegen kostprijs te voldoen. Het is aanvaard dat het bestuur, als gebruikelijk, de visser Soese Fernando voor de thony die hij op weg naar de Giessenburg heeft verloren, f 70,- heeft vergoed. Tevens is er mee accoord gegaan dat het bestuur op 23 januari 1763 een hoeveelheid van 2755 pond buskruit, op een partij van 34.074 pond, heeft ingeboekt, daar de gecommiteerden bij het drogen dit verlies onder ede hebben bevestigd. Het bestuur had op een verklaring van hoofdadministrateur Arnoldus Adrianus de Leij op 21 maart 1764 besloten te verzoeken om f 253 die bij factuur op 11 juli 1763 te Batavia was teruggerekend, tot f 100 terug te brengen. Dit is op grond van een eerder en nog onlangs hernieuwd bevel, [fol. 1926] conform herhaalde opdrachten, geweigerd. Blijkens de in de marge genoemde besluiten op de ladingen van de Langewijk, Amerongen en Kronenburg heeft het bestuur, na aftrek van het toegestane percentage, de tekorten op de rekeningen van de inpakkers en niet op die van de gezagvoerders van de schepen gezet. De Hoge Regering heeft besloten dat ze ten laste van het bestuur moeten worden gebracht, en dat wat aan de inpakkers in rekening werd gebracht, direct in de kas moet worden gestort, met behoud van verhaal op wie het bestuur daarvoor verantwoordelijk acht. Het tekort op de padi die door de Vredestein te Trincomale werd aangevoerd, moet, na aftrek van de toegestane 3 % tekort, door de gezagvoerders van dit schip vergoed worden tegen de kostprijs in Malabar met 50 % opslag. De overige besluiten van het bestuur over in- en afschrijvingen [fol. 1927] op de ladingen van de Amelisweert, Standvastigheid, Langewijk, Jonge Lieve, Vrijburg, De Drie Papegaaien, Mossel, de sloep Pallas, de hoeker Meermin en kleinere vaartuigen zijn, met de besluiten over de algemene inventarisatie van 31 januari, 5, 13 en 16 februari, 30 en 31 maart, 12 april, 2 en 16 mei, 20, 25 en 27 juni, 6 juli, 4 en 18 augustus, 14, 16, 23 en 24 september, 19 oktober, 4 en 15 november, alsmede 1, 2, 13 en 17 december 1763, in beraad gehouden. Uit de staatrekening bij de negotieboeken over 1762/63 blijkt helaas dat de uitgaven, die het voorafgaande jaar f 2.225.814 waren, tot het ondragelijke bedrag van f 2.648.632 zijn gestegen. De inkomsten, die in 1761/62 nog f 670.135 waren, zijn in 1762/63 tot f 649.071,- gedaald. [fol. 1928] De uitgaven zijn dus met f 422.818 toegenomen en de inkomsten met f 21.064 verminderd, zodat de verslechtering f 443.882 bedraagt. Trekt men de inkomsten van de uitgaven af, dan is er een negatief saldo van f 1.999.561, of over de twee jaren 1761-1763 f 3.555.240. Als er zozeer naar middelen wordt gezocht om de oorlog voort te zetten, is dit zeer betreurenswaardig. Men wenst dat de wapenen het hof van Kandy tot reden zullen brengen en dat men uit de allesverslindende oorlog geraakt. Zo niet, dan zal men zonder hulp uit Nederland dieper in de al zware en slechte omstandigheden geraken. De boekhouder-generaal heeft bericht dat de Compagnie in de Ceylonse hoofdboeken over 1762/63 voor rsd 960,-, of f 2304,-, was benadeeld. [fol. 1929] Een wissel van f 2400,- door de boedel van wijlen kapitein-militair Hendrik van der Sanden op de weeskamer te Batavia getrokken en door haar betaald, was niet in de kas op Ceylon ingeboekt. Onder de heersende omstandigheden is het bestuur opgedragen dit te herstellen en de Compagnie direct tegen schade te behoeden. Betreffende bezuiniging is bij de aanhoudende zorgelijke

omstandigheden goedgekeurd dat, om desertie tegen te gaan, op krachtig aandringen van de militairen op 20 juli 1763 door het bestuur is besloten de tegoedstaande soldijen en de maandelijksse gage op verzoek uit te betalen, mits er geen schuld op de lopende rekening is. Het is ook onvermijdelijk gevonden dat [fol. 1930] het bestuur bij besluit van 18 augustus en 21 oktober aan de kapitein te Matara, Van de Born, een maandelijks douceur van rsd 100 heeft toegestaan, en aan de kapitein-luitenant en hoofd van de artillerie dubbel kostgeld en emolumenten. Dit is een tegemoetkoming voor hun bij de onlusten voortdurend rondtrekken, maar moet direct beëindigd worden, wanneer de onlusten voorbij zijn. Dit betreft ook de rsd 75,- per maand extra die aan de kapitein te Hanwella, Jacob Carel van Espendonk, met zijn officieren en 380 gewone militairen is toegekend. Het bestuur had het tafelgeld van rsd 150 per maand voor dessave Arnoldus Adrianus de Leij en zijn daar geleverde officieren reeds afgeschafte. Als te Matara de woningen voor de consumptieboekhouder Keller en de geautoriseerde Jacob van Berchem naar 's lands wijze in gereedheid zijn gebracht, moet het verstrekken van huurgeld aan hen ook ophouden. Op voordracht van Jan Schreuder heeft het bestuur [fol. 1931] op 20 juni 1763 besloten op iedere sloep een bekwaam stuurman te plaatsen en deze bij een tocht naar de overwal als middel van bestaan 150 lb textiel vrij van pacht toe te staan en aan een kwartiermeester 50 lb. Daar dit ijverige dienst op de vaartuigen stimuleert, is dat in zoverre goedgekeurd dat er ter voorkoming van bedrog slechts tot kleden gesneden, of gescheurde doeken verstrekt mogen worden. Er is mee akkoord gegaan om de karrenvoerders, die de caboksteen voor de vestingwerken aanvoeren, een verhoging van een rijksdaalder per duizend stenen te geven. Wegens het grote aantal krijgsgevangenen die niet door de cipier, maar bij de wachten bewaakt moesten worden, besloot het bestuur op 18 augustus 1763 om de schaftbazen¹⁶ 7 stuivers per dag toe te kennen. De cipier genoot dit steeds voor iedere Europeaan. Dit besluit is goedgekeurd.)

Ook hebben we op den favorabelen voordragt der ministers in de gedaane instantie van den chettij Matthijs Fernando om schadeloos gestelt te moogen werden ten opsigte van zijn door onse troupes ten eenemaal geruïneerde thuyne, af en aan de pannebakkerij gelegen, tot rds 102 geconsenteert, niet soseer om reeden van de ten eenemaal weggekapt boomen in deselve, maar omdat de grond, als uyt kley bestaande, navolgens het genoteerde met veel voordeel aan de pannebakkerij zou kunnen werden g'employeert. Dog de overige verzoeken ten faveure van de burgers Adam Hendeling, Cornelis en Jan Hendeling, benevens eenen Jan Pietersz. ten bedrage van rds 2823 heeft men op fundament van onse voorjaargave bevelen van den 14^e julij formeel ontsegt, ter zake het niet meer dan reedelijk en billijk is dat een onderdaan na maate van zijn vermoogen participeeren in de ongelukken die hem naast den heer van den lande overkomen.

Fol. 1932r-1932v.

(Het bestuur, en in het bijzonder gouverneur Lubbart Jan van Eck, is opgedragen [fol. 1933] zuinig te zijn en geen verhoging van gage, kostgelden, of andere emolumenten meer toe te staan, zoals die volgens de brief van 24 januari 1764 aan diverse personen waren gegeven, terwijl de noodzakelijkheid daarvan, zoals wel herhaaldelijk gevraagd, niet duidelijk was aangegeven. Dit geldt vooral de toekenningen aan de kassier Muller te Tuticorin, aan de meesterknecht van de scheepstimmerlieden en metselaars en aan de derde meester in het Nederlands hospitaal te Colombo. Voor dit maal ging de Hoge Regering hiermee akkoord, in de verwachting dat zulke goedkeuringen niet meer zouden worden gevraagd. Op verzoek van de baas-kruitmaker Pieter Bernhardt besloot het bestuur in de vergadering van 2 mei 1764 in plaats van vijf procent, twaalf procent tot zuivering van de salpeter toe te staan. [fol. 1934] Dit kon de Hoge Regering makkelijker goedkeuren dan dat 2000 bommen van diverse kaliber, die met de Jonge Lieve uit Galle te Batavia waren aangevoerd, te hoog in rekening zijn gebracht. Uit een verklaring van de majoor van de artillerie, Claudius Antoni

---

16 Schaftbaas, persoon die eten verschaft, hofmeester.

van Luepke c.s., die in de vergadering van 24 augustus 1764 werd behandeld en naar Ceylon is gestuurd, blijkt dat er f 1486 te veel in rekening is gebracht. Dit bedrag is weer naar Ceylon overgeboekt. Er is op 18 augustus 1763 ook een einde gemaakt aan het kostgeld voor een onderkoopman en emolumenten voor de eerste resident te kaap Comorijn, de boekhouder Jan van den Berg. Ook is krachtig aangedrongen op de reductie te Jaffna van het volgens het reglement van 11 augustus 1760 teveel van zeven schrijvers, drie kwelingen en zeven soldaten als pennisten. Het is onbegrijpelijk dat zulke grote overschrijdingen zo ongemerkt konden ontstaan, te meer daar de dienaren te Jaffna [fol. 1935] deze overschrijdingen zonder de nadelen te vermelden in hun brief van 16 juli 1763 uitgebreid hebben behandeld. In de verwachting dat het reglement van bezuiniging voortaan, uitgezonderd personeel dat voor de oorlog nodig is, stipter nageleefd zal worden, heeft de Hoge Regering het hierbij gelaten. In het jongste boekjaar heeft de verkoop van handelswaar, inclusief de goederen uit Nederland, specerijen, areka, textiel, olifanten, paarden etc., bij een inkoopbedrag van f 195.660 volgens het rendement bij de brief van 24 januari 1764 een winst van f 198.409, of bijna 101½ %, opgeleverd. Dit is zeer positief. [fol. 1936] Het is ook aangenaam dat volgens de bijlage bij de brief van 24 januari 1764 door het wegnemen van belemmeringen en onderbrekingen, het onder druk zetten van de bevolking van de weefeldorpen en van de draagossen, het verhogen van het recht op het keuren van textiel, bij een bestelling uit Nederland van 1741¼ balen, vanaf de overwal 1125½ balen zijn geleverd. Zeer juist zijn daarvan door het bestuur 699 overgebleven balen voor de aanstaande retourschepen bestemd en is volgens de brief van 8 april 1764 de late levering voor rekening van de dienaren op de overwal gelaten. Maar het bestuur had wel meer inlichtingen kunnen vragen. [fol. 1937] Ook had het kunnen nagaan of de dienaren op de overwal zorgeloos waren geweest, of dat de onlusten de late ontvangst hadden veroorzaakt. In het eerste geval dient de Compagnie, afgezien van verdere maatregelen, schadevergoeding voor het werkeloos liggende kapitaal te ontvangen. In het tweede geval kan men van de dienaren aldaar niet het onmogelijke verlangen. Het bestuur moet dit nader onderzoeken. Het dient ook precies te rapporteren hoeveel pakken of balen die vanuit Nederland zijn besteld, zijn ontvangen en hoe het er met de bestelling voor Azië voorstaat. Men moet in één oogopslag kunnen zien hoe het met de inkoop staat. Dit bleef nu een raadsel voor wie erop vertrouwden dat de verhoging van de prijs [fol. 1938] van guinees eerste soort uit Tutucorin tot f 18³/₈ het stuk, en van het gebleekte guinees uit Alwar Tirunagari en Manapar tot f 18³/₈ en f 19⁵/₈ uit een verbetering van de kwaliteit voort is gekomen en dat de bestelling uit Nederland voor 1765 zo goed mogelijk uitgevoerd zal worden. De directe zending uit Nederland van acht ton baargoud moet daarvoor voldoende zijn.)

Voor het overige heeft men met relatie tot 's Compagnies benedenlanden op de overwal als een prijselijke saak aangemerkt dat de bediendens niet alleen ons goed recht op de Chamoemagelamse bleekerijen tegens eenen Mahomet Jahof Saijboe (zijnde een onderhoorige regent van den berugten Cam Saijboe) hadden weeten te maintineeren, maar ook door het cannaal van eevengeciteerde Camsaijboe vandaar te dimoveeren den nieuwen Tutucorijnse mannigaar, nadat die bediendens alvorens alle de door hem geëxerceerde extorsiën en concissiën aan hem bij ola hadden te kennen gegeven. Zijnde ons daar benevens nog van zeer veel speculatie tevooren gekomen de gedaane vraagde door meergewaagde Camsaaijboe, waarom de Compagnie meermelte manigaar niet had gestraft, omdat daarin genoegsaam scheen opgesloten te leggen een stilswijgende of genoegsame qualificatie om in het vervolg sodanig te moogen handelen, schoon de ministers ter preventie van alle nodeloose brouillerijen liever hebben gelast bij de oude maximen vooralsnog te continueeren.

Fol. 1938r-1939r.

(Betreffende het munten van pagoden bracht het bestuur na naweging bij facultuur van 4 juni 1763 Batavia f 232 in rekening. Dit betrof partijen goud uit 1760 en 1761 die te Batavia uit Nederland en andere kantoren ontvangen dan wel ingekocht waren, en naar Ceylon waren gestuurd. Na aftrek van f 69, die op 346⁸⁵²⁵/₁₃₈₂₄ mark teveel en op 1351³⁴⁹/₉₆₀ mark

trois tekort kwamen op een totaal van f 450.081, is op 13 januari 1764 besloten om van die f 232, die het totaal van de partijen uit Nederland betreffen, f 126 als een gering tekort af te schrijven. Er is bevolen om zulke kleine posten voortaan direct op Ceylon te vereffenen. Bovendien is met genoegen gezien [fol. 1940] dat op zeven vermuntingen van pagoden, waarvan in brieven van het bestuur van 24 januari en 8 april 1764 verslag werd gedaan, maar f 1207, of nog geen één procent, verloren was. Het bestuur schreef de daling van fanums toe aan de waardevermindering van de gouden pagode en de dienaren op de overwal hadden geweigerd om voor die munt maar $18\frac{3}{4}$ fanum te accepteren. Daarom is de toestemming door het bestuur om voor rsd 4000,- fanums te laten slaan, aanvaard. De dienaren op de overwal vroegen om het gemak en omdat er $5\frac{3}{4}$ % op gewonnen werd, toestemming om nog meer fanums te laten munten. Het bestuur keurde dit, voor het eigen risico van deze dienaren, voorlopig goed en vroeg of het slaan van die munt niet aan hen mocht worden overgelaten, als dit in de boeken werd opgenomen en winst of verlies voor hun rekening zou zijn. Daar het monopolie [fol. 1941] van die standpenning het belangrijkste obstakel bij de textielinkoop is, werd in de vergadering besloten om, in zoverre dat beslist noodzakelijk was, van de bevelen in de brief van 14 juli 1763 af te wijken. De fanummunt dient echter voor rekening van de Compagnie te geschieden en niet voor die van particulieren, ze mag niet meer bedragen dan wat voor de huishouding nodig is, en het restant moet jaarlijks in een aparte rekening in guldens en fanums worden gemeld. Om nadelige gevolgen van een eventuele waardedaling te voorkomen, moet de fanum volgens het voorstel van het bestuur in de boeken opgenomen worden. In 1762/63 zijn er meer waren ingekocht dan het voorafgaande jaar, namelijk $2430\frac{2}{3}$ balen kaneel, $92.584\frac{19}{48}$ balen Singalese peper, [fol. 1942] $5311\frac{3}{8}$ ammanam areka, 37.000 lb koffiebomen, 270 lb Singalese cardamom en 48.857 lb sayewortel. De verwerving van kaneel in het lopende boekjaar was boven verwachting: 7292 balen en 1084 pond gruis. Deze rijke verwerving wordt aan de middelen en verdubbelde pogingen van gouverneur Lubbert Jan van Eck toegeschreven die, naar de Hoge Regering vertrouwt, daarmee zal voortgaan om zo de zware oorlogskosten draaglijk te maken en de retouren uit Ceylon door een jaarlijkse verzending van 6000 balen kaneel glansrijk te laten zijn. Dit was tot groot genoegen het laatste najaar en in het begin van het lopende voorjaar het geval. De 25 balen die tijdens de onlusten in de Zeven Korale zijn achtergebleven, zijn daarvan uitgezonderd. Volgens de ontvangsten verklaring [fol. 1943] van de oppermeester Aleman en de apotheker Erdman waren die na zuivering en verwijdering van de vermolde-, verrotte- en bedorven kaneel niet beter dan de gewone fijne soort. Daarom besloot het bestuur op 25 januari 1764 terecht om die partij met de Deunisveld naar Batavia te zenden, samen met de 151 balen die nabij Chilaw en de aangrenzende Polgahawela Korale ingezameld waren. De proevers hadden op 12 november 1763 verklaard dat de laatste partij niet van de vereiste kwaliteit was. Als de gecommitteerden die te Batavia voor de keuring zijn aangesteld, hun werk hebben verricht, zal daarover onder Batavia verslag worden uitgebracht. Het middel om niets dan fijne kaneel [fol. 1944] voor Nederland te verpakken, heeft ook zijn nadelen. Daarom is gouverneur Van Eck dringend opgedragen om er bij de pousse van de chalia's op aan te sturen dat er door een of ander middel aan het ware doel wordt voldaan. Voorts is het een goede maatregel dat het bestuur vijf van de 83 balen, die met de Damzicht voor de retourschepen naar Galle waren gezonden, wegens hun grote vochtigheid voor het stoken van olie heeft bestemd. Bij opening bleek er echter slechts verlies van kleur te zijn. Daarentegen is het verzoek van de chaliassen om koopman Pieter Josias van Waard te continueren in zijn ambt en te bevorderen tot opperkoopman en dessave van Mahabadde niet in behandeling genomen, daar hem in de brief van 30 april 1764 op zijn verzoek reeds toestemming was gegeven naar Nederland te vertrekken en onderkoopman Dumorijn reeds als zijn opvolger was benoemd. [fol. 1945] Dit werd het bestuur op 31 juli 1764 bericht met daarbij de opmerking dat, omdat er achter zulke verzoeken die niet door de persoon in kwestie zijn gedaan, vaak een heimelijk plan schuil gaat, ze zeer zelden worden ingewilligd. De voorraad van 32 olifanten per eind augustus 1762 is door de verplichte leverantie door de wannia's en anderszins toegenomen

tot 126. Daarvan zijn er 55 voor f 49.507 aan de Coromandelse kooplieden verkocht, wat met de 10 olifanten die aan de vorst van Thanjavur zijn geschonken t.w.v. f 11.451, totaal op f 60.958 uitkomt, ofwel f 30.485 meer dan het voorafgaande jaar. Veertien olifanten zijn overleden en twee zijn voor de handel naar Trincomale gezonden, zodat er nog 30 over zijn en zeven voor de jacht, wat in totaal 45¹⁷ is. [fol. 1946] Daarbij zijn de onlangs in het district Negombo gevangen olifanten en die nog verwacht worden bij herstel van de dessavonij Matara, niet meegerekend. De paardenfokkerij loopt slecht. Van 16 hengsten waren er maar zes verkocht voor f 1440,- en drie t.w.v. f 92 waren er onbruikbaar. Daar het bestuur dit toeschreef aan verbastering van het ras door gebrek aan stevige springhengsten, is de resident te Kharg bevolen Ceylon zo snel mogelijk van zulke frisse en welgevormde hengsten te voorzien. Helaas waren te Tuticorin maar 2700 roggenvellen, te Kalpitiya slechts 1200 en te Mannar geen roggenvellen verworven. Dit was even betreurenswaardig als dat de 1500 stuk die met de Lekkerland werden aangevoerd, en waarvan er 300 geheel verrot waren, een slechte kwaliteit hadden. [fol. 1947] Volgens een rapport van de administrateurs en gecommitteerden van de westzijdse pakhuizen dat aan het bestuur is toegezonden, werd de rotting veroorzaakt door te snel nat inpakken. De dienaren op de overwal dienen dit ter harte te nemen. Over de roodververij te Jaffna is slechts op te merken dat er op de bestelling één pak moeris te kort was en vier balen parcallen teveel. Betreffende de parelbanken blijft de Hoge Regering bij haar brief van 14 juli 1763, tenzij conform het antwoord in de marge van de brief uit Nederland van 25 oktober 1762 de voor het volgende jaar voorgestelde proef met de visserij uitgevoerd had kunnen worden. Ook is goedgekeurd dat het bestuur heeft besloten om het duiken op de riffen bij Chilaw, waarvan in 1760 was afgezien, te hervatten. [fol. 1948] Men wacht de uitslag af. De dienaren te Tuticorin hebben het bestuur bericht dat de pretentie van de maniyakkar van Valapar, dat hij met een thony bij het bezoek van de parelbanken aanwezig mocht zijn, volgens hun latere brief van 15 april 1764 weer in rook was opgegaan. In de vergadering is dit van zulk belang geacht)

--- dat we de ministers voor den aanstaande hebben gelast omtrent al zulke of diergelijke pretentiën geen of de geringste infractie te gedoogen, maar deselve ter eersten instantie op een cordaate wijze te ontleggen, onder voorhouding dat de Edele Compagnie, als het dominium maris door de wapenen verkregen hebbende, dat regt ook zal trachten te maintineeren tegens de zulke die het gelusten mogt de meer geciteerde rheeven te beduyken. Ter zake men nimmer over het regt op die visserijen met de overwalsche vorsten of palliagaars heeft getwist, maar wel over de manier van beduyking, tot tijd en wijle men de vreye visserijen onder sekere bepaalde conditiën heeft afgeschafft en best g'oordeelt die rheeven bij een apparente visserij aan de meest biedende op te veylen na de exempelen van den jaare 1746, 1747, 1748, 1749, 1753, en 1754.

Fol. 1948r-1949r.

(Volgens de memorie door Jan Schreuder heeft dit voor de Compagnie de aanzienlijke som van f 1.929.728,- opgebracht, waarvan men hoopt dat dit door goed toezicht nog eens gebeurt. Hoewel de chancoduikerij op de overwal 41.244 stuks minder heeft opgebracht, is het gunstig dat de 133.134 stuks, door een meerdere opbrengst van 8999 eerste soort en 11.538 tweede soort, twee pagoden per duizend meer dan het voorafgaande jaar heeft opgebracht, ofwel 33 pagoden de duizend. Dat kwam op pagode 4393²¹¹/₅₀₀, terwijl de overige vierde soort en het uitschot van 17405 stuks tegen 4 pagoden de duizend pagode 69³¹/₅₀ heeft opgebracht. De totale opbrengst komt daarmee op pagode 4463²¹/₅₀₀. [fol. 1950] Het bestuur berichtte in zijn brief van 24 januari 1764 dat het had besloten om de chancoduikerij voor één à twee jaar stil te leggen, in de verwachting dat door de vermindering van het aanbod de prijzen in Bengalen en elders zouden stijgen. Maar in de brief van 8 april schreven de dienaren te Tuticorin dat ze het afzien van deze duikerij, of van het bewaken ervan

17 Deze berekening is onduidelijk; worden de jachtbeesten niet meegerekend dan klopt 45.

met sloepen, afwezen, omdat zij een zekere winst niet voor een onzekere uitslag wilden riskeren. De dienaren vonden dat de beste methode tot behoud van de banken, een voorzichtig toezicht was. De Hoge Regering heeft het bevel tot het stilleggen van de duikerij bevestigd, maar bevolen dat er op de banken bij gelegenheid onverwacht gepatrouilleerd moet worden. [fol. 1951] De dan aangehouden thonys dient men te confisqueren en de bemanning moet men in de boeien slaan. In de brief van 8 april opperden de dienaren te Tuticorin om de chancoduikerij te belemmeren met gebruik van sleepankers. Het is het bestuur medegedeeld dat de Hoge Regering daarover in eerdere of latere brieven niets had vernomen. Dit voorstel om de banken om te ploegen is slechts een voorwendsel om ze voor de Compagnie onvruchtbaar te maken, net zoals eerder was aangevoerd dat het bekende soeriam de chanco's verteerde, dan wel dat calicay schade had aangericht, of dat door storm de banken met zand waren overspoeld. Dit zijn slechts schandelijke voorwendsels die het vermoeden wettigen, [fol. 1952] dat de dienaren hun eigen beurs willen spekken ten koste van de Compagnie. Om dit te voorkomen is gouverneur Lubbert Jan van Eck opgedragen middelen te beramen om aan zulke trouweloze praktijken een einde te maken. In de hoop dat dit nog meer zal toeneemen, valt er niets te zeggen over de verpachting van de chancoduikerij te Mannar voor f 7746,-, of f 26 meer dan het voorafgaande jaar. Betreffende schepen en vaartuigen werd vernomen dat het retourschip Overnes door zware regen en andere belemmeringen pas op 21 november 1763 uit Galle is vertrokken met een lading t.w.v. f 348.685. De Drie Papegaai en Vrijburg waren pas op 7 februari 1764 weggezonden met een lading van f 695.904. [fol. 1953] De Overnes en De Drie Papegaai zijn voor de Kamer van Amsterdam bestemd en de Vrijburg voor de Kamer van Zeeland. De Overnes had uiterlijk 15 november moeten vertrekken en de twee andere schepen uiterlijk 31 januari. Het bestuur is de stipte naleving van deze bevelen nog eens serieus onder ogen gebracht, al zou het door omstandigheden het vroegschip tot eind januari moeten aanhouden en de laatste schepen zonder de retouren uit Surat moeten laten vertrekken. Zulke wijzigingen zijn meer aanvaardbaar, dan de kostbare schepen, door het overtreden van bevelen die berusten op jaren ervaring, onnodig in gevaar te brengen. Conform de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1764 zijn als retourschepen aangewezen de Eendracht, [fol. 1954] Kievitsheuvel, Luxemburg en Damzicht, de twee laatste in plaats van de Keukenhof en Torenvliet. Gezien de voorraden zijn deze schepen nodig. Naast de restant-retouren, die het bestuur volgens de memorie van 8 februari 1764 nog had ontvangen, voerde de Damzicht uit Malabar nog 523.876 pond peper aan en, zoals onder de inkoop reeds gemeld, waren er op de overwal 699 balen textiel overgebleven, exclusief nog 600 balen koffie te Galle. Er moet overeenkomstig de bevelen in de brief van 14 juli 1763 bij het beladen van de ruimen gebruik worden gemaakt. Naar Ceylon is voor f 1.822.467 verzonden, waaronder aan gouden en zilveren spetie f 1.033.828, en ook nog met de Westfriesland voor de inkoop van textiel aan goud voor f 68.333. Uit Ceylon is ontvangen voor f 59.898. De Hoge Regering is ontevreden [fol. 1955] dat van het bevel om ieder van de retourschepen te verzwaren met 100.000 pond rivierstenen werd afgeweken door verdeeld over de drie schepen 400.000 pond te gebruiken. Het bestuur is over deze zorgeloosheid een verwijt gemaakt en tevens dat met het oog op de leeftijd en ziekelijkheid van schipper Jakob Wiebe, opperstuurman Thomas Klim als tweede opperstuurman op de Overnes werd aangesteld. Dit is in strijd met de bevelen van Heren XVII en is daarom voor rekening van het bestuur gelaten. De in 1763 direct uit Batavia naar Ceylon gezonden schepen Huis te Boede, de bark Vrijheid, de sloep de Papegaai, de retourschepen Overnes en Vrijburg, [fol. 1956] de pantjalangs Vrede, Concordex, Bestendigheid, Toezicht, Baak en het Haasje zijn op 3 en 5 juli, 15 en 16 september, 21 en 26 oktober 1763, 23 en 26 januari 1764 voorspoedig aangekomen. Van Kaap de Goede Hoop is de hoeker Meermin met 16 doden aangekomen, de Jonge Lieve voor de kamer van Amsterdam met 14 doden en de Damzicht voor de kamer Zeeland met 5 doden. Met verdriet is geconstateerd dat het bestuur heeft bericht, dat er zoveel tegenslag is geweest dat de Giessenburg met 77 doden en 139 zieken is aangekomen, Lekkerland met 108 doden en 95 zieken, Duinenburg met 110 doden en 227

zieken, Gouverneur-Generaal met 49 doden en Schagen met 80 doden en 116 zieken. Dit is bijzonder ernstig, omdat er bij de heersende omstandigheden zoveel Europeanen nodig zijn. [fol. 1957] Men probeert radeloos uit de beslommeringen door gebrek aan volk te komen. Uit nauwkeurig onderzoek van de zieken op de Duinenburg door gouverneur Lubbert Jan van Eck is gebleken dat niet alleen opperstuurman Hermanus Govert de Zwet het gewone volk zeer ruw heeft behandeld, maar ook dat oppermeester Jacobus de Bruijn de zieken heeft verwaarloosd. De pro-interim fiscaal mr. Pieter Blankert vond het daarom raadzaam om tegen hen bewijzen te verzamelen. De Hoge Regering heeft dat in de vergadering goedgekeurd en ook dat het bestuur de fiscaal had opgedragen tegen zulke schadelijke praktijken streng op te treden, omdat uit een later bericht wrede onrechtvaardigheid en voortdurende belediging was gebleken. [fol. 1958] Als onvermijdelijk gevolg is aanvaard dat het bestuur de functie van opperstuurman op de Duinenburg aan de onderstuurman Gerritze had overgedragen, als Gerritze's opvolger de derdewaak Tottergile had aangewezen en oppermeester de Bruijn had vervangen door oppermeester Muller. Het is niet minder verdrietig dat de Schagen, die op 1 september 1763 uit Texel was vertrokken en 23 januari 1764 uit Kaap de Goede Hoop, pas op 22 mei Ponnekail had bereikt met veel doden en zieken. Het bestuur had dit niet aan plichtsverzuim toegeschreven, maar integendeel schipper Arriens geprezen voor zijn liefde voor de bemanning en in het bijzonder voor de zieken. [fol. 1959] Met het bestuur zijn de tegenslagen toegeschreven aan het vertrek op een ongunstig moment en was het wenselijk geweest dat het bestuur aan de Kaap de Goede Hoop het verzoek van Arriens om in maart te mogen vertrekken, had ingewilligd. De ondervinding heeft geleerd dat bij vertrek vandaar tussen 1 april en midden juli de reizen naar Ceylon het voorspoedigst en met gezonde bemanning verlopen. De sterfte en andere tegenspoed moet nu maar geaccepteerd worden. De overige punten betreffende schepen en vaartuigen en in het bijzonder de schepen die van Batavia naar Ceylon zijn gegaan, zullen elders besproken worden. Betreffende de schepen en sloepen op Ceylon gestationeerd [fol. 1960] zijn naast de gemelde versterking met zes pantjalangs nog twee scheepjes, de Vrijheid en de Vriendschap, van Batavia naar Ceylon gezonden, terwijl van Malakka de pantjalang Smaak en, in plaats van de sloep Papegaai die naar Nagapattinam is gegaan, de sloep Nagelboom daarheen is gestuurd. Als ze te Nagapattinam nuttig zijn, kunnen daar nog twee smalschepen uit Surat worden gehouden. Behalve wat onder de in- en afschrijvingen werd vermeld, is er niets bijzonders over de geleverde ladingen te schrijven, dan dat uit het besluit van het bestuur van 12 mei en een verklaring te Galle van 8 juli 1764 blijkt dat verscheidene militaire uniformen in de Duinenburg van de kamer Zeeland van een andere en mindere soort waren dan in de factuur werd vermeld. Ze waren zo slecht dat het bestuur heeft besloten om het)

--- Frans linnen en het breed zilver lind conform de bevinding te laten innemen voor Silesies linnen en breed silver en zijde lind en het vals bevonden geslagen zilver, nevens de geheel onbruikbare manshoeden en gemeene hoeden, met kemels haire in stede van valse boordsels, als van geen nut bevonden zijnde bij publicque vendutie te laten verkoopen, het vals zilver voor hetgeen gelden en de hoeden voor het inkoops kostende van f 1,6,4 de eerste en f 2,12,8 de laatste, indien deselve dat montant aan Indias geld mogten koomen af te werpen, dog daar voor niet te demanieeren zijnde, weder terug te senden, mitsgaders dien prijs al halenden, egter van ieder soort een aan de voorschreven kamer over te schicken ten aantooning van dies slegte gesteldheyd.
Fol. 1961r-v.

(De Hoge Regering heeft in de vergadering van 14 december 1764 besloten dat deze maatregelen goed waren, in de veronderstelling dat het bestuur een rapport van zijn bevindingen naar Nederland zou sturen. [fol. 1962] Op de vraag van de dienaren te Galle hoe te handelen met tekorten op de ladingen uit Nederland, waarover het Reglement van In- en Afschrijvingen niets zegt, is besloten te bevelen dat zij het permanente bevel van Heren XVII precies moeten opvolgen, zodat nadelige gevolgen worden vermeden. Met genoeg is geconstateerd dat volgens de specificatie de generale verpachting van Compagnies do-

meinen over 1763/64 bij opbod f 311.426, of f 22.828 meer dan in het voorafgaande jaar, heeft opgebracht. Daaronder ontbraken echter de geldrechten te Colombo, en het bestuur had de tuinen voor kokosolie Kowille en Paliawatte in het district Caliture en eenderde door Caspe Rekoetige en Koemoere, alsmede de tuin Palliawatte in de Salpetty Korala lager ingezet. [fol. 1963] Ook de nelyverpachting te Colombo, Galle en Matara ontbrak. Er is gevraagd naar de redenen voor deze afschaffing. De tiende op nely moet, zoals vanzelf spreekt, onder de inkomsten van het land en niet onder verpachtingen worden ingeboekt. In 1762/63 bedroegen de kosten van het timmerwerk en reparaties helaas f 62.566 en de kosten van vestingwerken en gebouwen f 55.967. Daaronder waren de bouw van een nieuw raadhuis voor f 11.419, reparaties aan de pannbakkerij voor f 4645 en contante betalingen aan huurlingen en koelies van f 8155 begrepen. De Hoge Regering is hierover ontevreden, omdat volgens herhaald bevel voor nieuwe gebouwen speciale toestemming nodig is. [fol. 1964] De kosten voor de pannbakkerij en van de huurlingen waren bovendien excessief. De Hoge Regering heeft zich maar bij deze gedane zaak neergelegd en er sterk bij gouverneur Lubbert Jan van Eck op aangedrongen geen nodeloze uitgaven te doen. Bovendien moet serieus worden nagegaan of de vastgelegde verbeteringen aan de vestingwerken wel strikt nodig zijn en of er niet zowel op de grote kosten bespaard kan worden, alsook om het volk niet zo lang buitengewoon werk te laten doen. Dit voorkomt dat het volk wegloopt, en bovendien leert de ervaring in Europa, zowel als in Azië, dat de sterkste vestingwerken aan de vijand verloren gaan, als er een tekort aan manschappen is en ze niet aan de eisen voldoen. [fol. 1965a] Voorlopig is bevolen om te Jaffna geen nieuwe werken aan te vangen. Het uitdiepen van de gracht en het goedgekeurde plan moeten genoeg zijn. Betreffende de godsdienst meldde de brief van 24 januari 1764 uitgebreid dat het de vergadering van scholarchen uit het rapport van de schoolmeester te Cottelawe was gebleken, dat in het dorp Willewette in de Hewagam Korala niet alleen een roomse school was ontdekt, maar dat een roomse priester daar doopte. Op 5 september 1763 had deze vergadering besloten deze netelige kwestie Van Eck onder ogen te brengen. Deze vond dat het bij de huidige gespannen verhoudingen maar door de vingers gezien moest worden, maar het mocht niet zo openlijk gebeuren. [fol. 1965b] Het was immers in strijd met de politieke en kerkelijke oogmerken, en er was nu juist een seminarie opgericht om de heidenen die door de roomse priesters waren bekeerd, in hun eigen taal en door eigen mensen op een voorbeeldige wijze met een omweg weer terug te winnen. Aan dit loffelijke streven was veel geld besteed. Van Eck had daarom tenslotte besloten)

--- de seminarium predikanten, die ten gemelde eylande nog een getal van seven persoonen quamen uyt te maaken en 's jaars nog over de f 1800,- alleen aan zoldijen genoten, mitsgaders ter bevordering van den godsdienst uyt 's Compagnies beurs waaren groot gebracht, als missionarissen en landpredikers door het land te laten reysen na het voorbeeld van de luthersche en roomsche sendelingen, die voor een niet noemenswaardige belooning met agterlaating van vrouw en kinderen geheel Cormandel en Mallabaar doorwandelden en met ongemeen veel vrugt aldaar hun werk verrigten.

Fol. 1965br-1966r.

(De Hoge Regering heeft dit goedgekeurd en dat met dit christelijke en verplichte doel door de Singalese en Malabarse predikanten Hendrik Philipsz. en Willem Jurriaan Ondaatje reeds een begin is gemaakt. Men verwacht dat ze niet alleen hartelijk en welnemend zullen optreden, maar ook de bevelen van de vergadering van scholarchen letterlijk zullen gehoorzamen, de inlander geen overlast zullen bezorgen en door een heilige ijver en trouwe pogingen een gezegend werk doen voor vele duizenden zielen, die nu nog in duisternis wandelen en van het licht van het Evangelie ontbloot zijn. Het is ter kennisneming gepasseerd dat de kerkdienst door de aanwezige predikanten behoorlijk is verricht, de kerk- en schoolvisite naar vermogen is uitgevoerd en het aantal Nederduitse lidmaten [fol. 1967] te Colombo ruim 1000 en te Galle 180 mensen bedroeg. Uit de brief uit Jaffna naar Colombo van 1 augustus 1763 is tot grote ergernis gebleken dat, tegen het uitdrukkelijk verbod van de

commandeur te Jaffna Maijaart, dominee Carel Zezillen zijn vrouw en kinderen op de kerken schoolinspectie had meegenomen. Dit belast de inlander en geeft hem een smadelijke indruk van de christelijke godsdienst. Na vergeefse toepassing van alle zachte en passende middelen om Zezillen hiervan af te brengen, voelde de commandeur zich tenslotte verplicht hierover zijn beklag te doen. Nadat het bestuur daartegen op 13 augustus 1763 de nodige bevelen had gegeven, verbood de Hoge Regering het meenemen van vrouw en kinderen. [fol. 1968] Daarentegen mogen inlandse predikanten zitting in de kerkenraad behouden. Over het seminarie valt niets bijzonders te melden. Het is ter kennisneming aangenomen dat de boekdrukkerij met het Portugese psalmboek en formulieren gereed is gekomen. Daarom is verzocht voor rekening van de Gouverneur-Generaal zo snel mogelijk 300 à 400 psalmboeken naar Batavia te zenden. De kosten worden daar in de kas voldaan. In de jongst gesloten rekening is het kapitaal van de diaconie f 104.828, of f 804 meer dan in het voorafgaande jaar, en dat van de leprosen f 73.284, of f 1284 meer. De Hoge Regering vindt de strafprocessen [fol. 1969] die voor de Raad van Justitie hebben gediend, onvermijdelijk. De gestraften zijn van anderen afgescheiden en geplaatst waar het behoort. Op verzoek van het bestuur in de brief van 8 april 1764 is de weeskamer te Batavia gemachtigd om de gelden van de boekhouder en gewezen winkelier te Galle, Albertus Werkhoven, naar de weesmeesters op Ceylon over te maken, zodat de Compagnie daarop het tekort van f 797 in zijn administratie kan verhalen. Daar het bestuur bij het sluiten van de boeken onder de generale voorraden de contanten, buskruit, rijst en nely niet heeft vermeld, is het wederom opgedragen dat niet weer te doen. De bestelling van contanten, koopwaar, levensmiddelen, artillerie en wapenkamergoederen, [fol. 1970] alsmede van hout etc. is zoveel mogelijk uitgevoerd. Daarvoor zijn de direct gezonden schepen Vrouwe Petronella, Kievitsheuvel, Tulpenburg, Eendracht, Torenvliet, Damzicht, Luxemburg en Schagen gebruikt, de naar Bengalen gaande 's-Gravenzande, alsmede de Keukenhof naar Malabar. Het is vooral geprobeerd de bestelde 19 ton aan geld te voldoen, vooral daar onder de slechte omstandigheden het bestuur toch uit de brief van 13 oktober 1763 van Heren XVII had vernomen dat men van de uit Nederland bestelde 13 ton aan contanten niets moest verwachten en evenmin van de 8 ton aan goud voor de textielhandel op de overwal. [fol. 1971] De bestelling van contanten uit Batavia werd zoveel uitgevoerd als de krappe kas daar, bij de onmogelijkheid om ergens wat te lenen, heeft toegestaan. Zonder zichzelf in problemen te brengen werd daarvoor door de Hoge Regering f 225.000,- gebruikt, die met de Jonge Lieve uit Malabar was aangevoerd, en f 150.000,-, die te Malabar uit de Kronenburg komende uit Surat was gelicht. Bovendien kwam het geld uit rsd 2300,-, of f 55.200,- in duiten, die de commandeur te Jaffna accepteerde, en uit f 200.000,- die het bestuur volgens het bevel van de Hoge Regering nog uit Surat kon verwachten. Daarbij komt nog een verwachte som van f 200.000,- aan assignaties op Nederland, of wat die tegen $\frac{3}{8}$ % per maand minder zouden opbrengen. Dit komt in totaal op f1.835.456¹⁸,-, of f 64.544,- minder dan de bestelde 19 ton. De Hoge Regering hoopt dat dit voor het komende jaar voldoende zal zijn. Daar er onder de munten Perzische ropia's zijn, die volgens sommigen niet tegen 30 stuivers zijn af te zetten, [fol. 1972] moet het bestuur ze in dat geval liever voor verwisseling naar Bengalen zenden. Op de bestelde 1000 last rijst is, zoals in de brief van 20 oktober 1764 reeds gemeld, 1457 last gezonden, met 100 Europese en 656 inlandse soldaten onder hun opper- en onderofficieren, ongeveer 700 slaven, een aanzienlijke hoeveelheid artillerie- en wapenkamergoederen en andere benodigheden. Volgens bevel moeten er uit Bengalen nog 12 twaalfponders en 1200 bruikbare grenadiersgeweren worden gezonden, alsmede zoveel militaire tenten, geweerkappen en patroonzakken als daar gemist kunnen worden. Daar die uit Batavia niet meer geleverd kunnen worden, mogen uit Malabar de nog beschikbare metalen mortieren van zes duim met bijhorende bommen gevorderd worden. De Hoge Regering vindt de bestelling van contan-

18 Dit bedrag is onduidelijk.

ten en koopwaren [fol. 1973] in de brief van 13 november 1763 zeer onzorgvuldig, vooral wat het houtwerk en equipagegoederen betreft, waarvoor wel drie schepen nodig zouden zijn geweest. Ten aanzien van de benodigde contanten, als gouden en zilveren specie voor de inkoop van textiel op de overwal, voor inkoop van kaneel, peper, cardamom, wat betreft de benodigdheden voor het personeel, verstrekkingen op soldijrekening etc. moet het bestuur nagaan wat er de verstreken 12 maanden is uitgegeven en wat er nog aan contanten in kas is. Op die basis moet de bestelling opgemaakt worden. Ten tweede moet na vorig voorbeeld van de koopwaren, [fol. 1974] levensmiddelen, scheepsbenodigdheden, artillerie- en wapenkamergoederen in de eerste kolom van de bestellingen het gemiddelde verbruik over vijf jaar opgenomen worden, in de tweede kolom het verbruik in het voorafgaande jaar, in de derde kolom de voorraad en in de vierde kolom de bestelling voor het aanstaande jaar. Bovendien moet men een ongebruikelijke bestelling, en een mindere of geheel geen bestelling nader toelichten. Als dat was geschied, dan zouden de volgende bijzondere zaken niet gevraagd zijn: 16.000 ellen diverse zeildoek, 45 zware ankers, 30 dreggen, 95 diverse trossen, 140 diverse lijnen, 2000 strengen zeilgaren, 160 vaten pek, teer en harpuijs, 1450 diverse balken, 16.050 molen- en andere planken, 680 swalpen, 40.000 klinkers en 60.000 vloerstenen van 16 duim. [fol. 1975] Er zijn nog andere volumineuze goederen gevraagd zonder aan te geven wat beslist nodig was. De Hoge Regering zwijgt er nog over dat, tegen het herhaald bevel, de voorraden rijst en die van andere belangrijke artikelen niet zijn vermeld. Daarom vroeg zij een specificatie van de meest noodzakelijke houtwerken met vermelding waarvoor ze gebruikt zullen worden. Daar houdt men dan rekening mee. Wegens de hoge prijs is bevolen zo mogelijk geen rijst uit de noordelijke kantoren van Malabar te halen. De rijst die ruim genomen nodig is, moet uit Batavia worden gevraagd. Als vandaar te weinig komt, of als het verbruik groter is dan redelijker wijs was te voorzien, [fol. 1976] moet men op Coromandelse of Bengaalse rijst overgaan. Deze zijn makkelijk in te kopen. Er mag beslist pas rijst uit Barssalur worden ingekocht, als er een tekort aan Javase rijst is en er geen Bengaalse of Coromandelse rijst tegen een redelijke prijs beschikbaar is. Het dringend verzoek uit Bengalen om kayiru en kayirutouw kan wegens tekort in Batavia niet gehonoreerd worden. Daarom is besloten een extra schip via Ceylon daarheen te zenden om 100 leggers arak en zoveel houtwerk als in het schip kan, op te halen. Er moet beslist ruimte voor 30.000 pond kayiru, 30 kayirukabels, 20 vijgertouwen en 30 balen kaneel vrij worden gehouden. [fol. 1977] De Hoge Regering vertrouwt dat deze bestelling geheel is uitgevoerd, of dat deze goederen zo snel mogelijk gereed zullen zijn. Maar dit schip mag daartoe niet opgehouden worden. Bij het bestuur te Ceylon zijn voor de equipagewerf 12.000 bossen kayirudraad besteld, waarvoor de lijnbaan continue aan de gang moet blijven. Op de op 18 mei 1764 ontvangen bestelling uit Nederland voor 1765, gedateerd 12 oktober 1763, is besloten om de bolkvangers voor verpakking van kaneel te schrappen. Er is bevolen om bij gebrek aan koehuiden daarvoor gunzakken te gebruiken. De bestelling uit Ceylon is zo snel mogelijk gedaan en het bestuur is bevolen die zo efficiënt mogelijk uit te voeren. Bovendien is gevraagd om [fol. 1978] twee vaten pekelspek, die met de Zuid-Beveland en Huis Om van de kamer Zeeland op proef te Batavia waren aangevoerd, terug te zenden ter retournering aan die kamer. Op 30 augustus 1764 is nog besloten om met de Lapienenburg en Eendracht van de kamer Amsterdam 200 hoeden uit een grote ontvangen partij naar Ceylon te zenden. Met de verpakking is de inkoopprijs f 4,6¹/₅, - het stuk, waarvoor ze verkocht mogen worden, of desnoods zo voordelig mogelijk. Men dient te waken tegen bederf. Betreffende smokkel en patrouillering valt slechts te melden dat sinds de verovering van Puttalam en Chilaw, waar 16 smokkelthons zijn aangehouden, deze waaghalzen van hun bedrijf hebben afgezien. Maar de moslims te Kilakkarai en in de bocht van Tondi hebben niets nagelaten om het hof van Ramnad onder de wapenen te krijgen. [fol. 1979] Het bestuur is opgedragen de patrouillering naar uiterste vermogen conform de herhaalde bevelen voort te zetten. De geschenken in het afgelopen boekjaar t.w.v. f 14.621 zijn goedgekeurd. In de havens van Ceylon zijn 42 vreemde schepen verschenen. Uit de aantekeningen blijkt dat ze beladen waren met globaal

38.775 zakken rijst, ongeveer 600 zakken tarwe, 200 zakken salpeter, 800 pikol poeder- en 100 pikol kandijnsuiker en bovendien diverse porselein, Bengaalse stoffen, satijn etc. Ook waren daar uit Malakka twee Portugese scheepjes verschenen, namelijk de brigantijn *St. Francisco* onder kapitein *Jan Anthon Ribeiro* met 2000 pikol poedersuiker, 300 pikol kandijnsuiker, enig porselein en satijn. Ten tweede verscheen de *Jesus Maria Joce* onder kapitein [fol. 1980] *Diogo de Mendoca Porte Real* met borax, zink, Chinese stoffen etc. Na enige handel op Ceylon waren ze naar Goa doorgevaren. Het bestuur heeft daarvan in de brieven, noch de besluiten melding gemaakt en hield zich niet aan de vaste wet die gold vanaf de vestiging, dat er aan Portugese schepen uitsluitend water en brandhout mag worden verstrekt. Daarover heeft het hof zich herhaaldelijk beklaagd en om diverse politieke redenen moet men de Portugezen niet lekker maken met de voordelen die op Ceylon zijn te behalen. Dit is het bestuur nogmaals bevolen. Tevens moet het jaarlijks een precies overzicht opmaken van de op Ceylon aangevoerde en omgezette koopwaren. Veertien dienaren is de voortzetting van hun rustgagie verleend. Ook over de behandeling van de achtenzeventig deserteurs valt niets bijzonders te zeggen, dan dat er, ondanks de maatregelen van het bestuur, helaas maar 34 van waren gepakt. Het is aanvaard dat onder de bannelingen van staat aan de gewezen koning van *Kupang*, *Carel Bone*, op zijn verzoek in de vergadering van 2 december 1763 vijf rijksdaalders en 3 parra rijst per maand meer dan de Hoge Regering bepaalde is toegekend. Men verwacht dat de bevelen over zulke weinig achtenswaardige personen voortaan opgevolgd zullen worden.)

Inmiddens heeft men de op ons getrokkene assignatiën ten emporte van f 17.623,2,- aan dies houders voldaan, mitsgaders op het door de ministers genomen besluit van den 16^e september anno voorgangen aan de ropij tegens 27 stuivers en de gecartelde ducaton tegen het gewoone rabat op wissel te accepteren, verstaan maar eenelijk te rescriberen dat onse iterative beveelen ten aspecte van het accepteren van gelden op assignatie haar source hebben genomen uyt 't aanschrijvens van U Wel Edele Hoog Achtbare, welkers goedvinden men omtrent de door de ministers successieve g'accepteerde ducatons en ropijen insteede van pagoden uyt Nederland zou blijven tegemoet zien.

Fol. 1981v-1982r.

(De overige huishoudelijke zaken zijn goed behandeld. Verder wordt verwezen naar de brieven direct van Ceylon naar Nederland van 12 november 1763 en 25 januari 1764, en naar het antwoord op de uittreksels uit de brieven uit Nederland van 25 oktober en 11 november 1762, en van 2 april 1763. Dit antwoord was gevoegd bij de brief van 24 januari 1764 uit Ceylon naar Batavia. Bovendien wordt verwezen naar de hierboven reeds genoemde brieven en besluiten die uit Batavia naar Ceylon zijn gezonden. Naast wat al in de brief van 20 oktober 1764 is geschreven over de dienaren moet eerbiedig worden gemeld [fol. 1983] dat de beloften over de zaak van de gewezen *dessave* te *Matara*, *Henricus Leembrugge*, niet gehouden kunnen worden. *Gouverneur Lubbert Jan van Eck* heeft in zijn aparte brief van 25 januari 1764 bericht dat hij het door de zorgelijke omstandigheden te druk heeft gehad en daarom het onderzoek, dat de Hoge Regering in haar brief van 6 augustus 1763 heeft gelast, tot rustiger tijden heeft moeten uitstellen. In de geheime vergaderingen van 4 en 5 juni, en van 6 juli 1764 nam de Hoge Regering de nodige maatregelen om tijdens de afwezigheid van *Van Eck* onregelmatigheden en slecht bestuur te voorkomen. Wegens de hoge ouderdom van de *commandeur* te *Jaffna*, *Anthony Mooyaart*, is op 6 juli besloten het opperhoofd te *Trincomale*, *Marten Rein*, naar *Colombo* op te roepen om bij afwezigheid van *Van Eck*, of bij diens overlijden, naast *Mooyaart* het gezag provisioneel uit te oefenen. [fol. 1984] Ze zullen dan beide hoofd van de Geheime en Politieke Raad zijn. *Rein* houdt hetzelfde tractement en bij afwezigheid van *Mooyaart* en *Abraham Samlandt* zetelt hij naast de *gouverneur*. Als *gouverneur Van Eck* aanwezig is, zit *Rein* boven de hoofdadministrateur en beneden de luitenant-kolonel. De Hoge Regering verwacht dat ieder zich hierin schikt en *Rein* in deze positie accepteert, wanneer *Van Eck* voor de veldtocht afwezig is. Tevens is op 6 juli besloten om kapitein *Lodewijk Vrijdag* met de titel van *commandant pro-interim* als hoofd

te Trincomale te benoemen met de daaraan verbonden emolumenten. Opperkoopman en hoofdadministrateur Andries Jacobus de Leij is met behoud van rang en gage naar Batavia opgeroepen. Als zijn vervanger is het opperhoofd te Quilon Daniël Burnat benoemd. [fol. 1985] Personalia. Op verzoek is het opperhoofd te Mannar, de koopman Anthonij Dideriks, wegens voortdurende ziekte met stilstand van gage ontslagen. Personalia. [fol. 1986] Personalia. [fol. 1987] Personalia. Het is goedgekeurd dat de juist uit Nederland aangekomen kapitein Laspe, conform de bedoeling van de kamer van Zeeland in zijn brief aan het bestuur van 16 juni 1763, die door de Duinenburg werd meegebracht, te Galle als hoofd van de artillerie en eerste ingenieur is aangesteld met een gage van f 50. Laspe mag uit de dienaren te Galle en Matara bij de artillerie een compagnie samenstellen. Dit naar het voorbeeld dat het bestuur de met de Duinenburg aangekomen infanterie-kapitein Frankena een compagnie uit de manschappen die op dat schip waren aangekomen, had laten vormen. Het verzoek van de met de Lekkerland aangekomen artillerie-kapitein, [fol. 1988] Joan Willem Birt, om onder een stafofficier dienst te doen, is afgewezen. Birt vond het oneigenlijk dat de ene kapitein de andere zou commanderen. Personalia. De onderkooplieden Adriaan Moens en Johan Gerard van Angelbeek is, wegens hun huidige zware dienst, beloofd hen als koopman voor te dragen. Verder wordt verwacht dat het bestuur geen nodeloze aanstellingen meer doet en dat ieder zijn dienst trouw zal vervullen.

MALABAR

[fol. 1989] Zoals reeds werd gemeld in de generale missive van 20 oktober 1764, dreigt in Malabar nog steeds een oorlog tussen inlandse vorsten.)

Dog, doordien Aydar Alichan om de noord besig is met de bescherming van zijne gemaakte conquesten tegen een leger van diverse g'allieerde en Trevancoor alsnog om de zuyd de bewegingen in het rijk van Madure blijft gaade slaan, so is, mits de occupatie van geduide twee hoofdpersonagiën, ook tot nog toe geen vijandelijk bedrijf vernoomen, dewijl Adiragia aan het hof van den eersten en de prins van Colastrij aan dat van den laatstgemelde hunne sollicitatiën om de beloofde hulpe blijven voortsetten, mitsgaders den Samorijn en Cochimder inmiddels temporiseeren.

Dese onsekere gesteldheid der koningen onder henselfs heeft ons bewoogen de ministers ten dien commandemente te gelasten een stipte observantie der dus lang gehoudene neutraliteit en een omsigtige betragting om uyt hunne staatsverwisselingen voordeel te trecken, dog speciaal de vermindering der agterstallen en de voldoening der contracten door alle bedenkelijke minnelijke wegen te bewerken.

Wat het eerste, of de agterstallen betreft, so heeft den Samorijn op d' iterative aanmaaning der bediendens tot het doen van een afstand eeniger in het Chettuase gebied zijn hoogheyd competeerende en door de Edele Compagnie tot een onderpand van desselfs debet in sequestratie genomene landen, eyndelijk aan sekeren Ellerta Coettie Tambaan (zijnde de gemaal van de door de Edele Compagnie g'alimenteert werdende prinsesse van Peritallij en uyt dien hoofde een vasal) opgedraagen de possessie van geduide gebied en de invordering der geregtigheden.

Fol. 1989r-1990v.

(Hoewel de kolathiri beloofde zijn schuld met peper te delgen, kwam daarvan, evenmin als van de schuld van Ali Radja, iets binnen. De schuld van de eerste bedraagt f 21.671 en van de tweede, boven wat hem werd vooruitverstrekt, f 1945. Daar deze achterstallen zonder toestemming van de Hoge Regering zijn ontstaan, [fol. 1991] komen zij ten laste van de verstrekker en van degenen die er in de Politieke Raad hun stem aan hebben gegeven. Aangezien de schulden wegens hun armoede niet te innen zijn, mogen de schuld van de prinses van Nedumangadu van f 23.922,-, die van de vorst van Vadakkumkur van f 14.973 en die van de desinganadu van f 93.124 binnen de lijn geplaatst worden. De onderhoudstoelage die de prinses van Nedumangadu jaarlijks ontvangt, mag daarop in mindering worden gebracht, alsmede de opbrengst uit verkoop van goudwerk dat de twee genoemde

vorsten in onderpand gaven, en tenslotte de borgstelling door de koning van Cochin. Onder de belofte ze spoedig over te geven weigerde de koning van Cochin een acte van afstand van landerijen op Vypin te tekenen. Hij beloofde de landerijen voor de waarde van f 51.908 met de tolrechten aan de Compagnie af te staan, maar de tijd daarvoor vastgesteld is al lang verstreken. Daarentegen maakte de koning aanspraak op de achttien en een half dorpen tussen het door de Compagnie veroverde Pappinivattam [fol. 1992] en het onder de hoogheid van de Compagnie vallende Cranganur. Aangezien de koning van Cochin alles wat hij nog bezat, of door leen had verkregen, bij een staatsbezoek aan zijn opperheer Travancore heeft moeten afstaan, zal hij wel spoedig weer om ondersteuning vragen. Daarom maakt de Hoge Regering zich geen zorgen over zijn weigering van afstand, maar deze moet wel zo geschieden dat de koning van Cochin, noch Travancore daarop nog aanspraken kunnen doen gelden. Mocht de koning sterk op de achttien en een half dorp blijven aandringen, dan moeten hem wat verder gelegen landjes, die toch moeilijk te beheren zijn, gegeven worden. Travancore paait de Compagnie met afdoening van de schulden van Attingal van f 46.478 en andere schulden, hoewel het bestuur ze oninbaar acht door de bewijzen die Travancore ervan wenst. Het bestuur is opgedragen om uittreksels uit het contract van 1753 te leveren, waarbij deze schuld werd erkend. [fol. 1993] Tevens wenst men over het ontstaan een extract uit de negotieboeken. Er is onzekerheid over de schulden van de koning van Cochin, doordat, zoals reeds gemeld in de generale missive van 20 oktober 1764, daarin tussen de negotieboeken over 1761/62 en 1762/63 een groot verschil is. Uit een op 29 augustus 1764 ontvangen brief uit Cochin bleek dat het debet bij afrekening ropia 45.849,- en 20 stuivers is geweest. Daarop was aan de koning ropia 45.000,- verstrekt die weer spoedig vereffend zou worden. De Hoge Regering hoopt dat de sindsdien uit Batavia vertrokken nieuwe commandeur Cornelis Breekpot en nieuwe secunde Francis van Abscouw, die het verschil moeten nagaan, dit zullen bevestigen. Nader bericht wordt afgewacht. Travancore maakt aanspraak op zekere eilandjes, Mutu Kunu, vlakbij Cranganur. De zamorin had ze voor ropia 16.000,- verpand en ze zijn met toestemming van Cochin en Travancore door de Compagnie in beslag genomen. [fol. 1994] Travancore zet zijn aanspraken kracht bij met het arresteren van personen en goederen. Er schijnt niet veel tegen te doen te zijn, maar Cornelis Breekpot en Francis van Abscouw moeten deze zaak, met beroep op wisseling in het bestuur, zien te vertragen en rapporteren wat het nadeel van afstand zou zijn. Is uitstel niet mogelijk, dan moet, net zoals voor de achttien en een half dorp, daarvoor een vervanging van te missen landen buiten het gebied tussen Chettuvay en Cochin worden aangeboden. Het pepercontract met de kolathiri is vervallen, doordat zijn vorsten niet in staat zijn te leveren, en het pepercontract met Ali Radja eveneens, doordat hij peper voor eigen rekening laat vervoeren en verkoopt. Kleinere vorsten contracteerden met de Engelsen te Tellicherry, zodat er te Cannanur slechts van particulieren gekocht kan worden. [fol. 1995] Wegens afpersing door Ali Radja is er weinig peper en in de laatste oogsttijd slechts 15.765 $\frac{3}{4}$ lb. De zamorin ontvangt in zijn vrijhavens Calicut en Ponnani veel buitenlandse handelaren, die meer betalen dan de Compagnie. Bovendien moet hij volgens het vredesverdrag met Travancore de peper uit zijn eigen landen tegen de gangbare prijs afstaan, zoals dat ook met Cochin het geval is. Ondanks de belofte van Travancore om 3000 kandijl uit zijn erflanden en 2000 kandijl uit zijn veroveringen te leveren, komt daar niet veel van. Het leverde over tien jaar 24.385 $\frac{469}{500}$ kandijl minder dan het contract voorschrijft. Wat wordt geleverd vermindert ook aanmerkelijk en bedroeg in het laatste jaar te Purakkad 425.151 lb, te Kayamkulam 47877 lb en te Cranganur 46.533 lb, of samen 519.561 lb, ofwel 1009 $\frac{61}{500}$ kandijl. [fol. 1996a] In geheel Malabar ging in 1761/62 de verwerving van peper 102.485 $\frac{1}{2}$ lb achteruit, in 1762/63 92.160 lb en in 1763/64 857.767 $\frac{1}{4}$ lb, of samen een vermindering van 1.052.312 $\frac{3}{4}$ lb¹⁹, dan wel 2104 $\frac{2}{3}$ kandijl. De koning van Travancore verbiedt bovendien inkoop door particulieren en reserveert voor zich de geringe ver-

19 Tenrechte lb 1.052.412, of 2104 $\frac{4}{5}$ kandijl.

werving in het rijkje Cranganur, waar de Compagnie dit jaar nog 2515 lb verwierf. Zelfs gaf hij de aftredende commandeur Godefridus Johannes Weyerman in een onderhoud te kennen dat hij bij de pakhuizen van de kooplieden in de buitenstad van Cochín, spionnen wilde plaatsen om smokkel van peper te beletten. Het bestuur rapporteerde dat de koning van Travancore, na een voorschot van ropia 100.000 te hebben afgedwongen, veel peper langs de rivier naar Anjengo liet vervoeren en de schepen van de Compagnie tevergeefs daarop liet wachten. Hij zou op het punt staan de Britten daar jaarlijks 3000 kandijl te beloven tegen artilleriegoederen etc., tegen prijzen in Engeland en hulp tegen alle, zelfs Europese, vijanden [fol. 1996b] die hij zou willen aanvallen. Dit zou het verdrag van de Compagnie met hem vernietigen en haar noodzaken om als enige mogelijke Europese vijand tegen hem op haar hoede te zijn.)

Uyt hoofde dan van den nadeeligen aanschouw dien dit point uytlevert en de dugting dat bij een verder progres der verergering van den peper insaam de Mallabaar voor d' Edele Compagnie ten eenemaale onnut mogt werden, hebben wij de bediendens den 24^e september gelast zijne hoogheyd met de nodige omsigtigheyd, dog in ernstige en gepaste termen, voorschoud de voordeelen die dien vorst dus lange uyt de alleantie met d' Edele Compagnie getrokken, in tegenstelling van het weynige contentement dat deselve in de voldoening der contracten genooten, mitsgaders dat daaruyt voortgekomen was, dat wij op zijnen eysch desen jaare niet meer voldaan dan 500 snaphanen, 1000 vuurstenen, 25.000 lb. lood en 20.000 lb. Hollandsch ijser met belofte nogtans dat, sodraa zijn hoogheid desselfs verbintenis beter zoude nakoomen, wij ook immediaan de eysschen naa mogelijkheid zouden voldoen, om dus eens te proberen of en in hoeverre dien vorst daarmee zal zijn te lijden.

Fol. 1996br-1997r.

(Dit is de enige band die de koning van Travancore nog vasthoudt met daarnaast dat hij de contractuele levering van peper aan de Compagnie te Cranganur tegen ropia 55 het kandijl nu nog niet kan missen. Het bestuur is bevolen om te proberen met handelsmethoden de verwerving te vergroten, terwijl de Maratha rovers de particuliere vaart belemmeren, waardoor de prijzen in het gebied van de zamorin en de kolathiri verder zullen dalen. Verder moet de verbouw van peper in het gebied van de Compagnie bevorderd worden. In geheel Malabar, dat volgens berekening 6 miljoen lb peper oplevert, is van eind maart 1763 tot 24 maart 1764 lb 552.541 $\frac{3}{4}$ verworven, die met wat er voor 1764/65 is binnengekomen, naar Ceylon zijn verzonden. Door de Erfprins en Vredestein, die in 1763 met koopwaar naar Malabar zijn gestuurd, is geen korrel peper te Batavia aangevoerd. [fol. 1998a] De hele lading bestond uit 100.901 lb kayirudraad, 24.300 cabokstenen, met enige aanrekeningen t.w.v. f 5996. Net als met de peper uit het gebied van de kolathiri staat het met de cardamom, die niet tegen de door de Compagnie bepaalde prijzen van de producenten in de Kottakase bergen te krijgen is. Deze is nu ropia 580,- het kandijl. Daarom kocht commandeur Godefridus Johannes Weyerman te Quilon voor eigen risico boven de vastgestelde prijs en wel tegen 27 stuivers het pond, in de verwachting dat de kwaliteit deze prijs wel goed zou maken. Daar Heren XVII dit nog niet hebben goedgekeurd, is dit niet aan de nieuwe commandeur Cornelis Breekpot opgedragen, maar is het aan hem overgelaten hoe de bestelling uit Nederland uit te voeren. De verwerving van peper en cardamom, waar het in Malabar om te doen is, is zo vervallen dat het bestuur geen hoop heeft dat deze zal verbeteren. [fol. 1998b] Malabar richt zich vooral op de verkoop van handelswaren, hoewel dat toch maar een bijkomende zaak is. Het bestuur is hierop gewezen. De inkomsten moeten zoveel mogelijk worden vergroot. Deze moeten echter beneden de heffingen blijven die de omringende inlandse vorsten eisen, zodat de christenen, die buitengewoon belast worden, naar de landen van de Compagnie zullen overkomen om hun positie te verbeteren. In 1762/63 zijn de inkomsten verbeterd door de invoering van een tabakspacht op Vandurutti, de heffing van tiende op diverse tuinen en de intrekking van diverse door particulieren ongepermitterd in bezitgenomen percelen. De pachter van de rechten te Quilon is tegen verliezen beschermd

[fol. 1999] door het bestuur toe te staan dat zich te Manapar, waar vaartuigen uit Ceylon en Coromandel moeten aanleggen, een agent van de pachter vestigt om de rechten van de aankomende vaartuigen te innen. In 1762/63 bedroegen de gezamenlijke inkomsten van landerijen en tollën f 83.689. De verkoop van handelswaar bracht in 1762/63 f 329.258 op. Op de klacht van het bestuur dat deze inkomsten in 1763/64 te verwaarlozen waren, onder andere door de dreiging van de Maratha rovers, waardoor buitenlandse particuliere handelaren Cochin meden, is geantwoord dat dit de afzet weliswaar schaadde maar de verwerving van peper bevorderde. Daarmee moest de vermindering van de afzet goedge maakt worden. Er is alles aan gedaan te vermijden dat de kwaliteit van de suiker, of de zending van schepen, het bestuur aanleiding tot bezwaren kon geven. Niet alleen de geleverde 1.101.409 lb poeder-suiker en de 79.769 lb kandij-suiker was van zeer goede kwaliteit, maar ook de)

25.000	lb.	thin
100.000	”	koper Japans in staaven
4227	”	” in platen en bodems
500	”	quiksilver
12.050	”	notenmuschaten magere
4830	”	garioffelnagulen
160	”	caneel
3080	”	foelij
20.000	”	loot
120.047	”	ijser
25.146	”	spijkers,

bedragende alles met het voorwaards gemelde voor Trevancoor, diverse benodigtheeden en eenige aanrekeningen f 224.731,14,8.

Fol. 2000r.

(Deze goederen zijn deels met de in september vertrokken Kronenburg en deels met de Keukenhof, die op 10 oktober 1764 is vertrokken, uit Batavia verzonden. De Hoge Regering verwacht dat met deze deugdelijke goederen, die vroeg verzonden werden, een gunstige afzet wordt bereikt en de concurrentie met de aanvoer uit Macao van onder andere Chinese suiker aangegaan kan worden. Dat zal het geval zijn nu er op tijd gewilde goederen zijn voor de komst van de bombaras en shibars, of inlandse handelaars, uit Muscat, Sindh, Ketsmanduwe, Goga, Porbandar, Daman, Bombay, Goa en Canara, en deze kooplieden nog een tweede reis kunnen maken. De besturen op Malabar, zowel als die op Ceylon, en in Coromandel, Surat en Bengalen berichtten dat, ondanks maatregelen om die te bevorderen, [fol. 2001] de afzet van Japans staafkoper al enige jaren is verminderd. Door de oorlog in Malabar en Canara etc. is de afzet zo gestagneerd dat er volgens de jongste berichten in alle handelsplaatsen een overvloedige voorraad is. Daarom was de Hoge Regering genoodzaakt in de Westerkwartieren toe te staan het Japans staafkoper, na aftrek van kosten, met een winst van precies 150 % te verkopen. Het bestuur is aanbevolen te proberen de overige belemmeringen voor de handel te boven te komen. Van de inlandse handelaren moeten zoveel goederen aangenomen worden, als er weer makkelijk zijn af te zetten, en het bevel om de waren met het normale winstpercentage verhoogd met verlies door inklinking, het vervoersrisico etc. te verkopen, mag niet overtreden worden. Daar is druk op uitgeoefend door de mindere prijzen te Cannanur dan te Cochin te laten vergoeden. Bovendien werd het bestuur bevolen er alles aan te doen om [fol. 2002] de nog niet verkochte goederen die uit de te Goa gestrande Getrouwigheid zijn geborgen t.w.v. f 15.593, voor de hoogste prijs te verkopen om daaruit de f 11.612 aan duiklonen enz. te bestrijden en het nadeel van dit ongeval zoveel mogelijk te beperken. De Cochinese negotieboeken over 1762/63, die, zoals in de generale missive van 20 oktober 1764 reeds werd bericht, onbetrouwbaar zijn, geven aan inkomsten f 412.947 aan en aan uitgaven f 329.501, zodat er een positief saldo van f 83.446 is. In vergelijk met de memorie van bezuiniging zijn de inkomsten f 162.947 en de uitgaven f 101.025 hoger. Maar vergeleken met het voorafgaande jaar waren de inkomsten f 69.373

meer en de uitgaven f 1926 minder. Dat is veel gunstiger [fol. 2003] dan in voorafgaande jaren. Dat wijst op oplettendheid, maar er is argwaan dat de uitgaven aan reparatie van vestingwerken en gebouwen zijn verlaagd om de uitgaven minder te doen lijken. Het bestuur zond een specificatie voor herstel aan gebouwen van f 32.707, wat meer dan negen maal zoveel is als de vastgestelde f 3500,- per jaar. Kort daarop rapporteerde het bestuur dat alle uitrusting van de vaartuigen en op de wallen 46 affuiten en 88 wielen van de voornaamste kalibers geschut onbruikbaar waren. In de brieven naar Malabar van 24 mei en 24 september 1764 zijn daarover ernstige verwijten gemaakt en de nieuw aangestelde commandeur en secunde is opgedragen om de vestingwerken, gebouwen en vaartuigen te inspecteren. Aan de overige besluiten van minder belang wordt voorbijgegaan. [fol. 2004] Er wordt verwezen naar de bijlagen bij de brief van 20 oktober 1764 en naar de brieven van het bestuur direct aan Heren XVII, en vooral naar de brieven uit Cochin van 31 mei, 29 augustus en 15 oktober 1763, van 21 januari, 15 en 20 februari, 28 maart, 15 april en 29 augustus 1764. Ook wordt verwezen naar de vergaderingen van de Hoge Regering van 30 mei, 29 juni en 30 augustus 1764 en naar de brieven naar Cochin van 24 mei, 12 juni en 24 september 1764. Van de dienaren werd commandeur Godefridus Johannes Weyerman ontslagen en de koopman en eerste in het rijstmagazijn te Batavia Cornelis Breekpot als commandeur en de assistent van de visitateur-generaal Francis van Abscouw als secunde aangesteld. Het opperhoofd te Cannanur koopman Anthony van Vechten kreeg rustgagie. Personalialia.

SURAT

[fol. 2005] Wat de Vrouwe Rebecca Jacoba en de Kronenburg uit de directie Surat te Batavia voor Nederland en Azië, zoals zilveren ropia's voor Ceylon, hebben aangevoerd is reeds in de generale missive van 8 mei 1764 gerapporteerd. Reeds op 15 augustus 1764 vertrokken de Barbara Theodora, Renswoude en Leimuiden naar Surat, en op 21 november nog als vierde schip de Velsen. Deze schepen vervoerden)

200.000	lb.	koper Japans	in staven
25.000	”	”	dito in platen
120.000	”	thin Bancas	
80.000	”	dito Malaks	
290.072	”	ijser in soort	
10.000	”	staal	
29.961	”	noten	
52.110	”	nagulen	
3850	”	foelij	
15.063	”	camphur Sastumas	
2.866.996	”	poederzuyker	
302.371	”	candij dito	
1000	”	lange peper ter preuve	

uyt een partij van 3449 lb. van Timor ontvangen, tesaamen nevens eenige andere koopmanschappen, provisiën en benodigheden over de voorwaards vermeld vier kielen in gelde belopende f 546.453,4,8.

Fol. 2005v.

[fol. 2006] Nadat op 5 november met de Giessenburg via Coromandel uit Surat brieven van 9 april, 20 mei en 20 juli 1764 waren ontvangen, werd besloten een vierde schip te zenden. Met de Giessenburg is ook de bestelling en de algemene beschrijving ontvangen. De verzending was door het bestuur uitgesteld tot het vertrek van de Amelisweert, die, zoals in de generale missive van 20 oktober 1764 reeds vermeld, waarschijnlijk is verongelukt. Om herhaling te vermijden wordt naar de generale brieven van 8 mei en 20 oktober 1764 verwezen. Het bestuur is opgedragen bij eerste gelegenheid, of tenminste bij de tweede, de papieren toe te zenden om daarvan, zoals nu is gebeurd, niet een heel jaar verstoken te blijven. Tevens is bevolen om bij de brieven direct via Ceylon [fol. 2007] aan Heren XVII afschriften van de

voorafgaande en dan verzonden brieven naar Batavia te voegen. Conform het bevel van Heren XVII moet bij eerste gelegenheid een dubbel afschrift van memories over maten, munten en gewichten in Surat, omgerekend naar Nederlandse maten, munten en gewichten, waarde en prijs, naar hen opgezonden worden. Wat schepen betreft is weer opgedragen die slechts bij uiterste noodzaak vast te houden en deze zo snel mogelijk te laten vertrekken. Dat geldt vooral het schip met de retouren naar Ceylon, waaraan, indien enigszins mogelijk, twee ton aan ropia's moet worden meegegeven, [fol. 2008] om nog mee te kunnen met de schepen die eind januari uit Galle vertrekken. Ze mogen volgens het uitdrukkelijk bevel van Heren XVII niet daarna vertrekken, opdat ze niet aan de gevaren bij Kaap de Goede Hoop worden blootgesteld. Om niet afhankelijk te zijn van het in Surat zeer dure brandhout, is besloten om aan schepen daarheen twee vadem extra brandhout mee te geven om pek, en daarmee harpuijs, te smelten en te koken. Als de gezagvoerders er toch om vragen mag het verstrekt worden, maar het moet wel gerapporteerd worden, zodat nader onderzoek mogelijk is. [fol. 2009] Op het verzoek van directeur Christiaan Lodewijk Senff in de brief van 8 januari 1764 om van twee smalschepen, waarin niets geladen kan worden en die slechts hoge kosten met zich brengen, verlost te worden, is bevolen ze naar Ceylon te zenden en, als ze daar ook niet nodig zijn, ze via Malakka naar Batavia te sturen. Het bestuur besloot zeer juist om, ter besparing van onnodige kosten, geen militairen meer te plaatsen op de schepen die om te lossen heen en weer varen. Volgens de laatste brief van 20 juli 1764 was de verkoop van handelswaren door de binnenlandse onlusten nog kwijnende, maar het bestuur ziet tekenen dat de onlusten ophouden. De Hoge Regering wenst dit vurig. [fol. 2010] Dan zal de afzet verbeteren en herstellen tot de grote voordelen van weleer. Men zal hiertoe alles op alles zetten, wat ook van de directeur te Surat wordt verwacht. Daarom is de bestelling ook in goede Bataviase suiker uitgevoerd, zonder daarbij, na een opmerking van het bestuur, de minste suiker van Java's Oostkust te voegen. De verzonden nootmuskaat was ook veel beter dan de magere in het voorafgaande jaar. Eveneens volgens zijn brief van 20 juli 1764 moest het bestuur de bestelling van kruidnagels zeer verminderen, omdat de Engelsen daarvan veel aanvoerden. [fol. 2011] Daartoe is een notitie over hun aanvoer te Bombay en vervolgens naar Surat uit Perzië, Malabar en Coromandel bijgevoegd. Het bestuur is opgedragen steeds na te gaan hoeveel kruidnagels en andere specerijen worden aangevoerd, wat de waarde is en wie er buiten de Engelsen nog importeren. Dit moet men rapporteren, zodat de nodige maatregelen in het belang van de Compagnie te nemen zijn. Uit de directie via Ceylon naar Nederland verzonden brief van directeur Senff weten Heren XVII waarschijnlijk al voor de ontvangst van deze brief hoe Senff de directie bij zijn komst heeft aangetroffen en welke maatregelen hij heeft genomen tegen schade door de ongehoorde fraude door het vorige bewind met de gelden enz. van de Compagnie. [fol. 2012a] Daarom wordt hieraan, en aan wat er meer in die directe brief stond, voorbijgegaan. Slechts wordt gemeld dat directeur Christiaan Lodewijk Senff in een aparte brief van 14 augustus 1764 is opgedragen uitgebreid te rapporteren over de gewelddadigheden en onrechtvaardige behandeling door de Engelsen en hoe dat zich eigenlijk heeft toegedragen. De nog te Surat verblijvende participanten in de fraude met de gelden van de Compagnie zijn ernstig gewaarschuwd dit in het vervolg na te laten, willen ze een gevoelige bestraffing ontlopen. De borgen voor de met afgeschreven gage naar Batavia gezonden kassier Jan Oudenhoorn, de onderkooplieden Otto Hendrik Ruperti en Willem Blauwkamer, stelden zich garant tot ropia 10.000. Ze blijven aansprakelijk [fol. 2012b] mocht de Compagnie door de schuld van Oudenhoorn schade lijden. In de brief van 31 januari 1764 schrijft het bestuur dat het 1903 stuks diverse zijden patholen en 6240 lb putjuk had ingekocht en een en ander, of beide weer voor een douceur, ofwel voor de inkoopsprijs aan de schipper van de Kronenburg, Jan du Pré, had verkocht. Hoewel de patholen bij onderzoek niet overeenkwamen met de eisen die de Compagnie aan de kwaliteit stelt en andere patholen van nog slechtere soort waren, ja zelfs enige met gaten, en ze met de putjuk voor rsd 25.627, of f 61.504 waren ingekocht, is toch besloten deze waren op een aparte rekening te laten voortlopen. [fol. 2013] Wat er bij verkoop op verloren zal

worden, zal de directeur en de leden van de raad die voor deze transacties hebben gestemd, in rekening worden gebracht. Zij zijn ernstig bevolen zulke contracten waarvoor zij geen toestemming hadden, voortaan te vermijden. Bovendien wordt de directie f 5519 aangerekend voor het verlies bij verkoop, gerekend met wat er zoals gemeld bij inkoop voor werd betaald. Dit komt tenlaste van degenen die hun stem aan de inkoop en voorwaardelijke verzending hebben gegeven, vermeerderd met f 1040, of de 5 % over die 1903 patholen die aan de administrateurs van het nieuwe textielpakhuis is toegekend. Verder wordt verwezen naar de besluiten van 13 en 24 april, 8 mei en 5 juni 1764, waarbij de Hoge Regering ervan uitgaat dat directeur Senff de patholen liet inkopen en voorwaardelijk verzenden om de particuliere handel daarin zoveel mogelijk tegen te gaan. [fol. 2014a] In zijn aparte brief berichtte hij dat die nog volop wordt bedreven.)

Onder dit hoofdeel resteert ons nog ter g'eerde kennis van U Wel Edele Hoog Agtbare te brengen dat het Engelsch ministerium te Bombaj, niettegenstaande de herhaalde vertogen onser bediendens en het favorabel voorschrijvens van het opperhoofd dier natie in Souratta mr. Hodges, absolut geweigert heeft permissie te verleenen tot het repareren van de zogenaamde kruytkelder, waarvan de eene zijmuur reeds ingestort was en gevolgd zou zijn geworden van het huys van den equipagiemeester, indien geduide mr. Hodges op prive autoriteyt niet toegestaan had het ingestorte weder te moogen laten opmetselen.

Fol. 2014ar-v.

(Het bestuur zou tegen deze onredelijke behandeling door het Engelse bestuur te Bombay protesteren. Over deze hele zaak zal het een uitvoerig verslag opmaken, dat wordt ingewacht. Deze handelwijze is geheel tegengesteld [fol. 2014b] aan het inschikkelijk gedrag van de Engelschen, waarvan in de brief van 8 mei 1764 sprake is. Nog een voorbeeld van buitensporig optreden van de Engelschen en Thomas Hodges is dat naast de deserteurs naar de Engelschen, genoemd in de laatste brief van het bestuur van 20 juli 1764, de gewezen equipagemeester Matthijs Klinckaart, die met stilstand van gage naar Batavia mocht vertrekken, naar hen is overgelopen en dat zijn huis ter bescherming door twee inlandse soldaten van de Engelschen werd bezet. Klinckaart had dit huis, dat direct naast de logie ligt, lang gehuurd en het was nu aan hem geleend, maar het was altijd eigendom van de Compagnie en het heeft altijd onder de Nederlandse vlag gehoord. Directeur Christiaan Lodewijk Senff kon niet toestaan dat aan goederen door deserteurs achtergelaten door de Engelschen bescherming wordt verleend, omdat ze dan ook wel ander volk in de logie van de Compagnie konden plaatsen [fol. 2015] en al haar specerijpakhuisen wel in bescherming konden nemen. Ten eerste had Senff een inlandse korporaal met acht pions naar het huis gestuurd om te beletten dat de Engelschen goederen zouden afvoeren, maar als deze geweld zouden gebruiken, moesten ze voor de overmacht wijken. Bovendien had Senff bevolen de goederen gerechtelijk te verzegelen en Hodges te verzoeken zijn mannen terug te halen. Deze antwoordde met de zwaarste dreigementen, als de verzegeling niet direct werd gestaakt en de wacht weggehaald. Kort daarop hoorde het bestuur dat op de Engelse werf 300 man onder de wapens waren gekomen, van kruut en kogels waren voorzien, dat de stadspoorten een dubbele wacht hadden gekregen, zodat geen Compagnies dienaar, zelfs geen inlandse bediende, meer kon passeren. Zelfs het geschut van het kasteel was geladen, [fol. 2016] en het volk van de inlandse regenten werd klaar gehouden. Na diverse besprekingen liet Hodges de directeur weten dat, als de zegels niet goedschiks zouden worden verwijderd, hij dat zelf zou laten doen. In de nacht om elf uur drong een Europese vaandrig met een sterk commando het huis binnen, liet de zegels er door een onderofficier afscheuren en de goederen door de achterdeur buiten medeweten van de wacht van de Compagnie naar een huis bij de Engelse logie afvoeren. Hier bleef het bij en Hodges gedroeg zich weer zo beleefd en vriendelijk als daarvoor. Deze zaak is in de vergadering van de Hoge Regering behandeld. Daar ze niet ongemerkt voorbij kan gaan, werd besloten het bestuur te schrijven dat men vertrouwde, [fol. 2017] dat er krachtig geprotesteerd was, of nog zou worden. Het is een goede zaak dat de directeur maatregelen heeft

genomen om de Compagnie schadeloos te stellen voor de onverantwoorde verwaarlozing door Klinkaart van de vaartuigen. Maar er is wel bevolen om niemand die enigszins verdacht is te ontslaan, en zeker niet buiten de logie te laten wonen. Zulke knapen moeten per eerste gelegenheid naar Batavia worden gestuurd en zolang in hechtenis gehouden, zodat ze geen bescherming bij de Engelsen kunnen zoeken en problemen met hen kunnen veroorzaken. Hoewel men, zoals in de generale missive van 8 mei 1764 werd bericht, van plan was te Surat een geheel nieuw en gedisciplineerd garnizoen te leggen, [fol. 2018] dat minder trek zou hebben naar de Engelsen over te lopen, zijn er onder vaandrig Johan Martijn Wilke een sergeant en 29 gewone militairen naar Surat gezonden. Wegens gebrek te Batavia konden daar niet meer troepen gemist worden. Wilke zal luitenant Hermanus Amesbeek aflossen, omdat het reglement niet toestaat daar een luitenant te hebben. Personalialia.

KHARG

[fol. 2019] In de generale missive van 31 december 1763 zijn de brieven van de resident van 16 februari en 8 mei 1763 reeds behandeld. In de vergadering van 27 april 1764 zijn daarover besluiten genomen die in de brief van 18 mei naar Kharg zijn doorgegeven. Die worden nu behandeld, alsmede een briefje van 5 oktober 1763 via Cochïn ontvangen en het antwoord daarop van 29 juni 1764. Daarvan is uitgezonderd wat reeds in de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1764 is bericht. Wat schepen en vaartuigen betreft zijn, om zo een lange reis als van de Renswoude te voorkomen, de Lapienenburg en Lekkerland in mei en juni uit Batavia naar de Perzische Golf gezonden. [fol. 2020] Deze tijd is te prefereren boven het najaar. De Lapienenburg moet uiterlijk 1 oktober terugkeren en de Lekkerland een maand, of ten hoogste zes weken later. Bij overtreding van dit bevel, of als de schepen nodeloos lang zijn vastgehouden, waaraan vertragingen vaak zijn toe te schrijven, moeten de schuldigen het gevaar dat de schepen lopen, de gage, de rantsoenen voor de schepelingen, alsmede alles dat uit zo'n plichtsverzuim voortkomt, voor hun rekening nemen. De Hoge Regering hoopt dat deze twee schepen met drie à vier ploegen van 25 moslim zeevarenden spoedig behouden zullen terugkeren. Dat geldt ook één van de drie gallevats die bij de inkrimping van Kharg overbodig zijn. Op de terugkeer daarvan is sterk aangedrongen. In het briefje van 5 oktober 1763, [fol. 2021] dat de resident haastig moest verzenden, is niet bericht of de beruchte Mir Mahanna de gallevat de Draak heeft teruggeven en of hij de Fervis daarvoor heeft gekregen. Daarom is gevraagd en er is bevolen, ook als de Draak is terugontvangen, de Fervis terug te nemen. Hierbij moet men voorzichtig optreden. Voor zover zonder schade voor de Compagnie mogelijk is, moeten de inlandse groten beleefd en vriendelijk behandeld worden.)

En nopens genoemden regent van Benderrik in het bijzonder in consideratie gegeven heeft dat het onderhouden van vriendschap met denselven (sonder in de geschillen van den eenen of anderen te treden) van nut kan wesen, en sulks wegens sijne animositeit tegen Boucheer, ten ware intusschen voorgekomen veranderingen, waaraan de Persische grooten insonderheyd in dese tijden seer bloot gesteld zijn, het verbieden mogten. Middelerwijl maken dese geduurige wisselvalligheeden ook de reden uyt dat men verlangd te vernemen in welk een gesteltheyd sig de meededingers naar der troon in dit seer gefoltert werdend rijk sig bevinden, onder wensch dat, er eens eenen in het vredig bestier van dat wijd uytgestrekt land gestelt wordende, den handel als in vroeger daagen er bloeyen mag. Sijnde eenlijk volgens de jongste berigten de communicatie tusschen Bassora en Bagdat weer open, en vervolgens langs den Euphraat den vervoer naar Persiën onbelemmert.

Fol. 2021v-2022r.

(Het verzoek van de gouverneur van Gamron om daar weer te komen handeldrijven is beleefd afgewezen met als argument de oorlog in de binnenlanden en de onlusten aan de stranden. Om die reden is de makelaar te Muscat bericht dat er geen schip met handelswaar gezonden zal worden. Deze is zeer bedankt voor zijn goedheid de logie sinds het gebeuren

met de Engelsen te hebben bewaakt. [fol. 2023] De resident is voorgehouden dat hij bij de Engelsen had moeten protesteren tegen het geweld bij de logie, de schade voor de Compagnie en voor de bewaker van de logie Jan Jacob Christant. De resident moet dat alsnog doen en speciaal schadevergoeding eisen, inclusief voor de schade aan Christant. Uit de brieven is gebleken dat Christant een schuld aan de gouverneur van Lar zou hebben. Mocht dit bij onderzoek blijken juist te zijn, dan moet Christant tot betaling gedwongen worden. Maar als dit geld bij de plundering van de logie mocht zijn zoekgeraakt, dan dient men naar de Engelsen te verwijzen. Het moet zoveel mogelijk voorkomen worden dat dienaren van de Compagnie schulden bij inlanders hebben. [fol. 2024] Bij het nalaten van aflossing strekt dit tot schande voor de Compagnie, zoals in het geval van de insolvent overleden kapitein-ter-zee Cornelis Eijke, die volgens een brief van de makelaar te Muscat aan hem wegens handel ruim 2500 zilveren ropia's schuldig was. Daar de opbrengst van zijn nalatenschap naar Nederland is overgemaakt, kon daarin niet worden voorzien. Terugkomende op de Engelsen is de resident geprezen dat hij het verzoek van Price om de goederen van de Compagnie te Bandar Bushire in commissie te mogen verkopen heeft afgewezen. De resident is bevolen zich in de handel verre van de Engelsen te houden en alles op alles te zetten dat hij, nu de Engelsen zo dichtbij zijn, niet door hen wordt overtroefd. Om dit te bevorderen is de ingevoerde tol voorlopig weer ingetrokken, omdat de resident beweerde [fol. 2025] dat deze in de huidige omstandigheden de kooplieden slechts verdreef en de inkomsten daaruit te verwaarlozen waren. Zoals reeds in de generale missive van 20 oktober 1764 werd bericht, zijn de Lapienenburg en Lekkerland naar Kharg gestuurd, omdat de afzet daar was toegenomen en er op de voorraad goederen, waaronder poedersuiker, ruim 110 % winst was gemaakt. De uitslag daarvan moet bepalen of de logie wordt aangehouden. Men verwacht dat de ladingen spoedig een koper zullen vinden, als, ondanks het fatale ongeval met de Amstelveen, de handel maar enigszins aan de gang is gebleven. De genoemde ladingen bestonden uit: 75.000 pond Bangka's tin, 10.000 pond Manilla's sapanhout, [fol. 2026] 7538 pond nootmuskaat, 22.027 pond garioffelnagels, 1.470.684 pond poedersuiker, 169.023 pond kandisuiker, 1000 pond katoenen Javaans garen. Samen bedraagt dit f 169.764, of met enige levensmiddelen en benodigdheden t.w.v. f 4913, onkosten tot f 3493 en een aanrekening van f 465, een bedrag van f 178.635. Tot ontevredenheid is verleden jaar op de nootmuskaat in de Renswoude een ondergewicht van $1\frac{7}{8}$ % en op de garioffelnagels $2\frac{3}{8}$ % geconstateerd. Met deze waardevolle goederen kan men niet voorzichtig genoeg zijn en daarom is aan Kharg bevolen om, als het onderwicht meer dan één procent is, de gezagvoerders van de schepen daarmee voor de verkoopwaarde te belasten. De officieren van de zeevarenden zal dit bij vertrek uit Batavia onder ogen worden gebracht. Op de zwavelaarde die met de Renswoude te Batavia werd aangevoerd, [fol. 2027] is tot groot ongenoegen wegens de daarin aanwezige steentjes 30 % verlies bij raffinage geleden. De resident is ernstig bevolen om bij acceptatie en inschepping van die brandstof oplettender te zijn. Wegens de grote voorraad is verboden er voorlopig iets van te zenden, en evenmin tomaten en vruchten, die volgens de resident door de onlusten niet te krijgen waren. Wel is de resident geprezen dat hij wegens de hoge prijs geen salmiak heeft gezonden. Hoewel in de brief van december 1763 reeds ontevredenheid is getoond met de staatrekening over 1761/62, is gebleken dat dit wegens de aard van de omstandigheden maar geaccepteerd moet worden. Maar f 468,- die ten overvloede aan de inlandse dienaren werd betaald, is ten laste van de resident gebracht. [fol. 2028] Wel is bevolen de drie paarden die de resident volgens het laatste overzicht van voorraden aanhoudt, met hun uitrusting naar Batavia te zenden. Ook wordt nog de uitslag afgewacht van een expresbrief naar Aleppo om de gelden van de met inbeslagneming van goederen verbannen Jan van der Hulst, in handen te krijgen. De oplettendheid in deze van de huidige resident Johannes Wilhelmus Buschman is geprezen en hem is toegestaan om van de 25 militairen die met de Lapienenburg naar de Perzische Golf zijn gestuurd, er zoveel te lichten als nodig ter aflossing van degenen van wie de dienstijd is verstreken, of zoveel als daar absoluut nodig zijn.

KAAP DE GOEDE HOOP

[fol. 2029] Met het bevoorradingschip Bosschenhove en de retourschepen van de eerste bezending van dit jaar werd naar de Kaap de Goede Hoop verzonden)

Cormandelsche lijwaaten					
1983	pees	Guinees gemeen	gebleekt	f	19.003, 18, 8
373	"	"	fijn gebleekt	f	6.315, 9, -
880	"	"	bruyn blaauw	f	11.405, 2, -
320	"	gingam	beddetijk	f	1.411, 17, -
190	"	"	Drongam	f	641, 8, 8
160	"	boelangs		f	383, 16, -
560	"	salempuris	bruyn blaauw	f	3.131, 6, -
300	"	"	fijn gebleekt	f	2.063, 3, -
240	"	"	gemeen "	f	924, -, -
40	"	deekens	gecattoeneerde	f	184, 4, -
360	"	parcallen	fijn gebleekt	f	1.316, -, 8
320	"	parcallen	gemeen gebleekt	f	738, 11, 8
250	"	zeyldoek	gebleekt	f	1.257, 14, -
450	"	zeyldoek	bruyn blauw	f	2.619, 7, -
				f	51.395,17,-
Souratse lijwaaten					
320	"	baftas	witte breede heele	f	1.747, 19, -
200	"	"	" " halve	f	549, -, -
600	"	"	swarte " heele	f	3.063, 1, 8
1500	"	"	" " halve	f	4.059, 18, 8
240	"	"	" smalle heele	f	830, 9, -
320	"	"	" smalle halve	f	597, 2, -
1798	"	chitsen	Cherongse	f	5.140, 4, 8
840	"	niquaniassen	groove	f	2.584, 17, 8
				f	18.572,12,-
Coopmanschappen en benodigtheden					
3000	lb.	peper	swarte	f	412, 10, -
320	"	canneel	fijne Ceylonse	f	97, 9, -
24.034	"	zuyker	poeder	f	2.076, 11, -
24.964	pond	zuyker	candij	f	3.834, 9, 8
2015	"	cattoene	gaaren Javaas	f	444, 16, 8
750	stuk	bossen	bindrottingen	f	173, 7, 8
2	balen	Japanse	provisiën	f	24, 16, 8
50	lb.	g'eykt gewigt	aan 1 pees	f	34, -, -
				f	7.098, -, -
Uyt de administratiën					
		de equipagiewerf		f	2.125, -, -
		de kleene winkel		f	423, 8, 8
		't provisiemaguazijn		f	12.867, 10, -
		't graanmaguazijn		f	9.766, 18, -
		't ambagtsquartier		f	5.786, 8, -
				f	30.969,4,8
In aanrekening wegens diverse wapenen en ammunitiegoederen etc.					
				f	10.416,10,8
		voor 2 percento Bataviase ongelden	f 107976,17,- is	f	2.159, 12,-
		Ten goede	f 11, 18, -		-
Sommarium					
den	25	january	per Radermacher	f	20, -, -

Van der Parra XI 31 december 1764

”	13	october	”	Boschenhoven	f	101.286, 12, 8	
”	19	dito	”	de Vrouwe Petronella	f	11.287, 8, -	
”	31	dito	”	de Jonge Lieve	f	1.187, 16, -	
”	31	dito	”	de Gouverneur Generaal	f	890, 17, 8	
”	31	dito	”	Duynenburg	f	1.187, 16, -	
”	31	dito	”	de Snoek	f	1.187, 16, -	
”	31	dito	”	” Erfprins	f	890, 17, 8	
”	31	dito	”	’t Huys ten Donk	f	890, 17, 8	
”	31	dito	”	Vredesteyn	f	890, 17, 8	
”	31	dito	”	Leekerlust	f	890, 17, 8	
Somma						f	120.611, 16,-

Fol. 2029r-2030r.

(Uit de Kaap de Goede Hoop is ontvangen)

220 ⁵ / ₃₇₀	lasten	tarwe		f	26.249, 18, -
21	lasten	rogge		f	2.255, 12, -
3	”	gort		f	734, 1, -
8	”	erwten		f	1.798, -, -
12	”	boonen		f	2.225, 5, 8
269	leggers	wijn		f	30.587, 12, -
27.124	lb.	booter		f	11.391, 6, 8
252	”	thuyn en canarijzaad		f	726, 8, -
diverse fruytagiën en provisiën				f	1.697, 11, 8

Diverse goederen per de volgende bodems

voor dat gouvernement aangebragt, dog

daarin verbleeven en alhier aangebragt als

per Luxemburg verfuqausten en inktstoffen f 180, 15, 8

”Oosterbeek 1²/₃ bak

rivier of ballaststenen f 252, -, -

”Bosschenhoven een vat jopenbier f 27, 10, -

”de Snoek heele en halve aams schooven f 52, 10, 8

De volgende goederen uyt de met deze f 512, 16, -

bodems aldaar geligt, te weeten

2¹/₈ hoeden smeeekolen uyt

Lapienburg f 38, 2, -

diverse equipagegoederen uyt ’s Gravensande f 2.831, 16, 8

” ” ” Zuydbeveland f 246, 1, -

” ” ” Boschenhoven f 2.446, 1, -

” ” ” Velsen f 3.422, 4, -

” ” ” Thoornvliet f 1.226, 4, 8

Dus het voor Batavia gedestineerde, dog daar

geligte bedraagt f 10.210, 9, -

Sommarium

den 5 februari per Lapienburg f 5.504, 10, 8

”20 ” ” ’s Gravensande f 2.801, 6, -

”29 maart ”de Vrouwe Elisabeth f 3.719, 7, -

”15 may ” Zuydbeveland f 22.083, 11,-

”17 ” ” Keukenhof f 3.271, 3, 8

”17 mey ” ’t Huys Om f 13.775, 13,-

”19 dito ” Straalen f 362, 8, -

”19 dito ” de Hoop f -, -, -

”30 dito ” Luxenburg f 180, 15, 8

” 1 junij ” Wildrijk f 8.062, 7, -

”	30	dito	”	Oosterbeek	f	16.200,	4,	8
”	10	julij	”	Boschenhoven	f	2.164,	14,	-
”	15	september	per de	Snoek	f	52,	10,	8
		Somma			f	78.178,	10,	8

Fol. 2030r-2031r.

(In de vergadering van 12 oktober 1764 zijn de brieven uit Kaap de Goede Hoop behandeld die tussen 30 augustus 1763 en 9 juli 1764 werden ontvangen. Er valt niets op te merken over de behandeling van de schepen die daar hebben aangelegd. Eveneens is goedgekeurd dat de kisten met thee die in de Valse Baai uit het in slechte staat verkerende, maar gelukkig behouden Chinese retourschip Huis te Bijweg gered waren, in de Velzen en Westfriesland zijn overgeladen, hoewel de reis van deze twee schepen daardoor wel was vertraagd. Ook het lichten [fol. 2032] van tienduizend pond buskruit uit schepen die aan de Kaap de Goede Hoop hebben aangelegd, is om de redenen die het bestuur daarvoor geeft, goedgekeurd. Volgens het reglement van bezuiniging mocht daar 80.000 lb aanwezig zijn. In de brief van 20 september 1763 was gerapporteerd dat er door het normale gebruik en verstrekingen aan schepen nog maar een voorraad van 58.000 lb was. In de brief van 12 oktober 1764 met de Bosschenhoven is duidelijk aangetoond dat de terugkerende retourschepen van zoveel buskruit worden voorzien, dat aanvulling aan Kaap de Goede Hoop overbodig is. Daarom is bevolen om de gezagvoerders uitsluitend bij verlies door aantoonbaar ongeluk, verbruik, ofwel lekkage, dan wel anderzins buskruit te verstrekken. [fol. 2033] Ook de voorzichtige behandeling van het Spaanse schip La Sanctissime Trinitade, dat daar volgens de brief van 30 januari 1764 samen met twee Engelse koningsschepen had aangelegd, getuigd van goed beleid. Men kan niet voorzichtig genoeg zijn om de tractaten van de Nederlandse souvereiniteit met koningen en andere vorsten niet te overtreden. De gouverneur en secunde deelden in een apart briefje van 14 januari 1764 mee dat de voorloper Baarzande op bevel van Heren XVII eerder dan de Hoge Regering bepaalde naar Nederland was doorgestuurd. Daarom is bevolen om met de voorloper [fol. 2034] van dit jaar, de Vrouwe Petronella, evenzo te handelen. Op verzoek van het bestuur werd met het bevoorradingschip Bosschenhove een kist met inktmateriaal die in de Luxemburg was achtergebleven, een hele en halve aam schoven die met de Snoek was meegekomen, en een vat jopenbier met de Bosschenhove aangevoerd, naar de Kaap de Goede Hoop teruggestuurd. Maar een kistje met verfwasten werd niet in de Luxemburg gevonden. Het is een goede zaak dat de algemene uitgaven in 1762/63 maar f 407.658 hebben bedragen, wat f 33.976 minder is dan in het voorafgaande jaar. Het bestuur is er echter wel op gewezen dat dit [fol. 2035] is veroorzaakt door de komst van acht schepen minder dan in het voorafgaande jaar, waardoor de uitgaven daarvoor met f 29.625 zijn verminderd. De overige uitgaven verminderden met f 18.452 en vermeerderden met f 14.109, zodat de afname per saldo maar f 4370²⁰ heeft bedragen. Daarom is het bestuur aangespoord op zuinigheid te blijven letten. Het valt te prijzen dat de inkomsten f 193.542 waren, of f 13.912 meer dan in het voorafgaande jaar, maar vooral dat vergeleken met de f 140.000,- die in het reglement van bezuiniging aan inkomsten zijn vastgesteld, die f 53.542 meer hebben bedragen. Toen in de vergadering van 11 september 1764 de bestelling van handelswaren werd behandeld, bleek uit een notitie [fol. 2036] dat er te Batavia voor Kaap de Goede Hoop een voorraad was van)

22	pakken	Guinees bruin blauw, waarvan bij gemelde jongsten eysch maar gevordert zijn	3	pakken
7	”	salempoeris bruin blauw, waarvan bij gemelde jongsten eysch maar gevordert zijn	2	dito
17	”	baftas swarte breede halve Souratse, waarvan bij gemelde jongsten eysch maar gevordert zijn	2	dito

20 Dit bedrag is onduidelijk; het zou f 4343 moeten zijn.

9	”	chitsen serongse Sourats, waarvan bij gemelde jongsten eysch maar gevordert zijn	4	dito
1	”	boelangs Cust		waarvan niets
2	”	gingam drongam Cust		is gevordert
3	”	baftas swarte smalle		bij haren
2	”	dito dito dito halve dito		jongsten
9	”	zeyldoek bruin blauw Cust		eysch

Fol. 2036r.

(Van de laatste vijf goederen is recentelijk niets besteld. Wordt de bestelling uitgevoerd dan blijven er nog 61 pakken over. Omdat de nu niet bestelde soorten textiel wel in vorige bestellingen voorkwamen, als deze niet worden afgezet, er geen bestelling bij de kantoren die textiel leveren meer mogelijk is, én er te Batavia zoveel voorraad is dat wat achterblijft niet valt te verkopen, is besloten alle 72 pakken met de Bosschenhove naar Kaap de Goede Hoop te zenden. [fol. 2037] In de factuur wordt vermeld in welke bestelling uit Kaap de Goede Hoop deze textiel eerder is voorgekomen. Bovendien is bevolen deze textiel zoveel mogelijk met de gewone winst te verkopen en textiel en andere goederen twee jaar van tevoren te bestellen. Om problemen te voorkomen is dit een vernieuwing van het bevel in de brief van 1 april 1759. Daar er door het mislukken van de oogst aan de Kaap de Goede Hoop te Batavia een tekort aan tarwe is, werd bevolen om het bevoorradingschip Bosschenhove snel met zoveel mogelijk daarvan terug te sturen. Ook is opgedragen [fol. 2038] om zeven kisten met 36.480 Spaanse realen en twee met 8200 dukatons met een waarde van f 121.660,-, die voor Batavia waren bestemd, maar het afgelopen jaar uit de Tulpenburg en Vlissingen waren gehaald, op te zenden, daar de Hoge Regering zilver specie hard nodig heeft. Als de facturen of cognossementen van contanten die uit de aan de Kaap de Goede Hoop blijvende schepen worden gelicht voor doorzending naar Batavia, zich in de gesloten pakketten mochten bevinden, dan moet men die welke gewoonlijk in de scheepsdozen bewaard worden, opeisen. Van de contanten in de gelichte kisten moeten uit de facturen geautoriseerde extracten, of kopieën, worden gemaakt die met de schepen, waarmee die contanten naar Batavia worden gezonden, dienen mee te gaan. Uit de korte opgave van dienaren aan Kaap de Goede Hoop, gevoegd bij de brief van het bestuur van 23 september 1763, [fol. 2039] bleek dat daar per eind augustus 1763 1246 man waren, terwijl het reglement van 1755 er maar 906 toestaat, buiten 46 zeevarenden, namelijk een onderstuurman, 6 kwartiermeesters en 19 matrozen. Deze zeevarenden waren in de brief van de Hoge Regering van 9 juli 1756 toegestaan. Ze komen bovenop de in de brief van 24 februari 1763 genoemde bootmansmaat, 30 matrozen en 2 scheepstimmerlieden, dus 33 man, over wie een besluit aan Heren XVII werd overgelaten. Er zijn er dan 261 teveel, of na aftrek van negen gegageerden 252 man. Wegens het toen grote tekort aan manschappen, dat door het wegblijven van schepen uit Nederland nog is toegenomen, is bevolen uit het grote aantal zoveel mogelijk militairen en zeevarenden als er gemist kunnen worden, naar Batavia te zenden. [fol. 2040] De besluiten over Kaap de Goede Hoop van 1 en 11 mei, 26 juni, 24 juli en 3 augustus 1764 zijn daarheen gezonden, alsmede de rondgezonden bevelen van 30 januari, 20 maart, 19 april, 8 en 28 mei, 24 juli, 3, 6, 14, 16, en 17 augustus 1764. Ze gingen mee met de brief van 12 oktober 1764 en zijn in het meegezonden register van stukken vermeld. In deze brief en die van 31 oktober ten geleide van de retourschepen van de eerste bezending is bericht dat de admiraal van de vloot op de Borsselle, de directeur-generaal Librecht Hooreman, tot commissaris aan de Kaap de Goede Hoop is benoemd. Hij kreeg de gebruikelijke bevelen over zijn openbare voorstelling. Uit de op 9 november 1764 ingediende rekening bleek dat er op de Vosmaar op 2043 lb vlees uit de Kaap de Goede een tekort van 347 lb was, of 17 %. Dit is naar dit kantoor bericht en er is gewaarschuwd dat mocht het nog eens voorkomen, het voor rekening is van wie het aangaat. Onderstuurman Roelof Barents die aan verlamming lijdt, is met stilstand van gage toegestaan naar de Kaap de Goede Hoop te gaan voor herstel.

JAVA'S OOSTKUST

[fol. 2041] *In de generale missive van 8 mei 1764 werd reeds in het kort bericht dat de rust op Java's Oostkust is weergekeerd. Aansluitend op de generale missive van 31 december 1763 verwachtte de Hoge Regering dat betreffende de inlandse zaken de verschillen tussen de keizer en de vorst van Mataram ten einde zouden komen. Deze waren ontstaan door de kwestie van Ratu Bendara, de dochter van genoemde vorst en vroegere vrouw van Pangeran Mangkunegara, die aan het hof van de keizer geaccrediteerd is. Deze hoop op het weerkeren van rust werd bevestigd in de aparte brieven van Willem Hendrik van Ossenberg van 3 en 30 januari, en 7 april 1764. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 18 r. 1-10. [fol. 2042] Maar eigenzinnig als hij is, dringt de sultan nog wel eens aan op zaken die meer bij zijn gemoed dan bij staatskunde passen. Zo noodzaakte hij Van Ossenberg door herhaald aandringen om zijn grote gunsteling raden Sumadiwirja bij de Hoge Regering als tweede regent van Pekalongan voor te dragen. In zijn aparte brief van 8 juni 1764 ondersteunde Van Ossenberg dit met goedbedoelde motieven.)*

Egter geene derselve bij ons van dat gewigt geweest zijnde om in desen af te gaan van een der nodigste vereischten in het bestuur der Javasche regentschappen, dat name-lijk geen boovenlanders het bewind aan de stranden krijgen, en dat vice versa de strandregenten van de vorstelijke hoven vervreemd blijven. So hebben wij dat aansoek dan ook finaal gedeclineert bij onse apparte van den 5^e julij. Want hoeseer wij ook gesteld zijn, en onse ordres eevenals die van U Wel Edele Hoog Achtbare daar heenen leiden om door minnelijke wegen den inlander aan de belangens der maatschappij te attacheeren en hen onse bijwooning of overheering aangenaam te maaken, so heeft men ook weer in dit geval een tijdigen ernst niet minder noodzakelijk g'acht. Gelijk men daardoor ook hoopt in desen g'effectueerd te hebben dat voormelde zijn hoogheid penetreeren zal, dat men van geen nuttige grondregels zo ligtelijk afgaat, of dat men niet laag genoeg is om hem in alles te wille te zijn, en dat dit ook voor het vervolg hem weerhouden mag om oneige versoeken te doen.

Fol. 2042v-2043v.

(Volgens de aparte brieven uit Semarang (fol. 2044) van 10 en 15 november 1764 gedroeg de sultan zich hierin boven verwachting en heeft zijn gunsteling Sumadiwirja met een dergelijke tweede protegee, die hij ook bij Willem Hendrik van Ossenberg had voorgedragen, weer aan het hof ontboden. Op gelijke wijze is een verzoek van de panembahan van Madura om zijn geliefde zoon raden Natadiningrat tot regent van Sumenep te benoemen, afgewezen. In zijn aparte brief van 3 januari 1764 had Van Ossenberg er geen moeite mee dit verzoek te ondersteunen. Hoewel de panembahan zich zeer trouw heeft betoond en men het in Sumenep met een regent moest doen die het spoor bijster is en door slechte raadgevers wordt verleid, zou door inwilliging van dit verzoek het evenwicht verstoord worden. Sumenep houdt Madura in toom, en Madura Java's Oostkust. [fol. 2045] In een brief van 24 januari 1764 is de panembahan op vriendelijke manier van die benoeming in Sumenep afgehouden, evenals er is vastgehouden aan het geheime besluit van 11 maart 1762 en er op die grond niet is ingegaan op zijn duidelijke suggestie om in Madura op te mogen volgen. De panembahan is aangemaand om als schoonvader de ontspoorde regent van Sumenep weer tot zijn plicht te brengen. Dit is eveneens nadrukkelijk aan Van Ossenberg, en in het bijzonder aan de gezaghebber van de Oosthoek, Henrik Breton bevolen. De laatste ging naar Sumenep, stelde daar orde op zaken, waarop de regent beterschap heeft beloofd. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 18 r. 11-20. [fol. 2046] De onruststoker Pangeran Singasari is, samen met de onbetrouwbare regent van Malang en geleid door de openlijk afvallige ngabehi van Porong, Pasuruan onverwachts binnengevallen. Dat is het eind van Compagnies gebied. Deze stropende bende van 800 man is door een snelle en moedige tegenstand met bloedende koppen verjaagd, zodat de stranden weer geheel van hen zijn gezuiverd. De susuhunan beval zijn onderdanen deze onruststokers te vuur en te zwaard te bestrijden, waartoe de Hoge Regering de sultan eveneens liet aanmanen. Nadere maatregelen zijn te vinden in de aparte

brieven van de gouverneur van 13 augustus en 20 september, en het antwoord daarop van 21 december 1764. [fol. 2047] De regenten hebben nooit voldaan aan de verplichting om voor een bedrag van f 17.000,- jaarlijks 16.700 balken van diverse soort te leveren. Omdat de regenten van Pati er 100 kojang rijst voor leverden, zijn ze in het begin van het jaar al voor 300 balken op hun aandeel gekort. De verdeling van leverantie is nu gewijzigd in 13.300²¹ balken tegen f 13.514,-. Hiermee wordt zelfs nog iets gewonnen en de inlander is nu ontslagen van een verplichting, waaraan hij toch niet kon voldoen en die hij nu nog niet hoeft te vervullen. Door gebrek aan scheepsruimte voor vervoer is er toch al voldoende hout. Overigens blijkt de rijkdom van de producten van Java's Oostkust hieruit dat er met het regelmatig ophalen van de voorraden in 13 maanden 53 schepen, exclusief de kleine vaartuigen, beladen konden worden. [fol. 2048] Hierdoor is hout dat enige jaren oud was en niet klaar lag, zowel als later gekapte partijen volgens een rapport van gecommiteerden door blootstelling aan de lucht niet meer waard om te vervoeren. Het bestuur heeft dit in de brief van 9 juni 1764 aangetoond en verzocht het zonder nadeel voor de Compagnie te mogen verkopen. Er is onder inwachting van de opbrengst slechts publieke verkoop toegestaan. Wat het eerste deel betrof is de Hoge Regering daarbij gebleven. Het bestuur vroeg later hout voor elke prijs te mogen verkopen, daar sommige afgekeurde exemplaren bij opbod onder de ingeboekte kostprijs bleven. [fol. 2049] Daarop is bevolen de opbrengst onder deze prijs te laten betalen door degenen die het hout lieten bederven. Wat betreft een ander belangrijk product, namelijk rijst, deed zich tegen de verwachting in de generale missive van 8 mei 1764 het heugelijke feit voor dat door de laatvallende regen het gewas van dit hoognodige voedsel goed is uitgevallen. Dit was te meer wenselijk daar de regenten van Surabaja op hun contingent van verleden jaar van 1000 last, maar 400 last geleverd hebben, ofwel minder dan de helft. Dit alarmeerde de Hoge Regering in eerste instantie zeer en ze vroeg het opperhoofd in de Oosthoek, Henrik Breton, zich te verantwoorden, omdat hij verplicht was om van deze geringe verwerving tijdig melding te maken. [fol. 2050] Via het bestuur te Semarang rapporteerde Breton aan de Hoge Regering dat, niettegenstaande de weinig belovende oogst in het vorige jaar, het hele contingent geleverd zou worden. Hiervan spreekt de brief van het bestuur van 4 januari en het antwoord daarop van 28 februari 1764 uitgebreid. Men liet het daarbij, daar Breton door de aanhoudende beloften van de regenten was misleid en omdat ze hem pas op het uiterste moment van leverantie plotsklaps waarschuwden. Wel moet hij in het vervolg beter toezicht houden. De regenten moet worden nagegeven dat het in het najaar van 1763 en het voorjaar van 1764 zeer droog is geweest en dat ze zo een rampzalig tekort niet hadden kunnen voorzien. De Hoge Regering meende dat daarom enige toegevendheid op zijn plaats was, maar was niet ongevoelig voor de problemen waarvoor de regenten haar stelden. [fol. 2051] Daar er geen aanleiding voor nadelige gevolgen, of listige praktijken mocht gegeven worden, heeft men de door de regenten aangeboden boete van 6000 Spaanse realen, of f 18.000,-, voor 600 last te weinig geleverd hout conform de brief van 12 mei 1764 laten betalen. Het bestuur verkeert in grote twijfel of er van de verbouw van cardamom wel iets van belang zal komen. Het schreef dit in zijn brief van 11 oktober 1764 in antwoord op de herhaalde aansporing, laatstelijk nog op 21 december 1764, hiervan zoveel mogelijk te verwerven. Bij herhaling is aangespoord om veel goede indigo te verwerven. De vooruitzichten daarop zijn wegens de late onophoudelijke regens niet gunstig, waardoor naar men zegt veel planten verrot zijn. Om er alles aan te doen wat voor een ongestoorde leverantie [fol. 2052] maar mogelijk is, heeft men geprobeerd dit jaar onder de gezonden f 344.415,- aan contanten het nodige kleingeld niet te laten ontbreken. Maar de herhaaldelijk genoemde schaarste te Batavia en het gebrek daaraan op Java's Oostkust heeft het slechts mogelijk gemaakt om f 58.875,- aan payment en f 68.630 aan koperen duiten te leveren. Behalve wat onder het hoofd van Batavia zal worden gezegd, is er, om zoveel mogelijk munten te be-

---

21 Ten rechte 13.400.

machtigen, aan Banda bevolen om voor rsd 10.000,- koperen duiten te kopen en te Ternate ook zoveel als is te verkrijgen. Deze moeten naar Semarang gezonden worden. Bovendien is 50.000 pond gewone witte benzoë verzonden. Wegens de grote voorraad te Batavia [fol. 2053] is bevolen deze zo hoog mogelijk, of desnoods tegen de inkoopsprijs om te zetten. Deze gom is op Sumatra's Westkust tegen textiel verworven, waarop reeds de voorgeschreven winst werd behaald. Er zijn overigens enige artikelen voor verkoop gezonden en diverse huishoudelijke goederen samen t.w.v. f 210.358, of met aanrekeningen tot f 17314, voor afbetaalde wissels f 242.185 en de genoemde verzonden contanten in totaal voor f 814.273²². Er is voor f 659.127 te Batavia ontvangen, waaronder f 8580 in aanrekening. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 18 r. 22-33. Bovendien zijn ontvangen 8 pantjalangs, [fol. 2054] 2 sloepen, 2 tandjungpuras, 7 sampans, 4 boten, 5 schouwen, 3 schuuten en 7 Dordse schouwities, met een hoeveelheid divers houtwerk. Het was te verwachten dat met het ontvangen oud payment en dat uit het vorige jaar samen t.w.v. 130.590¹/₂ reaal, Java's Oostkust daarvan geheel gezuiverd zou zijn, maar het bestuur meldde in een brief van 23 juni 1764 dat er zowel tegen zijn verwachting, als ook zeer nadelig nog veel in omloop was. Het bestuur verzocht dit tegen een lagere prijs te mogen opkopen, zodat de Compagnie er nog iets op zou winnen. In de brief van 5 juli is dat toegestaan en de reaal zwaarte is op 30 in plaats van 40 stuivers vastgesteld. [fol. 2055] Men hoopt dat de inwisseling nu slaagt. Er is te eerder tot vermindering overgegaan, omdat op de ontvangen partijen die naar Bengalen zijn gezonden, bij smelten en essayeren ruim 3³/₈ en nauwelijks 3⁴/₇ % is verloren. In de Bataviase negotieboeken is dit op eerdere winst en verlies afgeschreven, daar vroeger 22 % winst op payment werd bijgeschreven. In de staatrekening over 1762/63 bedroegen de uitgaven f 361.400, of gelukkig f 26.872 minder dan de memorie van bezuiniging voorschrijft, en f 25.223,- minder dan in het voorafgaande boekjaar. Maar de inkomsten bedroegen maar f 373.599, of f 26.400 minder dan in genoemde memorie, waarover aansporende vermaningen niet zijn gespaard. Wel waren in vergelijking met 1761/62 de inkomsten f 6300,- hoger. Met meerdere inkomsten, maar ook meerdere lasten is in 1762/63 het resultaat met [fol. 2056] f 12.198 verbeterd. De goede verwachtingen in de generale missive van december 1763 zijn uitgekomen, want bij veiling in plaats van de verpachting drie jaar tevoren, brachten de tol- len rsd 2585, of f 6204,- meer per jaar op. Ze brachten f 280.590,- op. De gouverneur en de mindere dienaren hebben afgezien van 5 % op de zee-tollen. Voor de gouverneur was dit een douceur, voor de dienaren een middel van bestaan dat hun bij het algemene reglement was toegekend. Zo komt het aandeel van 30 % voor de gouverneur nog ten goede aan de tolrekening. In de brief van 28 februari 1764 is de gouverneur voor deze afstand geprezen. Hoezeer vermindering van de uitgaven ook wordt nagestreefd, [fol. 2057] het noodzakelijke timmerwerk en reparatie wordt niet uit het oog verloren. In de brief van 12 mei 1764 is toegestaan om het huis van de gezaghebbber te Surabaja voor rsd 4000 te herstellen, als de huidige, zoals hij heeft aangeboden, en ook zijn opvolgers maar 10 % per jaar als huur, of rsd 400 betalen. De compagnie zal dan de onderhoudskosten dragen. Een bedrag van f 13.939 voor herstel van het gouvernement en f 816,- voor herstel van een stenen pakhuis te Pekalongan is goedgekeurd. Zoals uitvoerig in de brief van 21 december 1764 naar Semarang vermeld, zijn de maatregelen die de gouverneur op zijn inspectie in juli en augustus voor de noodzakelijke verbetering van de vestingwerken etc. te Pekalongan en het nabijgelegen Tegal heeft genomen, goedgekeurd. Op tekort in hoeveelheid of kwaliteit is men als gebruikelijk niet minder oplettend geweest. [fol. 2058] Wie daaraan schuldig waren, zijn daarvoor belast, zoals de residenten van Japara en Pekalongan voor verzonden onbruikbaar houtwerk en de resident te Tegal voor balken van mindere dikte dan in de facturen. Men wil dan niet gewagen van de ernstige verwijten die op dit punt gemaakt moesten worden. Hoewel de gezagvoerders van schepen in de cognossement factuur moeten tekenen voor kwaliteit en

22 Dit bedrag is onduidelijk.

dikte, is bekend hoe losjes ze met grove onderwichten omgaan. Daarom is expres bevolen dat de afschepers zich van een certificaat moeten voorzien, waarin de gezagvoerders verklaren de lading alleszins naar behoren ontvangen te hebben. De vermogens van het weeshuis, proveniershuis, boedelmeesters en diakonie zijn per eind februari 1764 toegenomen, [fol. 2059] zoals in de brief van het bestuur van 9 april 1764 is aangeduid. In het garnizoen is het aantal manschappen gestaag afgenomen. In de brief van 11 oktober 1764 klaagt het bestuur dat er 258 man minder dan voorgeschreven zijn. Men kon slechts beloven rekruten te zenden, wanneer die uit Nederland zouden aankomen. Om het tekort te Makassar op te heffen, moesten er 60 man te Surabaja gelicht worden, van wie er maar 40 daarheen zijn gezonden. Men gaat er dan nog aan voorbij dat op Java's Oostkust ongeveer 300 inlanders voor Ceylon gelicht moesten worden. Mr. Pieter Luzac, met wie de lastige sultan niet overweg kan, is als tweede resident bij de keizer aangesteld. [fol. 2060] Personalia. Vaandrig Fredrik Martens is overleden. [fol. 2061] Kapitein-luitenant Jan Jochem Neuhof is overleden. Personalia.

CHERIBON

[fol. 2062] Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 19 r. 3-11. Naar Cheribon werd gezonden t.w.v. f 241.682, waaronder aan contanten f 180.000,-, 40 pakken textiel in diverse soorten, 125.021 lb ijzer en diverse benodigdheden voor dit kantoor. Uit de daarheen verzonden 12.625 lb indigo en 30.125 lb katoenen garens blijkt dat de afzet daarvan achteruit gaat. Dit is in strijd met de goede verwachtingen die men het vorige jaar vooral van de afzet van indigo heeft gehad, en met de vele aansporingen tot verbetering. Overeenkomstig wat reeds in de generale missive van 20 oktober 1764 is aangeroerd, schijnt het dat de minnelijke weg [fol. 2063] niet helpt om de lakse regenten tot hun plicht te brengen, dan wel om ze met het leveren van deugdelijke en grote hoeveelheden hun eigen belang, zowel als het belang van hun volk te laten dienen. Daarom is de resident in een brief van 4 september 1764 bevolen om zulke middelen van dwang te bedenken en voor te stellen, als hij, dichtbij zijnde, meent dat ze de regenten in het rechte spoor zullen brengen.)

Want, behalven dat men seer schoorvoetende treed om strenge middelen te appliceren, so pleidede ook voor het tegenwoordige eenigsints ten voordeele van sommige leveranciers, wat het catoene garen aangaat, dat volgens zijnen brief van den 14^e mey passato veele cappasplantagiën door een sterke en heete zuydewind in februarij bevoers versengt en verbrand waaren. Om welke reedenen men hen ook al op het versoek met f 12.000 aan nieuwe dubbelde stuyvers ten spoedigste assisteerde, als zijnde tot het opkopen van die boomwol uyt andere landschappes, daar voormelde toeval niet geheerst hadde, de bequaamste, of alleen gangbaare munt, en het gereedste middel.

Fol. 2063r-2064r.

(Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 19 r. 12-27. Daarin bij de weglatingen aan te vullen dat er onder de 8 pikol garen maar 97 lb was van soort letter C en D, en nauwelijks 3 $\frac{3}{4}$ pikol aan dispens soort. Bovendien dat de afgezette regent van Indramaju onder voorgedij van twee oudere inlandse groten door zijn minderjarige zoon is opgevolgd. Dat de gewone man weinig of geen loon ontvangt, blijkt uit de brief van de resident van 26 september 1764. [fol. 2065] Willen de regenten hun bezittingen houden, dan moet de gewone man wel tegemoetgekomen worden om hem te bewegen te werken. Het slechte gewas van de rijst was niet alleen de oorzaak dat de sultans de levering van 400 kojang à rsd 16,- de kojang niet konden uitvoeren, maar dat er ook niet voor hun rekening ingekocht kon worden. Indien noodzakelijk ging de Compagnie, om niet van de bekende traagheid van de regenten afhankelijk te zijn, zelf daartoe over. Omdat niet het onmogelijke geëist kan worden, is toegestaan desnoods van inkoop af te zien. Over de andere producten valt niets bijzonders te melden. Twee houtvloten die op 5 oktober 1764 van Indramaju zijn vertrokken, [fol. 2066] zijn door de vroeg opstekende westelijke wind niet alleen opgehouden, maar moesten zelfs uit het zicht van de wal wegens zwaar weer en tegenwind door de convooi- en sleepvaartuigen verlaten worden.

In onzekerheid of er nog iets van terecht komt, is in een brief van 21 december 1764 bevolen dat vloten nooit meer na eind september mogen vertrekken. Uit de brief van 14 mei 1764 van de resident is gebleken dat in de bovenlanden het moorden en roven ongeremd in zwang is, zonder dat de vorsten daar iets tegen doen. Er is bevolen dat de resident een gecombineerde vergadering van regenten belegt, om hun er het ongenoegen over duidelijk te maken dat dit kwaad voor land en volk niet wordt tegengegaan. Als de bevelen daartegen niet worden vernieuwd en uitgevoerd, zoals onder andere [fol. 2067] dat een buurtschap, of negorij, de schade van het geroofde daar, of in de omgeving daarvan moet dragen, en de regenten deze rooftochten niet tegengaan, dan zal men daartegen direct uit Batavia enige commando's zenden. Deze hartige taal is nog niet aan de regenten doorgegeven, doordat volgens de brief van de resident van 28 september 1764 de sultan van Cheribon naar de buurtschappen in de bovenlanden was vertrokken, toen dit besluit werd ontvangen. Zo weet men ook niet welk gevolg de toewijzing van het omstreden stuk land Kajulandegan aan de panembahan, tegen de aanspraken van de sultan in, heeft gehad. In de generale missive van 31 december 1763 is daarover reeds gesproken. Deze kwaadwillige daden hebben zich niet verder uitgebreid, want de resident meldde er niets over. Hoewel hij aan de onveiligheid in de bovenlanden het verval van de handel daar heeft geweten, en op 22 oktober 1764 [fol. 2068] uitgebeid schreef dat er daar de eerste jaren geen goederen te verkopen zouden zijn, laat hij dit argument nu achterwege en schrijft de huidige situatie toe aan het door de roverij geschonden krediet. De koopman kreeg daardoor zware slagen te verduren, het land zat vol met handelswaar en de textiel en het ijzer moesten van jaar tot jaar opgeslagen worden. Bovendien kon te Batavia aan ieder naar wens geleverd worden en wel, volgens de resident, tegen lagere prijzen, zodat hij deze goederen niet meer heeft besteld. Zonder zich in de manier van handelen daar te mengen, heeft de Hoge Regering overwogen dat textiel en ijzer net zo goed te Batavia afgezet kan worden en dat het er niet toe doet, waar de winsten gemaakt worden. Daarom is besloten, evenals op Java's Oostkust en te Bantam, voor altijd te Cheribon [fol. 2069] geen textiel en ijzer meer te verkopen. In 1763/64 waren de inkomsten uit de handel f 23.014. Zoals reeds in de generale missive van 31 december 1763 met redenen omkleed werd verwacht, zijn de inkomsten uit verpachting inderdaad aanzienlijke afgenomen. De domeinen brachten f 1560,- minder per maand op dan drie jaar eerder, waardoor de inkomsten, na aftrek van de jaarlijkse uitkering aan de vorsten van f 7050,- en de geschenken aan hen van f 3017, op f 72.887 zijn uitgekomen. Dit is f 20.416 minder dan in 1762/63, waardoor 1763/64 in vergelijking met de memorie van bezuiniging [fol. 2070] op de inkomsten een negatief saldo van f 41.712 aangeeft. De uitgaven bedroegen in 1763/64 maar f 17.128, terwijl die in de memorie van bezuiniging op f 20.346,- zijn begroot en ze in 1762/63 f 17.441 waren. Daarover is tevredenheid betoond, want het verbetert te Cheribon en elders de toestand van de Compagnie. Voor huishoudelijke zaken wordt naar de hierboven genoemde gewisselde brieven verwezen en naar de besluiten in de verzonden brieven van 13 maart, 4 september en 20 december 1764.

BANTAM

[fol. 2071] Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 19 r. 5v.o. – p. 20 r. 3v.b. Ter betaling van deze peper en kapok en voor overige uitgaven is aan contanten naar Bantam verzonden f 280.614 en aan diverse benodigdheden voor f 43.460. De berichten van de resident te Lampong Tulangbawang van 26 augustus en 5 november 1764 over het pepergewas in de Lampongse districten zijn zeer ongunstig. Om die cultuur te bevorderen [fol. 2072] stelt de resident als het beste middel voor dat enigen uit het kleine garnizoen samen met een dienaar van de koning deze districten telkens bezoeken. Daartoe is bevel gegeven, daar het de inlander steeds aanzet zijn tuinen in behoorlijke staat te houden, hem aan nieuwe aanplant doet denken en de onaangename gevolgen van geringe geschillen tussen de hoofden tijdig door bemiddeling doet vermijden. De oplettendheid van de resident valt te prijzen. Daar de leveranciers slechts wachtten op schepen om de peper af te voeren, is de resident bevolen de

koning aan te sporen die snel te zenden. De koning is voortdurend aangespoord de verbouw van peper voort te zetten en de commandeur is bevolen hem in te prenten dat dit zowel in zijn belang, als in dat van zijn land is. Het deed bijzonder genoegen dat [fol. 2073] uit de brieven van 12 juli en 1 oktober 1764, en het bijgesloten rapport over de inspectie van de tuinen is gebleken, dat er sinds juli 1763 ruim 700.000 ranken zijn aangeplant en dat er nieuwe grond is aangewezen voor nog eens 800.000 à 900.000 ranken. De koning veroordeelde 72 hoofden die hun werk slechts deden, om voor de kost aan de publieke werken te arbeiden, totdat hun onderdanen hun aandeel in bomen geplant hadden. Het rapport meldt bovendien dat er geen nootmuskaat of koffie is aangetroffen. Hierover is buitengewone tevredenheid getoond onder het bevel het in de gaten te houden. Dit zal zeker de ambitie van de dienaren en de goede voornemens van de vorst stimuleren, alsmede de welberaden besluiten van de huidige rijksbestuurder doen uitmunten. Om de vorst te plezieren [fol. 2074] is hem, net als verleden jaar met vrucht is geschied, tot eind maart 1765 uitstel verleend voor de betaling van 12.000 Spaanse realen. Dan loopt de laatste termijn af en moet de hele som ineens worden betaald. Daartoe was al eerder besloten, daar de vorst beloofde op zijn schuld uit oktober 1763 groot 5000 Spaanse realen, af te lossen. Volgens de brief van de commandeur van 17 november 1764 is dit geschied. Om aan de hof- en inlandse zaken die in de generale missive van 8 mei 1764 zijn behandeld, voorbij te gaan, dient vermeld dat, hoeveel moeite er ook bij de koning is gedaan tot verdubbeling van het onderhoudspensioen voor zijn broer, zijn vrouw, vier kinderen en verder gevolg die in het begin van dit jaar naar Ambon zijn gestuurd, dit vergeefs is geweest, daar deze maar 500 Spaanse realen wilde verstrekken. Dat kwam door het opstoken door de bekende rijksbestuurder [fol. 2075] Tisna Nagara, die toentertijd in de blakende gunst van de vorst stond. Maar na de val van die intrigant, die spoedig naar Banda gezonden zal worden, toonde de vorst meer broederlijke liefde en vroeg in een brief, die op 1 mei 1764 werd ontvangen, de terugkomst van zijn broer Pangeran Mohammed c.s. Daar er door de verandering in het bestuur geen onheil meer te vrezen was, is dit toegestaan. De verwijdering was slechts geschied voor de wederzijdse vrede en wegens de eerdere woede van de vorst. Er is naar Ambon bevel gegeven om de prins met zijn gevolg in het voorjaar naar Bantam te laten terugkeren. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 20 r. 4-20. [fol. 2076] Raden Sadar was voor verder transport op Edam vastgezet, waarvandaan hij is verdwenen. Vermoedelijk is hij verdronken. Zijn vijf slaven [fol. 2077] zijn in dienst van de Compagnie naar Ceylon gestuurd. Dit is uitgebreider behandeld in de aparte brieven van de commandeur van 27 en 28 mei, en 4 juni, en in de uitgaande brieven van 29 en 30 mei, en 4 september 1764. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 20 r. 22-28. Hoewel de oudste zoon van Abu Bakar van laag allooi is en zich sinds het arresteren van zijn vader niet aan het hof heeft durven vertonen, is er geen twijfel [fol. 2078] dat hij zonder moeite gepakt kan worden. De laatste brief van de resident van 5 november 1764 geeft hoop dat dit door een verbetering van zijn gedrag niet meer nodig is. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 20 r. 29-33. Buiten die voor Lampong Semangka, waren de uitgaven zo hoog door de in 1763/64 noodzakelijke reparaties aan het fort Speelwijk en zijn gebouwen. Naast het relaas in de generale missive van 31 december 1763, is daar slechts over te zeggen dat er gezien deze hoge uitgaven op zuinigheid is aangedrongen. [fol. 2079] Men hoopt het resultaat daarvan te zien bij het gereedkomen van het buitengewone timmer- en metselwerk. Voor opmerkingen over de geringe inkomsten wordt eveneens naar genoemde generale missive verwezen. Betreffende de overlopers genoemd in de generale missive van 20 oktober 1764 is bevolen de jol, of het vaartuig, waarmee de vreemdelingen zijn aangekomen, vast te houden totdat dit wordt opgeëist. Het verzoek te Bantam van de kapitein van het particuliere Engelse scheepje The Spencer om een zwaar touw en wat rijst is niet alleen afgewezen, [fol. 2080] maar hij is ook gemaand snel te vertrekken. In dergelijke gevallen moet steeds volgens de bekende bevelen gehandeld worden. Een kopie van de memorie van overgave door de aftredende commandeur Thomas Schippers aan zijn opvolger Johannes Reijnouts is bijgesloten. Hij droeg per eind mei 1764 de contanten en bezittingen van de Compagnie over. In plaats van de overle-

den onderkoopman Evert de Gimmer werd de boekhouder Jacob Wils Jr tot beëdigd scriba aangesteld.

BATAVIA

[fol. 2081a] Het voornemen in de generale missive van 31 december 1763 om de tekst van de Statuten van Batavia na te zien en te redigeren, zoals dit bij besluit van 5 juni 1761 aan opperkoopman Jacobus Johannes Craan werd opgedragen, is uitgevoerd. Met de nodige annotaties is op voorstel van de Gouverneur-Generaal de tekst ter revisie aan de raden extraordinaris Pieter Haksteen en mr. Willem Arnold Alting voorgelegd, die het redigeren reeds eerder werd opgedragen. Bij besluit van 26 november 1764 hebben zij deze opdracht met genoegen aanvaard. Wegens het klimmen van jaren en voortdurende ziekte is raad ordinaris Jurgen van der Spar [fol. 2081b] op verzoek ontheven van de beschrijving van Ambon, wat voorlopig aan de tweede secretaris van de Hoge Regering, Paulus Godefridus van der Voort werd opgedragen. In de generale missive van 20 oktober 1764 is het kleine aantal leden in de Raad van Justitie reeds vermeld en in de vergadering van 14 december wees deze raad in een notitie nog eens op zijn zwakte door de aanhoudende ziekte van mr. Jacobus van Haaften en de lichamelijke zwakte van mr. Gerard Mulier. Daarom zijn aan deze raad koopman en oud-schepen Olphert Elias en koopman Lieve Nicolaas Meijboom toegevoegd. Meijboom is op zijn verzoek weer ontslagen en vervangen door hoofdchirurgijn Henricus van Santen. Inmiddels zijn nog [fol. 2082] de huidige hoofdadministrateur te Nagapattinam Henricus Leembrugge en de koopman en oudschepen David Julius van Aitsma als lid aan de Raad van Justitie toegevoegd. De het voorgaande jaar benoemde advocaat-fiscaal mr. Wouter Rudolph van Zenden is na aankomst in deze raad geïntroduceerd, alsmede het zojuist met de Amerongen aangekomen extra-ordinaris lid mr. Joachim van Plettenberg. Beiden legden de eed af. De verkiezing van Van Plettenberg is nog niet van Heren XVII ontvangen, maar in de brief van 22 oktober 1764 uit de Kaap de Goede Hoop en in de monsterrol van de Amerongen wordt hij wel als zodanig vermeld. De drost van de Bataviase Ommelanden Jan Jacob Korp is overleden. Als zijn opvolger werd Jan Hendrik Pook aangesteld, die als secretaris van de Raad van Justitie is opgevolgd door [fol. 2083] Gijsbert Jacob Welgevaeren. Pook heeft eerst f 562 in de kas gestort als boete van revisie en appel en voor een tekort in de kas. De nodige veranderingen en aanvullingen op de ceremonie van revisie zijn in het besluit van 5 juli 1764 te vinden. In de generale missive van 20 oktober 1764 is reeds bericht dat de resident van Airhadji Christiaan Ernst van Sijffert wegens aanzienlijke tekorten voor het gerecht was gedaagd. Ondanks zijn uitgebreide verweer zag de Hoge Regering geen reden om op het besluit van 12 oktober om hem naar de Raad van Justitie te verwijzen, terug te komen. [fol. 2084] Volgens een extract uit de criminele rol van deze raad is de gewezen resident van Baros, Coenraad Meertensz, die men op een adres van de interim advocaat-fiscaal Paulus Ferriet op 6 maart 1764 had laten vervolgen, veroordeeld een tekort in de kas van f 19.871 met een rente van $\frac{3}{8}$ % te voldoen. Wegens de geringe kans dat Meertensz dit bedrag kan voldoen, is de afschrikkende werking van zo een vonnis gering. Daarom is Ferriet niet alleen bevolen dit bedrag gerechtelijk in te vorderen, maar Meertensz ook strafrechtelijke te laten vervolgen voor het voor eigen gewin onverantwoord in de waagschaal stellen van Compagnies goederen. Een door Meertensz [fol. 2085] ingediend verzoek om onder gerechtelijke borg vrijgelaten te worden, is afgewezen. Daar de pantjalang Reuk uit Palembang is aangekomen, heeft de Hoge Regering de gewezen schipper Johannes Jacobus de Trein van vergoeding daarvan ontheven met intrekking van die opdracht aan de advocaat-fiscaal. De baljuw heeft enige pakken textiel uit de Westerkwartieren, die tegen de recente orders particulier gesmokkeld waren, achterhaald en de waterfiscaal ontdekte zeer verboden smokkel in koffiebonen. De verdenking daarvan op de oudburger luitenant Jan Adam Keuscher leek door zijn vlucht maar al te waar te zijn. Op 12 oktober 1764 is zijn verzoek om vrijelijk te mogen terugkeren afgewezen, is de textiel en al het andere gemerkt en is toestemming gegeven voor verkoop daarvan. Maar enige equipagegoederen in zijn boedel, [fol. 2086]

die door de secretaris van de Raad van Justitie als bewaarnemer wordt beheerd, alsmede ruim 257 pikol poedersuiker en 291½ pikol koffiebbonen zijn bij besluit van 23 oktober en 9 november 1764 onder taxatie overgenomen.)

Maar hoe verschrikkelijk ondertusschen ook de straffen zijn die tot beteugeling van het zogenaamd amokspelen, of moedwillige moorden, en het geweyde bij de respectieve rechters is ten uytvoer gebragt, so heeft het egter gescheenen dat die weynig of niet hebben kunnen effectueeren, om die gruweldaden in te binden. En zulks niet onwaarschijnlijk, omdat zulke booswigten, bij aldien se zelfs niet gevaarlijk gekwest zijn, eerst op de ordinaire tijden g'excuteerd worden, wanneer het door hun gepleegde feit genoegzaam uit het geheugen van de meeste der aanschouwers die het dan nog bijwonen is. En daarom hebben wij om dat toenemend quaad soveel mogelijk tegen te gaan, de beyde collegiën van justitie gequalificeerd om tegen meermelde amokspeelers, wanneer zij op heterdaad, of maar met het minste geweer, worden g'apprehendeert, de plano te procederen, en, hetzij deselve gequets zijn of niet, hen met de rigoureuste straffe te laten executeeren omtrent de plaats daar het delict geperpetreerd zij.

Fol. 2086r-2087r.

(Uit het College van Schepenen zijn de burgerleden David de Cordua en Gijsbert Jan Feith ontslagen en daarin zijn de burgers Johannes Wassenberg en mr. Jan Hendrik Tervijn benoemd. Bij besluit van 29 mei 1764 zijn de president en de overige leden voor een jaar herbenoemd. Over het voorzitterschap van het College van Weesmeesters is in de oktoberbrief reeds gesproken. In de plaats van de afgetreden vice-voorzitter Noach Bouquet is het burgerlid Jan Kiers benoemd, en de hierbij vrijgekomen plaats, alsmede die door overlijden van het burgerlid Jacobus Mestezaat, zijn ingenomen door oud-koopman François de Valbert en burger Anthonij Hellemans. Als beëdigd klerk van de Weesmeesters [fol. 2088] is, door het vertrek van Gijsbert Jacob Welgevaren naar de Raad van Justitie, assistent Diderik Heijman benoemd. Het kapitaal van wezen onder de Weesmeesters bedroeg per eind augustus 1764 f 5.636.693, waarover de kamer over een bedrag van f 3.140.872 rente moet betalen. Het kapitaal van Heemraden bedroeg bij het sluiten van het jaar 1762/63 een bedrag van f 116.161, wat door meer uitgaven dan inkomsten f 4749 minder is dan het voorafgaande jaar. Desalniettemin is op verzoek van Heemraden de oud- burgerkapitein een douceur van f 2880,- toegekend, niet alleen voor het volgens besluit afdammen van de mond van de Mokervaart en het graven van een nieuwe vaart, maar ook voor in de aanneemsom enige onvoorziene kosten. [fol. 2089] Maar hij blijft wel gedurende een jaar en zes weken na voltooiing van het werk en de aanneemsom aansprakelijk voor de deugdelijkheid en echtheid van het werk. Als voorzitter van Heemraden is de genoemde drost Jan Hendrik Pook benoemd en, wegens het repatriëren van brigadier Gerardus Beylanus de Wendt en het aftreden van het burgerlid Jacobus Ribalt, zijn tot leden benoemd kolonel Jean Baptist Roussel en majoor van de artillerie Claudius Antoni van Luepken. In plaats van het onder Timor genoemde verkozen opperhoofd is tot secretaris van Heemraden de gewone klerk van de algemene secretarie Fredrik Severin benoemd. Daar Gijsbert Jan Feith als tweede vendumeester werd aangesteld, is burgerschepen Cornelis Domburg tot mede commissaris van de Bank Courant en Bank van Lening benoemd. Per eind november 1763 bedroeg het kapitaal van de bank [fol. 2090] de aanzienlijke som van f 3.244.384. In het besluit van 11 december 1764 is vastgesteld dat dit kapitaal per eind november 1764 was verminderd tot f 1.655.976,-. Daarom is het op het voorstel van de directeur en commissarissen van de bank, op basis van een extract uit hun besluit van 8 december, toegestaan om 2 % rente op de deposito's in plaats van 1 % te vergoeden. Als vice-president van de Commissarissen van Huwelijks- en Kleine Gerechtszaken werd Philip Fredrik Behrends vervangen door het burgerlid Hermannus Laurens Disscher en in zijn plaats en die van de ontslagen Theodorus Muller, zijn Anthonij Diderik Mourits en [fol. 2091] Pieter Laurenson als burgerleden verkozen. Bij Boedelmeesters is wegens het repatriëren van het burgerlid Ciprianus van Steenis als opvolger de burger Carel Roos benoemd. Het kapitaal van dit college was per eind augustus

1763 f 301.960, wat door meer inkomsten dan uitgaven f 27.353 meer is dan per 1 september 1762. Over de burgerlijke en stadszaken valt te melden dat de procureur Johan Hendrik de Blecourt is overleden en werd vervangen door de als konstabelmaat aangekomen Evert van Asperen. Deze is evenwel overleden en daarop zijn nog de klerk op de secretarie van Schepenen mr. Johannes Nicolaas Bestbier en die bij de Raad van Justitie Hermanus Tegelaar tot procureur aangesteld. [fol. 2092] De eerste vendumeester Pieter Mossel is gerepatriëerd en opgevolgd door de tweede vendumeester Steven Lieve Garrison. Bij besluit van 24 augustus 1764 is de net aangekomen medisch dokter Gerardus Maas naast Samuel Christiaan Kriel als stadsdokter aangesteld. Zij zullen beurtelings dienst doen, waarvoor Maas zonder enige verdere honorering de beschikking over de helft van de geneesmiddelen krijgt. Na examinatie is Christina Durant, weduwe van de assistent Van Grol, tot stadsvoedvrouw aangesteld. Ook Anna de Jong, huisvrouw van de opperchirurgijn Dolphijn, is in die functie benoemd, daar zij als zodanig door de bewindhebbers van de kamer van Zeeland was uitgezonden. Daar de meeste uit de dienst ontslagen inlandse soldaten en matrozen onvermogen zijn, [fol. 2093] is op 5 oktober en 3 december 1764 besloten ze te ontslaan van het zegel van rsd 25,- op een vrijbrief, maar ze te laten volstaan met een extract uit de aantekening van burgervrijdom met een zegel van 6 stuiver. Daarbij wordt het uitvoeringsgeld voor de klerken op de secretarie niet geheven, wat van toepassing zal zijn te Batavia en de buitenkantoren. Ds. Nicolaas Brouwer en ds. Wilhelmus Johannes Swemmelaar zijn overleden. Voor de eerste vacature is ds. Cornelis Grisse uit de Maleise gemeente op Ambon beroepen. Daar hiermee het aantal Nederlandse predikanten weer op de vastgestelde zes is gekomen, is op Onrust ook een permanente plaats voor een dominee ingesteld, waarvoor ds. Jan Rudolph Waschmuth is gekozen, die voor Ambon geschikt was geacht. [fol. 2094a] Het kapitaal van de gereformeerde kerken van f 24.984 per eind december 1762 is per eind december 1763 toegenomen tot f 27.229 en dat van de Lutherse Kerk in dezelfde periode van f 9062 tot f 25.913.)

De middelen van de Diaconij bedroegen meede ter evengenoemde tijd f 165.112,1,- behalven de te vorenstaande reekeningen tot f 115.243,18 $\frac{1}{2}$, en zijn dus gedurende het jaar 1763 verminderd met f 2381,17 $\frac{3}{4}$. Want onder ultimo december 1762 was het suyper capitaal der armen f 167.493,18 $\frac{3}{4}$, terwijl de credit staande reekeningen toen sommeerden f 113.513,7 $\frac{3}{4}$.

Fol. 2094ar-v.

(Het kapitaal van de leprozen is over 1 juli 1763 tot eind juni 1764 toegenomen met f 1459 en was toen f 105.344. Als buitenregent van de hospitalen is, wegens de reprimandierung van brigadier Gerardus Bylanus de Wendt en van opperequipagemeester Hendrik Booms, het huidige hoofd van de militia [fol. 2094^b] en opperequipagemeester Hendrik Swart aangesteld. Op voorstel van de directeur-generaal moeten de patiënten in het moslim hospitaal niet meer hun kostgeld en halve gage inleveren, maar net als Europeanen hun volle gage. Aan dit hospitaal werd van 1753/54 tot 1762/63 f 69.587 besteed en zelfs, als de gehele gage in die tien jaar was ingehouden, nog steeds f 32.309. Het behouden van de halve gage maakte van de patiënten maar luiaards. Mocht deze verandering in Surat of Bengalen onoverkomelijke moeilijkheden geven, dan is er nog tijd genoeg deze weer terug te draaien. Betreffende de gelden en transacties is al herhaaldelijk gewezen op het gebrek aan kleine munt, [fol. 2095] vooral van koperen duiten. Daar er van deze munten uit Nederland niets meer valt te verwachten, is op 6 november 1764 besloten te Batavia van Japans koper geld te laten slaan met een gewicht zoveel mogelijk gelijk aan de Hollandse duit, met aan de ene kant in het Nederlands en aan de andere kant in het Maleis met Arabische letters Duit Javas. Dit zal nodig zijn, totdat de vier ton aan duiten die op 26 april en eind december 1763 bij Heren XVII werd besteld, zijn ontvangen. Hiervan is in de generale missive van 20 oktober 1764 nog eens melding gemaakt. Bij besluit van 6 december 1764 zijn de toen al geslagen duiten aan de grootkassier geleverd.)

Uit oorsaake van de groote schaarsheyd aan roulerende zilvere speciën in het ge-

meen, en zulks tot geen geringe belemmering van den buiten des seer kwijnenden handel, die ons niet dan een sorgelijk vooruysigt baarde van een ongemeene lage verpagting der tollén, alsmeede om sodanige verdere redenen, als bij eerst geciteerde resolutie geëxten-deert zijn, beraadslaagden wij toen ook, om gelijk in anno 1747, aan particulieren vrijheyd te verleen tot het laten slaan van 30 stuyvers stukken, of sogenaamde Javasche ropijen, waarvan wij de swaarte op 23 stuyvers en het gehalte op 10 penningen stelden, item de inscriptie bepaalden als op de bevoorens geslagene goude en zilvere Batavische munt, latende de tegenswoordige tot voorkoming van besnoeying teffens cartelen.

Fol. 2095v-2096r.

(Conform het bevel van 11 oktober 1749 worden van de nieuw geslagen ropia's en duiten met de nu vertrekkende schepen elk vier monsters meegezonden. Bij besluit van 8 oktober 1764 is omgeroepen dat de dubbele stuiver, die bij het plakkaat van juni 1745 op 2½ stuiver of 10 duiten werd bepaald, daarvoor onbeperkt gangbaar moest blijven, wanneer de munt op beide zijden zichtbaar is. Sommige lieden wilden die munt niet meer accepteren, [fol. 2097] wanneer ze wat oud was. Dat komt in deze tijden slecht uit. Ter meerdere veiligheid van de grote geldkamer is op 21 augustus 1764 besloten om aan ieder van de twee op-perkooplieden van het kasteel een sleutel te geven, zodat niet één, maar ze beide gelijk voor de gelden verantwoordelijk zijn. Met de schepen van de eerste bezending is al een bericht van de gewone gecommiteerden in die schatkamer meegezonden dat er bij 8800 mark baar-zilver die met de Walcheren, Vosmaar en Torenvliet is aangevoerd, een tekort van $\frac{97}{128}$ mark is ontdekt.)

De ingekogte artikelen gedurende den loop van dit jaar bestaan in

468 $\frac{11}{16}$	mg. goud		
5716 $\frac{217}{12}$	realen baarzilver		
72.325	ponden	spialuter	
84.000	"	,of 672 picols, Japans staafkoper	
3.412.340	"	tin Bancas	
1.191.287	"	zwarte	peper
125	"	witte	dito
30.791	"	koffijboonen	Bourbonse
2.069.588	"	dito	Jaccatrase
100.008	"	dito	Cheribonse
5120 $\frac{1}{2}$	"	indigo Jaccatrase in soort	
9666	"	cattoene gaaren	" "
661.836	"	kandijzuyker	
4.608.621	"	poederzuyker	
17990	"	kurkuma Javas	
6240	"	poetjoek	Sourats
1903	pees	patolen	dito
10.050	bossen	bindrottings	
71.350	pees	strozakken	

en diverse andere kleinigheden, tesamen in gelde belopende een schoon capitaal van f 2.266.024,6,-.

Fol. 2097v-2098v.

(Volgens het besluit van 6 december 1764 zal evenals verleden jaar 700 pikol staafkoper à rsd 30,- het pikol van de dienaren te Japan aangenomen worden. Echter is tevens besloten om het particuliere vervoer van staafkoper te verbieden, tenzij de Japaners het aan de dienaren hebben opgedrongen, of het vrijwillig leverden. In dat geval wordt er niet meer voor betaald, [fol. 2099] dan de prijs waarvoor de Compagnie het daar zelf in-koopt. Bij genoemd besluit wordt bovendien 20.000 pond Satsumase kamfer van de pas te-ruggekeerde dienaren overgenomen voor 8 stuivers het pond, of wat de Compagnie er voor betaalt. Immers bij besluit van 18 juni 1762 is de particuliere handel in dat gom verboden.

Omdat de dienaren aan het hof te Nagasaki op een bestelling van 40.000 pond gerekend hadden, drongen zij de dienaren deze kamfer op. Uit het besluit van 19 mei 1764 blijkt dat dit niet verwonderlijk is. Opdat er van de dwingelandij van de Japanners geen misbruik wordt gemaakt, moet dwang steeds onder ede worden bevestigd. Op 21 december 1764 is besloten om 20 kisten met rode Franse wijn tegen 15 à 16 stuivers de fles op te kopen. [fol. 2100] Deze waren voor Ambon en Banda bedoeld, daar het bier, waarvan men met andere dranken niets in voorraad had, te duur was om bij particulieren in te kopen. Met enige zaken van weinig belang zijn de volgende waren voor f 1.548.177 verkocht. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 21 r. 3-12. In genoemd bedrag was gezochte en niet gezochte, onbeschadigde en beschadigde textiel begrepen, zoals 120 pakken diverse soorten met een winst van 50 % t.w.v. f 159.532, waarvan de koper f 72.000,- op de hand heeft betaald en voor het overige 6 maanden uitstel van betaling kreeg. [fol. 2101] Volgens de besluiten van 26 en 28 juni 1764 is voor de uitgestelde betaling een toereikend onderpand verstrekt. Volgens het besluit van 30 augustus 1764 is bij de openbare verkoop van 120 pakken Coromandelse textiel ruim $50\frac{7}{8}$ % winst gemaakt, bij verkoop van 16 kisten Bengaalse zijdenstoffen bijna $40\frac{3}{4}$ % winst en bij verkoop van 25 pakken Suratse textiel en 613 patolen $30\frac{3}{8}$ % winst, of in totaal f 163.430. Volgens de besluiten van 12 oktober en 23 november 1764 is op enige in de pakhuisen aangetroffen pakken voor verschillende doeleinden ruim 27 % winst gemaakt met een bedrag bij verkoop van f 50.048. Daar de inlanders genoeg nemen met een Javaans weefsel in plaats van patolen, zijn er volgens besluit van 26 oktober 1764 nog 195 pakken Suratse katoenen patolen in voorraad. Daarom is deze partij met een waarde van f 114.880 met een winst van 12 % op 6 maanden krediet verkocht. [fol. 2102] Dit is dezelfde termijn als op 30 oktober wegens de slechte tijden en de armoede van de kooplieden aan de vendumeesters is gegund. Daarbij is, in plaats van de verzochte stilstand van verkoop door de Compagnie van drie jaar, beloofd om gedurende twee jaar geen patolen te zullen verkopen. Er is een aanzienlijke partij van 555 pakken Coromandelse, 17 pakken Bengaalse en 195 pakken Suratse diverse textiel die deels eerder te Batavia gevraagd werd, deels van buitenkantoren was teruggezonden, ofwel eerst daarvandaan was besteld, maar later was afbesteld. Daarmee zat men niet minder in zijn maag, daar ze het voorafgaande jaar bij de veiling niet verkocht was, of sommige soorten zelfs beneden de inkoopsprijs opgehouden waren. Om ze niet langer renteloos te laten liggen is daarom op 23 maart 1764 besloten de eerste en derde soort respectievelijk met 25 % en 15 % winst te verkopen, vooral omdat de gekleurde textiel bij lang liggen verbleekt. [fol. 2103] Daardoor zal er op de pakken die van buitenkantoren zijn teruggestuurd, wel geen aanvaardbare winst, of zelfs verlies zijn gemaakt. Op 22 mei werd gerapporteerd dat er slechts 83 pakken Coromandelse textiel met $26\frac{3}{4}$ % winst voor f 55.352 verkocht waren en 18 pakken Suratse textiel met $15\frac{3}{4}$ % voor f 7973 en dat het overige met aanzienlijk verlies was opgehouden. De Hoge Regering bleef toen bij het besluit van 23 maart 1764. Om geen tijd te verliezen is het stopgezette onderzoek hervat. Zestien deskundigen moesten aan de opperkooplieden van het kasteel rapporteren of de lengte en breedte wel klopte, wat de kwaliteit van de textiel was en waarom ze niet gewild was. [fol. 2104] De opperkooplieden werd opgedragen na te gaan in hoeverre de prijzen waarvoor de textiel was ingeboekt, per soort verschillen van de gevolgde aanrekeningen over 5 jaar. Uit schriftelijke rapporten, die in de vergadering van 26 oktober 1764 zijn behandeld, is gebleken dat doeken uit 300 pakken in het algemeen van goede kwaliteit waren, de maten klopten en dat ze voor het merendeel voor minder, veel gelijk en weinige iets duurder waren aangerekend dan de voorafgaande jaren. Volgens de onderzoekers kon de ongewildheid derhalve aan niets anders dan aan de slapte in de textielhandel worden toegeschreven. De Hoge Regering legde zich hierbij neer en heeft besloten om 19 pakken waaraan enige gebreken waren geconstateerd, voor de geldende prijs te verkopen. Op het inkoopbedrag van [fol. 2105] f 11.587 is een verlies van f 3004, of bijna 26 % geleden. Het is even onaangenaam dat volgens het besluit van 12 juni 1764 op voor Perzië bestelde textiel in eerste instantie op papier weliswaar een winstje van f 2762 op de kostprijs van f 135.139, of bijna $7\frac{7}{8}$ % werd behaald, maar

als de rente op het geïnvesteerde geld wordt gerekend dan is er veel meer op verloren. Daar er bij besluit van 12 augustus 1761 afgezien is van het zenden van textiel naar Perzië en er geen andere uitweg voor was, gaat de Hoge Regering ervan uit dat Heren XVII deze handelwijze zal goedkeuren. Volgens het besluit van 8 mei 1764 zou men eerst proberen er een acceptabele winst op te maken, maar dat was tevergeefs geweest. Op enige partijtjes beschadigde textiel genoemd in de besluiten van 4 en 21 september, 9 en 30 oktober en 21 december 1764 is bij een inkoopprijs van [fol. 2106] f 11.642, na aftrek van wat verloren was, f 2468, of bijna $21\frac{1}{5}$ %, verdiend. Daarentegen is op een bedrag van f 7866 wegens enige beschadigde monsters van manufacturen uit Nederland, 3268 lb vervalst Siams tin uit 1763 dat uit Kharg was teruggestuurd, 779 beschadigde roggenvellen en diverse kleinigheden f 2926, of $37\frac{1}{6}$ %, verloren. Dit is conform de besluiten van 22 mei, 30 augustus, 21 september en 27 november 1764. Voor de handel op Japan zijn 640 beschadigde pelings, 800 lb onbruikbare zaadlak en 25.407 roggenvellen afgekeurd. Op 119 lb ruinaswortels, die om bederf te voorkomen zijn verkocht, is f 8066 verlies geleden. Een restant Bima's wortelhout van 351.022 lb, dat in 1760-1762 was aangevoerd, maar niet meer uit Nederland werd gevraagd [fol. 2107] en in Azië niet is te verkopen, t.w.v. f 7507 bracht maar f 1898 op. Het verschil is ten laste van een restant sapanhout van 1.529.432 $\frac{2}{3}$ lb gebracht dat voor f 38.425,- staat ingeboekt. De verkoopprijs daarvan is f 3,- de 100 lb wat dus uitkomt op f 45.883,-, wat meer is dan voor Bima's verfhout wordt gerekend. Een partij van 12.250 lb gewone witte benzoë, die als geschenk was ontvangen, is met ruim $10\frac{1}{8}$ % winst omgezet, maar een andere partij van 50.000 lb is met 15 % winst tevergeefs te koop gezet. De voorgaande en deze posten zijn in de besluiten van 30 oktober, 6 en 23 november 1764 te vinden. Volgens het besluit van 30 augustus is op 2364 lb karet met een inkoopprijs van f 2769, maar f 3245, of bijna $117\frac{1}{4}$ %, winst gemaakt. Wegens door te lang liggen beschadigde manufacturen, [fol. 2108] is de gewezen opperkooplieden van het kasteel f 2509 ter vergoeding opgelegd. Een Chinese luitenant aan wie uitstel van betaling voor gekochte tin van f 2400,- was verleend, is verdwenen. Zijn bezittingen brachten weinig op, waarop zijn borgen direct aan de advocaat-fiscaal zijn overgegeven om Compagnies belang te behartigen. Bovendien is de Compagnie veilig gesteld voor f 354.203 die de vendumeesters Pieter Mossel en Steven Lieve Garrison voor verkochte goederen schuldig waren. Wegens vertrek naar Nederland liet men Mossel voor de helft daarvan borgen stellen. [fol. 2109] Toen er reeds f 24.000,- op was afbetaald, is Garrison bij besluit van 30 augustus 1764 op zijn voorstel opgedragen om het hele bedrag binnen 2 à 3 maanden te voldoen. Voor uitgebreide informatie over belastingen en ontheffingen, in- en afschrijvingen wordt verwezen naar de besluiten van 7 en 21 februari, 13 en 27 maart, 6 april, 1, 4, 11, en 29 mei, 15, 18 en 25 juni, 24 juli, 21 augustus, 11, 14, 18 en 25 september, 9 en 19 oktober, 23 en 27 november, 6 en 21 december 1764. Onder Bengalen is reeds over provisiegeld gesproken. De gerepatriëerde oud-directeur Adriaan Bisdom [fol. 2110] is voor wat hem direct aangaat, alsmede voor waarvan niets meer te krijgen valt, belast met f 11.720. Bij besluit van 21 december 1762 heeft hij zich geheel onderworpen aan de arbitrage van Heren XVII, die dit bedrag dus kunnen invorderen. Ter afschrikking van anderen voor onware opgaven is bij besluit van 19 juni 1764 de schipper van de Ruiteveld, die voor China was bestemd, Assuerus van den Berg, met een opslag van 100 % belast voor op de reis van Nederland naar Batavia excessief afgeschreven uitrustingsgoederen. Wel was men genoodzaakt om f 7749 als risico ter zee af te boeken voor dat deel van het Chinese goud dat met de pantjalang Overmaas verloren was gegaan. De Chinees Ong Kingko moest bij besluit van 10 april 1760 [fol. 2111] een groter bedrag betalen, maar hij was overleden. De opbrengst van zijn boedel van f 767 laat niet alleen geen verdere vermindering toe, maar ook zijn ene borg is zonder nalatenschap overleden en de andere is vertrokken, zoals de besluiten van 29 maart en 21 augustus 1764 laten zien. Intussen is op 28 mei de opbrengst van f 1117 uit de verkoop van 96 verkochte dourias van de bekende gerepatriëerde Emanuel Hendrik Kantzou, ten gunste van de sicca ropia's gebracht die in Bengalen waren gestolen. Daarentegen is de volgende dag besloten om een overschot van f 6963 in de administratie

van de overleden kleinwinkelier te Batavia, onderkoopman Adolphus Kramer, wegens inkopen en toegerekende percenten op verzoek van zijn weduwe aan haar uit te betalen. Het overschot en tekort [fol. 2112] was al voor de verkoopprijs tegen elkaar weggestreept, behalve de specerijen, waarvoor de inkoopprijs is berekend.)

En zulks ingevolge onse resolutie van den 30^e januarij bevoorens, wanneer men tot een permanente circulaire orde gestatueerd heeft om sodanig met alle koopmanschappen en andere goederen te handelen die bij opneem, transport of andere gelegentheden te kort of over bevonden worden, met uitsondering egter van specerijen, amonitie en wapengoederen, als waaromtrent men het securaeste oordeelde dat de berigten dien-aangaande altoos direct onder onse ooggen kome, om er na bevinding van zaaken over te disponeren.

Wijdens, wat de wapengoederen betreft, dan wel de geduurig van de buytencomptoiren aangebragt wordende onbequame geweeren temeermaal redenen van twijffeling geresen zijnde, of de overgezondene wel alle ooit de Edele Maatschappij toebehoord hebben, so heeft men almeede circulaire bevolen dat deselve moeten afgepakt worden ten overstaan van expresse gecommiteerdens, om op straffe van vergoeding tegen zulke snode bedrijgerijen te zorgen, ja eene rigoureuse straffe daarenboven, ingevalle zij er aan meedepligtig bevonden worden, moe'tende zij ten dien einde van hunne commissie telkens een specifick rapport aan hunnen gebiedier overgeven, om, wanneer de geweeren overkomen, ook tegelijk herwaards gesonden te worden.

Fol. 2112r-2113r.

(Hiervan spreekt het besluit van 3 december 1764. Op 24 juli was al besloten de baas van de wapenkamer te Batavia op te dragen steeds te rapporteren wat er aan de onbruikbare geweren mankeerde, of ze te repareren waren, of ze in kisten of door militairen persoonlijk, of op een andere manier waren binnengekomen. Zo kan de verantwoordelijkheid direct worden vastgesteld. Maar dit is door het besluit van 14 augustus gedeeltelijk vervallen. Toen is bij circulaire bevolen militairen ongewapend van buitenkantoren naar Batavia te laten terugkeren, daar ze in noodgeval [fol. 2114] de scheepsgeweren kunnen gebruiken. Maar de militairen op schepen naar de Westerkwartieren zullen nog steeds hun wapens meekrijgen en zelf weer moeten terugbrengen voor risico van de bevelhebbende officier. Bovendien is op 23 november 1764 bepaald dat alle scheepsgeweren en andere wapenkamergoederen op schepen die naar de buitenkantoren vertrekken, door de baas van de wapenkamer, samen met een officier van de artillerie of militie, als gebruikelijk gecontroleerd moeten worden. Ze dienen de onbruikbare te vervangen en, ter voorkoming van verruiling, de snaphanen, musketten en pistolen op ieder schip met een specifieke letter, nummer of ander teken te merken. Ter voorkoming van kwalijke praktijken bij het laden of lossen van artillerie en wapenkamergoederen, is de gezagvoerders van schepen in een gedrukte [fol. 2115] ordonnantie voorgeschreven dat daarbij, en zo mogelijk bij de behandeling van andere goederen, steeds tenminste een dekkofficier aanwezig is. Bij moedwillige overtreding zullen zij voor wat onder toezicht van een gewoon matroos is verdwenen, aansprakelijk zijn. Van de 3177 grenadiers- en 1251 muskettiersnaphanen en 50 donderbussen die tussen 1 september 1763 en 15 juni 1764 nieuw uit Nederland zijn aangevoerd, zijn 114 grenadiers- en 52 muskettiersnaphanen en 2 donderbussen gesprongen. Ze zijn als gebruikelijk afgeschreven. Om een juiste rapportage van de keuringen te bewerken moeten de gecommiteerden en de baas van de wapenkamer de berichten daarover onder ede bevestigen. Deze strenge, maar rustgevendende maatregel [fol. 2116] is ook ingevoerd voor de daadwerkelijke inventarisatie van de voorraden in de pakhuizen. Op 8 mei 1764 is bepaald dat, net als te Batavia, dit op alle buitenkantoren tweemaal per jaar door gecommiteerden dient te geschieden, tenzij andere noodzakelijke bezigheden maar eenmaal per jaar een inventarisatie toelaten. De rapporten moeten beëdigd worden en door ze direct te vergelijken met de negotieboeken kunnen de tekorten ter vergoeding opgelegd worden aan wie het betreft. Ook van partijen die lastig zijn na te tellen of na te meten, zal zo wat werkelijk aanwezig is weinig verschillen met de opgave.

[fol. 2117] De opgave bij de zesmaandelijke inventarisatie van ongewilde, beschadigde of om andere oorzaken niet verkoopbare waren door de administrateurs aan de directeur-generaal is in vergetelheid geraakt. Daarom is bevolen op te geven met welke schepen deze goederen zijn aangevoerd en of ze besteld waren. Bij nalatigheid komt het nadeel dat daaruit voortvloeit ten laste van deze administrateurs. Dat was het geval met de bedorven lange peper, waarvan in de generale missive van oktober 1764 reeds sprake was. Ook is bevolen op de buitenkantoren zulke rapporten op te stellen. De hoofden daar moeten dit aan de politieke raad overbrengen. [fol. 2118] Het is zeer nadelig dat te Batavia niet bestelde textiel wordt aangevoerd, terwijl de schade of winstderving niet meer te verhalen is. De opperkooplieden van het kasteel is eens voor al bevolen om de facturen van de textiel direct te controleren en aan de Hoge Regering te rapporteren wanneer er niet bestelde stukken bij zijn, zodat zij direct kan handelen. Om nadeel van beschadigde pakken te voorkomen is de administrateurs van de textielpakhuizen bevolen dit direct apart te melden. Aanleiding hiertoe was de beschadigde textiel die het vorige jaar met de Sloterdijk uit Coromandel is aangevoerd. [fol. 2119] Dit is gemeld in de generale missive van mei 1764 en komt voor bij het besluit van 30 januari. Er is bevolen dat de sorteerders niet van elke soort in een partij slechts één pak openen, maar steeds van tien fardelen één fardel. Bij besluit van 28 februari 1764 is de directeur-generaal toegestaan om door vocht bevlekte textiel direct bij ontscheping te verkopen. Bij het vaststellen van de opbrengst kan daar nader over besloten worden, maar zijn er meer dan 5 zulke pakken dan handelt de Hoge Regering naar bevinding. Natte granen mag de directeur-generaal [fol. 2120] direct onbeperkt verkopen zonder te wachten totdat er over de hele lading een besluit is genomen. Op 23 augustus 1764 is besloten de verzamelde bedorven of ondeugdelijke specerijen te verbranden, namelijk $82.666\frac{1}{16}$ lb nootmuskaat, 9744 lb stof en gruis van kruidnagels, $74\frac{3}{4}$ stof en gruis van kaneel, $6785\frac{1}{4}$ stof en gruis van foelie en 9 sokkel raapfoelie die van 1760 tot en met 1763 werd aangevoerd en slecht, alsmede vol witte blaadjes was. Daar hoorde ook nog $2450\frac{1}{2}$ lb stof en steeltjes van kruidnagels bij die het verleden jaar op Ceram inbeslaggenomen waren. De 151 balen en 2 zakken Polgahawelase, Chilawse, Putelangse en Kalpitiyase kaneel, waarover onder Ceylon reeds is gesproken, zijn gecontroleerd, gesorteerd en opnieuw verpakt. [fol. 2121] Het kwam uit op 43 balen fijne kaneel, $99\frac{3}{10}$ balen grove kaneel en $16\frac{1}{4}$ balen gruis. Er is besloten deze aan te houden en te proberen ze bij de komst van de handelaren uit Manilla, of althans de fijne kaneel, aan hen te verkopen. Maar een partij van $25\frac{13}{40}$ balen kaneel, die volgens de gecommitteerden van slechte kwaliteit was, is tot olie verstoekt. In de vergaderingen van 13 maart, 20 april, 14 september en 9 oktober 1764 zijn 54 memories van in- en afschrijving behandeld. Met de over- en ondergewichten in het hele boekjaar en met wat versleten, gebroken of onbruikbaar was is als gebruikelijk gehandeld, waarbij f 68.045 werd afgeschreven en f 6841 is ingeboekt. [fol. 2122] In de vergadering van 14 september 1764 is aangaande de equipagewerf toegestaan om f 4496 af te schrijven voor een uit de vaart genomen vaartuig en de kosten van 677.160 lb zand, dat als ballast uit Bengalen was meegenomen en als schadelijk was weggegooid. Ingeboekt zijn een pantjalang, die door de tummengung van Lasem als jaarlijks contingent was geleverd, en enige equipagegoederen samen t.w.v. f 5650. Betreffende het ambachtswartier is bij besluit van 6 november 1764 f 31.250,- afgeschreven wegens het voltooiën van gebouwen. Om redenen vermeld in het besluit van 4 december is zonder een bedrag op een voorraad van 700 last rijst $67\frac{1}{11}$ last als overjarig afgeschreven. Wegens 8 % vervuiling met stof is deze rijst met een overgewicht van 10 % verstrekt. [fol. 2123] Daar kwam de afschrijving uit voort. Helaas moest er op 21 december 48.439 lb poedersuiker worden afgeschreven, die met een losvaartuig verloren was gegaan. De kwartiermeester is wegens zorgeloosheid gedegradeerd tot matroos met f 9,-.)

Het reglement op de in- en afschrijvingen van den 25^e augustus 1752 sedert die tijd diverse alteratiën en ampliatiën onderworpen geweest zijnde, so hebben wij hetselve laten herdrukken, terwijl de schikkingen, of bepalingen dientwegen in dit jaar genomen, hierin bestaan dat men voor gepermitteerde spillage aan de scheepsoverheeden bij aan-

breng van honing 4 percento gesteld heeft en op olij 8 percento. Den administrateurs alhier heeft men op afgeleverde parthijen Satsumatse campher $1\frac{1}{2}$ percento toegelegd, en om de klagten die nu en dan over onbequame houtwerken inkomen, laat men deselve niet alleen te deser hoofdplaatse met 's Compagnies merk branden, maar ook voor de deugd derselve door de sloopoverheden certificaten verleen.

Fol. 2123r-v.

(Mochten, ondanks deze voorzorgen, [fol. 2124] de houtwerken toch niet goed op de binten zijn aangebracht en de partij daardoor maar f 25,- minder waard zijn, dan moeten daarvan beëdigde verklaringen ingeleverd worden. Dan kan men de gezagvoerders de vergoeding voorlopig opleggen. Hierover gaan de besluiten van 20 maart, 24 april, 22 mei, 6 juni en 16 oktober 1764. Op 20 januari is de commandeur en opperequipagemeester bevolen om opperstuurlieden van de schepen op de rede pas daar vanaf te laten komen, als ze de hele lading hebben verantwoord en de opperstuurlieden die schepen hebben beladen, ook daarmee te laten vertrekken, zodat duidelijk is wie directe fouten kunnen worden aangerekend. [fol. 2125] Om bij de zeedienst onregelmatigheden te voorkomen is in een extract uit het besluit van 24 juli 1764 bevolen om buskruit gebruikt voor saluut- of wachtschoten vanaf een rede van de Compagnie op basis van de door de schipper ingediende kruitrekening ter plaatse af te schrijven, dan wel, als het gemist kan worden, de hoeveelheid die verschoten werd, aan de schipper te verstrekken. Eerder werd wat verschoten was aan het desbetreffende schip verstrekt. Om het besluit van 14 juni 1763 om een onkostenrekening direct naar een schip te zenden te kunnen uitvoeren, is op 17 augustus 1764 bevolen dat de artilleriegoederen twee dagen voor het vertrek afgehaald moeten worden. De dit jaar uitgevoerde peilingen van alle redes langs Java's Oostkust zijn bij besluit van 11 mei 1764 aan het hoofd van Compagnies zee-macht, Nicolaas Houtingh, overhandigd. [fol. 2126] Daar ze binnen de perken waren, zijn de consumptierekeningen van de uit Nederland aangekomen schepen goedgekeurd. De gezagvoerders van 't Huis ten Donk, Vrouwe Elisabeth, Immagonda, Walcheren en Torenvliet kregen het douceur van f 1200,- voor een voorspoedige reis. Sinds de generale missive van 20 oktober 1764 zijn de Amerongen en op 31 december 1764 de IJsselmonde en Kattendijke aangekomen. De brief van het bestuur aan de Kaap de Goede Hoop meldde helaas dat op die drie schepen en de daarna aangekomen Vrouwe Petronella Maria, Admiraal de Ruyter, Lycophon en Pijlswaart 231 doden waren en 416 zieken in het hospitaal opgenomen moesten worden. Dagelijks storten er nog meer in, zodat [fol. 2127] er van de 910 opvarenden op de drie eerst genoemde schepen maar 679 de reis naar Batavia konden vervolgen. Voor aankomst daar zijn er nog 14 overleden. De Hoge Regering wijst er nadrukkelijk op dat de trage aankomst van schepen en het slinken van het aantal opvarenden, een groot tekort aan volk en weinig hoop op aanvulling betekent. Onder de waardevolle specerijen producerende gebieden is al op deze zorgelijke toestand gewezen. Het garnizoen te Batavia is door meer dan mogelijke uitzending uitgeput en bovendien zijn er sinds 1 oktober 1764 in de hospitalen 110 militairen, 206 zeevarenden en 51 ambachtslieden overleden. De Hoge Regering moet ook nog melden dat er volgens het bestuur aan de Kaap de Goede Hoop aan het rondhout van de drie aangekomen schepen [fol. 2128] gebreken zijn. In het bijzonder is de boegspriet van de Pijlswaart totaal verrot, waaruit Heren XVII kunnen opmaken dat in Nederland het verven werd verwaarloosd. Dat leidt tot vertraging van de reis en geeft te Batavia handenvol werk. Er is al herhaaldelijk geschreven, recent nog op 20 oktober, dat de vloot verzwakt is en sindsdien moesten de Jager, Zuiderburg en Gustaaf Willem op grond van de rapporten bij besluit van 11 december 1764 worden opgelegd. De Jager kan nog wel op de rede als admiraalschip dienen. [fol. 2129] De romp van de Zuiderburg is voor f 5784,- verkocht, die van de Gustaaf Willem voor f 4800,-. Verder zijn nog verkocht de romp van de Brouwer voor f 3000,-, van de Leiden voor f 4272,-, van het Kasteel van Tilburg voor f 2904, van de sloep Haak voor f 129 en van de pantjalong Golconda voor f 72,-. Betreffende fortificatiewerken en gebouwen heeft een zekere inlandse burger een schadevergoeding van f 480,- ontvangen voor een stuk land dat, als het bebouwd zou worden, de buitenschans Meester Cornelis zou

belemmeren. Het vorige jaar werd al bericht dat er begonnen was met de vernieuwing van het oosterhoofd van de grote rivier of het jaagpad. Nu wordt met eerbied gemeld, [fol. 2130] dat dit werk door hoge zee en het gewoonlijke onstuimige weer tijdens de westmoesson, veel heeft geleden. Volgens de fabriek zijn de werkzaamheden zover te brengen dat ze tegen het einde van de oostmoesson tegen de zee beschermd zijn. Om dat te bereiken zijn er naast de 150 koelies, of gewone arbeiders, die bij besluit van 18 februari 1763 zijn aangetrokken, van de 300 om wie verzocht was, nog 50 aangesteld. Het volk dat verder nodig was, moest uit Compagnies lijfeigenen die bezig waren aan minder dringende werken, gevonden worden. Toen de fabriek op 3 juli 1764 berichtte dat er door overlijden en overplaatsing bijna 300 Compagnies slaven minder waren dan twee jaar eerder, is toegestaan nog 200 koelies aan te trekken, waarmee hun aantal op 400 is gebracht. De fabriek is bevolen [fol. 2131] het werk eind oktober 1764 klaar te hebben, waarbij de schade door eventuele vertraging voor zijn rekening zou komen. Op zijn bezwaren dat het werk omvangrijk is en koelies moeilijk te krijgen zijn, is op 3 augustus bepaald dat het zover diende te zijn, dat het later niet opnieuw gedaan moest worden. Tevens kreeg de fabriek op 28 augustus vergunning om vier huizen op de equipagewerf, die dat beslist nodig hadden, te herstellen, mits de kosten onder de berekende f 6442,- bleven. Daar er voor de smederij op de equipagewerf teveel werk is voor 13 Europese ambachtslieden, 10 werkjongens en 6 koelies, [fol. 2132] is bij besluit van 20 december 1764 toegestaan nog 15 Compagnies slaven aan te stellen om dat werk te leren met een naar bekwaamheid toenemende bezoldiging, zoals die op 21 september 1759 voor werkjongens werd vastgesteld. Aangaande de huishoudelijke zaken is de ijkmeester bij besluit van 21 februari 1764 een maandelijks tractement van rsd 10 toegekend en op 5 oktober werd bepaald dat te Batavia en op de buitenkantoren de gebruiker van een verdacht onjuiste maat of gewicht een boete van rsd 50 krijgt.)

Den 30^e maart altereerde men het 5^e en 6^e articul van de ordonnantie voor de keurmeester van goud- en zilverwerken, wijl men ten dien dage de christen goud- en zilver-smeeden gelijk stelde met de onchristenen die dat ampt excerceeren. En den 28^e deser maakte men een geringe ampliatie in het placcaat tegen de pragt en praal met last aan de officieren van justitie om exactelijk te letten dat hetselve placcaat, hetzij direct of indirect (gelijk men omtrent sommige bespeurde), niet overtreden worde.

Fol. 2132v-2133r.

(In de Jakatrase bovenlanden is een boerenperceel met f 540,- achterstal aan $\frac{4}{5}$ jaar erfpacht verkocht voor f 600,-. Uit dit gebied kwam een mooie leverantie van 1.875.000 lb koffiebomen en verder is er dit jaar geleverd 56.745 pond peper, 3527 pond indigo en 5775 pond katoenen garen. Hoewel de drie laatste leveranties veel verschillen van de contingenten die de desbetreffende regenten moeten opbrengen, [fol. 2134] verbeterden ze, behalve het garen, vergeleken met de het voorafgaande jaar geleverde 682.337 $\frac{1}{2}$ lb koffiebomen, 44.864 $\frac{1}{2}$ lb peper en 1763 $\frac{1}{2}$ lb indigo. Toen werd er echter wel 9413 lb katoenen garen verworven. Het bijgevoegde bericht van de commissaris voor de inlanders toont onder andere aan dat deze vermindering aan de hevige hitte in het voorafgaande jaar is te wijten. Buiten de toegestane uitstellen van betaling bedroegen de inkomsten in 1763/64 f 980.532, ofwel f 103.020 minder dan in 1762/63. Dat kwam niet alleen voort uit een achterstal van f 2848,- aan pachten over 1762/63, dat in de vergadering van 5 oktober 1764 is vastgesteld, maar vooral uit een achterstal van f 114.696,- over de domeinen in 1763/64 door een mindere opbrengst [fol. 2135] bij de verpachting op 31 oktober 1763. Het valt bijzonder te betreuren dat de huidige verpachting nog f 3888,- minder per maand heeft opgebracht, of over geheel 1764/65 f 837.216,-. Door de slechte omstandigheden in deze kolonie wegens het verval van de particuliere handel, waren de inkomsten nog minder dan men zich kon voorstellen. Zo verminderde de pacht op de boom f 3288,- per maand vergeleken met verleden jaar. Daarom is op 25 september 1764 besloten en aan de houders van de pacht meegedeeld dat niet alleen kwijtschelding van pacht, maar ook uitstel niet meer verleend zal worden, en dat bij het uitblijven van prompte betaling de pacht opnieuw voor rekening van de schuldenaar zal worden geveild.

De in en uitgaande rechten, de vismarkt, de in en uitgaande rijst, [fol. 2136] de schepenhandel en de rijstmarkt zijn hiervan uitgezonderd, daar ze in sommige tijden van het jaar het dubbele en in andere bijna niets opbrengen. Hierin wordt naar bevind van zaken gehandeld, mits er bij uitstel van betaling borgen worden gesteld. Hoewel dit zoekers van fortuin afschrikt om de pachten op te jagen, meent men dat hier zelden iets goeds uit voortkomt en dat de ervaring heeft geleerd, dat het nu en dan verleende uitstel van betaling slechts schade heeft opgeleverd. De beperking van kwijtschelding, zowel als van uitstel van betaling moet wel voordelig zijn, alsmede dat op 21 december 1764 is besloten dat de Chinese officieren dienen te verklaren, dat de borgen aan hen bekend zijn als goeude lieden en ingezetenen van Batavia. Om de pachters, die uiteraard doorgaans slechte betalers zijn, [fol. 2137] geen aanleiding tot meer traagheid te geven, zal het eerste artikel van de pachtvoorwaarden dat betaling in het begin van de maand voorschrijft, gehandhaafd worden. Dit is tegen het voorstel van de ontvanger-generaal om wegens onvermogen uitstel van betaling tot de vijftiende of twintigste van de maand te verlenen. Wegens de slechte tijden mag hij bij bevind van zaken enige dagen uitstel, maar niet tot na de vijftiende verlenen. De Hoge Regering is dit jaar niet alleen in iedere vergadering met verzoeken om uitstel van betaling lastiggevallen, maar zij moest wegens verleend uitstel bij besluit van 3 juli en 21 augustus 1764 over 1761 en 1762 f 9204 afschrijven. Bovendien moest door wanbetaling het hoofdgeld op de Chinezen, de vismarkt en de schepenhandel bij besluit van 2, 5 en 19 oktober voor de tweede maal geveild worden. [fol. 2138] Uit het bericht van de ontvanger-generaal van 28 december 1764 blijkt dat de vorderingen over 1763 nog f 28.464,- bedragen, waarvan echter f 6552,- binnenkort zeker geïnd zal worden. De vorderingen over 1764 bedragen f 27.157 en zijn meestal dubieus. Uit de besluiten van 6 april, 17 augustus, 25 september, 2, 5, 19, 26 en 30 oktober, 6, 27 en 29 november, 18 en 28 december 1764 blijkt dat er met meer of minder strengheid alles aan gedaan wordt de vorderingen te innen. Bedriegers kregen loon naar werken. Zoals het besluit van 18 december laat zien, zijn er echter omstandigheden die uitstel van betaling rechtvaardigen. Om pachters niet te zeer af te schrikken, werd de ontvanger-generaal bij besluit van 30 januari 1764 opgedragen [fol. 2139] om maandelijks de situatie van de pachters en hun borgen, als er uitstel van betaling zal worden of werd verleend, na te gaan, zodat er gewaarschuwd kan worden en er maatregelen te nemen zijn. Over de particuliere vaart en handel valt slechts te berichten dat een scheepje of snauw bij terugkomst uit Coromandel door de waterfiscaal ten overstaan van gecommitteerden uit de Raad van Justitie op smokkel is gevisiteerd, zoals dat ook met schepen uit de Westerkwartieren en de Specerij eilanden geschiedt. Er werd geen overtreding van de bepalingen geconstateerd. Daarentegen moet in vervolg op de generale missive van 20 oktober 1764 over de vreemde natiën [fol. 2140] in het kort over de Britten worden gemeld)

--- dat men den capitain van het compagnies schip The Princes Augusta geweigerd heeft de versogte extracten uyt onse besluuten van den 5^e en 9^e october rakende de van de hand geweisde repareringh van dien kiel, om reeden dat een nieuwigheyd was, waartrent men ten gevalle van een compagnies officier niet nodig oordeelden te bewilligen. Dat, volgens de ter onser resolutie van den 19^e dito overhandigde certificatiën van de capitains der toen reeds vertrokke schepen The Earl of Bute en The Nephthune Galey, consteerd dat zij van het benodigde ten genoegen zijn geriefd geworden. En dat het oorloghschip The Falmouth, hetgeene op het punt stond om gerepareerd te worden, naar het vermeld bij onse resolutiën van den 6^e en 9^e november so volstrekt onherstelbaar bevonden is, volgens een ingekomen berigt van gecommitteerde schippers en scheepsbouwkundigen die ten overstaan van den Edele Houtingh de visitatie hebben gedaan, dat men den capitain Brereton heeft moeten permitteeren om het in de modder te zeylen digtbij het sogenaamde schip Mits oesen.

Fol. 2140r-2141r.

(Daarom is kapitein Brereton toegestaan om met de schepen van de eerste bezending Vredestein en Lekkerlust 25 matrozen uit zijn bemanning tegen scheepsdienst voor de kost

naar Nederland te laten vertrekken. Zo spaarde men een gelijk getal Companies zeevarenden uit. Dit staat ook in de brieven naar de kamers, alsmede dat, evenals in 1745 aan enige Franse officieren werd toegestaan, vier Britse officieren tegen het gewone transport- en kostgeld met de genoemde schepen naar Europa mogen vertrekken. Op zijn verzoek van 28 december 1764 is aan Brereton toegestaan om met de tweede bezending op de Vosmaar naar Europa te varen, evenals aan commissaris Dodd, [fol. 2142] twee onderofficieren en 26 gewone zeevarenden. Op bovengenoemde conditie varen de opper- en de onderchirurgijn en 20 matrozen met de Jerusalem mee. Tegen zijn verzoek is het aan Brereton, die op de Vosmaar met eerbied zal worden behandeld en voor zijn kleding twee vijfvoetskisten mag meenemen, niet toegestaan om ter bespoediging van zijn reis dit schip aan de Kaap de Goede Hoop, in het Kanaal of elders te verlaten. Aan de overige officieren is ieder één vijfvoetskist en anders niet gegund. Op 9 november 1764 werd al aan 110 leden van Brereton's bemanning toegestaan om deels naar Malabar, deels naar Coromandel te vertrekken. De helft ging [fol. 2143] mee met de naar Surat varende Velsen. De andere helft kreeg transport naar Coromandel op het Engelse compagnies schip *The Duke of Richmond*, dat te Batavia verscheen en wegens sterfte of ziekte om bemanning uit onderdanen van de Engelse koning vroeg. Slechts een Brits onderchirurgijn krijgt passage op de Rotterdam naar Nagapattinam. Op het verzoek van kapitein Brereton dat de koninklijke vlag op *The Falmouth* niet gehoord zou worden en er niets onbehoorlijks met dit schip zou gebeuren, is het toezicht naar zijn keuze opgedragen aan een bootsman of een konstabel, die bij geweld hulp als voor eigen ingezetenen zal krijgen. [fol. 2144] Het buskruit en de uitrusting van dit schip zullen slechts aan daartoe gemachtigden worden overhandigd. Hoewel de kapitein de uitrusting wel aan de Compagnie of aan particulieren wilde verkopen, kon men het niet eens worden over de prijs en is slechts wat hem bij besluit van 6 september 1764 voor de dubbele prijs was verkocht, teruggenomen. Verkoop van de uitrustingsgoederen aan particulieren is niet toegestaan, daar het voor Compagnies uitrustingsgoederen nadelig kon zijn. Deze en andere goederen worden in een pakhuis op het eiland Kuiper en het kruit op het eiland Edam bewaard voor verantwoording van de onderhorige van de kapitein aan wie de sleutels zijn gegeven. Dit is dus buiten directe of indirecte bemoeienis van dienaren van de Compagnie. [fol. 2145] Er wordt verwezen naar de besluiten van 9 november, 18 en 28 december 1764. Het toen herhaalde verzoek van kapitein Brereton om het Spaanse buitgemaakte schip, nu *The Siam*, te mogen verkopen, is om aan Heren XVII bekende redenen afgewezen, maar het is toegestaan om dit schip onder met name bekende volmachten te stellen. Aldus is geschied. Bij besluiten van 29 november, 14 oktober en 31 december 1764 is aan de Engelse compagnies snauw *The Plassey* uit Bengalen tegen een bepaalde prijs een anker van 8 à 900 pond afgestaan en toegestaan twee lasten rijst en enige levensmiddelen in te kopen. De kapitein van het Engelse compagnies schip *The Duke of Gloucester*, [fol. 2146] naar verluid op weg van Madras naar China, maar wegens tegenwind te Batavia binnengelopen, is voorzien van 2 kojang rijst en 20 leggers arak. Tevens mag hij verdere geringe benodigdheden bij particulieren inkopen. De kapitein van *The Duke of Richmond*, die eveneens opweg naar China uit de koers was geraakt, werd toegestaan om telkens acht à tien van zijn vele zieke opvarenden voor herstel aan land te brengen en om verversingen in te kopen. Het Engelse compagnies schip *The Middlesex* is, zoals reeds in de generale missive van 20 oktober 1764 vermeld, naar Madras vertrokken, maar wegens tegenwind en ernstige lekkage teruggekeerd. De kapitein vroeg zijn schip te mogen laten repareren en de goederen op te slaan. Een besluit is uitgesteld totdat het Engelse oorlogsschip [fol. 2147] *The Falmouth* van het eiland Kuiper is vertrokken. Een tweede vreemd schip kan daar niet getolereerd worden. Om de Engelse militairen, die gedeeltelijk op *The Falmouth* van de expeditie naar Manilla waren teruggekeerd, zover mogelijk van Batavia weg te houden, is Brereton verzocht om hen op het eerste vertrekkende compagnies schip, *The Duke of Gloucester* dan wel *The Duke of Richmond*, over te brengen. Tenslotte is wat vreemde natiën aangaat op 28 februari 1764 aan de Portugese kapitein van de *Nossa Senhora da Luz* uit Macao toegestaan om zijn koopwaren te Batavia

in te voeren en van particulieren benodigdheden en goederen in te kopen. Betreffende de inlandse zaken is bij besluit van 20 januari 1764 [fol. 2148] een zekere Chinese anachoda die met een jonk uit Amoy 48 koppen boven het vastgestelde aantal had meegebracht, verordeeld tot een boete van rsd 25 de man, of in totaal rsd 1200,-, wat volgens de regeling van 1 maart 1763 is verdeeld.)

Den 30^e maart passato renoveerde men het 2^e articul van het in 't jaar 1730 g'emaneeerd placcaat tot beteugeling van het willekeurig zwerven der Chinesen, als waar naar degene die binnen de buytenposten wonen, niet naar de bovenlanden sig mogen begeven sonder een permissiebriefje van den gecommiteerde tot den inlander en so vice versa, ter oorsake denselve van een ingeslopen misbruik berigt dede.

En ter gelegentheyd dat sig sekeren burger alhier in briefwisseling met Banjers sulthan hadde begeven, waarvan onse resolutie van den 31^e julij spreekt, heeft men hem zulks niet alleen op peene van bannissement voor het vervolg verboden, maar ook het op den 15^e october 1744 g'arresteerde placcaat tegen particuliere correspondentie met inlandse koningen, vorsten en mindere regenten, hetgeene niet bleek g'emaneeerd te wesen, dat gevolg zal nemen.

Fol. 2148r-2149r.

(In vervolg op de generale missive van 20 oktober 1764 volgen de personalia. [fol. 2150] Personalia. Onderkoopman Stephanus Vlaming is overleden. Personalia. [fol. 2151] Personalia. Op 21 augustus 1764 kreeg de eerste opperkoopman van het kasteel, Mattheus de Klerk, wegens slechte gezondheid ontslag uit die functie. Personalia. [fol. 2152] Personalia. Daar men van mening was dat de commissie van textielsorteerders te Batavia wel een permanent lid nodig had, werd de daarin ervaren onderkoopman Johannes Traijts op 14 september als zodanig benoemd. Personalia. [fol. 2153] Personalia. [fol. 2154] Personalia. Omdat aan deze functie reeds lang de rang van koopman met bijhorende gage is verbonden en de betaling ten laste van Heemraden komt, wordt verzocht de onlangs benoemde secretaris van dit college Fredrik Severin, die al sinds 1756 gewoon klerk op de generale secretarie is geweest, tot onderkoopman te bevorderen. Personalia op buitenkantoren. [fol. 2155] Personalia op buitenkantoren. [fol. 2156] Personalia van militairen. Brigadier Gerardus Beylanus de Wendt is gerepatriëerd. Als zijn opvolger, als hoofd van de militia, is kolonel Jean Baptist Roussel aangesteld, maar op voorstel van de Gouverneur-Generaal is de kostbare aanstelling van een te missen brigadier nagelaten. De kornet Victor Castel is overleden. Personalia van militairen. [fol. 2157] Personalia van militairen. [fol. 2158] Personalia van militairen. Personalia van zeevarenden. Commandeur en opperequipagemeester Hendrik Booms is gerepatriëerd. Personalia van zeevarenden. [fol. 2159] Overleden is opperchirurgijn Pieter Brueis. Alle zeevarenden die met halvering van gage volgens het reglement tot stuurman bevorderd worden, worden als derde waak beschouwd. Er zullen slechts onderstuurlieden zijn met een gage van f 32,-. Hiermee is voldaan aan het bevel van Heren XVII van 13 oktober 1763 om op een retourschip slechts één onderstuurman te benoemen. Maar opdat er op zo een schip altijd onder een opperstuurman een derde waak is, zal er steeds een onderstuurman met f 32,- aan gage op geplaatst worden. [fol. 2160] Onderkoopman Jan Coenraad de Ron, assistent Mattheus van der Hoeven en vaandrig-militair Johannes Frankena repatriëren, van wie de twee eerste met stilstand van gage daar ze hun dienstverband niet hebben voltooid. Daar ze hebben verzocht met de eerste retourschepen van 1765 te mogen vertrekken, is de gage van de uit Nagapattinam teruggekeerde opperkoopman David Coenraad Vick, van kapitein-ingenieur François Jacob Berg en koopman François Tholons stilgezet. De vroegere boekhouder-generaal Godert Ludolph van Beusechem, van wie de gage wegens ziekte al een jaar stilstaat, is op 30 augustus 1764 om de door hem aangevoerde redenen toegestaan om met stilstand van gage te Batavia te blijven om eens weer in dienst te treden. De vertrekkende retourschepen zijn reeds genoemd. [fol. 2161] Conform het bevel van Heren XVII zal er een naschip gezonden worden, waarvoor de Pijlswaard bestemd voor de kamer Hoorn of Enkhuizen, die uit Nederland wordt verwacht, zal dienen,

hoewel de bestelling van suiker, peper en koffie dan moet worden overschreden. Buiten de Ceylonse koffie is met de retourschepen die via Ceylon zijn gegaan, van de bestelde 4.000.000 lb al 3.430.750 lb aan Javase en Bourbonse bonen gezonden. Om die reden en daar er voor de zending van 1765 maar 2.849.470 lb beschikbaar is, besloot men op 29 november 1764 van de huidige voorraad overjarige koffie van 578.752 lb met de nu vertrekkende schepen en het naschip zo min mogelijk mee te geven en bij voorkeur uit de voorraad van 65.248 lb Bourbonse koffie. [fol. 2162] Daarbij is een partijtje dat de administrateurs van de westzijdse pakhuizen uit overgewichten voor rsd 5 het pikol hadden aangenomen. In de vergadering van 27 november 1764 is besloten om deze administrateurs en degenen op Onrust tot trouwe dienst te stimuleren door zonder precedent voor een pikol peper rsd 10 in plaats van rsd 9 te betalen. Zonder die peper hadden de schepen Vredestein en Lekkerlust van de eerste bezending niet kunnen vertrekken. Toen is ook besloten 684 pakken textiel uit Coromandel gelijk over de huidige twee retourschepen te verdelen. Elke lading wordt op bijna 3 ton berekend, of volgens de korte en lange facturen t.w.v.f 600.958. Op 9 oktober 1764 is besloten om [fol. 2163] al het onbruikbare rond en lang scherp, bommen en granaten als ballast met de retourschepen mee te zenden. Volgens de Bataviase negotieboeken was er per eind augustus 1764 f 4.274.751 in kas, waarvan f 3.840.990,- rente opbrengt, waarbij f 118.400,-, die bij besluit van 4 september op assignatie van Librecht Hooreman werd ontvangen, is meegerekend. Volgens een memorie van de negotie-boekhouder van 30 oktober stond er per eind augustus 1764 nog voor f 2.597.624 aan rekeningen open, exclusief het debet van enige gebouwen, landerijen etc. t.w.v. f 409.989. Het credit was f 782.604, waaronder het credit van f 14.229 van enige insolvente personen. Er is besloten om in de boeken van 1763/64 f 489.853 af te schrijven als schade door de brand in 1751 in de westzijdse pakhuizen, en f 128.872 [fol. 2164] voor de nieuwe pakhuizen naast het graanmagazijn. De opperkooplieden van het kasteel zullen in de marge van de desbetreffende memories aangeven hoe zo doenlijk met iedere post ter zuivering van de boeken gehandeld moet worden. De staatrekening over 1763/64, die op 11 december 1764 werd ontvangen, geeft aan inkomsten f 2.950.725 aan, en aan uitgaven f 2.869.746, zodat het positieve saldo voor Batavia f 80.979 is. Maar vergeleken met 1762/63 was er f 2687 meer aan uitgaven en f 300.978 minder aan inkomsten, zodat er een verslechtering van f 303.665 is. Wegens de bekende verschillen in 1762/63 op de aanvankelijke voorraden te Cochin is de boekhouder-generaal gemachtigd om de gewezen commandeur van Malabar, Godefridus Weyerman, en hoofdadministrateur Jan Anthony Sweers de Landas [fol. 2165] een rekening te geven en hen te belasten met f 557.250, of zoveel als het tekort op de definitieve voorraden over 1761/62 mocht bedragen. De boekhouder-generaal kan de generale boeken over 1762/63 sluiten, hoewel die van Surat en Kharg nog ontbreken. In de vergadering van 21 december 1764 is het kapitaal, dat per 1 september 1762 f 46.584.073 was, per eind augustus 1763 vastgesteld op f 46.919.680. In 1762/63 overtroffen de uitgaven de inkomsten met f 2.437.444 en in 1761/62 met f 406.852, zodat er over deze twee jaar een nadelig saldo van f 2.844.296 is geweest. Samen met de assignaties is uit Nederland f 9.797.616 ontvangen en is er maar voor f 6.617.713 verzonden, alles uitgedrukt in Indisch geld. Wat de soldijboeken betreft is met de laatst vertrokken eerste bezending [fol. 2166] met toestemming van de directeur-generaal f 473.474 aan soldijen overgemaakt en met de nu vertrekkende schepen f 94.211. Op 11 december 1764 is het opperhoofd van het generaal soldijkantoor bevolen om de arresten van de Raad van Justitie voor dienaren die al naar een kantoor zijn vertrokken, vanwaar ze direct zullen repatriëren, uit te voeren, opdat ze in Nederland niet hun volle bezoldiging uitbetaald krijgen. De Hoge Regering verzoekt Heren XVII om de nu overgaande assignaties die, zoals op 20 oktober 1764 bericht, volgens de voorschriften zijn opgesteld, gunstig aan te nemen. Er is geprobeerd de nodige informatie te verschaffen [fol. 2167] over het verzoek van schipper Hendrik Hilverduin c.s. dat hun door een ondeugdelijke balans te weinig tin en katoen zou zijn afgewogen. Opperkoopman Christiaan Zurhosen zou deze balans hebben afgekeurd, maar hij is gerepatriëerd voordat het bevel van Heren XVII inlichtingen te geven was ontvangen. De huidige opper-

kooplieden van het kasteel, noch de toenmalige tweede opperkoopman Mattheus de Klerk konden volgens hun meegezonden verklaring van 31 december 1764 opheldering geven. Adriaan Matthijs Temmink, de gewezen administrateur op Onrust, waar de weging plaats vond, is eveneens naar Nederland vertrokken. De Hoge Regering kan slechts zeggen dat de afkeuring van de balans haar onbekend is, maar dat de dienaren te China op 25 december 1762 hebben geschreven dat het tekort op het tin begroot is op 3771 lb en op het katoen op 4497½ lb, ofwel 229 lb tin en 502½ lb katoen minder dan verzoekers beweren. Het blijkt niet hoeveel er aan desbetreffende gezagvoerders ter afschrijving is toegerekend. Bovendien hadden schipper Hilverduin c.s. het deel dat met de afgekeurde balans was gewogen, [fol. 2168] kunnen laten herwegen. Maar in het cognossement en het verleende certificaat had de schipper verklaard dat een en ander hem naar tevredenheid was toegewogen. Deze stukken zijn geloofwaardiger dan de later in Nederland geuite klachten. Als er zoveel met een afgekeurde balans en schalen was afgewogen, dan had de schipper zeker naweging met een tweede schaal gevraagd en niet slechts alleen dat wat nog voor zijn schip ontvangen moest worden. Tenslotte is er op alles dat toentertijd te Batavia aan lading voor China met de zogenaamd afgekeurde balans is gewogen, minder ondergewicht of niets bijzonders opgemerkt, ja zelfs op het tin in één van die schepen een overgewicht. Heren XVII en de belangen van de Compagnie worden aan de goddelijke bescherming van de Allerhoogste opgedragen. [fol. 2169] Ondertekening.)

XII. PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, LOUIS TAILLEFERT, MICHIEL ROMP, MAURITS THEODORUS HILGERS EN WILLEM ARNOLD ALTING, BATAVIA 8 MEI 1765.

VOC 3102 (Kol. Arch. 2994), fol. 2908-2970.

([fol. 2908] De schepen van de tweede bezending Jerusalem en Vosmaar konden wegens het slechte weer begin januari 1765 niet beladen zijn. Ze waren op 20 januari gereed en konden wegens een hevige westenwind pas op 30 januari het anker lichten. Als gewoonlijk liepen ze in Straat Sunda vertraging op. De Hoge Regering hoopt dat bij de aankomst van deze brief diegene van 31 december 1764 met een nabriefje van 18 januari 1765 reeds lang door Heren XVII zal zijn ontvangen. Daarin werd bericht dat [fol. 2909] de Pijlswaard die verwacht werd, als naschip voor de kamers Hoorn en Enkhuizen was bestemd. Maar wegens het ongeluk met dit schip en de uitvoering van de bestellingen uit Nederland is besloten om de Westfriesland, waarmee deze brief gaat, voor de kamer Rotterdam te bestemmen. Nu volgen de belangrijkste gebeurtenissen sinds de generale missive van 31 december 1764.

AMBON

Over Ambon valt slechts te melden dat de schepen daarheen te Batavia en op Java's Oostkust met 580 lasten rijst zijn beladen.

BANDA

De Oosterbeek is met enige pakken textiel, en goederen voor de handel en huishouding uit Batavia naar Banda vertrokken. Dit schip zou uit Surabaya en Gresik 250 lasten rijst meenemen, maar voor de tweede haven sloeg het van zijn ankers, raakte het lek op de banken, [fol. 2910] maakte 10 voet water en is vervolgens door de gezagvoerders aan de grond gezet. Onder toezicht van het bestuur op Java's Oosthoek is de Oosterbeek gelost en de textiel ter voorkoming van schade gedroogd. Het bestuur op Java's Oostkust schreef op 12 maart 1765 dat dit schip wel weer in het water gebracht kon worden en voor herstel naar Batavia gebracht. Maar het bleek later toch geheel onherstelbaar te zijn en daarom zal de romp ter plaatse worden verkocht en de overige uitrusting weer gebruikt worden. Toen het uit de brief uit Semarang van 24 januari 1765 voor het eerst was gebleken dat het onzeker was, dat de Oosterbeek zijn reis kon voortzetten, is op 5 februari besloten om de Wildrijk met rijst naar Banda te zenden, zodat daar menselijker wijs geen gebrek aan zou zijn. [fol. 2911] Dit schip kon op die route nog wel varen en was het enige dat snel kon vertrekken. Het slaagde erin op 22 februari uit Surabaya te vertrekken met de contanten, de gedroogde pakken textiel, levensmiddelen en andere goederen uit de Oosterbeek en 200 last rijst. Dit komt samen wat met andere schepen werd vervoerd op 860 last. Wegens de nog krachtige westenwind meende het bestuur te Surabaya dat de Wildrijk Banda nog wel zou bereiken. Op 10 februari was de Rebecca Jacoba al van Java's Oosthoek vertrokken, nadat de fokkemast door blikseminslag zwaar was beschadigd, maar door het aanbrengen van ondersteunende wangen was hersteld. Met de Wildrijk en de Rebecca Jacoba gingen 48 militairen en 20 matrozen van de Oosterbeek mee naar Banda. Wegens het stormachtige weer vertrok de Zuid-Beveland pas op 4 februari uit Batavia direct naar Banda met van de gevraagde 300 militairen maar 120, waarmee het totaal op 168 komt. Dat was het grootste aantal dat gerecruteerd kon worden. [fol. 2912] De kleinere schepen naar Banda bleven niet zonder ongelukken. De sloep Vrede beladen met stenen en Chinese planken liep al bij Japara op de klippen, maar het houtwerk en een gedeelte van de goederen zijn gered. De opperstuurman

van deze sloep, Barend van den Berg, wordt conform het besluit van 29 maart 1765 uit Semarang te Batavia verwacht om gehoord en naar bevinding behandeld te worden.

TERNATE

Op 12 februari 1765 kon nog geen besluit genomen worden over het schreeuwend gebrek aan militairen te Ternate. Uiteindelijk op eind februari is er besloten van de gevraagde 200 à 300 militairen en 50 zeevarenden, 165 redelijk geoefende militairen en 30 zeevarenden te verzenden. Dit is een redelijk voldoende aantal. [fol. 2913] Op 8 januari was besloten de Enkhuizen naar Ternate te zenden. De versterkingen zijn daarmee verscheept, waarbij de 30 zeevarenden bovenop de gewone bemanning kwamen. De tijd was al te ver verstreken)

--- om dien kiel de ordinaire route te laten gebruyken, zo heeft men zulks naa een ontworpen zeilaasordre tusschen Borneo en Celebes door, langs de noordkant van 't laast-gemelde eyland, gevolg laten neemen in gezelschap van twee patjallangs de Reuk en den Snuffelaar. En zelfs ter deezer gelegentheyd een expeditie en passant beraamt, ten welken eynde ook overgegaan zijn den tot capitain geavanceerden capitain-lieutenant Gerrit van Laar, den tot lieutenant benoemden vaandrig Hermanus Monsier, nevens de vaandrigs Johan de Hoest en Klaas Ketsenis.

Fol. 2913r-v.

(De geheime instructie voor het gebruik van deze troepen is te vinden in het besluit van 28 februari 1765. Men hoopt dat de expeditie genoegdoening voor de schending van de eer en het ontzag van de Compagnie in de Molukken brengt en dat het aloude gezag daar in het vervolg gehandhaafd blijft. [fol. 2914] De Enkhuizen moet met het voorradige goud zo spoedig mogelijk via Java's Oostkust terugkeren, of wel begin mei. Voor het overbrengen van de papieren in het najaar en het dan verworven goud moet een goed vaartuig gebruikt worden. Er is voor f 28.400,- aan contanten naar Ternate gezonden, en tevens 179 pakken diverse textiel en verscheidene benodigdheden voor het kantoor en de expeditie t.w.v. f 169.494, ofwel samen f 197894.

MAKASSAR

(Naar aanleiding van de bevelen van Heren XVII in de brief van 30 september 1760 en het besluit van de Hoge Regering van 14 auguatus 1764 stelde de beschrijver van Makassar, raad ordinaris Jan Schreuder, een rapport voor bezuinigingen op. Het nam enige tijd om het ter lezing te laten rondgaan. De gouverneur-generaal, de directeur-generaal en [fol. 2915] de raden ordinaris en extra-ordinaris Reynier de Klerk, Louis Taillefert en Michiel Romp stelden er schriftelijke adviezen over op. Op 15 april 1765 is erover vergaderd en het geheime besluit is in de marge van het rapport van Schreuder opgenomen. De Hoge Regering twijfelt niet dat de uitgaven zullen verminderen en de inkomsten zullen groeien door een betere afzet van textiel door een hoognodige prijsverlaging te Makassar, zowel als op Ambon, Banda en Ternate. Men hoopt dat Heren XVII de maatregelen tegen smokkel en rovers zullen goedkeuren en dat de gewenste resultaten beproefd kunnen worden.

BANDJARMASIN

Bij besluit van 26 maart 1765 moest de patrouillering van de rivier bij Bandjarmasin, waarvan het besluit van 7 augustus 1764 spreekt, weer uitgesteld worden [fol. 2916] wegens het ontbreken van een geschikt vaartuig. Door een vroeg opsteken van de westmoesson, die nu pas gaat kenteren, is er nog geen nadere tijding ontvangen.

TIMOR

Om dezelfde reden is er nog geen bericht uit Timor. Daar de Jonge Petrus Albertus laat van Sumatra's Westkust terugkeerde, is in plaats daarvan de bark Lieftallige samen met de bark Leervis met een begeleidend briefje van 7 februari 1765 naar Timor vertrokken met de geheime en gewone brieven die op 31 december 1764 waren gesloten. De lading, inclusief

de onkosten, bedroeg f 43.938.

PALEMBANG

Na een vergadering over Palembang op 19 maart 1765 is conform de gewone en geheime brieven van 29 maart de bark Arend met de benodigdheden naar Palembang gezonden. Dit schip kreeg levensmiddelen mee voor 30 man voor zes maanden, die zich te Palembang op twee daar zijnde pantjalangs moesten inschepen om samen met de Arend zo snel mogelijk naar Malakka door te varen. [fol. 2917] Waartoe dit dient is te vinden in de geheime resolutie van 12 maart en in de geheime brief van 29 maart 1765 aan resident Isaak Mens. Deze brief gaat over het gedrag van de beruchte kroonprins, de bedenkelijke roverij van de zogenaamde Maleiërs uit Benkulen in de bovenlanden van Palembang en de desbetreffende aanbevelingen van de Hoge Regering. Tevens is opnieuw gewezen op de plicht tegen smokkel te waken en in het algemeen op aangedrongen de koning krachtig aan te sporen tegen smokkel maatregelen te nemen. Daar de koning op de herhaalde klachten in het verleden jaar had geantwoord dat hij zijn onderdanen die minder tin of peper leverden dan de passen aangaven, lijfelijk zou straffen, is de opperkooplieden van het kasteel bevolen om, als er een tekort mocht zijn, dit direct aan de Hoge Regering te rapporteren. Tot grote ergernis is uit de gewone en aparte brieven van 19 januari 1765 gebleken)

--- dat, zo het scheynt, sulthans goede intentiën tot het herstel van de vervalle peperculture gestremt wierden, doordat onder anderen wel tweeduyzend bovenlanders door den kroonprins van dat nuttig werk weeder afgeroepen waren, om den grooten dalm tot een verzekerde woning van de gantsche koninglijke familie te voltooyen, maar dat ook het daar van Mallakka op zijn retour aangegierde schip Langewijk geen enkelden korl zwarte peper, of eenlijk zesenzestig picols witte peper, nevens tweeduyzend en zestig picols tin aangevoerd heeft. En zulks ter zake dat zowel den koning, als kroonprins zeyden, dat ze van eerstgeduide product niet voorzien waren, en hetgeene dat nog afgebragt mogte worden, met hunne eyge vaartuygen zouden zenden.

Fol. 2918r-v.

(Hierover is bij de residenten geklaagd en zij zijn aangespoord om de peperverbouw door vriendelijke maar ernstige aansporingen te bevorderen. Hoewel er tijdens het opstellen van deze brief werd bericht dat er op 6 april 1765 33 vaartuigen waren vertrokken, waarvan er al één is aangekomen, bleek echter [fol. 2919] dat deze maar 7582 pikol peper en daarentegen 18.466 pikol tin vervoerde. De koning vroeg dringend inschikkelijk te zijn, daar er ruim 3000 pikol meer peper dan verleden jaar wordt geleverd en de grote hoeveelheid tin met de afspraken overeenkomt. De residenten schreven in hun laatst genoemde brief dat het hof pijnlijk getroffen was door het besluit het huidige jaar maar 16.000 pikol tin te accepteren. Na wat verzet waagde de kroonprins het te zeggen waartoe het jongste contract dan diende, waarop is geantwoord dat volgens de brief aan de koning de Compagnie net zo min verplicht is altijd jaarlijks 30.000 pikol tin af te nemen, als de koning om over die hoeveelheid steeds te zwijgen. De staatrekening van Palembang geeft aan uitgaven in 1763/64 f 26.706 aan, ofwel f 2983 minder dan in 1762/63, en aan inkomsten slechts f 1608, ofwel f 212 minder dan in 1762/63.

DJAMBI

Volgens de brief van 19 januari 1765 werden de naar Djambi gezonden sloepen Vreedebest en Leguaan lek en moesten voor reparatie de rivier van Palembang inzeilen. [fol. 2920] Het is goedgekeurd dat er op het eerdere bericht, dat er onder de bezetting een zware ziekte heerste, ter versterking wat volk naar Djambi is gestuurd.

SIAM

De Deunisveld kwam uit Siam met 566.696 lb sapanhout samen met andere gebruikelijke goederen t.w.v. f 58.573. Uit de brieven van resident Anthonij Abraham Werndley van

28 december 1764 en van de phra-klang blijkt dat de door de laatste beloofde prijsvermindering van het sapanhout en het tin, alsmede van een minder ongunstige afwaardering van de dukatons en Spaanse realen door een gebrekkige vertaling van de brief fout is gegaan. De phra-klang verklaarde dat de Compagnie deze producten slechts goedkoper dan andere handelaren zou krijgen en dat de khaluangs weigerden van de oude gebruiken af te wijken.)

Aan dezen aart der Siammers in 't algemeen, of dat ze adwers zijn van nieuwigheeden en met de Compagnie zedert langen tijd verbonden zijn, schrijft de resident wijders toe dat de heeren Engelsen reets een en andermaal vrugtelooze pogingen gedaan hebben om vasten voet in dit rijk te krijgen, ofwel principaal om volgens geloofwaardige berichten op een zeer voordeelige wijze een logie te Mergie (zijnde een zeer veilige en tot den handel, naar hij het opdist, ongemeen welgelegene zeehaaven aan de golff van Pegu) te extrueeren dog hetgeene hij echter vaststelt dat eyndelijk reusseeren zoude, als wij uyt dit land opbraken en daarbij teffens geheel verstoken zouden raken van het sapanhout.

Fol. 2920v-2921r.

(De staatrekening geeft over 1763/64 aan uitgaven f 6438 aan, ofwel f 928 minder dan in 1762/63, en aan inkomsten f 6549, ofwel f 3111 minder dan in 1762/63, hoewel in 1763/64 de winst op textiel 77 $\frac{2}{16}$ % is geweest. Maar de uitgaven bleven hoger dan voorgeschreven. Als de negotieboeken over 1763/64 zijn ontvangen, moet er in de gebruikelijke vergadering over Siam een besluit genomen worden over het voorstel van de resident ter vermindering van de uitgaven de Siamse tikal van 40 stuiver af te waarden tot 36 stuiver, of zoveel hij ze naar gewicht en allooi van de dukatons waard vindt.

CHINA

Binnenkort zullen het recente rapport van het bestuur te China en de op 30 april 1765 ontvangen brief van de Gecommitteerde Bewindhebbers voor de Directe Vaart en Handel op China van 17 september 1764 behandeld worden.

JAPAN

Daar er, zoals reeds in de generale missive van 31 december 1764 gemeld, uit Japan dit jaar maar 8000 kisten staafkoper worden verwacht, is alleen de Burch daarheen gezonden. [fol. 2922] Op 19 maart 1765 is besloten daarmee slechts 6000 kisten aan te voeren. Voor wat van de overige 2000 kisten wordt ontvangen en voor de leverantie in het komende jaar zullen dan weer twee schepen gezonden worden. Het is aanbevolen om, zoals toegezegd, de hofreis maar om het jaar te maken om de grote kosten van f 23.000,- per reis uit te sparen. Aangezien de Japanners de contracten voor de leverantie van staafkoper niet nakomen, besloot men om buiten de Nederlandse producten geen verliesgevende goederen te zenden. Hoewel dit wat ongenoegen zal geven, is het thans tijd iets te wagen, omdat er op 19 maart 1765 te Batavia nog een voorraad van 2.350.443 lb aan staven en 64.140 lb aan plaatkoper was.

MALAKKA

De Langewijk was op 19 maart 1765 al behouden uit Malakka teruggekeerd en de Osdorp is nu ook verschenen met de op zijn verzoek ontslagen gouverneur David Boelen. [fol. 2923] De onderlaag van de Langewijk bestond uit 151.253 lb tin in zeugen en de lading van de Osdorp uit 400.000 lb tin, 36 masthouten, enige kleinigheden, alsmede ruim 87 $\frac{1}{2}$ taël aan stofgoud, rsd 10.000 aan duiten en rsd 40.000 aan ropia's. Het bestuur heeft dus in het algemeen wegens gepretendeerd geldgebrek, en in het bijzonder wegens schaarste van die koperen munt en de waarde van 30 stuiver van de ropia, de helft van deze twee munten aangehouden. Het bestuur bleef erbij dat te Malakka geen goud voor f 400,- het mark fijn te krijgen was, maar wel voor f 437,13,-. Hoewel het bestuur zegt dat dit kantoor door het verval van de particuliere handel ten gronde gaat, zijn de imposten voor het lopende jaar ge-

lukkig verpacht voor rsd 55.530, ofwel rsd 2572 meer dan in 1764, en bracht de verpachting van de tol al rsd 2550 meer op. De staatrekening over 1763/64 vertoont f 14.014 meer inkomsten en [fol. 2924] f 26.784 minder uitgaven dan in 1762/63. De memorie van bezuiniging geeft voor inkomsten f 89.000,- aan en voor uitgaven f 102.000,-, terwijl die in het boekjaar 1763/64 respectievelijk f 114.313 en f 104.309 zijn geweest.

SUMATRA'S WESTKUST

Sumatra's Westkust had vergeleken met 1762/63 het vorige jaar meer inkomsten en minder lasten en, als het goud op f 378,- het mark fijn wordt berekend, was er een verbetering van f 66.004. Op grond van de brieven van 27 december 1764 en 27 februari 1765, die de Jonge Petrus Albertus en Westfriesland hebben meegebracht, is er hoop op verbetering. Hoewel het kantoor Baros achteruitgaat, en de concurrenten te Natal en Tapanuli, zowel particulieren als de Engelse compagnie, daar veel textiel aanvoeren en door meer geld te besteden de beste gommen weten te verwerven en het te Airhadji ook niet zo best gaat, loopt de verkoop van textiel en [fol. 2925] de verwerving van goud voorspoedig. Bij algemene rust en tot tevredenheid van de inlander gaat het met de inkoop van peper ook niet slecht. Er is aangespoord verdere verbetering te bewerken en het de Engelsen, die Padang passeren, zo moeilijk mogelijk te maken. Er is aan het bestuur en gezaghebber Hendrik van Staveren tevredenheid getoond en er op aangedrongen de uitgaven verder te beperken door vermindering van het personeel en van het timmerwerk. Hoezeer men ook de huidige situatie en die sinds het aantreden van directeur Christiaan Lodewijk Senff, die nu naar Surat is gegaan, looft en dat er beter op de voorraden te Padang en onderhorige vestigingen wordt gelet, kon er over het bekende tekort van het overleden opperhoofd te Pulau Tjinkuk mr. Jacob van Oudenstein Elias op 23 april 1765 slechts besloten worden [fol. 2926] om, van de f 63.813 bij verkoop en f 54.049 bij inkoop, f 4322 af te schrijven. Dit betreft een tekort op textiel, peper, levensmiddelen, uitrustings- en artilleriegoederen en enige kleinigheden, waarvan vergoeding niet van het bestuur te Padang gevraagd kan worden. Hoewel men er niet aan twijfelt dat de overige f 49.727 door het bestuur met goede bedoelingen is behandeld, kan dat niet ten laste van de Compagnie afgeboekt worden. Daarom is besloten de ene helft door Senff te laten vergoeden, die tijdens het overlijden van Van Oudenstein Elias directeur was en de helft kreeg van de 5 % die over de verkoop aan de residenten kwam, en de andere helft gelijkelijk door de huidige gezaghebber Hendrik van Staveren, de eerste administrateur Jan Anthonij Thierens, het opperhoofd te Pulau Tjinkuk Roeland Palm en de residenten te Airhadji en Airbangis Joseph Chailje en Jan Boudewijns. Bij besluit te Padang van 12 augustus 1763 hadden ze zich alle in een akte verbonden om het tekort te voldoen, [fol. 2927] als het hun zou worden opgelegd. Alle papieren van deze zaak worden Heren XVII aangeboden. Men verdenkt deze dienaren niet van opzet, want uit hun verantwoording en andere stukken blijkt dat ze alles hebben gedaan om de grote uitstaande schulden te innen. Dat lukte te Padang en dat zou ook te Pulau Tjinkuk het geval zijn geweest, als Jacob van Oudenstein Elias, zonder dat er achterdocht over een desolate toestand van de administratie is geweest, niet onverwachts was overleden. De Hoge Regering verzoekt om bovenstaande redenen een gunstige behandeling van de vergoeders, ook daar ze een welwillende behandeling verdienen wat betreft de grote schulden die aan de vorige commandeur Fredrik van de Wal en zijn raad zijn toe te schrijven. Het volgende bestuur kan slechts verweten worden [fol. 2928] dat het te veel consideratie heeft betoond voor een dienaar van goeden huize en met een reputatie van oplettendheid en zuinigheid als Van Oudenstein Elias. Wegens militairen die hun tijd al ruim hebben uitgediend, en het tekort aan hen, is besloten om naar Sumatra's Westkust 50 Europese soldaten en 25 Buginezen te zenden. Verder brachten de Jonge Petrus Albertus en Westfriesland hoofdzakelijk bijna 648 $\frac{1}{2}$ mark goud en 84.455 lb zwarte peper mee.

BENGALLEN

Uit Ceylon werd bericht dat daar via Bengalen de uit Nederland komende Schoon-

zicht was aangekomen met 900.000 lb rijst en andere benodigdheden. De 's- Gravenzande en de Hoop worden nog verwacht. Via Bengalen zullen de Kattendijke voor de kamer Zee-land en de Scholtenburg voor de kamer Amsterdam terugkeren. [fol. 2929] In maart 1765 vertrok het eerstgenoemde schip met de gewone en geheime briefjes van 18 maart, 2 ton aan baarzilver en een ton aan gouden ropia's, terwijl het tweede schip 5 ton aan baarzilver zal meekrijgen.

COROMANDEL

Met de Kattendijke en Scholtenburg is, of zal, voor Coromandel een 3½ ton aan goud meegegeven worden. Daarheen vertrokken tevens de Rotterdam en Vrouwe Petronella Maria met brieven van 18 maart en 24 april 1765 en 8½ ton goud, waarmee het totaal aan goud op 12 ton komt. Men vindt dit genoeg op de bestelling van 16¾ ton, omdat er te Coromandel per eind november 1764 nog 15 ton aan specie en muntmateriaal was en er de laatste jaren gemiddeld maar voor f 1.178.330,- per jaar aan textiel werd geleverd. Het totaal verstuurde had een waarde van f 282.823, waaronder 500.000 lb Japans staafkoper. De Rotterdam moet van Nagapattinam naar Noord-Coromandel doorvaren en het is zeer wenselijk dat ze eind juli weer in Batavia terug is. De Vrouwe Petronella Maria moet de textiel [fol. 2930] van Zuid-Coromandel afhalen en in augustus terug zijn. Naar Bengalen ging de opdracht om eind december 1765, of begin januari 1766 een schip naar Bimlipatam te zenden om vandaar, en vervolgens, van de andere kantoren alle dan weer verpakte textiel op te halen en naar Batavia te brengen. Zo hoopt men voor de eerste bezending een mooie hoeveelheid textiel voorradig te hebben die behoorlijk onderzocht kan worden. Er wordt streng gelet op de kwaliteit van de textiel en als er reden is zorgeloosheid te vermoeden dan corrigeert men de verdachten. Er worden geen aanbevelingen, beloften en bedreigingen gespaard over complete uitvoering van de bestellingen en tegen ingevoerde prijsverhogingen. Dit blijkt uit de beantwoording van de brieven uit Coromandel over het afgelopen jaar, [fol. 2931] maar die brieven tonen helaas ook dat er in 1763/64 360¾ pakken textiel minder waren verworven dan in 1762/63 en dat de verkoop ook was verminderd, terwijl de verpachting over 1764/65 ook minder dan de voorafgaande keer heeft opgebracht. Lettende op het gezwel van onverkoopbare voorraden door onbezonnen bestellingen, of dat die door zorgeloosheid, of anderszins in kwaliteit verminderd zijn, is ter schadeloosstelling besloten de voorraden tenslotte te verkopen en de winstderving van 75 % op de Europese en 50 % op de Aziatische goederen en tevens die vergeleken met de gewone winsten op de specerijen uit de aanvoer in 1761 en 1762, voor rekening van wie het betreft te laten. Dit is speciaal vermeld in de brief van 18 maart 1765, waarin ook is aangedrongen op vernieuwde inning van de schulden. [fol. 2932] Ondanks de aansporingen is er, behalve f 37976 op de schuld van de kooplieden te Bimlipatam en van f 38.462 op de oude schulden te Sadras, niet veel afgelost. Dit kon niet met zekerheid worden vastgesteld, daar het bestuur naliet een recent overzicht van vorderingen te zenden. Daarom is bevolen dat die te Nagapattinam onverwijld door Christiaan van Teylingen en de gemachtigden van opperkoopman David Coenraad Vick betaald moeten worden en de vorderingen op de onderhorige kantoren door de respectieve opperhoofden en secundes. Inmiddels is Van Teylingen op zijn verzoek, en om de redenen in het geheime besluit van 5 februari 1765, als gouverneur ontslagen. Als zijn opvolger is de raad extra-ordinaris Pieter Haksteen verkozen, over wie men wegens zijn inzicht, beleid, helder verstand en onkreukbaarheid zeker is dat hij de belangen van de Compagnie met de zuiverste oogmerken standvastig zal behartigen. [fol. 2933] Waar herstel nodig en meer voortvarendheid vereist is, waar gepaste middelen uitgedacht moeten worden, zal hij zeker precies en onpartijdig te werk gaan.)

Invoege men dan ook zijn Edele met alle gerustheyd in den ruimsten zin gequalificeerd heeft tot onderzoek naar den oorspronk van den verslimmerenden toestand dezes gouvernements en ter mogelijke herstelling van 'tgeene vervallen is, of mogte weezen, en om voorts, naar gewoonte onder de reeds gegeve of nog te gevene ordres, als een wakker

en trouw gouverneur niets onbezocht te laten wat het wezendlijke intrest der maatschappij bevorderen kan.

Fol. 2933r-v.

(Haksteen is op 18 maart 1765 met de Rotterdam samen met de Kattendijke naar Coromandel vertrokken. Gelukkig kon het Japans staafkoper, zonder enige prijsverlaging ter vergroting van de afzet, met het rendement van 177% worden verkocht. Ter wille van een gelijke behandeling in Bengalen, is toestemming verleend op te treden, zoals in de geheime brieven naar Nagapattinam [fol. 2934] en naar Hooghli van 18 maart 1765 is te lezen. Ter wille van de geheimhouding verwijst men naar de geheime brief uit Coromandel van 18 februari 1765.

CEYLON

Voor zover de besprekingen over het gedrag van Christiaan van Teylingen zijn gevorderd, is zijn hulp aan Ceylon geheel goedgekeurd. Uit Colombo is de bijgaande kopie van een briefje van Lubbert Jan van Eck van 22 februari 1765 uit Kandy aan de Politieke Raad ontvangen, waarin het aangename bericht)

--- dat de heer Van Eck den 19e februarij met de armée verder opgerukt en ten zelden dage meester geworden is van het paleis en de stad Candia, vanwaar alles weggevlugt en den koning naa het waarscheylijkste berigt zig in het rijk van Oeva onthoudende was. Hebbende de hofsgrooten hen almeede te zoek gemaakt en den heer Van Eck het besluit genoomen om aldaar post, en 't veroverde in bezit te houden. Dog ten reguarde van deeze geheele affaire dagelijks nader berigt inwagende, hoopen wij aan den voet dezès daarvan nader vermaan te zullen mogen doen.

Fol. 2934v-2935r.

MALABAR

(Sinds het laatste bericht uit Malabar aan Heren XVII van 15 januari 1765 rapporteren de brieven van 25 januari en 22 februari 1765, waarvan een kopie wordt meegezonden, over de hulp aan Ceylon met inlandse soldaten en daar onnodige ammunitie en nely, en bovendien over 33.345 lb peper uit Cannanur en 3300 lb cardamom voor Nederland, die helaas te laat Colombo, of Galle had bereikt om nog op tijd verscheept te kunnen worden. Daarbij was ook een rapport van 22 februari 1765 door commandeur Cornelis Breekpot en secunde Francis van Abscouw, dat nu wordt meegezonden. Het gaat over de verschillen tussen Cochinese na-restanten van 1761/62 en de voor-restanten van 1762/63, waarbij uitgebreide berichten zijn gevoegd over de vergelijking van de negotie- en bijboeken [fol. 2936] en kasrekeningen. Daaruit blijken de verwarrende vervalsingen in de Malabarse negotieboeken. Daarom zijn ze aan de visitateur en boekhouder-generaal gegeven om na te gaan of commandeur Breekpot en secunde Van Abscouw zich aan hun instructie hebben gehouden. De visitateur en boekhouder-generaal moeten aan commandeur Godefridus Weyerman, die met de Kronenburg te Batavia is aangekomen, en aan opperkoopman Jan Anthony Sweers de Landas, die met de Keukenhof wordt verwacht, om opheldering vragen. Breekpot en Van Abscouw hebben bericht dat Weyerman en Sweers de Landas transport aan hen deden en dat ze de negotieboeken over 1760/61 tot en met 1763/64, toen zij in functie waren, goed hebben bijgehouden. Maar in eerdere boeken en zelfs al in die over 1758/59 komen vervalsingen voor. [fol. 2937] De verschillen in de jaren 1761/62 en 1762/63, waarom Weyerman en Sweers de Landas zijn ontslagen, komen uit vervalste kopie-boeken voort, die naar Batavia werden gezonden. Daarin beging de gewezen en gevluchte negotie-overdrager Pieter Isaaksz. enorme schurkenstreken. Omdat ze daaraan geen schuld hadden, zijn Weyerman en Sweers de Landas te Cochin uit hun militaire arrest ontslagen en nu in hun vorige rang hersteld.)

Echter uyt meergemelde rapporten, inzonderheyd uyt een bericht van den secunde Van Abcouw, consteerende dat de reekening van de vorst van Trevancoor den 31^e augus-

tus 1760 ten achteren moest staan f 61.432,12,-, dog (door een valsche inneeming onder 1 september 1758 van zijn hoogheyds debet) volgens de origineele op Cochin berustende boeken, ten achteren stond f 211.432,11,8 en desniettegenstaande onder den 1^e september 1760, waarnaar het transport aan meermelde Weijerman en Sweers de Landas scheynd geschied, ingenomen is met een credit van f 49.698,3,-, volgens welke credit de reekening van gezegden Trevancoor bij de origineele boeken in de volgende vier boekjaeren gehouden zij, en ook nu jongst transport gedaan is. Mitsgaders door denzelven Abcouw al verder geposeert wordende dat het hem niet onmogelijk voorquam, dat de f 457.724,13,8, of het different tusschen het afgesloten restant-debet van 's Trevancoorders reekening van den 31^e augustus 1762 en het ingenome restant op den 1^e september 1762 der maatschappij successive zoude ontvreemt weezen.

Fol. 2937r-2938r.

(Daarom zijn te Cochin inventarissen van Godefridus Weyerman en Jan Anthony Sweers de Landas geëist en borgstellingen voor hun contanten, alsook wat voor hen geënd zou worden. Hoewel hun onschuld duidelijk is, heeft de Hoge Regering wegens een valse creditpost in hun administratie van Travancore weliswaar geen judiciële zekerheidsstelling gevraagd, maar wel, conform hun aanbod en het besluit te Cochin van 6 februari 1765, dat ze hun bezittingen niet zullen verminderen en als schadevergoeding voor de Compagnie laten dienen, als ze geheel of gedeeltelijk aansprakelijk zouden blijken te zijn voor deze geduchte ontveemding van bezittingen.)

SURAT

[fol. 2939] De Leimuiden, Renswoude en Barbara Theodora voerden uit Surat, naast 100 last tarwe, f 88.421 aan textiel voor de Aziatische markt aan. Daarmee arriveerde ook te Batavia opperkoopman David Kelby en onderkoopman Willem Blauwkamer. Volgens brieven van 30 september en 31 december 1764 van het bestuur en een aparte brief van de directeur, die zijn bijgevoegd, stortte Kelby geheel zijn aandeel in afgeperste gelden in 1762 en Blauwkamer zijn deel tot aan f 2075. Voor dat bedrag zijn voldoende borgen gesteld en het moet bij ontvangst van dit bevel direct te Surat in de kas worden gestort. Kelby is ertoe veroordeeld om te Batavia f 12.055 in kas te storten, of zoveel als een schuld van de gewezen directeur Jan Drabbe bedraagt wegens een tekort in de kleine geldkas bij het transport door de vroegere kassier Jan Oudenhoorn van f 23.914, behoudens zijn verhaal op Drabbe en de borgen van Oudenhoorn. [fol. 2940] Voor de weer opbloeiende handel en de vermindering van de uitgaven wordt verwezen naar de bijgevoegde kopieën van brieven van 30 september en 31 december 1764, en naar een apart briefje uit Surat van 6 januari 1765, dat binnenkort wordt besproken. Slechts wordt gemeld dat de Barbara Theodora na tegenspoed pas op 4 maart 1765 te Colombo is aangekomen en daar slechts f 150.000,- aan ropia's heeft afgegeven. De Ceylonse retourschepen waren al een maand eerder vertrokken en zo zijn de lading voor Nederland t.w.v. f 272.282 en de brieven voor Heren XVII naar Batavia meegekomen.

KHARG

In het nabriefje van 18 januari 1765 werd al uit de brief van 30 september 1764 van resident Johannes Wilhelmus Buschman bericht [fol. 2941] dat de wenselijke verandering in het Perzische rijk had plaatsgehad en de handel hopelijk zou verbeteren. Daarom is op grond van de toestemming door Heren XVII op 29 januari 1765 besloten Kharg op de voet van het besluit van 6 april 1762 aan te houden. De kosten daar konden omlaag en in 1763/64 waren de uitgaven gedaald tot f 49.767, of f 15.707 minder dan in 1762/63. De resident hoopte dat ze nog verder kunnen verminderen, waarop zeer is aangedrongen, in het bijzonder dat ze onder de vastgestelde f 34.800,- zullen eindigen. Het motief voor het aanhouden waren vooral de machinaties van de Engelsen, die, hoewel ze er weinig voordeel van hebben, volgens de rapporten het eiland Kharg zouden bezetten en moeilijk te verdrijven zouden zijn,

[fol. 2942] als de Compagnie er bij verbetering van tijden weer bezit van wilde nemen. Nu kon men zich daar met weinig macht tegen de landregenten handhaven en bij tegenwerking met een weinig kostbaar vlootje genoegdoening en schadevergoeding afdwingen. Op basis van het besluit van 29 januari 1765 en een eerder van 12 januari is de Walcheren, waarop de aantredende resident mr. Pieter Houtingh was, eind maart 1765 naar Surat vertrokken met een lading van f 109.059. Daar een vroeg vertrek een voorspoediger reis geeft, zal een tweede schip, de Kronenburg, snel met zo een lading volgen. Ondertussen kwam de Lekkerland uit Surat terug met, naast 172.134 lb niet bestelde zwavelaarde, f 51.200,- aan gouden en zilveren ropia's. Resident Buschman, die op verzoek wegens voortdurende ziekte werd ontslagen, schreef op 2 december 1764 dat er sinds zijn vorig bericht van eind september weinig suiker was verkocht, [fol. 2943] daar er geen karavanen waren verschenen, en dat)

--- niettegenstaande den het Persiche Rijk overmeesterd hebbenden Kerim Chan met zijn armée maar 5 à 6 dagreyzens van Benderrick afstond, de berugte Mirmahamia echter voortging met rooven op de grote wegen, tot merkelijk ongerief in de negocie. Dog dat er een gerugt ging dat er aan een vreedehandeling tusschen Kerim Cham en deezen strandregent gewerkt wierd.

Fol. 2943r.

JAVA'S OOSTKUST

(Eind 1764 waren er op Java's Oostkust weer moeilijkheden, daar niet alleen een groep marskramers, die schijnheilige rovers en deugnieten zijn, enige dorpen in het gebied van de susuhunan vernield hadden, maar daar denkelijk hogere bescherming genoten. Ze zijn echter vandaar verdreven, een leider van hen is in de strijd gedood en een tweede gevangen genomen, zodat de vrees die men voor hen heeft gehad, overbodig is geweest. Men moet op dit eiland evenwel steeds op zijn hoede blijven. [fol. 2944] De geheime brief van Willem Hendrik van Ossenberg van 25 januari en het antwoord daarop van 9 april 1765 bevatten nadere bijzonderheden. Van Ossenberg vroeg in die brief het gouvernement bij de huidige rust te mogen verlaten om zich in Batavia bij de Hoge Regering te voegen. Op 5 februari is hij zeer eervol ontslagen. Conform de overwegingen van 3 mei 1763 van de gouverneur-generaal over bezuinigingen, is de baljuw Johannes Vos met de titel van gouverneur, maar met het tractement en de douceurs van een commandeur, als zijn opvolger benoemd. Wegens het verbod tegen verhoging in rang en bezoldiging, krijgt hij vooreerst maar zijn voorafgaande gage van f 80,-. Vos heeft alle eigenschappen om Java's Oostkust naar behoren te besturen. [fol. 2945] De redenen voor deze benoeming zijn uitgebreid te vinden in het besluit van 5 februari 1765 en de brief van 14 februari naar Semarang. Vos vertrok daarheen op 9 april en Van Ossenberg wordt eind mei in Batavia verwacht.

BATAVIA

Naast wat er reeds onder Makassar en Coromandel is bericht over de werkzaamheden van de leden van de Hoge Regering, verklaarde raad ordinaris Reynier de Klerk in de vergadering van 29 maart 1765 dat hij geen bezuinigingen voor Banda, Siam en Ceylon, welke kantoren hij beschrijft, heeft kunnen vinden dan die hij voor Banda en Siam al heeft voorgesteld en die in de besluiten van 12 november 1756 en 8 augustus 1763 zijn vastgelegd. Betreffende bezuinigingen voor Ceylon sluit De Klerk zich geheel aan bij de door de Hoge Regering goedgekeurde memorie van Jan Schreuder. Tevens worden de overwegingen [fol. 2946] van raad extra-ordinaris mr. Maurits Theodorus Hilgers over vermeerdering van de inkomsten en vermindering van de uitgaven in de door hem beschreven kantoren Malakka en Bandjarmasin aangeboden. In het besluit van 30 april 1765 zijn de voorgestelde en deels reeds uitgevoerde bezuiniging op het personeel en de vaststelling van de gewone en buitengewone kosten te vinden. Wegens het vertrek van Pieter Haksteen heeft Louis Taillefert het verzoek om samen met Willem Arnold Alting de Statuten van Batavia te herzien, aanvaard. Het hoofd van de zeemacht Nicolaas Houtingh en de president van de Raad van Justitie mr.

Willem Vincent Helvetius kregen bij besluit van 19 februari 1765 dezelfde toewijzing van rijst en pluimvee als de leden van de Hoge Regering. In het nabriefje van 18 januari 1765 [fol. 2947] is de aankomst van het extra-ordinaris lid van de Raad van Justitie mr. Joachim van Plettenberg en zijn bevordering tot ordinaris lid reeds gemeld. Ook mr. Jacob van der Wijk werd tot ordinaris lid benoemd. Daar volgens de Raad daarmee twee toegevoegde leden nu overbodig waren, zijn de kooplieden David Julius van Aitsma en Reijnier van Oosterhout ontslagen.)

Voorts zijn wij verbonden geweest om, uyt hoofde van de statutaire wetten en constante practijk dezer landen, aan dit justitieele collegie nader te verbieden het appella-bel verklaaren van alle crimineele vonnissen, gevallen op extra-ordinaire proceduren bij Scheepenen te deezer steele getermineert, en zulks, wyl hunne Achtbaarheden in een zeekeer soortgelijk geval, omstandig beschreeven ter onzer resolutie van den 15^e januarij, het contrarie hadden komen te begripen.

Fol. 2947r-v.

(In een nu uitgegane brief aan de Raad van Justitie zijn daarvan diverse voorbeelden en bevelen beschreven. [fol. 2948] Die worden hier niet herhaald, maar de Hoge Regering voert slechts aan dat geen enkel bevel van Heren XVII er zich tegen verzet om beroep bij de Raad van Justitie inzake van strafrechtelijke vonnissen door Schepenen te verbieden. De wet is daarin zo duidelijk dat een nadere toelichting door Schepenen overbodig is. Een pennestrijd tussen de Raad van Justitie en Schepenen is hiermee voorkomen. Er wordt afgewacht hoe deze aanbeveling, die in de extract-resolutie een bevel wordt genoemd, door de Raad van Justitie wordt opgevolgd. Volgens zijn brief had de Raad het verbod op beroep ter kennisneming aangenomen. In de vergadering van 13 februari 1765 is het goedgekeurd dat de Raad van Justitie, op een bericht van de advocaat-fiscaal, schipper Leendert van der Linden en zijn opperstuurman Laurens Andriessen niet ontvankelijk heeft verklaard op de tegen hen in Bengalen ingebrachte [fol. 2949] onvoldoende beschuldigingen. Het onderzoek door de advocaat-fiscaal is reeds in de generale missive van 31 december 1764 gemeld. Voorbijgaande aan diverse zaken wordt onder Schepenen slechts gemeld dat sjahbandar Jacob Riemersma, wegens de benoeming van zijn voorganger tot gouverneur van Java's Oostkust, als baljuw is aangesteld. Betreffende belastingen en vergoedingen, in- en afschrijvingen is bij besluit van 11 januari 1765 in de boedel van wijlen het opperhoofd van Timor, koopman Hans Albregt van Pluskouw, een credit van f 3965 vastgesteld. Als uit Timor een nadere toelichting is ontvangen, kunnen er veranderingen zijn. Op 7 maart 1765 is een rapport ontvangen over de geweren die de laatste zes maanden uit Nederland zijn ontvangen en gesprongen waren. Het betreft 87 grenadiers snaphanen op een partij van 3386 stuks, 23 musketiers snaphanen op 1233 stuks, [fol. 2950] een, als enige ontvangen, gewoon ijzeren musket, en een scheepspistool op een partij van 100 stuks. Opdat er een nuttig gebruik van de overgebleven ladenhouten, sloten, bajonetten en ijzeren en houten laadstukken wordt gemaakt, dienen die in de wapenkamerboeken verantwoord te worden, waarvan een apart rapport vereist wordt. Betreffende de zeedienst is het een staaltje van onoplettendheid op Compagnies werven in Nederland dat volgens de bijgevoegde berichten van scheepsbouwkundigen en de gezagvoerders op de Vrouwe Petronella Maria de wangen van de grote mast van dit schip, dat kort geleden voor de kamer Amsterdam is aangekomen, van het onder- tot het bovendeck geheel verrot waren en de staander aan de voorkant geheel vergaan was. [fol. 2951] Deze zijn geheel afgekeurd en bij besluit van 26 maart 1765 is de laatste mast aan dit schip verstrekt. Wat schepen betreft is alle hoop voor de schepen van de tweede zending, Sloterdijk en Radermacher, inclusief de opvarenden en de lading, opgegeven. Afschriften van de toen meegestuurde secretariële-, handels- en soldijpapieren zijn, voor zover dat al niet eerder gebeurd is, nu meegezonden. Zoals in de inleiding al aangeoerd is, werd de Pijls-waart voor de kamer Enkhuizen 2 à 3 mijl buiten de rede, even buiten het eiland Hoorn, op 24 februari 1765 door de bliksem getroffen. Het hele tuig is verbrand, het buskruit is onploft, waardoor het achterschip tot het grote luik [fol. 2952] is verbrijzeld en het voorschip in 9½

vadem water is gezonken. Van de 190 uit Nederland en aan de Kaap de Goede Hoop aangevulde opvarenden zijn met de schuit en de barkas van dit schip en met de vaartuigen die met brandspuiten kwamen helpen, slechts een onderstuurman, een ingenieur en een veertig dek-officieren en ondergeschikten gered. Gelukkig had assistent Mollerus een vier uur voor het ongeval de papieren van het schip meegenomen. Het geld was aan de Kaap de Goede Hoop in de Lycochton overgeladen, welk schip veilig te Batavia aankwam. Om de lading, artillerie en uitrustingsgoederen van de Pijlsvaart te redden is langs de eilanden naar het drijvende materiaal gezocht, het wrak is met een vaartuig tegen diefstal bewaakt en bij plakkaat zijn duikers opgeroepen om voor een derde van de waarde van kanonnen, ankers en dreggen, en voor de helft van de overige goederen deze op te vissen. Er hebben zich wegens de diepte echter geen duikers aangemeld. [fol. 2953] Naast wat particuliere goederen, die aan de recht-hebbenden zijn teruggeven, zijn bedorven goederen gered, die voor f 264 openbaar zijn verkocht, en goederen die onder de equipagewerf vallen t.w.v. f 4705, samen f 4969 die, als de factuur van de hele lading wordt ingeboekt, in de negotieboeken zal worden opgenomen en weer afgeschreven. Dit is uitvoerig te vinden in de besluiten van 26 en 28 februari, 12 maart en 16 april 1765. Bij het eerste besluit is de gage van opvarenden die aan de Kaap de Goede Hoop waren achterbleven, per 29 november 1764 (de dag dat het schip vertrok) afgesloten en per 25 februari 1765 (de dag na het ongeval) weer hervat. De bovengenoemde ingenieur, Hans Henrik van Wagner, is op 19 maart 1765 tot vaandrig bevorderd met de bijhorende gage. Sinds de laatste brief van 18 januari 1765 [fol. 2954] kwamen de Scholtenburg en de Noord-Beveland, de laatste voor China bestemd, voor de kamer Amsterdam behouden aan, de Admiraal de Ruyter, Jonge Samuel en Burch voor de kamer Zeeland, en de Bleiswijk voor de kamer Delft. Deze schepen hadden, evenals de eerder aangekomen Vrouwe Petronella Maria en Lycochton, vermoedelijk door de lange reis van sommige veel sterfgevallen en zieken, maar er was er ook één die niet met de door Heren XVII vastgestelde voltallige bemanning uit Nederland was vertrokken. De zwakte van de militia op buitenkantoren en te Batavia is reeds genoemd en het is duidelijk dat nogmaals om versterking gevraagd moet worden. Met de genoemde acht schepen arriveerden maar 493 militairen en daarom is op 26 maart 1765, wegens de zwakte van het garnizoen te Batavia, besloten géén 25 militairen [fol. 2955] met de Walcheren naar Kharg te zenden. Evenmin zullen er militairen op andere schepen naar Kharg en Surat meegaan. De schepen die daar in het voorjaar heengaan, varen westelijk van de Malediven om de Angriase rovers en ander geboefte te vermijden. Per eind april 1765 waren er te Batavia en buitenposten maar 862 gewone militairen, inclusief de 118 zieken. Ten aanzien van huishoudelijke zaken, is er, om gebrek aan tarwe wegens de slechte oogst aan de Kaap de Goede Hoop te voorkomen, telkens 100 last uit Coromandel, Bengalen en Japan besteld. Op 9 april 1765 werd besloten om 15 last particulier aangebrachte tarwe uit Surat, en alles wat nog door particulieren vandaar en elders wordt aangevoerd, op te kopen om het vormen van een monopolie te beletten. [fol. 2956] In de vergadering van 16 april is op grond van een verdeling door de directeur-generaal vastgesteld dat de genoemde 15 last tarwe uit Surat met de vandaar eerder ontvangen 100 last en de voorraad, samen in totaal 148½ last, verdeeld over de hospitalen en het garnizoen voldoende is tot het eind van het jaar, wanneer men hoop uit het tekort te zijn.)

Ondertusschen is men ten aanzien der vreemde natiën in dit voorjaar alweeder g'embrasseert geworden met de Engelsen, wyl niet alleen de capitainen van de compagnies scheepen The Duke off Glouschester en The Duke off Richmon geweigert hebben om de Engelsche troupen die met The Eral of Middlesex teruggekomen waaren (waarvan wij bij onze submissie van den 31^e december passato gewaagden) vanhier meede te voeren, onder betuyging dat zij er zich niet meede konden belemmeren, als gezind zijnde om hunne gedestineerde reyze naar China vanhier direct voort te zetten. Maar schoon men ook al op den 8^e januarij, of terzelter tijd dat men aantekening hield van gedagt antwoort, besloot om den capiteyn van het eerstgemelde schip Robbert Burdet genaamt (die naar het bekend gestelde bij resolutie van den laatsten december 1764 verklaart hadde in

tien dagen tijd zeylvaardig te kunnen weezen) te laten aanzeggen om na die geëxpireerde tijd deeze rheede te verlaten.

Fol. 2956v-2957v.

(In de vergadering van 15 januari 1765 is het evenwel aan kapitein Robbert Burdet van The Duke of Gloucester toegestaan om wegens het slechte weer zolang te blijven totdat zijn schip klaar is om zee te kiezen. Op zijn verzoek is hij er toen van ontslagen om de 20 leggers arak en twee last rijst, die hem op 14 december 1764 tegen betaling aan de Compagnie waren toegestaan, te ontvangen. [fol. 2958] Tevens heeft de gouverneur-generaal kapitein Burdet en de kapitein van The Duke of Richmond, Philip Leget, aangekondigd dat ze zo snel mogelijk moesten vertrekken. Daarna is hun verzoek van 8 februari 1765 om zolang te mogen blijven, totdat hun volk was aangesterkt en de moesson gunstig was, ingewilligd, onder de conditie dat de officieren en het gewone volk, daar ze tijd genoeg hadden gehad om zich van alles te voorzien, binnen drie dagen aan boord zouden gaan, terwijl ze inkochten wat ze nog misten. De schepen moesten dan op de buitenrede voor anker gaan. Ze mochten niet toestaan dat, behalve de bierscheepjes met kleinigheden, inlandse vaartuigen bij hun schepen aanmeerden. Wegens het onstuimige weer is op 12 februari toegestaan het vertrek naar buitengaats voor het laden van water en brandhout wat uit te stellen, terwijl alleen de twee kapiteins nog aan wal mochten komen. The Duke of Gloucester en The Duke of Richmond zijn [fol. 2959] met het compagnies schip The Earl of Elgin in het begin van mei 1765 naar Kanton in China vertrokken. Het Engelse oorlogsschip The Falmouth is van Kuiper vertrokken en bij de bostwal in de modder gezet, waarna The Earl of Middlesex naar dit eiland is gezeild om op kosten van de Engelse compagnie, en zoveel mogelijk door eigen personeel, hersteld te worden. Dat was in de vergadering van 11 januari 1765 toegestaan, nadat de kapitein had beloofd om de van zijn mislukte reis teruggebrachte militairen weer mee te nemen. In april is dat bij het vertrek naar Madras geschied. Bovendien arriveerden de particuliere scheepjes The Bombay Merchant uit Bombay via Colombo, The Elisabeth uit Benkulen en The Juliana uit Madras, de compagnies schepen The Solebay en The Bekkenham uit Madagascar. Aan The Bombay Merchant is op 8 februari 1765 toegestaan om uit Compagnies pakhuizen, naast de nodige rijst, tegen normale prijzen 40 à 50 canasters zowel van kandij-, als poedersuiker te betrekken. [fol. 2960] Verder mogen onder het normale toezicht van de sjahbandar verversingen en Europese levensmiddelen ingekocht worden. Opdat dit niet tot voortzetting van de handel door vreemde natiën leidt, is het verboden uit de Kantoneese jonken zink in te kopen. Bovendien is The Solebay bevolen uiterlijk 18 februari 1765 te vertrekken, of, bij besluit van 12 februari, zodra het weer dit zou toelaten, maar dit schip is, waarschijnlijk door meer boven- dan onderzwaarte, omgeslagen en gezonken. Ondanks particuliere pogingen is het tot nu toe niet gered. Conform het besluit van 19 september 1763 is het Benkulense schip The Elisabeth bij besluiten van 8 en 12 februari 1765 slechts toegestaan water en brandhout in te slaan, maar is de gevraagde inkoop van suiker, arak en andere levensmiddelen geweigerd. Om vreemde particuliere schepen niet aan te moedigen Batavia aan te doen, is aan The Juliana, die weer naar Madras is vertrokken, eveneens de inkoop van suiker, hout en zink verboden. [fol. 2961] Maar bij besluit van 9 april 1765 zijn, om niet alles te weigeren, wel tegen de normale betaling aan de Compagnie 20 leggers arak geleverd. Op 12 en 16 april is de kapiteins van The Solebay en Bekkenham toegestaan om enig Europees glaswerk, scharen, messen en galanteriën aan wal te brengen en besloten om tegen gewone betaling aan The Solebay 6 leggers arak en 2 last rijst te leveren, en aan The Bekkenham 5 leggers arak, 5 canasters suiker en 2 last rijst. Wegens de kans op smokkel en ongewenst overleg met de inlander, is het Engelse compagnies schip The Valentine, onder de in Azië bekende kapitein William Fernell, van China op weg naar Europa, dat volgens besluit van 22 januari 1765 naar bericht uit Gresik daar op 28 november 1764 voor herstel was verschenen, bij een snel bevel daarheen [fol. 2962] bevolen om binnen drie dagen te vertrekken. Het kon in die tijd genoeg van het nodige voorzien worden. Er is bevolen doorvaart door het oostelijk gat van Madura te beletten en geen uitrustingsgoederen te leveren, opdat

geen andere Engelsen het voorbeeld van Fernell gaan volgen om zich te herstellen of verversen op plaatsen, waarvan ze weten dat dit verboden is. Tenslotte is streng bevolen om een vreemd schip dat daar werkelijk of voorgewend mocht komen te vervallen, slechts genoeg water en brandhout te leveren om Batavia te bereiken. Maar toen deze bevelen te Surabaja waren ontvangen, was volgens de brief van 20 februari 1765 Fernell al door het verboden oostelijk gat van Madura vertrokken echter zonder enige smokkel of anderszins. [fol. 2963] Zoals verzocht gaf het bestuur een beschrijving van de lange reis van The Valentine tussen Kanton en Java's Oostkust die hoofdzakelijk aan tegenspoed was te wijten.)

Concerneerende de particuliere vaart & handel hebben wij wegens het nogal achterblijven van de Manilhas vaarders, dat niet alleen tot merkelijk nadeel van de Bataviasche colonie, maar ook direct tot prejuditie van de maatschappij strekt, op den 30e april passato zeer gaarne bewilligt dat twee particuliere scheepjes van den notaris Andries Jan Zallé en Compagnie derwaarts ten handel gezonden worden, ook om hem c.s. tegen de bepaalde prijzen te gerieven met kaneel, nagelen, noten en foelij, en teffens vrijheyd vergund om die kiertjes te verkopen aan ingezetenen aldaar. Mits dezelve hier geleeverd en getransporteerd worden, teneynde daardoor dan ook die menschen gelegentheyd te geeven om weder als voorheen herwaarts te komen. Gelijk hierover in 't breede onse resolutie van den 30^e april voormeld gewag maakt.

Fol. 2963r-v.

(Met het schip waarmee deze brief meegaat, wordt korporaal Henrik Eerhart meege-stuurd, [fol. 2964] die bij een vonnis verleden jaar uit Compagnies gebied werd verbannen en van wie de gage vanaf zijn gijzeling op 6 januari 1761 is gestaakt. Dit naschip Westfriesland is in de vergadering van 29 maart 1765 voor de kamer Rotterdam bestemd, die in de voorlopige verrekening f 1.662.087 ten achter staat. Er is besloten dit schip uiterlijk tot 10 mei vast te houden om te wachten of er nog een bericht uit Ceylon komt. Eind april is de Leimuiden tot Ceylons retourschip aangewezen. De twaalf schepen van de eerste en tweede bezending vervoerden lading t.w.v. f 3.113.423 en die van dit naschip is f 93.778, of samen f 3.207.201. De lading van dit laatste schip is hoofdzakelijk 100.000 lb poedersuiker [fol. 2965] als onderlaag. Daarmee is er ruim 60.000 lb meer suiker verzonden dan de bij besluit van 20 augustus 1764 vastgestelde miljoen pond. Verder gaat er een kleine partij sapanhout mee en 200.000 lb Bourbonse koffiebonen, die bij besluit van 5 en 19 februari 1765 van de Engelse kapitein van The Earl of Middlesex tegen rsd $5\frac{1}{4}$ het pikol zijn gekocht. Dit is $58\frac{46}{63}$ % goedkoper dan de dergelijke aan de Kaap de Goede Hoop gekochte bonen, waardoor ook de schrale voorraad van overjarige Javase koffie vermeden kon worden. Verder gaat er nog 435.987 lb peper mee. Betreffende assignaties is op 5 maart 1765 slechts besloten om f 24.000,- zonder rente aan te nemen op conditie dat daarvoor in oktober assignaties worden verleend. De directeur-generaal is toegestaan om wat op die conditie wordt aangeboden, te accepteren. [fol. 2966] Binnen het totaal van de toegestane twintig ton volgen zulke stortingen direct op die het verleden jaar niet aangenomen konden worden. Hoewel men hoopt spoedig beslissingen van Heren XVII op voordrachten te zullen ontvangen, wordt de titulair gouverneur op Java's Oostkust, Johannes Vos, nadrukkelijk voorgedragen voor de bezoldiging van een commandeur, temeer daar de gage en emolumenten van een gouverneur zo worden vermeden. Men verzoekt een billijke behandeling van de verzoeken tot verhoging van de gage van degenen die zijn bevorderd. [fol. 2967] Personalia. Koopman en schepen Cornelis Bruijn en onderkoopman Joannes Frisch hebben een rapport ingediend over de van de Armeniër Alexander Satoer gekochte textiel. Ze waren voor die inkoop met f 17.258 belast en kunnen daarvan wegens de orders van Heren XVII niet ontheven worden. In de brief van [fol. 2968] 20 oktober 1764 was daartoe wel een voordracht gedaan. De Hoge Regering besloot evenwel op 23 april 1765 daar onder toezending van dat rapport nogmaals op aan te dringen. Bruijn en Frisch waren immers slechts keurders van de monsters van die textiel geweest en hadden geen invloed op de inkoop. Daarom hielden zij bij besluit van 16 augustus 1764 verhaal op de verantwoordelijken. Ze voerden aan dat de opbrengst van die

textiel door de voorafgaande slechte naam, en door het geringe credit bij de verkoop zeer was gedrukt. Maar vooral hebben ze er op gewezen dat ze niet alleen met 4 % interest waren belast, met 2 % Bataviase kosten, met f 937 voor het overpakken enz., welke 6 % uitkomt op f 17.290 wat al meer is dan het verlies, maar dat de koers van de Suratse ropia's waarmee ze betaald zijn, van 30 stuivers 26 % met de koers in Nederland verschilt. [fol. 2969] Het bedrag dat de Armeniër is betaald van f 288.173 is tegen Nederlands geld krap f 228.709, terwijl de opbrengst in Nederland, zoals bij het besluit van 23 april 1765 werd aangetoond, op f 289.143 is uitgekomen. Van de resident in Siam kwam een briefje van 15 februari 1765 met het bericht)

--- dat de Barmas de plaatsen Tawaay en Mergie, en Tanasserie overrompeld hadden; dat er ook een gerugt was geweest dat die stropers naar de residentiestad van den vorst de wil souden gehad hebben; dat hij resident daarop bedagt was geworden om 's Compagnies effecten te secureeren met die aan 's konings pakhuysmeesters onder quitantie af te geeven, dog dat naderhand de vrees daarvoor weder vermindert was, op een berigt dat de Barmas teruggekeert waaren nadat ze de voornoemde overrompelde plaatzen verwoest en de inwoonders gemassacreert hadden.

Fol. 2969r-v.

([fol. 2970] Ondertekening)

XIII. PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, NICOLAAS HARTING, LOUIS TAILLEFERT, MICHIEL ROMP, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, MAURITS THEODORUS HILGERS EN WILLEM ARNOLD ALTING, BATAVIA 20 OKTOBER 1765.

VOC 3125 (Kol. Arch. 3017), fol. 8-277.

([fol. 8] De Westfriesland vertrok op 10 mei 1765 met de generale missive van 8 mei naar Nederland. Op 25 mei is de generale missive van Heren XVII van 25 oktober 1764 ontvangen met de eis van retouren voor 1766 van 16 oktober 1764. Vervolgens werd op 15 juni 1765 de brief van Heren XVII van 10 oktober 1764 ontvangen. Op 28 mei, 15 en 21 juni 1765 zijn er over de spoedeisende zaken in deze ontvangen brieven besluiten genomen. [fol. 9] Over de verdere zaken is op 12, 15, 19 en 20 augustus 1765 vergaderd.

AMBON

De wens van Heren XVII dat de oogsten van kruidnagels na de schrale opbrengsten in 1761 en 1762 zouden verbeteren is vervuld met 983.660 pond in 1763 en 1.112.676 pond in 1764. Het laatste is 227.335 pond meer dan waar het bestuur in zijn brief van 20 september 1764 op had gerekend. Maar het bestuur is aanbevolen om bij een schraal gewas toch te proberen een redelijke hoeveelheid te verwerven en daarom niet onder het vastgestelde aantal [fol. 10] van 550.000 kruidnagelbomen te geraten. Men dient gestorven bomen door nieuwe te vervangen. Het bestuur berichtte in zijn brief van 18 juni 1765 dat er op de vestigingen die kruidnagels leveren, in totaal 754.770 stuks vruchtdragende, halfwassen en jonge bomen zijn. Helaas staat het er met de peperverbouw op Buru slecht voor en dat zal, zoals reeds in de generale missive van eind december 1764 aangegeven, wel niet verbeteren. Het bestuur meldde in zijn brief van 18 juni 1765 dat het de resident te Buru naar de toestand en het aantal peperplanten daar had gevraagd, maar er wordt geen gunstige verbouw verwacht wegens gebrek aan volk [fol. 11] en de wilde varkens op Buru, wat een voortdurend toezicht nodig maakt. Heren XVII vroegen opheldering hoe de onderstuurman en gezaghebber van de pantjalang de Hoop aan vijf ongebrande en beschadigde geweren was gekomen in plaats van de goede exemplaren die hem voor patrouillettecht in 1762 waren meegegeven. Opgemerkt wordt dat er steeds op de commandanten van patrouillettechten gelet moet worden en dat ze ter afschrikking van anderen gecorrigeerd moeten worden. Men hoopt dat het Heren XVII uit de gegeven bevelen en straffen zal blijken, dat daar alle aandacht op is gericht. Opdat de uitgevoerde vestingwerken door gebrek aan onderhoud niet weer in verval raken, [fol. 12] zijn de desbetreffende dienaren daartoe aangespoord. In de brief van 25 mei 1763 gaf het bestuur de informatie die in 1762 was gevraagd. Sindsdien waren de vestingwerken in verval geraakt. Deze brief wordt nu voor Heren XVII meegezonden. Daar het billijk is dat slaven, die door de Compagnie met douceurs aangemoedigd en door haar in ambachten opgeleid worden, niet voor particulieren werken, is op verzoek van Heren XVII per circulaire aan de kantoren opgedragen hierop toe te zien en dat ze op straffe van deportatie niet voor andere slaven worden ingewisseld. Naar aanleiding van het antwoord in de marge van het extract uit de brief van Heren XVII van 25 oktober 1762 zal tevens aan de kantoren bevolen worden [fol. 13] om slaven niet tot slotenmaker of zwaardveger¹ op te leiden. Heren XVII hadden gemeld dat het bestuur te Ambon en op andere kantoren niet de juiste papieren voor of naar Nederland hadden verzonden. Zo werd uit Ambon geen lijst

¹ Zwaardveger, onderhoudt wapens, ook wapensmid.

van particuliere vaartuigen die daar hadden aangelegd, met vermelding van hun ladingen ontvangen. Hoewel dat uit Ambon sinds 1763 wel weer was geschied, is met het oog op een dergelijke nalatigheid te Makassar conform het besluit van 12 augustus 1765 per circulaire aan de kantoren bevolen stipt met de brieven lijsten van aangekomen en vertrokken schepen, staatrekeningen van inkomsten en uitgaven en de marginale beantwoording van de extracten uit de brieven van Heren XVII naar Batavia te zenden. Ook de stukken waarop de besturen zich beroepen, moeten meegezonden worden op straffe van het verbeuren van een maand gage ten behoeven van de armen. [fol. 14] Opdat deze voorschriften nageleefd zullen worden, moeten er jaarlijks registers van de papieren die naar Nederland zijn gezonden, naar Batavia gestuurd worden. De eerste klerk op de secretarie zal nagaan wie zich daar niet aan gehouden hebben. In de generale missive van 20 oktober 1764 is al verslag gedaan van de aard van de zeebodem in de bocht van Sawai. Men is het met Heren XVII eens dat de gezagvoerders accurate kaarten moeten hebben, maar dat er voor gezorgd wordt dan ze niet in vreemde handen geraken, zal ook zijn gebleken. Het uit Ambon over de bocht van Sawai ontvangen rapport is tot geheim geclassificeerd. Er wordt alles aan gedaan om de plannen van concurrenten en hun binnendringen in deze streken tegen te gaan. [fol. 15] Heren XVII hadden opgemerkt dat, als de bestellingen van de buitenkantoren goed waren uitgevoerd, er niet te veel spek en vlees zou zijn geweest en er op 26 maart 1762 niet besloten had hoeven worden om het gezouten spek en vlees dat drie jaar in de pakhuizen had gelegen, naar Batavia te laten teugzenden. De voorraden aan vlees en spek uit de bestelling van 1762 bedroegen per eind augustus 1765 in het gouvernement Ambon)

314 lb. vleesch en 230 lb. spek

1763 in 360 lb. vleesch en 290 lb. spek

1764 in 2½ vat vleesch en 2 vaten spek

en ook uit de petitie, mitsgaders dies voldoening ieder jaar van maar een vat van ieder soort, volkomen blijkt dat men niet meerder dan nodig is geweest, datheen heeft geschikt. Zijnde die ordre, waarvan uit hoofde voormeld tot heden geen gebruik heeft behoeven te worden gemaakt, voor de oostersche gouvernementen circulair genomen, opdat ze daar het vleesch en spek niet langer dan drie jaaren zouden aanhouden, maar door terugzending tegens versch verwisselen, dewijl hier somwijlen wel van dat voedsel wordt verstrekt dat ouder en evenwel goed is.

Fol. 15v-16r.

BANDA

(De verwachting van Heren XVII dat op Banda de verpachting van de in en uitgaande rechten zou worden ingevoerd en de problemen genoemd in de generale missive van eind december 1759 te bovengekomen zouden worden, kon helaas niet waargemaakt worden. De bevolking is te arm en te dodelijk uitgeput om deze rechten te kunnen invoeren. Tegen de verpachting geldt nog steeds wat in de brief van eind december 1759 is aangevoerd en betreffende de vaart van burgers van Ambon en Banda naar Makassar wat in de brief van 18 oktober 1763 staat. Daarnaast wordt verwezen. [fol. 17] Hoezeer ook, zoals uit de papieren vandaar blijkt, Ambon en vooral Banda de laatste jaren, en ook kort geleden nog, door rampen zijn getroffen en uiterst arm zijn en hoewel de Hoge Regering kan verzekeren dat er met de vaart op Makassar niet gesmokkeld wordt, zal er om die vrees bij Heren XVII weg te nemen, aan Ambon en Banda worden bevolen om slechts aan burgervvaartuigen toestemming te geven naar Makassar te varen uitsluitend voor het ophalen van rijst. Dat mag slechts bij uiterste noodzaak geschieden en om dat te voorkomen, zal er uit Batavia steeds rijkelijk rijst gestuurd worden. Uit de generale missive van 8 mei 1765 en de brief uit Banda van 7 mei blijkt dat dit voor dit kantoor is gebeurd. Men is het eens met Heren XVII dat de specerijbomen op niet toegestane plaatsen uitgeroeid moeten worden. [fol. 18] Het blijkt uit alle stukken dat het bestuur krachtig werd aangespoord daartoe ieder middel aan te wenden. Bij eerste gelegenheid zal het bestuur worden aanbevolen om jaarlijks de omliggende

eilanden te inspecteren en de gevonden specerijbomen te vernietigen. De vreugde van Heren XVII over de goede verwachtingen van de verbouw van kiatehout op Rosingain zal wel getemperd zijn door de berichten in de generale missiven van eind december 1763 en 1764 dat deze niet zijn uitgekomen. Daarnaast wordt verwezen. Hoewel de brief van het bestuur van 26 augustus 1765 weer wat meer hoop geeft, wacht men liever af dan zich direct gelukkig te prijzen. De verkoop van rijst op de markt werd gestaakt, [fol. 19] ondanks dat er een ruime voorraad was. Hoewel Heren XVII de gevraagde verantwoording van dit besluit van 27 februari 1759 inwachten, wordt toch verwezen naar het antwoord van het bestuur op het extract uit de generale brief uit Nederland van 24 september 1761, gevoegd bij de brief uit Banda van 30 mei 1764. Dit is ook het geval met het verschil tussen de generale uitgaven en inkomsten over 1760/61 met wat in de generale missive van eind december 1763 werd gerapporteerd. Tevens verwijst men naar de nu meegezonden bevindingen uit de Bandase negotieboeken over 1759/60, 1760/61 en 1761/62. Heren XVII vroegen waarom er in 1762 over een betaling van f 31.928 door de weeskamer te Banda aan die te Batavia geen agio werd berekend. De Hoge Regering zag daarvan af, [fol. 20] omdat het geld van onbekende wezen betrof en van de Compagnie werd, als het na enige jaren bij de weeskamer in haar kas zou worden gestort. In andere gevallen werd het rabat steeds gekort. Hoe graag men Banda ook van de benodigde manschappen had willen voorzien, kon er wegens gebrek aan volk, zoals achtereenvolgens bericht, in 1763 van de gevraagde 300 man maar 100 gezonden worden en in 1764 niet meer dan 2 sergeants, 4 korporaals, 40 soldaten en een tamboer uit het garnizoen te Batavia, en tenslotte dit voorjaar 120 koppen.

TERNATE

Op de opmerking van Heren XVII dat er in de Molukken vermoedelijk veel wordt gesmokkeld en dat dat verhinderd moet worden, antwoordt men [fol. 21] dat daar al het mogelijke aan gedaan is. Helaas tonen de recent uit Ambon, Banda en Ternate ontvangen berichten duidelijk aan dat dit niet het gewenste resultaat heeft opgeleverd. Omdat men volledig overtuigd is van de noodzaak van het tegengaan van smokkel, zal er alles aan gedaan worden die zo mogelijk te weren. Hopelijk zijn Heren XVII hier zeker van en zullen de nadelige plannen van alle Europese naties, in het bijzonder die van de concurrenten die in de specerijstrekken rondzwerven, met ijver tegengewerkt worden, opdat ze zich daar niet vestigen. Dat is reeds bevolen en het wordt verijdeld, dat ze bij het passeren van de Oosterkwartieren specerijen bemachtigen.)

Inmiddens zullen wij de ministers ten deezen gouvernemente aanbeveelen om Uwel Edele Hoog Achtb. te elucideeren, waardoor het toegekoomen is dat de commissianten van Masson en Gregorij, met de barcq de Nassau uitgesonden, voornamentlijk om te ervaren of de gerugten waar waren dat de Engelschen een fort op Salwattij extrueerden, schoon men thans versekert is dat daar niets van geworden is, de reise derwaarts niet hebben voortgezet, maar onverrichter zake zijn teruggekeerd.

Fol. 21v-22r.

(Voor het vernietigen van specerijbomen op Pulau Pisang wordt naar de generale missive van eind december 1763 verwezen. Het bestuur op Ternate zal worden opgedragen dit onverminderd voort te zetten. Het zal duidelijk zijn dat de verwerving van goud van 2472 realen in 1762 niet is toegenomen, maar in 1763 is verminderd tot 2340 $\frac{11}{30}$ realen en in 1764 tot 1926 $\frac{33}{40}$ realen. Dit is gedeeltelijk aan de overrompeling van Bwool toe te schrijven. [fol. 23] Dit is reeds in de generale missive van 20 oktober 1764 gemeld en vervolgd in die van 8 mei 1765 en het bijgevoegde geheime besluit van 28 februari. Het onderzoek waarom Heren XVII gevraagd hadden, of de verwerving van goud zou toenemen, als de gravers niet door rovers werden verontrust, is niet uit te voeren. Aangezien de koning van Tidore zijn belofte de peperverbouw daar te bevorderen nog niet is nagekomen, verwacht men er, evenals Heren XVII, weinig van. Het bestuur is opgedragen om, hoe hopeloos het mocht zijn, er alles aan te doen de peperverbouw te verbeteren. Hoewel Heren XVII schreven dat de afzet van

producten niet door verlaging van de prijzen bevorderd mocht worden, [fol. 24] is dat, om niet met de goederen te blijven zitten, soms toch noodzakelijk. De overwegingen van Jan Schreuder over Makassar brachten de Hoge Regering er toe bij geheim besluit van 15 april 1765 de besturen in de Oosterkwartieren toe te staan om zo nodig de prijzen te verlagen. Voor Ternate mag dat uitsluitend op het hoofdkantoor geschieden en niet op de kantoren die goud leveren. Tevens zal het bestuur daar worden bevolen om aan Heren XVII uit te leggen waarom kort na elkaar murissen met verschillende winst zijn verkocht, te weten op 30 oktober 1761 met 14 %, op 18 januari 1762 met 18½ % en op 20 maart 1762 met 50 %. Dit is in Batavia onmogelijk. [fol. 25] Het is ondoenlijk om het bevel van Heren XVII om de opdracht bij brief van 15 december 1762 naar Makassar, om daar slechts ijzer met ten minste 75 % winst te verkopen, ook voor Ternate te laten gelden, uit te voeren. Er wordt verwezen naar de besluiten van 3 augustus 1764 en 16 april 1765, waarbij de verkoopprijs van ijzer juist is verlaagd. Heren XVII waren ontevreden dat er levensmiddelen waren verkocht, in het bijzonder 606 pond boter te Menado tegen 13 stuiver het pond, terwijl er kort daarna 640 pond tegen 30 stuiver het pond was ingekocht. Daarom is op 12 augustus 1765 besloten om alle kantoren in de Oosterkwartieren per circulaire te verbieden om levensmiddelen uit Nederland aan particulieren te verkopen, met uitzondering van op Banda waar het oude en recente gebruik naar behoefte mag worden gehandhaafd. [fol. 26] Het bestuur in Ternate moet aan Heren XVII rapporteren waar en van wie die 640 pond boter is ingekocht. Ook vroegen Heren XVII uit te leggen waarom de hoofden van het patrouillevlootje dat in 1762 naar Ternate was gezonden, zeiden dat ze voor beloningen en andere uitgaven f 1454,- aan contanten hadden meegekregen, terwijl de gouverneur beweerde dat ze rsd 6000,- hadden ontvangen. Dit verschil is aan kopieerfouten te wijten. De gewone en geheime besluiten en de minuutnotulen van 22 januari 1763 spreken van rsd 6000, maar de kopienotulen van het kantoor van de directeur-generaal en de opperkooplieden van het kasteel van rsd 600. Het laatste is verstrekt. Heren XVII vreesden dat de burgervvaart uit Ternate voor de Compagnie schadelijk was. [fol. 27] De Hoge Regering meent het tegendeel en wenst dat ze daar, waar ze juist zeer gering is, zal toenemen. Door het geringe kapitaal van de burgers kan ze nooit van zo een belang worden dat ze nadelig voor de Compagnie zou zijn. Naast het nadeel dat deze vaart de rovers berokkent, staat het vast dat ze, als ze bloeit, ook de textielhandel van de Compagnie bevordert. Deze burgerkooplieden betrekken de textiel van de Compagnie en zette ze met geringe winst af op de eilanden waar ze naartoe mogen varen. Voor de bezuinigingen wordt verwezen naar de brief van eind december 1763 en het daarbij gevoegde antwoord van het bestuur op de bezuinigingen die de raad extraordinaris Nicolaas Harting had voorgesteld. [fol. 28] Naar aanleiding van de opmerking van Heren XVII over de beschuldiging van stuurman Nicolaas Maurits van afpersing blijkt uit de Ternataanse papieren dat de fiscaal een onderzoek heeft ingesteld, waarop het bestuur op 28 februari 1765 deze stuurman heeft veroordeeld tot een boete van 6 maanden gage. Uit de papieren in Batavia beschikbaar blijkt dat er juist is gehandeld. Op bevel van Heren XVII zal de besturen op de buitenkantoren evenwel worden opgedragen om de gezagvoerders van de patrouilletochten van wie zij overtuigd zijn dat ze zich slechts hebben gedragen, afpersten of andere wangedrag hebben bedreven, tot voorbeeld streng te straffen.

MAKASSAR

[fol. 29] Heren XVII meenden dat, als het aan de koning van Boni had gelegen dat er zo weinig goeds met de twee sloepen, een mortier, enige bommen en de nodige artilleristen die hem verstrekt waren, was geschied, hem dit had moeten worden voorgehouden. Als het aan de dienaren van de Compagnie had gelegen, dan hadden zij gestraft moeten worden. Het bestuur te Makassar is gevraagd opheldering aan Heren XVII te geven en of er door de dienaren van deze vorst met kruit en lood wordt gesmokkeld. De Hoge Regering is het met Heren XVII eens dat de kantoren om dure inkoop te vermijden steeds van het nodige, vooral uitrustingsstukken, voorzien moeten worden. Daarom wordt er, zoveel de schaarse

voorraad in Batavia toelaat, steeds voldoende verzonden. Het bestuur is gevraagd uit te leggen hoe het mogelijk was dat Heren XVII een verschil hadden kunnen opmerken [fol. 30] tussen het antwoord op het extract uit de generale missive uit Nederland van 30 september 1760 en de lijst van aangekomen en vertrokken vaartuigen. Naar aanleiding van de ontevredenheid van Heren XVII dat de lijsten over 1762 niet zijn ontvangen, wordt aangevoerd dat die niet uit Makassar naar Batavia zijn gezonden, maar dat die over 1763 en 1764 zijn ontvangen en doorgestuurd naar Nederland. Zoals Heren XVII verwachten, wordt er van de 3 stuiver die de winkeliers of kassiers op de soldijen te Makassar inhouden, reël 2 stuiver ten voordeel van de Compagnie gebracht. Men kan niet narekenen hoe het bestuur heeft berekend dat het volgens zijn brief van 22 oktober 1762 aan 120 lb boter tot april voldoende zou hebben en daarom op 14 juli 1762 had besloten om het meerdere in voorraad te verkopen [fol. 31] voor 12 stuiver het pond, terwijl zeer onbegrijpelijk voor 1763 nog vier vaten Friese en acht vierdelen Delfse boter waren besteld. Er wordt om uitleg gevraagd. In de laatste vier jaar is er gemiddeld per jaar 845 lb boter naar Makassar gezonden. Die zijn daar ook wel nodig. Men zal voortgaan nauwkeurig te letten op de uitvoering van de bestellingen uit de buitenkantoren. Conform de brief van 18 oktober 1763 is er sinds de besluiten van 9 en 30 juli 1763 geen rente meer betaald op borgtochten die door dienaren van de Compagnie voor anderen in kas zijn gestort. Daar gaat men mee door. [fol. 32] De sindsdien overleden resident te Bima Johannes Tinne heeft de gevraagde informatie over de productie daar van salpeter, djati en ander bruikbaar hout niet ingeleverd. Bij eerste gelegenheid zal de huidige resident daarom gevraagd worden om het na ontvangst aan Heren XVII door te sturen.)

BANDJARMASIN

Op het betuygd ongenoegen Uwer Wel Edele Hoog Achtb. over het gedrag van de residenten De Lile en Beck, den geringen inzaam van peper in 1762, den duuren inkoop van het goud en de diamanten en de hooge lasten van 1760/1, in de hoope verseeën dat hoogst deselve uit onze nedrige advijsen van den 20^e oktober 1764 met genoegen zullen hebben ontwaard de middelen van klem die wij nopens de voormelde residenten tot straffe over hun reprochabel gedrag hebben in het werk gesteld, en nog zullen ontwaren uit onse dispositiën over de door hun ingediende verantwoordingen, genoomen ter onzer zitting van den 17^e en 21^e junij jongstleeden, en waarvan wij de eer zullen hebben hier agter te spreken.

Fol. 32v-33r.

(Men verwacht dat de ernstige vermaning om een aanzienlijke hoeveelheid peper te verwerven en de uitgaven te verminderen effect zal hebben. Dat er hoop is dat het bestuur geen slechte naam bij Heren XVII wil krijgen, blijkt uit het bericht in de brief van 10 juli 1765 uit Bandjarmasin dat er reeds 2700 pikol peper in voorraad was. Er is om een schip verzocht om dit af te halen, waarmee ook de uit Nederland bestelde diamanten meegezonden kunnen worden. Dan is er plaats voor de oogst van aanstaande oktober, die er gunstig uitziet. [fol. 34] Men wacht de uitslag af en tevens die van de recente brief aan de sultan van Bandjarmasin, waarin hij ernstig werd vermaand niet meer peper aan de jonken te leveren dan het in de vorige brief vastgestelde derde deel van de oogst. Anders wordt de vaart van de jonken verboden en tegengegaan. Als de sultan hieraan voorbijgaat, zullen andere maatregelen in het belang van de Compagnie volgen. De staatrekeningen over 1756/57 tot en met 1761/62 zijn reeds in november 1763 verzonden en moeten met het antwoord van de resident op het extract uit de generale brief uit Nederland van 30 september 1760, gevoegd bij zijn brief van 15 augustus 1763, reeds zijn ontvangen. Nu zijn de antwoorden op de nadere extracten bijgesloten.)

TIMOR

[fol. 35] Men begrijpt dat Heren XVII ontevreden zijn dat er op Timor door hoge uitgaven en sobere inkomsten in 1761/62 een negatief saldo van f 34.550 was. Maar het zal met

genoegen opgemerkt worden dat door bezuinigingen in 1763/64 de uitgaven f 27586 waren en de inkomsten f 28.634, zodat er een positief saldo van f 1048 is geweest. Dit is beter dan het voorafgaande jaar. Men zal niet nalaten het bestuur tot verdere verbeteringen aan te sporen. Hoewel de verwerving van goud met strenge maatregelen te bevorderen is, moet alle dwingendlandij zorgvuldig vermeden worden. Heren XVII hebben opgemerkt dat het besluit van het bestuur van 26 april 1762 strijdig is met de brief van 20 september 1762. [fol. 36] Er zal om uitleg gevraagd worden waarom in het besluit uitvoer van was wordt verboden en in de brief lijkt toegestaan. Men verwijst naar het antwoord op het extract uit de generale missive uit Nederland van 24 september 1761, gevoegd bij de brief van 4 oktober 1763. Daar een totaal uitvoerverbod van was de pachten te zeer zou drukken, werd uitvoer slechts verboden totdat de jaarlijkse bestelling door de Compagnie was uitgevoerd. Maar zoals in de generale missive van 31 december 1764 gemeld, is op 20 december 1764 besloten om geen was te bestellen. Er was voorraad voor twee jaar en men wilde de bevolking in de moeilijke tijden met vrije handel opbeuren. Dat is het bestuur aanbevolen zonder daarbij de Compagnie te benadelen. [fol. 37] Men verwacht weinig van de aanbidding van verscheidene vorsten om wraak te nemen voor de moord op opperhoofd Hans Albregt van Pluskouw. Zij zijn te zwak om dat zonder hulp van de Compagnie te doen. Daarom, en om de redenen in het nabriefje van 29 januari 1762, is het niet raadzaam gevonden om wraak te nemen. Ondertussen is zeker dat de Oeykoessiërs Van Pluskouw hebben vermoord. Volgens de brief uit Timor van 18 juni 1762 was duidelijk het vuren vanaf de schuit op personen aan het strand de reden. Het lijkt er op dat niet verraad door weggelopen slaven, maar de moordlust van de zwarte Portugezen samen met haat tegen genoemd opperhoofd er achter zaten. [fol. 38] Voor de rest is het gedrag van Compagnies eigen volk de aanleiding tot de moord geweest, hoewel er verder geen kwellingen plaatsvonden. Men denkt dat het hooghartige gedrag van de dienaren wel eens oorzaak van minachting en haat kan zijn geweest. In vervolg op de brief van 8 mei 1765 wordt bericht dat de Compagnie uit de boedel van Van Pluskouw geen schade zal lijden, en zeker niet door het vasthouden van de Batavier, daar dit reeds door zijn bij codicil gemachtigden werd voldaan. Naar aanleiding van de bedreigingen door Heren XVII zijn het opperhoofd van het generale soldijkantoor te Batavia en de soldijboekhouders te Ceylon en Bengalen streng bevolen om dienaren uitsluitend met hun laatste soldijrekening te laten repatriëren. Bij nalatigheid komt de gage ten laste van de verantwoordelijke dienaar. [fol. 39] Tegen de opmerking van Heren XVII dat er in 1762 op een bestelling van 150 maar 50 last rijst zijn geleverd, voert men aan dat daarbij was gerekend op Europese militairen over wie op 11 december 1761 was besloten ze niet te zenden. Omdat er niet meer voor het volk van de Compagnie nodig was en omdat er met verkoop maar weinig verdiend zou zijn, werd er in 1765 op een bestelling van 120 maar 62 last rijst geleverd. Overigens zijn de bestellingen gedurende vele jaren naar behoefte uitgevoerd. Op het verzoek om inlichtingen over een van Timor teruggezonden pak baftas bruin blauw en drie pakken dongries, of poutkas, [fol. 40] die op een bestelling voor 1761/62 daarheen waren gezonden, meldt men dat het pak baftas conform besluit van 27 november 1764 met een verlies van f 128, of 25½ %, is verkocht. Dit is afgeschreven en niet ten laste van de boedel van Van Pluskouw gebracht, omdat er soms verschillen in de verkoopprijs zijn en omdat hij niet meer kan uitleggen waarom hij ze heeft besteld. Naar verwachting kunnen de dongries wel bij gelegenheid zonder verlies verkocht worden. Voor gevraagde inlichtingen over de producten van Sumba wordt verwezen naar de generale missiven van 31 december 1763 en 20 oktober 1764, waar hun nuttelosheid wordt aangetoond.

PALEMBANG

Met genoegen zag men dat Heren XVII het eens zijn met het besluit om voor in 1762 [fol. 41] te Batavia aangevoerde 20.000 pikol tin maar rsd 13 per pikol aan te bieden. In een brief verzocht de sultan en zijn gezanten die naar Batavia kwamen, herhaaldelijk rsd 15 te mogen ontvangen. Bij besluit van 17 mei 1765 is om vele daarbij genoemde redenen

besloten om rsd 14 aan te bieden. Maar, zoals uit het besluit van 21 mei blijkt, zeiden de gezanten dat ze beslist rsd 15 moesten eisen. Mede omdat wegens de krappe kas het winnen van tijd gewenst was, is besloten bij rsd 14 te blijven. In de brief van 13 juni 1765 is dat de koning meegedeeld. [fol. 42] Voor de vermindering van de verkoopprijs van tin aan de Chinese jonken van rsd 20 tot rsd 19 de pikol wordt verwezen naar het besluit van 17 mei 1765. Daar zijn de redenen daarvoor genoemd en wat aan de Heren Bewindhebbers voor de Directe Vaart op China wordt meegedeeld. Men is het al enige tijd met Heren XVII eens dat de verbouw van peper bevorderd moet worden door eerder peper dan tin te accepteren en slechts passen te verlenen voor vaartuigen met gelijke hoeveelheid daarvan. Verleden jaar is besloten om jaarlijks niet meer dan 16.000 pikol, of 2.000.000 lb tin te accepteren. [fol. 43] Ook dit jaar is weinig meer, namelijk $18.232\frac{36}{125}$ pikol tin aanvaard en $8344\frac{70}{125}$ pikol peper, of $712\frac{31}{100}$ pikol meer dan het voorafgaande jaar. Daar was toen nog een partijtje bij op schepen van de koning die in 1763 waren teruggekeerd en Batavia niet hadden bereikt. Het verschil tussen de peper en het tin is dus aanzienlijk.)

Echter wijl d' acceptatie van meerder tin dan peper, nu er van jaar tot jaar van het eerste meerder naar China versonden word, niet meer zoo nadeelig kan werden geacht, alzo men reekenen kan daarop bij verzending derwaarts, vrij meer te avanceeren dan op contanten, vooral dukatons, welke in China verlies geeven, zullen wij om die reeden nu of vooreerst geen verandering in dit stuk maken, te minder, wijl de supercargas in China zegen dat er jongstlede geen peper in dat rijk van Palembang is aangebragt, waardoor men diend te vermoeden dat de Comp^e. den gantschen insaam van dien kore gekreegen heeft. Fol. 43r-v.

([fol. 44] De verbouw van peper lijdt niet onder het gebruik van de bevolking in de tinnijnen, omdat daar Chinezen werken, maar door de slechte leiding en de capriolen van de kroonprins. Men hoopt dat die door de ernstige brief aan de koning van gedachten zal veranderen en zijn eigen belang begrijpt, zodat de verbouw van peper zal toenemen. Wel wordt er op gewezen dat er maar 30 peperverbouwers zijn, die uit Djambi naar Palembang kwamen en zouden terugkeren, maar conform het besluit van 19 maart 1765 toch zijn gebleven. Het verlenen van passen voor Siak en Kampar blijft verboden en de residenten is bevolen Heren XVII [fol. 45] uit te leggen waar de Palembangers kruit en ammunitie vandaan halen en rijst tegen mensen inwisselen. De gerepatrieerde resident Huijbert Johan de Heere had het daarover in zijn aparte brief van 1 februari 1762. Volgens een brief van 29 december 1762 zou de kroonprins uit de bovenlanden salpeter en zwavel laten aanvoeren om er buskruit van te maken. Men wil weten of dat waar is, of het om een noemenswaardige hoeveelheid gaat en wat de kwaliteit is. Eveneens vraagt men van waar er kruit en ammunitie wordt gesmokkeld. Er is de residenten gevraagd hoe dat te belemmeren is. Heren XVII vroegen van de Hoge Regering wat ze er van vond [fol. 46] om de koning te verplichten in de passen de hoeveelheid buskruit in zijn vaartuigen te vermelden en dat de overige lading in beslag zou worden genomen. Men wijst Heren XVII er op dat de vorst dat volgens de brief van de residenten van 7 februari 1762 pertinent van de hand wijst. Omdat er geen zekerheid is of er met die vaartuigen gesmokkeld wordt, heeft men strengere maatregelen, die de vorst onaangenaam zullen zijn, vermeden. Als er fundamentele redenen voor zijn, zal er wel krachtig opgetreden worden. Hoewel er, zoals in de generale missive van 20 oktober 1764 werd gemeld, een duidelijke verdenking van zeeroverij bestaat, heeft men de Palembangers nog nimmer daarvan kunnen overtuigen. In de vergadering van 12 april 1763 is evenwel besloten om op middelen te zinnen om het aantal vaartuigen van de vorst [fol. 47] zoveel mogelijk te beperken. Heren XVII merkten op dat het onderhouden van de vorst over te weinig geleverde tin, als dat niet door misbruik werd veroorzaakt, of de schuld bij de Compagnie lag, hun ongenoegen zou vermeederen. De Hoge Regering zegt hierop dat Compagnies dienaren te Palembang geheel vrij van verdenking van fraude zijn, daar ze geen enkele bemoeienis met het laden van de vaartuigen hebben. Er is ook geen reden tot achterdocht over kwalijke praktijken te Batavia, want de onlangs aangekomen vaartuigen

voerden meer peper aan dan in de passen vermeld en maar weinig minder tin, namelijk in de passen gezamenlijk $7632\frac{1}{4}$ pikol peper en 18.458 pikol tin tegen de aangevoerde $8344\frac{14}{20}$ pikol peper en [fol. 48] $18.232\frac{56}{125}$ pikol tin. Dit is $712\frac{31}{100}$ pikol peper meer en slechts $225\frac{69}{125}$ pikol tin minder. Tegen de aanmerking van Heren XVII over de slechte staat van de geschenken voor de koning en dat de afpakkers daarvoor berispt hadden moeten worden, wordt aangevoerd dat bij besluit van 17 december 1762, gevoegd bij de generale missive van 31 december 1762, daartegen orders zijn gegeven die, naar men verwacht, er voor zullen zorgen dat de afpakkers zich niet aan kwalijke praktijken of slordigheid bezondigen.

DJAMBI

Heren XVII schreven dat de vorst van Djambi wel als voorbeeld bestraft diende te worden, daar het onzeker was of hij, wispelturig als hij was, zijn laatste belofte wel zou houden en hij het verdiende wegens zijn eerder gedrag, waarvoor hij de beloofde genoegdoening nog niet had gegeven.)

Daarop zijn wij verplicht te dienen dat, vermits gemelde koning, blijkens het Uwel Edele Hoog Achtb. bij brief van den 20^e oktober 1764 bedeelde, gezanten herwaarts gezonden heeft en deeze uit zijn naam op een plegtige wijze in onse volle vergadering wegens het gepasseerde pardon verzogt hebben, wij best geoordeeld hebben het daar bij te laten berusten. Alzoo het niet raadzaam was, enkel om meerder satisfactie te krijgen, een nieuwen oorlog met hem te beginnen in een tijd dat men, om Ceilon te assisteeren en de oostersche comptoiren van volk te voorzien, zelfs zoo zeer verleegeen was dat men om diergelijke expeditiën niet konde denken.

Fol. 49r-v.

(Heren XVII merkten op dat er desondanks te Djambi een versterkte logie was gebouwd, dat er van de verbouw van peper niet veel te verwachten was en dat de prijs van 5 Spaanse realen het pikol die de resident mocht betalen, vrij hoog en moeilijk weer te verminderen was. Voor het eerste punt verwijst de Hoge Regering naar [fol. 50] haar brief van 20 oktober 1764. De logie was versterkt om de Europese concurrenten, die zich daar kennelijk wilden vestigen, weg te houden. Dit fortje kostte de Compagnie f 4138 en het kan de vaart naar en van de koninklijke residentie beletten. Of de vrij onbelangrijke peperhandel zal toenemen, moet afgewacht worden. Als dat het geval is, dan zal de prijs ook wel dalen. Het is een goed voorteken dat voor het onlangs ontvangen partijtje maar $4\frac{1}{2}$ Spaanse reaal de pikol werd betaald.

SIAM

Hoewel daar in de brief van 18 oktober 1763 nog allerlei redenen tegen waren aangevoerd, is uit de brief van 10 oktober 1764 gebleken [fol. 51] dat Heren XVII, wegens de voortdurende verliezen, absoluut wensden dat het kantoor in Siam onmiddellijk wordt gesloten. De resident Anthonij Abraham Werdley zal met de daarheen vertrekkende Deunisveld daartoe de nodige instructies krijgen. Er is overlegd hoe de sluiting het beste uit te voeren is en de dienaren, goederen en bezittingen van de Compagnie naar Batavia kunnen komen zonder dat het Siamse hof dit verhindert. De resident is bevolen om wegens de redenen in het besluit van 20 juni 1765 vermeld, de koning en de phra-klang aan te kondigen [fol. 52] dat de Hoge Regering vooral wegens de voortdurende verliezen is gedwongen de logie te sluiten en slechts een enkele persoon ter bewaking van de logie achter te laten. Alle overige dienaren zullen met de vervoerbare bezittingen naar Batavia vertrekken en daar afwachten of er gunstiger tijden zullen aanbreken om weer terug te keren. Dit moet het hof duidelijk worden gezegd, zodat het het verwerven van 700.000 à 800.000 lb sapanhout niet belemmert. Uit vrees dat de nodige passen voor de verscheping worden geweigerd, moet de resident de brieven voor de koning en de phra-klang, [fol. 53] waarin het voornemen te vertrekken wordt vermeld, zo lang mogelijk onder zich houden, opdat het sapanhout zo veel mogelijk wordt verworven en vervoerd en de uitstaande vorderingen zijn geïnd. De assistent

Johannes van den Berg moet met zijn huidige gage van f 24,- en kostgeld achterblijven, maar als dit onmogelijk is, dan moet, om Compagnies bezitsrecht aan te tonen, de tolk maar tegen een beloning van f 300,- per jaar de logie bewaken. Wie er ook achterblijft, ze mogen geen kosten voor herstellingen maken. Bij gelegenheid, maar tenminste eens per jaar, moeten ze in het geheim rapporteren [fol. 54] hoe het hof zich na het vertrek heeft gedragen, en of er geen Europese natiën getracht hebben zich in Compagnies plaats te vestigen, of zich elders in het rijk hebben gevestigd. De resident moet proberen Companies pakhuisen op het eiland Amsterdam aan Johannes van den Berg, of de tolk, in ruil voor onderhoud of anderszins, in vrij gebruik over te dragen, maar zonder enige kosten voor de Compagnie. Nadat hij deze dingen zo goed mogelijk heeft uitgevoerd, moet resident Anthonij Abraham Werdley met Compagnies dienaren en bezittingen op de Deunisveld naar Batavia gaan. Maar als dat, als hij er zijn uiterste best voor heeft gedaan, niet of maar gedeeltelijk mocht lukken, [fol. 55] dan moet hij het vertrek niet uitstellen, maar naar bevind van zaken handelen, opdat de bevelen van Heren XVII worden uitgevoerd. De Hoge Regering hoopt dat de voorraad sapanhout van 1.648.378 lb, die maar nauwelijks voor bestellingen uit Japan over vier jaar voldoende is, met nog 700.000 à 800.000 lb vermeerderd kan worden, zodat problemen met de Japanners daarover voorkomen worden. De Deunisveld moet naast Compagnies bezittingen niet leeg terugkeren. Bovendien is bij plakkaat van 10 september 1763 te Batavia [fol. 56] tevergeefs, naast andere producten, om sapanhout van particulieren gevraagd. Daarom is eveneens op 20 juni 1765 besloten de resident op te dragen 700.000 à 800.000 lb te bemachtigen, desnoods met het geven van een geschenk, en daarnaast zoveel groene katjang, die onlangs daar tegen de redelijke prijs van f 100,16,- de kojang is ingekocht, in de naast het sapanhout overblijvende ruimte op de Deunisveld te laden. Tenslotte wordt bericht dat de 40 kati zilver die onlangs ontvreemd waren, volgens de laatste brief van de phra-klang zijn gerestitueerd.

JAPAN

Heren XVII hadden gevraagd waarom er in 1761 meer eerste dan tweede soort poedersuiker, en geen enkele van de derde soort naar Japan was verscheept. [fol. 57] Daar de toenmalige directeur-generaal en de eerste opperkoopman van het kasteel zijn gerepatriëerd en de tweede opperkoopman is overleden en zij hiervan als enige weet hebben, kan er geen uitleg gegeven worden. Heren XVII schrijven zelf dat de Japanners zich niet meer suiker laten opdringen dan ze nodig hebben, en er daarom niet meer dan de bestelling verstuurd mag worden. Om te bewijzen dat de Hoge Regering zich hieraan heeft gehouden, vermeldt ze wat er werd besteld en is verzonden.)

In 1763 g'eischt	900.000 lb. poeder	en	50.000 lb. candijsuiker
<u>voldaan</u>	<u>900.416</u> „ dito	„	<u>50.207</u> „ dito
In 1764 g'eischt	1200.000 „ dito	„	50.000 „ dito
<u>voldaan</u>	<u>1200.314</u> „ dito	„	<u>50.102</u> „ dito
In 1765 g'eischt	750.000 lb. poedersuiker en		
<u>voldaan</u>	<u>750.025</u> „ dito		

Waardoor blijkt dat het verzondene maar een niet noemenswaardige geringheid meer dan het geëischte bedraagt.

Fol. 57v.

(In vorige jaren moest er, [fol. 58] als er weinig was besteld, weleens wat meer gezonden worden om de schepen niet onderbeladen te laten vertrekken.

MALAKKA

Tegen de besluiten van 24 juni 1757 en 13 april 1758 is in 1758 t.w.v. f 100.000,- aan textiel naar Malakka gezonden, omdat de diverse 174 pakken en 1055 stuks die vandaar waren terugontvangen, speciaal voor dit kantoor waren gemaakt en nergens anders te verkopen waren. Daarom moesten ze, ongeacht genoemde besluiten, wel daarheen gestuurd wor-

den, wat redelijk aan de verwachtingen heeft beantwoord. Immers, het bestuur rapporteerde op 25 januari 1765 dat alle textiel daar verkocht was op 116 stuk guinees gewoon gebleekt, 16 stuk Nankings linnen, 8 stuk fijne niquaniassen, [fol. 59] 113 stuk grove niquaniassen en $17\frac{1}{3}$ stuk Bengaalse armozijnen na. Bij een inkoopsprijs van f 119.653 was er met deze verkoop f 25.272 verdiend, ofwel $21\frac{1}{8}$ %. Daar Heren XVII ook willen weten aan wie en voor welke prijs de koning van Trengganu zijn peper, waarvoor hij 12 Spaanse realen de pikol vroeg en die de Compagnie heeft afgewezen, heeft verkocht, zal het bestuur worden bevolen daaraan snel tegemoet te komen. Verder wordt bericht dat volgens de brief van 6 april 1765 de overgebleven schuld van de overleden koning van Johore voldoende is afgelost. Heren XVII hadden met verwondering gezien dat de gezagvoerder van de pantjalong Surabaya en de commandant van Perak beide gelijkelijk waren belast voor een tekort van $78\frac{1}{2}$ lb tin op een partij van 35.000 lb die vandaar was aangevoerd. [fol. 60] Tegen hun mening dat alleen de commandant van Perak belast had moeten worden, voert men aan dat er over het afwegen te Perak niets gezegd kan worden, maar dat er soms redenen zijn er sommigen met een ruim geweten van te verdenken, dat ze lichtere schuitjes voor zwaardere laten gelden. Daar onder Makassar de noodzaak de bestellingen van het bestuur en de dienaren behoorlijk uit te voeren al is genoemd, wordt daar naar verwezen. Daarbij wordt wel opgemerkt dat gebrek vaak ontstaat door te late bestellingen. Heren XVII hadden over Malakka, en ook over Ceylon, opgemerkt dat personen die gevangen hadden gezeten of andere ontberingen hadden geleden, wel een gratificatie verdienden, maar geen continuering van hun gage, zoals sergeant Pothooren te Batavia [fol. 61] en de schepelingen van de op Ceylon verongelukte schepen. Dit bevel wordt opgevolgd.

SUMATRA'S WESTKUST

Er zal gewaakt worden tegen de vaak voorkomende fraude door Compagnies dienairen met de kamfer en benzoë. Van het laatste zal men alleen goede kwaliteit naar Nederland zenden en het aannemen van slechte kwaliteit beletten. De brief van 12 juni 1765 laat zien welk besluit er is genomen over 300 pikol benzoë, die zonder toestemming door de resident te Airbangis Jan Boudewijns tegen textiel was geruild. Deze partij bleek zo slecht dat op 18 april 1765 is besloten ze na een ernstige reprimande voor zijn rekening te laten liggen. [fol. 62] Hij moet het hele in rekening gebrachte bedrag met $\frac{3}{8}$ % per maand aan de Compagnie betalen. Dit zal de dienairen daar aansporen om goede benzoë te leveren. Men kan gerust zijn over de goede verwachting die het bestuur van de toename van de peperverbouw heeft, want in 1763 is er 135.912 lb en in 1764 154.139 lb te Batavia aangevoerd, en in het begin van dit jaar met de Westfriesland en Jonge Petrus Albertus 84.555 lb. Het bestuur zal bevolen worden uit te leggen waarom in de beantwoording in de marge van de generale missive uit Nederland van 30 september 1761 staat, dat de peper voor contanten wordt ingekocht, maar dat het vroegere bestuur zegt dat dit tegen textiel wordt ingeruild. [fol. 63] De Hoge Regering weet slechts dat er contant rsd 8 de pikol van 125 lb betaald wordt. In de brief van 20 oktober 1764 is al uitgelegd waarom er in 1761 1172 pakken textiel naar Sumatra's Westkust zijn verzonden, hoewel er te Padang en onderhorige kantoren grote voorraden waren en het bestuur had aangetoond dat enige van de niet gewilde soorten niet tegen onbepaalde prijzen te verkopen waren. Daarom wordt naar de jongste generale missive van 8 mei 1765 en de desbetreffende berichten van het bestuur verwezen. Daaruit blijkt dat het redelijk met de verkoop van textiel en de inkoop van goud gaat, ondanks de grote activiteit van de Engelsen te Natal en Tapanuli. Hoewel Heren XVII er op wezen dat de bestellingen van de buitenkantoren kritisch bekeken moeten worden, [fol. 64] is men zo vrij op te merken dat men zich bij alle oplettendheid wel naar de bestellingen van het bestuur en de dienairen moet richten. Zoals in het bijzonder op Sumatra's Westkust wordt er, als er minder wordt gezonden in het geval van een opleving, over gebrek geklaagd, en als er wat meer of snel wordt geleverd, klaagt men, als de afzet wat vermindert of tegenzit, over een te grote zending. Daarom wordt gewoonlijk de middenweg bewandeld, maar er is op het verloop van de handel daar geen

staat te maken, vooral nu de Engelschen zich daar weer vestigden, hun compagnies, alsmede de particuliere handel hebben uitgebreid en Compagnies handel benadelen. Op de verdere aanbevelingen voor het bestellen van textiel, [fol. 65] wordt slechts geantwoord dat er, naast wat voor Batavia wordt besteld, er steeds slechts is gevraagd wat in de buitenkantoren nodig was. Als bij keuring te Batavia gebreken aan textiel werden geconstateerd, dan zijn het verlies en de winstderving bij gedwongen verkoop steeds aan de inkopers of aan de afpakkers in rekening gebracht. Het bestuur zou een verschil van rsd 3 $\frac{1}{2}$ in de prijs van het wit en blauw guinees hebben waargenomen. Uit het rapport van de opperkooplieden van het kasteel van 11 mei 1762, dat hierbij wordt aangeboden, blijkt dat er geen groter verschil is opgemerkt dan rsd 1,30,-, rsd 1,29,- en rsd 1,26,- het stuk. IJzer en zout wordt tegen vaste prijzen voor goud verkocht. [fol. 66] De berekening is weer op de oude en blijvende voet van f 331,10,11 het mark fijn gebracht. Heren XVII hadden om commentaar op het voorstel van raad extraordinaris Louis Taillefert voor de rechtspraak op de buitenkantoren gevraagd. Onder verwijzing naar de brief van 10 oktober 1761 heeft de Hoge Regering daar nog geen tijd voor gehad, maar op 15 augustus 1765 hebben de raden extraordinaris Maurits Theodorus Hilgers en Willem Arnold Alting dat op zich genomen. Nadat bij besluit van 4 december 1759 alle particuliere vaart en handel daarheen was verboden, waren er nog zes vaartuigen uit Batavia te Padang aangekomen. [fol. 67] Conform het bevel van Heren XVII is het die schepen, nadat ze te Batavia waren teruggekeerd, mits ze geen textiel of zout vervoeren, toegestaan weer naar Padang te vertrekken, omdat ze aan ingezetenen daar toebehoorden. Overigens is, zoals in de generale missive van 20 oktober 1764 gemeld, bij besluit van 4 mei 1764 iedere vaart en handel daarheen zonder uitzondering verboden. Dit geldt onverkort. De kas te Padang is per eind augustus 1763 gezuiverd van f 41.838 aan niet gewilde muntspecie uit 1761. Zoals in de generale missive van eind december 1763 bericht, werd het bestuur in een brief van 11 augustus 1763 streng bevolen die kas daarvan vrij te houden. [fol. 68] Er was al vele jaren ongewilde specie in kas geweest, maar in 1762 was dit toegenomen. De administrateurs en de kassier hebben de schade aan de Compagnie vergoed. Het bevel van Heren XVII om geen schepen voor Bengalen via Sumatra's Westkust te laten gaan, zal worden opgevolgd. Wegens de vele tegenslagen die de Deunisveld en Vrouwe Cornelia Hillegonda hebben ondervonden, is dit sinds hun vaart ook het geval geweest. Ze waren evenwel op goede gronden via Sumatra's Westkust gestuurd.)

Wij hopen dat de representatiën die op de klagten Uwer Wel Edele Hoog Achtb. over der Engelschen onhebbelijk gedrag wegens Natter en Tappianoelij door Hunne Hoog Mogende envoyé en plenipotentiaris, den heere grave van Welderen, aan zijne Groot Brittannische majesteid stonden te worden gedaan, het gewenschte effect zullen erlangd hebben en de Comp^e. daardoor een volmaakte satisfactie bekomen.

Fol.68v-69r.

(Voor de uitslag van het onderzoek naar het gedrag van de gewezen resident te Natal van Mosschel wordt verwezen naar de generale missive van eind december 1763, de brief uit Padang van 31 oktober 1763 en het bericht van de eerste klerk van de Politieke Raad aldaar De la Forcade, dat onder 31 december werd meegestuurd. Daarin wordt moord op de stuurman van een Engels vaartuig pertinent ontkend. Voor het debet in de boedel van wijlen het opperhoofd te Pulau Tjinkuk Jacob van Oudenstein Elias wordt naar het besluit van 23 april en de generale missive van 8 mei 1765 verwezen.)

BENGALEN

Het bestuur is opgedragen de door Heren XVII gevraagde bewijzen [fol. 70] van het gewelddadig optreden van de Engelschen beslist te leveren. Dat zal moeilijk zijn, maar moet juist daarom met kracht nagestreefd worden. De laatste inkoop van salpeter bedroeg 6575 zakken en die van opium 459 hele en 100 halve kisten. Voor de bevelen voor de komende inkoop verwijst men naar de brief naar Bengalen van 19 augustus 1765. In 1762 hadden de loodsen bezwaren om schepen met een diepgang boven 17 à 18 voet voorbij de

Hazenspruit of het Jannegat te leiden. Het bestuur werd opgedragen de door Heren XVII gevraagde inlichtingen over diepten en ondiepten in de Ganges te verschaffen. Overeenkomstig de wens van Heren XVII [fol. 71] wordt het douceur voor de loodsen van f 100,-, zoals vastgesteld bij besluit van 26 juni 1755, voor het naar binnen of naar buiten brengen ongeacht het charter van het schip uitbetaald. Daar, zoals Heren XVII terecht opmerken, het zenden van baarzilver naar Bengalen voordeliger en daarom te prefereren is boven dat van munten, uitgezonderd de nieuwe hele Suratse ropia's, is al het baarzilver dat uit Nederland werd ontvangen, alleen daarheen gezonden. Uit de bevindingen met het baarzilver dat met de Schoonzicht uit Nederland naar Bengalen werd verzonden, nadat het eerst met de meegezonden weegschalen en balansen was gewogen, blijkt dat dit, zoals Heren XVII al verwacht hadden, voordelig is geweest. Men hoopt dat het bestuur met een surplus van 7 à 9 % op textiel en andere middelen, de bestelling voor 1766 geheel kan uitvoeren. Maar aan de verwachting van Heren XVII [fol. 72] dat daarvoor de nodige fondsen naar Bengalen gezonden konden worden, heeft men niet kunnen voldoen. Wegens de krappe kas te Batavia kon er bij een bestelling van 57½ ton, maar ruim 16 $\frac{7}{10}$ ton gezonden worden. Met de vier of vijf ton die met de Welgelegen direct uit Nederland werd gestuurd, komt dat uit op ruim 20 $\frac{7}{10}$ of 21 $\frac{7}{10}$ ton. Daar dit niet genoeg is om de vier geplande retourschepen die via Bengalen zullen terugkeren, te beladen, is op 28 juni 1765 besloten en in de brief van 19 augustus bericht dat het bestuur, na aftrek van het gebruikelijke rabat, zoveel op wissel naar Nederland mag accepteren, als er wordt aangeboden en nodig is om de vier schepen te beladen, inclusief de acht ton die er aan retouren nog voor handen is. Overeenkomstig de goedkeuring door Heren XVII zal er te Dhaka een posthouder geplaatst worden. [fol. 73] Zoals verwacht zal men het bestuur aansporen daartoe een bekwaam en actief persoon te kiezen. Ook zal men het bestuur opdragen om conform de wens van Heren XVII, onder het prijzen van de maatregelen genomen door Louis Taillefert, zich ten aanzien van de voorrechten van de Engelse compagnie bescheiden op te stellen. Heren XVII hadden het maken van buskruit gunstig gevonden voor het handhaven van Compagnies rechten. Hoewel het bestuur op het eerste verbod daarop in de brief van 20 juli 1762 op 22 december had geschreven dat de productie daarvan geen argwaan had gewekt, is het in de brief van 27 juli 1763 toch bij dit verbod gebleven. Zolang de Engelsen meester zijn, hebben de voorrechten weinig waarde en is het raadzaam hun iedere aanleiding om problemen te maken te ontzeggen. [fol. 74] Daarom mag het bestuur uit Batavia zoveel buskruit bestellen als nodig. Het verbod op de productie is gehandhaafd, omdat deze moeilijk zonder nadeel te hervatten is. Schipper Jan Zacharias Nauwman is conform de voorschriften bij besluit van 15 juni 1765 veroordeeld tot een boete van drie maanden gage en de rente over een kistje goud dat hij in Bengalen in plaats van in Ceylon had besteld. Er is besloten zijn van papieren voorziene verzoek tot ontheffing van 1 oktober 1765 aan Heren XVII voor te leggen.

COROMANDEL

[fol. 75] Volgens de brief van 14 oktober 1764 uit Nagapattinam zijn de schulden die gewezen opperhoofden te Bimlipatam Jan Aping en Frederik Willem Bloeme hadden gemaakt, van f78.973 tot f 34.882 verminderd. Dit blijkt uit een weliswaar verwarde opgave. Er is om duidelijke informatie over alle schulden gevraagd, zodat binnenkort uitsluitel wordt verwacht. Men heeft weinig hoop dat de rest van genoemde schuld geheel vereffend zal worden. Daarentegen is al in de generale missive van eind december 1764 gemeld dat de kooplieden de vermeende mindering op de pachten van ropia 20.000,- hebben terugbetaald. Anders dan Heren XVII menen, is het ruilen van goederen tegen textiel wel voordelig. [fol. 76] Die textiel kan niet duurder gemaakt worden, ze wordt met de monsters vergeleken en volgens de goedgekeurde prijzen in rekening gebracht. Ruil tegen textiel bevordert de afzet van goederen en bespaart zeer schaarse contanten. Heren XVII hadden schadeloosstelling verwacht voor verlies sedert 1754 op 7289 lb benzoë te Bimlipatam en 31.169 lb te Nagapattinam, die voor de marktprijs was verkocht. In de generale missive van 8 mei 1765 is

reeds bericht welk besluit daarover in de vergadering van 4 maart 1765 is genomen. Heren XVII hadden er op aangedrongen de peper te Batavia behoorlijk gezuiverd te verschepen. [fol. 77] Ook mochten er geen goederen waarop niet genoeg winst was te behalen, verzonden worden. De Hoge Regering antwoordt dat nu alle peper voor China en Nederland te Batavia wordt gezuiverd en dat zulke goederen nimmer zijn verscheept, tenzij het te grote voorraden betref die beter niet langer konden worden aangehouden. Conform de opdracht zal het bestuur te Coromandel zo snel mogelijk worden bevolen uit te leggen waarom de afzet van Japans staafkoper is verminderd. Voor het verschil in gehalte te Coromandel en Batavia van het uit China etc. en van Padang ontvangen goud, wordt verwezen naar de brief van 18 oktober 1763. [fol. 78] Daaruit blijkt dat het de vorige essayeur te Batavia aan kennis heeft ontbroken, hoewel hij geheel ter goeder trouw was. Het bestuur verklaarde dat er op het in 1764 gezonden goud geen verschil is waargenomen. Men kan dus op de in 1763 uit Nederland aangekomen essayeur Sebastiaan van Namen vertrouwen. De eerder te Batavia aangekomen essayeur Fredrik Altena, om welk een vakman was gevraagd, is naar Sumatra's Westkust gezonden, omdat daar zo een kundig persoon nodig was en er nog één of twee essayeurs uit Nederland werden verwacht. Heren XVII hadden herhaaldelijk gevraagd of er te Jagannathpur lieden waren die het baarzilver van 11 penningen 20 grein op 11 penningen 6 grein konden brengen.)

Zoo zullen wij de vrijheyd gebruyken daarop te dienen dat wij daarmede voornamentlijk bedoeld hebben gehad om, bij gebrek van goud door het slaan van ropijen, zilver tot den handel te kunnen employeeren, en dienvolgende daardoor voorkomen het verlies dat op andere munten valt, mits derselver courante boven de intrinsique waarde.

Fol. 78v-79r.

(Opdat Heren XVII de memorie van overgave door raad extraordinaris en aftredende gouverneur van Coromandel Lubbert Jan van Eck aan zijn opvolger Christiaan van Teylingen zo snel mogelijk krijgen, is deze in duplo bijgevoegd. Degene die vergeten heeft deze te zenden, krijgt een boete van een maand gage ten behoeve van de armen. Conform de wens van Heren XVII zullen vestingwerken opgeschort worden totdat de beloofde ingenieurs zijn aangekomen. Dan kan met hen over het nut van deze werken overlegd worden. [fol. 80] De schipper van de Vrouwe Geertruida had geweigerd van Jagannathpur naar Bimlipatam te vertrekken, omdat zijn schip al vol zou zijn. Men verwijst naar de vergadering van 2 mei 1763, waarin is besloten het bestuur te Jagannathpur zijn misleidende opgave ernstig te verwijten, daar het zelf dit schip had volgestouwd met stof en gruis van specerijen en 160 pakken niet bestelde en niet gezochte textiel. De Compagnie is schadeloos gesteld voor een tekort van pagode 12.258,18,60 in de kleine kas te Nagapattinam bij het overlijden van kassier Paulus Loman. Verder wordt verwezen naar de generale missiven van eind december 1763 en 1764. Overeenkomstig het bevel van Heren XVII [fol. 81] zal het bestuur zo snel mogelijk worden gevraagd waarom er per eind augustus 1762 op een aantal van 536 gewone soldaten, 57 sergeants en vooral 102 korporaals zijn geweest. De commanderende officier moet onder ede verklaren hoe en waar deze dienden.

CEYLON

De oorlog op Ceylon duurt voort. Wegens de geheimhouding wordt verwezen naar de geheime besluiten van 14, 24 en 25 juni, 1 en 6 augustus 1765, in het bijzonder naar dat van 24 juni, en naar de brieven naar Ceylon van 21 en 25 juni, en 7 augustus 1765. Volgens de geheime brief van het bestuur van 17 mei 1765 zijn er op de parelbanken aan de Ceylonse kant, zowel als op die aan de overwal waarschijnlijk rijpe oesters. [fol. 82] Er is in de geheime brief van 7 augustus 1765 toegestaan ze op te duiken. Heren XVII hadden gevraagd waarom er minder chanco's waren opgedoken. De Hoge Regering had naar Ceylon geschreven dat, als er geen fraude was gepleegd, er ook niet gestraft kon worden, maar dat ze geen geloof aan de opgegeven reden kon hechten. Een definitief oordeel is opgeschort tot de uitslag van de beduiking bekend is. Het bestuur schreef daarop dat de geringe opbrengst

aan de voortdurende illegale beduiking was te wijten. Volgens de brief van 31 maart 1763 uit Malabar bestond de lading van de tussen Anjengo en Quilon gestrande [fol. 83] Jonge Keizer slechts uit arak, suiker etc. Er waren geen kisten met specerijen aan land gebracht. Conform het bevel van Heren XVII zal er op Ceylon geen teruggave van pachten plaatsvinden. Dat is nimmer geschied. Heren XVII waren er verbaasd over dat er bezwaar tegen was gemaakt om voor assignaties slechts pagoden te accepteren. Daar er mogelijk redenen waren geweest om daarvan af te wijken, wordt een oordeel uitgesteld. De Hoge Regering meent dat de huidige omstandigheden het onmogelijk maken slechts pagoden te accepteren. Het bestuur heeft duidelijk aangetoond dat het aannemen van dukatons, [fol. 84] die tegen dezelfde koers waarvoor ze ontvangen zijn, weer worden uitgegeven, voor de Compagnie niet nadelig is. Heren XVII waren er verbaasd over dat het bestuur ingenieur Jan Brohier, die eerder in Engelse dienst was geweest, had aangenomen. Er is een rondschrijven naar de buitenkantoren gegaan, waarin deze worden bevolen om de voorschriften van Heren XVII na te leven. Bij brief van 31 juli 1762 was het goedgekeurd dat de raad ordinaris Jan Schreuder, als aftredende gouverneur en opperkoopman op Ceylon, aan de vroegere hoofdadministrateur te Colombo Godfried Kretschmar op zijn borg $\frac{3}{8}$ % per maand had toegekend. Heren XVII waren daar verbaasd over geweest daar op 9 juli 1762 was besloten geen rente op borgstellingen te vergoeden. [fol. 85] Men antwoordt dat er op 30 juli 1762 nader was besloten om over gelden die al eerder waren gestort, $\frac{3}{8}$ % rente te vergoeden, in plaats van de volgens het besluit van 10 juli 1750 op sommige kantoren nog gebruikelijke $\frac{1}{2}$ %.

MALABAR

Op verzoek van Heren XVII is het bestuur te Malabar bevolen een afschrift van zijn besluit van 4 februari 1762 aan de kamer Amsterdam te zenden. Op de opmerking van Heren XVII dat snaphanen die met een dubbel schot worden getest, makkelijk kunnen springen, antwoordt men dat voor snaphanen uit Nederland een dubbel schot op Malabar, zowel als op Ceylon gebruikelijk is en dat men daarbij, om ongelukken bij het springen te voorkomen, niet wil veranderen. [fol. 86] Op 2 augustus 1765 is besloten om geweren die slechts gerepareerd moeten worden, met een enkel schot te controleren. Over het voorstel van het bestuur om Ali Radja onder de duim te houden oordeelt men nog steeds, zoals in de brief van 31 december 1763.)

Namentlijk dat het de Comp^e. thans niet convenieerd iets teegens denselven te onderneemen, mitsgaders dat het in train brengen van duyten daar ter kust geheel mislukt is.

In voldoening aan UWel Edele Hoog Achtb. recommandatie om tog attent te zijn op dat handel, kunnen wij deselve verseecken dat hetselve in het gemeen steeds het voornamste point onzer betragting uitmaakt. Terwijl met opzigt tot dit etablissement de weynige advancen die er te behaalen zijn door den verkoop in Nederland van de peper, waarom het hier principaal te doen is, moeten worden goedgeemaakt.

Fol. 86r-v.

([fol. 87] Heren XVII hadden gevraagd of goederen die zowel te Cochin, als te Surat werden afgezet, op de eerste plaats voor een mindere prijs verkocht moesten blijven. In een memorie was dit ten voordele van Malabar beslist. Heren XVII waren het daarmee niet eens en hadden een besluit opgeschort tot nadere informatie was ontvangen. Die was evenwel onvoldoende geweest. Dit is opgelost in de marginale beantwoording op de generale missive uit Nederland van 24 september 1761, die bij de brief van 31 maart 1763 uit Cochin was gevoegd. Men voegt daaraan toe dat zolang er daarover tussen Cochin en Surat was getwist, er te Surat geen vermindering op de verkoopprijs van die goederen is waargenomen. [fol. 88] Er was zelfs een vermeerdering, waaruit blijkt dat verkoop van suiker op Malabar voor een lagere prijs dan te Surat, de verkoop daar niet belemmert. Als er geen suiker naar Malabar zou gestuurd worden, dan zouden de schepen daarheen, die nodig waren om er specerijen, benodigdheden en levensmiddelen heen te brengen, slecht beladen zijn. Men kan zich niet

indenken dat, als er geen suiker naar Malabar zou gaan, die te Surat zoveel meer winst zou geven dan te Malabar. Bovendien zal de vraag te Surat niet toenemen, want naast de Compagnie voeren de schepen uit Maccao ook suiker te Cochin aan en zelfs voor een lagere prijs. [fol. 89] Dit dient men naast andere opvattingen van het bestuur in aanmerking te nemen. Tenslotte waren Heren XVII van mening dat goederen die op Malabar niet werden gebruikt, maar voor doorvoer naar Surat en omgeving bedoeld waren, daar niet voor zulke lage prijzen verkocht moesten worden en dat ze voordelig weer doorgevoerd konden worden. Men diende de prijzen op Malabar zo vast te stellen dat deze goederen de handel te Surat niet benadeelden. Raad ordinarius Jan Schreuder gaf als beschrijver van Malabar zijn opinie zeer duidelijk weer in een advies, dat bij het besluit van 19 augustus 1765 is gevoegd. Daarnaast wordt verwezen. De Hoge Regering sluit zich daarbij aan. [fol. 90] Maar men is het er niet mee eens dat de prijs zo hoog mogelijk gehouden moet worden, zonder dat de afnemers suiker uit China gaan prefereren. De verkoopprijs dient zo te zijn dat, als er te Surat 100 % winst op gemaakt wordt, dit op Malabar 85 % mag zijn, omdat er voor een verschil van 15 % niet naar Surat zal worden doorgevoerd. Het bestuur is bevolen niet onder de 85 % te verkopen, tenzij daar ernstige redenen voor zouden zijn. In dat geval mag er voor de hoogst haalbare prijs verkocht worden zonder dat men de suiker een jaar laat liggen. Het bestuur moet nog dit najaar of voorjaar zijn overwegingen in deze laten weten. De van commandeur Godefridus Weyerman gevraagde overwegingen [fol. 91] over de verbetering van Compagnies handel en inkomsten, alsmede de vermindering van de uitgaven zijn gevoegd bij zijn aparte brief van 31 maart 1763, die direct via Ceylon werd verzonden. De opinie van de Hoge Regering werd in de generale missive van eind december 1763 gegeven. Het bestuur is bevolen de opgedragen voorzorgen te nemen bij de verpakking van cardamom en conform het bevel van Heren XVII zal er geen indigo meer uit Malabar gestuurd worden. Heren XVII waren er zeer ontevreden over dat er meer indigo was gestuurd dan het monster van 63 lb. Dit was gebeurd om de uitslag van de aanbesteding door het bestuur te weten te komen en om na te gaan of er jaarlijks voor Nederland een goede hoeveelheid tegen 36 stuivers was te verkrijgen. Maar in de brief van 25 oktober 1763 was conform het bevel van Heren XVII verdere inkoop verboden. [fol. 92] Het zal het bestuur bevolen worden om, als er iets op proef wordt gestuurd, een nadere opdracht uit Nederland af te wachten. Het zal duidelijk zijn dat wegens de hoge prijs van de Malabarse rijst, Ceylon zoveel mogelijk rijst uit Batavia heeft ontvangen. Omdat de rijst die met de Schoonzicht en Hoop vanuit Bengalen naar Ceylon was gezonden zeer duur is geweest, is bij besluit van 27 juni 1765 het bestellen daar van rijst voorwaardelijk verboden. Het is het commandement Malabar opgedragen om het bevel van november 1739² om voor bedragen boven de f 40.000,- meerdere assignaties uit te geven, na te leven.

SURAT

[fol. 93] Heren XVII hadden gewenst dat er bij gebrek aan peper deze eerst naar Europa en China werd gezonden en dat er slechts bij overvloed dure Malabarse naar de voordelige markt in Surat zou gaan. Het eerste was al gebeurd en er zijn geen redenen om peper naar andere plaatsen dan Europa en China te zenden. De bestellingen van arak voor eigen gebruik zijn steeds uitgevoerd, zodat het aan het vorige bestuur ligt dat het wegens een tekort, voor een hoge prijs gekocht moest worden, zoals voor de bemanning van de Noord-Beveland. Heren XVII schreven dat de prijs van lange peper in Azië in vergelijk met die in Europa te laag was. [fol. 94] Ze moest daarom evenredig verhoogd worden, zoals met de kamfer uit Japan was geschied. De Hoge Regering voert daartegen aan dat de Compagnie daar met de Chinezen de enige handelaar is en de prijs kan bepalen. De lange peper groeit evenwel op meerdere plaatsen waar ook anderen handelen, zodat de prijs niet te beheersen

2 De datum is niet ingevuld.

is. Daarom moet men de markt volgen. Heren XVII menen dat het staafkoper dat de Engelsen in 1762 hebben aangevoerd, echt Japans is en vroegen om een monster. Het bleek echter Europees koper te zijn geweest, waarmee even goed paisas zijn te slaan en dat goedkoper is.)

Schoon anders het eerste tot witte en geele en het tweede, of Japansche, tot rode kopere werken althoos is gebezigt geworden, kunnende de Engelschen, als het Casteel in hare magt hebbende, omtrend het munten van peysen van Europisch rood koper de wet naar hun zin stellen, en daarenboven de muntgerechtigheid uitwinnen, gelijk het een en andere consteerd bij de aparte advisen van den oud directeur Drabbe, gedateerd 12^e junij 1763, waarmede wij vertrouwen dat U Wel Edele Hoog Achtb. geëerd requisiet, nopens dit articul van negotie zal zijn voldaan.

Fol. 94v-95r.

(Naar aanleiding van de tevredenheid van Heren XVII dat er te Batavia geen gebruik was gemaakt van de toestemming om het Japans staafkoper met 10 % onder de vastgestelde prijs te verkopen, bericht men dat ze te Surat voor 140 % werd verkocht onder zeer voordelige voorwaarden. In de aparte brief uit Surat van 15 december 1764 wordt gemeld dat er op nog hogere prijzen wordt gerekend, daar de afzet er weer mooi uitziet. Heren XVII merkten op dat, als er op de voorraden was gelet, er in 1757 niet 568½ lb kaneel in Surat en 844 lb te Broach was aangehouden, terwijl de overige 2224 lb naar Batavia waren gezonden. [fol. 96] Men voert aan dat die kaneel was aangehouden om als geschenk te dienen. Op de goedkeuring door Heren XVII van het bevel in de brief van 14 augustus 1762 naar Surat om alle aan bederf onderhevige goederen niet langer dan drie jaar aan te houden en de opmerking dat daarheen geen onverkoopbare of moeilijk te verkopen goederen verstuurd moesten worden, antwoordt men dat het tweede door de veranderingen in de handel door de Hoge Regering, noch door het bestuur ter plaatse van tevoren is te voorzien. Volgens Heren XVII zouden de bezwaren tegen het rondgezonden bevel van 23 juni 1761 aangaande het storten en afwegen van specerijen door verkoop bij de eerste storting ondervangen worden. Men antwoordt dat dit bevel was gegeven om zeker te zijn van het afwegen door de gezagvoerders van de schepen. [fol. 97] Op 17 juni 1765 is besloten er in zoverre vanaf te wijken dat de kisten ongeopend mogen blijven, als het bruto gewicht overeenkomt. Conform het besluit van 28 oktober 1763 zijn er geen schepen van minder dan 150 voet naar Surat gezonden. Daarom zijn de Renswoude, Lekkerland, Amerongen en Compagnies Welvaren gebruikt. Als er voorraad is, worden de buitenkantoren van de nodige uitrustingsgoederen voorzien. Bij besluit van 17 juni 1765 zijn de schulden te Mokka afgeschreven en die te Danda Rajapur voor de helft afgelost uit de boedel van wijlen de eerste facteur Johannes Sanderus en voor de andere door de vroegere tweede, nu fiscaal te Cochín, Van der Sleijde. [fol. 98] Voor de schuld te Ahmadabad van f 5850 is de Compagnie schadeloos gesteld voor tweederde ten laste van de boedel van wijlen de facteur P.A. de Bellon en voor eenderde, die de boekhouder De Wind bij besluit van 13 augustus 1765 in de kas heeft gestort. Daar hij door de Engelsen geprotegeerd wordt, is de schuld van de gouverneur van Cambay niet in te vorderen. In de vergadering over Surat van 17 juni 1765 is daarom besloten deze binnen de lijn te laten voortlopen in de hoop dat er nog eens iets van te innen zal zijn.

KHARG

Het bevel in de generale missive uit Nederland van 10 oktober 1764 om de vestiging op Kharg te sluiten is op 28 juni 1765 opgevolgd. [fol. 99] Op 25 juni is in tweevoud via Ceylon een briefje naar Malabar gestuurd om vandaar apart bij twee gelegenheden via Muscat naar Kharg door te zenden. Daarin is bevolen om maatregelen te nemen en zich allengs op sluiting voor te bereiden. In de vergadering van 15 augustus kwam het aan de orde dat de beslissing over de vestingwerken en de gebouwen door Heren XVII aan de Hoge Regering was gelaten. Alle leden hebben hierover mondeling of schriftelijk hun mening gegeven die in het besluit van die vergadering zijn te vinden. [fol. 100] Daar het afbreken van de vestiging-

werken, gebouwen en opstellen veel werk zou betekenen en om andere redenen, is besloten het gehele eiland Kharg weer aan de regent van Bandar-e Rig, door wiens voorouder het aan de Compagnie was afgestaan, aan te bieden, mits hij voor het fort Mosselstein en ander onroerend goed een redelijke prijs betaalt. Mocht deze sjeik daar niet op willen ingaan, dan zal het aan een andere tegen een redelijke prijs worden aangeboden. Als dat mislukt, dan wordt Kharg aan de eerstgenoemde regent om niet afgestaan, maar in alle genoemde gevallen onder de volgende schriftelijk vast te leggen onveranderlijke voorwaarden.)

Eerstelijk dat de Nederlandsche Maatschappij, als het haar behaagt, weer bezit van dit eiland en het een en ander kan koomen neemen, onder teruggave van zodanige penningen als zij er nu voor zal koomen te genieten, mits de werken en gebouwen in goeden staat gehouden zijn, dog zonder contributie van eenige gelden of dies waarde, ingevalle nu als een geschenk of voor niet mogte worden afgestaan.

Ten tweeden dat nimmer aan eenige vreemde Europeesche natie, hij zij wie hij zij, daar eenige inwooning zal mogen verleend worden. En ten derden dat de presente habitanten en inwoonderen van dat Eiland, in haare ongestoorde bezittingen en godsdienst oeffening moeten gelaaten worden, zoo deselve daartoe geneegen zijn. Dog des onaangezien zullen de residenten deese menschen tijdig moeten adverteeren van onse verhuizing, en aan haar de vrijheid laten om vandaar op te breeken en te gaan werwaards zij willen.

Fol. 100v-101v.

(Het geschut en de ammunitie mag door de residenten met een winst van éénmaal of tweemaal de waarde aan de nieuwe eigenaar van het eiland verkocht worden. Wenst deze ze niet, dan moet men ze naar Batavia meenemen. Alle goederen waarvoor vervoer schadelijk zou zijn, en vooral de handelwaren, [fol. 102] dienen contant verkocht te worden en de specerijen niet onder de vastgestelde prijs. De gallevat Draak moet conform het bevel in de brief van 27 maart 1765 naar Batavia komen. De vaartuigen die niet naar hun waarde zijn te verkopen, dienen gekonvooiëerd door een schip dat naar Kharg ging, naar Malabar te varen en vandaar in de gunstigste tijd over Ceylon via Straat Malakka naar Batavia. Conform het besluit van 11 maart 1762 zullen ze worden ingezet om door patrouillering de kleinevaart langs Java's Oostkust tegen zeeroovers te beschermen. Aangezien de Walcheren en Kronenburg, die op 29 maart en 31 mei 1765 naar Kharg zijn gegaan, alweer vertrokken zijn, wanneer deze bevelen daar ontvangen worden, [fol. 103] moet één van de vier schepen die naar Surat gaan, de vaartuigen konvooiëren en de dienaren en goederen meenemen. Deze bevelen zijn naar Surat en Malabar gezonden. Overeenkomstig het besluit van 15 augustus 1765 is het bestuur te Surat gemachtigd om tegen midden februari 1766 de Welvaren of Renswoude naar Kharg te zenden. Volgens het hoofd van de zeemacht schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh en andere zeevaartkundigen kan in die tijd veilig van Surat naar Perzië gevaren worden. Eén van deze schepen dient de dienaren en de goederen die per september 1766 niet zonder nadeel te verkopen waren, mee te nemen. De residenten Johannes Wilhelmus Buschman en Pieter Houtingh en de schipper van dit schip [fol. 104] moeten conform het naar Kharg gezonden uittreksel uit het besluit van 15 augustus 1765 via Kharg varen om te proberen daar de specerijen tegen de vastgestelde prijs en de andere goederen met niet te veel verschil met de eerdere prijzen te verkopen. Wat dan overblijft moeten zij naar Malabar brengen. De residenten zijn ernstig gewaarschuwd geen goederen of schulden te Kharg of Muscat achter te laten op straffe van persoonlijke belasting daarmee. Zij kregen tevens toestemming om een bekwame dienaar en iemand met verstand van de handel naar Muscat te zenden om, bijgestaan door een tolk, de situatie van de handel in de Perzische Golf als facteurs te verkennen. [fol. 105] Op Kharg kan een inlandse tolk met het huidige salaris van f 24,- worden achtergelaten om het bestuur te Surat en Malabar van gunstige mogelijkheden tot handel op de hoogte te houden. Al deze facteurs moeten naar de besturen van Surat en Malabar en deze op hun beurt naar Batavia prijscouranten zenden van de handel te Kharg, Muscat en in de gehele Perzische Golf. Het bestuur te Surat is gevraagd welke bezoldiging deze facteurs per jaar op zijn minst moeten krijgen om van te leven. Na goedkeuring zal

het deze uitbetalen. Tenslotte wordt uitgelegd dat de vorderingen geen betrekking op Kharg hebben, maar oude Perzische vorderingen betreffen die, hoewel dispaaraat, binnenlijns doorlopen.

JAVA'S OOSTKUST

[fol. 106] Heren XVII hadden geschreven dat ze er op vertrouwden, dat als de vorsten en onderdanen geen reden tot ongenoegen werd gegeven, alle tweedracht uitgesloten zou zijn. Zoals reeds was opgemerkt in de generale missiven van eind december 1763 en 1764, was door de getroffen maatregelen en de prijzenswaardige ijver van de gewezen gouverneur Willem Hendrik van Ossenberg iedere onrust onderdrukt. Er wordt alles aan gedaan dit zo te laten voortduren. Heren XVII hadden de gouverneur-generaal opgedragen om na te gaan of de timmerwerf te Rembang geen geringe inkrimping kon velen. [fol. 107] Op zijn voorstel kon slechts bedacht worden de visitateur-generaal op te dragen na te gaan of er in de laatste tien jaar geen buitensporige kosten waren gemaakt. Om er achter te komen of er geen excessieve uitgaven zijn gedaan, moeten de bazen van de timmerwerven te Batavia en op Onrust opgeven wat er de laatste vijf jaar aan te Rembang gebouwde vaartuigen werd besteed. Gouverneur Johannes Vos moet opgeven hoe er op de timmerwerf te Rembang te bezuinigen is. Op grond van deze informatie zal de Hoge Regering daartoe de nodige maatregelen treffen en Heren XVII daarvan op de hoogte stellen. Naar aanleiding van vragen door Heren XVII, [fol. 108] rapporteert men dat het terecht verboden werd, dat de kanonnetjes die te Gresik worden gegoten, van ijzer of metaal zijn, maar inderdaad alleen door inlanders van gemengd rood en geel koper zijn gemaakt. Daar er bij veiling niet meer dan de intrinsieke waarde van 40 stuivers de reaal zwaarte voor te krijgen was, is bevolen het afgekeurde payment daarvoor af te stoten. Op de opmerking die Heren XVII daarover hadden gemaakt, geeft men aan dat dit, zoals reeds in de generale missive van eind december 1764 is gemeld, een vergissing was en dat het payment voor 30 stuivers het reaal zwaarte werd afgezet. Heren XVII hadden zich er bij neergelegd dat de residenten aan de vorstenhoven, Jan Christoffel Beuman en Dirk van der Sluijs, uit inschikkelijkheid tegenover de susuhunan en de sultan tot opperkooplieden waren bevorderd. [fol. 109] Maar ze vonden het beter dat zulke verzoeken in de toekomst werden afgewezen. De Hoge Regering meent evenwel dat, nu er precedenter zijn, het afwijzen van zulke verzoeken zeker ongenoegen zal geven.)

Maar ook dat men thans zo weinige subjecten vinden kan om tot die diensten g'employeerd te worden, wijl de meeste dienaaren daarvan om dies lastigheid zoowel als schadelijkheid, dewijl hunne inkomsten op verre na niet toereikende zijn, ter goedmaking der depences welke zij verplicht zijn te doen, liefst willen weesen g'excuseert. En dus de zulke welke men daartoe verkiest, wel eenig faveur meriteeren, waarom en om de vorsten te voldoen, wij ook hopen dat U Wel Edele Hoog Agtb. het inwilligen van diergelijke verzoeken zij ook voor den aanstaande zullen gelieven te laten welgevallen.

Fol. 109r-v.

CHERIBON

([fol. 110] Heren XVII waren in hun genoemde brief van mening dat de inlander te Cheribon vrij ver van de Compagnie verwijderd was geraakt. De Hoge Regering oordeelde dat ze tegen iedere knevelarij en mishandeling had gewaakt. Zoiets heeft de onlangs tot raadordinaris bevorderde resident Pieter Cornelis Hasselaar zeker niet gedaan. Men verwijst naar wat hij in de marginale beantwoording op het extract uit de brief uit Nederland van 10 oktober 1764 daartegen heeft aangevoerd. Dit is bijgevoegd.

BANTAM

Voor Bantam wordt eveneens naar het bovengenoemde marginale antwoord verwezen. Slechts wijst men er op dat het vermoeden van smokkel van peper niet opgaat. In deze

jaren werd [fol. 111] er uit Bantam te Batavia de aanzienlijke hoeveelheid van 3.614.572 lb peper aangevoerd, wat binnenkort nog wel zal vermeederen.

BATAVIA

Heren XVII hadden wel goedgekeurd dat volgens het bevel de Engelse schepen van het nodige waren voorzien, maar niet dat daar een buitensporige verschaffing van zeildoek bij is geweest, omdat de Compagnie daar zelf gebrek aan had. Waarschijnlijk wordt op 120 rollen zeildoek gedoeld die bij besluit van 19 januari 1762 op het verzoek om 200 rollen aan de Engelse commandeur John Bladen Tinker zijn geleverd. Dit is geschied op grond van de in de brief van 9 april 1761 aanbevolen hulp en omdat [fol. 112] wat in mei en juni gewoonlijk uit Nederland zou worden aangevoerd, deze levering toestond. Er waren toen 1397½ rollen Hollands zeildoek en 286 rollen Bengaals. Als er ook maar enig eigen tekort door zou ontstaan, zal er van iedere verstrekking worden afgezien. De opmerking van Heren XVII sloeg ook op het laten repareren van Engelse schepen op de werven van de Compagnie, zoals het herstel van de *La Baleine* en *The Panther* op Onrust, waartoe op 8 december 1763 was besloten. Deze schepen konden evenwel zonder herstel geen zee kiezen en Heren XVII hadden in de brief van 9 april 1761 bevolen om in dat geval, zelfs aan Engelse schepen, hulp te bieden. Ze hadden tevens opgemerkt dat Compagnies eigen schepen vaak ongekalefaterd uit Batavia vertrokken. [fol. 113] Men voert aan dat de Hoge Regering, zowel als de schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh daartegen waken, als de middelen daartoe maar niet ontbreken. Naar aanleiding van de opmerking dat er geen afschrift naar Heren XVII was gestuurd van de brief van 25 april 1762 van de schipper van de *Vrouwe Kornelia Hillegonda*, *Simon van Dalen*, over de afpersing door kapitein *Affleck* in Straat Sunda van vlees en spek, wordt deze zoals genoemd in het besluit van 30 april 1762 alsnog verzonden. Heren XVII waren van mening dat er sinds de in mei 1763 gezonden schepen en volk, daaraan geen gebrek meer zou zijn. Men is zeer dankbaar voor de verzonden schepen. [fol. 114] Helaas ontbreken de zeevarenden om ze te bemannen en het gebrek aan militairen is nog even groot. Buiten Ceylon hebben alle kantoren en Batavia gebrek aan volk. Dat blijkt uit de meegezonden korte opgave van personeel te Batavia per half oktober 1765 en uit de meest recente gegevens voor de overige kantoren met daarbij hoe groot het tekort is vergeleken met het in vreedstijd wenselijke aantal. Daarmee wordt aangetoond hoe gegrond de klachten van de Hoge Regering zijn en dat er allerwege terecht om versterking wordt gevraagd. [fol. 115] Men hoopt dat Heren XVII hierdoor overtuigd worden van de noodzakelijkheid om aan het herhaalde en dringende verzoek om versterkingen te voldoen. De monsterrollen van het garnizoen te Batavia en buitenposten zullen volgens voorschrift per drie maanden worden opgemaakt. Ze worden meegezonden. Zolang het hof te Madrid geen nadere stukken overhandigt, zal het plakkaat van 21 mei 1762 tegen het kopen van slaven die Spaans onderdaan zijn, gehandhaafd worden. Ook de herhaalde opdracht in de brief van 29 maart 1756 om vorderingen [fol. 116] op gerepatriëerde dienaren direct in Azië vast te leggen, is sindsdien nagekomen en zal opgevolgd blijven. De bevordering van schipper *Dirk Wagtels* tot kapitein-ter-zee wegens zijn houding in Straat Sunda tegenover het getier van de Engelsen, zijn weigering zijn schip te laten visiteren of er bemanning uit te laten nemen, zoals anderen hebben ondergaan, zal er met de aansporing van Heren XVII zeker toe leiden dat men zich niet door ijdel geschreeuw, noch verbale bedreiging laat intimideren. Naar aanleiding van het besluit van 25 mei 1762 om Nederlanders uit vreemde schepen te halen zal er, overeenkomstig de missive van 1 mei 1619, niet slechts voorzichtig gehandeld worden, maar ook rekening gehouden worden met de veranderingen sindsdien [fol. 117] en de met de huidige situatie ten opzichte van Europese natiën. De verwachtingen die Heren XVII van een goed bedreven textielhandel hebben, zullen inderdaad pas uitkomen, als de gegeven bevelen tegen particuliere handel worden opgevolgd. Uit de aanzienlijke verkoop van textiel in de twee laatste jaren vergeleken met die in de voorafgaande tijd blijkt het nut van de genomen maatregelen. Daarom waakt men, en laat men waken, tegen smokkel. Het

verbod in de brief van 11 november 1762 tegen [fol. 118] het vervoeren van porselein door particulieren naar Nederland en het laten repatriëren van dienaren van wie het dienstverband nog niet is verstreken met behoud van gage, zal gehandhaafd worden. Op de klachten in de brief van 10 oktober 1762 over gebrek aan boter hadden Heren XVII geantwoord dat die op andere kantoren tegen zeer lage prijzen was verkocht. De schaarste was dus in Azië veroorzaakt en bij behoorlijk beleid zou er, naast wat er van andere kantoren was gevraagd, geen 60.000 lb tegen de excessieve prijs van 12 stuivers uit de Kaap de Goede Hoop besteld hebben hoeven worden. Men voert daartegen aan)

--- dat, gelijk U Wel Edele Hoog Achtb. zelfs aanmerken, toen wij in anno 1759 200 vaten van dat suivel vorderden, ons restant groot was onder ultimo oktober 650 vaten, hebbende den verthier dat jaar bedragen 398 vaten. En dat, dewijl men geen voldoening dier petitie verwagten konde voor ultimo juni 1761, of een jaar en agt maanden daar aan, in welken tijd gerekend na bovengemelde consumptie er vereischt wierden 663 vaten en dus 13 minder als onzen geheelen voorraad bedroeg, wij, mits de daarop gevolgde non voldoening van al de voormelde 200 vaten, ons verplicht hadden gevonden voorzichtigheids halven in tijds te moeten zorgen ter bekoming van een volstrekt onontbeerbare consumptible whaare, en extraordinaire middelen in het werk stellen, welke wij egter hoopen dat niet weder zullen behoeven bij der hand genomen te worden.

Fol. 118v-119r.

(Bovendien is de verkoop van boter op andere kantoren, zoals Ternate en Makassar, niet uit overvloed geschied, noch was ze van enige belang, daar er kort daarna weer andere ingekocht moest worden. De ontvangen memorie hoe [fol. 120] de eerder door de kamers Amsterdam en Zeeland toegezonden kruitmolenstenen onder de nodige voorzorgen zonder gevaar gebruikt moeten worden, is aan de baas van de kruitmaken ter opvolging overhandigd. Bij de ontvangst van de brief van Heren XVII op 15 juni 1765 is het gecoöpteerde lid van de Raad van Justitie mr. Pieter Willem Lammens volgens het bevel hieruit ontslagen en is zijn gage beëindigd. Hij mag als advocaat voor de twee rechtbanken optreden en als raadgevend advocaat fungeren. Eveneens volgens opdracht wordt de opperkoopman en gewezen hoofdadministrateur te Houghly en verkozen resident te Cheribon Robbert Hendrik Armenault de betaling van $4\frac{1}{2}$ % rente per jaar opgelegd over zijn aandeel in de 170.000 ropia's die uit de kleine kas te Hooghly zijn gestolen. [fol. 121] Voor de maatregelen die Heren XVII afwachten om de Compagnie te behoeden voor schade door fraude in Bengalen, wordt verwezen naar de generale missiven van 20 oktober en 31 december 1764. Men verzekert dat er bij het herstel en de bouw van nieuwe vestingwerken en de verbetering van andere kruithuizen grote zuinigheid is betracht. Daar zal scherp op worden gelet. De bouw van een hecht en sterk kruutmagazijn zal f 15.825 kosten. Er werd allerwege gemeend dat het buskruit slecht was verdeeld, doordat er aan de hele oostzijde van de stad geen bergplaats voor was. [fol. 122] Naar aanleiding van het ingewilligde verzoek van de arakbranders van 17 december 1762 om niet meer dan zes maanden per jaar te hoeven stoken, hadden Heren XVII opgemerkt dat Java's Oostkust beter uit de voorraad te Batavia kon worden voorzien. Men antwoordt dat men met de toestemming geen bijzonder doel heeft gehad en dat men er de prijs niet mee heeft willen verhogen, maar er slechts de grote voorraad mee heeft willen verminderen. Dit is gelukt en daarom is op verzoek van de arakbranders op 13 september 1763 weer toestemming voor het branden gegeven. De arakbranderij op Java's Oostkust is er slechts één. Bij besluit van 7 mei 1765 is deze een recognitie van 48 leggers per jaar voor de Compagnie opgelegd, die dit kantoor ten goede komt. [fol. 123] Daarom is deze branderij gehandhaafd. Heren XVII hadden er op gewezen dat de staatrekening in Azië over 1761/62 een tekort aanwees en dat het kapitaal daardoor vergroot was. In de brief van 30 september 1760 was het afgekeurd dat het kapitaal in Azië jaarlijks ten koste van de staatrekening in Nederland werd vergroot. Het is niet in het belang van de Compagnie om tekorten in Azië uit Nederland goed te maken. De Hoge Regering had daarop reeds in de brief van 20 oktober 1764 uitgebreid op geantwoord.)

Egter buyten des nog betuygen ons vertrouwen dat U Wel Edele Hoog Achtb. zig wel zullen gelieven gepersuadeert te houden, dat wij, niettegenstaande de tegenwoordige gesteldheid der tijden, welke in vergelijking van vroegere dermaten verslimmert zijn dat men er zeedert 's Compagnies zeet in deese gewesten geen voorbeeld van opnoemen kan. Alzo onse competitieuren de Engelschen genoegzaam om de geheele west van Indiën (Ceylon alleen uytgezondert) den meester speelen en de zaaken naar hun zin derigeerende, ons zoowel daar, als om de noord en oost door allerley indirecte wegen en middelen, en voornamentlijk door haren particulieren sluikhandel, alle mogelijke afbreuk doen.

Fol. 123v-124r.

(De Hoge Regering zal er evenwel alles aan doen om door vermeerdering van de retouren alle bedenkingen tegen de groei van het kapitaal in Azië weg te nemen. Dat blijkt uit het aanzienlijke retour in 1764 van f 10.939.801, en men hoopt dat dit ook met het retour van 1765 het geval zal zijn. Heren XVII hadden gevraagd om de mening van de gouverneur-generaal over het trekken van grote sommen op assignatie, [fol. 125] het bestellen van grote hoeveelheden geld en andere middelen om de tekorten in Azië goed te maken, maar zelfs om het kapitaal daar te vergroten. Overeenkomstig wat deze daarover aanvoerde, ontkent men dat dit is geschied. Het gebeurde wel)

--- om de Comp^e. te doen gaudeeren van het advans van $7\frac{9}{13}$ per cento welke den telleren gekort worden, mitsgaders om uit te winnen de risico van de zee als anderzints, welke de Comp^e. bij uitzending van geld onweedersprekelijk moet ondergaan.

Dat van die g'accepteerde penningen al aanstonds een nuttig gebruik heeft kunnen worden gemaakt en ook gemaakt is, door daarvan een goede somma te employeeren tot aflossing van genegotieerde gelden, die anders zouden hebben moet blijven voortlopen, en dus bij de Comp^e. geprofiteerd de intrest penningen, die anderzints zouden hebben moeten werden betaalt, ongerekent dat veele andere articulen haar voortgang hebben genomen, welke bij het tegendeel zoo spoedig geen effect zoude hebben kunnen sorteeren.

Dat de geldeisschen uit Nederland in die tijden, ook na dato, zijn gereguleert na de voormelde g'accepteerde somma, 'tgeen nader bevestigd word door dit bewijs dat die petitiën die van voorgaande jaaren op verre na in grootheid niet hebben g'evenaard.

Dat uit het g'allegueerde dienthalven blijkt dat in het doen der geldeisschen, buyten dat deselve op verre na niet compleet zijn voldaan, niet te breed is te werk gegaan. Zoals dat nu ten klaarsten bewezen word, dewijl men niettegenstaande de volgens qualificatie bepaalde 20 tonnen schats, reets in de maanden April en volgende niet alleen zijn geteld, maar ook bereets genoegzaam g'employeert zijn geworden.

Fol. 125v-126v.

(Op de $57\frac{1}{2}$ ton die uit Bengalen werd besteld, kon door gebrek tot op heden maar f 1.672.814 voldaan worden, op de bestelling van 16 ton uit Ceylon maar f 556.214, op die uit Coromandel [fol. 127] $16\frac{4}{5}$ ton maar f 1.205.614. China moest voor de daarheen gezonden peper en tin van de aanmerkelijke som van f 1.509.314 voorzien worden om wat aan de uit Nederland ontvangen contanten en goederen voor 1766 en de komende stille tijd ontbrak, te verschaffen. Als er geen tekort te Bengalen zou zijn, dan zouden er vier schepen vandaar naar Nederland gezonden zijn. Daaraan twijfelt men nu. Wegens de goede rendementen is het bestuur sterk aangeraden om geldtransacties aan te gaan. Of dat lukt is onzeker, maar men hoopt het wel en evenzeer dat Heren XVII de genomen maatregelen zullen toejuichen, zowel als de toestemming aan het bestuur op Ceylon om geld op assignatie naar Nederland op te nemen. [fol. 128] Geldgebrek daar zou zeer slecht zijn en dat hoopt men zo te voorkomen. De overwegingen van de gouverneur-generaal over vermindering van de uitgaven te Batavia, Java's Oostkust, Bantam en Cheribon zijn in 1763 met het naschip Bronstee verloren gegaan. Ze zijn dat jaar nogmaals met de voorloper Baarzande verstuurd en moeten al wel zijn ontvangen. Men hoopt dat ze aan de verwachtingen hebben voldaan. De gouverneur-generaal had geen tijd eerder aan zijn belofte te voldoen, wat Heren XVII hadden begrepen. Men zal opletten dat op de buitenkantoren zuinigheid wordt betracht, wat uit de

brief van 8 mei 1765 betreffende [fol. 129] Makassar, Malakka, Sumatra's Westkust en Bandjarmasin voldoende is gebleken. De Hoge Regering is dankbaar voor het in haar gestelde vertrouwen en voor de goedkeuring van het bevel aan de buitenkantoren om jaarlijks een opgave te doen van de debiteuren, zodat de oninbare posten afgevoerd kunnen worden. Dan kan er aangespoord worden om de uitstaande vorderingen te innen. Zo zal de staatrekening in Azië realistischer zijn. Heren XVII hadden het bevel om geen interest te rekenen over retouren waarvoor geen geld was geleend, goedgekeurd, en daarbij opgemerkt dat het onredelijk is dat de interesten alleen worden gedragen door kantoren [fol. 130] die geen fondsen voor de handel hadden ontvangen, waarop toch ieder recht heeft. Men laat zich hier verder niet over uit, daar het uit de brieven duidelijk zal zijn gebleken dat Bengalen en Coromandel, waar het meeste geld wordt geleend, steeds zijn voorzien van zoveel zilver en goud als uit Nederland werd ontvangen. Bovendien wordt er in Azië goud verzameld of ingekocht, ja in 1763, 1764 en 1765 zijn uit de voorraad courante munt in Batavia, die op assignatie of anderszins was verworven, Bengalen van zilver en Coromandel van goud voorzien, zonder dat de bestellingen vandaar geheel uitgevoerd konden worden. De Hoge Regering begrijpt daarom niet wat met de woorden kantoren niet voorzien van fondsen voor de handel wordt bedoeld. [fol. 131] Zoals gezegd, al het goud en zilver dat te Batavia of daar via een kantoor uit Nederland werd ontvangen, is met een aanzienlijk gedeelte van te Batavia ontvangen contanten naar Bengalen en Coromandel, waar uitsluitend geld wordt geleend, gezonden. Bovendien zijn er bij besluit van 12 augustus 1763 over gelden die in Bengalen werden geleend, geen interesten meer gerekend. Het bevel om, afgezien van de ongelukkige omstandigheden van de oud-directeur van Bengalen Adriaan Bisdom, zulke zaken van verantwoording en vergoeding niet meer, zoals met hem, onder ongebruikelijke akten van onderwerping ter afdoening aan Heren XVII over te dragen, maar in Azië voor hun vertrek af te doen, zal worden uitgevoerd. [fol. 132] Heren XVII hadden niet ingestemd met de berekening door de visitateur-generaal van de inkomsten bij de suikerhandel over 1751 tot 1760 tot een bedrag van f 2.012.793. In een contrarekening toonden ze aan dat er te Surat in dezelfde periode een verlies van f 1.077.884 op was gemaakt en dat er, zolang er geen salpeter als ballast voor de retourschepen was te verkrijgen, er jaarlijks 6 miljoen pond poedersuiker en 140 à 150 duizend pond kandijsuiker voor Nederland en de kantoren in Azië waar het wordt verkocht, geaccepteerd kon worden. Meer mocht er niet aangenomen worden en wel bij inschrijving tegen de laagste prijs, mits deugdelijke soort. De Hoge Regering mocht over de verzending naar de kantoren beslissen. [fol. 133] Men verwijst naar de generale missive van 31 december 1762 waarin hierover uitgebreid is gesproken. Over dit voor de Compagnie en de kolonisten belangrijke punt is op 15 juni 1765 aan de directeur-generaal verzocht op te geven hoeveel suiker er in de pakhuizen was en te informeren hoe groot de leverantie en het gewas van dit jaar van de tachtig suikermolens bij gissing zou zijn. Dan zou bepaald kunnen worden in hoeverre aan de opdracht tot levering was te voldoen. Op 21 juni is het rapport ontvangen waarin werd aangegeven dat per 19 juni de voorraad uit 1.402.587 pond poedersuiker en 189.785 pond kandijsuiker bestond. [fol. 134] Volgens een bericht van de kapitein van de Chinezen schatten de suikermolenaars de komende leverantie op 25.800 kanasters, wat bij gemiddeld 3 pikol het kanaster op 9 miljoen pond uitkomt. Zonder grote droogte of teveel regen zou het wel 8000 kanasters meer kunnen zijn, maar bij zulke omstandigheden zou het wellicht 6000 kanasters minder zijn. De levering op Java's Oostkust en Cheribon kan op grond van eerdere jaren wel 1½ miljoen pond zijn. De directeur-generaal berekende dat er tot eind juni 1766 voor de buitenkantoren 6.205.750 pond, voor Nederland 1.000.000 pond, voor de huishouding en jaarlijkse verstrekking aan de schepen 300.000 pond, dus samen 7.505.750 pond nodig was. [fol. 135] Dit gaat de zes miljoen pond die Heren XVII vaststelden, ver te boven. Daarbij hangt de opbrengst zeer af van het weer. Om de redenen genoemd in het besluit van 21 juni 1765 en omdat de eigenaars en huurders van de molens in de veronderstelling dat ze de suiker als gewoonlijk zouden kunnen afzetten, reeds de vereiste kosten hadden gemaakt, alsmede omdat naar verwachting al de suiker uit de Bata-

viase molens met winst kon worden verkocht, is besloten deze in zijn geheel te accepteren. Maar van suiker uit Java's Oostkust en Cheribon wordt geheel afgezien, temeer daar deze te Surat en Malabar van slechtere kwaliteit dan de Bataviase bleek te zijn en ook nog ongewild. De uitvoering van dit besluit is echter uitgesteld [fol. 136] tot de vergadering van 19 augustus 1765, waarin de brief van Heren XVII van 10 oktober 1764 werd behandeld. Op grond van de bijgesloten adviezen van de gouverneur-generaal en de schriftelijke dan wel mondelinge van de raden is besloten onbeperkt suiker af te nemen, daar er gemiddeld over de laatste acht jaar door de Jakatrane en Bantamse molens niet meer dan 6.093.418 pond poedersuiker per jaar is geleverd. Er moet immers op het welzijn van de kolonisten gelet worden. De Hoge Regering laat zich niet uit over de bovengenoemde berekening van de visitateur-generaal en de contra-berekening van Heren XVII. Mede op grond van de argumenten in het besluit van 21 juni 1765 [fol. 137] is besloten dit jaar en in het vervolg alle eerste en tweede soort poedersuiker uit de Bataviase en Bantamse molens te accepteren. Leverantie zal niet slechts aan de goedkoopste aanbieder gegund worden, omdat prijsverlaging zonder totale ondergang van de molens, flauwte in andere zaken en verval van de ingezetenen uit de suikerhandel hun inkomen trekken, onmogelijk is. Men hoopt dat Heren XVII hiermee tevreden zijn. Daar in het advies van de directeur-generaal, zowel als dat van de gouverneur-generaal, voor Surat 300.000 pond meer werd berekend, is besloten van de door de jaren binnenkomende suiker, [fol. 138] geschat op 6 miljoen per jaar, ongeveer 1 miljoen pond voor Nederland te bestemmen, ter belading van drie schepen van 150 voet 2.700.000 pond voor Surat, voor één schip voor Malabar 800.000 pond, voor Japan gemiddeld per jaar 1.200.2000 pond. De overblijvende 300.000 pond is bestemd voor de bestellingen uit de Oosterkwartieren, Ceylon, Coromandel en Kaap de Goede Hoop. Conform het bevel van Heren XVII zal er jaarlijks 150.000 pond kandisuiker aangenomen worden ter verdeling door de directeur-generaal. Overeenkomstig wat Heren XVII bevolen hebben is om inzicht te krijgen in de suikerhandel [fol. 139] aan de besturen op Coromandel, Ceylon, Malabar en Surat opgedragen om jaarlijks een rekening van de verhandelde suiker aan Heren XVII en de Hoge Regering te zenden. Daarbij is de contra-berekening door Heren XVII meegezonden om daar hun commentaar op te leveren. De overige kantoren vallen hier buiten daar ze slechts suiker voor eigen gebruik ontvangen. In die contra-berekening wordt opgemerkt dat de Suratse ropia's in Bengalen verlies zouden geven, maar ze geven daar minder verlies dan het baarzilber, namelijk respectievelijk $1\frac{43}{64}$ % en $2\frac{31}{32}$ %. Op verzoek van Heren XVII wordt een bericht van de visitateur-generaal meegezonden, waarin wordt aangegeven welke posten er onder de 2 % Bataviase onkosten vallen. [fol. 140] Daarmee worden de goederen belast. Tevens is aangegeven welke posten onder de 2 % onkosten vielen, waarmee de suiker die tussen 1751 en 1760 te Surat werd verkocht, is belast.)

Terwijl gemelde visitateur generaal daarbij teffens elucidatie geeft op de remarque Uwer Wel Edele Hoog Achtb. dat onder ultimo augustus 1761 in voorszijde directie per restant gebleeven zijnde 576743 $\frac{3}{8}$ lb. suiker, deselve bij de gemelde reekening met een somma van f 68683.13.8 en dus f 18094.4.8 hoger dan bij de boeken afgesloten zijn. En eindelijk ook nopens 88171 lb. suiker welke ter bevreesing van UWel Edele Hoog Achtb. bij de meermelde reekening in credit zijn gebragt, daar deselve in anno 1758 bij de overrompeling van Dendarayapour zijn t' zoekgeraakt. En aan welk berigt voor zooverre de voorschreeve gerequireerde elucidatie betreft wij ons in eerbied refereeren.

Fol. 140r-v.

(Na de beantwoording van de brief van Heren XVII van 11 oktober 1764, gaat men over tot die van 25 oktober. [fol. 141] Van de vloot voor 1764/65 zijn voor de kamer Amsterdam de Compagnies Welvaren, Ouderamstel, Vrouwe Geertruida en Landskroon aangekomen, voor de kamer Zeeland de Burch, voor die van Delft de Bleiswijk, voor die van Rotterdam de Walenburg, voor die van Hoorn de Oosthuizen en voor die van Enkhuizen de Baarzande. Van de vloot voor 1763/64 zijn voor de kamer Zeeland de Vredenhof, Voorland en Pallas aangekomen en tenslotte de Nijenborg die onder de vloot van 1762/63 viel. Behalve

de Burch en Bleiswijk die reeds in de brief van 8 mei 1765 zijn vermeld, zijn er dus sindsdien 11 schepen gearriveerd. De Hoge Regering is erkentelijk dat de kamers werd toegestaan om het vastgestelde aantal manschappen per schip met 20 à 25 te verhogen en dat de kamers Amsterdam en Zeeland is opgedragen om naast de vloot van 28 schepen enige schepen te huren, of te kopen om een aanzienlijk aantal militairen naar Kaap de Goede Hoop over te brengen. [fol. 142] Daar kan met hen de zo noodzakelijke aanvulling met militairen op de uitkomende schepen geschieden. Men hoopt dat zo het gebrek aan militairen en zeevarenden eindelijk wordt opgelost. Zonder een krachtige versterking ziet de Hoge Regering niet hoe het verder kan gaan. De roep om volk, vooral om militairen wordt overal steeds sterker, maar in het bijzonder in de Grote Oost, waar de zaken zo zijn dat er een buitengewone versterking nodig is. Banda vraagt 400 man waaraan men, evenals aan de behoefte van andere vestigingen, slechts kan voldoen met een buitengewone zending op de uit Nederland verwachte schepen. [fol. 143] Van het in het midden van oktober 1765 zwakke garnizoen te Batavia van 1441 koppen kan niets gemist worden. In afwachting van de door Heren XVII genomen maatregelen herhaalt men het verzoek om manschappen. Men hoopt dat Heren XVII het voorgaande in overweging nemen. De kantoren moeten om gevaar te vermijden met militairen versterkt worden en daarom dient men de aangekondigde maatregelen daadwerkelijk te nemen. Er zouden eventueel evenveel zeevarenden gestuurd kunnen worden, die dan in Azië tot militair worden gemaakt. Zulke verzoeken om overplaatsing zijn al vele malen gedaan. [fol. 144] Tussen 1 januari tot eind september 1765 zijn er tot groot verdriet in de hospitalen 1348 mensen, militairen, zowel als zeevarenden en ambachtslieden overleden. Van de 5753 koppen die op 19 schepen uit Nederland zijn vertrokken, kwamen er in die periode niet meer dan 4048 koppen aan, inclusief de 43 die uit het ontplofte schip Pijlswaard zijn gered. Dat is dus 1705 koppen minder. In dezelfde periode zijn er 668 militairen naar de buitenkantoren gezonden, terwijl er thans 74 militairen en 27 ambachtslieden die hun tijd hebben uitgediend, zullen repatriëren. Zij waren, zoals de laatste vier jaar is geprobeerd, niet te bewegen om tegen extra gage bij te tekenen. Van de zeevarenden repatriëerden er met het naschip en over Bengalen, Ceylon en China met elk vier retourschepen 1353 koppen. Dit is in totaal met de 900 man die met de 9 schepen uit Batavia zullen meegaan, 2253 man is. [fol. 145] Met de militairen en ambachtslieden komt dan het totaal aantal vertrekkenden op 3702, terwijl het aantal aankomenden ten hoogste 4048 is, of 346 meer. Dat lost het tekort niet op. De twee schepen van de tweede vloot van 1763 de Sloterdijk en Radermacher zijn helaas zeker verongelukt. Afschriften van de brieven en papieren, en van de soldijboeken die met deze schepen megingen, zijn deels met de eerste, deels met de tweede vloot van 1764 meegezonden. Bij besluit van 28 mei 1765 is het opperhoofd van het soldijkantoor bevolen om jaarlijks duplicaten van de uitreisboeken van de andere kamers aan die van Amsterdam te zenden. Volgens bevel zullen met het naschip afschriften van de brieven en registers die met de tweede vloot zijn meegegaan, meegestuurd worden. [fol. 146] De Hoge Regering heeft nota genomen van de foute berekening van de Chinese taël die in de toegezonden liquidatie van de retouren tot 1763 was opgenomen. In de liquidatie in Azië zal de verbetering worden opgevolgd, zoals in die van 1764 en 1765 reeds is geschied. Deze worden hierbij aangeboden. De waarde van de gezamenlijke retouren, zowel van Batavia, als van Ceylon, Bengalen en China met de 25 schepen in het najaar van 1764 en voorjaar van 1765 bedraagt f 10.939.801. De kamer Amsterdam overschrijdt zijn quotum met f 1.861.042, die van Zeeland met f 1.776.080, ofwel samen f 3.637.122. De kamer Delft staat f 97505 achter, die van Rotterdam f 1.560.440, die van Hoorn f 873.217 en die van Enkhuizen f 1.105.960, ofwel samen f 3.637.122.)

De tedoene remonstratiën van wegens Haar Hoog Mogende aan het hof van Groot Brittangniën om door de Engelschen in Bengalen te doen nakomen de haar bereeds door haare directeuren in 1762 gegevene ordre om onse ministers vrijheid te laten salpeeter in te koopen, waar zij het goedvinden, hoopen wij van herten dat van een goede uitwerking mag zijn tot 't verleenen van nadere beveelen aan de Calcatsche ministers en deze deselve

ook zullen naakomen.

Fol. 146v-147r.

(Voor de verwerving van salpeter wordt verwezen naar de brieven die direct uit Bengalen zijn verzonden. Bovendien heeft de gouverneur-generaal aan de Hoge Regering lezing gegeven van zijn aparte brief aan de directeur te Bengalen, waarvan hij een afschrift heeft ontvangen. De Hoge Regering is dankbaar voor de goedkeuring van de provisioneel toegekende rangen en gages. [fol. 148] Ze verzekert dat ze slechts bij bijzondere verdiensten voordrachten zal doen tot bevordering naar rangen hoger dan die in de reglementen zijn voorgeschreven. De Hoge Regering dankt Heren XVII voor de verlenging van het octrooi van de Opium Sociëteit voor twee jaar op de huidige voorwaarden. De Sociëteit is op de hoogte gesteld. Men dankt namens haar voor deze verlenging en vraagt een gunstig antwoord op het verzoek in de brief van 17 oktober 1761. Het spijt de Hoge Regering dat Heren XVII hebben bevolen, dat gewone en buitengewone leden van de Raad van Indië bij aanvaarding van hun ambt een nieuw vijfjarig contract moeten tekenen en bij eerder aftreden niet meer mogen genieten van de gage, emolumenten en voorrechten verbonden aan dit ambt. [fol. 149] In de brief van 17 september 1737 was immers het oude voorrecht om tussentijds zonder verlof van Heren XVII te repatriëren bevestigd. Er was nooit misbruik van gemaakt en het zou in de ogen van minderen oneerlijk zijn voor een lid van de Hoge Regering. Het kon toch voorkomen dat een lid van de Hoge Regering wegens zijn gezondheid, of andere onvoorziene redenen tussentijds moest repatriëren. Als hij als gewoon passagier moest terugkeren, dan kon hij wel eens geminacht of zelfs bruusk behandeld worden. Men verzoekt daarom nederig om de toestemming uit 1737 te handhaven en het jongste bevel in te trekken. [fol. 150] Mr. Pieter Cornelis Hasselaar verzocht Heren XVII te bedanken voor zijn benoeming tot raad extra-ordinaris. Hij belooft steeds het belang van de Compagnie te zullen behartigen. Mr. Jacob van der Wijk werd door Heren XVII tot gewoon lid van de Raad van Justitie bevorderd, waarom mr. Joachim van Plettenberg van gewoon tot buitengewoon lid is gemaakt. Betreffende de bestelling van bruine peper in de eis van retouren zal de gevraagde 4 miljoen pond geleverd worden, hoewel China dit jaar al 1 miljoen pond heeft gekregen. [fol. 151] Daaronder is 400.000 pond die de Bengaalse retourschepen reeds vervoerden, begrepen en 1 miljoen pond die gewoonlijk uit Ceylon komen. Per eind september 1765 was de voorraad 2.260.022 pond. Met wat er nog uit Bantam en Bandjarmasin wordt verwacht kan de bestelling en wellicht de geschatte benodigde hoeveelheid in Nederland van 4½ miljoen pond, eventueel 5 à 6 miljoen pond geleverd worden. Op de bedreiging dat de peper niet stoffig in Nederland mocht aankomen, is bevolen ze bij afscheep te harpen, hoewel ze bij opslag ook al geharpt werd. Men wijst er wel op dat er bij het harpen [fol. 152] ook bast om de korl vrijkomt, die net zo goed als de kern is. De bestelling van 30.000 pond witte peper zal uitgevoerd worden en het bestuur op Sumatra's Westkust is bevolen om jaarlijks 10.000 pond voor Europa te leveren, mits voor rsd 10, of f 24,-, de pikol van 125 pond. Er wordt alles aan gedaan om zelfs veertig à vijftig duizend pond voor Nederland te leveren. Uit de voorraad foelie per eind september 1765 van 1445 sokkel zal, na aftrek van wat in Azië nodig is, zoveel mogelijk blanke rijpe gezonden worden. Om er zeker van te zijn dat er alleen verse foelie wordt gestuurd, is als vroeger de sokkel niet tegen 120 pond, [fol. 153] maar, zoals bij besluit van 29 november 1692 was bepaald en op de buitenkantoren het gebruik is gebleven, op 154 pond gerekend. Aan de bestelling van 400.000 pond zal met vette nootmuskaat, aangevuld met de middelste soort, worden voldaan. Wegens de grote voorraad van garioffelnagels van 1.474.741 pond zal er in plaats van de bestelde 300.000 pond 800.000 pond worden gezonden. Op de bestelling van 4 miljoen Javaanse koffiebonen verzendt men de hele voorraad van 3.850.000 pond overjarige bonen. Daaronder valt 450.000 pond die reeds in de Ceylonse retourschepen is verscheept, en 150.000 pond voor het vierde schip, die van het retour van het vorige jaar te Galle zijn achtergebleven. Op grond van de bestelling en in afwijking van het besluit van 2 juli 1765 zendt men geen bonen van dit jaar. [fol. 154] Heren XVII hadden geschreven dat op een zending op de bestelling voor 1764 van drieën-

half miljoen pond, 900.000 pond heeft ontbroken. Men meldt dat er met de Radermacher en Sloterdijk³ 659.750 pond is verstuurd en het overige naar Ceylon als retour. Men hoopt dat het bestuur op Ceylon een aanzienlijke hoeveelheid kaneel kan leveren en verwijst naar de brieven vandaar direct naar Nederland verzonden. Aan sapanhout wordt slechts gezonden wat voor een goede belading van de schepen nodig is. Aan calaturshout wordt 150.000 pond uit voorraad en 746.024 pond gezonden, omdat het in Azië niet is af te zetten. Op de opmerking over te grote inkoop [fol. 155] wordt geantwoord dat er dit jaar en de komende 4 à 5 jaar geen bestelling gedaan zal worden en dat men de Nederlandse bestellingen stipt zal nakomen. De bestelling van 50.000 pond Javaanse curcuma zal worden uitgevoerd en conform de opdracht wordt er niets meer in Azië verkocht. Naar aanleiding van de opmerking over de aanvoer in Europa door de Engelsen voert men aan dat, evenals de lange peper uit Surat, er op de kust van Malabar en in Bengalen curcuma in het wild groeit, die ze makkelijk kunnen verwerven. Van de Javaanse indigo wordt de hele voorraad per 20 augustus 1765 van 15.631 pond en wat er nog meer wordt verworven gezonden. [fol. 156] De inkoop van Malabarse indigo en alle andere vreemde soorten wordt verboden. De bestelling van 1 miljoen pond poedersuiker voert men uit naarmate ze nodig is als onderzwaarte voor de schepen. De commandeur en opperequipagemeester kregen opdracht niet meer te zenden. Van de toestemming om 5 à 6 honderdduizend pond Bangkase tin te sturen maakt men geen gebruik, omdat er al 400.000 pond als onderlaag met de retourschepen uit China is gezonden en de voorraad, met wat in het voorjaar uit Palembang en Malakka wordt verwacht, 3.579.285 pond zal zijn, wat ruim genomen voor de handel op China nodig is. Op de bestelling wordt slechts 20.000 pond Malakse tin aan inktkokers gestuurd. [fol. 157] Uit de voorraad van 40.229½ pond Japanse kamfer zendt men 20.000 pond. De aanvoer uit Japan door particulieren is opnieuw verboden, maar, zoals reeds in de brief van 20 oktober 1764 vermeld, verschepen de Chinezen die gewoonlijk uit Japan naar China. Ze is dus makkelijk te verkrijgen en de 80 balies die de Engelsen volgens de brief van het bestuur van 19 mei 1765 te Surat aanvoerden, zullen daar wel zijn ingekocht. Dat bestuur verkocht om vervliegen door lang liggen te voorkomen van de voorraad kamfer 15.000 pond voor 18¾ stuiver. Op het bevel er 24 stuiver voor te vragen is de nog niet afgehaalde 5880⅘ pond, met de voorraad samen 20.000 pond, aangehouden. Op de vraag wat er mee te doen, is bevolen wat niet voor 24 stuiver is te verkopen, naar Batavia te zenden. [fol. 158] Daar er uit Japan maar 20.000 pond werd besteld, dient dit voor verzending naar Nederland en tot voorraad. Daar er aan Javaanse cardamom net zoveel in voorraad is als voor de bestelling van 1764, wordt daarvan wat men in handen krijgt, gezonden. Het bestuur te Cochin kreeg opdracht 6000 pond Malabarse cardamom te leveren onder de voorwaarden genoemd in die bestelling. Van benzoe eerste soort, of extra witte, is slechts 125 pond in voorraad, die met wat verkregen wordt verzonden zal worden, aangevuld uit de 6625 pond gewone witte onlangs uit Padang ontvangen, die van zeer goede kwaliteit is. Verder zullen de bestelde 1000 stuks gekonfijte nootmuskaat geleverd worden uit die hoeveelheid die onlangs netto uit Banda werd aangevoerd. Op een bestelling van 10.000 pond Siamse gekonfijte gember wordt de hele voorraad van 9567 pond gezonden. [fol. 159] De ontbrekende 433 pond wordt op proef verzorgd in Bataviase gekonfijte gember. De bestellingen van ieder 6000 pond lange- en staartpeper worden uitgevoerd met wat er binnenkomt, daar de voorraden per 20 augustus 1765 respectievelijk maar 4000 en 4091¾ pond bedroegen. Daar volgens het jongste rendement bij een inkoopsprijs van 18 stuiver de guttegom te Amsterdam 37 à 40¾ stuiver het pond heeft opgebracht, wordt op een bestelling van 2000 pond 2716 pond gestuurd. De gehele bestelling van 6000 pond katju, 80 leggers arak en 30.000 pond tamarinde wordt uitgevoerd. De bestelde 4000 pond katoenen garens worden geleverd uit de voorraad per 20 augustus 1765 van 3625 pond en met wat er verder nog binnenkomt aan kwaliteit letter A, terwijl het ontbrekende wordt

3 Deze schepen waren waarschijnlijk verongelukt; zie boven.

aangevuld met soort B. De bestelde 4000 pond soort B, [fol. 160] de 10.000 pond soort C en de 16.000 pond soort D worden zonder meer geleverd. De bestelling van 2 miljoen pond salpeter kan niet uitgevoerd worden, daar de voorraad per 20 augustus 1765 van 472.684½ pond voor eigen gebruik nodig is. Er zijn geen gekonfijte moernagels in voorraad, zodat de bestelde 1000 pond niet geleverd kan worden. Die hoeveelheid wordt het komende jaar uit Ambon besteld. Onder toezending van een extract uit de voorwaarden van de bestelling is de residenten te Bandjarmasin toegestaan op proef 500 karaten ruwe diamanten te zenden. Heren XVII hadden opgemerkt dat het wegens de nadelige belading van de schepen wenselijk was om zo weinig mogelijk gebruik te maken van de vergunning thee op vracht te accepteren. [fol. 161] Door de geringe aanvoer uit China zal er dit jaar niet meer dan 77.256 pond verzonden worden. In 1761 was er 50.000 pond Bourbonse koffiebonen naar Bengalen gezonden, omdat die bonen in 1758 met 70 % winst verkocht waren. Het verleden jaar zijn er 24.186 pond terugontvangen, die met de Jonge Lieve en Gouverneur-Generaal naar Nederland is verzonden, en het overige is in Bengalen met de geringe winst van 24¼ % verkocht. Zo werd het niet onder het retour opgenomen. Men zal gebruikmaken van de toestemming om 10.000 pond ruwe zijde de pikol tegen rsd 330 de eerste en rsd 290 de tweede soort te kopen, maar die was niet te krijgen. [fol. 162] Voor die prijs is er evenwel weinig kans op. Evenmin was er tegen 25 à 30 stuiver het pond 10 à 15.000 pond frisse, deugdelijke Kirmanse wol te bemachtigen. Het was niet aangevoerd, maar het extract uit de bestelling is wel aan de residenten te Kharg gestuurd om daaraan zo mogelijk te voldoen. Na de beantwoording van de brieven van Heren XVII zal men beschrijven wat er sinds de brief van 8 mei 1765 te Batavia en de buitenkantoren is voorgevallen.

AMBON

Er was op Ambon een rijke kruidnagelooft die in zijn geheel met de Giessenburg, Vrouwe Elisabeth [fol. 163] en de bark Draak naar Batavia werd vervoerd. Deze schepen en de bark Buis, die tegen de Papua's heeft gepatrouilleerd, kwamen behouden in Batavia terug. Uit de brieven, in het bijzonder die van 31 mei 1765, blijkt dat de Papua's en met hen samenwerkende rovers niet slechts de trouwe onderdanen van de Compagnie bedreigen, maar hen vermoorden, wegvoeren en hun bezittingen verbranden.)

--- gelijk die van de negorij Ameth op Nussalauwt hebben moeten ondergaan, alwaar zij met 24 correcores, nadat 's daags bevorens met de volkeren van Amahey, geleegeen op Cerams zuidkust, in actie geweest, dog afgeslagen waren, een inval gedaan, en vandaar, niettegenstaand de inwoonders zig dapper teweerstelden, met verlies van eenige der hunnen medegevoerd hebben 110 koppen, waaronder zelfs was den broeder des radjas, die kort daarop van hen weder voor 300 rds. was ingelost geworden.

Vervolgens hebben die roovers ook de negorijen Oering weder uytgeplundert en verbrand, mitsgaders daar zo gemassacreert als geroofd 87 menschen. Die van Tolehoe en Tenga Tenga hebben almede hunne wreedheden moeten smaken, vermits zij daar een invasie gedaan en van die beide negorijen medegevoerd hebben 30 personen. Intusschen blijkt uit het schieten der rovers zoo uit rantakken, slangen als ander geweer, dat het niet alleen papouen zijn, alzo die maar peil en boog voeren, maar dat er ook van de weerspannige Cerammers, item Bouginezen en Mandareezen onder schuilen. Temeer, wijl men van de eerste zelfs tot 50 en van de twee laatste tot 90 vaarthuygen toe tegelijk in zee ontdekt had, gaande der papouen brutaliteyten zo verre dat zij publicq uytstrooyden met 100 correcores te zullen afkomen om 's Compagnies onderdanen te roven en te vermoorden, mitsgaders om hunne huizen, aard- en boomvrugten te ruineeren, willende het radja van Salwattij er zelfs 300 man aan wagen om dat binnen Saparoua (was het hem mogelijk) te komen. Zoals U Wel Edele Hoog Agtb. dat alles omstandige zullen beschreeven vinden bij de gemelde brief van den 31^e may voormeld, waarbij ook nog blijkt dat den pattij van Soelij een Ceramse jonk vermeersterd en al het volk op 2 na gemassacreerd heeft. In dit vaarthuyg had men gevonden 2 randtakken, 1 snaphaan, een bajonet, eenige kleedjes

en een rotting, waarop het Comp^e. wapen verkeerd gegraveerd was, zeekerlijk door dit gespuys nagemaakt om, wanneer zij door de onzen elders g'atrappeerd wierden, voor 's Compagnies onderdanen te kunnen passeeren.

Fol. 163v-165v.

(De patrouillevloot, waar in het bijzonder de aparte brief van gouverneur Willem Fockens en het geheime besluit van het bestuur van 9 maart 1765 het over hebben, bestaande uit de bark Buis, de sloep Nagelboom en de pantjalangs Verlangen en Saparoea samen met 26 orangbaaien, is daar weer van veel nut geweest. [fol. 166] Ze diende niet alleen om de plannen van de rovers te verijdelen, maar ook om smokkel van de Cerammers, Buginezen en Mandarezen tegen te gaan. Hoe dapper dit geboefte ook mag wezen, het sloeg steeds op de vlucht wanneer de patrouilleschepen verschenen. De bewoners van Geser, Ceram Laut en Keffing zijn al twee dagen voor de aankomst van deze schepen met achterlating van verscheidene vaartuigen naar de Goramse eilanden gevluht. Hun vaartuigen en huizen zijn in brand gestoken en de vruchtbomen omgekapt. De leiders van de expeditie vonden het niet raadzaam de bevolking tot de Goramse eilanden te achtervolgen, maar ze zijn op 3 april naar de zuidkust van Ceram overgestoken waar alle bewoners tussen Keffing en Kissalaut zich als vijanden hadden gedragen, behalve die te Uring. [fol. 167] De orangkaja daar onderging de visitatie gewillig. Op Wang en Kilibon overmeesterden de patrouilleschepen één benteng, maar een tweede moest wegens het ontbreken van een bombardier en de laksheid van de Ambonnezen verlaten worden. Op Wang hebben ze twee grote Buginese vaartuigen, op Arang vier, op Kilibon zeven en op Kissalaut twee verbrand. Sommige waren zelfs zo groot als een pantjalang van de Compagnie. Bij de klip van Tobo was veel volk. Om niet nodeloos mensen en tijd te verliezen is deze verlaten. Daar de oostmoesson al opstak moest men Celor ook passeren. Daar Tobo, Celor en Kilibon de meest verdachte plaatsen zijn, is dit betreuenswaardig. Nu de bewoners er dit jaar zo makkelijk zijn afgekomen, [fol. 168] zullen ze des te trotser worden. Het bestuur was in moeilijkheden geraakt, doordat het de bark Buis en de sloep Nagelboom uit de vloot had moeten halen, daar ze door de zware omstandigheden in het ondiepe water te lek waren geworden. Daar er geen dergelijke vaartuigen waren, zijn de pantjalangs Smaak, Liefde en Spion naar de vloot gezonden. Zo kon de expeditie worden voortgezet en zijn de Cerammers, die in grote getale bij Haruku waren en Hualoy en Abozo wilden aanvallen, vandaar verdreven, waarbij een roefvaartuig op het strand werd gejaagd en overmeesterd met een metalen en een ijzeren draaibas, een snaphaan, wat textiel en wat natte en slechte kruidnagels. Het plan was om naar de noordkust van Ceram te gaan [fol. 169] om groot en klein Kettij te straffen en rond de Zeven Eilanden te patrouilleren. Maar omdat de Cerammers naar de zuidkust waren gegaan, moest men ook daarheen om de eilanden tegen roverij en aanvallen te beschermen. In zijn eigen brief van 31 mei 1765 schreef gouverneur Willem Fockens, te vrezen dat de vloot niet naar de noordkust van Ceram zou kunnen gaan, maar op 16 augustus berichtte hij dat ze op 2 juni van de Molukken daarheen was vertrokken. Op deze expeditie vond men op groot Hoti een lijk, verbrandde men er 8 à 10 huizen en kapte men er alle vruchtbomen om. De inwoners waren met de Papua's en andere met de orangkaja naar Waru uitgeweken. Toen de vloot bij Sawai, de Zeven Eilanden en Pulau Tiens niets tegenkwam, [fol. 170] is ze naar Oma en Honimoo gezeild, omdat de Cerammers daar op vele plaatsen hadden geprobeerd te landen. Toen daar en op de andere plaatsen waar ook werd gepatrouilleerd, niets werd waargenomen, is men naar Ambon teruggekeerd, waar men op 2 augustus 1765 aankwam. Dat er op de noordkust van Ceram niets is waargenomen doet vermoeden dat inlandse deelnemers aan de expeditie de terugkomst van de zuidkust hebben verraden. De rovers op de noordkust konden zich zo in veiligheid brengen. Om zekerheid te geven heeft gouverneur Fockens hierop in zijn eigen brief van 16 augustus een voorstel gedaan, waarop wordt teruggekomen en dat tot geheim is bestempeld. [fol. 171] Uit de brief van 1 mei 1765 van gouverneur Cornelis Sinkelaar te Makassar blijkt dat de smokkelaars, na Buton en ook Sumbawa en Bali te hebben aangedaan, langs de zuidkust van Java varen om Straat Sunda te vermijden

en vervolgens naar Benkulen gaan. Als er geen middelen komen om effectieve maatregelen te nemen, zal de Compagnie veel nadeel ondervinden van de toenemende brutaliteit van de Papua's en de gewaagde acties van de Cerammers, zeker daar de bekende concurrenten de vaart langs de Grote Oost voortzetten. De huidige Ambonse equipage-opzichter Jan Henrik van Ewijk heeft op 9 februari 1765 met de bark Draak op weg naar Ambon via Semarang en Banda bij de Toekangbesi eilanden een schip en een snauw onder Engelse vlag ontmoet. Dit moeten wel het Engelse koningsschip Argo [fol. 172] en de brigantijn Cuddelore, die op 29 januari uit Batavia naar China zijn vertrokken, geweest zijn, wat in de vaak genoemde eigen brief van eind mei 1765 wordt bericht. Een voorbeeld van de voortdurende onhebbelijkheid van de Britten is)

--- dat, nadat zij een schuyt bij de barcq aan boord gezonden en verstaan hadden werwaards de reis lag, mitsgaders door hun reciproque op de vrage waar zij naar toe wilden, g'andwoord zijnde naar China, dog voorneemens te zijn eerst Ambon en Banda aan te doen, zij, onder het doen van een schoot en het opeisschen der wimpel, andermaal hun schuit gezonden hadden met ordre om den bootsman en twee bij name genoemde matroozen, welke zij voorgeeven 's konings onderdanen te zijn, te ligten onder zware bedreiging aan den gezaghebber van dezelve maar niet te weigeren. Dat deese, voor de overmagt bukkende, egter een stuurman mede zond om teegens deeze behandeling representatiën te doen. Dog dat van geen ander effect geweest is, dan dat zij gemelde stuurman, na hem zeer kwalijk getraceert te hebben, neevens den bootsman terug zonden, houdende de twee matroozen, Hans Adriaanse en Lourens Hansen, schoon beyde uyt Noorweegen geboortig, bij hen aan boord, in recompens, zoo zij zeiden, omdat hij Van Ewijk weleer 5 Engelschen in zijnen bodem geborgen had.

Fol. 172r-173r.

(Dit blijkt uit het bijgesloten verslag van Jan Henrik van Ewijk met alle stukken betreffende de Engelsen. De brieven uit Ambon, noch die uit Banda melden waar deze Engelse schepen beland zijn.

BANDA

Uit de brief van het bestuur op Banda van 7 mei 1765 blijkt dat daar de Standvastigheid, Zuid-Beveland, Wildrijk en Rebecca Jacoba, en de bark Draak veilig zijn aangekomen met een hoeveelheid levensmiddelen en andere benodigdheden die het lang niet heeft ontvangen. Dit zou de inwoners van deze zwaar beproefde vestiging zeker hebben opgebeurd, als zich geen nieuwe rampen hadden voorgedaan.)

Dewijl den zoogenaamden Goenong Apij, of vuurberg, 's nagts tussen den 19 en 20 april op eene vreeselijke wijze heeft beginnen te woeden en het land met eene totale subversie te dreigen, als zijnde volgens de jongste advijsen van den 27^e augustus jongstleden niet uit te drucken, nog te beschrijven de ijsselijkheeden, waarmede dezelve door een onophoudelijk uitbraakzel van gloeyende steenen zig aan de kant van Neijera vertoond, en waaromtrent g'observeerd was dat zelfs drie onderscheidene schoorsteenen door een enkele opening haar van dikke zwarte dampen en vuurige materies met het uiterste geweld ontlasten, verzeld met onderaardsche dreuningen en harde slagen, eevenals van het zwaarste kanon. Al hetwelke, gevoegd bij de algemeene vreeze dat de aanstaande westelijke winden datgeene zal overbrengen, wat geduurende de goede mousson door de oostelijke winden zeewaards is gevoerd, en daardoor alles aan stof, asch, brand en gevaarlijke ziekten zal vernield worden, het gantse volk in een bittere vreeze doet zijn.

Fol. 174r-v.

(De steeds door rampen geplaagde bevolking kwam hierdoor des te meer in een beklagenswaardige toestand. (fol. 175) De ellende op Banda-Neira en andere eilanden is nog vergroot door de gijzeling van verscheidene bewoners door de slechtgezinde Cerammers, die beweren naar Banda zelf te zullen komen, hoewel zij nog niets hebben ondernomen. Volgens de brief van 27 augustus 1765 waren er op Banda verscheidene schepen met le-

vensmiddelen uit Ceram verschenen, waarvan de gezaghebbers zich oprecht en onderdanig voordeden. Uit die brief vernam men met leedwezen dat er sinds de vorige najaarsbrieven 135 dienaren waren overleden. Zoals in de generale missive van 8 mei 1765 bericht, is niet alleen de sloep Vreede op weg naar Banda verongelukt, maar volgens het bericht uit Makassar, ook de pantjalang Spiering bij het rif van Solombo. De bemanning, een passagier met vrouw en kinderen zijn gered en vervolgens samen door een inlander voor rsd 100 naar Makassar gebracht. [fol. 176] Alle bovengenoemde vier schepen zijn weer teruggekomen, de Rebecca Jacoba met 393.730 lb nootmuskaat, 800 hele en 39 halve sokkels foelie, de Standvastigheid met 186.482 lb nootmuskaat en 614 sokkels foelie van het nagewas, en tevens de Zuid-Beveland en Wildrijk via Java's Oostkust met handelswaar daarvandaan.

TERNATE

Zoals reeds bericht in de generale missive van 8 mei 1765 zijn naar Ternate de Enkhuizen met de pantjalangs Reuk en Snuffelaar gezonden. Sindsdien zijn vandaar met een inlands vaartuig de gewone en eigen brieven van 15 mei 1765 ontvangen, waarin het bestuur zich afvraagt of er met de Enkhuizen een ongeluk was gebeurd, daar er nog niets van gehoord was. [fol. 177] Deze zorg is verdwenen doordat de Standvastigheid het bericht bracht dat ze het vermiste schip op weg naar Batavia in de straat van Buton had ontmoet. Dit schip moest eerst nog een lading rijst op Java's Oostkust inladen en wordt dus met de brieven uit Ternate spoedig verwacht. Echter, doordat het vertraagd was, waren de vaartuigen van het nodige, vooral ankers en zeilen, verstoken gebleven en moest de hoognodige patrouillering tegen de Buginese en Mandarese zwervers worden gestaakt. Hoewel daar twee Compagnies sloepen lagen, dreigden ze Gorontalo te overrompelen en ze verkochten bij de goudmijnen van Bwool, op Bengaai⁴ en Mandano onder de prijs Compagnies sortering textiel van onbekende herkomst. Alle afbreuk aan deze zwervers bestond zo uit het te Sulabesi in brand steken van een rijk beladen en goed bewapende prauw. [fol. 178] De Alfoeren uit Tobelo hielpen daarbij trouw en sloegen de gezagvoerders dood. Van de twee hierboven genoemde pantjalangs kwam de Snuffelaar via Rembang in slechte staat te Batavia terug. De gezagvoerder en het meeste volk was overleden. De zes overgebleven matrozen rapporteerden dat ze met de Enkhuizen en de twee pantjalangs Menado tot op 20 mijl waren genaderd, maar door de sterke stroom weer naar de bocht van Dondo waren gedreven en op 8 mei 1765 dit schip uit het zicht hadden verloren. Het bestuur te Ambon berichtte in zijn brief van 16 augustus dat het op verzoek van het bestuur van Ternate van 20 augustus metarak, spek en vlees, alsmede twee ankers zou leveren. Hoewel overbodig, is het goedgekeurd. Het is onaangenaam dat uit de aparte bief van gouverneur Jacob van Schoonderwoerd, volgens een bijgevoegde verklaring van een uit Tidore gevluchte bloedverwant van de koning gevoegd in het binnengekomen geheime briefboek, [fol. 179] blijkt dat dit hof kwade plannen koestert. Het bestuur acht de koning van Tidore daar zeker toe in staat, hoewel hij zich als onwetend voordoet. Hij zond het bestuur zelfs een brief van naar Salawati gevluchte Cerammers, waarin deze klaagden dat ze door dienaren van de Compagnie uit hun dorpen waren verdreven en de koning om hulp vroegen. Het is echter zeker dat hij het met dit weerspannige volk geheel eens is. Bovendien wordt de vrees van het bestuur gerechtvaardigd door de omstandigheid dat de patrouillerende schepen ontdekten dat de bevolking van Maba en Pattani klaar stond om in opstand te komen. Wegens de zwakte van het garnizoen moesten daarom de vernietigers van de specerijstruiken uit de bossen worden teruggeroepen. [fol. 180] Dat deed er minder toe, omdat het noorden van Halmaheira en de Obi eilanden reeds een beurt hadden gehad. Hoewel

---

4 Bengaaij, Banggai oostpunt van Midden-Celebes, of de Banggai eilanden ten zuidoosten daarvan.

het lijkt dat men te angstig is geweest, is het een goede zaak dat Van Schoonderwoerd niet aan de trouw van de Ternataanse regenten heeft getwijfeld. Ze beloofden zelfs om in noodgeval 1000 Alfoeren te leveren om het kasteel en het dorp te beschermen. De koning van Batjan daarentegen onderhield geheime contacten met de Papua's en had hen al tweemaal naar Batjan uitgenodigd. Uit de resoluties van 18 december 1764, 24 april en 4 mei 1765 blijkt dat het bestuur meent in een zeer ongunstige situatie te zijn. De Hoge Regering hoopt dat de militairen en benodigdheden die met de Enkhuizen zijn gezonden, de grote nood zullen lenigen en de plannen van kwaadwilligen kunnen verijdelen. [fol. 181] Van Schoonderwoerd vroeg in de gewone brief van 15 mei 1765 ontslag, wat hem, daar hij zijn termijn al voor de helft heeft overschreden, bij besluit van 30 juli 1765 met behoud van rang eervol is verleend, maar volgens regel met afgeschreven gage. In de kritieke omstandigheid waarin Ternate zich bevindt moet er een ijverige en bekwame opvolger komen. Behoudens goedkeuring door Heren XVII is daarom tegelijk de opperkoopman en opperhoofd te Surabaja Henrik Breton tot gouverneur en directeur te Ternate aangesteld.

MAKASSAR

[fol. 182] Met de Oranjeboom, die komende van Bandjarmasin wegens de sterke westenwind van 1 december 1764 tot begin mei 1765 te Makassar moest blijven, zijn de gewone en aparte brieven van 1 mei ontvangen. Met geleidebriefjes van 15 mei en 15 april kwam via Pekalongan, vanwaar ze een lading suiker en duigen voor leggers voor Batavia meebracht, de bark Mossel uit Makassar terug. De Huis te Manpad keerde via Bima terug met, naast enige afgekeurde goederen uit Makassar, 3840 pikol sapanhout t.w.v. f 9600,-. Uit de gewone brief van 1 mei 1765 meldt men slechts dat eind januari een onbekend tweemast scheepje de Boegerones was gepasseerd en op 6 februari een groot schip en een tweemast bark, beide onder Engelse vlag, die enige kanonschoten afvuurden. [fol. 183] De eigen brief van de gouverneur van 1 mei meldde dat het in Boni rustig was en dat dat wel zou voortduren, als de koning, die altijd iets schijnt te moeten doen, geen aanleiding tot twisten geeft. Hij had al eerder ruzie met Sopèng gemaakt, maar Cornelis Sinkelaar had die door tijdige tussenkomst uit de weg geruimd.)

Inmiddels is 's konings geliefste vrouw overleden en het bleek klaar dat het hem aan het geheugen begoste te manqueeren. Om welke redenen den gouverneur hem eindelijk overgehaald heeft Aroe Mampoe uit de binnenlanden te laten opkomen, ten einde dien prins bij der hand en gelegenheid te hebben hem zijne verpligting aan de Comp.^e voor de bezorgde successie van Bonijs kroon voor oogen te houden en ten duurste aan te reekenen.

Ondertusschen waren de in anno passato bereeds benoemde Boutonse gezanten nog niet aangekomen, dog het was egter apparent dat zij haast zouden verschijnen en de Comp.^e in haare belangen zoeken te wikkelen. In welk geval zij beleefdelijk zouden afgewezen werden, wijl volgens de berigten den nieuwen koning zo wel in den zeetel des rijks zat, dat hij van den oudsten niets meer te vreezen had. Alwaaromme bij arrivé van des laastgemelde gezanten hij in zijne waardigheyd erkend en het contract vernieuwd zouden worden, zoals met Bima's Konings (omdat in de successive gemaakte contracten tusschen de gebreckige Maleidsche vertalingen en de origineele Nederduitsche veele verschillen ontdekt waren) geschied was.

Fol. 183r-184r.

(De eigen brief van 1 mei 1765 berichtte tevens dat alle bondgenoten van de overwal, behalve de nieuwe koning van Sumbawa, op Celebes waren aangekomen. Deze koning vreesde een inval van Baliërs en had daarom drie gezanten met een brief gezonden. Doch die knapen waren niet de juiste. De juiste afgezanten durfden niet te komen, omdat ze, als de

voornaamste bewerkers van de arrestatie van Datu Jerewe⁵ en de verkiezing van Taliwang⁶ tot koning, bang waren. Het was inmiddels gebleken dat de afzetting van Datu Jerewe ten gunste van prins Taliwang onredelijk was en dat de bondgenoten eensgezind van mening waren, dat in dit rijk slechts door zijn terugkomst de rust zou weerkeren. [fol. 185] Daarom besloot het bestuur om Datu Jerewe weer als koning van Sumbawa tot de vergadering toe te laten en nam het op 4 maart 1765 bij geheim besluit daartoe maatregelen. Cornelis Sinkelaar was van oordeel dat een expeditie de enige mogelijkheid was om Datu Jerewe met alle mogelijke hulp in zijn rijk te doen terugkeren en dat Sumbawa voor de Compagnie van te groot belang was om aan een ander over te laten. Als de Baliërs het zouden veroveren dan zouden de Engelsen, die daar voortdurend rondzwierven en goed bekend waren, zich daar zeker nestelen. Bovendien beloofde Datu Jerewe de kosten van deze en de vorige expeditie binnen twee jaar in sapanhout en slaven te vergoeden. [fol. 186] De gezonden gezanten weigerden zich te onderwerpen en met hun weer in zijn macht herstelde koning terug te keren, en daarom heeft Sinkelaar, uit vrees dat zij zich onder de Makassaren zouden verbergen, hen door de koning van Bima laten oppakken. Maar zijn te vroege optreden gaf de voornaamste van de drie afgezanten, Datu Boesing, gelegenheid om zich met 70 man in zijn huis terug te trekken, waar hij zich door niemand wilde laten overreden. De bondgenoten omsingelden het en hebben hem met 14 man gedood. De mening van Sinkelaar dat, hoewel die toch zo nodig is, de bestraffing van de Mandarezen tot na de dood van de huidige vorst van Boni moet worden uitgesteld, zal in de komende vergadering besproken worden. De uitslag volgt in de volgende generale missive van eind december.

BANDJARMASIN

[fol. 187] Het scheepje Oranjeboom, dat als hierboven gezegd wegens de westmoesson vijf maanden te Makassar had moeten wachten, verscheen in Mei 1765 te Batavia met een brief van de huidige residenten Willem Adriaan Palm en David Rhudé, de opgeroepen residenten Lodewijk Wilkens de Lile en Beck en als lading 91.975 lb zwarte peper en enige onbruikbare goederen. Het is kort daarop weer teruggestuurd met rsd 6000 aan payement en enige benodigheden samen t.w.v. f 18.812. In een brief van 11 juni 1765 is in antwoord op de brief van 10 november 1764 toegestaan om alle peper met de zelfde goede kwaliteit van de laatst gestuurde aan te nemen en naar Batavia te zenden. Bij het schrijven van deze brief is de Oranjeboom weer teruggekomen met de brief van de residenten van 14 september 1765 en beladen met 356.823 lb zwarte, 661 lb witte peper, 1000 karaat ruwe diamanten, 436³⁵/₄₈ reaal stofgoud, alsmede 10.000 Spaanse realen. [fol. 188] Conform het bevel geen overbodige contanten voor een jaar aan te houden, zijn deze teruggestuurd. De diamanten geeft men op de bestelling van het vorige jaar nog met de zeilklaare retourschepen mee. Uit de brief van 14 september blijkt dat in 1764/65 de totale verwerving van peper met de bovengenoemde witte peper bestaan heeft uit 714.306 lb, ofwel 5714 pikol en 56 lb, waarvan op dringend verzoek van de sultan 2000 pikol aan de jonken zijn afgestaan. Dit is weliswaar ruim 95 pikol meer dan eenderde van de totale oogst, wat volgens de brief naar Bandjarmasin maar aan de vorst moet worden afgestaan, ondanks dat het meer is dan in het afgelopen jaar voor de Chinese jonken aan de vorst werd gegeven. De ernstige brief heeft de vorst duidelijk bevreesd gemaakt dat de dreigementen, die zeker worden uitgevoerd als hij geen gehoor aan de redelijke wensen zou geven, in daden worden omgezet. In de vergadering van 17 juni 1765 [fol. 189] is een besluit genomen over de verantwoording van ruim 1426 pikol peper die zonder goedkeuring aan de sultan van Bandjarmasin was afgestaan. Op 31 juli 1764 was deze van

5 Datu Jerewe, waarschijnlijk Aqa ad-Din Datu Djarewa in 1765 vorst van Bima (Truhart II, p. 1710).

6 Taliwang, waarschijnlijk Muhammad Galal ad-Din Datu Taliwang II, vorst van Bima 1763-65 (Truhart II, p. 1710).

De Lile en Beck geëist. In de genoemde vergadering is besloten hun de mindere opbrengst vergeleken met rsd $17\frac{1}{2}$ het pikol op te leggen. Daarvoor was het afgelopen jaar aangevreten peper te Batavia aan de nachodas van de Chinese jonken verkocht. De Lile en Beck hadden geen $622\frac{42}{100}$ pikol peper aan de koning hoeven af of terug te geven voor Spaanse realen 8, of rsd 10,32 het pikol, wat vergeleken met rsd $17\frac{1}{2}$ per pikol een verschil van rsd 6,40 is en op de hele partij rsd 4253. Er is tevens besloten om, na inhouding van die som en van wat ze verder aan de Compagnie schuldig waren, de van hen te Bandjarmasin in beslag genomen contanten in de vorm van ruwe diamanten terug te geven. Volgens het besluit van 4 juni 1765 was dat reeds met de van hen in beslag genomen goederen geschied. [fol. 190] Tevens worden de ruwe diamanten die te Batavia in de afgelopen jaren van De Lile waren afgenomen, teruggegeven. De Lile en Beck kunnen weer in dienst treden, maar hun gage begint pas als ze weer een functie hebben. Op 21 juni 1765 voerden ze evenwel in een rekest aan dat, als zij die peper naar Batavia hadden durven zenden, zij dan ten hoogste $378\frac{58}{100}$ pikol voor de Compagnie hadden kunnen aanhouden. Ze verzochten te mogen volstaan met de vergoeding van een minder rendement van rsd 2586. Daar de argumenten aannemelijk waren, is dit toegestaan en de betaling is geschied. Conform het besluit van 19 februari 1765 hebben De Lile en Beck zich naar genoegen verantwoord op de klachten van de gewezen gezagvoerder van de sloep Haak, Wilhelmus Jacobus van Steenwijk. [fol. 191] Ze toonden aan dat hem bij terugkomst te Bandjarmasin van een mislukte reis terecht vergoeding van 10 pikol peper was opgelegd, daar die door zijn nalatigheid was bedorven. In 1763/64 bedroegen de uitgaven te Bandjarmasin f 38.750 en de inkomsten f 16.410. De uitgaven overschrijden het bedrag genoemd in de memorie van bezuiniging met de aanzienlijke som van f 22.750, hoofdzakelijk wegens de kosten van de nieuwe pakhuizen.

TIMOR

In februari 1765 vertrokken de barken Lieftallige en Leervis naar Timor. De eerste is via Java's Oostkust, waar ze producten had geladen, teruggekeerd met een begeleidend briefje van eind mei van het nieuwe opperhoofd Bartholomeus van Voorst en de overige dienaren. De Leervis zal met het opgeroepen opperhoofd Johan Willem Daniël Erhard ter Herbruggen en de secunde Hendrik de Lange te Batavia terugkomen. [fol. 192] Ze wordt spoedig met de gewone jaarlijkse brieven verwacht.

PALEMBANG

Na de generale missive van 5 mei 1765 verschenen de gezanten van de koning van Palembang, die eind juni weer zijn vertrokken. Bij die gelegenheid is de residenten in een briefje van 29 juni opgedragen de Langewijk, die op de terugreis van Malakka in september of oktober Palembang moet aandoen, snel met peper en tin vol te laden, waarbij het tin in mindering van de vastgestelde 16.000 pikol voor het aanstaande jaar gebracht moet worden. Dit moet aan de koning bericht worden. De pantjalang Verplichting is met acht militairen naar Palembang vertrokken om daar in gebruik te blijven. Vandaar zijn geen brieven ontvangen.

DJAMBI

[fol. 193] Uit Djambi zijn het hele jaar geen brieven ontvangen. De in november 1764 daarheen gezonden sloepen Leguaan en Vredebest zijn nog niet teruggekeerd. Daarover is bij gelegenheid van het vertrek van de gezanten in een briefje van 27 juni 1765 verwondering geuit.

SIAM

Over Siam is in het beantwoordings deel van deze brief het nodige gezegd. De Deunisveld is daarheen met een brief van 5 juli 1765 aan resident Anthonij Abraham Werdley, enige benodigheden, levensmiddelen en geschenken, samen t.w.v. f 1541, vertrokken.

JAPAN

Over Japan is reeds gesproken. De Burch is daarheen met een brief van 19 juni 1765 en lading t.w.v. f 201.635 vertrokken.

MALAKKA

[fol. 194] De Langewijk is via Java's Oostkust om 100 last rijst en wat houtwerk af te halen naar Malakka vertrokken. De Osdorp vaart daar direct heen. De lading van beide schepen heeft een waarde van f 264.605, waaronder 60.000 Spaanse realen. Met de Osdorp gingen, ter versterking van het garnizoen en aflossing van wie hun tijd hebben uitgediend, 2 sergeants, 2 korporaals en 46 gewone militairen. Met die schepen is in een brief van 13 juni 1765 het bestuur bevolen om, als het goud voor niet minder dan f 437,13,- het mark fijn te krijgen is, van de inkoop geheel af te zien. Op 13 mei 1765 is besloten om te Malakka, of in de straat van Malakka, geen Chinese jonken toe te laten en aan deze of andere vaartuigen geen vaart naar China toe te staan op straffe van inbeslagneming van vaartuig en lading. [fol. 195] De vaart daarheen is niet minder schadelijk voor Batavia dan voor Makassar, waar ze reeds op 7 augustus 1764 werd verboden.

SUMATRA'S WESTKUST

De Jonge Petrus Albertus en de Jonge Samuel zijn met een brief van 12 juni en een begeleidend briefje van 27 augustus 1765 naar Sumatra's Westkust vertrokken met een lading huishoudelijke benodigdheden en goederen t.w.v. f 231.167. De Jonge Samuel vervoerde 107 last zout en in beide schepen samen waren 269 pakken diverse textiel die op de vorige bestelling waren geleverd en 412 pakken op de laatste bestelling. Het bestuur is aangespoord ze zo voordelig mogelijk af te zetten. Met de Jonge Petrus Albertus is naar Padang 83 last rijst gezonden. [fol. 196] Men vreesde dat het voedsel daar zeer duur zou zijn, want gezaghebber Hendrik van Staveren schreef aan de Gouverneur-Generaal dat er door grote sterfte onder de inlanders vele velden geheel onbebouwd waren gebleven. Ter versterking van het garnizoen en om wie hun termijn hadden uitgediend af te lossen zijn er 3 sergeants, 2 korporaals en 45 gewone Europese militairen naar Sumatra's Westkust gezonden en bovendien een inlandse sergeant, 2 korporaals en 25 gewone inlandse militairen.

BENGALEN

Uit Bengalen kwamen de 's-Gravenzande, Schoonzicht en Hoop te Batavia aan. Het eerste schip direct, de twee overige via Ceylon, waar ze met enige andere goederen 1.642.500 lb rijst en 99.000 lb katjang aanvoerden. De 's-Gravenzande had een lading t.w.v. f 661.715, waaronder 459 hele en 100 halve kisten opium. Op 28 mei 1765 is besloten [fol. 197] om die, op één kist na voor de medicinale winkel, aan de Opium Sociëteit af te staan voor niet minder dan de prijs van de laatste jaren van rsd 550 de kist, of rsd 100 meer dan in het octrooi bepaald. De inkoopsprijs was namelijk f 475,5,7 de 100 pond, of 11¼ % meer dan in het voorafgaande jaar. Die prijs is onaantvaardbaar, wegens de hoge bijkomende kosten van wel ⅓ van de inkoopsprijs. Hoewel de dienaren te Patna dit aan de concurrentie met de particuliere Engelse handelaren toeschrijven, is het bestuur in een speciale brief van 19 augustus 1765 bevolen om die hoge prijs door die dienaren te laten verantwoorden. De voornaamste reden is dat sommige kisten van slechte kwaliteit waren en andere een ondergewicht vertoonden. [fol. 198] Tevens is bevolen op de facturen van de opium precies aan te geven welke onkosten er voor de verwerving gemaakt moesten worden, zodat de prijs te bepalen is. In die speciale brief van 19 augustus 1765 is de nieuwe bestelling en de prijs vermeld.)

Met opzigt tot het door de ministers bij hunne directe aparte letteren van den 10 januari jongstleeden U Wel Edele Hoog Achtb. bedeelde, wegens de door den nabab Mier Mahometh Jafferchan geformeerde buytensporigen eisch van vijf lacq ropijen tot boete voor dat hem in anno 1763, als nawab hersteld zijnde, bij het passeeren te water van Houg-

lij, Kassembazaar en Pattena de gewoone eerbewijzing niet waren aangedaan, melden ons deselve bij secreete missive van den 9^e maart dat, al eer zij met hem hadden kunnen overeenkomen, gemelde nawab was komen te overlijden en dat zij zig toen geveleid hadden dien aangaande van alle verdere aanspraak bevreyd te zullen blijven. Dog dat hunne hoop spoedig weer verdweenen was, alzo na eenige dagen tusschenpoozing voormelde nawabs zoon Meir Florie⁷ tot nawab van Bengale was aangesteld, zodat zij dagelijks zo met de oude pretensie tenminsten de vordering eener nesserane verwagten.

Fol. 198r-199r.

(In een geheime brief van 19 augustus 1765 is het bestuur bevolen zich aan de instructie in de brief van 16 juli 1763 te houden. Daarnaast wordt verwezen. De Engelsen onder majoor Hector Munro behaalden bij Buxar een grote overwinning op de moslims en maakten 105 kanonnen buit. Nadat ze Buxar, het fort Rotaarger⁸, Benares en de vesting Iraandaarger veroverd hadden, hebben ze hun zegepraal voortgezet met het innemen van Allahabad, de residentie van Shuja-ud-Daula. Daarna staakten ze hun acties. [fol. 200] In Allahabad en te Iraandaarger lieten zij troepen achter en trokken naar Benares om daar Robert Clive, die daar dagelijks werd verwacht, op te wachten. Ze achtten deze tot wonderen in staat en gunden hem de eer om de Mogol, die in het leger was, in plaats van zijn negenjarige zoon, die in Delhi de troon had beklommen, weer op de troon te zetten. Dit vonden ze slechts één van de geringste daden van Clive. Het bestuur geeft in de brief van 9 maart 1765 zijn mening over de komst van Clive. Het kreeg de opdracht om, met handhaving van recht en gepaste vrijheid, zo mogelijk iedere verwijdering met de Engelsen te voorkomen. In de brief van 9 maart 1765 verontschuldigt het bestuur zich dat de negotieboeken over 1763/64, die toen nog niet klaar waren, nog ontbreken. Ze beloofden deze spoedig met de sloep Kroonprins te zullen zenden. [fol. 201] Dan wordt ook de nieuwe aanbesteding van textiel gerapporteerd, waarvoor de contracten zo goed als gesloten zijn. De Kroonprins is evenwel nog niet aangekomen. Naast de in de vorige brief reeds genoemde Kattendijke en Scholtenburg zijn als retourschepen die via Bengalen zullen terugkeren, de Bleiswijk voor de kamer Rotterdam en de Schagen voor de kamers van Hoorn en Enkhuizen bestemd. Mocht er niet genoeg lading zijn dan moet de Bleiswijk niet beladen worden. Deze schepen zijn inmiddels vertrokken met een lading t.w.v. f 1.854.514, waaronder aan gemunte en ongemunte specie voor f 1.672.814. Maar de IJsselmonde, die via Malakka zal terugkeren, is bij gebrek aan zilver tot 25 oktober 1765 aangehouden. [fol. 202] In de brief van 25 oktober 1764 gaven Heren XVII George Lodewijk Vernet de gage en emolumenten van gezaghebber en directeur van Bengalen. Op 15 augustus 1765 is besloten de bijhorende gage van f 180,- vanaf de ontvangst van die brief op 26 mei 1765 te laten ingaan.

COROMANDEL

Via Ceylon werden uit Coromandel een brief van het bestuur en een aparte van de gouverneur ontvangen, beide van 13 maart 1765. In de eerste vraagt men ontheffing van een vergoeding van f 41.683 die in de brief van 24 september 1764 was opgelegd. Deze betrof verlies bij verkoop en winstderving op 166 pakken textiel. De speciale brief van de gouverneur behandelde dat wat er bij de komst van de Fransen onder commissaris Jean Law met drie schepen te Karikal is gebeurd. [fol. 203] Deze ontmoette daar Hugel, die met gehuurde troepen op weg was naar Ceylon. Hij verbrak zijn gegeven woord en bood daarna weer aan om met drie compagnieën van ieder 150 man naar Ceylon te vertrekken. Het bestuur ging daarop in, hoewel er maar 198 man verschenen, die op 4 maart 1765 naar Colombo zijn gestuurd. Dit alles en de voorwaarden van de overeenkomst met Hugel zijn in de speciale brief

7 Waarschijnlijk Mir Phulwari Nagm ad-Daula, nawab van Bengalen 1765-66 (Truhart II, p. 1367).

8 Rotaarger, waarschijnlijk Ramgarh tegenover Benares.

van de gouverneur van 13 maart 1765 te vinden. Uit de geheime brief van 31 maart 1765 uit Colombo bleek dat deze troepen veilig waren aangekomen. Hoewel de veldtocht toen reeds was afgelopen, kwamen ze toch goed van pas. Het schip Rotterdam kwam bij het schrijven van deze huidige brief aan met briefjes van het bestuur te Jagannathpur en Bimplipatam van 18 juli en 8 augustus 1765 bij 497 pakken diverse textiel. Tot grote ergernis bracht dit schip ook het bericht [fol. 204] van de schandelijke desertie van de gewezen gouverneur Christiaan van Teylingen met de schipper Pieter Matthijs Joele en boekhouder Philippus Hasz. Dit bleek uit de papieren die de provisionele gezagvoerder van de Rotterdam Pieter Labaan aan de Gouverneur-Generaal heeft overhandigd, waaronder twee brieven door het bestuur te Madras aan de gezaghebbende officier op de Rotterdam en twee verklaringen ten overstaan van de beëdigde scriba te Pulicat, de ene door opperstuurman Labaan en de andere door de onderstuurman en de twee derdewaaks. Ze zijn in authentieke kopie met een op bevel van de Gouverneur-Generaal opgesteld verslag bijgevoegd. Dit vermeldt dat de Rotterdam op 28 mei 1765 van de rede van Nagapattinam is vertrokken, nadat eerst de loods Michiel Kindt en 's nachts om elf uur schipper Joele met verscheidene moslims en Malabaren aan boord waren gekomen. Toen in de nacht de boot behorende bij het schip met matroos Josua van Remmestre werd vermist, besloot men om 's morgens Sadras aan te doen. [fol. 205] Maar die boot is niet meer gevonden, daar het schip door de stroom voorbij Sadras is gedreven, waarop is besloten naar Madras door te zeilen, met de bedoeling, naar de getuigen meenden, om de boot toch nog op te sporen. Schipper Joele verzekerde de loods Kindt dat hij alle verantwoording voor het zeilen naar Madras zou dragen. Men was daar net aangekomen of Christiaan van Teylingen verscheen en ging met Joele en boekhouder Hasz met een van de kust gekomen vaartuig naar de wal. Volgens de getuigen moet Van Teylingen, verkleed als moslim, te Nagapattinam aan boord zijn gegaan. Spoedig kwam de sloep Adriana Dorothea met twee gecommiteerde raadsleden en 53 militairen onder het bevel van twee luitenanten uit Nagapattinam bij de Rotterdam aan. Ze werden aan boord gebracht. De twee raadsleden gingen aan land met het bevel niet te vertrekken. [fol. 206] De Rotterdam vertrok die dag niet, noch de volgende dag 31 mei 1765, hoewel Joele verklaarde dat hij wel wilde vertrekken.)

Intusschen hadden de Engelschen hunne scheepen met militie bemand en een derzelve de Middelsex ging regt agter het schip Rotterdam leggen, houdende den onderstuurman naar de wal willende gaan om ordre van de gecommiteerdens te halen, wyl 'er op een door Joele hen toegezondene briefje geen antwoord scheen terug te komen, aan, waarop gemelde schipper naar dat schip ging (volgens zeggen) om reeden van zulk een gedoente te vragen. Zijnde hij bij den Engelschman niet aan boord, of gemelde stuurman wierd onder convooy van een officier teruggezonden, krijgende de twee op 't schip zijnde lieutenants militair onderwijlen ook een ordonnantie van meergemelde gecommiteerdens om met de soldaten weder in hun sloep over te gaan. Dat ook zoodra niet geschied was, of Joele kwam met den Engelschen capitain en nog twee officieren van dien kiel terug, zeggende dat hun schip door den Gouverneur en de Raad te Madras g'arresteerd was voor de daarin zijnde goederen van Van Teijlingen en dat dezelve goedschiks moesten gelost worden, zo men daartoe niet met geweld wilde genootsaakt worden. En wyl de relatanten naar die dreigementen niet wilden luysteren, gingen die officieren uitterlijk zeer verstoord met hunnen schipper weder weg met bevel om tot 's anderen daags te blijven leggen. Maar deze waren maar even van boord toen 'er verscheyde vaartuygen met gewapende Engelsche militie en zeevarende op zij kwaamen, welke 't schip eer 'er in voorzien konde worden enterden en zig met geflankte bajonetten op het halver dek posteerden, wordende zij stuurlieden (die inmiddels gehoord hadden dat de gecommiteerdens ook aangehouden wierden), vervolgens nog al bij hun weigering persisterende van die goederen buyten ordre van meergemelde gecommiteerdens niet te zullen lossen, nevens den doctor en krankbezoeker naar 't Engels schip voormeld in arrest overgebracht. Dog den eersten maar tot den volgenden morgen van den 1^e juniij, wanneer hij vroeg weder naar zijn bodem

terug gebracht wierd, waar hij Joele vond, die van hem de reden wilde weeten waarom de meergemelde goederen niet had willen ontscheepen. En vermits hij daarop niet anders dan een weigerend antwoord gaf, had gemelde schipper de sleutels uit 's opperstuurmans hut laten halen en zelfs de luiken ge-opend. Maar geen van ons volk de handen aan het werk willende slaan, wierden de deks officieren almede in arrest gezonden en daarop de goederen van Van Teijlingen door vreemd volk gelost, waarmede dezelve tot den 3^e junij bezig waren, jagende eenige van de onze die beneeden gezonden wierden om een oog op 's Compagnies goederen te houden, met slagen weder naar boven.

Fol.206r-208r.

(Hoewel hun voorgehouden werd dat ze daarmee de Nederlandse vlag oonteerden, misdroegen de Engelsen op de Rotterdam zich vreselijk. Twee Compagnies matrozen deserteerden en schipper Joele ging met toestemming van een Engelse officier aan wal met zijn zilveren voorwerpen, nadat hij de sleutels van zijn andere kisten aan die Engelsman had gegeven. Hij zei die avond niet meer terug te zullen komen. Onderwijl vertrok de sloep Adriana Dorothea weer uit Madras zonder dat de gecommiteerde raadsleden aan de getuigen enige instructie gaven en zonder te zeggen waar de geloste goederen van Christiaan van Teylingen waren. Direct daarop gingen alle Engelsen, de militairen zowel als de zeevarenden, van boord en werden de gearresteerden inclusief de loods vrijgelaten met toestemming te mogen vertrekken. De onderstuurman ging aan wal om de schipper, die ziek zou zijn, te rapporteren dat de Rotterdam was vrijgegeven. [fol. 209] Hij kon deze echter nergens vinden. De bovengenoemde kapitein van de The Earl of Middlesex kwam aan boord met de scheepspapieren die Van Teylingen had meegenomen, in een gesloten couvert en het bevel van Gouverneur en Raad te Madras aan de officieren schriftelijk te verklaren dat bij het lossen van Van Teylingens goederen Compagnies zaken niet beschadigd waren. Na zo nauwkeurig mogelijke inspectie is daaraan voldaan om verdere bedreiging door de Engelsen en desertie onder de bemanning te voorkomen. Dezelfde dag nog, 3 juni 1765, vertrok men en kwam men de volgende ochtend op een seinschot afstand op de rede van Pulicat voor anker, waar enige achtergebleven goederen van Van Teylingen en Joele in de daar reeds aangekomen Adriana Dorothea zijn overgeladen. Daar er geen zeilinstructie was, [fol. 210] voer de Rotterdam met een pas door naar Jagannathpur, waar het opperhoofd Frederik Jan Lovenaar een scheepsinstructie, die Van Teylingen uit Madras had gezonden, had ontvangen. Dit is wat nu van deze onsmakelijke affaire bekend is en dat hopelijk door berichten met de uit Nagapattinam verwachte Vrouwe Petronella Maria en de bark de Vrijheid nog kan worden aangevuld. De Hoge Regering is van oordeel dat uit deze zaak blijkt dat de zogenaamde Engelse vrienden de Compagnie slechts nadeel en schade willen berokkenen. Immers, het is in strijd met alle recht en billijkheid dat zij bescherming verlenen [fol. 211] aan een gewezen dienaar van de Compagnie, een ingezetene van Nederland, en dat ze, naar wordt aangenomen op het protest van genoemde raadsleden, weigeren deze uit te leveren en zijn goederen feitelijk met geweld uit een schip, dat voer onder de vlag van een vrije mogendheid, halen zonder dat ze daarvoor enige opdracht hadden. Op 8 oktober 1765 is besloten alle papieren van deze affaire aan de advocaat-fiscaal ter nader onderzoek te overhandigen.

CEYLON

[fol. 212] De Keukenhof, die uit Malabar via Galle in Straat Sunda was aangekomen, bracht het onaangename bericht van het overlijden aan een kwijnende ziekte van de raad extraordinaris en gouverneur van Ceylon Lubber Jan baron van Eck op 1 april 1765 te Colombo. Dit werd bevestigd in een briefje uit Galle van 16 april, dat ook met de Keukenhof meekwam. Om spoedig in deze vacature te voorzien is op 6 juni, en zeer uitgebreid op 24 juni vergaderd over de kritieke situatie, waarin dit gouvernement zich bevindt. Daar er op dit eiland iemand nodig is die de zaken daar kent en ijver combineert met inzicht en beleid, [fol. 213] is de eerste secretaris van de Hoge Regering mr. Iman Willem Falck tot gouverneur benoemd. Buiten de leden van de Hoge Regering heeft hij de meeste verdiensten en kent hij

alle omstandigheden van de onlusten op Ceylon. Men heeft het volste vertrouwen in hem en draagt hem voor ter bevestiging met de gage en rang van gouverneur. Verdere instructies zijn te vinden in de resoluties van 6 en 24 juni 1765. [fol. 214] Deze komen onder Batavia aan de orde. Op 6 juni was besloten om Falck op 20 juni met de Bleiswijk, die naar Bengalen zou gaan, te laten vertrekken, maar er moest nog over binnengekomen berichten vergaderd worden, zodat Falck op 27 juni wegvoer samen met het Ceylonse retourschip Leimuiden. Deze liep evenwel op 29 juni vast op het Brouwerszand in Straat Sunda, werd daar spoedig door toegezonden hulp vanaf gehaald en keerde volgens opdracht terug naar Batavia. Na lossing van de lading onderzochten zeevaart- en scheepsbouwkundigen dit schip ten overstaan van schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh en rapporteerden zij dat het de reis naar Nederland veilig kon maken. [fol. 215] Op een bericht van zeevaarkundigen en Houtingh, die de journalen ten overstaan van de advocaat-fiscaal onderzocht hadden, zijn de gezagvoerders op de Leimuiden van iedere schuld vrijgesproken, daar het vastlopen buiten hun schuld gebeurde. Verwezen wordt naar de besluiten van 2, 5 en 30 juli, en 2 augustus 1765. Intussen had de Barbara Theodora de lading van de Leimuiden overgenomen en vertrok daarmee. Het laatste schip vertrok kort daar op naar Ceylon met nieuwe lading. Voor berichten over de veldtocht op Ceylon, over de vruchteloze missie van de onderkoopman Willem van de Mast Limbergen, over de maatregelen bij het overlijden van Van Eck, over Madurai, [fol. 216] over de voortgang van de welbekende concurrenten om van de regent van het Maruase rijk Tommotaran Pulle toestemming te verkrijgen voor de doorvaart voor twee sloepen en een inlandse bark door de Engte van Pamban naar Tuticorin, hun expansie daar, de tegenmaatregelen en het vervolg, over de noodzaak het komende jaar de Ceylonse en overwalse parelbanken te bevissen, over het oppakken en naar Ramnad brengen van een prins en pretendent voor de troon van Kandy en over andere belangrijke zaken wordt wegens de geheimhouding en omvang verwezen naar de geheime brieven van het geheime comité en de Politieke Raad van 31 maart, 13 april, 17 mei en 6 juli 1765. Deze zullen direct naar Nederland zijn gestuurd. [fol. 217] Voor de geheime besluiten daarop en de bevelen, en de middelen om Ceylon op eervolle wijze weer tot rust te brengen, wordt verwezen naar de geheime besluiten van 14, 24 en 25 juni, 1 en 6 augustus 1765, alsmede naar de geheime en speciale brieven naar Ceylon van 21 en 25 juni, en 7 augustus 1765, die in kopie meegezonden worden. Men hoopt dat de genomen maatregelen resultaat hebben en de zware last van de uitgaven terugbrengt. In 1763/64 bedroegen deze de enorme som van f 2.992.525, wat f 343.893,- meer is dan in het voorafgaande jaar. De inkomsten bedroegen maar f 747.410,-. Ceylon is, naar uiterste vermogen en voor zover de karige voorraad van enige artikelen toestond, van de bestelde benodigdheden voorzien. [fol. 218] Met de retourschepen Barbara Theodora, Damzicht, Bosschenhove en Leimuiden, en met de Bleiswijk op weg naar Bengalen is, behalve diverse goederen, 1000 last rijst verzonden, waarop met de voor Ceylon bestemde schepen Torenvliet en Oudkarspel nog 60 last zal volgen. Op de bestelling van 16 ton, is van de schrale voorraad f 556.214 aan contanten verscheept. Dit was het meest mogelijke. Met 200.000 ropia's met de Barbara Theodora en Velzen uit Surat, 150.000 ropia's met de Keukenhof uit Malabar en 75.000 ropia's die in september of oktober 1765 nog daarvandaan worden gestuurd, 47.734 ropia's aan wissels door het bestuur op Ceylon op het Malabarse bestuur getrokken, f 14.400,- gestort op een wissel door een zekere heer Read en f 500.000,- aan goud dat Heren XVII beloofden naar Ceylon te zullen zenden, komt dit samen op f 1.779.715. Dit heeft het bestuur ontvangen, [fol. 219] of zal het nog krijgen. Dit zal niet voldoende zijn voor de uitgaven en voor de textielhandel op de kust van Madurai, die denkelijk wel zal slagen. Aan de bestelling van 16 ton zal namelijk nog 3 ton ontbreken, daar de verwachte 5 ton uit Nederland daaronder niet zijn berekend. Om geen gebrek aan geld te hebben zijn het bestuur op Ceylon, Coromandel en Malabar in de vergadering van 24 juni 1765 gemachtigd om zoveel geld op assignatie naar Nederland te accepteren, als Ceylon nodig heeft. Het bestuur in de laatste twee kantoren moet dit in geen verliesgevende specie naar Ceylon zenden. Men verwacht dat door een ruime en vlijtig voortgezette verwer-

ving van kaneel, waarmee in mei 1765 was begonnen, en met volgens de brief van 8 juli een voorraad te Galle [fol. 220] uit verleden jaar van 547 balen, de vier genoemde retourschepen gevuld kunnen worden. Bovendien meent het bestuur dat de bestelling van textiel, hoewel die uit Nederland de helft groter is dan het voorafgaande jaar, uitgevoerd kan worden, waarmee vier schepen zijn vol te laden. Sinds de generale missive van mei 1765 kwamen de Liefde, Damzicht, Schagen, Oudkarspel en Torenvliet, de Schoonzicht en de Hoop uit Bengalen, de Velsen uit Surat en de Keukenhof uit Malabar alle via Ceylon te Batavia aan. De brief van de dienaren te Tuticorin van 19 juni 1765 meldt dat nawab Mahomet Dilly Chan Madurai nog regeert, maar dat de Engelsen de sleutels van Dilly en Palayankottai bezitten en daar het meest te zeggen hebben. Na het einde van de oorlog [fol. ongepagineerd] tegen Camsaayba ging hij naar Madras en werd daar vastgehouden uitsluitend, naar men zei, om niet voor zijn meester de nawab van Delhi te hoeven verschijnen, die hem voor betaling van tribuut had opgeroepen. De Groot Mogol was daarover zeer boos, maar Mahomet Dilly Chan wist hem met geld tevreden te stellen. Zeker op aandringen van de Engelsen had hij het bestuur te Tuticorin dringend gevraagd een parelvisserij te houden, maar het bestuur had dat onder diverse voorwendsels afgewezen.)

Inmiddens word ons bij dien brief nog gecommuniceerd dat de Engelschen gecombineerd met de nababse tegen den koning van Trevancoor opgetrocken waren, welke al aanstonds op hunne aannadering 12 forten en plaatzen, die hij lange van Cannesaiib precario bezeeten had, verliet en welke door zijn E. vervolgens daarop ook in bezit genomen waaren. Hebbende gemelde vorst vervolgens wel het gecombineerde leeger, uit hoofde dat het gebrek aan eenige noodige artikelen had, weder doen aftrekken, egter was den Trevancoor met verlies van wel 7 à 900 man verjaagd en gepersuadeerd tot binnen zijn linie te retireeren. Waarvoor de Engelschen en nababse genaderd waren en van versterking afwagten zijnde, den majoor Kempbell ook reets met een talrijk leeger derwaards op marsch gegaan om dien oorlog met ernst voort te zetten, zoo men meent met intentie om meermelde koning braaf geld uit de beurs te trekken.

Fol. ongepagineerd v-221r.

MALABAR

(Na vertrek van de Westfriesland naar Malabar met de gewone, geheime en speciale brieven van 9 april 1765 kwam daarvandaan de bovengenoemde Keukenhof aan. Op dat schip was de opperkoopman en gewezen secunde Jan Anthony Sweers de Landas, die echter onderweg is overleden. Tot ongenoegen bleek uit de gewone brief dat in 1763/64 de uitgaven f 314.575 waren en de inkomsten maar f 292.693, zodat er een negatief saldo van f 21.882 is geweest. [fol. 222] Het bestuur is dringend opgedragen de uitgaven te verminderen en de inkomsten te vergroten. Door gebrek aan geld en de vermetele zeeroverij van de Marathas is het laatste onwaarschijnlijk daar de handel daar zeer onder lijdt en de inkomsten daaruit niet hoger zullen worden. Volgens een ruwe schatting is er tussen begin september 1764 en midden maart 1765 aan handelswaar niet meer omgezet dan f 61.498 bij inkoop, waarop nog een dragelijke winst van f 77.573, ofwel 126 % is gemaakt. Voor een zeker voorstel van het bestuur en het antwoord daarop wordt verwezen naar de ontvangen speciale brief van 9 april 1765 en de verzonden geheime brief van 17 september. Door een rijke aanbrengh door de leveranciers te Travancore en de particuliere verwerving in Cannanur kwam er van maart 1764 tot maart 1765 aan peper 974.944 lb binnen, ofwel 422.402½ meer dan in het voorafgaande jaar. [fol. 223] Volgens opdracht ging niets daarvan naar Batavia, maar is er bij diverse gelegenheden 1.123.921 lb naar Ceylon gegaan. Daar de koning van Travancore gunstige beloften deed en de leveranciers reeds zijn begonnen peper te leveren, heeft men goede verwachtingen van de verwerving. Men prijst zich gelukkig dat deze vorst zijn beloften zal nakomen, zolang hij door de oorlog met de Engelsen de peper hoofdzakelijk aan de Compagnie zal moeten leveren. Als het bestuur gebruik maakt van de toestemming in de geheime brief van 17 september 1765 aangaande de inkoop van peper, dan zullen de

koning en de leveranciers zeker tot levering worden aangespoord. Maar wat de koning zal doen, als hij met de Engelsen vrede sluit, moet men maar afwachten. [fol. 224] Het is bekend dat hij de Compagnie geen goed hart toedraagt, want hij stuurt door het niet nakomen van de contracten op onenigheid aan om die zo naar hij wenst te interpreteren. Hij weigerde om uit de veroverde gebieden 2000 kandijl peper tegen ropia 55 het kandijl te leveren met het argument dat dit niet in het originele contract in het Malabars stond. Het bestuur heeft dit weerlegd en het is bevolen om geen inbreuken op de rechten van de Compagnie met slinkse middelen te dulden. Dit is nu niet direct van nut, maar wel als de koning later de leverantie te Cranganur niet voortzet. Dit is zeer denkbaar, wanneer de koning de peper die de Compagnie toekomt, om een hogere prijs dan ropia 55 het kandijl te krijgen, naar Anjengo zou gaan vervoeren. Als men dan met beide, de Britten en Travancore te maken krijgt, is het alleen met geweld te beleten. [fol. 225] Dit wordt uitgebreid betoogd in de geheime uitgaande brief van 17 september 1765. Voor de onderhandelingen door commandeur Cornelis Breekpot met de koningen en landsvorsten wordt verwezen naar de ontvangen speciale brief van 9 april 1765. Uit de geheime brief van de commandeur en secunde Francis van Abscouw blijkt in hoeverre de bezuinigingen die raad ordinaris Jan Schreuder voorstelde met de daarbij gevoegde besluiten van de Hoge Regering zijn uitgevoerd. Er is opgedragen dat wat nog niet is geëffectueerd door te voeren. Uit de geheime brief van 17 september 1765 blijken de verdere bevelen en dat het antwoord van de commandeur en secunde op het rapport van Schreuder wordt afgewacht. [fol. 226] De bevindingen van de visitateur en boekhouder-generaal op de rapporten van commandeur Breekpot en secunde Van Abscouw aangaande het bedenkelijke verschil in de voorraden op het eind van het boekjaar 1761/62 en het begin van 1762/63 zijn ingesloten bij de resolutie van 27 augustus 1765. Daaruit blijkt dat er een aanzienlijke som geld is ontvreemd, maar dat de fraudeurs niet te traceren zijn. Er is nog zoveel onduidelijk dat er geen definitief besluit kon vallen. De bespreking van deze zaak en de mening van ieder raadslid apart is in het genoemde besluit te vinden. [fol. 227] Er zijn enige voorlopige besluiten genomen. Opdat de Compagnie verhaal houdt op wie verantwoordelijk zouden blijken te zijn voor de ontvreemde gelden, zijn de contanten in Malabar van de gewezen commandeur Godefridus Weyerman en de overleden opperkoopman Jan Anthony Sweers de Landas voorlopig in beslag genomen. Daar deze boevenstreken daar zijn gepleegd, zijn de kopie negotieboeken vanaf 1730/31 tot de recentste voor onderzoek naar Malabar gestuurd met het rapport van de visitateur en de boekhouder-generaal. Secunde Van Abscouw vond dat noodzakelijk. Om het onderzoek snel te kunnen uitvoeren [fol. 228] zijn de in het boekhouden bedreven eerste suppoost van het generale visitatiekantoor Martin Staal, de boekhouder Frans Bernard Zimmerman, de assistenten Jacob Konne en Jan Filcox naar Malabar gestuurd. Commandeur Breekpot en secunde Van Abscouw is opgedragen het onderzoek van de boeken uit te voeren, zodat de oorsprong van de vervalsingen is op te sporen. De met speciale opdracht gezonden dienaren moeten aan hen uitvoerig rapporteren en deze stukken dienen zij met hun commentaar naar Batavia te zenden. Breekpot en Van Abscouw zijn de eerste verantwoordelijken, zoals in de geheime instructie van 24 september 1764 en nader in het besluit van 27 augustus 1765 en de uitgaande geheime brief van 17 september is vastgelegd.

SURAT

[fol. 229] Naast de brieven die met de schepen, die in de generale brief van 8 mei 1765 zijn vermeld, werden meegebracht, zijn met de Velzen uit Surat gewone brieven van 6 april en 19 mei 1765 en een speciale van de laatste datum meegekomen. Dit schip had een lading t.w.v. f 445.748, bestaande uit diverse textiel voor Azië en ropia 200.000,-, waarvan ropia 100.000,- en 30 last tarwe op Ceylon werden achtergelaten. De handel te Surat verloopt gunstig, want bij vertrek van de Velzen waren de daarmee aangevoerde specerijen reeds verkocht en waren er op 4 maart 1765 al contracten voor deugdelijke textiel voor zowel Nederland, als Azië gesloten. Deze prijzen waren gelijk aan die van het voorafgaande jaar,

uitgezonderd iets hogere voor enige soorten. Uit de brief van 19 mei 1765 blijkt dat de Engelsen eindelijk op 31 januari 1765 uit Bombay hebben geantwoord op het protest van 25 juli 1764 [fol. 230] over de kruidkelder. Hoewel zij, weliswaar op belerende toon, de verbetering daarvan toestaan, proberen zij of mogelijk de Suratse heren van het kasteel zich te verschuilen achter de lafhartige brief die het vorige bestuur goedschiks of kwaadschiks als dank aan hen heeft geschreven. De brief van 19 mei 1765 van de directeur toont welke nadelige plannen Thomas Hodges smeedt. Hoe daar tot behoud van Compagnies voorrechten op is geantwoord, blijkt uit de bijgevoegde kopie van de brief van 19 augustus 1765 aan de directeur. In vervolg op de generale missive van 8 mei 1765 wordt gerapporteerd dat de vergoeding bij geheim besluit van 8 juli 1763 opgelegd, [fol. 231] door opperkoopman en gewezen hoofdadministrateur David Kelby geheel en onderkoopman en gewezen secretaris van de politieke raad Willem Blauwkamer bijna geheel is voldaan. In de vergadering is gebleken dat op de rekening van afgeperste gelden, boven de ropia 80.000,- die in 1762 aan de nawab betaald moest worden, nog een achterstal van f 33.936 was. Op 17 juni 1765 is besloten om, net zoals met de bovengenoemde f 120.000,- eenderde voor rekening van de Compagnie af te schrijven en tweederde voor Kelby en Blauwkamer te laten. Maar ze konden niet contant betalen en niemand wilde voor hen borg staan. Daarom was men op 5 juli 1765 wel genoodzaakt om Kelby voor zijn deel van rsd 6284 $\frac{4}{8}$ in de negotieboeken te Batavia te belasten, welke rekening als hij, en ook Blauwkamer weer in dienst treden, naar zijn soldijrekening zal worden overgeboekt. [fol. 232] Het bestuur te Surat werd bevolen na te gaan of er daar nog gelden of goederen van Kelby waren, en zo ja, deze in beslag te nemen, ze naar Batavia over te boeken, zodat ze kunnen dienen ter vermindering van zijn schuld. Het aandeel van Blauwkamer, die per 1 juli 1765 weer in dienst is genomen, van rsd 3242 $\frac{5}{16}$ is op zijn soldijrekening gezet. Deze diende een bezwaarschrift in tegen de hem bij besluit van 8 juli 1762 opgelegde vergoeding van f 26.666. Hij vroeg ontheffing en dat zijn gage mocht worden voortgezet vanaf de dag dat die werd stopgezet. Bij meerderheidsbesluit van 6 augustus 1765 zijn die twee verzoeken afgewezen. [fol. 233] Dit besluit zal bij eerste gelegenheid aan Heren XVII worden voorgelegd. Dit geschiedt nu met een dringend verzoek Blauwkamer van zijn vergoeding te ontheffen, daar directeur Christiaan Lodewijk Senff in speciale brieven van 30 januari en 31 december 1764 heeft verklaard dat Blauwkamers schuld bij toeval is ontstaan, daar hij een, weliswaar zeer ongewoon, bevel heeft uitgevoerd.)

Terwijl het zeker is dat het de mooren onder aanstoking onzer competitieuren maar te doen is geweest om de Comp^e geld af te persen en de Engelsen, schoon zij uitterlijk andere mines maakten om ons te verneederen en klein te maaken. Dat evenwel niet konde geschieden of zij moesten iets hebben om hunne voorgenome geweldpleegingen en vexatiën te collereeren, waartoe het geëxteerde geval hen uitermate wel heeft gediend. Buiten dat men vast mag stellen dat zij, was dit niet voorgekomen, wel een ander middel zouden gevonden hebben om hun doel te bereiken en aan 's Compagnies geld te komen. En alle welke reedenen wij hoopen dat U Wel Edele Hoogachtb. van dat belang zullen voorkomen om den suppliant vrij te spreken van de vergoeding, zowel van de bij zijn request vermelde f 26.666,13,8, als de zeedert hiervooren aangehaalde nog opgelegde 3142 $\frac{5}{16}$ rijksdaalders.

Fol. 233v-234r.

In de verwachting dat de handel net als verleden jaar goed verloopt zijn de Renswoude, Lekkerland, Amerongen en Compagnies Welvaren voor het vervoer van de handelswaren vandaar met begeleidende brieven van 30 juli, 19 en 27 augustus 1765 naar Surat vertrokken met een lading t.w.v. f 741.794, waaronder 600.000 lb Japans staafkoper en 3.533.672 lb poedersuiker.

KHARG

Zoals reeds in de brief van 8 mei 1765 gemeld, is de Kronenburg met een lading t.w.v. f 108.323 naar Kharg vertrokken. Resident Johannes Wilhelmus Buschman schreef in zijn

brief van 4 december 1764 dat de afzet van suiker door de onlusten in het Perzische rijk aanzienlijk werd belemmerd. Daarom is schipper Jan du Pré [fol. 235] in een instructie van 28 mei 1765 bevolen om direct naar Muscat te zeilen. Mocht hij daar nog geen bericht uit Kharg hebben ontvangen, of vandaar horen dat er geen handel mogelijk is, dan moet hij proberen zoveel mogelijk van de lading voor Kharg te Muscat af te zetten. Du Pré moet daarbij echter niet onder de bodemprijzen gaan die in zijn instructie zijn voorgeschreven, namelijk nootmuskaat voor f 300,-, garioffelnagels voor f 525,-, poedersuiker voor f 18,15,-, kandijsuiker voor f 25,-, Bangka's tin voor f 50,-, Manilla's sapanhout voor f 10,- alle prijzen de 100 lb. Er mogen geen goederen gestuurd worden voordat het geld aan boord is ontvangen. [fol. 236] Mocht er geen bericht uit Kharg zijn en het er naar uitzien dat te Muscat geen voordelige afzet voor alle of een gedeelte van de handelswaar, vooral de suiker, mogelijk is, dan moet Du Pré bij het passeren Gamron aandoen om het daar te proberen. Als er bericht uit Kharg komt dat daar afzet mogelijk is, dan moet hij daar zonder de lading aan te breken heengaan. Als dat niet het geval is en hij kan het grootste deel van de goederen te Muscat afzetten, dan moet hij om kosten te vermijden met de Kronenburg naar Malabar terugkeren en het restant daar afgeven. De instructie voor Du Pré is in kopie naar Kharg gezonden en in een brief van 28 mei 1765 is bevolen [fol. 237] om, als de Kronenburg met de hele lading te Kharg zou aankomen en er geen hoop was dat die goederen, en die eerder met de Walcheren waren aangevoerd, voor eind augustus 1766 voordelig te verkopen waren, dat dan de aftredende resident Buschman met één van die schepen met de suiker en de andere onverkoopbare goederen naar Batavia moest terugkeren. Onderweg moest hij proberen de goederen te Gamron of Muscat af te zetten, maar de suiker uiterlijk tegen 22 à 24 gulden de pikol. Lukt dat niet, dan moet het overblijvende te Cochín afgegeven worden.

KAAP DE GOEDE HOOP

Over Kaap de Goede Hoop valt slechts te melden dat door de slechte oogst in 1764 op de bestelde 1000 last tarwe maar 60 last aan Batavia is geleverd en 84 last aan Ceylon. [fol. 238] Dit kwam uit de eigen voorraad, waardoor die onder de door Heren XVII bepaalde omvang is gekomen. Het bestuur vroeg daarom boven de gewone bestelling van 150 last rijst nog eens 150 last te mogen ontvangen. Er is besloten 250 last rijst te sturen met andere goederen voor de handel en de huishouding, alsmede voor de bouw daar van het zo dringend nodige nieuwe hospitaal. Deze grote hoeveelheid zal zoveel mogelijk met de Ouderamstel en Vrouwe Geertruida verscheept worden. Voor nadere informatie verwijst men naar de berichten uit Kaap de Goede Hoop aan Heren XVII.

JAVA'S OOSTKUST

In het vervolg op wat in de generale missive van 5 mei 1765 werd vermeld kwam eind juni [fol. 239] de raad extraordinaris en gewezen gouverneur Willem Hendrik van Ossenberg te Batavia aan. Voor vertrek uit Semarang deed hij transport aan Johannes Vos en overhandigde hem zijn memorie van overgave, die in kopie wordt meegezonden. Voor de besluiten daarover van de Hoge Regering wordt verwezen naar de geheime resolutie van 21 juni. Er heerst rust en vrede tussen de Javaanse vorsten en de onderlinge verbittering is verzacht.)

Hebbende zij eindelijk op de geduurige aanhouding ieder een parthij volk onder twee aanzienlijke hoofden naar den Oosthoek gezonden, om de daar omstreeks zwerende malcontenten des mogelijk te onder te brengen. Houdende den rebel Prabodjoko zig bij continuatie in zijn oude schuilnest Loedoija en zijn zoon Radeen Maas in het Antangsche gebergte op, waar de laatste zelfs een benting geformeerd heeft. Desniet-tegenstaande had des sulthans volk eenig voordeel op een stropende partij behaald, en alshoorn volgens 's gouverneurs aparte brief van den 12^e augustus jongstleeden Radeen Maas zijne stroperijen in de bovenlanden continueerde, voedede men zich met de hoop dat 's keizers veldheer door den een of anderen weg wel meester van deeze parthij zoude

weeten te worden.

Fol. 239v-240r.

(Men is op zijn hoede tegen invallen over de grens tussen Compagnies gebied met de Oosthoek.

CHERIBON

In Cheribon was de oogst slecht en op Java's Oostkust maar redelijk geslaagd. Uit de eerste streek kon maar 100 last rijst worden opgeslagen en vanuit de tweede is van de nieuwe oogst maar 939 last aangevoerd. De opvolger van raad extraordinaris mr. Pieter Cornelis Hasselaar, de opperkoopman en gewezen sjahbandar Robbert Hendrik Armenault is reeds naar Cheribon vertrokken. Nadat Hasselaar zijn functie aan hem heeft overgedragen, [fol. 241] wordt hij voor zijn werk in de Hoge Regering te Batavia verwacht.

BANTAM

De rijke verwerving van peper in Bantam is hierboven reeds aan Heren XVII gemeld.

BATAVIA

Raad extraordinaris Willem Hendrik van Ossenberg nam na aankomst uit Semarang op 4 juni 1765 naar rang zitting in de Hoge Regering. Van de naar Coromandel vertrokken Pieter Haksteen nam hij de beschrijving van Banda, Kharg en Palembang over en het opstellen van de brieven aan de kamers van Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen. [fol. 242] Zoals beloofd worden nu de omstandigheden na de benoeming van de gewezen eerste secretaris Iman Willem Falck tot gouverneur van Ceylon behandeld. Bij het doornemen op 24 juni van het besluit van 6 juni 1765, waarin werd aangegeven waarom de Gouverneur-Generaal ervan overtuigd was dat Falck daartoe aangewezen moest worden, voerde raad extraordinaris Louis Taillefert aan dat het uitzonderlijke verloop van die vergadering aan de Heren XVII moest worden medegedeeld. Er is besloten dat de aantekening die Taillefert daarvan had gemaakt, en ook een geschrift van de raad extraordinaris Willem Arnold Alting hierover, in de resolutie van 24 juni zullen worden opgenomen. [fol. 243] Daarop behield de Gouverneur-Generaal zich het recht voor om zich over de aantekening van Taillefert nader te verklaren, en gaf er de voorkeur aan het oordeel en de goedkeuring van Heren XVII rustig af te wachten. Op 30 augustus 1765 heeft de Gouverneur-Generaal besloten dat het schriftelijke rapport van Louis Taillefert en Alting over de collatie van de statuaire wetten⁹ door opperkoopman Jacobus Johannes Craan met de bijlagen wegens zijn omvang en grote belang onder de leden van de Hoge Regering voor commentaar zal rondgaan. Wegens de benoeming van de eerste secretaris van de Hoge Regering mr. Iman Willem Falck tot gouverneur en directeur van Ceylon en van de tweede tot sjahbandar over de niet-christenen is op 23 augustus 1765 [fol. 244] Boudewijn Verselewel Fauré, die op 28 mei reeds op proef tot tweede was benoemd, tot eerste secretaris benoemd en Joan Abraham van der Voort¹⁰ tot tweede. Zij worden ter bevestiging in die functies met bijhorende gage voorgedragen aan Heren XVII. Wegens het overlijden van waterfiscaal mr. Johannes Cornelis Verijsel is naar voorbeeld van de resoluties van 5 november 1745 en 19 februari 1754 dit ambt bij besluit van 1 augustus 1765 voorlopig opgedragen aan het gewone lid van de Raad van Justitie mr. Pierre Poelman totdat er een besluit van Heren XVII op de aanstelling van Vereijsel in de brief van 18 oktober 1764 zal zijn ontvangen. Hierboven is in de beantwoording onder Batavia zoveel gezegd over de aanwending van geld [fol. 245] dat slechts het besluit van 4 januari 1765 wordt vermeld, waarbij wegens het verwachte gebrek aan ongemunt goud

9 Statuair wetten, de Statuten van Batavia.

10 Bedoeld lijkt Paulus Godefridus van der Voort

voor Coromandel kleine gouden Japanse kobangs tegen rsd $6\frac{1}{8}$, of f 14,14,- ieder worden aangenomen, of 6 stuiver minder dan in het voorafgaande jaar. De nu verzonden bestelling is zo zuinig mogelijk opgesteld en kan geen vermindering velen. Daarom wordt gehele uitvoering, vooral van de zending van geld, verzocht. De motieven daarvoor zijn in het voorafgaande behandeld en de uitzonderlijke maatregelen die nodig waren om Bengalen en Ceylon van contanten te voorzien. Er is berekend dat er ruim 76 ton nodig zal zijn. Men verzoekt de 1767 gevraagde 70 ton zonder korting als volgt samen te stellen)

f	3.200.000	aan bhaarzilver voor Bengale
f	1.300.000	„ „ goud, als
		f 800.000 voor Chormandel en
		f 500.000 „ Ceilon
f	1.200.000	aan nieuwe gecartelde ducatoms, als
		f 800.000 aan heele en
		f 400.000 „ halve ducatoms
f	800.000	aan nieuwe ronde Spaanse reaalen
f	200.000	aan dito Nederlands payment als
		$\frac{1}{3}$ aan scheepjes schellingen van de munt Zelandia
		$\frac{2}{3}$ aan dubbelde stuyvers van de munt Hollandia ende Westfrisia
f	300.000	aan koopere duyten
f	7.000.000	

Fol. 246r.

(Uit het voorafgaande en bij het doornemen van deze bestelling zal het Heren XVII duidelijk zijn dat de gevraagde gelden nodig zijn. Men heeft grote moeite om rond te komen en op de eis voor het lopende jaar ontbreekt nog de aanzienlijke som van f 1.692.544, samengesteld uit f 228.357 aan baarzilver, f 856.474 aan baargoud, f 420.000 aan mexicanen, f 71.515 aan payment, f 116.198 aan duiten. [fol. 247] Per 1 september 1765 was er in de grote geldkamer niet meer dan f 122.385 en in de dagelijkse, of grote kas maar f 141.540 in diverse specie gerekend naar Indische waardering. Daarom wordt dringend gevraagd om volledige uitvoering van de huidige bestelling van 70 ton en dat daar niet op wordt gekort wat op assignatie in Ceylon, Bengalen en Malabar mag worden aangenomen. Daarmee zullen zorgen om de belangen van de Compagnie voorkomen worden en, als Heren XVII wel kortingen toepassen, dan zal dat zeer nadelig zijn, daar er in Azië geen middelen zijn om het gebrek aan geld op te vangen. Op 22 januari 1765 is besloten op de bestelling van het bestuur [fol. 248] zodanige soorten en hoeveelheden textiel als te Batavia in voorraad waren en daar niet afgezet konden worden, naar Semarang te zenden, hoewel er op 24 juni 1757 was besloten op Java's Oostkust die goederen geheel niet meer te verkopen. Er is een groot gebrek aan volk en er zijn volgens het besluit van 9 augustus 1765 te weinig zeevarenden om alle werkzaamheden aan de schepen op de rede te verrichten. Daarom was men genoodzaakt om 100 Chinezen voor rsd 10,- per maand in dienst te nemen om de schepen te lossen en te laden. Voor minder waren ze niet te krijgen. Om ze van dienstneming in het vervolg niet af te schrikken, is de scheeps opper- en onderofficieren op straffe van deportatie aangezegd [fol. 249] de Chinezen niet te mishandelen en zich bescheiden tegenover hen op te stellen. Wegens gebrek aan matrozen is op 27 september 1765 op voorstel van Nicolaas Houtingh besloten om de zeilschuit die dagelijks tussen Batavia en Onrust vaart, niet met Europeanen, maar, vanaf de kwartiermeester, te bemannen met slaven tegen f 10,10,- per maand. Dit spaart zeevarenden op de vaartuigen op de rede uit en bovendien zijn die zeevarenden ook nog heel snel ziek. Bovendien is geprobeerd om de militairen die hun termijn hadden uitgediend, met een verhoging van gage te bewegen hun dienst voort te zetten en niet te repatriëren. Dat is met zeven onderofficieren en 36 soldaten gelukt, terwijl er 2 sergeants, 6 korporaals en 66 gewone soldaten naar Nederland zijn vertrokken. Betreffende de particuliere vaart [fol. 250] en handel is op 11 januari 1765 op voorstel van de Gouverneur-Generaal besloten om het besluit van 7 augustus 1764 niet uit te voeren, omdat er geen vaartui-

gen voor het patrouilleren waren en er gebrek aan bemanning was. De Gouverneur-Generaal voerde aan dat de nachodas van de reeds uit Amoy aangekomen jonken hadden verklaard, dat de reders van de jonken die verleden jaar naar Pasir waren gegaan, op hun lading wel een verlies van 30 % hadden geleden en dat ze daarom, op het bericht dat die vaart bemerd zou worden, hadden besloten dit jaar niet meer daarheen te varen. De Engelsen blijven ondanks de hun verleende voorzieningen en hulp het volk van de Compagnie misbruiken. Op 7 mei 1765 rapporteerde de Gouverneur-Generaal dat er 20 ambachtslieden en zeevarenden op de equipagewerf waren gedeserteerd. [fol. 251] Toen ze afscheid kwamen nemen, verklaarden de kapiteins van *The Buckingham* en *Solebay* dat ze daarvan niets wisten en dat ze deserteurs, als ze werden aangetroffen, zouden uitleveren. Daar de Engelsen hun beloften niet nakomen, zijn deze schepen door de waterfiscaal, de commandeur en de sjahbandar doorzocht, maar ze troffen geen volk van de Compagnie aan. Daar de achterdocht daarmee niet is weggenomen, is op 10 mei besloten om aan Europese schepen op de rede slechts toe te staan om overdag één sloep of schuit naar de wal te sturen, die voor zonsondergang weer moet vertrekken. De Manillase en Macaose scheepjes zijn hiervan uitgezonderd, want zij vallen, wat betreft pacht en andere heffingen, onder de inlandse handelaars. Als er Engelse schepen zijn, dan komt desertie veel voor, wat door het veelvuldig heen en weer varen van hun vaartuigen wordt bevorderd. [fol. 252] Andere vaartuigen, van welk type dan ook, moeten aan boord van vreemde schepen blijven. De kapiteins kunnen aan de sjahbandar opgeven hoeveel brandhout en water ze nodig hebben, die de commandeur van de werf dan tegen een redelijke prijs aan boord zal laten brengen. Van deze vreemde schepen mogen slechts de drie hoogste in rang aan wal overnachten en van kleinere vaartuigen slechts de gezagvoerder met een knecht of slaaf. De brandwacht bij zo'n schip moet dit niet alleen doorzoeken, maar moet niet toestaan dat vaartuigen dit schip na terugkeer van de toegestane schuit of sloep bereiken of verlaten. Zulke vaartuigen moeten met een waarschuwingsschot verjaagd worden en zonodig met scherp beschoten worden, ook al zouden ze dan zinken. [fol. 253] Vaartuigen die niet voor zonsondergang naar boord zijn teruggekeerd, moeten bij de brandwacht overnachten. De sjahbandar die het vertrek van christenen regelt, moet vreemde schepen van deze regels op de hoogte stellen en op de strikte naleving toezien. Tegen desertie is om de redenen genoemd in het besluit van 17 mei 1765 vastgesteld dat Europese vreemdelingen die krachtens het besluit van 10 mei aan land mogen overnachten, met hun goederen in het heren- of stadslogement moeten verblijven. Uitgezonderd hiervan zijn handelaren uit Macao en Manilla en officieren van koningsschepen na speciaal verzoek aan de Gouverneur-Generaal. Bovendien is het bij plakkaat op straffe van rsd 500,- [fol. 254] verboden om vreemdelingen, dan wel hun goederen onderdak te verlenen en zijn er in het reglement voor het stadslogement de nodige veranderingen en aanvullingen aangebracht. Ook is op 17 mei bepaald dat vreemde Europeanen die clandestien binnenkomen, onder het vervullen van dienst aan boord voor de kost, naar Nederland zullen worden overgebracht en dat inlanders die zo binnenkwamen, enige tijd aan de ketting zullen worden gehouden. Naast *The Buckingham* en *Solebay* verschenen uit Madras de particuliere scheepjes *The Jenny* onder Joseph Price, en *The London* onder Ezechiël Abraham op de rede. Aan *The Buckingham* is, op de verklaring in de voltallige vergadering dat ze slechts 2 kisten kamfer en ballast had geladen, herstel op Onrust wegens lekkage toegestaan, eventueel met, tegen betaling, enige assistentie door Compagnies werkvolk. Dit was in erkentelijkheid voor de hulp in 1762 op Kharg, [fol. 255] te vinden in de brief van 19 oktober 1762 van resident Johannes Wilhelmus Buschman. Wegens de ongeloofwaardigheid van de bewering dat zijn schip lek was, is dit aan kapitein Ezechiël Abraham geweigerd. De directeur te Surat, Christiaan Lodewijk Senff, had diens reis van Bombay naar Batavia al gemeld en hij werd verdacht van smokkel. De Gouverneur-Generaal had direct een brandwacht bij *The London* laten leggen en enige gecommiteerden uit de Raad van Justitie met de waterfiscaal doorzochten het, maar vonden slechts wat putjuk en zand als ballast. Daar dit vaartuig te groot was voor de rivier of de haven, is reparatie op het eiland Kuiper door eigen volk en enige

huurlingen onder toezicht van de baas van Onrust toegestaan. Later is op verzoek nog Malakka's masthout geleverd. [fol. 256] The Jenny, noch The London is inkoop bij de Compagnie, of particulieren, van suiker toegestaan, maar uit voorraad is het eerste schip tien en het tweede vijftien leggers arak geleverd. Ze mochten ook onder toezicht van de sjahbandar bij particulieren vaderlandse levensmiddelen en dranken inkopen, maar deze moest er goed op letten dat er geen suiker aan boord werd gebracht. Voor de zekerheid werd besloten deze twee scheepjes voor vertrek te doorzoeken en eventueel gevonden suiker te confisqueren. Dit is met The London zonder suiker te vinden geschied, maar The Jenny vertrok heimelijk. Het bestuur te Surat is verzocht na te gaan of ze daar, of te Bombay, suiker hebben aangevoerd. [fol. 257] Verder wordt verwezen naar de besluiten van 30 mei, 2, 5 en 23 juli, 2, 6 en 26 augustus 1765. Het besluit van 6 augustus meldt dat Ezechiël Abraham van The London de Gouverneur-Generaal aanbood om uit Surat een lading tarwe aan te voeren. Daar dit een dekmantel voor smokkel is, werd het afgewezen. Deze goederen halen de kosten van zo'n reis er niet uit en er is voorraad genoeg totdat er weer met eigen schepen uit Bengalen, Coromandel, Surat en Japan zal worden aangevoerd. Op advies van schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh zijn de burger Lambert Davids tegen redelijke kosten 4 sampans en 2 heivaartuigen ter beschikking gesteld om het Engelse particuliere schip The Bombay Merchant, dat is drooggevallen op de rede, te lichten en vlot te trekken. [fol. 258] Het kon grote schade berokkenen en Compagnies schepen konden er op vastlopen. Op 5 juli is ter uitvoering van resoluties van 14 en 21 februari 1764 besloten om aan de burger James Burnett rsd 5970,- terug te betalen voor 300 kanasters poedersuiker die eigendom waren geweest van de te Batavia overleden Engelse kapitein John Matthewson. Deze suiker was op verzoek van Schepenen in beslag genomen. Deze was door Burnett voor de gewone prijs aan de Compagnie geleverd en hij toonde met bescheiden aan tot dit bedrag gerechtigd te zijn. Van de aan twee ingezetenen van Batavia verstrekte toestemming om twee scheepjes naar Manilla te zenden, waarvan in de generale missive van 5 mei 1765 werd gesproken, is geen gebruik gemaakt)

Om reeden dat korte daagen daarna vandaar zelfs te deeser plaatze arriveerden het scheepje de Sant Esprito Senhora St. Anna, waarmede wij ontvingen een brief van den heer don Francisco de la Torre, gouverneur generaal van de Philipijnsche eilanden, met verzoek om ten diensten van zijn Katolijke Majesteit voor betaling g'assisteerd te worden met arthillerij, equipagiegoederen, medicamenten en andere benoedigtheeden, alle opgenoemd bij een ter onzer resolutie van den 21^e may g'insereerde notitie. En welke uitkoops gerekend tezamen beliepen f 144.454,7, die men op het enkeld crediet van den heer De la Torre en zonder verzeekering van de betaling zoude hebben moeten afgeeven. En daarom niet raadsaam vond te voldoen, hoezeer wij ook geneegen zijn die vaart op deeze hoofdplaats door billijke assistentie weder aan de gang te helpen. Temeer het zoude gestreeden hebben teegen onze resolutie van den 17^e augustus 1764 teegens het crediteeren van gelden en goederen aan vreemde Europeërs, en wijl U Wel Edele Hoogachtb. bij brieven van den 13^e october 1763 een diergelijk geval voor onze reekening gelaten hebben. Waarom wij welgemelde heer De la Torre hebben g'andwoord dat, alshoon onzen voorraad van de meeste der gerequireerde goederen zelden zo ruim is om daaruit zoo veel zonder eigen ongerief te konnen afgeeven, wij echter uit hoofde van de subsisteerende alliantien tusschen de weedersijdse souvereinen van het verzogte zooveel te missen was, zouden afgestaan hebben, was het niet dat de ordre teegens het verkoopen op crediet zulks kwam te verbieden. Maar dat wij bij overzending van contanten in het aanstaande jaar hem met het een en ander na mogelijkheid zouden trachten te assisteerden.

Fol. 258v-260r.

(De commandant van dat scheepje don Gaspar de Leon zijn tegen contante betaling en normale verkoopprijzen een stel zeilen voor een scheepje van 125 voet, zeildoek en garen voor een ander stel en 6 ankers geleverd. Schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh rapporteerde dit en verklaarde dat het zonder bezwaar gemist kon worden. Tevens konden zonder bezwaar verkocht worden 18 kanonnen van 6 lb, 1440 stuk rond scherp van 6 lb, 900 drui-

ven¹¹ van 6 lb met ijzer gevuld, 20 balen kaneel tegen 130 stuiver en een halve pikol gariof-felnagels tegen 124 stuiver het pond. Aan de Manillase koopman don Manuel de Castro is 60 pikol peper tegen f 44,- de 100 pond geleverd, maar het is aan de eveneens uit Manilla komende koopman don Pedro Augusto de Rivanco niet toegestaan om met een vaartuig dat hij mocht kopen, naar Bengalen te gaan. Alles is te vinden in de resoluties van 21 mei, 11, 13 en 27 juni en 2 augustus 1765. Ter bevordering van de handel [fol. 261] van de kooplieden uit Manilla en voor de huishouding zijn voor Batavia bij het bestuur op Ceylon voor het komende jaar ten minste 3 à 400 balen kaneel besteld. Men dankt nogmaals voor het goedkeuren van de bevorderingen van dienaren, waarom in de brieven van 18 oktober en eind december 1763 werd verzocht en hoopt op inwilliging van daarna gedane voorlopige bevorderingen. Nu verzoekt men bekrachtiging van de sinds 8 mei 1765 verrichte benoemingen op posten met de kwaliteit en gage, of soms wel hogere, van de voorgangers. [fol. 262] Het betreft Iman Willem Falck tot gouverneur van Ceylon, Henrik Breton tot gouverneur van Ternate en die van de huidige secretarissen van de Hoge Regering Boudewijn Verselewel Fauré en Paulus Godefridus van der Voort. In volgorde van rang gaat het om de verlening aan de secretaris van de Politieke Raad te Colombo, Johan Gerard van Angelbeek, van de rang van opperkoopman, hoewel het tegen het reglement is. Wijlen gouverneur Lubbert Jan van Eck had hem wegens de veldtocht tegen Kandy en omdat volgens de geheime brief van 31 maart 1765 uit Colombo een voorganger die rang ook had gehad, deze kwaliteit verleend. Tevens wordt het opperhoofd te Surabaja Johan Everhard Coop à Groen als opperkoopman voorgedragen. Personalia. [fol. 263] Personalia. [fol. 264] Personalia. Verwezen wordt naar de resoluties van 6, 11, 13, 24 en 28 juni, 30 juli, 1, 23 en 27 augustus en 8 oktober 1765. Men verzoekt onderdanig inwilliging van deze verzoeken tot bevordering daar het inkomen van vele voorgedragenen in secretariële functies uit gage en emolumenten bestaat. [fol. 265] Zij hebben bewezen bekwaam en ijverig te zijn en zullen daartoe door bevordering des te meer worden aangemoedigd. Bij resolutie van 27 en 29 augustus 1765 zijn zonder verhoging in gage, kostgeld, emolumenten, of huishuur aan stafofficieren bij het garnizoen te Batavia verhoging in titel en rang verleend. Personalia. Op 29 augustus 1765 dienden subalterne officieren [fol. 266] een verzoekschrift in dat, evenals de leden van de Raad van Justitie en de predikanten, hun soldijrekening binnen het eerste verband jaarlijks naar Nederland zou worden overgemaakt, hetzij ze als officier uit Nederland waren gekomen, of daartoe binnen hun verband bevorderd waren. Er werden geen onaannemelijke redenen voor gegeven, maar omdat het tegen artikel 35 van de artikelbrief indruist, wordt het met een gunstig advies aan Heren XVII voorgelegd. Om hun status op te houden kunnen deze officieren hun volle gage moeilijk missen en als hun binnen het eerste verband maar 6 maanden gage per jaar wordt uitbetaald, krijgen ze maar $26\frac{2}{3}$ lichte stuiver voor een gulden. Ze kunnen van kostgeld en emolumenten alleen onmogelijk leven en moeten dan anderen om ondersteuning vragen. [fol. 267] Waarom zouden ze niet, zoals de leden van de Raad van Justitie en de predikanten, een gunst krijgen, daar ze geen administratie voeren waarvoor ze verantwoordelijk zijn. Heren XVII schreven al op 23 juli 1700 dat van de dienaren die meer dan f 150,- ontvangen, de leden van de Raad van Justitie en de hoofdofficieren van de militia geen drie jaar gage hoeven laten te staan. Om al deze redenen wordt sterk aangedrongen toe te staan dat alle officieren zonder onderscheid jaarlijks hun soldijrekening naar Nederland mogen laten overmaken. Als de negen retourschepen voor de eerste vloot van dit jaar zijn bestemd de Lapienburg, Tulpenburg en Keukenhof voor de kamer Amsterdam, [fol. 268] Zuid-Beveland en Admiraal de Ruyter voor de kamer Zeeland, de laatste voor vervoer van thee op vracht en andere goederen, 's-Gravenzande voor de kamer Delft, Vrouwe Elisabeth voor de kamer Rotterdam, Lycohton voor de kamer Hoorn, die tevens dient als voorzeiler met

11 Druif, een ronde ijzeren schijf waarop een staaf, waaromheen kleine kogels worden gestapeld; dit geheel wordt omwikkeld met zeildoek en een bindtouw.

deze brief, en tenslotte Baarzande voor de kamer Enkhuizen. Als tweede vloot dienen de Schoonzicht voor de kamer Amsterdam en de Nijenburg voor die van Zeeland. Kapitein-luitenant Markus Tetting, die voor de presidiale kamer Amsterdam op de Lapienburg repatriëert, is benoemd tot commandeur van de retourvloot, tot fiscaal de assistent Coenraad Diderich Struchtmeijer en als secretaris assistent Lucas van Wasbeek. De gekwalificeerden die repatriëren zijn Godert Ludolph van Beusechem, oud boekhouder-generaal, Pieter Joan Bangeman, oud visitateur-generaal, beide met opperkoopman bagage, Frans van Doorn, kapitein-militair, Bastiaan Sluiter, oud baas op Onrust, Jan Fredrik Duntzfeld, luitenant-ingenieur, alle drie met gage en bagage, [fol. 269] Lodewijk Wilkens de Lile, oud resident te Bandjarmasin, met onderkoopmans gage, daar zijn dienstverband al lang is afgelopen, maar Jean Guillaume d'Arnaut, vaandrig-ingenieur, gaat terug met afgeschreven gage. Onder de mindere dienaren repatriëren de boekhouders Cornelis Schonenburg, Matthijs Aldekerk, Jacobus Henricus Beck en Abraham Roggé, de laatste via Bengalen, assistent Johan Willem Blessing, de provisionele assistent Fredrik Albertsdorp en de oud bode van Heemraden Jan Christoffel Wegter. Onder de burgers gaan over Jan Godfried Koen, diaken bij de Lutherse gemeente, en Hans Jochem Brinkman, de inlandse christen jongeling Daniel Johannes, en bovendien 4 vrouwen, een jonge dochter, 12 kinderen en 8 slaven en slavinnen, voor wie transport en kostgeld is betaald. Ook wordt de gewezen stuurman Barend van den Bergh gedeporteerd met afgeschreven gage en scheepsdienst voor de kost, daar hij vanwege ondeskundigheid de sloep Vreede heeft verzeild. Hij was op 16 augustus 1765 ongeschikt verklaard. Men verzoekt de kamers hem nimmer meer in dienst uit te zenden. Omdat ze ongeneeslijk ziek zijn, varen de ambachtslieden Arij van Straten, Jochem Mulder, Joseph Schenders en Jan Caspar Coen mee. Hoewel de twee laatsten respectievelijk op hun soldijrekening nog f 129 en f 231 hebben staan, [fol. 270] zijn ze geheel onbekwaam te werken en is hun gage, kostgeld en rantsoen een nutteloze last. Volgens besluit van 27 augustus 1765 bestaat het retour, behalve 405 pakken textiel t.w.v. f 271.150 van het vorige retour uit Surat, dat wegens de late aankomst van de Barbara Theodora te Galle naar Batavia werd vervoerd, uit, wat van de voorraad in Azië gemist kon worden en hoort bij de bestelling voor 1766, namelijk 112 pakken Coromandelse, 91 pakken Bengaalse en 18 pakken Suratse textiel, alsmede 2 kisten Chines meubeldamast. Daarbij zijn nog aan bestelde soorten 4 pakken Coromandelse, 55 pakken Bengaalse en 2 pakken Suratse textiel toegevoegd, die allang in de pakhuizen lagen. [fol. 271] Ze waren tevergeefs geveild. De gezamenlijke inkoopsprijs was f 335.671. Met de Lapienburg worden nog aan de presidiale kamer Amsterdam 1000 karaten ruwe diamanten gestuurd, die zojuist uit Bandjarmasin werden ontvangen. Ze waren verleden jaar door Heren XVII besteld. Wat ze bij verkoop in Nederland inclusief 5 % provisie minder dan de kostprijs van f 21.290 zouden opbrengen, is voor risico van de residenten. De hele voorraad aan koffie uit verleden jaar van 3.850.000 pond wordt op de bestelling van Heren XVII verzonden en wel met de eerste vloot 1.575.000 lb voor de presidiale kamer Amsterdam, inclusief de drie retourschepen via Ceylon, voor de kamer Zeeland, inclusief één retourschip via Ceylon, 750.000 lb en voor de vier kleine kamers ieder 240.625 lb. Met de tweede vloot en het naschip dat daarvoor bestemd moet worden, zal de kamer Amsterdam nog 350.000 lb ontvangen en de kamer Zeeland met de tweede bezending 212.500 lb. [fol. 272] Aan raad extra-ordinaris Willem Hendrik van Ossenberg is toegestaan met de retouren een stok met gouden knop voor zijn zwager ds. Martinet te Edam mee te zenden. Onderkoopman Bernardus Brouwer mag aan zijn zwager mr. Nicolaas Alexander Leliveld wat goud- en zilverwerken overmaken die aan hem door zijn vader de gewezen resident van Ternate Marten Leliveld waren vermaakt. Ter voorkoming van fraude, zoals die volgens het besluit van 20 augustus 1764 in de negotieboeken van Malabar zijn gepleegd, is op 19 april 1765 bij statuut voorgeschreven en naar alle buitenkantoren bericht dat de hoofden van bestuur en de secundes, of hoofdadministrateurs, de voorraden in de afgesloten negotieboeken voor de verzending van kopieën naar Batavia moeten vergelijken met die in de nieuw geopende boeken. [fol. 273] De secunde moet, indien hij tevens boekhouder is,

maar ook als er een aparte boekhouder functioneert, de kopie negotieboeken voor verzending naar Batavia vergelijken met de originelen en daarvoor tekenen. De Gouverneur-Generaal ontving met de Nijenburg een particuliere brief van de gouverneur van Suriname Wigbold Crommelin, waarin deze de verdenking uit dat er op één van de schepen wel wat van het goud zou kunnen zijn, dat van de Compagnie gestolen was. Hij noemde speciaal het schip Trompetter en de oppermeester Weemeijer die op weg tussen Paramaribo en Kaap de Goede Hoop was overleden. Op dit schip en door Weemeijer werd spijzieke gedrag vertoond. Direct bij aankomst te Batavia zijn de kisten en verdere bagage van de officieren, manschappen, [fol. 274] en van de overledenen, voor zover ze met de Nijenburg uit Texel waren vertrokken, gecontroleerd, door twee leden van de Raad van Justitie ten overstaan van de waterfiscaal, maar er is niets gevonden dat aan de Compagnie behoorde. Onder stipte naleving van de regels die Heren XVII daarvoor gaven, is er met $\text{rsd } 100.016\frac{5}{8}$ die het vorige jaar waren aangeboden, in totaal op assignatie ontvangen $\text{f } 2.159.257$. Dit is, na aftrek van het gewone rabat van $7\frac{9}{13}\%$, iets minder dan de vastgestelde 20 ton. Op 8 oktober 1765 is op voorstel van de directeur-generaal besloten om $\text{f } 1.333.420$ aan assignaties met de eerste vloot en $\text{f } 659.949$ met de tweede vloot mee te zenden, of samen $\text{f } 1.993.369$. Onder de papieren voor de kamer Amsterdam en Zeeland zijn de Turkse passen [fol. 275] van de verongelukte schepen Amelissewert en Oosterbeek, en van de opgelegde schepen Zuiderburg, Gustaaf Willem en Jager. Toen deze brief tot hier was opgesteld, is met de Blijdorp van de kamer Rotterdam die Straat Sunda was genaderd, de brief van 5 april 1765 van Heren XVII ontvangen. Daarvan zal goed nota worden genomen. Degenen die tot onderkoopman zijn bevorderd, zijn daarvoor zeer erkentelijk. Hun daarbijhorende gage zal per 16 oktober 1765, toen deze brief werd geopend, ingaan. [fol. 276] De secretaris van de Gouverneur-Generaal Johannes Robbert van der Burgh is daaronder en wordt nu ter bevordering tot koopman voorgedragen. Aan die functie is bij het reglement van 1753 zelfs de rang van opperkoopman verbonden en het zal zeker twee jaar duren voordat de beslissing van Heren XVII wordt ontvangen. [fol. 277] Ondertekening.)

XIV. PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, NICOLAASHARTING, LOUISTAILLEFERT, MICHIEL ROMP, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, MAURITS THEODORUS HILGERS, WILLEM ARNOLD ALTING EN PIETER CORNELIS HASSELAAR, BATAVIA 31 DECEMBER 1765. VOC 3128 (Kol. Arch. 3020), fol. 1129-1828.

([fol. 1129] De voorzeiler Lychochton van de kamer Hoorn vertrok op 21 oktober 1765 van de rede van Batavia met de generale missive van 20 oktober. Op 29 oktober vertrokken de overige schepen van de eerste vloot die alle zonder problemen Straat Sunda zijn gepasseerd. Men hoopt dat alle thuisvarende schepen zonder averij Kaap de Goede Hoop en het vaderland zullen bereiken en dat dit ook het geval zal zijn met de Schoonzicht en Blijdorp. [fol. 1130] Nu zal men de gebeurtenissen in alle bezittingen in Azië sinds de generale missive van 31 december 1764, voor zover dat niet al in de brieven van 8 mei en 20 oktober is geschied, uitgebreid behandelen. De baas op Onrust heeft gemeld dat het schip Nijenburg voor de kamer Zeeland pas midden december afgetimmerd kan zijn. Dit is te laat om het naar Nederland te laten vertrekken en daarom is ter vervanging de Blijdorp gezonden.

AMBON

[fol. 1131] In de brief van 20 oktober 1765 is de terugkeer uit Ambon van de Giessenburg, Vrouwe Elisabeth en de bark Draak reeds gerapporteerd. De hele verwerving van 1.139.290 pond garioffelnagels en 3240 pond moernagels, wat 3080 pond garioffelnagels meer is dan in de brief van het bestuur daar van 18 juni 1765 werd gemeld, is daarmee aangevoerd. De overige lading bestond slechts uit 34 pond oliën, wat hertschoorn, enige luris, wat oud zilver en 5 stuks textiel. Met een aanrekening van f 2250 was de totale waarde f 284.862. Dat de Notenboom nog niet te Batavia is aangekomen, baart zorg. Met de Vrouwe Rebecca Jacoba en Noord Nieuwland, die op Java's Oostkust 500 last rijst moeten inladen, is aan goederen, uitrustingsstukken en ammunitie, [fol. 1132] benevens levensmiddelen en andere benodigdheden t.w.v. f 72.091 verzonden. In de vergaderingen waarin de brieven uit Ambon van 18 juni, 16 augustus, 25 en 28 september 1765 zijn behandeld, is betreffende schepen en vaartuigen besloten om van schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh een rapport over de verzonden schepen te vragen, daar het bestuur ernstig geklaagd had over de slechte staat en de gebrekkige uitrusting van de in het voorjaar gestuurde schepen. Houtingh gaf aan dat ze in goede staat en als gebruikelijk van uitrustingsstukken voorzien, vertrokken waren. [fol. 1133] Zijn rapport, dat bij de resolutie van 9 december 1765 is gevoegd, werd aan het bestuur toegezonden. Daarbij is opgemerkt dat toen wegens gebrek in Batavia een ruimere verstrekking van uitrustingsstukken onmogelijk is geweest en dat aan het huidige verzoek daarom net zo is voldaan, als dat met de patrouilleschepen die uit Batavia vertrekken, wordt gedaan in de vorm van twee stel zeilen en een ruime hoeveelheid ankertouwen. Het bestuur had aangevoerd dat volgens schipper Caspar Pieters Lunt de bemanning van de Giessenburg maar uit 54 koppen zou hebben bestaan, zodat er op Ambon 20 inlandse matrozen waren gehuurd die weer te Batavia waren afgedankt. Dat schip vertrok evenwel met 81 man. Er moet niet zonder meer geloof gehecht worden aan de verklaring van Lunt en er is bevolen na te gaan waar de afwezige bemanning is gebleven. Onder 300 kannen [fol. 1134] oleum terrae op de Giessenburg en Vrouwe Elisabeth waren er 182 met water. De administrateurs van de medicinale winkel verklaarden hieraan onschuldig te zijn en verklaarden dat die olie, zoals ze gewoonlijk uit Java's Oostkust gemengd met drabbige aarde en water werd ontvangen, wel degelijk was verscheept. Wat betreft belastingen en vergoedingen is besloten

om hoofdadministrateur Josias Alexander de Villeneuve te ontslaan van vergoeding van 513 $\frac{1}{3}$ kan arak die in 1763 op de Zuiderburg had ontbroken. De leggers waren kleiner dan gewoonlijk geweest en de hoeveelheid is te gering om er iemand voor verantwoordelijk te houden. Op de door het bestuur overgebrachte klachten van de ambachtslieden dat hun soldijrekening voor gebruikte en afgesleten gereedschappen, volgens oud gebruik met 50% wel zeer zwaar wordt belast, is besloten om, [fol. 1135] zoals te Batavia en elders reeds geschiedt, die gereedschappen gratis te verstrekken. De vergoeding viel des te zwaarder uit wegens de reductie van Nederlands tot Indisch geld. De gereedschappen moeten ten overstaan van de opzichters verantwoord worden en er mogen geen nieuwe verstrekt worden zonder de oude in te laten leveren en die goed te controleren. Er is de aanzienlijke hoeveelheid van 1.139.290 pond kruidnagels verworven, maar men vermoedt dat de aanstaande oogst slechts 9 bahar van 550 pond zal bedragen. Er is volgens de brief van het bestuur van 25 september 1765 weinig hoop op verbetering, omdat er toen nog geen vruchten aan de bomen zaten. Op voorstel van het bestuur is besloten dat hoofden van subalterne kantoren, als ze om gewichtige redenen niet naar het hoofdkantoor kunnen komen, de gewone eed op ontvangst, betaling en verscheping van kruidnagels schriftelijk met hun handtekening bekrachtigd kunnen afleggen. [fol. 1136] De bezwaren van het bestuur tegen het voorstel van Heren XVII in hun brief van 29 september 1763 om specerijen, die op ongeoorloofde plaatsen voor vermenging met rooktabak of als medicijn worden verbouwd, uit te roeien zijn terecht. Het is onmogelijk en het dient nergens toe. Daarom is bevolen er van af te zien. Uit de aparte brief van gouverneur Willem Fockens van eind mei 1765 blijkt dat de inlandse hoofden tevreden zijn geweest met het wegen van de kruidnagels van de laatste oogst. Daarom is bevolen met deze methode door te gaan. Het bestuur is bevolen de uitroeiing voort te zetten en het is juist dat de boslopers rsd 321,- is betaald voor het aanwijzen van illegale bomen. Op de nadere vragen heeft het bestuur [fol. 1137] in een brief van 18 juni 1765 verklaard dat er op Buru geen sagobossen kunnen worden aangeplant daar de Compagnie daar geen eigen grond heeft en de landerijen en tuinen particulier bezit zijn. Men heeft zich hierbij neergelegd. Daar het bericht hierover van resident Hendrik Ouman nog niet met de sloep Notenboom is ontvangen, kon er geen definitief besluit over peperverbouw daar genomen worden. In 1763/64 is er tot tevredenheid zeer voordelig koopwaar t.w.v. f 27628 met een winst van f 24.074 verkocht. Tevens is toegestaan om enige goederen uit Nederland, waaronder 130 hoeden van de 200 die het voorafgaande jaar naar Ambon waren gezonden, voor de geldende prijs te verkopen. Coromandelse, Bengaalse en Suratse textiel die niet wegens gebrek aan vraag, [fol. 1138] maar wegens mindere kwaliteit in vergelijking met de hoge prijs die er voor was vastgesteld, niet de vereiste rendementen behaalde, is op vorige verkopeningen opgehouden. Men kan de Coromandelse voor 45 à 50, de Bengaalse voor 30 à 40 en de Suratse voor 30 à 35, of iets minder, laten gaan. Dit geldt ook 3 pakken Coromandels zeildoek, een pak cangans en 2 pakken Suratse photassen. Die waren uit de Westerkwartieren voor Ambon besteld, maar later afbesteld. Daar ze elders niet beter zijn te verkopen, werden ze toch daarheen gezonden. Het besluit van 26 februari 1765 om van de verlaagde prijs van ijzer geen gebruik te maken, daar het met 75 % winst zou zijn te verkopen, is goedgekeurd. De uitgaven in 1764/65 bedroegen f 253.427, of f 1278 meer dan in het voorafgaande jaar, en de inkomsten f 57885, of f 1861 meer. De aanbevelingen betreffende uitgaven zijn herhaald en gouverneur Willem Fockens stelde de beloofde overwegingen over bezuiniging op papier. [fol. 1139] Door het uitblijven van de Notenboom zijn die nog niet ontvangen. Er is om een afschift verzocht. De besluiten in de brief van 18 juni 1765 voor het bewaren van Compagnies goederen en de verantwoording door de administrateurs zijn goedgekeurd, alsmede die voor het bijhouden en vergelijken van de negotieboeken. Bij het uitbetalen door de kassier van tegoedstaande maanden op de soldijrekening mag van de gewone dienaren niets worden afgehouden voor degene die vorderingen op hen zouden hebben. Anders raken ze in opperste armoede. De schulden van reeds overledenen van f 9936 en van f 12.183 op de rekening van dienaren, die bij vergelijking van de soldijboeken aan het licht kwamen, hadden niet slechts op hun reke-

ning moeten worden gezet, [fol. 1140] maar ze hadden er voor moeten worden aangesproken en bij afwezigheid had men hun namen bekend moeten maken. Er is bevolen dit alsnog en ook in de het vervolg wel te doen. De maatregelen van gouverneur Willem Fockens op het eind van 1764 en daarna die aangaande de hongitocht zijn passend en alle goedgekeurd. Maar van de stichting van vier kleine postjes is afgezien, daar smokkel even goed door patrouillering is te voorkomen. Daarop is aangedrongen en alle maatregelen daartoe in het voorafgaande jaar zijn zinvol en daarom goedgekeurd.)

Dan vermits den gouverneur Fockens ons bij zijn aparte brieven vertoond heeft dat de bekruyssing van de zuyd en noord custen van Ceram van deese hoofdplaats met hoope van beter succes zoude kunnen geschieden, dan dat de nodige vaarthuigen en manschappen ten dien einde eerst vanhier naar het hoofdcomptoir wierden gezonden gelijk in de jongste jaaren, zoo hebben wij, als zijne bijgebragte redenen wel gegrond vindende, desselfs ten dien einde gedane voorslag g'amplecteerd en dien volgende g'arresteerd een expeditie vanhier te onderneemen.

Fol. 1140v-1141r.

(Voor deze patrouillering zijn de barken *Lieftallige*, *Draak*, *Buis* en *Vrijheid* ieder met 50 zeevarenden, en de sloepen *Vredebrest* en *Taxisboom* ieder met 25 zeevarenden gebruikt. Er waren 209 militairen aan boord onder kapitein Johannes Nestius, aan wie uit Ambon nog de luitenants Matthijs Goedhart en Weber zullen worden toegevoegd. Op de barken is een bombardier en een kanonnier en op de sloepen een kanonnier. Voor de landingen zijn er zes schuiten meegegeven, terwijl er van Ambon zes orembaaien zullen komen. Verder wordt verwezen naar de bijgevoegde instructie. Op voorstel van het bestuur wordt, zoals vroeger gebruikelijk was voor de zeevarenden, aan de manschappen op de patrouillevaartuigen vlees en spek [fol. 1142] in plaats van kostgeld verstrekt. Er zijn 14 vaten vlees en 18 vaten spek gestuurd en het bevel van 26 maart 1762 om alle vaten die drie jaar in de pakhuizen lagen, naar Batavia terug te zenden, nadat er nieuwe waren ontvangen, is vernieuwd. Betreffende inlandse zaken is het besluit van het bestuur om aan de inlandse hoofden bij iedere snaphaan die zij te leen krijgen om de kruidnageldistricten en hun bezittingen te verdedigen, 24 scherpe patronen te leveren, goedgekeurd. Dit betreft ook het uitleveren van de orangkaja van Nolat aan de Raad van Justitie wegens verdenking van smokkel met specerijen. Gouverneur Willem Fockens heeft een vonnis tegen een inlandse vrouw vernietigd, daar de officier had verklaard tegen haar geen actie te hebben. Dit vond ook plaats met een vonnis [fol. 1143] van de Landraad over een inlander die de vrouw met wie hij al in ondertrouw was en die zwanger was, vermoord zou hebben. Hij had bekend, zijn bekentenis herroepen en daarna weer bekend. Er waren geen getuigen van dit misdrijf en daarom is het vonnis verminderd tot straffe naast de dood. Het bestuur vroeg de kerkenraad of het aantal van 65 inlandse school- en leermeesters, wat f 7300,- per jaar kost, niet terug te brengen was. De kerkenraad voerde daartegen verscheidene redenen aan. Daarom is geschreven het er maar bij te laten. Maar een vermindering van het aantal van zes rondtrekkende leermeesters naar drie, die het werk best kunnen doen, is goedgekeurd. Het is een uitstekende maatregel de gelden van de Weeskamer in een aparte kist met drie sloten te bewaren, waarvan de president, de secretaris en een burgerlid ieder een sleutel hebben. [fol. 1144] De domeinen zijn dit jaar verpacht voor rsd 6532,-, of rsd 521 meer dan het voorafgaande jaar. Maar de in- en uitgaande rechten brachten rsd 310,- minder op, daar de gezagvoerders van schepen de tol-vrijdom voor toegestane lading ook claimden voor lading die hun door de schout-bij-nacht en de opper- en onderequipagemeester te Batavia geschonken zou zijn. Er is bepaald dat dat bewezen moet worden en, zo niet, dat dan de volle tol verplicht is in plaats van de halve tol, die al lang te Batavia voor toegestane lading moet worden betaald. Voor de huishoudelijke zaken zijn de plakaten tegen verkoop van ammunitie en het overtreden van Compagnies alleenrecht op kruidnagels en de verkoop van rijst op de markt aan de inwoners bevestigd, maar de prijs van rsd 55 het last is te hoog. [fol. 1145] Als het echt onvermijdelijk is, dan mag er in het vervolg slechts tegen rsd 45,- het last rijst aan ingezetenen verkocht worden. Naar

aanleiding van het verzoek om een memorie van munten, maten en gewichten berichtte het bestuur dat er op Ambon geen andere munten, maten en gewichten dan in Nederland gebruikt worden. De maatregelen voor het onderhoud van geweren om klachten over reparatie te voorkomen en het pas verstrekken van nieuwe vuurstenen, als de oude zijn getoond en in zee gegooid, zijn goedgekeurd. Van de 97 musketiers snaphanen die als onbruikbaar naar Batavia waren gezonden, is op basis van een rapport van de baas van de wapenkamer en van gecommiteerden bij besluit van 2 augustus 1765 vastgesteld dat er 68 bruikbaar waren en dat de overige die te herstellen waren, slechts lichte gebreken hadden. [fol. 1146] Het bestuur is voorgehouden dat de keuring ondeskundig was geschied en de klachten ongegrond waren. Het bestuur is bevolen de vestingwerken en gebouwen goed te onderhouden en er is toestemming gegeven voor het opwerpen van een hoornwerk bij de rivier de Olifant volgens het plan van ingenieur Charles Guillaume Sechehaije en het opvolgen van de opmerkingen van de majoor van de artillerie Claudius Antoni van Luepken, zoals die in de vergadering van 10 december 1765 zijn behandeld. Maar buiten de twee kruikelders, die de meeste spoed vereisen, mag er niets onder handen worden genomen voordat het kasteel nu eindelijk eens is voltooid. De diverse besluiten die het bestuur heeft genomen, nadat de gouverneur tijdens de hongitocht de slechte staat van de artillerie op de buitenkantoren had laten opnemen, zijn goedgekeurd. Dit is ook het geval met de aanbesteding van 129 affuiten van 24 tot 1 pond bals dooreen, [fol. 1147] tegen f 12,- het stuk. Er is ook een monster gevraagd van de op vele plaatsen benodigde 3 lb bals met prijsopgave en antwoord of er een redelijk aantal zou zijn te leveren. Ook is het goedgekeurd dat er wegens veiligheid is afgezien van het malen van buskruit 's nachts en er is opgedragen dit niet naar Banda te zenden, omdat dat gemakkelijk uit Batavia kan komen. Er is opheldering gevraagd over een tekort van 1550 lb op 8000 pond buskruit die naar Banda was gestuurd. Uit de correspondentie met de naburige gouvernementen blijkt dat er van Ternate en Banda losgeld voor gevangen personen is aangerekend. Het betalen daarvan is verboden, tenzij het aanzienlijke personen of bewoners van kruidnageltuinen betreft. Daar uit Banda te kennen is gegeven dat het hernieuwde verbod uit 1701 van het opkopen van slaven die door de Cerammers worden aangevoerd, [fol. 1148] voor de perkeniers op Banda zeer nadelig is, werd opgedragen het maar zo het uitkomt uit te voeren. Het bestuur verzocht of een dienaar bij het aanvaarden of het veranderen van een administratie niet met een garantstelling zou kunnen volstaan en vorige borgtochten niet geannuleerd zouden kunnen worden. Wegens het ook door het bestuur genoemde bezwaar dat er te Batavia moeilijk andere borgen gevonden zouden kunnen worden, is vastgelegd dat zulke borgtochten blijven bestaan totdat de negotieboeken waarin de laatste aanstelling is geschied, in orde zijn bevonden. Dit betreft ook de curator ad lites die tevens de borgtochten uit de boedels onder zijn beheer gedurende vier jaar in de kas van de Compagnie dient vast te houden en op de overlijdensrekening moet vermelden. Kapitein Adam Frans Boudoin is overleden. [fol. 1149] Op voorstel van gouverneur Willem Fockens is er geen kapitein-luitenant meer aangesteld en is zijn rantsoen aan de equipagemeester, die weinig inkomen en één van de moeilijkste functie heeft, toegewezen. Het opperhoof te Saparua koopman Adrianus de St. Glain en vaandrig-ingenieur Charles Guillaume Sechehaije mogen, daar hun dienstverband nog niet is voltooid, met afgeschreven gage naar Batavia komen. De tweede zal repatriëren. In plaats van koopman mr. Johan Emans, die hoofdadministrateur te Makassar wordt met de rang van opperkoopman, is onderkoopman Matthijs Hartog tot hoofd van Hila benoemd in de rang van koopman; tot hoofd van Saparua, in plaats van St. Glain, onderkoopman Jan Willem Blijdenberg in de rang van koopman; deze wordt als hoofd te Haruku vervangen door de onderkoopman en winkelier te Makassar Johan Constantijn Cruijpennink, terwijl ter vervanging van Sechechaye de vaandrig-ingenieur Hans Ernst van Wagener naar Ambon is gezonden. In hun provisionele dienst zijn Jacob Fockens als boekhouder en hoofd te Larike in de rang van onderkoopman bevestigd en boekhouder Nicolaas Gallo als kassier en secretaris van de Landraad. [fol. 1150] Personalía. Verder wordt verwezen naar de uit Ambon ontvangen en daarheen verzonden brieven.

BANDA

[fol. 1151] Zoals reeds vermeld in de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 zijn de aan het eind van 1764 en het begin van 1765 vertrokken schepen Zuid-Beveland, Rebecca Jacoba, Wildrijk en Standvastigheid veilig uit Banda teruggekeerd. Ze brachten de brieven van 7 en 15 mei, 4 juni en 27 augustus 1765, en via Makassar die van 25 september. Hierover en over de speciale brief van de gouverneur van 25 augustus is op 2, 3 en 5 december 1765 vergaderd en geantwoord in de geheime brief van 17 december. Met betrekking tot de schepen en vaartuigen wordt bericht dat de schepen Voorland, Giessenburg en Standvastigheid, de eerste direct, de twee andere via Java's Oostkust, zijn vertrokken. Voornamelijk in de Voorland is f 16.203,- aan gouden ducaten en f 1500,- aan nieuw payment verzonden. [fol. 1152] Bovendien is verscheept 200 last rijst, 37 pakken Coromandelse, 2 pakken Bengaalse, 42 pakken Suratse textiel, 2 pakken Suratse gekatoennerde dekens, 23.035 pond ijzer aan staven, 772 balken en ander houtwerk, 10 koeien en diverse levensmiddelen en benodigdheden, samen t.w.v. f 156.148. Het bestuur in Semarang is bevolen met de Giessenburg 300 last en met de Standvastigheid 200 last rijst mee te geven, wat het totaal op 700 last rijst brengt in plaats van de bestelde 900 last. Dit acht men voldoende. De zending moest wegens een minder overvloedig gewas op Java's Oostkust beperkt worden. Bovendien was er op Banda per eind augustus 1765 nog een voorraad van ongeveer 600 last rijst. Verder is naar Semarang geschreven om 4000 bossen padi, 30 koeien, 4 paarden, en wat houtwerk verdeeld over de twee schepen mee te geven. Er is bevolen om de Voorland, na een hopelijk veilige aankomst, zodra de oostenwind opsteekt weer via Java's Oostkust, niet alleen via Semarang, [fol. 1153] zoals dit jaar met de Zuid-Beveland is gebeurd, maar met een begeleidende brief via Surabaja te laten gaan om daar, en daarna in andere havens van Java's Oostkust, zo mogelijk lading in te nemen. De Giessenburg moet als vroegschip de specerijen direct naar Batavia meenemen en de Standvastigheid het nagewas, waarbij ze uiterlijk 1 september 1766 moet vertrekken. Wat de kleinere vaartuigen betreft zijn de ongelukken met de sloep Vreede en de pantjalang Spiering al in vorige brieven vermeld, maar helaas kregen andere vaartuigen daar vertraging, zoals het wederom afdrijven van de pantjalang Helena van de Bandase naar de Ambonse eilanden. Dat is net zo goed aan onbekwaamheid of plichtsverzuim van de gezagvoerder van dit vaartuig toe te schrijven, als aan onhandelbaarheid van het schip, zware wind of stroming. [fol. 1154] Het bestuur is om zijn mening gevraagd. Op zijn mededeling dat er op grond van de toestemming van het vorige jaar, wegens gebrek aan slaven bij de perkeniers en van een Compagnies vaartuig, een burger sloep naar Timor was gezonden om zoveel mogelijk slaven te bemachtigen, is geantwoord dat de uitslag wordt afgewacht, maar dat dit niet meer zonder speciale toestemming mag geschieden. Het is bekend dat de vaart van Banda naar Timor, indien dit niet heel noodzakelijk is, vermeden moet worden, maar men vertrouwt erop, en men heeft dit ook in de geheime brief meegedeeld, dat de nodige voorzichtigheid en waakzaamheid in acht is genomen. Naast de lading die de Zuid-Beveland en Wildrijk bij terugkeer uit Java's Oostkust meebrachten, is er met de Rebecca Jacoba en Standvastigheid aangevoerd: 580.212 lb nootmuskaat, 241.910 lb diverse foeli of macis, $\frac{3}{4}$ reaal stampparels, 68 lb vogelnestjes, 1143 lb parelmoerschelpen, 1000 stuks gekonfijte nootmuskaat, 50 lb nootmuskaatolie en 150 lb marmelade, samen [fol. 1155] t.w.v. f 157.464. Daar op de nootmuskaat een ondergewicht van ruim 2 % werd vastgesteld, is op 8 oktober 1765 besloten voor een betrouwbare behandeling de eed te laten afleggen en nogmaals, als er bij aflevering op de nootmuskaat meer dan 2 % ondergewicht is. De pantjalang Helena bracht op het hoofdkantoor Ambon meer specerijen aan dan volgens het bestuur in Banda op Pulau Ai was ingeladen. Het werd op Ambon overgeladen in de Vrouwe Elisabeth, waarmee na aftrek van ondergewichten netto te Batavia is aangevoerd 3712 lb vette nootmuskaat en 26.523 lb magere nootmuskaat, of samen 30.235 lb, alsmede 18 sokkels foelie. In de brief van 4 juni wordt evenwel van in totaal 26.120 lb nootmuskaat gesproken en van 17 sokkels raap- en 1 sokkel gruisfoelie. Het

meerdere dat ontvangen werd, is in de boeken opgenomen en Banda toegerekend, maar er is wel gevraagd uit te leggen hoe het inladen op Pulau Ai was geschied. [fol. 1156] Het bestuur had zich niet moeten laten intimideren om duidelijk slechte karet van de handelaren van de Zuidoostereilanden aan te nemen. Er kunnen daar niet meer zulke excuses voor worden aangevoerd en, als er bij acceptatie goed wordt opgelet en de beste stukken niet ontvreemd worden, dan lijdt de Compagnie geen nadeel. Dit is ook op de gebrekkige leverantie van parelmoerschelpen van toepassing. Het bestuur moet goed opletten de bestellingen uit te voeren. De tekorten bij uitlading op Banda op wat volgens de brief van 8 mei 1765 uit het gestrande schip Oosterbeek in de Wildrijk was overgeladen, zijn te verwaarlozen, omdat diverse waren bedorven te Gresik zijn aangehouden, daar zijn verkocht en voor f 343 aan Batavia zijn toegerekend. [fol. 1157] Het tekort kan met Batavia worden verrekend en daar op de generale rekening worden vereffend. Er is met verwondering geconstateerd dat onder de zeventien rapporten over de leverantie van stukkende en aangevrete nootmuskaat in de periode mei tot december 1764, die bij de brief van 17 augustus 1765 zouden moeten zitten, er maar veertien waren, daar er drie dubbele waren. Er ontbrak ook nog een rapport over de eerste leverantie van Wayer van 4085 lb stukkende nootmuskaat en van de leverantie in december van 70.323 lb stukkende en 114.343 lb aangevrete noten zijn maar vijf rapporten ontvangen betreffende 65.323 lb stukkende en 5000 lb aangevrete en stukkende noten. Het ongenoegen over deze gebrekkige inlevering van papieren is getoond. Ze moet evenwel gedeeltelijk worden geweten aan onoplettendheid van de secretaris en eerste beëdigde klerk van de Politieke Raad, daar bijlagen bij de brief van 27 augustus 1765 of later zijn ontvangen, of in het geheel niet. De behandeling van deze rapporten is opgeschort, [fol. 1158] totdat de ontbrekende zijn ontvangen en de opmerkingen zijn beantwoord. Daar de rechterlijke gecommiteerden geen eed hebben afgelegd over de rapporten betreffende de specerijen, is bij een rondzenden van 17 september 1765 bevolen dat alle gecommiteerden dit moeten doen. Het is goedgekeurd dat het bestuur de boswachter de eed op de afgekeurde magere noten, die in het besluit van 12 december 1764 wordt genoemd, heeft laten afleggen en dat het nodige is gedaan toen ingenieur Gideon Duler twee omvangrijke nootmuskaatbomen aan de noordkant van de Gunung Api had ontdekt. Er is herhaaldelijk onderzoek gedaan en omgehakt, en de inwoners is ernstig bevolen om illegale bomen aan te geven. Maar in het voetspoor van Heren XVII is er bij het bestuur op aangedrongen de jaarlijkse visitatie van omliggende eilanden uit te voeren en alle illegale bomen en spruitjes te vernietigen.)

Wijders is door de ministers bedeed dat de perkbeheerders over het algemeen zich zeer beneerstigden om het gedevaliseerde door de zware aardbeving in 1763 op te bouwen, en zulks bijzonder door den bijstand die men hen naar 't bedeede in 't voorgaande jaar toegevoegd heeft, dat zij daardoor ook in staat waren geraakt om driehonderd slaven op te kopen. Dog dat zij, mits de duurte der van hier gezondene 46 stux als aangereekend tot rds. 60,- en door g'exteerde sterfgevallen geduur de reize wel tot rds. 70,- op den kavelprijs geklommen zijnde, er geen hadden kunnen accepteren, maar die tot reinforcement van 's Compagnies lijfeigenen (daar z' ook wel tot nodig waren) hadden aangehouden. Fol. 1158v-1159r.

(Daar men ervan overtuigd is dat de perkeniers zoveel mogelijk slaven nodig hebben, zijn er van Timor 37 voor rsd 35 het stuk gezonden en zijn er nog 100 van een partij die het gewezen opperhoofd op Timor Johan Willem Daniël Erhard ter Herbruggen te Batavia had aangevoerd, gekocht tegen rsd 50 het stuk voor 75 volwassenen en rsd 30 voor 25 aankomelingen. Ze zijn naar Banda gestuurd om ze tegen de in rekening gebrachte prijs aan de perkeniers die ze het meest nodig hebben, ter beschikking te stellen. Degenen die aan boord, of bij aankomst aan de wal overlijden, [fol. 1160] moeten ten laste van de Compagnie worden afgeschreven, daar die deze slaven volgens contract tegen rsd 40 het stuk moet leveren. Wegens hoge noodzaak is voorlopig toegestaan dat op Compagnies perk Bojauw een notenhuis, of kombuis, volgens het jongste voorstel, tegen een veel lagere prijs dan in dat van het voorafgaande jaar, wordt opgetrokken. Maar daar er in dit gouvernement nog zeer veel te

bouwen is, moeten de slavenvertrekken maar in bamboe worden opgetrokken. Men dient met goed overleg en toezicht en zeer zuinig te werk te gaan. Tot tevredenheid is de ruimte voor de geldkassa vochtvrij gemaakt en hoeven er dus geen onkosten voor een andere ruimte gemaakt te worden. Het is ergerlijk dat het opmaken van de contra-kassarekening over 1764/65 zo lang heeft geduurd en ze, toen ze bij het verzenden van de laatste brief gereed was, zo slordig bleek te zijn dat ze niet naar Batavia gestuurd kon worden. Dit is voor deze keer geaccepteerd [fol. 1161] in de verwachting dat, als het weer gebeurt, de toezichthouder er bijtijds voor zorgt dat zulke luie en lompe personen hun plicht doen, en dat genoemde achtergebleven rekening sindsdien in orde is gemaakt. Het stemt tot tevredenheid dat het bestuur al het mogelijke deed om koperen duiten op te kopen. Hoewel er maar f 6000,- voor Java's Oostkust is verworven en ruim f 3000,- voor Makassar, is het positief dat particulieren al tot inwisseling waren overgegaan, omdat ze volgens berichten op het eerste kantoor zeer nodig waren. Er is opnieuw bevolen met de opkoop door te gaan en alles wat er binnenkomt naar Java's Oostkust te zenden en dit kantoor in rekening te brengen. De gouverneur heeft er sterk op aangedrongen om van de verantwoordelijkheid voor de kassier van de kleine kas ontheven te worden. Er zijn echter geen termen om van de oude nuttige voorschriften af te wijken. Hoewel men moet nageven [fol. 1162] dat een toezienend oog door een boef misleid kan worden, is een waakzaam en getrouw gouverneur in staat vooral bij de Bandase kleine kas alle problemen weg te nemen. Bij het tegendeel loopt de maatschappij groot risico en er is op gewezen dat de gouverneur, als houder van het contra-kassaboek, er voor had moeten zorgen dat de voorraden in de kleine kas in het lopende jaar minder waren geweest. Het is onduidelijk waarom de opgekochte koperen duiten daar zo lang in hebben gezeten. Ter geruststelling is bevolen dat, als vanouds, de soldijen voor wie dit nodig is, niet alleen maandelijks uit te betalen, maar ook de ordonnanties maandelijks op te maken en niet pas per kwartaal te verantwoorden. Het is aangenaam dat volgens het besluit van 26 september 1764 alle debetposten op de generale rekening van 1763/64, uitgezonderd die van het contingent van de landsheer, geïnd waren, [fol. 1163] en dat het ontbrekende, op f 282,- na, ingevorderd was, wat volgens de brief van 27 augustus 1765 ook spoedig zou binnenkomen. Men verwacht dat dit zal geschieden en dat er niet meer tot een afschrijving hoeft te worden besloten, als de f 2522, waartoe men in het voorafgaande jaar was gedwongen voor de schuld van de zeer arm overleden koopman Daniël Lacaze. Naar aanleiding van de mededeling dat aan de hospitaalhouder vee wordt verstrekt, is gevraagd voor welke prijs en hoeveelheid dit gemiddeld per jaar geschiedt. Daar Banda wel een buitengewone gunst verdient, is goedgekeurd dat er tegen kostprijs het noodzakelijke verbanddoek en geneesmiddelen worden uitgedeeld, mits er jaarlijks een opgave van wordt opgemaakt. [fol. 1164] Dit laat meerdere verstrekking van medicijnen gezien hun hogere kosten, in het bijzonder de opslag van 25 % op de factuurprijs van Europese artsenijen, onverlet. Het aangevulde reglement is bij het besluit van 27 september 1765 gevoegd. Men heeft zich zeer geërgerd aan de rechtspleging, als het die naam mag hebben, door de Raad van Justitie over de in het vorige jaar opgeroepen luitenant-militair Floris Booije en de inlandse burger Jacob Roelofs. Over de mishandeling van de tweede hadden Heren XVII reeds in hun brief van 11 oktober 1764 geklaagd. Ze werden beide verdacht van fraude met Compagnies geweren. Booije was hiervoor gedeporteerd en Roelofs was hiervoor uit Banda verbannen. Er was geen reden voor overtredingen bang te zijn, daar de processtukken die bij de brief van 4 juni 1765 waren verzonden, daar niets over meldden. Er is besloten om Booije buiten de dienst van de Compagnie zijns wegs te laten gaan, [fol. 1165] en Roelofs conform het vonnis naar Robbeneiland aan de Kaap de Goede Hoop te verbannen en hem voorlopig op Edam te plaatsen. Booije klaagde evenwel tijdig in een rekest over het onrecht en het geweld dat hem was aangedaan, waarop dit met de processtukken in handen van de advocaat-fiscaal is gesteld. Zijn bericht is bij het besluit van 23 augustus 1765 gevoegd en ter informatie naar het bestuur op Banda gezonden. Het is beschamend voor de rechters, daar de gronden voor verdenking van Booije en Roelofs zeer zwak zijn en de procedures tegen hen zeer informeel zijn aange-

spannen en voortgezet. Daar fiscaal Fauchereau naar een vermeende misdaad heeft gezocht en van het strafprocesrecht is afgeweken, zijn de vonnissen tegen hen vernietigd. Booije is vanaf genoemde datum in zijn gage hersteld, [fol. 1166] met vergoeding ten laste van Fauchereau van de sinds oktober 1763 gederfde gage, emolumenten en kostgelden. Deze is schandelijk opgetreden en moet de vergoeding van f 1667 onverwijld in de kas storten. Het bestuur dient daarop toe te zien en dit bedrag naar Batavia over te maken. Roelofs is vrij gelaten om te Batavia of elders in zijn onderhoud te voorzien. Booije en Roelofs houden het recht om eventuele schuldigen aan hun schade en leed aan te spreken. Luitenant Booije heeft al aan een advocaat opgedragen inzage in de stukken te eisen, wat aan hem werd toegestaan. Was deze zaak wellicht niet aan onbekwaamheid te wijten, dan zou de Hoge Regering zijn ongenoegen nog duidelijker hebben geuit. Dit is onder de aandacht gebracht en men zou zulke onbekwaamheid in het vervolg niet meer accepteren, te meer daar er op de zaak tegen de gewezen resident op Wayer George Charles Guitton [fol. 1167] qua rechtspleging ook veel is aan te merken. Zoals het bestuur in de brief van 4 juni 1765 heeft bericht, zijn hijzelf en de bewijsstukken met hem naar Batavia gezonden. Ze zijn ook aan de advocaat-fiscaal gegeven, die verklaarde dat ze discutabel waren en dat Guitton mishandeld was. Er bleek uit de ondervragingen geenszins een tekort aan nootmuskaat en contanten, noch van machismisbruik en de zaak moest te Batavia maar geheel worden overgedaan. In politiek opzicht heeft het gebrek aan stukken veel werk gegeven en tot afwijkende besluiten geleid. Het bestuur schreef op 4 juni 1765 dat er bij Guitton een tekort aan contanten en specerijen was, maar het totaal was niet ingevuld. Net als reeds verleden jaar is besloten, zal hij wegens vorige wandaden als een nutteloos persoon [fol. 1168] naar Nederland worden gezonden. Maar uit de brief uit Banda van 27 augustus 1765 bleek dat Guittons totale debet op f 30.190 werd begroot. Daar dit veel meer is dan verwacht, is hij met opschorting van zijn wegzending in militair arrest geplaatst in afwachting van nog ontbrekende papieren, als een rekening-courant door speciale gecommiteerden, een eigenhandige brief en kasrekening van Guitton. Het enige definitieve was een uittreksel uit het negotiejournaal van Wayer over 1764/65. Om enig licht in deze zaak te krijgen zijn die aan de officier overhandigd, waarop een antwoord kwam dat bij het besluit van 26 oktober 1765 is gevoegd. [fol. 1169] Door gebrek aan stukken kan er niets definitiefs over deze zaak gezegd worden, ook niet na het raadplegen van het besluit van het bestuur van 29 januari 1765, wat moeilijk te vinden was en in de brief van 27 augustus niet werd vermeld. In afwachting van de gevraagde stukken blijft Guitton in civiel arrest, maar eindelijk kwamen die via Makassar. Ongeacht Guittons onbehoorlijke en honende taal tegen zijn superieuren, vooral tegen gouverneur Jacob Pelters over een tekort op specerijen, zijn die papieren aan de advocaat-fiscaal overhandigd om voor de Raad van Justitie te Batavia te dienen. Daar het duidelijk was dat het tekort dat bij verkoop f 30.190 was, onmogelijk van Guitton zou zijn te innen en de Bandase winstrekening op specerijen er daardoor zeer gunstig zou uitzien, daar het tekort op nootmuskaat en foelie naar de inkoopsprijs berekend maar f 2883 zou zijn, [fol. 1170] is besloten het eerste bedrag voorlopig aan Banda in rekening te brengen. Het valt te prijzen dat dominee Everhard Heijneke reeds op 18 augustus 1765 in het Maleis heeft gepreekt.)

Wij denzelven uyt onzen naam ook hebben laten betuygen en goed gekeurd den ginter uytgeschreevenen bededag ter zake van het volgens de jongste advisen nog aanhoudend schrickelijk woeden van den Goenong Apij. Wij approubeeren teffens de uiterlijk aangelegde middelen tegen het vlugten van Neiras inwoonders door een geëmaneerd placcaat en de voorziening tegen onverhoopte brand door 't verdubbelen van goede waterbalies bij dezelve.

Fol. 1170r-v.

(Men hoopt dat God deze onheilen bij het doorbreken van de westmoesson wegneemt. Wat de boedels onder de curator ad lites en sequester en hun voorgangers betreft hoopt men dat onderkoopman Gerardus Willem van Renesse zijn schuld, waarvan het bestuur in zijn brief het bedrag niet had ingevuld, heeft verantwoord. [fol. 1171] Bovendien ziet de Hoge

Regering de uitslag tegemoet van het onderzoek door de fiscaal in hoeverre aan het bevel in de brief van 28 december 1764 voldaan kan worden. Het betreft rsd 3285,-, waarover de overleden Thiele had geschreven en die in de provincie uitstond. Hoewel het bestuur had geschreven dat het door Thieles dood achterwege was gebleven, bleek uit het besluit van 1 mei 1765 dat de fiscaal was opgedragen na te gaan in hoeverre dit bevel was uitgevoerd. Uit de stukken bleek dat dit nog niet was geschied. De betalingen van rsd 2891 uit de nalatenschap van Ambrosius Bogislaus Cederwal en uit de door hem geadministreerde boedels waren eerder afgekeurd. Er is een opgave ontvangen van de onder garantie van terugbetaling uitbetaalde bedragen en er is vastgesteld welke posten preferent waren en welke oninbaar. Op die gronden is aanbevolen om teruggave te bewerken van rsd 59 die aan de boedel van een zekere Chinese vrouw Ong Songuio was uitgekeerd, [fol. 1172] van rsd 71 wegens een betaling aan de Bandase burger Pieter van Omme en van rsd 90 die aan boekhouder Coenraad van den Berg was uitbetaald. In totaal is dit rsd 220. Het is niet onaangenaam dat de opbrengst van de verpachting over 1765/66, hoewel gering, met f 525 is vermeerderd tot f 1917. Het is aanbevolen er steeds op te letten dat de pachter op wettige wijze handelt. M.b.t. belastingen en ontheffingen rapporteerde de visitateur-generaal in de vergadering van 13 december 1765 dat er uit Banda ten laste van de overleden Bandase hoofdadministrateur Gerrit Aansorg een schuld van f 16.624 in rekening was gebracht. Daaronder was f 13.736 voor zijn aandeel in in Nederland verkochte Kirmanse wol. Daar er niets meer van hem te innen was, moest dit wel worden afgeschreven. [fol. 1173] Met genoeg is geconstateerd dat de Compagnie schadeloos is gesteld voor een tekort in de administratie van de onlangs overleden secunde Hans Johan Noordgreen van f 1469 en dat 76 vaatjes buskruit, die de eveneens overleden provisioneel opzichter van de artillerie Jan Willem Koks wegens onoplettendheid had laten bederven, zijn vergoed. Daarentegen berichtte het bestuur in zijn brief van 27 augustus 1765 dat de interim fiscaal Gerardus Willem van Renesse bij zijn onderzoek naar de gewezen kassier van de kleine kas Poondorf niets meer had gevonden dan wat in de verleden jaar verzonden papieren reeds was gedeclareerd. Evenwel blijkt uit het rapport van de fiscaal dat enige borgen van Poondorf hadden verklaard, dat zij hun garantie wel wilden uitbetalen, nadat ze in de borgstelling zouden hebben gezien voor hoeveel ze getekend hadden. Daar onduidelijk is wat het bestuur daarop heeft gedaan, is uitdrukkelijk bevolen te berichten hoe het daarmee was en waar de borgstelling zich bevond. [fol. 1174] Op grond van de inmiddels ontvangen borgstelling ten behoeve van de bovengenoemde Ambrosius Bogislaus Cederwal liet men de huidige majoor van de artillerie David Bacheracht f 469 betalen, waarvoor hij zich in de uit Banda overgeschreven som had garant gesteld. Maar wegens oninbaarheid is f 422, waarvoor de overleden meesterknecht van de wapenkamer in Banda Nentsbier debet stond, afgeschreven. In de vergadering van 23 augustus 1765 zijn de marginale aantekeningen op de negotieboeken van 1762/63 goedgekeurd. Ze zijn naar Banda gestuurd met bericht dat aan de wensen voldaan is en de Compagnie wegens fouten voor f 1001 schadeloos gesteld moet worden. Uit de op grond van de negotieboeken opgestelde staatrekening over 1763/64 blijkt helaas dat de uitgaven f 156.096 hebben bedragen en de inkomsten maar f 53.284. Dit is f 5776 meer aan uitgaven dan in het voorafgaande jaar [fol. 1175] en f 4990 minder aan inkomsten, of wel respectievelijk f 1096 meer en f 36.715 minder dan in de memorie van bezuiniging was vastgesteld. Deze achteruitgang is begrijpelijk wegens de schade door de aardbeving van september 1763, door vermindering in vervoer van vaste goederen en uitvoer van particuliere goederen in 1763/64.)

En inmiddels der ministers voorstel g'agreëerd, ofwel om conform de tweede memorie van menagie de winstreekening op soldijen bij de volgende staatrekeningen nopens het calculative te laten reduceeren op zwaar geld, als waardoor de gegiste winsten bij de eerste memorie nu juist zullen worden en het bevonden wordende zeker minder diffeereen zal met het gegiste.

Fol. 1175v.

(Het rendement over 1763/64 dat het bestuur in zijn besluit van 19 juli 1765 noemt,

is aangenaam. [fol. 1176] De winst op diverse soorten textiel was mooi. Op f 36.554 aan diverse goederen is f 26.300, of $71\frac{3}{8}\%$ winst gemaakt. Hoewel het positief is dat een groot deel van de aangevoerde goederen al is verkocht, is het bestuur aangespoord hierbij het voordeel van de Compagnie na te streven. Er hangt veel af van de aan- of afwezigheid van vreemde inlandse handelaren en van hun rustig of onrustig optreden, waarbij het dan weleer vriendelijker optreden van de naburige Gorammers en anderen gunstig uitpakt. Maar er zijn nog veel goede maatregelen te nemen, zoals het verzoek van het bestuur namens de bevolking van Banda om bij publieke verkopen zes weken uitstel van betaling te krijgen zonder dat er van wanbetaling wordt gesproken. Dit is toegestaan. [fol. 1177] Er had evenwel niet om gevraagd hoeven worden, omdat het reglement op de levensmiddelen voor dienaren het geven van krediet toestaat, mits gouverneur en secunde er als ontvangers van provisie voor garant staan. Soorten textiel die door het bestuur waren afgeschreven, zijn niet meer verzonden en de bestelling van gezochte soorten is uitgevoerd, terwijl ter voldoening van de bestelling van verleden jaar nog twee pakken gewone Suratse sits en vier pakken tape kankenja, die speciaal vanuit Banda waren besteld, zijn verzonden. Men verwacht er winst op te maken. Anders zouden ze maar renteloos te Batavia zijn blijven liggen. Het is uitstekend dat de in de Oosterbeek nat geworden en daarna te Gresik met vers water uitgespoelde en weer verpakte textiel en katoen wegens de slechte staat openbaar zijn verkocht om verdere winstderiving te voorkomen. Daarom is de geringe winst van nauwelijks 25 % [fol. 1178¹] op het totaal na aftrek van het verlies op enige artikelen geaccepteerd. Daar de lampolie op Banda duur is en er weinig kans is dat die uit Ternate kan worden aangevoerd, is er met de schepen via Java's Oostkust 3000 kan heen gestuurd en zo gestuurd dat ze de rijst niet kan bederven. Onvermijdelijk is de schuld van de insolvent overleden Nicolaas Jacob en Jan Pieter Schuijler van f 128 en f 96 en van de doodarm overleden Daniël Lacaze van f 445 afgeschreven. De behandeling van de overige vorderingen is goedgekeurd. Betreffende de huishoudelijke bestellingen is de behandeling van de ruime voorraad rijst voor de bevolking positief ontvangen, waar de aanvoer uit Java's Oostkust door particulieren toe heeft bijgedragen. [fol. 1179²] Het aanstaande jaar zal de aanvoer evenwel minder zijn, doordat de oogst slechter is. Daarom is, behalve naar Ambon, Banda, Makassar en Batavia, de uitvoer uit Java's Oostkust streng verboden. Het bestuur is aangespoord in deze waakzaam te zijn. Het rapporteerde dat de burgervaat toeneemt. Het moet het nut daarvan voor de Compagnie en de kolonisten in het oog houden met handhaving van de maatregelen tegen smokkel en kwade opzet. Conform de herhaalde opdracht van Heren XVII is verboden, behalve indien strikt noodzakelijk, om schepen naar Makassar te zenden om daar rijst op te halen. Daar Celebes al vanuit Java's Oostkust bevoorrad moet worden, zou dit ook zinloos zijn. Herstellingen aan het fort Hollandia op Lonthoir zijn verboden, omdat ze hoe gering ook [fol. 1180] overbodig zijn. Er is in de onderhorige kantoren wel wat anders nodig, zoals het herstel in 1767 van het ontmantelde kasteel op Pulau Ai. Dat is bevolen en er is opgedragen met het herstel van gebouwen, genoemd in de brief van 4 juni 1765, net zoveel haast te maken als op het hoofdkantoor. Er zijn dringende redenen om de verbouw van kiatenhout op Wayer en Pulau Run voort te zetten. Naar Java's Oostkust is de opdracht gezonden om in ieder schip twee zakken strand- en bergdjati pitten te zenden. Het is voldoende dat de handelaren van de Zuidwestereilanden de eed op het opsporen van specerijbomen hebben afgelegd. Een particuliere loods inspecteerde de baai bij het eiland Damar, [fol. 1181] waar in elk jaargetij wel 20 schepen kunnen liggen. Men wacht een nader bericht van een Compagnies stuurman en van het bestuur af, als zijn rapport van het particuliere mocht verschillen. In de correspondentie met andere gouvernementen viel een onderwicht van 1500 lb buskruit, of $19\frac{3}{8}\%$ op 8000 lb die uit Ambon was ontvangen. Het is Ambon aangerekend zonder dat er is nage-

1 Ten onrechte genummerd 1078.

2 Ten onrechte genummerd 1079.

gaan of er door de vervoerders fraude is gepleegd, en of dit buitensporig verschil is beëdigd. Dit moet alsnog geschieden. [fol. 1182] Daar het buskruit uit Ambon van slechte kwaliteit is, zal het voortaan uit Batavia geleverd worden. De geheime brief naar Banda maakt melding van de patrouillering. Ter vervanging van de overleden secunde en hoofdadministrateur Hans Johan Noordgreen is de secunde te Makassar titulair opperkoopman Elias Jacob Beijnon naar Banda gezonden. In plaats van de overleden Cassimire is kapitein-lieutenant Jan Fredrik Wolf opgetreden. [fol. 1183] Personalia. Op zijn verzoek mag luitenant-ingenieur Gideon Duler vertrekken om te repatriëren, maar daar zijn dienstverband nog niet is afgelopen met stopzetting van gage vanaf zijn vertrek. Conform het bericht van de kamer Rotterdam [fol. 1184] mag jong assistent Christiaan Ouwerkerk naar Batavia komen om te repatriëren. Aan vijf dienaren is voortzetting van rustgage verleend en voor drie zoons van de Bandase burger Jan van den Broeke zijn brieven van legitimatie afgegeven. Bovendien gingen naar Banda 2 Europese ziekenbezoekers, 4 stuurlieden voor de kleine vaartuigen, 30 gewone zeevarenden, 12 ambachtslieden en 100 militairen in plaats van de gevraagde 400. Wegens tekort konden er geen meer soldaten, zeevarenden en werklieden gestuurd worden.

TERNATE

[fol. 1185] Uit Ternate is op 18 juni en 29 oktober met twee particuliere Chinese vaartuigen en op 3 november 1765 met de Enkhuizen via Java's Oostkust 1170 $\frac{1}{8}$ reaal stofgoud t.w.v. f 28.925, 1785 lb parelmoerschelpen t.w.v. f 208, 800 kipper lont³ t.w.v. f 1236 en f 2484 als geschenk aangevoerd. Met de betaalde recognitie en extirpatiegelden is dit in totaal f 84.074, exclusief enige onbruikbare artillerie en wapenkamergoederen t.w.v. f 3115. Naar Ternate is verzonden 1000 gouden Nederlandse dukaten t.w.v. f 6600,-, 4350 gekartelde dukatons t.w.v. f 17400,-, 1000 rsd nieuw Nederlands payment t.w.v. f 2400,-, 1600 Suratse ropia's t.w.v. f 2400,-, 179 pakken diverse textiel t.w.v. f 97538 en aan handelswaren voor f 1907, alles tezamen met levensmiddelen, geschenken en in rekening gebrachte posten f 197894. Op 25 november 1765 is er vergaderd over de ontvangen gewone en geheime brieven van 15 mei, eind juli en 3 september. De besluiten zijn in de gewone en geheime brief van 31 december 1765 naar Ternate doorgestuurd.)

Sedert anno 1759 hebben wij vrugteloos getragt de ministers aan te beveelen de vaart van Magindanao zodanig aan te zoeken en te doen opwackeren, dat die menschen van langzamerhand mogten gewinnen met haare landsproducten direct naar het hoofdcomptoir van Ternaten te steevenen. Dog het heeft gebleeken dat zij liever gestelt zijn op de vaart der goudgeevende comptoiren en aldaar jaarlijks geevende comptoiren en aldaar jaarlijks met één à twee vaartuygen verschijnen, waarvan men ons op den duur wijinig goeds belooft, alzo 't een slegt volk was, die zelfs drie negorijen te Chiau hadden gespolieert en veele menschen gerooft.

Fol. 1186r-v.

(Op voordracht van het bestuur is besloten uitsluitend de vaart direct naar Ternate toe te staan. Dat is voor de Compagnie het voordeligste en daartoe mogen de nodige maatregelen genomen worden. Het verbod op de vaart naar de goud leverende kantoren geldt ook voor de bewoners van de Sulu eilanden, aan wie onder het aanbieden van tolvrijheid is verzocht, zonder Celebes aan te doen, hun goederen naar Ternate te vervoeren. [fol. 1187] Mochten zij de vaart op Menado voortzetten, waar ze dit jaar met drie vaartuigen zijn geweest, dan is bevolen deze met de goederen in beslag te nemen, ze te verkopen en de opvarenden naar Batavia te sturen. Men heeft zijn ontevredenheid getoond dat het bestuur slecht op de hoogte was van de gebeurtenissen op de Sulu eilanden en bevolen nieuws direct te rapporteren. Zoals in de generale missive van eind december 1762 bericht, is het mislukken van de tocht van de onderkooplieden Johan Sebastiaan van Masson en August

3 In de tekst kippen lond

Hendrik Gregorij met de bark Nassau naar Salawati te wijten aan het krachtig opsteken van de noordwestenwind, die het ankeren heeft belet en het voortzetten van de reis gevaarlijk maakte. Men moest zich daarbij neerleggen. Conform het bevel in de brief van 10 oktober 1764 is het bestuur bevolen nadere informatie te verschaffen. Betreffende inlandse zaken is op 20 oktober 1765 [fol. 1188] reeds gerapporteerd dat veel Buginezen, Mandarezen en andere zwervers zich rond Menado, Gorontalo en elders ophouden en dat het bestuur meende dat het hoog tijd was ze te verjagen. Dit is, voor zover daartoe de middelen aanwezig zijn, toegestaan. Tekorten daaraan moet het bestuur melden. Deze zwervers verbeelden zich sterk te zijn en zouden van kwaad tot erger zijn overgegaan, als de Enkhuizen niet onverwacht met manschappen was verschenen, zodat ze hun dreigement Menado en Gorontalo te overrompelen, niet konden uitvoeren. De toestand zal nog verbeteren, als het bericht in de brief van 3 september 1765 wordt bevestigd. Langs particuliere weg werd vernomen [fol. 1189] dat de volgens besluit van 8 juni 1765 naar Bwool en Tantolij gezonden vaartuigen reeds te Bwool waren aangekomen, het fort daar was heroverd en dat men bezig was de welwillende inwoners te verenigen. Dat was bij de goudmijn Palile reeds geschied. Nadere berichten ter bevestiging ontbreken evenwel. De koningen van Limbotto schreven echter op 14 augustus 1765 aan het bestuur dat de dienaren op Bwool waren aangekomen en dat hun gugugu Mhamed Sloef daarheen zou gaan. Er wordt niet meer aan het succes van de expeditie getwijfeld, maar nadere berichten worden afgewacht. De fiscaal daar heeft met beëdigde verklaringen aangetoond dat de aanklachten die met de verantwoording door de gewezen resident van Bwool naar Ternate waren gezonden, ongegrond zijn. Men laat deze hatelijk zaak daarbij rusten. Er blijkt uit dat de vele maatregelen [fol. 1190], zoals de geheime besluiten van 24 april en 4 mei 1765 aangeven, onnodig zijn geweest en dat de komst van het schip de voorgewende slechte toestand aanmerkelijk heeft verbeterd. Het bestuur heeft te veel geloof gehecht aan geruchten en in de geheime brief van 31 december 1765 is het er op gewezen zich anders tegenover de koning van Tidore te gedragen. Niet de koning maar, wegens diens slappe regering, zijn dienaren spelen een kwalijke rol. Het bestuur moet de daaruit voortkomende onrust en vooral vijandelijkheden zien te voorkomen. Bij het overhandigen van vorderingen groot rsd 28.645 aan de koning van Tidore wegens roof door zijn onderdanen de Papua's, die hij volgens contract van 1733 moet vergoeden, verklaarde hij dat ze tegen hem in opstand waren gekomen en zijn eigen onderdanen slecht hadden behandeld. [fol. 1191] Hoewel er weinig kans is dat deze arme vorst deze vorderingen ooit zal voldoen, moet hij er wel, in afwachting van betere tijden steeds aan herinnerd worden. Er zal bij de koning aangedrongen worden op de uitwijzing van de op Salawati aangehouden Engelsman en het ophalen van vier moslim matrozen in Engelse dienst, die op Ceram waren verkocht. De koning had het laatste immers beloofd, maar de sterke wind in het begin van de oostmoesson had het sturen van een vaartuig verhinderd. De koning verzekerde dat dit nu dit najaar zou gebeuren en dat de matrozen beslist aan de Compagnie zouden worden uitgeleverd. De koning heeft niet geantwoord op de vraag in de brief van 8 februari 1765 om bijzonderheden over de afschuwelijke poging van de Engelsen om de bevolking van Salawati om te kopen tot ongehoorzaamheid aan hem. Daar dit aangeeft dat dit niet veel om het lijf heeft, [fol. 1192] zal men deze kwestie laten rusten. De koning van Tidore heeft op 20 juni 1765 twee van zijn vaartuigen die rond Menado hadden geroofd, laten aanhouden en drie hoofden daarvan de doodstraf gegeven. Het bestuur schrijft dit eerste voorbeeld tijdens zijn regering toe aan de aanwezigheid van wapenen, maar men zal de koning prijzen om deze bestrafing die de openbare rust en veiligheid bevordert. Op 4 juli 1765 is de koning van Ternate geïnstalleerd, nadat hij de contracten van zijn voorouders had hernieuwd en bezworen. Op de vreugde van de koning van Tidore over deze aanstelling, omdat hij verwacht dat Ternate de contracten nakomt, is geantwoord dat deze de vrede met Tidore en andere koningen zeker zal bewaren. Hoewel de koning van Batjan nog niet naar zijn vorige woonplaats is teruggekeerd, verzekerde prins Kalim [fol. 1193] dat hij zijn verhuizing wegens gebrek aan levensmiddelen reeds aan de jonge gugugu en andere slechtgezinden verwijt. De gouverneur

verwacht dat hij spoedig genoeg zal krijgen van zijn huidige verblijfplaats. In een geheime brief is bevolen om hem te verzekeren van de welwillendheid van de Hoge Regering, maar dat hij desnoods met geweld aan de contracten zal worden gehouden. Op het verzoek van de koning om de Cerammers toe te staan jaarlijks naar Batjan te varen, is geantwoord dat ze net zo zullen worden behandeld. Het bestuur is bevolen dit nooit toe te staan. De welgezinde prins Kalim Ponia die naar Batjan wil terugkeren, moet tot nader orde vastgehouden worden. Het is goedgekeurd dat hij een geschenk met een waarde van f 207 bij verkoop kreeg voor het maken van textiel. [fol. 1194] De verplaatsing van de residentie van Limbotto naar Quadang en de overeenkomst van 31 juli 1765, waarbij vooral is bedongen dat het delven van goud ongestoord voortgaat, zijn goedgekeurd. Men zal de koning en rijksgroten van Limbotto schrijven dat men op hun ijver en welgezindheid rekt.)

Het postje van Bintaena, alwaar een corporaal en twee man beschijden zijn, is aangehouden, hoewel den Manado's resident voor de intrecking heeft g'inclineert om dies geringe goud insaam van maar drie realen in agt maanden. Wij hebben sulx gepasseert uyt hoofde dat de ministers van gevoelen waren dat die menschen, die eerst kortelijk den christelijken godsdienst hebben aangenomen, weder mahometaans souden wierden, en bovendien, wanneer de Comp^e hun quam te verlaten, de Boelangers en Gorontaalders hun souden verdrucken.

Fol.1194r-v.

(Daar van Parigi niets goeds wordt verwacht, is dit postje opgeheven, waarbij 2 à 3 pantjalangs voor het afhalen [fol. 1195] van geschut en ammunitie zullen worden gebruikt. Anders zou de koning het weleens niet kunnen vrijgeven. Hoewel het bestuur beval dat men zich moest schadeloos stellen voor de tekorten van de overleden posthouders en daarheen geen textiel meer mocht worden gestuurd, totdat dit was uitgevoerd, is er daarvan nog niets binnengekomen. Met raad en hulp heeft Mono Arfa zich goed gedragen bij de herhaalde roverijen van de Mandarezen. Men heeft zijn tevredenheid hierover geuit en ook dat de huidige resident te Menado de leverantie van rijst zo regelde, dat er op Ternate geen gebrek was. Het is goedgekeurd dat het bestuur beval alle Buginezen en Mandarezen uit de goudmijnen en van de andere zijde van Mogondo te weren. De recognitiegelden voor Maba, Weda, Patani, Batjan, Tidore en Ternate, en enige kleine geschenken zijn goedgekeurd, maar de Compagnie moet hierdoor geen schade lijden. Op 3 oktober 1764 zijn [fol. 1196] vier pantjalangs van patrouillering rond Halmaheira teruggekeerd. Er was geen treffen, maar één van de leiders, Thomas Voijes, kocht te Maba honderd nootmuskaten zonder de herkomst te kunnen aangeven. Ze zouden als medicijn dienen. Bij inspectie bleken ze zeer mager en slechter dan de Bandase te zijn. Op 12 oktober 1764 zijn ze verbrand en het gedrag van het uitgezonden personeel is goedgekeurd. Om de patrouillering ongehinderd voort te zetten vertrekken de pantjalangs Snuffelaar en Swaan naar Ternate met zo mogelijk 50 militairen en 20 matrozen. Daar zijn een bark, 2 sloepen en 5 pantjalangs. Van de vermiste pantjalang Reuk is nog niets vernomen. De vernietiging van de specerijbomen op de nog niet bezochte landerijen moet weer worden begonnen. [fol. 1197] In tien maanden zijn in het noorden van Halmaheira, te Dodingo, Cauw, Gomsorge en Tonigo 30.609 diverse specerijbomen uitgeroeid. Dit is door bezoek aan eerder niet bezochte plaatsen 2430 bomen meer dan in 1759. In Sidangoli en de districten Sahu, Gamkonorah en op het eiland Morotai etc. aldaar zijn 17369 specerijbomen uitgeroeid, wat 22.623 minder is dan in 1758. Het bestuur wijt dit aan de toen grondige uitroeiing en twijfelt niet aan de trouw van de uitvoerders die hun rapporten beëdigd hebben. Ze zijn gedechargeerd. Tussen 29 oktober 1764 tot 23 mei 1765 zijn er op de Obi eilanden 29.650 bomen uitgeroeid. De gouverneur geeft toe dat de Engelsen in de zogenaamde Pits Roete specerijen kunnen verwerven. [fol. 1198] Ze kunnen die krijgen van Makassarse en Buginese vaartuigen die van Ceram naar Manilla en elders varen. Men beloofde dit te onderzoeken en er maatregelen tegen te zullen nemen. Dit moet krachtig worden uitgevoerd. De gouverneur houdt het gerucht dat er vier vreemde schepen en een tweemast bark bij de hoek van Patani zijn verschenen, voor vals. Zonder het te merken kunnen daar onmogelijk

zoveel schepen liggen. Hij zal het in de gaten houden. De vroegere sergeant op Ternate en baas van de wapenkamer Cornelis Meijer is wegens fraude verleden jaar met onbruikbare snaphaanlopen op de Jeruzalem, waarvoor de Compagnie schadeloos is gesteld, gedepor-teerd en wordt thans met scheepsdienst voor de kost naar Nederland overgebracht. Op de goud leverende kantoren [fol. 1199] is de textiel gemiddeld in 1763/64 met 64 $\frac{1}{2}$, 57 en 58 % winst verkocht en op het hoofdkantoor met 53 $\frac{1}{2}$ %. Volgens het besluit op Ternate van 10 juni 1765 heeft de vroegere resident Gerard Reijnier de Kock de waarde van tekort gekomen goe-deren en hun mindere opbrengst in de kas teruggestort. De verwerving van goud bedroeg dit jaar slechts 1170 $\frac{1}{8}$ reaal, maar er zal na de verscheping nog wel een partij van Gorontalo zijn gekomen. De schade van f 1851 wegens het slechte allooi van deze laatste partij moet door de inzamelaars vergoed worden. Hoewel het bestuur aanvoerde dat resident Jan Wtewaal verleden jaar niet met kwade trouw slecht goud had gezonden en hij er f 3432,- voor heeft vergoed, blijft hij daarvoor verantwoordelijk. Er kan nu een veel betere kwaliteit goud wor-den verworven [fol. 1200] dan de laatste 20 jaar. Als er door ondeskundigheid slechte kwa-liteit wordt verworven, dan moet niet de Compagnie, maar de inkoper de schade dragen. In de hoop dat dit helpt, zullen er om het goud van het Bolaängse zand te zuiveren zeilstenen⁴ gewonnen worden. De staatrekening over 1763/64 geeft aan inkomsten uit handelswaren f 53.004, of in het geheel f 70.409 aan. De uitgaven bedroegen f 160.918, zodat het negatieve saldo f 90.509 is. Ten opzichte van 1762/63 is dit een verslechtering van [fol. 1201] f 4442. De inkomsten zijn aanvaardbaar en de verslechtering is veroorzaakt door de kosten van het zenden van twee pantjalangs. Men verwacht van het bestuur dat het, zoals beloofd, uiterst zuinig zal zijn. Daar ze ongewild zijn mogen drie pakken gingam pinasse en drie pakken gingam dongry die besteld waren, teruggestuurd worden. Daar de textiel twee jaar na de aanbesteding wordt geleverd, is het verzoek om vorige bestellingen te annuleren afgewezen. [fol. 1202] Het beste middel is slechts gewilde soorten textiel te bestellen. Er moeten namelijk boven de laatste bestelling vier pakken fijn gebleekte salempuris worden toegezonden, die bij de laatste verkoping 56 % hadden opgeleverd, en drie pakken zwarte Coromandelse baf-tas, die bij openbare verkoop desnoods maar 25 % winst hoeven te geven. Ook zal er goed op gelet worden dat de debetrekeningen, die per eind augustus 1764 f 48.703 bedroegen, zoals beloofd door het bestuur, vereffend worden. Conform de bestelling zal er aan contan-ten f 24.000,- en 12.000 lb buskruit worden gezonden. Koopwaren en benodigdheden zal men zover de voorraad strekt leveren. [fol. 1203] De leverantie van bestelde textiel zal sober uitvallen. Men is zeer boos over de weigering van de predikanten Isacus Fedder en Ulpianus van Sinderen om Maleis te leren. Dit is opzettelijke laksheid in de bediening van het ambt. Hun wordt nogmaals bevolen die taal te leren, anders past men krachtiger middelen toe. De veiling van verpachtingen voor 1765/66 bracht rsd 4819,- op, of rsd 874,- meer dan in het laatste jaar. Voor 1764/65 bracht het zegelrecht rsd 438, of rsd 90 meer op [fol. 1204] dan over 1763/64. Dit is plezierig. Omdat het voor een beter behoud van het buskruit noodzake-lijk is, wordt er toestemming voor de bouw van een nieuwe kruitkelder gegeven. De veran-deringen in het hoofdbestuur van Ternate zijn reeds in de generale missive van 25 oktober 1765⁵ vermeld. Onderkoopman Reijnier de Kock is met stopzetting van gage naar Batavia opgeroepen en op verzoek van de koning van Tidore is sergeant Josephus Stephanus tot vaandrig bevorderd. Voor mutaties onder lagere dienaren en andere zaken wordt verwezen naar de brieven, ontvangen uit en verzonden naar Ternate met bijlagen en naar de besluiten van 7 mei, 30 juli, 12 augustus, 29 oktober, 5, 19, 25 en 26 november 1765.

MAKASSAR

[fol. 1205] Over Makassar werd naar aanleiding van de vandaar ontvangen brief van

4 Zeilsteen, magnetisch ijzererts, o.a. gebruikt om goud van zand te reinigen.

5 Ten rechte 20 oktober 1765.

1 mei reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 bericht. Nadien zijn brieven van 15 september, 21 oktober en 9 november ontvangen. De situatie onder de inlandse vorsten is) --- merklijk verandert in vergelijking van den staat waarin dat gouvernement in anno passato was. Bonijs koning, die eeniger tijd aan eene herssenskwaal laboreerde, dog weder hersteld is, continueert, niettegenstaande eene door deselfs Jennang van Ballo geformeerde en door den gouverneur gedebatteerde pretentie op 29 negorijen, nog wel in de genegendheid die hij te meermalen aan de Comp^e bewezen en heeft dezelve weder door het verzenden van 2 zijner baldadige kleynzoonen met een nieuwe blijk geconfirmeert. Maar de successie van den gedespiceerden troonvolger Aroe Mampoe, die wij meenden genoegzaam zeker te wezen, word met veele moeyelijkheeden gedreygt door 's konings onegte zoon Aroe Tha die, schoon hij wegens zijn ongestadig naturel in de haat van de Compagnie en de Boniërs zelfs is, eger dagelijks in magt en vermogen toeneemt en zig veel autoriteit aanmatigt. Weshalven wij de ministers hebben gelast te bewerken dat de voormelde twee kleynzoonen van den presenten koning, zijnde zoons van dezen Aroe Tha, mogen blijven in de Bovenlanden onder het opzigt van Aroe Mampoe en dat aan den laatstgemelde teffens werde gegeven een denkbeeld van de gerustheid die hem daardoor kan worden toegebracht. Soping, waarvan de Bonijse koning meede de kroon draagt, word bestierd door zijn schoonzoon als onderkoning, die den ouden vorst door wangedrag omtrent hem en de onderdanen geduurig allermeest en telkens doet overhellen tot den afstand van die kroon, of eene straoeffening tegen gedachte onderkoning. Middelen die beyde eeven gevaarlijk zijn voor Bonij en het daar aan de pendeerende tegenwigt, alzo gedachte onderkoning reets een zodanige macht aan zig heeft getrocken dat elk daarvoor schroomt, doordien hij verzwagerd is met dien sinistren Wadjoreesen prins Datoux Pamama, die blijkens onze letteren van anno passato zijne lust tot een alliantie met de Engelschen tegen de Comp^e aan die van Salangor en het hof van Bonij durfde bekend maaken, zonder de minste bewimpeling of bedugting dat hij zoude werden ontdekt. Fol.1205r-1206v.

([fol. 1207] De gouverneur wist dit vuur herhaaldelijk te doven. De hoven van Gowa en Tello ontberen belangrijke inkomsten door het verlies van het verleden jaar uitgebrandede smokkelnest Lampong⁶ Jawa en het dorp Rheo op Mangarai. Vanwege hun armoede hebben ze volgens de gouverneur geen zin zich tegen de Compagnie te verzetten, daar ze makkelijk zijn klein te krijgen. De gouverneur en secunde moeten voortaan gezamenlijk optreden. In de brief van 3 december 1765 is hun aanbevolen om deze vorsten zo klein te houden dat ze de Compagnie nooit meer kunnen benadelen. Vooral de vorst van Gowa behield zijn oude hoogmoed en het ontbreekt hem niet aan de neiging, maar wel aan macht om in opstand te komen. [fol. 1208] Vooral de rijksbestuurder, die wegens zijn trotse houding en afpersing door zijn eigen volk zeer gehaat wordt, is opstandig. Hij wordt verdacht van een aanslag op de kroon, waar de lang uitgestelde kroning van de jonge koning op wijst. Daarom ging de koning van Boni zich hiermee bemoeien. In vergelijking met de overige rijkjes op Celebes is Wadjo door zijn handel zeer machtig. Het is een bedreiging voor zijn burenen en stoort zich niet aan de contracten met de Compagnie. Dat zou ernstig zijn als Wadjo niet een diepe haat tegen Boni koesterde. Zoals de gouverneur in zijn brief van 1 mei 1765 meldt, voelt het zich door Makassar in de oorlog van Bontual schandelijk bedrogen. Daarom is er geen vrees dat Wadjo met Boni of Makassar zal samenspannen. Toch is het wel nodig dat deze en Mandar de macht van de Compagnie eens voelen. [fol. 1209] Wegens gebrek aan macht en om een verzoek om hulp door hun concurrenten te voorkomen, wordt daarvan afgezien. In zoverre daarvoor hulp is verzocht, die niet verstrekt kon worden, is een uitbreiding van acties tegen Sumbawa afgekeurd. In de geheime brief aan gouverneur en secunde van 3 december 1765 is uitgelegd waarom er naar een vergelijk gestreefd moet

---

6 Lampong lijkt een verschrijving voor Kampung

worden. Verder is slechts te melden dat met de gezamenlijke vorsten op de overwal, behalve met de koning van Sumbawa, de contracten vernieuwd zijn. Er is een nieuwe oorlog tussen Bima en de Makassaren op Mangarai, die voor de eerste ongunstig verloopt. Verleden jaar bedroegen de schulden van de vorsten f 32.085 en dit jaar f 15.477, dus in 1764/65 in totaal f 47.562, waarvan f 2614 moet worden afgeschreven, zodat er nog f 44.948 uitstaat. [fol. 1210] Het bestuur kan nog niet opgeven in hoeverre een lading sapanhout t.w.v. f 9600,- hierop in mindering kan worden gebracht. Hoewel ze niet geheel verboden kunnen worden, moet men met leningen aan bondgenoten zuinig zijn. Gehoopt wordt dat Boni zijn aandeel in het komende jaar kan verminderen door het heffen van een schatting en dat er nog een lading sapanhout van de overwal komt. Wegens onlusten in Sumbawa kon er in 1764 en 1765 niet gepatrouilleerd worden. De particuliere aanvoer van textiel door Mandarezen en Wadjorezen nam daardoor toe. De verkoop door de Compagnie was zeer sober bij inkoop t.w.v. f 34.913, waarop de winst f 16.866 bedroeg, niettegenstaande die op de Coromandelse textiel van $59\frac{3}{4}\%$, die op de Bengaalse van $51\frac{1}{2}\%$ en op de Suratse van $32\frac{1}{4}\%$ aanvaardbaar zijn. Wegens gebrek aan kopers moesten de bestelde 50 pakken hammans, [fol. 1211] bethilles etc. te Batavia worden aangehouden en is toegestaan, als er geen 50 % winst op 54 pakken guinees textiel is te maken, die terug te zenden. Ook mogen 76 pakken diverse textiel ter voorkoming van verlies met 20 % winst verkocht worden en 200 dubbele armoezijnen voor de inkoopsprijs, mits men zoveel mogelijk tracht te bedingen. Het beste middel tegen slechte afzet van textiel is het beletten van smokkel door de Mandarezen en Wadjorezen naar Benkulen. Daarom is in de geheime brief van 3 december 1765 precieze informatie over de vaart van eerstgenoemden gevraagd en welke route ze naar Specerij eilanden nemen. Het gevaar van deze handel met de concurrenten is aangetoond en in de gewone brief van 16 december 1765 is aanbevolen deze met handelsmiddelen tegen te gaan, vooral die op de Specerijeilanden. Die vormt de basis daarvan [fol. 1212] om met de specerijen kanons, kruit, wapens etc. te verwerven, hoewel de Hoge Regering kan beletten dat die smokkelaars deze zelf afhalen. De inkomsten uit rechten en grond bedroegen dit jaar f 54.737, of f 9602 meer dan het voorafgaande jaar. De inkomsten uit zegelrecht, de twintigste penning en de verkoop van granen, waarop een tiende wordt geheven, nam toe. De totale inkomsten, inclusief het opgeld op de soldijen, waren slechts f 81.447. De uitgaven bedroegen f 206.597, of f 30.963 meer dan het voorafgaande jaar. Dit is veroorzaakt door dure inkoop van benodigdheden, doordat de Huis te Manpad wegbleef en naar Batavia moest terugkeren, en door interest op gelden geleend van de gewezen gouverneur Roelof Blok en secunde Gabriël de Lopes etc. Het negatieve saldo in 1764/65 is zo f 125.150, of f 22.050 meer dan in het voorafgaande jaar. Men vertrouwt erop dat deze oorzaken eenmalig zullen zijn. [fol. 1213] Maar het bestuur schreef dat het ravelijn is verzakt en de gebouwen in het fort slecht zijn. Door de overmijdelijke reparatie aan deze opstellen zullen de uitgaven wel weer toenemen. Uit Makassar werd te Batavia 3840 pikol sapanhout t.w.v. f 9600,-, 250 slaven t.w.v. f 18.000,- en een partij onbruikbare geweren etc. ontvangen. Naar Banda is slechts een pantjalang met padi gezonden en 30 last rijst, die door particulieren was ingekocht en met drie vaartuigen was afgehaald. De bestelling aan contanten, koopwaar en andere benodigdheden voor 1766 is te vinden in de brief uit Makassar van 21 oktober 1765. Daarop is met de sloep Throonprins f 12.000,- aan nieuw Nederlands payment gezonden. Het overige volgt met de Hoop, terwijl op bevel van de Hoge Regering vanuit Banda nog twee vaten met duiten t.w.v. f 3120,- zijn gezonden. [fol. 1214] Voor huishoudelijke zaken als de voorraad rijst, de inkoop van arak en de verkoop van boter wordt verwezen naar het antwoord op de brieven die in 1765 uit Makassar zijn ontvangen, de vergaderingen daarover en naar de brief van 20 augustus 1765 aan Makassar, waarin de verkoop van alle Nederlandse levensmiddelen, in het bijzonder boter, is verboden. Personalialia.

BANDJARMASIN

[fol. 1215] In de brieven van 8⁷ en 20 oktober 1765 werd al bericht dat de Oranjeboom twee reizen naar Bandjarmasin maakte en dat er geen vaartuig beschikbaar was om daarheen als patrouilleschip te sturen. Op 12 juni 1765 zijn met de Oranjeboom rsd 6000 aan payement en drie pakken Suratse textiel verstuurd met de levensmiddelen, benodigdheden, kosten en een in rekening gebrachte factuur t.w.v. f 19.154. Op 22 mei en 7 oktober 1765 is ontvangen 436³⁵/₃₈ reaal stofgoud, 448.778 lb zwarte ongeharpte peper, 661 lb witte peper, 1000 karaat ruwe diamanten, 50 swalpen, 10 slaven en 250 lb koper gewicht, te zamen t.w.v. f 143.421. In de vergadering van 6 juni is een antwoord op de brieven van 10 november 1764 en 31 maart 1765 opgesteld, dat op 11 juni 1765 werd verzonden. [fol. 1216] Het is goedgekeurd dat, zoals was bevolen, de goederen van de afgetreden residenten, van wie het ontslag was ingetrokken, in beslag zijn genomen en dat de vergoedingen die hun waren opgelegd, zijn voldaan. Volgens de brief uit Bandjarmasin van 14 september 1765 is, zoals bevolen, de pantjalang van resident Lodewijk Wilkens de Lile verkocht. Door het intreden van de oostmoesson was deze daar blijven liggen en mocht daar tot nader order aangehouden worden. De opbrengst van 51 Spaanse realen, of f 163, is De Lile voor zijn vertrek naar Nederland overhandigd. Tevens is aan hem bij besluit van 27 september 1765 een bedrag van 100 Spaanse realen gecrediteerd voor het zes weken patrouilleren van zijn pantjalang op de rede van Bandjarmasin, wegens het ontbreken van een Compagnies vaartuig, en voor het wacht houden bij twee Chinese jonken om smokkel te belemmeren. Het is afgekeurd dat de ingehouden tol van f 3,4,- per pikol peper, die in 1764 zo slecht was geleverd, aan de koning is uitbetaald. Deze had bedreigd anders geen peper meer te zullen verstrekken. [fol. 1217] De vorst moet zijn onderdanen alle peper volledig rijp laten leveren. Door onrijpheid kwamen er wormpjes in voor, terwijl de laatste leverantie zonder knaagsporen is geweest. Het bestuur is bevolen om geen bezwaren over de kwaliteit aan de koning of anderen te laten blijken. Daar de eerste resident Willem Adriaan Palm aan het hof weinig heeft uitgevoerd, moet hij er bij eerste gelegenheid opnieuw bij de koning op vriendelijke wijze op aandringen dat hij smokkel in tin en specerijen belet. Die handel is verboden, wat de koning in een brief met nadruk is voorgehouden. De 8000 Spaanse realen die de vorige residenten aan de oude sultan leenden, zijn ingevorderd, maar de f 3635 bij sultan Mohammed Lia moeten zo snel mogelijk geïnd worden. [fol. 1218] Hoewel hij het bestuur beloofde dat wel te zullen doen, maakte hij daar in zijn brief naar Batavia geen melding van. Een onherstelbare tandjüng-pura voor sloop en twee schouwen mogen verkocht worden, waarvan volgens de brief van 14 september 1765, zoals bevolen, de opbrengst in de boeken is verantwoord. Op verzoek van de huidige residenten heeft de gerepatriëerde afgetreden resident Lodewijk Wilkens de Lile het extract uit de brief van Heren XVII van 29 september 1763 beantwoord. Het is als bijlage bij de brief van 20 oktober 1765 verzonden. De bestelling door het bestuur aan payement van f 14.400,- is volledig uitgevoerd en de overbodige Spaanse munten zijn in Batavia terugontvangen. De gevraagde 15.000 lb rijst en 1000 lb buskruit zijn verzonden en er zijn, ter vervanging van vier gewone militairen van wie de diensttijd was verstreken, en drie overledenen, zeven andere gestuurd. [fol. 1219] Volgens besluit van 25 november 1765 zullen er nog 50 militaire jassen en broeken worden verzonden. Opdat de jonken niet meer dan een derde van de hele opbrengst bemachtigen, is, net als verleden jaar, bevolen om de bestelling van peper zorgvuldig uit te voeren. Om te bevorderen dat de inzamelaars de bestelling van Heren XVII van 500 karaat diamanten voordelig en in goede kwaliteit uitvoeren, is op 20 augustus 1765 besloten de residenten te schrijven dat ze deze desnoods aan de inzamelaars zelf in rekening brengen. Zo worden die aangespoord om een schade, zoals resident De Lile in 1763 leed op een partij die op de publieke veiling van de kamer Amsterdam onder de inkoopsprijs werd verkocht, te vermijden. [fol. 1220] Volgens de factuur die de Sloten meebracht, bedroeg de schade f 287, die door de gemachtigden van De Lile te Batavia in de kas

---

7 Bedoeld lijkt 8 mei 1765.

zijn gerestitueerd. Nu was er volgens de essayeur op de aangevoerde partij van 46¹³⁴/₃₁₂ mark stofgoud een tekort van f 768, die volgens besluit van 26 november 1765 de inzamelaars in rekening zal worden gebracht. Bij een tweede harping was er op 87.095 lb peper 4387 lb, of 5 %, stof, die zal worden afgeschreven en in zee gegooid. De residenten zal gevraagd worden waar deze hoge stoffigheid aan is toe te schrijven. De brief van 14 september 1765 bericht dat de sultan beweert, dat hij de Hoge Regering over zijn schuld heeft geschreven en betaling uitstelt tot hij een antwoord heeft ontvangen. Zoals reeds gezegd is dit niet waar. Men wacht af wat er van dit voorwendsel komt.)

Den ratoe anum heeft den 10^e juni naar inhoud van die zelfde brief een visiti bij den resident Palm afgelegd en uyt naam en door een overgegeevene brief van den jongen sulthan verzogt om een beleening van 20.000 Spaanse realen voor den aanstaanden peperoegst, alzo hij ratoe anum als dan generaale leverantier zoude zijn, met belofte dat den sulthan zig als borg voor die schuld zoude interponeeren. En om de peperleverantie door dat middel te faliciteeren, was men getreedden tot de beleening van 8000 Spaanse realen. Dog bij brief van den 8e november jongstleden hebben zij tot ons leedweezen bedeeft zeer onaangenaame berigten van de peperleverantie en als een noodzakelijke middel geproponceert om twee à 3 wel bemande chialoupen te mogen erlangen, teneynde het sluyken na Soloc bij de Engelschen en na andere plaatsen met nadruk te kunnen beletten.

Fol. 1221r-v.

(In maart 1766, of zo gauw het weer mogelijk is vaartuigen naar Bandjarmasin te zenden, zullen er daarover besluiten genomen worden. [fol. 1222] Aan enige huishoudelijke zaken in de brieven van 14 september en 8 november 1765 wordt voorbijgegaan. De uitgaven en inkomsten over 1764/65 en de verwerving van peper zijn reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 vermeld. Vanwege de kinderziekte hield het hof zich beneden de loge te Kalajan op en trok het zich in juni 1765 naar Alalak terug. Daar de resident geen audientie kreeg, kon de brief van de Compagnie niet overhandigd worden. Hij is op 7 september 1765 plechtig bij de loge afgehaald. De kroonprins pangerang Rachmat, een zoon van de vorige sultan Mohammed Lia, is overleden zonder dat de gevolgen voor de Compagnie of het rijk zijn medegedeeld. Dat had wel behoren te gebeuren.

TIMOR

[fol. 1223] Wegens persoonlijke veroordelingen en pretenties waren er in de laatste brieven uit Timor van 1 en 12 oktober 1765 veel klachten over het naar Batavia gehaalde en daar overleden opperhoofd Johan Willem Daniel Erhard ter Herbruggen. Daarover is op 19 en 20 december vergaderd en de ontevredenheid daarover is vervat in de gewone en geheime brieven naar Timor van eind december, waarop hieronder wordt teruggekomen. Van begin januari tot eind december 1765 is daarheen op 8 februari met de barken Liefstallige en Leervis verzonden: 33 pakken diverse textiel t.w.v. f 18.537, andere koopwaar t.w.v. f 722, aan levensmiddelen, benodigdheden, met de onkosten en enige andere posten voor f 27.208, of in totaal voor f 46.4467. Uit Timor werd op 8 juli, 30 november en 1 december 1765 met de genoemde twee barken en het burgervaartuig Jonge Dirk ontvangen: [fol. 1224] 29¹/₂ taël riviergoud, 8612¹/₂ lb was, waaronder 312¹/₂ lb als geschenk, 40 slaven, van wie twee als geschenk, 109.500 lb groene katjang, met enige artilleriegoederen, bedorven specerijen en andere kleinigheden t.w.v. f 14.178. De billijke afhandeling van de ongewenste huishoudelijke zaken die het bestuur in zijn besluiten van 23 april, 2 en 22 mei, 18 en 20 juni, 18 en 30 juli, 1 en 26 augustus 1765 heeft vermeld, is aan het huidige opperhoofd Bartholomeus van Voorst overgedragen. Er wordt voor deze kwestie verwezen naar de gewone en geheime brieven naar Timor van 31 december 1765 en de besluiten van 29 november, 2 en 10 december 1765. Bij het eerste besluit werd Terherbrugge bij het aan land komen in de hoofdwacht van het kasteel voorlopig in militair arrest genomen en zijn zijn goederen in beslag genomen. [fol. 1225] Dit gebeurde op voorstel van de gouverneur-generaal, nadat hem uit de stukken was gebleken dat Ter Herbruggen f 46.436 weigerde te voldoen en dat er klachten over zijn be-

stuur waren. Op 2 december is besloten het arrest en het in beslag nemen van de goederen onder een borgstelling van rsd 25.000 op te heffen. Deze is op verzoek van Ter Herbruggens zoon, de assistent Bernard Daniël ter Herbruggen, verminderd tot rsd 15.000, daar bleek dat dit voldoende was als zekerheid voor de mogelijk op te leggen vergoedingen. Na betaling daarvan is Ter Herbruggen op 13 december vrijgelaten en is hem toegestaan met een schildwacht voor de deur bij zijn zoon in te wonen. Zijn goederen zijn vrijgegeven, maar hij is de volgende nacht overleden, hoewel hij had verklaard dat hij zich ondanks zijn leeftijd voor alle aanklachten kon verantwoorden. [fol. 1226] Dit kan nu wegens zijn overlijden niet meer onderzocht worden. Aan Weesmeesters, die de boedel administreren, is de verkoop van de sloep Phoenix overgelaten en van een op Timor gebouwd inspectie vaarttuig. Het laatste is nog daar en de kosten ervan zijn niet opgegeven. Volgens deskundige in de zeevaart is het fout gebouwd en ongeschikt voor de zeevaart. Om de boedel snel af te wikkelen is het opperhoofd op Timor bevolen alle vorderingen te innen en de rekening met de stukken zo spoedig mogelijk op te sturen, zodat Weesmeesters deze ergerlijke zaak kunnen afsluiten. Hoewel de koningen van Maubara verleden jaar schreven dat ze zelf dienaren van de Compagnie met geweld aanhouden, klaagden de Portugezen van Liphao over het aanhouden door de Compagnie van van hen weggelopen slaven en dienaren. Aan die klachten is voorbijgegaan. [fol. 1227] Het bestuur is opgedragen de bevelen van het vorige jaar te blijven opvolgen. Zonder dat zij het wisten waren er tijdens het bestuur van Hans Albrecht van Pluskouw voor de mardijkers twee zilveren trompetten en twee keteltrommels ingekocht en naar Batavia gezonden. Ze zijn voor de inkoopsprijs van f 1296,- aan de bij codicil gemachtigden van Van Pluskouw afgegeven. Enige textiel die volgens het besluit te Timor van 18 juli 1765 Ter Herbruggen had toebehoord en daarom in beslag was genomen, bleek slecht bewaard te zijn. Daarom is die vrijgegeven en kan worden bijgeschreven op zijn boedel. Het tekort op pachtgeld van rsd 3838 moet echter ten laste van die boedel blijven, tenzij de pachters bewijzen dat ze die hebben betaald. Zo niet, dan dienen zij de pachten in alle billijkheid alsnog aan de boedel te voldoen. Bovendien is goedgekeurd dat goederen die bij overdracht ontbreken, voor twee derde aan de boedel van Ter Herbruggen en voor een derde aan de naar Batavia opgeroepen seconde Hendrik de Lange in rekening worden gebracht. Als opperhoofd op Timor heeft Terherbrugge tussen 1761/62 en 1763/64 diverse soldijrekeningen ter overmaking naar Nederland overgenomen. [fol. 1228] Het betreft in totaal f 5145, die ten voordelen van de Compagnie moet worden ingetrokken. Daar Terherbrugge was overleden, is er niet de verdiende zwaardere straf opgelegd. De orders en plakkatens tegen zulke handel zijn ter informatie aan het bestuur toegezonden. Een gedeserteerde, maar teruggekomen Balische soldaat verklaarde aan boord te zijn geweest van een sloep van de Bandase burger Laplas, die het kantoor van de Compagnie verreed. Er is bevolen hem met zijn schip voor het inwinnen van informatie te arresteren, als hij zich mocht vertonen. Het bestuur verzocht alle onbruikbare goederen die zonder geld naar Batavia werden gezonden en Timor in rekening werden gebracht, ter plaatse te mogen verkopen. [fol. 1229] Het is afgewezen, daar het tegen de heilzame bevelen is. Het verzoek om het tekort op de vereiste opbrengst van enige textiel, die volgens een verklaring op 27 mei 1765 door de witte mieren was beschadigd, te mogen afschrijven, is afgewezen. Alle winst onder 50 % moet vergoed worden door degenen die hadden moeten voorkomen dat er bederf optrad. Dan zorgen zij er wel voor dat de Compagnie geen schade lijdt. Er was om een vierde schrijver naast de vastgestelde drie gevraagd om bij ziekte het werk op te kunnen opvangen. Dit is afgewezen, daar twee schrijvers al genoeg zou zijn, als onnodige uitweidingen werden vermeden. Daarom is bevolen de resoluties kort en duidelijk te houden. [fol. 1230] Volgens voorschrift dient men ze jaarlijks naar Batavia te zenden. Volgens de geruchten zou het kanon van de op Larantuka ontplofte sloep Africaan zijn geborgen en zou de Europese jongeling aldaar zijn overleden.)

Het wijf van den overledenen rijksbestierder van Amacone Usi Kenet, die haar man met vergift om het leven had gebragt en in anno passato ter inwagting van nadere bewijzen zoo lange ten eylande Edam was geplaats, hebben wij thans goedgevonden al-

daar te laten verblijven, omdat de beschuldigingen ten haren laste zijn geconfermeert geworden. En van de drie gedetineerde inlanders over verbodene correspondentie hebben wij volgens besluit van den 23 julij twee naar Ceilon gerelegeert, als zijnde de derde op Timor overleden.

Fol. 1230r-v.

(Op grond van zijn verantwoording van 14 mei 1765, is besloten de beschuldigingen tegen schipper Treviso verder te laten rusten. Ook zijn de verantwoordingen van vaandrig Strooijmeijer en van secunde en oppermeester van Este betreffende de beschuldigingen door het overleden opperhoofd van ongehoorzaamheid, aanvaard. Het antwoord op het extract uit de missive van 29 september 1763 van Heren XVII is gevoegd bij de brief uit Timor van 1 oktober 1765. [fol. 1231] Daaruit blijkt dat de inspectietocht meer uit eigen belang is geschied. Als dat zo is, dan moet ze maar afgeschaft worden, maar het voornemen van het huidige opperhoofd Bartholomeus van Voorst om voor het bijleggen van geschillen tussen inlandse regenten toch zo'n tocht te ondernemen is goedgekeurd. Tevens wordt bericht dat er op het parelbankje te Amarasi na drie jaar stilstand weer gedoken zal worden. Men heeft daarvan weinig verwachting. Als de uitslag bekend is, zullen Heren XVII ingelicht worden. Onder de inlandse zaken is met genoegen vernomen dat conform de memorie van bezuiniging de koningen en regenten de helft van de kosten van de 14 inlandse leermeesters zullen betalen. Op verzoek zal naar Maubara en Amarantoe nog een bekwame leermeester gezonden worden. [fol. 1232] De tijd zal leren in hoeverre dit het christendom ten goed zal komen. Er is bevolen om twee dorpen in Maubara, die al twee jaar afvallig zijn, weer naar de Compagnie over te halen en om buiten de twisten tussen de inlandse regenten te blijven. Uit de besluiten op Timor van 17 en 19 augustus 1765 blijkt dat het dorpshoofd van Nollo, Oeymattam, op 5 en 16 augustus het dorp van de rijksbestuurder van Amakong is binnen gevallen, verscheidene inwoners heeft vermoord en 50 taël goud heeft geroofd. Overeenkomstig de grondregel van Compagnies afzijdigheid moet hij maar door de andere vorsten bestraft worden. Dat moet het bestuur voorzichtig zien te bereiken. De ervaring heeft geleerd dat vertrouwen op de geveinsde welwillendheid van de meeste Indische volkeren misplaatst is. De rijksbestuurder van Sonbay, Abana, is in zijn functie bevestigd, evenals de tenenty van Amarasi in plaats van zijn overleden broer en de zoon van de koning van Maubara als kapitein met de titel don cleto sabil dotel. [fol. 1233] De laatste had daarom verzocht, aangezien de naburige Portugezen beweerden dat hij de titel van don met zijn overgang naar de Compagnie had verspeeld. Daar het nuttig is voor de Compagnie, is betaling aan de inlandse groten met goederen afgewezen en moet men bij herhaald verzoek de waarde daarvan verstrekken. Dit betreft ook verzoeken om snaphanen, buskruit en kogels in plaats van de gezonden geschenken. Dit dient men met andere goederen te compenseren. Wat betreft schepen en vaartuigen zal de Jonge Petrus Albertus in de aanstaande maand naar Timor vertrekken en bij het opsteken van de oostenwind weer terugkeren met een lading katjang. Als die niet te krijgen is, dan moet er op Java's Oostkust een lading rijst opgehaald worden. Er is uit Timor 100 kojang katjang besteld. Daar het nu het voornaamste product voor de handel is, moet de aanplant daarvan gestimuleerd worden. Er is voor 1766 geen was besteld. [fol. 1234] Er zijn voor Banda 100 mannelijke en 50 kloeke en gezonde vrouwelijke slaven besteld. Om verwerving te stimuleren krijgt het opperhoofd 5 % over de inkoop. Deze bestelling en de prijs van rsd 35 per stuk moet per affiche worden bekend gemaakt. Tot de bestelling is uitgevoerd, blijft iedere uitvoer van slaven verboden. Door de invasie van de goudgroeve te Tepas is er dit jaar maar 29½ taël verworven, wat in vergelijk met de laatste drie jaar, toen er verbetering leek te komen, weinig is. Het goud was bij de sobere inkomsten een geringe maar welkome bron. Conform het besluit van 12 augustus 1765 is het bestuur aangespoord om de verwerving met zachte middelen op de oude voet te brengen. Het bestuur verwacht enige monsters van de pannenkokerij te Ndaomane. Als deze niet deugen dan zal men het loon van de twee Chinezen daar werkzaam intrekken. Met een kwart daarvan is dat reeds gebeurd. Dit is goedgekeurd. [fol. 1235] Naar men zegt wegens de armoede van de inwoners,

is er op twee verkopen slechts voor rsd 3742 verkocht. Het komende voor jaar wordt een betere afzet verwacht. In de veronderstelling dat de opbrengst niet meer dan 5 à 10 % onder het rendement van 50 % winst op de inkoopsprijs zal liggen, is het in vertrouwen op een eerlijke behandeling aan het bestuur overgelaten om 19 pakken textiel, die op eerdere bestellingen waren verzonden, te verkopen. Uit de staatrekening over 1764/65 blijkt dat de uitgaven f 25.866 zijn geweest en de inkomsten f 31.430, zodat het positieve saldo f 5564 is geweest. Volgens het bestuur was er over 1763/64 een negatief saldo van f 1327, terwijl er een positieve saldo van f 1048 is geweest. Het verschil bedraagt dus f 2375. [fol. 1236] Zo een vergissing mag niet meer voorkomen. Per eind augustus 1765 waren er voorraden t.w.v. f 220.596,-, waaronder f 58.968 aan niet nodig geld. Daarom is bevolen van de f 34.966 aan duiten, zoveel als gemist kan worden, naar Batavia te zenden. De bestelling van 35 last rijst zal uitgevoerd worden, maar de gevraagde ammunitie en tarwe wordt niet gestuurd. De generale verpachting voor 1765/66 bracht helaas slechts rsd 7235 op, of rsd 441 minder dan het voorafgaande jaar. Onder het personeel waren geen veranderingen. Overigens wordt verwezen naar de inkomende en uitgaande brieven over Timor en naar het besluit van 19 december 1765.

PALEMBANG

[fol. 1237] In vervolg op de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 bericht men dat, in de vergadering over de van 12 september 1764 tot 2 oktober 1765 uit Palembang ontvangen gewone en particuliere brieven, het verzoek van de koning en de kroonprins, dat door de hofsgraten werd overgebracht, om boven de bestelde 16.000 pikol tin 4530 pikol meer te mogen leveren, is ingewilligd. Dit was alle tin in de pakhuizen van de koning en er werd immers $3205\frac{1}{4}$ pikol meer peper dan het voorafgaande jaar geleverd. In de brief van 3 december 1765 naar Palembang is de residenten bevolen om de tevredenheid daarover kenbaar te maken en bovendien te zeggen dat men verwacht dat de belofte de verbouw van peper te zullen laten toenemen wordt nagekomen. Hoewel het bestuur in de brief van 29 maart 1765 was opgedragen te berekenen hoeveel peper er met de schepen van de koning naar Batavia zou worden gezonden, [fol. 1238] had het op 6 augustus geantwoord dat dit onmogelijk was. Men is daarover niet tevreden. Het bestuur had voetstoots van de koning aangenomen dat hij dit niet kon zeggen, zonder dat het de dienaren van de koning of lager personeel had geraadpleegd. Daarom is opnieuw bevolen een zo nauwkeurig mogelijke gissing zo vroeg mogelijk toe te zenden en met het hof vertrouwde contacten te onderhouden, zodat men van alles op de hoogte blijft. Wegens de inhoud wordt slechts verwezen naar de particuliere brief van de eerste resident van 6 augustus 1765. Zijn optreden is goedgekeurd en er is geschreven dat de nakoming van de beloften van de resident zowel als die van de koning wordt verwacht. Er is mee akkoord gegaan dat de resident te Djambi [fol. 1239] op verzoek uit Batavia 30.000 lb rijst heeft ontvangen. Ook is goedgekeurd dat aan de kroonprins 100 Spaanse realen zijn betaald als losgeld voor een christenvrouw en haar zontje die in de oorlog door onderdanen van Radja Alam waren meegenomen. Ze waren door onderdanen van de koning op Kankau vrij gekocht. Het bedrag mag het hoofdkantoor in rekening gebracht worden. Daarentegen is het bestuur in een brief van 24 mei 1765, waarbij een afschift van het besluit van 7 mei was gevoegd, ernstig verweten dat er passen voor plaatsen boven Malakka afgegeven waren. Eveneens is een verwijt gemaakt)

--- over het admitteeren van een op den 4^e julij aldaar van Banjermassing gearriveerde konings vaartuyg, sonder daarover eens den vorst te onderhouden ten einde zulx in het vervolg voor te komen, bij onze jongste na derwaarts afgezondene van den 3^e dezer met uytdruckelijke last van geen passen te verleenen na plaatsen die bij het contract uytgesloten zijn, en wegens die vaart alle mogelijke oplettendheid en vigilantie te gebruyken. Ten welken einde wij ook bevoelen hebben om den koning uyt onzen naam te versoeken ordre te willen stellen dat de passen die gegeeven worden aan vaartuygen die tot den afhaal van thin van Banca dienen, bij hun retour weder aan de residenten ter hand

gesteld werden. Hetgeen bevoorens niet in gebruyk geweest is en waardoor zij die aan andere hebben kunnen overgeven, welke hun smokkelhandel daar- mede, werwaards het hun maar quam goed te vinden, hebben kunnen plegen.

Fol. 1239v-1240r.

(Men twijfelt aan de bewering in de brief van 6 augustus 1765 dat er geen passen naar Siam zijn verleend, daar de resident daar op 28 december 1764 heeft bericht dat daar drie jonken met passen uit Palembang waren aangekomen. In de brief van 29 juni 1765 is de residenten daar om uitleg gevraagd. In de generale missive van 8 mei 1765 is reeds gemeld dat de bark Arend volgens het geheim besluit van 12 maart 1765 was uitgezonden om samen met twee Palembangse vaartuigen rond Bangka tegen smokkel te patrouilleren. [fol. 1241] In hun brief van 6 augustus legden de residenten uit waarom ze met de Arend alleen het patrouillevaartuig Lassum hadden meegezonden. De Arend is weer te Batavia teruggekeerd zonder enige ontmoeting van belang, maar de gezagvoerder was zo onvoorzichtig om een onbekend schip dat geen pas wilde tonen, buiten bereik van het geschut door enige van zijn mensen te laten doorzoeken, waarbij het vol met manschappen gewapend met krissen en andere wapens bleek te zijn. Deze vielen hen aan, waarna ze met van de Arend gekomen versterking moesten vluchten met een dode en twee gewonden, die later aan hun verwondingen bezweken. Er konden hiervoor geen represailles genomen worden. De gezagvoerder is bij besluit van 5 november 1765 aan de advocaat fiscaal overgedragen om zich te verantwoorden. Men is tevreden over de straf die de koning aan de anachoda heeft opgelegd, [fol. 1242] Zoals reeds in de generale missive van eind december 1764 werd vermeldbovendien, kocht hij verleden jaar gestolen buskruit. Hij kreeg de zware straf van verbanning naar de bovenlanden. Hoewel alles er op gericht is de uitgaven te verminderen, heeft men zich erbij moeten neerleggen dat er tegen f 1,1 $\frac{1}{3}$ per dag, of een Spaanse reaal per drie dagen, niet alleen Chinese timmerlieden in dienst zijn genomen om noodzakelijke reparaties aan de sloepen Om en Bij en Taxisboom te verrichten, maar dat dit ook in de toekomst nodig zal zijn. Het werk moet wel nauwkeurig gecontroleerd worden en deze toestemming mag niet tot misbruik leiden. Wegens groot gebrek aan levensmiddelen verzochten de koning en de kroonprins dat ze voor de 1200 pikol tin, die met vier van hun vaartuigen naar Batavia zijn aangevoerd, rijst mochten inkopen. [fol. 1243] Wegens een schrale oogst moest er al rijst van Java's Oostkust en Cheribon uitgevoerd worden, zodat die daar nergens te bemachtigen zou zijn. Daarom is er uit Compagnies voorraad 100 kojang rijst tegen rsd 50,- het last exclusief onkosten geleverd om door de vier vaartuigen met de brief van 14 november 1765 afgevoerd te worden. De residenten schreven in hun brief van 6 augustus 1765 dat de koning het bod van rsd 14 voor de meer geleverde tin in de brief van 13 juni als gebruikelijk luid aan het hele hof heeft laten voorlezen en daarop stilletjes heeft zitten mokken. In de brief van 14 november 1765 is de residenten bevolen om de kroonprins bij gelegenheid te doordringen van de welwillendheid van de Compagnie en dat de 1200 pikol, waarop bij levering een onderwicht van 27 $\frac{92}{125}$ % is geweest, als een onderdeel van de voor het aanstaande jaar bestelde 16.000 pikols tin was geaccepteerd. Wat met de Langewijk zal worden aangevoerd, zal ook daarop in mindering worden gebracht. Met dit schip wordt ook de 2000 pikols peper, of wat er meer is, die volgens de residenten in de pakhuisen van de koning liggen, verwacht. [fol. 1244] Tevergeefs was geprobeerd die in de loge te krijgen. Daar volgens het rapport van 21 mei 1765 door de vaandrig ingenieur Jean Guillaume d'Arnaut de verbetering van de loge, waarover reeds in de generale missive van eind december 1764 werd gesproken, veel duurder uitvalt dan berekend was, is een besluit daarover uitgesteld. De meesterknecht van de timmerlieden die bij besluit van 19 maart 1765 voor nader onderzoek naar Palembang was gezonden, is overleden. Er zal een ander gestuurd worden van wie een rapport wordt afgewacht. Over huishoudelijke zaken valt weinig te melden. Ter aanvulling van het garnizoen zullen er tien soldaten gezonden worden. Uit Palembang naar Batavia is aangevoerd [fol. 1245] 7582 $\frac{1}{4}$ pikol zwarte peper, 66 pikol witte peper en 20.526 pikol tin, waarvan met de Langewijk slechts de 66 pikol witte peper en 2060 pikol tin kwamen. Met een kleine aanrekening was de totale

waarde f 69.336. De rest van 18.466 pikol tin en 7582 $\frac{1}{4}$ pikol zwarte peper kwamen met 33 vaartuigen van de koning. Die hadden op hun lading een tekort van 225 $\frac{1}{2}$ pikol tin en ruim 712 pikol peper teveel. Naar Palembang werd uit Batavia met de bark Arend en de pantjalang Verplichting vervoerd 12.030 lb staafijzer, 2000 lb spijkers, 80 stuks gewoon guinees gebleekt en enige levensmiddelen en benodigdheden samen t.w.v. f 13.845. De waarde van de meegestuurde geschenken voor de koning was f 2861, terwijl de kosten van equipagegoederen en ammunitie, en van levensmiddelen voor de nieuwe pantjalang Verplichting f 4076 waren. Met een aanrekening van f 5823, kwam een en ander op f 26.606, terwijl slechts f 4493 werd gecrediteerd. Er is nog geen antwoord ontvangen op de vragen van Heren XVII die in de generale missive van 20 oktober 1765 zijn vermeld.

DJAMBI

[fol. 1246] Sinds de generale missive van 20 oktober 1765 kwamen de sloepen Taxisboom en Vreedebest uit Djambi terug met brieven van de resident van 9 juni en 30 september 1765. Ze zijn daar vanwege de penibele situatie waarin de resident zich nu en dan bevond en het wegblijven van de gezanten lang vastgehouden. De brieven zijn op 25 november in de vergadering behandeld. De resident benadrukte in zijn brief van 20 september⁸ dat hij bij zijn bezoek aan het hof de koning en zijn dignitarissen heeft proberen te overtuigen van de noodzaak van aanplant en ruime leverantie van peper. Zij beloofden dit te zullen doen. Ook spoorde hij bij zijn tocht door de bovenlanden de bevolking aan om onder bescherming van de Compagnie slechts aan haar en niet aan de hofgroten te leveren. Deze dwingen hen daartoe, terwijl de Compagnie toch meer betaalt. De bevolking zegt bovendien op bescherming door de Compagnie te vertrouwen. Tot grote ontevredenheid van de Hoge Regering bleef de peperverwerking gering. [fol. 1247] De resident meent dat de bevolking onder dwang aan de koning en hofgroten levert. Zij hebben meer voordeel van smokkel dan, zoals het traktaat voorschrijft, aan de Compagnie te leveren. Men is het met de resident eens dat patrouillering tegen smokkel wenselijk zou zijn, maar vanwege de kosten en daar de bemanning en vaartuigen nuttiger te gebruiken zijn dan op de weinige peper uit Djambi te letten, is er voorlopig van afgezien. Hoewel de resident voor smokkel de doodstraf voorstelt, vindt men een lagere straf genoeg. In een brief van de koning en de pangerang nata wordt over de pantchinas gesproken die er door hen duidelijk van weerhouden worden zich bij de Compagnie te vestigen. [fol. 1248] Wat betreft de peperverbouw is ernstig geantwoord)

--- en daarbij de volbrenging van 't bedongene bij tractaat g'eyscht, alzoo wij niet genegen waren ons langer met een parthij woorden zonder daden te laten paayen, maar bij ontstentnisse van dien genoodzaakt zouden wesen andere middelen bij der hand te neemen. Ook hebben wij, op het versoek van den koning om den resident en verdere Europeesen te permitteeren in de negorij te woonen, gemeld dat, gelijk als aan Zijn Hoogheid bereeds was te kennen gegeeven, dat de Comp^e daar nooit in zou treden, wij ook bij onze resolutie op dat sujet genomen bleeven volharden. Dus wij niet denken dien vorst daar voor eerst weder in zijn brieven mentie van zal maken.

Fol. 1248r-v.

(Het is juist dat de resident het payment en duiten t.w.v. f 1681, die niet te verhandelen bleken te zijn, heeft teruggestuurd, maar het is ergerlijk dat hij bij zijn reis naar de bovenlanden de inlanders er niet op heeft gewezen dat ze ten onrechte rsd 7 $\frac{3}{8}$, of gewilde textiel en andere handelswaar, per pikol peper vroegen. Zij beriepen zich op het tractaat van 1721. [fol. 1249] Daarin staat evenwel een prijs van rsd 5, of f 12,-, inclusief de tol, wat in de contracten van 1756 en 1763 nog is bevestigd. De resident is hier in de brief van 9 april 1764 reeds op gewezen. In de brief van de derde⁹ is hem aanbevolen zich daaraan

8 Deze datum is onduidelijk.

9 Waarschijnlijk 3 december 1765.

te houden. De koning zegt dat de twisten tussen de pangerans nata en ratoe over de levering van de gevraagde 6000 sirappen uit Cajoe Ongling voor de begraafplaatsen van de Javaanse vorsten, huiselijke zaken zijn die de Compagnie niet aangaan. De resident had geklaagd dat hij bij zijn vertrek van het hof niet het gebruikelijke uitgeleide van de pangeran ratoe had gekregen. Er is bevolen zich slechts daarmee te bemoeien als het voordelig voor de Compagnie zou zijn. Daar het zo in het plan is vastgesteld, is het onbegrijpelijk dat de resident in zijn brief van 9 juni 1765 meent dat het pakhuis niet in het fortje geplaatst kan worden. [fol. 1250] Aangezien de resident alleen maar schreef dat dit op korte termijn niet mogelijk was, is om nadere informatie gevraagd. Intussen zijn er materialen etc. gezonden voor de voortzetting van de bouw. De uitgaven over 1762/63 van f 18.029 zijn goedgekeurd, behalve f 24,-, of met $\frac{1}{6}$ voor de ontdekker f 28,-, wat in de marginale aantekeningen op die boekjes door de resident vergoed moet worden. De winst- en verliesrekening is met een debet van f 1447 afgesloten, zodat het negatieve saldo voor Djambi op f 19.477 uitkomt. Nu het fortje bijna klaar is zullen de uitgaven verminderen. Volgens de brief van 9 juni 1765 is de woning van de resident en konstabel en de militaire wacht gereed. Als de koning zonder inzet van harde maatregelen tot een goede leverantie van peper is aan te zetten, kan men de uitgaven opvangen. [fol. 1251] De resident is wederom verweten dat hij de negotieboekjes over 1763/64 en de bestelling van benodigdheden uit Batavia gevoegd bij de brieven niet heeft verzonden. Ook is hij niet ingegaan op de vraag in de brief van 5 november 1764 of bij terugkeer van de patrouille naar de Tunggal de goederen onbeschadigd of zonder bedorven te zijn, waren teruggebracht. Een christenvrouw met haar kind was door een Arabische geestelijke, die op 27 november 1764 in Palembang was aangekomen, te Indragiri aan wal gezet en vandaar door de koning ter plaatse op een schip uit Djambi met een begeleidend briefje aan eerste resident Isaak Mens doorgestuurd om naar Palembang door te reizen. Volgens de brief uit Palembang van 19 januari 1765 had resident Ajax Fredrik van Solms hen op leugenachtige gronden aangehouden. Het losgeld van 100 Spaanse realen, of f320,-, dat voor deze ongelukkigen was betaald, was Batavia in rekening gebracht. Het is Djambi opnieuw in rekening gebracht om door resident Van Solms vergoed te worden, [fol. 1252] als hij geen goede redenen voor de aanhouding weet te geven. Hoewel die rekening reeds op 16 juli 1765 was ingediend, heeft hij niets ter verontschuldiging aangevoerd. Bij besluit van 5 november 1765 is Palembang het restant van het debet van pangeran ratoe mancoenagara c.s. voor onderhoudsgeld in rekening gebracht. Na aftrek van f 1354, dat in september 1749 en oktober 1752 in rekening was gebracht, bedraagt dit f 115, dat de koning aan de Compagnie moet vergoeden. Assistent Plan, die met vijf soldaten is gedeserteerd, zal, als hij gepakt wordt, als gevangene naar Batavia gestuurd moeten worden. In zijn brief van 9 juni 1765 klaagde de resident over de gezagvoerder op de Taxisboom Rijnke. Daarom, en wegens de tegen hem te Palembang, waar hij wegens lekkage moest binnenlopen, ingebrachte bezwaren, is hij aan de advocaat- fiscaal uitgeleverd. Resident Ajax Fredrik van Solms mocht vanwege het beëindigen van zijn dienstjaren met behoud van rang en gage naar Batavia komen om te repatriëren. De gewone klerk op de secretarie te Batavia, Simon Hommelberg, volgt hem op in de rang van boekhouder. [fol. 1253] Dit wordt de gangbare rang van de resident te Djambi. Hommelberg vertrok naar Djambi op de bark Arend met een versterking van een assistent, een ondermeester, een sergeant, een korporaal en tien soldaten, alsmede twee huistimmerlieden en twee metselaars. Met de Arend zijn 3000 Spaanse realen, diverse bouwmaterialen, levensmiddelen etc. t.w.v. f 12.943 meegegeven. Met de gezanten van de koning zijn voor gebruik onderweg twee metalen bassen van één lb meegegeven. Bij aankomst moeten ze aan de resident overhandigd worden en voor f 404,- in rekening worden gebracht. Samen met een aanrekening van f 735 komt dit op f 14.082. Naast de reeds genoemde f 1681, of f 1204, aan duiten en f 477,- aan payment, wordt er voor het tekort op zijn lading aan de overleden gezagvoerder op de sloep Vreedebest f 453 in rekening gebracht.

SIAM

[fol. 1254] In vervolg van wat over Siam in de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 werd bericht, wacht men slechts voorstellen af hoe deze vestiging met de minste schade te sluiten. Daarom wordt er ook nauwelijks ingegaan op de ontvangen brieven, maar het is een slecht voorstel om de uitgaven minder te laten lijken door de tikal van 40 stuivers tot 36 stuivers af te waarden, of tot zoveel als ze vergeleken met het allooi en gewicht van de dukaton waard is. Zoals al lang gevreesd en op grond van de brief van resident Anthonij Abraham Werndley van 28 december 1764 is er weinig hoop dat de zeven zakken dukatons, [fol. 1255] 16 kati en 15 tikal zilver, waarover in de generale missiven van de laatste drie jaar werd gesproken, van Nangpaan zullen terugkomen.)

Want die vrouw persisteerd bij de negatieve en 't hof schijnt het geen ernst te wezen ons in dezen justitie te doen, wanende dat de bewijzen daarvan niet voldoende waren om haar door 't kanaal van den Siamzen rechter te constringeeren, soodat wij ons dit nadeel moerende getroosten. Hieromtrent niets verders hebben kunnen in 't werk stellen als den berkelang bij onzen laat afgeganen brief d' onbillijkheyd van dat gedoente nadrukkelijk onder 't oog te brengen, als een der veelvuldige redenen die ons gepermoveert hebben om vandaar op te breeken.

Fol. 1255r-v.

(Hoewel de schuld van de koning, die per eind augustus 1764 f 8043 bedroeg, tot 2710½ lb tin is teruggebracht, is er op de in het vorige jaar gezonden geschenken vergeleken met het contrageschenk f 882 verloren. Zoals in de brief van 8 mei 1765 reeds bericht, is er op textiel bij een inkoopsprijs van f 8645 een winst van f 6674, of 77⅓ % gemaakt. Bovendien verkocht de resident nog 23.611 lb tin, die slechts voor f 35,- de 125 lb in de boeken was opgenomen, daar ze gedeeltelijk een geschenk was geweest, [fol. 1256] met een winst van f 641, of 8 %. Het verzoek van de resident om ontheven te worden van vergoeding van het excessieve bedrag dat hij bij de afkondiging van de benoeming van de gouverneur generaal zou hebben uitgegeven, is afgewezen, maar hij is ontheven van de vergoeding van f 500,-, die hem het vorige jaar voor te laat ingeboekte scheepsonkosten in rekening was gebracht. De onvermijdelijke geschenken in 1763 t.w.v. f 919 en in 1764 t.w.v. f 589 mogen worden afgeschreven. In antwoord op de opdracht aan resident Anthonij Abraham Werndley om scherp op schepen uit Palembang te letten, schreef hij dat hij slechts van drie Chinese jonken met was, bindrotan, areka en biezematten had gehoord, waarvan twee met gomlak, rijst, klapperolie en zout zouden terugkeren en één in Siam was verkocht. Daar ze ver van de loge hadden aangelegd, had hij hun passen niet kunnen controleren. [fol. 1257] De residenten te Palembang is om uitleg gevraagd en hun is verboden passen naar Siam te verlenen. Daar resident Werndley rapporteerde dat er een tweemast vaartuig uit Cheribon was geweest, is het ook aan deze loge verboden om passen uit te geven. Dit schip verkocht suiker en aardkatjang en vertrok weer naar Malakka met rijst, gomlak, zout en klapperolie. Bij het antwoord op de missive van Heren XVII van 29 september 1763 valt slechts op te merken dat de resident nimmer van plan is geweest om voor de begrote f 8400,- over te gaan tot renovatie van de loge en zeepakhuisen, zolang het onzeker is of het kantoor wordt gehandhaafd. Die kosten zijn nu dus uitgespaard. In het nabriefje van 15 februari 1765 wordt gemeld dat zo lang de dreiging van de Birmezen voortduurt, 52 pakken textiel nog in de pakhuizen van de koning in bewaring zullen blijven. Uit Siam is voor f 58.573 ontvangen en daarheen is voor f 1541 gestuurd. [fol. 1258] De teruggekeerde resident Werndley zond vanaf de Deunisveld, die wegens gebrek aan wind op 26 december 1765 bij Edam voor anker ging, zijn rapport van 18 november. In zijn brief van 15 februari had hij de inval en het vertrek van de Birmezen bericht.)

Zoo was dit laatste egter gefingeert bevonden, gemerkt de Barmas zedert de landen van Mergie, Tanasserie, Combie, Piperie, Boulun, Kuij, Pitiu en Tjampon niet alleen succesive hebben g' invadeert, maar ook de meeste steden en dorpen verbrand en die zig in de wapenen bevonden, op een barbaarse wijze om 't leeven gebragt. Waardoor de Siammers niet alleen hun beste provinciën, te weeten de sappanhoutbosschen, thin en loodmijnen,

item Capoi¹⁰, vanwaar de meeste eliphantstanden komen, hebben verloren, maar door de tweedragt die er aan 't hoff tusschen het oude en nieuwe ministerie ontstaan was, zeer groot gevaar loopen om door die woeste natie ten eenemaal ten onder gebragt te worden. Dat mogelijk zijn beslag al zou hebben erlangt, indien de menigvuldige regens, die de wegen alomme onbruikbaar maakten zulx niet hadden belet. Ondertusschen hadden de Siammers, het nakende gevaar ontdeckende, omtrend de hoofdzetel van dit rijk wel een leger van 15 a 16000 man bijeengebragt, maar deesen, geen onderhoud krijsende, waeren de meeste verlopen. Daarentegen was den vijand nergens meer opbedagt dan om zijn gemaakte conquesten door versterking te verseecken en hoe langs hoe dieper in 't rijk te dringen. Althans in 't begin van augustus hadden z' bereyds Meklong en verscheyde galleyen veroverd en de meeste Legoresen gemassacreert. Vervolgens namen z' hunne mars direct op Bankok aan, daar z', geen genoegsame tegenstant vindende, het kostbare casteel aan de westkant van de rivier in de lucht lieten springen, mitsgaders in desen omtrek tot op vijf mijlen na van de logie alles verbranden, massacreerden of gevangen namen wat er maar onder hun bereyk of t' agterhaalen was.

Fol. 1258v-1259v.

(Het hof weigerde toestemming om de loge te versterken. Daarop zijn tien inlandse christenen in dienst genomen en is de loge zonder toestemming af te wachten met palissaden zo goed mogelijk versterkt. Met Europeanen die van het schip waren gehaald, [fol. 1260] zou men de vijand nu enigszins kunnen weerstaan. Tegen de verwachting marcheerden de Birmezen niet direct van Bangkok stroomopwaarts. Op 7 september 1765 schreef de pakhuishopzichter dat ze het dorp Amsterdam met Compagnies pakhuizen hadden afgebrand. Van het ene sapanhoutpakhuis zijn maar negen vakken blijven staan en van de 378.779 lb hout waren er maar 104.920 lb over. Verder was alles tot de grond afgebrand, vernield of zoek geraakt, waaronder 4 vaten kruit, 2 weegschalen met 25 ponds gewichten en 800 verglaasde potten. De Birmezen waren weer naar hun hoofdkwartier ongeveer drie mijl bewesten Bangkok teruggekeerd, maar volgens het vervolg van het verslag door de resident kwamen ze nog dagelijks afzakken. Onder deze fatale omstandigheden ontving Anthonij Abraham Werndley het bevel de loge te sluiten, maar hij hield dat geheim om niet door het hof nog meer in zijn bewegingen beperkt te worden en nog iets van de schulden van de koning of de phra-klang te innen. Slechts de geschenken zijn aangeboden. [fol. 1261] Na herhaald aandringen bij de phra-klang en geschenken t.w.v. f 349 aan diverse mandarijns slaagde Werndley er volgens zijn rapport naar wens in de schulden te innen. Daar de Siammers van plan waren de loge te bezetten, heeft hij wat was ontvangen 's nachts in een sloep met assistent Van den Berg naar Bangkok laten brengen. Daarheen hadden zich verscheidene personen in veiligheid gebracht, die op hun ernstig verzoek met Werndley naar Batavia zijn meegekomen. Het bericht in het Portugees over zijn vertrek dat Werndlij naar het hof zond, schijnt niet te zijn ontvangen. Uit particuliere bron vernam hij te Bangkok dat het hof nog in verwarring was door de steeds naderende vijand en interne verdeeldheid. Ondertussen was er in Siam uit Bombay een particulier schip aangekomen, dat buiten de gage van de schepelingen voor ropia 25.000 was gehuurd, en een tweemaster brigantijn onder kapitein en supercarga William Powney, waarvoor ropia 15.000 was betaald. Als geschenk voor het hof bracht het twee leeuwen en een Perzisch paard mee. [fol. 1262] De lading bestond uit 300 pakken Suratse, Bengaalse en Coromandelse textiel en een brief van de gouverneur te Bombay om vrijheid van tol te krijgen. De Siammers hebben dat gezien de omstandigheden toegestaan, mits Powney met de brigantijn stroomopwaarts zou komen. Uit vrees voor de vijand ging hij echter niet verder dan Bangkok en stuurde op proef enige pakken stroomopwaarts. Althans tot het vertrek van Werndley had Powney daarmee weinig succes, doordat vanaf de koning tot de geringste aan het hof ieder, als het ware met geld in de

---

10 Bedoeld lijkt Tavoy

hand, klaar stond om naar Cambodja te vluchten. Daar slechts de schuit van de Deunisveld beschikbaar was om het geredde sapanhout aan boord te brengen, kwam het goed uit dat kapitein Powney zijn boot daarvoor uitleende. Bovendien waren er een jonk uit Semarang en uit Cheribon aangekomen met suiker en kleinigheden. Ze zijn door de Siamers ingesloten. Overige zaken zijn van minder belang. Slechts wordt opgemerkt dat er voor f 10.853 is verkocht, of met een winst van $4\frac{3}{16}\%$, exclusief f 233, of $4\frac{3}{16}\%$ winst op de ontvangen geschenken [fol. 1263] en het verkochte tin. De inkomsten waren in 1764/65 f 3580 meer dan het voorafgaande jaar en de uitgaven f 2123 minder, zodat er een verbetering is van f 5703. De generale restanten, die per eind augustus 1765 f 102.773 bedroegen, zijn door wat met de Deunisveld is aangevoerd en wat de resident in de kas heeft gestort samen t.w.v. f 1651, tot f 104.424 toegenomen. Daarvan had de resident f 95.137 veilig verscheept, waaronder 479 katis, 12 taël, 1 mas Siams geld, wat bij 1 kati tegen f 160,- op f 76.736 komt. Bovendien kwam er 104.920 lb sapanhout veilig mee, 285 lb guttegom, 16.200 lb groene katjang, 4527 lb waskaarsen, 253 diverse hamans, 170 rode salempuris, 17 murissen, 20 cassas met gouden hoofden, naast teruggebrachte geschenken, en artillerie en huishoudelijke benodigdheden. Overeenkomstig de strekking van de hierboven genoemde brief bedroeg de schade door brand bij de invasie niet meer dan f 8000,-. Over die brief, die in het binnenkomende Indische briefboek wordt ingeschreven, zal bij gelegenheid vergaderd worden.

JAPAN

[fol. 1264] In de generale missive van 31 december 1764 is reeds gesproken over het resultaat van 1763/64. In die van 8 mei 1765 zijn de maatregelen vermeld die op de waarschuwing, dat er dit jaar maar 8000 kisten staafkoper zouden binnenkomen, werden genomen. In het vervolg daarop en op de brief van 20 oktober 1765 wordt genoteerd wat in de al vroeg gehouden vergadering op 19 maart 1765 van belang is behandeld. Met de Burch is naar Japan verzonden)

64	stukken	laken	
72	dito	lakenras	
298	dito	kroonras	} in soort
110	dito	imperialen	
6	dito	perpetuanen	
28	packen	gingan taffachelas	} Chormandels
12	stukken	guinees fijn gebleekt	
5	packen	chitsen Bengaals	
6	kisten	zijde stukgoederen Bengaals in zoort	
19	bhalen	roggevellen	
10028	lb.	garrioffelnagulen	
2934	„	moernagulen	
10000	„	peper swarte geharpte Bantamse	
1513	kanassers	zuyker poeder Javas	
520	dito	„ „ Batavias	
5	dito	„ kandij dito	
84000	lb.	thin Bancas	
250000	„	sappanhout Siams	
1552	„	quiksilver	
3750	„	benzuin ordinaire witte	
1960	„	kaatjoe Sourats	
2500	„	cattoene gaaren Javaas dispens zoort	
1150	„	nainzak Siams en	
1299	„	eliphantstanden,	

behalven eenige kleinigheden die geen naam mogen hebben.

Fol. 1264v-1265r.

(Bij uitlevering van de ladingen van de Zuid-Beveland en Enkhuizen was de emballage op de poedersuiker $\frac{1}{8}$ lb en op kandijsuiker $2\frac{3}{10}$ lb per kanaster lichter, maar die op de kamfer 2 lb per bali zwaarder dan in 1763. De ondergewichten bedroegen op suiker en baroskamfer $\frac{1}{8}$ lb, op namrak $\frac{1}{2}$ lb, op putjuk $\frac{3}{8}$ lb, op tin en schildpadshoorn $\frac{1}{4}$ lb meer dan het voorafgaande jaar, maar daarentegen op garioffelnagels $\frac{1}{8}$ lb, [fol. 1266] op moernagels en katju $\frac{1}{8}$ lb en op kwikzilver $\frac{1}{4}$ lb minder dan het voorafgaande jaar. In zijn brief van 24 oktober 1764 wijt het bestuur de toename van het ondergewicht, behalve aan de onvermijdelijke verregaande diefstal door de koelies, aan een ruimere, dan wel karige verstreking aan de schepelingen te Batavia. Dit werd ook al gemeld in de beantwoording van het extract uit de brief van 24 september 1761 van Heren XVII. Het ondergewicht op de putjuk schrijft het bestuur toe aan de eis van de Japanse kooplieden om deze geheel vrij van stof en gruis te ontvangen. De ondergewichten zijn goedgekeurd, maar of de goederen te karig worden verstrekt laat men in het midden. De scheepsleiding heeft het maar van horen zeggen. [fol. 1267] Het bestuur liet de grond voor deze bewering achterwege en gaat daarmee stilzwijgend voorbij aan de terechte opmerking van Heren XVII dat diefstal voldoende bewezen had moeten worden. Dat er diefstal voorkomt, is Heren XVII bekend en er kan niet gevraagd worden dat dit bewezen wordt, maar de kisten, dan wel andere verpakkingen, waren door de scheepsleiding in goede staat afgeleverd. Als de toename van het ondergewicht aan andere oorzaken wordt toegeschreven, had men die moeten onderzoeken. Dit alles is het bestuur in de brief van 9 juni 1765 voorgehouden. Als er al geen duidelijk bewijs voor de beschuldiging van Batavia is te geven, dan kon de Hoge Regering in de stukken zelfs geen verholde uitleg vinden. Als het alleen aan de meer openlijke, onbeschaamde en behendige diefstal door de Japanse koelies ligt, [fol. 1268] dan moeten de al langdurige en herhaalde klachten daarover maar als bewijs gelden. Er is krachtig op aangedrongen het onderzoek dat Heren XVII eisen, voortaan grondig uit te voeren en beëdigde verklaringen toe te zenden van diefstal door Japanse koelies en van verdere beweringen dat de verstreking te Batavia karig is geweest. Aangaande de verkoop van koopwaar wordt gemeld dat de Japanners de 74 stuks perpetuanen, die in 1764 op proef zijn gezonden, te grof gegeven en niet van de gewenste lengte en breedte vonden. Daarom waren ze slechts met $10\frac{5}{8}$ % winst te verkopen geweest. Als aan de eisen van de Japanners zou worden voldaan, [fol. 1269] dan vinden ze wel weer andere uitvluchten om de manufacturen onder de waarde in handen te krijgen. Om gelden voor de retourzendingen te verwerven en geen toevlucht tot grote partijen en verliesgevende goederen te hoeven nemen, is de bestelling van het bestuur uitgevoerd. Daarom is dit jaar ook 25 à 30 pikol niet bestelde benzoë van de beste gewone soort gestuurd, die hopelijk meer zal opbrengen dan het voorafgaande jaar. Hoewel er ook de slechte soort, of pee, onder zat, bracht een vorig jaar gezonden proef met 250 lb nog $30\frac{1}{2}$ % winst op. Daar volgens het bestuur de Japanners verklaarden dat ze die kwaliteit niet meer zouden aannemen, omdat ze voor hen van geen nut was, zal die eens en vooral niet meer toegezonden worden. De algemene winsten in het voorafgaande jaar waren f 148.133, of $52\frac{1}{2}$ %, die de kosten maar voor $11\frac{1}{4}$ %, of f 31.685, hebben overschreden. [fol. 1270] In de bovengenoemde brief van 9 juni 1765 is het bestuur de geringe winst niet verweten, zolang de Compagnie niet vrij is in te voeren wat ze wil, en haar wordt voorgeschreven hoeveel er mag worden meegebracht. Maar de dwingelandij van de Japanners heeft geen invloed op de kosten van de huishouding die, zoals dringend is opgedragen, zoveel mogelijk besnoeid moeten worden. Er is geen verbetering van de handel te verwachten, zolang men afhankelijk is van het gedrag van de Japanners in het algemeen en in het bijzonder van dat van de gouverneur van Nagasaki en zijn ambtenaren. [fol. 1271] Zoals reeds in de generale missive van eind december 1764 werd bericht, is het zeer zorgelijk dat het bestuur in zijn brief van 24 oktober 1764 schrijft dat de bestuurders van Nagasaki in opdracht van de huidige gouverneur Issigaya Bigo no Kami hebben aangekondigd dat de Compagnie, in plaats van 11.000 pikol staafkoper, maar 8000 pikol zal ontvangen. Ze beweerden dat de mijnen in Akita zijn uitgeput en het niet te zeggen viel, wanneer de oude leverantie weer wordt hervat, doordat er naar nieuwe voor-

raden moet worden gezocht. Om de bedoeling van de regenten beter te doorgronden waren er vragenderwijs enige voorstellen gedaan. De tolken, die met de regenten samenspannen en het bestuur voortdurend proberen te vernederen [fol. 1272] om het des te afhankelijker te maken, gaven daarop te kennen)

--- dat zulx niet direct aan den gouverneur konde geschieden, alsof hetzelfde Zijne Agtbaarheid te na zoude zijn, 'tzij dat zij zulks hebben opgemaakt uyt de traditien wegens de zo niet door het tolkencollegie zelfs berokkende, tenminsten niet sonder haar heimelijk applausissement gedane smadelijke weigeringe van vorige Nagasakkise gouverneurs om eenige representatie der onze aan te nemen. Of dezelve nu, zoowel als in vorige tijden, slegts voorgewend hebben uyt bedugting dat d' importuniteit onzer klagten hen op reekening mogten gesteld worden, als of de onze stijfden in het concept om Zijn Edele onze beswaarnissen onder het oog te brengen, in steede van ons naar der regenten intentie een diep ontzag en stipte gehoorzaamheid zoowel aan zijn Edelheids, als aan 's keizers welbehagen en willekeurige schikkingen in te prenten.

Fol. 1272r-v.

(Het bestuur moest zich wel tot de nieuw aangestelde commissaris voor de Nederlandse en Chinese handel, Gottij Sowzaemon, richten. [fol. 1273] Hoewel het bestuur zijn antwoord onduidelijk vond, is het zonneklaar dat, ten eerste, de Japanners geen hogere prijs voor de aangevoerde goederen wensden te betalen, ten tweede, de gouverneur niet wil toezeggen dat er weer 11.000 pikols staafkoper geleverd zal worden, als de mijnen dat toestaan, ten derde, hij er geen bezwaar tegen heeft dat er het ene jaar een schip wordt gezonden om 6000 pikol en het andere twee om 10.000 pikol op te halen. Hoewel het bestuur beweert dat het er vruchteloos alles aan heeft gedaan om duidelijkheid van de Japanners te verkrijgen, is daarvan niets terug te vinden dan het verzoek aan de gouverneur en de gesprekken met de tolken en andere Japanners met wie men dagelijks omgaat. Allen moeten zij het bestuur in de uiterste onwetendheid laten [fol. 1274] over wat in het rijk, het land en aan het hof omgaat. Ze moeten vriendelijk, maar afstandelijk blijven. Wilde men hun werkelijke beweegredenen kennen, dan moest men via andere kanalen persoonlijk toegang tot de regenten zien te krijgen, maar dat weten de Japanners meesterlijk te voorkomen. Zo kan het bestuur op niets anders dan gissingen en waarschijnlijkheden bouwen. Ongetwijfeld streeft de gouverneur zijn eigen belang na en zijn de vele veranderingen en dwangmaatregelen daaraan toe te schrijven. Het bestuur meldde dat er genoeg koper in het land was, [fol. 1275] maar uit welke omstandigheden dat zou blijken is niet gezegd. Naast gebrek aan voorraad kan men slechts gissen dat als verklaring kan gelden de opvatting van gouverneur generaal Gustaaf Willem van Imhoff in zijn rapport van 16 juni 1744 dat de uitputting van de mijnen maar een voorwendsel is. Hij stelt dat de gouverneur van Nagasaki en andere hoofden zichzelf zoveel koper toe-eigenen, dat er voor de mijnwerker te weinig overblijft om in het levensonderhoud te voorzien. Zo wordt de productie voor de mijnwerker een herendienst en zal hij proberen die zoveel mogelijk te verminderen. Maar dit is nu niet het geval, want dan zou de leverancier het wel nalaten te zeggen dat er genoeg koper is. Er is te weinig duidelijkheid [fol. 1276] om iets positiefs te beslissen. De Hoge Regering neigt het meeste tot de opvatting van het bestuur dat de gouverneur met de beperking een verhoging van de koperprijs wil afdwingen. Men zegt dat hij er nu niets mee verdient en zijn voordeel uit de verkoop van andere goederen haalt. De Japanners weten zeer goed dat de Compagnie slechts in koper en kamfer geïnteresseerd is en dat ze al lang andere waren had ingekocht, als ze daar winst op kon maken. Het zal dus niet de opzet van de gouverneur zijn geweest om door beperking van de uitvoer van koper de Compagnie te dwingen andere producten aan te nemen. Die veronderstelling is nog aannemelijker [fol. 1277] dan een tweede. De gouverneur zou door minder koper aan te bieden het aantal ingevoerde koopwaren, waarmee de 8000 pikol koper, de kamfer, wat geschenken en de onkosten van het kantoor gefinancierd worden, proberen te beperken. De prijzen van die koopwaren zouden dan stijgen, waarmee de gouverneur als monopolist dan hoge winsten zou kunnen maken. Dat zou de klacht van de grote import

van poedersuiker bij de hoge prijzen verklaren. Voor de oorzaak van die hoge prijzen wordt naar de brieven naar Japan verwezen. Hoe het ook moge zijn, de Hoge Regering is het eens met de instemming van Gustaaf Willem van Imhoff in zijn bovengenoemde rapport met de oude opvatting dat door niet bijtijds met kracht op te treden de zaak gedeeltelijk is verprutst. De Japanners zijn daarmee bevestigd in hun opvatting [fol. 1278] dat ze de Compagnie naar believen kunnen behandelen.)

Vermits wij uyt jalousie ten opzichte van andere Europeesche natien die aldaar ten handel zouden kunnen werden geadmitteerd, Japan niet durven verlaten, of dat w' in allen gevallen niet in staat zijn hen eenig leed te doen. Waarop zij doordrivende, ons zoo veel hebben ontnomen (en alverder tragten te ontnemen), als z' eenigsints kunnen om ons zoo goedkoop als maar immers doenlijk aldaar aan te houden. En dierhalven zijn w' ook eenparig van gevoelen geweest dat men, door den weg van inschikkelijkheid en rekkelijkheid al verder te blijven inslaan, de zaken ook nog verder of geheellijk en onherstelbaar door minnelijke wegen verbrodden zouden. Dewijl de voorszijde bepaling van 8 in steede van 11 duyzend picols in 't jaar standgrijpende, de Compagnie beswaarlijk de kosten zou kunnen blijven goedmaken, vooral wanneer zij nog verplicht bleef, of genoodzaakt wierd, zoo veele verlies en geringe winst gevende goederen aan te brengen, als in de laatste jaren, en zij, in die schicking eens geacquiesceert hebbende, dezelve wel haast na het voorbeeld van anno 1743 al verder tot 5 à 6000 kisten, of picols, zoude verminderen. Wanneer het hoog tijd zou wezen zig om geene reedenen langer te laten ringelooen, maar Japan werkelijk te verlaten en naar middelen om te zien om, waare het mogelijk, de voorszijde ingewortelde idées van den hoogmoedigen Japander door het bezorgen eener strijdige ondervinding te rectificeeren.

Fol. 1278r-1279r.

(De mogelijkheid dat alle vreemdelingen zouden moeten vertrekken, is al eens overwogen en het is nog nooit duidelijk betoogd, maar Japan kan alle vreemdelingen best missen. Immers al voor 1641, toen de Compagnie werd gedwongen Firando te verlaten, is door het hof te Jedo uit verbittering tegen de Roomse christenen, tot wie de Nederlanders ook werden gerekend, overwogen te allemaal uit te zetten. Men zag het als een zaak, waarover beslist kon worden, nadat er een proef mee was genomen. Dit alles is door de Hoge Regering overwogen en bovendien is in aanmerking genomen dat er al dikwijls was bedreigd en maatregelen waren getroffen om te vertrekken. Het valt niet te ontkennen dat raad ordinaris van Indië Jacob van der Waeyen zaliger in zijn beschrijving van 8 december 1756 op goede gronden betoogt dat men bij de minste verandering moet vertrekken. [fol. 1280] Door al te grote inschikkelijkheid zou men het weinige voordeel van de handel op Japan verliezen. Toch werd het zeer onvoorzichtig gevonden zo'n extreme stap te nemen, zolang men het niet geheel met zichzelf eens was. Desnoods en als de Japanners anders dan in 1752 niet tot een schikking bereid waren, was dat een mogelijkheid. Men besloot verdere middelen te beramen om genoegdoening voor de onverdiende maatregelen te krijgen, wat herstel van de geheel vrije handel, zoals voor 1619, moest betekenen. Het overleg zou zich er nu tot beperken de Japanners, niet alleen met woorden, maar ook door maatregelen, duidelijk te maken dat men niet van hun nukken afhankelijk wilde zijn, maar veilig wilde handel drijven. De gevolgen van het ongenoegen van de Japanners zal worden afgewacht om daarna de nodige maatregelen te nemen door de verliesgevende koopwaar, [fol. 1281] of zeker die elders voor de inkoopsprijs of met enige winst is af te zetten, niet meer aan te bieden. Men zal de Japanners duidelijk moeten zeggen dat de Compagnie daartoe wel genoodzaakt is om bij behouden vaart geen schade te lijden. Dat is te verkiezen boven de mogelijkheid dat in het gevaarlijke Japanse vaarwater winst in gevaar komt. Met deze hoogmoedige en heerszuchtige lieden, die gewend zijn ontzien en geliefkoosd te worden, kan dat bedenkingen geven, maar in 1751 en 1752 is gebleken dat het de Nagasakische regenten in het geheel niet onverschillig laat of de Compagnie blijft of vertrekt, zoals ze de laatste vijfentwintig jaar wel hebben voorgewend. Dat is reeds in de brief naar Japan van 26 mei 1752 naar voren gebracht. Om die reden en

omdat er, zoals in de generale missive van 8 mei 1765 is gerapporteerd, nog een grote voorraad Japans koper is, werd besloten dit jaar slechts de Burch van 150 voet te zenden met een lading die voldoende is om inclusief de voorraden 8000 pikol koper te betalen. Maar daarbij is niet inbegrepen de voorziene 5000 lb peper die vorig jaar is verkocht, [fol. 1282] maar niet is geleverd en dus is teruggezonden, noch enige verliesgevende koopwaar buiten de kroonrassen en eerder uit Nederland bestelde manufactures. Dit alles zal te Batavia worden aangehouden en er zal voorlopig geen bestelling van textiel voor Japan uit Bengalen of enig ander kantoor in Azië gedaan worden. Het bestuur wordt bevolen met de Burch niet meer dan 6000 pikol koper te zenden en de overige 2000 pikol aan te houden. Als de Japanners daartoe te bewegen zijn, zal er in 1766 geprobeerd worden 8000 pikol te verwerven, die dan met die 2000 pikol met twee schepen naar Batavia verscheept zullen worden. Men moet de gouverneur of, als daar bezwaar tegen wordt gemaakt, de oppercommissaris van de handel of andere Nagasakische regenten er schriftelijk op wijzen dat, hoe beleefd en onderworpen men zich tegenover de keizer had gedragen, [fol. 1283] men vaak hard op de proef is gesteld en van tijd tot tijd werd verdrukt. Met verwijzing naar het geschrift van Gustaaf Willem van Imhoff moet het ongelijk en het nadeel dat werd berokkend, benadrukt worden. Men dient te betogen dat de Japanse vaart, ook zonder scheepsrampen, nadelig is nu de Nagasakische regenten de in 1752 overeengekomen leverantie van 11.000 pikol koper verminderd hebben. Hoewel met tegenzin, heeft dit er toe geleid dat de aanvoer van koopwaar werd vermindert. Als de oude situatie wordt hersteld, dan zal ook deze maatregel ongedaan gemaakt worden, om de Japanners zo tevreden te stellen. Daar ze alle, in plaats van een lichte of pagagaagroene kleur, donker waren, weigerde het aantredende opperhoofd Jan Crans om 70 kroonrassen, 14 lakens, 13 imperialen en 8 lakenrassen, die voor Japan in voorraad waren, mee te nemen. [fol. 1284] Ze zouden niet passen bij de huidige smaak van de Japanners. Dit verzoek is afgewezen, daar er in Japan al zo weinig zuinigheid wordt betracht en er elders slechts nadelige afzet voor is. Op 7 mei 1765 was al besloten de Japanners er door het bestuur op te laten wijzen dat deze soorten textiel op bestelling uit Nederland waren geleverd en het uiterst onredelijk zou zijn de Compagnie er nu mee te laten zitten. Bovendien is het bestuur bevolen om steeds duidelijk aan te geven welke kleur de stof moet hebben en om stalen in een verzegelde envelop mee te zenden. Als die zouden ontbreken dan moet de kleur op papier worden aangegeven. In alle gevallen mogen lengte en breedte en het moment van leverantie niet ontbreken. In zijn brief van 24 oktober 1764 berichtte het bestuur dat het voor Batavia bestelde koperdraad conform het monster was aanbesteed, [fol. 1285] maar wegens de korte tijd niet klaar kon zijn. De Hoge Regering heeft het niet meer nodig en daar de leverancier ook van levering van koperdraad ontslagen wilde worden, is daar geen bezwaar tegen. Naast de bestelde 100 last tarwe vraagt men een proef met inkoop voor particuliere rekening en verzending naar Batavia. Bovendien worden particulier besteld steeds één pikol gerst, nisi, purpere, witte en paardenbonen, katjang, lijnzaadolie en zwavel. Deze artikelen zijn gezien hun prijs in Batavia redelijk te verkopen, of komen van pas in de huishouding. Op het verzoek van 6 december 1764 van de opperhoofden en verdere dienaren [fol. 1286] is besloten 700 pikol Japans staafkoper dat als particuliere handel naar Batavia was gezonden, tegen f 72,- de pikol van 125 lb aan te nemen. Tenzij men daartoe gedwongen wordt, mag er geen Japans staafkoper meer particulier worden aangenomen. In ieder geval mag de prijs niet hoger zijn dan die voor de Compagnie geldt. Bovendien is besloten 20.000 lb Satsumase kamfer, die particulier was opgedrongen, daar men niet meer dan de door de Compagnie bestelde 20.000 lb wilde afnemen, tegen de Compagnies prijs te kopen. Maar men zal wel schrijven dat de aanvoer van kamfer te Batavia verboden blijft op straffe van confiscatie en dat het argument daartoe gedwongen te zijn alleen geldt, als dit onder ede bevestigd is. De verzending moet [fol. 1287] altijd in goed verzorgde dubbele balies geschieden. Om de terugkerende Koreaanse ambassadeurs niet in te halen is de hofreis tot 24 april 1764 te Jedo opgehouden en duurde zo 106 dagen, of 16 meer dan in 1763. Volgens zijn brief van 24 oktober 1764 wil het bestuur de redelijke uitgaven van de tolken afschrijven, maar het

is duidelijk dat deze met dit bedrag uitkomen, want anders zouden ze, daar ze niet bekend staan als bescheiden, wel meer hebben gevraagd. De tolken hadden zich er zeker, en terecht, niet aan gestoord dat die kosten door het lange oponthoud te Jedo, waar ze zelf niets aan konden doen, waren ontstaan. Ondanks de langere reis bedroegen de kosten van de hofreis f 41 minder dan in 1763, waaruit blijkt dat men zuinig is geweest. [fol. 1288] De keizer heeft goed gevonden dat, zolang de vermindering van de leverantie van staafkoper voortduurt, de hofreis om het jaar mag plaatsvinden. Weliswaar worden met deze billijke maatregel de reiskosten uitgespaard, maar ze is vooral toe te schrijven)

--- aan dat de Nagasakkise gouverneur, die wesentlijk, gelijk de bediendens sustineeren, zig van zijn groot crediet ten hove schijnt bediend te hebben om ons dat gansche spel te berokkenen, met zulks te wege te brengen mogelijk bedoelt ons zoo allenskens van het hof te verwijderen en hetselve langsamerhand te gewinnen ons 'er in 't geheel niet te zien, ten einde ons met te meer gemak en te minder schroom al verder naar zijn pijpen te doen danssen, vermits de geschenken voor het hof, in 't jaar wanneer 'er geen hofreys geschied, aan den Nagasakkische gouverneur zullen moeten werden afgegeeven. Dan, dewijl dit geheel twijffelagtig en daarentegen volkomen zeker is dat men, door van die vergunning te profiteeren, om het andere jaar meer dan 23000 guldens uytwinnen zal, het geschrift van den Nagasakkise gouverneur ook alleen van de keiserlijke geschenken, maar niet van die voor de rijksgrouten en mindere regenten in Jedo, Osaka en Miako gewag maakt, waaruyt het dubieus scheynt, of deeze laatste dan niet zullen kunnen wierden g'excuseert.

Fol. 1288r-1289r.

(Bovendien gebruiken de regenten van Nagasaki de hofreis om de klachten van de Compagnie aan het hof door te geven, zodat de Compagnie de pas wordt afgesneden en haar zaken worden benadeeld. De Japanners dienen ervan overtuigd te worden dat men bij een leverantie van minder dan 11 à 12.000 pikol koper en de lage prijzen voor de ingevoerde koopwaar, graag van een beperking van de hofreis gebruik zal maken. Als de handel echter voordelig en veilig gedreven zou kunnen worden, dan zal er ook ongevraagd met genoegen een jaarlijks bezoek aan het hof worden afgelegd. [fol. 1290] Is daarop enige hoop, dan mag het bestuur daarmee een proef nemen. De geschenken in Jedo en elders hadden in 1764 bij inkoop een waarde van f 28.317 en bij verkoop van f 27.583, of respectievelijk f 4805 en f 3977 meer dan in het voorafgaande jaar. Er was een rijksraad minder, maar de kroonprins moest in overeenstemming met zijn waardigheid een geschenk ontvangen. Deze uitgaven zijn goedgekeurd, maar, als geschenken zouden moeten worden verkocht met verlies, is het onjuist de verkoopprijs onder de inkoopprijs te stellen. Men wenst nadere informatie. Alle geschenken samen, inclusief die aan de regering te Nagasaki, hadden in 1764 bij inkoop een waarde van f 59.406 en bij verkoop van f 63.068, wat vergeleken met 1763 respectievelijk f 8569 en f 8815 meer is. Ze zijn goedgekeurd. Als de vermeerdering van de geschenken te Jedo t.o.v. 1763 daarvan afgetrokken wordt, dan is dit bij inkoop f 3764 [fol. 1291a] en bij verkoop f 4838. Deze vermeerdering is veroorzaakt door damasten en enige chirurgijnsinstrumenten voor de keizer, die na de hofreis zijn opgeëist en dus van buitengewone aard zijn. Daar de Compagnie dit jaar zonder schade van de hofreis mag afzien, kan het bestuur de geschenken voor de keizer aan de gouverneur van Nagasaki geven. Daar men er niet zeker van is of, zoals hierboven gezegd, de geschenken voor de hofdignitarissen achterwege kunnen blijven, moet men daaraan om groter onheil te voorkomen niet te onverzettelijk vasthouden. In de officiële brief naar Japan [fol. 1291b] zijn alle overwegingen en maatregelen betreffende de handel, de hofreis en geschenken te vinden, maar daar de omstandigheden voor de aankomst van het schip veranderd kunnen zijn en de Japanners ondoorgrondelijk blijven, zijn dit maar richtlijnen en moet men de veranderingen nauwlettend in het oog houden. [fol. 1292] De Hoge Regering vertrouwt erop dat het bestuur niet roekeloos of onnodig zal optreden en steeds het belang van de Compagnie als richtsnoer gebruikt. De kosten van f 960,-, of f 11,- minder dan in 1763, die de tolken voor reparatie van gebouwen en vaartui-

gen in rekening hebben gebracht, zijn goedgekeurd. De visitateur-generaal constateerde dat in de negotieboeken over 1763 en 1764 de ondergewichten op suiker en sapanhout niet over de afgewogen partijen zijn berekend, maar telkens in een boekjaar en het erop volgende op de dan aanwezige voorraden, zodat de ondergewichten op voorraden die van een boekjaar naar het volgende getransporteerd waren, tweemaal zijn berekend. Op 22 maart 1765 is besloten het nadeel van f 4121 met een zesde premie voor de visiteur-generaal [fol. 1293] te laten vergoeden door wie voor deze foute berekening verantwoordelijk zijn. Maar het opperhoofd Jan Crans en zijn voorgangers Marten Huysvoorn en Johannes Reijnouts, die in Batavia zijn, hebben aangetoond dat de ondergewichten alleen over de grote partijen waren berekend en dat de percentages daardoor minder blijken te zijn dan ze waren. In het besluit van 16 april 1765, waarbij de vergoedingen zijn geannuleerd, zijn bijzonderheden te vinden. Dit besluit is het bestuur toegezonden met de opdracht de ondergewichten jaarlijks slechts te berekenen over de verkochte, geschonken, dan wel verstrekte partijen en niet over de hele voorraad. Het aftredend opperhoofd moet die in zijn rapport opnemen en hij en de andere terugkerende dienaren moeten er de eed op afleggen dat de Compagnie niet door de ondergewichten is benadeeld. Dit is in het eedsformulier bijgeschreven. [fol. 1294] Personalia. Daar de zaken in Japan niet goed gaan, zullen er maar zes schrijvers heen gestuurd worden. [fol. 1295] Op 19 december 1765 arriveerde de Burch, die op 15 november van onder de Papenberg was vertrokken, te Batavia met een brief van 7 november. Ze bracht het gewone rapport mee dat, wegens het overlijden van het opperhoofd Fredrik Willem Wieneke, door pakhuismeester Kastens en negotieboekhouder Toelaar werd overhandigd. De gouverneur van Nagasaki wilde niet ingaan op het verzoek om meer staafkoper te mogen afnemen, of te vernemen wanneer er weer 11.000 pikol per jaar zou worden geleverd. Het was hem om het even of de Compagnie bleef of vertrok. Men moest zich daar maar bij neerleggen in de hoop dat onder de nieuw te benoemen gouverneur de situatie zal verbeteren. De voornaamste tolk zinspeelde daarop en daarom zal men van de toestemming het hof om het jaar te bezoeken, geen gebruik maken. [fol. 1296] De verkoop van goederen is $20\frac{3}{4}$ % voordeliger dan het voorafgaande jaar uitgevallen. De inkomsten bedroegen f 112.771, of f 35.361 minder, en de uitgaven f 109.656, of f 6791 minder dan het voorafgaande jaar, zodat het positieve saldo f 3115 was. Het verschil met het voorafgaande jaar komt voort uit het zenden van maar één schip. Met de Burch werd ontvangen: 6000 kistjes, of 720.000 lb, fijn geraffineerd staafkoper, 200 balies, of 19.920 $\frac{3}{8}$ lb, Satumase kamfer en enige andere goederen samen t.w.v. f 233.823. Daar het bestuur het aanstaande jaar twee schepen verwacht, bestelde het 1.200.000 lb poedersuiker en daarnaast 30.000 lb kandisuiker, maar het bestuur verzocht dat de eerste van betere kwaliteit zou zijn dan die laatst is ontvangen. Dit is veroorzaakt doordat er bij de toen gezonden 750.025 lb 560.490 lb poedersuiker van Java's Oostkust heeft gezeten, die weliswaar goedkoper, maar van mindere kwaliteit is dan de Bataviase. Daar er geen suiker van Java's Oostkust meer wordt aangenomen, kan dit verzoek gehonoreerd worden.

MALAKKA

[fol. 1297] Met de Osdorp en Langewijk is op 14 en 28 februari 1765 uit Malakka ontvangen)

36	pees	masthouten
551.254 $\frac{1}{4}$	lb.	thin in zoort
13	„	eliphantstanden
1065	„	geele aarde
50	„	metaal gewigt
87 $\frac{33}{64}$	reaalen	stofgoud
50.000	rds.	aan diverse contanten dat met d' aanrekeningen monteeren

f 311.136,18,-.

Fol. 1297r.

(Met de Osdorp en Langewijk is op 12 en 21 juni 1765 naar Malakka verzonden:

60.000 stuks realen van achten, 18 pakken diverse textiel, met de overige goederen, levensmiddelen, benodigdheden, in rekening te brengen bedragen en onkosten t.w.v. f 264.605. Over de ontvangen gewone en geheime brieven van 15 november 1764, 25 januari en 6 april 1765, en over de memorie van overgave van de aftredende gouverneur David Boelen voor zijn opvolger Thomas Schipper van 25 januari 1765 is op 7 en 10 mei 1765 vergaderd. [fol. 1298] In de gewone en geheime brieven van 13 juni naar Malakka zijn de bevelen en besluiten vervat. Wat de vreemde naties betreft is het verbod uit 1764 om geld aan dienairen van de Engelse compagnie of andere Europeanen te lenen, pas ontvangen nadat dit reeds aan de Engelse kapiteins Jasoe Jackson van The Pitt en William Cleghorn van The Nancy was verstrekt. In de vaste overtuiging dat ze geld zouden kunnen lenen, hadden ze bij ingezetenen schulden gemaakt, zodat hun moeilijk een lening geweigerd kon worden. Op wissels getrokken op de Engelse gouverneur en raad te Madras ontving Jackson f 3200 en Cleghorn f 510,-. De rechtvaardiging daarvan door het bestuur is nietig en onvoldoende. Een bericht uit Coromandel [fol. 1299] over betaling te Madras wordt afgewacht. De verantwoording voor deze genereuse leningen is gelaten bij degenen die ze tegen de bevelen in goedkeurden, en er is ernstig bevolen om het verbod daarop direct na te leven. In de hoop van vergoeding ontslagen te worden, bood het bestuur zijn verontschuldigheden aan voor een lening in 1764 van f 4500,- aan de Fransman Guillaume des Jardins. Zolang er geen aflossing van het hoofd van de Fransen te Karikal op de kust van Coromandel is ontvangen, zal daar niet op ingegaan worden. De geheime resolutie van het bestuur van 11 september 1764 gaat uitgebreid in op de acceptatie van tin, de verlaging van de prijs en het opheffen van de post Pulau Pintu Gedong. [fol. 1300] In de geheime brief naar Malakka van 13 juni 1765 zijn daarover duidelijke bevelen gegeven. De maatregelen voor de verwerving van tin zijn goedgekeurd en er is strikt bevolen niet meer tin te accepteren dan is vastgesteld. Op 28 oktober 1765 kwam de sloep Troonprins uit Bengalen terug met een brief uit Malakka van 14 september, waarin werd bericht dat Pulau Pinto Gedong op 20 augustus 1765 ordelijk was verlaten. De onderkooplieden Everhard Cramer en Lemker, die als commissarissen naar de rivier van Siak gingen, rapporteerden dat de bendahara van Petapahan liever met de Compagnie wilde handel drijven dan met de inmiddels overleden Radja Alam of zijn zoon, maar op zijn verzoek in zijn land een post te vestigen moet men niet ingaan. Er moet vriendschap blijven zowel met Petapahan, als met de radja. [fol. 1301] De poging van Radja Alam om ontslagen te worden van de teruggave van de ijzeren kanonnen die hij op de rivier Kampar buit heeft gemaakt, zal pas behandeld worden als het verzoek is ontvangen. Zijn brief van 15 mei 1765 rept er niet van en hoeft niet beantwoord te worden. De radja is inmiddels overleden. Men zal over deze zaak nadenken. Met radja Hadil en de hoofden van de negen dorpen van Rembau is op 20 november 1764 een aparte overeenkomst gesloten dat ze geen schuilplaats aan dienairen van de Compagnie zullen geven en hun overgang tot de Islam niet zullen toestaan. Hoewel de inlandse vorsten hun beloften slechts kortstondig nakomen, is dit goedgekeurd daar het wellicht te pas komt. [fol. 1302] De koning van Trengganu klaagde over de geruchten dat hij Malakka met 150 vaartuigen zou willen binnenvallen. Hij verzekerde dat hij de contracten zal nakomen en ter bevestiging van zijn vriendschap gezanten naar Malakka en Batavia zou zenden. Dat gebeurde evenwel nog niet.)

Wij hebben deze contestatien, wanneer men zig daarop zoude kunnen verlaten, aangemerkt voor blijken van welgezintheid en gelast hem in dien goeden luym en bij alle gelegentheeden het intrest van de Compagnie in 't oog te houden, wanneer een huwelijk mogte werden gecontracteert tusschen de dogter van dezen koning, genaamt Radja Né, en zekeren landvlugtigen Radja Ismaël, die geduurende zijne aufugie van Siac op Trangano heeft schuyfplaats gevonden en volgens secreete brief van 13 october werkelijk met dezelve het huwelijk zouden hebben voltrocken.

Fol. 1302r-v.

(Wat betreft belastingen en vergoedingen is goedgekeurd dat Intje Boediman voor het overbrengen van een brief naar Palembang rsd 140 heeft ontvangen. [fol. 1303] Volgens

besluit van 18 juni 1764 zijn daarmee de berichten over vijandelijke plannen van Trengganu naar Batavia overgebracht. Ze bleken later niet waar te zijn. Zulke hoge kosten, die later overbodig bleken te zijn, mogen slechts bij uiterste noodzakelijkheid gemaakt worden. De kosten van rsd 221 voor de missie verleden jaar naar Radja Alam van Siak zijn goedgekeurd. Er is aan winkelier en soldijboekhouder Everhard Cramer beloofd hem f 410,- te vergoeden die hij op twee soldijrekeningen van de te Malakka insolvent overleden burger Coenraad Veerviel uit eigen zak had moeten betalen. Die belofte is ingelost en de Hoge Regering verzoekt Heren XVII om deze billijke schadevergoeding gunstig te willen beoordelen. Na onderzoek is kapitein-militair Jan Jansz. Visboom niet verantwoordelijk bevonden voor te Padang oneigenlijk afgeschreven wapens. [fol. 1304] De werkelijk verantwoordelijke op Sumatra's Westkust, de toenmalige boekhouder, is de vergoeding opgelegd. De in 1763 gesprongen geweren mogen afgeboekt worden, maar in het vervolg moet er een beëdigde verklaring overlegd worden dat zulke geweren bij de proefneming werkelijk van de Compagnie waren en dat het om die geweren ging. Hoofdadministrateur Godfried Kretschmar was een verlies van f 1925 dat bij de vendutie in 1764 was gemaakt, of dat wat onder de vastgestelde opbrengst van 15 % was gebleven op 352 Broachse baftas, ter vergoeding opgelegd. Ze waren enigszins beschadigd geweest. Hij is daarvan ontslagen, daar hij twee beëdigde verklaringen heeft overlegd dat deze textiel bij verzending naar Batavia onbeschadigd was geweest. Er zijn 200 Broachse donkerblauwe baftas, 200 dito lichtblauwe, [fol. 1305] zes pakken sanen die in 1757 en 1758, en twee pakken spreien die in 1758 en 1759 uit Bengalen waren besteld, naar Malakka gezonden. Ze kunnen, zoals reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 is uitgelegd, zo voordelig mogelijk, desnoods voor de inkoopsprijs, verkocht worden. Het bestuur is voorgehouden dat het, als ze maar tijdig besteld waren, de ronde Spaanse reaal niet tegen 68 stuivers had hoeven in te wisselen. Daar dit ter goeder trouw is geschied en om de verwerving van tin onbelemmerd te laten voortgaan, is de vergoeding van 4 stuivers per reaal herroepen en mogen de ronde Spaanse realen tegen 64 stuivers in omloop worden gebracht. Daar het tegen het belang van de Compagnie is goud tegen f 437,12⁶/₇ het mark fijn in te kopen, is van die handel afgezien. [fol. 1306] Het bestuur verzekerde dat het niet voor minder te krijgen was. Het is goedgekeurd dat wegens gebrek aan ander geld rsd 10.165 aan duiten en 57849 Suratse ropia's zijn aangehouden, maar het zou beter zijn geweest als de betaling van tin, op voorwendsel van gebrek aan Spaanse realen, enigszins was vertraagd. Nu is er met 75 ropia's betaald, wat een prijsverhoging van f 3,14,- per bahar van 375 lb betekent. Daar tin geen gewild product meer is, is dat nadelig. Er is bevolen alle ropia's die gemist kunnen worden, naar Batavia te zenden. De veiling van pacht per eind december 1764 bracht voor 1765 rsd 55.530,- op, of rsd 2572,- meer dan in het voorafgaande jaar. Men heeft zijn tevredenheid daarover geuit, en, daar het verbod op particuliere vervoer van textiel bezuiden Malakka de opbrengst niet heeft geschaad, is opgedragen dit te handhaven. [fol. 1307] Het bestuur had in zijn brief van 25 januari 1765 allerlei bezwaren tegen dit verbod opgeworpen. Volgens de staatrekening waren de inkomsten van Malakka in 1763/64 f 114.313 en de uitgaven maar f 104.310, zodat er een positief saldo van f 10.003 is geweest. In 1762/63 waren de uitgaven f 131.094 en de inkomsten maar f 100.298, zodat er een negatief saldo van f 30.796 was. Het betere resultaat van f 40.799 wordt aan de inzet van oud-gouverneur David Boelen toegeschreven. Zijn opvolger zal zeker op dezelfde wijze verder gaan. Wat schepen en vaartuigen betreft is het zeer juist dat, ondanks de bezwaren van schipper Teijde, met de Hoop twee masthouten voor Bengalen zijn meegegeven. Aan zulke ongeloofwaardige voorwendsels moet geen aandacht worden besteed, [fol. 1308] en vervoer moet zonder oponthoud uitgevoerd worden. Verzending naar Batavia is evenwel voorlopig verboden. Op 25 oktober 1765 is de IJsselmonde met als bestemming Bengalen naar Malakka vertrokken en het bestuur is bevolen om in de marge van de brief van Heren XVII van 10 oktober 1764 te vermelden aan wie en voor welke prijs peper te Trengganu is verkocht. De Langewijk ging naar Malakka via Java's Oostkust om daar rijst en houtwerk te laden en moet zo spoedig mogelijk via Palembang met peper en tin terugkeren. De Os-

dorp is direct naar Malakka gestuurd. Beide schepen zijn veilig aangekomen, maar nog niet teruggekeerd. In 1764 waren te Malakka aan Compagnies kleine vaartuigen de pantjalangs Rustenburg, Buitenzorg en Parelmoer. De pantjalang Surabaya is voor rsd 90 voor sloop verkocht, zodat de op Malakka thuishorende particuliere vaartuigen uit 5 brigantijs, 5 sloepen, 2 pantjalangs [fol. 1309] en een neroe, of inlands vaartuig, bestaan. Personalia. Er zijn onlangs nog twee gewone brieven en een geheime van 14 september, 12 en 13 oktober 1765 ontvangen. Volgens een extract uit het journaal van schipper van der Werve van de Osdorp is zijn schip op 4 juli 1764 in de straat van Durian aangevallen door acht inlandse roofvaartuigen, die na een beschieting met de kanonnen zijn afgedropen. Slechts het hoofdtouw van het bezaanswant is in stukken geschoten en er zaten twee grote gaten in het groot marszeil, een gat in het voor marszeil en gaten van kleine kogels in de bezaan. Helaas blijkt hieruit dat zulke rovers zelfs grote schepen van de Compagnie durven aan te vallen [fol. 1310] en dat ze niet zullen aarzelen de kleinere te attaqueren.)

Zoals tot ons leedweezen ook heeft gebleeken in en omtrent de rivier Pera, alwaar zekere twee rovers, genaamt Panglima Paree en Bachus, met twee vaarthuygen, bemand met circa 45 koppen de pantjalling Buijtenzorg in april jongstleden hebben besprongen, vervolgens verbrand, de scheepelingen vermoort en de canons, bassen met dies daarin geladene 10.000 stux ropijen onder elkanderen verdeelt, zonder dat daarvan nog iets heeft kunnen agterhaalt werden, hoewel de barcq 't Zeepaard ten eersten van zijne kruystogt is op ontboden en den 18^e april ter bekruysing om de Noord gezonden met nog een particulier vaartuig, dog bijde vrugteloos teruggekomen op den 3^e junij.

Fol. 1310r-v.

(Het vaartuig dat op 12 mei 1765 aankwam met 13 bahar tin en aan de rover Panglima Paree zou toebehoren, is bij geheim besluit van 13 mei met bemanning en lading in beslag genomen. Het zou volgens verklaringen gekomen zijn om te spioneren of de Compagnie vaartuigen klaar maakte om de roof van de pantjalang te wreken. [fol. 1311] Het bestuur hoopt dat er daarvoor enige genoegdoening is te verkrijgen, maar kan niets met zekerheid beloven.)

Voormelde rovers hadden zelfs gedreygt de Perase bezetting te willen aanraden, waarvoor men egter niet bedugt was. Dog hunne gepleegde diefstal van twee stukken canon uyt de sterkte des koonings van Pera en de opeyssching van een daar zig ophoudent prinsje, genaamt Radja Mambang, die een onegte broeder des konings van Queda zoude zijn en aan wiens verblijf dat geheele ongeluk werd g'attribueerd, is van zooveel te meerder gewigt g'oordeelt. En dierhalven volgens besluyt van den 22^e junij den ondercoopman Cramer als commissaris na het hoff van Pera gezonden, om zig te informeeren na dit Quedase prinsje en alle andere zaken daarbij vermeld die hem mogten voorkomen. En hij zoude ook reedelijk in zijne commissie zijn gereusseert, was den ouden koning van Pera niet subiet overleden twee dagen na zijn aankomst.

Fol. 1311r-v.

(De broer van de koning van Perak, de verwachte opvolger, beloofde, toen hij het overlijden bekend maakte, dat hij de verkiezing spoedig zou afkondigen en hij verzocht dat de contracten vernieuwd zouden worden. [fol. 1312] Op 29 augustus 1765 is het laatste te Malakka door de Perakse gezanten geschied. Ze hebben de verkiezing van de jonge koning in een brief bekend gemaakt. Everhard Cramer zal weer naar Perak gaan om een nieuw contract te sluiten en zo mogelijk de tinprijs te verminderen. Het weinig betreunde overlijden van Radja Alam van Siak en de opvolging van zijn zeer beminde zoon Mahmud Ali werd niet officiëel aan het bestuur medegedeeld. In zijn geheime brief van 13 oktober 1765 verwacht gouverneur Thomas Schippers daarom daarvan en om andere redenen niet veel goeds. [fol. 1313] De Hoge Regeringen stelt besluiten hierover uit tot het voorjaar. Bij besluit van 28 juni 1765 te Malakka zijn er uit de Engelse particuliere brigantijs The Cornish en The Neptune respectievelijk 54 en 14 kisten opium wegens smokkel in bewaring genomen. Daaronder waren 6 kisten met hele slechte kwaliteit en was er één leeg. De fiscaal besloot bij

gerechtelijk vonnis tot confiscatie, waartegen de Engelsers heftig geprotesteerd hebben. Over deze zeer gewichtige zaak is op 8 november 1765 voorlopig besloten om de 68 kisten, nadat ze naar Batavia zijn gebracht, verzegeld door een gerechtelijke commissie in Compagnies pakhuizen te laten bewaren. Alle plakaten, orders en contracten betreffende zo'n zaak, de gehouden procedures en de protesten van de Engelse kapiteins David Cuming en Walter Scott zullen ter lezing aan de leden worden overhandigd, waarop de Hoge Regering over deze netelige zaak aandachtig en voorzichtig besluiten zal nemen.

SUMATRA'S WESTKUST

[fol. 1314] Helaas is de verwachting in de generale missiven van eind december 1764 en 8 mei 1765 dat de handel op Sumatra's Westkust verder zou opbloeien, niet uitgekomen, zoals uit de generale missive van 20 oktober 1765 al kon worden opgemaakt. De oorzaak daarvan is in die brief aangegeven en de noodzaak om dit kantoor van rijst te voorzien. Dit werd bevestigd in de brief van het bestuur van 3 september, waarin werd bedankt voor de gezonden rijst. Zo is men gewapend tegen de aanzienlijke duurte van levensmiddelen, want door de heersende kinderziekten als pokken en mazelen [fol. 1315] heeft wel drie vierde van de rijstvelden braak gelegen. De handel is daardoor nog meer achteruitgegaan, maar het bestuur hoopt nog een redelijke winst te zullen maken, hoewel niet die van het voorafgaande jaar. Na deze inleiding volgt het algemene verslag sinds eind december 1764, uitgezonderd die zaken, waarover reeds in de generale missiven van mei en oktober 1765 werd gesproken. Bovendien wordt verwezen naar de resoluties van de vergaderingen van 18 en 19 april en de brief naar Sumatra's Westkust van 12 juni 1765. De Jonge Petrus Albertus en de tandjungpura Schulp, welke laatste op 21 juni 1765 uit Batavia was vertrokken, op 18 juli te Pulau Tjinkuk arriveerde en zijn goederen daar heeft gelost, [fol. 1316] zijn op 21 juli veilig te Padang aangekomen. De Jonge Samuel kwam op 14 september 1765 op Pulau Tjinkuk aan en vertrok de volgende dag naar Padang. De Jonge Petrus Albertus vertrok op 4 september weer uit Padang naar Batavia. Met deze schepen werd naar Sumatra's Westkust verzonden)

Voor Padang		
6000 ducatonen silvere gekartelde nieuwe	f 24.000,--,-	
Aan dubbelde stuyvers	<u>f 24.000,--,-</u>	
	of in 't geheel	f 48.000,--,-
201 pakken Kormandelse lijwaten		f 84.915,14,8
12 dito Bengaalse dito		f 6.625,11,-
5 dito Souratse gekattoeneerde dekens		<u>f 1.398,7-</u>
		f 92.939,12,8
107 lasten Javas zout		
10 kannasser suyker kandij}		
16 dito dito poeder }		f 3.763,14,-
502 lb. thin Bankas en		
705 „, kattoene garen Javas dispens soort		
Aan mondbehoefden, goederen tot geschenk		
en andere benodigdheden		f 25.104,--,-,8
Voor 2 procento Bataviase ongeden op		
f 120946,6,-		f 2.418,18,8
Voor Poelo Tjinko		
Aan nieuwe dubbelde stuyvers	f 12.000,--,-	
„, duyten	<u>f 4.84,12,-</u>	
		f 12.484,12,-
24 pakken Kormandels lijwaten	f 13.075,15,-	
11 dito Bengaals dito	<u>f 11.354,10,8</u>	
		f 28.342,1,8

2 kanassers zuykerpoeder }			
1 dito dito kandij }		f 168,--	
2 balen koffijboonen			
Aan provisiën en benodigtheeden		f 1.823,13,-	
Voor 2 percento Bataviase ongelden op f 30.333,15,-		<u>f 606,13,8</u>	
			f 43.425,--
Voor Adjerhadja			
Aan realen van agten nieuwe ronde		f 2.400,--	
„ nieuwe dubbelde stuyvers		<u>f 6.000,--</u>	
			f 8.400,--
4 pakken Kormandels lijwaten	f 2.122,10,-		
2 dito Souratse dito	<u>f 651,-7-</u>		
		f 2.773,17,-	
Aan verdere benodigtheeden		f 1.218,1,8	
Voor 2 percento Bataviase ongelden op f 3991,18,8		<u>f 79,16,8</u>	
			f 4.071,15,-
Voor Ayer Bangus			
25000 lb. ijzer		f 3.312,10,-	
Voor 2 percento Bataviase onkosten		<u>f 66,5-</u>	
			<u>f 3.378,15,-</u>
Belopende dus tezamen			f 231.501,16,-
<i>([fol. 1317] Uit Sumatra's Westkust is op 6 februari 1765 de Jonge Petrus Albertus en op 18 maart de Westfriesland aangekomen. Op 4 november kwam de Jonge Petrus Albertus weer vandaar met)</i>			
Marq fijn 831,7,10 ¹ / ₃ ruim goud			f 276.228,3,8
bij gewigt bedragende			f 13.653,16,8
84.455 lb. peper swarte geharpte bedragende			f 14.053,4,-
48.500 lb. bensuin in soort in 391 kisten bedragende			f 96,--
4¼ lb. campher baros			<u>f 41,19,-</u>
22½ kannen campherolij			f 304.073,3,-

Fol. 1317r.

(Bovendien zijn er 880 stuks Bimlipatamse guinees gebleekt, 100 lb kwikzilver, waarover hieronder meer, en overvloedige wapenkamergoederen etc. ontvangen. Daar het bevel over het nazien en meten van de aangevoerde textiel te letterlijk is opgevolgd, vertrok de Westfriesland pas eind februari 1765 naar Batavia. Het bestuur is bericht dat schepen daarvoor niet opgehouden moeten worden. Niet te verkopen textiel kan altijd later verzonden worden. [fol. 1318] De gezagvoerders zijn daarvoor niet aansprakelijk, als de textiel maar onbeschadigd en zonder vlekken wordt aangevoerd. Het snelle vertrek van schepen moet steeds voor gaan. Men dient zich te realiseren dat het zwaarst het zwaarst moet wegen. In 1762 was er, zoals reeds in de generale missive van eind december 1764 is gemeld, met de sloep Goudvink te Baros te weinig zout aangevoerd. Door storm en onweer was dit schip op weg naar Padang zo lek geraakt dat het volk in het kabelgat zelfs niet droog bleef, en dat, ondanks voortdurend pompen, het zout nat was geworden. Hoewel de sloep te Padang was gekalfaterd, [fol. 1319] was het lek niet gevonden. Bij aankomst te Baros was er weer zwaar weer. Daarom is gezagvoerder Dirk Booijsse op zijn verzoek ontslagen van de voorlopig opgelegde vergoeding voor het tekort aan zout. Het is eveneens redelijk gevonden om de opzichter van de equipage Gerrit Coerte te ontslaan van een tekort op het rendement van 136 stuks textiel. Ook deze waren op de Goudvink beschadigd en brachten slechts 10²/₃ % winst op. Dit was wegens slecht weer, waarin dit schip bijna met man en muis was vergaan, niet te vermijden geweest. Het bestuur schreef in zijn brief van 15 september 1764 dat het

kwikzilver in 1762 was teruggezonden, omdat het niet besteld was. Het was evenwel op verzoek van essayeur Fredrik Altena gestuurd. [fol. 1320] In de brief naar Padang kon het bestuur daarvan in zoverre overtuigd worden, dat het er in zijn brief van 3 september 1765 zijn verontschuldiging voor aanbod. Men is het er met het bestuur mee eens dat er zoveel ophef over de zoutziederij is gemaakt om te verbergen dat die slechts voor het zouten van vis dient. Dat past ook bij de opvatting dat er bij de Sumatranen meer met zachtzinnigheid en een optreden als van kooplieden te bereiken is dan met geweld. Maar er is ook wel geweld gebruikt.)

Hoezeer den imperieusen aard en hoogmoed van sommige Europeesen daaraan nu en dan de voorkeur heeft doen geven, waarvan d' oude archiven een reeks van bewijzen uytleveren, als ook dat men zig telkens qualijk bevonden heeft met van die heilzame grondreguls af te wijken dewelke den gezaghebber Van Staveren en Raad thans in 't oog houden. Hebben wij niet kunnen nalaten daarover ons genoeg te betuygen, onder annexing nogthans dat, gelijk de beste artzenijen in een te groote dosis gebruykt zijnde, veeltijds nadeelig zijn, men ook omtrend de soutnegotie niet tot extremiteiten moet overslaan.

Fol. 1320v-1321r.

(Maar men moet niet zo toegevend ten opzichte van de handel in zout zijn dat de afzet geheel stokt, hoewel het zout van Sumatra's Westkust van zo geringe kwaliteit is dat daar weinig kans op is. In zijn brief van 3 september 1765 belooft het bestuur dat het daarop zal letten. In de generale missive van 8 mei 1765 werd al terloops opgemerkt dat uit de geringe leverantie van producten te Baros scheen te blijken dat de regenten daarvoor elders afzet hebben gevonden. Om ieder vermoeden van heulen met de regenten te vermijden moet de resident daar goed op letten en als hij iets ontdekt, dat direct naar Padang rapporteren. [fol. 1322] Uit de papieren blijkt daarvan niets. Daarom werd bevolen dit te onderzoeken en zware straffen uit te delen, als de resident daarmee de hand heeft gelicht, dan wel door zorgeloosheid zijn plicht om de exclusieve handel van de Compagnie te bewaken heeft verwaarloosd. Het bestuur schreef in zijn brief van 3 september 1765 dat het resident Constantijn Sibens daarover had aangesproken. Om te verijdelen dat de onrust stokende en ondernemende Engelsen ten noorden van Mukomuko doordringen, moet men de regenten van Indrapura en Airhadji in hun trouw aan de Compagnie sterken. [fol. 1323] De regent van Indrapura dient men ernstig, maar vriendelijk aan te sporen de verbouw van peper met meer inzet voort te zetten. Met tevredenheid zag men dat de bevolking van Airhadji tot verbouw van peper en rijst werd aangespoord. Het onberispelijk beleid betreffende inlandse zaken wordt geprezen. Daar hun namen aan Heren XVII, noch aan de Hoge Regering bekend zijn, worden de afgezette en aangestelde regenten niet behandeld. In een te Pulau Tjinkuk gehouden vergadering beloofden de bergvolkeren en de Songipaginese kooplieden aan gezaghebber Hendrik van Staveren dat ze de Compagnie zoveel mogelijk schadeloos zouden stellen voor de schulden die hun onderdanen bij de gewezen resident Christiaan Ernst van Sijffert hadden gemaakt. Zij beloofden ook dat zij alle uitgangswegen [fol. 1324] buiten de Sepuluhbandar zo zouden bezetten dat hun kooplieden alleen in de zuiderdistricten handel konden drijven. Dit is zeer wenselijk, als het maar niet bij mooie woorden blijft. De inlanders koesteren grote eerbied voor het keizerlijke huis van Menangkabwa en de vorsten die daaruit voortkwamen. Met dit middel moeten zij de Compagnie blijven gehoorzamen, hoewel vooral het hof van Suruaso sinds 1761 niet veel blijk van deze goede eigenschap heeft gegeven. Ter wille van de vrede moet maar aanvaard worden dat aan de gezanten van Soeroeassa, die weer met een brief naar Padang kwamen, bij vertrek geschenken voor hun vorst t.w.v. f 376 bij inkoop en f 535 bij verkoop zijn meegegeven. In zijn brief van 4 december 1764 meldde het bestuur [fol. 1325] dat verscheidene personen, en verleden jaar vooral de hoofden van de Tigabelas Kota, hebben geklaagd over de tirannie door het koninkje van Terusan en om zijn afzetting hebben verzocht. Zij eisten bovendien vergoeding van de schade die hun landgenoten was berokkend. Om hen tevreden te stellen besloot het bestuur om die radja naar Padang

te ontbieden om zich over zijn buitensporige daden, die nadelig zijn voor de handel, te verantwoorden. Nadat hij daar verschenen was, ontkende hij alles, waarop het bestuur hem in voorlopig arrest had genomen en maatregelen had getroffen voor het interim bestuur van het landschap en gehucht Terusan. Er waren tevens drie gecommiteerden uit de Padangse regenten naar Pulau Tjinkuk gezonden om zijn goederen als onderpand voor een schuld daar van 196 taël fijn goud in beslag te nemen. [fol. 1326] Deze rustige wijze van optreden is goedgekeurd. Aangezien uit het rapport van de gecommiteerden bleek dat die goederen de schuld van de radja van Terusan niet dekten, besloot het bestuur hem te Padang vast te houden en zijn geschillen met de Tigabelas Kota pas af te doen, als de Compagnie geheel schadeloos was gesteld. Mocht het bestuur hem daarna in zijn macht herstellen, dan moet het wel goed opletten dat hij zich niet wreekt door de Compagnie voor een aanzienlijke som op te lichten om daarna naar het gebergte of elders uit te wijken. Uit de brief uit Padang van 5 september 1765 bleek tot genoegen dat de radja zijn schuld had voldaan en dat hij onder borgtocht van de Padangse regenten uit arrest was ontslagen. [fol. 1327] Hij moest echter bij de panglima blijven totdat zijn geschillen met de Tigabelas Kota waren geregeld.)

Tot opheldering en nadere aanwijzing van hetgeene bij onse letteren van maji 1765 nopens de behaalde winsten te deser kust is genoteerd, hebben wij d' eere Uw Weledele Hoogachtbare te vertoonen dat te Padang in anno 1763/64 volgens overgezonden rendement is omgezet een inkoopsbedragen van f 205.559,13,8 met een voordeel van f 87.133,9,-, of $42\frac{1}{3}$ ten hondert, het goud tegens de tegenwoordige bepaalde prijs van f 331,10,- 't marq fijn gereekent, of teegens 378 't marq f 125.804,6,-, makende $61\frac{1}{3}$ percento, aangezien anno 1763/64 aldaar eene quantiteyt van 5574 thailen en $2\frac{93}{128}$ mark goud ingesamelt is. 'Tgeen zeer ten goede verscheeld met het vorige boekjaar, in hetwelke naar d' eerste berekening op een inkoop van f 110.734,5,8 niet meer gewonnen is dan f 43.532, of $39\frac{1}{4}$ ten hondert, en na de tweede, of oude, f 62.708,13,8, zijnde $56\frac{2}{3}$ percento. Waaruyt dan blijkt dat op de tegenwoordige wijze gereekent f 43.600,7,- en op de voorige f 63.095,12,8 meer winst behaald is, en de percentos $3\frac{1}{2}$, of $4\frac{2}{3}$ hoger beliepen.

T' Aijerbangies is den handel mede van een goede aanschouw geweest, dewijl aan lijwaten, sout en ijzer een inkoopsbedragen van f 54.117,17,8 omgezet is met een advans van f 20.811,4,-, of $53\frac{1}{3}$ percentos, het goud gereekent zijnde a f 378 't marq fijn, gelijk in anno 1762/63, wanneer op een inkoopsbedragen van f 35.769,8,- gewonnen is f 18.292,16,-, of $51\frac{1}{3}$ ten hondert. Gelijk ook den insaam van 's lands voortbrengsels grooter was geweest als in 't voorgaande boekjaar, als bestaan hebbende in 1278 $\frac{241}{384}$ thailen goud, buyten 300 kisten benuin zogenoemde ordinaire witte. En te Poelo Tjinko was de negotie in anno 1763/64 in de¹¹ wel geslaagt, zijnde een inkoopsmontant van f 60.743,11,- van de hand gezet met een advance van f 26.789,11,8, of $44\frac{1}{4}$ percento naar de berekening van 't goud a f 378 't marq fijn, gelijk anno 1762/63, wanneer op een inkoop van f 30.092,1,8 geprofiteerd is f 13.940,3,8, of $46\frac{1}{3}$ ten hondert. Gelijk ook den insaam die van dat boekjaar verre te boven ging, als hebbende 31.000 lb. peper en thailen 1476,8 $\frac{9}{10}$ maas goud bedragen.

Waarentegen den handel te Baros zooverre is tegen gelooopen dat aldaar in anno 1763/64 maar aan ijzer, sout en lijwaten omgezet is een inkoopsbedragen van f 6243,2,8 met een voordeel van f 6261,14, of $100\frac{1}{4}$ percento. Daar intengendeel het voorgaande boekjaar op een inkoop van f 12.141,11,8 geprofiteerd is f 11.690,2, of $93\frac{3}{4}$ ten hondert, zodat minder is opgelegd f 5428,8. Terwijl den insaam der producten aldaar ook zoo groot niet dan in anno 1762/63 geweest is, als alleen bestaan hebbende in 15.125 lb. benuin ordinaire witte en $37\frac{1}{2}$ kannen campherolij.

En t' Adjerhadja was de negotie mede af in plaats van toegenomen, zijnde met allen niet meer gedemanueerd dan een inkoopsbedragen van f 10.132,12,8 met een advance van f 6277,11,8, of $61\frac{9}{10}$ percento, het goud bereekent zijnde tegens f 378 't marq. Gelijk anno

11 Bedoeld lijkt mede.

1762/63 wanneer op f 14.036,6 inkoops was gewonnen f 9182,18,8, ofte $65\frac{3}{7}$ ten hondert, maar ook slegt 267 $\frac{13}{16}$ thailen goud en 5732 lb. peper ingesameld.

Fol. 1327r-1329v.

(In de brief naar Sumatra's Westkust zijn de nodige aansporingen betreffende de handel gedaan, maar er is kritiek op geleverd dat de resident te Airhadji Jan Boudewijns in ruil voor textiel benzoë heeft verworven die te Batavia van de minste soort, of carabal, bleek te zijn. Weliswaar hadden commandeur en raad bij de stichting van dit kantoor de opdracht gegeven [fol. 1330] de Engelsen in de handel zoveel mogelijk concurrentie aan te doen, maar dat betekent niet dat er een niet besteld product dat altijd vanuit Baros wordt geleverd, moet worden ingekocht zonder eerst met het bestuur in Padang te overleggen. De Hoge Regering heeft in aanmerking genomen dat Boudewijns wellicht wat te ijverig is geweest, dat hij aanvoert dat de textiel wegens slechte kwaliteit moeilijk te verkopen was en dat het bestuur had besloten om deze benzoë aan te nemen, mits tegen rsd 15 de kist van 125 lb inclusief de onkosten. Bovendien konden uit Baros geen 400 kisten geleverd worden en stond Boudewijns in voor de kwaliteit. Er is besloten dat er te Airhadji slechts benzoë mag worden ingekocht, nadat het bestuur te Padang dit heeft goedgekeurd. Het wordt afgekeurd dat de gezaghebber en raad op een onderkantoor [fol. 1331] tegen de bevelen een hele partij naar Batavia zendt zonder dat op het hoofdkantoor is vastgesteld in hoeverre deze dat waard is. In dit geval was er benzoë gekocht zonder dat er een bestelling was, zonder dat het bestuur daarvoor toestemming had gegeven, terwijl Boudewijns een algemeen bevel met de Engelsen te concurreren zeer naar eigen inzicht had uitgelegd en het bestuur de prijs had vastgesteld zonder zelfs een monster te hebben genomen. Voor de kwaliteit van een product moet inderdaad de inkoper garant staan, maar dat gaat slechts zover op, als deze geacht kan worden schade redelijker wijs te voorkomen. Het bestuur heeft Boudewijns zonder meer geloofd, hoewel de slechte kwaliteit van de benzoë hem niet onbekend kon zijn. [fol. 1332] Daarom is hem rsd 15 de pikol in rekening gebracht en is het ongenoegen over deze zaak aan het bestuur te Padang overgebracht. Het besluit over de ondeugdelijke benzoë, die niet zonder schade zou zijn te verkopen, is reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 aangehaald. Op verzoek van het bestuur te Padang van 3 september 1765 en op de verzekering dat de vordering veilig was, is de partij aan de gemachtigden van Boudewijns afgegeven. Bovendien is bevolen uitsluitend te Baros benzoë te verwerven, waarvandaan 200 pikol bariga, of witte, geen peeuw, of derde soort, en zoveel cabessa, of extra witte soort, als mogelijk wordt verwacht. Het bestuur berichtte eind oktober 1763 [fol. 1333] dat de mond van de Tapus op herhaald aandringen van de resident slechts met een Buginees korporaal en vier gewone militairen was bezet, om de radja van Baros zijn vrees voor de Athejers te ontnemen en om uitvoer vandaar te beletten. Een besluit hierover is uitgesteld totdat daarmee meer ervaring is opgedaan. Er is daarvan nog niet veel gemerkt, daar pas in de brief van 3 september 1765 werd gemeld dat resident Constantijn Sibens naar het nut van deze post was gevraagd. Gezien de slechte kwaliteit van sommige soorten textiel in de Westfriesland heeft het bestuur een prijscourant van het gemiddeld beste rendement opgesteld. Voor de Coromandelse textiel kwam men uit op $41\frac{1}{10}$ %, voor de Bengaalse op $19\frac{1}{5}$ % en voor de Suratse op 20 %. [fol. 1334] De Hoge Regering heeft zich er bij neergelegd dat ze met dit rendement zijn verkocht, daar de textiel, die al beschadigd en gevlekt was, bij langere opslag in de pakhuizen, of bij zending naar Batavia nog meer in waarde zou dalen. Men ging ervan uit dat de dienaren conform hun eed en plicht het belang van de Compagnie gediend hadden, maar misschien werd er van de slechte kwaliteit wat teveel ophef gemaakt. De residenten schreven in hun brief van 18 maart 1765 over 22 pakken Bimlipatamse guinees gebleekt, die uit Pulau Tjinkuk waren teruggezonden, dat gecommitteerden hadden vastgesteld dat ze dun geweven, vol vlekken en gaten zaten, en niet voldeden aan de opgegeven maten. Ze waren daarom onverkoopbaar. Om dat te bewijzen en dat de gebreken niet recent waren, [fol. 1335] noch aan boord waren ontstaan, hebben de residenten afzonderlijk vier stukken gezonden. Deze werden door neutrale gecommitteerden gecontroleerd, die constateerden dat dit Bimlipatamse guinees gebleekt van

mindere kwaliteit, of zogenaamd uitschot, was, waarvan de prijs naar gelang de kwaliteit en de lengte en breedte wordt vastgesteld. De maten waren inderdaad wat verschillend, maar de kwaliteit was als gewoonlijk bij deze textiel. Bijzonderheden zijn in het antwoord aan Sumatra's Westkust te vinden. Ondanks de slechte markt was het rendement bij verkoop nog 32½ %. De residenten en de gecommiteerden zijn over de terugzending ernstig onderhouden en gewaarschuwd dat ze bij herhaling gestraft zullen worden. De bestelling door het bestuur van koopwaar en benodigdheden voor 1764/65 is zo nauwkeurig mogelijk uitgevoerd. [fol. 1336] Dit betreft ook de onderhorige kantoren voor zover de noodzaak was aangetoond, maar met de voorzorg dat de voorschriften voor de voorraden stipt nageleefd kunnen worden. Het is ook goedgekeurd dat, wegens de slechte staat van de pakhuizen te Airhadji, 38 pakken textiel naar Padang zijn gezonden om daar voor rekening van de resident, die ze besteld heeft, bewaard te worden. Maar dat moet niet te lang duren, zodat de resident er niet verantwoordelijk voor wordt, als ze door plichtsverzuim, niet doordat ze onverkoopbaar zijn, te lang blijven liggen. Dat valt onder hen die het toezicht ter plaatse uitoefenen. Volgens de brief van het bestuur van 3 september 1765 is hun bevolen schade aan deze textiel direct te rapporteren. Om onnodige voorraden te voorkomen en de gezamenlijke dienaren in de gaten te houden, [fol. 1337] is bevolen iedere voorraad aan goud, hoe klein ook, op het hoofdkantoor en onderhorigheden naar Batavia te zenden, waarbij iedere schade door nalatigheid voor rekening van het bestuur te Padang blijft. Buiten de tijd van verscheping naar Batavia moeten voorraden op de onderhorige kantoren boven 20 mark direct naar Padang worden gestuurd. De twee kistjes witte gezuiverde peper die verleden jaar van de panglima, of hoofdregent, ten geschenke werden ontvangen, waren van zulke kwaliteit dat is bevolen daar wel 10.000 pond per jaar van te kopen en naar Batavia te zenden, als die voor maximaal f 24,- het pikol van 125 lb inclusief de onkosten te verkrijgen was. Het bestuur berichtte in zijn laatste brief dat de leveranciers vanwege hun luiheid daartoe niet wilden overgaan. [fol. 1338] Op sterk aandringen beloofden ze wel na te gaan hoeveel er jaarlijks te leveren zou zijn. Daar 123 stukken metalen ijzeren geschut in vergelijk met het aantal manschappen teveel is, werd het bestuur bevolen conform de berekening in de memorie van bezuiniging 75 stukken aan kanonnen en draaibassen die het beste te gebruiken zijn, aan te houden en de overige 48 naar Batavia te zenden. Op de onderhorige kantoren mogen er slechts zoveel als beslist noodzakelijk blijven. Vier overbodige metalen mortieren moeten eveneens teruggestuurd worden, alsmede onbruikbaar en niet te repareren schietgerij op het hoofdkantoor, te Airhadji, Baros en elders, zonder dat dit aan Batavia in rekening wordt gebracht.)

Op de vertooning der bediendens bij hunne missive van den 15^e oktober 1764 dat hun commandement was ten laste gebragt f 547,6,-, spruytende uyt een verschil op mark 24,21,1²/₇ ruim fijn goud dat, op fundament der Padangse resolutie van den 20^e september bevorens, tegens ongewilde muntspecie a f 400 't mark fijn g'accepteerd, dog abusive bij de factuur met een andere partij gemesleerd aangereekend was, hebben w' hen gepermitteerd hetselve als nu, vermits dat goud reets voor lang op Kormandel vermuut was en hetselve oversulx niet konde werden ten laste gebragt, dat tog voor de Compagnie op een zoude uytkomen, op winst en verlies af te schrijven, mits dat het inschikken deser inwisseling, als alleen geschied om de redenen bij voorsijde hunne resolutie bijgebragt, voor het vervolg niet in consequentie zouden getrocken werden.

Fol. 1338v-1339v.

(Een verzoek van de resident te Airhadji Joseph Chailje om ontheven te worden van vergoeding van naar Batavia met de sloep Draak in 1763 teruggestuurde en daar verkochte beschadigde textiel en armozijnen, is behandeld, waarbij werd overwogen dat een facteur niet meer goederen van zijn principaal dient te bestellen, dan hij veilig in de pakhuizen, die ook nog slecht en vol ongedierte zijn, kan opslaan. [fol. 1340] Chailje heeft zich daar niet aan gehouden en kan daarom niet zonder meer van vergoeding ontheven worden. De besluiten van 28 februari en 10 april 1764 zijn in zoverre veranderd dat hij slechts moet vergoeden datgene wat de Coromandelse waren minder dan 25 % winst hebben opgeleverd

en de Bengaalse minder dan 20 % winst. Een nader verzoek van Chailje om van iedere vergoeding ontslagen te worden, omdat die textiel door zijn voorganger Christiaan Ernst van Sijffert besteld was, zal het aanstaande voorjaar behandeld worden. De ontheffing door het bestuur te Padang bij besluit van 15 november 1762 van de gewezen resident te Natal van Mosschel van f 500,- aan teveel opgelegde vergoeding, [fol. 1341] is goedgekeurd, daar hij zeer armoedig zou zijn en de argumenten van het bestuur daarvoor juist waren. Maar er is wel bevolen om bij het opleggen van een boete of vergoeding in de secretariële of de negotiepapieren steeds te vermelden of het soldijgeld, dan wel courant of kasgeld betreft. Als het bestuur van Mosschel in plaats van tot f 1500,- courant, of f 2000,- soldijgeld, tot f 1125,- kas, of f 1500,- soldijgeld, had willen veroordelen, dan had het dit expliciet moeten vermelden. Nu was zonder nadere specificatie gesproken van een boete van f 1500,-. In de brief van 27 februari 1765 heeft het bestuur aangetoond dat de vergoeding van f 365, zoals genoemd in de brief van 28 augustus 1764 naar Padang, te laat aan het opperhoofd te Pulau Tjinkuk Jan Fredrik Lansius in rekening was gebracht, doordat de bevindingen op de negotieboeken over 1759/60 te laat waren ontvangen. [fol. 1342] Ze kwamen pas in 1763 met de Kronenburg te Padang aan en werden kort daarop met de bark Draak teruggestuurd. Lansius was toen al gerepatriëerd, zonder vermogen in Azië achter te laten, waarop verhaal gezocht kon worden. Daarom is de hem opgelegde vergoeding afgeschreven. Daarentegen is bij besluit van 15 mei 1765 aan degene die de boeken over 1754/55 heeft bijgehouden, een vergoeding opgelegd van f 512 wegens onterecht afgeschreven wapenkamergoederen. Het bestuur berichtte in zijn brief van 15 september 1764 dat het begonnen was met de vernieuwing van de omwalling en het bouwen van een goed huis te Priaman, omdat dit de landbouw aldaar en vooral de handel bevorderde door de beveiliging van de wegen tussen Passaman en Padang. Het bestuur vertrouwde dat de Hoge Regering de begrote kosten van rsd 1075,-, of f 2580,-, zou goedkeuren. [fol. 1343] Dit is het geval, daar het overeenkwam met eerdere berichten over de noodzaak van een post aldaar. Voor die som kan een hechte en sterke vestiging gebouwd worden en de uitgaven voor Priaman en Tiku in 1762/63 bedroegen maar f 73. Hoewel niet wordt ontkend dat, zoals het bestuur in zijn brief van 27 december 1764 heeft geschreven, verbetering van de gebouwen te Airhadji, zo al niet voor de handel dan toch om het binnendringen van concurrenten tegen te gaan, noodzakelijk is, wil men toch eerst een nauwkeurige opgave van de kosten. Het betreft een nieuw pakhuis voor opslag van 25.000 lb peper en 25, of ten hoogste 30 pakken¹², een nieuwe wacht, vertrekjes op palen voor de Europese militairen met een residentswoning er boven en afzonderlijke hutten voor de inlanders, waarvan behoorlijke tekeningen op schaal nodig zijn. [fol. 1344] Daarop is een plan voor een kleine pagger, of palissade, met de noodzakelijke woningen etc. ontvangen, die ruw begroot op niet minder dan rsd 2438, of f 5851, zouden uitkomen. Deze stukken zullen in de vergadering behandeld worden. Betreffende de negotieboeken is bij circulaire aan alle kantoren in Azië bevolen dat de gouverneurs, directeurs, commandeurs of mindere hoofden, samen met de hoofd of eerste administrateur, de beginvoorraden in de kopieboeken voor Batavia, zowel als in de minuten, vergelijken met de voorraden in het voorafgaande jaar. De genoemde administrateurs moeten deze boeken zelf tekenen en controleren, of het laatste door een ander laten uitvoeren, maar voor zijn rekening en verantwoording. De huidige slechte omstandigheden maken zulke ongewone voorzorgen noodzakelijk. [fol. 1345] Dit heeft de fraude in de negotieboeken van Malabar en eerder in die van Bengalen duidelijk aangetoond. Op Sumatra's Westkust is de verkoop van producten de enige bron van inkomsten. De uitgaven zijn daarmee, zoals uit het slot van de negotieboeken van alle kantoren blijkt, niet steeds evenredig. Want te Baros waren de uitgaven f 160 hoger dan de inkomsten en vergeleken met 1762/63 was er een verslechtering van f 6418. Te Airhadji was er in dat jaar een positief saldo van f 1508, maar in 1763/64

---

12 Bedoeld lijkt pakken textiel.

was er een tekort van f 668. Te Airbangis waren in 1763/64 de inkomsten op basis van de huidige waarde van het goud f 15.291 en de uitgaven f 5140, zodat er een positief saldo van f 10.151 was. Berekent men het goud op de vroegere waarde dan was dit zelfs f 8162 meer, daar in 1762/63 de uitgaven f 6163 hoger waren dan de inkomsten. Er was toen niet alleen minder verkoop, [fol. 1346] maar er waren buitengewone uitgaven voor de bouw van het kantoor. Het betere resultaat in 1763/64 te Pulau Tjinkuk was f 9222 en te Padang f 32886 door f 14.913 minder uitgaven en f 17973 meer inkomsten. In het gehele commandement waren de inkomsten f 99.504 en de uitgaven f 88.504, zodat het positieve saldo f 11.000 is geweest, waarbij het goud op ruim f 331,11,- het mark fijn is berekend. Wordt het op de prijs in 1762/63 van f 378,- berekend, wat dus f 46,9,- meer is, of in totaal f 55.004, dan zou het positieve saldo f 66.004 zijn geweest. Eigenlijk moet men bij de vergelijking de prijs van het goud niet jaarlijks wijzigen en uitgaan van het laatste bedrag. Daar in 1762/63 de uitgaven f 27575 hoger waren dan de inkomsten is er in 1763/64 een verbetering van het resultaat van f 93.579. [fol. 1347] Bovendien is er, om de uitgaven nauwkeurig vast te stellen, toestemming gegeven om in het voorlopige reglement, opgesteld door gezaghebber Hendrik van Staveren, het aantal dienaren te veranderen. Dit leidt tot een bezuiniging van ruim f 17.300. Als zich niets uitzonderlijks voordoet, komen de uitgaven dan niet op de vastgestelde f 75.000 uit, maar f 2300 lager. Bijzonderheden zijn te vinden in de brief naar Padang van 12 juni 1765. Wat betreft de vreemde natiën is duidelijk aangegeven dat men er ontevreden over is, dat Engelse schepen verdacht vaak en lang te Padang voor anker gaan. Er is bevolen dit moeilijker te maken, wat het bestuur in zijn brief van 3 september 1765 beloofde zo veel mogelijk te zullen doen. Maar het was van mening dat het te gevaarlijk zou zijn om deze Engelsen een preciese tijd voor vertrek op te leggen. Daar zit wat in, aangezien zij zich alles tegenover de Compagnie permitteren, maar daarentegen niets, wat hen wordt aangedaan, willen accepteren. [fol. 1348] Maar zolang er op Sumatra's Westkust nog Chinezen zijn, kan de particuliere vaart en handel daar niet veilig stil gelegd worden. Daarom

--- hebben wij de bediendens gerecommandeert alle die 'er nog waren, geene uytgezondert, aan te kundigen dat zij voor het eindigen van het westerjaargetijde herwaarts zouden moeten terugkeeren, op straffe van bij het tegendeel, in de ketting geklonken, zodanig herwaarts gezonden en hunne vaarthuygen verbeurd verklaard te zullen werden. Welke ordre de bediendens, uytwijsens hunne brief van den 3^e september passato, betuygen alleen van de vremde Chineesen, die zig nog maar ten getalle van vier aldaar bevinden, begrepen te hebben, maar niet van d' andere die meest getrouwt en zedert eenige jaren aldaar gestabileerd sijn, als sig alleen met den landbouw en ambagten geneerende. Fol. 1348r-v.

(Wat de huishoudelijke zaken betreft heeft het bestuur enige voorlopige nieuwigheden in een instructie voor de administrateurs vastgelegd. Hoewel het goed bedoeld is, was dit niet noodzakelijk en daarom is bevolen alles op de oude voet te herstellen. Het bestuur berichtte in zijn brief van 15 september 1764 [fol. 1349] dat het het plakkaat tegen de clandestiene handel in opium en de bekendmaking van het verbod op de invoer van ongestempelde textiel overeenkomstig de plaatselijke omstandigheden had gepubliceerd. Het aanbrengen van zulke plaatselijke veranderingen in plakkatens is een delicate zaak met alle kans op misbruik. Voordat een besluit wordt genomen, is om een kopie van het plakkaat en de bekendmaking gevraagd. Het bleek dat het alleen een waarschuwing betreffende het stempelen betrof. Het lijkt dat die niet met de bekendmaking strijdig is, maar ze zal ermee vergeleken worden. Zonder dat het als precedent geldt is goedgekeurd dat aan de inlandse kooplieden op verzoek in ruil voor goud à rsd 19 de reaal fijn rsd 5000 aan zilver payment is geleverd. De argumenten daarvoor zijn evenwel wat gezocht. Voor nadere bijzonderheden verwijst men naar de resoluties van de vergaderingen en de genoemde brieven in het uitgaande Bataviase briefboek.

BENGALEN

In 1765 is met de Kattendijke, Scholtenburg, Bleiswijk, Schagen en IJsselmonde naar Bengalen gezonden)

Aan contanten			
41.848	marcq trois aan bhaarzilver	tot f	1.312.981,--,-
790 ³⁷ / ₁₂₈	„ „ „bij gewigt	„ f	11.344,10,-
3.568	stux keyserdaalders	„ f	10.704,--,-
7.513	„ goude ropias persiaanse	„ f	150.260,--,-
36.006 ¹ / ₂	„ silvere „ „	„ f	50.409,-2,-
86.660	„ „ nadries	„ f	75.827,10,-
8 ³¹⁹ / ₁₂₈₆	marcq marcq realen	„ f	<u>239,-8,-</u>
		f	1.611.765,10,-
Aan koopmanschappen			
12.980	lb. garrioffel nagulen	tot f	2.596,--,-
5.640	„ notenmuschaten	„ f	2.256,--,-
1.078	„ foelij	„ f	646,16,-
300.000	„ koper Japans in staven	„ f	105.012,-2,-
20.000	„ thin Bancas	„ f	6.500,--,-
200.000	„ looth Hollands	„ f	<u>27.300,--,-</u>
		f	144.310,18,-
Tot onderlage voor Nederland			
400.000	lb. swarte geharpte Bantamse peper	tot f	55.271,14,-
	en aan provisien voor de thuisreysse	„ f	<u>18.309,14,-</u>
		f	73.581,-8,-
Tot ballast			
5	backen rivier of ballaststeenen	f	756,--,-
Uyt de administratien alhier			
Diverse equipagie en arthillerijgoederen			
houtwerken, ijzer, spijkers en			
verdere benodigtheeden		tot f	60.905,-1,8
En in aanrekening nevens 2 percentos			
Batavische ongelden „		f	<u>21.102,15,8</u>
Tezamen bedragende een somme van		f	1.912.421,13,-
Waarbij geaddeert sijnde 4 thon aan baarzilver,			
na de Nederlandsche waarde, uytmakende in Indiasch geld		f	500.000,--,-
welke met het schip Welgelegen van Amsterdam			
direct derwaards gesonden souden worden, volgens			
het vermeldte bij de brief van Uw Weledele Hoogachtbare			
van den 25 october 1764, ofschoon bij eene ontfangene			
copia factuur van het gemelde schip maar 3952 marcq trois,			
bedragende na de Indiasche evaluatief 123.976,17,8,			
vermeld worden gevonden, welke wij egter onderstellen			
sedert tot het eerstgemelde montant gesupleert te sullen zijn.			
Alsmede 40.699 ¹ / ₂ silvere Persiaansche ropias, die de ministers			
van Ceylon volgens het aan ons gegeven berigt bij brief			
van den 8 ^e juli dezes jaars na Bengale souden			
oversenden en welke, tegen 28 stuyvers het stuk gerekent,			
uytmaken		f	56.959,-6,-
Mitsgaders de contanten, door de ministers op assignatien en wissel			
geaccepteert, bedragende volgens hunne brieven van den			
28 ^e februarij en 9 ^e maart 1765			
de assignatien op Nederland		f	155.780,12,-
en wissels op Batavia		f	<u>128.154,16,-</u>

So blijkt dat Bengale in 't jaar 1765 ontvangen heeft
ruym 27½ thonnen schats of
Fol. 1350r-1351r.

f 283.945,-8,-

f 2.753.326,-7,-

(Aan het eind van 1764 is met de Lekkerlust en in 1765 met de 's-Gravenzande uit Bengalen te Batavia aangevoerd)

509 kisten amphioen	tot	f	463.032,12,-
7 packen sijde stoffen	„	f	17285,-2,-
124 packen lijwaten in soort	„	f	127720,17,8
230 rollen zeyldoek	„	f	3.913,-,-,-
151.653 lb. salpeeter	„	f	27139,11,8
25.600 pees goenijs	„	f	10.070,-,-,-
3.000 lb. zeylgaren	„	f	1.383,-,-,-
Eenige kleynigheden etc.	„	f	23.844,15,-
en in aanrekening	„	f	113.339,-6,-
	bedragende	f	787728,-4,8

en vandaar met de scheepen Schoonzigt en de Hoop
na Ceylon gesonden

1.642.500 lb. rijst	tot	f	75.705,13,-
99.000 lb. cadjang	„	f	5.273,17,-
137951 lb. salpeter	„	f	15.726,-8,8
20.000 pees goenijs	„	f	5.060,-,-,-
Eenig canon, ammunitie etc	„	f	41.087,-4,8
	monteerende	f	142.853,-3,-

Fol. 1351v.

[fol. 1352] Volgens de lijsten in de brieven van 7 november 1764 en 10 januari 1765 uit Bengalen aan Heren XVII is er met de retourschepen Oranjezaal voor de kamer Amsterdam, Huis te Boede voor de kamer Zeeland, de Vrouwe Cornelia Hillegonda voor de kamer Rotterdam en de Stralen voor de kamers Hoorn en Enkhuizen t.w.v. f 3.348.068 naar Nederland verzonden. In 1763/64 is te Hooghly, Kasimbazar en Patna voor Nederland en Azië voor f 2.620.912 ingekocht. De opsomming daarvan staat in de brief van 11 april 1764 uit Bengalen naar Batavia. Daarin worden ook de voorraden per eind augustus 1764 gespecificeerd. Ze bedroegen volgens de boeken te Hooghly f 6.128.508, te Kasimbazar f 384.725 en te Patna f 440.116, of samen f 6.953.349. Aan contanten waren er toen te Hooghly f 401.404, te Kasimbazar f 3612, in de munt te Karimabad f 27794 en te Patna f 117187, of samen f 549.997. (fol. 1353) Per 15 maart 1765 waren de contanten te Hooghly f 627.000, te Kasimbazar per eind februari f 160.002, te Patna per 9 maart f 23.043, of samen f 810.045. Uit Bengalen zijn gewone, aparte en geheime brieven van 25 augustus 1764, 10 januari, 28 februari en 9 maart 1765 ontvangen. De gewone brieven zijn slechts gedeeltelijk in de vergaderingen van 27 en 28 juni en 1 juli 1765 behandeld, omdat diverse papieren en hoofdzakelijk de negotieboeken met bijlagen en de nieuwe textielcontracten ontbraken. Door de lange reis van de sloep Troonprins zijn die pas na het vertrek van de eerste vloot ontvangen. Aan de zaken die reeds in de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 zijn behandeld, wordt voorbijgegaan. [fol. 1354] Wat betreft schepen en vaartuigen is men tevreden dat twee volledig geladen retourschepen in november 1764 en nog eens twee in januari 1765 uit Bengalen zijn vertrokken. Hopelijk komen ze veilig in Nederland aan en brengen de goederen goede prijzen op. Dat zou de voortdurend slechte resultaten in Bengalen kunnen verbeteren. In de brief van 28 februari 1765 berichtte het bestuur dat bij de tweede vloot voor de ladingen van de Vrouwe Cornelia Hillegonda en Stralen wat de textiel betreft de voorkeur aan die uit Dhaka is gegeven, hoewel daardoor en door de verzonden zijde de lading van het eerste schip f 14.000,- en van het tweede f 8000,- boven de acht ton is uitgekomen. [fol. 1355] Maar er is op aangedrongen om het voor de tweede vloot wegens het jaargetij zoveel moge-

lijk bij acht ton te laten. Met het bestuur had de Hoge Regering liever gezien dat met de Oranjezaal voor de kamer Amsterdam de daartoe bestemde 140 pakken textiel waren meegezonden, zodat de lading net als het Zeeuwse schip Huis te Boede op negen ton was uitgekomen. Nu zijn deze pakken teruggezonden en kwam de de lading niet uit op f 919.837,-, zoals men op 7 november 1764 aan de kamer van Amsterdam heeft geschreven, maar op f 810.373. Hoewel de ervaring heeft geleerd dat de ruimen van de schepen van de kamer Zeeland, en ook die van de kamer Enkhuizen, inderdaad groter zijn dan die van de schepen van de kamer Amsterdam, is een verschil van 140 pakken textiel toch wat groot. Bovendien zegt het bestuur dat de Huis te Boede nog best wat meer lading had kunnen meenemen. [fol. 1356] De gecommiteerden voor de afvaart van deze schepen hebben gecontroleerd of deze nalatigheid aan slechte stuwage was te wijten, maar het bestuur heeft hen wel verweten dat het achterlaten van deze textiel niet aan het bestuur van Kaap de Goede Hoop is gemeld. Dat zou dan onderzoek naar de ware reden hebben kunnen doen. In het vervolg moet het bestuur deze gecommiteerden het achterlaten van textiel wel laten rapporteren. Volgens de brief van het bestuur van 28 februari 1765 waren de equipagemeester Lucas Jurriaansz. Zuijdland c.s. van mening dat de vier retourschepen niet voldoende onderzwaarte hadden. Op grond van een rapport van het hoofd van de zeemacht Nicolaas Houtingh is op 11 juni 1765 besloten om te blijven bij de besluiten van 11 augustus 1761 en 6 juni 1763 om de retourschepen via Bengalen als ballast 100.000 pond rivierstenen mee te geven om daar, exclusief het sapanhout, met duizend zakken salpeter, of 150.000 pond, te worden aangevuld. [fol. 1357] Als de equipagemeester en de commandanten van de desbetreffende en andere aanwezige schepen het evenwel wegens de conditie van de schepen nodig vinden meer ballast mee te geven, dan is dit toegestaan. Daartoe is met het retourschip Schagen behalve 100.000 lb aan stenen voor de eigen onderlaag, nog eens 50.000 lb aan stenen meegegeven. Om de redenen genoemd in de brief van het bestuur van 28 februari 1765, is goedgekeurd dat van 200.000 lb peper in de Oranjezaal en Huis te Boede steeds 50.000 lb is gelicht. Anders zouden daarvoor te Batavia in retourschepen goederen die niet voor de handel waren, gebruikt moeten worden. Wegens de geringe hoeveelheid salpeter die de Engelsen anders dan verwacht hadden afgestaan, kon het bestuur niet de voorkeur geven aan de bestelling voor Azië boven die uit Nederland. Daarom is echter bevolen om, als de Aziatische bestelling niet geheel valt uit te voeren, [fol. 1358] in ieder geval 2000 zakken naar Batavia te zenden en daarnaast aan de bestelling uit Ceylon de voorkeur te geven. Eveneens volgens de brief van 28 februari 1765 heeft het bestuur naast de eerder vertrokken Schoonzicht de Hoop als tweede schip voor Ceylon bestemd om de totale bestelling van rijst over te brengen. Dat was gezien de noodzaak en de omstandigheden juist. Maar de late verschepping met de 's-Gravenzande van de hele partij opium naar Batavia was niet passend. Maar daar de rijst voor Ceylon, en vooral de laatste partij wel f 4,3,8 de 100 pond, of wel ruim rsd 66,- het last, heeft gekost, is het bestuur bericht dat het bestuur op Ceylon werd bevolen geen rijst meer uit Bengalen te bestellen. Mocht dat toch noodzakelijk zijn dan moest daarvoor een schip naar Bengalen gestuurd worden, waarmee dan tevens de salpeter voor Ceylon meegestuurd moet worden. [fol. 1359] Anders moet het vervoer verdeeld over de schepen naar Batavia geschieden. Om belemmering van het vervoer van opium te voorkomen, moet men alles wat is verworven zo vroeg mogelijk met de eerste schepen naar Batavia verzenden. Reeds in de brief van 18 maart 1765 is opgedragen om die schepen eind december of begin januari naar Noord-Coromandel te laten vertrekken om daar de textiel op te halen, die na het vertrek van de schepen die naar Coromandel waren gezonden was achtergebleven. Daarna moeten ze uit alle kantoren tot aan Nagapattinam de nog aanwezige textiel meenemen. Vervolgens dient de daarna nog aanwezige opium, en wat nog voor de bestelling voor Azië voor handen is, met het tweede schip verzonden te worden, waarvoor de uit Nederland komende Welgelegen en de Ijsselmonde, die uit Batavia zal komen, gebruikt moeten worden. In de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 is al bericht dat er vier retourschepen via Bengalen zullen gaan [fol. 1360] en hoe dan de retourzendingen over de kamers,

ook als er maar drie schepen teruggaan, verdeeld zijn. Daarvan gingen de Scholtenburg en Kattendijke via Coromandel om daar contanten en goederen af te geven, en om een partij zink en lood mee te nemen, als die daar niet tegen een redelijke prijs te verkopen was. Men meende dat er in Bengalen een goede winst op te maken viel. Verder is de Bleiswijk naar Ceylon gezonden om daar voor Bengalen de rechtstreeks bestelde 6 kayiru kabeltouwen, 28 kayirutouwen en 30.000 pond kayirudraad in te laden, alsmede de uit Batavia bestelde 2000 lb kaneel. Aan kayirutouwen en draad moet zoveel als Ceylon kan leveren meegenomen worden. De Schagen voer direct naar Bengalen en alle vier retourschepen kregen als onderlaag 100.000 pond peper mee. Na de verscheping van ruim vier ton zilver met de Schagen, [fol. 1361] is daarvan voor Bengalen geen, noch enig ander muntgeld voorradig gebleven. Op 2 augustus 1765 is besloten om de IJsselmonde aan te houden tot uiterlijk eind september om af te wachten of er op de bestelling nog zilver uit Nederland wordt aangevoerd, dat dan via Malakka naar Bengalen kan gaan. Dat tijdstip is op 1 oktober uitgesteld tot half oktober en vervolgens tot 25 oktober, toen de IJsselmonde zonder zilver of contanten is vertrokken, daar ze niet langer in onzekerheid kon wachten. Volgens de verklaring van de equipagemeester nam de scheepsleiding van de Vrouwe Cornelia Hillegonda bij de punt Palmeiros overbodig een Engelse loods voor ropia 500 aan boord om binnen te varen, terwijl er bij Balasore twee Compagnies sloepen lagen. Men koestert de verdenking dat er nodeloos geld verspild is, daar die scheepsleiding dit niet voor vertrek heeft gerapporteerd en de loods pas laat om betaling verzocht. [fol. 1362] Daarom zijn op verzoek van het bestuur schipper Simon van Dalen en opperstuurman Steendekker met die kosten belast om bij terugkeer in Azië te voldoen. Het is goedgekeurd dat de geheel onbruikbare sloep Chinsura onder het innemen van de bruikbare goederen is gesloopt en de romp voor ropia 310,- is verkocht. De verstrekking in de vorige jaren van ankers en touwen aan de schepen, en wel van zeven zware ankers aan de Stralen, zoals gemeld in de brief van 28 februari 1765, is buitensporig. Daar er behoorlijke verklaringen zijn afgelegd dat deze ankers en touwen hadden gediend om wat daarvan verloren was, te vervangen, en de equipagemeester er voor heeft getekend dat ze nodig waren, is dit maar geaccepteerd. Maar het is afgekeurd dat aan de scheepsleiding van de Huis te Boede 13½ vadem brandhout is verstrekt onder het voorwendsel dat wat uit Batavia was meegegeven, vergaan en vermolmd was. [fol. 1363] Er is besloten in afwijking van het voorschrift de scheepsleiding niet met de kosten te belasten, maar die te laten vergoeden door diegenen die het hout hadden meegegeven. In het vervolg moet de scheepsleiding er in Batavia op letten dat er geen vermolmd hout wordt geladen, tenzij dat onvermijdelijk is. Dan is het onmogelijk dat er wordt voorgewend, dat het al vermolmd was. Verstrekking van hout op de kantoren is nu verboden, tenzij op rekening van de scheepsleiding. Op een zelfde wijze moeten een zwaar anker en een vijgertouw voor de Lekkerlust door degene die verzuimde de kosten op tijd in te boeken, betaald worden. Op 24 april 1764 had het bestuur wel besloten deze Batavia als onkosten van de Lekkerlust in rekening te brengen, maar intussen vertrok dit schip naar Nederland. [fol. 1364] Het is goedgekeurd dat volgens afspraak aan de Engelse loods van de Huis te Boede ropia 200 is betaald. Hij zeilde vooruit, daar de sloep van de Compagnie buiten de banken uit het zicht van dit schip was geraakt. Ook is geaccepteerd dat nog eens ropia 200 aan die loods is betaald voor hulp aan de sloep Haring, die zinkende was met het zilver dat van de Huis te Boede was overgenomen. Er is echter niet onderzocht of er plichtsverzuim of onoplettendheid in het spel is geweest bij het uit het zicht verliezen van dit schip door Compagnies sloep en bij de zinkende toestand van de sloep Haring. Dit moet nog gebeuren. Men schreef het bestuur dat men vertrouwt dat het inderdaad, wegens toenemende ziekte van de Europese bemanning en de zwaarte van het lossen en laden, nodig is geweest om enige ploegen moslims dit werk te laten doen. [fol. 1365] Daar dit een buitengewone uitgave is mag dit, als deze omstandigheden, zoals verwacht, zich nogmaals voordoen, slechts bij uiterste noodzaak geschieden. Het verzoek van de equipagemeester om het kanon dat bij het leggen van tonnen wordt gebruikt wegens onbruikbaarheid te mogen vervangen, is goedgekeurd en de ge-

vraagde 10 stukken van 6 lb zijn gestuurd. Het hoofd van Compagnies zeemacht Nicolaas Houtingh rapporteerde dat hij geen oordeel kon geven over de buitensporige rekening in 1762/63 van f 50.093 voor zeil- en roeivaartuigen. Hij kon de vele posten voor reparatie niet controleren. [fol. 1366] Dat geldt ook voor wat verloren was geraakt en de hoogte van de koeli- en werklonen. In de vergadering van 9 augustus 1765 moest het daar maar bij gelaten worden en is, in vertrouwen op de verzekering in de brief van 20 maart 1764 dat het bestuur de desbetreffende memoriën grondig had nagezien, de afschrijving van deze vaartuigen goedgekeurd. De uitleg van equipagemeester Lucas Jurriaansz. Zuidland van het verschil van deze rekening met die van het voorafgaande jaar is voldoende bevonden. Het is onduidelijk waarom de schipper van de Huis te Boede niet is gevraagd waarom de nat geworden kruidnagels in zijn schip tweemaal zes uur in de zon moesten drogen en de eveneens vochtige in de 's-Gravenzande slechts drie uur. [fol. 1367] Eveneens is het onzeker of de kisten in de 's-Gravenzande bruto zijn gewogen en of daarover een rapport is ontvangen. Uit het besluit van het bestuur van 19 februari 1765 blijkt slechts dat deze kruidnagels voor droging een ondergewicht van $5\frac{1}{2}$ pond hadden en daarna van $175\frac{3}{4}$ lb, of $8\frac{3}{5}$ %, wat in beide gevallen wel op het netto gewicht na het uitstorten moet zijn berekend. Er is om uitleg gevraagd. De weging van de ongeopende specerijkisten, evenals na het uitstorten en wederom na het drogen, moet in aanwezigheid van de scheepsleiding geschieden. Om zich daaraan te houden, als op het bruto gewicht van de kisten een tekort van meer dan één procent wordt geconstateerd, is een uittreksel uit het besluit van 17 juni 1765 rondgezonden. Bovendien werd bericht dat toen is besloten de nootmuskaat niet meer met kalk af te dekken, daar dit niet aan het doel heeft beantwoord, maar als vroeger met kruidnagels. [fol. 1368] De klacht van de schipper van de Hoop Teijde dat hem geen $\frac{1}{3}$ verlies op specerijen tussen boord en wal werd toegestaan, is afgewezen. Bovendien is op verzoek bericht dat op specerijen tussen wal en schip geen verlies mag worden toegestaan. Het ondergewicht van $19\frac{7}{16}$ % op de arak in de 's-Gravenzande, die het bestuur aan de slechte fusten toeschrijft, terwijl de belading goed was, is buitensporig. Hoewel wat boven de toegestane afschrijving uitkwam op rekening van de scheepsleiding is gesteld, is wegens de lastige verzoeken om ontheffing opgedragen om steeds te controleren of het om als zodanig gemerkte Compagnies leggers gaat. [fol. 1369] Ze mogen niet worden samengevoegd met de aan de scheepsleiding toegestane particuliere leggers. In de vergadering van 16 augustus 1765 is de scheepsleiding van de 's-Gravenzande ontheven van vergoeding van 2378 kannen arak, maar 189 kannen moet de hoofdadministrateur vergoeden, daar hij zich beroept op zeer gebrekkige verklaringen, terwijl geen rapport is opgemaakt hoeveel leggers leeg waren en wat andere tekort kwamen, alsmede wat hun toestand was. Deze correctie moet voortaan wel helpen. Wegens de slechte afzet van de magere nootmuskaat in het afgelopen jaar verzoekt het bestuur in zijn brief van 28 februari 1765 daarvan voortaan verschoond te blijven. Het zond een partijtje terug. [fol. 1370] Hoewel in dat partijtje naast gerimpelde en slechte noten ook zeer goede voorkwamen en er wegens gebrek aan noten van de middelste soort wel magere gezonden moesten worden, is bevolen de noten voor verzending uit Batavia zoveel mogelijk te schonen. Desnoods mogen in Bengalen slechts de goede verkocht worden en mag men de magere terugzenden. Men vertrouwt dat het probleem van de afzet van de magere noten hiermee is opgelost. Betreffende in- en afschrijvingen moesten enige geringe ondergewichten, zoals vervat in het rapport van 30 augustus 1764, op het staafijzer in de Oranjezaal en Huis te Boede en de aanzienlijke van mark 2, 3, 15 en 16 op 619 staven, [fol. 1371] of mark 4952, wel afgeschreven worden. Maar het is positief dat het baarzilver op de Schoonzicht bij naweging conform het bevel van Heren XVII van 13 oktober 1763 te Hooghly en Kasimbazar met dezelfde bijgevoegde balans, schaal en gewicht staaf voor staaf geen enkel ondergewicht heeft opgeleverd. Wegens deze goede uitslag is het bestuur ernstig bevolen voortaan de voorschriften stipt na te leven, zodat geen ondergewichten meer voorkomen, of veelvuldige twijfel daarover wordt voorkomen. Intussen is wel het bericht bij het besluit van 21 mei 1765 toegestuurd dat er op 540 staven baarzilver in het Zeeuwse schip Burch op verscheidene een ondergewicht van mark

1⁹⁵/₅₇₂ is waargenomen. [fol. 1372] Er is alsnog om het beëdigde rapport van de gewone gecommitteerden Jan Hendrik Haghdamius en Gerrit Aansorg over een ondergewicht van mark 3²⁵/₃₂ op 1568 staven gevraagd. Het bestuur heeft de dienaren te Patna terecht verweten dat er geen inventarisatie heeft plaatsgevonden van het baarzilver, of althans geen rapport daarover is ontvangen. Men verwacht dat dit volgens het recente bevel tweemaal per jaar geschiedt. Het besluit van het bestuur van 23 november 1764 om vijf sollegesjes en twee baftas, die bij opening van twee pakken uit Patna door rot beschadigd waren, af te schrijven en voor de geldende prijs te verkopen is afgekeurd. Ze hadden bovendien eerst verkocht en daarna had het verlies afgeschreven moeten worden. Besloten is ze te laten vergoeden, daar men vermoedt dat ze zo zijn ingepakt. [fol. 1373] Evenwel is het besluit van 1 februari 1765 om 5 $\frac{1}{2}$ % te Hooghly op 4156 zakken salpeter af te schrijven goedgekeurd. Uit de gewone en aparte verklaringen bleek dat ze al vochtig van de Engelsen aangenomen hadden moeten worden. Om de redenen genoemd in de brief van het bestuur van 28 februari 1765 is eveneens goedgekeurd dat er zowel een tekort van 3 $\frac{4}{5}$ %, of $\frac{4}{5}$ % meer dan in het reglement toegestaan, als 12.167 lb op 250 zakken salpeter werd afgeschreven. Het vaartuig waarin die zakken werden vervoerd, was door het vallen van het water op het droge geraakt en lek geworden. Niemand kon daar wat aandoen. Na droging bleek deze salpeter te zijn versmolten. Daar het bestuur rapporteerde dat vele zakken onverklaarbaar waren beschadigd, is bevolen voortaan beter op de kwaliteit daarvan te letten. [fol. 1374] Het is goedgekeurd dat het bestuur bij besluiten van 16 maart en 13 april 1764 het verzoek van de secunde te Kasimbar Brueis had afgewezen om zijn soldijrekening te belasten met wat hij in 1760/61 te weinig op de rekening van soldijen had ingeboekt. Volgens het eerste besluit betreft het f 4715 licht, of f 4125 zwaar geld, en nog f 63, of $\frac{1}{6}$ van f 382. Wegens zijn onvermogen mag hij de vergoeding evenwel in twee gelijke jaarlijkse termijnen voldoen, mits met het stellen van borgen, zoals twee inlandse kooplieden deden. Het bestuur had ontdekt dat zijn besluit van 5 augustus 1763 niet strookte met de marginale aantekeningen van 23 december 1762 op de boeken van 1757/58. Dit besluit was gebaseerd op de resolutie van 23 december 1762 waarin alleen de premie was vermeld, terwijl in de aantekening een vergoeding van f 10.446 voor te Patna teveel afgeschreven salpeter over 1753/54 tot en met 1757/58, [fol. 1375] met $\frac{1}{6}$ premie, of f 1741, werd genoemd. Daar deze vergoeding toen nog niet was ontvangen en op het negotiekantoor voortliep, besloot het bestuur op 3 juli en 4 december 1764 om het aandeel van het overleden opperhoofd te Patna Jacques la Tour van f 7635 op de totale som van f 12.187 in mindering te brengen door de fiscaal de vordering van zijn boedel op die van de overleden factuurhouder Pieter Johan Ribout te laten innen. Bovendien moet de gewezen secunde te Patna Moise Lafont f 3111 betalen. Deze besluiten zijn goedgekeurd en tevens is toegestaan om het aandeel van het overleden opperhoofd te Patna Bartholomeus Aukema van f 1071 af te schrijven, daar er in zijn boedel niets te halen valt, en het zesde deel van f 178 aan Batavia in rekening te brengen. Het restant van f 190 ten laste van de gewezen secunde Van der Sluijs is op verzoek van het bestuur Kaap de Goede Hoop in rekening gebracht, daar hij zich daar zou bevinden. Maar het bestuur is wel bevolen de vergoeding door La Tour zoveel mogelijk uit zijn boedel voor zover in Bengalen te innen, [fol. 1376] om niet geheel afhankelijk te zijn van onzekere procedures door de fiscaal op de insolvente boedel van Ribout. Volgens zijn brief van 28 februari 1765 stond het bestuur niet zonder expliciete toestemming toe dat pakhuismeester Jan Albert de Wijs borg zou staan voor de teruggave van rsd 2000 met interest aan de gerepatriëerde kassier Michiel Bastiaanse. Dit besluit is juist. Bastiaanse zou op grond van een foute opvatting van de brief uit Batavia van 21 augustus 1761 bij geheim besluit te Hooghly van 21 januari 1761 zijn gelast om rsd 4000, in plaats van volgens besluit van Batavia van 10 juli 1750 bij directe repatriëring rsd 1000,- of rsd 2000,- in de kas te storten. Om die reden is het verzoek om teruggave van rsd 2000 afgewezen en moet het hele bedrag van rsd 4000 naar Batavia overgemaakt worden. Dat dient als gedeeltelijke schadeloosstelling voor het nadeel dat Bastiaanse door plichtsverzuim en zorgeloosheid de Compagnie heeft berokkend. [fol. 1377] Het was beter geweest als de

borgtocht van ropia's 20.000 die hij eerder had gesteld, was geëffectueerd als zekerheid voor de Compagnie. Het besluit van het bestuur van 4 december 1764 om de secunde te Patna Andries Jurgen Schultz een verlies van sicca ropia 5131 op 100.000 hersenna ropia, na aftrek van het gewone agio te Patna van 2½ %, te laten vergoeden, is goedgekeurd. Er is bevoelen deze belasting direct uit te voeren. De Hoge Regering wenst direct te vernemen in hoeverre de officier de teveel uitgedeelde kostgelden en andere vergoedingen uit de boedel van de overleden koopman Arend Jacob de Wilde en de onderkoopman Pieter Johan Ribout heeft kunnen terugvorderen. Men verwacht van de nieuw aangestelde fiscaal meer voortvarendheid dan van zijn voorganger. [fol. 1378] De gemachtigden van de oud-directeur Adriaan Bisdom hebben bericht dat de meeste van zijn uitstaande schulden niet te innen zijn. Het was beter geweest als het anders was. Er is maar mee ingestemd dat de vordering van Bisdom van f 3750,- op de insolvente boedel van onderkoopman Jan Jacob Baptist Trembleij door de sequester in de kas gestort wordt. Men verwacht dat de sequester en de Raad van Justitie, die daar al mee bezig waren, haast zullen maken. Het bestuur had daar al op aangedrongen. De vordering van f 3750,- moet naar Batavia worden overgeboekt, waar ze in mindering op het debet van Bisdom gebracht zal worden. Het bestuur vroeg hoe te handelen met een vordering van Bisdom op de boedel van Arend Jacob de Wilde, waarvoor onder protest een wissel van f 10.000,- uit Europa was terugontvangen. [fol. 1379] Er is bevoelen die som zo snel mogelijk te innen, in mindering op Bisdoms debet te brengen en naar Batavia over te boeken. Uit de brief van 28 februari 1765 bleek ook dat er het voorafgaande jaar bij de controle voor transport zonder toestemming uit Batavia 3⅞ % op de kruidnagels was afgeschreven, terwijl maar 1 % was aangetoond. Het bestuur meende daartoe gerechtigd te zijn op grond van het beëdigde rapport van de gecommitteerden voor de opnemings- en de eed van trouw die de pakhuismeesters hebben afgelegd. Het vroeg van vergoeding ontslagen te worden. Hoewel zulke grote hoeveelheden niet zonder toestemming afgeschreven mogen worden, noch dat het is toegestaan daarop de eed af te leggen, is er, op grond van wat het bestuur heeft aangevoerd, besloten voor deze maal van vergoeding af te zien. Tevens is vergoeding van f 455,8,- voor een kist opium die in 1760 [fol. 1380] op de Bleiswijk tekort was gekomen, kwijt gescholden. In de brief van 25 augustus 1761 was dit reeds toegestaan, maar wegens een foute opgave van het bestuur was het vorige jaar toch vergoeding opgelegd.)

Onder het articul van den verkoop van goud en silver door de ministers genoteert werdende dat onder de aangebragte silvere ropias met het schip Leeckerlust 595 pees valsche en 15 $\frac{4}{9}$ temin bevonden waren, volgens de geinsereerde rapporten in hun besluit van den 14^e april 1764, terwijl op de aanbrengh van Welgelegen 10 valsche en op die van 's Gravesande 109 valsche en 129 $\frac{1}{2}$ pees temin ontdekt waren, blijkens het rapport g'insereert in hun later besluit van den 29^e januarij passato, waarvan zij de valsche, bevonden 714 ropias, onder terugsending teffens der sacken herwaards hebben overgezonden en aangereekent met f 990,1,-. Zo hebben wij, uyt hoofde bij een berigt van expresse gecommitteerdens kwam te blijken dat in die sacken bij opening maar 674 pees zoo aan dubbelde, heele en halve, als stucken van ropias, en dus 40 pees temin zijn bevonden, schoon ook de doorgekapte en stucken van ropias alle voor heele zijn gereekent, ter sessie van den 27^e juniij onder andere besloten de gemelte 40 pees Bengale weder terug aan te reekenen, alsmede de 109 pees met 's Gravesande in twee parthijen aangebragt, om vergoed te worden door de gecommitteerdens die de sacken opengemaakt hebben, omdat deselve versuymt hebben distinct aan te wijzen hoeveel valsche op ijder van die twee parthijen zijn bevonden, en men dus niet in staat is die vergoeding alhier ter executie te stellen.

Fol. 1380r-1381r.

(Bovendien is bevoelen te rapporteren waarom ropia 144 $\frac{7}{18}$ die te weinig was ontvangen, niet in rekening was gebracht, zodat de schade op tijd verhaald had kunnen worden. Overigens zijn de geldzaken goed behandeld en is er goedkeuring aan gegeven. Tevens ging men ermee akkoord dat betreffende de muntzaken silver payment, dat verleden jaar was aangevoerd, naar Kasimbazar werd verzonden, omdat het te Hooghly niet gunstig te verko-

pen was. Mocht dat niet mogelijk zijn, dan moet men het laten vermunt, wanneer dit payment niet op een minder schadelijke manier zal zijn af te zetten. Op 456 staven, [fol. 1382] of mark $6839\frac{29}{32}$ van gewoon zilver, die door de Oranjezaal waren aangevoerd, werd te Hooghly vergeleken met Batavia een overgewicht van mark $10\frac{183}{256}$ vastgesteld, maar te Kasimbazar weer mark $3\frac{105}{128}$ minder dan te Hooghly. Dit werd in de rapporten niet verantwoord, noch hoe het ten goede van Batavia ingeboekt zal worden. Er is om uitleg gevraagd. Het bestuur heeft geen informatie verstrekt over een tekort op het gehalte van een ropia die verleden jaar te Batavia was geëssayeerd. Dit was gebleken uit een verantwoording van essayeur Jan Hendrik Haghadamius, die als bijlage bij de brief van 28 februari 1765 was gevoegd. De Hoge Regering heeft hierover zo haar gedachten en verzoekt het bestuur dringend alsnog uitleg te geven, daar het deze kwestie het beste ter plaatse kan beoordelen. [fol. 1383] Dit betreft vooral het vermoeden dat er ropia's gemunt worden die van minder allooi zijn dan het baarsilver, en dat er niet steeds munten worden ontvangen die van Compagnies zilver zijn geslagen. Daarom is het bestuur de opdracht gegeven om steeds een willekeurige ropia uit een ontvangen partij te essayeren en daarover te rapporteren. Bovendien moet het zijn uiterste best doen om ropia's te krijgen die van Compagnies zilver geslagen zijn. De inning in twee termijnen van f 198 en f 159 van het oude achterstal in betaling van de munt, hoe klein ook, is een goede zaak. Men moet het bestuur te Kasimbazar voortdurend aansporen ook de rest te incasseren. In de memorie bij de brief van 25 augustus 1764 werd bericht dat bij het gebruik van contanten tussen eind november 1763 en eind juni 1764 [fol. 1384] aan equipagemeester Lucas Jurriaansz. Zuijdland voor 400 lb Persiaanse koperwerken f 399,- werd betaald, dus bijna f 100,- de 100 lb. Dit geeft te denken daar het onlangs voor een geringe prijs verkocht moest worden en toendertijd het Japans staafkoper slechts f 79,6,9 de 100 lb opracht en de rest zelfs minder. Het bestuur is bevolen ter wille van de zuinigheid voortaan beter op zulke uitgaven te letten. Uit de memorie over de contanten tussen eind november 1763 en eind november 1764, waarnaar in de brief van 28 februari 1765 wordt verwezen, blijkt dat te Kasimbazar aan essayeur Jan Hendrik Haghadamius in november 1763 voor het maken van een nieuwe balans met zilveren schalen f 432,- is betaald, in december 1763 voor reparatie van gereedschappen en oven, en voor essaybenodigdheden f 942, [fol. 1385] in juni 1764 voor hetzelfde f 942 en tenslotte in oktober 1764 voor het vervaardigen van gereedschappen f 708. Dit is dus in een jaar meer dan drie duizend gulden, wat veel teveel is voor een essayeur van wie in genoemde verantwoording wordt gezegd dat hij in de munt weinig te zeggen heeft, en dus van weinig nut is. De Hoge Regering kan niet zo maar aan zulke uitgaven voorbijgaan, zeker daar in december 1763 en juni 1764 voor dezelfde post een gelijk bedrag is opgevoerd. Het bestuur zal hierover onderhouden worden en moet aantonen dat deze uitgaven onvermijdelijk zijn geweest en niet lager konden zijn. Maar het is positief dat bij de ontvangst van contanten obligaties met rente zijn afbetaald. [fol. 1386] Op 14 september 1765 betrof dit ropia 100.000, op 28 september obligaties van 27.000, 7.000 en 15.000 en op 29 oktober ropia 25.000. Uit de brief van 28 februari 1765 bleek dat uit de opbrengsten van de munt alle schulden zijn afbetaald en er geld is besteed aan textiel, zijde en zijden stoffen. Hoewel zij in december 1764 weer enige bedragen konden trekken, berichtte het bestuur te Patna eind oktober dat er geen wissels te trekken waren, noch geld op interest te krijgen was. Maar daar de Engelse kooplieden en dienaren hun geld zeer gretig aan opium hebben besteed, hoewel die eigenlijk niet te accepteren was, is het aannemelijk dat de prijs van geld omlaag was gegaan en er dus geld genoeg op wissel was te verkrijgen. Dit is beter dan dure en risicovolle verzending van zilver naar Bengalen. [fol. 1387] Overigens is de behandeling van geld goed geweest en valt er niets meer over op te merken. Het is goedgekeurd dat wat betreft de handel in textiel op 1 augustus 1764 werd besloten om de eis van de kooplieden in te willigen om rente te ontvangen op hun eigen geld dat zij moesten uitgeven, om wat zij op de vooruitbetaling van 75 % te weinig hadden ontvangen. De Compagnie had namelijk een tekort aan contanten. De rente liep vanaf het moment dat de laatste vooruitbetaling was gedaan, maar wel op de voorwaarde dat, als er niet vroeg 75

% werd geleverd, er geen rente werd betaald. De kooplieden moesten een rente van 2 % per maand betalen over wat ze minder leverden dan waar ze vooruitbetaling over hadden ontvangen. Het bestuur voerde aan dat er niet gevreesd hoefde te worden dat kooplieden die geen eigen geld hadden gebruikt, rente zouden vragen. Zo vroegen slechts tien nieuwe en drie oude kooplieden [fol. 1388] rente. Maar uit de brief van 28 februari 1765 bleek dat deze kooplieden bewogen konden worden daarvan af te zien, omdat de vooruitbetaling zo snel mogelijk in haar geheel was geschied. Het is ook een goede maatregel om kooplieden die voor eigen rekening en risico leveren, in plaats van de beloofde 7 en 9 % meer een obligatie tegen de gewone rente in hun deel van de aanbesteding te geven. Als er snel geld komt dan kan die door de Compagnie gelijk afgelost worden, wat enige procenten voordeel kan geven. De vroege aanbesteding voorkomt late leverantie.)

Voorts hebben wij goedgekeurd het gehouden gedrag der ministers in de traverses die door onse competitieuren, of ten minsten hunne gomastos, in de meeste weefplaatzen der onze aangedaan wierden tot stremming van onsen insaam, en om de hare aldaar alleen magtig te worden door het vergen van verbandschriften van de voorkopers, opkopers en weevers om aan niemand dan aan de Engelsche compagnie eenig lijwaat te verkopen, en selfs aan te geeven, wanneer 'er aan andere iets verkogt wierd, mitsgaders het senden van den eersten gesworen clercq Eilbragt, nevens een Engelsch compagnies dienaar na de arrangs, ter ondersoek der gegrondheyd of ongegrondheyd van de daaromtrent door de onse gedane klagten, en hetgeen verder ten desen opzigte in het breede bij hunne missive van den 25^e augustus 1764 aangehaald word.

Fol. 1388v-1389v.

(Het resultaat was dat de handel daar goed vlotte. Men hoopt dat nieuwe belemmeringen zullen uitblijven. Het is goedgekeurd dat Eilbracht de onkosten van deze tocht van ropia 260, of f 391, heeft teuggekregen. Er is ook mee akkoord gegaan dat bij besluit van 3 juli 1764, zoals vermeld in de brief van 25 augustus 1764, ondanks de obstructie [fol. 1390] van de Engelse dienaren daar, het geld niet uit de auring te Baddaal wordt teruggehaald, maar de ontwikkelingen rustig worden afgewacht. Bovendien is uit de brief van 28 februari 1765 gebleken dat er geen klachten uit de gebieden die textiel leveren, zijn ontvangen. Uit de ver afgelegene aurangs Baddaal en Jagannahpur kwam bericht dat de inkoop daar tamelijk goed verliep. Het is evenwel een slechte zaak dat volgens de brief van 25 augustus 1765 op 17 mei met tegenzin besloten moest worden om conform het besluit van 20 maart van de afgedankte kooplieden niet slechts de firtij van de grove textiel te accepteren, maar ook die van de fijne doeken. [fol. 1391] Omdat de kooplieden hun schulden niet konden betalen, moest men zich hier ter voorkoming van schade maar bij neerleggen. Maar de billijkheid vereist dat dit aan kooplieden die wel kunnen leveren, ook wordt toegestaan, daar ze anders zouden kunnen aanvoeren dat kooplieden die niet leveren, bevoordeeld worden. Dit zou er toe kunnen leiden dat er niet meer geleverd wordt, of alleen maar slechte kwaliteit. Op grond van deze zwakke argumenten is toegestaan om ook van de vermogende kooplieden firtij aan te nemen. De afname van firtij is in het eerste geval gegrond, maar dit is geen argument om het eveneens van de vermogende kooplieden te accepteren. [fol. 1392] Verdere argumenten om steeds de firtij te accepteren zijn ongegrond, want dan zouden er geen contracten afgesloten of monsters gevraagd hoeven te worden. Het oordeel van Heren XVII over de firtij, die immers naar Nederland werd gezonden, wordt afgewacht. Inmiddels is het bevel over deze zaak in de brief van 7 augustus 1764 hernieuwd, waaraan de mening over het zenden van 178 pakken firtij voor Nederland met de Lekkerlust naar Batavia is toegevoegd. In de brief van 7 november 1764 is het voor rekening van het bestuur gelaten dat het volgens de brief van 28 februari 1765 de sindsdien geaccepteerde firtij met de twee vroegschepen naar Nederland had gestuurd, hoewel die reeds voor Azië was verpakt en beschreven. Ten aanzien van de textiel uit Dhaka [fol. 1393] werd in de brief van 28 februari 1765 gerapporteerd dat deze niet goed was uitgevallen, hoewel bij het vaststellen van de prijs op 4 februari koopman Santok Ray, die de enige en beste leverancier is, daartoe wel door een redelijke

behandeling behoorde te worden aangespoord. Het bestuur besloot om deze textiel voor een lagere prijs naar gelang de kwaliteit aan te nemen. Het besluit hierover van Heren XVII wordt afgewacht. Men verklaart evenwel alvast dat er wel wat minder inschikkelijkheid be-toond had kunnen worden. In de brief van 7 augustus had men zich al uitgelaten over de onduidelijke opmerkingen in het voorafgaande jaar betreffende de afwijking van het oude bevel bij de aanbesteding voor 1764. Maar het is wel gunstig dat er vier vol geladen schepen naar Nederland gestuurd konden worden. [fol. 1394] Met handhaving van wat hierboven is gezegd, verwacht men wel dat de vorige bevelen over de ladingen en hun kwaliteit niet in het vergeetboek raken en dat er geen firtij meer wordt gestuurd. Ook verwacht de Hoge Rege-ring de nakoming van de belofte dat er niet meer goederen dan er besteld zijn voor Azië worden verzonden. Op 18 januari 1765 is in een memorie besloten om aan kooplieden die zonder voorschot leveren, slechts de 7 % meer te gunnen op die soorten die geheel, of bijna geheel, zijn voldaan. Bovendien is goedgekeurd dat aan koopman Mirza Auwel Cassim, die 10.000 stuks grove textiel voor 25 december 1763 zou leveren, geen 4 % surplus is gegeven, omdat hij zelfs de helft nog niet had voldaan. Ook is aanvaard dat de kooplieden die op de gecontracteerde hoeveelheid cassa boerong [fol. 1395] slechts 90 stuks te weinig hadden geleverd, van de vastgestelde boete van een ropia per stuk zijn vrijgesteld. Tevens is het gun-stig dat de leverancier van sits voor Japan door het bestuur te Kasimbazar was overgehaald om voor f 6,4,- het corge minder te leveren, wat $8\frac{1}{2}$ % lager is dan de prijs in het vooraf-gaande jaar. In zijn brief van 28 februari 1765 haalt het bestuur zijn besluit van 3 en 18 ja-nuari aan om aan de leveranciers te Kasimbazar te weigeren om witte doeken, die onderweg, of op de weefplaatsen rijkelijk aanwezig waren, alsnog om schade te voorkomen te mogen leveren. Deze leveranciers hadden daar herhaaldelijk om gevraagd, ondanks dat die doeken te laat waren binnengekomen. Door schaarste aan contant geld en overstromingen in Birb-hum hadden ze niet op de gecontracteerde tijd kunnen leveren. [fol. 1396] Was dit verzoek ingewilligd, dan had dezelfde gunst aan de kooplieden te Hooghly toegestaan moeten wor-den. Maar de Hoge Regering merkt daarbij op dat deze textiel ook voor de bestelling van het volgende jaar had kunnen dienen, als het de gebruikelijke soorten en goede kwaliteit betrof. Daarom is ook goedgekeurd dat het bestuur op de vraag van het bestuur te Kasimbazar of textiel die in december was geleverd en niet gesorteerd had kunnen worden, aangenomen moest worden, in zijn vergadering van 18 januari 1765 had besloten dat dit diende te gebeu-ren. Immers, de late levering was niet de schuld van de kooplieden en bedroeg maar 3500 stuks, die voor de bestelling van 1765 verpakt konden worden. Tevens is men ermee akkoord gegaan dat aan het bestuur te Patna herhaaldelijk ernstige aanbevelingen zijn gedaan en verwijten zijn gemaakt. [fol. 1397] Het had volgens de brief van 28 februari 1765 nagelaten informatie te verstrekken over de prijzen van textiel, de kwaliteit en de hoeveelheid die was verworven. Eveneens is goedgekeurd dat op 13 november 1764 het bestuur te Patna is opge-dragen slechts textiel voor Europa aan te nemen, wanneer die midden of uiterlijk eind de-cember te Hooghly kan zijn. Berichten hierover uit Nederland worden afgewacht. In de memorie van bezuiniging is vastgesteld dat de verpakking van de grove textiel voor Europa en Azië slechts f 10,- het pak mag kosten. De eerste dienaar in de kledenzaal had gerappor-teerd dat dit onmogelijk was. Ook de textiel zelf was duurder geworden. Het bestuur besloot er f 10,16,4 voor uit te trekken, wat bij besluit van 5 augustus 1763 reeds voor de pakken voor Azië was toegestaan. De Hoge Regering keurt dit goed en verwacht dat het daarbij blijft. [fol. 1398] Hoofdadministrateur Menso Isinck kon een vergoeding van f 15.546 voor een teveel aan verpakking die hij had opgevoerd, niet contant voldoen. Dat was ook het geval met Jan Carel Kist, de eerste in de kledenzaal, van een vergoeding van f 11.216 en met J.P. Humbert, de pakhuismeester te Kasimbazar, betreffende een vergoeding van f 6145. Men is ermee akkoord gegaan dat ze daarvoor schriftelijke verklaringen hebben afgegeven en borgen hebben gesteld. Een definitief besluit wordt aan Heren XVII overgelaten. In de brieven van 28 februari en 9 maart 1765 wordt bericht dat de voorbereidingen voor de nieuwe aanbestedingen zijn getroffen en de contanten daarvoor zijn uitgetrokken. Nadere

berichten worden met de Troonprins verwacht. Het is positief dat volgens de brief van 9 maart de kooplieden de prijs van de grove textiel met 3 % wilden verminderen en dat hun sterke druk om de prijs voor textiel uit de afgelegen aurungs Hendiaal, Baddaal en Jagannathpur te verhogen, weerstaan kon worden. [fol. 1399] De rapportage in de brieven van 25 augustus 1764 en 28 februari 1765 over de verwerving van zijde en zijden stoffen is goedgekeurd. Men verwacht er een gunstig oordeel over uit Nederland en een voordelige verkoop. Hoewel de prijs na verhaspeling $3\frac{3}{4}$ % lager zou zijn en de monsters goed waren, is het toch juist dat er op 19 juni 1765 werd besloten dit jaar geen tanna-banna in te kopen, aangezien er nog genoeg voorraad en een tekort aan contanten was, en er onzekerheid bestond hoeveel er aan adapangia-zijde en tanna-banna geleverd zou worden. Voor de verwerving van opium, de excessief hoge prijs, de slechte kwaliteit in enige kisten en het buitengewone ondergewicht verwijst men naar de generale missive van 20 oktober 1765. [fol. 1400] Daarover en over de slordige verpakking is het bestuur te Patna om uitleg gevraagd. De belemmeringen voor de handel in opium, waarvan de directeur en de hoofdadministrateur in hun aparte brieven van 25 augustus 1764 en 9 maart 1765 melding hebben gemaakt, zijn in de vergaderingen besproken. Men is het ermee eens dat de secunde te Patna, Andries Jurgen Schultz, de eis van de konvooibeambten van een tol van sicca ropia 3225,- voor 215 kisten, die in november 1763 werden verzonden, met bemiddeling van de vermogende kooplieden voor sicca ropia 1000,- had weten af te maken. Bezwaren hadden niets geholpen en daar deze eis krachtig werd gesteld, kon de handel in textiel niet langer stil liggen. Daarbij wordt opgemerkt dat het hard aankomt om naast de dure opium nog na enige maanden zo'n buitengewone afpersing te moeten dulden. Net als het bestuur had men op grond van de brief van het bestuur te Patna van 9 juli 1764 goede hoop gehad [fol. 1401] dat het met de verwerving van opium beter dan verleden jaar zou aflopen en dat de prijs niet omhoog zou gaan. Uit de brief van het bestuur van 9 maart 1765 en die uit Patna van 27 februari bleek het tegendeel. Als de onkosten en daarnaast de buitengewone uitgaven, zoals betaald aan 100 pions voor de beveiliging van de opium, en wat daar nog bijkomt, worden meegerekend, dan is de prijs nog buitensporiger.)

Wij hebben wel opgemerkt uyt de brief der ministers van den 25^e augustus 1764 dat de kooplieden, volgens de Patnase berigten van den 16e junij bevorens, zig wegens de troubelen in de bovenlanden niet konden verbinden tot het leveren van een sekere quantiteit amphioen tegen een sekere gevixeerde prijs, en dat het Engelsch opperhoofd Billers mede te kennen had gegeven, dat de eysch van Bancahoelo van 250 à 300 kisten absolut voldaan moest worden, en dat hij dus genoodsaakt was de markt te volgen, sonder met ons te kunnen bepalen de prijs die men uytterlijk besteden zouden. Dog sonder ons breedvoerig uyt te laten over het ongefundeert en nietig voorwendsel van gemelde Billers in desen, hoe seer sulks ook aanloopt tegen de aangepane conventie, waarvan het fundament was om met elkanderen over de prijs het nodige te beramen en voor te komen dat de amphioen door wedersijdsche particuliere opkoop niet als bevoorens so hoog in prijs opgejaagt wierde, temeer men vrij meer reden gehad zoude hebben die exceptie, indien al admissibel was, van onse kant te maken, daar men 1000 kisten geëyscht hadde.

Fol. 1401r-1402r.

(Om deze redenen is, wegens de gewekte verwachting, de Hoge Regering zeer verbaasd dat de eerste partij opium f 429,1,- en de volgende f 490,19,4 de 100 pond heeft gekost en de prijs naderhand nog meer is gestegen. Terwijl er reeds in april, juni en juli ropia 10.300,- aan de leveranciers was verstrekt, geeft het te denken dat in november toch de marktprijs betaald werd. Op het bezwaar van het bestuur tegen het achterhouden van de prijs, verontschuldigde het bestuur te Patna zich in zijn brief van 9 december 1764 met het argument dat de marktprijs pas later op basis van die in november was vastgesteld. Het bestuur koestert achterdocht [fol. 1403] tegen het bestuur te Patna daar er tegenstrijdigheden in de brieven vandaar zijn en de prijsstijging in algemene termen aan de opkoop en de machinaties door particulieren wordt toegeschreven. Het liet, om het ongenoegen van de Hoge Regering te

ontlopen, de verantwoording van de inkoop van opium voor rekening van het bestuur te Patna. Maar daarna rechtvaardigde het bestuur de hoge prijs toch weer met de grote voorraden te Calcutta, waar particuliere Engelsen, als ook dienaren van hun compagnie, geld in hadden gestoken om het daar voordelig te krijgen. Wegens de onzekerheid is het nemen van een besluit uitgesteld tot er nadere uitleg uit Patna is ontvangen. Daar is reeds in de aparte uitgaande brief van 19 augustus 1765 om gevraagd. Het is een goede stap [fol. 1404] dat er geen opium te Calcutta werd gekocht, hoewel daar particulier door Engelsen veel was aangevoerd. Er zat daar veel van slechte kwaliteit bij en er was niemand te Hooghly die daar het ware van wist. Van inkoop te Calcutta moet afgezien worden, tenzij ze zo goed en goedkoop is als te Patna en de bestelling vandaar niet geleverd kan worden. Wat verder met opium is gedaan, werd goedgekeurd, maar wel is opgemerkt dat, terwijl de de Compagnie 510 kist heeft ontvangen, volgens de aparte brief van 9 maart 1765 de Engelsen 6 à 700 kisten hebben verworven. Als daarin de particuliere verwerving niet is begrepen, dan zou dat tegen de gesloten conventie zijn. Overigens had hierover wel wat meer opheldering gegeven kunnen worden. Voor 1766 hoopt men [fol. 1405] dat de onlusten in het binnenland en activiteiten van de Engelsen zullen ophouden. Velen van hen bleven immers met hun partijen opium zitten en merkten dat zulke exorbitante prijzen zich niet kunnen handhaven. Daar tevens wordt verwacht dat bij een ruimere inkoop de prijzen zullen dalen, is de bestelling op 1000 kisten gesteld. Verdere instructies aangaande de prijs en overige zaken betreffende de opium zijn in de aparte uitgaande brief aan de directeur en hoofdadministrateur van 19 augustus 1765 te vinden. Om achter de recente buitengewone ondergewichten op de opium te komen, moeten alle kisten bruto te Hooghly worden gewogen en bij grote verschillen moet van iedere zending de zwaarste en de lichtste kist worden geopend en uitgestort. [fol. 1406] De tarra moet dan pro rato ook over de andere kisten berekend worden en daarna dient men het ondergewicht op de geopende kisten vast te stellen. Het bestuur te Patna moet zich daarvoor dan borgstellen tot de Hoge Regering hierover een besluit heeft genomen. Het is onaangenaam dat van de particulier toegezegde 10.000 zakken salpeter er maar 6575 zijn geleverd en dat men zich moest neerleggen bij de bewering van de concurrenten, dat ze niet meer konden missen. Het is onzeker of men wel conform de overeenkomst één derde van wat verkregen wordt van hen ontvangt. Het is juist dat het bestuur op 19 oktober 1764 en 29 januari 1765 in het geheim heeft besloten om voorlopig geen gebruik te maken van de toestemming zelf salpeter in te kopen en dat te Hooghly een klein partijtje voor de courante prijs van ropia 5,5⁵ de man van 68 pond is ingekocht. [fol. 1407] Het is juist dat aan de Engelsen voor geleverde salpeter f 5674 werd betaald, waarmee de prijs op iets minder dan de voorlopig in rekening gebrachte sicca ropia 3,8 uit kwam. Dit is in de rekening voor salpeter verwerkt. Er is opgedragen om de Engelsen tijdig te vragen welke hoeveelheid salpeter er op grond van de instructies van hun superieuren te verwachten zou zijn. Bovendien moet men afzien van de inkoop van kleine partijen die de Engelsen aanstoot zouden kunnen geven, maar merkt men bedrogen te worden dan moet men alles wat maar goed is, voor de recente prijs of iets daarboven inkopen. De schuld van de gomasto in Ghazipur Ghulabsen, volgens de rekening courant f 6887,-, mag als oninbaar afgeschreven worden. [fol. 1408] Het bestuur vroeg dit in zijn brief van 23 augustus 1763. Bovendien is het goed dat het bestuur te Patna hem wegens ernstige ziekte zonder uitzicht op herstel uit een tweejarige gevangenschap heeft ontslagen om problemen bij zijn sterven in de logie te voorkomen. Op de verkoping van 29 oktober 1764 en 5 maart 1765 te Hooghly zijn gezien de omstandigheden en hun soort de goederen tamelijk goed verkocht. Volgens de rendementen en de brieven van het bestuur van 28 februari en 9 maart 1765 werd bij de eerste verkoping op een inkoopbedrag van f 97353 aan handelswaar, na aftrek van een verlies op het katoen van ruim 21 %, een winst van f 26.043 en op f 16.338 aan dranken een winst van f 11.277 behaald. Bij de tweede verkoping werd op een inkoopbedrag van f 26.946 een winst van f 13.374 en op de voorraad van 82.250 lb Japans staafkoper van f 41.565 behaald. [fol. 1409] Het bestuur is aangespoord de afzet steeds krachtig te bevorderen. Daarom is de bestelling van handelswaar uitgevoerd,

behalve van het zink, omdat het niet voorradig was, en van de peper, omdat die niet gemist kon worden. Daar de Engelsen te Calcutta veel bouwen, is er uit de grote voorraad spijkers 50.000 pond in diverse soort gezonden om daar met winst te verkopen. Er is bevolen aan te kondigen dat monsters drie dagen voor de verkoping te bezichtigen zijn. Ook zijn er 300 leggers arak gestuurd om van de grote voorraad af te komen en men aanneemt dat met de aanstaande komst van Robert Clive en zijn troepen de onlangs behaalde winst van 49 $\frac{1}{4}$ % nog zal toenemen. Het winstpercentage bij de eerste verkoping [fol. 1410] is in de brief van het bestuur van 28 februari 1765 geheel fout vermeld en in plaats van de gemiddelde winst is slechts achter iedere koopwaar apart de winst genoemd. Dit moet veranderen. In de generale missive van 20 oktober 1765 is reeds bericht dat er op de bestelling van 57 $\frac{1}{2}$ ton aan baarzilver, of hele Suratse ropia's, niet meer dan f 1.611.765 gezonden kon worden. In het vertrouwen dat Heren XVII het er mee eens zijn, werd, wegens de redenen die de directeur en de hoofdadministrateur in hun aparte brief van 9 maart 1765 geven en omdat de verkoop van het Japans staafkoper uit de hand 165 % winst heeft opgeleverd, deze verkoop goedgekeurd, hoewel het een afwijking van de voorschriften is. In het aparte briefje van 18 maart 1765 naar Bengalen is bevolen om over de verkoop en prijs [fol. 1411] van Japans staafkoper met het bestuur op Coromandel te overleggen, waarbij de toestemming in de brief van 24 mei 1764 naar dit kantoor echter van kracht blijft. De voorlopige goedkeuring door het bestuur van de onkosten en uitgaven voor de vloten naar en vanuit Patna is bekrachtigd. Daar het bestuur getuigde dat er geen onbehoorlijkheden voorkomen in de opgaven van de hoofden van deze schepen van wat zij meer aan contanten uitgaven dan ze ontvingen, is de restitutie daarvan voorlopig goedgekeurd. De bedragen staan in de brief uit Bengalen van 28 februari 1765. Daar deze uitgaven op alle posten en plaatsen nodig zijn om een vlotte vaart te bevorderen en ze aanzienlijk zijn zonder dat er bewijzen van zijn te leveren, moeten de declaraties, evenals de peshkash, onder ede bevestigd worden.)

En dewijl ons uyt de memorie, g'insereert in hun beslyt van den 13^e april 1764, gebleeken is dat de coelijs en pions dan tegen 10 stuyvers en dan ter selver tijd tegen 16 stuyvers en stuyvers 15,12,- ijder per dag opgebracht worden, daar de pions bij de geinsereerde memorie in hun beslyt van den 28^e december maar tot ruym 4 stuyvers per dag, of sicca ropias 4 in de maand, komen te staan, zoo hebben wij de ministers aangeschreeven ons aangaande dit different berigt de nodige elucidatie te geeven en gerecommandeert om in dezen steeds eene gepaste menagie te betragten, gelijk mede om voortaan zo goed schiks niet te zijn in het approbeeren van het gedrag der Patnase bediendens, die, in stede van vier aangehoudene Europeesen uyt het commando van den vaandrig Castel, denzelven gepermitteert hadden weder 50 sepays in te huuren.

Fol. 1411v-1412v.

(Het is goedgekeurd dat de negotieboeken, die in april 1765 samen met de soldijboeken met de sloep Troonprins zouden worden toegezonden, tegen de voorschriften door de eerste in de kledenzaal Jan Carel Kist en de factuurhouder Johan Maurits Doeve zijn gecontroleerd, omdat er geen leden van de raad waren om dit te doen. Maar men was er wel verbaasd over [fol. 1413] dat, terwijl die boeken reeds op 22 januari klaar waren, die controle in ruim anderhalve maand niet gereed was. Bovendien is het ergerlijk dat de boeken en andere handelspapieren, ondanks de aansporing door het bestuur, pas op 18 februari uit Patna te Hooghly zijn ontvangen. Ter verontschuldiging werd de voortdurende ziekte van de aftredende secunde aangevoerd, alsof het opperhoofd de boeken dan niet op tijd had kunnen afsluiten. Zulke voorwendsels worden niet meer geaccepteerd en de boeken dienen volgens de eerdere voorschriften op de vastgestelde tijd gereed te zijn. Zo niet, dan zal de daarop gestelde boete opgelegd worden. Dat geldt ook voor de soldijboeken, die de raadsleden Jan Carel Kist en Cornelis Rietveld zouden controleren. Nu moet men de beslissing over de uitgaven en inkomsten, het timmerwerk, de geschenken en uitstaande schulden,

die gewoonlijk in de brieven naar Nederland behandeld worden, uitstellen. [fol. 1415¹³] Wat betreft de uitstaande schulden en nalatenschappen is conform het voorstel van het bestuur aan de zoon van de overleden tweede makelaar Damudar Sirkar toegestaan in de logie te verblijven op de belofte dat hij, naar mate zijn vorderingen binnenkomen, de schuld van zijn vader zal aflossen. Het bestuur is aangespoord zoveel mogelijk van hem te innen. Het besluit van het bestuur van 13 april 1764 om bij dat van 1 november 1763 te blijven, is goedgekeurd. De inlandse crediteuren van de overleden secunde te Kasimbazar Arend Jacob de Wilde zullen, ondanks hun dringend verzoek om betaling uit zijn boedel te ontvangen, niet tegemoet gekomen worden. Opdat er geen wettige reden tot klagen wordt gegeven, is het bestuur aangespoord om overeenkomstig het eerdere bevel deze boedel met spoed te verevenen. [fol. 1416] In afwijking van het eerdere verbod is bij besluit van 23 juli 1765 uit de boedel van de overleden factuurhouder Pieter Johan Ribout f 7875,- plus een rente van 6 % per jaar sinds eind april 1759 aan Weesmeesters te Batavia uitgekeerd. Dit was als legitieme portie voor zijn dochtertje in de kas te Hooghly gestort en in de hoofdboeken daar op de rekening van de weeskamer te Batavia ingeboekt. De boedel van Ribout was aan die van De Wilde gekoppeld. Het is een goede maatregel dat uit de boedel van de overleden derde persoon te Patna Daniel Aukema f 1955 is ingehouden, die hij tekort was gekomen op de leverantie van verpakkingsmateriaal. De rest van f 96 is ten gunste van Hooghly ingeboekt. Men verwacht snel een opgave van de factuurhouder hoe groot het debet in deze boedel nog is. [fol. 1417] Onder de huishoudelijke zaken moest helaas bij besluit van eind november 1764 f 975,- voor tien vaten teer, of rsd 40,30,- dan wel f 97,10,- het vat, betaald worden. Het bestuur moest de equipagemeester deze dure aankoop wel toestaan, omdat er geen teer uit Europa ontvangen was. De eerste in de kledenzaal maakte er verleden jaar bezwaar tegen dat hij onder ede moest getuigen, dat het aantal koelies en andere werklieden alleen voor de Compagnie was gebruikt en niet voor een minder loon te krijgen was geweest. Op zijn verzoek en het advies van het bestuur werd toegestaan om hem een vast bedrag voor koelieloon te geven bepaald naar het in genoemde jaren hoogste en laagste bedrag van ropia 2819 en 2294. Tevens vroeg men om een memorie hoeveel de pakhuismeesters [fol. 1418] te Hooghly en Kasimbazar daarvoor zouden moeten krijgen. Met deze vaste bedragen hoopte men zuinig uit te zijn en dat ze bij veranderende omstandigheden niet te zeer overschreden zouden worden. Maar uit de brief van 28 februari 1765 bleek dat op grond van stukken van de hoofdadministrateur en van de pakhuismeester te Kasimbazar het bestuur op 29 januari had besloten om de pakhuismeesters te Hooghly ropia 500, de eerste in de kledenzaal ropia 400 en aan de pakhuismeester te Kasimbazar ropia 400 per maand voor koelielonen uit te keren. Welke schijnbare redenen voor het totale bedrag van f 23.400,- ook worden aangevoerd, het is veel te hoog. [fol. 1419] Als er met overleg was gehandeld en er zuinigheid was betracht, zoals ieder doet als het zijn eigen zaken betreft, dan was het wel anders gegaan. Daar hier bij de huidige slechte omstandigheden en hoge uitgaven in Bengalen niet aan voorbijgegaan kan worden, is bevolen in plaats van het voorlopig uitgekeerde eens per maand een gespecificeerde rekening van de werkelijke uitgaven te eisen en die jaarlijks te laten beëdiggen op waarheid en dat er, als ware het eigen zaken, was gehandeld. Dan kan voldoening volgen met een eerder toegekende opslag van 5 %. Eveneens is het bestuur bericht dat niet was verwacht, dat equipagemeester Lucas Jurriaansz. Zuijdland, [fol. 1420] nadat hij de eed had afgelegd op de barkvrachten met de reserve genoemd in het besluit van 7 oktober 1763, zoals goedgekeurd door de Hoge Regering, nu weer met bezwaren tegen deze eed kwam. Hij probeert slechts om de goede opzet daarvan te ontlopen. De redenen die hij in de bijlage bij dit bericht daarvoor geeft, zijn van geen gewicht. De voorschriften betreffende de administrateurs en eersten in de kledenzaal en voor de equipagemeester aangaande barkvrachten, vaartuigen etc., waarop de laatste de eed moet afleggen onder ontvangst van

---

13 Nummering springt over van 1413 op 1415.

een douceur van 5 %, moeten gehandhaafd worden. Betreffende de justitiële zaken in de brief van 28 februari 1765 wordt slechts een opmerking gemaakt over de opschorting door de directeur van het vonnis van de Hooghlysche Raad van Justitie tegen Jose Tortoso en Gregoor Pre. [fol. 1421] Tegen hen, gewoon konstabels op een brigantijn, die onlangs onder Nederlandse vlag te Bengalen was aangekomen, koesterde men)

--- vehemente suspicie van medepligtigheid aan de moord van den kapitein van gemeld vaarthuyg en herwaards zending van de gedetineerde met de stukken na gerequireert en ingekomen schriftelijk advis van den advocaat-fiscaal van India dientwegen, waarbij deselve sustineert dat de eysch van den fiscaal in Bengale tot de doodstraf tegen den eersten gefundeert is geweest.

Dat de regter een mindere straffe opleggende, zig g'abuseert heeft. Dat de directeur het gemelde vonnis niet heeft kunnen approbeeren, dog dat deselve, in stee van hetzelfde te surcheren, den Houglijsen officier hadde moeten ordonneeren om van het gewijsde in appêl te komen en dat sulx alsnog diende te geschieden voor den Raad van Justitie te Batavia. Goedgevonden den gemelde advocaat-fiscaal van India te gelasten om van het voorszijde vonnis te appelleeren en de actie in cas d'appel voor den Raad van Justitie deser casteels tegen de gemelde delinquanten te vervolgen, en de ministers onder toezending van het berigt van gemelde officier gerecommandeert zig zulk in 't vervolg in diergelijke gevallen tot narigt te laten strecken.

Fol. 1421r-1422r.

(Aangaande betrekkingen met andere kantoren is het juist dat er f 7172 aan Comromandel is teruggerekend op f 42.999, die voor 88.320 chancos in rekening was gebracht. Als daaronder 49.982 waren geweest van de eerste soort dan zouden die te Bengalen met winst verkocht zijn, maar ze waren van mindere soorten, waarop het verlies niet aan Bengalen kan worden toegerekend. Naast wat over de inlandse zaken, waarop de Engelsen zoveel invloed hebben, reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 en de geheime brieven uit Bengalen van 2 augustus 1764 en 9 maart 1765 is geschreven, is met leedwezen opgemerkt [fol. 1423] dat de gevolgen van de binnenlandse oorlog tussen de Engelsen en de moslims ook de Compagnie hebben geraakt. De logie te Fatwa is met pakhuis en gebouwen door de plunderaars geheel met de grond gelijk gemaakt. Te Patna moest voorlopig een golah van matten en bamboe worden opgetrokken en er zou een opgave van de kosten van de noodzakelijke gebouwen worden gezonden. Daar er geen verhaal mogelijk is, zal men zich daar wel bij moeten neerleggen. Wel is bevolen hierin zo zuinig mogelijk te zijn en slechts dat voor te stellen, wat wezenlijk van nut is. Men heeft goedgekeurd dat het bestuur het bestuur te Patna er aan herinnerde, dat ze zichzelf en de goederen dienden te beschermen. [fol. 1424] Toen het bestuur 300 schutters had aangenomen, heeft het, op de waarschuwing niet te snel te handelen, weer 97 van hen ontslagen. Er is mee ingestemd dat in die omstandigheden te Hooghly 50 sepoys zijn aangenomen, maar dat ze op het bericht van de terugtocht van de mensen uit het binnenland weer zijn afgedankt en hun commandant slechts halve gage zou krijgen. Tevens is men het er mee eens dat de eis van de faujdar van ropia 20.000 wegens een moord in Compagnies dorp met ongeveer ropia 5000 is afgedaan. Maar het bestuur moet goed toezicht houden en zo iets mag niet weer gebeuren. Ook is goedgekeurd dat het bestuur te Patna de duan van de koning bij zijn bezoek aan het opperhoofd een niet te vermijden geschenk deed. [fol. 1425] Het ging om 100 lb kruidnagels, 100 lb nootmuskaat, 75 lb foelie en 75 lb kaneel. Zo werden de eer en de belangen van de Compagnie niet geschaad en het geschenk was een derde van wat de duan graag wilde hebben. Gezien de omstandigheden zijn alle in de genoemde brieven vermelde maatregelen betreffende de inlandse zaken goedgekeurd. Het is juist dat volgens de brief van 28 februari 1765 het opperhoofd te Kasimbazar Johannes Bacheracht de klacht van het Engelse opperhoofd ter plaatse dat enige vaartuigen, die ze al gehuurd en betaald hadden, door de Nederlanders met geweld waren weggenomen, als ongegrond en onwaarschijnlijk van de hand had gewezen. Het Engelse opperhoofd eiste teruggave. Het is bovendien terecht dat hij over de onheuse en onbeleefde behandeling [fol.

1426] door de Engelse vertegenwoordiger te Jellingij van kassier Overbeek bij de verschepping van de goederen uit Patna heeft geklaagd. Men stond daarbij in zijn goed recht, maar er kwam nog geen reactie. Ook is goedgekeurd dat de Engelse kapitein Henry Gardiner op verzoek van gouverneur Spencer bij besluit van 3 januari 1765 tegen betaling van transport en kostgeld vervoer naar Nederland op de Cornelia Hillegonda is verleend. Terecht is dat geweigerd aan een andere persoon. Het verbod op het verlenen van vervoer is hernieuwd. Volgens de geheime brief van 25 augustus 1764 kreeg gouverneur Henry Vansittart op zijn verzoek om drie touwen van 21 duim, vier van 19 en twee van 9 duim te krijgen, een touw van 19 en drie van 16 duim voor tweemaal de prijs. Men gaat hiermee akkoord, aangezien de equipagemeeester verklaarde [fol. 1427] dat ze gemist konden worden en door lang liggen toch enigszins verdroogd waren. De successen van de Engelsen vermeld in de geheime brief van 9 maart 1765 zijn voor kennisneming aangenomen, maar, zonder te vervallen in laffe toegevendheid en verwaarlozing van Compagnies vrijheid, moet wel iedere verwijdering met hen vermeden worden. De aanstelling van koopman Cornelis Rietveld tot fiscaal en dorpsmeester in plaats van de overleden koopman Andreas Franciscus Immens is bevestigd. Personalia. [fol. 1428] Personalia. Anders dan aan de Patnase chirurgijn Boudewijn Cuperus, aan wie wegens precedent bij repatriëring de bagage van een oppermeester werd toegestaan, moet men zich, als er voorschriften zijn, daaraan houden. Om aan overtreddingen paal en perk te stellen mag niemand, van welke rang ook, direct naar Nederland terugkeren, maar moet hij bij verstrijken van zijn dienstverband eerst naar Batavia komen. Op het voorstel in de brief van 28 februari 1765 om loodsen die hun werk niet meer kunnen doen, de volle gage en kostgeld toe te kennen is positief gereageerd, tenzij hun gedrag, of iets anders zich daartegen verzetten. [fol. 1429] Het aantal van 346 personen in de korte sterkte, die bij de brief van 28 februari 1765 was gevoegd, overschrijdt het getal van 286 koppen in de memorie van bezuiniging en het toevoegsel daarop bij geheim besluit van 30 juli 1756¹⁴. Bij geheim besluit van 2 juli 1764 waren daaraan nog 40 artilleristen toegevoegd, maar er waren er maar 20. Er is bevolen het aantal boventalligen naar Batavia te zenden en de voorgeschreven sterkte stipt te handhaven. Tot hier zijn de besluiten behandeld die in de vergaderingen werden genomen. Na het vertrek van de IJsselmonde op 28 oktober 1765 arriveerde op 25 oktober na een reis via Malakka van ruim zes maanden de Troonprins uit Bengalen.¹⁵ [fol. 1430] Dit schip bleef twee maanden te Malakka en bracht de gewone aparte en geheime brieven van 11 april 1765 en de negotie- en soldijboeken over 1763/64. Over deze boeken werd op 29 oktober geen besluit genomen, daar er dringender zaken waren en de Troonprins zo snel mogelijk diende terug te keren. De kosten van de sloepen en kleinere vaartuigen bedroegen in 1763/64 f 44.280,-, wat f 5413 minder is dan het voorafgaande jaar, maar f 15.680,- meer dan voorgeschreven. De met de Hoop aangevoerde 1100 staven baarsilver zijn tegen sicca ropia 92,- de 100 sicca ropia zwaarte verkocht. [fol. 1431] Dit is 4 anna meer dan de vorige maal.)

De goude ropias waren verkogt tegen sicca ropias 12 het stuk, dog de ducaten, niet te verkoopen geweest zijnde voor de door de ministers bepaalde prijs van sicca ropias 4,1,-, aan de coopliden op leverantie aan lijwaten verstrekt tegen sicca ropias 3,14,- en de resteerende destnassa ropias tegen 111 pees voor 100 sicca ropias.

De vermunting van het paymentsilver had verder geen voortgang gehad, mits gebrek aan loot, dat tot de suyvering van hetselve benodigt is, zijnde mede niet in te kopen geweest. Te Cassimbazaar hadden de bediendens sicca ropias 20.000,- op interest genegotieert en op den insaam van Pattenij verstrekt, nevens nog 2000,- sicca ropias voor de ongelden in de afreysse der Patnase vloot.

Te Patna waren sicca ropias 14.000,- genegotieert tegen den interest van $\frac{3}{4}$ percento 's

14 Dit jaartal is niet goed leesbaar.

15 Dit is onduidelijk; bedoeld lijkt na het afsluiten van de generale missive van 20 oktober 1765.

maands en daarentegen weder 3 obligatiën tezamen bedragende sicca ropias 10.000,- afgeleegt, zijnde door de bediendens sicca ropias 6000,- op emballage en sicca ropias 15.000,- op lijwaten verstrekt.

Wijders waren door die bediendens sicca ropias 62.086,6,- op wissel getrocken met de agio van 1 percento en nog sicca ropias 12.700,- sonder opgeld, welke de Houglijse ministers wel met betaling gehonoreert. Dog hen egter wegens hunne schaarsheid van contanten gelast hadden geen wissels meer te trecken, maar de benodigde penningen tot den handel op interest te ligten. Gelijk sedert ook door hen 20.000,- sicca ropias tegen de gewone rente genegotieert waren, terwijl hen nog sicca ropias 3000,- door de ministers per wissel overgemaakt zijn.

Fol. 1431r-1431bisr¹⁶.

(Om af te wachten of sommige kooplieden wegens het niet aannemen van de firtij hun schulden mogelijk niet zouden aflossen, is het aanbesteden van textiel uitgesteld. In dat geval zou men hen van leverantie uitsluiten. Als tegemoetkoming is besloten om textiel uit Baddaal en Jagannathpur die 2½ maand geleden uit de aurungs was verzonden en door oponthoud onderweg nog niet te Hooghly ontvangen was, bij de afrekening te betalen, daar de kooplieden daar niets aan konden doen. Als er naar de voorraad vooruitbetalingen zijn geschied, dan beloofden de kooplieden het ontbrekende zelf voor te schieten. [fol. 1432] Ze eisten dan wel de gewone rente. Omdat niet alle kooplieden even vermogend zijn, weet het bestuur niet zeker of dit slaagt, maar men kon geen geld op rente verwerven, wat ook zo zijn bezwaren heeft. Omdat er dit jaar veel grove doeken zijn besteld, is het aanbod van de vermogende leverancier van Dhakase textiel Santok Ray om 30.000 stuks op krediet te leveren aangenomen. Op 26 maart 1765 was besloten om hem 10.000 gerassen en elk even veel guinees en salemuris te laten leveren op voorwaarden en prijzen gelijk aan die met andere kooplieden. De kooplieden te Kasimbazar vroegen om textiel die te laat uit de weefplaatsen was gekomen [fol. 1433] en dus niet geaccepteerd was, op de bestelling voor 1765 en de prijzen van het vorige jaar te mogen leveren. Het bestuur besloot om wat acceptabel was in die partij van ongeveer 10.000 stuks, voor de lagere prijs van grove textiel aan te nemen, omdat er dit jaar in Kasimbazar geen aanbesteding zou zijn en ze dan daarmee zouden blijven zitten. Het bestuur te Patna had opnieuw sicca ropia 15.000,- op leverantie van textiel verstrekt zonder de afrekening met de lijwatier af te wachten. Die werd pas bij de brief van 9 maart 1765 ontvangen, waarop het bestuur had besloten dat de achterstand van sicca ropia ten laste van hem zou blijven en dat hij voor de afrekening geen nieuwe verstrekkingen mocht doen. [fol. 1434] Hij moest direct naar de prijzen en vooruitzichten van de textielhandel van dit jaar informeren en dit ter goedkeuring aan het bestuur voorleggen. De adapangia- en tannyzijde uit de novemberoogst zou, verhaspeld als het vorige jaar, op dezelfde prijs als toen respectievelijk f 8,6,9³/₄ het pond soort AA en f 7,14,12 het pond soort A uitkomen. Het bestuur besloot, op een monster van tanny gelijk aan die van het voorafgaande jaar, in te kopen en 10.000 lb te laten aanreden. Er lag nog een goede voorraad in de pakhuisen. Bovendien werd besloten van de adapangia de volledige bestelling van 15.000 lb in te kopen en geen mocht, omdat er nog veel in voorraad was. Daar de leveranciers beloofden de prijzen van het voorafgaande jaar aan te houden, besloot het bestuur de bestellingen voor Europa en Japan geheel aan te besteden, maar gezien het geldgebrek op krediet. Het bestelde op de formele eis in plaats van 57½ ton zilver, of Suratse ropia's, 56 ton, in plaats van 20.000 lb zink 100.000 lb en in plaats van 20.000 lb tin 50.000 lb. [fol. 1435] Wegens de slechte staat van de gebouwen en vestingwerken vreest het bestuur dat de uitgaven aan timmerwerk en reparatie jaar na jaar zullen stijgen. Aan de daroga van de pachotra is het jaarlijks geschenk van sicca ropia 4000 gegeven, aan de raja van Kharagpur en het hoofd van de chakar dat van f 1575, terwijl het peshkash voor 1763 en 1764 van per jaar f 41.595 ook niet was te vermijden. In

16 Dit folio is ongenummerd.

de directie Bengalen bedroegen in 1763/64 de uitgaven f 496.171 en de inkomsten f 226.775, zodat er een negatief saldo van f 269.396 was. Vergeleken met 1762/63 waren er echter f 11.394 minder uitgaven en f 36.107 meer inkomsten, zodat er een verbetering van f 47.501 was. Een toelichting is te vinden bij het besluit te Hooghly van 26 maart 1765. Over de fraude [fol. 1436] van de sindsdien gevluchte sergeant en garnizoensschrijver Suijkers met de kwitantierollen, ordonnanties en soldijen meldt het bestuur dat hij die van 1756 tot 1762 heeft gepleegd en dat daardoor van de Compagnie f 14.166 werd ontvreemd. Zijn goederen zijn verkocht. De opbrengst was na aftrek van de gerechtelijke kosten ropia 4267, waarvan de fiscaal inbeslagneming zal eisen. Volgens de aparte brief van de directeur en hoofd-administrateur is het verzoek van het bestuur te Patna nieuwe methoden bij het verlenen van voorschotten op de levering van opium te mogen toepassen, afgewezen. De aard daarvan en of het een verbetering was bleef onduidelijk. Het bestuur beval om met voorschotten zeer voorzichtig te zijn. Betreffende de inlandse zaken vreesde het bestuur te Kasimbazar dat, als er al geen boete werd geëist, de nawab zou proberen verdubbeling van de nesser te bedingen. Het bestuur gaf het opperhoofd en de secunde daar toestemming om hem het gebruikelijke en desnoods het dubbele welkomsgeschenk te geven. [fol. 1437] De rest van de vloot die bij Jellingij was aangehouden, is zonder enige kosten vrijgegeven. Toen het bericht over deze aanhouding werd ontvangen, was de Engelse agent aan het hof te Murshidabad, Samuel Middleton, toevallig te Hooghly. Hij bood hulp aan en wist de schepen met een schriftelijk bevel vrij te krijgen, ondanks de oppositie van de duan en de onwilligheid van de nawab. De faujdar te Hooghly kreeg voor de hierboven genoemde verklaring sicca ropia 4100,- en voor het oogluikend toelaten van aanvoer van benodigdheden en afvoer van goederen sicca ropia 2900,-. De nawab had dit verboden. Over de vreemde natiën meldde het bestuur dat volgens de laatste geruchten het Engelse leger niet naar Benares was gegaan, maar naar de hoofdstad van Oudh en voornaamste plaats van de wazir Shuja-ud-Daula, Lucknow. De laatste verzamelde te Delhi troepen om een laatste poging te doen zijn landen te heroveren. Te Calcutta heerst onrust over het lang wegblijven van Robert Clive, terwijl naast een schip nog een ander van zijn eskader, dat 800 man zou aanvoeren, wordt vermist. De reeds aangekomen schepen hadden veel doden. De gevraagde versterkingen uit Bombay en Madras waren onderweg.

COROMANDEL

[fol. 1438] De toestand op Coromandel is slecht en baart grote zorgen. Het volgende werd daarheen verzonden.)

Voor Nagapatnam

Aan contanten

3059 $\frac{12679}{15360}$ marcq troy	
marcq fijn 2610,18 $\frac{9691}{10240}$ goud	
bij gewigt aan 346 staven	f 1.053.280,03,-
10.068 pees coubangs goude Japanse	„ 148.033,16,-
1.024 pees pagoden „ Nagapatnamse	„ 4.300,16,-
Per transport	f 1.205.614,15,-
Aan koopmanschappen	
50.000 lb. koper Japans aan staven in 400 kistjes	f 15.000,-,-
200.000 „ suikerpoeder in 550 canassers	„ 17.280,-,-
79 962 „ „ candij „ 203 „	„ 11.898,07,-
2 pees laken blaauw	„ 384,18,-
3 „ „ schairroode	„ 725,02,-
1.024½ lb. geel koper aan 23 platen	„ 851,12,8
144½ „ moernagulen geconfijte in 5 potten	„ 143,19,-
2.000 pees nooten „ „ 2 amen	„ 414,01,8
25 rollen floers crips lampher	„ 466,01,8

50.025 lb. ijzer	„	<u>6.628,06,8</u>	f	53.792,08,-
Aan provisien en benodigtheden				
1 balij zackij Japanse	f	2711,-		
1 „ zooya „	„	14,14,-		
1 „ persiken „	„	10,02,8		
2 kelders brandewijn	„	44,12,-		
2 „ gedisteleerde wateren hollands	„	198,10,8		
2 kelders gedisteleerde wateren inlands	„	5712,-		
1000 bossen bindrottings	„	456,-,-		
¼ aam been asch	„	50,08,8		
70 pees essay of scheykolfjes	„	14,12,8		
267 stukken nesten porcelijnen in				
zoort Chineese	„	92,-,-		
130 lb. of 104 cattijs radix china	} in een kas	„	13,01,-	
1 pees pennemes met barnsteene hegt	„	9,01,-		
4 „ glase tregters	„	2,05,8		
6000 pees goenijs breedte Bengaals	„	1.518,-,-		
100 lb. koper geeeykt proefgewicht aan 2 pees	„	68,-,-		
2 pees houten schalen groote met ijzere beslag	„	<u>10,11,-</u>		
Transporteere	f	2.587,01,8	f	1.259.407,03,-
Per transport	f	2.587,01,8	f	1.259.407,03,-
550 $\frac{7}{8}$ lb. metale gewigten				
aan 20 pees	f	205,10,-		
1 pees balans groote ijzere	„	18,18,-		
Uyt de te meldene administratien				
De equipagiewerff	f	7.065,02,8		
„ wapenkamer	„	974,08,-		
„ arthillerije	„	309,-,-		
„ kleene winkel	„	1.499,17,-		
„ medicinale winkel	„	551,05,8		
’T provisiemaguazijn	„	20.094,15,-		
„ ijzer „	„	983,04,8		
„ ambagtsquartier	„	<u>5.245,08,8</u>		
	f	<u>36.723,01,-</u>		
			f	39.534,10,8
In aanrekening ten laste			f	30.822,06,-
Ten faveure	„	<u>455,11,-</u>		
Voor 2 percento Bataviase ongelden op f.93.092,18,- is			f	1.865,17,-
’T versondene na Nagapatnam bedraagt			f	1.331.629,16,8
Voor Palliacatta				
Aan koopmanschappen.				
50.000 lb. koper Japans aan				
staven in 400 kistjes	f	15.000,-,-		
25.000 lb. suykerpoeder in				
85 canassers	„	2.160,-,-		
25.000 lb. suyker candij in				
60 canassers	„	<u>3.720,-,-</u>		
	f		f	20.880,-,-
Aan provisien en benodigtheden				
25 flessen rosewater Persiaans				
in een kas	f	13,-,-		

Van der Parra XIV 31 december 1765

1 kelder brandewijn	„	22,06,-	
100 bossen bindrottings	„	45,12,-	
1 kelder gedistilleerde wateren inlands	„	28,16,-	
Uyt de te meldene administratien			
De equipagiewerff	f	441,02,-	
„ wapenkamer	„	3,--,-	
„ arthillerije	„	10,15,-	
„ kleene winkel	„	147,--,-	
’T provisiemaguasijn	„	1710,-	
„ ijzermaguasijn	„	<u>144,08,8</u>	
	f	<u>763,15,8</u>	
	f	873,09,8	
Voor 2 percento Bataviase ongelden op f 21.753,9,8 is	„	<u>435,01,8</u>	
’T versondene na Paliacatta bedraagt			f <u>22.188,11,-</u>
	Transporteere		f 1.353.818,07,08
	Per transport		f 1.353.818,07,08
Voor Sadraspatnam			
Aan koopmanschappen.			
20.055 lb. poedersuyker in 89 canassers	f	1.732,15,-	
19.783 lb. candijsuyker in 56 canassers	„	<u>2.872,12,-</u>	
	f		4.605,07,-
Aan provisien en benodigtheden			
2 kelders gedistilleerde wateren inlands	f	57,12,-	
25 flessen rose water Persiaans in een kas	„	13,--,-	
2 pees brillen met goude randen	„	80,08,-	
2 „ „ „ silvere „	„	6,15,-	
20 bossen bindrottings	„	9,02,8	
2 pees fijne knipschaartjes	„	2,11,8	
Uyt de te meldene administratien			
De equipagiewerff	f	350,17,8	
„ wapenkamer	„	72,09,-	
„ arthillerije	„	710,-	
„ kleene winkel	„	503,05,8	
„ medicinale winkel	„	143,--,-	
’T ijzere maguazijn	„	124,17,-	
’T ambagtsquartier	„	<u>102,--,-</u>	
	f	<u>1.303,19,-</u>	
	f	1.473,08,-	
Voor 2 percento Bataviase ongelden op f 6.073,7,8 is	„	21,09,8	
’T versondene na Sadraspatnam bedraagt			f 6.200,04,8
Voor Jaggernaykpoeram			
Aan koopmanschappen			
200.000 lb. koper Japans aan staven in 1600 kistjes	f	60.140,-,-	
30.038 lb suikerpoeder in 70 canassers	„	2.595,06,-	
30.219 „ suiker candij „ 73 „	„	4.496,12,-	
9.026 „ ijzer	„	1.238,06,8	
19.990 „ notenmuschaten in 267 kisten	„	3.998,--,-	

20.023 „ garrioffelnagulen als			
8.010 lb. in evengemelde kisten bij de noten gestort			
<u>12.013</u> „ „ 137 kisten			
20.023 lb. garrioffel nagulen			
als gemelte kosten	„	8.009,04,-	
3.080 lb. foelij of macis van de soort			
raap of 2 ^{de} soort 20 soukels	f	1.848,--,-	
1.000 lb. quikzilver in 3 kassen en			
7 vaatjes	„	<u>2.714,01,8</u>	
Transporteere	f	85.039,10,-	f 1.360.018,12,-
Per transport	f	85.039,10,-	f 1.360.018,12,-
117½ lb. moernagulen geconfijte in			
4 potten	f	117,--,-	
500 lb. ongemale vermillioen in 2 vaatjes	f	<u>1.414,01,-</u>	
	f		86.570,11,8
Aan provisien en benodigtheden			
4 kelders brandewijn	f	114,01,8	
10 „ gedisteleerde wateren inlands	„	288,--,-	
80 bossen bindrottings	„	31,05,-	
25 pees brillen gemeene	„	55,16,-	
15 „ knipschaitjes	„	19,06,8	
12 „ vergroot en brandglaasen	„	13,18,-	
De equipagiewerff	f	177,07,8	
„ wapenkamer	„	8,10,-	
„ arthillerije	„	8,10,-	
„ kleene winkel	„	193,03,-	
'T ijzermaguasijn	„	145,--,-	
'T ambagtsquartier	„	<u>1.666,10,-</u>	
	f	<u>2.199,--,-8</u>	
	f		2.721,07,8
In geschenke ten bedrage van	„		851,07,8
Voor 2 percento Bataviase ongelden op f90.143,6,8 is	„	<u>1.802,17,8</u>	
'T versondene na Jaggernaikpoeram bedraagt	f		91.946,04,-
Voor Bimilipatnam			
Aan koopmanschappen			
8.055 lb. suikerpoeder in 22 canassers	f	695,19,-	
5.002 „ suiker candij in 13 „	„	744,06,-	
10.042 lb aluyn witte Chinesee in			
58 canassers	„	674,16,8	
200.000 lb. koper Japans aan staven in			
1600 kisjes	„	60.140,--,-	
1000 lb quikzilver in 9 kassen	„	2.589,11,-	
316 „ vermillioen ongemalen in een			
vaatje	„	904,07,-	
117 lb. moernagelen geconfijte			
in 4 potten	„	<u>116,11,-</u>	
	f		65.865,10,8
Aan provisien & benodigtheden			
2 kelders brandewijn	f	72,--,-	
2 „ gedisteleerden wateren inlands	„	57,12,-	

Van der Parra XIV 31 december 1765

30 bossen bindrottings	„	<u>11,15,-</u>		
Transporteere	f	141,07,-	f 65.865,10,8	f 1.451.964,16,-
Per transport	f	141,07,-	f 65.865,10,8	f 1.451.964,16,-
Uit de te meldene administratien				
De equipagiewerff	f	291,01,8		
„ wapenkamer	„	651,09,-		
De arthillerije	„	2,11,-		
„ klein winkel	„	114,06,8		
„ medicinale winkel	„	57,05,-		
'T provisiemaguazijn	„	110,--,-		
'T ijzermaguazijn	„	236,04,-		
'T ambagtsquartier	„	<u>311,12,-</u>		
	f	1.774,09,-		
			f	1.915,16,-
In geschenk tot een bedrag van			f	635,07,8
Voor 2 percento Bataviase ongelden op f 68.416,14 is			f	<u>1.368,06,8</u>
'T versondene na Bimilipatnam bedraagt				f 69.785,--,-8
Sommarium				
Den 17 ^e maart per				
't schip Rotterdam	f	362.320,11,-		
Den 17 ^e maart per				
't schip Cattendijk	f	235.731,13,-		
Den 24 ^e april per 't schip				
de Vrouwe Petronella Maria	„	542.637,17,8		
Den 20 ^e may per 't schip				
Scholtenburg	„	174.855,19,8		
Den 24 ^e junij in aanrekening	„	241,04,-		
Den 28 ^e junij per de chialoup				
de Walvisch	„	14.770,06,8		
Den 16 ^e julij nader per de				
chialoup de Walvisch	„	132,--,-		
Den 7 ^e augustus				
in aanrekening	„	36,15,-		
Ultimo augustus in aanrekening	„	<u>903,10,-</u>		
			f	1.331.629,16,8
Voor Palliacatta				
Den 17 ^e maart per 't schip				
Cattendijke	f	15.300,--,-		
Den 24 ^e april per 't schip				
de Vrouwe Petronella Maria	„	<u>6.888,11,-</u>		
			f	22.188,11,-
Voor Sadraspatnam				
Den 24 ^e april per				
de Vrouwe Petronella Maria	„	6.200,04,8		
Voor Jaggernaikpoeram				
Den 17 ^e maart per				
't schip Rotterdam	f	83.716,18,8		
Den 17 ^e maart per				
't schip Cattendijke	„	7.233,15,-		
Den 24 ^e april per				
't schip de Vrouwe Petronella Maria	„	<u>995,10,8</u>		
			„	91.946,04,-

Waarvan aftrekken voor 2 packen guinees bruin blauw die aldaar nat geworden en terugontfangen zijn	f 1.027,078	
	f 281.250,06,8	
Per een factuur	„ 34.356,06,-	f 315.606,12,8
Van Palliacatta		
Een factuur	f 25.354,17,-	
„ „	„ 23.776,13,8	
„ „	„ 11.339,05,8	
	f 60.470,16,-	
Van Sadraspatnam	„ 97.823,13,-	f 473.901,01,8
		Somma f 831.106,17,-

Fol. 1441r-1442r.

(Er wordt gehoopt dat het schip, dat volgens de opdracht eind december 1765 of begin januari 1766 uit Bengalen komt, een aanzienlijke hoeveelheid textiel die nog op Coromandel ligt, naar Batavia zal meebrengen. Die textiel kon door het vroege vertrek niet door de Rotterdam en de Vrouwe Petronella Maria worden meegenomen. [fol. 1443] Het tweede schip kwam te laat te Batavia aan om de textiel met de schepen van de eerste vloot mee te kunnen geven. Deze 254 pakken t.w.v. f 283.734 komen nu met de Schoonzicht en Blijdorp. Zoals hierboven aangegeven is de situatie op Coromandel zorgelijk. Zoals reeds in de generale missive van 8 mei 1765 vermeld, is om de redenen in het geheime besluit van 5 februari de gouverneur en directeur Christiaan van Teylingen ontslagen op grond van zijn verzoek [fol. 1444] in een particuliere brief aan de gouverneur-generaal. Hij heeft zijn vijfjarig verband niet uitgediend en moet, met stilstand van gage vanaf de overdracht van het bestuur, naar Batavia terugkomen. Als zijn opvolger is de raad extra-ordinaris Pieter Haksteen benoemd, die het bestuur direct na aankomst moet overnemen. Hij moet de toestand in het gouvernement en de klachten over wanordelijk gedrag en afpersing door Van Teylingen onderzoeken. De geruchten daarover schijnen nader bevestigd te worden in een brief die opperkoopman en gewezen secunde op Coromandel David Coenraad Vick voor zijn repatriëring naar Nederland te Batavia heeft overhandigd.)

Also dien brief in de jentiefse tale geschreeven en na veele moeyte in de Maleydse, mitsgaders uyt dese in de Nederduytsche taal getranslateerd bevonden is, door eenen Pauw Idde Naijker, zig noemende eersten rijksbestuurder van den vorst van Tansjour, aan dese regeering gerigt te wezen en te behelsen zeer heevigen en bittere klagten, nevens een verzoek dat hem regt en justitie gedaan mogte werden over de vexatien en confusien welke hij in zijne goederen van gemelte gouverneur Van Teylingen zoude hebben ondergaan, teffens het geval hem overgekomen, beschrijvende met sodanige omstandigheeden, welke in waarheyd bestaande gemelte Van Teylingen ten hoogsten strafwaardig zouden hebben gemaakt, insonderheyd dewijl desen Pauw Idde Naijker zig beroemd over bewesene diensten aan de Comp^e, die ook gantsch niet van de waarheyd scheenen te varieeren, nademaal dien persoon, volgens het genoteerde bij Nagapatnamse missive van den 2^e april 1750, een voornaam deel zoude gehad hebben in het verdrag tusschen de Comp^e en den toenmaligen vorst van Tansjour op den 23^e maart bevorens geslooten wegens den afstand van 15 dorpen en meer andere voorregten aan de maatschappij.

Fol. 1444v-1445v.

(Dit geval is zo belangrijk dat Pieter Haksteen in de eerste plaats is bevolen de waar-

heid van de beschuldigingen nauwkeurig na te gaan. [fol. 1446] Mochten die waar zijn dan moet hij Padawayi Naiker de schade vergoeden, naar mate de achting en reputatie van de Compagnie bij de Coromandelse landheren en machthebbers dit vereist. Dit is te vinden in het geheime besluit van 5 februari 1765, waarbij de vertaling van de brief van Pauw Idde Naijker is gevoegd. De geruchten over het baatzuchtig en onhebbelijke gedrag van Christiaan van Teijlingen eisen een onpartijdig en nauwkeurig onderzoek. Om traag overleg te voorkomen werd Pieter Haksteen bij zijn vertrek een geheime brief van 18 maart 1765 overhandigd, waarin hij gemachtigd werd om het gehele bedrijf te Nagapattinam en onderhorige kantoren te onderzoeken. [fol. 1447] Daarbij moet hij vooral op de omvang en de oorsprong van de schulden van de kooplieden letten en de nodige maatregelen nemen om de handel, het bestuur en de rechtspraak op orde te brengen. De schuldigen moeten justitiëel gestraft worden, of de aanklachten moeten met de stukken naar Batavia gezonden worden. Ook als ze niet van overtredingen zijn te overtuigen, moet Haksteen dienaren van wie hij vindt dat een langer verblijf geen nut voor de Compagnie heeft, naar Batavia sturen. Hij moet, zonedig onafhankelijk van de leden van de raad te Nagapattinam, die maatregelen nemen die hij nodig vindt. Bij besluit van 7 maart 1765 is Haksteen ook een onderzoek opgedragen naar een tekort in de kleine kas van de overleden kassier Paulus Loman tot een bedrag van reeds uitbetaalde pagode van 12.258,18760. [fol. 1448] Hij moet nagaan hoe er werd gehandeld met de ordonnantie op de grote kas van eind augustus 1759 door de toenmalige raad extraordinaris en gouverneur van Coromandel wijlen Lubbert Jan van Eck. Als daarover een rapport is ontvangen kan er over het geschrift dat opperkoopman David Coenraad Vick overhandigde, een besluit genomen worden. Toen dat op 7 maart 1765 werd behandeld zijn er regels voor een beter beheer van de grote en kleine kas vastgesteld, die Haksteen voor zover die nog niet zijn doorgevoerd, moet effectueren. Om Haksteen de nodige instructies te kunnen geven, zijn de gebruikelijke vergaderingen over Coromandel eerder dan gewoonlijk reeds op 4, 5 en 7 maart 1765 gehouden. [fol. 1449] Daarin zijn de brieven van 28 juli, 14 oktober en 19 december 1764 behandeld. Het gebruik en de ladingen van de schepen, alsmede wat daaraan verstrekt werd, is goedgekeurd. Er is opgedragen om de Rotterdam de textiel van Noord-Coromandel te laten ophalen en dit schip weer eind juli van het verste kantoor Bimlipatam te laten vertrekken. De Vrouwe Petronella Maria moet de textiel op de zuidelijke kantoren afhalen en vandaar half augustus weer vertrekken. [fol. 1450] Tevens werd bericht dat er eind december 1765 of begin januari 1766 nog een schip uit Bengalen te verwachten is om de dan nog op Noord- en Zuid-Coromandel liggende textiel naar Batavia mee te nemen. Dit moet men aan de onderhorige kantoren doorgeven. Met het goud en de koopwaren die daarin nog geladen konden worden, zullen de Kattendijke en Scholtenburg op weg naar Bengalen Nagapattinam aandoen. Het eerste schip vervoerde 100.000 lb Japans staafkoper, de ene helft voor Nagapattinam de andere voor Pulicat. Dit is voor Pulicat wat daarvandaan besteld werd, maar Nagapattinam krijgt minder dan de bestelling, daar er nog een voorraad van $592.499\frac{9}{16}$ lb is. [fol. 1451] Betreffende de inkoop van textiel is het gunstig dat de kooplieden de levering voor 1764 voor Nederland en Azië conform de brief van 28 juli 1764 hadden geaccepteerd en dat volgens de brief van 14 oktober 1764 de bestellingen voor 1765 verdeeld waren. Maar het is vreemd dat ze om tijd voor overleg hebben gevraagd en klaagden dat ze stukken die bij inspectie te Batavia te weinig draden hadden, moesten vergoeden. Ze moesten wel enig uitschot leveren, daar het verboden was om particulier naar Batavia te vervoeren. Anders zouden hun pakhuizen er van overlopen. Dit argument is in tegenspraak met [fol. 1452] de informatie in de genoemde brief van 14 oktober 1764 dat te Pegu, Atjeh, Kedah en Malakka niet op lengte of breedte wordt gelet. De kooplieden hoeven dus niet met het uitschot te blijven zitten. Daarom is hun verzoek, overgebracht in genoemde brief, en ook nog in die van 19 december 1764, om hen van vergoeding te ontslaan, afgewezen. Eveneens is er niet ingegaan op het verzoek van het bestuur in eerstgenoemde brief om ontheven te worden van de, bij besluit van 24 september 1764 opgelegde, vergoeding van een minder rendement dan $38\frac{3}{4}$ % winst op 166 pakken diverse textiel. Die

waren van de onderhorige kantoren ontvangen tot een waarde van f 41.683 zonder dat ze besteld waren. Er is geschreven [fol. 1453] dat dit bedrag bij eerste gelegenheid in de kas van de Compagnie gestort dient te worden. Bovendien is het verboden om, als een kantoor de bestelde textiel niet kan leveren, die elders te betrekken. In de brief van 14 oktober 1764 meldde het bestuur dat het geen gebruik had kunnen maken van de toestemming om te Pulicat enige al ingepakte textiel van de gemachtigden van de luitenant van de moslims Assan Ina Dauwz over te nemen. Deze verblijft te Batavia. Die gemachtigden waren naar Madras vertrokken. Op verzoek van het bestuur is die toestemming hernieuwd, maar er moet wel goed op gelet worden dat het de textiel betreft die verleden jaar werd aangeboden. Maar het is niet passend en tegen het voorschrift dat het bestuur er volgens zijn brief van 19 december 1764 mee heeft ingestemd [fol. 1454] dat de kooplieden op hun verzoek zonodig beschikbare textiel van goede kwaliteit mochten leveren, in plaats van die met het aantal draden dat besteld was. Er is geantwoord dat, terwijl er al getwijfeld kan worden aan de kwaliteit van de textiel, er volgens eed en plicht conform de bestelling geleverd dient te worden en dat afwijking daarvan door het bestuur vergoed moet worden. Zulke contracten mag men voortaan niet meer sluiten. Voor deze keer is men om het debet van de kooplieden te Pulicat te verminderen zo welwillend geweest goed te keuren dat de opperhoofden daar, boven op de bestelling voor 1764 van zes pakken blauwe, rode en purperen sarassen, een pak, of 10 corge, meer hadden aangenomen. Het verbod van een grotere verwerving dan die was vastgesteld, is evenwel vernieuwd. Van het bestuur te Sadras is opheldering gevraagd [fol. 1455] of voor de textiel die tegen de besluiten van 6 april en 14 mei 1764 van mindere lengte en breedte en draden was, navenant minder is betaald. Deze werd met de Borsselen, Sloterdijk en Kievitsheuvel aangevoerd. Ze bracht f 12.060 minder op, wat vergoed moet worden, als er geen rekening mee is gehouden. Uit de brieven blijkt dat dit werd bevolen, maar niet dat het geld in de kas is gestort. De verzekering van de opperhoofden te Sadras in hun brief van 18 januari 1764 naar Nagapattinam dat ze de schuld van koopman Narnaspa Modely en compagnon met hen zouden afrekenen, is onvoldoende. Het bestuur te Nagapattinam is gevraagd of ze, conform de brief van 28 juli 1764, pagode 500 hadden afgelost. Dat bestuur is opgedragen daar, zoals het verplicht is, goed op te letten. [fol. 1456] Dit betreft ook de vergoeding voor mindere lengte en breedte van textiel uit Bimlipatam en Jagannathpur, die door de kamers Hoorn en Enkhuizen was geconstateerd. Er is opheldering gevraagd waarom het bestuur op 27 februari 1764 de opperhoofden te Sadras heeft toegestaan om samen met de eerste en tweede soort guinees en bruinblauwe baftas ook derde soort voor Nederland te accepteren. Wat meer dan dat werd besteld voor Nederland en Azië is aangenomen, zal in Batavia verkocht worden en de opbrengst onder de 50 % dient door degenen die inkochten, of er toestemming voor gaven, vergoed te worden. In zijn brieven van 28 juli en 14 oktober 1764 voerde het bestuur op verzoek van de kooplieden te Sadras aan dat er in de, in januari en februari 1764 geleverde, textiel reeds een verbetering van de breedte was waargenomen. [fol. 1457] Op die grond werd inschikkelijkheid betreffende de maten en kwaliteit gevraagd. Er is besloten de zaak eerst af te wachten, temeer daar volgens het bestuur de monsters te Sadras bij nameting tweeëndertigste el te smal bleken te zijn. Sinds 1717 waren volgens de aangehechte briefjes de leveranties daar op die grondslag geschied. Bovendien krimpt bij het opmaken en cangieën de textiel steeds iets. Daar is tegen aangevoerd dat het bestuur ook wel weet, en dat in de contracten moet worden vastgelegd, dat de maten daarna, of na het schilderen, juist dienen te zijn. Daarom mag er op grond van die gebrekkige monsters [fol. 1458] geen aanbesteding en acceptatie geschieden. Er is streng bevolen er op te letten dat de monsters juist zijn, dat er als er een tekort is, daarnaar betaald wordt en dat men de ware conditie op de afpakkbriefjes en de facturen aangeeft. De vorige bevelen om alle mindere soorten te vermijden en slechts textiel voor Nederland en Azië met maten en van kwaliteit overeenkomstig de bestellingen te accepteren, is herhaald. Deze keer is evenwel als een gedane zaak geaccepteerd dat de opperhoofden te Sadras acht pakken bruinblauw guinees eerste, tweede en derde soort meer dan de bestelling hebben aangenomen. Dit mag

niet weer gebeuren [fol. 1459] en is, voornamelijk voor de gekleurde doeken, verboden. Evenals het bestuur in zijn brief van 19 december 1764 is men er zeer ontevreden over dat er te Sadras op de bestelling voor 1764 wel 336 pakken te weinig zijn geleverd. De opperhoofden werd bevolen hun plicht te doen en dit te verbeteren. Men is het er mee eens dat het bestuur volgens zijn brief van 28 juli 1764 het bestuur te Palicol heeft geschreven, dat het het voorstel goedkeurt om kooplieden die anderen opruien, voordraagt tot uitsluiting van de handel en daarbij ter vervanging andere kooplieden noemt. De ondervinding leerde meermaals [fol. 1460] dat des te meer kooplieden en participanten er voor leverantie worden toegelaten, er des te minder wordt ontvangen. Dit dient men in het oog te houden en er naar te handelen. Volgens de brief van 14 oktober 1764 was de schuld van de kooplieden en was sers per eind februari 1764 nog f 29.040,-. Het bestuur zag geen problemen dat die bij het eind van de leverantie niet zou worden afgelost, maar in de volgende brief van 19 december werd daar niet meer over gesproken. In dezelfde brief werd bericht dat kooplieden te Jagannathpur de uit Batavia bestelde 53 corge fijn gebleekt extra soort Masulipatnams guinees niet voor een lagere prijs wilden leveren. [fol. 1461] Ze wensten de prijs die de opperhoofden privé hadden toegestaan voor wat in 1763 met de Sloterdijk naar Batavia was gezonden. Wat ze boven de door het bestuur vastgestelde prijs hebben betaald, is hun ter vergoeding opgelegd. De kooplieden accepteerden de deze maal aangeboden verhoging niet en kregen daarop de eerdere verhoging zonder dat het bestuur dat had goedgekeurd. Het bestuur is opgedragen om wat de opperhoofden te Jagannathpur teveel hebben betaald door hen direct in de kas te laten storten en hen duidelijk te maken dat, als ze wederom de vastgestelde prijzen verhogen, maatregelen tegen hen zullen volgen om hen te doen gehoorzamen. Daar het fijn guinees, omdat het te duur is, niet kan worden afgezet, is bevolen niet meer dan wat al werd ontvangen in te kopen, zelfs als de bestelling nog niet geheel is uitgevoerd. Uit de brief van 14 oktober 1764 [fol. 1462] bleek ook dat het bestuur ontevreden was dat er met het schip uit Bengalen uit Jagannathpur maar 350 pakken textiel waren verzonden. Het is opgedragen om de opperhoofden daar aan te sporen tot meer ijver en het verhogen van de prijzen nogmaals te verbieden, daar dit er maar toe leidt dat er nogmaals verhoging wordt geëist. Immers uit de brief van 19 december 1764 bleek dat er voor gewoon fijn, tweede en derde soort, en eveneens voor de oude Compagnies soorten en gewoon guinees meer was betaald en voor het corge hollands fijn guinees wat minder. Hoezeer men ook tegen prijsverhoging is, werd om redenen door het bestuur aangevoerd en omdat de dienaren ter plaatse verzekerden dat zonder dat de handel geheel zou stagneren, werd de prijsverhoging voor de eerstgenoemde textiel geaccepteerd. [fol. 1463] Men verwacht dat het bestuur goed let op mogelijkheden de prijzen te verlagen.)

Voor het overige hebben wij als een goede zaak aangemerkt dat de Masulipatnamse, zoowel als de Jaggernaykpoeramse kooplieden ieder op hunselvs in 't jentiefs met den anderen een verband aangegaan hadden, niet alleen tot de leverantie van de haar toebedeelde lijwaten, maar ook ter voldoening hunner gesamentlijke debet, onder aanmerking dat men in de presente netelige omstandigheden van tijd en zaken niet te voorzigtig kan zijn, en dus alle mogelijke middelen dient uyt te denken en in 't werk te stellen om de Maatschappij voor schade te bevrijden.

Fol. 1463r-v.

(Men is er ontevreden over dat er door onoplettendheid van de opperhoofden op de inkoop te Bimlipatam 67 pakken salempuris voor Nederland ontbraken, of liever dat niet tijdig is gerapporteerd dat de kooplieden weigerden die te leveren. [fol. 1464] Een besluit is uitgesteld totdat de naar Bimlipatam gezonden gecommiteerden hun verslag hebben ingediend. Dit betreft ook een besluit over het verzoek van het bestuur in de brief van 14 oktober 1764 na te laten om het verantwoordelijk te houden voor het niet innen van een aan de gewezen residenten Pieter Abrahamsz. Bronsveld en Jan Visser opgelegde vergoeding. Wel is bevolen dit voor het vertrek van Christiaan van Teylingen te regelen, tenzij er goede redenen werden gegeven om hier vanaf te zien. Ook is gevraagd na te gaan of er nog iets

te verwachten valt van de schuld van de overleden koopman te Bimlipatam Succa Darry Giddy van f 8846. Het bestuur zei daar niets over. In de brief naar Coromandel [fol. 1465] zijn de besluiten van 19 oktober, 27 november en 18 december 1764, alsmede van 29 januari en 8 februari 1765 medegedeeld over diverse vergoedingen en correcties wegens te Batavia met verlies verkochte, te weinig aangevoerde, ondeugdelijke, dan wel naar Coromandel teruggedonden textiel. De betalingen dienen snel te geschieden. Men verwijst naar het afschrift in het Bataviase uitgaande briefboek onder 18 maart 1765, waarin erop wordt gewezen dat de verwerving van textiel in 1764 is teruggelopen en volgens de brief van 19 december 1764 niet meer dan 2405 pakken bedroeg. Dit is $365\frac{3}{4}$ pak minder dan in 1763, toen er ook al een vermindering van $345\frac{3}{4}$ pak was, wat in totaal uitkomt op $711\frac{1}{2}$ pak. [fol. 1466] Het bestuur, de opperhoofden van de onderhorige kantoren en overige dienaren is gezegd dat dit moet verbeteren en dat wie daaraan meewerken rijkelijk beloond en wie dat nalaten streng gestraft zullen worden. Betreffende de schulden van de kooplieden is ernstig geklaagd dat, evenals verleden jaar, de lijst daarvan niet via Ceylon is meegezonden, zodat daar onzekerheid over is. Er is nadrukkelijk bevolen dat verzending na het uitvoeren van de bestelling dient te gebeuren. Nu kan er slechts iets gezegd worden over schulden die in de brieven zijn genoemd. [fol. 1467] Volgens die van 28 juli 1764 bedroegen ze te Pulicat wel pagode 24.868, hoewel in de brief van 14 maart stond dat de schulden door de levering van een goede partij textiel aanzienlijk waren verminderd. Er is geschreven dat er werd verwacht, dat ze na de leveringen geheel vereffend zullen zijn. De schulden die te Sadras ten tijde van het opperhoofd Philippus Jacobus Dormieux zijn gemaakt, bedragen pagode 10.013. Het bestuur probeerde tevergeefs die te innen. Men hoorde te Batavia van de toenmalige secunde te Sadras, Tamerius Canter Visscher, dat hij er als fiscaal bij was gehaald, wat weinig passend is. De kooplieden Madhu Periatnamby Tamboe Chettij en Gundur Bal Chettij beloofden schriftelijk hun schulden in vier jaar te voldoen, waarvan ze reeds pagode 2000 betaalden. [fol. 1468] In de brief van 14 juni 1764 is geschreven dat deze gang van zaken tegen de bevelen was en dat de schulden geheel afgelost moesten worden. Het bestuur beval Dormieux de rest van de schuld van pagode 8013, of f 38.462, te voldoen onder handhaving van de verplichting van de kooplieden. Volgens de brief van 19 december 1764 is dit geschied. Zo is schade voor de Compagnie voorkomen, wat veel beter is dan een vordering op kooplieden. Dat Dormieux zich hiervoor aansprakelijk heeft gesteld, toont aan dat het inderdaad een vordering op die kooplieden was. [fol. 1469] Nu de Compagnie door de betaling geen schade heeft geleden is bevolen om Dormieux bij de inning van zijn vordering op de kooplieden te helpen. Maar daarbij moet wel een tekort op ariaal cherise stenen, dat ten laste van hem was gebracht, verrekend worden. De schuld van Madhu Periatnamby Chettij van pagode 3978 en van Gundur Bal Chettij van pagode 5024 is veel te hoog, zeker daar volgens de brief van 14 oktober 1764 de eerste vanaf eind augustus 1763 in drie maanden maar pagode 650 en de tweede maar pagode 450 aan textiel had geleverd, terwijl ze nadien daarmee zeer traag waren. Daarom is volmondig goedgekeurd dat het bestuur naar Sadras heeft bevolen die schulden te innen en dat het heeft aangegeven, dat het er zeer ontevreden over was [fol. 1470] dat daar een schuld van de blauwververs van pagode 2968 slechts met pagode 45 was verminderd. Maar het bestuur is wel duidelijk gemaakt dat het nuttig en noodzakelijk is ook op de uitvoering van de inning van schulden toe te zien, omdat het daar regelmatig niet van kwam, zodat de Compagnie met de schade bleef zitten. Daar zijn op Coromandel veel voorbeelden van. Daarom is het des te beter dat het bestuur in zijn brief van 28 juli 1764 heeft bericht dat de schulden van de kooplieden te Jagannathpur, die per eind augustus 1763 nog pagode 11.161 bedroegen, tot pagode 968 teruggebracht waren. In die brief werd tot genoegen ook gemeld dat de schulden van de kooplieden en wassers te Palicol, die per eind augustus 1763 f 26.374,- bedroegen, tot f 18.247 waren verminderd. [fol. 1471] Helaas waren de kooplieden te Porto Novo volgens de afrekening per eind augustus 1763 onwillig hun schulden te vereffenen. Het bestuur is geschreven dat men verwacht dat ze daartoe nu waren overgehaald of gedwongen. Een besluit over de schulden en de kwestie

over de gewezen residenten te Bimlipatam, Pieter Abrahamsz. Bronsveld en Jan Visser, is uitgesteld totdat de uitkomst van de daarheen gezonden commissie bekend is. Het voorstel in de schriftelijke verantwoording van Bronsveld, gevoegd bij het besluit van het bestuur van 2 juni 1764, om kapitaalcrachtige kooplieden tot de handel toe te laten, en met name de belangrijke leverancier Satie Naraindu, is niet onaannemenlijk. [fol. 1472] Hij moet dan wel zo solvabel zijn, als Bronsveld hem voorstelt, en moet bereid zijn garant te staan voor de schulden van de andere kooplieden. Daarom is het goed dat het bestuur de afgezonden commissie en de nieuwe opperhoofden Jan Theodorus Pheijffer en Willem Duijneveld heeft bevolen om kooplieden die onvermogen, of onwillig zijn om hun schulden contant af te lossen, of er textiel voor te leveren, voor te dragen tot uitsluiting van de handel en andere vermogende en bekwame kooplieden voor te stellen. Maar het bestuur moet er wel op letten dat in zulke zaken omzichtig wordt gehandeld, daar iedere verandering nog geen verbetering hoeft te zijn. Een besluit over het verzoek van het bestuur in de brief van 28 juli 1764 om ont-heven te worden van vergoeding van de kosten voor landpunten te Bimlipatam is uitgesteld totdat er meer gegevens zijn ontvangen. [fol. 1473] Het bestuur voerde aan dat deze en het opvullen van de walgangen, hoewel deze werken zonder toestemming gebeurden, noodzakelijk waren voor de beveiliging van Compagnies contanten en bezittingen. Bovendien was er slechts nagelaten de kosten te specificeren. Wel is besloten om de gewezen eerste resident Pieter Abrahamsz. Bronsveld dat wat twee vaartuigen bij verkoop minder oprachten dan ze oorspronkelijk waard waren, in rekening te brengen. Het betreft twee vaartuigen van de overleden Compagnies koopman Sicca Wirana. Ook een derde vaartuig dat Bronsveld aan particulieren placht te verhuren en dat verongelukte, wordt hem in rekening gebracht. Bronsveld heeft de belangen van de Compagnie slecht behartigd.)

In de voorgedragene heffing der thollen en geregtigheden van de door de Comp^e gepagte dorpen aldaar, alsmede te Bimilipatnam zelve, door eygene bediendens hebben wij wel geconsenteert, voor zooverre zulx ten voordeeligste voor de Comp^e is. Dog wij hebben ons niet willen uytlaten of men de pagt dier dorpen, en wat daaraan annex is, langer zal aanhouden, of niet. En dierhalven is de dispositie daarover uytgesteld totdat wij, ingevolge ons voorjarig requisit, wegens de eygentlijke gesteldheid dier zaak, en al wat daartoe behoort, de nodige elucidatie zullen hebben bekomen.

Fol. 1473v-1474r.

(In de brief van 28 juli 1764 werd bericht dat er van de oude schulden van kooplieden te Bimlipatam ten tijde van de opperhoofden Gijsbert van Velsen en Jacobus Henricus van Jever niets was terugbetaald. In de volgende brief van 14 oktober stond zelfs dat er wegens armoede niets bij hen te halen viel en dat ze hoofdelijk nog geen duizend gulden konden opbrengen. Daar men zich niet kan voorstellen dat van die schulden van in totaal f 21.881 niets te innen zou zijn, is het bestuur opgedragen de nieuwe opperhoofden te bevelen daartoe hun plicht te doen.)

Wij hebben almeede niet dan met veel tegenzin uyt der ministers brief van den 14^e october 1764 ontwaard dat drie kooplieden, in namen Moepoeddi Chittij Jaya, Tammena Jagoe Naykeloe en Nalla Malla Narsinboeloe, welke tezamen in den debet, ten tijde van de gewezene opperhoofden Apeeng en Bloeme gemaakt, voor een aanmerkelijke somma van f 25.024,18,- participeeren, en dus aan de Comp^e nog ten agteren stonden, zig zo naar Poenemarken, als Visagapatnam en Visianagaram met de vlugt begeven hadden, zonder dat de Engelsche opperhoofden te Visagapatnam deselve op der ministers gedane reclame hadden willen extradereen.

Fol. 1474v-1475r.

(Daar hiertegen weinig gedaan kan worden, is het goedgekeurd dat er volgens de brief van 19 december 1764 bij het Engelse bestuur te Madras is geprotesteerd, dat er maatregelen tegen vluchten zijn genomen en dat genoemde vorderingen op deze kooplieden aan resident Jan Visser in rekening zijn gebracht. Uit de brief van 14 oktober 1764 is helaas gebleken dat de oude Compagnies koopman [fol. 1476] Kistna Panda Isanda bij zijn overlijden een

schuld van f 35.242 heeft achtergelaten en dat er geen enkele kans is dat die geïnd kan worden, doordat ze onder Gijsbert van Velzen en Jacobus Henricus van Jever is ontstaan. Daarom, en om de boeken op te schonen, is toegestaan deze vordering af te schrijven. Maar over de schulden van de nieuwe kooplieden en de reeds ingeboekte 8000 pagoden voor de textiel die bij de inval van de Marathas was verbrand, werd nog geen besluit genomen. Dit is ook het geval met de kosten voor de bouw van het fort te Bimlipatam. Het begrote bedrag van f 14.158 werd met f 8732 overschreden. De residenten Pieter Abrahamsz. Bronsveld en Carel Lodewijk Hagemester voerden dit bedrag op als onkosten die bij de zogenaamde omsingelen van dat kantoor in 1761 zijn gemaakt. Tenslotte mag er ropia 663 $\frac{3}{4}$ die de overleden Hagemester wel voor de goederen van de gevluchte tolk en brahmaan heeft ontvangen, maar niet heeft ingeboekt, afgeschreven worden. De berichten van de naar Bimlipatam gezonden gecommiteerden, zowel als van [fol. 1477] de nieuwe opperhoofden worden afgewacht. Gelukkig betaalden de gewezen residenten daar ropia 5921 terug die ze op eigen gezag in contanten en in de vorm van geschenken aan de vorst en diens moeder gaven, en vergoedden de vroegere residenten Bronsveld en Hagemester de Compagnie ropia 9300 die ze aan een zekere Gopoe gaven. Dit bedrag diende om een vordering die de overleden vorst Ananda Rasu op de gewezen residenten Jan Aping en Frederik Willem Bloeme zou hebben, af te betalen. Op bevel van het bestuur was het door hen reeds in de kas gestort. Hun verzoek om van deze vergoeding ontslagen te worden is afgewezen, maar Bronsveld en Hagemester zullen van de Compagnie wel alle hulp krijgen om hun geld van genoemde vorst en Gopoe terug te krijgen, omdat ze door de duistere streken van hun inlandse dienaren in dit parket zijn geraakt. Daarbij mag de Compagnie geen nadeel ondervinden. [fol. 1478] Pas nadat de gecommiteerden verslag hebben uitgebracht over de inning van de oude schulden, zal er een besluit over de nieuwe verstrekkingen aan de kooplieden genomen worden. Ook kon men nog geen besluit nemen over het bericht in de brief van 14 oktober 1764 dat er onder de nieuwe verstrekkingen aan de kooplieden van f 66.152,- zich een bedrag van f 28.175 ten laste van koopman Sicca Wirana bevindt. Dit betrof 6 $\frac{1}{2}$ pak bethilles en 21 pakken guinees gebleekt die in 1761 uit Nagapattinam naar Bimlipatam waren teruggezonden en waarvoor die koopman was gedebiteerd, terwijl het onduidelijk was waar die goederen gebleven waren. Het bestuur is voorgehouden dat dit verdacht is. [fol. 1479] Daarbij komt nog dat in de verantwoording van resident Pieter Abrahamsz. Bronsveld, gevoegd bij het besluit te Nagapattinam van 2 juni 1764, over terugzending van 86 pakken guinees wordt gesproken. Aan de andere kant verklaart Bronsveld in zijn verantwoording dat hij en Hagemester de kooplieden hadden toegestaan textiel naar elders te verzenden, omdat ze te Bimlipatam niet verkoopbaar was. Sicca Wirana was voor zijn deel gedebiteerd, maar het schip waarmee de goederen werden verzonden, was door tegenwind en ongelukken niet aangekomen en deze post bleef zo door het onvermogen van de kooplieden staan. Dit is een bewijs van willekeurig en strafbaar handelen. [fol. 1480] Er hadden daartegen wel passende maatregelen genomen kunnen worden, maar een definitief besluit werd uitgesteld totdat een rapport van de gecommiteerden is ontvangen. Dit is ook het geval met pagode 6038 die naast wat hij in voorraad had, aan de leverancier Ankoel Panda Kistnama is verstrekt. Ook is er ernstig ongenoegen geuit dat er geen opgave is gedaan van de werkelijke schulden, hetzij goede, dubieuze dan wel slechte, waar zij verantwoordelijk voor zijn. [fol. 1481] Volgens de lijst die in 1763 werd verzonden, is er te Porto Novo f 15.128 aan dubieuze schulden en te Jagannathpur f 5137. In de brief van 14 juni 1764 is navraag gedaan en in het antwoord van 14 oktober 1764 wordt gemeld dat ze geheel desperaat zijn. Dat deze vorderingen aanvankelijk geheim zijn gehouden verdient een zware straf, en de aftredende gouverneur en raad zou zelfs de vergoeding ervan opgelegd kunnen worden. Men zal echter lankmoedig zijn. De schuld te Porto Novo ontstond al in 1740, toen de logie door de Marathas werd geplunderd, en is mede veroorzaakt door verlies van textiel die door koopman Wenga Dasselam Mudaliyar was geleverd. Deze was daarvoor in hechtenis genomen, maar hij was geheel niet in staat zijn schuld af te lossen. [fol. 1482] De schuld te Jagannathpur is van vier kooplieden en

ontstond onder de overleden resident Dirk Vrijmoet, die evenmin als deze vier kooplieden iets heeft nagelaten. Daarom zijn deze twee vorderingen op verzoek van het bestuur afgeschreven, maar er is wel streng bevolen om alle schulden van kooplieden jaarlijks samen met de lijsten via Ceylon precies te vermelden. Bovendien moet er elk jaar een memorie van alle schuldenaren, en ook van de openstaande vergoedingen, gestuurd worden, zodat is na te gaan of alle voorschriften zijn nagekomen. Tot besluit van deze netelige kwestie [fol. 1484⁷] kon men niet nalaten het bestuur onder ogen te brengen dat er, ondanks herhaalde aandrang, nauwelijks schulden zijn geïnd. Uit de lijst van nog openstaande posten, gevoegd bij de brief van 14 oktober 1764, die ook nog onvolledig was, is gebleken dat er per eind augustus 1763 nog het grote bedrag van f 702.296 aan schulden van kooplieden open stond. Bovendien ontbreekt een opgave van de schulden over 1764. De ordinaris raad en aantredende gouverneur en directeur [fol. 1485] Pieter Haksteen is daarom in de brief van 18 maart 1765 opgedragen om direct na zijn aankomst onderzoek naar de schulden te doen. Wie zich aan nalatigheid hebben schuldig gemaakt, moeten de vordering in de kas storten. Die te Nagapattinam moeten vergoed worden door gouverneur Christiaan van Teylingen en de gemachtigden van de opperkoopman en gewezen secunde en hoofdadministrateur David Coenraad Vick, en die op de buitenkantoren door de opperhoofden en secunden daar. De twee eersten verleenden de voorschotten buiten de raad om. Helaas bleek uit de ontvangen brieven dat de afzet van goederen voornamelijk op de zuiderkantoren, maar ook in het noorden, in het laatste jaar aanzienlijk is teruggelopen. [fol. 1486] In de brief van 19 december 1764 werd gemeld dat de verkoop in 1763/64 maar f 571.934 heeft opgebracht, wat f 18.526 minder is dan in het voorafgaande jaar. Als dit zo doorgaat dan wordt Coromandel een verliespost. Daartegen zijn de nodige aanbevelingen gedaan. Het doet de koopman plezier, als hij deugdelijke waren krijgt en geen bedorven, of oude producten. [fol. 1487] Maar dat was veelal niet het geval en het is vreemd te hebben gemerkt dat er in Coromandel goederen, zelfs specerijen, waren die, zonder dat dit was gerapporteerd, al jaren in de pakhuizen hadden gelegen. Er was geen enkele poging gedaan ze te verkopen. Om schade en nadeel te voorkomen is op 4 maart 1765 besloten om ze voor de geldende prijs te verkopen. In de uitgaande brief van 18 maart zijn ze gespecificeerd. Uitgezonderd zijn een partij Hollands koper in hoepen, rood plaatkoper en 1000 lb wilde Timorse kaneel [fol. 1488] die naar Batavia gezonden moeten worden. De specerijen vallen daar niet onder. Wat de goederen voor Nederland minder dan 75% opbrengen en die voor Azië minder dan 50%, moeten de pakhuismeesters en administrateurs die ze hebben bewaard of aangenomen, vergoeden om schade en winstderving te voorkomen. Het betreft de nalatenschap van de in 1763 overleden eerste pakhuismeester Anthony Bonck, de in 1761 afgetreden tweede pakhuismeester Jan Dideric Severin, de sinds 1761, maar onlangs afgetreden, hoofdadministrateur David Coenraad Vick en tenslotte de sinds 17 juni 1763 als opvolger van Bonck provisioneel aangestelde en later bevestigde eerste pakhuismeester Louis Filletas. De schade door lang liggen en indroging van de nootmuskaat en foelie over 1760 tot en met 1762 en de winstderving moeten ze vergoeden met de mogelijkheid daartegen bezwaar te maken. [fol. 1489] Zij dienen dan aan te tonen dat ze de raad hadden ingelicht over de onverkoopbaarheid en het lang blijven liggen en dat ze daartegen bezwaar hadden gemaakt. Op de onderhorige kantoren moet men de voorraad specerijen uit 1760 tot en met 1762 eveneens ten laste van de desbetreffende opperhoofden en secunden brengen. Een voorraad van 15.100 lb ijzer te Sadras en 66.665 $\frac{1}{4}$ lb Perzische koperwerk en 7501 $\frac{1}{2}$ lb katoen, die onverkoopbaar te Bimlipatam ligt, moet voor de geldende prijs verkocht worden. De schade en de winstderving ten opzichte van het vastgestelde rendement dient men het bestuur daar in rekening te brengen. De voorraad van 333 $\frac{3}{4}$ lb rood staafkoper te Jagannathpur moet evenwel naar Batavia gezonden worden, terwijl 31169 lb onverkoopbare benzoë voor de geldende prijs verkocht moet wor-

---

17 In de nummering is 1483 overgeslagen

den. Men dient de opbrengst te vermelden, waarna daarover een besluit wordt genomen. De opperhoofden hadden [fol. 1490] het bevel uit 1762 deze benzoë te verkopen niet opgevolgd. Als het te Coromandel geen redelijke winst oplevert, mag het bestuur 17615 lb zink en 27870 lb zeuglood, dat te Nagapattinam en onderhorige kantoren in voorraad is, of wat daar nog bij de ontvangst van de brief van 18 maart 1765 bij is gekomen, met de Kattendijke naar Bengalen zenden. Er is in de brief van 14 oktober 1764 met tegenzin gelezen dat met inlandse vaartuigen uit Kedah te Porto Novo een aanzienlijke hoeveelheid kruidnagels was aangevoerd. De resident daar berichtte dat die al naar gelang de kwaliteit tussen pagode 12 tot 20 de man van 24 lb was verkocht. Het bestuur kan zulke aanvoer niet beletten en beval de resident slechts meerdere aanvoer direct te melden. [fol. 1491] Dit is goedgekeurd en er is bovendien bevolen om zoveel mogelijk na te gaan hoeveel er werd aangevoerd, aan wie het is verkocht, en of het door de Engelsen naar Europa is vervoerd, dan wel in Azië werd verkocht. Uit de brief van 19 december 1764 bleek dat de voorraden op alle vestigingen in Coromandel samen op de genoemde data f 1.680.356 hebben bedragen. Naast wat reeds in de generale missive van 8 mei 1765 is gerapporteerd, is er op een bestelling van rsd 700.000, of f 1.680.000, aan goud niet meer dan f 1.205.614 geleverd. Daar het voldoende voor inkoop van textiel voor Europa en Azië was, is er, zoals hierboven gespecificeerd, aan koopwaar en wat verder in rekening is gebracht maar voor f 316.135 naar Coromandel gezonden. Wegens geringe afzet te Batavia en elders is de bestelling voor Azië in 1766 gering. [fol. 1492] Wegens gebrek te Batavia is op 5 maart 1765 besloten om de toestemming van verleden jaar om geld op assignatie aan te nemen ingetrokken, maar er moeten wel zoveel mogelijk duiten worden verworven en naar Batavia gestuurd. Er is daaraan en ook op Java's Oostkust gebrek. Over de munt is niet veel op te merken. Gelukkig bleek uit het rapport bij de brief van 19 december 1764 dat er voor de eerste maal geen verschil tussen het essaai te Batavia en Coromandel is geweest.)

Dog 'tgeen ons egter in 't oog is gelopen bestaat daarin dat de ministers ten dienste van de munt aldaar in 't maken van mattam, een parthij zelve ter quantiteyt van marcq 7776,4½ van 11 penningen ,of 700 cheer, van particulieren ingekogt hadden tegens f 36 ider cheer, als uitkomende tegens 72 stuyvers de reaal. 'Twelk, als veel te duur zijnde, door ons voor het vervolg g'interdiceerd is, en waartegen wij de ministers gelast hebben 'tzelve bij benoedigtheid van hier te vorderen.

Fol. 1492v-1493r.

(In zijn brief van 28 juli 1764 meldt het bestuur dat de opbrengst van de pachten te Palicol in 1762/63 f 3271 meer is geweest dan in het voorafgaande jaar en, na aftrek van de uitgaven, op f 1921 was uitgekomen. Het is goedgekeurd dat de opperhoofden hierom geprezen zijn. In de brief van 14 oktober 1764 wordt gesproken van de ernstige schade die de pachters van Compagnies dorpen vallende onder Nagapattinam in 1763 door de zware hitte hadden geleden. Om de redenen die het bestuur reeds in zijn brief van 7 april 1764 noemde, is toegestaan om hen te ontslaan van 246.580 maten te weinig geleverde nely, van de helft van een tekort van 37251 maten klein gewas, of wel 18.625½ maat, en van 858 pardau en 6 fanum, of f 1717 in constanten. Maar aan de genomineerde gouverneur en directeur raad ordinaris Pieter Haksteen is toegestaan [fol. 1494] om te bedenken hoe door een veiliger verpachting zulke schade is te voorkomen. Met tegenzin las men in de brief van 19 december 1764 dat de pachten en domeinen te Nagapattinam bij de veiling van eind augustus voor 1764/65 niet meer dan pagode 8396, of f 40.304, en dus f 11.236 minder dan het voorafgaande jaar, hadden opgebracht. Die te Palicol brachten maar f 2482 op. De verpachting van de dorpen en gehuchten onder Pulicat bracht gelukkig per eind augustus 1764 voor drie jaar een onveranderd bedrag van pagode 1000, of f 4800,- op. De kosten voor reparatie van de vaartuigen te Coromandel waren met f 20.499 vrij hoog. [fol. 1495] Er is aangedrongen op spaarzaamheid, maar het bedrag is wel afgeschreven. Daar aan de beloofde drie vaartuigen met het rechtstreeks zenden van de Nachtegaal en de Papegaai via Malakka in het vorige jaar nog één ontbrak, is de sloep Walvis gezonden. Het bestuur klaagde luid over de

slechte nootmuskaat die het vorige jaar met de Giessenburg werd aangevoerd. Volgens een meegezonden justitiële verklaring voor de fiscaal was ze voor het grootste gedeelte vermolmd, verdord en onverkoopbaar. De toegezonden monsters bleken echter bij bezichtiging in de vergadering de gebruikelijke goede magere noten te bevatten die de kooplieden niet onbekend waren. [fol. 1496] Het bestuur is de ongegrondheid van zijn klacht onder ogen gebracht en het is aangespoord zijn best te doen voor verkoop met de gebruikelijke afschrijving. Men zal geen andere soort gaan sturen en het rapport van de keuring op 7 maart 1765 is naar Coromandel gestuurd. Er is al vaker geklaagd over de slordige behandeling van het naar Batavia gezonden stof en gruis van specerijen. Dit was weer het geval met een partij die met de Vrouwe Elisabeth werd aangevoerd. Daarom is bij besluit van 6 december 1764 Coromandel als goede specerijen en tegen de verkoopprijs aangerekend het ondergewicht van 49 lb op 1251 lb stof en witte blaadjes van foelie, van 73 lb op 3794 lb verpulverde noten en van 80 lb op 1844 lb kruidnagels. Ze komen ten laste van de verpakkers en verzegelaars. [fol. 1496¹⁸] Dat zal tot meer oplettendheid leiden. Op 11 december 1764 werd na klachten van de gezagvoerders op de Giessenburg, Thijs Fierman en Jan Berg, besloten het bestuur te bevelen om met de nieuwe schalen, balansen en geëikte gewichten uit Batavia de nog aanwezige kistjes met Japans staafkoper, die met dat schip en de Vrouwe Elisabeth zijn aangevoerd, na te wegen. Daarvan moet een beëdigde verklaring opgestuurd worden en het bestuur dient na te gaan of de ondergewichten van jaren achtereen juist of frauduleus waren. De genoemde schipper en opperstuurman schreven ze aan de ondeugdelijkheid van de weegschalen toe. Zij moeten ook de bewering in hun klacht dat de kruidnagels al voor het wegen gewand worden, nader toelichten en aangeven hoeveel vuilnis er dan al uitkwam. [fol. 1497] Dit mag niet meer gebeuren, omdat er te veel verlies ontstaat, doordat de kroontjes er vanaf gevallen waren. Een te grote afschrijving op nootmuskaat en kruidnagels moet vergoed worden. Bovendien werd het bestuur bevolen om het bestuur te Palicol twee kayirutouwen die rafelig waren geworden en reeds verkocht hadden moeten zijn, voor de verkoopprijs te laten voldoen. Ook moet dit bestuur de kosten van 282 el divers Hollands fluweel en van een rol Persiaans fluweel, die door lang liggen verstikt en ongeschikt als geschenk waren geworden, in de kas storten. Het had er beter voor moeten zorgen. Deze textiel kan het bestuur dan terugkrijgen. De vroegere secunde en hoofdadministrateur David Coenraad Vick voerde futiele en ongeloofwaardige redenen aan voor de late zending van de hoofd- en negotieboeken met bijlagen van 1761/62. [fol. 1498] Er is herinnerd aan de bevelen voor het opmaken en verzenden daarvan. De huidige hoofdadministrateur en negotieboekhouder is er op gewezen dat de boeken aan het eind van het boekjaar gesloten moeten worden om ze in januari via Ceylon naar Batavia te kunnen zenden. Men bracht de vorige bevelen voor het houden van de negotie- en soldijboeken, speciaal artikel zeven van de aanvulling van 19 oktober 1753, in herinnering. Voor de zekerheid werd daarvan weer een exemplaar verzonden. Tevens is een opmerking gemaakt over de late ontvangst van de Coromandelse negotieboeken over 1762/63 pas bij de brief van 14 oktober 1764. Daaruit bleek dat de voordelen op verkoop maar f 645.675 en de ontvangsten f 98.815 zijn geweest. [fol. 1499] Dat maakt samen f 744.490, terwijl de uitgaven f 554.789 waren. Het laatste is wel f 11.425 minder dan het voorafgaande jaar, maar de winsten op verkoop bedroegen wel f 166.536 minder. Hoewel de ontvangsten f 12.699 meer waren, zet dat geen zoden aan de dijk. Trekt men de uitgaven af van de inkomsten, dan is het positieve saldo slechts f 189.701. Het bestuur is er op gewezen dat dit nadelig is en dat bovendien de vooruitzichten voor 1763/64 slecht zijn met een vermindering van inkomsten op verkoop van goederen van f 18.526. Er is aangespoord dit te verbeteren, waarbij niet wordt getwijfeld aan de ijver van de benoemde gouverneur en directeur Pieter Haksteen. [fol. 1500] Het is lovenswaardig dat volgens de brief van 14 oktober 1764 de voorraden per eind september 1764 te Nagapatti-

---

18 Twee folio's zijn als 1496 genummerd.

nam en Pulicat uit $86\frac{1}{2}$ last rijst en 1467 last nely bestonden. Conform de voorschriften is dit genoeg voor vier jaar. Bij lage prijzen dient men de voorraden aan te vullen, zodat ook Ceylon kan worden bevoorraad. Volgens de brief van 19 december 1764 is de totale voorraad buskruid te Nagapattinam en de vestigingen te Pulicat, Sadras en Bimlipatam per eind augustus 1764 155.887 $\frac{1}{2}$ lb. Men moet het daarop houden, hoewel de memorie van bezuiniging niet meer dan 100.000 lb toestaat. De brief van 28 juli 1764 meldt dat er te Naore 60 zakken salpeter voor $18\frac{1}{4}$ pagode de bahar van 480 lb zijn ingekocht, maar dat daarop bij raffinage 33 % verlies werd geleden. [fol. 1501] Daarbij moet zijn vergeten dat deze prijs op f 18,5,- de 100 lb uitkomt, wat bij een verlies van eenderde een prijs van f 24,6 $\frac{2}{3}$,- de 100 lb betekent. Dit is ver boven de toegestane prijs van f 20 à f 21 de 100 lb, wat deze maal, omdat deze springstof nodig was, is geaccepteerd. Men moet voortaan beter opletten. De drie ontvangens monsters van salpeter uit Pulicat, Mogalturru en Motupalli werden apart geraffineerd, waarbij de twee eerste een verlies van respectievelijk 55 en 50 % gaven. De prijs wordt daardoor te hoog en daarom moet verder van inkoop afgezien worden. De salpeter uit Motupalli kost niet meer dan pagode 3,4 $\frac{3}{8}$, of f 15,4,8. [fol. 1502] Met de onkosten is dat f 16,9,- de 100 lb en bij het verlies van 48 $\frac{3}{4}$ % komt dat, met alle onkosten meegerekend, op slechts f 23,16,15. Dat is zelfs iets minder dan in Bengalen en omdat ze in Coromandel, zowel als te Batavia goed werd bevonden is toegestaan zoveel salpeter, als voor eigen gebruik nodig is, in te slaan. Nadat er daarheen monsters zijn gestuurd, mag er ook voor Ceylon worden ingekocht wat men vandaar bestelt. Maar het is voorbarig dat de opperhoofden te Jagannathpur zonder keuring vooraf de kooplieden te Machilipatnam een voorschot van pagode 600 op leverantie van salpeter hebben gegeven. Het eventuele verlies daarop moeten ze vergoeden. Maar het is goed dat het bestuur de residenten te Palicol op hun verzoek [fol. 1503] heeft opgedragen bij de regent van Mogalturru vrijdom van tol op de uitvoer van daar gekochte salpeter te verkrijgen, mits die beter is dan het te Batavia ontvangen monster. Voor huishoudelijke zaken wordt verwezen naar de resoluties van de vergaderingen en de algemene brief naar Coromandel van 18 maart 1765.)

De mhoor en heydensch regeering, waaromtrent wij uyt der ministers advisen alweder met leedweesen bespeurt hebben de op nieuw bedreevene vexatiën en geweldenaarijen door dese en geene der inlandsche regenten, en waaronder den zoozeer bekenden prins Visia Ramarasoe wel de voornaamste hoofdrol gespeelt heeft. En wel eerstelijk na 't vermelde bij brief van den 28^e julij 1764, mits de invasie van het dorp Bimilipatnam ter zijner ordre op den 3^e januari 1763 door zijnen veldheer den Siccacolsen nabab, die naderhand genoemd werd Ibrahim Beek, met een leger van 3000 man, zo te voet als te paard, ter opeyssching niet alleen van de toen aanstaande pagt en recognitiepenningen, of ropias 20.570, item 750 ropias voor het soubaschap van Siccacol, maar ook van nog 10.000 gelijke ropijen van 's Compagnies kooplieden Wissiap Errom en Daat Cherom Erray. Met dat gevolg dat zij opperhoofden, onaangezien alle gedane minnelijke vertogen en ernstige protestatien om dien veldheer van zijnen ongefundeerde en ten eenemaal onbillijke pretentiën te doen afzien, eyndelijk, na veele gepleegde impertinentiën en brutaliteyten door zijn volk, waardoor veele, zo dienaaren als ingezetenen, zig in de logie begeeven en weder andere de vlugt uyt 't dorp genomen hadden, haar wel genoodsaakt hebben gevonden, ter vermijding van alle verdere hostiliteiten, de voormelde geëyschte somma, onder behoorlijke caul en verkreegene quitantiën, voor reekening van den prins, in afkorting der toen aanstaande jaarige pagtpenningen der Bimilipatnamse dorpen en soutpannen, onder de approbatie der ministers af te geeven, zonder dat dien veldheer nog vandaar had willen vertrecken voor en alear hij van 's Compagnies coopliden 1500 en de aldaar zijnde bediendens 1200 ropias tot geschenk bekomen hadde.

Fol. 1503v-1505r.

(Het bestuur concludeerde in zijn vergadering van 13 april 1764 dat er tegen zulke afpersing weinig te doen is. Maar daar het geld zonder toestemming van het bestuur werd betaald, besloot het deze betaling voor rekening van de dienaren ter plaatse te laten. Daar

is de Hoge Regering het niet mee eens, omdat er door het bestuur niet is nagegaan of deze zaak niet op een gunstiger wijze te regelen was geweest. [fol. 1506] Als dat echt niet het geval is geweest, dan zouden de residenten ter plaatse voor de betaling verantwoordelijk kunnen worden gesteld. Er wordt pas een besluit genomen, nadat de gevraagde inlichtingen zijn ontvangen. Dit is ook het geval met de kwestie van de tijdelijke residenten te Bimlipatam, secunde Jan Visser en boekhouder Adam Godlieb Henk, met de veldheer Ibrahim Beg. Volgens het besluit van het bestuur van 18 juni 1764 eiste deze begin maart 1763, nog geen twee maanden na de ontvangst van bovengenoemd geld, nog eens ropia 10.000 onder voorwendsel dat de kooplieden van de Compagnie, dat aan zijn vorst beloofd zouden hebben. Die veldheer was opnieuw voor Bimlipatam verschenen met wel 4 à 5000 man. [fol. 1507] Na onderzoek bleek die belofte niet gedaan te zijn en de residenten verklaarden dat de kooplieden de gevraagde som niet konden opbrengen, omdat ze nog een grote schuld aan de Compagnie hadden. Ibrahim Beg verklaarde dat hij er zelf wel aan zou komen en naderde met zijn troepen tot onder het geschut van het fort, waarop hij, zonder zich te storen aan enige schoten met los kruut, het dorp plunderde en 90 stuks textiel op de bleek weghaalde.)

Ja! zelfs zijne standaards planten bezijden het fort. Des de gedagte residenten, geene andere uytkomst ziende en zig ter defensie schickende, met het canon hadden beginnen te schieten, en daarmede van 's morgens ten agt tot 's agtermiddags ten vijf uren gecontinueert hebbende, was hij zodanig begroet geworden dat hij eyndelijk genoodsaakt was geweest den aftogt van het fort te blasen en met zijne krijgsmagt te retireeren.

Fol. 1507v.

([fol. 1508] Het bestuur keurde in zijn besluit van 18 juni 1764 enerzijds de geweldadige verdrijving van de vorst af, maar het constateerde anderzijds met tevredenheid dat hij na veel bravoure ten slotte het hazenpad had gekozen. Zijn brutale aanslag op de beurs van de Compagnie was weliswaar beteugeld, maar de residenten waren met weinig overleg opgetreden en deze kwestie had op een gematigder manier geregeld kunnen worden. [fol. 1509] Daarom had het bestuur het optreden van de residenten afgekeurd, maar dit rust op losse grond. Bovendien meende het dat, als de kooplieden geen ropia 10.000 aan de regent hadden beloofd, er eerst bij hem geklaagd had moeten worden, voordat naar de wapens was gegrepen. Bovendien had deze via de toegezonden tolk en brahmaan doen weten dat hij geen bevel had om een geschil met de Compagnie te krijgen. De residenten waren dus de aanval begonnen, maar daar hun optreden niet geheel afkeurenswaardig is, werd een besluit over deze aanval en het eerder betaalde geld uitgesteld. [fol. 1510] Het bestuur is opgedragen om de residenten ter verantwoording te roepen. Het moet aangeven hoe de residenten hadden moeten handelen en had hen daarna naar Batavia moeten sturen. Bovendien moet het uitleggen hoe de betaling vermeden en de aanval op Bimlipatam zonder nadelige gevolgen opgevangen of voorkomen had kunnen worden. De bij deze actie gebruikte goederen, de op de blekerij verloren textiel, samen t.w.v. f1114, de onkosten en wat uit de pakhuizen werd verstrekt, samen voor f 759, moeten tot nader orde in de boekjes vermeld blijven. De derde kwestie betreft volgens de brief van 19 december 1764 de invasie door de vorsten Visia Ramarasu en Sita Ramarasu met Ibrahim Beg en de interim gezagvoerder van Penukonda Nadam Pillai Murturasu [fol. 1511] in het district rond Palicol en de dwingelandij tegenover Compagnies opperhoofden daar. Zij hadden, ondanks een gift van 24 el laken en de tocht van Compagnies tolk naar het leger, een geschenk en een begroeting van de beide eerstgenoemde vorsten door secunde Camper vergezeld van Companies tolk en brahmaan niet kunnen vermijden. Ze waren daarmee echter niet tevreden gesteld.)

Also den tweeden prins Sitta Ramarasoe zig vervolgens niet ontsien hadde om in geselschap van den Pitta Poersen regent, onder een escorte van 2 à 3000 man, te Palicol te verschijnen en de residenten de novo te dwingen van haar niet alleen na den gebruyke te ontfangen en te beschenken, maar ook nog bovendien, met het aangebodene niet te vreden zijnde, telkens meerder begeert, ja! haarselvs geordonneert had de pakhuysen te openen, onder bedreyging van in het tegendeel daartoe geweld te zullen gebruyken.

Zoodat de opperhoofden, daartoe wel genoodsaakt zijnde, hij prins dan ook het grootste gedeelte van de daar binnen geborgene druiven, handgranaten en schutleepels door zijn volk daaruyt hadde doen wegbrengen en ook reets ordre gegeven om twee daarin zijnde metale veldstukjes insgelijks te vervoeren.

Fol. 1511r-1512r.

(Na de protesten was Sita Ramarasu, naar hij zei uit vriendschap voor de residenten, tevreden met één veldstuk. Anders had hij die twee, en ook nog vier ijzeren stukken staande buiten de logie, wel meegenomen. Hij dreigde dat de residenten zich daartegen maar niet moesten verweren, als ze Compagnies dorpen niet aan groter gevaar wilden blootstellen. Het bestuur betoogde in gemelde brief dat er tegen deze gewelddaden weinig met succes te doen was, en het hoopte dat men er verder van bevrijd zou blijven. Het besloot het optreden van de opperhoofden in deze verdrietige zaak goed te keuren en beval om na het vertrek van deze vorst de boskopp¹⁹ met de veiliggestelde textiel en de overige bezittingen van de Compagnie terug te halen en elk het zijne ten spoedigste te overhandigen. [fol. 1513] Daar al deze gewelddaden maar ondergaan moesten worden, zijn al deze besluiten en maatregelen goedgekeurd, maar in voorkomende gevallen moet men blijven aandringen op teruggave van kanonnen en verdere ammunitie. Deze zaak gaf aanleiding eens na te gaan wat er aan voorraden en manschappen op de buitenkantoren was. Tot uiterste bevreemding bleken er te Palicol per eind augustus 1763, naast de twee metalen stukjes van 1½ lb en de vier ijzeren kanonnen van 8 lb, wel voor f 788 aan ammunitie en f 733 aan wapenkamergoederen te zijn, waaronder 42 snaphanen, 54 houwers en degens en verscheidene andere goederen. Met slechts twee Europese opperhoofden en twee schrijvers is dat totaal overbodig. Daarom is bevolen [fol. 1514] uit Palicol, alsmede uit Cuddalore, Porto Novo en Machilipatnam, al het overbodige grove en kleine schietgerij weg te halen en elders te brengen, waar ze nuttiger zijn, dan wel naar Nagapattinam. De voorraden aan handelswaar en andere goederen moeten zo klein mogelijk worden gehouden. Het is aan te bevelen dat de aankomende gouverneur Pieter Haksteen, indien er gelegenheid voor is, Palicol en andere buitenkantoren persoonlijk gaat inspecteren en beveelt welke goederen er nodig zijn, dan wel naar Nagapattinam of elders gezonden dienen te worden. Haksteen kreeg daar toestemming voor, al was het maar [fol. 1515] dat hij het ene jaar de zuidelijke en het andere de noordelijke kantoren zou bezoeken. De geschenken in 1763/64 t.w.v. f 16.432 bij inkoop en f 21.241 bij verkoop zijn ingeboekt. Vergeleken met het voorafgaande jaar waren deze posten bij inkoop f 9312 en bij verkoop f 10.755 hoger, doordat er tweemaal, zowel bij de komst van de oude vorst van Thanjavur met zijn hofdignitarissen te Tiruvalur, als na diens overlijden bij de opvolging van de jonge vorst, geschenken zijn aangeboden. Die bedroegen f 10.442 bij inkoop en f 11.602 bij verkoop. Er is ernstig op aangedrongen geen nodeloze giften te doen, zoals te Bimlipatam voor f 507 en te Pulicat voor f 127. Wat daar teveel was gegeven hebben de dienaren daar op bevel van het bestuur weer in de kas moeten storten. Het bedrag van f 39.898 voor timmerwerk in 1763/64 [fol. 1516] is vrij hoog en is slechts goedgekeurd op voorwaarde dat de aantredende gouverneur Pieter Haksteen controleert of de reparaties aan het kasteel en Compagnies woon- en pakhuizen zijn geschied en wel op een degelijke manier. Uit de geheime briefwisseling van gouverneur Christiaan van Teylingen met Ceylon bleek dat hij met manschappen en geld heeft geholpen. Het betreft f 80.916 voor de officieren die wijlen gouverneur Lubbert Jan van Eck naar Coromandel heeft gezonden om die troepen te werven en te betalen. Dit is goedgekeurd. Gouverneur Haksteen is opgedragen om met Ceylon te blijven corresponderen [fol. 1517] over de behartiging van Compagnies belangen daar.)

Mitsgaders teffens aangeschreeven om ons van seekere wormbakjes, waarvan d' Edele Van Teijlingen bij een zijner aparte brieven gewag maakt, zijnde een nieuwe uytvin-

19 Boskoppen, bootkoppen, bootslieden.

ding van inlandsche patroontassen, die te Nagapatnam op de wapenkamer voor niet minder dan 10 à 12 fanums 't pees konden aangemaakt werden en egter door seeker Fransch officier Labeaume aangenomen waren tegens 4 fanums het stuk te besorgen, een monster herwaards te senden met melding van de prijs, waarop een ider te staan komt.

Fol. 151r.

(Naar aanleiding van de brief van 20 januari 1764 naar Coromandel wordt, op de voorstellen van gouverneur Van Teylingen in zijn aparte brief van 28 juli 1764 en eerdere berichten voor verbeteringen en bezuinigingen, slechts opgemerkt [fol. 1518] dat de uitslag van de aanbesteding te Palicol van geschilderde doeken voor Nederland en Batavia wordt afgewacht. Dit moet de situatie voor de schilders verbeteren. Tevens wordt een besluit over het voorstel van het vroegere opperhoofd te Bimlipatam Pieter Abrahamsz. Bronsveld om de daarbij horende dorpen, de mond van de rivier en de zoutpannen in bezit te nemen uitgesteld. Het bericht van de daarheen gezonden gecommiteerden en van de nieuwe opperhoofden wordt afgewacht. Men is zeer tevreden dat volgens de brief van 28 juli 1764 gouverneur Christiaan van Teylingen het dure korps Franse troepen te Nagapattinam heeft afgedankt. In één van twee aparte brieven van 14 oktober 1764 spreken deze en hoofdadministrateur Henricus Leembrugge over een prijsverlaging van het Japans staafkoper. [fol. 1519] Dat was in de rondschrijfbrief van 24 mei 1764 toegestaan. De andere ging over het geheime onderzoek in de zaken van de ontslagen opperhoofden Bronsveld en Jan Visser. In de eerste wordt gezegd dat verlaging van de prijs van Japans staafkoper geen grotere afzet zal opleveren. Daarom is de aantredende gouverneur Pieter Haksteen en hoofdadministrateur Leembrugge in een aparte brief opgedragen de prijs in de brief van 10 juli 1763 te handhaven, namelijk 8 % beneden de voorafgaande, die volgens de brief van 19 december 1764 een winst van 177 $\frac{1}{6}$ % heeft opgeleverd. Maar er is overwogen dat, als die prijs wordt gehandhaafd [fol. 1520] en die in Bengalen bij een goede afzet tot het niveau van een zuivere winst van 125 % wordt teruggebracht, dat dan de Engelsen en andere vreemde handelaren het staafkoper daar wel konden gaan inkopen en met 50 % winst in Coromandel verkopen. Dan zou de prijs van het staafkoper in Coromandel eveneens verminderd moeten worden. Er is besloten om het bestuur in Bengalen op te dragen met dat in Coromandel te overleggen. Het laatste moet Bengalen op de hoogte houden van de hoeveelheid en de prijs van het verkochte staafkoper. De toestemming in de brief van 24 mei 1764 om, als dat in Coromandel met een redelijke winst is te verkopen, het uit Bengalen te betrekken blijft gehandhaafd. [fol. 1521] In Coromandel dient men daar rekening mee te houden en met de verkoop daar de hand te lichten. Maar daar ook Christiaan van Teylingen en Henricus Leembrugge vinden dat openbare verkoop van staafkoper in Bengalen nadelig voor Coromandel zou zijn, is bevolen daarvan af te zien. De inspectie van Bimlipatam en de zaken van de ontslagen opperhoofden daar Pieter Abrahamsz. Bronsveld en Jan Visser zijn overeenkomstig de opdracht behandeld. De uitzending daarheen als gecommiteerden van de onderkooplieden Dirk Vrijmoed en Jan Daniel Simonsz. om het gezag van secunde Visser en hoekhouder Jan Henk over te nemen en de instructies voor een onderzoek, alsmede de aanstelling als nieuwe opperhoofden van onderkoopman Jasper Theodorus Pheijffer en boekhouder Willem Duijneveld zijn goedgekeurd. [fol. 1522] Tevens is goedgekeurd dat de bezittingen van het opperhoofd Bronsveld, toen hij Nagapattinam bezocht, in beslag zijn genomen en verkocht, hoewel ze maar pagode 1097, of f 5266, hebben opgebracht. Ook zijn arrestatie is goedgekeurd. Het is verstandig dat een kistje met gouddraad en een pakje met gouden ropia's, samen t.w.v. rsd 1005, die met de Vrouwe Elisabeth te Nagapattinam voor de gewezen secunde Jan Visser waren aangevoerd, bij de postmeester in bewaring zijn geven. Dat gebeurde ook met 1683 nieuwe Nagapattinamse pagoden en 21 fanums van Visser, die nog onder de equipage-opzichter Cornelis de Vos berustten. Deze maatregelen gelden tot er meer informatie over hem is ontvangen. Personalialia. [fol. 1523] Personalialia. [fol. 1524] Het is toegestaan om de commandant van de Franse vrijwilligers te Nagapattinam Pierre Jean Jollivet als luitenant van de infanterie voor f 50,- per maand in dienst te nemen. Volgens het bestuur was hij

trouw en oplettend en de enige van dit corps die in de dienst van de Compagnie wilde overgaan. Aan luitenant ingenieur Pieter Coenraad Keller, over wie reeds werd geschreven dat hij volgens geruchten zou zijn overleden, is op een verzoek namens hem te Batavia van 15 maart 1765 toegestaan om zich vrijelijk te verweren tegen het hem ten laste gelegde. Het extract uit desbetreffende resolutie werd naar Coromandel gestuurd. Om alle belemmeringen voor de aantredende gouverneur Pieter Haksteen weg te nemen is het bestuur in de uitgaande brief van 18 maart 1765 bevolen [fol. 1525] om de aftredende gouverneur Christiaan van Teylingen uit de vergadering te ontslaan. Op 24 april 1765 zijn met de Vrouwe Petronella Maria de extracten van de besluiten van 12, 15 en 26 maart en 9 april 1765 verzonden. Ze bevatten de vergoedingen die voor gebrekkige textiel tot een bedrag van f 5310 zijn opgelegd. In de vergadering van 9 april werd een rapport van de visitateur-generaal behandeld over niet voldane belastingen voor fouten in de boeken van Coromandel over 1751/52 tot 1759/60 tot een bedrag van f 8474. Er is bevolen die in de kas te laten voldoen door de schuldenaren. Op 12 april werden de marginale aantekeningen van de visitateur-generaal op de negotieboeken van 1761/62 ontvangen. De bevelen over de vergoedingen zijn eveneens verzonden. De aantredende gouverneur Pieter Haksteen [fol. 1526] is opgedragen hier naar onderzoek te doen en zijn bevindingen in de marge van deze bevelen zo snel mogelijk terug te zenden. In het briefje van 2 mei 1765 ten geleide van de Scholtenburg is bericht dat, wegens de ruime voorraad te Batavia, 100 leggers arak zijn meegezonden om zo voordelig mogelijk te verkopen. Er is bevolen na te gaan of wissels te Malakka getrokken op het Engelse bestuur te Madras wegens f 3200 besteed aan Jasoe Jackson, kapitein van het Engelse schip Pitt, en f 510,- aan William Cleghorn, gezagvoerder op de brigantijn Nancy, zijn voldaan en zo niet, daaraan alles te doen. Dit geldt eveneens voor de reeds uit Malakka ontvangen wissel van f 4500,- door de kapitein van de Franse Oostindische compagnie Guillaume des Jardins getrokken [fol. 1527] op de vroegere commandant van de Fransen te Coromandel de graaf De Maudave. Volgens de ontvangen brief van 28 juli 1764 was die nog niet voldaan. In hetzelfde briefje van 2 mei 1765 is het besluit van 15 maart meegezonden over een bericht van de textielsorteerder Johannes Freijs over een fout in de opgegeven kalen van 19 pakken fijne Nagapattinamse sarassen, die in 1764 met de Giessenburg te Batavia zijn ontvangen. Er moet daar in het vervolg beter op worden gelet. Met het briefje van 25 juni 1765 ten geleide van de sloop Walvis zijn de extracten uit de generale missiven van Heren XVII van 10 oktober 1764 en hun benoemingsbesluiten meegezonden. Personalia. [fol. 1528] Personalia. Conform het besluit van 24 juni 1765 is het bestuur in het briefje van 25 juni tevens toegestaan om zoveel geld op wissel naar Nederland te accepteren, als waar het bestuur te Ceylon om mocht vragen. Die contanten dient men daarheen te zenden in de muntsoort waarop te Ceylon geen verlies zal worden geleden. Hiermee zijn alle zaken behandeld die iets met de verwerving van textiel en de verkoop van waren te maken hebben. [fol. 1529] Zeer onverwacht en tot grote verbazing en ontevredenheid bracht de Rotterdam op 5 oktober 1765 het bericht van het schandalige vertrek van de gewezen gouverneur van Coromandel Christiaan van Teylingen met de schipper van dat schip Pieter Matthijs Joele en de boekhouder Philippus Hasz. In de generale missive van 20 oktober 1765 is daar reeds uitvoerig verslag van gedaan met als bijlage het rapport van de gezagvoerder Pieter Labaan en de twee derdewaaks van de Rotterdam. Dit stemt overeen met de op 2 november ontvangen geheime en gewone brieven van 19 augustus 1765 die met de Vrouwe Petronella Maria zijn meegekomen. [fol. 1530] In het bijzonder wordt dit verslag bevestigd in de aparte geheime brief van de raad ordinaris en huidige gouverneur en directeur Pieter Haksteen van 17 augustus. Daarin staat wat er voor de vlucht van Van Teylingen en na aankomst van Haksteen te Nagapattinam is voorgevallen. Na een reis van 57 dagen kwam Haksteen op 14 mei 1765 in de avond om acht uur op de buitenrede aan. Hij ging de volgende dag om half zeven naar de wal en werd aan de mond van de rivier door gecommiteerden begroet. Toen kon hij Van Teylingen nog niet spreken daar deze benauwd zou zijn, maar na adering was hij opgeknapt en verscheen in de middag in de vergadering. Na het lezen van de brief nam

Haksteen het gezag over. [fol. 1531] Na enige dagen nam hij na controle de grote kas over, die met het kasboek overeenkwam.)

Dat des anderen daags en eenige volgende dagen zig een groote menigte van Malla-baaren en Nagapatnamse ingeseetenen voor het gouvernement verscheenen zijnde, haare klagten tegens den dienaar van voormelde Van Teijlingen Wienaijgom Poele ingebragt hadden, terwijl teffens eenige vermeenden dat de haar aangedane vexatien niet geschied waren sonder voorkennis van den gewezen gouverneur.

Dat hierop den gemelde Wienaijgom Poele, welke reeds op de vlugt was agterhaald en in arrest gesteld zijnde, vervolgens na het inkomen van nog meerdere stukken ten zijnen lasten aan de justitie was overgegeeven.

Dat den heer Haksteen, in opvolging van het aan Zijn Edele gedemandeerde, in de eerste plaats, om wegens de spolie ten huize van Pauw Idde Naijker de naauwkeurigste navorschingen te doen, reets op den 16^e may een ola na het Tansjourse hof hadde laten afgaan, zoo om den duan van zijne komst aldaar kennis te geeven, als om dien hofsgröote tef-fens te versoeken dat, bijaldien gedachte Pauw Idde Naijker eenige klagten vermeende te hebben, als dan ten spoedigsten te willen afkomen met zijnen dienaar, die bij gedachte spolie present zoude zijn geweest, nevens degeenen die verder eenige kundschap van die affaire hebben mogte.

Fol. 1531r-1532r.

(Pas op 23 mei 1765 verschenen enige van de personen die waren ontboden, maar on-danks herhaald verzoek kwamen ze onder allerlei voorwendfels, zoals vermoeidheid door de reis, dan wel dat de dag ongunstig was, niet bij gouverneur Haksteen voor 29 mei, de dag na de vlucht van Van Teylingen. Ze legden hun zaak uit, maar door dit traineren kon Haksteen niet eerder een onderzoek instellen. Hij had wel al enige inlichtingen ingewonnen. [fol. 1533] Ze betroffen vooral Wienaijgom Pillai en anderen, maar waren niet genoeg om een nauwkeurig onderzoek in te stellen, maar ook niet om, zoals de wetten voorschrijven en de opdracht luidde, onpartijdig iets tegen Van Teylingen te ondernemen. Eerst dienden de klachten te zijn ingediend en het was dus de schuld van de klagers dat Van Teylingen kon ontkomen. Haksteen zei in zijn geheime brief van 17 augustus 1765 dat Van Teylingen had verzocht op de Rotterdam met zijn vrouw en kinderen naar Batavia te mogen gaan. [fol. 1534] Hem was gezegd dat de Rotterdam zo snel zou vertrekken, dat hij daarvoor de overdracht onmogelijk kon afronden, waartegen Van Teylingen had aangevoerd dat hij en zijn gezin met schipper Pieter Matthijs Joele de uitreis hadden gemaakt en dat ze daarom ook met hem naar Batavia wilden terugkeren en naar het vaderland repatriëren. Bovendien kon er tegen de tijd dat Joele in Noord-Coromandel klaar zou zijn, best een sloep naar Ja-gannathpur of Bimlipatam gaan, zodat hij met zijn gezin zich daar op de Rotterdam voor Batavia zou kunnen inschepen. Van Teylingens verzoek werd door het bestuur ingewilligd, mits dat hij alle opdrachten in de uitgaande brief van 18 maart 1765 had uitgevoerd en zich geen andere belemmeringen zouden voordoen. [fol. 1535] Hij mocht zijn bagage en levens-middelen reeds in de Rotterdam laten laden, daar ze in dit Compagnies schip veiliger waren dan aan wal en het geen belemmering was om hem zo nodig, ter wille van een vergoeding of verantwoording, niet te laten vertrekken. Gouverneur Pieter Haksteen berichtte dat Van Teylingen op 28 mei 1765 om 10 uur 's avonds met schipper Joele, die de toestemming voor vertrek twee uur daarvoor van hem had ontvangen, verkleed als een moslim vrouw en met hulp van Joele, boekhouder Hasz en enige slaven in een deken was gewikkeld en op een pantjalang aan boord van de Rotterdam was gebracht. Hij had zijn vrouw en kinderen op-gedragen naar Tranquebar te gaan. [fol. 1536] De volgende ochtend vroeg waren ze op weg daarheen achterhaald en naar Nagapattinam teruggebracht en in het kasteel vastgezet. Ook die dag had Haksteen, op het bericht van de desertie van Van Teylingen, direct het bestuur bijeengeroepen en bevolen dat 50 militairen zich gereed moesten houden om zich op de sloep Anthonia Dorothea in te schepen. De raad besloot dat dit vaartuig onder bevel van de gecommiteerden de kapitein-militair Jan Hendrik Dies en de onderkoopman Jan Daniël

Simons de Rotterdam zou gaan achtervolgen. [fol. 1537] Dit mislukte en de sloep bereikte dit schip pas toen het op de rede van Madras voor anker was gegaan. Dies en Simons gingen met de militairen direct aan boord, maar Van Teylingen, Joele en Hasz waren reeds van boord gegaan met enige schrijflaadjes²⁰. De commandanten van de militairen, de lieutenants Heijns en Pierre Jean Jollivet, kregen opdracht om de nog aanwezige kisten en kastjes van de deserteurs te bewaken. [fol. 1538] Dies en Simons gingen aan wal om te Madras aan de Engelse gouverneur Palk de brief van de raad te overhandigen en hem nadrukkelijk te verzoeken Van Teylingen niet te beschermen.)

Dog dat desniettemin, en selve onaangesien de ministers bij voormelde mis-sive hetselve versook gedaan en daarbenevens geïnsteeert hadden om gemelde gecommitteerdens alle mogelijke ad-sistentie te bewijzen, onder aanbieding van wederdienst etcetera, gemelde gouverneur en raad egter hadde kunnen goedvinden het gedoente van die gecommitteerdens zoo hoog op te neemen, alsof zij hunne rheedee geviolleert en door het overscheepen dier militie geweld gepleegt hadden. Also bij eene der brieven van het gemelde Engels ministerie gesegt werd dat zij daardoor gepermoveert waren geworden gedagte gecommitteerdens te arresteeren, met bijvoeging dat, dewijl deselve desniettemin ge-weygert hadden de goederen van Van Teijlingen door het afzenden eener schriftelijke ordre aan voormelde twee lieutenants te laten volgen, zij al verder genood-saakt waren geworden tot het bemagtigen der goederen, (als de onder haar bescherming zijnde persoon van Van Teijlingen toebehorende) middelen van klem in 't werk te stellen. Gelijk dat ook maar niet dan al te waar is geweest, nadien volgens het genoteerde bij den brief dier gecommitteerdens twee harer scheepen bemand met militairen na Rotterdam afgesakt zijnde, welke daarop een sjouw hadden laten wayen, zij gecommitteerdens dier-halven, tot voorkoming van een bloedbad, dat aan onse zijde dog zonder eenige vrugt zou-de zijn geweest, wel hadden moeten resolveeren een ordre aan gemelde twee lieutenants te zenden om met de militie 't schip te verlaten en zig weder na de chialoup te begeeven. Wanneer zij gecommitteerdens, na luyd harer tweede brief van den 2^e junij, dan ook waren gelargeert geworden, dat mogelijk nog niet geschied zoude zijn, zo den gouverneur Palk uyt de vergadering komende, haar niet gevallic te zien gekreegen en ordre tot hun ontslag gesteld hadde. Bij welke geleegentheid hij gouverneur haar egter seer duydelijk hadde te verstaan gegeeven dat hun vertrek van daar met de chialoup de Engelschen niet onaange-naam zoude zijn.

Fol. 1538r-1540r.

(Jan Hendrik Dies en Jan Daniël Simons hadden geantwoord dat dat wel het beste zou zijn, daar hun toch geen recht werd gedaan. Ze protesteerden tegen de hoon die de Compagnie in hun persoon was aangedaan, en verzekerden dat ze dat schriftelijk zouden herhalen. Ze vertrokken daarop naar Pulicat en verstuurden hun protest vandaar. De gewelddadigheden die de Engelsen zich bij het lossen van Van Teylingens goederen uit de Rotterdam hebben gepermitteerd, zijn in de generale missive van 20 oktober 1765 uiteengezet. Ook kan men zich niet inlaten [fol. 1541] met wat gouverneur Pieter Haksteen in de geheime brief van 17 augustus 1765 heeft gerapporteerd over deze schadelijke affaire, de gevolgen in de betrekkingen met de Engelsen en de zaken van Christiaan van Teylingen en Pieter Matthijs Joele. Daarin behandelt Haksteen ook de uitvoering van zijn opdrachten en de politieke situatie in Coromandel. Om niet te breedvoerig te worden verwijst men naar het afschrift van genoemde geheime brief, die in tweevoud via Ceylon naar Nederland moet zijn verzonden. [fol. 1542] Te Batavia is deze geheime brief ontvangen bij de brieven van 9, 17 en 19 augustus 1765. Deze stukken over de desertie van Van Teylingen zullen vroeg in het voorjaar behandeld worden en de besluiten zullen dan naar Coromandel gaan en naar Nederland met het naschip. Op 5 november is besloten alle gelden en bezittingen van Van Teylingen die

20 Schrijflade, langwerpige kistje of doosje ter bewaring van schrijfbehoeften.

te Batavia bij zijn gemachtigden zouden zijn, in beslag te nemen. Deze hebben evenwel op 8 november schriftelijk verklaard dat ze die niet onder zich hadden, maar dat ze wel vorderingen op Van Teylingen bezaten. Het bestuur op Ceylon werd bevolen om uit de boedel van de overleden onderkoopman Jan Philip Stork [fol. 1543] een vordering door Van Teylingen van rsd 4000 te lichten. Het bestuur aan Kaap de Goede Hoop is opgedragen om alles wat zich van Van Teylingen onder de burger kapitein Bottiger bevindt in beslag te nemen. Het moet ook nagaan of er aan de Kaap inwoners zijn, dan wel passerende schepelingen die iets van Van Teylingen onder zich hebben. Dat moet dan ook in beslag genomen worden en de opbrengst moet men naar Batavia overschrijven. In de brief van 25 november 1765 naar de Kaap, die met de bark Mossel, die de passerende Chinase retourschepen opwacht, in duplo is meegegeven om die daaraan te overhandigen, zijn instructies gegeven voor het geval Van Teylingen op een Engels, of ander Europees schip de Kaap mocht aandoen.

CEYLON

[fol. 1544] In de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 is reeds verwezen naar de geheime resoluties van 14, 24 en 25 juni, 1 en 6 augustus 1765 en naar de daaruit voortvloeiende geheime en aparte uitgaande brieven naar Ceylon van 21 en 25 juni, 7 augustus en 3 september 1765. Die waren een antwoord op de vandaar ontvangen geheime en aparte brieven van 30 november en 22 december 1764, alsmede van 12 en 31 januari, 6 en 31 maart, 13 april, 17 mei en 6 juli 1765 en ook op de geheime brief van de Politieke Raad van 12 januari 1765. Bovendien gingen ze in op de aparte brieven van de overleden gouverneur Lubbert Jan van Eck van 10 januari 1765 aan de Hoge Regering en van 22 februari aan de raad te Colombo. Men hoopt dat er aan het eind van deze brief gunstige berichten over Ceylon ingevoegd kunnen worden. [fol. 1545] De aankomst op 28 juli 1765 van gouverneur Iman Willem Falck te Galle geeft daarop enige hoop. Uit Ceylon zijn brieven ontvangen van 24 juli, 1 en 31 december 1764, 6 maart, 14 april, 17 mei en 8 juli 1765 en uit Galle van 15 november 1764, 19 en 30 januari, 2 februari, 12 maart, 14, 16, 19 en 21 april, 23 mei en 13 juli 1765, uit Tuticorin van 19 juni en uit Trincomale van 2 augustus 1765. Deze zijn in de vergaderingen van 13 en 14 juni, 1 en 29 augustus 1765 behandeld. Naar Ceylon gingen de brieven van 21, 25 en 28 juni, 2 juli, 6 en 13 augustus, 3 en 17 september, 8 en 28 november 1765. In de eerste brief is blijdschap getoond over de gunstige afloop van de jongste expeditie tegen Kandy [fol. 1546] onder leiding van gouverneur Lubbert Jan van Eck. Het ontoegankelijke en onoverwinnelijk geachte rijk Kandy werd met de hoofdstad ingenomen en de koning met zijn edelen verdreven. Dit is uitgebreid behandeld in het briefje van Van Eck van 22 februari 1765 uit Kandy.)

Hetwelk ons doet hopen dat den vorst nevens zijn sinistere hofedelen sig als nu wel overtuygd sullen houden, dat er voor de maatschappij geen anderen uytweg ter eygen behoud meer was overgelaten, dan de vrede door den oorlog te zoeken. Ten fine niet langer om den thuyne geleyd te werden door de verfoeilijkste staatsreguls van een hof, daar trouw nog eer bij te vinden en dat nergens meer op scheen bedagt te zijn, dan op den finalen ondergank van onzen staat aldaar ten eylande. Alwaar w' hopen dat de eer en luyster van Compagnies wapenen door de verdere bravoures onser troupes hoe langs hoe meer tot haren vorigen glans herstel, mitsgaders Compagnies belangen daardoor op solider gronden gevestigd, hare voordeelen en inkomsten merkelyk vermeerderd en w' haast ontheft sullen mogen raken van de ontsachelyke oorlogslasten, die w' om de wille van dat soo onhandelbare hoff hebben moeten ondergaan.

Fol. 1546r-1547r.

(Helaas is gouverneur Lubbert Jan van Eck overleden en kon hij het werk, dat hij met zoveel ijver heeft aangevat, niet voltooiën. Dit kan voor de Compagnie wel eens zeer nadelig zijn. In een brief van 21 juni 1765 naar Ceylon is de verkiezing van Iman Willem Falck op 6 juni tot gouverneur en directeur bericht. Er is bevolen het transport volgens de voorschriften uit te voeren. [fol. 1548] Falck is gemachtigd de noodzakelyke veranderingen onder het

personeel aan te brengen en zonodig dienaren met behoud van gage naar Batavia te zenden. Naast wat daarover reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 is geschreven, zijn de bevelen van het bestuur aan de dienaren bij Kanniya Kumari in verband met de oorlog van de verbonden rijken tegen Travancore goedgekeurd. Er mogen nieuwe woon- en pakhuizen gebouwd worden zonder dat daaraan bijzondere kosten kleven. Zo nodig kunnen ze in de toekomst weer verlaten worden. Over het rijk Madurai valt heel wat te schrijven. [fol. 1549] Het is voor de Compagnie belangrijk, maar daar het ingewikkeld is, kan het nu niet goed beschreven worden. Men beperkt zich tot het voornaamste. Nadat de dappere Camsaayba de hoofdstad Madurai tot 14 oktober tegen zijn machtige vijanden had verdedigd, is hij door zijn eerste veldoverste en gunsteling de Franse kapitein Marchand, die wel een Judas Iskariot²¹ lijkt, voor 100.000 ropias aan zijn belegeraars overgeleverd en door hen op een wrede wijze om het leven gebracht. Dat is niet aan hun dapperheid toe te schrijven, maar aan verraad door zijn vriend. Daarmee kwamen de vestingen Madurai en Palayankottai en het hele rijk onder de wettige vorst Mahomet Dilly Chan. Deze kan zo genoemd worden daar hij dit rijk in 1747 [fol. 1550] van zijn vader Anawarudi Chan erfde. Deze was door de eerste Mogolse wazir Nizam-ul-Mulk in plaats van Gosab Ulla Chan als nawab van Arkadu en dus als leenheer aangesteld. Mahomet Dilly Chan had het bestuur van Madurai aan Camsaayba opgedragen, maar deze probeerde zich onafhankelijk te maken en werd daarom door zijn heer bestreden en gedood. Deze wordt zo zeer terecht door het bestuur als wettig vorst gezien en hij is ook zo machtig dat het gedrag van het bestuur bij deze machtswisseling is goedgekeurd en geprezen. [fol. 1551] Men vindt de bevelen die aan de dienaren op de overwal van India zijn gegeven, gepast. De voorrechten van de Compagnie zijn staande gehouden. Dit is ook het geval ten opzichte van Tammoderum Pillai, de rijksbestuurder van de katta thevar, met wie de problemen zijn opgelost. Dat kan zo blijven, als de burens zich maar niet met Compagnies zaken bemoeien. In Coromandel bleek helaas het tegendeel en daarom wanhoopt men dat daarin verandering komt. Men verwijst naar de geheime en aparte brieven gewisseld tussen Ceylon en de overwal. Door de goede verstandhouding tussen het bestuur en de sultan van de Malediven [fol. 1552] kwamen er van deze eilanden 11 vaartuigen met 200.369 pond cauri's. Uit deze partij en uit de voorraad werd 184.188 pond à f 3,12,- het kati verzonden. De weduwe van don Simon Wijewardene Ilangakon diende een zeer gedetailleerd verzochtschrift in betreffende het afbreken van drie van haar huizen tijdens de inneming van Matara, het vernielen van acht van haar tuinen en de in beslagname van twee van haar zaaivelden en een stuk hoge grond, onder het voorwendsel dat ze verlaten waren. Daarbij wordt nog voorbij gegaan aan de verkoop van een buiten Galle gelegen huis uit de boedel van haar zoon, don Joan Ilangakon die naar de Kaap de Goede Hoop werd gedeporteerd. Op 19 april 1765 besloot het bestuur de weduwe de zaailand Roddijmoelle en Ovillane terug te geven en de majoraal een ander accommodessan te geven. Ook het abusievelijk geconfisqueerde huis werd verkocht. [fol. 1553] De opbrengst van rsd 430,- is aan de weduwe terugbetaald. Deze maatregelen zijn uitstekend. Op 13 november 1765 besloot het bestuur de mudaliyar en eerste tolk bij de Maduraise dessave Witjesinge, die was ontslagen en te Galle was gearresteerd, weer naar de overwal te sturen naar de plaats waar hij in 1760 zijn verbanning had doorgebracht. Dit is eveneens zeer voorzichtig. Zo kan hij niet samenspannen met de inlanders. De tombo en landbeschrijving te Galle is weer hervat. Van 220 huisgezinnen met 23 bezittingen zijn 40 tuinen en 18 zaailand beschreven. Er is nog eens gewezen op de geheime brief van 1761 en op het antwoord op de Ceylonse brief van 24 januari 1762. Dit betekende een verbod van landbeschrijving wegens de onlusten. Er was daar bijgevoegd dat men een bericht van het bestuur verwachtte, [fol. 1554] wanneer deze noodzakelijke bezigheid zonder bezwaar hervat kon worden. Het is plezierig dat de

---

21 Judas Iskariot, de discipel die Jezus voor geld aangaf.

eerste en tweede paai²² van de hoofd- en landrenten te Jafna over 1763/64 f 41.432 hebben opgebracht en de twee laatste termijnen van 1762/63 f 41.977. Met de inning van het eerste jaar wordt spoed gemaakt. Helaas bedroegen de gelden over de chanco's in 1764/65 maar f 2132, of f 120 minder dan in het voorafgaande jaar, door het onvermijdelijke aantrekken van meer arbeiders. Het stemt tevreden dat de tiende op de nely in Carretchie aan de rand van de Wannia in 1764/65 18.287 $\frac{1}{3}$ parra, of 3211 $\frac{1}{3}$ parra meer dan in het voorafgaande jaar, heeft opgebracht. Er kan nog niet gezegd worden of het bestuur, zoals het in zijn brief van 31 december 1764 beloofde, de bevelen uit dat jaar over de algemene schulden heeft uitgevoerd. [fol. 1555] In die brief zijn ook de redenen genoemd waarom het bestuur in 1763 betreffende de belastingen en ontheffingen aan een tekort van f 4278 op geleverde klapperolie is voorbijgegaan. Dit tekort was aan het bestuur in rekening gebracht. Nu is het daarvoor de helft van ontheven in de hoop dat in- en afschrijvingen sneller zullen worden uitgevoerd. Niet de minste afwijking zal meer getolereerd worden. In de brief van 17 mei 1765 werd gemeld dat de sindsdien overleden dessave te Colombo Jan Bauert had verzocht om ontheffing van de terugbetaling van f 2000,- gewone en f 1200,- aan buitengewone douceurs voor de afgelaste hofreis naar Kandy. Het bestuur besloot op 10 april 1764 het eerste bedrag op de rekening van geschenken af te schrijven. [fol. 1556] Het tweede bedrag moest evenwel door de ontvangers van deze douceurs in de kas van de Compagnie teruggestort worden. In de vergadering van 29 augustus 1765 is dit wegens de oplettendheid van Bauert tijdens de onlusten en zijn voortdurende plichtsbetrachting goedgekeurd. Ook de f 500,- en f 300,- die respectievelijk aan schrijver Jan Hendrik Muller en assistent Hendrik Diderick Dafonseca zijn verstrekt, zijn afgeschreven. Wegens hun behoeftige omstandigheden zijn de buitengewone douceurs van respectievelijk f 216,- en f 192,- op hun soldijrekening ingeboekt. Het is volgens de voorschriften dat op 12 juli 1765 het verzoek van de pakhuismeester te Jaffna Laurens van der Spar om ontslagen te worden van een tekort van 725 $\frac{7}{20}$ lb ruinas wortels boven het toegestane percentage, naar de Hoge Regering is verwezen. In 1756 en 1758 was ingedroogde en stoffige ruinas wortel, die niet was besteld en lang in de pakhuizen had gelegen, naar Batavia gezonden. [fol. 1557] Het was gebleken dat deze onbruikbaar was en op de veiling had ze niets opgebracht. Daarom is Van der Spar van de voorlopige opgelegde vergoeding ontslagen. Het bestuur te Jaffna had in 1763 15.970 lb oude en stoffige ruinas wortel naar Nagapattinam gestuurd om daar te verkopen. Daarbij was op de vendutie de aanzienlijke som van f 5865 op de inkoopsprijs verloren en er was bij ontvangst een mingewicht op waargenomen. De gezaghebber die deze stoffige wortel overbracht, is ontslagen van de vergoeding van 184 $\frac{1}{2}$ lb die er, boven het toegestane percentage, aan verlies was. Een besluit over het verlies bij de vendutie is uitgesteld tot nader bericht uit Nagapattinam en wanneer duidelijk zal zijn in hoeverre deze wortel verzendbaar was. Conform het besluit van het bestuur van 12 juli 1764 legt men zich er bij neer dat 718 $\frac{201}{300}$ parra's rijst die twee uur in het water had gelegen, bedorven was. [fol. 1558] De aanvankelijke goede conditie was onder ede bevestigd. Het is juist dat bij besluit van 13 juni 1765 het opperhoofd Godfried Sweepe en de raad te Tuticorin zijn belast voor wat ze teveel aan guinees tweede soort aan de chalia's hebben verstrekt, met het argument dat die toch maar nauwelijks derde soort zou zijn geweest. Dat zal tot beter toezicht leiden. Eveneens was er in de vergadering te Colombo van 23 augustus 1764 vastgelegd dat er bij verkoop daar f 2474 verlies geleden was op 26.744 $\frac{3}{4}$ lb carwaat, die de dienaren te Kalpitiya met de sloep Kleine Julius hadden verzonden. Deze voerden aan dat ze bij het inladen nog goed was geweest, maar op de lange reis van drie maanden van deze sloep via Tuticorin was bedorven en dat er daar nog een lading kalk op was gestort. [fol. 1559] Daarom gaat men akkoord met het besluit van 13 november om dit verlies af te schrijven. Bovendien is het goedgekeurd dat voortaan alle carwaat die bij normale omstandigheden bedorven uit Kalpitiya wordt aangevoerd, voor rekening van de

22 Paai, van Frans payer, betalen.

dienaren daar zal zijn, afgezien hun verhaal op wie daaraan schuldig waren. Ook wordt goedgekeurd dat aan het bestuur te Galle voor een legger arak in plaats van rsd 50,- maar rsd 40,- zou worden toegestaan, wat nog rsd. 12,- meer is dan waarvoor de pachter het levert. Op de vraag in 1764 waarom gezonden medicamenten zo hoog waren teruggerekend, antwoordde het bestuur op 8 juli 1765, met bijvoeging van een bericht van de gewezen voorlopige negotieboekhouder Albert Homoet, dat de voorraden op Ceylon ook veel duurder werden ingeboekt. [fol. 1560] De vergoeding was als vanouds op basis van de duurste levering geschied met een opslag van 100%. Er is bevolen dat alle tekorten, inclusief die op ontvangen medicamenten, zonder opslag naar de prijs die er te Batavia of elders voor in rekening was gebracht, in te boeken. Op 3 september 1765 is op het argument dat de negotieboeken niet tijdig waren afgesloten, daar de maandelijks rekeningen van de detachementen in het veld in de Hulstдорfs²³ boeken te laat waren ontvangen en er een tekort aan rekenaars was, hoofdzakelijk geantwoord dat dit belangrijke werk sneller moest geschieden. Voor de buitensporige kosten op Ceylon verwijst men naar de generale missive van 20 oktober 1765. [fol. 1561] Men wenst vurig dat er door een hemelse zegening vrede komt en de verslindende kosten eindigen. Over de omvangrijke soldijboeken berichtte het bestuur op 17 mei 1765 onder andere dat in de formele soldijrekeningen die met de Schagen en Gouverneur-Generaal te Tuticorin aankwamen, vele met twee kruisjes, dan wel onderhaald waren ingeboekt. Het konden daarom maar adviesrekeningen zijn die de soldijkerken niet volgens voorschrift in de soldijboeken konden opnemen. Het was zo onvermijdelijk dat het bestuur op 5 januari 1765 de dienaren bij de soldij had toegestaan om wie daarom vroegen uit te betalen. [fol. 1562] Wel moesten de zegels na rato van het saldo aangebracht worden. Ook is goedgekeurd dat, om problemen tijdens de veldtocht te voorkomen, op 16 december 1764 is toegestaan om op verzoek van Maleise officieren en gewone militairen twee derde van hun rekening uit te betalen en een derde te laten voortlopen tot hun ontslag uit dienst.)

Invoegen w' om daarvan gegeven reeden hebben gepasseert dat de ministers ter zitting van den 6^e december bevorens aan de officiers die met de schepen de Gouverneur-Generaal en Schagen uyt Nederland aldaar waren aangeland, permissie hadden verleend tot den ontvangst harer winnende gagie maandelijks, als sonder dat soulaas onmogelijk kunnen bestaan. Temeer z' ten selven dage hadden g'arresteerd de tegoed gemaakte maandgelden uyt Europa te laten voortloopen en niet te laten verstrecken voor de erlanging hunner reekening van hier, die men haar bij brief van den 3^e september heeft laten toekomen. Van een gelijken aard heeft men al teffens geconsidereerd dat de ministers, om de wille van de duurte der levensmiddelen, op de nadrukkelijk gedane bede der aan land bescheyden zeevarende, hadden toegestaan het genot hunner gage 's maandelijks, mits dezelve niets tequaat stonden, of hunne maandbrieven hadden ingedient.

Fol. 1562r-1563r.

(Heren XVII vernieuwden in hun laatste brief de bevelen voor de besturen uit hun brief van 16 oktober met de belofte dat bij terugkomst in Nederland de gagies, voor zover er een positief saldo was, zouden worden uitbetaald ook als de laatste soldijrekening nog niet was ontvangen. Dit komt ten laste van hen die deze rekeningen niet tijdig doorsturen. De besturen is bevolen om niet alleen de schuldboeken jaarlijks naar Batavia te zenden, maar bovendien met iedere mogelijkheid tot verzending een lijst mee te geven van de inlandse militairen die uit Batavia waren aangekomen, waarbij werd vermeld welk schip hen vervoerd had. [fol. 1564] Men dient op te geven onder commando van welke kapitein-militair ze stonden, hoeveel maandgeld ze genoten en of ze bevorderd waren. Bovendien moest worden vermeld welke overleden dan wel afwezig waren. Bij het inboeken moeten de rol-

23 Hulfsdorp een buurt even buiten het fort te Colombo, waar de landraad en de dessave waren gevestigd, waarschijnlijk verbasterd tot Hulstdorf. Er was ook eens een consumptieboekhouder Van Hulstdorf; zie Parra II, fol. 1921.

len uit Batavia gevolgd worden en niet die van de kapiteins, zodat duidelijk wordt wanneer er vreemde militairen in waren opgenomen. Alle informatie van belang voor de inlandse militair soldijboekhouder te Batavia moet men vermelden. Schade bij uitbetalingen aan erfgenamen, of anderszins, komt voor rekening van wie deze voorschriften niet hebben opgevolgd. Zuinigheid is in de omvangrijke huishouding op Ceylon dringend nodig. [fol. 1565] Gouverneur Lubbert Jan van Eck wees er in de vergadering van 12 augustus 1764 op dat er een einde moest komen aan de onregelmatigheden en excessen in de verstrekking van rantsoenen aan de detachementen. Op zijn bevel maakte visitateur Jacobus Bartholomeus Raket een regeling op om voor azijn, katjang, zout, vlees, spek, boter, olie, poedersuiker, tamerinde, carwaat en Kaapse wijn, die niet alleen aan verspilling, maar ook aan bederf onderhevig zijn, contant geld mee te geven. Op 2 oktober 1764 werd besloten om aan alle ten velde trekkende Europese soldaten [fol. 1566] en aan alle anderen die uit de algemene keuken gevoed worden, het gewone kostgeld, een parra rijst, $\frac{1}{4}$ lb peper, $2\frac{1}{2}$ lb zout per maand en twee soopjes per dag mee te geven en voor alle andere artikelen de noodzakelijke contanten. Volgens berekening door Raket was voor het laatste f 5, $6\frac{1}{2}$ per maand nodig. Op voorstel van Van Eck zullen aan de Europese militairen gratis twee borstrokken met lange broeken van attours everdoek²⁴ verstrekt worden, omdat die voor hen van zijn uitrusting te duur zijn. Op voorstel van commandeur Abraham Samlandt besloot het bestuur de militie in Madurai tegen inkoopsprijs 100 blauwe gingams en 80 blauwe pinassen te geven. Op 20 oktober is besloten om, in plaats van het tafelgeld, de hoofden van de korpsen, [fol. 1567] naast het dubbele kostgeld, huishuur en emolumenten etc., voortaan maandelijks behalve de gagie het gewone kostgeld en emolumenten voor in het veld liggende Europese officieren en overige gekwalificeerden toe te kennen.)

En daarbenevens aan een capitain 's maands 30 rijxdaalders, aan de lieutenants, vendrighs, chirurgijn majoor, ordinaire en extraordinaire vuurwerkers, geauthoriseerdens, proviandmeesters en trains scribas die boekhouders in qualiteyd zijn, 's maands ieder rds. 15,-, aan de mindere pennisten, landmeesters en chirurgijns die rds. $3,9\frac{1}{2}$ stuivers aan kostgeld genieten, 's maandelijx rijxdaalders 10, mitsgaders aan den lieutenant-collonel en alle andere stafofficieren, benevens den dessave die geduurende de krijgsoperatiën het commando voeren, en ongelijk grooter ongelden subject zijn, den lieutenant-collonel voornoemd en dessave ieder rds. 150, en de majoors ieder 100 rds. soo lang de expeditie duurt en langer niet.

Fol. 1567r-v.

(De Hoge Regering legt er zich bij neer dat de inmiddels overleden commandeur Marten Rein maandelijks rsd 300,- heeft ontvangen, maar als er een hoofd te Kandy moet blijven resideren [fol. 1568] dan kan hij wel van lagere rang met minder tractement zijn. Wegens betoonde ijver en om andere aan te moedigen is het juist dat de soldijboekhouder Adriaan Moens, die als secretaris optrad, het daarbij horende kostgeld, huishuur en emolumenten heeft ontvangen. Tevens geldt dit voor de spionsgelden aan het toenmalige opperhoofd te Trincomalee Rein en het opperhoofd te Batticalao Johan Christiaan Phijffer van respectievelijk rsd 183,- en 47 parra's rijst over 15 juli 1762 tot eind augustus 1764, en rsd 209,- over de tijd dat hij daar verbleef. Voorts zijn goedgekeurd rsd 25,- per maand tafelgeld aan de commandant te Tammerawille voor zijn dagelijkse kosten en bovendien de medicijnen die het bestuur op 2 oktober aan de chirurgijn-majoor Andries Kloegen toestond, steunende op de bepaling bij besluit te Colombo van 27 juli 1757. [fol. 1569] Dit geschiedde evenredig aan het groter aantal officieren dat toen in Ceylon was. Omdat het noodzakelijk was geweest, ging men er mee akkoord dat de met afgeschreven gagie te Mannar verblijvende koopman Anthonij Diderig tot hoofd over de koralase- en moslimvolkeren werd aangesteld met hervatting van gagie en emolumenten, benevens tafelgeld voor een kapitein. Men gaat er ook

---

24 Attours everdoek, attours onduidelijk, everdoek, soort licht zeildoek.

mee accoord dat op de bezwaren van de Negombose vissers op 19 november is besloten hen, behalve dat wat ze al ontvingen, voor iedere zak die ze vervoerden als douceur 3 stuivers te geven. Deze arme lieden transporteerden met hun eigen padies, of vaartuigen, levensmiddelen, ammunitie en alle andere behoeften naar het verzamelpunt te Goenewile. Tenslotte is goedgekeurd dat aan de kapiteins-luitenant [fol. 1570] Christoffel Baatke, Hageman, Maurer en Bodenschats bij besluit van 28 november op hun verzoek de emolumenten van een kapitein zijn toegekend en bij besluit van 6 december aan het hoofd van de Mahabadde Dumorijn het kostgeld en emolumenten van een koopman. Voorts keurde men goed dat de assistent en muntmeester Frederik Dammen tot boekhouder met de emolumenten van een onderkoopman werd bevorderd wegens de zware dienst, die altijd door een vaandrig werd uitgevoerd. Het is een goed bevel dat er geen tegenstrijdige verzoeken tot bevordering, maar slechts volgens het reglement gedaan mogen worden. Men verwacht nu alleen boekingen overeenkomstig raadsbesluit. Volgens de brief van 17 mei 1765 was er op de verkoop van Nederlandse koopwaar, specerijen, textiel, areka, olifanten, paarden etc. in 1764/65, bij een inkoopsbedrag van f 136.343, een winst van f 145.176, of 106½ %, gemaakt. [fol. 1571] Op een inkoopsbedrag van f 44.498,- aan textiel werd een winst van f 23.339, of ruim 52½ %, gemaakt. Deze winsten kunnen ermeer door, maar de afzet had groter kunnen zijn. Bij het bestuur werd er op aangedrongen de bevelen van Heren XVII in de brief van 10 oktober 1764 over de handel in suiker precies op te volgen, waarbij de desbetreffende afschriften en de verkoop contra-rekening over 1751 tot 1760 werden bijgevoegd. Het kan zich daar naar richten bij de berekening van de onkosten en bij het geven van advies over het eerste jaar. Uit de brief van 17 mei 1765 uit Ceylon is gebleken dat, hoewel door voldoende regen de katoen een overvloedig gewas gaf, door het voortduren van de oorlog in Madurai de spinners en wevers bij hun arbeid hinder hadden ondervonden en dat ze waren weggetrokken. De verwerving van textiel viel daardoor karig uit. [fol. 1572] Op de bestelling uit Nederland van 2192 pakken en balen waren er maar 1444, of 748 te weinig, geleverd, en op de bestelling voor Azië van 262¼ baal maar 228, of 34¼ baal te weinig. Deze verwerving zou redelijk zijn geweest, als er niet 699 pakken onder waren geweest die volgens de brief van 24 januari 1764 op de overwal uit het vorige jaar waren achtergebleven. Bij de brief van 8 april had het bestuur het nadeel voor de dienaren daar gelaten. Er was geenszins voldaan aan de bevelen in de brief van 31 juli 1764, omdat er een kardinaal verschil is tussen late verwerving door onlusten of door plichtsverzuim van de dienaren. Er is nogmaals om uitleg verzocht. [fol. 1573] Voorlopig is ter kennisneming aangenomen dat de aanbesteding op de basis van de prijzen van het voorafgaande jaar was geschied en dat Sangari Mutia Pillai en Sewetanewen Chetty op grond van een goede getuigenis door het bestuur als nieuwe kooplieden waren toegelaten. Het bestuur meldde bij zijn brief van 8 juli 1765 dat het opperhoofd op de overwal Vos de textielhandel met aandacht en efficiënt had gedreven. Volgens besluit van 24 april 1765 was de leverantie te Ponnekail tot maart traag verlopen, totdat Vos daar zelf was heengegaan en de kooplieden er toe had gebracht dat er sindsdien binnen 10 à 12 dagen 2027 pakken textiel geleverd waren. Er is tevredenheid getoond over de veranderingen en verbeteringen in de veronderstelling dat het opperhoofd Vos [fol. 1574] daarmee zal voortgaan. Hopelijk wordt de bestelling uit Nederland, hoewel half zo groot als het voorafgaande jaar, snel uitgevoerd. Heren XVII zullen met niet minder genoegen dan de Hoge Regering zien dat de geringe acceptatie van pagoden en Compagnies nieuwe fanums in Madurai door de getroffen maatregelen wordt weggenomen, hoewel de vermogende wisselaars daar, met oog op de winst, hun voordeel zullen proberen te doen met het rijzen en dalen van de waarde. De twee Tiruchirapallische mannyakkers, die door nawab Mahomet Dilly Chan naar Kayalpatnam waren gezonden om de mannyakker van Camsaayba daar te arresteren, hadden, toen hij niet in zijn huis was en bij afwezigheid van Compagnies koopman Wilkais Nayna Lebbe, dat huis beroofd [fol. 1575] en hem verwond, zodat hij als gevolg daarvan twee dagen later was overleden. Het is juist dat het bestuur hiertegen bij de nieuwe regent krachtig had geprotesteerd. Daarop waren die twee mannyakkers gearresteerd, naar Tirunelveli overge-

bracht, daar vastgebonden aan een boom, geseld en te Kayalpatnam vastgezet, totdat ze de laskaar die koopman Wilkais Nayna Lebbe had verwond, zouden hebben aangewezen en de geroofde goederen teruggegeven. Het merendeel daarvan was terugontvangen en de dader zou naar hij verdiende, gestraft worden. Wat het munten van pagoden betreft, berichtte het bestuur op de overwal dat er op 26 staven goud, aangevoerd door de Giessenburg, een ondergewicht van 3 oncen en 10 Engelse, of nauwelijks $\frac{1}{8}$ %, was gemeten. Met genoegen is geconstateerd dat het bestuur het rapport daarover ter beëdiging heeft teruggezonden [fol. 1576] en dat om een rapport over het wegen van het goud is gevraagd. Was de weegschaal wel geschikt voor kleine maten, was de kamer waar gewogen werd, wel vrij van wind, was er bij het vinden van een tekort nogmaals gewogen na het verwisselen van het goud en het gewicht van schaal en tenslotte waren er hele, halve en kwart engelsen gewichtjes gebruikt? Nadat er naar tevredenheid was geantwoord, is toegestaan het genoemde ondergewicht af te schrijven, alsmede dat van 4 oncen en 8 engels op drie kisten goud door het schip de Liefde aangevoerd. De genomen maatregelen en voorzorgen zijn goedgekeurd, temeer daar het goud bij inkoop in Nederland zeer accuraat wordt behandeld en daarom de trouwe dienst aan Heren XVII vereist dat dit bij ontvangst op de overwal net zo geschiedt. [fol. 1577] Men is er tevreden over dat volgens de brief van 17 mei 1765 er bij vijf vermuntingen maar een verlies van f 1714 was geleden, of, na aftrek van de winst op het munten van fanums, maar f 688 en f 1026. Volgens de vergelijking in de brief van 17 mei 1765 was de verwerving van producten in 1763/64 aanmerkelijk groter dan in het voorafgaande jaar, namelijk)

7.308	bhalen	canneel
164.029 $\frac{7}{8}$	lb.	peper Singaleese
5.479 $\frac{11}{16}$	ammons	arreek
31.275 $\frac{1}{2}$	lb.	coffijboonen
9.104	lb.	cardamom Singaleese
42.880	lb.	sayewortelen.

Schoon den canneel van den grooten en kleinen oogst in dat selfde jaar maar had afgeworpen 5000 bhalen, dat wel 2308 bhalen minder bedraagt, als de vorigen in saam. Hoeseer nu sulx wel anders te wenschen was, heeft men de ministers al echter aangeschreeven om bij eenige mogelijkheid, waartoe een gezeegendens uitslag van zaaken denckelijk veel contribueeren soude, bij versending van 4 scheepen 8000, en in cas van 3 schepen, 6000 bhalen canneel na Nederland te zenden, mitsgaders, hoedanig den in saam ook mogt komen uyt te vallen, 3 à 400 bhalen voor deze hoofdplaats.
Fol. 1577v-1578r.

(Men hoopte toen nog dat er meer kaneel verzonden kon worden dan de 5606 balen in het voorafgaande jaar. Daar twijfelt men nu aan daar volgens de brief van 8 juli 1765 de totale verwerving per eind juni maar uit 1203 bossen bestaat. Men hoopt er het beste van. Het bestuur heeft de bezwaren die de chalia's bij de pairesse op 17 april 1765 naar voren hebben gebracht, ten dele uit de weg geruimd. Maar er kan niet aan voorbijgegaan worden dat ze er op wezen dat de meeste kaneel nu al drie jaar uit de landen van de Compagnie kwam. [fol. 1579] Dit toonde volgens hen aan hoe schadelijk het kappen van chena's daar was en hoe willekeurig men daarmee vroeger had gehandeld om de kaneel geheel in de landen van de koning te laten schillen. Men wilde weten in hoeverre de verklaring van de chalia's betrouwbaar was om een besluit te kunnen nemen over een zaak die al jaren geregeld had moeten worden. Volgens de brief van 17 mei 1765 was de voorraad olifanten per eind augustus 1763 45. Het is gunstig dat die sindsdien is aangegroeid tot 129 dieren, maar ongunstig dat er maar 16 zijn verkocht, die, naast de waarde van f 14.456,- van de olifanten die als tribuut voor de vorst van Thanjavur naar Nagapattinam zijn gezonden, maar f 13.915 hebben opgebracht. Vergeliken met het voorafgaande boekjaar [fol. 1580] is dat een nadelig verschil van f 35.592,-. Het bestuur te Jaffna meent dat dit is te wijten aan het kleine aantal kooplieden dat verschijnt. Ze kunnen in Coromandel olifanten kopen die uit Kedah zijn aangevoerd. De Hoge Regering meent dat deze dieren daar voor een lagere prijs te krijgen zijn dan

die de Compagnie er op Ceylon voor moet betalen. Daarom had het bestuur zich daarin moeten verdiepen en voorstellen moeten doen om die concurrentie het hoofd te bieden. De Compagnie is meer gediend met een grote afzet voor een lagere prijs dan een zeer geringe verkoop boven de marktprijs. Dan is er niet alleen derving van winst, [fol. 1581] maar moet er een stal onderhouden worden, waarin de helft van de dieren door de poten zakt en de andere helft van 64 stuks veel verzorging en onderhoud nodig heeft. Zelfs als men maar de helft van het voedsel moet betalen, blijft er op die manier weinig over. Het bestuur heeft wel begrepen dat het zo niet verder kan gaan, maar al zou de vaart uit Kedah afnemen, dan zal ze toch nog geheel belemmerd moeten worden. Men wacht de beloofde middelen ter verbetering af en of de tekorten in Jaffna, zoals het bestuur de dienaren heeft opgedragen, dit jaar vereffend worden. Intussen moet men de jacht aanpassen aan de afzet [fol. 1582] en, om niet met een groot overschot te blijven zitten, in de Wannia geen beesten tegen betaling accepteren van leenmannen die hun verplichtingen niet zijn nagekomen. Men constateerde met tevredenheid dat er in het laatste boekjaar 5479 ammanams areka en 16.703 noten waren verworven. De verkoop van 4916 ammanams en 21.000 noten bracht f 32.893 op, hoewel er in het openbaar geen noot uit de landen van de koning was gekomen. Dit deed gouverneur Lubbert Jan van Eck besluiten de scheepslui aan de kust toe te staan in het binnenland te gaan opkopen en de noten in plaats van de Singalezen aan te voeren en voor de gewone prijs aan de Compagnie te verkopen. Dit is goedgekeurd daar het een goed middel bleek te zijn om de handel aan de gang te houden, maar het bestuur is wel opgedragen om die scheepslui ter voorkoming van problemen niet te veel in de bovenlanden te laten rondzwerven. [fol. 1583] Er was in 12 maanden 164.029 $\frac{7}{8}$ lb Singalese peper verworven, 48.050 lb koffie en 7558 lb Singalese cardamom. Men hoopt dat deze hoeveelheden nog toenemen. De inlander moet niet opnieuw aangezet worden de herhaaldelijk zonder succes aangevatte aanplant van Malabarse cardamom voort te zetten. Het bestuur werd bevolen voor altoos van de inkoop af te zien. Het fokken van paarden bracht slechts de aanvulling van de stallen op. Op het eiland Delft waren 5 hengsten, 184 volwassen merries, 118 merrie veulens, 43 jonge hengsten, op het eiland de Twee Gebroeders 30 jonge hengsten en te Jaffna 7 hengsten voor gebruik daar, wat uitkomt op 387 rijdieren. Ritmeester Sweijnhaubre voerde een inspectie uit en maakte een rapport op. [fol. 1584] Aan de bedoeling van gouverneur Van Eck had het bestuur te Jaffna beter kunnen voldoen dan zo een harde en onbeschaafde stalmeester. De dessave te Jaffna heeft vanouds het toezicht op het fokken van paarden en moet er voor zorgen dat de maatregelen daarvoor precies worden uitgevoerd. Het voorstel van Sweijnhaubre om muilezels te gaan fokken is afgewezen, daar men er in die contreiën maar last van heeft. De keuring te Batavia van 3600 roggenvellen van de overwal van Ceylon heeft geleid tot vernieuwing van de jaarlijkse bevelen. Hoewel er op de bestelling uit Galle drie pakken parcallen voor Padang, drie pakken muris voor Siam en 50 salemipuris hebben ontbroken, is men over de roodververij tevreden. [fol. 1585] Dat geldt ook voor 3 balen salemipuris voor Nederland, die boven de bestelling uit Tuticorin werden gestuurd, en voor de sayenwortelen, die men om tekorten te voorkomen jaarlijks prompt moet leveren. Voor de parelbanken en chanco-duikerij wordt verwezen naar de geheime brief van 21 juni 1765 aan het bestuur op Ceylon. Betreffende schepen en vaartuigen is tot tevredenheid vernomen dat de retourschepen Kie-vitshuvel met een lading t.w.v. f 350.405, de Eendracht en Luxemburg, de laatste met de aanzienlijke lading van f 745.153, samen t.w.v. f 1.095.558, zijn vertrokken. [fol. 1586] Dit is exclusief de retourvracht in de Barbara Theodora, die verleden jaar te laat uit Surat op Ceylon aankwam en waarin, conform het bevel uit Batavia, de lading is gebleven en inmiddels te Batavia is aangekomen. De Eendracht en de Barbara Theodora zijn bestemd voor de kamer Amsterdam en de Luxemburg voor die van Zeeland. Ze zijn op 17 november 1764 en 31 januari 1765 naar Nederland vertrokken. Deze gang van zaken is goedgekeurd en in het vervolg moet men ook zo handelen. Zoals reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 werd gemeld, zijn als retourschepen via Ceylon aangewezen de Leimuiden, Damzicht, Bosschenhove en de Barbara Theodora, die hopelijk nodig zijn voor de voorraden. Volgens

de notitie van 17 mei 1765 bestond het restant retour uit)

523.978 lb.	peper Mallabaarse
148.601 lb.	coffijbonen Cheribonse
5.794 lb.	coffijbonen Ceylonse
11.981 lb.	peper Ceylonse
169.995 lb.	sappanhout Bimas
1.106 lb.	sappanhout Siams
20.962 lb.	cauris de Maldivos, ongesuyverde
495 bhalen	canneel
3.300 lb.	cardamom Mallebaarse
123 packen	overwalse lijwaten in zoort
20 bhalen	cattoene garen en
6 bhalen	roode lijwaten.

Bedragende het na derwaarts gesondene f 1.178.283,14,6 en vandaar ontvangen f 73.317,15.

Fol. 1587r.

(Men heeft vernomen dat de schepen Eendracht, Luxemburg, Tulpenburg, Thoornvliet, Damzicht en Schagen, die het voorafgaande jaar rechtstreeks uit Batavia naar Ceylon zijn gestuurd, daar voorspoedig zijn aangekomen. Uit Nederland arriveerden de Liefde op 6 augustus 1764 op Ceylon, de Oudkarspel op 1 september en de Westerveld op 19 juni 1765. Verder kwamen daar aan de Vrouwe Petronella, die over Trincomalee naar Nagapattinam was gegaan, 's-Gravenzande [fol. 1589²⁵] via Coromandel naar Bengalen, Keukenhof en Kronenburg, die naar Malabar waren geweest. De werkzaamheden aan de Tulpenburg bleken, toen dit schip te Batavia was aangekomen, niet zo ingrijpend als het bestuur in zijn brief van 1 december 1764 heeft opgegeven. Maar toen dit schip van 5 oktober tot 22 december 1764 op de rede van Colombo de vlag voerde, heeft het 1906³/₄ lb buskruit bij de wacht en voor saluut verbruikt. In de vergadering werd besloten de rekening ter controle terug te sturen en door het bestuur te laten vergelijken met de op Ceylon gehouden aantekeningen. Er moet worden gerapporteerd in hoeverre de vermelde hoeveelheden kloppen. [fol. 1590] Dit dient voortaan voor het vertrek van schepen te geschieden, zodat schade door zodanig groot verbruik voorkomen wordt. De rekeningen van de schepen Oudkarspel, Damzicht, Liefde, Barbara Theodora, Lekkerland, Leimuiden, Keukenhof, Schagen, Tulpenburg, Thoornvliet en Schoonzicht, die Ceylon hebben aangedaan, zijn eveneens gecontroleerd. Tot grote ergernis bleken er aanzienlijke verstrekkingen tegen kostprijs aan uitrusting en scheepsbenodigdheden, levensmiddelen en verversingen te zijn gedaan, waarbij de regels voor zuinigheid duidelijk voor het grootste deel uit het oog zijn verloren. In de vergadering is besloten om het bestuur hierover een ernstig verwijt te maken. [fol. 1591] Het is nogmaals aanbevolen om geen verstrekkingen te doen aan de schepen die daar aanleggen, dan nadat de gezagvoerders onder ede hebben verklaard dat waar ze om hadden gevraagd, hen in de laatste haven van vertrek niet was verstrekt, dan wel door welk ongeval ze daaraan onderweg gebrek hadden gekregen, of waarom ze bij vertrek uit Batavia daarvoor niet hadden gezorgd. Voor zover het de uitrusting betreft moeten de equipagemeesters dit controleren en daarvan een rapport aan de hoofdadministrateur te Colombo, of de hoofden van dienst, dan wel administrateurs overhandigen. Het bestuur kan daarover dan in het belang van de Compagnie een besluit nemen. Het verstrekken van verversingen aan schepelingen moet volgens de voorschriften geschieden. [fol. 1592] In buitengewone omstandigheden kan daarvan onder vermelding in de besluiten afgeweken worden. Als deze bevelen overtreden worden dan zijn degenen die zulke orders uitgaven, tot restitutie verplicht. Men is ontevreden dat over het ongeluk van de Damzicht onderweg van Colombo naar Negombo in de brief van 14 april slechts is

---

25 Nummering slaat 1588 over

vermeld, dat het volgens de verklaring van de schipper Lodewijk Thomassen door bonken op de bodem zijn roer had verloren, de randsoenbalken in de kajuit waren gebarsten en de kiel enigszins was beschadigd. Men had moeten nagaan of dat door verkeerde manoeuvres, slecht toezicht of onachtzaamheid werd veroorzaakt en of er in zulk een uitzonderlijk geval wel was te volstaan met de opmerking dat dit schip te Galle van zijn gebreken was hersteld. [fol. 1593] De voorschriften gebieden dat zulke voor de Compagnie belangrijke zaken door maritieme deskundigen ten overstaan van de fiscaal onderzocht worden, om na te gaan of er van een noodlottig ongeval, dan wel van onachtzaamheid van de gezagvoerders sprake is. Voor dit maal is er aan deze nonchalante handelwijze voorbijgegaan, maar er is wel nadrukkelijk bevolen de voorschriften na te komen, schepen zo snel mogelijk te lossen en ze niet nodeloos lang aan de wal te houden. Dit is in het belang van de Compagnie. De overige zaken, en wat betreft de schepen die van Batavia naar Ceylon zijn gezonden, worden elders behandeld. Van de op Ceylon gestationeerde sloepen en vaartuigen zijn verleden jaar uit Batavia de Vriendschap, Vrijheid, Nagelboom, 't Smalschip, Batavier en de sloep Mossel vertrokken [fol. 1594] en vroeg op Ceylon gearriveerd. Het bestuur schreef dat ze zeer te pas kwamen. Men benadrukte er een goed gebruik van te maken, maar drong er ook bij gouverneur Iman Willem Falck krachtig op aan goed op de verstrekkingen te letten, daar de algemene kosten in het afgelopen jaar f 200.739 hebben bedragen, waar wel door goed toezicht een vermindering van mogelijk is. De ladingen die door de Tulpenburg, Deunisveld, Lekkerland, Vrouwe Petronella, Gouverneur-Generaal, Kievitsheuvel, Oudkarspel, Eendracht, Luxemburg en Keukenhof zijn afgeleverd, zijn te vinden in de resoluties van Ceylon van 7 februari, 3 april, 13 juni, 12 juli, 23 augustus, 2 oktober, 8 en 19 november, 6, 22 en 27 december 1764. Daaruit blijkt dat schipper Idema op 400 koyan rijst, na afrek van het gebruikelijke percentage, een tekort van 141.670 lb had afgeleverd. [fol. 1595] Als oorzaak voor dit buitensporige tekort kon hij slechts aanvoeren dat zijn stuurlieden bij het inladen te Semarang slecht toezicht hadden gehouden en dat de rijst direct van het veld ruim een jaar in het ruim had gelegen. Men heeft het hierbij gelaten, omdat het bestuur conform de voorschriften heeft gehandeld en het tekort aan de gezagvoerders in rekening heeft gebracht. Maar het is ergerlijk dat van de slaven die uit Batavia naar Ceylon zijn gezonden, velen onderweg zijn overleden, of er zo slecht aan toe waren dat gouverneur Lubbert Jan van Eck niet kon nalaten daarover, en over hun chronische kwalen, in de aparte brief van 10 januari 1765 te klagen. Van degenen die volgens Van Eck te Batavia de administratie van de verscheping van deze slaven verzorgden, is een waar en uitgebreid rapport verlangd. [fol. A1594²⁶] Over deze bedenkelijke zaak is een bericht ontvangen, waar men zich voorlopig maar bij moest neerleggen. Samen met de bijlagen is er geen twijfel dat er bedrog in het spel is geweest. Het is belangrijk dat dit wordt uitgezocht, en daarom is het rapport samen met de rol van de namen van de verzonden slaven naar Ceylon gestuurd, met de opdracht aan te geven welke aan zware breuken, tering, chronische borstkwalen en andere zweren leden, aan wie ze hadden behoord of door wie ze aan de Compagnie waren geleverd. Na het ontvangen van deze informatie kan men maatregelen nemen. Op basis van de verzamelde en beëdigde bewijzen zijn de gezagvoerders van de Damzicht ontheven van belasting voor 120 onbruikbare piekstocken en twee vaten bier. [fol. A1595] Maar 350 niet verantwoorde kleispaden t.w.v. f 718 zijn aan Ceylon weer in rekening gebracht voor nader onderzoek. Onderstuurman Haring verklaarde dat vier kisten met kleispaden en troffels bij het materiaalhuis waren afgeleverd. De gezagvoerders zijn ontslagen van een tekort van 494 $\frac{1}{3}$ kannen arak, mits ze van de twee gebarste leggers de overgebleven 120 kannen kunnen verantwoorden. Ook is er aan voorbijgegaan dat wegens de lange reis met de Vrouwe Petronella uit Batavia 24.239 lb carwaat bedorven te Trincomalee aankwam. Op de hele partij van 30.000 lb was het verlies f 4544, wat is afgeschreven. Betreffende de verpachting van domeinen voor 1764/65 [fol.

26 Voor fol. 1596 zijn twee folio's aldus genummerd.

1596] is met tevredenheid gemerkt dat deze over het hele gouvernement f 344.880 heeft opgebracht, of f 33.453 meer dan in het voorafgaande jaar. Men kon instemmen met het besluit van het bestuur van 5 januari 1765 om op verzoek van de pachters van de textiel van 12 oktober 1764 aan de moslims te Kilakkarai toe te staan om met een pas uitgegeven door de resident daar door de engte van Mannar naar Ceylon te varen. Ze zouden daarheen goederen meenemen en areka van de Compagnie terugbrengen.)

Temeer de motiven die de ministers tot de openstelling van deze vaart door Pambes engte hadden g'advanceert, bij een goede toezicht en onder observantie van de daarbij g'arresteerde restrictiën de E. Comp^e niet alleen veel voordeel scheynen te beloven, maar ook Tammoderum Pulle, en veel andere goeode ingezetenen om dien oirt, daardoor bijzonder genoeg en hun ook alteffens den weg sal werden gebaant tot 't drijven van een wettigen handel. Weshalven we de ministers, soowel als den Kilkarese resident, in cas subject maar eenlijk hebben aanbevolen om te zorgen dat alles letterlijk en in de beste ordre werde in agt genomen en vooral geen, of 't geringste, misbruyk van deze licentie werden gemaakt.

Fol. 1596v-1597r.

(Betreffende het timmerwerk en reparaties aan de vestingwerken en gebouwen zijn de verschillende voorstellen voor de fortificaties te Trincomalee van de ingenieurs Gilles Borre, Brohier en de Paravicini door het bestuur aan de andere ingenieurs op Ceylon voorgelegd, die zich eenstemmig achter het voorstel van Borre hebben geschaard, mits de flanken van de oude vestingwerken veranderd worden en de perpendicular op de linie van defensie wordt gericht. Het bestuur heeft dit overgenomen en de uitvoering laten beginnen. Deze verbeteringen zijn goedgekeurd. [fol. 1598] Onder herhaling van de restrictie in de brief van 31 juli 1764 om zonder speciale toestemming geen nieuwe werken aan te vatten, is het besluit van het bestuur van 13 november 1765 tot veranderingen in die te Galle goedgekeurd. Wegens de duurte en de afstand is het halen van kalk uit Malabar afgekeurd. Te Tuticorin en elders in het gebied onder de Compagnie is daarvan genoeg beschikbaar. Het is ook doelmatig dat ingenieur Massenvelt, die uit Malabar was teruggekeerd, naar Jaffna was gezonden om de nieuwe vestingwerken, waaraan sinds 1759 wel met 500 à 600 man was gewerkt, te inspecteren om na te gaan wanneer ze ongeveer klaar konden zijn en of ze allemaal wel nuttig waren. Het bestuur besloot daartoe op 1 mei 1765. [fol. 1599] Bovendien bleek daaruit dat ingenieur Brohier was gevraagd wanneer hij met 600 koelies deze werken voltooid zou hebben, waarop hij met allerlei bezwaren was gekomen en, in afwijking van de mededeling in 1758 dat er 12 of 14 maanden nodig waren, had verklaard dat dat nog geruime tijd zou vergen. Het bestuur had Massenvelt duidelijke instructies gegeven en gezegd dat de Hoge Regering vurig wenste, dat deze werken spoedig gereed zouden zijn en dat er nauwkeurig onderzocht werd of Brohier niet zijn eigen belang had nagestreefd. Mocht dat het geval zijn, dan moet hij dat vergoeden. [fol. 1600] Daarbij moet het percentage dat hij ervan kreeg, ingetrokken worden. Batavia wilde het toezicht op de werken verdubbelen, zeker daar in het afgelopen boekjaar aan gebouwen f 157.639 was besteed, waarvoor vrij wat gebouwd kon worden. Gouverneur Iman Willem Falck is daartoe aangespoord. Het is gunstig dat wat de godsdient betreft de kerk- en schoolinspecties plaatsvonden en dat er 287.413 christenen zijn, onder wie 1483 lidmaten. Maar het is negatief dat dominee Henricus Silvius zijn medecuratoren van het seminarium nodeloos en onbezonnen schriftelijk heeft aangevallen. Daaruit blijkt dat hij een kwast is. Ook het bestuur vond hem een ruziemaker. [fol. 1601] Het is niet op zijn geschrift ingegaan en zei hem dat hij zoiets niet weer moest doen. Deze handelwijze is goedgekeurd en het is duidelijk gemaakt dat, als hij nog meer problemen veroorzaakt, er voor hem onplezierige maatregelen zullen volgen. Maar het verzoek van de raad, kooplieden boven de predikanten te plaatsen, is afgewezen, omdat slechts alleen in Galle de administrateur als commissaris-politiek optreedt. De boekdrukkerij bleef het werk voortzetten. Bij de laatst gesloten rekening bedroeg het kapitaal van de diakonie-armen f 102.619 en van de leprozen f 73.553. De colleges zetten hun werk voort. [fol. 1602] De Raad van Justitie

zond de stukken van 14 afgedane processen op, waarover, naast wat het bestuur er over zei, niets valt op te merken. De fiscaal dient de opmerkingen van het bestuur ter harte te nemen. Helaas bestaat volgens de brief van 8 juli 1765 de voorraad aan contanten, buskruit, rijst, nely etc. per eind mei slechts uit f 590.921. De Hoge Regering heeft zelf een krappe voorraad en kan de bestelling van f 1.600.000,- moeilijk uitvoeren. Met de Keukenhof werd uit Malabar door Ceylon f 225.000,- ontvangen en met de Barbara Theodora en Velsen uit Surat f 300.00. Uit op Cochin en Batavia getrokken assignaties [fol. 1603] is respectievelijk f 71.601,- en f 31.835 ontvangen. Met de Barbara Theodora is aan contanten f 206.347 gezonden, met de Bosschenhove f 199.867, met de Leimuiden f 150.000,-, met de Thoornvliet f 100.000,- en met de Vrouwe Petronella Maria f 100.000,-, of alles tesamen f 1.384.650. Bovendien is nog drie ton aan staafgoud gestuurd. Om het gebrek aan geld te bestrijden mag het bestuur niet alleen wissels op Nederland trekken, maar is het bestuur te Malabar opgedragen om Ceylon zoveel mogelijk bij te springen. Bovendien is aan het bestuur op Coromandel toegestaan om op verzoek uit Ceylon zoveel geld op assignatie op Nederland aan te nemen, als er aangeboden wordt, maar wel in contanten die op dit eiland gangbaar zijn. [fol. 1604] Als de vier ton die uit Surat wordt verwacht, inderdaad wordt ontvangen, dan hoeft er op Ceylon geen tekort aan contanten meer te zijn. Met de Bleiswijk, die via Ceylon naar Bengalen ging, de vier genoemde retourschepen en met de Thoornvliet en Vrouwe Petronella Maria is de bestelling van 1600 last rijst tot 1585 last uitgevoerd en zijn de overige benodigdheden zoveel mogelijk gezonden. Zo kon aanvoer van rijst uit Bengalen voor de excessieve prijs van rsd 60 en 66 het last worden voorkomen. Dat was betaald voor 1.642.000 lb die met de Schoonzicht en Hoop werd aangevoerd. Men had liever toegestaan dat er bij particulieren voor rsd 58,1,- het last was ingekocht, zoals in 12 maanden met 1.945.080 lb was geschied. Er mocht zelfs wat meer voor betaald worden. Was er echt gebrek aan rijst dan mocht het, als er scheepsruimte was, in Bengalen besteld worden. Men is er verbaasd over dat schipper Jan Moorland, die Galle speciaal moest aandoen [fol. 1605] om 50 diverse kayiroutouwen en 30.000 lb losse kayiru voor Bengalen mee te nemen, slechts 30 bahar rijst en, onder het voorwendsel van gebrek aan scheepsruimte, 25 kayiroutouwen had ingeladen. Moorland is om een verklaring gevraagd. Die is op 2 juli 1765 ontvangen en aan Nicolaas Houtingh voorgelegd. Zijn rapport werd op 23 juli behandeld, waarmee de zaak was afgedaan. Zoals reeds vermeld is, werd de Bleiswijk op weg naar Bengalen via Galle gezonden om daar de bestelde 2000 lb kaneel in te laden en zoveel mogelijk van de door Bengalen bestelde kayiroutouwen en kayiru. Desnoods worden daarvoor nog één à twee sloepen gestuurd. [fol. 1606] Dan kan de Bleiswijk snel en ieder geval voor eind augustus uit Galle vertrekken, zodat ze de reis naar Bengalen nog kan maken. Het is juist dat het bestuur om klachten te voorkomen besloot de bestellingen in de raad te controleren en dat het bestuur te Galle werd opgedragen om steeds voldoende kayiru in voorraad te hebben om de bestellingen uit Bengalen en Batavia uit te voeren, al zou dat de particuliere uitvoer onmogelijk maken. Er legden 47 vreemde schepen in de havens van Ceylon aan. Het is juist dat op verzoek van de Portugese kapitein van het oorlogsschip St. Anna twee overgelopen matrozen zijn teruggestuurd en dat aan kapitein Otto Roodwit van het Deense schip Tranquebar, [fol. 1607] dat door de marathas was buitgemaakt, wegens zijn desolate toestand transport naar Nederland is verleend. Er is tevens bevolen om de voorschriften in de brieven van Heren XVII van 8 september 1733, 12 september 1736 en 9 april 1764 betreffende toelating van vreemde schepen stipt na te leven. Betreffende de huishoudelijke zaken heeft het bestuur geklaagd over de groei van het schrijfwerk en dat er geen schrijvers voor 12 à 15 ropia's per maand te krijgen zijn. Het bestuur suggereerde om, zoals secretaris Johan Gerard van Angelbeek voorstelde, alleen kopieën te laten maken van de geheime besluiten, de brieven van en naar Batavia, alsmede de geheime brieven gewisseld met de gouverneur van Coromandel, de commandeur van Malabar [fol. 1608] en de dienaren te Galle, Matara en Trincomale. Wanneer de ongeregelde zaken voorbij zijn, moet het reglement voor het aantal schrijvers weer gehandhaafd worden. Daar het bestuur van oordeel was dat het onder deze span-

ningen onmogelijk is om Compagnies bezittingen elke zes maanden te inventariseren, is in de brief van 21 juni 1765 toestemming gegeven om dat elk jaar te doen, maar de kas moet elke zes maanden opgemaakt worden. De executeuren in de boedel van Lubbert Jan van Eck moeten de voorgeschreven garantie voor vier jaar geven. Dat de bannelingen van staat zich met hun maandelijks kostgeld rustig gedragen, is ter kennisneming aangenomen.)

Dan dewijl we bij een factuur van aanrekening, gedateerd 3e may, onder anderen hadden ontwaard dat de ministers eenen Radeeng Tarko, soon van den fugativen tom-megom Mangoe Nonnang, of sooals hij daarbij werd genoemd Mangoe Neijning, hadden opgebracht voor 4 maanden, of van primo may tot ultimo augustus à f 12,-,- aan contant met een parra reys 's maands, heeft men van de ministers gerequireert waar dezen radeeng vandaan gekomen en waarom hij maar voor vier maanden was opgebracht.

Maar dat de deserteurs onder ultimo augustus passato al waren geaccresseert tot 102 koppen, hebben we met een gantsch sorgelijk oog beschouwt en insonderheyd dat er van Trincomale op een keer na alle waarschijnlijkheid tot de Engelschen waren overgegaan 17 infanteristen en 3 arthilleristen.

Fol. 1608v-1609v.

(Gelukkig heeft het bestuur de dienaren te Trincomale bevolen na zes uur 's avonds niemand meer aan boord van een Engels schip te laten gaan. De Engelschen zijn gewend om beleefdheden niet alleen hooghartig te ontvangen, maar zelfs met het ronselen van Compagnies volk te vergelden. Wie na zes uur naar een Engels schip gaat, moet door de Maleise wacht aangehouden worden. Zolang de opperhoofden van de kantoren en de officieren zelf maar zo lala toezicht houden, is van deze maatregelen weinig te verwachten. Een ergerlijk voorbeeld daarvan is dat verleden jaar te Tuticorin zelfs in de middag negen soldaten met hun wapens zijn gedeserteerd, omdat maandgeld dat ze tegoed hadden, niet in fanums was uitbetaald omdat daaraan gebrek was. Het is goedgekeurd dat uit de raad koopman Liebert Smith en kapitein Johannes Cornelis Franken direct was opgedragen onderzoek te doen, maar het is slecht dat deze zaak pas op 9 mei 1765 is afgedaan. Luitenant Christoffel Langelots, [fol. 1611] die schuldig was aan de opstandige taal van de deserteurs en geen maatregelen had genomen tegen de gevolgen waarmee werd bedreigd, was toen overleden, zodat hij zijn verdiende loon had ontlopen. Hier moest men zich maar bij neerleggen en ook dat het toenmalige opperhoofd Godfried Sweepe, die ook niet onschuldig was, slechts de meegenomen wapens en de kosten van het onderzoek moest betalen. Men vertrouwt dat het bestuur voortaan wat ernstiger optreedt en de schuldigen hun verdiende loon geeft in plaats van ze te laten ontsnappen. In de verwachting dat ze naar verdienste worden gestraft, is goedgekeurd dat de soldaat Michiel Engelsman, die verscheidene soldaten te Goenewille had opgezet te deserteren, en tien man in dat complot aan justitie zijn overgedragen. [fol. 1612] Dit geldt ook voor het besluit van 6 oktober om aan degenen die binnen drie maanden terugkomen, een generaal pardon te verlenen. Per eind juni 1764 waren er 37 gegagieerden van wie de rustgagie voor een jaar is verlengd. Vaandrig Willem Jenke, die zijn gewone gagie van f 40,- krijgt, hoort rustgagie te ontvangen. Vaandrig Jan Andries Maurits mag wegens hoge ouderdom en armoedige omstandigheden rustgagie ontvangen. Sergeant Frans Theodor Hensen krijgt, zoals de artikelbrief voorschrijft, het douceur voor het verlies van een oog. In al zulke gevallen dient men deze te volgen. Door de uit Batavia en van elders ontvangen vaartuigen kan er naar behoren gepatrouilleerd worden. [fol. 1613] Er is aan de opdrachten daarvoor herinnerd en er moet tegen smokkel door waaghalzen langs de stranden en wateren opgetreden worden en eveneens opgelet worden dat de gezagvoerders op genoemde scheepjes zich aan hun instructies houden. De geschenken t.w.v. f 2012 zijn goedgekeurd en, in de verwachting dat dit niet meer zal gebeuren, is er geen bezwaar tegen gemaakt dat van de op assignatie ontvangen f 78.903 aan contanten, er wegens tekort f 47.066 zonder rabat is

geaccepteerd. Dat is voordeliger dan geld op interest te ontvangen. [fol. 1615²⁷] Verder wordt verwezen naar de brieven uit Ceylon direct aan Heren XVII van 13 november 1764, 25 en 31 januari 1765, het antwoord op het extract uit de brief van Heren XVII van 29 september 1763, gevoegd bij de brief uit Ceylon naar Batavia van 31 december 1764, en naar de hierboven genoemde brieven en besluiten van de Hoge Regering naar Ceylon. Naast wat in de generale missive van 20 oktober 1765 reeds over dienaren werd bericht, bleek uit de brief uit Ceylon van 31 december 1764 dat de commandeur te Jaffna Anthony Mooyaart door ouderdom [fol. 1616] niet meer in staat was zijn ambt te vervullen en dat anderen die daar misbruik van maakten, hem moesten leiden. Mocht dat voortduren, dan is er toestemming gegeven hem eervol te ontslaan. Hij mag te Jaffna, of Colombo blijven, dan wel via Colombo of Coromandel naar Batavia komen. Conform het bevel van het vorige jaar kan dessave Noël Anton Lebek zijn plaats innemen. In diens vervanging mag gouverneur Iman Willem Falck voorzien. Hij kan ook een opvolger voor de overleden opperkoopman en Colombose dessave Jan Bauert benoemen. Daarvoor waren al de reeds naar Ceylon vertrokken kapitein Da Costa als kapitein-dessave en de koopman Rooze in de rang van opperkoopman genomineerd. [fol. 1617] Tot de verbazing van de Hoge Regering zat er bij de brief van 17 mei 1765 uit Ceylon een brief van commandeur Anthony Mooyaart dat hij bij het doornemen van de brieven uit Colombo was gestuut op een zeer nadelige beschrijving van zijn persoon. Het werd in de vergadering van 29 augustus redelijk en billijk gevonden dat hij de dienaren te Colombo, die hem al anderhalve maand hadden meegemaakt, hoofdelijk had gevraagd, of ze hem door ouderdom ongeschikt voor de uitoefening van zijn ambt vonden, dan wel of dat niet het geval was. Het laatste werd unaniem bevestigd. Men is zeer ontstemd over dit tegenstrijdig oordeel van de raad te Colombo. [fol. 1618] Zo is onduidelijk wat men geloven moet. Daar Mooyaart zelf zo kordaat was opgetreden, heeft de Hoge Regering er geen moeite mee om hem te Jaffna te handhaven, dan wel dat hij zelf eervol aftreedt. Commandeur Marten Rein is helaas op 3 april 1765 te Kandy overleden. Het is tegen de regels dat de desavonij bij het overlijden van Jan Bauert aan de luitenant-dessave Pieter Blankert is opgedragen. Tot een besluit van de Hoge Regering over de opvolging hoort zo'n ambt door twee gecommiteerden te worden waargenomen. Bovendien is gebleken dat Blankert als provisioneel fiscaal totaal ongeschikt is. [fol. 1619] Hij verdient zo'n eervol ambt niet. Personalialia. Lubbert Jan van Eck had de secretaris van de raad en koopman Johan Gerard van Angelbeek wegens zijn goede diensten op de veldtocht al provisioneel tot opperkoopman bevorderd. Er wordt bij Heren XVII krachtig op aangedrongen hem daarin te bevestigen. Personalialia. [fol. 1620] Boekhouder Hendrik Willem August Kuneman is wegens zijn goede diensten in de onderhandelingen aan het hof van Ramenade Waramsen als een bijzondere gunst reeds provisioneel tot onderkoopman bevorderd. Naar aanleiding van de benoeming van Anthonij van der Wal als secretaris en fiscaal te Tuticorin is conform de reglementen bevolen daar bij een vacature een boekhouder aan te stellen. Wel volgens het reglement is het zenden van een paar gecommiteerden naar Tuticorin, toen de administrateur daar, Kulval, was overleden. De vervulling van deze plaats is aan het bestuur overgelaten. Personalialia. Het hoofd van de Mahabadde, Jan van der Weerd, mocht op verzoek al verleden jaar repatriëren. [fol. 1621] Daar hij nog steeds niet is vertrokken, werd zijn gagie stop gezet vanaf het moment dat dat mogelijk was geweest. Hij moet nu zo snel mogelijk afreizen. Daar zijn diensttijd is verstreken, mag de dominee te Galle, Jan Philip Smit, repatriëren. De gagie van dominee Franciscus Jansen is conform het reglement verhoogd. Per eind juni 1765 waren er nog 10.094 militairen. In de geheime en gewone besluiten van het bestuur op Ceylon, in het bijzonder dat van 2 oktober 1764, dat in de brief van 31 december 1764 werd behandeld, zijn de maatregelen voor de militie opgenomen. Daar valt te lezen waarom het bestuur een compagnie liever op 100 man dan volgens plan op 175 gesteld had gezien. De Hoge Regering

---

27 Fol. 1614 is bij nummering overgeslagen.

besloot bij zijn vorige besluit te blijven en gaat er vanuit dat de door Lubbert Jan van Eck voorgestelde vier battaljons, ieder van zes compagnieën fuseliers en een compagnie grenadiers, samen dus 28 compagnieën, bij een goede verdeling over het garnizoen en de kleine postjes [fol. 1621A] met zijn wens overeenkomt. Van Eck had als beloning voor de zo glorieuse verovering van Kandy en bij gebrek aan stafofficieren verschillende bevorderingen toegekend en veronderstelde dat ze onder deze uitzonderlijke omstandigheden door de Hoge Regering bevestigd zullen worden. Personalia. Hoewel het aanstellen van stafofficieren niet tot de bevoegdheid van een onderhorig gouvernement hoort, heeft de Hoge Regering de bevorderingen schoorvoetend bevestigd. De troepen traden immers dapper op en hebben Kandy veroverd. [fol. 1622] In het vervolg moeten zulke bevorderingen echter aan de Hoge Regering voorgesteld worden. Kolonel Feber heeft op 8 mei geprotesteerd tegen het besluit van het bestuur van 1 mei. Men kon niet weten dat hij zo zwak was dat hij daarover niet kon nadenken. Als hij in de buurt was, diende het bestuur met hem te overleggen en zijn advies te vragen, zodat hij als hoofdofficier op de hoogte was van veranderingen. Daarom is het besluit, waaruit de verwijdering is ontstaan, afgekeurd en zijn de sipoys, die het bestuur onder luitenant-kolonel van Wesel had gesteld, weer onder het commando van provisioneel luitenant Grenier teruggebracht. [fol. 1623] Zulke veranderingen dient men te vermijden, zodat de hoofden van de korpsen hun manschappen leren kennen. Intussen trad het bestuur gematigder tegen de kapitein van het korps en lijfwacht dragonders Sweijnhaubre op. Hij gedroeg zich echter zo arrogant tegen zijn manschappen dat hij bij besluit van de vergadering uit zijn ambt, rang en gagie vervallen is verklaard. Men moet hem in hechtenis nemen en met de eerste schepen slechts met een plunjekist naar Nederland sturen. Deze zogenaamde lijfwacht, die onder commando van kapitein Jan Cornelis van Ossenberg is gesteld, moet als alle militairen onder het hoofd van de militie ressorteren en in de eerste plaats, als alle dienaren, [fol. 1624] onder de gouverneur. Personalia. [fol. 1625] Personalia [fol. 1626] Personalia. Een Europees korporaal en een Maleiër zijn tot vaandrig bevorderd)

Die van Candia met een kleyn commando, bestaande uyt 19 coppen, daaronder 8 Europeesen en 10 Maleyers, op den weg na Geriagamme, willende terugkeeren, ter halverwege van circa 800 vijandelijke Singaleesen aangetast zijnde, sig met soo een uytmuntende dapperheid hadden teweergesteld dat ze, met agterlating van een gesneuvelde Maleyer, een vermiste Europiaan, gelukkig in het hoofdleger met nog 8 geblesseerdens sijn teruggekomen, conform het genoteerde bij de ministers secreete letteren van den 31^e maart anno passato, alles onder afsending van de actens tot haar respectieve qualiteiten staande.

Fol. 1626v-1627r.

(Men verwacht dat alle bevorderden dit waardig zullen zijn en dat het bestuur geen nodeloze aanstellingen zal doen. Ingenieur en fabriek-kapitein Gilles Borre is ontslag verleend om naar zijn natie in Coromandel te gaan. Gouverneur Iman Willem Falck kan voor hem een opvolger aanstellen, mits deze een borg van rsd 5000 stelt. Conform de bevelen van Heren XVII is het verzoek van de kapitein en commandant te Trincomalee Lodewijk Frijtag om opperkoopman te worden, afgewezen. [fol. 1628] Het verzoek van de kapiteins Johannes Josephus van Tournioij en Frederik Willem baron van Tos om direct uit Ceylon naar Nederland te mogen repatriëren is naar gouverneur Falck verwezen, hoewel zo'n verzoek van de luitenant van de artillerie Jan Lamotte was ingewilligd. De luitenant van de artillerie Jacob Labatier is overleden. Personalia. De eerste landmeter Carel David Wentzel is naar de Kaap de Goede Hoop overgeplaatst. Om over de vestingwerken te Cochin te overleggen is kapitein en ingenieur Massenvelt naar Batavia opgeroepen. Wegens zijn laffe gedrag tijdens de veldtocht moet kapitein George Philip Erlebag zonder gagie en bagage naar Nederland terugkeren. In zulke gevallen moet het bestuur dienaren die net uit Nederland aankwamen, terugsturen. Dienaren die ter plaatse zijn aangenomen, moeten bij zulk gedrag ontslagen worden en kunnen huns weegs gaan. Dit was met de vuurwerkers Pierre Morreau en Hilarion Gefoi geschied.

MALABAR

[fol. 1629] Volgens de laatste uit Malabar ontvangen brief van 9 juli 1765 was het daar tamelijk rustig.)

De vorsten van Canara en Trevancoor tegen dien van Madure in 't veld zijn. Uyt welken hoofde niet alleen in 't Noorden Colastrij en Adiragia de verwagte hulpbenden moeten missen en een betere gelegenheid afwagten om hunne verschillen te beslissen, maar ook de samorijn in d' overtreding der aan Trevancoor beloofde conditiën straffeloos blijft en de koning van Cochim in 't Zuyden ongehindert met de vergrooting zijner financiën voortgaat, mitsgaders de Trevancoorse landen, schoon ze tot den oorlog van hunnen vorst contribueeren, egter zoo lang die in het Madureese district word gevoerd, van desselfs verdere plagen bevrijd blijven.

Fol. 1629r-v.

(Het gewezen hoofd te Cannanur, Godefridus Weyerman, voldeed de contractuele schulden van de kolathiri en Ali Raja, die door voorschotten waren ontstaan. In de brief van 17 september 1765 is bevolen dat het huidige hoofd de vorderingen van Weyerman op hen beschouwt als vorderingen op de Compagnie. [fol. 1630] Na vruchteloze pogingen om landen bij Chettua terug te krijgen, die als onderpand voor zijn schulden in beslag waren genomen, bood de zamorin aan borgen te stellen. Het bestuur wees dit af, wat in de brief van 8 november 1765 is goedgekeurd. Het is commandeur Cornelis Breekpot gelukt om het beslag, dat de vorst van Travancore voor de tweede maal op de eilandjes Muttu, Kunu, of Purumportu had gelegd, op te heffen. Travancore beschouwt ze als een deel van Parur wat nu in het bezit van dit rijk is. Deze eilandjes zijn ook door de zamorin bij de Compagnie in onderpand gegeven. Als Travancore de handen vrij heeft, zou het wel eens kunnen weigeren het beslag dat het daarop legde, op te heffen. Als traineren en het aanbieden van een equivalent niet mocht helpen, is, omdat verzet nadelig werkt, op 17 september 1765 toestemming gegeven om ze desnoods aan Travancore over te laten voor de som van ropia 16.000 waarvoor ze beleend waren. De schuld die de koning van Cochim als voorschot op de tollens heeft, is vereffend. [fol. 1631] Op verzoek van deze vorst stond het bestuur toe)

--- op deze reekening over te schrijven f7500,-, dewelke onder meer aan Zijn Hoogheid waren geschooten op een gedeelte van Baypin. Dan, dewijl dit strijdig is met de zoo lang b'ogde bemagteging van het genoemde eyland, zoo hebben wij bij onze secreete missive van den 17^e september de ministers aangaande het waare but dat met het in pand neemen van landen op Baypin b'ogt word, breedvoerig geëluclideert en hen gerecommandeert niet alleen d' overschreiving op tollens etc. zooveel doenlijk te declineeren, maar ook in cas de voormelde koning van den eysch op d' 18½ dorpen (leggende bij 't conquest Paponettij) door minnelijke voorstellen en onschadelijke betoning van ernst, niet te diverteeren waare, hem dat district nevens een somma van ropia 10 à 15.000 te presentereeren, onder voorwaarde dat Zijn Hoogheid aan de Comp^e daarentegen finaël afstond het meermede eyland Baypin en van die cessie voldoende bewijzen verleende.

Fol. 1631r-1631v.

(Daar de vorst van Travancore in Madurai wordt beziggehouden, kon hij niet aangesproken worden over de schuld van Attingal, het verleggen van de grenzen van Callicherij Bitsjoer en St. Andries en de fraude door zijn onderdanen met de pacht te Quilon. Wel deed het bestuur een vooruitbetaling aan hem, die volgens de brief van 9 juli 1765 de door Heren XVII [fol. 1632] vastgestelde som van ropia 50.000,- niet te boven ging. In de brief van 8 november 1765 is het verboden om betalingen te doen, voordat dit voorschot is vereffend en bevolen dat degenen die namens Travancore geld in ontvangst nemen, van behoorlijke geloofsbrieven zijn voorzien. Wegens zijn deerniswekkende omstandigheden is aan de Desinganadu, die in 1747 door Travancore werd verdreven, het douceur van f 1350,- per jaar, dat in 1761 was stopgezet, weer uitbetaald. Cochim liet nog niet weten wat de gouden onderpanden van de Desinganadu nu waard zijn, noch wat er van de Cochinese

zekerstelling voor Vadakkumkur is te verwachten. In de brief van 17 september is bevolen deze en de schuld van de perakat tavazhi, zoals reeds vermeld in de generale missive van eind december 1764, voor zover desperaat, binnen de lijn te laten voortlopen. De verwerving van peper in het noorden volgens de contracten met de kolathiri en Ali Raja heeft, evenals in de voorafgaande jaren, geen enkel succes gehad, doordat de Engelsen niet alleen door de kleine vorsten, [fol. 1633] maar, volgens de brief van commandeur Breekpot van 9 juli 1765, door hun opperheer tot de particuliere handel zijn toegelaten. Zij belemmeren door te patrouilleren vervoer van peper door anderen. Wegens de hoge kosten daarvan moesten ze de peperprijs tot ropia 90 de 500 lb verlagen. Daar de Compagnie daar reeds lang ropia 100 de 500 lb betaalt, moet ze de particuliere handel kunnen beheersen, als de patrouille-ring, die naar de ervaring heeft geleerd nooit voldoende kan zijn, maar werkelijk door hen wordt vermeden. Dit is op 17 september 1765 naar Malabar geschreven. Anders dan werd aangenomen verminderen de marathase rovers, als ze de Engelse passen maar aanvaarden, de handel niet, maar brengen ze die slechts over naar de Engelse kantoren. In de genoemde brief is het bestuur aangemoedigd te bedenken hoe in dat gebied iets naar de Compagnie is toe te halen en in het geheim toegestaan om [fol. 1634] ropia $83\frac{1}{3}$ het kandijl van 500 lb, of f 25,- de 100 lb, te betalen voor peper uit Cochîn, Cranganur en Travancore. Zonder het nog bestaande contract met Travancore te schenden kan zo geprobeerd worden wat op die manier te verwerven is. De redenen hiervoor zijn te vinden in de besluiten van 27 augustus 1765 en de geheime brief van 17 september. Enerzijds wordt zo tegemoet gekomen aan de klachten van de vorsten over de lage prijzen, zoals commandeur Breekpot die in zijn aparte brief van 9 april 1765 duidelijk heeft aangegeven, en er wordt voorkomen dat zij hun producten meer en meer aan de Compagnie onthouden. Anderzijds wordt de band van Travancore met de Engelsen, met wie die vorst min of meer in onmin is geraakt en die hem meer betaalden, gebroken. Om de verbouw daar te stimuleren betreft deze verhoging van de prijs ook de peper in de gebieden onder de Compagnie. Nu de obstakels zijn weggenomen, verwacht men daarin verbetering. [fol. 1635] Tussen 24 maart 1764 en 1 maart 1765 is er slechts geleverd)

door Trevancoor		lb.	864.567,-
„ de koning	van Cochim	„	25.000,-
„ „ „	„ Cranganoor	„	3.066,-
„ „ ingezetenen	te Paponettij	„	21.800,-
„ „ „	te Chettua	„	553,-
„ „ particulieren	te Cananoor	„	59.958,-
of in 't geheel		lb.	974.944,-

Schoon dit bedragen nogtans dat van den voorgaande inzaam tot lb. 422.402 $\frac{1}{2}$ surpasseert en lb. 146.934 in zig begrijpt, die Trevancoor te Cranganoor à ropia 55 't candijl geleevert, zooals het scheynt ter preuve of hij, niettegenstaande het contract daar ter plaatze, eevenals te Porca ropia 65 konde bekomen, hetwelk nu het mislukt is geene verwagting voor 't vervolg geeft.

Fol. 1635r-v.

(De vroegere commandeur Godefridus Weyerman kocht verleden jaar 3300 lb cardamom in voor 27 stuivers het pond. De huidige commandeur Cornelis Breekpot en raad zeggen dat het voor de vastgestelde prijs en zelfs voor 2 stuiver meer niet te krijgen is. Weijerman bevestigt dit daar hij zegt op de bovengenoemde en eerdere partijen verlies te hebben geleden. [fol. 1636] Daarom heeft men zich beperkt tot de aanbeveling in de geheime brief van 17 september 1765. Van deze producten is er 1.123.921 lb peper en 3300 lb cardamom naar Galle gezonden, met nog benodigdheden voor Ceylon, namelijk 1900 stuks huiden, 75.000 lb kayirudraad, 200 last nely, 1170 planken en een groep toepas militairen en sipoys. Bovendien werd er 150.000 ropia aan contant en 47734 ropia getrokken op wissels naar Ceylon gestuurd, terwijl er volgens het bestuur in september nog 50 à 7500 ropia zou volgen. In Batavia zijn met de uit Malabar teruggekeerde schepen 24.000 capok stenen en 50.222 lb kayirudraad t.w.v. f 3283 ontvangen, alsmede enig zilverwerk, artilleriegoederen en in

rekening gebrachte bedragen, samen t.w.v. f 34.490. De inkomsten uit de landen van de Compagnie waren in 1763/64 ongunstig. De pachters van de zaailanden in Pappinivattam [fol. 1637] waren, wegens een slechte oogst, 2288 parra ten achter en de tienden op de particuliere zaailanden brachten 1172 parra minder op. Er waren geen bieders op de pacht van de tienden op de particuliere tuinen. Behalve dat de opbrengsten van de door de Cochinese vorst op Vypin verpanden landen zeer traag binnenkwamen, bleek volgens het bestuur uit het gedrag van de Pazhancheri Nayar en de klachten van de vorsten van Cranganur en Cartamana dat de boog niet strakker gespannen kon worden zonder te breken. Daarom is het bevel van verleden jaar herhaald om Compagnies rechten te handhaven, maar onder de bijdragen uit de naburige landen te blijven en zich door tijdelijke gunsten geliefd te maken. Zo is de verstrekking van 1000 parra neli aan de Payencheri Nayars en hulp daarmee aan de overige bewoners goedgekeurd. De opbrengsten van de gronden, pachten van tollén, dranken, tabak etc. bedroegen te Cochin en omliggende gebieden, na aftrek van f 6440,- als het aandeel van de koning in de tollén, [fol. 1638] f 66.428, te Quilon f 12.909, te Cannanur f 827, te Chettua f 4501, of samen f 84.665. De pachten van dranken, tollén, tabak etc. zijn voor 1764/65 uitgegeven voor f 45.400, wat f 970 meer is dan in 1763/64. De verkoop van handelswaren liep in 1763/64 slecht door de roverijen van de marathas, de oorlog in Canara, de aanvoer van Chinese suiker etc., de oorlog in Bengalen en het geldgebrek van de handelaren. Ondertussen was het rendement op specerijen 1189 %, op Japans staafkoper 195 tot 199½ %, op poedersuiker 86 tot 88 %. Evenwel leverde 99.500 lb poedersuiker, die bijzonder bruin en vochtig en in beschadigde fusten ontvangen was, slechts een rendement van 20 % op. Op het inkoopbedrag van f 153.155 van al deze goederen is een winst van f 218.463, of ruim 142 %, gemaakt. Het jaar 1764/65 was in het begin even ongunstig door, naast de bovengenoemde omstandigheden, het wegblijven van de bombaras. [fol. 1639] Deze schepen waren door de marathase rovers vroeg gesignaleerd. Daarom liepen ze de eerste haven in en verschenen niet in Cochin. Het bestuur kon daardoor tussen 1 september 1764 en 12 maart 1765 niet meer dan voor het inkoopbedrag van f 61.498 verkopen, waarop een winst van f 77.573, of 126 %, is gemaakt. Het bleef zo zitten met 1.273.400 lb poedersuiker, naast wat nog bij particulieren onverkocht achterbleef. Het verzoek van het bestuur de prijzen te mogen verlagen is afgewezen. Ze mogen niet onder de 85 % komen. Als het daarboven niet te verkopen zou zijn, dan moet men het niet een jaar laten liggen, maar duidelijk aangeven waarom dat onmogelijk is. Er is enige hoop dat het bestuur de grote voorraad suiker aan de bombaras en anderen kan verkopen, voordat de schepen uit Macao met hun Chinese suiker arriveren. [fol. 1640] Wellicht leidt de herstelde rust in Canara tot een grotere afzet van Japans staafkoper en het bestuur beloofde dat het alles op alles zal zetten om een gunstige afzet te bereiken. Daarom is er in 1765 op de bestelling naar Cochin gezonden)

456.491 lb. zuyker poeder
 37.691 lb. zuyker candij
 50.000 lb. koper Japans aan staven
 5.039 lb. notenmuschaten
 1.890 lb. garioffel nagulen
 1.540 lb. foelij of macis
 15.000 lb. thin
 709 lb. koper in platen
 8.067 lb. orgelloot
 70.046 lb. ijzer

bedragen f 70.066,14, mitsgaders nevens diverse provisiën, benodigdheden, goederen voor Trevancoor en eene aanrekening, f 123.376,8,-.

Fol. 1640r-v.

(Een en ander is met de Landskroon verzonden, terwijl er tevens is bevolen om inlandse handelaren naar Cochin te lokken door voordelige prijzen voor hun waren te geven. De totale inkomsten van Malabar in 1763/64 waren f 292.693, wat f 120.254 minder is dan

in 1762/63. De uitgaven bedroegen f 314.575, zodat het negatieve saldo f 21.882 bedraagt, [fol. 1641] dit ondanks dat de uitgaven door vermindering van het aantal militairen etc. f 14.925 lager waren dan in 1762/63. In de brief van 17 september 1765 is ernstig aange- drongen op verdere verlaging van de uitgaven. Men hoopt daarop, daar de meeste kleine buitenposten zijn gesloten of ingekrompen en diverse uitgaven te Cochin tot het berekende bedrag zijn teruggebracht. In genoemde brief is bevolen Chettua en Quilon op te blazen, terwijl een besluit over Cranganur, Cannanur en Cochin is uitgesteld tot de ontvangst van de mening van het bestuur en nader bericht van de ingenieurs die naar Cochin werden ge- zonden, maar het preciese doel daarvan niet hebben begrepen. Het verslag van de huidige commandeur en de secunde over de verschillen tussen de Malabarse kopie en originele negotieboeken is reeds uitgebreid in de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 be- handeld. [fol. 1641²⁸] Het geeft niet aan door wie, voor hoeveel en wanneer de Compagnie werd benadeeld, nog veel minder wie tot vergoeding veroordeeld kan worden. Daarom is aan de commandeur en de secunde opgedragen een nader onderzoek in te stellen, waarvoor nog een koopman, een onderkoopman en twee assistenten naar Cochin zijn gezonden met de boeken vanaf 1730/31. Ondanks hun verweer zijn oud-commandeur Godefridus Wey- erman, noch de thans overleden secunde Jan Anthony Sweers de Landas vrijgesproken van onverantwoorde uitgaven en alles is er aan gedaan vergoeding daarvan voor de Compagnie te verkrijgen. De uitgezonden gecommitteerden is bevolen accuraat en snel op te treden.

SURAT

[fol. 1642] In de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 is reeds over Surat gerapporteerd. Uit Surat kwamen de Leimuiden, Renswoude, Barbara Theodora en Velzen terug. Inclusief de lading die het derde schip voor Nederland naar Batavia vervoerde, voer- den deze schepen daar aan)

100.000	zilvere	ropijen
760	packen	diverse lijwaten
4	dito	zijde stoffen
100	lasten	tarwe
21.000	steen	zeep capperbandse
10.000	ponden	catchouw
8.000	dito	poetjoek.

Item diverse drogerijen, etter van roosen enz. tesamen tot een montant van	f	799.806,09
Behalven de te Ceylon uyt de twee laatstgemelde kielen nog afgegeven		
200.000 ropias, 40 lasten tarwe en eenige kleynigheden tot	f	<u>310.308,09</u>
Invoegen den gantschen vervoer vandaar sommeert	f	1.110.114,18
daaronder pro patria voor	f	271.150,13

Fol. 1642v.

([fol. 1643] Met de op 1, 19 en 27 augustus 1765 naar Surat vertrokken schepen Rens- woude, Lekkerland, Amerongen en Compagnies Welvaren is verzonden)

---	3.533.672	lb.	poedersuyker
	277.756	lb.	candijsuyker
	30.033	lb.	notenmuschaten
	50.035	lb.	foelij of macis
	160	lb.	canneel
	600.000	lb.	Japans staafkoper
	200.000	lb.	thin Malacs aan inktkookers
	502.036	lb.	ijzer in zoort

28 Twee folio's zijn als 1641 genummerd.

15.106 lb. roode menij en

1001 leggers arak apij, bedragende met diverse provisiën en benoedigtheeden f 741.828,4,-.

Fol. 1643r-v.

(Met de Leimuïden, Renswoude en Barbara Theodora werden op 3 en 18 april 1765 gewone brieven van 30 september en 31 december 1764 uit Surat ontvangen, een geheime van 15 december en brieven van de directeur apart van 31 december 1764 en 6 januari 1765. Later is nog een aparte brief van 28 januari 1765 ontvangen. De Velzen arriveerde op 9 augustus 1765 te Batavia en bracht gewone brieven van 6 en 22 april en 19 mei 1765 mee en een geheime ook van 19 mei. [fol. 1644] Over de eerst genoemde brieven is op 17 en 18 juni 1765 en over de laatst genoemde op 13 augustus 1765 vergaderd. Daaruit kwamen de brieven van 30 juli, 19 en 27 augustus 1765 naar Surat voort, waarnaar wordt verwezen en in het bijzonder naar de geheime brief van 19 augustus. Betreffende schepen en vaartuigen moet het schip dat de goederen voor Nederland vervoert, tijdig vertrekken om die te Galle voor de retour-schepen af te geven. De Barbara Theodora kwam namelijk pas op 4 maart 1765 daar aan, zodat de hele lading voor Nederland naar Batavia meekwam. Die is zo pas met de eerste vloot naar Nederland gegaan. Daarom is nadrukkelijk opdracht gegeven dat het schip met retourgoederen uiterlijk half december zonder op iets te wachten moet vertrekken en dat dat prioriteit heeft. [fol. 1645] Overigens is men tevreden over het snel lossen en laden van deze schepen. Om de hoge kosten van het huren van vaartuigen voor het lossen en laden uit te sparen werden twee horries, de Hoop en Hardloper, gekocht en van de later weggelopen equipagemeester Matthijs Klinckaart de daarbij horende schuiten. De totale kosten van f 7500,- waren, naar men zei, zeer laag en directeur Christiaan Lodewijk Senff beloofde ze te zullen dragen, als deze aankoop afgekeurd zou worden. Ze is evenwel goedgekeurd. Eveneens is de bouw van een kleine landsschuit voor f 879, de verkoop van een zeer oude prauw voor f 97 [fol. 1646] en de bouw van een nieuwe voor f 600,- goedgekeurd. Zo'n prauw is nodig om levensmiddelen naar de schepen te brengen. De romp van de gelia Waakzaamheid is voor f 406 voor sloop verkocht en er is een nieuwe gebouwd, die zowel geroeid, als gezeild kan worden, en dient om tussen de banken op rovers te patrouilleren. Ook dit is goedgekeurd. Het vorige jaar was bevolen de gurab of gelia Zeeleeuw naar Batavia te sturen. Op het bericht dat ze zo slecht was, dat ze beter verkocht kon worden, is opgedragen die, indien ze maar enigszins te repareren is, aan te houden en geen ander vaartuig te bouwen. De horry de Mosselschulp is conform de toestemming verleden jaar voor f 2911 van een smalschiptuig voorzien en samen met het smalschip Batavier naar Ceylon gezonden. De gedeserteerde equipagemeester Klinckaart had zichzelf rijkelijk bediend bij de reparaties en verstrekkingsen. [fol. 1647] Volgens de resolutie te Surat van 7 februari 1764 kwam hem van de gedeclareerde f 10.147 slechts f 8375 toe. Bovendien bleek uit de beëdigde verklaringen van de gezagvoerders dat gedurende twee of drie jaar de in rekening gebrachte reparaties en leveranties voor sommige vaartuigen niet waren uitgevoerd. Klinckaart heeft dus niet alleen veel gestolen, maar ook de vaartuigen in slechte staat gebracht. Gelukkig heeft het bestuur twee derde van de aan hem betaalde f 18.726 ten laste van zijn rekening ingeboekt en de overige één derde, of f 6242, ten laste van de Compagnie gelaten. Om dit te vergoeden komt het goed uit dat zijn vorderingen en zijn borg van f 30.633 wegens zijn desertie geconfiscieerd konden worden. Er is nogmaals op aangedrongen steeds zeer goed op de specificatie van onkosten te letten, [fol. 1648] opdat er niet meer dan nodig betaald wordt. Het is als een gedane zaak beschouwd dat voor de goede verstandhouding op verzoek van het Engelse opperhoofd te Bombay Thomas Hodges aan hem de twee open horries Hoop en Hartloper zijn uitgeleend. Zo'n gunst is verder verboden, daar ze toch niet beantwoord wordt. In de brief van 31 december 1764 uit Surat wordt, als reden voor de voortdurende problemen met de werving van nieuwe moslim-zeelui, genoemd, dat velen van hen niet tijdig terugkomen, maar in een aparte brief voegt men daaraan toe dat men aanneemt, dat ze uitsluitend door de vele sterfgevallen afgeschrikt worden. Daar is niets tegen te doen, maar wel is bij besluit

van 18 juni 1765 de commandeur en de opperequipagemeester opnieuw opgedragen [fol. 1649] dat de ploegen die het langst in dienst zijn, het eerst terugkeren. Met hulp van de scheepsboekhouders moet bovendien jaarlijks per eind juli te Batavia en elders een lijst van moslim-zeelieden opgemaakt worden, zodat de Hoge Regering er voor kan zorgen dat zij die het langst hebben gediend, met de eerste schepen in augustus teruggaan. Dit is de laatste jaren ook al gebeurd, waarbij een afschift van zo'n naamrol naar Surat werd gezonden, zodat het bestuur weet wie nog in leven zijn. De familieleden van de ploegen moslim-zeelieden die in 1750 met de Westkapelle en in 1758 met de Rebecca Jacoba zijn meegegaan, klaagden voortdurend dat ze allen dood waren. Op hun krachtige aandrang is het goedgekeurd dat de helft van hun credit in de boeken, in totaal f12.078, is uitbetaald. De belastingen en vergoedingen [fol. 1650] betroffen vooral die voor de logie en werf in 1762. Daarover is in de generale missive van 20 oktober 1765 al zoveel gezegd dat slechts valt te melden dat, in navolging van onderkoopman Willem Blauwkamer, opperkoopman David Kelby in een rekest met bijlagen kwijtschelding van een vergoeding van f 68.420 en, zoals vermeld in de generale missive van 8 mei 1765, van een borgtocht voor een tekort in de kleine kas van f 12.055 heeft gevraagd. Na zorgvuldige bestudering van dit verzoekschrift moest de Hoge Regering wel concluderen dat het geen grond had. Het eerste bedrag was besteed aan het maken van een venster in zijn woonhuis dat op het erf van de dessey uitzag, en het tekort was ontstaan, doordat Kelby niet had gelet op het slordige beheer door de vroegere kassier van de kleine kas, Jan Oudenhoorn, ten tijde van directeur Jan Drabbe. [fol. 1651] Evenwel was later uit diverse verklaringen, zelfs van Engelsen, waaronder van het vroegere Engelse opperhoofd te Surat William Andrew Price, gebleken dat het maken van een venster geen voorwendsel is, maar dat het voorzichtig is geschied en dat er wel degelijk zorg aan de kleine kas is besteed. Daarom besloot de Hoge Regering Kelby, zoals reeds met Blauwkamer geschiedde, gunstig bij Heren XVII voor te dragen. Mocht er al schuld zijn, dan was die toevallig. Uit de verantwoording blijkt dat ze niet zo'n zware straf verdienen. Nu al een deel van deze zaak aan Heren XVII is voorgelegd, wordt een verder besluit afgewacht. [fol. 1652] Mocht er kwijtschelding verleend worden, dan moet het geld wel ten laste van de Compagnie komen, omdat er nu van het in 1762 afgeperste geld geen verhaal meer mogelijk is. Wat betreft de kleine kas valt er vooralsnog niets te halen bij de oud-directeur Jan Drabbe of de onderkoopman Jan Oudenhoorn. Net zoals men wat betreft genoemde twee posten van gedachte is veranderd, moet men ook terugkomen op de schadevergoeding aan de Compagnie voor de insolvent overleden makelaar te Ahmadabad Gerdendas Doosse van f 5850, zoals vermeld in de generale missive van 20 oktober 1765. In de vergadering van 25 oktober bleek dat de vroegere tweede facteur daar, Hermanus de Wind, die voor een derde was belast, gemachtigd was om voor twee à drie maanden krediet te geven. Zonder dat was er niets te krijgen. De Wind had er alles aan gedaan [fol. 1653] om de vordering binnen te krijgen, maar de omstandigheden van die makelaar en van de handel verhinderden dat. Er is besloten hem van de vergoeding te ontslaan, alsmede de overleden eerste facteur P.A. de Bellon van de overige twee derde. Weliswaar treft hem meer schuld dan De Wind, omdat hij naderhand langer te Ahmedabad verbleef en niet volledig zijn best had gedaan deze vordering te innen. Maar er was weinig uit de nalatenschap van Gerdendas Doosse te halen en ze diende om zijn schuld aan de directie te vereffenen, wat voor f 5648 is geschied. Bovendien is de vroegere pakhuismeester en nu hoofdadministrateur te Surat Bosman ontheven van vergoeding van f 936, die hem in 1762 was opgelegd voor te grote afschrijving op specerijen. Er is aangetoond dat er geen sprake van fraude is geweest. Men handhaaft evenwel de vergoeding, opgelegd aan het vorige bestuur in de brief van 11 november 1763, voor te lang op het hoofdkantoor aangehouden manufacturen, waarop bij verkoop [fol. 1654] een verlies van f 2104 was geleden, het laatste uitgaande van de vastgestelde 50 % winst. Het argument dat het geschenken betrof gaat niet op, omdat deze evenmin als handelswaar aan bederf of vermindering blootgesteld mogen worden. Ook houdt men vast aan het besluit genoemd in de generale missive van eind december 1764 over het verlies op de patholen, na aftrek van de

winst op de putjuk. Ze waren zonder toestemming naar Batavia gezonden. De bedoeling moge goed geweest zijn, maar er is geen reden om ten nadele van de Compagnie op het vorige besluit terug te komen. Men is boos dat de onlangs naar Batavia gestuurde bedorven specerijen slecht verpakt waren. Daar bovendien op 5250 lb nootmuskaat 307 lb ondergewicht werd constateerd, is aan de verpakkers en de verzegelaars vergoeding daarvan opgelegd tegen verkoopprijs. [fol. 1655] De schuld te Danda Rajapur van f 11.403 is vereffend en de f 6777 die bij de overdracht van Broach door de onderkorporaal Kronenburg bij de wevers van bonte textiel uitstonden, zijn terugontvangen. Een besluit over in- en afschrijvingen is uitgesteld tot de rapporten van de visitateur-generaal zijn ontvangen. Hoewel $3\frac{1}{2}$, $2\frac{3}{8}$, 2 en $1\frac{1}{8}$ ondergewicht op de kruidnagels vrij aanzienlijk lijkt, zijn die op diverse partijen toch geaccepteerd, omdat er de eed op afgelegd is. In het bijzonder viel op dat er op de Velsen $5\frac{5}{8}$ % ondergewicht op 2100 lb kruidnagels is gemeten. Dit wordt aan de grote hitte bij een slechte staat van de kisten toegeschreven. Pas op 27 augustus 1765 is hierover, na ontvangst van de verantwoording van de administrateurs van de westzijdse pakhuizen dat er geen fraude of gebrekkig toezicht in het spel was, een besluit genomen. De gezagvoerders van de schepen zijn van de voorlopig opgelegde vergoeding ontslagen. De genoemde administrateurs [fol. 1656] is opgedragen om met het verzenden en de behandeling van de specerijen zeer precies te zijn. Ook is akkoord gegaan met hun verantwoording dat te Surat het tarra gewicht van de manden voor kamfer te groot is en is het bestuur daar opgedragen om er bij het wegen voor te zorgen dat ze voor het vullen goed schoon zijn gemaakt. Gezien de omstandigheden in de directie Surat en omringende landen is het positief dat er in 1762/63 bij de verkoop van goederen, die bij inkoop f 285.309 hadden gekost, f 504.764, of $176\frac{7}{8}$ %, winst is gemaakt. Dit is ook het geval met de ladingen van de Kronenburg en Vrouwe Rebecca Jacoba met een waarde van f 233.166, waarvoor in het najaar van 1763 f 392.045, of $168\frac{1}{8}$ %, is ontvangen. Nog beter is het dat er in 1764 voor de ladingen van de te Surat aangekomen Renswoude, Leimuiden en Barbara Theodora van in totaal f 348.408 een bedrag van f 616.345 werd ontvangen, wat een winst van $176\frac{7}{8}$ % betekent. Bovendien is het voordelig dat de makelaars beloofden [fol. 1657] het Japanse staafkoper, dat met 140 % winst is verkocht, binnen vier maanden en alle andere waren, behalve de specerijen en kamfer, binnen zes maanden uit de pakhuizen te zullen ophalen en dat ze de dag voor het afwegen zouden betalen. Volgens de brief van 6 april 1765 bleef er niets meer dan de spijkers en kamfer achter. Met het laatste liep het slecht, want volgens de brief van eind december 1764 werd de aanwezige voorraad van 28773 lb ter voorkoming van langer liggen en nog meer verlies voor f 93,4,- de 100 lb, of $18\frac{1}{2}$ stuiver ruim het pond, verkocht, wat uitkomt op 110 % winst. Op ontvangst van het bevel van het vorige jaar de kamfer voor niet minder dan 24 stuiver het pond te verkopen, heeft het bestuur geantwoord dat er reeds $9111\frac{1}{8}$ lb voor $18\frac{1}{2}$ stuiver was verkocht en dat het de overige ruim 20.000 lb zou laten liggen tot ze 24 stuiver het pond zou opbrengen. Het bestuur vreesde dat dit wel een ijdele hoop zou zijn. [fol. 1658] Als het bevel van Heren XVII bij de jongste bestelling om kamfer niet voor minder dan 30 stuiver het pond te verkopen, wordt opgevolgd dan is ze geheel onverkoopbaar. Het heeft geen zin om die partij te laten terugkomen en daarom is besloten om aan de prijs van 24 stuiver het pond vast te houden. Als de kamfer daarvoor niet te verkopen is, dan mag ze teruggezonden worden. Nu er 30 stuiver het pond is vastgesteld, heeft het geen zin meer om kamfer naar de kantoren in Azië te zenden. Er is wel op aangedrongen naar goede winst op verkoop te blijven streven en de makelaars te houden aan hun beloften voor betaling en levering. Het is goedgekeurd dat bij de eerste verkoop van goederen en de aanbesteding van de retouren [fol. 1659] onder het bewind van Christiaan Lodewijk Senff de inheemse dienaars naar oud gebruik met pommerijs zijn omhangen. De kosten voor totaal dertien waren f 907. Men is tevreden dat, volgens het besluit te Surat van 26 maart 1764, omdat wegens het wegblijven van de Ameliswaard bij de aanbesteding de goederen op de bestelling van 1763 voor Azië zijn blijven liggen, op de bestelling voor 1764 niets was geleverd dan waarnaar eerder geen vraag was geweest, of waarvan voor 1764 meer was besteld dan enige andere

soort in voorraad. Zo werd dubbele of bovenmatige inkoop van textiel voorkomen. Ook de jongst gedane aanbesteding voor Nederland en Azië vermeld in de brief van 19 mei 1765 is goedgekeurd. In de hoop dat men bij de aanvaarding oplettend is, is er ook mee ingestemd dat in vergelijk met de vorige aanbesteding de prijs voor de brede bafta's met $2\frac{7}{8}$ % is verhoogd, daar Heren XVII bruinblauwe in plaats van bleek blauwe hebben besteld. [fol. 1660] Een beslissing van Heren XVII hierover en over de retouren in het algemeen wordt afgewacht. Wel is opgemerkt dat aan de bestelling voor 1763 voor Nederland 400 sits brede chiaboutria's hebben ontbroken en dat daarvoor in de plaats voor Batavia een gelijk aantal in tweede en derde soort was geaccepteerd. Het is nog eens verboden om goederen boven of buiten de bestellingen in te kopen. Die zullen voor rekening van de inkopers verkocht worden en het verlies met de gederfde winst moeten door hen vergoed worden. Er is sterk op aangedrongen te zorgen voor de gewenste hoeveelheid en kwaliteit.)

Ten aanzien van timmeragiën en reparatiën hebben wij als wel gedaan aangemerkt dat de ministers aan zeekeeren Armenisch coopman, bewoonende de ledigstaande logie te Amedabaat (aan welke het vorig ministerie in juni 1763 f 200,10,- tot reparatiën toegestaan hadde), in juli 1764 van de hand geweest om weder f 255,- ten dien eynde te besteeden, dewijl wij met hun overvloedig oordeelen dat het bewijs van 's Compagnies eygendom aldaar geconserveerd worde door het blotelijk aanhouden van twee pions en een portier zonder aan dat oud gestigt onnodige onkosten te doen. Van meerder belang is ondertusschen de bouwvallige gesteldheid van 's Compagnies logie ten hooftcomptoire, die, wanneer het project vermeld bij des directeurs aparte van den 31 december 1764, waaraan wij ons om reedenen die Uw Wel Edele Hoog Achtbare zullen voorkomen gedragen, niet mogten vloten, naar een ruwe calculatie aan vertimmeringen ruim f 170.000,- zoude meeslepen. Dog deswegen wij dan ook onze finale dispositie gesurcheerd en gepasseerd hebben het bekostigde aan de na voorafgegane schriftelijke verzoeken (aan d' Engelschen als 't casteel bezittende gedaan) gemaakte woningen, andere opstalle en reparatiën in en aan de gebouwen op de werff, waarin meestal de bediendens bereeds lijfberging hebben, tesamen circum circa ten bedrage van f 25.500,-.

Fol. 1660v-1661v.

(Volgens het bestuur is men hiermee zuinig geweest. Dit was ook verwacht en er is in deze slechte tijden sterk op aangedrongen. De particuliere tol is niet zeer belangrijk en heeft in 1762/63 maar f 1503, of f 226 minder dan in 1761/62, opgebracht. Het aandeel van de Compagnie daarin is slechts f 965. De tweede makelaar moet daarvoor vanouds [fol. 1662] f 525,- betalen. Hij stortte dit in de kas. Het kleinzegel bracht vergeleken met 1761/62 f 100 meer op en kwam uit op f 224. De rekening van Matthijs Klinckaart is met f 555,- aan 's herengerechtigheid belast. De totale uitgaven waren in 1762/63 f 126.153 en de inkomsten f 469.420, zodat het positieve saldo f 343.267 bedraagt. Vergeleken met 1761/62 waren er minder uitgaven en meer inkomsten tot een bedrag van f 118.662. De uitgaven waren echter f 14.653 meer dan de memorie van bezuiniging voorschrijft en daarom is er krachtig op aangedrongen zich daaraan te houden. Ook de inkomsten moeten op het vastgestelde bedrag gebracht worden. Het nadelig verschil daarmee is f 512.879. Er is opnieuw aangedrongen op de volledige afbetaling van de schuld van de makelaars te Broach. Daarvan werd gelukkig f 3900 ontvangen. Ook moet men de eerste de beste gelegenheid aangrijpen [fol. 1663] om iets van de schuld van de gouverneur van Cambaya Mumin Khan Bahadur te innen. Zoals reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 vermeld, moest er helaas toestemming gegeven worden om die voor het bedrag van f 20.991 binnen de lijn te laten voortlopen. Zolang de Engelsen hem beschermen, is goedschiks, noch kwaadschiks iets van hem binnen te krijgen. Ook moest men toestaan om de aanzienlijke vorderingen te Mokka van f 63.666,- geheel af te schrijven. Iedere hoop daarvan iets te ontvangen is vervlogen. Er is voorlopig kennis van genomen dat de negotieboeken gecontroleerd zijn. Het is goed dat, om onregelmatigheden te voorkomen, de makelaars of kooplieden die op tijd kopen, in het kasboek een aparte rekening krijgen, waarop ze belast worden voor de goederen die ze op krediet krijgen. Eerder

werden ze daarvoor, wanneer de goederen op tijd verkocht werden, terstond gedebiteerd, waardoor de ware voorraden in de kas niet met de boeken overeenstemden. [fol. 1664] De Hoge Regering was er ook ontevreden over dat de negotieboeken over 1763/64 half mei 1765 nog niet gereed waren, maar dat is wel begrijpelijk daar administrateur Bosman het rapport van de gecommiteerden die de generale overdracht met de boeken vergeleken, pas eind augustus 1764 had ontvangen. Bovendien was het boek van de kleine kas niet in orde en had hij het druk gehad met het lossen en laden van de schepen, met het rondgaan langs de drukkers en wevers en was hij ook nog ziek geweest. De negotieboeken waren nu in evenwicht gebracht en zouden spoedig na het verzenden van de brieven van 19 mei 1765 gereed zijn. Maar er kan evenwel geen verslag over 1763/64 gedaan worden en een bericht over de deserteurs wordt ook nog afgewacht. Het protest tegen de gewelddadigheden van de Engelsen te Surat in de zaak van Matthijs Klinckaart, dat bij het besluit van 19 juni 1764 was gevoegd, is nog niet verzonden. Verleden jaar is er al op aangedrongen dit bij een goede gelegenheid werkelijk te doen. [fol. 1665] Klinckaart is bij verstek verbannen en dit vonnis van de Raad van Justitie is door de directeur met enige opmerkingen goedgekeurd. Na de verbreking van het kartel zijn er van mei 1763 tot mei 1765 79 manschappen gedeserteerd en, sinds de heren van het kasteel als dienaren van de mogul en van de Engelsen optreden, is niemand van hen teruggekomen. Op grond van de bewering van Klinckaart voeren ze zeer slim aan dat de Compagnie het kartel heeft gebroken. Er wordt meer geloof gehecht aan de verklaring van twee van hun ronselaars dat er volk van de Engelsen wordt weggelokt, dan aan het woord van eer en de beëdigde verklaring van het bestuur dat dit niet waar is. Men kan niet anders dan een herstel uit Europa afwachten, zeker daar de Engelsen betere gagie en kostgelden betalen. Maar men moet geen kans laten lopen om deserteurs van Britse schepen die geen dienaren van het kasteel, of de vloot van de Hindoestaanse vorst zijn, aan te nemen. Van de militairen die het afgelopen jaar uit Ceylon kwamen, liepen er direct, of kort na aankomst, al twee over. [fol. 1666] Het is goedgekeurd dat de overigen weer aan boord zijn genomen, die op Ceylon goed gebruikt kunnen worden. Het protest van het bestuur aan gouverneur en raad te Bombay, waarvan in de generale missive van 20 oktober 1765 reeds melding is gemaakt en dat Heren XVII in kopie is toegezonden met het lang uitgebleven antwoord daarop, is goedgekeurd. In de geheime brief van 19 augustus 1765 is uitgelegd waarom daarop voorlopig niet werd geantwoord. Daarin staat ook hoe het Engelse opperhoofd te Surat Thomas Hodges uit particulier belang probeert de Compagnie een poets te bakken. Men hoopt dat dit de goedkeuring van Heren XVII verwerft en dat de kostbare privileges van de Compagnie niet door de machinaties van één persoon, namelijk Matthijs Klinckaart, in gevaar komen. [fol. 1667] Zoals ook Heren XVII in hun generale missive van 10 oktober 1764 aangeven, is het bestuur opgedragen een goede verstandhouding met de Engelsen te onderhouden en de vriendschap niet in gevaar te brengen. Het bestuur heeft dit bevel opgevolgd. Maar een voorzichtig doch ernstig optreden blijft wenselijk.)

En afwagten wat 'er nog komen zal van het slinks bedrijf van eenen onder Engelsen protexie staanden Fransen koopman Boucard die, een pretensie op den oud directeur Drabbe van f 6.669,- hebbende, goed vond om bij publieque vendutie van den laatsten zijn inboel voor omtrent zoo veel aan goederen te koopen en daar, met schending van de publicque trouwe en tot prejuditie van de meede crediteuren, zigzelve uyt te betaalen, ronduyt verklarende de vendupenningen niet te willen uytkeeren. Waarover ons ministerie zich al een en andermaal aan Mr. Hodges g'adresseerd heeft, dog waarin geruymen tijd na dato niet verder gevorderd was, als dat hij Engels opperhoofd daarover met onzen directeur zoude komen aboucheeren, terwijl hem Boucard een reekening bij de negotieboeken ten faveure van den vendumeester (zijnde naar usantie den soldijboekhouder in den directie) gegeven is.

Fol. 1667r-1668r.

(De betrekkingen met de stadsregenten zijn goed, maar de gouverneur van Amadabad wees de verzoeken om zich daar weer te mogen vestigen beleefd van de hand. Ter wille van

hervatting van de onderhandelingen beweerden de gezanten van de radja van Ketsmanduwe slechts dat alles weer in orde gebracht zou worden. Als de Compagnie wat zou toegeven, dan zou de radja onder betaling van 2½ % tol veilige handel zeker toestaan. Daarop is slechts geantwoord dat de Hoge Regering bleef bij het bevel geheel van een heroprichting van een vestiging af te zien. De bestellingen uit Surat zijn uitgevoerd, maar wegens gebrek te Batavia die van uitrustingsartikelen maar karig. [fol. 1669] Wegens de grote voorraad te Batavia zijn er ter verkoop 100 leggers arak gestuurd. Er is uit Surat 200 last tarwe besteld. In zoverre die overeenkomt met de memorie van bezuiniging en het reglement voor levensmiddelen voor de dienaren, is een memorie van directeur Christiaan Lodewijk Senff voor de dispencier aangaande de verstrekking van huishoudelijke goederen goedgekeurd. Het enige verschil is dat lampolie, brandhout, azijn, zout etc. nu evenredig aan het aantal militairen en pennisten wordt afgegeven en niet meer in een vaste hoeveelheid. Zo wordt er rekening gehouden met het geringe aantal Europeanen dat per eind september 1764 vanaf de directeur tot de geringste dienaar maar 71 heeft bedragen. [fol. 1670] De memorie van bezuiniging schrijft 144 voor, maar wegens de desertie moet het maar bij 71 blijven. De rekrutering van 70 inlanders is uitstekend, maar er moet wel berekend worden of dat de uitgaven vermindert. Bij het generale transport dat de gemachtigden van oud-directeur Jan Drabbe per eind augustus 1764 aan Christiaan Lodewijk Senff deden, heeft deze het volgende niet tot zijn verantwoording genomen: 1) de uitstaande schulden, 2) de aard en kwaliteit van de retouren voor 1763, 3) de kosten van de koop van de dieren die steeds ouder worden, 4) het rondhout, artillerie en andere goederen van de Bloemendaal die boven hun waarde waren ingeboekt, 5) alle balansen, schalen, goeniezakken, kanons, affuiten, gereedschappen etc. die in gebruik zijn en formeel in de boeken vermeld blijven. Van de drie laatste posten zou Senffa aangeven hoe daarmee te handelen. [fol. 1671] Men verwacht dat dit is geschied. Er moet een staat van de schulden zijn opgemaakt en de debetposten moeten geïnd zijn, terwijl er geen nieuwe bij kwamen. Uit de brieven bleek dat directeur Senff een instructie voor de hoofd- en lagere administrateurs betreffende de pondgewichten had opgesteld en goedgekeurd. Er is bevolen de overtollige 3813 lb direct naar Batavia te zenden. Tevens moeten de maatregelen om voortaan fraude met de kleine kas te voorkomen direct uitgevoerd worden en wel door de kassier niet meer dan 4 à 5 duizend ropia, of wat hij voor de dagelijkse uitgaven nodig heeft, te verstrekken. Ook is het goed dat alle ontvangsten eerst in de grote kas zullen worden gestort en niet direct door de wisselaars aan de leveranciers, of de kassier van de kleine kas worden uitbetaald. Daar is aangetoond dat tweemaal per jaar een generale inventarisatie onmogelijk is, mag men blijven bij één opnemings per eind augustus.

KHARG

[fol. 1672] In de missiven van 18 januari, 8 mei en 20 oktober 1765 is reeds uitvoerig over Kharg gerapporteerd. In verband met de sluiting hoeft er niet veel over gezegd te worden. Er wordt verwezen naar de bevelen van Heren XVII in de brief van 10 oktober 1764. Met de op 26 maart en 28 mei 1765 naar de Perzische Golf vertrokken schepen Walcheren en Kronenburg werd verzonden)

1.662.298	lb.	poedersuyker
187.603	lb.	candijsuiker
6.208	lb.	notenmusschaten
24.099	lb.	garrioffelnagulen
15.000	lb.	sappanhout
80.000	lb.	thin Bankas
10.000	lb.	kurkema Javas
750	lb.	kattoene garen
2.266	lb.	geconfijte noten
6.907	lb.	geconfijte gember
280	lb.	geconfijte moernagelen,

bedragende met f 6009,3,- aan diverse provisiën en benodigdheden, item f 798,5,- in aanrekening, tesamen f 220.395,17,8.

Fol. 1672v-1673r.

(Met de op 9 januari en 3 april 1765 uit Kharg teruggekeerde schepen Lapienburg en Lekkerland is aangevoerd)

7.517	goude ropijen à f 20 ider bedraagt	f	150.340,-,-
36.007½	zilverre ropijen à f 1,8 ider ”	”	50.410,10,-
86.660	kleine nadris à f -,17½ ”	”	75.827,10,-
24	kassen rosenwater tot	”	624,-,-
172.134	lb. zwavelaarde	”	6.105,09,-
50	lb. metaale gewigten	”	34,-,-
	Diverse wapengoederen aangereekent	”	406,10,8
	en dus met d' onkosten op koopmanschappen zijnde	”	35,05,-
	In alles	f	293.783,04,8

Fol. 1673r.

(De korte inhoud van de met de Lapienburg ontvangen brief van 30 september 1764 is reeds in het nabriefje van 18 januari 1765 vermeld. Daar is op 29 januari over vergaderd. Deze brieven die van 3 december 1764, die met de Lekkerland meekwam en op 21 mei 1765 werd behandeld, zijn in de brieven naar Kharg van 27 maart en 28 mei 1765 beantwoord. In de eerste is opgemerkt dat, hoewel de Lapienburg tijdig vertrokken was, [fol. 1674] ze een trage reis had en dat daarom de Walcheren extra vroeg was vertrokken in de hoop dat dit voordeliger zou zijn en een snellere terugreis zou betekenen. Het resultaat is nog niet bekend en evenmin dat van de reis van de Kronenburg die, zoals in de generale missive van 20 oktober 1765 reeds werd vermeld, mogelijk niet verder dan Muscat zal komen. Er is nadrukkelijk bevolen haast te maken en de koopwaar daar te verkopen, waar het maar voordelig is. Bij de aangevoerde goederen was er op de Lapienburg, boven de toegestane afschrijving van 3 % op de poedersuiker, een ondergewicht van 17.235 lb. Vijftig kanassers waren geheel [fol. 1675] en diverse half leeg daar er water overheen was gekomen tijdens een zware storm bij Sokrota. Dit wordt pas geaccepteerd als de schipper en opperstuurman onder ede hebben verklaard dat het suiker van de Compagnie en niet van particulieren was. Voordat het besluit van Heren XVII werd ontvangen dat de vestiging Kharg gesloten moest worden, is ernstig geprobeerd de staatrekening te verbeteren. In de generale missive van 8 mei 1765 werd reeds bericht dat de uitgaven in 1763/64 verminderd waren. Men laat het daarbij. In het voorafgaande jaar was er wegens de grote voorraad geen zwavelaarde besteld, maar dit jaar is er 172.134 lb van ontvangen. Resident Johannes Wilhelmus Buschman [fol. 1676] had, voordat hij de brief van 24 mei 1764 had ontvangen, al 60 à 70.000 lb zwavelaarde besteld en de leveranciers voerden zelfs 100.000 lb meer aan tegen, na enig dralen, 13 stuivers de 8 lb, of 19 % goedkoper dan de eerstgenoemde partij. Dat de resident deze zwavelaarde aannam is goedgekeurd. Nu de mogelijkheid om zwavelaarde te verwerven, wegvalt, komt het van pas. Volgens resident Buschman is seerbetty zijde²⁹ zo zeldzaam dat het tegen geen prijs te krijgen is. Men zegt dat het over de Kaspische Zee veilig naar Rusland wordt uitgevoerd. Wegens de hoge prijs is van inkoop afgezien. Er is gevraagd wat de Engelsen in Perzië voor de kapok of de katoen betalen, die zij naar Noord-India uitvoeren, want wat in Surat wordt ingekocht, is in Bengalen niet af te zetten. De vaart van de Engelsen [fol. 1677] op de Perzische Golf is zeer druk. In een jaar kwamen er twaalf van hun schepen uit Calcutta en Bombay in Bandar Bushire en Basra aan, hoewel, zoals reeds in de vorige generale missive werd vermeld, hun activiteiten in de tweede haven geheel niet slaagden. Ook is al bericht dat de pogingen iets van de naar de Britten gedeserteerde gewezen resident Jan van der Hulst terug te krijgen, zijn mislukt. Resident Buschman is herhaaldelijk verantwoordelijk gesteld

29 Seerbatty zijde, zijde gebruikt voor tulbanden of seerbetties.

voor de borgtocht die hij van Van der Hulst had moeten eisen in plaats van met de baten van zijn schulden en vaste goederen ter plaatse tevreden te zijn. Dit is een kapitaal dat niet is vast te stellen. Er is nog minder aandacht gegeven aan de vordering van duizend ropia's op Van der Hulst wegens geleverde antiquiteiten. De naar de Engelsen te Bandar Bushire overgelopen Jannet Hermet, die daar nu tolk is, meent die te hebben. Hoewel resident Buschman op Hermets herhaald verzoek beloofde dit bij de Hoge Regering te zullen aankaarten, [fol. 1678] is geantwoord dat hij zelf maar terugbetaling van Van der Hulst moet eisen. Voor fouten in de boeken over 1762/63 en 1763/64 is f 819,- in rekening gebracht, die door wie het betreft vergoed moet worden. Men wenst een opgave van de kosten die de gewezen makeelaar van de Compagnie te Muscat heeft gemaakt om enige goederen van de Amstelveen, die in augustus 1763 op de kust van Arabië is verongelukt, op te speuren. Voorlopig zou slechts een partij houtwerk en ongeveer 100 schuitjes tin zijn opgevest, waarvan de kosten wel 40 thoman, of f 1700,-, meer dan de waarde zouden zijn geweest. Een besluit is uitgesteld en er werd bevolen om voor het bergen van goederen te handelen zoals in de brief van 29 juni 1764 is vastgelegd. Dit is reeds eind december 1764 aan Heren XVII gerapporteerd.)

Voorts van den gouverneur van Benderabasi, of Gamron een beleefde brief ontvangen hebbende, waarbij dien slotvoogd klaagd over 't geweld der Engelschen en op 't kragtigste aanzoek doet tot herstelling van 's Compagnies handel aan dien oord, mitsgaders dito missive aangebragt zijnde van zeekeren Abdullah Mochamat, die niet alleen voorschreven presentatie ook doet, maar ook nog teffens keur nopens Ormus geeft, onder aanbieding van alle gerief en trouwe, zoo heeft men, schoon den laatsten onbekend welk pouvoir hij heeft en men geen staat maakte om van de presentatiën immer gebruik te maken, egter om die inlandse regenten niet voor 't hoofd te stooten, maar gelijk 's Compagnies maximen over al zijn, om hen naar billijkheid in haar Edele 's belangen te brengen en te houden, den 19^e Februari dezes jaars g' antwoord dat men hen zeer dankbaar was, dog dat het met 's Compagnies intrest nog niet quadreerde om van hunne welmeenende aanbiedingen gebruik te maken.

Fol. 1678v-1679v.

(In plaats van de overleden vaandrig Bakker werd vaandrig Johan Zacharias Engelhart naar Gamron gestuurd met 25 gewone militairen voor aflossing of vervanging van overledenen. In verband met het vertrek uit de Perzische Golf verwacht men, zoals reeds in de voorafgaande generale missive is vermeld, de hele bezetting in 1766 terug.

KAAP DE GOEDE HOOP

[fol. 1680] In de generale missive van 20 oktober 1765 is reeds vermeld dat er uit Kaap de Goede Hoop weinig tarwe is ontvangen en dat de Ouderamstel en Vrouwe Geertruida daarheen zijn vertrokken. Deze schepen en de in januari 1765 vertrokken retourschepen Jerusalem en Vosmaar vervoerden voor deze plaats)

53	packen	Cormandelse lijwaten te weten
10	packen	guinees fijn gebleekt
5	"	guinees gemeen "
2	"	guinees bruyen blaauw
4	"	salempoeris fijn gebleekt
6	"	cambayen ruwe roode
3	"	zijldoek kleene ruwe
4	"	" rood gebleekt
4	"	" gemeen roode
4	"	" gebleekt
1	"	parcallen gemeen gebleekt
10	"	dekens gecattoeneerde
64	packen	Sourats lijwaten namentlijk
32	packen	baftas swarte breede heele

4	”	chitzen cherongse
9	”	niquaniassen groove
5	”	vlaggedoek in zoort
1	”	chitzen breede ordinaire
4	”	baftas witte breede heele
3	”	” swarte smalle heele en
6	”	dekens gecattoeneerde
60		canassers zuyker poeder
60		” ” candij
144	lb.	notenmuschaten
150	”	garioffelnagulen
154	”	foelij of macis
80	”	canneel fijne
1500	”	peper swarte geharpte
2000	”	cattoene garen Javaas
1500	”	bossen bindrottings.

Buyten nog eenige provisiën en benodigheden uit diverse administratiën, welk een en ander, met het na derwaarts in aanrekening ten lasten gebragte tot f 4.977,19,8, gemon-teerd heeft een somma van f 108.649,1,- Hebbende de aldaar uyt diverse bodems geligte equipagiegoederen tesamen bedragen een montant van f 18.703,9,8.

Zijnde successive vandaar aangebragt 't volgende, namentlijk

60	lasten	tarwe
10	”	rogge
1	”	gort
6	”	erweeten
6	”	witte boonen
275	leggers	wijn
42.038	lb.	boter
4.000	”	buskruyt.

Buyten nog eenige provisiën etc., welke tesamen bedragen hebben f 67286,13,8, en met de f 124.889,1,-, die in contanten in voldoening van de in anno 1763 uyt de scheepen Vlis-singen en Tulpenburg geligte en aangehoude somma van f 121.660,-,- herwaards gezonden zijn, beloopt het hier ontfangene f 192.175,14,8.

Fol. 1680r-1682r.

(De brieven ontvangen uit Kaap de Goede Hoop tussen 15 oktober 1764 en 15 juni 1765 werden behandeld. In dezelfde vergadering is het rapport van de kapitein van de ver-leden jaar teruggekeerde Lekkerlust, Adriaan de Graaf, besproken. Daar hij rapporteerde dat hij bij Punto Primeiro enige grote vuren op het strand had gezien, is de hoeker Snelheid daarheen gezonden om na te gaan, of er daar ook schipbreukelingen van de Radermacher en Sloterdijk zaten. De gezagvoerder van de Snelheid kreeg een instructie. Echter, volgens de brief van het bestuur van 17 augustus, had hij op de heenreis, zowel als op de terugreis Punto Primero wegens zwaar weer niet kunnen bereiken. Wel kwam hij zo dicht mogelijk bij Baai Content, maar kreeg daar geen reactie op kanonsschoten. Daar er al vijf doden en twaalf zieken waren keerde hij terug. Bij de Delagoabaai [fol. 1683] werden nog ongeveer 100 lb aan olifantstanden en vijf slaven gekocht. In de brief van 20 oktober 1765 naar de Kaap de Goede Hoop is om een afschrift van het journaal van de Snelheid gevraagd om er een besluit over te kunnen nemen. Ook de uitslag van de tocht van de hoeker Meermin naar Ma-dagascar om slaven te kopen wordt afgewacht. Verder valt er over Compagnies en vreemde schepen niets op te merken. De officieren van de Engelse koningsschepen The Whymouth, Panther en Seafort, en van het Engelse compagniesschip The Boscawen en van het Franse de Ajax zijn zonder hun vlaggen te hijsen of het kasteel te groeten vertrokken. Als men ze weer ontmoet, moet men ze ook niet groeten en ze slechts water en brandhout verschaffen, totdat

ze genoegdoening voor de betoonde minachting hebben gegeven. De uitgaven in 1763/64 [fol. 1684] bedroegen helaas f 487.086, of f 79.428 meer dan in het voorafgaande jaar. Dit werd hoofdzakelijk veroorzaakt door f 47.141,- aan onkosten aan schepen, doordat er acht schepen meer langskwamen, door de buitengewone reparatie aan het China's retourschip Huis te Bijweg en aan de aan de Kaap de Goede Hoop thuishorende hoeker Meermin. Ook werden er meer zeildoek en uitrustingsstukken verstrekt. Aan soldijen werd f 38.018 meer uitgegeven, terwijl de overige groei van de uitgaven maar f 976 bedroeg. De verminderingen in de uitgaven bedroegen evenwel f 6706. Daar het bestuur aan de vermeerderingen niets kon doen, zijn ze goedgekeurd. De inkomsten bedroegen in 1763/64 f 167.777, of f 25.765 minder dan in het voorafgaande jaar, maar wel f 27.777 meer dan de geschatte som van f 140.000,- in de memorie van bezuiniging. In de brief van 23 januari 1765 toonde het bestuur uitgebreid aan [fol. 1685] dat het 1246 dienaren in dienst mocht hebben en dat die nodig waren. Dit is ter kennisneming aangenomen. Men zal het bestuur houden aan zijn belofte niet meer dienaren te zullen aantrekken, zeker nu er te Batavia en op de buitenkantoren zo'n gebrek aan personeel is. Daar er op het gezoute vlees dat op Kaap de Goede Hoop aan de schepen wordt verstrekt, zo veel ondergewicht voorkomt, wordt daarvan de helft dat op de IJsselmonde en Vrouwe Geertruida werd waargenomen, aan degenen die het op de Kaap in ontvangst namen en inpakten, in rekening gebracht. Dit is in de brief van 20 oktober 1765 opgedragen. [fol. 1686] Tevens werd medegedeeld dat in het vervolg het hele ondergewicht in rekening gebracht zal worden. Aangaande het vertrek van de *Lycchton*, die als voorschip van de eerste vloot van 1765/66 vertrok, moet het bestuur zich houden aan de bevelen die Heren XVII daarvoor zullen sturen. De schipper van de *Nijenborg*, *George Christoffel Hartz*, klaagde over zijn opperstuurman *Hendrik Kogh*. Hij had tijdens zijn commando over dit schip niet alleen de huishouding slordig gevoerd, maar was ook erg onachtzaam geweest met de nalatenschappen van overledenen [fol. 1687] en in het bijzonder met die van schipper *Jacob Ketel*. In zijn brief van 15 juni 1765 berichtte het bestuur dat het deze zaak in handen van de independent fiscaal *Jan Willem Kloppenburg* had gegeven, die ten overstaan van gecommitteerde leden van de Raad van Justitie behoorlijk onderzoek deed en rapporteerde dat er grote twijfel was aan de goede administratie door *Kogh* van de boedels en de contanten van de Compagnie die aan *Ketel* waren toevertrouwd. Daar deze zaak niet op Kaap de Goede Hoop afgehandeld kan worden, ontzette het bestuur opperstuurman *Kogh* uit zijn functie [fol. 1688], schortte zijn gagie op en zond hem op de *Nijenborg* naar Batavia samen met het originele rapport van independent fiscaal *Kloppenburg* en de daarbij horende stukken. Deze zijn aan de advocaat fiscaal gegeven, die evenwel schriftelijk verklaarde geen zaak tegen *Kogh* aanhangig te kunnen maken. Daarop is de stopzetting van zijn gagie geannuleerd en is hij weer in dienst genomen. Daar er te Batavia voldoende vlagendoek in voorraad is, werd Ceylon bevolen om een bestelling door Kaap de Goede Hoop van 400 stuks doek niet uit te voeren. Ze zullen door Batavia worden geleverd. [fol. 1689] Voortaan dient men dit doek vandaar te betrekken. In het komende jaar zal men de bouwmaterialen die wegens gebrek aan scheepsruimte en tekort aan sommige soorten niet geleverd konden worden, uit Batavia naar Kaap de Goede Hoop zenden. Daar de zaagmolens wegens voortdurende droogte stil lagen, waren de gevraagde 3978 stuks molenplanken niet beschikbaar. Voor het aanstaande jaar is uit Kaap de Goede Hoop besteld: 10.000 lb boter, 800 last tarwe en 50 last rogge. Luitenant en landmeter *Carel David Wentzel* is van Ceylon naar Kaap de Goede Hoop overgeplaatst.

JAVA'S OOSTKUST

[fol. 1690] In vervolg op de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 en de geheime resolutie van 21 juni 1765 wordt allereerst een verslag gedaan van de inlandse zaken. Volgt *De Jonge*, *Opkomst XI*, p. 44 r. 12v.o. – p. 46 r. 21v.b. Tevens wordt verwezen naar de brief naar *Semarang* van 9 april 1765. [fol. 1693] *Gouverneur Willem Hendrik van Ossenberg* stelde voor om met deze expeditie een compagnie infanterie en 500 strandjavanen mee

te zenden, maar dat is onder de huidige omstandigheden afgewezen, [fol. 1694] ondanks dat zijn opvolger gouverneur Johannes Vos in zijn brief van 15 november 1765 hetzelfde heeft voorgesteld. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 46 r. 13v.o. – p. 48 r. 7v.o. [fol. 1698] Conform de geheime resolutie van 21 juni 1765 werd dit aan gouverneur Vos bericht en is hem gevraagd hoe deze rovers het beste gestraft, of helemaal uitgeroeid kunnen worden. [fol. 1699] De voorstellen in zijn brief van 15 juli zijn uitgevoerd en er wordt een beter resultaat van verwacht dan van de expeditie met drie pantjalangs en 20 majangse prauwen, waartoe op 11 oktober werd besloten. Deze had de rovers, die tussen het rif van Cheribon en de hoek van Krawang opereerden, een gevoelige slag moeten toebrengen, maar deze expeditie bleek net zo nutteloos als de patrouillering, waarover in de generale missive van eind december 1762 werd gesproken. Er werd geen enkele rover gezien. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 48 r. 6v.o. – p. 49 r. 12v.b. [fol. 1700] Als de regenten merken dat het de Compagnie ernst is, zullen ze hun contingenten wel leveren. Hoewel volgens de brief van 15 juli 1765 de vooruitzichten voor de verwerving van indigo op Java's Oostkust voor het aanstaande jaar gunstig zijn, is er recent door zware regens weinig ontvangen. [fol. 1701] Er wordt sterk op aangedrongen de verbouw van cardamom te bevorderen, maar die cultuur zal wel niet veel worden, daar ze eigenlijk slechts in Banjumas wil groeien en ook nog een schaduwrijke plek vereist. Bovendien duurt het jaren voor de plant vrucht draagt, zodat de Javaan, die op resultaat is gericht, wordt afgeschrikt cardamom aan te planten. Toch is het bestuur in een brief van 12 november 1765 aangespoord om de luie Javaan op vriendelijke wijze aan te sporen de verbouw van cardamom en andere producten voort te zetten. Bij zijn bezoek aan de vorsten heeft gouverneur Johannes Vos daarop aangedrongen, waarop zij beloofden op de verwerving toe te zien. De sultan beloofde zelfs [fol. 1702] te zullen proberen om de verbouw van cardamom in zijn landen in te voeren. Inclusief f 6758 die in rekening werd gebracht, is t.w.v. f 520.526 van Java's Oostkust naar Batavia vervoerd)

6527	realen ongangbaar payment, die aldaar na onse ordre opgewisselt zijn tegens 30 stuks de reaal
15.598.700	lb. rijst of lasten $5.086 \frac{49}{92}$
561.565	” groene cadjang of lasten $183 \frac{21}{184}$
983.929	” poedersuyker
3.925	” indigo in zoort
38.750	” catoene garens in zoort
9.308	” peper swarte
7067	” cubebe of staartpeper
6.000	” lange peper
210	lasten zout
300	lb. hartshoorn
32.486	kannen clappusolij en
206	pees metale eenponder stukjes.

Nevens een menigte houtwerken van allerlij zoort, hebbende de Rembangsche timmerwerf, buyten 30 na Cheribon gezondene prauw mayangs, uytgeleverd

2	chialoupen
3	pantjallings
17	booten
9	schuyten
18	schouwen
6	gantings voor den Bantamsen koningen
5	jollen

Boven al hetwelke in het voorjaar van die kust afgehaald en direct vervoerd zijn na

Amboina	580	lasten
Banda	730	” en zedert na
Malacca	100	” rijst.

Fol. 1702r-1703r.

(De 206 éénponder kanonnetjes voor gebruik op de kleine vaartuigen zijn in Surabaya gegoten uit oud metaal dat verleden jaar daarheen was gezonden. Ze kosten ruim f 210,- per stuk en voldoen na een proef goed. Naar Java's Oostkust is t.w.v. f 242.335 gestuurd, namelijk aan contanten f 96.539, aan diverse goederen f 64.356, aan levensmiddelen, benodigdheden en diverse andere goederen f 69.559, en f 11.881 is in rekening gebracht. Samen komt dit op f 242.335, terwijl aan wissels uit Java's Oostkust is uitbetaald f 330.122. [fol. 1704] Uit Banda is met de Zuid-Beveland aan koperen duiten aangevoerd voor f 6000,-. Java's Oostkust ontving derhalve in totaal f 578.457. Samen met de f 6000,- aan koperen duiten uit Banda is er op de niet gekwantificeerde bestelling aan die munt voor f 92.930,- gezonden, waaronder f 20.160,- aan koperen duiten uit Malakka was en f 16.884,- uit Coromandel. In zijn memorie van overgave voor gouverneur Johannes Vos, die met de generale missive van 20 oktober 1765 naar Nederland werd gezonden, schreef Willem Hendrik van Ossenberg dat er voor de kleine handelaars en de boeren wel rsd 2 à 300.000 aan duiten nodig is. Men vraagt daarom dringend dat Heren XVII zulke munten sturen, daar anders te vrezen is dat de vorsten bij gebrek daaraan bij de arme inlander [fol. 1705] weer tot de schadelijke munting van pijtes zullen overgaan. Daar dat oude munten zijn, zullen ze de duiten zeker gaan verdringen. Volgens de brief uit Semarang van 20 mei 1765 is er op goederen bij inkoop t.w.v. f 21.146 bij openbare verkoop f 12.894, of ruim 60 %, winst gemaakt. Daarom is op het verzoek in dezelfde brief evenals het voorafgaande jaar weer 50.000 lb benzoë gezonden en er is toestemming gegeven om een restant van 494 pistoletten met 25 % winst en om enige afdekdoeken voor wagens en vlagendoeken zo goed mogelijk te verkopen. Uit de staatrekening in de brief van 2 september 1765 blijkt dat de inkomsten in 1763/64 aanzienlijk waren. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 49 r. 15v.b. tot r.11v.o. [fol. 1706] Volgens de memorie van overgave door Willem Hendrik van Ossenberg zullen er echter vernieuwingen en reparaties nodig zijn, waardoor de uitgaven zullen stijgen. Het is verkeerde zuinigheid om de zaken geheel te laten vervallen. Om verdubbeling van de kosten te voorkomen is toestemming gegeven om de kribben, die verleden jaar voor het fort te Pekalongan gelegd waren en door hoog water zijn weggespoeld, te herstellen. In de brief van 9 april 1765 [fol. 1706A] is toegestaan om de rijst, die door het uitzonderlijk hoge water in de pakhuizen te Djoana was bedorven, en de daar weggespoelde balken af te schrijven. Er is bevolen in die pakhuizen hoge beklede stellingen te bouwen, zodat de rijst bij hoog water niet nat kan worden. In dezelfde brief van 9 april 1765 is de resident te Tegal Isaac Reijns ontheven van een belasting die hem op 21 augustus 1764 was opgelegd voor balken met een onjuiste dikte voor Batavia, die overigens deugdelijk waren. Tevens werd bevolen om, overeenkomstig het tweede artikel van het op 15 augustus 1764 herdrukte reglement op de in- en afschrijvingen, de scheepsleiding op de geleverde ladingen niet meer het gebruikelijke volle procent, maar slechts een half procent uit te keren. Aan diverse personen is bij besluit van 10 mei 1765, naast één zesde voor de visitateur generaal, een vergoeding van f 2800 opgelegd voor fouten in de Javase notieboeken over 1756/57 tot 1760/61. [fol. 1707] Volgens de brief uit Semarang van 20 mei 1765 is de sterkte van de militia 300 man onder het vastgestelde aantal. Sindsdien zijn daar de overledenen en de militairen die hun tijd hebben uitgediend en niet bijtekenden, ondanks dat hun extra gagie werd beloofd, nog bijgekomen. Hoewel men weet dat het garnizoen, om op alles te zijn voorbereid, op volle sterkte moet zijn, konden er slechts 100 soldaten naar Java's Oostkust gestuurd worden. Men hoopt dat Heren XVII de nodige militairen zullen sturen om alle vestigingen naar behoren te voorzien en om het op vele plaatsen ondermijnde gezag van de Compagnie te herstellen. In de brief van 5 juli 1765 naar Semarang is de verdeling van het geschut, zoals die in de brief van 20 mei werd gerapporteerd, goedgekeurd. [fol. 1708] De in de aangepaste memorie van bezuiniging bepaalde 222 stukken geschut zijn door een uitbreiding met 78 op 300 gebracht. In de brief van 9 april 1765 is nogmaals bevolen om 112 overtollige en 20 onbruikbare stukken naar Batavia te zenden samen met de onbruikbare artilleriegoederen. In de brief van 6 juni 1765 is bevolen om ter wille van

een vlotte afhandeling te Batavia de zakken rijst niet zwaarder dan 80 pond te maken. In de brief van 5 juli 1765 is toegestaan ongebruikt geld van de wezen voor $\frac{3}{8}$ % per maand over te nemen. Daar het ter plaatse moeilijk is om geld veilig uit te zetten, hoefde die maar tegen $\frac{1}{4}$ % per maand verantwoord te worden. Voor de overige huishoudelijke maatregelen wordt naar de brief uit Semarang van 22 april 1765 verwezen. Naast de personalia in de generale missiven van 8 mei en 20 oktober 1765 [fol. 1709] is bij besluit van 5 februari 1765 de resident aan het hof van Mataram mr. Dirk van der Sluijs tot sjahbandar te Batavia benoemd. De zaken aan dat hof worden nu door de tweede resident Jan Lapro waargenomen. Op het verzoek van de sultan om Lapro tot opperkoopman te bevorderen is nog steeds niet geantwoord. Mr. Joan Everhard Coop à Groen is tot opperhoofd in de Oosthoek benoemd en koopman mr. Willem van der Beeke tot resident te Japara. Onderkoopman Abraham Casimir Comans is als resident te Pekalongan aangesteld. Personalia. [fol. 1710] Personalia betreffende de militie. De luitenant van de dragonders te Surakarta Frederik van Weijneman is overleden. Personalia. De vaandrags De Breij en Kogh zijn overleden. De overplaatsingen en bevorderingen zijn te vinden in de brieven naar Semarang van 9 april, 11 mei, 5 juli, 2 augustus en 12 november 1765.

CHERIBON

[fol. 1711] De opperkoopman en sjahbandar te Batavia Robbert Hendrik Armenault, die op 28 mei 1765 tot resident te Cheribon was benoemd, nam op 28 oktober na overdracht van alle Compagnies bezittingen het gezag over van raad extra-ordinaris mr. Pieter Cornelis Hasselaar. Deze kwam op 6 november te Batavia aan. Zijn memorie van overgave wordt meegezonden. Dit jaar werd naar Cheribon gezonden t.w.v. f 130.106, waaronder f 105.809 aan contanten, f 21.021 aan koopwaren, geschenken en diverse huishoudelijke benodigdheden, terwijl aan wissels op Batavia getrokken f 48.000,- is uitbetaald. Dat komt in mindering op de bestelde f 84.000,-. Cheribon ontving dus in totaal f 178.106. Uit Cheribon werd ontvangen)

1.790.125	ponden	coffijboonen
187.718 $\frac{3}{4}$	ponden	poederzuyker
13.125	ponden	indigo in soort
28.625	„	peper swarte
175.187 $\frac{1}{2}$	ponden	arreek
16.500	ponden	catoene garens in soort en
145 $\frac{1}{2}$	lasten	rijst, bedragende met diverse houtwerken
f 272.490,78,	zijnde op	Indramayoe nog per restant blijven leggen
517.500	lb.	coffijboonen en
3.250	„	zwarte peper.

Fol. 1711v-1712r.

(Hieruit blijkt dat het verwerven van producten niet voordelig is geweest. Naast de zwarte peper en maar 500 lb indigo, is er aan overige producten minder dan het voorafgaande jaar ontvangen. Toen was het ook al weinig. Dit wordt geweten aan de onvruchtbaarheid, in het bijzonder van de indigo, rijst en areka, aan de uitzonderlijke zware regens in het voorjaar en aan het slechte katoenen garen, dat werd teruggegeven. De hoofdoorzaak is evenwel het tekort aan katoen in de Preanger en om de oost. Naast de moeilijkheden met het vervoer zal hierdoor de komende leverantie van garen [fol. 1713] niet veranderen. Volgens de brief van 30 oktober 1765 wordt er ernstig gevreesd dat niet alleen de oogst van rijst en cappas, maar ook die van koffie slecht en de helft minder dan de voorafgaande zal zijn. Daar de vruchtbaarheid van het land van de zegen van God afhankelijk is, moet men dit maar verdragen. Men was echter voortdurend traag, zo niet onwillig, bij de verwerving van indigo en katoenen garens. De redenen daarvan geeft Pieter Cornelis Hasselaar in zijn antwoord op de brief van Heren XVII van 10 oktober 1764.)

En wijl daaruyt op te maken is dat de prijsverhogingh dier articulen den inlander

zomin kan of zal animeeren tot een iverige cultiveering derselve, als alle de successive gedaane vriendelijke aanmaningen, zoo lange de regenten den gemeenen Javaan het zijne niet geeft en door een behoorlijke betaling aanmoedigd, zoo komt het ons ook voor dat, om de regenten daartoe te noodzaken, er geen beter middel is dan de onwillige af te zetten. En welk middel men prefereerd boven geld of andere boetens, omdat die dog ook al ten lasten van den armen onderdaan zouden gebragt worden. Wij zijn dan ook, schoon het anders bij ons een setregel is en blijft om den inlander, en vooral den tragen Javaan door vriendelijke en zachte wegen tot het voldoen onser oogmerken te animeeren, daartoe bereeds in het voorleden jaar getreden.

Fol. 1713v-1714r.

(Verleden jaar is al een voorbeeld aan de regenten van Indramaju gegeven en onlangs moest de regent van Sukapura wegens onwilligheid afgezet worden. Hij is naar Batavia geroepen. Hierdoor zullen de overige hoofden gaan nadenken en gedwongen worden de gewone landman redelijk te betalen, zodat de leverantie van indigo en katoenen garen zal toenemen. De slechte oogst van rijst, die al in de generale missive van 20 oktober 1765 is gemeld, is de reden dat de vorsten van de verplichte 400 koyang, maar ongeveer 130 last geveld hebben. [fol. 1715] Wat er aan de leverantie ontbrak kon, evenmin als in het voorafgaande jaar, voor hun rekening worden ingekocht. Gezien de sobere oogst zal men er zich wel bij moeten neerleggen dat volgens de brief uit Cheribon van 30 oktober 1764 de vorsten, op dringend verzoek nog 150 of 200 last te leveren, verklaarden dat zij dit jaar niets meer konden opbrengen. In de brief van 18 april 1765 is aan ratu Suradireja, een bloedverwante van de sultan van Cheribon, toegestaan om met haar land en volk naar de panembahan over te gaan. Er is wel een blijvende wet gemaakt voor de overgang van de sultanas³⁰ van de ene naar de andere vorst. In een brief van 24 september 1765 is een besluit over een geschil tussen Suppoe en Cheribon over enige padivelden [fol. 1716] aan gouverneur Hasselaar overgelaaten. Op grond van de geleverde bewijzen wees hij deze velden aan Suppoe toe. Uit de brief van de sultans, die bij die uit Cheribon van 30 oktober 1765 was gevoegd, bleek dat ze met dit besluit en in het algemeen met het bestuur van Hasselaar tevreden waren. Ze spraken hun leedwezen uit met zijn vertrek, daar hij medelijden met hen had getoond en het welzijn van hun land en volk steeds had bevorderd. Om de vervelende, voortdurende en onoplosbare twisten tussen de vorsten te voorkomen stelde Hasselaar voor weer een algemeen wetboek, ontdaan van ingeslopen onregelmatigheden, in te voeren. In de brief naar Cheribon van 18 april 1765 is dat goedgekeurd. Er is met de opstelling daarvan begonnen. Hoewel, zoals in de generale missive van 20 oktober 1765 reeds werd vermeld, het aannemen van suiker was verboden, [fol. 1717] is het verzoek van Hasselaar in zijn brief van 29 augustus 1765 om nog 1500 pikol te mogen accepteren, ingewilligd. Reeds voordat het verbod op het aannemen van suiker was ontvangen, was er een aanzienlijke partij bij de suikermolens in voorraad. Bovendien hadden de producenten al kosten voor de velden en molens gemaakt. De suiker kan makkelijk in de huishouding te Batavia gebruikt worden. Te Cheribon bedroegen in 1764/65 de winsten f 928 en de zuivere inkomsten f 49.812, of samen f 50.740. Dit verschilt aanmerkelijk met het bepaalde in de memorie van bezuiniging, maar komt voort uit het geheel afschaffen van de handel daar. [fol. 1718] De uitgaven bedroegen maar f 15.382, of f 1745 minder dan in het voorafgaande jaar en f 4963 minder dan bepaald in de memorie van bezuiniging. Dit blijkt uit de staatrekening in de brief uit Cheribon van 30 september 1765. De afschrijving in de boekjes van f 593 voor dreggen, touwen en gereedschappen, die samen met twee houtvloten op weg naar Batavia zoek geraakt waren, is goedgekeurd. Dit is ook het geval met f 416 voor 28.603 pond rijst en f 54 voor 1128 legger duigen. Zeerovers maakten deze goederen bij Indramaju buit. Er is bevolen voor de zeven majangse prauwen die toen bij Rembang gekaapt waren, nieuwe te kopen en aan de eigenaars van de geroofde

---

30 Sultanas is in de tekst gecorrigeerd tot santanas.

vaartuigen te geven. Naar aanleiding van het bericht van de resident van 7 juni 1765 dat er aan het voorgeschreven aantal van 70 militairen 33 ontbraken door veel sterfgevallen, zijn er 20 naar Cheribon gestuurd.

BANTAM

[fol. 1719] Bantam leverde in het afgelopen jaar de aanzienlijke hoeveelheid van 3.796.875 lb peper en voor de hospitalen 36.663 lb kapok. Samen met een partij inlands harpuijs, kalk en andere materialen t.w.v. f 928,- had het totaal van het geleverde een waarde van f 494.502. Naar Bantam is aan contanten voor f 515.200,-, aan koopwaar voor f 4671, aan geschenken en huishoudelijke benodigdheden voor f 21.481,-, wat, met dat wat in rekening werd gebracht voor f 17.178, in totaal f 558.530 is. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 49 r. 8v.o. tot p. 50 r. 17v.b. [fol. 1721] In de brief van 10 november 1765 zijn het bestuur te Bantam en de resident te Lampong Tulangbawang geprezen voor de bevordering van de verbouw van peper. Daarmee zullen ze worden aangespoord om de koning en de regenten met vriendelijke woorden daartoe eveneens te animeren. Daarom is aan 31 Maleiërs, die de gevluichte kiay gestang waren gevolgd en nu vrijwillig te Lampong Semangka waren teruggekeerd, toegestaan om daar te blijven aangezien ze nuttig zijn voor de verbouw van peper. Daar ze in Batavia niet te verkopen waren, is op 26 februari 1765 besloten 9 pakken Bengaalse longijs en 20 bandanoesen weer naar Bantam te zenden om daar desnoods voor de inkoopsprijs af te zetten. Ze waren in 1760 als onverkoopbaar vandaar teruggezonden. Inmiddels meldde het bestuur dat de longis in het geheel niet en de bandanoesen met veel moeite tegen de inkoopsprijs van de hand zijn gegaan. [fol. 1722] Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 50 r. 18v.b. tot p. 52 r. 6v.b. [fol. 1725] Schoester moet met de stukken betreffende zijn zaak naar Batavia gebracht worden. Om intussen de zaken te Lampung te behartigen moet men daarheen een bekwame schrijver sturen. Enige Johorse zeerovers, die zich in het na-jaar langs de Lampungse stranden ophielden, zijn met onbekende bestemming vertrokken. Sindsdien zijn daar, noch in Bantamse wateren enige rovers gesignaleerd, maar in april 1765 zouden er weer op Krakatau zijn waargenomen. [fol. 1726] Volgens de brief van 28 april uit Bantam waren er daar vier prauwen gezien. Een detachement, dat op enige vaartuigen van de koning was uitgezonden, bracht 39 personen met de vier prauwen naar Bantam op. Hun vier hoofden verklaarden eenstemmig dat ze uit Makassar kwamen. Dit stond ook in hun passen. Ze zeiden dat ze door tegenwind en uit gebrek aan voedsel op Krakatau waren beland en daar padi hadden geplant. Ze zouden, als dat rijp was, naar huis terugkeren. Men vond dit ongeloofwaardig en daar ze in elk geval als zwervers hun passen hadden overtreden, werd op 17 mei besloten de vaartuigen in beslag te nemen en de bemanning naar Ceylon te verbannen. Maar kort daarop verscheen de eigenaar van die prauwen, Intje Sedulla in Batavia. Hij bevestigde de verklaringen. Daar hij te Makassar als een goed onderdaan bekend staat, is zijn verzoek om de prauwen met het volk vrij te laten op 25 juni uit gratie ingewilligd. [fol. 1727] Hoewel f 11.237 minder dan in het voorafgaande jaar, bedroegen de uitgaven van Bantam en de posten Lampong Tulangbawang en Lampung Semangka in 1764/65 de hoge som van f 81.260. De inkomsten, die f 1717 lager waren dan in het voorafgaande jaar, bedroegen f 1199, zodat het nadelige saldo f 80.061 bedraagt. Minus de betaling door de koning van f 10.000,- per jaar voor het onderhoud van de buitenposten is dit f 70.061, of f 16.061 boven het bedrag daarvoor bepaald. Dit is gedeeltelijk toe te schrijven aan de voltooiing van de punt bij de rivier, een nieuwe gordijn aan het fort Speelwijk en het repareren van de kruitkelders. Op grond van de toestemming in de brief van 1 juli 1765 om, gezien de zwakte van het garnizoen, van de arriverende schepen 50 militairen te lichten, [fol. 1728] haalde het bestuur 26 man van de Landskroon af. Bovendien zijn er in de plaats van degenen die hun tijd hadden uitgediend en naar Batavia waren gekomen, 24 militairen naar Bantam gestuurd. Personalialia. Bij geheim besluit van 7 mei 1765 zijn vier deserteurs, die te Bantam het Engelse compagnies schip Ankerwijk verlieten en naar Batavia waren gestuurd, in dienst genomen. Voor huishoudelijke en andere zaken wordt verwezen naar de

correspondentie met Bantam.

BATAVIA

[fol. 1729] Op 8 november 1765, twee dagen na zijn aankomst uit Cheribon, nam raad extra-ordinaris mr. Pieter Cornelis Hasselaar na het afleggen van de zuiveringseed zitting in de Hoge Regering. De veranderingen in verdeling van de beschrijving van de kantoren zijn in de resoluties te vinden. Aan Hasselaar werd de beschrijving van Japan, Kaap de Goede Hoop, Palembang en Djambi opgedragen. Wegens hun ijver en bijzondere oplettendheid zijn de beide secretarissen van de Hoge Regering, Boudewijn Verselewel Fauré en Joan Abraham van der Voort, bevestigd in dit ambt. In de generale missiven van 20 oktober is al verzocht [fol. 1730] dit goed te keuren en hun de daarbijhorende gagie toe te kennen. Buiten de president, maar inclusief de tijdelijke waterfiscaal Pierre Poelman telt de Raad van Justitie nu zes ordinaire leden. Wanneer de onlangs benoemde extra-ordinaris leden mr. Jacob François de Vos en mr. Petrus van der Vorm uit Nederland zijn aangekomen, ontbreken er aan het vastgestelde aantal van tien nog twee leden. Wegens de drukke werkzaamheden van de raad hoopt men dat Heren XVII spoedig in deze vacatures voorzien. De post van beëdigd klerk bij de Raad van Justitie, die door het overlijden van Paul Fredrik von Everson, die deze functie sinds 1762 voorlopig heeft waargenomen, vacant was, is aan onderkoopman Casper Hartman gegeven. Personalialia. [fol. 1731] Bij deze brief is het verslag van de Raad van Justitie gevoegd. De raad wees vonnis in de zaak van Pieter Lindholm, gewezen schipper op de Batavier, die in 1763 op weg naar Banda verongelukte, en in die van Jan Hendrik Vogelaar, Johannes Jonker en Godlieb Slakouw. Deze drie laatsten waren respectievelijk schipper, opper- en onderstuurman op de Overschie, die in 1764 op weg naar Sumatra's Westkust op de Meinersdroogte was vastgeraakt en daarna moest terugkeren. Conform de resoluties van 23 mei en 27 september 1765 zijn ze allen vrijgesproken, maar veroordeeld tot de proceskosten. De zaak tegen de gewezen kassier te Banda Gerrit Matthijs Poondorf, over wie reeds hierboven is gesproken, is bij resolutie van 3 mei 1765 aan de advocaat-fiscaal overgedragen. Daar hij inmiddels is overleden, is van zijn borgen van de totale som van rsd 1000 f 360,- ingevorderd. [fol. 1732] Dit was het bedrag waarvoor de overleden koopman Jochem Jacob Poelenburg borg stond. Naar Banda en Makassar, waar de andere borgen verblijven, is de opdracht gestuurd bij hen zoveel mogelijk binnen te halen. De schuld van Poondorf is in totaal f 4543. De resolutie van 9 augustus 1765 behandelt het geschil tussen de overleden waterfiscaal Johannes Cornelis Verijssel, de huidige advocaat-fiscaal Van Senden en de drost van Batavia's Ommelanden Jan Hendrik Pook over de jurisdictie over de landen langs de grote rivier buiten de boom. De eerste maakte daar aanspraak op. Voor de uitspraak in dit geschil wordt naar de resolutie verwezen. [fol. 1733] Op 23 augustus 1765 is een regeling vastgelegd om geschillen tussen de drost en de gecommitteerden voor de inlandse zaken te voorkomen. In het College van Schepenen is op zijn verzoek de burger Cornelis Domburg ontslagen en werd de oud-boedelmeester Benjamin de Bruin tot lid benoemd. In plaats van de overleden onderkoopman Martinus Bovie is als beëdigd klerk op de secretarie van dit college Willem Houtman aangesteld, die met de rang van onderkoopman tevens toezicht heeft over de protocollen van overleden of afgetreden notarissen. Per eind augustus 1765 was het kapitaal van de Weeskamer [fol. 1734] f 5.290.686, waarvan f 2.954.718 op rente uitstaat. In het College van Heemraden is in plaats van de overleden burger majoor Simon Joseph de burger Hans Hendrik Specht benoemd. Het kapitaal van dit college is in 1763/64 toegenomen met f 10.135 en bedroeg per eind augustus 1764 f 126.296. Verwezen wordt naar het rapport bij de resolutie van 16 april 1765 en de staatrekening in het dagregister. Het kapitaal van de Bank Courant was per eind december 1763 f 3.244.384 en bedroeg volgens het bericht van gecommitteerden, gevoegd bij de resolutie van 2 augustus 1765, per eind december 1764 maar f 1.579.600. Bij de Opium Sociëteit is, in plaats van de overleden burger majoor Simon Joseph, als administrerend hoofdparticipant de oud-schepen Willem Schol aangesteld en als kassier in plaats van de huidige Java's gouverneur [fol. 1735] Johan-

nes Vos de koopman David Julius van Aitsma. Bij de Commissarissen van Huwelijkse en Kleine Gerechtszaken is vice-president Hermannus Laurens Disscher vervangen door het burgerlid Pieter Laurensen. In de plaats van Disscher en in die van de overleden Antoni Diderik Maurits, zijn burger adjudant Hendrik Moltrecht en vaandrig van de burgerij Jan Andries Jelleke aangesteld. Bij het College van Boedelmeesters zijn de twee moslimleden vervangen door andere en voor de overleden secretaris onderkoopman mr. Jacob Gobijs is koopman Reijnier van Oosterhout aangesteld. Op hun verzoek is bij besluit van 2 juli 1765 aan Boedelmeesters, zowel als aan Weesmeesters een schrijver als eerste klerk en overdrager uitgeleend. Zij moeten bij Schepenen de eed afleggen en hun gagie moet, net als voor andere uitgeleende dienaren, iedere zes maanden in de kas van de Compagnie gestort worden. [fol. 1736] Hier moet boekhouder Johannes Petrus Brandis voor zorgen. Volgens het rapport bij de resolutie van 14 juni 1765 en de staatrekening bij het dagregister bedroeg het kapitaal van de niet-christelijke wezen per eind augustus 1763 f 301.960 en was per eind augustus 1764 vermeerderd met f 4129 tot f 306.089. Daar de opbrengst van verkochte boedels dat jaar niet in de boeken waren opgenomen, is aan Boedelmeesters bevolen om de secretaris die als boedelmeester fungeert, deze in de boeken af te laten schrijven en bij de rekening van de boedel te laten inboeken. Betreffende de burgerlijke stadszaken is aan Schepenen toegestaan om de na drie jaar afgelopen uitbesteding van het uitbaggeren van de grachten binnen en buiten de stad per eind augustus 1765 [fol. 1737] opnieuw aan te besteden. Ze wilden dit aan vijf personen doen en slechts voor mei tot oktober 1766, daar er tijdens de westmoesson door zware regens en hoog water toch niet gebaggerd kan worden. Twee opzichters zullen toezicht houden op het werk.)

Blijkende bij onse resolutie van den 27sten augustus, waarbij wij Schepenen ook nog gemagtigd hebben om tot goedmaking der kosten, zoo van de vorige, als van de te doene aanbesteding (waarvan men nog den uytslag afwagt), weder een halve maand huishuur te mogen heffen van de huizen binnen de stad, in de zuider voorstad en de Chinesees campong. En teffens goedvonden om aan de stadscassa te laten afgeven 1080 rijksdaalders voor de uitdieping in de laatste drie jaren van de gragt lopende voorbij de noord- en westzijde van het casteel, die ook weder voor 's Compagnies reekening aanbesteed mag worden.

Den 6^e augustus qualificeerden wij Heemraden om 90, en den 17^e september daaraan Schepenen, om 6, zoo beoosten als bewesten deze stad en in de zuidervoorstad leedig leggende erven, waarvan geen eigenaars bekend stonden, voor de Comp^e, als heer van den lande, te verkopen, na voorafgaande drie edictale citatiën en dat 'er zig geene eigenaars tot deselve of eenige van dien koomen op te doen.

Fol. 1737r-1738r.

(Bij resolutie van 11 juni 1765 zijn veranderingen onder de officieren van de burgerij vastgesteld en bij besluit van 22 maart is de oud-ritmeester Melchior Blockert in plaats van de overleden Simon Joseph tot majoor van de burgerij benoemd. Op advies van de kolonel van de burgerij, de raad ordinaris Huijbert Willem van Bazel, is besloten terug te komen op het besluit van 10 augustus 1759 om de functie van majoor af te schaffen, omdat deze volgens hem voordelig voor de burgerij is en deze en gene gegoede burger vasthoudt in de verarmde kolonie. In plaats van de overleden Christiaan Thomas Wardenburg is de assistent mr. Jacob de Clercq Marchant tot procureur benoemd en in plaats van de eveneens overleden mr. Pieter Jacob Berk assistent Hendrik Kelman tot notaris. [fol. 1739] Bij besluit van 11 januari 1765 is ds. Wiardus Bernardus Hommes, die kort geleden uit Nagapattinam was teruggekeerd, tot vierde predikant in de Portugese gemeente aangesteld, waarbij tevens de verwachting is uitgesproken dat er af en toe een preekbeurt in de Nederduitse kerk wordt waargenomen. Maar uit de resolutie van 10 mei 1765 blijkt dat daar niet aan voldaan kan worden, doordat door het overlijden van ds. Gerardus Klein, sinds 1762 predikant in de Portugese gemeente, het aantal predikanten weer op drie was uitgekomen. Ds. Klein had wegens lichamelijke en geestelijke klachten verzocht met de eerste mogelijkheid met ba-

gagie en behoud van rang te mogen repatriëren, maar, omdat hij tot algemeen ongenoegen gerechtelijk van zijn vrouw was gescheiden, was hij op dat moment uit zijn ambt ontzet en had zonder gagie en emolumenten naar Nederland moeten gaan. [fol. 1740] Ds. Cornelis Grisse is aangekomen uit Ambon en dient nu de Maleise gemeente, terwijl ds. Willem Pet op weg daarheen is overleden. Ds. Ericus Johannes Wittenaar is te Batavia zonder predikantsplaats. Aan de emeritus predikant Salomon van Echten, die nu te Batavia is en 32 jaar te Malakka heeft gediend, is bij resolutie van 28 februari 1765 voortzetting van zijn gagie daar van f 120,- per maand met kostgeld en emolumenten toegekend met daarbij huishuur van een extra-ordinaris predikant. De kerkenraad overhandigde op 13 december 1765 zijn resolutie van 27 november met een passage uit een brief van de synode van Zuid-Holland en stukken betreffende de zaak voor de Raad van Justitie in 1761 tegen ds. Gerardus Verbeet met een verklaring over zijn gedrag en de reden van de klacht. [fol. 1741] Voor deze zaak wordt verwezen naar de generale missiven van eind december 1758 tot en met 1761. De Hoge Regering vermoedt dat de synode daarvan onwetend is en ziet niet in waarom een predikant die zijn plicht verzaakt en zich onbetamelijk gedraagt, niet door een wereldlijke rechter veroordeeld zou kunnen worden. Bovendien stonden Heren XVII toe om wie ergeris geeft zonder procedure terug te zenden. Dit alles werd niet tegen de kerkenraad gezegd. Alle genoemde stukken van die raad zijn als bijlagen toegevoegd. [fol. 1742] Het kapitaal van de Gereformeerde Kerken is volgens de resolutie van 12 maart 1765 in 1764 gegroeid met f 4081 en was per eind december 1764 f 31.311. Dat van de Lutherse Kerken is volgens de resolutie van 3 mei 1765 toegenomen met f 1302 en was per eind december 1764 f 27.215. De diaconiegelden bedroegen volgens de resolutie van 14 juni 1765 per eind december 1764 f 156.220, wat ten opzichte van 1763 een vermindering van f 8891 is. In 1762 was de vermindering f 2381. De gouverneur-generaal stelde daarom voor na te gaan of in het bijzonder armen buiten de stad wel ondersteuning nodig hebben, ofwel verdienden. In het vervolg dient men die uit te sluiten van hulp en er moet nagegaan worden [fol. 1743] of de ondersteunden werkelijk behoeftig zijn. Als armen in het armenhuis geplaatst kunnen worden, worden zij uitgesloten van ondersteuning. Op grond van het onderzoek rapporteerde de diaconie op 20 augustus 1765 dat door enige ontslagen uit het armenhuis, vermindering van de ondersteuning daar en door het intrekken van verstrekkingen aan armen binnen en buiten de stad, per maand f 1020 en per jaar f 12.247 bespaard kon worden. De diakenen is opgedragen deze besparingen voort te zetten en de gelden zorgvuldig te beheren. Met het vertrek van de baas van Onrust Bastiaan Sluijter naar Nederland is de huidige baas Bastiaan Durant tot buitenregent van het leprozenhuis benoemd. Door een vermeerdering van f 753 ten opzichte van het voorafgaande jaar is het kapitaal van deze instelling [fol. 1744] volgens de resolutie van 10 september per eind juni 1765 f 106.197. Bij besluit van 11 oktober is in plaats van de overleden Henricus van Santen het hoofd van de chirurgie Jan de Put tot buitenregent van de hospitalen benoemd. Om ondanks het besluit van 2 oktober 1764 te voorkomen dat Batavia uit Java's Oostkust overspoeld wordt door daar ongeldig besnoeid en versleten payement, is op invoer van zulke dubbeltjes een boete van vier maal de waarde gezet. Zulke muntjes zijn ook in Batavia ongeldig verklaard en kunnen de reaal zwaarte tegen 26 stuivers ingewisseld worden.)

Wanneer men rekende dat het mark fijn (het gehalte van het ingewisselde gerekend op 6 penningen $21\frac{1}{5}$ greyn ruym, gelijk het op Java ingewisselde behouden heeft) te staan zoude komen op f28,4,-, daar de jongste verkoop prijs in Bengale geweest was f 30,178, uit welke winst men reekende dat het smelt- en essayverlies konde gevonden worden. Wij hebben dan ook vervolgens tot die inwisseling expresse gecommiteerdens benoemd, die op gezette tijden op het stadhuis daartoe gevaceerd hebben en ons blijkens het genoteerde bij resolutie van den 3^e May rapporteerden dat het ingewisselde van die specie bedroeg $863\frac{1}{2}$ reaal in gewigt, welke wij doen beslooten, nevens de van Samarang ontfangen 6527 realen aan diergelijk payement, te laten versmelten en versenden na Bengalen. Fol. 1744v-1745r.

(Enig zilverwerk uit Malabar ontvangen met een gewicht van $753\frac{3}{16}$ reaal en in rekening gebracht voor f 3085, leverde na vermuting tot Javase ropia's bij voorstempelung een verlies van f 823 op, dat Malabar in rekening is gebracht. Om dezelfde reden dat op 6 november 1764 werd besloten om te Batavia zilveren Javase ropia's, of derhams, te laten slaan, is op 29 oktober 1765 op veler verzoek aan particulieren toegestaan goud en goudwerk ter munting aan te bieden. Dit was bij geheim besluit van 28 februari 1744 en 2 februari 1745 al eens toegestaan, maar deze toestemming was op 18 juni 1751 weer ingetrokken. [fol. 1746] Van het ingeleverde goud kan men)

--- laten munten heele, dubbele en twee dubbelde goude gecartelde ropijen, na den stempel van de zilvere op de swaarte van zeven, veertien en agtentwintig stuyvers, en het gehalte van twintig caraten. En welke ropijen gangbaar zullen zijn tegens $2\frac{1}{2}$, 5 en 10 rijxdaalders respectie, terwijl den inbrenger 2 procent van de Compagnie voor gerechtigheid en 2 procento voor den muntmeester moet missen, en dan nog voor zijn goud krijgt circa rijxdaalders 19,32 de reaal fijn. Dus eenieder nu geleegentheid heeft om op een eenigsints voordeelige wijze de ledigleggende doode capitaalen in levendige geconverteerd te krijgen en de Compagnie er ook nog iets bij profiteerd.

Fol. 1746r-v.

(Men hoopt dat deze vermuting de huishoudens in Batavia van de nodige contanten zal voorzien en de vervallen handel zal stimuleren. Deze is in enige takken van bedrijf ook van groot belang voor de Compagnie en kan niet genoeg bevorderd worden. Ter keuring zendt men vier van zulke te Batavia geslagen gouden ropia's verdeeld over de schepen mee. [fol. 1747] Op de levering van de door Ceylon bestelde contanten ontbrak nog ruim drie ton. Omdat die daar in de huidige omstandigheden hard nodig zijn, is op 5 november 1765 besloten f 200.000,- tegen $\frac{3}{8}$ % van de Bank Courant te lenen. De rente zal Ceylon jaarlijks in rekening gebracht worden. Daar de kas in Batavia maar ongeveer $4\frac{2}{3}$ ton bevat, kon het daaruit niet genomen worden. Deze contanten zijn, met een kistje met goud en 17 vaten met duiten, volgens Nederlandse waardering f 59.464, op de Thoornvliet en de Vrouwe Petronella Maria naar Ceylon gezonden. Eerder waren deze duiten door de kamer Zeeland op de Noord Nieuwland naar de Kaap de Goede Hoop gezonden om daar in de Visvliet, die naar Ceylon zou gaan, overgeladen te worden. De Visvliet was evenwel al vertrokken en zo kwamen de duiten naar Batavia.)

Den inkoop heeft in dit jaar bestaan in

$615\frac{105}{512}$	marq	trois goud
85.875	lb.	Japans staafkoper
16.437	lb.	Japanse camphur
$200.212\frac{1}{2}$	lb.	coffijboonen Bourbonse
$1.053.792\frac{1}{2}$	lb.	„ „ Jacatrasche
62.500	lb.	„ „ Cheribonse
$2.428.386\frac{5}{8}$	lb.	thin Bancas
$1.050.056\frac{5}{8}$	lb.	swarte peper
$166\frac{3}{4}$	lb.	witte peper
3.290	lb.	indigo Jacatrase in soort
$5.616\frac{1}{2}$	lb.	catoene garens dito in soort
15.000	lb.	Javasche curcuma
10.655.105	lb.	poedersuyker
647.350	lb.	candijsuyker
24.875	lb.	witte aluyn
83	lb.	benzuin
1.424	lb.	caliatourhout
5.128	lb.	Siamsen bimas sappanhout
$4.786\frac{7}{8}$	lb.	Bengaalse salpeter
117	riemen	kleen formaat papier

32.940 bosschen bindrottings
93.000 pees stroozacken
400 lasten rijst,

bedragende met nog diverse kleinigheden tot de huishouding, als andersints een capitale som van f 2.340.115,7,-.

Fol. 1747v-1748v.

(Omdat, na aftrek van wat voor Ceylon en Malabar was bestemd, de voorraad rijst maar 550 last was, werd op 10 september 1765 besloten om de hierboven genoemde rijst tegen rsd 37 het last in te kopen. Toen wist men nog niet of de rijstooft rijk zou zijn. Er werd gezegd dat ze niet goed zou zijn. [fol. 1749] Uit voorzichtigheid is er ingekocht, waarvan 250 last naar Ceylon en Malabar ging en de overige 150 last op de markt verkocht werd, die tegen de inkoopsprijs is ingeboekt.)

De verkoop daarentegen heeft in voormelde tijd bestaan in

508	kisten	Patnase amphioen
1.750	lb.	notenmuschaten
62½	lb.	garioffelnagulen
20	bhalen	canneel
20.000	lb.	swarte peper
193.750	„	thin Bancas
1.500	„	coffijboonen
206.637	„	poedersuyker
1.949	„	candijsuyker
37.500	„	benzuin in soort
3.606	„	lood
15	balen	catoene garens
79.241	pees	patholen catoene Souratsche
800	„	goenijs Bengaalsche,

nevens een groote parthij van allerlij soort gewilde en ongewilde goede en beschade lijwaten, item manufactuuren, eenige stampbaarlen, Japanse fruytagiën en koperdraad, en diverse andere goederen van minder belang, renderende tesamen een fraay montant van f 1.753.018,-,-.

Fol. 1749r-v.

([fol. 1750] De opbrengst van de genoemde textiel was f 782.512. Zoals uit de resoluties van 2, 9 en 30 april, 25 juni, 5 juli, 27 augustus, 5 en 26 november en 27 december 1765 blijkt, waren de rendementen van de gezochte, deugdelijke soorten textiel niet beneden en voor sommige partijen zelfs hoger dan de voorgeschreven 50 % voor die uit Coromandel, 40 % voor de Bengaalse en 30 % voor de Suratse. De prijzen die zijn gemaakt voor wat beschadigde textiel, staan in de resoluties van 12 maart, 2, 19 en 30 april, 21 mei, 30 juli, 5 en 26 november 1765. De winst die minder dan voorgeschrevene met enige kleine partijen, of zonder enige nalatigheid, werd behaald, is geaccepteerd. Het tekort aan winst dat op andere partijen werd behaald, is de inzamelaars, de inpakkers, of wie het maar betreft in rekening gebracht. Zo is in de resolutie van 26 maart 1765 aan het bestuur in Coromandel opgedragen om f 5310 voor een winst minder dan 50 % in rekening te brengen voor enige textiel met gaten en herstellingen met een inkoopsprijs van f 18.734. [fol. 1751] Deze is maar met een winst van f 4056, of nauwelijks 22 %, verkocht. Als 137 stuks textiel met gaten en vlekken, die ook uit Coromandel kwam, minder dan voorgeschreven opbrengt, dan moet dat ook in rekening gebracht worden. Bij resolutie van 28 mei 1765 is aan de directeur-generaal toegestaan om restanten textiel, waarnaar op de buitenkantoren geen vraag is en die bij langer bewaren maar zouden bederven, bij een goede gelegenheid te verkopen, desnoods iets onder de inkoopsprijs. Zo is het nodige van de voorraden afgezet. Uit de resoluties van 26 februari, 30 april, 28 mei, 5 en 26 november 1765 blijkt dat er zelfs merendeels nog een geringe winst op is gemaakt. Op een partij Coromandelse textiel is bij een inkoopsprijs van f 16.672

evenwel f 3903 verlies geleden, of $23\frac{3}{8}$ %. [fol. 1752] In de resolutie van 27 augustus 1765 werd besloten een partij textiel uit Coromandel en Surat uit 1757 en zelfs 1755 voor de inkoopsprijs te verkopen. Uit de rendementen in de resoluties van 5 en 26 november 1765 blijkt dat daarop bij een inkoopsprijs van f 77.056 een verlies van f 24.302, of $31\frac{1}{2}$ %, is geleden. Onder de verkochte textiel waren ook 30 pakken op de Vrouwe Petronella Maria uit Coromandel, aangevoerd voor rekening van de Pulicatse kooplieden. Uit de resolutie van 3 december 1765 blijkt dat daarvan op 23 pakken, ingeboekt voor f 25.354, maar f 4068, of ruim 16 %, winst is gemaakt. In zoverre die opbrengst minder dan 50 % is geweest, namelijk f 8609, is deze Coromandel in rekening gebracht. De kooplieden moeten dit vergoeden. Daar ze door de Compagnie waren aangenomen, is men met een winst van f 3264, of ruim $28\frac{3}{4}$ %, op de overige 7 pakken tevreden geweest. Op 16 april 1765 is in vervolg op de resolutie van 3 juli 1764 besloten de administrateur van het ijzermagazijn toe te staan om wegens grote voorraad staal en spijkers contant te verkopen. [fol. 1753] Staafijzer en staal moet 40 % winst opleveren, schot – en pompspijkers, glasnagels, platkoppen en duikers 50 % en alle andere soorten 40 % op de inkoopsprijs in Nederlandse prijzen verhoogd met 25 % tot Indisch geld. De overige rendementen behaald bij openbare verkoop zijn te vinden in de resoluties van 2 april, 21 mei, 5 juli, 11 oktober, 5 en 26 november 1765. Van de afschrijvingen en belastingen worden slechts de belangrijkste posten vermeld. Onderkoopman Godfried Carel Meurs vroeg ontheffing van f 9510. [fol. 1754] Via huwelijk is hij aansprakelijk voor wat aan de erfgenamen van de gewezen hoofdadministrateur te Cochin Nicolaas de Keizer bij besluit van 20 augustus 1764 in rekening is gebracht voor een niet toegestane afschrijving op peper en sandelhout. Bij besluit van 22 januari 1765 is Meurs ontheven van betaling van f 7802, maar hij blijft belast met de overige f 1708. Nicolaas de Keizer had zich dit bedrag toegeëigend door middel van een niet toegestane afboeking, of had dit van de begunstigden kunnen terugvragen. Meurs is ook nog in genoemde hoedanigheid belast met f 2898 voor posten die De Keizer betroffen en door Cochin aan Batavia in rekening waren gebracht, zoals uit de resolutie te Batavia van 25 oktober 1765 blijkt. Bij besluit van 22 januari 1765 is de baas-timmerman van het ambachtskwartier Jan Jurgen Butner belast met een tekort van 362 balken gelondongs t.w.v. f 1303 en 7000 djati planken t.w.v. f 2352, -. Daar Butner aantoonde dat divers ander houtwerk en spijkers bij het jaagpad, [fol. 1755] of Oosterzeehoofd, waren gebruikt, zijn die afgeschreven. Bij controle van de kwartiersboeken tot en met 1704/05 kon niet vastgesteld worden waarom daarin 56.578 lb geraffineerde zwavel en $9795\frac{1}{2}$ lb salpeter meer vermeld stonden dan er aanwezig waren. De overige boeken waren onleesbaar. Daar de baas-kruitmaker zich goed kon verantwoorden, zijn deze hoeveelheden afgeschreven. Op 19 februari 1765 is de scheepsleiding van de Walcheren belast voor 23.075 lb rijst tegen rsd 30 per 3300 lb. Deze rijst was bij aankomst uit Pekalongan niet afgeleverd. Zoals dat ook op de equipagewerf op Onrust in het ambachtskwartier gebruikelijk is, moet de baas van de wapenkamer aan het begin van iedere maand een overzicht van al zijn handelingen bij de gouverneur-generaal en directeur-generaal indienen. Hij mag pas tot afboeking overgaan, als deze memorie gecontroleerd is. [fol. 1756] In de resolutie van 2 augustus 1764 is bepaald dat er bij de wapenkamer vier officieren moeten controleren of er wel goede snaphanen voor de kantoren worden ingepakt. De baas van de wapenkamer is opgedragen daarvoor te zorgen en dat de geweren veilig in de kisten worden verpakt. Op 2 april 1765 is het reglement van in- en afschrijvingen van 15 augustus 1764 en dat van de provisiën voor dienaren te Batavia aangevuld met de bepaling dat de administrateurs op alle soorten boter 5 % mogen afschrijven. De Nederlandse en Bengaalse soort is al in die reglementen genoemd en daarvan uitgezonderd. Op 16 augustus 1765 is bepaald dat boekingen tussen kantoren en ten laste van Batavia slechts in rekening mogen worden gebracht, of teruggeboekt na een besluit van de politieke raad. [fol. 1757] Alle kantoren zijn van deze twee besluiten op de hoogte gebracht. Op 17 september is ook aan alle kantoren bericht dat alle justitiële berichten opgesteld door gecommitteerden die geen dergelijk ambt vervullen, door hen beëdigd moeten worden. Dit betreft vooral die over specerijen. Op 12 april 1765 is aan

de vaandrig, ingenieur Jean Guillaume d'Arnaut, een afwijking van 10 % toegestaan op de verantwoording van f 17606, die hij aan de reparatie van het fort Speelwijk had besteed. Hij legde daarover de eed af en het is toen bepaald dat alle ingenieurs en andere toezichhouders op vestingwerken hun uitgaven waarop zij procenten ontvangen, moeten beëdigen voordat ze die tegemoetkoming ontvangen. Op 9 april 1765 is enerzijds aan de gewezen opperhoofden van het kasteel Christiaan Zurhosen en Mattheus de Klerck als de inkopers, anderzijds aan de leverancier de Chinees Ong Kingko ieder voor de helft vergoeding opgelegd van f 615 voor het verlies bij verkoop [fol. 1758] op een partij parangs, die als ondeugdelijk uit Ceylon was teruggezonden. Bij de resolutie van drie dagen later is op 104.316 lb Gazipurse salpeter, die in 1763 uit Bengalen was aangevoerd, een buitengewone afschrijving van 17.596 lb toegestaan naast de gebruikelijke 15 % voor raffinage en 12 lb voor tarra. Op 5 juli 1765 is toegestaan in de boeken van de artillerie f 1612 af te boeken aan kosten voor een kort daarvoor gehouden oefening. Maar die boeken zijn toen ook gecrediteerd met f 52,8,- voor het oud metaal van een daarbij defect geraakte mortier. Op 30 juli is in de boeken van het ambachtswaartier f 1268 afgeboekt voor vijf versleten stenen van de kruitmolen. Onlangs zijn de dit jaar verzamelde bedorven specerijen als gebruikelijk verbrand, namelijk 92.157 $\frac{3}{4}$ lb nootmuskaat, 8323 lb stof en gruis van kruidnagels, 25 lb dito van kaneel, 7454 lb dito van onrijpe kaneel [fol. 1759] en een sokkel foelie. Nadat de gecommiteerden hun rapport voor de Raad van Justitie hadden beëdigd, zijn deze posten afgeschreven. Bij resolutie van 24 september 1765 is een besluit genomen over het rapport van de opperkooplieden van het kasteel betreffende de essayering door essayeur Sebastiaan van Namen van 271 brokjes goud en van evenveel staven goud beide uit Coromandel. Ze zaten beiden bij wat sinds 1762 uit de buitenkantoren is teruggezonden en zijn voor wat ze te weinig wogen afgeschreven. Naar die resolutie wordt verwezen.)

Zoowel als aan onse dispositie drie dagen later, of op den 27^e daaraan, genomen op de door den gewezen en sedert gerepatriëerden Banjermassings resident Lodewijk Wilkens de Lile beantwoord bevindingen op de door hem gehoudene negotieboeken van 1760/61, 1761/62 en 1762/63, en waarbij consteerd dat wij denzelfden zoo voor te veel genotene emolumenten en een niet ingenomen slaaf, te ruyme verstrekingen, te veel opgebragte factuurongelden op de afgescheepte peper, als voor te ruyme afschrijving op dien korl zelve, reyst, arak, ijzer, staal en spijkers hebben doen betalen een somma van f 2881,3,8, met het $\frac{1}{6}$ boven dien voor onsen visitateur generaal. Dat wij gepasseerd hebben diverse posten bedragende f 482,11,- en dat wij hem voor andere goed gedaan hebben f 800,-,-. Met dit besluit scheen De Lile niet tevreden te zijn, maar versogt ons nader om van de onder de eerste som begreepene te veel opgebragte factuurongelden, te veel afgeschreven peper, en om van de als niet ingenomen opgegeeven slaaf te mogen worden ontheft.

Fol. 1759v-1760v.

(Bij resolutie van 25 oktober 1765 is het laatste toegestaan, maar wegens zijn partijdigheid tegenover de visitateur-generaal zijn de twee eerste posten hem wel aangerekend. Dit is over 5340 lb teveel afgeschreven peper op basis van de verkoopsprjjs te Batavia, na aftrek van de reeds betaalde inkoopsprijs, f 1529, plus f 254 als een zesde voor de visitateur-generaal. [fol. 1761] In de resoluties van 11 en 12 oktober 1765 zijn de maatregelen te vinden betreffende de lading van de Nijenborg, die na veel tegenslag eindelijk op 30 augustus 1765 te Batavia was aangekomen. Op 15 oktober 1765 is besloten in de equipageboeken de Haak, die uit de vaart was genomen, af te schrijven samen met enige andere posten voor f 9875. Eveneens zijn een kopjacht en vier schouwen samen t.w.v. f 3360,- afgeboekt. Ze waren al binnen de lijn in de boeken opgenomen. Voor het afschrijven van verloren of gesloopte vaartuigen en alle andere goederen moeten, evenals op de buitenkantoren, indien mogelijk bewijsstukken getoond worden. In de equipageboeken is eveneens op 15 oktober f 17933 opgevoerd voor enige posten, waaronder voor drie pantjalangs, die de regent te Lasem op zijn contingent heeft geleverd en uit Rembang te Batavia zijn aangekomen. Op 27 december

1765 is aan de schipper van het nu vertrekkende retourschip Schoonzicht, Volkert Groeneweg van Oudshoorn, [fol. 1762] de betaling opgelegd van tweemaal de waarde van de equipagegoederen en eenmaal die van andere zaken die beide niet aanwezig waren. Tevens moet hij er voor zorgen dat de bootslieden, konstabels, botteliers, koks, scheepskorporaals en de provoost zich garant stellen voor onbruikbaar staand en lopend touwwerk. Er wordt daarover pas een besluit genomen, wanneer kapitein-luitenant Cornelis van der Stam en schipper Arij van der Duuren uit Malabar en Bengalen te Batavia zijn teruggekeerd. Groeneweg van Oudshoorn nam, in aanwezigheid van Van der Duuren en de gerepatriëerde mede schipper Pieter Breugel, de Schoonzicht van Van der Stam over. Daar Groeneweg van Oudshoorn nu wil vertrekken en verklaarde niet in staat te zijn dit alles uit te voeren, mag hij gaan onder de voorwaarde dat hij het tekort bij verkoop van f 812 aan de Kaap de Goede Hoop voldoet en voldoende borgen stelt voor het onbruikbare touwwerk tot de inkoopsprijs van f 1805,-. [fol. 1763] Het bestuur van de Kaap de Goede Hoop wordt hierover geïnformeerd en men verzoekt Heren XVII pas gagie en premie aan Groeneweg van Oudshoorn uit te betalen en zijn bagage af te geven, nadat er bericht is ontvangen dat het geld door hem werd gestort. De rapporten van de zesmaandelijks inventarisatie zijn beëdigd. In de vergaderingen van 12 maart, 16 april, 10 september en 18 oktober 1765 zijn de financiële stukken van de administratiën behandeld. Bij de resoluties van 18 oktober en 17 december 1765 is in de boeken van Onrust 52.321 lb stof geharpt uit 2.260.022 lb peper die met het eerste schip naar Nederland is meegezonden, afgeschreven en 5398 lb uit 240.502 lb die met de twee nu vertrekkende schepen zullen meegaan. Tevens is nog 353 lb afgeschreven na zuivering [fol. 1764] van 193.500 lb zwarte peper. Bij de resoluties van 27 september, 22 oktober, 26 en 28 november 1765 is het lichten van sommige equipagegoederen uit schepen op de buitenkantoren goedgekeurd en zijn deze aan die kantoren in rekening gebracht. Voor belastingen van minder belang betreffende Batavia wordt verwezen naar de resoluties van 22 januari, 19 februari, 12, 26 en 29 maart, 9, 12, 16, 19 en 30 april, 10 mei, 14, 18 en 27 juni, 23 en 30 juli, 2, 16, 23 en 27 augustus, 3, 20 en 24 september, 15 en 18 oktober, 5, 8 en 26 november, 2, 3, 8, 10, en 13 december 1765. Besluiten over de afgeleverde ladingen zijn te vinden in de resoluties van 8 januari, 19 februari, 7, 15 en 29 maart, 30 april, 10 en 17 mei, 4 en 14 juni, 5 en 23 juli, 2, 13 en 23 augustus, 3, 10 en 17 september, 8, 11 en 15 oktober, 5 en 26 november en 10 december 1765. [fol. 1765] Evenals in de generale missive van 20 oktober 1765 dringt men aan op de volledige uitvoering van de bestelling voor 1767, maar vooral van de zending van 70 ton baargoud en zilver en van de gevraagde contanten. Deze bestelling is exclusief wat het bestuur van Kaap de Goede Hoop heeft besteld en nog zal bestellen voor 1767. Conform de resolutie van 15 oktober 1765 was daarop niet gerekend. Zoals in de brief van 20 oktober, in de genoemde resolutie en hierboven is uitgelegd, hoopt men op de uitvoering van de bestelling, omdat het tegendeel zeer nadelig is. De bestelling is met grote zorg opgesteld op grond van wat werkelijk nodig is. [fol. 1766] Ze kan geen vermindering velen, dan de 3 ton edele metalen die Heren XVII conform de besluiten van 3 en 13 december 1765 daarop mogen inhouden. Daarvoor worden contanten gevraagd, daar de schepen die nog aankwamen, daarvan weinig meebrachten en de Sloten en Huis te Bijweg helemaal niets. Die contanten zijn nodig te Batavia en voor verzending naar de Oosterkwartieren boven de 20 ton die op assignatie naar Nederland geaccepteerd mag worden. Deze gelden zijn niet alleen wegens de krappe kas nodig, maar ook doordat er voor Ceylon twee ton geleend moest worden en de IJsselmonde, die te Batavia 3 maanden op zilver uit Nederland had gewacht, zonder zilver en contanten naar Bengalen moest vertrekken. Men vraagt niet alleen om het zenden van de gelden, maar ook van de bestelde masten en ander rondhout. [fol. 1767] Uit de resolutie van 24 december 1765 en het bericht van het hoofd van de zeemacht Nicolaas Houtingh, dat als bijlage wordt meegezonden, blijkt dat aan deze equipagegoederen dringend behoefte is, maar tevens dat men op de werven van de Compagnie in Nederland zeer slordig is bij de uitrusting van de schepen, in het bijzonder met het rondhout. In de generale missive van 8 mei 1765 is daarvan al een staaltje gegeven en in de nu aangeboden lijst wordt dit bevestigd.

Dit jaar zijn er twaalf schepen met slecht rondhout aangekomen die, de een meer de ander minder, voor vertrek van nieuw voorzien moesten worden. Daardoor is er nu gebrek aan masten, stengen en ra's, waardoor er drie schepen met onvoldoende rondhout op de rede liggen. [fol. 1768] Daarom verzoekt men beleefd dat er aan de bestelling daarvan grote aandacht wordt besteed. Onder de zeevarenden zijn negen oproerige scheepstimmerlieden van Onrust gehaald en, na een disciplinaire terechtwijzing, op de equipagewerf te Batavia, dan wel op de rede geplaatst. Daarom is op 2 augustus 1765 het voorstel van het hoofd van Compagnies zeemacht Nicolaas Houtingh overgenomen)

--- om het logement der timmerlieden ten voormelde eilande te laten verdeelen en afschieten in bijzondere vacken, voor ieder baksvolk apart, ter voorkoming dat deselve des nagts geene gelegenheid hebben om elkander te beleedigen, en om in cas van disordre te kunnen weeten bij welk baksvolk 'tzelve is voorgevallen. En waarom ook, eevenals op de equipagiewerff hier geschied, van half uur tot half uur de ronde zal moeten worden gedaan.

Hoe wijnig de heilzame ordres bij de zeevaard in het algemeen dikwils g'observeerd worden ons weder tot onstigting klaar gebleeken zijnde bij de affugie van den gewezen schipper op Rotterdam Pieter Matthijs Joele door het, in weerwil onser zo nadrukkelijke beveelen, aandoen van Madras. Zoo hebben wij, om daartegens na vermogen opnieuw te voorzien, den 8 oktober bij renovatie en ampliatio beslooten bij een ordonnantie de overheden der na de West van Indiën navigeerende scheepen te verbieden het aandoen van plaatsen buyten die hunner destinatie en vooral de rheede of havens van Europeesche mogentheden, tenzij bij de uytterste zeenood, en dat geen 's Compagnies comptoir kan besteevent worden sub paene van deportement en inhabiliteit voor alle die den Scheepsraad uytmaken, zijnde degeene die daarin zitting hebben.

Fol. 1768v-1769v.

(Als de eerste gezaghebber op een schip toch eigenmachtig naar een verboden plaats wil varen, hoeft men hem niet te gehoorzamen en als hij daarbij blijft, dan moet hij in arrest gehouden worden tot het eerste kantoor waar men naartoe gaat. Het gezag moet dan overgaan op de opperstuurman, of de eerste officier onder de gezaghebber. [fol. 1770] De resoluties van 25 oktober, 28 november en 13 december 1765 laten zien dat de zeevaart alle aandacht krijgt. De eerste resolutie betreft de aanvulling door de baas-kaartenmaker Gerrit de Haan van een stenen rif op een diepte van 6 vadem ten noordoost ten oosten van het Menseneterseiland³¹ op de kaart van Straat Sunda. Bovendien is een geleidelijk aangegroeid eiland vier mijl buiten de rede van Batavia ingetekend onder de naam Monnikendam. Bij de resolutie van 28 november 1765 is aan het hoofd van de zeemacht Nicolaas Houtingh een kaartje overhandigd, dat is gemaakt door de opzichter van de equipage te Makassar Jacobus Heezb. De gouverneur te Makassar Cornelis Sinkelaar heeft dit opgestuurd. Op deze schetskaart zijn de ontdekte droogten en stenen in de vaarweg van Batavia naar Makassar ingetekend, die op de gewone kaarten zullen worden overgenomen. In de resolutie van 13 december 1765 is besloten aan de gezaghebbers van de patrouillevaartuigen voor Ambon [fol. 1771] een kaart mee te geven van de zeeën rond Ambon. Deze is te Batavia getekend op grond van de waarnemingen van de opperstuurman Jacob de Klerk op zijn patrouilletocht in dit voorjaar langs de zuid- en noordkust van Ceram. Hij gaat met deze vaartuigen weer terug naar Ambon. De gezaghebbers moeten alle riffen, stenen en droogtes, alle baaien, inhammen en krekken na precieze peiling op deze kaart intekenen en in hun journalen beschrijven. Nadat ze daarvan een nette kaart hebben gemaakt, zullen alle gegevens in de thans gebruikte kaarten worden overgenomen, nadat ze zijn onderzocht. De ondervinding leert dat sommige scheepsofficieren nalatig zijn in het opgeven van de gebreken aan schepen en vooral van die welke slechts op reis aan het licht kunnen komen. Dit

31 Zie Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie II, p. 46/47 onder.

is strafbaar. [fol. 1772] Tot grote ergernis komen zij daar dan mee voor de dag als ze weer moeten uitvaren. Daarom is een gedrukte ordonnantie uitgegeven dat alle gezagvoerders bij aankomst te Batavia binnen vierentwintig uur een schriftelijke rapport over hun schip, en in het bijzonder over de gebreken die op reis zijn gebleken, bij het hoofd van Compagnies zeemacht Nicolaas Houtingh moeten inleveren om aan de gouverneur-generaal door te geven. Bij nalatigheid verbeuren de gezagvoerders zes maanden gagie bestemd voor de armenkas. Bij circulaire is vastgelegd dat klachten van gezagvoerders bij aankomst op een buitenkantoor, dat ze ontbrekende goederen te Batavia niet meegekregen hadden, vergeleken moeten worden met de inventarissen die daar zijn opgemaakt en met die schepen zijn meegegeven. [fol. 1773] Zo is na te gaan of die klachten gegrond zijn. De equipagemeester moet nagaan of deze inventarissen in tweevoud bij de secretarie werden ingeleverd, één voor het kantoor van bestemming en de ander om bij de instructies voor de gezagvoerders te worden gevoegd. Personalialia van zeevarenden. Personalialia van ambachtslieden. De baas op de eilanden Onrust en de Kuiper, Bastiaan Sluijter, is naar Nederland vertrokken. Johannes Jacobus de Trein is enige tijd geschorst, weer in dienst genomen als opperstuurman en nu tot schipper bevorderd. [fol. 1774] De besluiten betreffende bevorderingen zijn te vinden in de resoluties van 19 en 25 november 1764, 17 en 23 mei en 27 september 1765. Zoals hierboven reeds onder de justitiële zaken werd vermeld, zijn de schippers Pieter Lindholm en Jan Hendrik Vogelaar, de opperstuurman Johannes Jonker en de onderstuurman Godlieb Slakouw vrijgesproken van de eis van de advocaat-fiscaal tegen hen en weer in dienst genomen. Lindholm kreeg inmiddels het commando over de Langewijk. De inmiddels overleden schipper van de Oosterbeek, welk schip bij Gresik is vergaan, en de daarop dienende officieren zijn, na bestudering van de journalen door schout bij nacht Nicolaas Houtingh en enige maritieme deskundigen, vrijgesproken van wanprestatie. Om aan te tonen dat er groot gebrek aan zeevarenden is heeft de gouverneur-generaal de bemanning van de schepen die op 30 december 1765 te Batavia waren, laten tellen.)

Het schip 't Huys te Manpad bemand is met	25 matroosen en jongens
„ „ Overschie „ „ „	69 „ „ „
„ „ de Orangeboom „ „ „	7 „ „ „
„ „ Enkhuyzen „ „ „	13 „ „ „
„ „ Vreeburg „ „ „	24 „ „ „
„ „ Rotterdam „ „ „	6 „ „ „
„ „ Oude Carspel „ „ „	7 „ „ „
„ „ d' Immagonda „ „ „	10 „ „ „
„ „ Wildrijk „ „ „	8 „ „ „
„ „ Slooten „ „ „	32 „ „ „
„ „ Burgh „ „ „	26 „ „ „
„ „ 't Huis te Bijweg „ „ „	48 „ „ „
„ „ de Hoop „ „ „	26 „ „ „
„ „ Nijenburg „ „ „	19 „ „ „
„ „ de Liefde „ „ „	9 „ „ „
„ „ Velzen „ „ „	23 „ „ „
„ „ Oosthuizen „ „ „	20 „ „ „
Het scheepje de Jonge	
Petrus Albertus „ „ „	8 „ „ „
De barcq de Leervis „ „ „	7 „ „ „
De barcq de Phenix „ „ „	2 „ „ „
De pantjallang Java „ „ „	— ³² „ „ „
De pantjallang de Snuffelaar „ „ „	9 „ „ „

32 Aantal niet ingevuld.

Het jagt de Postillion	„	„	„	5	„	„	„
Het jagt de Olijftak	„	„	„	16	„	„	„
Dus het getal der mattrosen en jongens op de schepen etc. op heden maar bedraagt				419 koppen.			

Fol. 1775r-v.

(Daarvan zijn voor de naar Makassar, Ternate en Timor bestemde schepen de Hoop, Oosthuizen en Jonge Petrus Albertus 180 koppen nodig, zodat er voor 18 schepen en twee barken, de kleine vaartuigen niet meegerekend, maar 239 koppen overblijven. [fol. 1776] Gemiddeld zijn er voor achttien schepen dus niet eens 14 koppen per schip. Naast de 419 zeevarenden zijn er op de equipagewerf 134 man, op Onrust 10 en op Edam 58, zodat er aan zeevarenden in totaal 621 koppen zijn. Bij de besluiten van 8 en 19 februari, 12 maart, 19 en 30 april, 10 mei, 11 en 25 juni, 5 en 23 juli, 6 en 23 augustus, 24 september, 5 november en 5 december 1765 zijn de comsumptierekeningen van de schepen die uit Nederland aankwamen, goedgekeurd. De premies voor de snelheid van de reis zijn aan de gezagvoerders uitgekeerd. Hoewel er 25 schepen binnenkwamen, kregen de gezagvoerders van de Bleiswijk, Delft, Bleidorp en Rotterdam slechts de volle premie van f 1200,-. De romp van de Oosterbeek, die bij Gresik was gestrand, is op Java's Oostkust publiek verkocht voor f 3168,- en die van de bij Japara verongelukte sloep Vrede voor f 131. [fol. 1777] Te Batavia is de romp van de afgeschreven Jager voor f 4560,- verkocht, nadat het rondhout en tuig geheel was verwijderd. Aan de koper van de verleden jaar verkochte romp van de Gustaaf Willem is bij resolutie van 19 februari 1765 op de koopsom van rsd 2000,- een korting van rsd 400,- toegestaan, omdat hij wegens slecht weer weinig van het hout en ijzer kon bergen. Bij de militie zal bij ieder van de twee compagnieën grenadiers in plaats van een kapitein-luitenant een tweede luitenant geplaatst worden. Dit past beter bij de militaire orde, is geschikter voor het wachtlopen en ook goedkoper. [fol. 1778] De titulair brigadier Jean Baptist Roussel is overleden. Deze post is onvervuld gelaten. Het tekort aan militairen bij het garnizoen te Batavia is groter geworden. Er zijn daar nu 692 korporaals en soldaten en op de buitenposten en elders nog 387, in totaal 1083³³ man. Dit blijkt uit de meegezonden driemaandelijke monsterrollen van het garnizoen te Batavia. Personalialia van het garnizoen, zoals bevorderingen, zijn te vinden in de resoluties van 12 februari, 23 april, 17 juni, 3 september, 1 en 11 oktober, 26 november, 13 en 27 december 1765. Personalialia bij de lijfwacht van de gouverneur-generaal. [fol. 1779] Daarbij is George Hendrik Schreffer overleden. Personalialia bij de infanterie. De bevorderingen geschieden steeds in de plaats van overledenen, gerepatriëerden en officieren die naar elders zijn gezonden. De sergeanten Pierre Cuver du Hautbois en Arie van Breugel zijn inmiddels overleden. [fol. 1780] De Hoge Regering klaagt over fraude bij de artillerie die uit Europa is ontvangen. In het bericht dat majoor Claudius Antoni van Luepken op de vergadering van 19 november 1765 inleverde, meldde hij dat de acht metalen kanonnen van 12 lb die met de Landskroon meekwamen, duidelijk reeds in Europa op vestingwerken gebruikt waren en daarom minder deugelijk zijn. Op 20 december is de officieren van justitie, de beide sjahbandhars, het hoofd van de zeemacht en de commandeur opgedragen om op te letten dat er geen illegale handel in buskruit plaatsvindt. Het vorig jaar zijn namelijk uit Ambon enige vaatjes met kruit ontvangen, die door de patrouillevaartuigen op Keffing en Pulau Geser in beslag waren genomen en veel verschilden van het kruit dat de Compagnie gebruikt. Dit jaar zijn aan de vestingwerken en gebouwen [fol. 1781] de nodige reparaties uitgevoerd. Op 29 januari 1765 werd besloten om enige boeien van de Compagnie, die volgens Schepenen nodig waren, voor het geraamde bedrag van f 4851 te laten repareren, maar, omdat de fabriek Gerrit Hendrik Pruijmers aantoonde dat er aan de boeienloods veel onverwachte onvermijdelijke gebreken waren, is dit bedrag bij resolutie van 6 maart verhoogd tot f 6940. Op 12 april en 1 oktober 1765 is

33 De som van de genoemde getallen is 1079.

goedgekeurd om de gebouwen op Edam en een pakhuis op de Kuiper te herstellen. In dit pakhuis waren volgens resolutie van 18 december 1764 de equipagegoederen van het in de modder vastgezette Engelse oorlogsschip Falmouth opgeslagen. Op 1 oktober 1765 zijn ze in aanwezigheid van de Engelse bootsman c.s. naar een ander pakhuis gebracht. Net als van het andere pakhuis kregen de Engelsen daarvan een sleutel. [fol. 1782] Daar de fabriek c.s. rapporteerde dat de twee op Onrust vernieuwde windzaagmolens goed en sterk waren, is bij besluit van 28 juni 1765 aan de inmiddels gerepatriëerde baas op Onrust, Bastiaan Sluijter, f 14.400,- uitgekeerd, die hem daarvoor bij resolutie van 20 december 1763 was toegezegd. Op 11 oktober 1765 is toegestaan om voor drie op Onrust voltooide woningen f 5655 op te voeren in de boeken van het ambachtswartier en f 16.563 voor kosten aan het jaagpad. Op 8 november 1765 is besloten een huis van de Compagnie onder de wal van de Rotterdammer Poort wegens bouwvalligheid af te breken. Op hun verzoek zijn bij resolutie van 27 december 1765 de majoor van de artillerie Claudius Antoni van Luepken en de kapitein-ingenieur François Jacob Berg ontslagen van het onderhoud van het waterkasteel aan de noordwestkant van de grote rivier, dat hun op 7 februari 1757 was opgedragen. [fol. 1783] Zij ontvingen daarvoor rsd 910 per jaar. Berg repatriëert nu en Leupken kan dit onderhoud moeilijk met zijn andere werkzaamheden combineren. Tevens is besloten om dit waterkasteel door een commissie te laten inspecteren om daarna te besluiten wat er het beste mee gedaan kan worden. De beslissingen over huishoudelijke zaken zijn in de resoluties te vinden. Op 29 januari 1765 is, op een gezamenlijk verzoekschrift van de notarissen te Batavia om uitleg van enige bepalingen, besloten dat wie op grond van de resolutie van 5 oktober 1762 een akte wil laten passeren [fol. 1784] een verklaring van toestemming van de gecommiteerde over de zaken van de inlanders of van één van de sjahbandars moet tonen. Tevens is de resolutie van 29 december 1693 over benoeming van voogden of executeurs voor vervallen verklaard. Eveneens op 29 januari 1765 is bepaald dat elke notaris aktes van overdracht van lijfeigenen kan passeren, als het eigendom van comparant blijkt uit een notariëel bewijs, of andere geloofwaardige papieren, dan wel door twee betrouwbare getuigen wordt bevestigd zonder dat de lijfeigenen verschijnen. Ingevoerde slaven mogen pas overgedragen worden op vertoon van de toestemming tot invoer van de sjahbandars.)

Dat gelijk alle actens van emancipatie van lijfeigene voor gecommiteerde scheepenen en niet voor eenig notaris gepasseerd moeten worden, alzoo ook den emancipateur (gelijk in observantie is) altijd moeten afgevraagd en bij de acte uytgedrukt worden of de vrijgeving geschied om niet dan wel door vrijkoop. Dog dat het daarentegen aan de notarissen vrij staan zal actens te passeeren, waarbij de lijfheeren verklaren voor de waarde van eenig lijfeigenen voldaan te weesen en dezelve voor gecommiteerde scheepenen solemneelijk te zullen emancipeeren, het een en ander bij die resolutie omstandig gedetailleert. En bij die van den 9^e augustus blijkt dat men op de klagten van Scheepenen dat de ordre van den 7^e april 1761 nopens de overschrijving van vaste goederen, voornamentlijk die door vermaking bij erfenisse op vrouwen vervallen, nu en dan nog wierden overtreden, almeede gestatueert heeft dat de notarissen bij het passeeren van mutuele testamenten daarbij ook zullen moeten laten influeeren dat de vrouw, de langst leevende zijnde, zal moeten zorgen dat de vaste goederen bij overlijden des mans op haar mogten vervallen, op haar naam binnen den tijd van drie maanden worden overgeschreeven. En hetwelke ook zal moeten geschieden, wanneer de vrouw met een huwelijks voorwaarde getrouwt zijnde, eenige vaste goederen op haar naam staande aan haar man vermaakt, alles op pæne van de vier dubbelde 's heerengeregtigheid te zullen moeten betaalen.

Dog ten aanzien van de overschrijving van vaste goederen, hoegenaamd, die van meester komen te veranderen, statueerden wij op den 13^e dezer op het versoek van hetzelfde collegie tot alteratie en ampliatie van het meergenoemde biljet van den 7^e april 1761 dat na primo januarij de overschrijving, in steele van binnen drie, binnen ses maanden zal moeten geschieden.

Fol. 1784v-1786r.

(Bij overschrijding van dit termijn van 6 maanden verbeurt men voor goederen beneden de rsd 50 rsd 5, voor die tussen rsd 50 en 100 rsd 10, voor die tussen rsd 100 en 150 rsd 15 enzovoort tot een maximum van rsd 200, ongeacht de overige waarde van het goed. Deze boetes worden door de Schepenkamer behandeld en moeten jaarlijks geadministreerd en verantwoord worden. Volgens deze resolutie mogen er geen huizen of opstallen binnen de stad, in de voorsteden en omliggende tuinen afgebroken worden zonder toestemming van de Hoge Regering. Wegens de vele klachten van de opperchirurgijns is op 27 september 1765 het reglement voor de verstrekking van medicijnen van 31 juli 1753 aangepast. [fol. 1787] Wegens de prijsstijging van de medicijnen sinds 1753 zijn bepaalde verstrekkingen per persoon verhoogd. Eveneens op 27 september is de gagie van 100 dienaren van boekhouders tot en met de rang van jongens geschorst, omdat ze niet voorkwamen op de generale monsterrol van eind juni. Verscheidenen van hen voerden daarvoor een wettig excuus aan vermeld in de resoluties van 10 en 24 september, 25 en 29 oktober en 26 november 1765. Hun schorsing is geannuleerd. Om de redenen genoemd in de resoluties van 2 juli en 1 oktober 1765 is de eettafel voor de pennisten afgeschaft en de kastelein ontslagen. Zij die daar aten en behoeftige pennisten die in de logie wonen, krijgen het dubbele van het gewone kostgeld en even veel uit de pennistenkas zolang de daarin zijnde rsd 490,- reikt. Daarbij komen dan nog de ingehouden kostgelden [fol. 1788] van hen die zich op de kantoren aan plichtsverzuim schuldig maakten. De vroegere kok, die als opzichter over de vertrekken van de pennisten is aangesteld, krijgt per maand 2 vadem brandhout en drie slaven om deze schoon te houden. Hierdoor wordt er jaarlijks f 5584 bespaard. Op de geruchten dat de rijstooft langs de kust van Java en in Cheribon en, zoals bevestigd is door de gezagvoerders van de hierboven genoemde vier schepen uit Palembang, ook op Sumatra slecht was uitgevallen, is op 25 oktober 1765 besloten om bij zulke omstandigheden vervoer naar plaatsen buiten de jurisdictie van Batavia te verbieden. Tevens is uitvoer uit Java's Oostkust en Cheribon naar andere plaatsen dan Batavia, Ambon en Banda, waaraan later nog Makassar werd toegevoegd, verboden. Overtreding wordt met geseling en slagen met de ketting gestraft. [fol. 1789] Zo kunnen genoemde kantoren van rijst voorzien worden en door de stijging van de aanvoer naar Batavia is de prijs, die al aan het stijgen was, weer aanzienlijk gedaald. Bij resolutie van 29 juni 1762 werd bepaald dat alle vorderingen binnen een jaar, van overledenen binnen drie maanden, op straffe van verbeurdverklaring ingevorderd moeten worden. Op 10 december 1765 is dit aangevuld met de bepaling dat vorderingen op personen die Batavia gaan verlaten, voor vertrek geïnd moeten worden. Bij resolutie van 9 juli 1762 zijn de borgstellingen voor enig beheer van gelden of goederen vastgesteld. Daar is aan toegevoegd dat deze bij overgang naar een andere functie [fol. 1790] opnieuw moeten worden gegeven. De vorige borgstellingen blijven van kracht totdat de boeken van dat jaar zijn afgesloten en alles in orde is bevonden. Het besluit van 13 november 1753 dat betrekking had op Batavia, is aan alle kantoren rondgezonden. Ook daar moeten degenen die bij de secretaris van justitie, of bij een andere daartoe bevoegd persoon, een brief van emancipatie van een lijfeigene laten passeren aan deze functionaris ten behoeve van de diaconie rsd 10 per slaaf of slavijn betalen. Ze blijven evenwel verplicht, om als een vrijgegevene verminkt of ongeneeslijk ziek is, deze te blijven onderhouden. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 52 r. 7v.b. tot 5v.o. [fol. 1791] Uit het bericht van de gecommitteerde over de inlandse zaken, opperkoopman Arnoldus Adrianus van Tets, blijkt dat in het afgelopen jaar niet alleen Cheribon, maar ook de Jakatrasche bovenlanden onvruchtbaar waren. [fol. 1792] De verworven producten bestonden slechts uit)

7361 $\frac{48}{125}$	picols	coffijboonen
123 $\frac{17}{125}$	„	peper
10 $\frac{84}{125}$	„	cattoene gaaren
24 $\frac{79}{125}$	„	indigo en

19.362 bossen padij, dat in de meeste en voornaamste artikelen ruym de helft bij de voorjaarge, en nog vrij meer bij de bepaalde leverantie, verschild. Egter hebben wij, wijl het

misgewas zoowel aan boom-, als aardvrugten ons te over bekend is, deze keer over ons niet kunnen verkrijgen om gebruyk te maken van de gestatueerde pænaliteiten bij placcaat van den 13^e december 1754 en ons besluyt van den 4^e februarij 1763, maar de respectieve regenten g'excuseert van de betaling der bij die resolutie gestatueerde boete voor de mindere leverantie, dan waarop toen ieder district ook is bepaald geworden.

Fol. 1792r-v.

(De inkomsten van Jakatra, die in 1763/64 al f 103.020 minder waren dan in het voorafgaande boekjaar, bedroegen in 1764/65 maar f 975.637, wat f 4895 minder is dan die in 1763/64 van f 980.532. [fol. 1793] In aanmerking genomen dat de domeinen op 31 december 1764 voor f 3888,- per maand minder zijn verpacht dan een jaar eerder, wat per jaar op f 46.656 minder uitkomt, is deze daling van inkomsten acceptabel. Voor het boekjaar 1765/66 ziet het er gunstiger uit, doordat de domeinen op 31 december 1765 voor f 911.952,- zijn verpacht, wat per jaar f 73.796,-, of f 6228,- per maand meer is dan over 1764/65. Onder die vermeerdering valt de pacht van de boom voor f 2520,- per maand, hoewel het recht op aanvoer van droge en gezoute vis daar niet meer onder valt. Die hoort nu onder de pacht van de vismarkt, waardoor deze toenam tot f 840,- per maand. De pacht van de topbanen bleef in handen van de luitenants van de Chinezen voor f 696,- per maand meer. [fol. 1794] Bijzonderheden zijn te vinden in de resolutie van 17 december 1765 en alle veranderingen in de pachtcondities in die van 20 december. Over 1764/65 is van de achterstallige pachten f 113.295 geïncasseerd en uitstel van betalingen zijn geheel afgelost. Daar de klacht van de pachter van de korenmolen dat er gedurende de pachtijd wegens uitzonderlijke schaarste op verre na niet de helft van de gebruikelijke tarwe ter maling was aangeboden, gegrond was, is hem conform de condities 8 maanden pacht kwijtgescholden. De officieren van justitie, en in het bijzonder de advocaat-fiscaal, is opgedragen om, voor zover ze zijn te vinden, de pachters, dan wel hun borgen, opnieuw te dwingen om hun achterstallen over 1762, 1763 en 1764 af te lossen. Volgens de resolutie van 31 december 1765 zijn deze f 48.384,-. [fol. 1795] Om de vaart van de jonken uit Amoy en Tonkin, die voor Batavia van veel belang is, te ondersteunen, is aan de reder van de ene jonk uit de eerste plaats tegen de gewone verkoopprijs en tegen contante betaling 500 pikol tin en aan die van de andere 150 pikol tin en 10 pikol nootmuskaat geleverd. De gezagvoerder van de Tonkinse jonk betrok op dezelfde voorwaarden 100 pikol peper en 300 pikol zwavelaarde. Dit is vastgelegd in de resoluties van 14 mei, 11, 21 en 27 juni 1765. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 52 r. 4v.o. – p. 53 geheel. [fol. 1797] In de geheime brief van 17 augustus 1765 uit Coromandel wordt de vermindering van de inkomsten en de verkoop van goederen te Nagapattinam toegeschreven aan de particuliere vaart naar andere plaatsen. Daarom is op 5 november besloten om het bestuur te Malakka en te Malabar te bevelen om aan particulieren slechts passen te verlenen, waarin niet in het algemeen het varen naar Coromandel, maar specifiek naar Nagapattinam wordt toegestaan. [fol. 1798] Daar kunnen zij dan passen naar andere plaatsen krijgen. Betreffende de vreemde natiën is in de generale missive van 20 oktober 1765 slechts over de lastige en arrogante concurrenten, namelijk de Engelsen, gesproken. In oktober werd van het Engelse bestuur te Benkulen met het compagnies scheepje The Diligent een brief van 28 augustus 1765 ontvangen in antwoord op de brief van 30 april 1764. Daarin stond dat de kapitein, William Scharson, was opgedragen van het Engelse kantoor Krui alle uit Lampong Samangka daarheen gevluchte lijfeigenen mee te nemen. Ze waren al eerder opgeëist, maar dat was geweigerd. Duidelijk om uitvluchten te zoeken deden de Engelsen ten eerste het verzoek om enige van hun slaven die naar Padang gevlucht zouden zijn, terug te zenden en voortaan wederzijds gevluchte slaven direct uit te leveren. [fol. 1799] Ten tweede vroegen zij om Scharson direct enige zaken te leveren waaraan ze dringend behoefte hadden. Dat het eerste verzoek niet ernstig was bleek duidelijk uit de bewering van Scharson dat Compagnies lijfeigenen veertien dagen voor zijn komst uit Krui waren gevlucht, dus ruim een jaar na het verzoek om uitlevering. Er was dus alle tijd geweest om ze te arresteren. Daar dit alles er verdacht uitzag en de late beantwoording van de brief van april 1764 onbehoorlijk was, is

op 29 oktober 1765 besloten ook de brief van de Engelsen voorlopig niet te beantwoorden. Scharsons verzoek om bij particulieren te mogen inkopen, of van de Compagnie 10 kojang rijst, enige leggers arak, suiker, wijnen en andere Europese levensmiddelen te mogen betrekken is afgewezen en op grond van de resolutie van 19 september 1763 is alleen verstrekking van water en brandhout toegestaan. [fol. 1800] Het optreden van het Engelse bestuur te Benkulen geeft geen aanleiding hiervan af te wijken. Het bestuur te Bantam kreeg op 27 december 1765 toestemming de Engelse resident te Krui mede te delen dat, als de weggelopen lijfeigenen van de Compagnie worden uitgeleverd, de Maleiërs in Engelse dienst die naar Lampong Semangka overliepen, eveneens teruggezonden zullen worden. Op grond van de wetten tegen het toelaten van Roomse geestelijken is op 5 november 1765 het verzoek van de jezuïetenpater Carlos Cubels, die met het genoemde Engelse schip *The Diligent* was meegekomen, om te Batavia scheepsgelegenheid naar Manilla af te mogen wachten, afgewezen. Hij moet met hetzelfde schip terugkeren en toen hij aan land kwam is hem namens de gouverneur-generaal opgedragen weer aan boord te gaan. Op 8 november 1765 is evenwel [fol. 1801] aan de gezagvoerder van de galjoot *The Betsy*, die enige dagen daarvoor uit Bombay en Madras was aangekomen, toegestaan om uit Compagnies pakhuisen 10 leggers arak en 500 canaster poedersuiker te betrekken. Daar de suiker die door de Compagnie naar Surat en Malabar werd gestuurd, daar veel eerder zal worden verkocht dan dat dit schip weer te Bombay zal zijn teruggekeerd, ondervindt de verkoop van suiker op genoemde plaatsen geen nadeel. Op 28 november 1765 arriveerden de Engelse koningsschepen *The Dolphin* en *Tamar* onder John graaf (sic) van Byron te Batavia. Ze zouden op 3 juli 1764 uit Engeland zijn vertrokken, maar er was niet achter te komen waar ze zo lang gebleven waren.³⁴ Bij resolutie van 9 december is besloten dat de commandeur tegen de gewone verkoopsprijs 3 vaten teer en 2 vaten pek mag kopen. Op die dag zijn deze schepen vertrokken om volgens zeggen via Kaap de Goede Hoop naar Engeland te gaan. [fol. 1802] Daar Suta Wangsa reeds 24 jaar kapitein over de Javanen op de oostzijde is, evenals zijn voorouders zeer trouw aan de Compagnie is en zich in de laatste Bantamse oorlog dapper heeft gedragen, werd aan hem de titel majoor verleend. De veranderingen onder de hoofden van enige regentschappen zijn in de resoluties van 30 juli, 29 oktober en 27 december 1765 te vinden. Personalialia over politieke dienaren staan in de resoluties van 29 januari, [fol. 1803] 5 februari, 23 augustus 1765. De eerste praktizijn in het binnenhospitaal Johan Jacob Schoemaker is overleden. Personalialia over de chirurgijns staan in de resoluties van 7 en 30 mei 1765. [fol. 1804] Personalialia in resolutie van 13 juni 1765. [fol. 1805] De eerste visitateur van de soldijen koopman Pieter Rogge is overleden. Personalialia in de resolutie van 30 juli 1765. Bij geheim besluit van 14 juni kreeg de opperkoopman en vroegere hoofdadministrateur te Colombo Andreas Jacobus de Leij en op 22 juni de opperkoopman en vroegere secunde te Coromandel David Coenraad Vick toestemming om te repatriëren. Op 16 augustus 1765 werd hun verzoek te mogen blijven ingewilligd, de eerste om weer in dienst te treden en de tweede met stilstand van gagie. Personalialia in de resoluties van 23 [fol. 1806] en 29 augustus, 10 september en 19 november 1765. Het hoofd van de chirurgijns Henricus van Santen is overleden. Personalialia in de resolutie van 1 oktober 1765. Op 11 oktober is aan de vroegere gouverneur te Malakka [fol. 1807] David Boelen, die mocht repatriëren, toegestaan om vooralsnog met stilstand van gagie te Batavia te blijven. Daar de textielsorteerder onderkoopman Johannes Freijs van dit verantwoordelijke ambt, dat hij al sinds 1759 naar genoegen bekleedt, niet kan leven, is op 26 november 1765 besloten hem bij een vacature te benoemen hetzij tot kassier van het algemene ontvangstkantoor, hetzij tot tweede in de grote winkel, dan wel tot tweede in de geldkassa. In het vervolg zullen de textielsorteerders tevens in één van deze ambten benoemd worden. Men dringt aan op een gunstige beslissing over de verzoeken tot bevoor-

34 Deze schepen waren via Straat Magellanes en de Stille Oceaan in Azië aangekomen (Clowes, *Royal Navy IV*, p. 117-119).

ring in de generale missive van 20 oktober 1765, over verlening van de rang horende bij het ambt en over de voorlopige benoemingen door het bestuur op Ambon. [fol. 1808] Personalia. [fol. 1809] In de generale missive van 20 oktober 1765 zijn al enige besluiten genoemd die in de vergadering van 17 oktober op de brief van Heren XVII van 5 april 1765 zijn genomen. Deze brief is op 25 november 1765 behandeld, waarbij is besloten de onderkoopman, essayeur en raffineur Leendert Jan Elliot, die overigens nog niet is aangekomen, in Batavia te laten blijven, hoewel de daar nu fungerende essayeur Sebastiaan van Namen zeer goed werk levert. Mocht men Elliot toch naar elders moeten zenden, dan zal men de redenen daarvoor vermelden. Er is van Van Namen al een rapport over de kwaliteit van het essaaiwater gevraagd. [fol. 1810] Conform artikel acht van zijn instructie zal, als hij is aangekomen, ook aan Elliot worden gevraagd of het aqua forte dat te Batavia wordt gestookt, sterk genoeg is voor het essayeren. Het rapport van Van Namen is al bijgesloten en dat van Elliot zal volgen. Overigens was het essaaiwater steeds van goede kwaliteit. Men is het met Heren XVII eens dat Elliot slechts in uiterste noodzaak naar elders gezonden moet worden, daar daaraan vele bezwaren kleven. De opperkooplieden van het kasteel verzorgen de ontvangst en naweging van het baargoud en zilver. Ze moeten de artikel 18, 21 en 22 van de instructie voor Elliot goed naleven. [fol. 1811] Dat betreft ook de andere bevelen en het gebruik van de gewichten die Elliot zal meebrengen. Baargoud en zilver dat uit Nederland aankomt, zal steeds in zijn aanwezigheid met de ene balans, schalen en gewichten die hij meebrengt, gecontroleerd worden. Het tweede stel blijft als een controlemiddel onder Schepenen. Daarmee kunnen de weegschalen van de Compagnie en ook van particulieren nagemeten worden. Overeenkomstig artikel 18 van Elliots instructie zullen zijn rapporten steeds in de resoluties worden opgenomen en hij zal eveneens worden aangespoord essayeurs op te leiden. [fol. 1812] Daar een essayeur naast gagie en kostgeld weinig voordelen geniet, die bovendien met twee nog zullen verminderen, zal bij gebleken geschiktheid Elliots gagie tot f 60,- per maand verhoogd worden. Heren XVII schreven dat ze er vanuit gingen, dat er met de uitbreiding van het aantal gestuurde sloopstimmerlieden aan hen geen gebrek meer zou zijn. Uit de meegezonden opgave van het opperhoofd van het soldijkantoor blijkt dat er in 1765 met de 25 aangekomen schepen 123 sloopstimmerlieden arriveerden. Op reis waren er 47 overleden of aan de Kaap de Goede Hoop gebleven. De twee bijgesloten berichten van de baas op Onrust geven aan dat er onder de 44 nieuwe sloopstimmerlieden [fol. 1813] 18 onbekwaam waren, waarmee de vrees van Heren XVII dat de kamers bij de recrutering misleid kunnen worden, is uitgekomen. Daar ze echter op te leiden waren, is er geen gebruik gemaakt van de toestemming hen met vermindering van gagie voor andere diensten te gebruiken. Uit de resoluties van 2 november en 24 december 1762, 12 mei en 5 juni 1765 blijkt dat alle voorschriften zijn nagekomen. Aan kapitein-militair Philip Pieter Wijtman, die weer als zodanig door Heren XVII in dienst was genomen en reeds te Batavia aankwam, is weer zijn rang bij vertrek in 1751 gegeven. [fol. 1814] Hij zal zo dienen, daar hij dat wegens be-toonde dapperheid zeker verdient. Opperchirurgijn Ludewich Pohlman, die in 1763 op de Oranjezaal uit Europa vertrokken is, repatriëerde onlangs als passagier op de Baarzande voor de kamer Enkhuizen. Het bestuur op Ceylon werd bericht dat het conform de brief van Heren XVII Pieter Arnoldus de Rochefort desgewenst als soldaat moet laten vertrekken. Bij resolutie van 3 september 1765 bleek uit de Bataviase negotieboeken dat bij de sluiting per eind augustus de deposito's f 4.171.794 hebben bedragen, waarvan f 3.722.590,- op rente. De onbetaalde interest bedroeg f 161.792, waarvoor toestemming tot betaling werd verleend, evenals voor f 5724,- aan interest aan de diaconie per eind februari. Uit de resolutie van 13 december 1765 blijkt [fol. 1815] dat per eind augustus de Bataviase boeken met een nadelig saldo van f 256.394 zijn gesloten.)

Hebbende de lasten en ongelden in 176 ³ bedragen	f 2.954.138,01,02
en de inkomsten voordeelen maar	„ 269.774,0702
waaruyt blijkt de voormelde veragtering van	f 256.394,14,-
Makende in vergelijking van 176 ³ , wanneer de voordeelen	

behaalden	f 2.950.725,19,13
en de lasten bedragen	„ 2.869.746,15,02
een vertooning ten kwade aan meerdere lasten van	f 84.391,06,-
en aan mindere inkomsten	„ 252.982,12,11
of in het geheel van	f 337.373,18,11
Hetwelke voor een groot gedeelte bijgekomen is door de mindere winsten op den handel	
behaald, als hebbende in 176 ³ bedraagende	f 1.899.031,02,13
en in het jongstgepasseerde boekjaar maar	„ 1.635.460,05,10
en alzo in 176 ⁴ minder	f 263.570,17,03
De generaale restanten sommeerden	„ 11.596.158,12,03
en de crediteuren	„ 4.323.665,06,12
Dus de eerste de laatste hebben gesurmonteerd	f 7.272.493,05,07

Fol. 1815r-v.

(Daar de visitateur-generaal van de Indische negotieboeken teveel achterstallig werk in zijn eigen kantoor had, is de vergelijking van de negotieboeken met de administraties [fol. 1816] op 29 april 1755 aan de confrontisten van de Bataviase administraties opgedragen. Daar dit nog niet is uitgevoerd, is op 23 april 1765 besloten dit weer aan de visitateur-generaal op te dragen op de manier zoals hij dat met de negotieboeken van de buitenkantoren doet. In de generale missive van 31 december 1764 werd bericht dat de opperkooplieden van het kasteel was opgedragen in de marge op een memorie van de negotieboekhouder van per eind augustus 1764 onvereffende rekeningen aan te geven hoe men daarmee om moest gaan. Op grond van die opgave besloot men op 5 november 1765 diverse posten af te schrijven, [fol. 1817] enige weer aan het desbetreffende kantoor in rekening te brengen en andere te laten vergoeden. Men verwijst naar dit besluit. In de Indische negotie of generale boeken is aan generale verliezen voor de lading van de Amstelveen, die in 1763 op weg naar Kharg op de kust van Arabië is gestrand, f 110.862 afgeschreven, voor wat in 1763 bij het vergaan van de Hercules op weg naar Timor verloren ging f 53.132, voor het verlies bij het ontploffen van de bark Afrikaan in februari 1764 eveneens op weg naar Timor f 4310, voor de lading van de vermiste Amelisweert, die in augustus 1763 naar Surat is vertrokken, f127.728, voor het verlies op de lading van de Zeelie, die in 1763 is vergaan bij de Tukangbesi eilanden f 53.581,-, voor het verlies op de lading van de Batavier, die in 1763 bij het eiland de Hen met Kuikens is vergaan, f 26.251, voor het verzondene in 1763 van Bengalen naar Kaap de Goede Hoop [fol. 1818] op de vermiste Visvliet f 2426 en tenslotte voor een nieuwe pantjatang, die in 1762 op weg van Rembang en Surabaya met 22 last zout etc. bij Makassar is verongelukt, f 9525. Verwezen wordt naar de resoluties van 21 mei, 17 en 20 september, 5 november en 13 december 1765. De totale afschrijving van verliezen ter zee komt uit op f 387.818. De hoofdboeken van Coromandel en de negotieboeken van Surat en Djambi over 1763/64 zijn nog niet ontvangen. Zonder deze zijn de generale boeken over 1763/64 gesloten met aan uitgaven f 8.836.154 en aan inkomsten f 5.624.11, zodat het nadelig saldo f 3.212.043 bedraagt. Het nadelig saldo in 1762/63 was f 2.504.196, zodat het totaal, exclusief de genoemde kantoren, uitkomt op f 5.716.239. Daarvan kan worden afgetrokken wat het ontvangene uit Nederland plus de ontvangsten op getrokken assignaties meer was dan de verzonden retouren ten bedrage van f 2.471.571, zodat het nadelig saldo op het Indisch kapitaal is vermindert met f 3.244.668. Dit kapitaal was per eind augustus 1763 f 46.925.775, [fol. 1819] zodat het per eind augustus 1764 is uitgekomen op f 43.681.107. Op 29 februari 1752 was besloten de afschrijvingen op de soldijen in de negotieboeken te vergelijken met de soldijboeken. Dit is niet geschied. Op 23 april 1765 werd de eerste visitateur van de soldijen met drie à vier te benoemen gecommiteerden opgedragen om dit vanaf 1763/64 wel te doen. Ze moeten ook alle soldijboeken in het generale soldijkantoor controleren, nagaan of de inventarissen geadministreerd door de curator ad lites behoorlijk zijn afgesloten en getekend door gecommiteerden en of de inventarissen en de vendurollen kloppen met de boeken en met de opdrachten tot storten van de opbrengsten in Compagnies kas ter overmaking

naar Nederland. Dit moet vergeleken worden [fol. 1820] met de soldijrekening van de overledenen. De eerste visitateur van de soldijen moet eveneens nagaan welke boedels onder de curator ad lites te gelde zijn gemaakt, maar waarvan de opbrengsten nog niet zijn overgemaakt. De gecommiteerden hebben een rapport ingediend van de visitatie en vergelijking van de boeken over 1763/64. Korthedshalve wordt voor de besluiten daarover en de toelichting door het opperhoofd van het generale soldijkantoor Thomas Fredrik Wannemaker op enige punten verwezen naar de resoluties van 20 september en 13 december 1765. Met een verandering op de resolutie van 16 augustus 1757 betreffende de punten van bezuiniging opgesteld door de gouverneur-generaal is op voorstel van opperkoopman Wannemaker, wegens de aanzienlijke toename van het schrijfwerk, het aantal schrijvers op het kantoor van het hospitaal [fol. 1821] van 12 op 18 gebracht. Aan het opperhoofd van het generale soldijkantoor is uitleg gevraagd waarom, zoals reeds bij de beschrijving van Ceylon werd aangegeven, verscheidene formele soldijrekeningen die met de Schagen en Gouverneur-Generaal waren verzonden, met twee kruisjes getekend, of slechts onderstreepd waren. Dit was te Tuticorin gebleken. In de vergadering van 3 september 1765 heeft hij daar tot tevredenheid aan voldaan. Om iedere twijfel uit te sluiten is de dienaren bij het soldijkantoor toegestaan om alle rekeningen, geen uitgezonderd, te tekenen. Het daarbij gebruikte zegel komt ten laste van de degenen die de rekening zullen intrekken. De predikant te Makassar Henricus de Graaff vroeg vernietiging van de maandbrief die hij in 1753 indiende voor zijn nu al acht jaar geleden overleden vader. Bij gebrek aan een attestatie de vita was het zeker dat er niets was uitbetaald [fol. 1822] en daarom vroeg hij om vergoeding. Op 5 december 1765 is besloten dit op de rol van autorisatie en revocatie te laten aantekenen. Sindsdien berichtte het opperhoofd van het generale soldijkantoor dat dit al op 31 december 1761 was geschied, maar dat de kamer Amsterdam daarop, naast verscheidene van zulke gevallen, niet had gereageerd. Men verzoekt Heren XVII het verzoek van De Graaff in te willigen en er voor te zorgen dat de memories van autorisatie en revocatie beantwoord worden teruggezonden. Met de eerste retourvloot is toegestaan om op soldijrekeningen f 496.485 over te maken, daarbij komt nu f 80.153, zodat de kamers nu in totaal f 576.638 zullen overmaken. Zoals in de generale missiven van 20 oktober 1765 reeds werd gemeld, ging er met de eerste schepen f 1.333.420 aan assignaties mee. Nu wordt er, in plaats van het toen begrote bedrag van f 659.945, f 929.519 overgemaakt [fol. 1823] dus in totaal met de eerste en tweede retourvloot f 2.262.939. Dit is f 263.039 (sic) boven het vastgestelde bedrag van 20 ton, of f 269.573 meer dan oorspronkelijk was aangenomen. Hoewel er sindsdien nog 3 ton is geaccepteerd, blijft er gebrek aan geld in Indië, doordat er, na aftrek van $7\frac{2}{13}$ % aan rabat, niet nog meer in de kas van de Compagnie is geaccepteerd. Er is meer geaccepteerd op grond van de toestemming in de brief van Heren XVII van 13 oktober 1763. De redenen zijn te vinden in de resoluties van 3 en 13 december 1765. Uit de eerste blijkt dat er per eind november 1765 maar f 444.941 Indische valuta in kas was, waarvan maar f 93.420,- voor Batavia beschikbaar is geweest, daar de overige munten beter elders gebruikt konden worden. De dagelijkse kas bevatte slechts f 16.251. [fol. 1824] In het begin van de maand is er f 144.000,- nodig, buiten wat er op 19 november 1765 was besloten op de bestellingen naar de oosterse kantoren te zenden. Als dat wordt meegerekend is er een ton tekort, waar nog één à twee ton bijkomt voor de gehele maand. Daarom is er f 269.573 op assignatie geaccepteerd, dat na de verkoping in het voorjaar van 1767 in Nederland moet worden uitbetaald en in mindering van de bestelling voor dat jaar van 70 ton gebracht kan worden. Daar er voor Ceylon al geld was geleend, dat ook weer in het komende voorjaar nodig is, als er geen zending uit Nederland komt, heeft men de voorkeur aan het aannemen van geld op assignatie gegeven. Deze brief gaat met de Schoonzicht voor de kamer Amsterdam en de Blijdorp [fol. 1825] voor die te Middelburg. In april of mei 1766 zal de Vrouwe Elisabeth Dorothea nog vertrekken, die elke dag uit Nederland wordt verwacht. Naast de onderlaag zal die peper en suiker vervoeren. Om te voorkomen dat de Schoonzicht en Blijdorp op de kust van Afrika in zwaar weer raken, zullen ze vandaag vertrekken. Wanneer ze Straat Sunda zijn gepasseerd, moeten ze

naar het Noord-Eiland gaan en daar op de papieren wachten. Die zullen op 10 januari 1766 met twee barken daarheen gezonden worden. Met de nu vertrekkende schepen repatriëren kapitein-ingenieur François Jacob Berg, van wie de gagie bij vertrek weer zal lopen, met twee kinderen en Maria Johanna Van Tets, gescheiden huisvrouw van de commandeur van Bantam Johannes Reijnouts, met twee lijfeigenen. Voor de drie laatsten zijn het vervoer en de kost betaald. Tevens gaat de gewezen provisioneel kapitein-militair Jurgen Philip Erlebag mee, die uit Coromandel naar Batavia was gestuurd. [fol. 1826] Bij resolutie van 13 juni 1765 was zijn gagie afgeschreven daar hij van geen enkel nut voor de Compagnie meer was. Ook gaan mee de conform de resoluties van 19 en 26 november 1765 wegens slecht gedrag gedepoteerde gewezen onderstuurman Hendrik Rodenburg als matroos met f 9,- per maand, en de vaandrig-militair Johan Godlieb Seijler. Daarbij komt nog de gewezen baas van de wapenkamer te Ternate Cornelis Meijer, die vandaar was weggestuurd naar Batavia. Men verzoekt Heren XVII erop toe te zien dat zij, evenmin als de door de Raad van Justitie veroordeelde kwartiermeester Lambertus Robberts en soldaat Claudius Renhard, die ook worden meegezonden, weer naar Azië terugkomen. Op deze schepen gaan ook 462 pakken Coromandelse textiel, die onlangs met de Vrouwe Petronella Maria zijn aangevoerd, kostende f 290.112. De lading van de negen schepen van de eerste vloot [fol. 1827] en de nu vertrekkende schepen heeft een waarde van f 2.726.156. De Schoonzicht vervoert daarvan voor de presidiale kamer Amsterdam f 251.747 en de Blijdorp voor de kamer Zeeland f 242.491. Volgens een ruwe berekening zullen de retouren in 1765/66 een waarde hebben van 100 ton, wat maar 9 ton minder is dan in 1764/65. Waarschijnlijk zal het dat wel evenaren, omdat het Bengaalse retour op 25 ton is berekend, terwijl het in 1764/65 al 32 ton is geweest. Bovendien wordt gehoopt dat er vanuit Ceylon één schip meer dan in het najaar van 1764 en het voorjaar van 1765 gestuurd kan worden. [fol. 1828] Ondertekening.)

XV. PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, NICOLAAS HARTING, LOUIS TAILLEFERT, MICHIEL ROMP, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, MAURITS THEODORUS HILGERS, WILLEM ARNOLD ALTING EN PIETER CORNELIS HASSELAAR, BATAVIA 8 APRIL 1766.

VOC 3129 (Kol. Arch. 3021), fol. 1856-1902.

([fol. 1856] Nadat de Schoonzicht en Blijdorp op 31 december 1765 de rede van Batavia hadden verlaten, ontvingen ze bij het Noord-Eiland de generale missive van 31 december 1765, het nabriefje van 10 januari 1766 met de bijlagen en andere papieren. Op 25 januari vertrokken ze vandaar samen met de vier Chinase retourschepen die juist Straat Sunda gepasseerd waren.

CEYLON

Op 24 maart 1766 kwam met de Renswoude het blijde bericht dat er op 14 februari een zeer voordelige vrede met Kandy was gesloten. [fol. 1857] Het bestuur te Colombo berichtte dit in een briefje van dezelfde dag. Daarvan en van het vredestractaat zijn kopieën bijgevoegd. Men wenst Heren XVII onderdanig geluk met deze eervolle vrede na een kostbare oorlog van zes jaar en hoopt dat deze alom zal voortduren. Het lijkt erop dat de vrede op Ceylon gehandhaafd blijft. Aan de vredesbesprekingen wordt voorbijgegaan. De eerste onderhandelingen met de Kandische gezanten te Colombo zijn door gouverneur Iman Willem Falck en het geheime comité [fol. 1858] uitvoerig behandeld in hun direct uit Ceylon verzonden brief van 27 januari 1766 met bijlagen. Informatie over de tweede onderhandelingen is te vinden in de bijgevoegde papieren uit Ceylon van latere datum. Er wordt speciaal gewezen op de geheime brief van 6 februari 1766. Men noteert als vervolg.)

Nadat het tweede gezantschap op Colombo aangekomen was en verklaard hadt, schoon 's konings brief niet geteekend was, tot het aangaan van den vrede echter gevolmagtigd te zijn, onze commissarissen het in de twee eerste conferentiën omtrent de meeste pointen wel met hen eens wierden. Maer nopens de voornaamste, den afstand der stranden, de vrijheyd van het kanneelschillen en wegens het ceremonieel bij het zenden van gezanten, wilde het zo gemakkelijk niet vlotten, wijl de ambassadeurs het eerste geheel afsloegen, teegens het tweede met veele teegenwerpingen opkwamen en het derde gaarne voor een gedeelte, zoo niet wel geheel, op den voorigen voet wilden houden, tot zoverre zelfs dat hen, als omtrent de stranden na veele debatten op hun stuk blijvende staan, aangekondigt was geworden dat de verhandeling afgebrooken was en zij 's anderen daags ter audiëntie konden komen om hoe eerder hoe liever te vertrekken, alzoo men voorneemens was de krijsoperatiën te laten beginnen.

Fol. 1858r-1859r.

(Dit maakte indruk en de gezanten verklaarden voor de afstand van de stranden geen machtiging te hebben. Hun verzoek tot een wapenstilstand van 12 dagen om instructies te halen, is ingewilligd. Om uitvluchten te voorkomen zijn de overeengekomen en de nog openstaande punten op schrift gesteld, waarmee de gezanten op 1 februari 1766 naar Kandy zijn gegaan. Na antwoord van het hof werd het bestuur het over alle punten eens met de Kandische gezanten, waarop de vrede tot ieders blijdschap werd gesloten. In de brief van 6 februari 1766 legt het bestuur uit waarom het zo toegeeflijk tegenover Kandy is geweest, terwijl het hof duidelijk tot het uiterste was gebracht en geen inschikkelijkheid verdiende. [fol. 1860] Als de Kandianen de ware toestand van de Compagnie hadden gekend, dan zouden ze zeker niet met een voor de maatschappij gelukkige, ja glorieuze, vrede ingestemd

hebben. Daarom moet men daarvoor wel heel dankbaar zijn. De bezittingen op Ceylon zijn nu veilig en een rijke verwerving van kaneel en andere producten is verzekerd. Deze twee zaken zijn voor de Hoge Regering en het bestuur op Ceylon altijd belangrijker geweest dan een glansrijke overwinning. De verwachtingen van de aanstelling van Iman Willem Falck als gouverneur zijn uitgekomen. Direct na aankomst te Colombo heeft hij volgens de bevelen de basis gelegd voor de nu zo geslaagde onderhandelingen. [fol. 1861] Falck heeft met het voornemen van een expeditie, waarvoor majoor Duslo reeds in aantocht was, de vrede aanmerkelijk bevorderd. Hij verdient daarvoor alle lof. Nu behandelt men de kantoren in de gebruikelijke volgorde.

AMBON

Direct na de ontvangst in het begin van dit jaar is het rapport van gouverneur Willem Fockens over vermindering van de uitgaven voor Ambon behandeld en in een brief van 25 januari 1766 werd bevolen om bij een vacature vijf assistenten, die er op Ambon boven het toegestane aantal zijn, en twee bijlopers niet te vervangen en naast de reeds opgeheven plaats van een kapitein-luitenant, ook een onderkoopman en een boekhouder uit te sparen. Bovendien moeten bij een vacature de functies van winkelier en van kassier aan een onderkoopman worden gegeven en die van secretaris van de landraad, zowel als die van de Raad van Justitie, aan een boekhouder. [fol. 1862] Bij een vacature kan in plaats van een onderkoopman een boekhouder resident op Buru worden. De uitgaven moeten nu in die mate verminderd worden dat het voorstel om vier uitkijkposten in te richten wordt afgewezen. Het bestuur moet zeer zuinig zijn en de inkomsten laten stijgen door de afzet van textiel te bevorderen. De sloep Notenboom, waarvan het wegblijven reeds werd bericht, is tenslotte op 26 november 1765 in slechte toestand te Makassar aangekomen. Het bestuur daar betwijfelt in zijn brief van 1 december of ze weer gerepareerd kan worden, zodat ze naar Batavia kan doorvaren. Nadat ze hun lading op Java's Oostkust hadden ingenomen is de Vrouwe Rebecca Jacoba op 13 januari en de Noord Nieuwland op 23 januari 1766 naar Ambon doorgevaaren. Op 9 en eind januari 1766 [fol. 1863] voeren de Giessenburg en Standvastigheid met 366 kojang rijst, enig houtwerk en andere goederen naar Banda door.

TERNATE

De Oosthuizen en de pantjalangs Zwaan en Snuffelaar konden wegens tekort aan militairen pas na de aankomst van de Nieuw Nieuwerkerk van de kamer Amsterdam op 5 februari 1766 naar Ternate vertrekken met de benoemde gouverneur Henrik Breton, een luitenant, 50 militairen van de gevraagde 100 en een lading t.w.v. f 91.370, waarbij f 24.000,- aan contanten.

MAKASSAR

Eveneens wegens tekort aan militairen kon pas na aankomst van de Lindenhof op 26 februari 1766 de Hoop de volgende dag naar Makassar vertrekken met de gevraagde 50 soldaten en een lading t.w.v. f 129.110, waarvan f 72.001,- aan contanten.

BANDJARMASIN

Op 28 maart 1766 vertrok het scheepje de Oranjeboom naar Bandjarmasin met diverse benodigdheden t.w.v. f 5752. In de begeleidende brief is de residenten bevolen [fol. 1864] om dit schip daar te houden om tot hun vertrek smokkel door de Chinese jonken te belemmeren en in augustus twee derde van de dan verworven peper naar Batavia mee te nemen.

TIMOR

Op 5 februari 1766 vertrok het scheepje de Jonge Petrus Albertus naar Timor met 20 militairen en een lading t.w.v. f 18.860 en op 19 maart de sloep de Meeuw met wat bouwma-

terialen voor de nog onvoltooide kerk.

PALEMBANG

Uit Palembang arriveerde in januari 1766 de Langewijk, die toen ze uit Malakka kwam, deze haven heeft aangedaan, met 2500 pikol Bangka's tin, 129 pikol witte en maar 672½ pikol zwarte peper. Het laatste is veel minder dan de 2000 pikol die volgens de generale missive van 31 december 1765 werd verwacht, maar het bestuur schreef in zijn brief van 10 december 1765 dat de sultan, noch de kroonprins tot leverantie te bewegen waren geweest. In de brief van 3 maart 1766 [fol. 1865] berekent het bestuur dat er met de schepen van de koning ongeveer 8000 pikol zwarte peper naar Batavia zal komen. Maar dit is onzeker en bovendien is er nog geen bericht dat deze schepen vertrokken zijn. In de nu bijgesloten brief van 10 december 1765 wordt door het bestuur te Palembang het extract uit de brief van Heren XVII van 10 oktober 1764 beantwoord. Het stelt daarin maatregelen voor tegen de smokkel van buskruit en ammunitie met de Engelsen te Selangor en Kedah. In de brief van 3 maart 1766 wordt bericht dat de sultan weigert om na hun terugkeer de passen van de tinvaartuigen terug te vorderen met het beuzelachtige argument dat dit nooit is gebeurd. Er zal hierover nader gerapporteerd worden. De uitgaven waren in 1764/65 f 24.621, wat f 2085 minder is dan in 1763/64, terwijl ze toen f 2985 [fol. 1866] lager waren dan in het daaraan voorafgaande jaar. De inkomsten waren in 1764/65 f 4484, of f 2876 meer dan in 1763/64. De kosten van Palembang waren dus in 1764/65 f 20137, wat f 9835 lager is dan de memorie van bezuiniging voorschrijft.

DJAMBI

De bark de Arend, die Palembang aandeed om een lek te herstellen, is op 1 februari 1766 naar Djambi verder gevaren.

SIAM

Voor de versnelde sluiting van het kantoor te Siam en de terugkeer van resident Anthonij Abraham Werndley verwijst men naar de generale missive van 31 december 1765. Zijn rapport van 18 november 1765 is op 11 februari 1766 behandeld, waarbij Werndley's maatregelen voor behoud [fol. 1867] van de contanten en bezittingen, voor het innen van de schulden van de koning en de phra-klang en de daarbij gemaakte extra kosten en geschenken zijn goedgekeurd. Tevens is toestemming gegeven om af te schrijven wat de Birmezen op het eiland Amsterdam in brand hebben gestoken of hebben vernield t.w.v. f 7383 en wat bij het vertrek is achtergelaten of verloren gegaan t.w.v. f 526. Dat ook assistent Johannes van den Berg, die in Siam had moeten achterblijven om het recht op een logie te behouden, en enige anderen wegens de kritieke situatie tevens zijn geëvacueerd, is goedgekeurd, evenals het achterlaten van de inlandse tolk Louis Alemang die, als hij voldoet, de daarvoor op 20 juni 1765 vastgestelde som van f 300,- per jaar zal ontvangen. Daar wat verloren is gegaan maar een waarde van f 1909 heeft en wat gered is f 95.137, kreeg Werndley voor zijn trouw en waakzaamheid [fol. 1868] een beloning van rsd 1000. Daarmee kreeg hij een tegemoetkoming in de kosten van de meegebrachte sloep Inzicht, die hij op eigen kosten liet maken en gebruikte voor het vervoeren van de Compagnies contanten en goederen van de logie naar de benedenloop van de rivier. Na inspectie door scheepsbouwkundigen is Werndleys verzoek van 7 januari 1766 om deze sloep voor rsd 2600,- over te nemen op 21 januari afgewezen, daar dit, exclusief het arbeidsloon, de Compagnie wel f 9854,- zou kosten met de daarbij behorende noodzakelijke veranderingen. Hij mocht dit scheepje wel particulier verkopen en de door Werndley aangeboden 30 last rijst is voor zijn rekening op de gewone markt voor de vastgestelde prijs van rsd 37 het last verkocht.)

Van de onder de gesalveerde goederen, buyten 5 kasjes aen ducats, meede herwaarts gebragte 474 katjes, 12 thail, 1 maas Siams hier ongangbaar geld hebben wij ingevolge onse resolutie van den 3^e, 7^e en 31 januarij, nadat de geheele parthij, wegende 2270 $\frac{5}{16}$

marq, om het verschil der spetie in allooy ondereen gesmolten was en verlooren had 27¹¹/₁₆ marq, mitsgaders het zilver, dat na de smelting door malkander essayeerde 11 penningen, 4 grein door toezet van Japans staafkoper gebragt was op het bepaalde gehalte van 10 penningen, bereets eenige ropijen na het overgezonden monster laten slaan, zullende, met die nog gemunt moeten worden, uytmaken 45.131,7,- van die 30 stuiver stukken. Zodat er op de aangereekende waarde dezer specie van f 75.936,10,-, mits het gevallen verlies bij de smelting dat door het daaronder geweest zijnde loot veroorsaect is, verlooren zal worden f 8239,8,-, dog daarentegen is op diverse meede teruggebragte lijwaten, berekend met f 4449,14,8, bij publicque vendutie geprofitteerd f 2149,5,-.

Fol. 1868v-1869v.

(Een Chinees, die onlangs te Batavia is aangekomen van een eiland horende onder Siam, Bang Pla Soi' genaamd, heeft bericht dat zes dagen voor zijn vertrek in het einde van januari 1766 een zoon van de broeder van de koning daar was langs getrokken met een brief van zijn oom, [fol. 1870] een priester en ook een broeder van de vorst. Deze brief was bestemd voor zijn vader, die onlangs uit Ceylon was teruggekeerd en te Loyang verbleef om eventueel in plaats van zijn broeder op de troon gezet te worden.)

--- wijl den laatsten niet alleen zinneloos was, maar bovendes aan een onherstelbare ziekte laboreerde. Ondertusschen bevonden de verwoesters van dat rijk, de Barma's, zich op het eyland Batsjang, daar zij een sterkte laten bouwen, voorgeevende, wanneer 's vorsten opgemelte broeder als koning uytgeroepen wierd, het land te zullen verlaten, zo zommige willen, omdat dezen het bereets met hen eens was om Siam tributair van Hawa te regeeren.²

Fol. 1870r-v.

CHINA

(De brief van de Bewindhebbers en Gevolmachtigden voor de Vaart op China van 28 mei 1765 is behandeld en men zal doen wat in het belang van de Compagnie is. Na advies van zeevaartkundigen en de carga Stuart [fol. 1871] is het vertrek daarheen van de Lindenhof op 12 mei 1766 bepaald.

MALAKKA

Uit Malakka kwamen de Langewijk, die via Palembang voer, en de Osdorp te Batavia aan met brieven van 2 november en 28 december 1765. De Osdorp bracht 68 kisten opium mee, die, zoals reeds gemeld in de generale missive van 31 december 1765, wegens smokkel te Selangor uit twee particuliere Engelse scheepjes geconfisqueerd waren. Alle particuliere handel in opium is daar verboden, waarover exclusieve contracten met de vorst daar zijn gesloten. Volgens de resolutie van 8 november 1765 zijn deze kisten door gecommiteerden uit de Raad van Justitie op de rede opnieuw verzegeld. [fol. 1872] Ze zijn in het pakhuis opgeslagen en alle desbetreffende papieren en charters zijn doorgenomen. Op 21 januari 1766 is in een geheime resolutie besloten om voorlopig geen uitspraak te doen over de inbeslagneming, maar, onder goedkeuring van de te Malakka genomen maatregelen, deze kisten met opium in tegenwoordigheid van de justitiële gecommiteerden en de waterfiscaal publiekelijk te verkopen ten overstaan van de opperkooplieden van het kasteel. Ze waren door de eerste twee gecontroleerd en bruto gewogen en moesten binnen zes weken door de koper tegen contante betaling worden afgehaald. Bij nalatigheid volgt een nieuwe verkoping

1 Bang Pla Soi, het huidige Chonburi, is een havenplaats ten oosten van Bangkok.

2 De prins die naar Ceylon was gegaan is Thepphiphit, een halfbroer van de prinsen Uthomphon, die in een klooster was ingetreden, en Ekathat, de koning, die aan lepra leed. Uthomphon was enige prins die niet door de Birmezen werd gedood. Hij werd geïnterneerd in Ava. Deze en vorige noot vriendelijke mededeling Dr. Dhiravat na Pombejra te Bangkok.

voor risico van de eerste koper. De opium is voor rsd 46.404,- verkocht, welk bedrag zonder enige korting in de kas is gestort en in de negotieboeken is opgenomen. Onder verwijzing naar [fol. 1873] de geheime resolutie van 21 januari en die van 4 februari 1766 is besloten deze inbeslagneming zelf later te behandelen. Bij besluit van 21 juli 1765 is gezagvoerders van schepen toegestaan om een aantal lasten of pakken voor eigen rekening te vervoeren, mits geen contrabande, dus geen textiel. Op grond van dit besluit stond het bestuur de schipper van de Osdorp, Johannes Arnoldus van der Werve, evenwel toe 20 pakken met textiel naar Batavia mee te nemen. Dit is afgekeurd en bij resolutie van 21 januari 1766 is bepaald dat deze pakken voor risico van dat bestuur zullen worden teruggestuurd. Het bestuur is deze overtreding ernstig verweten en het is beboet met rsd 2000 voor de kas van de diaconie. De Rotterdam, de bark Leervis en de pantjalangs Edam en Java zijn met proviand voor 7 maanden op 12 maart 1766 naar Malakka vertrokken. Hun opdracht staat in de geheime resolutie van 21 februari.

SUMATRA'S WESTKUST

[fol. 1874] Uit Sumatra's Westkust kwam de Jonge Samuel aan met een brief van 30 november 1765. Deze is, samen met de eerder ontvangen brieven van 30 september 1765, op 27 februari 1766 behandeld. De besluiten zijn in de eerdaags te verzenden brief naar dit kantoor opgenomen. Door de sterk toegenomen kinderziekte en sterfte onder de inlanders is de handel in 1764/65 veel minder geslaagd dan in het voorafgaande jaar. Er is maar voor een bedrag bij inkoop van f 202.474 verkocht, waarop de winst echter nog f 88.632, of $43\frac{2}{3}\%$, is geweest, waarbij het goud op f 331,10,- het mark Spaans is berekend. Er zal sterk op toeneming van de handel en de verwerving van goud en andere producten aangedrongen worden. Volgens de brief van 30 november 1765 uit Padang is het daarmee slechter gegaan dan in 1763/64, maar aan peper is er $154.155\frac{1}{2}$ pond ingekocht. [fol. 1875] Men dient verdere groei daarvan na te streven en smokkel van peper en goud in Compagnies gebied tegen te gaan. De bark Mossel zal eerdaags naar Sumatra's Westkust vertrekken met 109 pakken textiel, 30 last rijst en f 10.000,- aan nieuw payement.

BENGALEN

Uit Bengalen is slechts een brief van 27 augustus 1765 ontvangen. Daar de schepen die direct vandaar naar Nederland zijn vertrokken, recentere informatie zullen hebben meegebracht, wordt daarin slechts de tegenwerking door de Engelsen en het tekort aan contanten aangestipt.

COROMANDEL

Uit Coromandel zijn brieven van 18 december 1765 [fol. 1876] en 28 januari 1766 ontvangen. Een kopie van de eerste is direct via Ceylon naar Nederland gegaan. De tweede gaat vooral over de kwestie tussen de gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen en Pauw Idde Nayak en het vertrek van Van Teylingens vrouw en kinderen uit Nagapattinam, waar ze lang vastgehouden waren. In die brief wordt vooral verwezen naar de resoluties die Heren XVII ook wel direct zullen hebben ontvangen voordat deze brief hen in handen komt. Er staat daarin niet meer van belang dan het ontslag van het opperhoofd te Jagannathpur Frederik Lovenaar wegens vele klachten van de kooplieden en zijn opvolging door onderkoopman Pieter Baars. Voor de besluiten naar aanleiding van de brieven uit Coromandel en die betreffende Van Teylingen wordt verwezen naar de bijgevoegde kopieën van de gewone, aparte en geheime brieven naar Nagapattinam [fol. 1877] van 14 maart 1766. Die zijn zeer uitgebreid en de kwestie met Pauw Idde Nayak is inmiddels opgelost. Wel wordt erop gewezen dat daarin is aangespoord tot vermeerdering van de inkoop en de kwaliteit van de textiel. In 1764/65 zijn maar 1621 pakken verworven, wat $719\frac{2}{3}$ pak minder is dan in 1763/64. De noodzaak van verbetering van de kwaliteit hoeft geen nadere uitleg. De maatregelen die het bestuur daartoe in het vorige jaar nam, zijn goedgekeurd. Volgens de brief van 18 de-

cember 1765 moest daarvoor ook de prijs van sommige textiel verhoogd worden. [fol. 1878] Men hoopt dat dit de kwaliteit zal bevorderen en dat de hogere winst die daarbij nodig is, geen nadeel zal opleveren. Het tekort van f 82.576 aan opgelegde belastingen en andere posten dat in de kas van het ontslagen opperhoofd te Bimlipatam Pieter Abrahamsz. Bronsveld is ontstaan, plus nog f 17702,- ten laste van hem, wijzen daar niet op. De gewezen kassier te Nagapattinam Hazelkamp heeft een tekort van f 83.959 in de kleine kas en de ontvanger Hofslager een tekort van f15.411 aan geïnde pachtgelden. Zij zijn samen met Bronsveld aan de fiscaal overgedragen. Dit blijkt uit de bovengenoemde brieven en verdere papieren uit Coromandel, waarvan het bestuur reeds afschriften via Ceylon direct naar Nederland heeft gezonden. Om vroeg textiel voor de eerste vloot te hebben is de Huis te Bijweg reeds op 14 maart 1766 naar Nagapattinam vertrokken. [fol. 1879] Het bestuur moet dit schip, met de beschikbare voorraad uit de zuidelijke en de noordelijke kantoren, zo snel mogelijk, maar zeker voor half augustus, terugzenden. Zo nodig mag het direct van Jagannathpur zonder Bimlipatam aan te doen, naar Batavia komen. Dat is beter dan dat de retourschepen er op moeten wachten, of zonder Coromandelse textiel moeten vertrekken. De Huis te Bijweg kreeg naar Nagapattinam voor f 590.181 mee, namelijk $1094\frac{5}{192}$ mark troys goud, 879 gouden kobans en, in mindering op de toen nog niet ontvangen bestelling, enige specerijen, Japans staafkoper, salpeter, poeder- en kandijnsuiker etc.

CEYLON

Over de gelukkige vrede op Ceylon is hierboven al bericht. Vandaar kwamen de Bos-schenhove, Westerveld, Amerongen en Renswoude aan. De twee laatste schepen vervoerden uit Surat textiel voor Nederland [fol. 1880] en 200.000 ropia naar Galle en de vier schepen samen brachten uit Ceylon 432 balen kaneel en enig touwwerk naar Batavia. De schepen Westerveld en Sloten zullen naar Ceylon de bestelde 800 last rijst en enige andere goederen meenemen. De rijst zullen ze eerst op Java's Oostkust ophalen. Uit Malabar zijn nog geen andere brieven ontvangen dan die al direct vandaar naar Nederland zijn gezonden.

SURAT

Uit Surat kwamen de Amerongen en Renswoude aan, alsmede de gorab Zeeleeuw met de aparte brief van de directeur van 15 en de gewone brieven van 20 en 27 december 1765. De twee laatste brieven zijn reeds in kopie naar Nederland gestuurd. Ze bevatten geen bijzonderheden. [fol. 1881] De beschrijving is door het bestuur uitgesteld, zodat er niets te melden is.

KHARG

De twee schepen die verleden jaar naar Kharg werden gezonden, zijn nog niet terug, zodat er niets over het Perzische rijk te melden valt.

JAVA'S OOSTKUST

Op Java's Oostkust heerst rust. Het bestuur van de vorige en van de huidige gouverneur Johannes Vos geeft de vorsten veel genoegen. Als dat zo blijft, verwacht men daar geen moeilijkheden.

BANTAM

De resident te Lampong Tulangbawang Willem Schoester is wegens het doodschieten van raden Tjakranegara [fol. 1882] en een slaaf naar Batavia teruggehaald. Bij resolutie van 20 januari 1766 is hij met de stukken aan de advocaat-fiscaal overgedragen. Zoals eerder werd gemeend, pleegde hij zijn gruweldaad niet buiten zinnen, maar in de veronderstelling dat Tjakranegara hem niet goedgezind was. Op de wens van de koning van Bantam dat Schoester de doodstraf zou krijgen, is geantwoord dat hij volgens Compagnies wetten ten strengste gestraft zal worden. Als de Raad van Justitie de stukken voldoende had gevonden,

dan zou dat al gebeurd zijn. Uit het bericht van die raad bleek dat niet zo te zijn en daarom is de bezetting van Lampong Tulangbawang enigszins gewijzigd, zodat enige lijfeigenen als getuigen konden worden opgeroepen [fol. 1883] en anderen als medeverdachten in hechtenis konden worden meegestuurd. Zo kan deze onaangename zaak snel worden afgehandeld.

BATAVIA

Ordinaris raad Jurgen van der Spar is op 5 februari 1766 overleden. Het rapport van de extra-ordinaris raden Louis Taillefert en Willem Arnold Alting over de nu bijeengebrachte Statuten van Batavia is, zoals in de generale missive van oktober 1765 bericht, inmiddels langs de leden van de Hoge Regering gezonden. Op 20 en 21 maart 1766 is er over vergaderd. [fol. 1884] De besluiten over de punten die volgens dat rapport verandering verdienden, zijn in de resoluties van die dagen te vinden, vooral betreffende de precetente informatiën. De statuten, zoals die door Taillefert en Alting overeenkomstig de besluiten zijn aangepast, zullen met hun rapport in oktober 1766 aan Heren XVII ter beoordeling worden toegezonden conform het bevel van 10 oktober 1754. Op 31 januari 1766 moesten de opperkoopman Andries Jacobus de Leij, hoofd-chirurgijn Jan de Put en koopman David Julius van Aitsma in de Raad van Justitie opgenomen worden. Mr. Pieter Willem Lammens was uit die raad ontslagen, het erin opgenomen lid Henricus van Santen is overleden. [fol. 1885] Bovendien had het ordinaris lid, de pro-interim waterfiscaal mr. Pierre Poelman, zich aan alle criminele zaken onttrokken en de zwakte van mr. Gerard Milier duurde voort. De Raad van Justitie was daardoor zo incompleet dat zij op 29 januari 1766 rapporteerde dat ze wegens het dagelijkse werk verscheidene criminele zaken reeds had moeten opschorten. Daarom vraagt men Heren XVII dringend snel in de vacatures te voorzien.)

De verleegendheid om contanten, mits het agterblijven van schepen uyt Nederland, en dat die nog zijn komen opdagen weynig van belang hebben aengebragt, steeds toeneemende, zodat er den 21 januarij in de dagelijkse kas niet meer voor handen was, met hetgeene men van den ontvanger-generaal en de vendumeesters te wagten had, dan f 140.259,7,-, en het benodigde tot uytgave wel bedroeg f 280.182,17,-, zonder dat de groote geldkamer tot suppletie van die som iets konde fourneeren, deed ons den 24^e dier maand resolveeren een aangeboden montant van f 144.000,-, te acceptereen tegens den gewoonen jaarlijksen intrest van 4 $\frac{1}{2}$ ten hondert, onder deeze voorbedonge conditie van den teller dat f 120.000,-, daarvan in het aanstaande, of in het najaar 1767, in assignatiën op Nederland moeste worden geconverteert.

Fol. 1885r-1886r.

(Men hoopt daarmee, en met de ropia's die uit het zilver dat uit Siam werd aangevoerd, geslagen kunnen worden, uit te komen totdat er contanten uit Nederland arriveren. Helaas is er dit jaar met de schepen maar f 174.725 ontvangen, waaronder zelfs nog f 37.541 door Kaap de Goede Hoop was geleverd. Daarom is de directeur-generaal op 18 maart 1766 gemachtigd om 5 ton te accepteren tegen assignaties maar zonder dat er rente op wordt gegeven, totdat deze waardepapieren in oktober 1766 naar Nederland gaan. Dit bedrag valt onder de 20 ton die in dat boekjaar op assignatie geaccepteerd mag worden. Men hoopt dat er contanten worden aangeboden. [fol. 1887] Dat zulke bijzondere maatregelen nodig zijn toont aan dat de bestelde 70 ton, verminderd met de drie ton die het vorige najaar reeds op assignatie werd opgenomen, beslist geleverd moet worden. Daar is in de generale missiven van 20 oktober en eind december 1765 reeds op aangedrongen en het wordt nu voor de derde maal gezegd. Wil men zulke rijke retouren als dit jaar, en mogelijk gedurende twee jaar, blijven sturen, die eerder nimmer zo groot zijn geweest, dan is het ontvangen van voldoende contanten beslist noodzakelijk. [fol. 1888] De Hoge Regering hoopt dat al deze redenen Heren XVII er van zullen overtuigen dat de bestellingen beslist geheel uitgevoerd moeten worden. De kas werd wel aangevuld met de opbrengst van de hierboven genoemde Engelse opium en van 125 balen kaneel uit Ceylon, die bij besluit van 7 februari 1766 aan

twee kooplieden uit Manilla tegen contante betaling zijn verkocht voor de vastgestelde prijs van rsd 216 $\frac{2}{3}$ de baal, of 130 stuiver het pond. Deze verkoop was exclusief de 307 balen die dit voorjaar nog zijn ontvangen, en moet de handel te Batavia stimuleren. Betreffende belastingen en overmakingen is op 11 maart 1766 besloten om aan de bij codicil gemachtigden van het opperhoofd Hans Albregt van Pluskow, die in 1764 op Timor werd gedood, het credit in zijn boedel uit te betalen na aftrek van de vorderingen die er op rustten. [fol. 1889] Op de buitenkantoren meenden men dat volgens de herdruk van het reglement op de in- en afschrijvingen van 1764 alleen zoekgeraakte of onbruikbare equipagegoederen voor tweemaal de waarde vergoed moesten worden. Op 4 februari 1766 is besloten als aanvulling op dit reglement per rondschrijven te bevelen dat de scheepsleiding, evenals de administrateurs die ze beheren, voor het zoekraken of verwaarlozen van houtwerk, equipage- en ammunitiegoederen beboet moeten worden met tweemaal de waarde daarvan. Dat zal hen wel van fraude weerhouden. Om te voorkomen dat er op de buitenkantoren equipagegoederen, houtwerk of andere behoeften met het oog op gewin wordt ingekocht, is op 24 januari 1766 besloten de visiteur-generaal op te dragen om de Indische negotieboeken nauwkeurig te controleren. [fol. 1890] Hij moet de Hoge Regering jaarlijks een opgave verstrekken van inkoop van zulke benodigdheden, de prijs en de noodzaak. Zo kunnen buitensporigheden ontdekt worden en de schuldigen gestraft. De visitateur-generaal zal als premie een zesde van het nadeel dat de Compagnie ondervond ontvangen, en deze maatregel wordt, voor zover dat nog niet is geschied, aan de buitenkantoren bericht. De schipper van de onlangs voor de kamer Zeeland vertrokken Blijdorp, Marten Hakker, heeft, twaalf dagen nadat hij met zes zware touwen uit Batavia was vertrokken, bij het Noord-Eiland van de bark Mossel, die daar met voorraden op de Chinese retourschepen lag te wachten, zonder noodzaak een zwaar touw van zes duim afgeperst. Om zulke praktijken te voorkomen is besloten dat er slechts levensmiddelen, equipagegoederen en ammunitie mag worden afgestaan [fol. 1891] tegen ontvangst van een beëdigde verklaring van de scheidsofficieren dat daaraan behoefte is en een verklaring van ontvangst van de schipper en opperstuurman. Bij ontbreken daarvan moet de verstrekker de goederen vergoeden. Tevens moet de ontvanger nagaan hoe het gebrek is ontstaan en, als de goederen echt onbruikbaar waren en niet al voor iets anders waren aangewend, ze meenemen en in het eerste kantoor waar hij komt verantwoorden. Aan vreemde schepen, ook als ze behoren tot bondgenoten, mogen slechts verstrekkingen gedaan worden, als dat duidelijk noodzakelijk is en er tweemaal de prijs voor wordt betaald. Aan vreemde schepen arriveerde dit jaar op 26 januari 1766 te Batavia het Engelse particuliere scheepje *The Jenny* uit Surat. [fol. 1892] Aan de schipper John Abellange werd op 28 januari toegestaan om 50 last tarwe te verkopen maar wel in gelijke delen aan de gezamenlijke bakkers. Hij verzocht om van particulieren arak, suiker, balken, planken, wijn, bier en andere Europese levensmiddelen te mogen kopen. Arak en suiker is hem door de Compagnie geleverd, de inkoop van balken en planken is hem verboden, maar de overige goederen mag hij bij particulieren inslaan. Wegens de schaarste kon de tarwe goed gebruikt worden en bovendien was *The Jenny* eigenlijk eigendom van de Engelse kapitein Joseph Price, die de Compagnie daarmee in 1762 te Kharg goede diensten heeft bewezen. Abellange vertelde de gouverneur-generaal echter dat de bakkers voor de tarwe maar rsd 80,- het last wilden betalen, [fol. 1893] terwijl ze hem ongeveer rsd 90 had gekost. Daarom is op 31 januari besloten ze voor rsd 100,- het last voor de Compagnie in te kopen en ze met een overwinst van rsd 5,- het last ter compensatie van het verlies aan de bakkers te verstrekken. Schipper John Abellange vertrok weer op 23 februari 1766, maar moest wegens het verlies van een anker en de kwetsbaarheid van zijn schip terugkeren. Op zijn verzoek is op 27 februari besloten hem voor tweemaal de prijs een anker te leveren en hem met twee sampans, de ene met ballast, te helpen. Op 3 maart 1766 kwam *The Liberty* van 20 ton uit Benkulen aan. De schipper John Smith beweerde dat hij te Krui peper had afgehaald, maar op de terugreis wegens krachtige wind en zware lekkage naar Batavia had moeten gaan. Hij verzocht zijn schip te mogen laten repareren. [fol. 1894] Dit is op 6 maart op grond van het besluit van 19 septem-

ber 1763 afgewezen, omdat scheepsbouwkundigen die *The Liberty* inspecteerden, zeiden dat de lekkage niet zo ernstig was en bovendien was er informatie dat dit schip met 1200 Spaanse realen uit Benkulen direct naar Batavia was gekomen om arak in te kopen. Besloten is slechts water en brandhout te laten leveren. Maar John Smith voerde in de vergadering van 18 maart 1766 aan dat de scheepsbouwkundigen het lek wegens het lekwater nooit hadden kunnen zien. Hij herhaalde zijn verzoek om reparatie, of dat hij bij afwijzing tot het opsteken van de oostenwind mocht blijven liggen. Om de Engelsen van dienst te zijn en niet al te hard te behandelen is Smith toegestaan zijn schip in de rivier door particuliere timmerlieden te laten repareren. [fol. 1895] Hij moet wel direct met het opsteken van de oostenwind vertrekken en de sabandhars is speciaal opgedragen om *The Liberty* goed in de gaten te houden. In afwachting van een spoedige beslissing over de voordrachten tot verlening van rang en gagie die bij een functie hoort, wordt bovendien de huidige kassier van de kostgelden Arnoldus Boonen voorgedragen als koopman. Hij vervult zijn ambt sinds het overlijden van koopman Bruijn en is al twee termijnen, namelijk 10 jaar, in dienst als onderkoopman. Voor de rang van onderkoopman wordt de boekhouder Karel Fredrik Metske voorgedragen. Op het algemene kantoor is nu maar één onderkoopman werkzaam, [fol. 1896] terwijl de memorie van bezuiniging van 1755 drie onderkooplieden toestaat. Metske doet zijn werk goed en zo'n bevordering is nuttig om ook anderen aan te zetten hun best te doen voor bevordering. Ook Jacob Wils wordt voor bevordering van boekhouder tot onderkoopman aanbevolen. Hij is beëdigd scriba te Bantam en bekwaam en oplettend. Zijn voorgangers hadden ook die rang en er is te Bantam volgens de norm van de memorie van bezuiniging naast de fiscaal nog een vacature voor een onderkoopman. Door het overlijden van het opperhoofd te Japan Fredrik Willem Wieneke op weg vandaar naar Batavia waren er mutaties nodig. [fol. 1897] Personalia. De Hoge Regering bedankt voor de inwilliging van voordrachten in de brief uit Nederland van 25 oktober 1764. De zwakte van het garnizoen is hierboven al behandeld. Binnen de stad en de onderhorige buitenposten zijn er volgens de meegezonden driemaandelijke monsterrol maar 1092 man, zowel officieren als gewone manschappen. [fol. 1898] Dit jaar kwamen er maar drie schepen uit Nederland aan, namelijk de Nieuw Nieuwerkerk en Lindenhof voor de kamer Amsterdam en de Jonkvrouwe Cornelia Jacoba voor die van Enkhuizen. Het laatste schip moet naar China. Op weg naar Batavia zijn de schipper Hans Bruns en zijn opvolger opperstuurman Pieter Anthonij van der Burgh overleden. Voor hem is de schipper van de Nieuw Nieuwerkerk Dirk Klinkert op de Jonkvrouwe Cornelia Jacoba aangesteld. Deze brief komt met de Nijenborg, die wegens het uitblijven van de Vrouwe Elisabeth Dorothea, conform het besluit van 11 maart 1766 voor de kamer Amsterdam zal varen. Ze is hiervoor het meest geschikt daar ze klein en handzaam is. De Nijenborg kreeg opdracht om Kaap de Goede Hoop voorbij te varen en Sint Helena aan te doen. Daar moet een briefje voor Kaap de Goede Hoop afgegeven worden met het bevel om, wegens de vrede op Ceylon, van de schepen op weg naar Batavia [fol. 1899] geen militairen voor dat eiland meer te lichten. Met de Nijenborg gaat de gebruikelijke bemanning mee en als tweede schipper de schipper van de onlangs gesloopte Deunisveld Christiaan Schreuder. Volgens maritieme deskundigen kan hij het volledige commando niet met gerustheid uitoefenen. Die is opgedragen aan de als schipper optredende opperstuurman Theunis van Brattem. Tevens vaart matroos Jan van der Keule mee, die voor het verlies van zijn rechterarm bij het afschieten van een kanon te Palembang volgens besluit van 24 januari 1766 op zijn soldijrekening f 800,- kreeg bijgeschreven. Bovendien vaart matroos Dirk Lammens, die door de Raad van Justitie werd veroordeeld tot deportatie naar Nederland, met de Nijenborg mee. Voor de kost moet hij scheepsdienst verrichten. [fol. 1900] De gewezen resident te Baros, Coenraad Meertensz., die blijkens de resoluties van 21 januari en 21 maart 1766 door de Raad van Justitie uit alle vestigingen van de Compagnie werd verbannen, vaart ook op de Nijenborg mee. De lading van dit schip heeft volgens de korte en lange factuur een waarde van f 108.420 en bestaat uit 552.462 pond zwarte peper, 15.295 pond witte peper, 15.000 pond sapanhout, 15.000 pond calaturshout en 200.043 pond poe-

dersuiker. Het laatste is meer dan de 80.000 pond die nog op de bestelling uit Nederland open stond, maar wordt gezonden om de grotere ruimte van de Nijenborg boven de eerder aangewezen Vrouwe Elisabeth Dorothea te vullen. Het eerste en tweede retour van 11 schepen voor 1765/66 bedraagt met dit naschip in totaal [fol. 1901] f 2.834.576. Daar er nog geen berichten uit Bengalen zijn ontvangen, kan de totale afsluitende rekening van de retouren nu niet worden opgemaakt. Als de vier schepen uit Bengalen in Nederland zijn teruggekeerd, zal die zeker 100 ton bedragen, daar de retouren uit Batavia, Ceylon en China samen al op 79 $\frac{3}{8}$ ton zijn uitgekomen. Overeenkomstig het bevel van 25 oktober 1764 gaan met deze brief in drievoud kopieën mee van de met de tweede vloot verzonden generale brief van 31 december 1765 en de brief van 10 januari 1766. Heren XVII en de belangen van de Compagnie worden in de goddelijke protectie opgedragen. [fol. 1902] Ondertekening.)

XVI. PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, NICOLAAS HARTING, LOUIS TAILLEFERT, MICHEL ROMP, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, MAURITS THEODORUS HILGERS, WILLEM ARNOLD ALTING EN PIETER CORNELIS HASSELAAR, BATAVIA 21 OKTOBER 1766.

VOC 3158 (Kol. Arch. 3050), fol. 9-280.

([fol. 9] De Nijenburg vertrok met de generale missive van 8 april 1766 vroeger dan gewoonlijk en raakte zeven dagen later buiten Straat Sunda in volle zee. Hopelijk is ze al in Nederland aangekomen. In vervolg op de eervolle vrede met Kandy is ook spoedig daarna de ratificatie ontvangen. Ontvangen zijn de brieven van Heren XVII van 4 en 21 oktober 1765 met de bestellingen uit Azië voor 1767. [fol. 10] Bovendien arriveerde een brief van de heren bewindhebbers voor de geheime zaken van 28 oktober 1765. Na de lezing op 24 juni 1766, toen enige zaken direct afgewikkeld zijn, is er over al deze brieven op 15, 17, 18 en 21 juli vergaderd en zijn de nodige besluiten genomen.

AMBON

Heren XVII vonden het slecht beleid dat er op Ambon in september 1763 f 533.600 in kas was, terwijl het maximum bedrag niet meer dan twee ton mag zijn. Deze overschrijding was aan toevallige omstandigheden te wijten. [fol. 11] In mei 1763 waren er, na de betaling van de inkopen, gelden uit de nalatenschappen van gouverneur Meijert Joan van Idsinga en de hoofdadministrateur Govert Ludolph van Beusechem in kas met nog enige andere posten. Het totaal was f 313.519, aangenomen tegen een agio van 4 %. Daarom zijn er aan het eind van 1763 geen contanten voor 1764 naar Ambon gezonden en zo was het restant per eind augustus 1764 reeds verminderd tot f 118.314. Dat de kruidnagelooft in 1763 van 983.660 pond, in tegenstelling tot het voorafgaande jaar, veel groter was dan de verwachte 597712 pond zal Heren XVII reeds duidelijk zijn. Onlangs is de opbrengst tot 511.185 pond gestegen in plaats van de begrote 4992 pond. Hoewel hieruit blijkt hoe weinig betrouwbaar de opgaven van de regenten zijn, prijst men zich gelukkig dat het bestuur dit jaar een vroege en zeer rijke oogst [fol. 12] van ongeveer 1.400.000 pond verwacht. Men is tevreden dat de bevelen voor de patrouillering tegen smokkel langs de kust van Ceram zijn goedgekeurd en dat dat wat de schepen zullen confisqueren, voorwaardelijk aan de opvarenden mag worden afgestaan. Men verwacht dat dit ook zo zal zijn met de maatregelen die sindsdien zijn genomen. Immers, volgens de geheime brief van 25 mei 1766 hebben de smokkelaars en rovers in het voorafgaande najaar en voorjaar daaronder zeer geleden. Voor wat Heren XVII hebben opgemerkt over de burgervvaart uit Ambon via Banda en Makassar en direct uit Banda via Makassar naar Batavia [fol. 13] wordt verwezen naar wat daarover reeds is geschreven. In het antwoord van het bestuur op de brief van Heren XVII van 10 oktober 1764 wordt daarover ook in het gedeelte over Banda gesproken. Alles wat er over te zeggen valt, staat daar en toont duidelijk aan dat er van smokkel in specerijen of van nadeel voor de Compagnie geen sprake is. Maar in de eerste te verzenden brieven zal het bestuur op Ambon en Banda er nog eens aan herinnerd worden om de bevelen in die brief stipt na te komen. Verleden jaar is bevolen om jaarlijks onder de papieren voor Nederland een lijst van aangekomen particuliere schepen met hun lading te voegen. De besturen beloofden dit te zullen doen. [fol. 14] De eerder opgevraagde stukken die ze naar Batavia zonden, zijn nu bijgesloten. Het is moeilijk na te gaan of die reeds in kopie naar Nederland zijn doorgestuurd, als ze niet op een goede manier in een bundel te Batavia werden ontvangen. Verleden jaar is dit nog eens in een rondschriften bevolen. Men hoopt dat Heren XVII hierover geen klachten meer

zullen hebben.

BANDA

Voor een uitleg waarom het bestuur op Banda de verkoop van rijst enige tijd heeft stil gelegd wordt verwezen naar het antwoord in de marge van het extract uit de generale missive uit Nederland van 24 september 1761, dat bij de brief uit Banda van 30 mei 1764 was gevoegd. Ook wordt naar de generale missive van eind december 1764 verwezen [fol. 15] voor de uitslag van het onderzoek naar het gedrag van de tweede gecommiteerde De Leeuw op zijn tocht naar de Zuidwestereilanden. Daarbij is ook bericht dat hij intussen is overleden. In de generale missive van 20 oktober 1765 is uitgelegd waarom de in-en-uitgaande rechten op Banda niet verpacht werden. Omdat Heren XVII zeiden geen genoeg te kunnen nemen met de uitleg van de scheepsleiding van de Leiden waarom er in 1763 in plaats van 300 maar 250 last rijst naar Banda was vervoerd, rapporteert men dat er met het toegestane verlies voor de scheepsleiding volgens de factuur 72.418 pond wordt verantwoord. De afschrijving op 250 last bedraagt lb 25.500, want de lasten voor de schipper, opperstuurman, onderstuurman, twee derdewaaks [fol. 16] en de oppermeester bedragen 27 last, of lb 81.000, of lb 3000 ieder, wat met het percentage aan afschrijving op lb 106.500 uitkomt. Dit betekent dat er voor particulieren 106.500 lb minus de 72.418 lb die in de factuur is genoemd, dus 34.082 lb minder beschikbaar is geweest. Dit is exclusief de lasten voor de schout-bij-nacht, de commandeur en vice-commandeur. Daarom concludeert men dat er niets onredelijks is geschied. Hoewel de Leiden 50 last minder rijst dan was bepaald heeft vervoerd, nam ze 7 last tarwe en katjang, 32 pakken textiel, 6 vaten spijkers, 9 kastjes met wapenkamergoederen, 11 vaten vlees, spek en boter, 2 kistjes met wijn, 30 vaten bier, 10.000 pond zout mee en diverse uitrustingsstukken, bouwmaterialen en kleinigheden. Dit blijkt uit de bijgevoegde korte factuur. Bij de planning van de belading van schepen wordt uitgegaan van het maximum. [fol. 17] Daarbij wordt meer op de zwaarte dan op de omvang gelet, zodat deze niet precies kan worden vastgesteld maar makkelijk te hoog kan uitvallen. Dit is volgens de brief uit Semarang van 20 februari 1766 nog eens gebleken toen met de Giessenburg en Standvastigheid 134 kojang rijst minder dan vastgesteld naar Banda kon worden meegenomen. De scheepsleiding schreef dit in een beëdigde verklaring toe aan het volume van het meegegeven houtwerk. Daar te Batavia niet is na te gaan hoe gedurende vijf tot acht jaar het textiel in de pakhuizen met een winst van 50 % is afgezet, zal er conform de wens van Heren XVII zo snel mogelijk uitleg gevraagd worden. Er waren daarmee geen bijzondere dingen gebeurd [fol. 18] en de belangen van de Compagnie werden goed behartigd. Onder het vorige bestuur was dat wel anders.

TERNATE

Met de opdracht aan de resident te Gorontalo om de Boulontiose goudmijnen te onderzoeken is niet meer bedoeld dan vast te stellen wat er voor een constante productie nodig is en niet om daarnaar voor rekening van de Compagnie te gaan graven. Hoe gunstig het rapport ook mag uitvallen, er zal niet tot delving overgegaan worden.)

Den ongeluckigen uitslag der in 1762 ondernomene expeditie naar de Papouische eylanden ons niet minder dan U Wel Edele Hoogachtbare leed gedaan hebbende, is het met temeer genoeg en dat wij tot wegneming der bedugting dat de Engelschen om dien oort iets zouden ondernomen hebben, thans hoogstdezelfen kunnen melden dat men niet verneemd, dat die natie zich elders in de nabuurschap van de Groote Oost zoekt te etablisseeren, maar wel dat ze zelfs Sullok verlaten hebben. Dat echter de waakzaamheid het groote object onzer betragtinge blijft en de zorg voor 's Compagnies belangen in dit voorname point.

Fol. 18v-19r.

(Men vertrouwt erop dat Heren XVII hiervan verzekerd zullen zijn door de geheime resolutie van 20 juni 1766. Uit de geheime brieven uit Makassar van 1 mei 1765 en 28 mei

1766, zowel als uit het rapport van de onderkoopman en sabandhar aldaar Jan Hendrik Voll, blijkt waarvandaan de kruidnagels kwamen die de Engelsen en andere handelaars te Kanton hebben aangevoerd. Voll ging naar Sumbawa om daar vrede te sluiten. De herkomst van de kruidnagels wordt vooral duidelijk uit een verslag dat onlangs uit Ambon werd ontvangen, van een Javaan die door Buginezen gevangen genomen was en op Ceram naar de patrouilleschepen overliep. Het is in het binnenkomende geheime briefboek, dat als bijlage wordt meegezonden, opgenomen. Daaruit blijkt hoe de verdachte Cerammers die kostbare vrucht uit de kruidnagel producerende gewesten weten te bemachtigen. [fol. 20] Dit verslag laat ook zien hoe de kruidnagels aan de Makassaren, Mandarezen en Buginezen worden verkocht en naar Benkulen vervoerd voor verkoop. Ze worden ook naar Manilla verscheept, zoals volgens gouverneur Cornelis Sinkelaar bleek toen de Engelsen bij de verovering van die plaats kruidnagels in beslag namen. Men hoopt dat door de expeditie langs de kust van Ceram, en door de wraak op de bevolking van Bwool en andere slechtgezinden op de noordkust van Celebes, het ontzag voor de Compagnie op de Molukken is versterkt. De brief van 19 mei 1766 uit Ternate refereert daaraan. Uit de resolutie en de brief naar Semarang, beide van 27 juni 1766, blijkt hoe verdachte zwervers die op Java aankomen, behandeld moeten worden. [fol. 21] Als de vaart naar de Oost weer begint, zal de handhaving van het monopolie van de specerijhandel het belangrijkste punt zijn. De mestieze Bandase burger over wie in het bovengenoemde verslag wordt gesproken, is ongetwijfeld de zwerver genoemd in de Bandase papieren van vorig jaar en in de brief uit Timor van 1 oktober 1765. Men verzekert Heren XVII dat de uitroeiing van specerijen, zodat ze uit handen van concurrenten blijven, een voornaam punt is dat krachtig wordt bevorderd. Uit de geheime resolutie van 3 juli 1764 te Ternate blijkt dat Gilalang van specerijen is gezuiverd en uit de generale missive van eind december 1765 dat alle bedenkingen tegen het gedrag van Mono Arfa zijn weggenomen. De resident te Gorontalo had het verdacht gevonden. Mono Arfa gedroeg zich tijdens de rooftochten van de Mandarezen goed en gaf raad en hulp. [fol. 22]

MAKASSAR

In de decemberbrief zal men antwoord geven op de mening van Heren XVII dat de Batavier door plichtsverzuim van de schipper zou zijn verongelukt. De Raad van Justitie heeft hem vrij gesproken van de eis door de advocaat-fiscaal en hij kan weer dienst doen. Voor de besluiten op het rapport van gouverneur Cornelis Sinkelaar over het verval van de handel op Celebes en de remedie daartegen wordt verwezen naar de kopie van de brief naar Makassar van 13 december 1763, die in oktober 1764 werd verzonden, omdat het eerste afschrift met het vergaan van de Sloterdijk en Radermacher werd verloren. [fol. 23] Wat hierover verder is besproken en besloten is te vinden in het geheime besluit van 15 april 1765 op de schriftelijke bedenkingen van de raad ordinaris Jan Schreuder. Hiervan werd reeds in de generale missive van 8 mei 1765 melding gemaakt. De mening van de Hoge Regering over dit rapport van Sinkelaar is reeds in 1765 naar Makassar doorgegeven. Volgens zijn aparte brief van 28 mei 1766 zal Sinkelaar daarop antwoorden, wanneer de benoemde secunde Johan Emans uit Ambon is aangekomen. Daar deze inmiddels is overleden, zal het daar dit jaar wel niet van komen.

BANDJARMASIN

Heren XVII klagen terecht over de van jaar tot jaar verminderende leverantie van peper uit Bandjarmasin en de slechte vooruitzichten, als daartegen niets is te doen. Dit gaat temeer op daar de laatste opbrengst slechts 186.463 $\frac{3}{4}$ lb was. [fol. 24] Hoewel maar 54.816 $\frac{1}{4}$ lb, of minder dan een derde, naar de jonk is gegaan, is dit een slecht teken en toont aan dat de sultan weinig zin heeft de contracten na te komen.)

Gemerkt hij bij een brief aan ons, die U Wel Edele Hoogachtbare onder de gewone bijlagen aangeboden word, sinisterlijk zegt dat hij onse begeerte om $\frac{2}{3}$ van de peper maar zoude inwilligen en daarbij teffens redenen bijbrengd, waarom hij protesteerd te-

gens de visitatie der vaartuigen, dat echter van tijd tot tijd te noodzakelijker geworden is. En daarom hebben wij, om die 't zij met, 't zij tegens sultans wil te doen geschieden, ter beteuiging van het schadelijk specerij en thin morsschen, en tot een preuve of den peperinzaam daardoor zal verbeteren, ingevolge onze secreete resolutie van den 15^e juli, sedert derwaarts gedepecheert de bark den Arend.

Fol. 24r-v.

(De Arend is naar Bandjarmasin gestuurd met een instructie voor de schipper hoe het geschetste doel te bereiken is. De aftloop zal moeten blijken, maar het is duidelijk dat nakoming van de contracten door de sultan, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, slechts met de wapenen te realiseren valt. [fol. 25] Of het de weinige peper uit Bandjarmasin waard is, laat men aan Heren XVII over. De verbazing over de onzekerheid betreffende de diepte van de rivier van Bandjarmasin en met welke schepen die is te bevaren, is niet terecht, want uit de kaarten en de metingen van de diepte is het duidelijk dat dit met grote schepen niet mogelijk is. Door het getij, naar gelang de stroming van het bovenwater mee of tegen is en door de veranderlijkheid van de banken kan een schip waarvan wordt verwacht dat het kan doorvaren, toch tegengehouden worden. Omdat Heren XVII volkomen zekerheid verlangen, [fol. 26] is de schipper van de Arend bevolen om de rivier in kaart te brengen, de verandering in de banken aan te geven en bij terugkeer een rapport in te leveren, dat naar Nederland gezonden zal worden. Nu al is een besluit van 10 augustus 1764 over een rapport van schipper Hendrik Stuurmansz. betreffende het bevaren van de rivier bijgevoegd. Ter opheldering van het verschil dat Heren XVII opmerkten tussen de inkomsten te Bandjarmasin in de staatrekening over 1761/62 en die genoemd in de generale missive van eind december 1763, meldt men dat deze inderdaad f 14.341 zijn geweest. Daar moet f 176,-, dat ervan werd afgetrokken [fol. 27] als uitbetaald aan de wegers, bijgeteld worden. De inkomsten bedroegen dus f 14.517, maar daarvan moeten diverse oude oninbare schulden van f 14.293 afgetrokken worden, waardoor de inkomsten op het juiste bedrag van f 224 uitkomen.

TIMOR

Uit de brieven naar Timor zal duidelijk zijn dat het bestuur met de schepen, of de kleinere vaartuigen tijdig van de nodige goederen wordt voorzien. Het zal moeten opgeven wat het met de voorlopers bedoelt en door welke particuliere handel de goederen van de Compagnie vaak onverkocht blijven. Men meent dat met de voorlopers de burgervaartuigen bedoeld worden, [fol. 28] die meestal wat eerder dan de schepen van de Compagnie vertrekken. Als dat zo is, dan maakte het bestuur wel veel ophef over de aanvoer van wat textiel of iets anders, waarin de Compagnie ook handelt en die er op legale wijze is aangekomen. Dit is niet nadelig, want de textiel wordt te Batavia van de Compagnie gekocht. In de generale missive van eind december 1765 is bericht in hoeverre de vrede door de nu twee jaar durende opstandigheid van twee nederzettingen werd verstoord. Ook staat daar in hoe het bestuur daarmee diende om te gaan. In die van een jaar eerder stond dat er niet is gepatrouilleerd, daar er daartoe onder de voorgeschreven beperkingen geen aanbod werd gedaan. In de brief uit Timor van 1 oktober 1765 wordt de geringe verwerving van goud, maar $29\frac{3}{5}$ taël tegen $63\frac{3}{100}$ en $75\frac{4}{5}$ taël in de twee vorige jaren, [fol. 29] toegeschreven aan de bezetting van de Tepasse goudmijnen. Daar het bestuur in zijn brief van 31 mei 1766 schreef dat het land weer rustig is en de voornaamste van de Mollonezen zich weer aan de Compagnie hebben onderworpen, hoopt men dat de verwerving spoedig zal verbeteren, als men weer het voordeel van de goudwinning heeft. De 400 pikol die voor 1764 waren besteld, zijn ruimschoots geleverd. Wegens de ruime voorraad is er dit jaar, noch in het verleden jaar, iets van besteld, en het is aan de verarmde burgerij van de kolonie toegestaan deze uit te voeren. In 1763/64 waren de inkomsten f 1048,- meer dan de uitgaven en in 1764/65 zelfs f 5564 meer, vooral door de bezuinigingen die in 1763 waren opgelegd. Daarmee is de wens van Heren XVII dat de uitgaven in Timor uit de inkomsten bekostigd zouden worden, vervuld. [fol. 30]

PALEMBANG

Om overeenkomstig de wens van Heren XVII zo min mogelijk gebonden te zijn aan de verplichting in het vernieuwde contract van 1763 om te Palembang 30.000 pikol tin aan te nemen, is op 31 augustus 1763 reeds aan de resident en de sultan geschreven dat de Compagnie niet verplicht was een vaste hoeveelheid af te nemen, evenmin als dat de sultan die moest leveren. In een brief van 2 oktober 1764, toen de voorraad tin 2 miljoen pond was, is de resident bevolen de sultan te zeggen dat er voor 1765 maar 16.000 pikol zou worden aangenomen. Deze hoeveelheid geldt ook voor 1766. De resident schreef op 19 januari 1765 dat de sultan dit stilzwijgend, en de kroonprins dit na enige opmerkingen, hebben aangehoord. [fol. 31] In 1765 is meer dan de bestelling, namelijk $21.464\frac{89}{125}$ pikol, en in 1766 $22.984\frac{65}{125}$ pikol ontvangen. In 1764 was dat $28.298\frac{38}{125}$ pikol, dus steeds minder dan 30.000 pikol. Dat er meer dan was besteld werd ontvangen, kwam van pas wegens de buitengewone zendingen naar China en het verlies van de Lindenhof, die op weg daarheen drie dagen na vertrek door de bliksem werd getroffen en is ontploft. Of het, nu de sultan niet meer verplicht is een bepaalde hoeveelheid peper te leveren, beter zal gaan is onzeker, maar er is geen reden te veronderstellen dat de sultan de verbouw verwaarloost. [fol. 32] Van 1761 tot en met 1763 is er 2.841.637 lb tin ontvangen en vanaf 1764 tot en met 1766 is dit gegroeid tot 3.131.661 lb. In de eerste periode is 9.836.567 lb tin aangevoerd, maar in de tweede maar 9.093.494 lb. Er wordt aangespoord om de peperverwerving nog meer te bevorderen en alles te ontvangen, hoewel er geen reden is de sultan of zijn onderdanen van smokkel te verdenken. Er is geen peper door vreemden aangeboden en daar ze dichtbij de residentie wordt verbouwd, kan dat voorkomen worden, terwijl de Hoge Regering ook nog laat patrouilleren. [fol. 33] Bovendien wordt er ernstig op de plicht tot leverantie gewezen. Dat er 76.600 dukatons, die volgens resolutie van 22 maart 1763 daarheen gingen, teruggestuurd moesten worden, is er niet aan toe te schrijven, zoals de residenten beweren, dat ze daar niet geaccepteerd worden. Ze zijn daar echter wel te gebruiken. De voorraad tot de volgende inkoop was voldoende geweest. Daarom zijn die dukatons met $3\frac{1}{4}$ ton aan Spaanse realen naar Batavia teruggezonden. Immers $\frac{2}{3}$ van de peper en tin die te Batavia wordt aangevoerd, betaalt men met dukatons, de rest wordt daar en op Java's Oostkust aan textiel, rijst en andere benodigheden besteed. Als die contanten in Palembang niet rouleren, dan is het aannemelijk dat ze in de schatkamer van de sultan worden opgeslagen. [fol. 34] Als ze echt voor inkoop van peper en tin gebruikt hadden kunnen worden, dan hadden ze daar ook bewaard kunnen worden. Naar aanleiding van een opmerking van Heren XVII over terugzending naar Batavia van duiten, armoezijnen en fluwelen wijst men er op dat de duiten al in 1749 daarheen gingen om na te gaan of ze daar gangbaar waren. De schade die men op de textiel leed is, zoals uit de resolutie van 23 november 1764 blijkt, reeds gedekt. De huidige residenten zijn belast met het bedrag, waarvan de vroegere eerste resident Huijbert Johan de Heere bij besluit van 1 juli 1766 was ontheven.

DJAMBI

Over Djambi valt niets op te merken. Een afschift van het onlangs met de koning gesloten contract wordt meegezonden.

SIAM

[fol. 35] Wat Heren XVII over het sapanhout schreven, behandelt men onder Japan.

JAPAN

Op verzoek van Heren XVII is er nauwkeurig onderzoek naar gedaan waarom in Japan aan het Siamse sapanhout de voorkeur wordt gegeven. Uit het rapport van het laatst naar Japan vertrokken opperhoofd Herman Christiaan Castens blijkt dat)

---dit begeert wordende hout, principaal tot verf gebruikt wordende, een beter soort van couleur geeft en menageuser uitkomt dan het Bimasche, 'twelke daarom moet agter-

staan, temeer omdat het laatste doorgaans kort, knoestig en wortelagtig is, en deze zeer karige natie dermaten het lange hout verkiest, dat 'er exempelen g' exteerd hebben dat ze die boven de korte stukken accepteerden, schoon de couleur van de lange vrij wat naar het witte trekt.

En alshoon wij van het door U Wel Edele Hoogachtbare voorgeschreevene om door een mindere bezending van Siamsche het Bimasch sappanhout voor den Japander smakelijk te doen worden, dit jaar geen gebruik hebben kunnen maken, niet zozeer omdat de scheepen op den ontvangst Uwer Wel Edele Hoogachtbare ordre daartoe reeds volladen waren en op hun vertrek lagen, als wel, omdat den vollen eisch van 600.000 ponden, of 4800 picols, op welkers compleete voldoening de bediendens met allen nadruk insteerden, heeft moeten afgestoken worden tot fourneering van het benodigde fonds.

Fol. 35v-36v.

(Men hoopt dat Heren XVII er tevreden mee zullen zijn dat bij resolutie van 13 juni 1766 de opperhoofden is bevolen om de afzet van het Bimase sapanhout met passende woorden te bevorderen. [fol. 37] Men zal de opperhoofden berichten dat het in de toekomst onmogelijk zal zijn om genoeg Siamse sapanhout te zenden, maar dat er met elk schip als monster 2 pikol Bima's en Manilla's sapanhout meegezonden zal worden. Men wacht het resultaat daarvan af. Tevens zal men de aanvoer te Batavia van Siams sapanhout door particulieren trachten te bevorderen door op aanplakbiljetten te vermelden dat de prijs voor een pikol van rsd 2½ tot rsd 3 verhoogd zal worden. Het voorafgaande jaar was er voor de eerste prijs niets aangeboden. Men hoopt dat er zo jaarlijks zes à zeven duizend pikol, die vrij van tol en waaggeld zal zijn, kan worden ingekocht. Bij een inkoopsprijs van rsd 3 het pikol kan er bij de laatste verkoopsprijs nog 50 % winst worden gemaakt. Daar Bima gemiddeld per jaar maar 500.000 lb oplevert en Japan meer nodig heeft, zal men, mocht Japan van het Siamse hout verstoken blijven, bij de Manillase kooplieden peilen [fol. 38] of ze jaarlijks een matige hoeveelheid Manilla's sapanhout willen aanvoeren. Het is beter dan het Bimase en er werd rsd 2 het pikol voor betaald. De Manillase kooplieden wilden evenwel rsd 2½ het pikol ontvangen en er is tot nu door particulieren te Batavia geen Siams sapanhout tegen de verhoogde prijs geleverd. Daarom is op 18 juli 1766 besloten om het bestuur te Malakka toe te staan 2 à 3 honderd duizend lb, of zelfs meer, tegen rsd 2½ het pikol in te kopen, wat nog altijd 18 stuiver meer is dan de vroegere prijs. Men hoopt dat deze maatregelen succes hebben en dat, mocht het te Japan niet lukken andere soorten dan het Siamse sapanhout af te zetten, aan de vraag daarnaar kan worden voldaan. De voorraad van 1.066.723 lb Siams hout, die maar voor twee jaar voldoende is, zal geheel voor Japan bewaard worden. Daar het Heren XVII onverschillig laat welke soort naar Nederland wordt gestuurd, [fol. 39] zal er met de retourschepen slechts Bima's sapanhout worden meegegeven. Het opperhoofd Herman Christiaan Castens berichtte dat de inkoop van staafkoper bij particulieren voortkwam uit de grote inhaligheid en onder de dwang van de gouverneur van Nagasaki, die eiste het van hem te kopen. De missiven uit Japan van de laatste jaren getuigden daar al van. Deze gouverneur eiste van het bestuur om het, naast wat in opdracht van de keizer werd aangevoerd, aan te nemen. Uit de resolutie van 6 december 1764 blijkt dat ter voorkoming van misbruik de inkoop bij particulieren is verboden en dat, mocht het bestuur er toe gedwongen worden, er niet meer voor betaald mag worden dan de gangbare prijs in Japan. [fol. 40] Het is dan ook, gezien de vermindering van de inkoop door de Compagnie, niet verwonderlijk dat er niets bij particulieren is ingekocht. Men hoopt wel dat Compagnies inkoop verbeteren zal. Er zullen zo mogelijk geen goederen naar Japan worden gezonden die daar niet gewild zijn. Er zijn nooit goederen, zoals goudleer, waarop Heren XVII schijnen te doelen, teruggezonden, behalve wanneer het doel van de maker niet bereikt kon worden. Van de opperkooplieden van het kasteel te Batavia is een rapport gevraagd over welke soorten goudleer de laatste tien jaar uit Nederland voor Japan zijn ontvangen, welke verschillen er in bloemen en beschrijving waren en waarom ze niet naar de Japanse smaak waren. Dit is in de vergadering van 29 augustus 1766 behandeld en wordt meegezonden. In dit rapport staat ook dat

er nog 500 vel, die verleden jaar voor de Kamer Amsterdam waren aangevoerd, in voorraad waren. [fol. 41] De redenen waarom het bestuur te Japan die afkeurden, worden genoemd. De directeur-generaal kreeg toestemming ze zo voordelig mogelijk te verkopen.

MALAKKA

In de generale missive van 20 oktober 1765 werd reeds bericht waarom in 1758 een partij textiel uit Malakka werd teruggestuurd en dat de daar aanwezige textiel, op een kleine voorraad na, met $21\frac{1}{8}$ % winst was verkocht. Naar aanleiding van de opmerkingen van Heren XVII voert men aan dat de toestemming in de brief van 14 juli 1767 om slechts met een winst van 15 % te verkopen, slechts betrekking had op de voorraden aan textiel die nog te Malakka lagen. Die zijn nu duidelijk verkocht. Anders dan Heren XVII schijnen te menen, diende de textiel die in 1767 naar Malakka is gestuurd, niet voor verkoop [fol. 42] maar was door het bestuur besteld voor huiselijk gebruik. Het bestuur legde niet uit waarom het wil dat het verbod op vervoer van textiel naar Batavia, Java's Oostkust en andere plaatsen wordt opgeheven. Daarom kan men er nu niets over zeggen, maar het bestuur wil de textiel die moslims uit Coromandel, Bengalen en Surat aanvoeren, kunnen verhandelen. In de generale missive van oktober 1765 is uitgelegd waarom er in Malakka geen goud werd gekocht en uit die van een jaar eerder is al gebleken dat de levering van tin op 500.000 lb werd vastgesteld. De verdeling is in de geheime Malakse resolutie van 11 september 1764 te vinden, die inmiddels is goedgekeurd. [fol. 43] In de brief van 14 juni 1766 naar Malakka is geschreven dat het niet zo slecht is dat de verwerving van 500.000 lb tin moeizaam vordert, daar wegens de hoge inkoopsprijs de winst in China gering is. De inkoop mag wel geheel stoppen, of tot de helft verminderen. In dat geval mag er niet meer dan 30.000 lb in inktkokers worden aangenomen. Overigens verwijst men naar de brieven naar Malakka, naar wat er naar Nederland over de Engelsen die daar waren, is geschreven en naar het rondgezonden bevel van 10 december 1765 over het stellen van borgtochten in de buitenkantoren. Het laatste is dus ook, naar aanleiding van wat Heren XVII erover schreven, naar Malakka gestuurd.

SUMATRA'S WESTKUST

Voor het aanhouden van goederen, vooral van goud en contanten, op de onderhorige vestigingen op Sumatra's Westkust [fol. 44] verwijst men, naar aanleiding van de hoop van Heren XVII dat daarvoor maatregelen waren getroffen, naar de Padangse resolutie van 12 augustus 1763. Daarbij is een reglement gevoegd door de huidige commandeur Hendrik van Staveren en de administrateur Jan Anthonij Thierens. In de generale missiven van eind december 1764 en 1765 is te vinden in hoeverre men het daarmee eens is geweest en wat het bestuur hierover verder werd bevolen. In de generale missive van oktober 1765 is al bericht dat de kas op het hoofdkantoor en de onderhorige vestigingen van alle ongewilde muntsoorten is ontdaan zonder nadeel voor de Compagnie. Men is het met Heren XVII eens dat van de bestellingen door de buitenkantoren nauwkeurig nagegaan moet worden of alles wel noodzakelijk is. [fol. 45] Hoewel de bevelen hierover duidelijk zijn en als er bij de controle en vaststelling van te bestellen goederen maar op gelet wordt, zal men de belangen van de Compagnie nauw in het oog houden. Het scherpste toezicht en het beste overleg over de te zenden goederen kan evenwel door de loop van de handel doorkruist worden. Onder vernieuwing van de resolutie van 12 juli 1763 om alle onverkoopbare goederen direct terug te sturen, zijn of zullen alle kantoren die textiel leveren, zoals naar Padang reeds in 1763 is geschied, worden aangeschreven om alle textiel bij aankomst te keuren en alle niet te verkopen, ondeugdelijke of niet bestelde soorten direct terug te zenden. Daarvan is wat op een eerdere bestelling is gestuurd, of waarvan expliciet wordt vermeld waarom het zonder bestelling gezonden wordt, uitgezonderd. [fol. 46] Het bevel om het ijzer met 50 % winst in Indisch geld op het bedrag in de factuur te verkopen, had resultaat.)

Schoon den vertier daarvan te dezer custe in $176\frac{2}{3}$ bedroeg 85.365 lb. door den ver-

minderden debit zo daar (als in 176 $\frac{3}{4}$ maar bestaand hebbende in 19.604 ponden), als elders, genootsaakt is geweest den 3 augustus 1764 te besluiten qualificatie te geven dat metaal met 40 percento zuivere winst boven de factuurprijzen (dat 75 percento uitmaakt op de Nederlandsche aanrekening) van de hand te zetten, gelijk wij in oktober daaraan de eer gehad hebben U Wel Edele Hoogachtbare te bedeelen, zijnde 'er tegens die prijs ter gemelde kuste in 176 $\frac{4}{5}$ verkogt 48.394 lb., dat wel minder is als in 176 $\frac{3}{5}$, doch ook vrij meer als in 176 $\frac{3}{4}$. Fol. 46r-v.

(Met het zout ging het in genoemde drie jaar beter. In 1762/63 is er 134 $\frac{25}{46}$ last met 432 $\frac{1}{2}$ % winst verkocht, in 1763/64 188 $\frac{15}{46}$ last met 363 $\frac{3}{4}$ % winst en in 1764/65 211 $\frac{1}{2}$ last met 350 $\frac{3}{4}$ % winst. In het laatste jaar is de prijs weliswaar wat gedaald, maar de afzet toegenomen.)

Op het door U Wel Edele Hoogachtbare onder diverse remarques en consideratiën wegens de berekening van 't goud dat daar word ingezameld, ter nedergestelde, dat 'er, indien het goud de Compagnie te staan komt op f 401,17,3 $\frac{15}{32}$, geen reden schijnt om het herwaarts maar tot f 331,10,- 't marq fijn te doen aanrekenen, mitsgaders liefst te zullen zien dat de aanrekening geschiede overeenkomstig dies waare inkoopsprijs, moeten wij in eerbied rescribereen dat ons tot heeden geene redenen zijn voorgekomen om daarin tans weder verandering te maken. En wij menen, hoe verschillende de sentimenten dezen aangaande, zelfs van de successive bediendens daar ter custe, geweest zijn, dat de aanrekening van 't goud tegens de laatstgenoemde prijs de beste en zekerste weg is om over de avancen van de lijwaten die er tegen getrocqueert worden, te kunnen oordeelen. Want, schoon bij Padangsche resolutie van den 3 september 1762 gezegt word dat het goud sedert de opengestelde vrije vaart geresen was tot f 401,17,3 $\frac{15}{32}$, zoo blijkt evenwel bij die van den 30 may 1760, die wel ruim twee jaaren vroeger, doch ook teffens in een tijdstip genomen is dat het meest in aanmerking komt, wijl toen de vrije vaart nog in zijn volle fleur was, dat het goud tegen f 378 aangerekend wordende (zooals doen nog geschiede), zulks niet na de zuivere waarde, maar 'er boven was, ja bij de negotieboeken niet hoger wierd ingenomen, als tot rds. 20,- de thail ruim, 'twelk gesteld op 21 $\frac{1}{2}$ carraat, na aftrek van 3 percento smelt en circa $\frac{1}{18}$ percento essay verlies, nog niet wel de waarde van het goud tot f 331,10,- 't marq fijn brengen kon. Invoegen dat hetgeene de goudrekening te voren bleef ten faeure der winstreekening wierd gebragt, buiten dat bij de Padangse brief van den 31 oktober 1763, toen 'er al bij de twee jaren instantiën gedaan waren om het goud tegens f 378,- te mogen aanrekenen, blijkt dat deze hogere berekening als f 331,10,- ten doele hadt om de winsten van het comptoir uiterlijk voordeliger te doen voorkomen. Zijnde het inmiddels niet alleen zeer apparent dat, zo het goud door de vrije vaart zo excessive in prijs gerezen is, dat mineraal, zedert dat dien handel ingetrokken is, weder merkkelijk moet gedaald zijn, temeer nu den particulieren vervoer van hetzelfde, zowel hier als op de westkust verboden, en het ook, zedert dat den aanbreng van lijwaten alleen voor de Compagnie gereserveert is, door andere niet zeer gezogt wordt. Maar wij mogen wel zeggen zeker dat dat mineraal, zo niet beneden, dan tenminsten voor de prijs waarvoor herwaarts aangerekend, ook ontvangen wordt.

Fol. 46v-49r.

(In de brief van 24 mei 1764 is het bestuur bericht dat de bezwaren geen reden tot verandering in de in rekening gebrachte prijs waren, tenzij onomstotelijk wordt aangetoond dat het goud op Sumatra's Westkust meer waard is. Dit liet het bestuur na en het bedankt in de brief van 15 september 1764 dat het de inkomsten op de oude manier mag berekenen, daar dit eigenlijk achter hun verzoeken verscholen lag. Daarom wordt het goud onveranderd tegen f 331,10,- in rekening gebracht. Om aan Heren XVII duidelijk te maken waarom het goud te Batavia niet tegen de zuivere inkoopsprijs in rekening wordt gebracht, zal alles wat hierover sinds 1752 vanuit Nederland en weer terug geschreven en besloten is, alsmede de beantwoording op de extracten uit de brieven uit Nederland, samengevat worden. [fol. 50] Daaraan wordt toegevoegd wat er sinds 1761 in de correspondentie met Sumatra's Westkust over geschreven is. Deze stukken worden in een aparte bundel met deze brief meegezonden.

Daar de bestelling van 30.000 lb buskruit overdreven groot is en tegen de regels, werd op 10 april 1762 besloten maar 10.000 lb te sturen. Deze bestelling was zeer slordig, omdat er in december 1761, toen zij geschiedde, een voorraad van 7030 lb was, wat met de zending van 10.000 lb op 17030 lb uitkwam. In 1755 was vastgesteld dat de voorraad 15.000 lb mocht zijn en het verbruik is in 1759 op 2000 lb gesteld, wat samen 17.000 lb is. De voorraad en het verzondene bedroeg dus slechts 30 lb meer. [fol. 51] Bovendien is er tussen december 1761 en juni 1762, toen de bestelling was uitgevoerd, niets gebruikt. Daarom is de Hoge Regering bedroefd dat Heren XVII haar van onoplettendheid beticht. Bovendien hadden zij in de generale missive van december 1763 kunnen lezen dat het bestuur ten onrechte 8000 lb had teruggestuurd, waardoor de voorraad 6678 lb bleef, met het argument dat er zo'n hoeveelheid zonder bestelling was toegestuurd. Het bestuur is aangetoond dat dit onjuist was en het is een ernstig verwijt gemaakt over zo'n irrelevante en aanstotelijke aantijging.

BENGALEN

Het is veel plezieriger dat de bevelen betreffende de handel van de Compagnie die de directeuren van de Engelse compagnie aan hun bestuur te Calcutta gaven, meer succes hebben gehad dan de vorige keer. [fol. 52] Uit de brief uit Bengalen van 7 november 1765 zal het Heren XVII duidelijk zijn geworden dat de Engelsen precies een derde van de totale hoeveelheid verworven salpeter aan de Compagnie hebben geleverd. In de brief van het bestuur naar Batavia van 11 januari 1766 staat dat er genoeg is om boven de Indische bestelling elk retourschip 2000 zakken salpeter mee te geven. In de marginale beantwoording van het extract uit de brief uit Nederland van 10 oktober 1764 wordt bericht dat er geen klachten zijn over geweld door de Engelsen in de opiumhandel. Men wacht de verdere goede gevolgen van de bevelen af. Men is tevreden dat Heren XVII de verhoging van de verkoopprijs aan de Opium Sociëteit evenredig aan de verhoogde en later weer verlaagde inkoopswaarde heeft goedgekeurd. Daarom zijn de dit jaar ontvangen 1000 kisten, die gemiddeld rsd 319,4,- de kist hebben gekost, of rsd 50⁵/₈ minder dan in 1765, volgens de resoluties van 13 mei en 17 juni 1766 voor rsd 500,- de kist aan de Opium Sociëteit verkocht. [fol. 53] Dat is rsd 50 minder dan in het voorafgaande jaar. In de geheime resolutie van 17 juni 1766 zijn de besluiten te vinden over opium en de bevelen aan het bestuur voor dit jaar. Niettegenstaande het baarzilver dat uit Nederland was ontvangen, bleef er daaraan een tekort. Er is desondanks zoveel baarzilver naar Bengalen gezonden als er gemist kon worden en zoveel van de soort munten die zonder verlies te verkrijgen waren. Er moesten bijzondere wegen worden bewandeld om aan geld te komen, omdat op een bestelling van 61¹/₂ ton nauwelijks 15³/₄ gezonden kon worden. Dit valt te lezen in de geheime resolutie van 10 juni 1766 en in de aparte brief aan directeur George Lodewijk Vernet van 14 juni. [fol. 54] Men hoopt dat deze maatregelen werken en dat ze Heren XVII ervan overtuigen dat dit punt alle aandacht van de Hoge Regering krijgt. Het is zeer noodzakelijk dat de bestelling vanuit Bengalen van geld geheel wordt uitgevoerd, omdat anders niet te verwachten is dat de middelen die verleden jaar hebben gewerkt, schaarste zullen voorkomen. In de brief van 18 oktober 1763 werd bericht dat er wegens tekort aan baarzilver, ropia's en andere muntsoorten gezonden waren. Heren XVII hadden daarover opgemerkt dat, bij een voorraad aan baarzilver in augustus 1761 van 68.064 mark, gebrek daaraan in 1759, 1760 en 1760/61, het zenden van [fol. 55] van gewisselde ropia's en andere muntsoorten niet rechtvaardigde. Tenzij er andere redenen voor kunnen worden aangevoerd, moet dit wel tegen het belang van de Compagnie zijn geweest. De Hoge Regering voert daar tegen aan dat ze steeds in overeenstemming met de situatie van de kas heeft gehandeld en dat de reden om in januari 1760 ropia's aan te nemen reeds in de brief van 25 april 1760 is genoemd. Buiten wat daarvan later nog is aangenomen, was er toen 20 ton verworven, die in 1759/60 en 1760/61 uitsluitend naar Bengalen gezonden kon worden. Als er baarzilver was geweest dan was dat, zoals in eerdere en latere jaren, zeker daarheen gezonden. [fol. 56] In 1758/59 is er 45.592 mark gestuurd, maar in 1759/60 19.584 en in 1760/61 16.696 mark. Daarentegen ging er in 1761/62 weer 58.824 en in 1762/63

54.944 mark naar Bengalen. Zo is de voorraad uit 1761 en wat er uit Nederland bij kwam, goed gebruikt en was het zelfs niet voldoende om de bestelling geheel uit te voeren. Per eind augustus 1763 was er geen voorraad baarzilver meer en daarom moest men wel, wilde men geen verliesgevende dukatons zenden, tot Suratse ropia's zijn toevlucht nemen. Zo kon de bestelling geheel uitgevoerd worden, wat later met het baarzilver uit Nederland, ondanks de ropia's, niet meer is gelukt. Uit het bijgevoegde rapport van de visitateur-generaal Anthony Hendrik Dormieux blijkt [fol. 57] dat op de ropia's die tussen begin augustus 1760 tot eind augustus 1765 naar Bengalen zijn gezonden, gemiddeld niet meer dan 2 % werd verloren, terwijl dat op het baarzilver bij vermuting in dezelfde periode meer dan 2 % is. Hieruit blijkt duidelijk dat de ropia's niet onvoordeliger dan het baarzilver zijn. Er is geen enkel bewijs dat de dukatons weer uit Bengalen uitgevoerd worden. De uitvoer van toegestane goederen is veel voordeliger en bovendien worden alle vreemde, en in het bijzonder Europese munten, dus ook de dukatons, in Bengalen, evenals in China, niet als munt, [fol. 58] maar op hun intrinsieke gehalte gewaardeerd. Zij moeten dus alle muntplaatsen passeren, voordat er gebruik van gemaakt kan worden. Uit de generale missive van eind december 1765 en de brief van 11 januari 1766 naar Bengalen blijkt dat de daar geleende sommen met hun rente en de schulden zijn afbetaald. Het baarzilver wordt overeenkomstig het bevel te Batavia staaf voor staaf gewogen en het resultaat wordt in een resolutie vermeld. Voor verschillen in gewicht tussen Batavia en Hooghly, en zelfs tussen daar en Kasimbazar, wordt naar de brieven uit Bengalen verwezen. De verschillen zullen zeker verdwijnen nu ook daar staaf voor staaf gewogen moet worden. In de generale missive van 20 oktober 1765 [fol. 59] is reeds gemeld dat de partij Bourbonse koffie die in de brief uit Bengalen van 10 december 1763 wordt genoemd, het volgende jaar naar Nederland werd gezonden. De 86.000 lb tin die in Bengalen in voorraad was, is daar geleidelijk verkocht met 31 tot 38 $\frac{3}{5}$ % winst, uitgezonderd 7000 lb met maar 15 $\frac{3}{4}$ % winst. Voor het Japanse en Zweedse staafkoper wordt verwezen naar de generale missive van oktober 1765 bij wat daarin over Surat is geschreven, en naar het antwoord uit Bengalen op het extract uit de brief van 10 oktober 1764 uit Nederland. De toestemming om Japans staafkoper uit de hand te verkopen heeft ertoe geleid dat in 1764 de gehele voorraad met 164 $\frac{1}{2}$ % winst is verkocht en in 1765 met bijna 168 %. [fol. 60] Er is dus geen reden om de verkoopprijs te verminderen, maar men vond het wel nodig om dit jaar 300.000 lb Japans staafkoper naar Bengalen te zenden. Het is onzeker of Bengalen de beste markt voor peper is. Hoewel de voorraad van 1763 van 394.000 lb voor f 50,19,6 vrij geld de 100 lb is verkocht en onlangs de winst 100 % was, is er dit jaar niets gezonden, zelfs niet 10.000 lb als geschenk, omdat de voorraad gering was en de verscheping naar Nederland en China verre de voorkeur heeft. De maatregelen tegen de excessen bij de kosten op de barken die vracht overbrengen, en bij de koelielonen zijn reeds vermeld in de generale missive van eind december 1764. Wat betreft het vertrek van de retourschepen [fol. 61] is men het eens met Heren XVII)

--- om die kostbaare kielen niet na den bestemden vertrekdag uit de Ganges den steven naar Nederland te laten wenden, nadien, of het ook al een en andermaal met daar tegen te handelen wel gelukt en op den tijd der stormen of orkanen geen allerzekerste staat te maken is, dit echter geen overwegende redenen zijn om van het beproefde gebruik af te stappen. En daarom hebben wij niet alleen in dit jaar de ordres op dit sujet vernieuwt, maar zelfs op het g'eerde aanschrijvens van de Wel Edele Hoogachtbare Heeren Gecommitteerde tot de Secrete Zaken beslooten, en bereeds na Ceilon, Bengale en China geordonneert, gelijk hier ook geschieden zal, om de retourschepen die na primo januarij van daar, of uit Straat Sunda vertrecken, te interdiceren Cabo de Goede Hoop aan te doen, moettende dezelve dien uithoek voorbijzijlen en zig des noods te St. Helena ververssen. Terwijl wij op de verdere aanmerkingen Uwer Wel Edele Hoogachtbaren over deze zelfde stoffe onder de materie van Ceilon ons op het onderdanigste gedragen aan het vermelde dienaangaende bij generale brief van 31 december 1764.

Fol. 61r-v.

([fol. 62] *Om Heren XVII in het geval van mindere lengte of dikte van touwwerk in staat te stellen na te gaan of dit aan een fout in de opgave, of aan andere oorzaken te wijten is, kregen zowel de commandeur en de opperequipagemeester te Batavia, als ook het bestuur op Ceylon, aan de Kaap de Goede Hoop en te Bengalen de opdracht om touwwerk uit Nederland na te wegen en de uitslag door te geven. Daarbij is een extract uit de brief uit Nederland van 4 oktober 1765 gevoegd. Het bestuur te Bengalen werd bevolen om het opperhoofd te Kasimbazar Johannes Bacheracht ook de rente van $4\frac{1}{2}$ % per jaar op de gestolen ropia's te laten vergoeden tot hij die geheel heeft terugbetaald. Wat op de klachten van het bestuur over het geringe aantal en de slechte conditie van de militairen die uit Coromandel waren gezonden, werd besloten, [fol. 63] staat in de generale missive van eind december 1764. Wat er over de tweede of nadere memorie van overgave door Louis Taillefert werd besloten is in de geheime resolutie van 2 juli 1764 te vinden.*

COROMANDEL

Men is het met Heren XVII eens dat de verzoeken van het bestuur om het verbod op de vervoer van textiel door particulieren naar Batavia te verzachten, ongefundeerd zijn. Ook denkt men niet anders dan Heren XVII over zulke verzoeken in 1763, zowel als over hun herhaling. Uit de brief van 15 mei 1766 naar Coromandel blijkt dat dit verbod niet is veranderd, noch veranderd zal worden. Nadere besluiten van Heren XVII worden afgewacht. [fol. 64] In de generale missive van 20 oktober 1765 werd al gezegd dat vooruitverstreking van handelswaren op de levering van textiel voordelig is, maar men is het met Heren XVII eens dat het nadelig is dat dit door overreding moet geschieden. Daarom is in de brief van 14 maart 1766 naar Nagapattinam goedgekeurd dat de opperhoofden te Pulicat werd bevolen aan de kooplieden geen handelswaar tegen wil en dank op te dringen. Hoewel er op de pacht te Bimlipatam tussen januari 1755 en mei 1764 een verlies van wel f 129.342, of per jaar f 13.735, werd geleden, is in de brief van 14 maart 1766 bevolen die te behouden. Het bestuur toonde in zijn resolutie van 5 juli 1765 aan dat, als de pacht teruggegeven zou worden, de Compagnie geheel afhankelijk zou zijn van degene die haar dan zou verwerven. Men zou dan slachtoffer van veel chicanes en andere dingen worden. [fol. 65] Het bevel om slechts geld op assignatie aan te nemen als dat strikt noodzakelijk is, zal opnieuw aan het bestuur worden doorgegeven en er zal goed op gelet worden of men zich hieraan houdt. Ondanks dat Heren XVII dat verwachtten, kon de Compagnie niet schadeloos gesteld worden voor het verlies op een partij asa foetida die voor wat er voor te krijgen was, verkocht mocht worden. Daar duidelijk is aangetoond dat de markt, waarop men geen greep heeft, in ongunstige zin was veranderd, mag de schade van f 20.718 afgeschreven worden. Bovendien was er onder deze asa foetida een partij van 5000 lb, die zonder besteld te zijn uit Kharg was binnengekomen en naar Coromandel was gestuurd, omdat daar nog enig uitzicht op verkoop was. [fol. 66] Het bestuur te Coromandel moet Heren XVII maar uitleggen waarom er bij de rendementen verschillende prijzen voor het Japans staafkoper zijn opgevoerd. Waarschijnlijk komt dit hieruit voort dat de ene partij door Batavia als gebruikelijk voor f 30,- en de andere voor f 72,- de 100 lb in rekening is gebracht. Het laatste is de prijs van de partijtjes die van het personeel te Japan zijn ingekocht. Zoals hierboven werd aangegeven zal dat niet meer gebeuren. Zoals al in de generale missive van eind december 1764 werd bericht, is het bestuur een verwijt gemaakt dat het in 1763 47 swalpen heeft verkocht en kort daarop zulk houtwerk weer heeft ingekocht. In de vergadering van 11 februari 1766 is een besluit genomen over de verdachte inkoop van equipagegoederen en houtwerk. Naar die resolutie wordt verwezen. [fol. 67] Men wacht het antwoord uit Nagapattinam af. De tevredenheid van Heren XVII over de bevelen betreffende het snel laten vertrekken en een nuttig gebruik van de schepen, is een aansporing daarop te meer te letten. Daarom is ook bevolen dat één van de twee schepen uit Bengalen op weg naar Batavia Noord-Coromandel en Nagapattinam aandoet om daar gereedliggende textiel mee te nemen. Het overgewicht van mark 2, 3, 11⁵³/₆₄ op vijf staven goud, die met de Sloterdijk te Nagapattinam waren aangevoerd, is na aftrek

van een ondergewicht van mark trois -,5, $5\frac{55}{64}$ aan Batavia toegerekend voor f 784. Daar het na de aanvoer uit Sumatra's Westkust ongeopend en niet gewogen is doorgezonden, [fol. 68] zal dit aan Padang gecrediteerd worden. Net zoals een ondergewicht in rekening wordt gebracht, komt dit overgewicht ten goede aan de resident te Airhadji Joseph Chailje, die dit goud heeft ingekocht. Bovendien ontstond dit overgewicht door een foute berekening. Uit de generale missive van eind december 1764 zal zijn gebleken dat het bestuur is verweten, dat het in 1763 uit de Jerusalem op weg naar Bengalen goed volk heeft weggehaald en slechte, en ook een kleiner aantal, manschappen ter vervanging van hen aan boord bracht, zoals in het deel over Bengalen werd gemeld. Het bestuur voerde aan dat het geen gebruik had gemaakt van de toestemming om militairen boven het getal van 50 uit schepen te halen. Dit gaat niet op, omdat er maar 44 aan boord waren. [fol. 69] Conform het bevel in de brief van 10 oktober 1764 uit Nederland en het antwoord daarop van 20 oktober 1765 is er nog niets uitgegeven aan de vestingwerken te Nagapattinam. Onder toezending van het extract uit de brief van 4 oktober 1765 uit Nederland, is bevolen om zo snel mogelijk via Ceylon twee afschriften naar Nederland te sturen van de weerlegging van het antwoord van de directeurs van de Franse Oost-Indische compagnie. Voor de gevraagde informatie over het tekort in de kleine kas te Nagapattinam bij het overlijden van kassier Paulus Loman wordt verwezen naar wat daarover reeds werd geschreven. Men was niet tevreden met de mededeling dat de Compagnie geen schade had geleden, maar kreeg toch nadere inlichtingen. [fol. 70] Op 3 februari 1766 is tenslotte bepaald in het voordeel van de vroegere hoofdadministrateur David Coenraad Vick te beslissen over een verschil van pagode 4250,-, die bij het overlijden van Loman onverantwoord waren gebleven. Uit de brief van 17 augustus 1765 van Pieter Haksteen blijkt dat dit bedrag wel uit de grote en kleine kas is overgebracht en dus door Loman werd ontvangen, evenwel zonder dat de gelden die hij daarvoor in de kas had gestort, aan hem zijn terugbetaald. Opperkoopman Vick had daarvoor niet op tijd kwijting verleend, waaruit zijn verschil met de gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen is voortgekomen. De Compagnie heeft met deze zaak niets te maken, maar moet er dan ook geen schade van ondervinden. Daarom is aan Vick preferent verhaal gegeven op wat er van Van Teylingen op Coromandel is achtergebleven, dan wel in beslag is genomen, nadat de Compagnie eerst schadeloos is gesteld.

CEYLON

[fol. 71] Onder toezending van de brief van Heren XVII van 4 oktober 1765 is de besturen op Ceylon en Bengalen, zowel als de supercarga's te Kanton in China, bevolen om tekorten op scheepsladingen boven de toegestane afschrijving niet alleen aan de scheepsleiding op te leggen, maar als die bij repatriëring daarvan zou worden ontheven, dit met de nodige bewijzen naar Nederland te berichten. Ceylon is aangespoord slechts deugdelijke kaneel te zenden. Op de opmerking van Heren XVII of het geven van douceurs voor grote leveranties van kaneel niet kan leiden tot het schillen van hout dat niet fijn genoeg is, werd om inlichtingen gevraagd. Aan Ceylon is tevens gevraagd waarom er grovere en slechtere kaneel [fol. 72] dan in jaren naar Nederland is gestuurd. Het antwoord moet zo snel mogelijk naar Nederland en naar Batavia gaan en er is bevolen om deze slechte gang van zaken met alle middelen tegen te gaan. Alle voorzorgen tegen beroving van de parelbanken zijn steeds getroffen. Uit het afschrift van de brief van het bestuur van 25 januari 1766 is duidelijk)

--- dat de paarlbanken tusschen Negombo en Kalpetty verpagt zijn geworden voor rds. 15.000,- en dat de Aripose of Manaarsche voor wel rds. 279.000,- gemeind zijn. Schoon daarentegen de banken onder de Maduresche kust, niettegenstaande volgens vorige brief van den 5 december anno passato op dezelve het chancosduiken al drie jaren uitgesteld was, bij visitatie slegt gesteld bevonden zijn, en ook bij eerstgemelte brief omstandig blijken welke pretentiën de overwalsche vorsten, en inzonderheid den nabab Machoment Dillichan, op de onder die kust leggende banken geformeerd hebben, mitsga-

ders dat 's laastens sendelingen, bespeurende dat op die banken voor eerst geen visschrijf konde gehouden worden, ook hadden begonnen te reppen van de Manaarsche visserij en te drijven dat hun meester daarin ook een portie vanouds competeerde. Gelijc dien vorst ook inderdaad, nadat de visserij aan de gang was, met de institutie zijner pretensie is te voorschijn gekomen.

Fol. 72v-73r.

(Alles staat duidelijk in de geheime brief uit Ceylon van 13 april 1766 en in die van 23 mei naar Ceylon, waarin de maatregelen van de gouverneur in Coromandel Pieter Haksteen en van de gouverneur te Ceylon Iman Willem Falck zijn goedgekeurd. Daar wordt naar verwezen en bovendien naar het antwoord op de brief van de vorst van Arcadu [fol. 74] aan de gouverneur-generaal, dat in afschrift bij de geheime stukken wordt meegezonden. Het bestuur berichtte in de brief van 12 april 1766 dat de snauw Postiljon geheel onbruikbaar was geworden. Er is gevraagd aan Heren XVII en de Hoge Regering te melden waar ze gebouwd werd, en van wie ze is gekocht. Dit vaartuig mag ter verkoop voor sloop naar Malabar gaan. Uit de resolutie te Colombo van 14 oktober 1762 blijkt slechts dat het voor f 15.600,- is gekocht en het kasboek meldt dat dit bedrag aan een zekere vrijburger Thomas Klem werd betaald. In de generale missive van eind december 1764 is aangegeven in hoeverre men het eens is geweest met de toestemming die het bestuur aan de gezagvoerders van schepen gaf, om wat textiel aan te voeren. In die van 20 oktober 1765 werd gemeld dat het met een circulaire verboden is om vreemdelingen in dienst te nemen. Het bestuur te Colombo is al verleden jaar bevolen om [fol. 75] het bevel in de brief van Heren XVII van 29 april 1764 betreffende het toelaten van vreemde schepen, en alles wat daarover eerder werd bepaald, na te leven. In de brief van 5 december 1765 beloofde het bestuur dat te zullen doen. Het had dat ook aan de Engelschen medegedeeld. Volgens de wens van Heren XVII is nog eens bevolen alle opdrachten hierover, en in het bijzonder dat in het plakkaat van 29 maart 1754, stipt uit te voeren. Uitgezonderd de benodigde rijst uit Coromandel of Bengalen zal het aan vreemdelingen en handelaren niet worden toegestaan goederen te verkopen. Overeenkomstig het duidelijke bevel van Heren XVII mag het bestuur uitsluitend voor pagoden assignaties op Nederland verstrekken. In het onwaarschijnlijke geval dat dit onmogelijk is moeten de redenen daartoe aan Batavia en Nederland worden uitgelegd. [fol. 76] Men dient aan te tonen dat er geen bezwaren tegen waren. Overigens is in de generale missive van 20 oktober 1765 reeds aangegeven dat het bestuur in zijn antwoord op het extract uit de brief van 25 oktober 1762 uit Nederland heeft aangetoond dat er, evenmin als in het geval van dukatons en ropia's, op pagoden verlies wordt geleden, daar ze weer voor dezelfde waarde uitgegeven kunnen worden. Op de twee eerstgenoemde munten is het rabat voor de Compagnie wat gunstiger. De omstandigheid waarin Ceylon geruime tijd was, heeft het zo niet onmogelijk, dan toch zeer moeilijk gemaakt het voorschrift om uitsluitend pagoden op assignatie aan te nemen uit te voeren. In de generale missive van eind december 1764 is reeds bericht dat gouverneur Lubbert Jan van Eck het onderzoek in de zaak van de commandeur te Galle Abraham Samlandt, de opperkoopman Henricus Leembrugge [fol. 77] en de kapitein-militair Jan Hendrik Dies wegens drukke werkzaamheden heeft moeten uitstellen. Wegens de dood van Van Eck, van Samland, zowel als van Dies laat de Hoge Regering deze kwestie verder rusten. Naar aanleiding van de gevraagde uitleg over de oprichting van een geschutgieterij is in de brief van 5 juli 1766 naar Ceylon bevolen hiervan af te zien, daar het nut gezien de hoge kosten gering is. Er zijn slechts enkele kleine mortieren gegoten zijn, waarvan de kwaliteit te Batavia niet valt te bepalen.

MALABAR

Voor de schulden van Travancore en de grote verschillen in de negotieboeken verwijst men naar de generale missive van 20 oktober 1764. [fol.78] Heren XVII hadden een opmerking gemaakt over de toestemming om juwelen en goudwerk te verkopen die door de koning Desinganadu voor f 85.024 aan de Compagnie waren verpand.)

Dat die permissie zo min te ruim en maar alleen gegeven zij op de sustenue dat die goederen, na den Mallabaaren smaak gemaakt, daar ook meerder dan elders zouden halen, als de bediendens er zonder overleg gebruik van gemaakt hebben, wijl die na over en weder schrijvens bij brief van den 18 februarij jongstleden verzoeken, omdat maar op f 21.636,-,- gewaardeert zijn, voormelde kleinodiën herwaarts te mogen zenden. En waartoe wij hen, vermits die taxatie te considerabel met de beleende som verschild, gequalificeert hebben, ingevalle er geen verwagting is dat den Signatter weder het vermogen zal krijgen die panden te kunnen lossen, dat ons niet hopeloos voorkomt nu den Trevancoor op Noorder Mallabaar voor de macht van den Masoerees Aider Alichan schijnt te zullen moeten bukken, waardoor den Signatter, als zig bij de laatste gevoegd hebbende, veel ligt des eerstens overheering zal ontgaan en weder in vorig aanzien geraken. In welk geval de maatschappij van voormelde panden zonder schade zoude te ontlasten zijn, waartoe anders door de algemeene dalende prijs der juweelen geen apparentie is, buiten dat ook de kleinodiën den Signatter meer dan iemand anders waardig zijn.

Fol. 78r-79r.

(Het verschil in de ingeboekte inkoopsprijzen van twee partijen verkocht lood is slechts te wijten aan de ingevoerde belasting van Europese goederen met 25 %, die aan de buitenkantoren in rekening wordt gebracht. Het verschil in de rendementen wordt veroorzaakt door de belasting van een partij van 250.008 lb, die in 1760 naar Malabar is gestuurd, met f 10,- Nederlands geld vergeleken met een partij van 20.000 lb uit 1762 met f 11.178 Indisch geld. De tweede partij is evenwel door Nederland lager in rekening gebracht voor f 9,10,-, wat vermeerderd met 25 % op het genoemde bedrag in Indisch geld uitkomt. Er valt niet te klagen over de verkoopprijs van het Japans staafkoper in 1763/64 en 1764/65. [fol. 80] De winst was respectievelijk 167½ % en 160¾ %. De 720 niquaniassen en 360 Suratse dekens, die niet uit Malabar maar wel degelijk uit Surat waren besteld, zijn door het bestuur naar Batavia gezonden en daar ontvangen. Het bevel van Heren XVII om van de contanten die bij het sluiten van de boeken in kas zijn, ook het aantal bijzondere munten te vermelden zal doorgegeven worden. Volgens de brief van 28 maart 1764 uit Cochin is de opbrengst van de verkoop van rondhout van de bij Goa gestrande Getrouwigheid ontvangen. De brief van 15 april 1766 meldde slechts dat twee van de geborgen ankers waren verkocht, maar de prijs ontbrak. De gevolmachtigde beloofde deze zaak te zullen afhandelen. Men wacht het resultaat af. De schepen worden zo vroeg mogelijk in het seizoen naar Malabar gezonden. [fol. 81] Dit gebeurt niet om de zeerovers te vermijden, omdat die zowel vroeg als laat verschijnen. Op de rede is geen gevaar daar er snel hulp verleend kan worden. De handel is bepalend en daarom worden er dit jaar pas later schepen gestuurd, omdat door de aanvoer met de Walcheren en Kronenburg uit Perzië de pakhuizen vol met suiker zijn, zodat er bij vroege aanvoer geen ruimte voor is. Naar aanleiding van de opmerkingen van Heren XVII over het rapport van raad-ordinaris Jan Schreuder is bij de geheime resoluties van 2, 5 en 9 april 1764 bevestigd dat er te Barssalur [fol. 82] een inlandse gomasto moet zijn. De kosten van f 150 à f 200,- per jaar wegen op tegen de nadelen van een sluiting. Bovendien is duidelijk hoezeer de heerszucht van Travancore door de moedige vorst van Mysore Haydar Ali reeds beperkt werd. Over hem zijn de aparte brieven van de gouverneur van Ceylon Iman Willem Falck van 12 en 19 april, van Pieter Haksteen van 24 februari, noch de geheime brieven uit Cochin van 15 april 1766 niet negatief. Daarnaast verwijst men en naar de geheime resolutie van 21 juli, waaruit blijkt welke besluiten er betreffende deze gelukkige veroveraar en de nawab van Arcadu Mahomet Dilly Chan zijn genomen. [fol. 83] Daar dit geheime besluiten zijn, wordt daarnaar verwezen. Heren XVII neigen ertoe om het voorstel van Jan Schreuder om te Cannanur binnen de huidige wallen een versterkte logie of reduit te bouwen, en daarna al het overige af te breken, over te nemen. Daar er te Batavia geen ingenieurs beschikbaar zijn en de luitenant van de artillerie te Malabar Dirk Zeijnde wel de kennis, maar geen kracht, noch tijd heeft om dit werk alleen te doen, is de gouverneur te Ceylon Iman Willem Falck verzocht om daar zo spoedig mogelijk twee van de bekwaamste ingenieurs naar toe

te sturen. Zij moeten een plan maken voor een versterkte logie of reduit binnen de wallen te Cannanur. [fol. 84] Die moet voldoen aan de geheime resolutie van 2 april 1764. Het bestuur moet die aan hen geven. Het plan moet de kosten van de nieuwe gebouwen en van de afbraak bevatten. Conform de besluiten van 19 en 22 september 1766 moet het bestuur de vestingwerken te Cannanur voorlopig zo laten als ze zijn. Het plan dient men naar Heren XVII te sturen en de Hoge Regering zal er in het belang van de Compagnie een besluit over nemen. Het bestuur zal bevolen worden de opdrachten van verleden jaar over de afbraak van versterkingen te Quilon, Cranganur en Chettuvay nu uit te voeren en op te houden met het uiten van nutteloze en tijd verspillende bezwaren daartegen. [fol. 85] Overeenkomstig de wens van Heren XVII zal Cochin vooralsnog niet worden verlaten maar zullen de vestingwerken aan de zee kant zo goed mogelijk beschermd worden, zeker daar hun toestand in de brief van 15 april 1766 niet ongunstig wordt voorgesteld. De ingenieurs Massenvelt en Jan Fredrik Duntzfeld, die in 1764 naar Cochin werden gezonden, hebben op verre na niet voldaan aan hun opdracht bij geheime resolutie van 5 april 1764 om de toestand van de vestingwerken te Cochin, de situatie op Vypin en wat dies meer zij op te nemen. Duntzfeld is inmiddels wegens zijn gezondheid naar Nederland gepatrieerd. Om duidelijkheid te krijgen moeten aan de twee ingenieurs uit Ceylon en aan Dirk Zeijnde desbetreffende extracten uit genoemde geheime resolutie van 5 april 1764 gegeven worden. [fol. 86] Ze moeten aan alle eisen daarin voldoen en het bestuur dient hun rapporten, tekeningen en berekeningen aan Heren XVII, zowel als aan de Hoge Regering te zenden. Thans worden de rapporten van ingenieur Massenvelt cum suis, wat daarop betrekking heeft en desbetreffende extracten uit de geheime brieven uit Cochin van 9 april 1765 en 15 april 1766 meegezonden. Het is onzeker of de eerstgenoemde stukken al direct uit Malabar naar Nederland zijn gestuurd en of Heren XVII ze heeft afgewacht om zich nader te verklaren over het aanhouden of verlaten van de stad Cochin. Hiermee is deze zaak evenwel nog niet afgehandeld.)

Van de der ministers aanbevolene inkoop van peper marktprijs weinig gekomen zijnde, heeft als een gevolg daarvan den verkoop te Cochim tegens 20 percento suiver avans ook zomin plaatsgevonden, als de herwaarts sending van dien ingekogten korl. Dat anders zonder een expresse aanleg van scheepen zeer wel geschieden kan met de bodems die jaarlijks zo van Ceilon als van Souratta en van de Mallabaar zelve, ditheen retourneeren. Dus dit laatste zoomin een reden uitmaakt, waarom men dien inkoop des mogelijk niet zoude laten geschieden, als het zeggen der ministers bij hun secreet schrijvens van den 15 april jongstleden dat er weinig apparentie was om langs den hen voorgeschreeven weg een naamwaardige quantiteit peper magtig te worden, als zij daartoe maar alle hunne vermogens in het werk stellen. Waartoe wij hen, onder aanschrijving van het nodige tot een klaar begrip onser ordre op dat sujet, zullen aanspooren, dan wel, om ons te overtuygen, dat er gene mercantile middelen op de Mallabaar employabel zijn.

Fol. 86v-87v.

(Daarom is het toegestaan om ten noorden van Cranganur tot aan Cannanur voor een kandijl peper 90 ropia en te Cannanur zelf 100 ropia te betalen, ofwel $5\frac{2}{3}$ en 6 stuiver het pond. Het bestuur zegt dat de peper voor die prijs te Chettuvay te krijgen is. Als Ceylon van de benodigde hoeveelheid is voorzien, mag er geprobeerd worden om te Cochin 10 à 20.000 pond met 20 % winst te verkopen. [fol. 88] Daar is kans op, want in het antwoord van Jan Schreuder op de tegenwerpingen van het bestuur tegen zijn rapport over Malabar wordt aangetoond dat peper voor genoemde prijzen ingekocht met de kosten en winstmarge maar op $118\frac{1}{4}$ ropia het kandijl zal uitkomen. In rustige omstandigheden wordt er te Calicut ten minste 125 ropia voor betaald. Heren XVII vroegen om nadere uitleg naar aanleiding van de geheime resolutie van 9 april 1764, waarin wordt gesteld dat de handel te Cochin, uitgezonderd de invoer van specerijen en Japans staafkoper, voor peper altijd open is geweest. Daarin wordt ook aangegeven wanneer en met welk doel die vrijheid is ingevoerd. Welk voordeel verwacht men daarvan voor de Compagnie en waarom is het niet nadelig voor de afzet van Compagnies goederen. [fol. 89] Met dit besluit werd slechts bedoeld de vrije

handel, uitgezonderd in specerijen, koper, tin en opium, tenzij gekocht van de Comopagnie, voort te zetten. Ze kan niet dan met belemmering van Compagnies eigen handel, afgeschapt worden en bovendien ontvangt de koning zijn inkomsten uit de tollén. Men wilde de handel slechts uitbreiden en door de verkoop van peper die was ingekocht, en een ruimere afzet van handelswaren, de inkomsten daaruit, zowel als de tollén doen stijgen. Er is op gewezen dat op grond van de argumenten van de gouverneur-generaal Gustaaf Willem van Imhoff de particuliere handel te Batavia naar en van de Westerkwartieren bij besluit van 2 april 1742 door Heren XVII was vrijgegeven, maar op 20 december 1753 weer door de Hoge Regering is verboden. Daardoor kan de handel van de Compagnie geen nadeel ondervinden. [fol. 90] Het is ook geen reden om niet jaarlijks vanuit Batavia twee volgeladen schepen naar Malabar te zenden. Verre van nadeel te ondervinden van de particuliere handel die te Cochin wordt gedreven, ofwel volgens genoemd besluit gedreven moet worden, heeft de Compagnie voordeel van de verkoop van de goederen die meestal door inlandse handelaren naar vele plaatsen vervoerd worden. Dit alles is duidelijk te vinden in de nadere toelichting die Jan Schreuder in de vergadering van 19 september 1766 heeft ingediend. Deze wordt meegezonden. Daarin legt hij uit wat hij bedoelde met het voorstel van Cochin een vrije en algemene handelsplaats te maken. Hij toonde de voordelen daarvan aan en waarom hij meende dat dit voor de Compagnie niet nadelig zou zijn. [fol. 91] Daar met deze grotere vrijheid het doel van de Hoge Regering nog niet is bereikt, is ook nagegaan hoe de kooplieden naar Cochin zijn te lokken. Tegen de bezwaren die Heren XVII opwierpen tegen deze voordelige plannen om alle goederen te Cochin in te kopen, waarop bij verschepping naar Batavia en Ceylon 20 à 25 % en bij verkoop ter plaatse ruim 12 à 15 % winst valt te maken, wordt aangevoerd dat vooral het gebrek aan vermogende kooplieden het motief voor het toestaan van handel aan particulieren is geweest. Daar is nog niet veel van gekomen, maar het is niet de bedoeling, zoals het bestuur wel lijkt te menen, om de kleine handel in handen van de Compagnie te krijgen. Men wil slechts de handelaren de mogelijkheid geven hun waren af te zetten zonder van enkele personen afhankelijk te zijn. Men wil juist alle belemmeringen om deze handelaren naar Cochin te lokken, wegnemen. [fol. 92] Alle kooplieden die daarvoor in aanmerking komen, wil men vrijelijk handel laten drijven. Uitgezonderd katoen en enige soorten textiel, moet het bestuur alle artikelen aan inlandse kooplieden overlaten, indien na overleg met het bestuur op Ceylon en in Bengalen duidelijk is dat er geen reël of verondersteld voordeel op te behalen is. De verzameling van alles wat er gedurende 30 jaar over de berekening van de waarde van ropia's en andere munten werd geschreven, is reeds met de najaarsschepen van 1764 aan Heren XVII toegezonden en nu volgt het rapport van Jan Schreuder van 26 september 1766 over de Suratse ropia's [fol. 93] en enige andere munten, dat hij conform de geheime resolutie van 9 april 1764 had beloofd. Schreuder vertrouwt er op dat de voorraden aanmerkelijk zijn verminderd. Bij het sluiten van de boeken over 1764/65 bedroegen ze f 1.075.628,-, wat zelfs minder is dan de berekening voorschrijft. De Hoge Regering zal er op letten dat de heilzame maatregelen doorgevoerd worden.

SURAT

Voor de redenen om in 1762 de logie te Surat te bezetten en het misbruik van de gelden van de Compagnie verwijst men naar de aparte brief van de directeur van eind december 1764 en naar de generale missiven van mei, oktober en december 1765. Daarin staat hoe de Compagnie schadeloos is gesteld. [fol. 94] Surat is niet zo nodig voor afzet van tin, doordat wat uit Palembang en Malakka komt ruimschoots in China kan worden verkocht. De bestelling is dan ook niet uitgevoerd en de voorraad is tot een kleine hoeveelheid verminderd. Overeenkomstig de opdracht van Heren XVII is directeur Christiaan Lodewijk Senff gevraagd om zijn mening over de tinhandel. Van lange peper is niet meer aangenomen dan wat voor Nederland werd besteld, omdat de winst op de buitenkantoren gering is. Het wordt niet meer uit Surat besteld of er heen gezonden, maar het is in de generale missive van 20 oktober 1765 wel duidelijk aangetoond dat anderen het nu naar Europa kunnen vervoeren. [fol. 95]

De prijs van tin valt niet te beheersen. Het is onmogelijk vast te stellen wie er verantwoordelijk voor is dat een kist met ondeugdelijke cochenille, die uit Nederland was ontvangen, naar Surat werd doorgestuurd. In 1763 werd deze vandaar teruggezonden. Heren XVII hadden de bewering dat hij zo uit Nederland moest zijn verzonden, afgewezen. De Hoge Regering kan niet anders beslissen dan in 1763, omdat het nadelig is om een krat met cochenille te openen. Er kan dus niet vastgesteld worden of ze bij aanvoer al vochtig is. De cochenille bleek wel behoorlijk in blik of lood verpakt te zijn, zodat ze niet vochtig kon worden. [fol. 96] Ze moet dus al bij verzending uit Nederland vochtig zijn geweest. De administrateurs in de waterpoort hadden deze krat toevallig wel geopend, maar daar ze geen verstand van cochenille hadden, hebben ze niet gemerkt dat deze zo slecht was, als ze later in Surat bleek te zijn. De Hoge Regering zal het voorschrift van verleden jaar en dit jaar om niet meer textiel dan wat er besteld is aan te nemen, handhaven. Zoals Heren XVII aanvoeren, zijn er inderdaad vele redenen om het uitschot bij de textiel voor Nederland wel voor Indië te accepteren. Maar het is gebleken hoe nadelig het is meer aan te nemen dan er is besteld en ongevraagd uitschot is in Indië niet met winst te verkopen. [fol. 97] Het aannemen van uitschot, of firtij, kan licht kwalijke gevolgen hebben en de verkoop daarvan aan de Compagnie doen toeneemen. Men is blij dat Heren XVII tevreden zijn met de maatregelen tegen invoer van zijden patholen en andere Suratse textiel door de Engelsen en anderen. Hoewel nog niet gebleken is dat dit het geval is, kan de Hoge Regering niet vaststellen waar dit zou gebeuren, omdat die plaatsen onduidelijk zijn.)

Wijl wij, behalven het equitabele dat er in de goede trouw legt opgeslooten, ook door de ondervinding overtuigd zijn hoe de zoozeer benodigde moorsche zeevarende moeten g'animeert worden, en waartoe zeker geen van de minste middelen is het houden der belofte, zo zijn wij ook steeds waakzaam dat de ordres omtrend het terugzenden van de zulke die hun verbonden tijd uytgediend hebben, worden geëxecuteerd, gelijk daarvan onse resolutie van 18 juni des voorleden en 18 julij dezes jaars getuigenisse dragen. Fol. 97v-98r.

(Er wordt streng op gelet dat er geen Engelsen van geboorte op de schepen naar Surat worden geplaatst. Onder herhaling van het besluit van 19 september 1763 is het hoofd van de zeemacht schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh, het hoofd van de militia en de commandeur en opperequipagemeester bevolen geen militairen, of zeevarenden van die natie daarheen te zenden. Overeenkomstig de wens van Heren XVII is het bestuur aanbevolen zo mogelijk het kartel met de Engelsen te vernieuwen. Hoewel de Engelsen veel belang bij het ronselen hebben, is dat wellicht mogelijk nu de onredelijke mr. Thomas Hodges het Engelse gezag heeft overgedragen aan de zeer geprezen William Andrew Price. Bovendien kunnen de bevelen van de Engelse directeuren aan het bestuur in Bengalen ook van invloed zijn op het bestuur te Surat.

KHARG

[fol. 99] Voor de sluiting van Kharg verwijst men naar de generale missive van 20 oktober 1765. Uit her rapport van resident Johannes Wilhelmus Buschman van 1 mei 1766 blijkt dat Kharg met alle bezittingen overrompeld is door de zeerover Mir Mahanna voordat het bevel tot sluiting was ontvangen. Hieronder volgen bijzonderheden.

JAVA'S OOSTKUST

De bezwaren van Heren XVII tegen de toestemming aan de gezagvoerders van schepen om canasters met slechte suiker te weigeren, zijn weggenomen, doordat er bij resolutie van 21 juni 1765 geen suiker meer uit Java's Oostkust wordt aangenomen. In januari 1765 is voor de tweede maal een afschrift van het geheime besluit te Semarang van 23 december 1763 naar Nederland gezonden.

CHERIBON

Betreffende de verwondering van Heren XVII [fol. 100] dat er te Cheribon ijzer verkocht zou worden om minder gewilde goederen en vooral textiel te verkopen, verwijst men naar de generale missive van eind december 1764. Omdat men onder dwang geen handel wil drijven en de afzet van textiel daar niet nodig heeft, is Cheribon van verkoop van ijzer en textiel uitgesloten. Het bevel in de aparte brief van Heren XVII van 21 oktober 1765 aan de gouverneur-generaal om de prijs die de Compagnie voor een pikol koffie moet betalen, zonder nadeel voor de inlander, met een rijksdaalder te verminderen, is bij resolutie van 27 juni 1766 en per brief van die datum aan de resident doorgegeven. Deze belofde in zijn brief van 9 augustus het te zullen uitvoeren.

BANTAM

[fol. 101] Daar het weinig moeite zal kosten de Javaan te weerhouden van de om-slachtige en voor hem weinig voordelige verwerving van peper, is er geen gevaar dat de Compagnie daarmee overspoeld zal worden en die niet meer kan verkopen. Hoewel alles gericht blijft op het verkrijgen van dat gewilde product, is het te vrezen dat in dit schrale jaar te weinig wordt verworven, daar er tot nu toe niet meer dan ongeveer 1.327.125 lb is binnengekomen en er niet meer valt te verwachten. De verwerving in dit jaar zal vrij veel met die in de vorige twee verschillen.

BATAVIA

Men ziet de uitvoering van de belofte zoveel mogelijk scheepstimmerlieden te sturen met verlangen tegemoet. Op de verbazing van Heren XVII dat zulke ambachtslieden in Indië niet zijn te krijgen, terwijl er toch zoveel schepen worden gebouwd, [fol. 102] antwoordt men dat schepen die enigszins met de Nederlandse makelij overeenkomen in Surat, Siam, Pegu en andere plaatsen in die streek gebouwd worden. De werklieden willen niet verhuizen, omdat ze daar werk vinden.)

Buiten dat het ook gantsch niet profitabel uitkomt om bij gebrek van betere inlanders te moeten gebruiken, als ruim zoveel dan een Europeër kostende, gelijk consteerd met twaalf op de propositie van den E. schout bij nagt Houtingh en in gevolge onze resolutie van den 3 juni in huur genomene Chineesen, die ider 'sdaags de Comp^e wel komen te staan op 1 rds. 'sdaags. Ofschoon men hier nog in dezelve omstandigheeden verseed als die ons in 1763 verhinderden de retoursscheepen met het swaarste volk te bemannen, hebben wij echter, ter beantwoord aan U Wel Edele Hoogachtbare verwagting, het hoofd over 's Compagnies zeemagt, nevens den commandeur en opper-equipagiemeester, de executie dezer ordre aanbevolen om, wanneer er de gelegentheyd zig eens (zoo gehoopt wordt) toe mogte komen op te doen, daaraan na mogelijkheid te beantwoorden.

Fol. 102r-v.

([fol. 103] Daar, zoals Heren XVII al opmerkten, de bindrottings rond de theekisten die op vracht naar Nederland gaan, problemen bij het opbergen in het ruim geven, is bevolen die weg te laten. Dat zou allang zijn gebeurd, indien de verzenders niet op deze versteviging van de kisten hadden gestaan. Men is verbaasd over de bedenkingen van Heren XVII tegen de sinds 1762 gunstige afzet van koperen duiten en penningen, in het bijzonder op Java's Oostkust. Daardoor zijn de daar, te Batavia en elders ongebruikt liggende voorraden in omloop gebracht en dat moet blijvend bevorderd worden. Deze weinig gezochte munten hebben zo hun vorige waarde weer gekregen. [fol. 104] Uit de brieven zal duidelijk zijn gebleken dat de vraag er naar in belang van de Compagnie is bevorderd. Men wilde niet wachten op de aanvoer uit Nederland, maar van de gunstige gelegenheid gebruik maken, kortom het ijzer smeden als het heet is. Daar Heren XVII echter willen weten waar deze aanzienlijke afzet aan te danken is, bericht men dat raad ordinaris Willem Hendrik van Ossenberg, die verleden jaar het bestuur op Java's Oostkust heeft overgedragen, deze gunstige verandering heeft doorgevoerd)

--- hebbende niet alleen het geluk gehad dat, nadat de ginter bevorens roulleerende

pitjes (een geldspecie van thin en lood gemaakt) meer en meer in discredit geraakten en op Zijn Edele propositie door ons zeer gaarn qualificatie gegeven was om de pacht dier schadelijke munt af te schaffen, de duiten eerst aan de stranden (den Oosthoek en Madure uitgezondert) begonnen te rouleeren, maar ook dat op welmelde Zijn Edele instantie bij de beide Javasche vorsten eerstgenoemde specie wierd afgezet en, zowel in 's keyzers als sultans gebied, laastgemelde munt sedert ook gangbaar en zelfs zeer gewild geworden is. Waartoe ook teffens veel gecontribueert heeft de bevorens biljoen verklaring en daarop gevolgde inwisseling van het daar in menigte gerouleert hebbende oud-payement en dat men geen genoegzame quantiteit nieuwe, hetzij schellingen of dubbelde stuivers, in dies steede konde fourneeren. Buiten dat die beide munten ook gantsch niet getrocken waren, of nog zijn, blijktens Samarangsche missive van den 10 september jongstleden om de menigte falsiteiten die met dezelve zoo door besnoeying als anderzints gepleegd word, waardoor den inlander, daarvan adwers gemaakt en vrij meer op de duiten, als aan 't een zo min als aan het ander onderworpen zijnde, gesteld is.

Fol. 104v-105v.

(Om te zorgen dat de pitjes niet weer in omloop kwamen, kon men slechts tot die koperen munten zijn toevlucht nemen. [fol. 106] Aan de vraag naar kleine munt moest men wel voldoen en de voorraad te Semarang van f 168.000,-, zowel als f 549.519 aan duiten en penningen die daar sinds december 1761 tot heden naartoe zijn gezonden, zijn aan de man gebracht. Dit is niet slecht, daar op de uitgegeven f 717.519 naar de Europese prijs de helft winst is gemaakt, namelijk f 358.759. Dit zou niet zijn gebeurd als de pitjes en het oude payment nog in omloop waren. Daarbij is de twee à drie ton die Java's Oostkust nog nodig heeft, niet meegerekend. Het bestuur vraagt voortdurend om duiten, omdat volgens zijn brief van 22 juli 1766 de vraag naar duiten dagelijks groter wordt. [fol. 107] Omdat ondanks scherp toezicht de gewone man voor een gekartelde dukaton maar 65 stuivers kan krijgen, dringt men aan om de bestelling uit Nederland geheel uit te voeren. Dat doet men des te geruster daar de aanvoer naar Java's Oostkust niet het gevolg zal hebben dat het te Batavia heeft gehad, daar de duiten een andere munt vervangen en dit gebied zo uitgestrekt is dat het veel van dat kleine geld voor dagelijks gebruik nodig heeft. Anders dan Heren XVII schijnen te menen was het niet de opstand van militairen, maar het belang van de Compagnie [fol. 108] dat tot de uitvoering van de bestelling van duiten heeft geleid. Die opstand wordt slechts genoemd om het tekort aan klein geld aan te geven. Willem Hendrik van Ossenberg bezocht toen net de vorstenhoven en de officieren onderdrukten de muiterij. Zoals bericht zijn oproerkraaiers voorbeeldig gestraft. Zulke opstandjes komen ook op andere kantoren voor en zijn dan lang zo goed niet opgevangen. Er kan niet uit geconcludeerd worden dat de militaire discipline op Java's Oostkust is vervalten, maar wel dat Van Ossenberg steeds als een goed krijgsman tucht en orde heeft gehandhaafd. De Hoge Regering let daarop goed. [fol. 109] Om er, zoals verzocht, achter te komen waardoor de voorraden van levensmiddelen en dranken in Indië de laatste jaren aanzienlijk zijn gegroeid, is de boekhouder-generaal om een schriftelijk rapport gevraagd. Er zullen slechts in bijzondere gevallen leraren aangesteld worden boven het vastgestelde aantal. Evenals Heren XVII heeft de Hoge Regering slordigheid, nalatigheid en slecht bestuur van verschillende soorten handelsgoederen in de pakhuizen, vooral met textiel, waargenomen. Zo zijn 767 pakken meer dan eens tevergeefs geveild, 114.614 lb lange peper, evenals manufactures en andere goederen, zijn bedorven. Er zijn vele andere voorbeelden van wanorde. Voor de textiel in het algemeen en de genoemde 767 pakken verwijst men [fol. 110] naar de generale missive van eind december 1764. Daaruit blijkt dat er niet van slordigheid, nalatigheid of slecht bestuur sprake is, maar dat er onvermijdelijk veel tijd verstrijkt tussen de bestelling van textiel en de leverantie. Door tussentijdse veranderingen kan de textiel dan niet meer verkocht worden. Uit het bijgevoegde bericht van de opperkooplieden van het kasteel blijkt dat er alles aan gedaan is schade te voorkomen. Van 555 pakken Coromandelse, 17 pakken Bengaalse en 195 pakken Suratse textiel, die alle van goede kwaliteit waren, zijn er 129 pakken van de eerste soort naar Neder-

land verzonden. Van de hele partij zijn 323 pakken met 20¼ % [fol. 111] winst en 14 pakken onvermijdelijk met 34 % verlies verkocht. Op bestelling zijn er 208 pakken naar de buitenkantoren verzonden en 16 pakken dienden voor eigen gebruik. Eind september 1766 waren er dus nog 77 pakken in voorraad. De Hoge Regering let op de belangen van de Compagnie en straft in alle billijkheid voor verzuim, slecht beleid en andere verwijtbare handelingen. Zo is de schade op de lange peper, de manufacturen en dies meer vergoed. Uit de brieven van oktober en december 1764 blijkt dat, voor zover er verlies of te weinig winst op textiel werd gemaakt, dit niet is veroorzaakt door slechte kwaliteit, of dat ze te hoog in rekening was gebracht. Heren XVII zagen geen redenen waarom schout-bij-nacht Nicolaas Houtingh, die een officiële opdracht heeft, geen [fol. 112] derde uit de inkomsten van de commandeur zou kunnen genieten, wanneer hij al de toegestane onkosten en emolumenten ontvangt.)

Meenen wij nogtans dat onse besluiten daartoe op goede gronden genomen zijn en ons tot onse deputatie ook effect dienen te sorteerden, wijl het naar onze sustenue niet meer dan billijk is dat den commandeur zijne, voordat het hoofd van 's Compagnies zee-magt hier te lande kwam, genoten hebbende voordeelen ook bij zijn absentie onverdeelt geniet, mits de verantwoording die op den eersten bij het afzijn van den laatsten alleen rust, buiten het meerder werk en de beslommering waarin dan geraakt, temeer, omdat dit ook niet gestrekt heeft in prejuditie van den heer Houting, als die voor zijne extraordinaire diensten ook naar billijkheid een extra douceur genoten heeft. Echter zouden wij op het teffens door U Wel Edele Hoogachtbare g' avanceerde dat, wijl gemelte douceur gestrekt heeft tot beswaar van de Comp^e, liefst zouden zien dat men de nodige schikking maakte om de Maatschappij, immers voor zooverre het voormelte ⅓ bedroeg, daarvan te ontheffen, niet gemanqueert hebben aan de begeerte U Wel Edele Hoogachtbare in dezen te voldoen.

Fol. 112r-113r.

(Maar de heren Reynier de Klerk en Michiel Romp, die als gemachtigden van de toenmalige en nu gerepatrieerde commandeur Hendrik Booms optreden, toonden in een rekening courant van 22 juli 1766 aan dat zij geen geld van hem in hun bezit hebben om een derde van diens salaris tijdens de afwezigheid van Nicolaas Houtingh, namelijk rsd 600, te restitueren. Booms borgen stonden alleen garant voor de gelden onder zijn beheer. Men moest dus wel blijven bij het besluit van 8 juni 1762 om hem alleen de genoemde emolumenten en voordelen te laten behouden. Bovendien was dit besluit genomen voordat Houting werkelijk was uitgezonden. De eed die de scheepsleiding over de schepen uit Nederland moet afleggen ter verantwoording van de meegegeven 200 Spaanse realen, wordt, zoals Heren XVII veronderstellen, slechts in buitengewone gevallen gevraagd. [fol. 114] Heren XVII zijn terecht verontrust over de zwakte van het garnizoen te Batavia en in alle vestigingen in de Oost. Daarom is men bedroefd dat het gebrek aan volk Heren XVII heeft verhinderd daartegen maatregelen te nemen. In de brief van 21 oktober 1765 is bericht dat men van plan was zoveel mogelijk manschappen te zenden. De Hoge Regering hoopt vurig dat deze belofte beter wordt uitgevoerd dan voorheen. Daarom is ook bevolen om, nu er op Ceylon vrede is, aan de Kaap de Goede Hoop geen militairen meer voor dat gouvernement van de schepen te halen. Alles heeft nog niet veel effect gehad. Met de 20 schepen die tussen begin januari 1766 en midden oktober [fol. 115] uit Nederland te Batavia aankwamen, zijn gemiddeld per schip 61, of in totaal 1223 militairen, gearriveerd. Daaronder waren 275 zieken, van wie ten minste een derde is overleden. In bovengenoemde periode zijn er in de hospitalen te Batavia 634 soldaten overleden. Zo zijn er van de gestuurde militairen 589 overgebleven, van wie er 434 naar diverse kantoren zijn gezonden. De vraag van de kantoren in de Oosterkwartieren kon op verre na niet gehonoreerd worden, noch kon men het garnizoen te Batavia voltallig maken. Men moet weer krachtig aandringen op het zenden van extra troepen, want zo kan het niet verder gaan. Naar aanleiding van de tevredenheid van Heren XVII over de uitbreiding van het korps van artilleristen meldt men dat de kundige en ijverige majoor Claudius Antoni van Luepken deze militairen goed heeft getraind en hun discipline heeft verbeterd.

[fol. 116] De artilleristen toonden verleden jaar aan de gouverneur-generaal hun ervaring in de exercitie. Uit de brieven naar de kantoren waar men in textiel handelt, blijkt dat er streng op gelet wordt dat het monopolie daarin gehandhaafd blijft. De resolutie van 17 juli 1765 bewijst dat er alles aan wordt gedaan om particulieren te weren uit de aanvoer te Batavia van textiel uit de Westerkwartieren. Men wil die geheel voor de Compagnie houden. In de resoluties van 21 januari en 13 mei 1766 zijn doeltreffende maatregelen genomen, opdat degenen die de voorschriften verkeerd hadden uitgelegd, ze stipt naleven. De Hoge Regering ontkent [fol. 117] dat ze de officieren van justitie zou belemmeren in het uitoefenen van hun ambtsplicht. Justitie is geen zaak van de regering. De rechtsgang is beslist niet door politieke besluiten tegengehouden. Om de besprekingen niet te belemmeren in het geval dat de Bataviase negotieboeken later zijn ontvangen, is op verzoek van Heren XVII aan de opperkooplieden van het kasteel opgedragen ze bij eerste gelegenheid voor verzending naar Nederland gereed te hebben. Er zullen ook afschriften in tweevoud van de administratie van textiel in de pakhuizen meegezonden worden. De overige gevraagde stukken [fol. 118] zijn te omvangrijk en het maken van afschriften zou het schrijfwerk aanmerkelijk doen toenemen. Zoals Heren XVII wensten is vanaf begin september 1766 in de negotieboeken vermeld welke soorten textiel naar Nederland werden gezonden en welke voor Indië waren bedoeld. Ze keurden ook goed dat alleen de Compagnie in staartpeper zal handelen, maar vonden het vreemd dat een argument daarvoor de aanzienlijke winsten bij verkoop te Surat waren, terwijl niet bleek dat er sinds enige jaren daarheen staartpeper was verzonden. In 1753/54 is daar evenwel tegen f 61,5 $\frac{1}{3}$ de 100 lb, of met 498 $\frac{1}{4}$ % winst, verkocht en in 1763 ging er 24.000 pond naar Surat, die 42 % winst opleverde. Op 24 mei 1763 moest men besluiten voor een reaal fijn goud [fol. 119] rsd 19 $\frac{1}{2}$ te betalen, maar in oktober 1763 en in de brief van 8 mei 1764 berichtte men dat er weer rsd 19 voor werd gegeven. Zo is in 1762/63 ruim 802 mark goud voor de eerste en in 1763/64 ruim 795 mark voor de tweede prijs gekocht. Zo nodig zal men gebruik maken van de toestemming van Heren XVII om vreemdelingen die zich net zo onbetamelijk gedragen als de commanderende officier van het Engelse oorlogsschip *The Panther*, Amnesly Browne, uitsluitend te helpen met water en brandhout. Daar de Compagnie ze zeer nodig heeft, zullen essayeurs slechts bij uiterste noodzaak met andere taken belast worden. Heren XVII maakten er een opmerking over dat in de brief van 3 februari 1764 naar Banda opperkoopman Gerrit Aansorg [fol. 120] tot hoofdadministrateur werd aangesteld terwijl hij daarvoor de bekwaamheid miste. Zij deden dat ook over de terugzending van de gewezen negotie-overdrager Carolus Joostensz, die door gouverneur Jacob Pelters was ontslagen en naar Batavia gestuurd. De Hoge Regering voert aan dat Aansorg naar Banda was gezonden zonder dat zijn onbekwaamheid bekend was en dat hij geheel niet aan de verwachtingen had voldaan. In het algemeen stelt men slechts dienaren aan van wie de bekwaamheid is bewezen, of van wie men verwacht dat ze die zullen verwerven. Maar die zijn niet altijd beschikbaar juist nu Heren XVII hebben bevolen dat er scherp op bekwaamheid moet worden gelet. [fol. 121] Wat Joostensz betreft, hij is weer als boekhouder in dienst genomen maar naar Makassar, en niet naar Banda, gezonden. Voor zover bekend vervult hij zijn taak daar naar genoegen. De gouverneur-generaal is dankbaar dat Heren XVII zijn overwegingen voor vermindering van de zware kosten te Batavia, Java's Oostkust, Cheribon en Bantam hebben goedgekeurd. Dit spoort hem aan om de belangen van de Compagnie ijverig te blijven behartigen. Het bevel van de gouverneur-generaal om bij een vacature de posten van brigadier, kolonel etc. onvervuld te laten zal worden uitgevoerd. [fol. 122] Er zullen slechts als hoofd van de militia een luitenant-kolonel en een majoor aanblijven. Op het ogenblik zijn er als hoofd een kolonel en naast hem een titulair kolonel, een titulair luitenant-kolonel en twee majoors titulair. Behalve de zaken die Heren XVII voor henzelf reserveerden, is op 18 juli 1766 besloten het rapport van de gouverneur-generaal onder de leden van de Hoge Regering te laten rondgaan en daarna de voorstellen te behandelen. De zaken waarvoor geen twee derde meerderheid is te verkrijgen, zal men aan Heren XVII voorleggen. Deze maakten vele malen, in het bijzonder de laatste jaren en in 1761/62, op-

merkingen over de vergroting van het Indische kapitaal. [fol. 123] Ze verwachten dat voor het behoud van de Compagnie)

---zodanige schikking zullen maken dat den Nederlandsen staat zooveel mogelijk worde ontheft en bevrijd van een last, die bij aanhoudentheid tot haare ruine zoude strecken. Hebben wij, om in dezen met de vereischte klaarheid te kunnen disponeeren, schoon men behoudens den eerbied voor hoogsderzelver remarques hier steeds het mogelijke beoelt en betragt om door vermeerdering der retouren (waarvan de twee jongste jaren de levendigste blijken dragen) besnoeying der lasten, vermindering der restantes en accre-seering der winsten den Indischen staat te verminderen, den visitateur en boekhouder-generaal gedemandeert en opgedragen om hunne consideratiën, gesterkt met bewijzen over dit sujet, aan ons te suppediteeren, vooral nopens de schikking die nog zoude kunnen gemaakt worden, ter beantwoording aan U Wel Edele Hoogachtbare oogmerk.

Fol. 123r-v.

(De visitateur-generaal en de boekhouder-generaal kregen extracten van alle relevante passages in de brieven van Heren XVII en van alles wat daarop door de Hoge Regering werd geantwoord of daarover werd besloten. [fol. 124] De besluiten die zij hierover namen, zal men naar Nederland doorgeven. Door toezending van een extract uit de brief uit Nederland van 4 oktober 1765 zal men de diverse kantoren aansporen om de negotieboeken tijdig gereed te hebben en naar Batavia te sturen. De boeten op nalatigheid zullen zonder consideratie opgelegd worden. Zoals Heren XVII wensten zal de boekhouder-generaal ten eerste worden opgedragen bij de generale Indische staatrekening een lijst met openstaande rekeningen te voegen onder vermelding van hun aard en de veranderingen met het voorafgaande jaar. Ten tweede zal hij bij iedere hoofdpост moeten aangeven welke veranderingen er waren. [fol. 125] Zo kan men die in één oogopslag zien. Hetzelfde is aan de boekhouders op de buitenkantoren bevolen. Ook de negotieboekhouder te Batavia moet deze informatie jaarlijks in tweevoud met de Bataviase staatrekening naar Nederland meesturen samen met een opgave van de schulden te Batavia. Op voorstel van deze negotieboekhouder is op 29 augustus 1766 besloten dat hij niet in één bedrag zal noteren hoeveel winst of verlies het hoofdkantoor op partijen uit het voorafgaande jaar heeft gemaakt, maar alle winst en verlies, uitgaven en onkosten gespecificeerd zal vermelden. [fol. 126] In de staatrekening van Batavia zal hij slechts vermelden wat er dat jaar mee gebeurde. Daar het aangeven van veranderingen in de hoofdpостen slechts betrekking heeft op de generale staatrekening, zal de negotieboekhouder kunnen volstaan met het overleggen in tweevoud van het rapport dat hij bij het sluiten van de boeken aan de Hoge Regering aanbiedt. Onder de titel Specificatie der Debet en Credit lopende Reekeningen zal dit rapport de crediteuren en debiteuren vermelden en de oorsprong van deze posten. De directeur-generaal zal desgewenst de Bataviase staatrekening mogen verbeteren of nader verklaren. Voor de controle van de credit en debet rekeningen van de Bataviase negotieboeken verwijst men naar de reeds toegezonden resolutie van 5 november 1765. [fol. 127] Op de vraag van Heren XVII naar memories van schulden op de buitenkantoren is het bevel die te zenden vernieuwd. Voor zover die via Batavia gaan zullen ze behoorlijk worden doorgezonden. Ceylon en Bengalen zenden die direct, Coromandel, Surat en Malabar via Ceylon. Uit de laatste drie kantoren gaan er kopieën naar Batavia. De Hoge Regering zal geen suiker en arak weigeren aan officieren van vreemde schepen, maar levering zal niet tegen zo een lage prijs geschieden dat ze deze producten elders voordelig kunnen afzetten. Dat betreft vooral de arak in Europa. Dit is nadelig voor de Compagnie. [fol. 128] Men hoopt wel dat de resoluties van 20 en 24 juni 1766 betreffende de vrije koopman Abrahams worden goedgekeurd. De wens van Heren XVII om vreemdelingen waar men geen voordeel van heeft, niet tot de burgerij toe te laten of in dienst te nemen zal vervuld worden. Men zal ze zo snel mogelijk laten vertrekken. In antwoord op de brief uit Nederland van 4 oktober 1765 meldt men dat een partij Bandjarmasinse peper die bedorven was, aan de Chinezen is verkocht op voorwaarde dat ze niet naar Kanton wordt verhandeld. Ze ging naar Amoy, vanwaar ze wegens de handelsgebruiken niet naar

Kanton gaat. Nu gaat men over tot de beantwoording van de brief van 21 oktober 1765. [fol. 129] Op de herhaalde opdracht van Heren XVII zal zo mogelijk steeds de helft van de retouren voor de kamer Amsterdam zijn. Zoals werd bevolen zal er in 1767 boven dit quotum nog 300.000 lb peper en 100.000 lb koffiebonen naar Amsterdam gaan. De voorraad aan koffiebonen uit 1765 zal niet genoeg zijn. Die gaat met het naschip de Vrouwe Elisabeth Dorothea mee, dat volgens besluit van 10 juni voor Enkhuizen was bedoeld maar nu aan de kamer Amsterdam is geconsigneerd. De vijf schepen uit Bengalen zullen het tekort op het aandeel voor het Noorderkwartier wegwerken, terwijl de inkoopwaarde van de lading van de Vrouwe Elisabeth Dorothea gering is. [fol. 130] Men zal proberen zoveel schepen voor de kamer Amsterdam te gebruiken als het aandeel van die kamer in de retouren vereist, en verder vooral naar de kamers te zenden die achterstaan op hun aandeel. Het eerste is wegens gebrek aan schepen niet steeds uitvoerbaar. Het tweede wordt ook vaak belemmerd.)

Omdat niet alleen de kamers van de Maas en 't Noorderkwartier geen schip of scheepen van Ceilon krijgen, maar ook de directe Chinasche vaart, het min of meer vertrekken van retourbodems uit de Ganges, het verongelucken van scheepen enz. grote en onvoorziene veranderingen in de liquidatiën kunnen tewegebrengen, die wel alles van de oplettendheid vorderen, doch echter zodra niet te redresseeren zijn als exteeren. Behalven dat de verzameling van diverse articulen hier ter hoofdplaats ook aan veele lotgevallen onderworpen is, welke veeltijds ten uittersten bezwaarlijk ja ondoenlijk maken om te handelen, zooals men wel anders wilde. Terwijl inzonderheid onoverkomelijkst is om ten aanzien van de peper de juiste verdeling te maken, zal het een of ander schip niet wanladen vertrekken, wijl dezen korl, nadat de scheepen van 't overige cargasoen reeds voorzien zijn, in de respectieve bodems gestort word.

Fol. 130v-131r.

(Men is zeer verwonderd dat commandeur Hendrik Booms in Nederland een rapport heeft ingediend over de toestand van de Tulpenburg dat geheel afwijkt van de verklaring die hij, samen met andere zee en scheepsbouwdeskundigen, in 1763 na aankomst van dit schip te Batavia heeft afgelegd. Tot zijn eigen nadeel lijkt hij de aanzienlijke defecten die nu aan de Tulpenburg zijn geconstateerd, niet aan de baas van Compagnies timmerwerf te Middelburg te willen wijten. [fol. 132] Daarmee suggereert Booms dat de scheepsbouwdeskundigen bij de inspectie te Batavia onzorgvuldig tewerk zijn gegaan. Hij wil zo voorkomen de baas van de timmerwerf te Middelburg te beschuldigen. Bij inspectie van de Tulpenburg voor de terugreis naar Nederland via Ceylon constateerden commissarissen zulke ernstige gebreken dat is besloten dit schip niet te laten vertrekken. Hieruit blijkt dat die niet reeds na de uitreis ontdekt konden worden en zeker niet toen al veroorzaakt zijn. [fol. 133] Het inspectierapport van juli 1763 wordt nogmaals aan Heren XVII toegestuurd. Ze zullen het met de Hoge Regering eens zijn dat het onmogelijk is dat in minder dan een jaar 30 balken, 16 steunen en 24 knieën zo zijn verrot dat de bouten in de steunen en op andere plaatsen zo los zaten, dat ze er met de hand waren uit te halen. Uit zorg voor de Compagnie is dan ook op 18 oktober 1763 geschreven dat het zeker niet overdreven is te stellen, dat er bij de uitrusting van de Tulpenburg niet de nodige zorg en nauwkeurigheid is betracht. De Hoge Regering meent dit nog steeds en laat de beoordeling daarvan aan Heren XVII over. Eveneens vertrouwt men op de beroemde billijkheid van Heren XVII voor een oordeel over de gebreken [fol. 134] aan de Vrouwe Petronella van de kamer Enkhuizen. Er is reden voor achterdocht. Uit de meegezonden resolutie van 8 juli 1766 en het rapport van gecommiteerden blijkt dat bij inspectie)

--- het grootste gedeelte der planken agter in het breeken van de boeg van de hek-balk tot het derde wurp principaal aan bakboordzijde ten eenemaal vervuurt en vergaan waren, dat het eerste, tweede en derde wurp van 't dek mede verrot, de steenen in zijn binnenspanning ten eenemaal aangestoken en insgelijks verrot en vergaan was. Invoegen er tot reparatie van het een en ander, buiten de gebreken die nog konden ontdekt worden, ses weken vereischt en wij genootsaakt wierden dat schip van zijne geprojecteerde reize

over Bengale na Nederland te excuseeren.

Fol. 134r-v.

(Men wil de dienaren in Nederland niet onterecht verdenken, maar de gebreken worden wel gemeld, opdat ze onderzocht worden. [fol. 135] Dan kan men de nodige maatregelen nemen. Het komt de Hoge Regering voor dat, als in Nederland de spijkerhuid er op de plaatsen waar het meeste bederf voorkomt, dus tussen wind en water, was verwijderd, de gebreken, die te omvangrijk zijn om op de uitreis te ontstaan, zeker ontdekt zouden zijn. Bij de Vrouwe Petronella, die pas vier jaar oud is, zou geen rot zijn opgetreden, als de vergane delen niet uit groen hout waren gemaakt. Het is de vraag of er van de opstellers van rapporten meer geëist kan worden dan het afleggen van de eed. Wellicht moet er eerbied ingeboezemd worden. [fol. 136] Als dienaren niet door goede gevoelens geleid worden, springen ze snel uit de band. De Opium Sociëteit bedankt voor de verlenging van het octrooi voor vijf jaar van begin september 1767 tot eind augustus 1772. Men zal deze tak van handel nauwlettend blijven volgen en de voor- en nadelen die zich kunnen voordoen, evenredig tussen de Compagnie en de aandeelhouders verdelen. Dit blijkt uit de veranderingen in de verkoopprijs bij de resoluties van 31 maart 1763, 13 mei en 17 juni 1766. Overeenkomstig de wens van Heren XVII dat er jaarlijks vijf schepen via Bengalen naar Nederland teruggaan, en [fol. 137] gezien de gunstige omstandigheden daar, is daartoe op 27 juni 1766 besloten. In de geheime resolutie van 10 juni en de gewone van 13 en 24 juni, 8, 11 en 21 juli 1766 zijn maatregelen vastgelegd om Bengalen van de vereiste contanten te voorzien. Men verwijst verder naar de brieven die dit jaar daarheen zijn verzonden. Om te voorkomen dat dienaren, vooral zeevarenden, misbruik maken van de toestemming om textiel mee te nemen, en in het bijzonder dat er onder de goederen van particulieren geen soorten zijn die de Compagnie tevergeefs heeft besteld, zijn conform de resolutie van 21 juni 1766 de besturen op Coromandel, Ceylon en te Bengalen de desbetreffende passages uit de brief 21 oktober 1765 toegestuurd. Zij moeten die uitvoeren. [fol. 138] Overeenkomstig de wens van Heren XVII is het bestuur te Hooghly bevolen dat de kofficiëren voortaan slechts bonte textiel mogen meenemen die uit de magazijnen van de Compagnie komt. Tevens zijn er instructies voor al of niet contante betaling gegeven. De carga's te Kanton in China werd bericht dat Nankings linnen uitsluitend door de Compagnie naar Nederland mag worden verhandeld. Smokkelwaar moet men in beslag nemen. De gecommitteerden die toegestane bagage te Batavia brandmerken, moeten dit de repatriërenden meedelen. Aan de waterfiscaal te Batavia, zowel als aan die te Bengalen en op Ceylon, is met een afschrift uit de brief van 21 oktober 1765 een lijst gestuurd van de goederen die matrozen, onderscheepstimmerlieden, onderzeilmakers, opper- en onderkuipers in kleine hoeveelheden in hun kist uit Nederland mogen meenemen. [fol. 139] Alle opdrachten van Heren XVII over patiënten in de hospitalen zijn aan het opperhoofd van het generale soldijkantoor doorgegeven. In een circulaire zijn de bevelen bekendgemaakt betreffende personen die niet voorkomen op de generale monsterrol, of niet aanwezig zijn. De in 1764 gerepatriëerde directeur-generaal Librecht Hooreman had bij Heren XVII een rekest ingediend om ontslagen te worden van een vergoeding voor schade op een partij lange peper. In verband met het commentaar dat van de Hoge Regering daarop was gevraagd, zendt men, om de juistheid van die vergoeding aan te tonen, alle desbetreffende stukken. [fol. 140] Ze zijn in een aparte bundel bijgevoegd. Tevens zijn extracten uit de resoluties van 25 januari en 17 maart 1732 toegevoegd. Hooreman beroept zich daarop in een andere zaak ten onrechte. Hoewel Heren XVII tevreden zijn over het vroeger gevoerde beleid, verklaart de Hoge Regering vrijmoedig, zowel als eerbiedig, dat het duidelijk moet zijn dat de belangen van de Compagnie steeds trouw behartigd worden en dat afwijkingen gestraft worden. Niemand hoeft zich de slechte gedachten over de resolutie van 1732 persoonlijk aan te trekken, maar Hooreman beroept zich geheel onjuist daarop. Het is, net als met de recente kwestie, geheel anders. [fol. 141] Volgens de Bataviase negotieboeken van eind augustus 1731 was er te Batavia wel een voorraad van 28.770½ lb lange peper, maar in 1732 is daarvan slechts 6157½ lb met een verlies van f 371,11,- te Batavia

verkocht en 12.613 lb naar Coromandel gezonden en daar voor de inkoopsprijs en dus zonder verlies verkocht. Per eind augustus 1732 was er na de toegestane afschrijving slechts een voorraad van 8818 lb. Hieruit blijkt dat er van slordigheid geen sprake is en dat de Compagnie voor schade werd behoed. Daar Heren XVII Hooreman de vrijheid geven om bezwaar tegen belastingen te maken waar en wanneer hij dat wenst, zal de Hoge Regering van haar kant iedere actie afwijzen. Repatriërende commandeurs krijgen slechts een premie van f 2000,-. [fol. 142] Ze moeten dan de facto als schipper gefungeerd hebben. De klachten van Gerunemi Chitty over ernstige mishandeling door Christiaan van Teylingen waren reeds door Pieter Haksteen in zijn aparte brief van 17 augustus 1765 gerapporteerd en door die inlander in een rekest uit Nagapattinam naar voren gebracht. Daarover kon wegens de vlucht van Van Teylingen toen nog geen besluit genomen worden.)

Hoe nauwkeurig wij ons ook conform U Wel Edele Hoog Achtb. intentie geïnquireerd hebben of het waar zij dat in Indiën bij aankomst van gemeene militairen zekere penningen van hen worden afgevordert om daaruit quasie te vinden de onkosten hunner begravenis, hebben wij echter geen het minste spoor kunnen ontdekken dat een zoo oneigen als onbillijke zaak nimmer te dezer hoofdplaats zoude zijn gepractiseerd. Zijnde het apparent dat de soldaten in dit denkbeeld zullen gekomen wezen door hetgeene hen van de zoogenaamde barse goede maanden door de respectie hoofden der Compagnie voor de monteering word gekort. En na de buitencomptoiren, of wel daar een dus ongepermitteerd middel mogte in gebruik zijn, om den gemenen man begravenis ongelden bij voorraad te doen betalen, schoon der militairen reekeningen na overlijden daarmede altoos bezwaard worden, circulair kennisse en last gegeven dat vertrouwd word zulke indirecte handelingen zullen nagelaten en door de respectie ministers en bediendens alle attentie en toezicht gehouden worden tegen die zulx mogten doen of zoeken te ondernemen, ten fine het niet geschiede.

Fol. 142v-143r.

(Het oude bevel dat er genoeg op de soldijrekening van de gewone soldaat moet blijven staan om een begravenis in Indië te betalen blijft van kracht. De directeur-generaal Jeremias van Riemsdijk dankt hartelijk voor de bevestiging in die functie en de ordinaris en extra-ordinaris raden Nicolaas Harting en Johannes Vos voor hetzelfde in hun functies. [fol. 144] Ze zullen de belangen van de Compagnie trouw blijven behartigen. Daar er genoeg leden in Batavia zijn is bij resolutie van 26 juni 1766 als gebruikelijk besloten dat Johannes Vos als gouverneur op Java's Oostkust aanblijft. De oud-president van de Raad van Justitie Reinier Stapel en de vroegere gouverneur op Ambon Gerardus Cluysenaar danken voor het behoud of hervatting van hun gagie, en de eerste ook voor die van zijn emolumenten. De Hoge Regering dankt voor de goedkeuring van de voorlopige bevorderingen. Die zijn bij resolutie van 24 juni 1766 geëffectueerd. [fol. 145] Jacob Bikkers Bakker werd in de residentie Bima benoemd daar onderkoopman Anthony Ravensberg, die al 32 jaar in dienst is, wegens ouderdom die functie niet meer kan vervullen. Bakker kent dat gebied goed en voldoet overigens aan alle vereisten. Er zullen, zolang er onderkooplieden beschikbaar zijn, geen boekhouders, assistenten of dienaren met een lagere rang tot onderkoopman benoemd worden. Dit is op 30 juni 1766 in een rondschrjven bekend gemaakt. De tot koopman bevorderde mr. Bartholomeus van Voorst is overleden en de soldijboekhouder te Bengalen Martinus Koning kreeg conform zijn rang zitting in de politieke raad te Hooghly. [fol. 146] Personalia. Betreffende de bestelling uit Nederland bij Batavia van 14 oktober 1765 is op 21 juli 1766 besloten om de voorkeur te geven aan de bruine peper. De markt daarvoor in Nederland is goed en het lijkt erop dat dit zo blijft. Daarom was al op 8 en 17 juli besloten slechts een miljoen pond naar China te zenden, geheel af te zien van een zending van 10.000 lb als geschenk naar Bengalen en te Batavia voor de handel op Lympho en voor de Manillase koopman Gaspar de Leon [fol. 147] niet meer dan 300 pikol te bestemmen. Naast 500.000 lb die met de retourschepen via Bengalen zal meegaan en dat wat er via Ceylon wordt verzonden, zal uit Batavia alles wat er aan bruine peper in

voorraad is, meegestuurd worden, inclusief 424.503 lb Malabarse peper. Helaas zal het niet mogelijk zijn om de gehele met nadruk gedane bestelling van 5 miljoen pond uit te voeren. Bovendien kan er geen zes à zeven miljoen pond geleverd worden, doordat de oogst te Bantam niet naar wens geslaagd is. Dit jaar werd vandaar maar 1.327.125 lb ontvangen, terwijl dat in de twee voorafgaande jaren van begin januari tot begin oktober 2.168.250 lb en 2.967.750 lb is geweest. Aan witte peper gaat er op de bestelling van 40.000 à 50.000 lb slechts de huidige voorraad van 4000 lb. [fol. 148] Wat nog binnenkomt wordt verstuurd, maar daar is weinig kans op, hoewel er nog uit Palembang en Sumatra's Westkust peper moet worden ontvangen. Aan goede en deugdelijke foelie gaan niet alleen 599 sokkels die voor Nederland in voorraad zijn, maar ook 190 sokkels van de soort raap, die met zeewater afgetrapt voor Indië gemist kunnen worden. Tot de aanvoer in het komende jaar wordt slechts aangehouden wat wordt geacht voor Indië nodig te zijn. De sokkels met foelie die met zeewater zijn afgetrapt, zijn gemerkt met de letter W. Hoewel Heren XVII 400.000 lb nootmuskaat hebben besteld, is besloten 500.000 lb te verschepen, waaronder zoveel van de vette soort als mogelijk en de overige van de middelbare soort. [fol. 149] Heren XVII wezen er al op dat het voordeliger is wanneer de magazijnen in Nederland zijn gevuld dan dat de gewilde soorten in Indië achterblijven. Bovendien meent men dat de foelie beter in een koud dan in een warm klimaat tegen verpulvering beschermd is. Op de bestelling aan kruidnagels wordt 300.000 à 400.000 lb gestuurd. Op de bestelling van 1763 is zelfs 200.000 lb meer gezonden en de situatie is niet gewijzigd. De voorraad in juli 1766 was nog 623.000 lb en volgens de berichten is er op Ambon een rijke oogst te verwachten. Het bestuur op Ceylon is nogmaals onderhouden over de slechte kwaliteit van de kaneel. [fol. 150] Het kreeg het bevel dit aan Heren XVII uit te leggen. Ter bevordering van de afzet in Europa zullen er uit de voorraad te Batavia van 376 balen kaneel 360 verscheept worden gelijk verdeeld over de vier kleine kamers. Die ontvangen immers niets direct uit Ceylon. De overblijvende 16 balen zijn voldoende tot de volgende aanvoer en de vraag uit Manilla neemt af sinds de Engelsen daar verschenen. Overeenkomstig het verbod van Heren XVII om frisse koffie van dat jaar te zenden, zal naast de 600.000 lb die via Ceylon werd verscheept, de hele voorraad van 1.472.941½ lb bonen uit vorige jaren naar Nederland gaan. Mocht het zich tegen de verwachting voordoen dat er te Batavia Bourbonse of Mochase koffie ingekocht kan worden, [fol. 151] dan zal voor de eerste conform de opdracht niet meer dan rsd 4 het pikol betaald worden en voor de tweede 6 stuivers het pond. De Bourbonse soort zal men in de originele verpakking laten. Het bestuur te Malabar en Surat is opgedragen zoveel mogelijk van deze soort voor de genoemde prijs te verwerven en deze via Batavia, dan wel Ceylon naar Nederland te zenden. Zoals reeds gezegd zullen de bevelen voor thee op vracht uitgevoerd worden. Op aanplakbiljetten is bekend gemaakt dat die, evenals diamanten en ander edelgesteente, op de gebruikelijke voorwaarden zullen worden aangenomen. Sindsdien is er 47.120 lb thee op vracht afgegeven, die nu met het vroegschip Enkhuizen voor die kamer zullen meegaan. [fol. 152] Het bestuur te Bengalen is opgedragen om de bestelde twee miljoen pond salpeter te leveren. Daar Heren XVII aandrongen op volledige leverantie is van de voorraad van 634.498¾ lb die er tijdens de vergadering was, de te missen hoeveelheid van 375.000 lb voor verzending bestemd. Daarvan gaat met ieder schip voor Amsterdam 50.000 lb, met die voor Zeeland ieder 75.000 en aan ieder van de vier kleine kamers 50.000 lb. Aan poedersuiker zal men slechts de Bataviase beste soort als onderlast zenden en zover mogelijk niet meer dan de berekende miljoen pond. Daarom is er in de twee schepen voor Amsterdam niet meer dan 80.000 lb geladen, in die voor Zeeland 90.000 lb en in elk van de vier schepen voor Rotterdam, Delft, Enkhuizen en Hoorn 125.000 lb. Zo gaat er met de eerste vloot 750.000 lb aan poedersuiker mee. [fol. 153] Aan sapanhout gaat slechts mee wat voor het stuwen nodig is, hoewel er te Batavia nog een voorraad van 1.325.330 lb is. Daar Heren XVII hebben opgemerkt dat dit hout kleiner dan gebruikelijk is geweest, zal het bestuur te Makassar opgedragen worden om de resident te Bima er in het bijzonder op te laten letten dat het niet kleiner is gemaakt. De kleine

soort brengt in Europa minder op. In een brief van eind december 1763 is het bestuur te Makassar er op gewezen dat er geen wortelhout wordt aangenomen en dat wie het aanneemt het zal moeten vergoeden. [fol. 154] Men wil voorkomen dat hout dat niet geschikt is voor het verven, te Batavia verkocht moet worden. Op een kleine partij na die de Chinese jonken naar Amoy hebben meegenomen, is het door de kopers als brandhout gebruikt. De gevraagde hoeveelheid van 150.000 lb calaturshout wordt gezonden, waarna de voorraad tot 446.480 lb verminderd zal zijn. Het is de laatste twee jaar niet uit Coromandel besteld.)

Maar wat nu belangt de indigo Javasche, op welkers verbetering in kwaliteit U Wel Edele Hoogachtbare met allen ernst aandringen, deswegens behartigen wij steeds al het mogelijke, zoo door de regenten die tegens onze vriendelijke adhortatiën aan, daaromtrent al te veel ieverloosheid laten blijken. Gelijk die van Succapoura, die zich aan het exempel van zijn confrater, den gewezen Indramayoe' s regent, niet hebbende willen spiegelen, ook in den voorleeden jaare ondervonden heeft te dimoveeren, als met steeds 's Compagnies ministers en bediendens op Javasch Oostkust en Cheribon de nodige toezigt en oplettendheit daartoe aan te recommandeeren. En dat nog jongst op het nadrukkelijkst gedaan is bij de derwaarts afgegane brieven van 27 juni en 21 juli jongstleeden, bij welke laatste den Cheribons resident gelast is geen andere dan d' eerste soort, die de princen en regenten volgens gehoudenisse moeten leveren, te accepteeren, omdat ons uit de rendementen bleek dat op de 2^e soort weinig winst, mitsgaders op de 3^e selfs bij verkoop in Nederland verlies gevallen was. Echter hebben wij op de instantiën der gezamentlijke regenten en om hen eenigzints tegemoet te komen zedert weder qualificatie verleend om ook, mits deugdszaam zijnde, tweede soort aan te nemen.

Fol. 154v-155v.

(Men wacht het resultaat af. Overeenkomstig de wens van Heren XVII zend men 14.932 lb calaturshout voor het verven. Het is het beste dat werd verworven. Er kan niets van de voorwaardelijk bestelde 300.000 à 500.000 lb Malakka's of Bangka's tin in blokken gestuurd worden. Er ging een bijzondere zending van 3.400.000 lb met de Lindenhof, Jonge Thomas, Nieuw Rhon [fol. 156] en Bartha Petronella naar China. Vervolgens is er met de Jonge Lieve nog 1.000.000 pond gestuurd ter vervanging van 800.000 lb, die samen met de contanten en andere goederen met de verongelukte Lindenhof werd verloren. Zo bleef er niets in voorraad en is er, om de Jonge Lieve de vastgestelde hoeveelheid mee te geven, ook nog 114.500 lb Malakka's tin in inktkokers naar China verzonden. Zo is er op 17 juli 1766 besloten dat er op de bestelling maar 20.000 lb van die soort gestuurd kon worden, niet zozeer omdat er niet meer van besteld was, maar omdat er niet meer voor handen was. De supercarga's in China is bevolen met de wensen van Heren XVII voor het zenden van een grote of kleine hoeveelheid van tin in blokken naar Nederland rekening te houden. Hoewel het vroegere opperhoofd in Japan Herbert Vermeulen beweert dat alleen de Nederlanders Satsumase kamfer vervoeren, is het zeker dat de Chinezen daarin particulier handel drijven. [fol. 157] Andere dienaren die op Japan en China voeren, en de Chinezen zelf verklaarden dat. Omdat Heren XVII hebben toegestaan in Japan, naast 20.000 lb Satsumase kamfer voor Nederland, zoveel kamfer in te kopen als in de Westerkwartieren tegen gunstiger prijzen dan in Europa is af te zetten, besloot men om de hele voorraad van 28.000 à 29.000 lb voor die streek te bestemmen. Wanneer het aanstaande voorjaar de bestellingen van kamfer uit de Westerkwartieren zijn ontvangen, zal men besluiten hoeveel boven de hoeveelheid voor Nederland uit Japan gevraagd gaat worden. Recente informatie is steeds het beste. Men zal uit Bandjarmasin geen ruwe diamanten meer bestellen, maar de Kronenburg neemt op de bestelling van 1764 nu 525¼ karaat mee, wat 25¼ karaat meer is dan besteld. Wat die minder dan er voor in rekening is gebracht zullen opleveren, komt ten laste van de residenten. [fol. 158] Er zal slechts buitengewone witte benzoë van de soort cabessa gezonden worden, maar er is weinig kans op de gehele uitvoering van de bestelling van 5000 pond. Het bestuur te Padang is daartoe wel aangespoord en zal er op letten. De voorraad die nu met de

eerste vloot meegaat, is slechts 375 pond. Op de vraag van Heren XVII hoe particulieren de mindere soorten benzoë weten af te zetten, antwoordt men dat de inlanders deze te Batavia, geheel Java, de Grote Oost, Borneo, Palembang en elders in de tempels gebruiken om te verbranden. Als ze het kunnen betalen, verbranden ze benzoë ook in huis. De afzet of het verbruik in een jaar is niet vast te stellen, te meer daar de Engelsen er op hun bezittingen te Natal en Tapanuli ook in handelen. [fol. 159] Het is dus niet verwonderlijk dat ze benzoë in Europa verkopen en mogelijk meer van de beste soort dan de Compagnie. Daarvan is genoeg te krijgen om ook de mindere soorten te kunnen accepteren. De Engelsen nemen die tegelijk van de inlanders af en kunnen op Sumatra's Westkust makkelijk dwang toepassen. Men zal de bestelde 50.000 lb Javase curcuma zenden en alles wat er aan Javase cardamom binnen komt. Van het laatste is pas $1\frac{1}{4}$ pikol ontvangen. Tevens zendt men 1000 stuks gekonfijte nootmuskaat en, uitgezonderd wat in voorraad is, 48 potten met 1000 pond moernagels, waarmee geen betere afzet mogelijk is en die ook voor Nederland besteld waren. Bovendien gaan er op proef mee 2000 pond Bataviase gekonfijte gember, omdat de 10.000 lb Siamse niet te bemachtigen waren, en 6000 lb lange peper, als die hoeveelheid op Java te verkrijgen is. [fol. 160] Daarvan is nog maar 2021 pond aangevoerd. De zending naar Nederland omvat verder 6000 lb staartpeper en 217 lb guttegom van de bestelde 2000 lb. De bestelling van 6000 lb parelmoerschelpen wordt zoveel mogelijk uitgevoerd, evenals de hele bestelling van 80 leggers dubbele arak en 30.000 lb tamarinde. Na aftrek van wat in Indië nodig is, zal men, zoals is toegestaan, de hele voorraad Javase katoenen garens sturen. Nu zal meegaan 7500 lb letter A, 10.000 lb letter B, wat meer is dan de bestelde 3000 en 4000 pond, 22.125 lb letter C en 17750 letter D. Aan de hoeveelheden van de bestelde soorten wordt zoveel mogelijk voldaan en de vermeerdering van de fijne kwaliteiten A en B heeft alle aandacht. [fol. 161] Aan het bestuur op Java's Oostkust is nogmaals om de bestelde monsters gevraagd. Op navraag naar de bijzondere strengen die in Nederland onder het Rembangse en Djoannase garen waren ontdekt, kreeg men tot antwoord dat die gekookt waren om te verven en door onoplettendheid tussen de ongekookte strengen terecht waren gekomen. Het bestuur op Java's Oostkust, de resident te Cheribon en de gecommitteerden over de zaken van de inlanders te Batavia is bevolen om er goed op te letten dat iedere soort apart en onvermengd onder zijn letter blijft. Hiermee komt men tegemoet aan de klachten van Heren XVII dat in balen onder letter E, of dispens soort, stukken van even goede kwaliteit als die van letter C van het Cheribonse en letter D van het Jacatrasede garen waren aangetroffen. [fol. 162] De bestellingen direct van de buitenkantoren zullen uitgevoerd worden en, behalve wat hierboven is genoemd, zal er niets gezonden worden dat niet besteld werd. Waarom er in 1764 ongevraagd 1000 pakken textiel uit de Indische voorraad zijn gezonden, is toen duidelijk uitgelegd. Men verwijst daarnaar. Men zal voortaan de wens van Heren XVII respecteren en bovendien de textielhandel in Indië zoveel mogelijk bevorderen. De opperkooplieden van het kasteel te Batavia is opgedragen om niet te vergeten bij de overzichten van de voorlopig uitgevoerde bestellingen ook de nog aanwezige voorraden te vermelden. [fol. 163] Zo was dat in 1765 na de belading van de tweede vloot met het Bankase en Siamse tin geschied. Op de klacht van Heren XVII dat eerdere vragen bij de bestelling uit Bengalen niet waren beantwoord en bestellingen zonder enige uitleg niet waren uitgevoerd, is op 30 juni 1766 besloten om niet alleen het bestuur te Bengalen, maar ook dat op Coromandel, Ceylon en te Surat te bevelen de vragen te beantwoorden. Ze zijn nogmaals daarheen gestuurd. Op nalatigheid is een boete gesteld van zes maanden gagie ten bate van de diaconie te Batavia. [fol. 164] Hiermee zijn de brieven van Heren XVII en de bestelling voor 1767 beantwoord. Aan de lading voor de kamer Amsterdam zijn 16 pakken firtij, of uitschot, toegevoegd. Deze textiel werd onlangs uit wat voor Nederland was aangenomen door het bestuur te Bengalen tegen het voorschrift naar Batavia gezonden. Omdat Heren XVII het bestuur te Bengalen toestemming gaf desnoods uitschot te verzenden, doet de Hoge Regering dit nu, maar vooral daar ze in Indië niet voordelig te verkopen valt. Men zal voortaan in de facturen en de afpakkbriefjes melding maken van de firtij en niet geprijsde textiel. [fol. 165] Vervolgens worden de berichten uit de

buitenkantoren en wat te Batavia sinds de generale missive van 8 april 1766 is voorgevallen, samengevat.

AMBON

Onder verwijzing naar de geheime brief uit Ambon van 25 mei 1766 behandelt men de patrouillering in het laatste najaar en voorjaar tegen smokkelaars van specerijen langs de zuidkust van Ceram en nabijgelegen eilanden. Er wordt niet alleen gewag gemaakt van de expedities waartoe het Ambons bestuur op 14 oktober 1765 heeft besloten en die waarvan de Hoge Regering in de generale missive van 8 april 1766 melding maakte, [fol. 166] maar men komt ook terug op de generale missive van 20 oktober 1765. Daarin stond dat de patrouilleschepen het vorige jaar de benteng te Kilibon en de dessa's Zeyler en Tobo niet hadden kunnen aanvallen. Daar dit de belangrijkste smokkelnesten van de rondzwervende Makassaren en Buginezen zijn, besloot het bestuur op Ambon er toch een aanval op te doen en daartoe een vloot van een sloep, drie pantjalangs en 30 orembaaien uit te rusten. Die was bemand met 1347 koppen, officieren en subalternen, zowel Europeanen als inlanders, en stond onder het commando van kapitein-militair Hendrik van den Brink.)

Dat ook in zooverre aan het oogmerk beantwoord heeft dat die van Tobo, schoon ze in den beginne weigerde tot de kruissers af te komen en die van Kissalaut tot twee malen hen tragtede te ontzetten, eindelijk pardon verzogten en zich onderworpen. Waarin ze alras door die van laatstgemelte negorij zoo wel gevolgt wierden, als door den orangkaay en orangtouas op Zeylor en het radja van Quelloeroijs, die dan ook alle in submissie aangenomen en, nadat ze in scriptis onder meer beloofd hadden de Comp^e getrouw te zullen wezen, ieder met een vlag beschonken zijn.

Fol. 166v-167r.

(Dat de dessa's Tobo en Kissalaut zich voornamelijk hebben onderworpen om groter onheil te voorkomen en dat ze hiervoor gestraft zijn, blijkt hieronder. In de dessa's Kilibon, Batulomin, Enna Enna en Olorong is bij inspectie geen smokkel aan het licht gekomen. Rarakit is echter door de kanonnen van de orembaaien in brand gestoken, omdat de bewoners weerstand boden en, naar werd vernomen, de meeste van hen zich gewapend in de bossen hadden verborgen. Desondanks zijn er na de terugkomst van de patrouilleschepen toch weer 30 Ceramse vaartuigen in die streken verschenen en zelfs hebben er drie met kruidnagels, die van Zeyler, Kilibon en Guli Guli kwamen, Itawaka aangedaan. Er zijn nog meer zulke vaartuigen op andere plaatsen gesignaleerd. [fol. 168] Deze ontrouw is sommige dessa's duur te staan gekomen door de patrouillering die erop is gevolgd. Van de daartoe uitgezonden vaartuigen kwamen half januari 1766 de barken Buis, Draak en Vrijheid en de sloep Taxisboom op Ambon terug, maar de Lieftallige is op 1 januari met ruim 40 man op Bahuluang verongelukt. Daarvan, en noch van de daarbij horende sloep Vreedebest, is tot nu bericht ontvangen. Het bestuur heeft tot eind januari op het hoofd van de expeditie kapitein-militair Johannes Nestius en op nieuws van de Lieftallige gewacht. Nestius verscheen pas op 20 maart. Eind januari zijn de sloep Haak [fol. 169] en 12 orembaaien bij de reeds teruggekeerde genoemde vier schepen gevoegd en onder kapitein-militair Hendrik van den Brink op 11 februari op expeditie uitgezonden. Bij de dessa Hatiakoe ontdekte men niets kwaads, maar in een erg afgelegen kreek in het bos trof men twee Makassarse vaartuigen aan die in brand zijn gestoken. De orangkaja en de kapitein van deze dessa waren gevluht en dit dorp is ook aangestoken. De raja van Werinama was er ook van doorgestaan, maar weer teruggekeerd. In die dessa is niets illegaals waargenomen en evenmin te Hatumeten, maar te Tobo weigerde de orangkaja bij Van den Brink te komen, omdat hij tegen zijn belofte met de bewoners was gevluht voordat er een schot was gelost en men aan land was gegaan. De vruchtboomen daar zijn vernield, maar van dat gespuis, noch van kruidnagel- of nootmuskaatboomen, is iets aangetroffen. [fol. 170] Te Batoeassa is niets waargenomen uitgezonderd in het nabijgelegen bos een zakje met kruidnagels en twee zakken nootmuskaat. Die zijn meegenomen en de dessa is in brand gestoken. Bij Tobo raakte de vloot in een harde

storm, waarin vijf orembaaien verloren gingen en de sloep Haak veel schade aan ankers en rondhout kreeg. Nadat ze zo goed mogelijk gerepareerd waren, ging men verder naar Kissalaut, waar de inwoners na een hardnekkig gevecht zijn gevlucht en de dessa is platgebrand. Bij inspectie van Zeyler, Keffing en tusseliggende dessa's is niets verdachts opgemerkt en zelfs op Geser zijn geen mensen, noch op Ceram Laut specerijbomen of iets strafbaars gesignaleerd. De orangkaja op Keffing heeft zich onderworpen. Wegens de slechte staat van de toen zes overgebleven orembaaien heeft de scheepsleiding besloten van een tocht naar Goram, Pulau Manawoka en Salawati af te zien ook daar er op die plaatsen zonder kleine vaartuigen niets gedaan kon worden. [fol. 171] Hoewel de Hoge Regering had bedoeld dat de zuidkust van Ceram nogmaals werd aangedaan, zag men daar bovendien vanaf uit vrees voor het opsteken van de oostenwind. Dat bleek wel zeer nodig te zijn geweest, want hoewel in of bij de dessa's Uring, Enna Enna, Batulomin, Quellemoeris, Kilibon, Kissalaut, Zeyler en op andere plaatsen niets illegaals is waargenomen, zijn te Ceram, Afang, Dawang en in het bos bij Tum, te Tobo en Batoeassa 13 Buginese en een Mandharees vaartuig in brand gestoken. Bij Hossan is op de Buginezen, die bij verrassing in het bos zijn aangevallen, buit gemaakt en naar Batavia gezonden: 4 zakken nootmuskaat, 2 zakken kruidnagels, 3 geweren, een sprinkhaan en 2 ijzere donderbussen. Een hoeveelheid textiel, geld en andere goederen zijn aan het volk overgelaten. [fol. 172] De Hoge Regering had meer effect van deze twee expedities verwacht.)

Want verre dat de straffe die eenige negorijen ondergaan hebben, de anderen zouden afgeschrikt, of wel dat het vernielen van 16 vaartuigen de specerijsluikers van dien handel avers gemaakt zouden hebben, zijn er al spoedig na het terugkeeren van de op de kruistogt gëemployeerde vaartuigen weder verscheide Cerammers en andere zwervers tevoorschijn gekomen en op veele plaatzen, zelfs op die welke haar kort bevorens onderworpen hadden, gezien.

Fol. 172r-v.

(Daar de smokkelaars na het verbranden van hun schepen wel andere van de bevolking van Ceram weten te krijgen, stelde gouverneur Willem Fockens in zijn geheime brief van 25 mei 1766 voor om bij een volgende expeditie een legertje vanaf Tha, Latu en Hualoy over land tot aan Keffing, of het oosteinde van Ceram, te zenden, ook al duurde dit een jaar of langer. [fol. 173] Daarbij moest er wel zolang de moesson het toeliet langs de kust gepatrouilleerd worden. Zo kan dit gespuis, als het de bossen landinwaarts in vlucht, in de tang genomen worden. In zijn brief van 20 september 1766 stelde Fockens zelfs voor niet meer zo toegeeflijk te zijn, maar de regenten van dessa's waar Ceramse of andere smokkelvaartuigen worden waargenomen, in ballingschap naar Batavia te zenden. Dit voorstel zal in de reguliere vergadering behandeld worden. Tegen die rondzwerfende Cerammers zijn met weinig resultaat de pantjalangs Liefde, Swaak en Spion uitgezonden, want de laatste is gestrand en de eerste hoog en droog op de wal gezet. [fol. 174] Volgens zijn brief van 20 september 1766 besloot het bestuur inmiddels om evenals in 1764 in de streken waar kruidnagels worden verbouwd, gedurende de oogst te patrouilleren met een sloep, 4 pantjalangs en 22 orembaaien. Het bestuur berichtte in zijn brief van 25 mei 1766 dat de Papoea's ook hun rol hebben gespeeld door niet alleen in december 1765 met 13 vaartuigen op Buru en Ambelau een inval te doen, maar zelfs kort daarop met wel 60 vaartuigen te Abubu.)

En schoon ze voor Ameth het hoofd gestooten hadden, hebben ze Amblau geheel verwoest en vandaar 524 mensen geroofd, mitsgaders in de negorij Aboeboe de kerk, school en post, nevens de corre corre en orembaay verbrand, zonder dat hun eenig nadeel van belang heeft kunnen worden toegebracht door de vlugheid hunner vaartuigen, waarmede zij even als de Cerammers, wanneer de kruissers hen onder het geschut krijgen, tegens de wind oproeyen en het dus ontlopen.

Fol. 174r-v.

([fol. 175] De gewone militairen die voor de laatste expeditie uit Batavia waren gezonden, zijn door het bestuur op Ambon gehouden, maar van de officieren zijn kapitein-

militair Johannes Nestius, een luitenant en 5 vaandrighs teruggestuurd. De gezaghebber en de stuurlieden van de verongelukte bark Liefvallige zijn eveneens naar Batavia teruggedaan. Daar de journalen van dit schip verloren gingen, legden zij ten overstaan van het hoofd van de zeemacht Nicolaas Houtingh en de zijnen verantwoording af. Op grond van hun rapport zijn gezagvoerder Jacob de Klerk en onderstuurman Jan van Triet in de vergadering van 29 augustus 1766 vrijgesproken van wanprestatie en weer in dienst genomen. Maar omdat de andere stuurman Jan Fredriksz het bevel van de gezaghebber om te ankeren niet op tijd heeft uitgevoerd, is hij tot matroos gedegradeerd met een gagie van f 9,- per maand. De Noord Nieuwland kwam met de onlangs verworven kruidnagels en enige andere goederen t.w.v. f 13.677 behouden uit Ambon terug, evenals de Vrouwe Rebecca Jacoba, de bark Draak en via Java's Oostkust de sloep Taxisboom. [fol. 176] De barken Buis en Vrijheid, die eveneens uit Ambon waren teruggekeerd, zijn om rond Madura en de Oosthoek te patrouilleren en om de Engelsen, die zich daar volgens de geheime brieven uit Semarang ophouden, in de gaten te houden, op Java's Oostkust achtergebleven.

BANDA

Naast de sloep Troonprins kwamen met de brieven van 23 april, 19 mei en 21 augustus 1765 de Voorland en de Standvastigheid uit Banda terug met 693.837 pond vette, middelste soort en magere nootmuskaat, 603 sokkels foelie en diverse andere goederen totaal t.w.v. f 92.617. Maar de Giessenburg kwam op de heenreis in een zware storm en werd bij het binnengaan van straat Buton meegenomen door een sterke westelijke stroom, terwijl er geen ankergrond was. Het schip reageerde niet meer op het roer, het voormarszeil scheurde en zo liep het op de klippen. [fol. 177] Dit blijkt uit de brief van 10 maart 1766 van gouverneur Henrik Breton, die op de Oosthuizen naar Ternate op weg was. Samen met de pantjalangs Snuffelaar en Zwaan, de sloep Troonprins die naar Banda moest, en de pantjalang Sukelaar kwam hij in dezelfde tijd in groot gevaar en verklaarde dat het een wonder was dat ze niet hetzelfde lot hebben getroffen. Van de Giessenburg is de bemanning gered en de contanten, papieren, textiel, slaven en enige kleinigheden zijn in de Troonprins en Snuffelaar overgeladen en naar Banda gebracht. Het deel van de lading dat op Buton in veiligheid is gebracht, blijft daar onder garantie van de koning totdat het bestuur te Makassar het heeft laten ophalen. Enige andere goederen en het kruut kwamen met de pantjalang Swaan naar Batavia, waarop ook de schipper H. Huurman en de stuurlieden van het verongelukte schip waren. Nadat hun journalen door het hoofd van Compagnies zeemacht Nicolaas Houtingh en de zijnen [fol. 178] ten overstaan van de advocaat-fiscaal waren gecontroleerd en zij van plichtverzuim waren vrijgesproken, zijn ze in de vergadering van 4 juli 1766 weer geschikt voor dienst verklaard. Door het ongeval met de Giessenburg werd met de Voorland en Standvastigheid slechts 392½ last rijst op Banda ontvangen, waardoor volgens de brief van 23 april 1766 het bestuur reeds op 13 maart het rantsoen per hoofd op 20 pond per maand had moeten stellen. Geheel terecht drong het erop aan om reeds vroeg in het vaarseizoen proviand te sturen. Door een kleinere aanvoer van rijst vanuit Java's Oostkust met de Standvastigheid en Giessenburg had Banda 134 last minder ontvangen dan voorgenomen. Daarom is in de vergadering van 6 mei 1766 besloten om met het eerste opsteken van de westelijke winden naar dit eiland, dat zo vaak door uitbraken van de vulkaan wordt geëist, een volle scheepslading rijst te zenden. [fol. 179] Terwijl daartoe al op 9 mei de nodige instructies naar Semarang waren gezonden, is op 29 augustus besloten om daarvoor De Drie Papegaaien te gebruiken, die al naar Java's Oostkust op weg was. Op 1 september is het bestuur daar opgedragen om buiten de planken die bij het vervoer nodig zijn, in dit schip 400 last rijst te laden en het, zodra de wind gunstig is, naar Banda te laten vertrekken. Men hoopt dat er daar dan geen gebrek aan voedsel zal zijn. Bovendien is besloten om de Bosschenhove, Oosthuizen en Erfprins zo snel mogelijk naar Banda te zenden, hetzij via Java's Oostkust, hetzij direct, met nog 700 last rijst.

TERNATE

De Oosthuizen is nog niet uit Ternate teruggekeerd, [fol. 180] maar in de brief van eind mei 1766 werd bericht dat dit schip met de juist benoemde gouverneur Henrik Breton daar was aangekomen. Het zou al op Java's Oostkust zijn gearriveerd en het wordt spoedig met de afgetreden gouverneur Jacob van Schoonderwoerd te Batavia verwacht. Uit de brief uit Ternate van 19 mei 1766 bleek dat Compagnies troepen)

---het roofnest Tontolij den 6 augustus anno passato veroverd, circa 200, zo groote als kleine prauwen, eenige bentings, de negorij, en fin alles wat twee uren in het rond gevonden wierd, aan het vuur opgeoffert hebben. Zijnde het trouwlose koningje van die plaats met zijn zoon niet alleen in arrest genomen en na Ternaten opgezonden, maar ook vijf voorname belhamels gemassacreerd en 15, zo canons als rantakken, veroverd. 'Twelk ons doet hopen dat daardoor 's Compagnies gezag om dien oort weder werkelijk zal op-luiken en alles zich in rust en vrede herstellen.

Fol. 180r-v.

MAKASSAR

(De Hoop keerde via Java's Oostkust uit Makassar terug. Vandaar zijn gewone brieven van 28 mei en 26 juni 1766 ontvangen, en geheime ook van 28 mei [fol. 181] en van 28 juni. De gewone brieven bevatten niets bijzonders, maar de geheime van 28 mei berichten dat door tussenkomst van de koning van Boni op de vorige voorwaarden de vriendschap met Buton is vernieuwd. De gezanten konden niet ingaan op de eis om als vergoeding voor het schip Rust en Werk 1000 slaven te leveren, hoewel het aantal tot 500 werd teruggebracht. Dankzij de koning van Boni beloofden ze wel schriftelijk er bij hun koning en rijksgroten op aan te dringen die lijfeigenen te leveren. Als deze dat zouden weigeren, zou wat was overeengekomen, van nul en gener waarde meer zijn. [fol. 182] In de geheime brief van 28 juni 1766 staat dat onderkoopman en sjahbandar Jan Hendrik Voll succes had met zijn tocht naar Sumbawa en op redelijke voorwaarden vrede heeft gesloten, nadat koning Muhammad Galal ad-Din Datu Taliwang na zijn dood door zijn zoon Mustapha was opgevolgd. Deze zal tegen betaling in vier termijnen voor de gemaakte onkosten 350 sterke slaven leveren, namelijk dit jaar 50 en de drie volgende jaren telkens 100. Twintig zijn er direct geleverd en de pantjalang de Bedrieger is uit Makassar gestuurd om de overige 30 op te halen. Door deze vrede en de verzoening met de overige partijen is in Sumbawa de rust teruggekeerd, maar de Baliërs, die aanspraak maken op de westzijde, kunnen die makkelijk verstoren. Ze zeggen dat de resident op Bima dat gebied aan hen had beloofd, maar Sinkelaar heeft geprobeerd hen daarvan af te brengen. [fol. 183] Ook de resident is bevolen dat te doen. De Baliërs vroegen om uitleg. De vorst van Boni gedraagt zich goed, maar toen hij het datuk-schap over Sopèng neerlegde, is daar weer een opstand uitgebroken, die makkelijk tot een oorlog kan leiden, vooral als de Wadjorezen, die daar al onrust veroorzaakten, zich er in mengen. De rest volgt in de decemberbrief.

BANDJARMASIN

Uit Bandjarmasin zijn brieven van 20 mei en 3 juli 1766 ontvangen. De tweede kwam met de Oranjeboom, waarmee is aangevoerd: 131.326 $\frac{1}{4}$ lb zwarte en 321 $\frac{1}{2}$ lb witte peper, 525 $\frac{1}{4}$ karaat ruwe diamanten, 251 $\frac{3}{8}$ reaal stofgoud, 50 $\frac{3}{8}$ reaal staafgoud, 10.000 bos-sen bindrotting en 36 kisten opium. Die waren door een vaartuig uit Bandjarmasin in beslag genomen. [fol. 184] Deze opium was, naar werd beweerd, in een bij Straat Pulau Laut gestrande tweemastbark gevonden. Enige bemanningsleden waren dood aange-troffen. De opium is door de sultan tegen rsd 450,- de kist aan de residenten opgedron-gen. Zeer waarschijnlijk was die bark de Engelse London op weg van Madras naar Solo en Tjina die buit was gemaakt en waarvan de bemanning van 55 koppen op 17 na ver-moord was. Die hadden zich met de schuit en jol weten te redden en arriveerden vervol-gens in Rembang. Volgens de brief van 29 april 1766 van de resident daar rapporteerden

die leden van de bemanning dat hun bark, onder het mom van het te koop aanbieden van peper, door twee overdekte inlandse vaartuigen verraderlijk was overmeesterd. Hun vaartuig is hetzelfde dat volgens de brief uit Semarang van 8 april 1766 daar even eerder was geweest. De Hoge Regering is van oordeel dat ze zich, ondanks de hoge prijs van de opium, niet met deze affaire moet bemoeien. [fol. 185] Het eigenmachtig optreden van de residenten is afgekeurd en voor hun rekening gelaten. De kisten met opium zijn inmiddels naar Bandjarmasin teruggezonden om aan sultan te retourneren tegen de er voor betaalde 16.200 Spaanse realen. De sultan werd over zijn gedrag onderhouden. Dit alles blijkt uit de genoemde brieven van de residenten, het besluit van 17 juli 1766 en uit de brieven aan de residenten en aan de sultan van 8 augustus 1766. In de eerste brieven werd bericht dat drie Engelse schepen wegens gebrek aan rijst en water de rivier van Tatas hadden bezocht. Maar het bleek al gauw dat dit voor het eerste schip slechts een voorwendsel was, omdat het door de gouverneur te Benkulen met een brief en geschenken naar de sultan was gezonden om de vriendschap met de Engelse compagnie te vernieuwen en peper in te kopen. [fol. 186] Dat heeft echter tot niets geleid. De sultan heeft de Engelsen onthaald en met een beleefde brief weggezonden. Toch geeft dit alles te denken, zoals blijkt uit de als bijlagen meegezonden kopieën van genoemde brieven. Ter aflossing van de bark Arend is de bark Draak met 8 last rijst naar Bandjarmasin gezonden om daar te patrouilleren. De geheime instructie voor de gezagvoerder is bijgevoegd.

TIMOR

Uit Timor zijn met de sloep Meeuw brieven van 31 mei en 1 september 1766 ontvangen. Dit scheepje is eerst op Bima terechtgekomen en pas na vier maanden eind juli te Kupang gearriveerd. [fol. 187] Daar bevond zich al lang de Jonge Petrus Albertus die iedere dag terug verwacht wordt.

PALEMBANG

Uit Palembang kwam op 28 juni 1766 de pantjalang Verplichting aan, die door de residenten expres was gestuurd met een brief van 2 juni. Deze bevatte het fatale bericht dat de Lindenhof, die op 12 mei uit Batavia naar China was vertrokken, op 15 mei tijdens een onweer in brand is gevlogen en ontploft. Van de opvarenden kwamen de schipper, die inmiddels is overleden, de opperstuurman en 86 koppen op 22 mei met de scheepsboot te Palembang aan. Zij hadden zich door te zwemmen of anderszins weten te redden. 41 Personen, onder wie supercarga Stuart en assistent Teschemaker, zijn omgekomen. Een rapport over dit ongeval is opgenomen in Batavia's Inkomend Briefboek. [fol. 188] Uit de brief van 25 april 1766 uit Palembang blijkt dat er na veel overleg aan 30 vaartuigen van de koning passen verleend moesten worden voor 20.762 pikol tin en $8654\frac{1}{2}$ pikol peper, wat met het eerder verzonden tin 8462 pikol meer is dan er besteld was. Bij resolutie van 25 juli is vastgelegd dat deze vaartuigen $20.484\frac{68}{125}$ pikol tin en $9173\frac{20}{125}$ pikol ongeharpte peper te Batavia hebben aangevoerd, wat $277\frac{239}{250}$ pikol tin minder en $518\frac{33}{50}$ pikol meer peper is dan in de passen stond. Op 13 en 21 juni, en 4 juli 1766 is al besloten dat op het dringend verzoek van de koning $12.213\frac{3}{125}$ pikol tin, die in 1762 niet was betaald, tegen rsd 15 de pikol alsnog aan zijn gezanten te voldoen. Dit is ook gebeurd met 10.325 lb tin die dit voorjaar door een Chinese anachoda was aangevoerd, die van Bangka naar Palembang wilde oversteken maar te Batavia is aangekomen. Bovendien is 16.000 pikol tin betaald die dit jaar meer dan was besteld, werd ontvangen.)

Met het vertrek van bovengemelde gezanten hebben wij den koning bij brief van den 8 julij onder meer ook onderhouden over den sluikhandel die in thin 't zij van Palembang, dan wel, zooals het waarschijnlijkst is, van Banca direct na China gedreven wordt, en den residenten bij letteren van den 12 daaraan nader gerecommandeert alle mogelijke attentie en iever te gebruiken ter voorkoming van deeze schadelijke sluike-

rijen.

Fol. 189r.

(Met deze brief van 8 juli is de Elisabeth Dorothea vertrokken samen met de pantjalang Verplichting die was teruggekeerd. Het eerste schip moet de in voorraad zijnde peper mee terugnemen en zoveel mogelijk tin. Bovendien dient het de geredde opvarenden van de Lindenhof die niet meer met de pantjalang mee konden, naar Batavia terug te brengen. Maar in plaats van de Vrouwe Elisabeth Dorothea kwam de Verplichting terug met de brief van de residenten van 10 september, waarin zij berichten dat er wel 900 pikol zwarte en 21 pikol witte peper in voorraad was, maar dat de koning pertinent weigerde gecommiteerden voor de verscheping te sturen. [fol. 190] Als motief voerde hij aan dat de Rotterdam, die conform geheim besluit van 21 februari 1766 in straat Bangka patrouilleerde, één van zijn schepen had aangehouden die, naar zijn zeggen voorzien van een pas, met tin van Bangka naar Palembang op weg was. De scheepsleiding van de Rotterdam verklaarde echter dat dit vaartuig geen pas had, nabij een Zweeds schip, waarmee het waarschijnlijk smokkelhandel dreef, in beslag was genomen en volgens een Chinees op dat schip aan hem toebehoorde. Daar de Hoge Regering zich steeds meer aan het gedrag van de koning ging ergeren, is het bestuur in een brief van 10 oktober 1766, die wederom met de pantjalang Verplichting naar Palembang werd gezonden, bevolen deze categorisch te vragen of hij de contracten wil naleven en in aanwezigheid van de koning, de kroonprins en nog een kwaadgezind hoveling mee te delen dat zij als de oorzaak van het kwaad worden beschouwd. Men zal afhankelijk van het antwoord maatregelen nemen. [fol. 191] Bovendien moet de genoemde peper, of er nu gecommiteerden van de koning komen of niet, in de Vrouwe Elisabeth Dorothea geladen worden, die daarmee zo snel mogelijk naar Batavia moet komen.

DJAMBI

Uit Djambi kwam de bark Arend terug met een brief van 15 mei 1766 en met de verleden jaar al ontslagen resident Ajax Fredrik van Solms, die zou repatriëren. Maar op 11 augustus is hem toegestaan om wegens slechte gezondheid met opgeschorte gagie te Batavia te blijven totdat hij weer dienst kan vervullen.

SIAM EN CHIHA

Over Siam valt niets te melden en voor China wordt verwezen naar de aparte brief aan de Gecommiteerden voor de Directe Vaart daarheen.

JAPAN

Naar Japan vertrokken op de gebruikelijke tijd met een brief van 21 juni 1766 de Landskroon en Burch met koopwaar, levensmiddelen, benodigdheden enz. t.w.v. f 341.182. [fol. 192]

MALAKKA

In juli vertrok de Liefde naar Malakka met brieven van 14 en 25 juni 1766 en een lading t.w.v. f 152.498, waarbij f 9600,- aan Spaanse realen. In de generale missive van 8 april 1766 werd bericht wat er werd gedaan met 68 kisten opium die van twee Engelse scheepjes waren geconfisqueerd. Uit de geheime resoluties van 21 januari en 4 februari 1766 blijkt waarom de opbrengst van de opium bij openbare verkoop van rsd 46.404 voorlopig in kas is gehouden. Zoals verwacht kwamen er spoedig met een particulier Engels scheepje twee brieven van Robert Clive en raad te Calcutta beide van 6 januari 1766 met klachten over de inbeslagneming in Malakka van die opium. [fol. 193] Zij verzochten om de schade van ropia 103.017 direct aan de eigenaren te vergoeden verhoogd met 9 % rente per jaar. Na rijp beraad is conform de geheime resolutie van 9 juni 1766 op 14 juni aan de Engelsen in Calcutta geschreven dat er goed nota is genomen van verscheidene onbetamelijkheden in hun brieven. Die blijken uit de meegezonden kopieën. Overigens is gepast en vriendelijk

geantwoord. In een aparte brief is de directeur te Bengalen George Lodewijk Vernet samen met de nodige informatie opgedragen deze zaak af te handelen. Dit alles blijkt uit de genoemde stukken en geheime resolutie, alsmede uit het rondgezonden geheime bevel van 13 juni betreffende de handel in opium. [fol. 194] Men verzoekt speciaal om de mening van Heren XVII hierover. Tijdens het opstellen van deze brief arriveerde eindelijk na een reis van bijna zes maanden de pantjalang Parelmoer met een aparte brief van de gouverneur te Malakka en een gewone van het bestuur van 10 april 1766.)

Uit welke wij in dezen maar zullen aanhalen: uit de eerste dat de hoofden van Salangoor, zoo wel als die van Lingij, het secreet besluit der ministers van den 11 september 1764 nopens den inkoop van thin (waarvan wij onder de rescriptie hiervoren gewag maakten) tot een dekmantel schijnen te nemen, van niet verplicht te zijn om de contracten van haare zijde mede langer te onderhouden, alzoo uit dien oort geen enkele inktkoker meer komt en alles aan de Engelschen tegens amphioen getrocqueert word.

Dat er volgens de berichten in het voorleden jaar wel 80 Bougineesche vaartuigen te Riouw aangeweest waren, die ruim 100 kisten amfioen van een daar met dezelve tegelijk zijnde Engelschman hadden ingekogt tegens 576 Spaans of twaalf bharen thin ieder kist. Fol. 194r-195r.

(Uit de gewone brief uit Malakka van 10 april 1766 blijkt dat er ook te Trengganu 30 smokkelschepen met opium zijn aangekomen, die naar Kedah verder voeren, waar ze hun lading aan de inlanders verkochten die ze, omdat die daar weinig opbrengt, weer aan vreemde Europeanen door verkopen. Die betaalden er daar verleden jaar 100 Spaanse realen de pikol voor, of bijna de helft meer dan het daaraan voorafgaande jaar, toen dat 57 Spaanse realen was. De Engelschen bezochten verleden jaar en het afgelopen voorjaar Malakka herhaaldelijk. [fol. 196] Daaronder was het oorlogsfregat de Argo onder kapitein Affleck, die de vlag van de Staten Generaal weigerde te groeten totdat hij zag dat hij anders geen benodigdheden zou krijgen. Hij permitteerde zich grote vrijheid, maar is, naar het schijnt, door het bestuur terecht tot de orde geroepen. Maar het ongepaste en ondankbare gedrag van de kapiteins David Rennie en George Dodwell van de brigantijns The Success en Patty gaat nog verder. Zij schonden de gastvrijheid met de brutaliteit clandestien twee vrouwen, drie kinderen en zes slaven mee te nemen. Helaas is de Hoge Regering daarvan, wat betreft The Patty, te laat op de hoogte gebracht, [fol. 197] om, toen dat schip te Batavia veel benodigdheden kocht, genoegdoening te kunnen eisen. Daarom is de directeur in Bengalen George Lodewijk Vernet in een brief van 14 oktober bevolen Robert Clive van dit schandelijk gedrag op de hoogte te brengen en met teruggeven van die geroofde mensen, wanneer die met The Success in Calcutta aankomen, een billijke genoegdoening voor het wangedrag van die twee kapiteins te eisen, wanneer die beide in Calcutta terug zijn gekeerd. De besturen te Coromandel, Ceylon en Malabar is opgedragen deze kapiteins, wanneer zij daar mochten verschijnen, uitsluitend water en brandhout te leveren en hen binnen 24 uur te laten vertrekken, zolang als de gegijzelden niet zijn vrij gelaten en er geen genoegdoening is gegeven. [fol. 198] Dat moet de Engelschen leren dat men van zulk wangedrag niet gediend is.

SUMATRA'S WESTKUST

Van Sumatra's Westkust kwam met een brief van 15 maart 1766 de sloep Ida Wilhelmina te Batavia aan met 225 $\frac{163}{312}$ mark goud en 2 pakken teruggezonden textiel t.w.v. f 71.284. Vervolgens arriveerde op 4 oktober een speciaal gestuurd inlands vaartuig met een geheime brief van 26 juni. Daarin werd bericht dat de daartoe uitgezonden onderkoopman Jan Boudewijns van de regent van Groot Passaman toestemming had gekregen aan de mond van de rivier een postje in te richten. Dat was geschied, maar zeker opgehüst door de Engelschen en met hun steun had de regent van Klein Passaman die post aangevallen. [fol. 199] Hoewel Boudewijns die 400 man eerst tot het hoofddorp van die regent had teruggejaagd, moest hij zich later toch weer terugtrekken. Hij besloot Batavia zo snel mogelijk op de hoogte te

brengen en het om versterking en voorraden te verzoeken. Op 6 oktober is hierover vergaderd en wegens de redenen vermeld in die geheime resolutie zijn 11 oktober de Vlissingen en de sloep Catharina Louisa naar Sumatra's Westkust gestuurd met 100 Europese en 200 inheemse soldaten met hun officieren onder commando van kapitein-militair Poppelman, twee luitenants, vier vaandrigs. Ook gingen er twee bombardiers en vier kanonniers met artillerie en ammunitie mee. Bovendien zijn er 100 last rijst en 20 leggers arak meegestuurd en een brief van 10 oktober met de opdracht de Vlissingen en de daar zijnde Popkensburg en de bark Mossel terug te sturen, alsmede een instructie hoe het bestuur deze veldtocht dient aan te pakken. [fol. 200] Hopende op een goede uitslag volstaat men met te verwijzen naar genoemde brief, de geheime resolutie en de brief van het bestuur. Buiten de Vlissingen en de sloep Catharina Louisa gingen al eerder met brieven van 15 april, 27 mei en 30 augustus 1766 naar Sumatra's Westkust de bark Mossel, de sloep Ida Wilhelmina en de Popkensburg, die samen aan koopwaar en huishoudelijke benodigdheden t.w.v. f 332.450 vervoerden, waaronder aan contanten voor f 132.556. De Popkensburg nam nog 49 militairen voor het garnizoen mee.

BENGALEN

Uit Bengalen arriveerden via Coromandel de Welgelegen en direct de IJsselmonde met gewone, aparte en geheime brieven van 10 en 11 januari en 20 maart 1766 en 1000 kisten opium, de textiel besteld voor Azië en diverse goederen. [fol. 201] De waarde was f 1.033.845. Met een antwoord van 11 juli op de ontvangen brieven, met brieven van 14 juni, 5 en 29 juli, 13 augustus en 15 oktober 1766 zijn de Jonkvrouwe Cornelia Jacoba, Welgelegen via Ceylon, de Jonge Samuel, Vredestein via Coromandel, IJsselmonde, de sloep Troonprins en de Vrouwe Petronella via Malakka naar Bengalen vertrokken. De waarde van de totale lading was f 1.841.596, waaronder slechts f 1.573.884 aan baar zilver en munten. De bestelling van 61½ ton aan edele metalen en contanten kon op verre na niet uitgevoerd worden. Zelfs kon 25 ton, die in de geheime brief van 11 juli was beloofd, niet gestuurd worden, hoewel met het vertrek van de Vrouwe Petronella tot 15 oktober is gewacht in de hoop dat er nog baar zilver zou komen. Daar de tijd drong moest dit schip toen wel vertrekken en kreeg slechts f 207.996 aan diverse munten mee. [fol. 202] In de brief van 15 oktober is het bestuur gemachtigd om op assignatie voor Nederland contanten te accepteren voor de inkoop van goederen voor de gewenste vijf retourschepen, waarvan de lading per schip niet meer dan 8 ton mag zijn. Die contanten mogen ook dienen om de opium en salpeter te betalen en voor goederen bestemd voor Azië. Men hoopt dat het bestuur er net zo goed als verleden jaar in zal slagen contanten in ruil voor assignaties te verwerven. Dat geldt te meer daar het bestuur geen geld meer op assignatie ten laste van Batavia mag opnemen. Ook is het verboden meer goederen te zenden dan er besteld zijn. In de brieven van 14 juni en 11 juli 1766 is bevolen de eerst genoemde vijf schepen naar Nederland te laten terugkeren, als ze geheel beladen kunnen worden. [fol. 203] De Welgelegen is dan bestemd voor de kamer Amsterdam, de Jonge Samuel voor Zeeland, de Vredestein voor een derde voor Delft en het overige, inclusief het schip, voor Rotterdam, de IJsselmonde voor Hoorn en de Jonkvrouwe Cornelia Jacoba voor Enkhuizen. Kunnen er evenwel maar vier schepen beladen worden dan moet de IJsselmonde, eventueel via Coromandel, naar Batavia terugkeren. In dat geval zal de lading van de Jonkvrouwe Cornelia Jacoba ieder voor de helft voor de kamer Hoorn en die van Enkhuizen zijn bestemd, terwijl het schip zelf voor Enkhuizen blijft. Als er helaas maar drie schepen vol geladen kunnen worden dan moet de Vredestein die voor Rotterdam is bestemd, achterblijven. Mocht de Welgelegen wegens de reis via Ceylon te laat in Bengalen arriveren om zonder gevaar naar Nederland te gaan, dan moet de Oranjezaal die daar uit Nederland wordt verwacht, rechtstreeks terugkeren. [fol. 204]

COROMANDEL

De Welgelegen, die via Coromandel uit Bengalen kwam, voerde vandaar 598 pak-

ken textiel aan en slechts een partijje Golcondase tarwe samen t.w.v. f 361.134. Direct of via Ceylon zijn uit Coromandel gewone, geheime en een aparte brief van de gouverneur van 24 en 28 februari, 17 maart en 15 april 1766 ontvangen. De Huis te Bijweg en Nieuw Nieuwerkerk, die respectievelijk uiterlijk midden augustus en eind augustus uit Coromandel naar Batavia hadden moeten vertrekken om de textiel met de eerste vloot naar Nederland te kunnen doorzenden, zijn nog niet verschenen. Mocht er één van hen, of beide, nog arriveren dan wordt de textiel vandaar meegegeven. Met brieven van 13 en 23 mei, [fol. 205] en 29 juli 1766 is op de Nieuw Nieuwerkerk en de Vredestein, welk tweede schip via Coromandel naar Bengalen ging, zowel als op de Renswoude en Vlietlust, die via Ceylon voeren, aan koopwaar en goederen t.w.v. van f 921.087 meegegeven. Samen met de lading van de Huis te Bijweg is de waarde in totaal f 1.511.269, waaronder aan goud en 9000 Spaanse realen voor f 1.238.634. Aanvankelijk was volgens de brief van 13 mei 1766 besloten om op de bestelling van 15²/₅ ton niet meer dan 10 ton aan edele metalen en contanten te zenden en dat er daarom, indien er veel textiel voor Nederland te verwerven zou zijn, 2 à 3 ton tegen assignaties op Nederland opgenomen mocht worden. Zou dat onmogelijk zijn, dan mocht het benodigde tegen de gebruikelijke rente geleend worden. [fol. 206] Inmiddels is er uit Nederland voor Coromandel goud ontvangen, wat werd doorgezonden, omdat uit de brief van 17 maart uit Nagapattinam bleek dat het bestuur te Ceylon van Coromandel om 50.000 pagoden had gevraagd. Mocht het goud op Ceylon niet nodig zijn, dan is het goed te gebruiken op de kust van Madurai. Immers uit de bestelling van Ceylon blijkt dat het bestuur te Tuticorin om f 900.000 aan goud heeft gevraagd en het bestuur op Ceylon vroeg in zijn brief van 12 april om dat wat aan de bestelling van 7 ton voor 1764 uit Nederland zou ontbreken, aan te vullen. Dit is nodig om op die kust de levendige handel aan de gang te houden. Volgens de geheime brief van 29 april zouden daar 680 pakken gereed liggen. Ceylon heeft uit Nederland duidelijk niet meer [fol. 207] dan f 432.000,- Indische waardering ontvangen, wat met de 50.000 pagoden uit Nagapattinam, of f 240.000, niet meer is dan f 672.000,-. Aan de bestelling ontbreekt derhalve nog f 228.000,-¹, welk tekort door het bestuur te Nagapattinam verholpen moet worden.

CEYLON

Zoals uit de brief van 23 mei 1766 naar Ceylon blijkt, zat er, om aan de bestelling van 12 ton tegemoet te komen, niets anders op dan aan het bestuur te Surat op te dragen om 5 ton te zenden en aan dat op Malabar 2 ton. Uit Batavia wordt 3 ton in dukatons gestuurd, terwijl is toegestaan om de ontbrekende 2 ton tegen assignaties op Nederland op te nemen. Hoewel de kas te Batavia niet toeliet meer te zenden, [fol. 208] is er alles aan gedaan Ceylon te helpen. Dat heeft zich weten te redden met 3 ton uit Surat, 2 uit Malabar en met de helft van de pacht van de parelbanken. Met de Westerveld, Sloten en Welgelegen, welk laatste schip voor Bengalen is bestemd, de Renswoude, Vlietlust, Thoornvliet en Vrijburg zijn de genoemde drie ton aan dukatons en 16 last rijst naar Ceylon verzonden. De Vlietlust en Renswoude zullen als retourschepen dienen voor de kamer Amsterdam en de Westerveld voor die van Zeeland. Het bestuur mag daar een vierde schip aan toevoegen van de uit Nederland aangekomen bodems. Naast de schepen die in de generale missive van 8 april 1766 zijn genoemd, zijn uit Ceylon met de gewone, geheime en aparte brieven van 10, 22 en 30 maart, 12, 13 en 29 april [fol. 209] en 5 mei 1766 de Vlietlust, Vrouwe Petronella Maria, Thoornvliet en De Drie Papegaaien te Batavia aangekomen. Ook kwamen nog uit Ceylon aan de Landskroon en Keukenhof, die uit Malabar contanten naar Galle hadden gebracht, en de Lekkerland, die uit Surat naar Ceylon kwam. Behalve de kolonel en hoofd van de militie Feber en verscheidene andere officieren, brachten deze schepen ook een groep inlandse militairen mee. Voor de gunstige vrede verwijst men naar de generale missive van 8 april 1766, terwijl wat

¹ Dit bedrag lijkt onjuist; ten rechte f 28.000,-?

sindsdien voorviel in de decemberbrief behandeld zal worden. Bovendien wordt gerefereerd aan de gewone en geheime brieven naar Ceylon van 13 en 23 mei, 27 juni, 5 en 29 juli en 10 oktober 1766.

MALABAR

[fol. 210] Met de Walcheren en Kronenburg, die via Malabar uit de Perzische Golf kwamen, en de Landskroon werden met deze schepen en ook via Ceylon gewone, geheime en aparte brieven van 18 en 21 februari, 12 maart en 15 april 1766 ontvangen. Daarover is op 15, 18 en 22 september vergaderd. Het antwoord op deze brieven zal met de binnenkort naar Malabar vertrekkende Vrouwe Petronella Maria verzonden worden. In de Cochinese negotieboeken waren nu al beruchte verschillen tot f 557250 geconstateerd. Op het verzoek van de oud-commandeur Godefridus Weyerman deze zaak, voor zover ze hem en de inmiddels overleden secunde Jan Anthony Sweers de Landas betreft, af te doen, [fol. 211] is besloten dit uit te stellen. Het bestuur te Cochín zond nog geen informatie die enige opheldering heeft gegeven. De huidige commandeur Cornelis Breekpot en secunde Francis van Abscouw is nogmaals opgedragen daarvoor snel te zorgen. Weyerman mag bewijzen dat het geld dat ontbreekt, niet ontvreemd is en uitleggen hoe de voorraden per eind augustus 1762 op de erop volgende eerste september voor f 544.666 zijn opgevoerd. Dit is f 12.583 minder dan het totale verschil. Op zijn verzoek van 3 oktober 1766, kreeg hij daarvoor de nodige stukken.

SURAT

Behalve de reeds in de generale missive van 8 april 1766 genoemde schepen Amerongen en Renswoude, is begin augustus [fol. 212] via Ceylon, waar het goederen t.w.v. f 3152 heeft afgegeven, de Lekkerland uit Surat teruggekeerd. Dit schip bracht gewone en aparte brieven van 10 en 18 april 1766 mee en, naast 200.000 ropia's, textiel voor de handel in Azië t.w.v. f 241.619. Eind augustus 1766 zijn met de Kievitsheuvel, Borssele, Ouderamstel en Vrouwe Geertruida gewone en geheime brieven van 14, 28 en 29 augustus verzonden en een rijke lading van specerijen, Japans koper, ijzer, lood, poedersuiker en andere handelswaar en tevens huishoudelijke benodigdheden in totaal t.w.v. f 627816. Men hoopt dat deze goederen net zo een goede afzet vinden als die uit de vier schepen, die het vorige jaar naar Surat gingen. Bij een inkoopsprijs van 7 ton is daar toen $9\frac{1}{2}$ ton voor ontvangen, of ruim 133 %. Heren XVII vroegen in hun brief van 30 september 1760 om commentaar [fol. 213] op het verweerschrift van de vroegere administrateur in het provisiemagazijn te Batavia Jean Simeon Elin. Daarin komen ook beschuldigingen voor ten laste van de huidige directeur te Surat Christiaan Lodewijk Senff als de vroegere opperkoopman van het kasteel te Batavia. Bij besluit van 14 augustus 1761 is Senff om commentaar gevraagd, wat nog eens is herhaald. Verleden najaar schreef deze zijn antwoorden in de marge van Elins beschuldigingen en verzocht om een afschrift daarvan en van zijn aparte brief van 15 december 1765 direct naar Nederland te zenden. Nadat Senffs antwoorden behandeld waren, is op 25 april 1766 besloten om aan Heren XVII te berichten)

--- dat wij over het algemeen de zogenaamde apologie van Elin voldoende beantwoord oordeelen en ons 's directeurs Senffs bijgebrachte allegatiën en bewijzen niet alleen solide voorkomen, maar zelfs overtuigend hebben doen zien dat wijlen den heer directeur-generaal van Golonnesse de wettigste reden heeft gehad om op zijne dimotie als eerste administrateur in het provisie maguasijs te urgeeren. En dierhalven ook het daartoe genomen besluit op den 31 december 1754, waarbij hij bovendes voor ses maanden gesuspendeert wierd, zo min gegrondvest is geweest op een onbillijk misnoegen van dien heer, als het, naar het ligt dat toen de zaak van zig gaf, ook aan de andere kant voor geen te geringe straffe kan worden gehouden, bizonder als men reflectie slaat op de daarbij gekomene pecuniele amende van f 14.736,10,- hem den 25 februari 1755 opgelegd voor onder zijn administratie bedorven geraakt spek en te min verantwoord vleesch. Terwijl

echter, nu de zaak van achteren ontwaard beschout word en Elin zijn character nader heeft leeren kennen, de ten zijnen nadeele genome dispositie eer de naam van moderaat en billijke correctie verdienen, dan van te hart of te swaar.

Dat dus deze zogenaamde apologie geen de minste reflectie meriteerd en van wegens ons nooit onder U Weledele Hoog Achtbare oogen zoude zijn gekomen, indien ze alvorens hier een attente resumptie ondergaan hadt, en insonderheid, zodanig als thans is, wederlegt was geweest. Gelijk het eerste niet geschied is, omdat, toen Elin dezelve ter onser sessie van den 15 april 1758 indienden en verzogt dat ze aan U Weledele Hoog Achtbaren mogte overgezonden worden, vertrouwt wierd dat, zoals vooral in een schriftuur van die natuur behoord, ook in dit niet dan zuiveren waarheden ter zijner purgeering te vinden waren. Daar integendeel in hetzelfde de gedagtenis van wijlen meermelden heer directeur-generaal niet alleen lasterlijk onteerd word, schoon hier en daar verbloemd, om het op een derden, hoewel mede op een frivole wijs, te doen afstuiten. Maar hij zigzelve ook emancipeert om wegens de op zijn sujet genomene dispositiën aan deze tafel na het klagschrift door welmelden heer directeur-generaal tegens hem ingelevert, bestempelt te hebben dat het met loutere animositeit geschreven en met onwaaragtige beschuldigingen opgevult was, te zeggen, het dus zoveel reflectie niet meriteerde om een eerlijk dienaar op fundament van 'tzelve te condeemneeren en ongelukkig te maken. Om al hetwelke hij Elin, na het gevoelen van de meeste onser, geen consideratie bij U Weledelen Hoog Achtbaren meriteerd.

Fol. 213v-216r.

(Hoewel de uiteindelijke beslissing aan Heren XVII blijft voorbehouden, menen enige leden van de Hoge Regering dat Jean Simeon Elin, doordat hij werd geschorst uit zijn ambt met verlies van gagie, al genoeg is gestraft en voortaan wel voorzichtiger zal zijn. Bij gelegenheid kan hij gerust weer in dienst treden. Christiaan Lodewijk Senff schrijft echter in zijn tiende opmerking in de marge van Elins verweerschrift dat, toen hij pakhuismeester was, de sleutels van de pakhuizen wel aan zwarte mandoers of slaven zijn afgegeven als ze die namens de administrateurs kwamen ophalen. [fol. 217] Dat is tegen de al lang geldende regels geweest en is nu bij besluit van 27 augustus 1765 opnieuw verboden. In opmerking 57 wordt geopperd dat gewetenloze en inhalige schippers rantsoenen van schepelingen kunnen verkopen. Daartegen is niets anders te doen dan hen, net als de opperchirurgijns, te laten rapporteren over de verstrekkingen. Bij bruikbare klachten, die zelden voorkomen, kan men de schuldige straffen en de consumptierekening door de visitateur-generaal laten controleren voorafgaande aan de behandeling door de Hoge Regering. In een verzegeld pakket wordt de brief van directeur Christiaan Lodewijk Senff van 18 april 1766 met bijlagen meegestuurd, terwijl de daarin genoemde Engelse textiel monsters met de Kronenburg voor de kamer Amsterdam worden meegegeven.

KHARG

[fol. 218] Volgens opdracht, en zoals in de generale missive van 20 oktober 1765 bericht, heeft het bestuur te Surat de Welvaren naar Kharg gezonden om de dienaren en goederen daar bij de sluiting van de vestiging op te halen. Op 15 februari 1766 is dit schip vertrokken, kwam een maand later te Muscat aan, waarop de schipper, toen hij hoorde dat Kharg door Mir Mahanna was veroverd, overwoog of hij naar Bandar Bushire, waar resident Pieter Houtingh met de overgebleven Europeanen was, of terug naar Batavia zou gaan. Daar de Welvaren hier nog niet is verschenen, heeft de schipper waarschijnlijk tot het eerste besloten. Sindsdien kwam uit Malabar het bericht van de verovering, wat met de terugkomst uit de Perzische Golf van de Walcheren en Kronenburg door de verleden jaar afgetreden resident Johannes Wilhelmus Buschman werd bevestigd. [fol. 219] Hij bracht daarover een rapport gedateerd 1 mei 1766 uit, waarnaar, en naar de later ontvangen brief van de residenten Buschman en Houtingh van 14 oktober 1765, wordt verwezen. Gezien de voortdurende dreigende verzoeken van de Perzische vorst Muhammad Karim Khan en de daden van Mir

Mahanna moesten de residenten wel partij kiezen en zich met Bandar Bushire verbinden om samen met de vloot van die plaats en de te Kharg aanwezige twee schepen en drie gallevats Mir Mahanna te onderwerpen. Er is ook een expeditie naar Klein Kharg ondernomen.)

---maar die van dat ongelukkig gevolg is geweest dat, schoon 's vijands vaartuigen door een voorafgegaane cannonade van drie dagen veel geleden hadden, niet alleen onze troupen den 12 september, nevens 5 à 600 Boucheerders landende, op het onverwagst door Mier Mahanna's kavallerij overvallen en op zeer weinige na gemassacreerd zijn, maar verders hij, na eerst twee van 's Compagnies gallowets vermeestert te hebben, op Kareek zelve geland is en den resident Houting genoodsaakt heeft het fort met alle 's Compagnies goederen en effecten aan hem over te geven, zonder dat er in de scheepen iets van naam, buiten f 48.273 aan contanten, heeft kunnen gered worden.

Fol. 220r-v.

(Conform het bericht van de visitateur-generaal is bij het verliezen van Kharg, exclusief de niet getaxeerde goederen, een schade geleden van f 203.360 en aan de kosten van de vestingwerken en andere gebouwen f 196.044,-. [fol. 221] Op 1 september 1766 zijn er besluiten genomen over de bovengenoemde brief, het rapport van de visitateur-generaal en de verslagen van de schippers van de twee bedoelde schepen Hans Cornelissen en Jan Dupree, van wie de laatste inmiddels is overleden. Het is niet nodig gevonden de onzekere terugkeer van resident Pieter Houtingh af te wachten. Er kon toch niets gedaan worden aan het verlies van Kharg en de geleden schade. Het besluit van de residenten om partij te kiezen en om, na de succesvolle beschieting, een landing uit te voeren is goedgekeurd. [fol. 222] Ze waren kennelijk nog niet op de hoogte van het besluit van de Hoge Regering om Kharg te verlaten. Waarschijnlijk was dit bericht in handen van Mir Mahanna gevallen. De landing werd ondernomen met een goede verwachting hem geheel uit te schakelen. De fatale afloop is grotendeels aan de lafheid van de mensen van Bandar Bushire te wijten. In de genoemde brief van 14 oktober 1765 voert Houtingh aan dat hij, na de vergeefse landing, waarbij ongeveer 80 Europeanen, bijna alle daarbij betrokkenen, omkwamen, voor het behoud van het fort wel noodzaak was de twee schepen daar te houden. Hij beloofde één daarvan zo gauw mogelijk naar Batavia terug te zenden. Dat is niet geschied en er kwam ook geen bericht van resident Pieter Houtingh uit Kharg, hoewel het twee en een halve maand na de landing duurde totdat de vesting werd overgegeven. [fol. 223] Uit het rapport van Johannes Wilhelmus Buschman, zowel als uit de verslagen van de schippers blijkt niet dat in die tijd de schepen gebruikt zijn om Kharg bij te staan en Companies bezittingen te beschermen. In de veronderstelling dat het fort nog ongedeerd was, hebben de schippers die plaats verlaten, terwijl uit een brief, die door provisioneel boekhouder Winkler en assistent Brandt, die bij de overgave aanwezig waren, uit Muscat naar Surat is gezonden, blijkt dat de schepen eerder vertrokken waren. Uit de resolutie van 1 september 1766 is op te maken welke uitleg over deze onduidelijkheden aan de schippers Hans Cornelissen en Jan Dupree, en de vroegere resident Johannes Wilhelmus Buschman, is gevraagd. [fol. 224] Hun antwoorden en het resultaat van het onderzoek, dat aan het hoofd van Compagnies zeemacht Nicolaas Houtingh c.s. is opgedragen, zullen te zijner tijd aan Heren XVII gerapporteerd worden. Wat betreft de gebeurtenissen voor de verovering is het antwoord van Buschman op het verzoek van de gezant van Muhammad Karim Khan om hulp tegen Mir Mahanna en om de Armeniërs die nog op Kharg verbleven, naar Jolfa te laten vertrekken, zowel als op de eis om 5 % tol te betalen zolang de Compagnie op het eiland verbleef, goedgekeurd. Dat geldt ook de f 405,- die voor deze gezant en zijn gevolg gedurende hun verblijf van twee maanden op Kharg is uitgetrokken en het geschenk aan hem van f 444,-. [fol. 225] In 1764/65 verliep door de onrust de handel op Kharg niet gunstig. Wat tegen f 706.300,- werd ingekocht, is met een winst van f 105.739 verkocht, terwijl volgens Buschmans opgave de kosten f 58.292 hebben bedragen. De winstrekening werd per eind augustus 1765 gesloten met f 80.980, waarbij de algemene voorraden, exclusief wat door de Walcheren werd aangevoerd,

enige artilleriegoederen en de galvets f 250.156,- hebben bedragen, waaronder f 53.976 aan contanten. De laatste zijn sindsdien voor een klein deel uitgegeven en voor de rest met de Walcheren te Batavia aangevoerd. Daar Buschman in zijn rapport beloofde een en ander nader schriftelijk te zullen uitleggen en er nog enige zaken opgehelderd moeten worden, is hem op 1 september 1766 gevraagd [fol. 226] waarom de lading van de Walcheren, hoewel voor eind augustus aangekomen, niet onder de voorraden is begrepen, en waarom er maar een vijfde van de voorraad textiel, in het bijzonder spreien, is verkocht met een verlies van 10 %. Er was toestemming gegeven om met 20 % verlies te verkopen. Waarom is de indigo niet tegen iedere prijs verkocht, want dan zou de opbrengst met wat in kas is geweest gemakkelijk in veiligheid gebracht hebben kunnen worden? Met de Walcheren en Kronenburg zijn de genoemde contanten en slechts 40 kassen roze water vervoerd. Die waren niet goed en zijn op voorstel van Buschman tegen kostprijs aan hem teruggegeven. Van de lading van de Kronenburg is te Gamron slechts 170½ lb garioffelnagels en 17215 lb kandijnsuiker verkocht. Te Kharg is 3960¾ lb nootmuskaat en 8314½ lb garioffelnagels afgegeven. [fol. 227] De rest werd gered en is, na gedeeltelijk in de Walcheren te zijn overgeladen, naar Cochijn vervoerd. Op genoemde 1 september 1766 is aan de scheepsleiding van de Kronenburg de volledige toegestane afschrijving toegekend en aan die van de Walcheren voor het korte traject tussen Kharg en Cochijn maar de halve. Voorts is goedgekeurd dat Buschman, om de redenen die hij in zijn rapport noemt, aan de gouverneur van Gamron heeft geschonken: 30 lb nootmuskaat, 20 lb garioffelnagels, 750 lb poedersuiker en 750 lb kandijnsuiker. De scheepsleiding van de Kronenburg is de vergoeding opgelegd van een tekort van 62 lb Bangka's tin, 5½ lb garioffelnagels, 14¾ nootmuskaat, 157 lb sapanhout en 17½ lb ijzer aan hoepen, en aan die van de Walcheren voor een tekort van 1935½ lb kandijnsuiker, 74¾ lb garioffelnagels en 46 lb Bangka's tin. De scheepsleiding van de Kronenburg kreeg de waarde van een restant [fol. 228] van 70¾ lb kandijnsuiker en die van de Walcheren kreeg de waarde van 4096 lb poedersuiker op hun rekening bijgeschreven. Schipper Jan Dupree heeft men f 5570 in kas laten storten voor de goederen die hij in Gamron verkocht, en de aankoop voor f 66 aan brandhout is voor zijn rekening gelaten, omdat hij daarvan voor zijn reis genoeg had meegekregen. Daarentegen is hem f 763,-, die hij uitgaf aan verversingen en drinkwater, gerestitueerd. De vroegere resident Johannes Wilhelmus Buschman toonde aan dat fouten in de Khargse handelsboekjes van 1762/63 en 1763/64 uit kopieerfouten of noodzakelijke verstrekkingen voortkwamen. Daarom is hij ontheven van betaling van f 819,-, die de visitateur-generaal als beloning voor de opsporing van deze fout had gekregen. Dit alles is geschied conform de resoluties van 1 en 22 juli en 16 september 1766.

KAAP DE GOEDE HOOP

Om 150 last rijst, enige bestelde koopwaren, materiaal voor de bouw van het hospitaal en verdere benodigdheden naar de Kaap de Goede Hoop te brengen [fol. 229] zijn de Vredelust en Sonnestein gereed gemaakt.

JAVA'S OOSTKUST

Op Java's Oostkust gaat het naar wens. De vriendschap tussen de vorstendommen schijnt toe te nemen, de kracht van de rebellen neemt af en de oogst staat er goed bij. De rijst belooft een goede opbrengst en het gewone contingent voor de regenten aan katoen werd met 25 balen overschreden. Die zijn te Semarang gekocht, nadat er in juni ook nog 790 lb katoen van een vissersschip, dat zee wilde kiezen, als smokkel in beslag is genomen. Dit werkt afschrikwekkend. Volgens zijn brief van 3 september 1766 bezocht gouverneur Johannes Vos de Oosthoek, Madura en de kantoren daar en trof alles in een redelijk goede staat aan. [fol. 230] Hij kweet zich ook van de in de generale missive van oktober 1765 vermelde opdracht om overeenkomstig de wens van Heren XVII de werf te Rembang minder kostbaar te maken. Volgens Vos' brief is de enige manier om buiten het verbranden van olie de kosten te verminderen de resident daarvoor, in plaats van dat hij ze declareert, 2½ % van de

kosten van een gebouwd vaartuig toe te kennen. Bovendien is in plaats van respectievelijk 6 en 12 stuivers per dag voor een Javaans timmerman en beeldsnijder besloten maar 5 en 10 stuivers toe te kennen en te bezuinigen op het Nederlands touwwerk van de gereed gekomen en naar Batavia gebrachte vaartuigen. Volgens een berekening van Vos op basis van [fol. 231] de gemiddelde kosten in de laatste acht jaar zouden de drie genoemde maatregelen tot een besparing van f 7664 per jaar leiden. Dit alles is goed onderbouwd en in de geheime brief van 6 oktober 1766 is Vos gemachtigd zijn voorstellen uit te voeren. De gouverneur-generaal, aan wie dit onderzoek speciaal was opgedragen, kan niet meer bezuinigingen bedenken. Behalve de nu gereduceerde daglonen, kwam de visitateur-generaal in de kosten over de laatste tien jaar geen exorbitante bedragen tegen. Men vertrouwt erop dat hiermee aan de wens van Heren XVII in de brief van 10 oktober 1764 is voldaan. De uitgaven van Java's Oostkust bedroegen in 1764/65 f 346.645 en de inkomsten f 418.388. [fol. 232]

CHERIBON EN BANTAM

Voor Cheribon en Bantam wordt verwezen naar het antwoord aan Heren XVII hierboven.

BATAVIA

Conform de bevestiging door Heren XVII zijn Jeremias van Riemsdijk als directeur-generaal en Nicolaas Harting als ordinaris lid van de Hoge Regering ingezworen. Wegens het overlijden van Jurgen van der Spar is de beschrijving van Ambon, naast die van Bandjarmasin, aan Maurits Theodorus Hilgers opgedragen, [fol. 233] die ook Malakka bij die van Banda voor zijn rekening neemt. Willem Hendrik van Ossenberg verzorgt de brieven voor de vier kleine kamers, terwijl hij vanwege het verlies van Kharg van die beschrijving is ontheven. Mocht daar nog iets voorvallen dan zorgt de gouverneur-generaal voor het verslag. De herziene Statuten van Batavia, waarop de laatste veranderingen die door extraordinaris raden Louis Taillefert en Willem Arnold Alting werden aangebracht, op 9 september 1766 zijn aangenomen, worden nu in perfecte staat ter goedkeuring aan Heren XVII toegezonden. Na goedkeuring verzoekt men om ze in Nederland te laten drukken en een paar honderd exemplaren naar Batavia te zenden. [fol. 234] In de vergadering van 18 maart 1766 zijn wegens de meerderjarigheid van de Erfstadhouder in de tekst van de eed de namen van de voorgeden verwijderd en is na Haar Hoogmogende de Heeren Staten Generaal Zijn Hoogheid de Heer Prins van Oranje en Nassau erfstadhouder, kapitein en admiraal generaal toegevoegd. In de Raad van Justitie zijn de uit Nederland gearriveerde mr. Jacob François de Vos, mr. Petrus van der Vorm en mr. Gijsbertus Maas geïntroduceerd. De twee eersten conform het bericht van 21 oktober 1765 van Heren XVII als ordinaris leden en de laatste als zodanig bij besluit van 3 oktober 1766 ter vervanging van mr. Gerard Mulier, aan wie bij besluit van 30 september wegens deerniswaardige en armoedige omstandigheden toestemming tot repatriëring is gegeven voorlopig met behoud van gagie maar zonder bagage. [fol. 235] De geassumeerde leden van de Raad van Justitie Jan de Put en David Julius van Aitsma zijn ontslagen. Als de uit Nederland verwachte nieuwe leden zullen zijn aangekomen, zullen ook de al lang zittende leden worden ontslagen. Daar mr. Jacob François de Vos bij zijn verzoek van 9 september 1766 terecht aanvoerde dat mr. Petrus van der Vorm, met wie hij tegelijk tot extraordinaris en ordinaris lid was benoemd, vanaf zijn vertrek uit Nederland op 15 november 1765 de daarbij horende gagie had ontvangen, is hem in plaats van eerst op 24 juni 1766 vanaf zijn promotie tot ordinaris lid die gagie toegekend. De mutaties in de burgerlijke colleges zal men in de decemberbrief vermelden. De koopman Jacob Lodisio Jacobsz. is tot secretaris van schepenen benoemd, terwijl als zijn opvolger als kassier van de Bank Courant en van Leening [fol. 236] onderkoopman buiten dienst Hendrik de Wakker van Son is aangesteld. Wat betreft contanten en geldtransacties zal duidelijk zijn hoe nuttig de aangevoerde gemunte en ongemunte gouden en zilveren metalen zijn gebruikt en hoe gebrekkig de bestellingen, vooral uit Bengalen, uitgevoerd konden worden. De beschikbare middelen zijn

in Batavia nodig voor de reeds in de generale missive van 8 april 1766 genoemde gewone uitgaven. Om de tekorten op te vangen is er in die maand, in afwachting van de aanvoer van opium, van de Opium Sociëteit f 384.000 gevorderd. Bovendien is op 17 juni besloten van particulieren [fol. 237] rsd 200.000 te lenen en van de Weeskamer rsd 100.000 beide tegen de gebruikelijke rente van $4\frac{1}{2}$ %. Voor het laatste bedrag zijn nu volgens afspraak assignaties uitgegeven. Toen was er met de in mei uit Kaap de Goede Hoop ontvangen f 53.333,- niet meer in de Grote Geldkamer dan f 211.800 Indisch geld, waarvan na aftrek wat naar Malakka en Cheribon is gestuurd, niet meer dan f 14.466 is overgebleven. Dit jaar is er in totaal f 297.683 uit Kaap de Goede Hoop ontvangen. De dagelijkse kas bevatte maar f 412.177, terwijl er voor de peper en het tin die met de koningsvaartuigen uit Palembang waren aangevoerd, f 854.469 nodig was. Samen met de bij resolutie van 19 juni 1766 vastgestelde betaling van tin uit 1762 van f 439.669 is dit f 1.294.138. Er was dus 9 ton te kort. Hoewel er toen dagelijks meer werd ontvangen dan de gewone uitgaven, moest men toch, hoe gunstig het ook zou uitvallen, [fol. 238] 7 ton lenen. Dat was temeer nodig daar op het uitgeven van assignaties tot een bedrag van 5 ton, waartoe op 18 maart 1766 was besloten, maar weinig of niets werd ontvangen. Daaronder moet dan nog rsd 141.100,- gerekend worden van het bij de Compagnie op deposito staande oud kapitaal van Weesmeesters, waarvoor op hun verzoek assignaties zijn uitgegeven. Dat viel onder de vastgestelde 20 ton. Tevens hoorde daar ook nog rsd 100.000 bij die van dit college werd geleend. Voor september ontving men niet veel van belang. Buiten de f 100.000,-, die in dukatons in plaats van duiten naar Ceylon zijn gezonden, werden deze gelden gebruikt ter betaling van producten van het land en andere gewone uitgaven. Hoewel de kleine en de grote kas met de ontvangen gelden en de ruim 4 ton die de Duinenburg en Vlissingen uit Nederland hebben meegebracht, [fol. 239] redelijk waren gevuld, kon er dezer dagen met de Vrouwe Petronella, die via Malakka vaart, niet meer dan f 207.996 naar Bengalen worden meegegeven. Er konden daar geen weinig verlies gevende munten, zelfs geen oude dukatons, bemachtigd worden. Deze geven te Bengalen een verlies van $5\frac{1}{4}$ %, terwijl dat op nieuwe gekartelde dukatons zelfs $6\frac{7}{8}$ % is. Die te sturen was niet raadzaam en ook niet die van Spaanse realen, die voor betaling van peper nodig zijn, noch die van payment of duiten. Uit de resoluties van 1 en 8 juli 1766 blijkt hoeveel moeite er is gedaan om de minst verlies gevende munten te verwerven, toen van de vroegere kassier van de Bank Courant [fol. 240] Jacob Lodisio Jacobsz. 42.400 Persiaanse zilveren ropia's voor $27\frac{1}{2}$ stuiver het stuk en 3715 gouden Persiaanse ropia's tegen rsd $7\frac{1}{2}$ het stuk zijn aangenomen. De laatste zijn verworven op de voorwaarde dat ze naar Bengalen zouden gaan, waarbij een mogelijke winst weliswaar voor Lodisio is, maar een verlies, dat daar meestal geleden wordt, voor zijn rekening blijft. Dit alles laat zien hoe moeilijk het is het nodige geld voor de handel en andere uitgaven te verwerven, maar ook munten die in Bengalen of elders geen verlies opleveren. De Hoge Regering meent daarom het recht te hebben om op de uitvoering van de bestelling voor 1768 [fol. 241] van 70 ton aan edele metalen en munten aan te dringen, als er maar vier schepen uit Bengalen huiswaarts gaan. Als er, zoals dit jaar, vijf schepen teruggaan dan vraagt men 74 ton zonder dat er op gekort wordt en zeker niet op de gelden die in Bengalen, Coromandel en Ceylon geleend worden. De volgende edele metalen en munten worden gevraagd)

- f 3.600.000 aan bhaar zilver van 11 penningen, 20 grein voor Bengale (en vier ton meer ingevallende U Wel Edele Hoogachtbare, als voorzegt, vijf retourbodems uit die directie begeren)
- f 1.300.000 aan bhaar goud, daarvan f 800.000 voor Chormandel en f 500.000 voor Ceylon
- f 1.200.000 aan nieuwe gecartelde ducatons, als f 800.000 aan heele en f 400.000 aan halve
- f 600.000 aan nieuwe ronde realen van agten tot den peperhandel
- f 100.000 aan nieuw Nederlands payment als $\frac{1}{3}$ aan scheepjesschellingen van de munt Zeelandia en

2/3 aan dubbele stuivers van de munten Hollandia en Westfrisia en
f 200.000 aan kopere duiten of als voorzegt
Tezamen f 7000.000

Welker erlanging wij ook ten ernstigsten verzoeken, omdat wij U Wel Edele Hoogachtbare kunnen verzekeren dat desen eisch door ons met het uiterste overleg en zo menageus immer mogelijk is ingericht.

Fol. 241v-242r.

(Men vertrouwt er op dat de nog ontbrekende f 3.229.036 Indisch geld op de bestelling van dit jaar alleen voor de handel en niet voor delging van schulden, zoals beloofd is, nog zullen volgen. Dit betekent dat ook bij vier teruggaande schepen er 74 ton nodig is. Onder de voorraad aan textiel zijn er pakken die niet de vastgestelde winst zouden opleveren. Om na te gaan of die beter in Europa te verkopen zijn, zijn er 12 pakken uit Coromandel en 130 uit Surat door deskundigen onderzocht. Hoewel die niet konden zeggen of er in Nederland vraag naar zou zijn, [fol. 243] oordeelden ze dat deze textiel geschikter was voor Azië. Daar er groot verlies geleden zou worden en ze nergens anders dan in Batavia was te verkopen, is de directeur-generaal op 29 augustus 1766 gemachtigd enige pakken, of enkele stukken, van deze textiel uit de hand te verkopen, hoewel er al eerder bij een verkoop enige Suratse waren opgehouden. Bovendien mag hij een kleed van 42 cubidos lang en 13 breed, dat in 1759 uit Bengalen voor Japan was aangevoerd, verkopen. Het bracht op de vendutie f 423 op, wat een verlies is van f 603, of 59 %. Hoe ongaarne ook, acht de Hoge Regering het zijn plicht om te klagen over de slechte kwaliteit van de goederen die uit Nederland komen. [fol. 244] De leveranciers van de geweren die dit jaar werden gezonden, pleegden bedrog. Van de grenadiers snaphanen was het grootste deel versleten en slechts wat opgeknapt, de lopen waren op veel plaatsen gesoldeerd, zeer dun en zelfs 4 duim te kort. Van andere ontbraken de kordonbeugels of de veren in de pijpen om de laadstokken vast te houden, dan wel hadden de bajonetten verschillende lengten. Het gaat om zendingen van 850, 850 en 299 stuks respectievelijk met de Huis te Bijweg, Nieuw Nieuwerkerk en Borssele van de kamer Amsterdam aangevoerd, 800 stuks met de Vlissingen voor Zeeland, 250 met de Vredestein voor Rotterdam, 250 met de Bartha Petronella voor Hoorn en 250 met de Vrouwe Petronella voor Enkhuizen aangevoerd. De slechte exemplaren worden nu met hetzelfde schip weer teruggezonden en de in rekening gebrachte prijs wordt teruggeboekt. Die met de twee eerste schepen kwamen zijn al eerder met het naschip teruggezonden. [fol. 245] Zo wordt het bedrog duidelijk en kan het later worden voorkomen. Dit alles is geschied conform de resoluties van 21 februari, 3 juni, 15 en 22 juli en 3 oktober 1766. De beëdigde verklaringen van de officieren die deze snaphanen keurden, gaan als bijlagen mee. Uit de resolutie van 25 april en het bijgevoegde rapport van de essayeurs Sebastiaan van Namen en Leendert Jan Elliot blijkt dat vier essayeerbalansen met schalen en dopjes, die verleden jaar met de Sloten van de kamer Amsterdam werden ontvangen, geheel onbruikbaar zijn. Ze worden teruggezonden om aan te tonen hoe misleidend er in een zaak, waarbij op grote precisie wordt aangedrongen, is gehandeld. [fol. 246] De resolutie van 15 oktober 1766 en het bijgevoegde rapport van Elliot laten zien welke problemen hierdoor zijn veroorzaakt. Doordat aan het gewicht dat hem uit Nederland werd meegegeven, enige gedeelten van marken ontbraken, kon Elliot het juiste verschil in de ontvangen partijen goud en zilver niet bepalen. Men verzoekt de ontbrekende delen zo spoedig mogelijk te zenden. Het gebrek aan zeevarenden maakt het moeilijk de schepen behoorlijk te bemannen en maakte het nodig om op 25 april en 6 mei 1766 toe te staan om voor het lossen en laden te Batavia 100 Chinezen voor rsd 10 per maand te huren. [fol. 247] Om de zeelieden goed te behandelen is op 16 september 1766 een reglement aangenomen dat commandeur en opperequipagemeester Vogelzang op bevel van de gouverneur-generaal had opgesteld. Om tot een geregelde levenswijze van de zeevarenden te komen die tussen de schepen op de rede en de wal varen, of toezicht houden op de losvaartuigen, is op de equipagewerf een vertrek aangewezen waar ze moeten overnachten. Ze krijgen daar ook eten. Dit voorkomt dat ze gaan rondzwerven, wat tot desertie

kan leiden, en waardoor ze ziek kunnen worden en sterven. [fol. 248] Dit kost ongeveer f 2000,- per jaar, wat gering is door het nut dat het oplevert. Vogelzang rapporteerde eveneens op 16 september in het bijgesloten bericht dat officieren van de naar Indië varende schepen aan de Kaap de Goede Hoop leggers die onderweg met zeewater zijn gevuld of waarin het water bedorven was, in het ruim in plaats van op het dek laten leeglopen. Wegens schade aan schip en lading verzoekt men Heren XVII hierop passende straffen te stellen. Vogelzangs rapport wordt ook voor het bestuur aan de Kaap meegezonden met daarbij de nodige bevelen. [fol. 249] Bij besluit van 21 januari 1766 zijn aan de scheepsleiding van de Hoop op weg naar Makassar twee kaarten van het vaarwater tussen Batavia en Celebes meegegeven, de ene opgemaakt door de equipageopzichter daar en de ander door de baaskaartenmaker te Batavia. Daar ze nogal verschillen, moest men nagaan welke het meest betrouwbaar is. Schipper Meijndert Teijde berichtte dat dit de tweede was, waarom op 29 augustus 1766 werd besloten de eerste te vernietigen en de kaart die te Batavia is gemaakt, voortaan aan de schepen naar Celebes mee te geven. Dit jaar is de vloot aanmerkelijk geslonken met zes schepen en een bark.)

Zo door het verongelukken van de voorwaarts gemelde bodems Lindenhoff en Giesenburg, nevens de bark den Lieftallige, als door verkoping ter sloop van de rompen der afgevarene schepen Osdorp, Deunisveld, 't Huis te Manpad en Wildrijk, welke, nadat bevorens het tuig, de rondhouten enz. daar afgenomen was, bij publicque vendutie gemeind zijn voor rds. 2000, 1890, 1500 en rds. 1550 respectie.

Ten aanzien van de militie moeten wij tot U Wel Edele Hoogachtbare speculatie in dezen noteeren dat Bataviasch garnisoen, de buitenposten er onder gerekent, ultimo der jongst verwekene maand september niet talreiker geweest is, dan 1136 soldaten, van welke er zedert nog 100 naar de Westcust en 9 naar Palembang verzonden zijn. En met de re-tourschepen staan 87 verlostte militairen te repatriëeren, die zig niet, alschoon hen weder, evenals in de jongste jaren, door de Heeren Commissarissen van de Verlossing Alting en Hasselaar de verbetering van f 4,- voor die zig vijf en f 3,- voor die zig drie jaaren opnieuw wilden engageeren, aangeboden is.

Fol. 250r-v.

[fol. 251] Kolonel Jan Jurgen Febre, die uit Ceylon terugkwam, werd op grond van dapper gedrag in de oorlog tegen Kandi en eerder op Java en te Malakka aangesteld tot hoofd van Compagnies militie. De majoor titulair David Bacheracht is benoemd tot ritmeester bij het korps dragonders lijfwacht van de gouverneur-generaal. Ze vervangen beide de overleden titulair brigadier Jean Baptist Roussel en de titulair luitenant-kolonel Pieter Robbertzon. Onder handhaving van de orders en straffen tegen het particulier aanvoeren van textiel te Batavia, is op voorstel van de gouverneur op Coromandel Pieter Haksteen in zijn brief van 24 februari 1766 op 16 mei bepaald dat de dienaren die daarvandaan, of uit Bengalen, bij afloop van hun diensttijd naar Batavia komen om te repatriëren, wordt gepermitteerd de hun toegestane kisten met textiel die naar Nederland meegenomen mogen worden, te vullen. Ze moeten met Compagnies cachet verzegeld zijn en tot vertrek in de pakhuisen te Batavia worden opgeslagen. [fol. 252] De vrachtkosten zijn 30 % van de inkoopsprijs, terwijl in Nederland 20 % van de verkoopsprijs wordt ingehouden. Deze dienaren mag onder geen beding worden toegestaan toch te Batavia te blijven. In de generale missive van eind december 1764 werd al bericht dat op 9 november daarvoor was besloten buskruit, equipage en andere goederen van het Engelse koningsschip *The Falmouth*, dat ten oosten van Batavia in de modder ligt, in bewaring te nemen. Kapitein Brereton had dat verzocht en is kort daarna gerepatriëerd. [fol. 253] Het buskruit dat is opgeslagen in het zogenaamde generaalshuis op Edam, werd door niemand opgehaald en dreigde door de witte mieren bedorven te worden. Daar de mieren ook dat huis dreigden aan te vreten, is het buskruit door de kapitein van de artillerie Andries Christiaan Engelstroom c.s. in aanwezigheid van twee officieren van *The Falmouth* geïnspecteerd. Deze verklaarde schriftelijk, wat door die Engelse officieren en de burger te Batavia James Burnett, als gemachtigde van Brereton, ook

schriftelijk is bevestigd, dat de vaten voor het grootste deel door de witte mieren waren aangetast, het kruut onbruikbaar was door verpulvering en vochtigheid en doordat het vermengd was met zand en keisteentjes. Het laatste was er volgens de officieren te Manilla bij het drogen in de wind ingekomen. [fol. 254] Met hun toestemming is het kruut in zee gestort. Er is bevolen de nog goede lege vaten en de kogels aan de Engelsen terug te geven. Ze ontvingen 882 koperen hoepels, 947 loden snaphaan kogels en 2 vel leer. Maar 52 stuks ronde kogels van 6 lb wilden ze, omdat ze niet van de Engelse kroon maar van de compagnie waren, niet terugnemen. Ze zijn pro memorie binnen de lijn in de artillerieboeken opgenomen. Verder wordt verwezen naar de resoluties van 20 mei, 10 en 24 juni en 29 augustus 1766. De rapporten over de conditie van het buskruit en het in zee werpen zijn voor de Raad van Justitie beëdigd. [fol. 255] Ook Burnett deed dit met zijn verklaringen, maar de beide Engelse officieren weigerden dat, omdat het tegen hun orders was. Alle stukken betreffende deze zaak worden bij de geheime stukken bewaard en tevens bij deze in kopie Heren XVII toegezonden. Onder de gezagvoerders van schepen van vreemde naties aan wie is toegestaan te ravitailleren, is John Hell van het particuliere Engelse scheepje *The Bengal Merchant*. Hij mocht op 13 mei 1766 tin en Europese levensmiddelen inkopen en aan hem zijn tegen de verkoopprijs 75 kanasters suiker verkocht. Dit is een antwoord op het alleszins billijke gedrag van de Engelsen in Calcutta. [fol. 256] Van hen kwam hij te Batavia en naar hen zou hij terugkeren. Maar aan George Patton van de Engelse compagnies sloep *Borneo*, die zei uit *Bandjarmasin* te komen en op weg was naar *Benkulen*, is een anker en touw geweigerd en alleen water en brandhout geleverd. Hij lijkt een verdachte zwerver te zijn en respecteert de resolutie van 19 september 1762 niet, waarin is verboden om aan schepen uit *Benkulen* andere benodigdheden te leveren. Maar op zijn herhaald verzoek van 10 juni 1766 zijn hem toch een anker van 400 à 500 lb en een touw van 8 duim tegen de verkoopprijs verkocht. Zonder deze zou hij gevaar gelopen hebben. George Dodwell van het Engelse compagnies schip *The Patty* kwam van *Solok*. [fol. 257] Hij had daar manschappen opgepikt, die daar door het koningsschip *The Popock* op de terugreis van *Manilla* waren achtergelaten. Zoals uit de resoluties van 30 mei en 3 juni 1766 blijkt hebben gecommitteerden geconstateerd dat *The Patty* zo lek was dat ze wellicht niet naar *Madras* kon terugkeren. Het is toegestaan om dit schip op *Onrust* door particuliere werklieden onder toezicht van de baas daar te laten herstellen. Net als in 1761 aan compagnies troepen werd toegestaan, mochten de zieken onder de bemanning van 355, die afgemat was van het vele pompen, op het eiland *Kuiper* herstellen. Om rondhangen op *Onrust* te voorkomen, zijn degenen die niet ziek waren daar op een van tuig ontdaan schip geplaatst. Op 13 juni verzocht de kapitein van de sipoys op *The Patty* *Joseph de Splans* [fol. 258] of hij in *Batavia* een huis mocht huren om de 50 zieken door heelmeeesters met geneesmiddelen te laten verzorgen. Die waren op *Kuiper* niet beschikbaar. Daarop is het eilandje onder het bolwerk *Hollandia*, dat grenst aan het erf van het binnenhospitaal, voor de zieken gereed gemaakt. Voedsel mocht op koste van de *Splans* van de regent betrokken worden. Maar een verzoek van hem acht dagen later om tegen een wissel op *Madras* *ropia* 5000 te lenen om zich en de zieken te onderhouden, is wegens het verbod van *Heren XVII* en om de redenen genoemd in de resolutie van 20 juni categorisch afgewezen. Dezelfde dag is wel aan de Engelse vrijkoopman *Ezechiël Abraham*, die met de scheepjes *The London* en *Savigace* te *Batavia* was aangekomen, toegestaan 60 last tarwe, [fol. 259] in plaats van aan de Compagnie, aan particulieren te verkopen. Tevens mocht hij de grote mast van *The London* en andere gebreken aan zijn scheepjes door particulieren laten herstellen. Daar hij naar *Bombay* ging en het dus niet ten nadelen van de handel te *Surat* zou zijn, is *Abraham* ook toegestaan suiker in te kopen, maar uitsluitend uit Compagnies pakhuizen tegen de gewone prijs van *rsd* 5 het pikol. Op zijn verzoek is dat op 24 juni in zoverre veranderd dat hij 600 kanasters van de Compagnie heeft gekocht en 800 van particulieren. *Abraham* had ernstig geklaagd dat hij bij de Compagnies prijs verlies leed. Uit de resoluties van 6, 7 en 29 augustus 1766 blijkt dat *Abraham* net als andere Engelsen deze hulp zeer ondankbaar beloonde. Zijn slechte karakter werd duidelijk, daar de dag voor zijn

vertrek op zijn schip *The Savigace* drie deserteurs zijn aangetroffen. [fol. 260] Ze zijn van dat schip gehaald. Abraham getuigde onder ede dat hij tevoren niets van deze deserteurs wist, waarop hij mocht vertrekken. Uit de getuigenissen van de drie deserteurs, die voor twee jaar naar het eiland Edam zijn verbannen, kon later worden opgemaakt dat Abraham, hoewel hij niet de ronselaar was, toch wel een hoofdrol in deze desertie heeft gespeeld. Het bestuur te Surat is bevolen om van het Engelse bestuur in Bombay genoegdoening te vragen en te eisen dat het zijn onderdanen waarschuwt, dat zulke daden volgens de wetten van de Compagnie bestraft zullen worden. Bovendien is aan de besturen in de Westerkwartieren, op Sumatra's Westkust en te Malakka opgedragen om Abraham, mocht hij daar verschijnen, slechts water en brandhout te geven en hem geen kontrasaluut te geven. [fol. 261] Hij zal eerst plechtig zijn excuses aan het bestuur te Surat moeten aanbieden. Aan Burrington Nitherton, kapitein van het Engelse particuliere scheepje *Jartarter* uit Madras, is bij resolutie van 25 juli 1766 de inkoop van Europese levensmiddelen en dranken toegestaan en tegen de verkoopsprijs is aan hem uit Compagnies pakhuizen arak geleverd. Volgens besluit van 25 april 1766 zijn op dezelfde voorwaarden aan de Spaanse koopman don Pedro Augusto de Rivanco voor zijn te Batavia gekochte vaartuig vier ijzeren tweeponders met 100 kogels en 100 lb buskruit, en bovendien twee ankers van 1100 pond geleverd. In aparte leveranties is conform de resoluties van 15 april, 9 en 23 mei, en 15 juli 1766 aan de kooplieden Manuel de Castro, Joachim de Puessado en don Gaspar de Leon [fol. 262], die te Batavia met de *Sancto Espirito Senhora S' Anna* de gunstige moesson hebben afgewacht, geleverd: 194 balen kaneel à 130 stuivers het pond, 8 last Suratse tarwe en 7 last Kaapse, 50 pikol peper, 700 pikol ijzer, 50 pikol lood, 200 lb buskruit, 20 trommels en 40 trommelvellen.)

Als een zonderling geval is ons voorgekomen dat, volgens een van Bantam ontvangene in 't Spaansch beantwoorde verpreybrief, in Sundas Engte was komen opdagen het Spaans koningsschip *El Boin Consego*, gevoerd door don Joan de Casens, 'twelk den 15 maart 1765 van Cadix gezeild en gedestineert was naar Manilla. En alzoo het den Spanjaarden, volgens de tractaten te Munster en Utrecht in de jaren 1648 en 1714 gesloten, niet geoorloofd is die route te nemen om naar Manilha te varen, arresteerden wij den 15 juli jongstleden om, alvorens tot nadrukkelijker middelen over te gaan, af te wagten wat de vaerders van dien kiel zoude ondernemen, en intusschen onze beide sabandhaars Van der Voort en Van der Sluis en den titulair lieutenant collonel Robbertson, nevens één hier remoteerend Armenisch koopman als tolk, met één behoorlijk manifest na het gedachte oorlogschip af te zenden, zoo ter waarschouwing om niet te naderen tot de buiten, veel min tot op de binnen rhee de deze hoofdplaats, of tot eenige havens of bezettingen der Compagnie, als om dies capitain aan te zeggen dat zich zoude hebben te wagten voor alle verdere ondernemingen die tegens de verbonden tusschen zijn Koning en Haar Hoogmogende subsisterende aanliepen, mitsgaders om bij anticipatie te protesteeren tegens de nadelige gevolgen die in zoo een kas daaruyt zouden mogen resulteeren, en dezelve te laten voor zijne rekening.

Fol. 262r-263v.

(Volgens de tractaten mag men tegen deze vaart krachtige maatregelen nemen en Heren XVII hebben toegestaan deze desnoods met geweld tegen te gaan. [fol. 264] Maar in Europa wist men volgens de nieuwe papieren, en vooral de *Haagsche Courant* van 17 april 1765, niet dat dit schip via Kaap de Goede Hoop naar Manilla zou varen en Heren XVII maakten er in hun brieven ook geen melding van. Ook is niet gebleken dat de beide hoge soevereinen in deze enige stap ondernamen. Het is best mogelijk dat de Spanjaard, in de wetenschap dat hij de tractaten overtrad, of om andere redenen, direct nadat hij Straat Sunda was gepasseerd, naar het noorden via Straat Bangka richting Manilla is verdwenen. Immers gecommiteerden die waren uitgezonden om hem op te sporen, zijn onverrichter zake teruggekeerd. [fol. 265] Op 20 juni 1766 is besloten om de zeventien schepelingen van het Engelse scheepje *The London* dat, zoals hierboven gemeld, bij Pulau Laut werd gekaapt, en die eerst te Rembang en daarna te Batavia aankwamen, naar hun keuze in Compagnies dienst te nemen, dan

wel te laten gaan. Twee Engelsen, die beweerden de stuurman en een matroos geweest te zijn op de al genoemde *The Patty*, zijn van het Prinseneiland naar Bantam opgebracht en daarna naar Batavia vervoerd. Daar ze verdacht zijn, is het op 11 september 1766 raadzaam gevonden ze naar Nederland te zenden. Ze waren het denkkelijk daarmee niet eens, want ze hebben een Chinese prauw gehuurd en zijn er tegen de zin van de eigenaars mee verdwenen, vermoedelijk naar Benkulen. Hoewel er nog geen instructies voor bevordering van diena- ren zijn ontvangen, moedigen de gunstige besluiten op eerdere voordrachten aan nieuwe te doen. [fol. 266] Op dezelfde gronden als in eerdere voordrachten verzoekt men bevestiging van promoties en toekenning van de bijhorende rang en gagie. Dit is het enige voordeel dat deze bevordering voor de diena- ren met zich meebrengt. De boekhouder-generaal Andreas Jacobus de Leij krijgt als opperkoopman f 80,-, maar zou volgens het door Heren XVII goedgekeurde reglement van 1753 eigenlijk f 130,- per maand horen te verdienen. Dat komt ook de commandeur van Jaffna Noël Anthon Lebek en die van Galle Arnoldus Adrianus de Leij toe. Personalia. [fol. 267] Personalia. [fol. 268] Voor zes diena- ren wordt de bevordering van assistent of boekhouder tot onderkoopman aangevraagd. Dit is niet in overeenstem- ming met het besluit van 30 juni 1766 om geen boekhouders of assistenten te bevorderen tot onderkoopman. Maar diena- ren op de secretarie en bij de negotie en soldijkantoren zijn als onderkoopman te prefereren boven net aangekomen onderkooplieden zonder functie, onder wie op het ogenblik niemand is aan wie met een gerust hart een functie gegeven kan worden. Als er geen uitzicht op bevordering is, dan verliest men de zin zich werkelijk in te zetten en als men bekwaam is, moet de ambitie gevoed worden. [fol. 269] Degenen die voor bevordering worden voorgedragen, hebben de kwaliteit daarvoor. Ze verdienen een gun- stige beslissing van Heren XVII. De eerste retourvloot zal zeven schepen omvatten, namelijk de *Kronenburg* en *Velsen* voor de kamer van Amsterdam, de *Walcheren* voor die van Zee- land, de *Vreeburg* voor die van Delft, de *Zilveren Leeuw* voor die van Rotterdam, de *Noord Nieuwland* voor die van Hoorn en met deze missive de *Enkhuizen*, die vooruit zal varen, voor die van Enkhuizen. Voor de tweede retourvloot zijn de *Landswelvaren* voor de kamer Amsterdam en de *Snoek* voor die van Zeeland aangewezen, terwijl als naschip de *Vrouw Elizabeth Dorothea* voor de kamer Amsterdam zal dienen. [fol. 270] Commandeur van deze retourvloot is de schipper van de *Kronenburg* Christiaan Blom, die in dienst van de kamer Amsterdam is, als fiscaal en secretaris dienen de koopman Gabriël Adrianus de St. Glain en de assistent Gabriël Julien Dangirard. De laatste twee komen daarvoor het meest in aanmerking, omdat ze hun diensttijd hebben voltooid en met behoud van gagie repatriëren. Als tweede schippers varen kapitein-luitenant Johannes Martinus Klein en de schippers Jan Hendrik Vogelaar en Meijndert Teijde mee. Conform de resoluties van 16 en 26 september 1766 vervullen deze twee schippers overeenkomstig hun anciënniteit een vacature mocht die zich voordoen. Pas daarna is Martinus Klein aan de beurt. Als passagiers gaan mee [fol. 271] het ordinaris lid van de Raad van Justitie mr. Gerard Mulier, wegens zijn behoeftige toestand met behoud van gagie maar zonder bagage, het oud opperhoofd te Japan en vroe- gere scheepssecretaris Marten Huysvoorn en ds. Willem Wilbers. De laatste houdt gagie en bagage daar zijn diensttijd één maand na vertrek afloopt en zijn gedrag steeds uitstekend was. Hij repatrieert wat eerder wegens een borstkwaal. Bovendien gaan als passagier mee de eerste praktizijn in het hospitaal Godfried Puppeke, maar, omdat hij pas een jaar in dienst is, zonder gagie en bagage, en wegens voltooiing van hun diensttijd de baas timmerman op de equipagewerf te Batavia Klaas Aartse van den Bergh en onderkoopman Jan Nicolaas Blok. Van de lagere diena- ren gaan als passagier mee de boekhouder [fol. 272] Hendrik Le- onard van der Hoeven, daar zijn diensttijd nog niet is voltooid zonder gagie, de assistenten George Fredrik Roth, Jacob Moller, Casparus van Overzee en Jan Gabriel Joseph Besse du Pouget en de militair schrijver Fredrik Ernesti. Omdat hun diensttijd nog niet is beëindigd, gaan de vier laatsten terug zonder gagie, alsmede de wachtmeester Johan Christiaan Joseph van Rhoden en korporaal Julius Fredrik Pontooij. Met behoud van gagie gaan terug de boekbinders Martinus Helvering en Jan Lucas en boekdrukker Philip Mekkerman. Daar

*hij bij de opmars naar Kandi door een val in het gebergte ernstig invalide werd en al bejaard is, mag sergeant Johan Christoffel Wittig ook eerder repatriëren. Men stond het bestuur op Ceylon al toe verzoeken om eerdere terugkeer van officieren en onderofficieren in te wil-
 ligen. Verder keren huiswaarts de onderluitenant bij het korps dragonders op Java Fredrik
 Carel Hans Bruno baron van Polnitz [fol. 273] en de als soldaat gearriveerde en onlangs in
 burgervrijdom gestelde Johannes Mathias Wineke. Tegen het gewone transport en kostgeld
 varen vier vrouwen, een vrije christen vrouw, zestien kinderen en een slavine mee. Onder de
 vrouwen is de weduwe van de kapitein-militair Jacob Carel van Espendonk, die mocht repa-
 triëren maar inmiddels is overleden. Zij keert conform het besluit van 4 juli 1766 terug met
 haar twee zoons en wegens haar behoeftige toestand vrij van transport en kostgeld. Op 16
 september 1766 is op verzoek van genoemde weduwe besloten om de oudste van haar zoons,
 Jacobus Henricus, die als jong matroos op Ceylon was aangekomen, en de jongere Pieter,
 die daar als soldaat heeft gediend, met een gagie van f 8,- per maand te laten terugkeren. Zij
 hebben beide respectievelijk tegen f 16,- en f 9,- per maand als assistenten op de schrijfkant-
 oren gewerkt. [fol. 274] Op basis van de resoluties van 15 juli en 11 september 1766 worden
 de gedegradeerden de gewezen opperstuurman Job Dussington, die te Jambi ongehoorzaam
 was en oproerige taal uitsloeg, en sergeant Philip Wendel als soldaat teruggestuurd. De laat-
 ste en nog vijf soldaten, die ook terug moeten, stichtten onrust onder de milittie te Makassar.
 Dussington moet scheepsdienst doen en de anderen gaan terug als matroos. Zij waren de
 aanstichters van de opstand in het garnizoen van Quilon in Malabar. Zeventien personen
 keren terug wegens verouderingskwalen. Personalia. [fol. 275] De gekwalificeerden onder
 hen die goederen of geld hebben beheerd, beloofden bij notariële akte de Compagnie scha-
 deloos te stellen voor eventuele tekorten. Bovendien zijn bijgevoegd een formele liquidatie
 van de retouren in 1766, een verbeterde voor 1765 op basis van de uit Nederland ontvangene
 voor 1764 en een formele verbeterde voor 1766 opgesteld met behulp van die in 1765 uit
 Nederland ontvangen.)*

Uit de eerste zullen wij noteeren dat de voor dit jaar uit deze gewesten verzondene
 retouren bedragen hebben een nog nooit tot die hoeveelheit geklommen capitaal van

f 11.366.744,14,-

En uit de tweede dat

de kamer Amsterdam tevoren is gebleven

f 1.836.642,10,13 $\frac{1}{10}$

Zeeland

tevoren is gebleven f 1.294.688,1,2 $\frac{11}{20}$

Terwijl daarentegen

de kamer Delft tenagteren staat

f 121.511,10,8 $\frac{61}{80}$

„ „ Rotterdam

„ „ f 888.748,16,3 $\frac{29}{80}$

„ „ Hoorn

„ „ f 890.977,1,1 $\frac{61}{80}$

„ „ Enkhuizen wel

„ „ f 1.230.093,4,1 $\frac{61}{80}$

Fol. 275r-v.

*(Deze verschillen zijn zoveel mogelijk glad gestreken met de retouren uit Bengalen.
 [fol. 276] Deze maatregelen zijn hierboven al vermeld in het gedeelte over dit kantoor en
 blijken uit de resoluties van 10 juni en 1 juli 1766. Buiten dat wat werd besteld wordt meege-
 zonden: de reeds genoemde 16 pakken Bengaalse firtij, voor de kamer Amsterdam een pak
 monsters van sitsen dat uit Surat werd ontvangen, en bovendien conform de resolutie van
 30 september 15 pakken Bengaalse en 18 pakken Suratse textiel, die volgens de opperkoop-
 lieden van het kasteel zijn besteld, of volgens hen wegens hun kwaliteit in Nederland gewild
 zullen zijn. De laatste bestaan uit 6 pakken cassa's boerong, 1 pak fijne Mohumpurse sol-
 logesjes, 8 pakken fijne Mohumpurse sanen, 10 pakken Ahmadabadse sitsen, samen t.w.v.
 f 31.117 [fol. 277] Ook gaan er hoofdsieraden mee, die door de generaal van de nawab Rai
 Durlabh aan directeur George Lodewijk Vernet zijn geschonken. Omdat ze met edelstenen
 zijn bezet, worden zij voor f 2640,- aan de kamer Amsterdam toegerekend, maar ze zullen
 in Nederland door hun zeldzaamheid zeker meer waard zijn. Aan raad extraordinaris Wil-*

lem Hendrik van Ossenberg werd toegestaan om aan de kapitein-ter-zee bij de Admiraliteit van Amsterdam Hendrik Reijnst een doosje met een portret te zenden. De tweede secretaris Joan Abraham van der Voort c.s. mag een kistje met manuscripten aan de familie van onderkoopman mr. Joan Carel van Ketel toezenden. Deze overleed op de reis naar Indië. Men heeft zich niet strikt kunnen houden aan de vastgestelde uitgifte van assignaties van 20 ton. De directeur-generaal is op 30 september 1766 gemachtigd de reeds aangeboden halve ton meer te accepteren. [fol. 278] Zo is er tegen assignaties f 2.220.833 ontvangen, of na aftrek van het rabat van $7\frac{9}{13}$ % f 2.050.000,-. Men neemt aan dat Heren XVII dit, wegens de slechte staat van het geldwezen en de geringe kans op verbetering daarvan, zullen goedkeuren. Samen met wat in het voorjaar en daarna in de kas is gestort, is er in werkelijkheid niet meer ontvangen dan f 1.882.193, wat ter betaling in Nederland op f 1.737.409 neer komt. Immers aan Weesmeesters is overmaking van gelden toegestaan in mindering op wat de Compagnie van hen heeft geleend voor een bedrag van rsd 141.100,-, of f 338.640,-, wat in Nederland uitbetaald op f 312.591,- uitkomt. Dit betekent dat conform de resolutie van 17 juni 1766 het bedrag dat à deposito van particulieren werd geleend, van rsd 200.000,- tot op een vierde is afgelost. [fol. 279] Dit is ook het geval met rsd 100.000,- die van Weesmeesters werd geleend en inmiddels in assignaties is omgezet, wat hierboven uitgebreider is beschreven. Tenslotte dient er te worden medegedeeld dat het op 14 oktober is goedgekeurd, dat de directeur-generaal volgens de bijgesloten notitie met de eerste bezending f 1.366.658,- en met de tweede f 683.342,- overmaakt, of samen f 2.050.000,-. Aan de desbetreffende kamers worden de Turkse passen van de verongelukte Giessenburg en van de Huis te Manpad, Wildrijk, Osdorp en Deunisveld, die uit de vaart zijn genomen, teruggezonden. [fol. 280] Ondertekening.)

XVII. PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, MICHIËL ROMP, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, MAURITS THEODORUS HILGERS, WILLEM ARNOLD ALTING EN PIETER CORNELIS HASSELAAR, BATAVIA 31 DECEMBER 1766.
VOC 3160 (Kol. Arch. 3052), fol. 726-1395.

([fol. 726] Zie ook De Jonge, Opkomst XI, p. 54 boven – p. 55 r. 3v.b. Men prijst zich gelukkig dat de generale missive evenals in 1749 weer aan de erfstadhouder als eminent hoofd van de Compagnie kan worden opgedragen en dat Zijne Doorluchtigste Hoogheid het op- en toezicht over de bezittingen op zich heeft willen nemen. [fol. 727] Dat de Hoge Regering zich onder het hoger gezag van een prins mag stellen geeft haar nieuwe moed en moedigt haar aan de Compagnie zodanig te besturen dat ze groot en nuttig voor het vaderland is. Men zal de prins hoogachten en getrouw zijn en wenst hem en zijn huis alle gunst van de Allerhoogste toe. De brief van 14 april 1766 van de bewindhebbers te Amsterdam, die op 25 november werd ontvangen, bracht het bericht dat Zijne Hoogheid het opperbewindhebber- en gouverneur-generaalschap over de Compagnie had aanvaard. [fol. 728] Dit is met kanonschoten bekend gemaakt en op 1 mei 1767 zal de statelijke inhuldiging plaatshebben. Zijne Doorluchtige Hoogheid zal dan officieel in zijn gezag te Batavia en op alle onderhorige kantoren erkend worden. Uit genoemde brief bleek ook dat de heer bewindhebber Thomas Hope provisioneel tot de representant van de prins was benoemd. Daarmee wenst men hem geluk. [fol. 729] De voorzeiler de Enkhuizen vertrok op 23 oktober 1766 met de generale missive van 21 oktober. Op 7 november zijn met een briefje van 6 november de overige zes retourschepen Kronenburg, Velsen, Walcheren, Vreeburg, Zilveren Leeuw en Noord Nieuwland vertrokken en kwamen op 21 november buiten Straat Sunda in volle zee. De lading van deze vloot heeft een waarde van f 1.373.570. Men hoopt dat deze schepen voor de aankomst van deze generale missive Nederland bereikt zullen hebben. Vervolgens rapporteert men over de kantoren voor zover dat nog niet is geschied in de generale missiven van 8 april en 21 oktober 1766. De beantwoording van de brief van 29 maart 1766 van Heren XVII volgt onder het gedeelte over Batavia.

AMBON

[fol. 730] In de generale missive van 21 oktober 1766 is al bericht dat de aanzienlijke kruidnagelooft 983.660 lb, of 51.185 lb boven de prognose is geweest. Het bestuur verwacht in totaal een opbrengst van ongeveer 1.400.000 lb. De schepen Voorland en Blijdenberg vervoerden direct of via Java's Oostkust aan tarwe, vlaggenboek, zout, rijst en overige bestelde koopwaar en contanten voor f 336.000,- en bovendien 16 pakken guinees textiel en vier koperen stammortiers voor de kruitmolen. Uit Ambon zijn gewone brieven van 25 mei, 7 juni en 20 september 1766 en geheime van 25 mei en 20 september ontvangen. [fol. 731] Daarover is op 27 en 28 november 1766 vergaderd, waarbij het volgende is besloten. Wat betreft schepen en vaartuigen ontving het bestuur door het verongelukken van de bark Lief-tallige geen rapport van het hoofd van de zeemacht Nicolaas Houtingh over de klachten van de slechte staat van de verleden jaar gezonden vaartuigen. Het is nogmaals voor commentaar verzonden. Bovendien zijn het bericht van majoor David Bacheracht over de geweren die verleden jaar waren teruggezonden, en de papieren betreffende de onregelmatigheden bij het belasten van gelden van leerlingen, en die van de kinderen van de gerepatrieerde opperkoopman Govert Ludolph van Beusechem, naar Ambon teruggezonden. Daarom was verleden jaar gevraagd en [fol. 732] bij resolutie van 28 november 1765 nog eens aangedrongen. Ook is het bericht van het opperhoofd van het generaal soldijkantoor verstuurd,

waarin het rapport van de gecommiteerden over de tekorten op de schuldrekeningen van overledenen in de soldijboeken van 1765 werd behandeld. Om de Compagnie geen schade te laten lijden zijn daarover op 27 november 1766 besluiten genomen, waarnaar wordt verwezen. Men ging er mee akkoord dat het bestuur de jong matroos Leendert van Leeuwen op drie maanden salaris een maand schuld heeft kwijtgescholden. Ook het besluit van het bestuur van 14 december 1765 [fol. 733] om degenen die hun vaartuig op eigen gezag laten vertrekken, naast een boete van een maand gagie, domestiek te bestraffen is goedgekeurd, alsmede om de bevelhebbers van de patrouilleschepen de kruitrekening te laten beëdigden. Ook de verkoop van de romp van het gestrande scheepje Spion en het zenden van drie dommekrachten aan het opperhoofd van Blijenberg is goedgekeurd. Er is enige hoop om de pantjalang Liefde, die aan de noordkant van Honimoa op de wal was gezet, te behouden. Om verwarring en dubbele kosten te voorkomen is op verzoek van het bestuur toegestaan alle schepen, waar dan ook, van vlees en spek te voorzien boven het genoten kostgeld. Betreffende huishoudelijke zaken [fol. 734] is goedgekeurd dat ambachtslieden hun gereedschap om niet krijgen, terwijl hun rekening daarmee voor de inkoopsprijs wordt belast. Dat is ook het geval met extra emolumenten in verhouding tot de waarde van de Afang in beslaggenomen kruidnagels voor de commandanten en lagere officieren van de patrouilleschepen, de inlandse hoofden en roeiers. Door de commandanten van schepen de halve tol te laten betalen brachten de domeinen meer op, maar men moet er wel op letten dat vaderlandse dranken, en op voorstel van het bestuur tripang, massooi en agar agar, of wel zeekraal, en enig boombast, niet belast worden. Wat het terugbrengen van het aantal kruidnagelbomen betreft [fol. 735] is aan de bedoeling onnodige en onbehoorlijke aanplant te voorkomen geheel voldaan. Het besluit van het bestuur van 11 augustus 1765 om de hongitocht uit te stellen tot de kruidnagelooft, is goedgekeurd. Opdat de bevelen over de sagobomen opgevolgd worden, moet het bestuur letten op inventarisatie iedere zes maanden en daarover rapporteren. Daarom is goedgekeurd dat de posthouder te Luhu niet alleen jaarlijks een schriftelijk bericht over deze bomen indient, maar ook een eed op de behandeling van de verkoop aflegt. De handel bracht in 1764/65 [fol. 736] f 41.005 op en het is toegestaan om de perpetuanen voor de geldende prijs en de waren uit Coromandel waarop geen 50 % winst is te maken, met 35 à 40 % te verkopen. Levensmiddelen uit Nederland mogen, evenals op Banda, voor de verkoopprijs aan de ingezetenen verkocht worden. Dit alles dient zo zuinig mogelijk te geschieden. Daar orangkaja's dat ook wensen, is het juist dat er geen feest voor hen is gegeven en dat degenen die direct onder het hoofdkasteel wonen, een jaartraktement kregen. Voor anderen zal geen feest meer gegeven worden.

Ook hebben wij bij secreet besluit van den 28 november goedgevonden, om de wille er weinig staat te maken is op de betoonde submittie van die van Tobo, Kissalaut en Ceilor, nadien zij zig veinsde vrienden te zijn om tijd te gewinnen en dan hunne rol te speelen, de zulke in den aanstaande na de krijgswetten te laten straffen en op den orangkay Hamba, als een deugniet zijnde, het ministerie een wakend oog te laten houden en de verborgene twee draaybassen op te laten eisschen.

Fol. 736v-737r.

(Het voorstel van gouverneur Willem Fockens om tegen de smokkelaars van spece-rijen op de kust van Ceram zowel over land, als over zee een expeditie te ondernemen is goedgekeurd. Alleen een tocht over land vereist te veel militairen en het is onzeker hoeveel tegenstand men daar zou ontmoeten. Er zijn naar Ambon 100 militairen met hun officieren, 100 mariniers met hun officieren, en op de schepen daarheen 40 matrozen extra gezonden, terwijl van ieder schip dat daar wordt aangehouden, vijf man gehaald mag worden. De gouverneur mag overeenkomstig de omstandigheden een instructie voor het hoofd van deze expeditie opstellen. [fol. 738] Deze moet geen pardon verlenen. Voor deze expeditie zijn de sloepen Taxisboom en Notenboom, met de pantjalangs Snelheid en Voortvarendheid, bemand als verleden jaar, reeds uit Batavia vertrokken. Ze moeten na de expeditie met de bemanning die gemist kan worden, terugkeren. Conform de geheime resolutie van

28 november 1766 is de gouverneur toegestaan om de schipper van ieder Cerams vaartuig dat daar wordt aangetroffen, als balling weg te zenden, als er enige verdenking was, al zou het slechts naar het zeggen van één persoon zijn. Wat justitiële zaken aangaat mogen crediteuren debiteuren gijzelen, [fol. 739] maar wel conform de resolutie van 24 juni 1763 en met een extract aan de Raad van Justitie. Op het bericht van de advocaat-fiscaal is de beul Hermannus de Jong in de zaak tegen hem op 8 december 1766 naar Rosingain gestuurd om conform het vonnis daar zonder loon openbare werken te verrichten. De predikanten Sibrandus Abrahami en Noach Tileman Schenk wilden de kerken en scholen rondom Ceram niet inspecteren. Gouverneur en Raad moesten zich er zelfs mee bezighouden en droegen deze taak op 26 oktober 1765 [fol. 740] aan Schenk op. De Hoge Regering verwacht dat de predikanten, die de ware godsdienst aan heidenen en moslims dienen te onderwijzen, voortaan niet meer afkerig zullen zijn zulke taken op zich te nemen. Dominee Lorjere hield zijn proefpreek in verstaanbaar Maleis en krijgt nu een douceur van f 500,- per jaar. Men verwacht dat de predikanten de catechisatie en het jaarlijkse examen zelf zullen verzorgen en niet meer aan leermeesters zullen overlaten. [fol. 741] Ingenieur Hans Henrik van Wagner, die vooreerst nog in Ambon zal blijven, zond plannen en profielen van de vestingwerken met een toelichting, die voor onderzoek aan de majoor van de artillerie en ingenieur Claudius Antoni van Luepken zijn gegeven. Zijn verslag is op 27 november 1766 behandeld. Men verwijst naar desbetreffende resolutie, waarvan een afschrift naar Ambon is gezonden. De uitgaven van Ambon bedroegen f 254.751, wat f 200.337 meer is dan de inkomsten. Er is aangedrongen op grote zuinigheid. [fol. 742] Gouverneur Willem Fockens is met behoud van rang, maar met opgeschorte gagie, naar Batavia opgeroepen en als zijn opvolger is de huidige gouverneur van Ternate Henrik Breton benoemd. Borgen voor dienaren die gelden hebben beheerd, moeten zich voor vier jaar verbinden. Als zij van hun borgtocht afzien, dan moeten er twee anderen gesteld worden. Willen ze echter in plaats van een borgstelling enig geld in de kas storten, dan kan het bestuur die som zonder enig agio overmaken. [fol. 743] Het bestuur heeft terecht de geweren die het aan de hoofden van de kantoren die specerijen leveren, te leen had gegeven, teruggevorderd, daar er aan dit bezit wel eens nadeel voor de Compagnie zou kunnen kleven. De maatregelen tegen afpersing zijn ook goedgekeurd en bij herhaling is het bestuur aanbevolen de statuten daarover van 28 februari 1693 en 21 februari 1707 na te leven. Het bevel naar Manipa en Sawai om, mochten de gezanten van de koning van Batjan zich op de kust van Ceram vertonen, hen op te pakken en naar Batavia te sturen, moet beslist worden uitgevoerd. Ze mogen daarheen niet varen.

BANDA

[fol. 744] In de generale missive van 21 oktober 1766 werd reeds melding gemaakt van het verongelukken van de Giessenburg in de Straat van Buton. Naast de opgave in die brief van de lading van de teruggekeerde schepen Voorland en Standvastigheid brachten die nog mee: 693.837 lb diverse nootmuskaat, 100.045 lb foelie, 250 lb marmelade, 1000 gekonfijte noten, 22 lb notenolie, 1747 parelmoer schelpen, 5 lb karet of schildpadhoorn, 5 kakatoes en 3 parkietjes, samen t.w.v. f 90.076. Tevens stond in die brief welke schepen naar Banda gezonden zouden worden. De Erfprins kwam evenwel nog niet uit Nederland aan [fol. 745] en de Oosthuizen had een grotere reparatie nodig dan verwacht. Daarom is op 20 november en 9 december 1766 besloten om de Huis te Bijweg en Vrouwe Cornelia Hillegonda te sturen. Het eerste schip moet uit Celebes 200 last rijst meenemen, die daar volgens een brief uit Makassar gereed ligt, en het tweede uit Java's Oostkust, samen met de Bosschenhove of met De Drie Papegaaien, 600 last rijst. Men vertrouwt dat het laatste schip met 400 last rijst uit Surabaya reeds op weg is naar Banda. Zo gaat er in totaal 1200 last rijst naar het door rampen bezochte Banda. Het bestuur te Makassar is opgedragen om, als dat zonder bezwaar mogelijk is, nog 50.000 lb padi, of rijst in de bolster, te sturen. [fol. 746] Naar Semarang is geschreven om van Java's Oostkust nog 50 hoornbeesten mee te geven. Met de genoemde schepen, die al vertrokken zijn, is uit Batavia verzonden)

- 7000 rijxdaalders aan nieuw Nederlands payement
- 100 stukken gingam taffachelas kust
- 400 stukken guinees gemeen gebleekt kust
- 80 stukken guinees fijn gebleekt kust
- 200 stukken gingam onderbroeks kust
- 120 stukken guinees bruin blaauw kust
- 150 stukken zeildoek ruwe kust
- 400 stukken parkallen fijn gebleekt kust
- 393 stukken moerissen gebleekt kust
- 632 stukken cambaayen ruwe roode kust
- 450 stukken baftas zwarte breede heele Sourats
- 200 stukken niquaniassen Sourats
- 200 dekens gekattoeneerde Sourats
- 250 patoolen kattoene Sourats
- 1760 karikams roode Sourats
- 240 chitsen Sourats
- 600 sprijen Sourats
- 500 hemden Bengaalse
- 80 gerrassen Bengaalse

en voorts diverse benodigtheden tot een montant van f 128.938,6,-, de onkosten op koopmanschappen, of f 2040,9,8, er onder gerekend.

Fol. 746r-v.

(Over de gewone brieven uit Banda van 23 april, 19 mei, 24 augustus en 14 september 1766 [fol. 747] en de aparte van de gouverneur van 20 augustus, 20 en 21 november 1766 is vergaderd. Betreffende schepen en vaartuigen is bevolen om de Vrouwe Cornelia Hillegonda zo snel mogelijk via Ambon terug te laten gaan en De Drie Papegaaien naar Java's Oostkust om nog een lading rijst op te halen. De Huis te Bijweg, die voor alle reizen geschikt is, dient, om zo snel mogelijk weer beschikbaar te zijn, het vroege gewas te vervoeren en Bosschenhove de later ingezamelde nootmuskaat en foelie. Wederom is bevolen de terugreis niet na 1 september te beginnen, opdat vooral de foelie tijdig voor het vertrek van de eerste retourvloot in Batavia wordt ontvangen. Hoewel het bestuur berichtte dat er dit jaar geen foelie van enig belang [fol. 748] voor half september geleverd kan worden, en als bovendien harde rukwinden de perken niet ernstig beschadigd zouden hebben, is de late oogst slechts aan de langdurige regens toe te schrijven. Zoals de pantjalang Helena verleden jaar bij het oversteken van Pulau Ai naar Banda-Neira op Ambon belandde, overkwam dit ook dit jaar de pantjalang Rogh. Het bestuur schrijft dit niet onaannemelijk toe aan het ontbreken van wind, waarbij tijdens de oostmoesson vaartuigen door de sterke stroom naar het noorden af-drijven. De equipagemeester daar meldde evenwel dat het ook weleens aan het tuig schortte, waarop men daarover instructies heeft gegeven. Maar het is gebleken dat [fol. 749] in het verleden, zowel als dit jaar te Ambon meer specerijen uit die vaartuigen zijn geladen dan er volgens het opperhoofd te Pulau Ai ingeladen waren. Deze en het bestuur zeggen ruiterlijk dat het vaststellen van de lading daar bij benadering geschiedt. Daar er wegens het moeilijke strand ter plaatse niet lang gewacht kan worden, is bevolen te Ambon steeds het bruto gewicht te bepalen voordat er daar iets aan land gaat. Daar de sloep Agatha Susanna, omdat ze niet te herstellen was, voor sloop verkocht is en de Helena voortdurend reparatie nodig heeft, zijn de pantjalangs Windhond en Edam naar Banda gestuurd. De kosten daarvan zijn samen met de voorzieningen voor f 15.716 ingeboekt. [fol. 750] Men ontving het onaangename bericht dat een geleende particuliere sloep van de burger Nicolaas Gilbert, die was gestuurd om slaven uit Timor te halen, vermoedelijk met opzet door de gezaghebbende stuurman Ambrosius Bang tijdens de heenreis op het strand is gezet. Hij had de lading geroofd en was naar de Portugezen gedeserteerd. Het bestuur besloot de eigenaar met rsd 3000, of f 7200,-, schadeloos te stellen en het bestuur te Kupang te bevelen om die ontrouwe man uit

Lifao terug te eisen. Het verbod eveneens de vaart tussen Banda en Timor, niet alleen, zoals reeds in de generale missive van 31 december 1765 is geschreven, omdat er daartoe slechts in uiterste nood is overgegaan, maar ook, zoals de gouverneur en secunde [fol. 751] in hun aparte brief opmerkten, omdat men voor het verhinderen van smokkel op de fiscaal moet bouwen. Dat bestuur vindt het overigens vanzelfsprekend dat het met alle dienaren zijn plicht doet. Deze vaart dient uitsluitend om de perkeniers goedkoop aan slaven te helpen. Daarom heeft men ter bevordering van de verbouw van specerijen en om de beheerders bij de sobere omstandigheden te helpen weer 67 slaven gezonden om tegen de inkoopsprijs aan wie ze het meest nodig hebben te verkopen. De Compagnie neemt het risico van hun sterven onderweg of bij aankomst voor haar rekening. Het is tegen het voorschrift dat het bestuur slaven bij loting verdeelt. Er zullen 150 slaven uit Timor gevraagd worden, die het komende jaar uit Batavia naar Banda gestuurd zullen worden.)

Zoo zeer als ons middelerwijl met leetwezen te vooren gekomen is dat de perkeniers bij den laatsten oogst veel nadeel geleden hebben, alzo door het voorschreven onstuimig weer veel nooten half rijp afgevallen en wel duizend oude- en jonge bomen tegen den aardbodem geslagen zijn. Zoo aangenaam was 't ons daarentegen dat des ongeacht veele van die lieden (en die dus de aan haar bewezen wordende assistentie beantwoordten) kapitaale verbeteringen aan haare woningen, de noten combuizen en rook parra' s gedaan hadden. Terwijl wij, hoe zeker het ook is dat den leverancier zijn voordeel vind in veel vrugten te verzamelen, echter mits de schraale aanbrenge van foelij in tegenstelling van de noten nu eenige jaaren na den anderen, en 'tgene ons eenigzints agterdogtig maakt dat geen behoorlijke oplettendheid op de juiste tijd van 't inzamelen geslagen word, de nodige recommandatiën deswegens gedaan hebben.

Fol. 752r-v.

(Met passende woorden is geklaagd dat het reeds in 1764 uit Batavia gegeven bevel [fol. 753] om de specerijperken te taxeren tot nu toe niet is opgevolgd. Er is opnieuw bevolen er onverwijld aan te voldoen. Compagnies perk Bejouw leverde in 1765/66 slechts 1448 lb foelie en 13.050 lb nootmuskaat op, waardoor er inclusief toevallige uitgaven een verlies van f 1563 op is gemaakt. Men is niet tevreden met het voorstel van het bestuur het niet langer aan te houden, omdat het de laatste zeven jaar gemiddeld winst heeft opgeleverd en dat dit bij goed beheer van dit perk verwacht mag worden. Als dat op den duur voordeliger is, kunnen de vervallen bamboevertrekken voor de slaven in steen worden opgetrokken. [fol. 754] Dat moet wel zo zuinig mogelijk geschieden. Ook als er minder belangrijke voorstellen betreffende de gebouwen en vestingwerken gedaan worden, moeten die zijn voorzien van tekeningen en een begroting. Hoewel die ontbreken bij het voorstel op Bejouw een pakhuis te bouwen voor 200 à 300 last rijst, is het toch goedgekeurd, omdat Banda-Neira steeds erger wordt bedreigd door de nabijgelegen vulkaan en verdere correspondentie veel tijd zal vergen. Men moet wel op de kosten letten. Banda-Neira is overigens door de natuurlijke omstandigheden goed beschermd tegen een vijandelijke invasie. [fol. 755] Maar de lava kan er wel eens heen stromen, de gehele doorvaart afsluiten en, als God het niet verhoedt, alles vernielen. Daarom is het op uitdrukkelijk verzoek van het bestuur toegestaan om, ter bescherming van levensmiddelen en handelswaar en als een vluchtplaats voor het personeel, de logie te Lonthoir met de pak- en woonhuizen zover als nodig te herstellen. Maar het herstel van de daarbij gelegen, maar slecht gesitueerde post Hollandia is niet noodzakelijk. Hoewel men zegt dat de kosten daarvan niet hoog zullen zijn, is er toch eerst een tekening en een begroting van gevraagd. [fol. 756] Het is positief dat door snel werken alle schade van de aardbeving in 1763 is hersteld. Daar aanbesteding van het herstel door particulieren van de vervallen kerk op Pulau Ai bij gebrek aan werkvolk is mislukt, mogen Compagnies ambachtslieden dit werk uitvoeren en kunnen de daarvoor ingezamelde gelden, voor zover ze niet toereikend zijn, met een lening uit het Neirase kerkenfonds worden aangevuld. Men is tevreden dat het bestuur de verbetering van de djatiplantage op Pulau Run niet verwaarloost, maar er is wel op aangedrongen hierbij wat meer ijver te betonen, opdat Compagnies

belang en goed beheer bevorderd worden. [fol. 757] Om wijdlopiegheid te vermijden laat men het hier bij, maar er is herhaaldelijk op gewezen dat men het ernstig meent. De djatibomen op Rosingain staan er beter bij en bestonden bij de meest recente inventarisatie uit 2680 grote, 2870 middelste soort en 3400 kleine. Betreffende de Zuidwester- en Zuidoostereilanden is slechts een rapport over de baai van Damar, gevoegd bij een resolutie van het bestuur van 28 januari 1766, ontvangen. Het is te Batavia opgeborgen zodat het beschikbaar blijft. Er is op aangedrongen dat in opdracht van de Compagnie de op die eilanden rijkelijk aanwezige karet wordt opgehaald, maar particulieren mogen het ook vervoeren. [fol. 758] Karet kan zonder nadeel samen met de Compagnie verhandeld worden en in deze arme streek moet men de kleine koopman niet belemmeren. Aangaande de particuliere vaart en handel is, naar aanleiding van de klachten van gouverneur en secunde in hun aparte brief dat een Timors burger de Zuidwestereilanden bezocht heeft, het verbod daartegen opnieuw bevestigd. Ook het voorstel vervoer en verzending van gekapte of gestampte nootmuskaat en foelie te verbieden is goedgekeurd. Geen specerijen mogen uitgevoerd worden, dan wat gekonfijte en tot atjar gemaakte, of in het zout gelegde nootmuskaat, als het maar afgevallen en onrijpe exemplaren zijn. Men is het eens met de opvatting van het bestuur dat de vaart door bewoners van Ceram en Goram [fol. 759] naar de Zuidwestereilanden nodig is om vandaar sago en andere benodigdheden naar Banda te brengen. Daartegen wordt niet gepatrouilleerd, maar men zag graag dat die vaart gestimuleerd wordt, ook om die mensen af te houden van schadelijke acties. Toch dient men hen enigszins te wantrouwen. Ten overvloede is het verbod van particuliere vaart naar Makassar herhaald en ook die naar elders, als er bedenkingen tegen de bestemming kunnen zijn. De enige uitzondering is als er gebrek aan rijst zou zijn. Dit jaar was dat het geval, maar niemand heeft zich voor deze vaart aangeboden. Om alle gebrek te voorkomen is buiten de genoemde voorziening voor het aanstaande jaar [fol. 760] op het onderbouwde verzoek van het bestuur naar Java, Ambon, Ternate en Makassar geschreven om op aanplakbiljetten bekend te maken dat op Banda de daar door particulieren aangevoerde rijst voor uiterlijk rsd 50 het last verkocht kan worden. Eerder hadden de kleine kooplieden geen zin in deze handel, omdat de Compagnie aan de inwoners rijst voor rsd 30 het last leverde. Het bestuur op Banda is gemachtigd om pas rijst aan inwoners van de derde klasse, ofwel geen Compagnies dienaars, noch perkeniers, te verschaffen, als die bij particulieren niet te verkrijgen is, of als die er meer dan rsd 50 het last voor vragen. Alleen in dat geval kan de Compagnie uit haar voorraad de inwoners van de derde klasse tegen rsd 50 rijst leveren. [fol. 761] Conform het voorschrift uit 1762 krijgen de inwoners van de eerste en tweede klasse dit onverminderd voor rsd 30 het last. De staatrekening van Banda over 1764/65 toont aan uitgaven f 180.994 en aan inkomsten f 88.469, wat slecht is zeker in vergelijking met het voorafgaande boekjaar en de memorie van bezuiniging. De uitgaven zijn niet alleen f 24.898 meer dan in 1763/64 en f 25.994 meer dan die memorie voorschrijft, maar de inkomsten zijn f 1530 minder dan de memorie, hoewel ze f 35.185 hoger zijn dan in 1763/64. Daarbij zijn de inkomsten voor f 30.000,- onzeker, daar dit een vordering op de vroegere resident te Wayer George Charles Guitton is. Volgens de Bataviase resolutie van 21 november 1766 betreft die de verkoopprijs van te weinig door hem verantwoordde specerijen. [fol. 762] Deze kwestie dient nog bij de Raad van Justitie te Batavia, maar wegens Guittons armoede zal er van deze vordering wel niets te incasseren zijn. De hogere uitgaven zijn te wijten aan zware herstelwerkzaamheden, het vernieuwen van affuiten en rampaarden etc. De mindere winsten komen niet alleen voort uit een tekort aan gewilde textiel wegens de geringe verwerving en de prijsstijging op de inkoopkantoren, maar is ook te wijten aan de slechte staat van wat met het ongelukkige schip Oosterbeek uit Batavia werd verzonden. Onder aansporing tot verbetering is dit ter kennisneming behandeld. In 1764/65 werd op de Coromandelse en Bengaalse textiel 52 % winst gemaakt, op de Suratse 41 %, op diverse andere artikelen 82 % en op de rijst 12 %. De winst op het totaal van f 96.377 bij inkoop is f 36.210, of 38 %, geweest. [fol. 763] Om het resultaat te verbeteren is geen textiel gezonden waar volgens het bestuur geen vraag naar bestond, maar van het wel

gezochte gewone gebleekte guinees kon wegens gebrek slechts de helft van de bestelling gestuurd worden. Van de domeinen bracht de pacht van de markt in 1765 f 1917 op. Bij de nieuwe veiling is ze voor f 1713 gemijnd. Tot ergernis is een plan voor de verpachting van de in- en uitgaande rechten, waarvoor het onderzoek volgens het besluit van het bestuur van 18 april 1766 aan de kooplieden Johannes Damius en Fauchereau was opgedragen, nog niet ontvangen. [fol. 764] Er is met een klacht over hun laksheid nogmaals om gevraagd. Wat de belastingen en vergoedingen, in en afschrijvingen betreft voerden de borgen van de overleden artillerie-opzichter luitenant Jan Willem Koks, die al lang ziek was, met recht aan dat ze niet aansprakelijk waren voor het bederf van 76 vaatjes buskruit. Daarvan is in de generale missive van 31 december 1765 reeds melding gemaakt. De vordering op zijn boedel van de inkoopsprijs plus 50 % voor een bedrag van f 698 is niet alleen doorgehaald, maar op verzoek van die borgen zijn ze ontheven van f 778, die ze al gestort hadden. Het is bedenkelijk dat er bij de inventarisatie en overdracht een overschot aan ammunitie en equipagegoederen was. Dit is zeer waarschijnlijk toe te schrijven aan een geringere verstrekking [fol. 765] dan de opdracht aangaf. Dit is in de boeken aangetekend en er is op toezicht aangedrongen. De afschrijving van twee kabeltouwen en een zware dreg, die op de pantjalang Parel onderweg verloren zouden zijn, is afgewezen, tenzij daarvan voldoende bewijzen worden geleverd. Er is bevolen dat de weduwe van de vroegere gouverneur Samuel Bariel f 2920 vergoed. Dit is het gedeelte van de schuld die door de knoerij van de overleden kassier van de kleine kas Gerrit Matthijs Poondorf zijn ontstaan en niet door zijn borgen vergoed konden worden. Daarentegen is f 1176 afgeschreven die door braak uit die kas zijn ontvreemd en waarvan de daders niet gevonden zijn. Er is voor die kas wel een beter beveiligde plaats gevonden. [fol. 766] Wat betreft de raden en huishoudelijke zaken vermeldt men slechts om kort te zijn dat de Raad van Justitie door onkunde niet goed te praten procedurele fouten beging. Er was echter geen sprake van kwade opzet en men hoopt dat het onder de nieuwe president, de huidige hoofdadministrateur Elias Jacob Beijnon, beter zal gaan. Daarom is aan de gebeurtenissen in het vorige jaar maar voorbijgegaan. Dit jaar waren er geen wezenlijke klachten, maar conform de resolutie van 8 december 1766 is de perkenier Willem Drieves gestraft voor onstuimig gedrag. De kerkelijke fondsen op Banda-Neira namen in 1765/66 toe met rsd 669, wat er met het restant per eind augustus 1765 van rsd 1476 toe heeft geleid dat er rsd 2000 van de schuld aan de Compagnie is afgelost. [fol. 767] Daarmee bleef er nog een schuld van rsd 2900,- over. Het saldo van deze kerk op zijn staatrekening is rsd 18.095. Het bestuur meent dat dit nog kan verbeteren als de gemeente een deel krijgt van de rsd 7000, die conform de resolutie van 6 december 1764 gedurende vijf jaar naar Banda wordt overgemaakt ter vergoeding van de opbrengsten die de weeskamer en de diaconie daar moet missen van gelden die bij perkeniers uitstaan. De kerk is van oordeel dat de staatrekening nog meer kan verbeteren, als dit ook geldt voor de interesten op de nog uitstaande rsd 4000 die zij moet missen. Dit is toegestaan om ook wat van de Compagnie is geleend, sneller volledig terug te krijgen. Anders zal de diaconie in elk geval haar deel daarin niet kunnen missen. [fol. 768] Haar inkomsten in 1765/66 hebben maar rsd 3041 bedragen bij uitgaven van rsd 3241. Wegens het overlijden van de zeer ijverige predikant Everhard Heijneke is toegestaan dat ds. Ulpianus van Sinderen uit Ternate naar Banda wordt overgeplaatst. Bij de resolutie van 24 november 1766 is ds. Johannes Bernardus Grimmelijs een gagie van f 120,- per maand toegekend.)

Wegens de gepetitioneerde manschappen heeft men derwaarts, buiten benodigde gemeene scribenten, een opperchirurgijn, vier onderchirurgijns, een trompetter, een vuurwerker, een bombaardier, twee konstabels, twee kanoniers (in stede van de gerequireerde vier) twee bekwaame wapenkamersgezellen, zeven andere ambagtslieden, in plaats van al mede meer gevraagd, dog die men niet heeft kunnen missen, ook nog voor de verzogte vijftig matroosen en driehonderd militairen, dertig zeevarende en eenhonderdvijftig krijgers gezonden. Dat ook alles is geweest, wat immers doenlijk was, hoezeer men anders niet alleen met smerte beschouwt dat er in tijd van 11 maanden 136 van de bezettingen

overleden zijn, maar ook inzonderheid wel 273 militairen aan t bij de memorie van menagie bepaalde getal van 585 manqueerden.

Fol. 768v-769r.

(Personalia. In plaats van de overleden kapitein-luitenant I.P. Cartelet is de tot die rang bevorderde Louis Monrooij naar Banda gezonden. De luitenant [fol. 770] Christiaan Green is wegens geheugenverlies naar Batavia geroepen. Hij wordt opgevolgd door de vaandrig te Banda Johan Ulrich Snijder. Wegens het overlijden van de secretaris van de raad onderkoopman Adriaan van der Hoeven is op proef de boekhouder Jacobus Henrik Paringauw naar Banda gezonden. Hij werkt al lang op diverse schrijfkantoren. Men sprak er zijn ontevredenheid over uit dat de specerijrapporten, die het voorafgaande jaar ook al ontbraken, nog niet zijn ontvangen. Wel is goedgekeurd dat een douceur van f 240,- is gegeven aan [fol. 771] een zekere inlands leermeester, die drie jaar door de volken in het binnenland was vastgehouden. Hij betaalde dit bedrag als losgeld. Zijn gagie over die jaren wordt echter niet bijgeschreven. De kassier van de kleine kas Hermanus Dresser, bij wie tijdig een tekort van f 6780 was ontdekt, maar die door het bestuur weer op een schrijfkantoor was geplaatst, is tot soldaat gedegradeerd. Hoewel de Compagnie geen schade heeft geleden, moet dit afschrikken om bij de administratie van gelden of goederen slinkse praktijken toe te passen.

TERNATE

[fol. 772] Met de Oosthuizen en een Chinees vaartuig is te Batavia uit Ternate in 1766 aangevoerd: 1921 $\frac{7}{8}$ realen stofgoud f 47508,15,-; 300 stuks gingam pinasse f 1101,10,-; 200 stuks gingam dongry f 684,8,-; 6 stuks baftas zwarte f 40,13,-; 30 stuks luris f 30,-,-; 800 stuks kipper lont f 1236,-,-; diverse geschenkgoederen f 1834,16,-; diverse wapenkamergoederen f 294,17,-. Met wat daarbij in rekening wordt gebracht samen t.w.v. f 107186,14,-. Met de Oosthuizen en de pantjalangs Zwaan en Snuffelaar is naar Ternate verzonden)

16.000	pees Souratse ropijen
200	„ guinees fijn gebleekt
660	„ baftas swarte in soort
320	„ parcallen bruin blauw
930	„ dito fijn gebleekt
400	„ salemvoerissen fijne
40	„ dekens gecattoeneerde,

welkers factuursprijs met de verzondene benodigdheden en geschenken sommeren f 91.370,16,8 en met de aangerekende f 35.597,1,- tezamen een montant van f 126.967,17,8.

Fol. 772v.

(Over de gewone en geheime brieven uit Ternate van 10 maart, [fol. 773] 19 en 31 mei, eind juli en 22 september 1766 is op 24 november en over de memorie van gouverneur Jacob van Schoonderwoerd op 27 november 1766 vergaderd. Het antwoord daarop is te vinden in de brief naar Ternate van 31 december 1766. Men vindt dat er voor de tien vaartuigen daar, namelijk 5 pantjalangs, 4 sloepen en een bark, niet voldoende werk is. Daar er voortdurend gebrek aan vaartuigen is, werd bevolen, als die gemist kan worden, één pantjalang naar Batavia te sturen. De vaart van Magindanao naar Ternate heeft er niet toe geleid dat producten vandaar aangevoerd worden en vaart naar de kantoren die goud leveren, wordt belemmerd. De resident te Menado berichtte dat schippers van deze schepen van plan waren met vijf prauwen Ternate binnen te vallen. Sindsdien zwierven er vijf in Straat Bangka rond, die op Bangka een vaartuig uit Siau hebben aangevallen, maar zich met verlies van drie doden moesten terugtrekken. [fol. 774] Op 16 juni 1766 ontmoette de posthouder op Bintauna bij Bolaäng een ander vaartuig van hen uitgerust met negen metalen kanonnen en 173 man, geladen met vogelnestjes en was. Het zou naar Batavia op weg zijn, maar is hier niet verschenen. De waren zullen wel elders verkocht zijn. Daarom is het bevel om op zijn hoede te zijn voor de kwaadwillige daden van deze volken goedgekeurd en er is nog eens op

gewezen hun vaart naar Ternate niet aan te moedigen. Hoewel de berichten vandaar niet erg geloofwaardig zijn, moet men zoveel mogelijk bijzonderheden over hun land verzamelen. Volgens de koninkjes op de Sangihe eilanden, die in 1765 een tocht daarheen organiseerden, zouden ze hun vaartuigen hebben uitgerust voor een stroomtocht naar Manilla en daar een Spaans fregat en een sloep hebben vermeesterd. [fol. 775] Dit is niet bevestigd en daarom weinig geloofwaardig. In de generale missive van 21 oktober 1766 is het gunstige resultaat van de expeditie verleden jaar naar Bwool en Tontoli reeds gememoreerd. De kosten van rsd 2731 zijn door het bestuur in de resolutie van 23 november 1765 goedgekeurd. De gearresteerde koning van Bwool, Jacobus Pompa, en zijn zoon prins Minte zijn naar Robbeneiland gestuurd en konings schuld van f 78 is afgeschreven. Over de naar Quadang verplaatste bewoners van Bwool en Tontoli is de trouwe prins van Bwool, Marcus Ponto, aangesteld. Ze zeiden niet goed met de bewoners van Limbotto overweg te kunnen en verzochten naar Palile te mogen gaan, al was het onder toezicht van een enkele Europeaan. Resident Seidelman wil dit toestaan. [fol. 776] Het bestuur is het daarmee niet eens. Daarom is er geen besluit over genomen en geschreven dat men maar moest doen wat het beste was. In verband met het vertrek van de Engelsen uit Ceilor, zoals vermeld in de resolutie van 20 juni en de bovengenoemde oktoberbrief, is opnieuw bevolen hen alleen op Ternate toe te laten en de daarop gestelde straffen te handhaven. Berichten over hun land van de koninkjes en de posthouder te Tabukan moet men aan Batavia doorgeven. Daar de goudmijnen van Palile en Bolontio ver ten westen van Liwas liggen, meent de resident te Menado dat er alleen met een patrouillevaartuig tegen de aanvoer van vreemde textiel daarheen kan worden opgetreden. De Hoge Regering vreest echter dat de inkomsten op de daar verkochte textiel de kosten van patrouillering niet zullen goed maken. [fol. 777] Zulke kosten zijn daarom niet raadzaam. Om smokkel aan de achterkant van Magondo te beletten is bevolen zo mogelijk alle Buginese vaartuigen in beslag te nemen en naar Ternate te zenden, al hadden ze een pas uit Gorontalo. Zo wordt nagegaan in hoeverre deze passen zelfs naar de mijnen nadelig zijn.)

Mono Arfa heeft wederom nieuwe blijken van welmenentheid getoont en naar het schijnt doet hij alles wat mogelijk is de goudprocure te bevorderen. Zijne opgestelde verzoekpunten g□ insereert bij gemelte Ternaatse resolutie van den 22 augustus anno correnti strekken daarvan tot een bewijs. En vermits hij een zeer voordelig gevoelen heeft van dies vermeerdering, wanneer één à twee bergwerkers wierden gezonden om de Gorontaalders in □t mineeren te onderwijzen, zo hebben wij zulks zeer gaarne van onze zeide willen faciliteren, of de uitkomst somtijds aan het oogmerk mogte b'antwoorden. Fol. 777v-778r.

(Er zullen vijf Europese mijnwerkers in hun huidige rang van korporaal of soldaat naar de mijnen gezonden worden, maar conform het voorschrift voor eigen rekening en zonder kosten voor de Compagnie. Te Quadang is door de bewoners van Limbotto een versterking veroverd. Daar de omtrek van 100 vadem met het oog op de noodzakelijke bezetting te groot was, is bevolen deze bij gelegenheid te beperken. Echter zijn er op verzoek van de koning en de rijksgroten boven de vastgestelde bezetting nog een korporaal, een buschietser en vier soldaten gelegerd. Dit is goedgekeurd, maar mochten de soldaten later niet nodig blijken dan moeten ze worden teruggeroepen. Gedurende Compagnies bezit was er reeds 222 realen goud verworven, wat meer zou zijn geweest, als de gravers zich niet wegens bedreiging in de versterking hadden hoeven terug te trekken. [fol. 779] Men hoopt dat dit bij een enkele keer zal blijven en dat het bestuur passende maatregelen tegen het verschijnen van zwervers heeft genomen. Zoals uit de resolutie van 22 augustus te Ternate blijkt kon de post te Parigi nog niet verlaten worden, uit vrees dat de bewoners het kanon niet zouden laten verwijderen en dat er een bloedbad zou ontstaan als dat met geweld zou geschieden. Als deze post werd verlaten, dan zouden de zwervers van daar de mijnen kunnen bedreigen, wat meer schade zou betekenen dan de kosten van de bezetting. Daarom is besloten het verlaten van die post op te schorten, totdat het zonder problemen kan geschieden. Om te patrouilleren zijn er twee pantjalangs naar het binnenwater van Tomini gestuurd. [fol. 780]

Zij moeten ook de schulden op Parigi, die voor rekening van Jan Wttewaal zijn gelaten, zien te innen en heimelijk informeren wie de aanstichters van de moord te Limbotto waren. Daarover is aan de gezagvoerders op deze vaartuigen een geheime instructie gegeven, die in het geheime inkomende Indische briefboek werd ingeschreven en nu wordt overgezonden. Uit de bijgevoegde berichten blijkt dat het gouderts dat Seidelman te Palile verzamelde, bij essayering zeer rijk was en ook het goud van redelijk allooi was. Hij kreeg daarvoor voorwaardelijk een geschenk. Er is bevolen een aanzienlijke hoeveelheid gouderts en goud in te kopen voor een redelijke prijs. Het bestuur pleitte er krachtig voor de trouwe residenten te Gorontalo en Menado uit medegevoel te ontheffen van wat ze moesten betalen voor minder gehalte van het geleverde goud. [fol. 781] Er is besloten hen slechts de helft daarvan te laten betalen. Op 11 december 1766 is besloten dit jaar andere posten op goud weer te laten vergoeden en de $\frac{1}{5}$ reaal per staaf die de essayeur geniet, op de partij te laten afschrijven. Om het goud met meer zekerheid te verwerven is de essayeur Coenraad Meertens met kostgeld en emolumenten van een onderkoopman naar Ternate gezonden. Op verzoek van de koning van Ternate zijn te Galile een korporaal en vier man gelegerd om te letten op smokkel van specerijen door Engelsens. Dit jaar is niets van hen vernomen. Er is wederom bevolen om conform artikel 38 van het reglement van 20 augustus 1753 en 15 augustus 1764 tekorten op wapenkamergoederen dubbel te laten vergoeden. [fol. 782] Het bestuur had door een verkeerde uitleg daarvan de baas van de wapenkamer Cornelis Meijer, die was gedeporteerd en verleden jaar naar Nederland werd gestuurd, slechts met zijn tekort belast. Dit is voor één keer geaccepteerd, ook daar men verzekerde dat er toch niet meer bij hem te halen viel. De koning van Tidore bracht de Engelsman John Cawsy terug van Salawati. Zoals reeds in het briefje van 6 november 1766 stond, liet men hem te Batavia een verklaring afleggen.)

Batchians koning blijft nog even wispelturig van gedrag en is nog niet teruggekeert naar zijne vorige negorij, schijnende het wel dat hij in een bijzondere vriendschap leeft met het Tidorse hof. Dog den koning van Ternaten blijft volstandig aan de Compagnies belangen g $\square$ attacheert zonder zig met de roverijen hunner onderdanen, nog hunne gewaande vreeze en ongenoegens te willen bemoeien, en geeft daarvan telkens nieuwe preuves.

Fol. 782v.

([fol. 783] Hoewel de geheime brieven van eind juli en 22 september over de twee eerstgenoemde vorsten niet veel goeds voorspellen, stemt het tot tevredenheid dat zij de vernietiging van specerijen lieten doorgaan en zeer behulpzaam waren. Er zijn 22.730 diverse specerijbomen vernietigd, wat vertrouwen schept dat alles zal goed komen en gouverneur Henrik Breton hen ter plaatse mondeling tot andere gedachten zal kunnen brengen. Het zij zo het zij, zolang de koning van Ternate trouw blijft, zullen Tidore en Batjan het wel niet op een breuk laten aankomen. De koning van Batjan is in de nu verzonden brief serieus onderhouden over zijn wispelturigheid en het bestuur is in de geheime brief opgedragen hoe in deze te handelen. Een besluit over het voorstel van dit bestuur twee expedities uit te zenden [fol. 784] is uitgesteld tot er manschappen uit Nederland arriveren. De geschenken aan inlandse vorsten en groten, zowel als hun schulden op leningen en schuldbekentenissen, zijn goedgekeurd, op voorwaarde dat zij die zonder schade voor de Compagnie aflossen. De twee patrouilleschepen, één rond Halmheira en het andere tussen Batjan en Obi, hadden geen ontmoetingen van belang. Men verwijst naar de aparte resoluties van 18 april en 28 mei 1766. Maar er is aangedrongen op voortdurende patrouille van de Sula en Banggai eilanden. De uitgaven in 1764/65 bedroegen volgens de staatrekening f 153.228 en de inkomsten maar f 73.311, wat neerkomt op een nadelig saldo van f 79.917. In het voorafgaande jaar waren de uitgaven f 160.918 [fol. 785] en de inkomsten maar f 70.409, dus het nadelig saldo was toen f 90.509, of f 10.592 meer. Dat neemt niet weg dat het nadelig saldo in 1764/65 f 8728 hoger is dan in de memorie van bezuiniging is bepaald. Daarom is het bestuur aangespoord al het mogelijke te doen het omlaag te krijgen. Zes pakken zwarte baf-tas uit Coromandel, die maar gedurende vier jaar werd ingekocht, zijn door de scherphheid

van de verf verstikt. Daarom moest er één met maar 21 % winst en de drie overige zelfs met $60\frac{7}{8}$ % verlies verkocht worden. De andere textiel behaalde op Ternate $56\frac{1}{4}$ en 58 % winst en te Menado en Gorontalo 65 %, terwijl er in totaal $1921\frac{7}{8}$ reaal goud werd verworven. Dit is aanvaardbaar. In januari 1767 zullen er, zoals werd besteld, f 24.000,- aan contanten, 6000 lb buskruit en 105 pakken textiel naar Ternate gestuurd worden. Met zoveel andere bestelde benodigdheden als te Batavia voorradig, [fol. 786] moet dit voldoende zijn voor de handel in goud. Als in het voorjaar uit Coromandel nog de beloofde restanten textiel komen, zullen die met een speciale sloep naar Ternate verscheept worden. De domeinen zijn voor 1765/66 geveild voor maar rsd 3709, of rsd 1110,- minder dan daarvoor. Er is bevolen de assistent Pieter Snoek en de mesties onderchirurgijn Abraham Jansz, die uit de armenkas stalen, wat ze wel hebben vergoed, als onbetrouwbare lieden uit de dienst te ontslaan. De eerste zal naar Nederland gezonden worden, de tweede blijft op Ternate. Er is nogmaals toestemming gegeven een nieuwe kruittoren in te richten en ook om een nieuw hospitaal te bouwen. Daarvoor zijn gepaste instructies gegeven. [fol. 787] Gouverneur Henrik Breton kan naar Ambon gaan om gouverneur Willem Fockens op te volgen, terwijl als gouverneur op Ternate de op-perkoopman Hermanus Munnik, nu te Semarang, is aangesteld. Ds. Isacus Fedder heeft zijn diensttijd voltooid en mag repatriëren. Als zijn opvolger is ds. Ericus Johannes Wiltenaar, nu zonder gemeente te Batavia, beroepen, terwijl ds. Ulpianus van Sinderen naar Banda zal overgaan. Verder wordt verwezen naar de resoluties van 4 juli, 24 en 31 oktober, 4, 20, 21, 24 en 27 november 1766.

MAKASSAR

[fol. 788] Verwezen wordt naar de generale missive van 21 oktober 1766; zie daar fol. 181-183. De Baliërs beweerden wegens een belofte van resident Bakker aanspraak op een deel van Sumbawa te hebben.)

Dat Soping in onrust was geraakt doordien Bonijs koning van geduide kroon afstand gedaan en twee broeders malkander dezelve bedisputeerden, en dat Bonij nog continueerd in zijne welmenendheid. Sedert heeft het hof Bouton mitigatie van den bovengenoemde eysch bij ons laten verzoeken door een gezantschap, hetwelk aan ons overgegeven een zeer vriendelijke brief van den vorst en de rijksgrooten, waarbij dezelve als een blijk van hunne welmenendheid aanhalen de bewezene assistentie aan diverse □s Compagnies verongelukte bodems. En wij hebben, eensdeels uit hoofde van de bekende sobere staat van het gemelte rijk en anderendeels om aan het hof van Bonij een blijk van onze agting te geven, dienvolgens geaccordeert vermindering tot op 200 lijfeigenen, te voldoen in 5 jaaren na afrekening van de reets geleverde, waarvan bij ons antwoord aan den koning en grooten kennisse is gegeven.

Fol. 788v-789v.

(De koning en groten zijn aangemaand zich te gedragen als vrienden van de Compagnie en te zorgen dat de goederen die uit vaartuigen zijn geborgen, niet wegraken. De herstelde rust op Sumbawa duurt voort en van de beloofde 350 slaven zijn er 50 geleverd. De Baliërs dwingen hun aanspraken niet met geweld af. [fol. 790] De gouverneur had die in der minne afgewezen. Deze deed bij de expeditie naar Sumbawa wat voor de Compagnie noodzakelijk was, maar resident Bakker faalde in de uitvoering. Hij is daarover en over zijn belofte aan de Baliërs ter verantwoording geroepen. In Sopèng twisten de twee broers om de troon. Afgewacht moet worden hoe de Wadjorezen zich gedragen. Twee voorname prinsen van hen maken als naaste verwanten aanstalten om ieder één van de broers te steunen, wat de Compagnie wel uitkomt, omdat ze dan elkaar in evenwicht houden. [fol. 791] Als zowel zijn plechtige gezantschap, als zijn indringende brief hadden bewerkstelligd dat de Compagnie hem zou hebben gesteund, dan had de koning van Boni zich graag in de troebelen te Sopèng en onder de Wadjorezen gemengd. Die brief behelsde voornamelijk de samenwerking van de Wadjorezen met Gowa in de snode plannen die prins van Wadjo datuk Pamana koestert, en het gevaar dat daarin schuilt voor de Compagnie. Hulp aan de koning

van Boni is afgewezen met het argument dat rust gunstig is voor zijn onderdanen. Ook is getracht zijn angst voor Wadjo weg te nemen. Hopelijk zal hij zich daarbij neerleggen. Het enige van belang onder de vorsten is nog dat de koning van Gowa uit onwetendheid zijn rijk heeft verlaten. [fol. 792] Waarschijnlijk ging hij naar de Engelsen in Benkulen. Dat verdient aandacht, ten eerste omdat juist met opzet die vorst is gekozen, ten tweede omdat meer Makassarse prinses hier in het geheim bij betrokken schijnen te zijn, ten derde omdat een Engelse ingezetene te Benkulen, die naar men zegt door de koning van Gowa uit Sumbawa was meegenomen, daar de zuster van de koning ten huwelijk had gekregen. Hij zou een contract tussen de Engelsen en Baliërs hebben gesloten. Ten vierde zouden de Engelsen zich wel in de Grote Oost willen vestigen, hoewel de westkust van Celebes of een eiland van Celebes daartoe minder geschikt lijken te zijn. Er valt in deze zaak weinig te doen dan af te wachten wat er van komt. Het bestuur is bevolen om, als de gevluichte koning niet zou terugkeren [fol. 793] en er niet reeds een ander is verkozen, een nieuwe verkiezing te bewerkstelligen en de gevluichte vorst en zijn nakomelingen voor altijd hun opvolgingsrecht te ontnemen.)

Zomede te trachten om den rijksbestierder, die mits zijne zugt tot den troon wel de eerste oorzaak van □s konings misnoegen, desperatie en vlugt is geweest, nevens den voormelde Engelsen ronselaar in handen te krijgen en herwaards te zenden, tot de digniteiten aan den koning en rijksbestierder de bekwaamste en bestgezinde der Macassarse edelen te choiseeren, voorts, wanneer tegen verwagting de Engelsen aankwamen, te protesteren in scriptis en de vorsten in der minne te persuadeeren dat ze aan de competeuren geen entrance vergunnen, mitsgaders als dit niet helpen wil, geweld te gebruiken.

Fol. 793r-v.

(De schulden van de vorsten bedroegen het afgelopen jaar f 44.948, waarbij een schuld van Sumbawa, waarvan de afschrijving is opgeschort, van f 39 en de kosten van de expeditie naar Sumbawa van f 23.969 komen. Dit komt in totaal op f 68.956 uit. [fol. 794] Daarentegen is afgeschreven, uitgezonderd 50 slaven geleverd door Sumbawa, waarvan nog geen afrekening is ontvangen, ten gunste van Boni f 2400,-, van Bima f 2127 en van Dompu f 1185,-, of in totaal f 5712. Dit brengt de schulden op f 63.244. Voorts is als hopeloos afgeschreven van Tanette f 480,-, van Buton f 4623, van Gowa f 1560,-, of in totaal f 6663. De schulden blijven dan nog f 56.581, die het bestuur krachtadig moet zien te innen. Daar de vaartuigen die gemist konden worden, voor de expeditie naar Sumbawa in gebruik waren, kon er dit jaar niet gepatrouilleerd worden. Daar de vaart van de Mandarezen en Wadjorezen naar Benkulen, Manilla, Pasir etc. steeds meer toeneemt, zal de patrouillering het komende jaar hervat worden. Naar die plaatsen smokkelen deze volken specerijen, goud etc. [fol. 795] en voorzien zich daar van wapens, kruit, lood, kanonnen, grove textiel etc. Naast textiel van Celebes, die in de Oosterkwartieren zeer gewild is, zetten ze deze goederen af op de Molukken en de plaatsen waar goud te krijgen is, zonder dat de bezetting van de Compagnie daar weet van heeft of er iets tegen kan doen. Het bestuur op Java's Oostkust is bevolen om een onderzoek in te stellen naar de Mandharese vaartuigen die volgens de gouverneur te Makassar op de terugreis op die kust rijst inkopen. Men verwacht niet dat deze nadelige handel op Java's Oostkust door patrouillering en oplettendheid te belemmeren is. De Mandharezen en Wadjorezen houden zich niet meer aan de oude contracten. Daarom acht men al enige jaren een speciale actie daartegen noodzakelijk. [fol. 796] Vooral de Wadjorezen konkelen met de Engelsen en inheemse volken. Ze zijn verdacht in hun eigen land en vestigden zich al daarbuiten op Sumbawa, Buton etc. Het bestuur te Makassar is hierover om advies gevraagd, hoewel de nodige manschappen voor zo'n expeditie ontbreken. Een sergeant en twee gewone militairen, die onderzoek naar specerijbomen op de Butonse eilanden deden, rapporteerden dat er daar niets schadelijks voor de Compagnie is aangetroffen. Verleden jaar is al bevolen dit onderzoek met een detachement van 50 man uit te voeren, maar daar de gouverneur dit niet wil doen zonder de vorst en de bewoners daarop voor te bereiden, is toegestaan voorlopig niets te veranderen. Wegens de hoge prijs staat de inkoop van was en karet al enige jaren stil en door de onlusten leverde Sumbawa verleden jaar geen

sapanhout. [fol. 797] Over de inkoop is daarom niet meer te melden dan dat op de bestelling 150 lijfeigenen voor het ambachtskwartier zijn aanbesteed, die, naast 50 man op het achterstal uit het voorafgaande jaar en de hierboven genoemde 30 die het rijk Sumbawa fourneerde, merendeels al zijn geleverd en voor f 10.800, of het bedrag van de vooruitbetaling, aan Batavia in rekening zijn gebracht. Men verwacht het aanstaande jaar, behalve 150 mannelijke en 50 vrouwelijke slaven, een lading sapanhout die aan de gestelde eisen voldoet en ook geen kleine stukken bevat. De landen van de Compagnie brachten 76 last en 2510⁵/₆ lb rijst meer op dan verleden jaar en bovendien 4809 bossen padi, wat met het tribuut van textiel en basthout uit Bima en Saleyer, in geld f 13.027 uitmaakt. [fol. 798] Dit gaf het bestuur de mogelijkheid om niet alleen de bevolking, die reeds gebrek leed, maar ook Banda van rijst te voorzien. Het bestuur daar liet dit met diverse sloepen afhalen en Banda zal met de reeds vertrokken Huis te Bijweg nog ongeveer 200 last ontvangen. De overige rechten brachten f 35.558 op, wat f 9080 minder is dan in 1764/65. Dit is veroorzaakt door het verbod op de komst te Makassar van jonken. Dat was schadelijk voor de vaart van jonken uit China naar Batavia, zodat dit verbod niet zonder nadeel ingetrokken kan worden. Het bestuur is opgedragen deze vermindering van de opbrengst te compenseren door de vaart van de eigen bewoners uit te breiden, vooral voor zover dit de afzet door hen van de goederen van de Compagnie kan verminderen. [fol. 799] In het laatst verstreken voorjaar zijn op de bestelling met de Hoop diverse handelwaren en benodigdheden naar Makassar verzonden wat, met de contanten t.w.v. f 76.191 en wat verder in rekening werd gebracht tot f 6189, uitkomt op f 143.264. De winsten op de verkoop samen met het opgeld op de soldijen en het agio op wissels bedroegen in 1765/66 f 37912, wat f 11.202 meer is dan in het voorafgaande jaar. Op fijne specerijen is een winst van 1595¹/₂ % behaald, op textiel uit Coromandel 52 %, op textiel uit Bengalen 42¹/₂ %, uit Surat 33³/₄ %, op koopwaar uit Nederland 72¹/₂ % en op diverse handelwaren 172³/₄ %. In vergelijking met de uitgestrektheid van de landen die onder Makassar horen, en het aantal inwoners is de afzet gering. Op zijn verzoek moest het bestuur wel toegestaan worden om van 68 pakken diverse sitsen [fol. 800] 42 naar Banda te sturen en 26, samen met een partij cassas en armozijnen, naar Batavia. Hoewel ze besteld waren, konden ze te Makassar niet voor wat ze gekost hadden verkocht worden. Het bestuur schreef de teruggang in de afzet van textiel toe aan de aanvoer door Chinezen en anderen vanuit Batavia, maar volgens de lijst van aangekomen schepen was die zeer gering en kon ze niet concurreren met de aanvoer door de Compagnie, daar de vervoerders deze textiel te Batavia moesten inkopen voor een dikwijls hogere prijs dan die de Compagnie te Makassar vroeg. Die teruggang is eerder toe te schrijven [fol. 801] aan de groei van het aantal weverijen ter plaatse en de aanvoer vanuit Benkulen en Straat Malakka, die door de Engelsen druk wordt bezocht. Het bestuur is opgedragen nauwkeurig onderzoek te doen naar de handel te Makassar en onderhorige kantoren. Met het schip daarheen zal de bestelling zo precies mogelijk uitgevoerd worden, behalve van de enigszins omvangrijke bestelling van equipagegoederen. De inkomsten bedroegen in 1765/66 f 86.192, wat f 13.807 lager is dan wordt voorgeschreven. De uitgaven bedroegen f 191.197, wat f 15.399 minder is dan in 1764/65 en f 16.197 meer dan voorgeschreven. Dit komt voort uit reparaties aan gebouwen en het zeehoofd, alsmede buitengewone verhoging voor militairen die hun diensttijd hadden voltooid. [fol. 802] Het laatste was bij het gebrek aan manschappen het enige middel hen te bewegen hun dienst voort te zetten. De uitgaven bedroegen dus f 191.197 en de inkomsten f 86.192, wat een negatief saldo over 1765/66 van f 105.005 betekent. In 1764/65 was dit f 125.150 en in 1763/64 f 103.109, wat dus nu al drie jaar het vastgestelde bedrag van f 75.000,- te boven gaat, terwijl dit in 1762/63 nog f 446 daaronder lag. Hiervan kan het bestuur geen verwijt gemaakt worden, zoals hierboven en uit de briefwisseling met Makassar in genoemde jaren blijkt. Over schepen en vaartuigen moet helaas gerapporteerd worden dat de Giessenburg op weg naar Banda in de Straat van Buton is verongelukt en de bark Lieftallige op weg naar Ambon op één van de Laars eilanden. [fol. 803] De benoemde gouverneur van Ternate Henrik Breton zond de papieren over het stranden van het eerste schip met de Oosthuizen,

die ook in die straat lag, naar Batavia. De bemanning en de goederen gingen deels naar Banda, deels via Makassar naar Batavia, uitgezonderd enige goederen, die wegens de wisseling van de moessonwind nog niet uit Buton afgehaald konden worden. Uit de bark *Lieftalige* kon op twee ankers, enige kanonnen en handmortiers na, die door inlanders zijn opgedoken, niets noemenswaardigs gered worden. De geredde opvarenden, 50 zeevarenden en 22 militairen, zijn op enige zieken en overledenen na, naar Ambon gestuurd. Men verwijst naar wat hierover, vergezeld van diverse verklaringen en verslagen, onder Ambon en Banda reeds werd gerapporteerd. [fol. 804] Over de *Hoop* is in de generale missive van 21 oktober 1766 reeds gemeld dat die na een zware reis veilig in Batavia is teruggekeerd, terwijl aan verdere ongelukken met sloepen, waarbij voor zover bekend slechts enige uitrustingsstukken verloren gingen, voorbij wordt gegaan. Voor de particuliere vaartuigen varende tussen Ambon, Banda en Borneo wordt verwezen naar de lijst die daarvan uit Makassar werd ontvangen. Aan zeevarenden die net als de militairen bij voortzetting van dienst na het verstrijken van hun diensttijd f 4,- in plaats van f 2,- per maand verhoging van gagie vragen, moet dit geweigerd worden. Men dient ze te vervangen door zeelieden van andere schepen. [fol. 805] Slechts als ze onmisbaar zijn, mag hiervan afgeweken worden. Aan gouverneur Cornelis Sinkelaar is wegens afloop van diensttijd toegestaan naar Batavia te komen om te repatriëren. Hij werd vervangen door de oudgouverneur van Malakka David Boelen. In plaats van de overleden secunde en hoofdadmiralteur Johan Emans is de koopman en gewezen boekhouder in het ambachtskwartier Bernardus van Pleuren aangesteld. Men verwijst verder naar de geheime en gewone brieven van het bestuur, naar de brieven van de vorsten van Boni en Buton, en naar de brieven die naar Makassar zijn gezonden en als bijlagen zijn toegevoegd. Ook wordt een repliek bijgesloten door de raad ordinaris Jan Schreuder, als beschrijver van Makassar, op de bezwaren die tegen zijn rapport van verleden jaar zijn aangevoerd.

BANDJARMASIN

[fol. 806] Uit Bandjarmasin werden van de residenten Willem Adriaan Palm en David Rudhé gewone brieven van 20 mei en 3 juli 1766 ontvangen, de eerste met een inlands vaartuig, de tweede met de *Oranjeboom*. Met de bark *Arend* kwam er nog een geheime brief van 1 november 1766. Over de inhoud van deze brieven wordt verslag gedaan, alsmede van het voornaamste in de uitgaande brieven van 28 maart, 8 augustus en 11 oktober 1766, die met de *Oranjeboom* en de barken *Arend* en *Draak* verzonden zijn. De eerste bevat de besluiten die op 22 maart 1766 in antwoord op de brieven uit het voorafgaande jaar zijn genomen, de twee andere [fol. 807] waren brieven ter begeleiding van de barken. Over inlandse zaken valt te melden dat de residenten de schuld van sultan Mohammad Ali uddin Amin ullah van f 3635 hebben overgenomen en onder borgtocht van sultan Akamuddin Saidullah aan pangeran Ratu Anum 8000 Spaanse realen hebben geleend als voorschot op te leveren peper uit de komende oogst. Dit is goedgekeurd in de verwachting dat er geen problemen uit voortkomen en het geen loze beloften zullen zijn. Dit schemerde in de brief van 8 november 1765 wel enigszins door. De eerste levering van 4195 lb garandeert nog niet dat de pangeran zijn woord houdt. De afschrijving van tekorten op de zwarte en witte peper van 6008 en 17 $\frac{3}{8}$ lb, [fol. 808] die bij het leeg worden van de pakhuizen bleek, is ook goedgekeurd voor een bedrag van rsd 931. De residenten hadden de voorschriften beter in acht moeten nemen en maar een derde aan de jonken moeten afstaan.)

En om de continueelen ophef die zijlieden maken van de peper die ter sluik vervoerd werd, en haare overdenking dat het onmogelijk is te beletten het afpersen der peper van de onderdanen voor geringe prijzen door de vorsten, voor oude en zeer bekende gezangen genomen, hebben haar gelast eens op te geven wat quantiteit de Comp^e op zodanige slinkse wijze werd ontvreemd en voorts hoe groot den inzaam van dien korl wel zoude wezen in een jaar.

Fol. 808r-v.

(Met zulke gegevens kan men maatregelen nemen en nagaan wat er op de peper die nu niet wordt geleverd, te verdienen valt. Als de kosten bekend zijn, kan bepaald worden of het zin heeft drie vaartuigen te zenden. [fol. 809] Het antwoord zal hieronder volgen. Verder is er met klem verzocht er bij de koning op aan te dringen alle vaartuigen te controleren en zo mogelijk de vaart door het nieuwe kanaal te beletten, daar ze daarmee een onderzoek ontlopen. De residenten is ook bevolen om bij het overlijden van een dignitaris na te gaan welke invloed dit op Compagnies belangen zou kunnen hebben. Bij het overlijden van pangeran Rachmat is dat niet geschied. Wat betreft huishoudelijke zaken is het afschrijven van negen slaven, die op 21 augustus waren gevlucht, goedgekeurd, alsmede dat tien lijfeigenen van de Compagnie en 10.000 Spaanse realen die overbodig waren, naar Batavia zijn gezonden. De residenten zijn aangemaand om de jaarlijkse leverantie van 40 pikol peper werkelijk te laten geschieden. [fol. 810] Het verzoek van de eerste resident om het geschenk van de vorst van 5 realen stofgoud zelf te mogen houden, is op grond van artikel 60 van de generale artikel-brief afgewezen. Betreffende schepen en vaartuigen is slechts te melden dat de bark Arend in augustus j.l. naar Bandjarmasin is vertrokken met wat contanten en goederen t.w.v. f 62.351, waaronder 36 kisten opium, die op verzoek van de sultan waren ingekocht. Verder wordt verwezen naar de generale missive van oktober. Bij het briefje dat de Arend begeleidde, was een instructie voor de gezagvoerder Willemsz. gevoegd betreffende de controle van de schepen op de rivier. Een kopie is gevoegd bij de geheime papieren. [fol. 811] In oktober 1766 is de bark Draak met 8 last rijst naar Bandjarmasin vertrokken om de Arend bij het patrouilleren af te lossen. Dit schip kwam 8 december terug met 131.523 lb zwarte, 197½ lb witte peper en 6531 lb tin, waaronder 20 pikol als geschenk van de sultan. De totale lading had een waarde van f 23.578. Inmiddels waren nog brieven van 20 augustus en 10 juni 1766 ontvangen, waarvan de inhoud in de generale missive van oktober is weergegeven. Betreffende inlandse zaken valt te melden dat de koning weigerde om schepen te doorzoeken. Er wordt hevig gesmokkeld en zelfs is er van Mempawah een grote partij tin aangevoerd, die de koning in de jonk wilde overladen. [fol. 812] Door een krachtig protest van resident Willem Adriaan Palm is hij hiervan weerhouden. Op zijn verzoek het tin aan de Compagnie te mogen leveren is niet gereageerd. De schuld van sultan Mohammad Ali uddin Amin ullah van f 3635 en die van Ratu Anum is door levering van opium vereffend. Zelfs werd de schuld van 60 realen, die de sultan nog aan de gerepatrieerde resident Nicolaas Ringholm verschuldigd was, afgelost. Wat de huishoudelijke zaken aangaat is ook 48.000 lb rijst die niet was besteld, terug ontvangen, daar de voorraad per 3 juli 1766 van 26.020 lb genoeg was voor 14 maanden. Daar er nog 44 voorradig waren en er geen manschappen voor waren om ze te dragen, zijn ook 50 uniformen teruggestuurd. In 1765/66 is er 131.751⅛ lb zwarte en 321¼ lb witte peper ingekocht, terwijl de jonken 54.816¼ lb peper afvoerden. Omdat de Bandjarezen een goede oogst voorspelden, verzochten de residenten om contanten en een klein vaartuig of een sloep. [fol. 813] Daar de voorraad geld per eind januari 1766 maar f 48.994 bedroeg, is op 18 juli besloten op de bestelling slechts twee duizend rijksdaalders in Hollandse schellingen te sturen en van het overige af te zien. Die contanten moeten maar gevonden worden uit wat er voor een niet toegestane inkoop van opium betaald werd. De residenten hebben op de bovengenoemde brief van 28 maart 1766 geantwoord dat ze, daar ze de tuinen nooit gezien hadden, niet konden zeggen hoeveel peper uit Pasir en Solok werd gesmokkeld en dat er geen gelegenheid was om Tabanio te bezoeken. De informatie was slechts van horen zeggen, maar omdat de levering van peper verminderde, moet er vandaar wel worden gesmokkeld. Immers, de inlanders klaagden dagelijks dat van hen peper werd afgeperst tegen 2 à 2½ Spaanse reaals. [fol. 814] Hoewel resident Willem Adriaan Palm herhaaldelijk schriftelijk om de leverantie van de jaarlijks bestelde 40 pikol witte peper heeft gevraagd, heeft dat geen succes gehad. Verscheidene andere zaken zijn niet zo belangrijk en daarom gaat men door met de inhoud van de geheime brief van de residenten van 1 november 1766. Wat de inlandse zaken aangaat heeft de sultan kort na het vertrek van de Oranjeboom het tin dat van Mempawah was gesmokkeld, tegen f 35,4,- het pikol afgestaan. Het vlootje van de

koning onder commando van kapitein Oessing keerde op 10 juli van Pulau Laut te Bandjarmasin terug en bracht het bericht dat het Engelse scheepje London door twee Buginezen, Soepoe en Soesoe genaamd, was gekaapt. [fol. 815] Zij pleegden deze moord uit wraak dat de Engelsen hen hadden aangepakt op de Filippijnen en hun goederen hadden meegenomen. Ze ontvoerden ook een jongeling, die zoals Oessing ter oren was gekomen, de zoon van de vermoorde kapitein was, naar Bomboe dat boven Tandjung Selatan ligt. Oessing had van de lading van de London slechts twee ankers en touwen, en enige contanten aangetroffen. Dit scheepje was geheel verbrand. De koning weigerde aanvankelijk de teruggezonden 36 kisten opium aan te nemen, maar nadat de eerste resident hem in zijn paleis de brief van de Hoge Regering had aangeboden, waarin beleefd werd gevraagd dat wel te doen, heeft hij daar gehoor aan gegeven. Zijn voorwaarde was wel dat betaling met peper kon geschieden. [fol. 816] De moordzuchtige Bandjarezen speelden bij de inspectie van de vaartuigen in de rivier meesterlijk hun rol. De residenten hebben bericht dat de gezagvoerder op de Arend Willemsz. op 1 oktober 's nachts om ongeveer twee uur met de kleine schuit een vaartuig dat langs de westwal kwam afzakken, had laten aanhouden voor inspectie. Toen de schuit langszij dat vaartuig kwam, is de voorman met een assegai door de wang gestoken en een ander door een giftige pijl gewond. Daarop loste het volk op de schuit twee pistoolschoten, waarop de aanvallers hun vaartuig naar de wal peddelden en in het bos wegluchtten. Willemsz. haalde met zijn mannen dat scheepje aan boord, maar vond er slechts wat rijst in, daar de opvarenden genoeg tijd hadden gehad het beste er uit te halen. [fol. 817] De grote schuit was niet eerder gereed geweest om bij dit scheepje te komen. De residenten prezen Willemsz. voor zijn optreden en bevolen hem het veroverde vaartuig vast te houden en geweld met geweld te beantwoorden.)

tegen van zodanige gevolgen was dat de 3^e daaraan de ordinaire peperwegers quamen aankondigen de aankomst van kei depattij met een brief van den vorst. Dog zodra was die boodschap niet verrigt of den kei depattij met een menigte volks treden binnen de logie, zijnde alle Bandjareesen mantries en omtrent 600 gewapende Bandjareesche, Mandhareese en Boeginesen, welke laatste daartoe van haare vaartuigen geprest waren, ieder met 2 krissen opzij en een bloote klewang in de hand, ongerekent de pieken, of toembaks, direct na de pangong of speelhuis van den resident. Den kei depattij met de mantries en 200 mannen omringelde de pangong, de overige maakte zig meester van de militairen, de punten en het fort, waarna de brief des sulthans afgegeeven en geleezen zijnde, behelsde dat dien vorst zig beklagde over de visitatie der inkomende en uitgaande vaartuigen, waarvan voorgaf niet verwittigd te zijn, en dan over de beletzelen dat geen gemeen Bandjarees in de loge met krissen lopen zouden. Waarna de kei depattij met een dreigend gezigt cathégorisch antwoord begeerde, te weten of de bark den Arend direct voor de loge zou komen leggen en dus het visiteeren nalaten, item of de gemeene Bandjareesen weder vrijheid zoude hebben met hunnen krissen te lopen. Haare tegenwerpingen waren vrugteloos, alshoon sij seiden dat den gezaghebber direct van ons tot de visitatie ordre had. Zij dus de hardiesse niet dorsten hebben die tegen te gaan, en dat den resident den koning zelfs verzogt had, om alle ongenoegen te vermeiden, mede een zijner vaartuigen bij dat van de Maatschappij te voegen, maar daarop niet g□antwoord had. Het behaagde den kei depattij in ernstige termen haar te gelasten, ja! of neen! te zeggen zonder meer. Dus waren zij in de grootste verlegentheid verzeerende, want voortvarende met de visitatie (zeggen zij), stelden zij zig bloot om alle gemassacreerd te worden, nadien de gemeene man haare woningen op en nederliepen, een geheele hoop daarna de logie nog quam instormen, de militairen het onmogelijk was haarlieden te helpen en het quaad gezind gespuys met houten pennen, op drie na, alle de geladene stukken vernageld en vier druiven uit dezelve gehaald hadden. In welke dringende omstandigheden zij resolveerde, zo tot het behoud van hun leven, als □s Compagnies effecten, de zendelingen het terugroepen van de bark den Arend, zoowel als het vrij passeeren door de logie met krissen door den gemeenen man te beloven en dat den 2^e resident daarop aan boord zou gaan om

den gezaghebber zulks aan te kondigen. Maar zij waaren daar nog niet meede tevreeden en wilden zoo lang in de loge vertoeven tot den secunde teruggekeerd en de bark voor de loge was. Dat dan geschiede.

Fol. 817r-819r.

(Ondertussen roofden en stalen de Bandjarezen, persten zelfs twee zieken in het hospitaal door de blote kris op hun borst te zetten het weinige dat ze bezaten af, en namen uit het provisiepakhuys van de resident wat van hun gading was. Ze namen uit de wacht twee bajonetten mee en van de smid en timmerman enig gereedschap. Tegen de angstige vrouw van resident Willem Adriaan Palm spraken ze ongepaste taal wat ze wel moest aanhoren. De residenten maakten de brief aan de sultan klaar. [fol. 820] Nadat die aan deze bloeddorstige lieden was overhandigd, lazen ze hem luid aan ieder voor en dreigden dat ze bij iedere overtreding van het beloofde weer terug zouden komen. Maar eer ze wilden vertrekken eisten ze dat de resident zich voor de naleving borg zou stellen. De residenten zeiden dat, als ze een oproerkraaier verwond of beledigd zouden hebben, ze allemaal vermoord zouden zijn. Het gewone volk riep al "boenoe boenoe"¹, vermoord ze, en was zeer brutaal. Men was gewoon te zwak om zich te verdedigen en kon niet anders concluderen dan dat de dood dreigde. Resident Palm weerlegde in een brief aan de sultan de beschuldigingen, maar klaagde niet over de bezetting van de logie en de beroving. Zo'n besluit liet hij aan de Hoge Regering over. Het dragen van krissen hing samen met de vraag van de sultan [fol. 821] tijdens een jachtpartij met zijn gevolg of, net als onder resident Lodewijk Wilkens de Lile, het gewone volk nog zonder krissen in de logie kwam. Zijn volgelingen hadden geantwoord dat dit niet het geval was, waarop de sultan beval te verbieden dat het gewone volk met krissen in de logie kwam, omdat het geweld zou kunnen plegen. Hij droeg een schrijver en een dienaar van de sjahbandar op dit aan het volk mede te delen. De residenten lieten daar bij de poort van de logie toezicht op houden. Daar de sultan was vergeten dit in zijn brief op te nemen, legde de kiay dipati uit dat de sultan eigenlijk op vreemde handelaars doelde. De uitgaven waren f 12.560 en de inkomsten maar f 3040, zodat het negatieve saldo f 9520 bedroeg. In 1764/65 was dit nog f 14.820, zodat er een verbetering van f 5300 is. Men zal hierover op de gebruikelijk tijd vergaderen en de nodige maatregelen nemen.

TIMOR

[fol. 822] In de brief van 31 december 1765 is al gemeld dat het bestuur op Timor in de gewone en geheime brieven werd bevolen op de klachten tegen wijlen het opgeroepen opperhoofd de nodige maatregelen te nemen en, als er ten onrechte iets was afgenomen, dit terug te geven. Door het overlijden op 3 januari 1766 van het opperhoofd Bartholomeus van Voorst is de verwachting van een spoedige uitvoering niet uitgekomen. De secunde Van Este verontschuldigde zich daarvoor onder een vals voorwendsel en vroeg om nadere instructies. In de vergadering van 2 december j.l., waarin de brieven van het bestuur van 31 mei, 1, 15 en 30 september 1766 zijn behandeld, is daarover, en over de nagelaten goederen en tekorten van Van Voorst, in krachtige termen ongenoegen geuit. Hopelijk hebben de bedreigingen een gunstige uitwerking. [fol. 823] Dat betreft ook de opdrachten in de brief van 31 december 1766 naar Timor. In 1765/66 is met de Jonge Petrus Albertus en de bark Meeuw naar Timor gezonden: 80 gekatoenreerde dekens, 210 neusdoeken, 490 katoenen patholen, wat met een aanrekening van f 1911 en de gestuurde benodigdheden en geschenken een waarde van f 21.201 had. Met een Chinees vaartuig en genoemde scheepjes werd op 1 en 11 juli, en 20 november 1766 naar Batavia teruggebracht: 27622½ lb was, 1322 lb tarwe, 81.000 lb katjang en 120 slaven. Met een pak uniformjassen en broeken en een aanrekening van f 172 samen t.w.v. f 29.240. Wat de huishoudelijke zaken betreft verbaast het dat Van Voorst tussen 1 april en eind december 1765 op goederen ontvangen uit de pakhuizen [fol. 824] f 10.793 schuldig

1 Benoechmen, doden, vermoorden.

was gebleven. Omdat dit alleen met aantekeningen werd gestaafd, is bevolen de originele getekende briefjes voor deze ontvangen goederen naar Batavia te zenden, omdat frauduleuze dienaren gemakkelijk pas na het overlijden van iemand de tekorten in de door hem beheerde gelden bekend zullen maken. Want in de enige kas beheerd door het opperhoofd en de secunde was ook een tekort van f 12.408. Ze zijn daar beide verantwoordelijk voor. Men heeft de tekorten niet alleen met verontwaardiging geconstateerd, maar ook om geloofwaardige verantwoording gevraagd. De boedel van Van Voorst [fol. 825] is bij besluit van 1 juli 1766 aan Weesmeesteren overgedragen met een verbod om er iets uit af te geven, opdat de Compagnie op de tekorten geen schade zal lijden. Ze zijn ernstig aangemaand deze boedel en die van Johan Willem Daniël Erhard ter Herbruggen spoedig af te wikkelen. Men vertrouwt erop dat het nieuwe opperhoofd Alexander Cornabé zijn taak beter zal vervullen en dat de secunde Van Este en de overige dienaren hem daarbij naar behoren zullen helpen. De laatsten zijn daartoe aangespoord onder bedreiging met straf als ze hun plicht verzaken. Er is opnieuw om een verbeterde rekening van de schuld van Ter Herbruggen gevraagd. Uit het slot van de boeken van Timor per eind augustus 1766 [fol. 826] blijkt dat zijn debet van f 46.436 tot f 18.009 is gedaald. Uit de uitgaande brief naar Timor van 31 december 1766 en het besluit van 23 december blijkt welke posten in de boekjes zijn afgeschreven en dat werd bevolen het debet van wijlen Bartholomeus van Voorst van f 67973, waaronder f 55.345 aan achterstallige pacht en vendugelden, te vereffenen en de Compagnie daarvoor schadeloos te stellen. Bij besluit van 2 december 1766 zijn Van Voorst en de gewezen secunde Hendrik de Lange ontheven van verscheidene posten en, buiten de gelden die nog op Timor binnenkomen, werd te Batavia al zoveel verkocht dat er niet gevreesd hoeft te worden voor schade voor de Compagnie. Er is verleden jaar bevolen de Bandase sloep onder het commando van de burger Laplas bij aankomst op Timor aan te houden en de schipper over zijn verdachte omzwerving gedurende twee jaar te ondervragen. Omdat hij inmiddels op Banda terugkwam zonder dat dit was gebeurd, is het bestuur daar opgedragen hem gerechtelijk aan te houden en daarover te rapporteren. [fol. 827] De rondreizen, die werden gedaan om de twisten tussen de inlandse regenten die met de Compagnie verbonden zijn, bij te leggen, zijn verboden, daar ze duur zijn en de dienaren die als rechters optreden, eerder hun eigen belang zoeken dan recht plegen. Van de opsporing van het geschut dat bij het in de lucht springen van de bark Afrikaan bij Larantuka verloren ging, is behalve enige geruchten niets naders vernomen. Men twijfelt of er ooit wat van gevonden wordt. Het nieuwe opperhoofd is aangespoord de voltooiing van de bouw van de nieuwe kerk af te ronden. Dit moet met het herstellen van de gebouwen zonder verzuim geschieden. De inlandse leermeester Abraham Liagsay, die wegens wangedrag naar Batavia werd gestuurd, is ontslagen en er is bevolen goed toezicht op de leermeesters te houden.)

Te meer wanneer der bediendens hunne getuigenissen bewaarheid mogten werden, in zoverre dat zij haar meerder appliceerden op extorsien en twiststokerijen, dan die van hunne bedieningen, die meerder tot ergernisse dan tot de uitbreiding van □t christendom strekken. Om al zulke kwade voorbeelden met de stukken ten hunnen lasten herwaarts te moeten zenden.

Fol. 827v-828r.

(Het is goedgekeurd dat ter voorkoming van moeilijkheden pardon is verleend aan de voornaamste Nollonezen die op 15 en 16 augustus 1765 een inval in de dessa van de vermoorde rijksbestuurder van Ammacone deden. Daar dat meer in het belang van de Compagnie is, moet de bevolen wraak tegen het hoofd Oeymattam tot betere tijden op zijn beloop gelaten worden. Zonder speciale toestemming mag er niets tegen Nollo ondernomen worden daar er wapens voor nodig zijn. [fol. 829] Daar hij er het meeste toe gerechtigd is en het bekwaamst is, is het goedgekeurd dat Sitenonie tot rijksbestuurder van Ammacone werd aangesteld. Dat is ook het geval met de voorlopige aanstelling van de koningen Joan en Anthonij over Amanatung en Amarassi, alsmede met die van Tettie Dokko tot regent over het eiland Dauw. Op hun uitdrukkelijk verzoek kregen de drie laatsten de titel don.

Om de regenten over Roti tevreden te stellen is toegestaan regent Sanda Nassie naar Batavia te zenden ter verbanning naar elders. Het bestuur voerspelt dat met de terugkomst van de gevluichte Ammaconiërs de goudwinning te Tepas weer zal opleven. Er is echter nog niets gedolven. De tijd zal leren in hoeverre die voorspelling uitkomt. Alle schepelingen van de op het rif van Dilly verongelukte Bandase sloep zijn gered. [fol. 830] Maar de gezagvoerder stuurman Bang is duidelijk uit vrees voor gerechte straf voor zijn misdaden naar de zwarte Portugezen gedeserteerd. Er is bevolen hem terug te eisen en, als hij is teruggehaald, naar Batavia te sturen. Van Timor zijn er 42 slaven direct naar Banda getransporteerd en 120 naar Batavia. Men is ontevreden dat dit er 12 meer zijn dan er besteld waren. Voor het aanstaande jaar is bevolen voor Banda 150 slaven te kopen van de vastgestelde leeftijd en tegen de voorgeschreven prijs. Dit jaar zijn er op proef van de bank bij Amarassi enige pareltjes ontvangen die verkocht zullen worden. Een rapport over de toestand van die bank, opgenomen in het Indisch inkomende briefboek, is reeds toegezonden samen met de generale missive van 21 oktober 1766. Het kan waar zijn dat, naar men zegt, daar vroeger fraaie parels zijn gevonden, maar nu heeft de afgezette modder de oesters doen sterven. De Compagnie zal er weinig voordeel van hebben. [fol. 831] In deze moet het belang van de Compagnie in acht genomen worden en men moet de bestelde katjang leveren. Om die met andere goederen op te halen zal in het voorjaar de Jonge Petrus Albertus gezonden worden. Dit schip zal 60 last rijst en de bestelde textiel en benodigdheden, voor zover die gemist kunnen worden, naar Timor meenemen. Hoewel de inkoop van was werd verboden, is dit jaar die van 152 pikol tegen rsd 30 de pikol in ruil voor textiel goedgekeurd. Het bestuur verklaarde dat dit in het belang van de Compagnie is geweest, maar tot nader order is deze inkoop of ruilhandel verboden. De Chinese huurlingen die op Ndaomane in de pannenbakkerij werkten, zijn afgedankt. Hun werk voldeed niet. Op de vendutie van de Compagnie is textiel maar tot een waarde van rsd 1122 verkocht, of veel minder dan rsd 3742 in 1764/65 [fol. 832] bij twee verkopen. Dat dit toch nog weinig was, werd toen aan de armoede van de bevolking geweten, maar nu aan andere gebeurtenissen. Het bestuur verwacht de eerder toegezonden 19 pakken textiel in het voorjaar van 1767 te kunnen verkopen. Men hoopt op een goede uitslag. De inkomsten in 1765/66 bedroegen f 28.150 en de uitgaven f 25.736, wat een positief saldo van f 2414 betekent. Maar men kan daar niet prat op gaan, want vergeleken met het voorafgaande jaar is het f 3149 minder. De tollen voor 1766/67 zijn op 25 augustus geveild tegen rsd 7485, of rsd 250 meer dan in het voorafgaande jaar. In plaats van Bartholomeus van Voorst is Alexander Cornabé als opperhoofd aangesteld met titel en rang van koopman. Men hoopt dat dit wordt goedgekeurd. Vaandrig Stroomeijer zal wegens aftoef van zijn diensttijd repatriëren en is vervangen door vaandrig Johan Andreas Bauert. Verder verwijst men naar de brief gezonden naar Timor van 31 december 1766 en de resoluties van 13 en 28 oktober, 20 en 21 november.

PALEMBANG

[fol. 833] In de vergaderingen van 30 september en 10 oktober 1766 zijn de gewone brieven uit Palembang van 10 december 1765, 3 maart, 25 en 26 april, 3 mei, 2 juni, 5 juli en 10 september 1766 besproken. De beantwoording is naast de brief aan de resident van 12 juli, die met de Vrouwe Elisabeth Dorothea werd verzonden, te vinden in de gewone en geheime brieven van 10 oktober 1766, waarop het bestuur weer heeft geantwoord in de gewone en geheime brieven van 29 oktober. Er werd ook nog op 16 en 28 oktober naar Palembang geschreven. Ten eerste wordt verwezen naar wat in de brieven naar Nederland van 8 april, 21 oktober en 6 november 1766 is gerapporteerd. Met de Langewijk, die op de terugreis uit Malakka Palembang aandeed, en met 30 schepen van de koning die tin en peper vervoerden, [fol. 834] werd ontvangen: 3.169.893 lb tin, 1.214.402 lb zwarte peper, 18.788 lb witte peper, 60.000 kadjang matten en 80 stuks bruin-blauw guinees. Dit laatste werd teruggestuurd, omdat het niet te verkopen was, maar hier te Batavia met een redelijke winst werd afgezet. De totale waarde van dit alles was f 1.040.038, waarbij, meegerekend de 1.526.628 lb tin die nog

op de leverantie voor 1762 is voldaan, er nog een tekort van f 1.479.699 is blijven staan. Met de Langewijk en de pantjalang Verplichting, die daar is gestationeerd, werd er aan benodigdheden en levensmiddelen t.w.v. f 12.050 naar Palembang verzonden. Het is gunstig dat er dit jaar weer meer peper dan in 1765 is ontvangen en aan tin 9359 pikol meer dan de bestelling van 16.000 pikol. [fol. 835] Zelfs kon er op 28 oktober een bijzonder geheim besluit genomen worden, waarvan de inhoud hier niet genoemd kan worden. Men is tevreden over de reactie van het bestuur, zoals die in de brief van 25 april 1766 is te vinden, op de sterke aandring van de koning om meer tin te mogen zenden dan er besteld was. Daarbij zou dan de ruim duizend pikol peper die in de vaartuigen aanwezig was, achtergehouden worden. Er werden wel passen voor de schepen van de koning uitgegeven, maar aan de koning en de kroonprins is wel gezegd dat de Hoge Regering het overschot aan tin boven de bestelling best eens zou kunnen weigeren. Er is bevolen in het vervolg net zo te handelen, opdat er niet meer tin wordt opgedrongen dan wordt gewent. Zo merkt de koning dat de Compagnie niet meer hoeft aan te nemen dan ze nodig heeft. [fol. 836] Maar gezien de huidige omstandigheden kan er gevoeglijk meer dan 16.000 pikol geaccepteerd worden. Dat is een vriendendienst als de productie van peper zou toenemen, of als het hof zich op enige wijze billijk zou gedragen. Buiten dat de productie door meer zorg bij de verbouw zou toenemen, valt het gedrag van het hof niet te roemen. Want de koning en kroonprins deden er volgens de brief van 10 december 1764 niets aan dat 2000 pikol peper in hun pakhuisen met de Langewijk werd meegegeven, behalve 800 pikol die wel werd meegegeven. Ze wachten gedurende $4\frac{1}{2}$ maand het vertrek van hun eigen vaartuigen af. De brief van 3 maart 1766 meldde dat de bevolen teruggaaf van de passen voor schepen die van Bangka [fol. 837] het tin afhalen en naar Palembang brengen, geweigerd was. Men voerde aan dat het geen gebruik was en dat men van geen nieuwigheid wilde horen. Volgens de brief van het bestuur van 29 oktober bleef de vorst ondanks herhaalde aandring daarbij, ondanks het misbruik dat van zulke achtergehouden passen te maken is. Op de brief van de Hoge Regering van 10 oktober, waarin werd bedreigd dat er, als de passen niet zouden worden teruggegeven, er helemaal geen passen meer verleend zouden worden, bewaarde de vorst slechts het stilzwijgen. Maar er is in een brief van 12 juli vooral over geklaagd dat er het voorafgaande jaar weer aanzienlijke hoeveelheden Bangka's tin clandestien naar China zijn vervoerd. Bovendien handelde het hof van Palembang geheel in strijd met het onlangs vernieuwde contract van 1763. [fol. 838] Dit is uitgebreid behandeld in de brief aan de residenten van 10 oktober 1766.)

En dat ook voornamelijk ten aanzien van de verdrietige rol welke men daar gespeelt heeft, ter zaake van het bij onze jongst eerbiedige van 21 oktober en 6 november door de kruissers in Straat Banka, als suspect aan morshandel te willen plegen, aangehaalde vaartuig, schoon dit naar het omstandig vermelde bij onze resolutie van den 28sten oktober door ons op zeer waarschijnlijke gronden gelargeert is. Buiten het almede nog eenige bedenking gegeven hebbende relaas, waarvan de aparte brief van den Malaks gouverneur Schippers spreekt, gedateerd 13 april passato, nopens het spargement² dat met zeker particulier Engelsch vaartuig eenige ammunitie van oorlog en amfioen ten dienste van Palembangs koning zoude overgevoerd worden.

Fol. 838r-v.

(Dit is verder behandeld in de resolutie van 14 oktober en een brief aan de residenten van 16 oktober. Intussen is de koning in een brief gewaarschuwd dat hij het contract trouw moet nakomen en zijn onderdanen op zware straffen moet verbieden te smokkelen. [fol. 839] Dat geldt voornamelijk de smokkel van tin naar China. Er is duidelijk te kennen gegeven dat men bij overtreding het hof en de onderdanen de noodzakelijke levensmiddelen uit Java zal onthouden, in het bijzonder rijst. Volgens de brief van 10 september heeft de koning hierop met schone beloften geantwoord, maar, afgezien van de verdenking dat de

2 Spargement, uitstrooiing, gerucht.

kroonprins achter deze smokkel zit, is daarmee in één adam de reeds gememoreerde weigering van de koning genoemd om zijn vertegenwoordigers te zenden naar de verscheping van de peper die in de logie was opgeslagen. Zoals gezegd lag de Vrouwe Elisabeth Dorothea daarop te wachten. Daarom is in de brief van 10 oktober geschreven dat, als de vorst bij zijn weigering zou blijven, de peper maar zonder zijn vertegenwoordigers moest worden ingeladen. Volgens de geheime brief van het bestuur van 29 oktober [fol. 840] zijn hierop enige verdachte bewegingen gevolgd, maar tenslotte is de verscheping als gebruikelijk verlopen. Volgens de berichten blijven de kroonprins en zijn geslepen vertrouweling de hoofdoorzaak van alle tegenwerking en verkeerde stappen van het hof. In de brieven van 10 oktober is niet alleen bevolen dat in aanwezigheid van de koning gezegd mag worden, dat zij als eerste en effectieve oorzaak van deze gang van zaken worden beschouwd, maar dat dit de Hoge Regering dermate ging ergeren dat, als er geen genoegdoening voor kwam, de Compagnie haar recht zou handhaven. Maar tevens is in een geheime brief van genoemde datum aangespoord om de vrees van de kroonprins en zijn vertrouweling kiay demang Boenta voor de terugkeer van een broer van de koning te stimuleren. Volgens een aparte brief van 10 september was deze gevluucht wegens het slechte bestuur van het rijk. [fol. 841] Wellicht zijn de kroonprins en zijn vertrouweling zo tot reden te brengen, naast wat daarover bovendien in die geheime brief is geschreven. Helaas blijkt uit het antwoord van de residenten niet dat zij de kroonprins en zijn vertrouweling Boento hard hebben aangepakt, noch dat ze iets bij de weggetrokken broer van de sultan hebben ondernomen. In hun laatste brief beschrijven ze hem als zeer armoedig en van gering aanzien. Wanneer er weer schepen naar Palembang gaan, zal hierover het nodige geschreven worden, maar de residenten zal zeker verweten worden dat ze te toegevend tegenover de eisen van het hof zijn geweest en dat het zeer nalatig is dat ze niet weten hoeveel peper de binnenlanden opleveren. [fol. 842] Hoewel de residenten het aan de omvang van Bangka toeschrijven en dat het moeilijk is dit eiland voortdurend rondom te patrouilleren, is het zeer onattent dat zoveel tin gesmokkeld kan worden. In de generale missive van 8 april 1766 is al gemeld dat de staatrekening in 1764/65 vergeleken met het voorafgaande jaar een verbetering van f 4961 liet zien. Uit de brief uit Palembang van 29 oktober blijkt helaas dat de uitgaven in 1765/66 f 27737 waren, of f 3115 meer dan in 1764/65, maar altijd nog f 2235 minder dan de memorie van bezuiniging voorschrijft. De inkomsten waren f 2801, of f 1683 minder dan in het voorafgaande jaar. [fol. 843] Ter vervanging van militairen die hun dienstdag hebben vervuld, zijn er een sergeant, een korporaal en negen soldaten naar Palembang gezonden. De eerste resident Isaak Mens rapporteerde in zijn aparte brief van 25 april 1766 dat de bewoners van twaalf dessa's, naar schatting 8000 man, van Palembang naar Djambi zijn uitgeweken. Ze hadden op bevel van de kroonprins en zijn vertrouweling Boento een dicht bos moeten kappen om de grond geschikt te maken voor de verbouw van rijst en diverse vruchtbomen, zonder daar eten of enig loon voor te krijgen. [fol. 844] Maar er wordt bovendien op gewezen dat volgens de brief van de residenten van 10 september 1766 niemand van hen is teruggekomen, dan zeventig hoofden op de belofte van de koning dat zij van alle lasten en arbeid vrij zouden blijven. Daarbij kwam nog het al gemelde vertrek van één van de zeven broers van de koning, die volgens de brief van 29 oktober 1766 ook naar Djambi is gegaan en zich daar bij de koning zou bevinden. Men wacht af wat er van komt. De vorst van Palembang zou, nadat hij zijn broer had afgevoerd, ruim 130 panjajaps, of vaartuigen, en een gorab in gereedheid hebben gebracht. Het is nog onzeker waar die heen zouden gaan.

DJAMBI

[fol. 845] De koning van Djambi verzocht in een brief van 11 mei 1766 ter voorkoming van onenigheid aan de koning van Palembang te schrijven dat zich uit Palembang in zijn rijk ongeveer 50 man met hun vrouwen en kinderen geheel vrijwillig hadden gevestigd. Men vond het echter beter dit in de brief van 9 december onaangeroerd te laten. Wel is er op aangedrongen de verbouw van peper beter te behartigen, hoewel Djambi wel nimmer haar

oude luister zal herwinnen. De koning is wel herinnerd aan zijn aanzienlijke schuld aan de Compagnie op grond van het derde artikel van het onlangs gesloten contract. Ook is hij er op gewezen dat hij niet langer moet dralen om de Pantchina's³ die aan zijn hof verblijven, op te dragen zich bij het fort van de Compagnie te vestigen. Hij traineerde dat met allerlei loze uitvluchten. [fol. 846] Eveneens is aan pangeran nata bericht dat men, zoals hij had verzocht, de koning wel niet kon dwingen om het toezicht op de pepertuinen en de leverantie aan de Compagnie uitsluitend aan hem op te dragen, maar dat het wenselijk was dat hij dit zelf bij de vorst zou zien te bereiken. Men mocht toch van zijn inzet en eerzucht om zich goed te gedragen wel iets verwachten. De brieven van de resident van 15 mei en 20 november 1766 zijn behandeld en er is op 9 december op geantwoord. In 1766 is er uit Djambi met de bark Draak slechts 2210 lb zwarte peper aangevoerd. De resident is er nadrukkelijk op gewezen dat hij de plicht heeft om, naast de politiek onvermijdelijke kosten van de bezetting, met het oog op alle uitgaven de inkomsten te laten stijgen. [fol. 847] Bovendien moet hij smokkel vanuit het binnenland tegen gaan, want het ontbreekt daarin niet aan beloften, maar het resultaat is gering. Er moest nogmaals op gewezen worden dat in het contract⁴ de prijs voor een pikol peper niet op f 23,12,-, maar op f 12,- werd vastgesteld. Daarover had ook de resident een foute opvatting. Nu die is weggenomen, werd voor het laatst geaccepteerd dat voor een klein partijtje f 14,-, het pikol werd betaald, tenzij met een verhoging van f 1,- à f 2,- de verbouw aanzienlijk zou worden aangewakkerd en de leverantie aanzienlijk zou verbeteren. Bovendien is bevolen om bij de koning aan te dringen [fol. 848] op het uitvoeren van wat hierboven van hem werd verwacht. Met de bark Leervis is naar Djambi gezonden: 3000 Spaanse realen, wat levensmiddelen en benodigdheden, waaronder hoofdzakelijk 40.000 metselstenen om nu eindelijk de lopende bouwwerken te voltooien. Bovendien werd bevolen om de sloep Leguaan, die volgens de brief van 29 oktober wegens wormgaten in de rivier van Djambi gezonken was, door de twee gezonden scheepstimmerlieden met stroppen te laten ophijzen. Het is verboden om daar, tenzij beslist noodzakelijk, vaartuigen aan te houden, daar de bezetting nu in een verdedigbare loge beschermd is. Er kan nog geen staatrekening opgemaakt worden, daar de boekjes over 1763/64 en 1764/65 door de afgetreden resident Ajax Fredrik van Solms zodanig ongebruikelijk zijn bijgehouden dat er volgens de resolutie van 22 juli 1766 andere voor in de plaats moeten komen.

SIAM

[fol. 849] Voor het plotseling verlaten in plaats van een ordelijk opbreken van de logie te Siam wordt verwezen naar de generale missive van december 1765 en die van 8 april 1766. Sindsdien zijn er vandaar geen berichten meer ontvangen.

JAPAN

Daar de Burch in het laatst van 1765 uit Japan terugkwam, kon er in de generale missive van 31 december 1765 al over gerapporteerd worden op grond van de daarvandaan ontvangen brieven van 7 november en 19 december. Op 1 april 1766 is er over Japan vergaderd en op 21 juni ging er een brief heen. [fol. 850] In de lading van de Burch zijn op de goederen berekend in ponden bij de poedersuiker $\frac{3}{8}$ % meer ondergewicht dan het voorafgaande jaar geconstateerd, bij sapanhout $\frac{1}{2}$ % meer, bij moernagels $\frac{1}{8}$ %, bij peper $\frac{1}{2}$ %, bij olifantstanden $\frac{1}{8}$ %, bij kwikzilver ook $\frac{1}{8}$ %, bij benzoë $\frac{1}{4}$ %, bij namrak $\frac{3}{8}$ % en bij tin $\frac{5}{8}$ % meer. Verder zijn

3 Pantchina's, bewoners van Petjinaän, zgn. Chinese kampong, deel van Djambi op de linkeroever van de rivier, waar ook de VOC-logie lag.

4 Contract met Djambi 21-10-1721 artikel 4: peperprijs 3 Spaanse realen contant en $\frac{3}{5}$ Hollandse Spaanse rijksdaalder in textiel of andere koopwaar het pikol van $\frac{1}{2}$ Hollandse pond (Corpus Diplomaticum IV, p. 532). Contract 16-10-1763 artikel 9: deze prijs bevestigd (Corpus Diplomaticum VI, p. 236).

geen ondergewichten waargenomen. Ze kwamen overeen met die op garioffelnagels, katoenen garens en katju. De ondergewichten hangen samen met de resolutie van 19 april 1765, waarin is vastgelegd dat ze in procenten moeten worden gemeten op wat uitgewogen wordt. Om veel moeilijkheden met de inlandse kooplieden te vermijden, is het besluit over het wegen van de tarra op de canasters suiker goedgekeurd. Op basis van het gemiddelde over de laatste vijf jaar is die vastgesteld op $29\frac{7}{8}$ pond het canaster, hoewel dat $1\frac{1}{8}$ pond meer was dan in 1764. [fol. 851] Het belang van de Compagnie moet het doel zijn. De bepaling over de tarra blijft gunstig, als er geen veranderingen in worden aangebracht. Men is ontevreden over de slechte conditie van de kamferbalies, waardoor er veel verlies is. Ter voorkoming beval men in dubbele balies te verpakken. Dat is geschied, maar het werkte maar half. Men is ontevreden dat op de gewone witte benzoë maar ruim 10 % winst is gemaakt, terwijl dat in 1764 wel 24 % meer is geweest. Maar toen was er pee bij waardoor de aanrekenprijs minder precies was. Het is onaangenaam dat stoffen met een groene kleur door te donkere verf minder winst hebben opgeleverd, maar dat is goedgevonden, daar de benzoë geen nadelig product was. [fol. 852] Het restant te Batavia kan in prijs wel wat omlaag en op Sumatra's Westkust vindt ze zo een goede afzet dat ze daarheen best op proef gestuurd kan worden. De handel in textiel is gedreven zover dat mogelijk was. De Japanners klaagden wel over de geringe kwaliteit van de suiker en dreigden de oude prijzen ervoor niet meer te zullen betalen. Op de afzet is $51\frac{1}{8}$ % winst gemaakt. Er is dit jaar alleen suiker uit Jakatra gestuurd en die uit Java's Oostkust, die van mindere kwaliteit wordt beschouwd, maar wel goedkoper is, is niet meer aangenomen. Er is dus niets meer van verzonden, terwijl dat in het voorafgaande jaar $\frac{3}{4}$ deel is geweest. Het bestuur is erop gewezen dat het niet heeft gevraagd of de klachten over de kwaliteit [fol. 853] de hele partij of alleen die uit Java's Oostkust betrof.)

Wij hebben daarentegen hunne behandelingen om den afgegaanen Nangasakkis gouverneur Issegaaya Bingo Nacami Samma te bewegen tot het doen leveren van het nog bij 't contract van anno 1752 bepaalde getal van 11000 kistjes Japans staafkoper, in stede van 8000 picols door den Japanner in 1764 mede begonnen is, ten vollen geaprobeert. Dog de billijkheyd heeft bij dien hebzughtigen Heer schijnt geen ingang gevonden, maar hij zig zelfs uitgelaten dat, zoo den Hollander voor geen agt of ses duizend kistjes negocieren wilde, dan maar Japan overlaten konde, als om dezelve niet verlegen zijnde. En dus bleef niet dan de hoop over dat de leverantie weder in twee à drie jaaren op den ouden voet zoude komen.

Fol. 853r-v.

(Er is bevolen bij de nieuwe gouverneur Kaga te blijven aandringen, maar als hij naar geen redelijke argumenten wil luisteren dan moet in elk geval die 8000 pikol niet vermindert worden. [fol. 854] Dat kon bij verkoop wel eens het meeste opbrengen. Het is zeker dat de vermindering van de leverantie door een schralere productie van de mijnen is veroorzaakt en niet door meer aan de Chinezen te gunnen. De mijnen staan direct onder het toezicht van de gouverneurs van Nagasaki en samen met de geschenken is mindere verkoop voor hen nadelig, vooral als ze ook nog gunsten genieten. Volgens het dagregister zouden de Chinezen 19.100 pikol hebben uitgevoerd, terwijl in de brief staat dat de eerdere 15.000 pikol tot 10.000 zou zijn teruggebracht. Er is om opheldering gevraagd. Zolang er 8000 kistjes staafkoper geleverd worden, kan er met de geschenken en recognitie te Nagasaki doorgestaan worden. [fol. 855] Op de verkoop van de handelswaar werd bij een inkoopsprijs van f 153.778 een winst van f 74.457, of $48\frac{3}{4}$ %, behaald. Als de f 12.000,- die als toegift wordt betaald, en de f 67.800,- die voor het Japans staafkoper werd uitgegeven meegerekend worden en eveneens de ondergewichten en onkosten op de handelswaar van f 41.485 meegenomen worden, dan is de zuivere winst f 112.771, of nauwelijks $73\frac{3}{8}$ %, geweest. Daar er slechts met één schip werd handel gedreven, is dit acceptabel. In 1764 waren de uitgaven f 6791 minder, waaraan de geschenken voor f 5516,- aan hebben bijgedragen, en kwam de zuivere winst uit op f 109.656. Ten opzichte van 1764 is de zuivere winst dus met f 3115 toegenomen. Daarom is men blijven profiteren van de onverschilligheid van de Japanners,

of wel dat gouverneur Bingo op kwaadaardige wijze in het midden liet of de zeer verliesge-
vende Bengaalse stoffen wel of niet aangevoerd zouden worden. Om meer schade te voor-
komen, is daarvan niets ten geschenke gegeven. [fol. 856] Wegens de slechte toestand van
de staatrekening zijn er niet meer geschenken gegeven, hoezeer de tolken ook aanvoerden
dat de gouverneur zo'n haat koesterde, omdat zijn hebzucht niet bevredigd werd. Daarom
is het verzoek van de keizerlijke rentmeester Saqueman om drie Perzische hengsten ingewil-
ligd, maar slechts getraineed, opdat Bingo niet kan beweren dat men niets voor de keizer
over heeft. Men is armozijnen blijven schenken en de hofreis wordt jaarlijks gemaakt. Het
laatste om aan te tonen dat, tegen de opvatting van de afgetreden bestuurder van de stad in,
de Compagnie niet terugschrikt voor billijke kosten en niet uit is op verandering. Daar letten
de Japanners zeer op. Het voornaamste is evenwel dat, als het eens tot een botsing met de
heren te Nagasaki mocht komen, [fol. 857] klagen bij het hof toch mogelijk blijft. Tot zo'n
klacht is men geneigd, mocht de leverantie nog meer teruglopen. Het wordt aan het bestuur
overgelaten om naar gelang de omstandigheden het toelaten slechts om het jaar een hofreis
te maken. Jan Bernard Christ is tot negotieboekhouder benoemd en als scriba vervangen
door boekhouder Jan Jacob Abbema. Daar werd aangetoond dat er voor de vaart en handel
op Japan acht schrijvers nodig zijn, is van de eerdere vaststelling afgeweken. In de generale
missive van 21 oktober is al bericht dat er met de Burch en Landskroon inclusief de onkos-
ten t.w.v. f 341.182 naar Japan werd gezonden. [fol. 858] Dit bestond uit)

115	stukken	lakenen in soort	
300	„	lakerassen in soort	
282	„	kroonrassen in soort	
20	„	perpetuanen in soort	
36	„	imperialen in soort	
1	stuk	groen wantrijp	
50	lb	numia	
2100	stukken	gingam taffachelas	Chormandels
12	„	guinees extra fijn	Chormandels
80		gecattoeneerde dekens	Chormandels
200	stukken	effene dubbele armozijn	Bengaalse kleeden
50	„	gestreepte „ „	Bengaalse kleeden
50	„	geruite „ „	Bengaalse kleeden
100	„	dherrijs of monsterstof	Bengaalse kleeden
50	„	tjoucotitassen	Bengaalse kleeden
158	„	taffachelas derrijs	Bengaalse kleeden
50	„	fijne hamans	Bengaalse kleeden
400	„	Pattenase chitsen	Bengaalse kleeden
600.000	lb	Siams sappanhout	
500	lb	Manilhas „	tot monsters
500	lb	Bimas „	tot monsters
50.000	lb	Bankais thin	
12.000	lb	zwarte peper	
1.600.000	lb	poedersuiker	
30.056	lb	kandijsuiker	
12.060	lb	garioffelnagelen	
3193	lb	moernagelen	
180	lb	elifantstanden	
5000	lb	poetjoek	
2430	lb	Sourasse katjouw	
5008	lb	ordinaire witte bensuin	
1000	lb	Javas kattoene gaaren	
7660	lb	roggevellen	

Buiten nog eenige geschenkgoederen, item diverse provisiën en benodigdheden.

Fol. 858r-v.

(De Burch en Landskroon bereikten na een voorspoedige reis van 50 en 51 dagen Decima. [fol. 859] Ze keerden op 18 en 22 december 1766 te Batavia terug. Uit de brief van 31 oktober van het bestuur blijkt dat ze meebrachten: 10.000 kisten staafkoper, 47.923¼ lb Satsumase kamfer, 270 balies met diverse levensmiddelen, 960 lb koperdraad, 50 Japanse zijden mantels etc. en tevens 10 stukken lakense stof, samen t.w.v. f 388.171. De verkoopprijs van de benzoë bleef gelijk aan die van het voorafgaande jaar, maar de Japanners verzochten die niet langer te sturen. Omdat ze niet helder genoeg waren haalden de groene lakense stoffen en lakenrassen niet de vorige prijs. Enige lakense stoffen, die volgens het besluit van 3 juni 1766 naar Japan zijn gezonden, behaalden wel de oude prijs. [fol. 860] Het bestuur schrijft dit toe aan de omstandigheid dat de kooplieden zeer in hun schik waren met de kwaliteit van de suiker. Daar deze echter alleen uit Jakatrasede suiker bestond, waar een hogere inkoopsprijs voor in rekening moet worden gebracht, bedroeg de winst maar 26½ %. Maar 10 stuks lakense stof zijn teruggestuurd daar de Japanners er wegens de breedte van onder de 2 duim, hoewel de stoffage beter was, minder voor wilden betalen. De Japanners zullen de handel wegens het ontbreken van sapanhout niet staken en, ondanks eerdere rapporten en tegen de verwachting in, toonden ze na veel moeilijkheden belangstelling voor de Manillase en Bimase soort. Op basis van de monsters boden ze voor de eerste f 9,12,- en de tweede f 9,4,- de 120 lb, wat respectievelijk een winst van 74 en 150⅜ % zou betekenen. Het bestuur liet de beslissing hoeveel te sturen over aan de Hoge Regering en, hoewel de Manillase soort en de Siamse, waar gewoonlijk 87⅜ % winst op wordt gemaakt, hun voorkeur hebben, zouden de Japanners ook wel met het Bimase tevreden zijn. [fol. 861] Het bestuur bestelde daarom van deze laatste soort 500.000 lb, maar merkte op dat de Japanners er best wat van het Siamse bij zouden willen hebben. Helaas gaat het met de inkoop van het Japanse koper minder goed. Hoewel het bestuur er zeker van is dat die niet onder de huidige 8000 kistjes zal dalen, kon de verwerving niet op de oude voet van 11.000 kistjes gebracht worden. Het gerucht gaat dat de vorige gouverneur Bingo weer aan de macht is gekomen. De kooplieden verdenken hem er van dat hij die 3000 kistjes minder aan de Chinezen verkoopt, die er meer voor betalen. Zij vertrouwen de oppertolk niet die onder allerlei uitvluchten niet van zins is de Compagnie trouw te dienen. Men zal daar later op terugkomen. [fol. 862] De staatrekening over 1765/66 laat zien dat de winst op koopwaren die voor f 250.606 zijn ingekocht, f 91.084, of nauwelijks 36⅜ %, bedroeg. Als daarbij het gebruikelijke toegift van f 12.000,- en f 113.000 op het staafkoper wordt meegerekend, nadat een rabat van f 57.845 voor ondergewicht en onkosten is toegepast, dan blijft er aan inkomsten f 158.238 over, of 63⅜ %. De uitgaven bedroegen f 113.636, wat een positief saldo van f 44.602 oplevert.

MALAKKA

[fol. 863] In de generale missive van 31 december 1765 werden al enige zaken uit de brieven uit Malakka van 14 september en 12 oktober 1765 en uit de aparte brief van de gouverneur van 13 oktober behandeld. Hierover is verder op 18 april 1766 vergaderd. Toen kwamen ook de begeleidende brieven aan de orde die met de Langewijk en Osdorp op 2 november en 28 december 1765 zijn ontvangen. Helaas stelde het bestuur het algemene verslag tot midden april 1766 uit, dat met de te Malakka gestationeerde pantjalang Parelmoer werd meegezonden. Daardoor zijn de brief van 10 april en een aparte van de gouverneur van 13 april 1766 pas op 14 oktober aangekomen, toen de Parelmoer uiteindelijk na veel vertraging arriveerde. [fol. 864] Dat was slechts enige dagen voordat de gewone en aparte brieven van 10 augustus binnenkwamen, zodat er weinig tijd was om ze te behandelen. Naast de brief naar Malakka van 14 juni en een briefje van 25 juli 1766 kon er op die van 10 augustus slechts kort geantwoord worden op 15 oktober met de Vrouwe Petronella, die via Malakka naar Bengalen ging. Daarin is geklaagd over de late verzending van de papieren en bevolen dat dit niet meer na eind februari mocht geschieden. In zoverre dat niet reeds

in de generale missiven van 8 april en 21 oktober 1766 is geschied, wordt wat noodzakelijk is nu gemeld. [fol. 865] Het vasthouden te Malakka voor een maand en vier dagen van de sloep Troonprins, die uit Bengalen via Straat Malakka naar Batavia terugkeerde, wordt afgekeurd. Met de Osdorp en de pantjalang Parelmoer werd uit Malakka aangevoerd: $16\frac{3}{16}$ taël stofgoud, 518.776 lb tin van diverse soort, 1134 lb gele aarde en 50.000 lb harpuijs, samen t.w.v. f 166.949, of met 50.000 Suratse ropia's f 241.949. Naar Malakka werd met de daar gestationeerde Liefde en de Vrouwe Petronella verzonden: 30.000 Spaanse realen en wat specerijen, diverse levensmiddelen en benodigdheden, samen t.w.v. f 156.663. Tevens werden van de beloofde vier sloepen er twee, de Goede Trouw en de Charlotta Christiane, naar Malakka gezonden, die voor f 36.023 in rekening zijn gebracht. Men verwacht dat dit, met de bark Zeepaard die er heen ging [fol. 866] en de pantjalang Rustenburg, maar zonder de nog twee beloofde sloepen, voldoende zal zijn. Dit betreft onder de inlandse zaken vooral het patrouilleren tegen de zeer toenemende smokkel en zeeroof. Daarom is vooral goedgekeurd dat de vaartuigen uit Selangor bij het passeren van Malakka in zuidelijke richting en weer bij hun terugkeer volgens het contract van 1758 daar een pas afhalen. Bij de geringste verdenking van het smokkelen van specerijen of opium kunnen ze daar dan doorzocht worden. Tevens is goedgekeurd dat genoegdoening en schadevergoeding wordt geëist voor het buit maken van de pantjalang Buitenzorg door, zoals vermoed, de rover Panglima Paree met wie de regent van Linggi en de hoofden van de Rembauërs schijnen samen te spannen. Ook het vernieuwde contract [fol. 867] met de koning van Perak, die zijn broer is opgevolgd, is geratificeerd. Waarschijnlijk doordat de Engelsen voor tin de zeer hoge prijs van 40 Spaanse realen de bahar zouden betalen, wat 6 realen meer is dan de Compagnie er voor geeft, slaagde de verlaging van de prijs niet.)

Het slegten van de post te Poele Gontong is al verder door ons als wel uitgevoerd aangemerkt, en schoon men hier niet heeft zien opdagen de patjallang, die het presente koningje van Siac Radja Mahomet Ali zoude hebben herwaards gezonden, om kennis te geven van de dood zijnes vaders en zijne successie in dat voor den smallen handel te Malacca zo noodzakelijk in vrede en veiligheid bevestigd rijk, heeft men echter ook gepasseerd dat aan denzelven eenig buskruid en kogels voor betaling is afgegeven, in verwachting dat hij die, contrarie de vorige gerugten, als een welgezind prins en goed regent beschreven word, er een nuttig gebruik van maken zal, zoo hij door een nadere visite van de hem zeer ongunstige Johoreesen, of ook die van Trangano mogte ontrust worden. Fol. 867r-v.

[fol. 868] Dat heeft de trotse regent van Riau, Daëng Cambodja, die het Johorse rijk beheerst, geprobeerd. Hij schijnt evenwel nog zoveel ontzag voor de Compagnie te hebben dat slechts een brief van het bestuur hem daarvan heeft weerhouden. Op 1 april 1766 is besloten om naar aanleiding van een brief van de koning van Johor aan zijn afgezant toe te staan op Java een vaartuig van slechts 25 last te kopen om rijst te vervoeren. Dit was een gunst die, om vertrouwen te winnen, niet geweigerd kon worden, maar er wordt wel nagegaan waarvoor dit schip te Johor gebruikt gaat worden. Personalialia. [fol. 869] Vaandrig Augustus Hieronimus Zeijdel mag Malakka verlaten om te repatriëren. Personalialia. Naast de emolumenten is wegens de duurte te Malakka aan ds. Johannes Theodorus van de Werth, net als aan zijn voorganger ds. Salomon van Echten, vier rijksdaalders per maand huishuur toegekend. Hetzelfde krijgen militaire officieren voor wie er geen Compagnies woning beschikbaar is. Op verzoek zijn er tien diverse ambachtslieden en 25 lijfeigenen naar Malakka gestuurd. Wat de vreemde natiën betreft weigerde de trotse Brit Philip Affleck, kapitein van het Engelse oorlogsfregat *The Argo*, van wie in de vorige generale missive reeds werd gesproken, na veel gedoe de vlag van de Staten Generaal te groeten. Door het saluut van een Portugees schip te interpreteren als voor hem bedoeld, gedroeg hij zich als had hij op de rede het commando. [fol. 870] Naderhand moest hij door gebrek inbinden en werd voorzien met het nodige rondhout ter vervanging van twee verloren masten, maar wel, evenals verstrekte ijzerwaren, voor tweemaal de prijs. Hij gaf goedschiks ook één van

de twee Hollandse matrozen terug die uit de bark Draak, die het afgelopen jaar van Batavia naar Banda op weg was, met geweld waren meegenomen. Het laatste werd reeds in de generale missive van 20 oktober 1765 gemeld. Het bestuur vroeg een van de matrozen vrij te laten, nadat de andere op de rede van Malakka overboord was gesprongen en het bestuur had verteld dat er nog een Nederlandse matroos aan boord was. Daar de Fransman De Monsinet, kapitein op het particuliere scheepje Saint Jaques, zonder een zwaar anker zijn reis niet kon voortzetten, is hem er een gegeven. Bovendien is aan de ruwe Engelse kapitein Edward Roch op het koopvaardijship The Boxar, [fol. 871] die het fort niet wilde groeten, als dit niet met een gelijk aantal schoten werd beantwoord, iedere verstrekking geweigerd behalve water en brandhout. De twee wissels afgegeven door de Engelse kapiteins Jasoe Jackson en William Cleghorn zijn met betaling gehonoreerd, maar de f 4500,- die aan de heer Guillaume Des Jardins werd gegeven, zijn door de Franse gouverneur op Coromandel niet voldaan en daarom ten laste gebracht van degenen die in 1763 het lenen van dit geld hebben goedgekeurd. Er zullen de nodige maatregelen getroffen worden om het middel in de geheime brief van 13 april 1766 te effectueren om van Malakka geen verzamelaars van smokkelaars te maken. Het bestuur meldde over inlandse zaken dat het te Perak naar wens gaat, maar dat de hoofden van Linggi en Rembau even halsstarrig blijven. Dat kan zo niet doorgaan, omdat de bevolking uit vrees voor de rovers zijn tin niet uit de rivier van Linggi naar Malakka durft te brengen. [fol. 872] Ze moet het over land naar Muar brengen. Als er patrouillevaartuigen zouden komen dan waren die hoofden wel tot reden te brengen, hoezeer ze, en ook die van Selangor, in ruil voor opium met de Engelsen handeldrijven. Van de koning van Trengganu was in ruim een jaar geen bericht ontvangen. Enige kapiteins van Engelse compagnieeschepen vertelden openlijk dat hij in brieven naar Calcutta en Madras de Engelsen naar zijn rijk had uitgenodigd en dat deze hun directeuren om instructies hadden gevraagd. Hoewel het een gunstig, maar onzeker bericht is dat een huwelijk van de dochter van de heerser over Trengganu met Radja Ismaël geheel van de baan is. Er is een levendige vaart naar dit rijk, en vooral naar Riaou, met Chinese jonken. In de laatste plaats verschenen in 1765 wel 30 vaartuigen, of volgens de geheime brief van 13 april 1766 wel 80 baluks, van Bugis met specerijen die naar Kedah verder zeilden. Door de grote aanvoer behaalden die bij de inlanders een lage prijs. [fol. 873] De passerende vreemde Europeanen, meestal Engelsen, kopen die dan op tegen 75 stuiver het pond in ruil voor textiel en opium. In de geheime brieven van 13 april en 10 augustus 1766 is sprake van een gevecht tussen Compagnies patrouillevaartuigen en een zekere Said Akil uit Palembang, op wie ze, in de veronderstelling dat het de zeerover Panglima Paree was, al vier dagen jacht hadden gemaakt in de rivier van Kelang waar tin wordt gewonnen. De verkoop in 1764/65 van enige kleinigheden, waaronder te Longies⁵ evenwel 317 stuks gewoon guinees gebleekt en 400 spreien, die samen bij inkoop f 15.052 hadden gekost, bracht een winst van f 883, of ruim 59 % op, naast die op specerijen ingekocht voor f 175 van f 810, of 462½ %. Gekocht werd in genoemd jaar 645.995½ lb tin en 33 stuk masthout en spieren voor f 198.980. De staatrekening over 1764/65 toont een negatief saldo van f 6442, daar er de verloren contanten, levensmiddelen etc. [fol. 874] van de gekaapte pantjalang Buitenzorg op afgeboekt moesten worden. De memorie van bezuiniging schrijft een batig slot van f 13.000,- voor. Aan inkomsten staat daarin f 89.000,-, die echter f 110.124 zijn geweest, maar de totale uitgaven waren f 128.599, of f 26.599 meer dan die memorie voorschrijft. De uitgaven waren f 24.289 hoger dan in 1763/64, waar de soldijen het meeste aan hebben bijgedragen. Bij de laatste gelegenheid zijn de domeinen voor rsd 58.532 verpacht, of f 140.476, dan wel rsd 3002,- meer dan de voorafgaande keer. De tol bij de haveningang bracht rsd 3250,- meer op, waaruit blijkt dat het verbod om textiel naar Batavia te vervoeren de particuliere handel niet zo zeer heeft benadeeld, als het bestuur te Malakka beweerde. Bovendien bleef het er in het antwoord op

5 Longies, bedoeld lijkt Linggi.

het extract uit de brief uit Nederland van oktober 1764 bij dat de peper te Trengganu aan de Chinese jonken, en ook wel aan de Engelsers, verkocht wordt voor elf à twaalf Spaanse realen het pikol. Tenslotte meldt het bestuur dat het van twee Atjehse vaartuigen 4783 lb peper heeft ingekocht voor rsd 739,- het pikol, of 3 stuiver het pond.

SUMATRA'S WESTKUST

[fol. 875] Uit Sumatra's Westkust keerde de Jonge Samuel terug, die langer te Padang had moeten blijven door de vele regen en hoge waterstand, waardoor het lossen en laden niet zo snel kon geschieden. Daar dit aan het weer lag, is die late terugkomst aanvaard. Ook de bark Mossel kwam terug, die bij de onlusten te Passaman was ingezet. Maar het is niet goedgekeurd dat de Jonge Samuel, die op 30 november uit Padang was vertrokken, tot 30 december te Pulau Tjinkuk is blijven liggen. Naast de genoemde vaartuigen kwam, nadat ze op 15 maart vertrokken was, de Ida Wilhelmina aan met de negotie en soldijpapieren en de retourgoederen die bij het vertrek van de Jonge Samuel waren achtergebleven. [fol. 876] Om goederen dubbel te hebben is uit Sumatra's Westkust ontvangen)

1024 $\frac{31}{384}$ marq trois goud bij gewigt	f 294.044,15,8
16.500 lb benzuin	f 4.916,09,-
156.895 lb peper zwarte geharpte	f 25.349,13,-
5 pakken hamans fijne Bengaalse terug	f 6.001,05,-
3 pees saanen tot monster terug	f 16,07,-
9 pees snaphanen en eenige onbequaame goederen	f _____
In aanrekening	f 2.150,02,-
of tezamen	f 332.478,11,8

Daarentegen is bij vertrek van de scheepen Popkensburg en Vlissingen, de bark de Mossel, de chialoupen de Ida Wilhelmina bovengemeld, en de Catharina Louisa na derwaarts verzonden, als

voor Padang

7800 $\frac{11}{24}$ pees	
ducatons gecartelde	f 31.201,16,8
6.000 pees realen van agten	f 19.200,--,-
Aan kopere duiten	f 15.120,--,-
Aan payement nieuw Nederlands	f 28.875,--,-
	f 94.396,16,8
94 pakken kust lijwaten	f 40.093,13,-
56 pakken Souratse lijwaten	f 14.870,06,-
98 pakken Bengaalse dito	f 74.883,02,-
	f 129.847,01,-
150 lasten zout Javas	f 3.330,--,-
100 monteringsrokken en broeken [plus]	
100 soldaaten hoeden	f 625,19,-
796 lb looth Hollands [plus]	
2953 lb platloot [plus]	
291 lb koper in plaaten	f 740,10,8
	f 4.696,09,8
Aan mondbehoeftens, goederen tot geschenk en andere benodigtheden	f 53.936,15,8
In aanrekening	f 32.457,10,-
De 2 per cento Bataviase ongelden op f 187708,19,0	f 3.754,03,-
Dus bedraagt 't verzondene na Padang	f 319.088,15,8

Voor Poulo Chinko	
Aan payment nieuw Nederlands	f 24.000,--,-
Aan kopere duiten	<u>f 4.809,04,-</u>
	f 28.809,04,-
45 pakken guinees in soort	f 19.320,02,-
50 monteringsrokken en broeken	f 24704,8
Aan mondbehoeftens en andere benodigtheden	f 7325,18,-
De 2 per cento Bataviase ongelden op f 26.893,04,8	<u>f 537178</u>
	f 56.240,06,-
Voor Adjarhadja	
750 pees realen van agten	f 2.400,--,-
Aan duiten	f 960,--,-
Aan payment nieuw Nederlands	<u>f 6.000,--,-</u>
	f 9.360,--,-
3400 lb ijzer	f 452,04,-
Aan mondbehoeftens en diverse goederen tot gebruik voor 2 per cento ongelden op f 1.645,05,-	f 1.193,01,-
	<u>f 32,18,-</u>
	<u>f 11.038,03,-</u>
Tezamen	f 386.367,04,8

Fol. 876r-877r.

(Het werd goedgekeurd dat in de resolutie van 22 juli 1765 de Compagnie schadeloosstelling heeft geëist voor wat er nog aan schulden openstond na het overlijden van de resident op Pulau Tjinkuk Jacob van Oudenstein Elias. Vrijstelling van het aandeel van de resident te Airhadji Joseph Chailje daarin kon daarom niet ingewilligd worden. Het argument dat Van Oudenstein Elias nog tien maanden na zijn vertrek uit de Politieke Raad in leven is gebleven gaat niet op. Ook het verzoek van Chailje om ontheven te worden van de vergoeding [fol. 878] van f 1357 die hem in 1763 was opgelegd wegens winstderving op de naar Batavia teruggestuurde niet verkochte en beschadigde textiel, is afgewezen. Bij zijn bestelling had hij op de toestand in de pakhuizen en de omvang van de bestellingen van zijn voorganger moeten letten. Hij had geen 90 pakken moeten vragen en in 1762 uit de lading door de Lieftallige zeker niet meer moeten nemen dan hij tegen bederf kon beschermen, totdat het tegen redelijke prijzen te verkopen was. Aan zijn bezwaren van verleden jaar is genoeg aandacht besteed om nu deze nieuwe verzoeken in te willigen. Bij ontvangst op Coromandel van goud uit Sumatra's Westkust is gebleken dat de Compagnie wegens een tekort in gehaltes 2411 te veel in rekening was gebracht. Dit is genoemd kantoor aangerekend ter vergoeding door degene die het betreft. [fol. 879] Daar ze volgens een beëdigd verslag door hevige lekkage buiten schuld bedorven was, is de scheepsleiding van de Jonge Petrus Albertus vrijgesproken van de belasting met 57925 lb rijst in 760 zakken die boven het gewone verlies op 256.000 lb tekort was gekomen. Deze bedorven rijst had men in zee moeten gooien. Ter vervanging werd met de bark Mossel 30 last rijst gestuurd, die goed van pas kwam daar er reeds dure rijst ingekocht had moeten worden, wat op 6 september 1766 weer moest gebeuren. De zendingen van 446.000 lb met de Popkensburg, die op 28 september aankwam, en die met de Vlissingen kwamen dus goed uit. De residenten te Pulau Tjinkuk zijn ontslagen van vergoeding van f 242 voor verlies en winstderving op 80 stuks beschadigde sanen uit Belgarij. [fol. 880] Deze maakten deel uit van een partij van 418 stuks, waarvan bij inspectie van drie verzonden exemplaren bleek dat ze door de pap waren aangevreten. Uit

de brief van het bestuur op Coromandel van 28 februari bleek hoe slordig het bestuur op Sumatra's Westkust het goud had behandeld en daarom is het daarover ingelicht, opdat het in het vervolg preciezer zal optreden. De 300 gewone witte benzoë, die in 1763/64 zonder bestelling door de resident te Airhadji Jan Boudewijns werd verworven en te Batavia ondeugdelijk is gebleken, is door hem vergoed in goud tegen rsd 19 de Spaanse real. In de brief van eind december 1765 werd al bericht dat die voor zijn rekening waren gelaten. De handel op Sumatra's Westkust was in 1764/65 veel minder voordelig dan in het voorafgaande jaar. [fol. 881] Daar er niets op het gedrag van het bestuur valt aan te merken en de handel door de kinderpokken praktisch stil stond, zal men zich hierbij moeten neerleggen. Te Padang is in 1764/65 op een omgezet kapitaal bij inkoop van f 118.045 een winst gemaakt van f 53.223, of $45\frac{1}{10}$ %. Vergeleken met 1763/64 is er f 87513 minder omgezet en f 33.909 minder winst gemaakt. De inkoop van goud bestond maar uit $3203\frac{7}{8}$ taël, wat $2370\frac{5}{16}$ minder is, maar de levering van peper was 100.318 lb, of 42.943 lb meer. Te Airbangis werd in 1763/64 voor f 54.117 omgezet met een winst van f 19.944, of $36\frac{3}{16}$ %. In 1764/65 is bij een inkoopprijs van f 36.017 een winst van f 12.690, of $35\frac{1}{5}$ %, gemaakt. Bij een in vergelijking met 1763/64 mindere omzet van f 18.100 is een mindere winst van f 7254 gemaakt. Het ingekochte goud bedroeg toen 1278 taël en in 1764/65 maar 984 taël, of 294 taël minder. [fol. 882] Te Baros was de handel voordeliger. Hoewel de omzet in 1764/65 bij een inkoopprijs van f 4579 wel f 1663 minder is geweest dan in 1763/64, is er een winst van f 7086 op gemaakt, wat f 825 meer is dan in 1763/64 bij een omzet van f 6243. Er is in 1764/65 875 lb buitengewone witte benzoë ingekocht, 28.875 lb gewone witte en 250 lb kamfer, wat meer is dan 15.125 lb gewone witte benzoë en 250 lb kamferolie in 1763/64. Te Airhadji is op een aankoopbedrag van f 11.306 een winst van f 4646, of $41\frac{1}{8}$ % behaald, terwijl in 1763/64 op f 10.132 een winst van f 4565, of 45 % werd behaald. Dit betekent dat er in 1764/65 f 1174 meer werd afgezet en f 81 meer gewonnen is. Er is in 1764/65 $290\frac{5}{16}$ taël goud verworven en 15.675 lb peper, wat respectievelijk $22\frac{1}{2}$ taël en 1400 lb meer is dan in het voorafgaande jaar. Op Pulau Tjinkuk is in 1764/65 omgezet voor f 32.526 met een winst van f 10.985, of $33\frac{3}{4}$ %, wat in het voorafgaande jaar f 60.743 is geweest met een winst van f 16.546, of $27\frac{1}{3}$ %, wat vergeleken met 1763/64 een mindere omzet van f 28.217 en een mindere winst van f 5561 is. [fol. 883] Aan goud is op Pulau Tjinkuk 838 taël ingekocht, wat 638 taël minder is dan in 1763/64, hoewel de leverantie van peper tot $38.162\frac{1}{2}$ lb is opgelopen, of $7162\frac{1}{2}$ lb meer. Op alle kantoren samen is dus voor een inkoopprijs van f 202.474 afgezet, waarop een winst van f 88.632, of $43\frac{2}{3}$ %, is gemaakt, waarbij het goud op f 331,10,- het mark fijn is berekend. Volgens deze berekening is in 1763/64 op een som van f 336.816 en winst gemaakt van f 134.451, of ruim $39\frac{7}{8}$ %. Dus vergeleken met dit jaar is in 1764/65 de omzet f 134.341 minder geweest en de winst f 45.819, waar de mindere verwerving van goud uit voort is gekomen. De meerdere leverantie van peper van $154.155\frac{1}{2}$ lb, geeft hoop voor de toekomst, zeker daar het bestuur berichtte dat de inlander er zich vlijtig op toelegt. Ter verwerving van witte peper mag bij een aanzienlijk aanbod de prijs wat verhoogd worden. [fol. 884] Maar het bestuur schreef op 15 augustus 1766 dat daarop weinig hoop is. De voorraden bedroegen per eind augustus 1766 te Padang f 425.126, te Airbangis f 62.002, te Baros f 32.734, te Airhadji f 51.202 en te Pulau Tjinkuk f 169.195, of samen f 740.260. Het boekjaar 1765/66 ziet er, ondanks de onlusten te Passaman, voordeliger uit. De prijscourant geeft aan dat de Coromandelse textiel het vastgestelde percentage winst ruimschoots zal halen en ook de Bengaalse $30\frac{1}{2}$ % en de Suratse $51\frac{1}{20}$ %. De administrateurs werden gemachtigd de door de Jonge Samuel aangevoerde textiel voor die prijs te verkopen en bovendien de 38 pakken uit Airhadji, die wegens de slechte staat van de pakhuizen naar Padang waren gezonden. Tevens is de resolutie van 4 juli 1765, waarbij de resident te Airbangis werd toegestaan een pak fijn gebleekte parkallen met 30 % winst te verkopen, goedgekeurd. Aan de buitenkant zag het er goed uit, maar bij opening bleek het beschadigd. [fol. 885] Uit de monsters bleek dat het niet voor de gewone prijs te verkopen was. Volgens de ontvangen prijscourant zullen de 64 pakken textiel die met de bark Mossel

werden aangevoerd, winst geven, namelijk de Coromandelse 45 en de Suratse 27 $\frac{1}{3}$ ⁶. De 25 pakken met de Idda Wilhelmina verzonden zullen ook wel verkocht worden. In de hoop dat de Hoge Regering er mee akkoord gaat, mogen de residenten te Pulau Tjinkuk de ontvangen 45 pakken ook omzetten. Dat betreft ook de Bengaalse gerassen die met de Westfriesland en Jonge Samuel werden aangevoerd, waarvan de prijs van taël 3 $\frac{1}{4}$ tot taël 3 het corgie is verlaagd. Voor die eerdere prijs waren ze onverkoopbaar en ze zouden maar renteloos in de pakhuizen liggen, wat hun kwaliteit ook niet ten goede komt. Te Padang was in 1765/66 bij een inkoopsprijs van f 158.540, de winst f 72.819, of 45 $\frac{7}{8}$ %. Dat is f 19.594 meer en de verwerving van goud bedroeg taël 4464, wat die in 1764/65 met 1260 taël te boven gaat. [fol. 686] Te Pulau Tjinkuk is op f 38.447 een winst van f 13.946, of ruim 36 $\frac{1}{2}$ % gemaakt, wat f 2961 meer is dan in 1764/65. Aan goud werd daar 903 taël, of 64 $\frac{3}{4}$ taël meer dan in het voorafgaande jaar verworven. Dat geeft goede hoop en de residenten berichtten in hun brief van 14 oktober dat de handel daar toeneemt en dat er van de lading van de Mossel weinig of niets over is.)

Den nieuwen sulthan van Indrapoera, nadat landschap eindelijk in zijn bezit gekregen en daarinne zeer goede ordre op de peper en rijstculture gesteld te hebben, is den 29 november op Padang aangekomen en den 7 december b'eedigd en voorgesteld. En terwijl de ministers van zijnen ijver omtrent de aanplanting van rijst en andere levens- middelen zeer goede getuigenisse geeven, zodanig dat daar dezelve, bevorens na Indrapoera gebragt moeste werden, men die tegenswoordig ten behoeve van andere plaatzen, vandaar haald, voeden wij hoop dat de peper leverantie daar ook in der tijd van succes zullen zijn. Het koningje van Troussang, waarvan wij in onze voorwaards gemelde missive van 31 december 1765 gesproken hebben, sedert halsterrig gebleven zijnde in zig te verzoenen met de hoofden der Tigablas Cottas, hebben de ministers hem van zijne waardigheden ontbloot en op verzoek der agt ponghouloes, die na zijn arrest tot opzigtters over dat landschap gesteld zijn, een ander in zijn plaats provisioneel aangesteld, met dit onderscheid dat hij de regeering met de aanstellene ponghouloes tezamen zouden moeten waarnemen. Fol. 886r-887r.

(De resident te Baros Lieben achtte de post bij de rivier de Lae Tapus met vier Buginezen onder een onderofficier voldoende om de smokkel van benzoë of ander reukwater door de bergvolkeren naar de Atjehers en andere smokkelaars te verhinderen. Ze is echter inmiddels op 5 en 6 september 1764 door een groep Atjehse rovers overvallen, waarbij een militair is gesneuveld en de drie andere met de onderofficier gevangen zijn genomen. [fol. 888] Ze wisten echter te ontsnappen en brachten het bericht van de verovering van deze post naar Baros. Men weet niet of de voordelen voor de handel zouden opwegen tegen de kosten van een bezetting die zulke aanvallen kan afslaan. Daarom is het beter gevonden die post geheel op te heffen en de lastprauw te Baros de Lae Tapus nu en dan te laten patrouilleren en vrij te houden van smokkelaars. Mocht het bestuur een andere mening hebben, wat men zou kunnen opmaken uit de opdracht aan de resident om moeilijkheden met Atjehers en andere gevaarlijke volken, voor zover in overeenstemming met de reputatie van de Compagnie, te vermijden, dan moet het bestuur belemmeren dat die rovers zich daar vestigen. [fol. 889] De resident had geschreven dat hij vreesde dat ze dat zouden proberen. De Hoge Regering keurde dit beleid niet af, daar ze aannam dat het bestuur daarin geen probleem zag en meende dat de smokkel verhinderd kon worden. Maar op 18 augustus berichtte de resident dat de koning van Atjeh alle reukwaters benoorden Baros en Pulau Tjinkuk inzamelde tegen zout, ijzer en textiel. Hij bevond zich met vijf grote kuntings met zulke koopwaar in de rivier van Pulau Tjinkuk. De resident kon daardoor in het kleine district Baros niet op voldoende gom de hand leggen en de Lae Tapus werd door die Atjehers druk bevaren. Het bestuur verklaarde in zijn resolutie van 6 september niet in staat te zijn iets met geweld te

6 In originele tekst is % weggelaten

ondernemen en het liet deze zaak aan het goed beleid van de resident over. [fol. 890] Deze moet met hulp van het bestuur de bestellingen voor Nederland en Indië zo goed mogelijk uitvoeren. De radja te Airhadji, die al vele jaren moeilijkheden had veroorzaakt, maar nu op de goede weg lijkt te zijn, kan volgens de resident en de sultan van Indrapura nu toch weer niet langer gehandhaafd blijven, wilde men de dessa Airhadji niet helemaal te gronde richten. Bij het geheime besluit van het bestuur van 6 december is hij afgezet, naar Batavia opgebracht en vervolgens naar Banda gedeporteerd. Er is voor zijn schuld van rsd 3257 aan de Compagnie beslag op zijn goederen gelegd, waarvan degenen die met hem meekwamen voor rsd 435 delen openbaar hebben verkocht. [fol. 891] Dit is van zijn schuld afgetrokken, alsmede zijn pepertuinen, rijstvelden, slaven en pandelingen, die door de nieuwe radja, de andere regenten en resident Joseph Chailje op ruim rsd 1050,- getaxeerd zijn. Bovendien kunnen na aftrek van alle onkosten zijn pepertuinen 5 bahar per jaar opbrengen, die, met wat verder nog kan worden ingevorderd, de dan nog resterende schuld van rsd 1771 verder kan terugbrengen. Zijn familie is gevraagd of ze zelf nog wat aan zijn onderhoud kon bijdragen, maar ze heeft geantwoord daartoe in het geheel niet in staat te zijn. Acht gezanten van de bewoners van de eilanden Hinaka en Maros klaagden dat een zekere radja Toeanko Hadji zich, na de dood van hun hoofdpenghulu, met nog vier panglima's, een Maleise priester en ongeveer 50 gewone Maleiërs daar vestigden. [fol. 892] Ze heersten niet alleen over de bewoners van die eilanden, maar besneden hen met geweld en wilden hen tot moslims maken. Met de sloep Goudvink zijn met enige producten, die tegen rijst en slaven geruild moesten worden, twee gezanten, een onderofficier, 12 gewone zowel Europese als Buginese militairen naar deze eilanden gezonden om deze bezetters te arresteren en de overigen te verjagen. Dit is gelukt en de vier panglima's en de Maleise priester zijn gevankelijk naar Padang gebracht, maar radja Toeanko Hadji is ontsnapt. Drie van de vier panglima's en de priester zijn naar Batavia gebracht, en daar op sterke aandrang van enige Compagnies bondgenoten vastgehouden. De poging van radja Idin om gewapenderhand een schuld van de sultan van Indrapura aan hem te innen had weinig succes. [fol. 893] Hij heeft diens dessa Terusan Bunga onverwacht overvallen, platgebrand en wat hij in handen kreeg meegenomen. De resident te Airhadji meende eerst dat het een poging van de Engelsen was om dit gehucht, dat de doorgang naar Compagnies landen beheerst, in handen te krijgen, maar het bleek niet meer in te houden dan wat er hierboven over gezegd is. Met de opdracht van het bestuur aan de sultan om dit gehucht weer te bevolken is de oude situatie hersteld. Ten vervolge op de ondernemingen van de regent van klein Passaman vermeld in de generale missive van 21 oktober 1766, heeft het bestuur met de bark Mossel de ongunstige berichten van 15 augustus en 13 oktober ontvangen.)

Dat den commissiant Boudewijnsz, vermeenende zig in zijne verschansing voor 's vijands hoofdnegorij door het na boven gebragte groffe geschut in zooverre geseceert te vinden dat zonder veel gevaar het verzogte secours konde afwagten, zig op het onverwagtste op den 19 augustus in de nanagt gebragt zag in een netelige omstandigheid door het verraad van onze nieuwe bondgenooten van Siboulouang en Cotta Baro, die zig aan 's vijands zijde hadden begeven. En dus met vereenigde magt na Sitoua trokken, alwaar de wagt hebbende Bougineesen elendig gemassacreert en de ter verdere vervoer daar zijnde voorraad van kruiden rijst buit gemaakt wierd. En hierdoor zig dus eensklaps rondom tusschen den vijand in bevindende, zou bij hun nog wel, voor zooverre zijne magt betrof, eenige tijd hebben kunnen slaan.

Fol. 893v-894v.

(Maar door gebrek aan levensmiddelen, waarvan de aanvoer door het bezetten van Sitoua was belemmerd en omdat de tijd ontbrak om ontzet uit Padang af te wachten, oordeelde Jan Boudewijns het op advies van enige inlandse hoofden het veiligst [fol. 895] om zich een weg door de vijand heen te banen. De krachten van zijn troepen zouden dan nog niet zijn verzwakt en de vijand had zich nog niet stevig genesteld. Had hij afgewacht dan had hij aan alles gebrek gekregen en zou hij zijn blootgesteld aan een moordpartij. Nadat

hij het geschut had vernageld en het buskruit dat niet meegenomen kon worden en alles wat de vijand zou kunnen gebruiken had vernietigd, kwam Boudewijns met verlies van één Europees korporaal op Maratanjung aan. Hij had met zijn mannen gevaarlijke ontmoetingen met de vijand gehad en moest langs ongebaande wegen door bossen en moerassen trekken, zodat ze te uitgeput waren om enig werk te verrichten. Daarom moest de bemanning van de Mossel gebruikt worden ter bescherming tegen onverwachte aanvallen. [fol. 896] Nadat het bestuur op 23 augustus met een briefje van de commanderende sergeant te Priaman over de stand van zaken was ingelicht, besloot het de Mossel nog even te Passaman te laten liggen en niet direct naar Batavia te sturen. Bovendien zond het de sloep Goudvink niet naar Baros, maar snel met levensmiddelen en een versterking onder vaandrig Leehman naar Maratanjung. Deze troepen moesten de weg daarheen openmaken of houden tegen de vijand landinwaarts en zo Boudewijns hulp verlenen. Ook besloot het bestuur naar de commandant te Priaman enige troepen gerecrueteerd uit de burgers te sturen om die plaats te verdedigen. Op 26 augustus kwam te Padang het bericht over de hierboven vermelde gebeurtenissen binnen en dat Boudewijns [fol. 897] terug was te Maratanjung. Het bestuur was van mening dat de verliezen, het gebrek aan troepen en de kwade gezindheid van de omliggende dessa's niet toeliet zo verder te gaan. Als er opgetreden zou worden tegen de sultan van Kinali, en vooral tegen de trouweloze bondgenoten Siboulouang en Kota Baru, dan zou daar een aanzienlijke legermacht voor nodig zijn. Deze bondgenoten twijfelden of de Compagnie deze zaak wel goed zou weten te klaren en ze hoopten op vergiffenis van de sultan. In deze situatie besloot het bestuur af te zien van actie en de komst van hulp, waarom het in zijn brief van 26 juni had gevraagd, af te wachten. [fol. 898] Om wat de Compagnie bezat te beveiligen kreeg Boudewijns de opdracht wat gemist kon worden van de bark Mossel te halen en dit schip met wat hij niet kon gebruiken, naar Padang te sturen. Bovendien moest hij met vaandrig Leehman overleggen of de post Maratanjung met een sloep op de rede en 50 man aan land, Europeanen, zowel als Buginezen en inlanders, te behouden zou zijn en, zo ja, dan moest hij alles daarvoor in gereedheid brengen, het commando aan Leehman overdragen en zelf naar Airbangis gaan om dat tegen de inlanders te beschermen. Was dat niet mogelijk dan moest Boudewijns een goed uitgeruste sloep langs de stranden laten patrouilleren om de vijand zoveel mogelijk afbreuk te doen en, zoals gezegd, na Airbangis goed voorzien te hebben, met de overige goederen op de Mossel naar Padang gaan. [fol. 899] Uit de brieven van Boudewijns en Leehmans blijkt dat Airbangis en Maratanjung goed in staat van verdediging zijn gebracht. De sloep Goudvink bleef achter in laatstgenoemde plaats, die zo goed werd versterkt dat het heel moeilijk zou zijn om vandaar verdreven te worden. De vijand bleef binnen zijn gebied en maakte slechts de wegen en paden daarheen onbegaanbaar. Zo bleef men, ondanks het verraad van de nieuwe bondgenoten en de geringe omvang van de eigen troepen, meester van de enige plaats en rivier waarlangs de Engelsen zich met de sultan van Kinali konden verenigen en het contact van de Compagnie met de bergbewoners van Ophir en omstreken konden afsnijden. [fol. 900] Er zijn verder nog enige maatregelen genomen en er kwamen sindsdien niets dan goede berichten. Al deze omstandigheden zijn bekend geworden na de verzending van hulp met de Vlissingen en de sloep Catharina Louisa, waarmee ook de geheime brief van 10 oktober met de nodige bevelen zijn verstuurd. Er zal nader over vergaderd worden samen met de brief van het bestuur van 13 oktober 1766. Door een vermeerdering van de uitgaven verliet de handel in 1764/65 op Sumatra's Westkust minder voordelig dan voorheen. De uitgaven op Pulau Tjinkuk waren in dat jaar f 8031,- en de inkomsten maar f 8128, zodat er slechts een positief saldo van f 97 was. [fol. 901] In 1763/64 waren de uitgaven maar f 6228 en de inkomsten f 11.345, zodat het positief saldo toen f 5117 is geweest. Op Airhadji ging het nog slechter. De uitgaven waren daar in 1764/65 f 5459 en de inkomsten f 3319, zodat het negatieve saldo f 2140 was, terwijl in 1763/64 de uitgaven f 6163 en de inkomsten f 3782 waren, zodat er toen een negatief saldo van f 2381 is geweest. Vergeleken met 1763/64 was er dus in 1764/65 een verbetering van f 241. De uitgaven in Baros waren in 1764/65 f 4054 en de inkomsten f 6635,

zodat er daar een positief saldo van f 2581 was. In 1763/64 waren de uitgaven daar f 5598 en de inkomsten maar f 5437, zodat het negatieve saldo f 161 heeft bedragen. Vergeleken met 1763/64 was er in Baros in 1764/65 dus een verbetering van f 2742. Te Airbangis waren in 1764/65 de inkomsten f 8943 en de uitgaven maar f 4325, zodat er een positief saldo van f 4618 is geweest. [fol. 902] Dit is beter dan op de andere kantoren, maar niet vergeleken met 1763/64. Toen waren de uitgaven weliswaar f 5140, of f 816 meer, maar de inkomsten bedroegen toen f 15.291, zodat het positieve saldo toen f 10.151 is geweest, of f 5533 beter dan in 1764/65. Te Padang waren de uitgaven in 1764/65 f 72.467 en de inkomsten slechts f 41.523, zodat er een negatief saldo van f 30.944 was. In 1763/64 was het negatief saldo maar f 1726, toen de uitgaven f 7364 minder waren en de inkomsten f 21.853 meer. Vergeleken met 1763/64 is het resultaat dus f 29.218 verslechterd. Op Sumatra's Westkust zijn dus in totaal de uitgaven in 1764/65 vergeleken met het voorafgaande jaar met f 5833 toegenomen en de inkomsten met f 30.955 gedaald, wat een verslechtering van f 36.788 betekent. Dit moet maar aanvaard worden. [fol. 903] Men is er zeker van dat het bestuur zich inzet om de handel te bevorderen en de uitgaven te verminderen. De verslechtering van het resultaat is het niet aan te rekenen en er wordt op vertrouwd dat de middelen die worden beproefd om het te verbeteren, succes zullen hebben. Per eind augustus 1765 waren de uitstaande vorderingen nog f 90.033, waarin het aandeel van de regenten van Pulau Tjinkuk en Airhadji f 1914 is. Dit zal wel afgelost worden, doordat het op de rechten die zij ontvangen, wordt ingehouden. Maar er is meer zorg over de schuld van de vroegere resident te Airhadji Christiaan Ernst van Sijffert van f 68.247, waarop f 3566 is afgelost en die door een berekening van wat zijn goud [fol. 904] f3549 waard is, tot f 61.132 is geslonken. Ondanks dat er krachtig op aangedrongen is deze schuld te innen, en in het bijzonder de schuld van de Songipanezen aan Van Sijffert, vreest men dat ze toch zal moeten worden afgeschreven. Dat was al het geval met de schuld van de verbannen resident te Baros, Coenraad Meertenz., van f 19.871. Daar de schuld van de huidige resident te Airhadji Joseph Chailje per eind augustus 1765 nog f 7213 bedraagt, is het bestuur er nog eens aan herinnerd dat zulke posten dadelijk geïnd dienen te worden en niet in de boeken moeten blijven voortlopen. [fol. 905] Het bestuur wees er in zijn antwoord van 3 september 1765 op het extract uit de brief uit Nederland van 10 oktober 1764 op dat het ruilen van textiel tegen peper in plaats van betaling met contanten op den duur nadelig zal zijn voor de verbouw daarvan. Daar dwang slechts nadelig is voor het verkrijgen van peper, is bevolen de voorkeur te geven aan de ruilhandel in textiel in zoverre de inlanders daaraan te gewennen zijn. Het is echter niet duidelijk gemaakt waarin het eerdere antwoord van het bestuur op het genoemde extract van de brief uit Nederland dat de textiel wel tegen peper is geruild, als er gebrek aan payement was geweest, van het huidige bericht verschilde. [fol. 906] Het bestuur voerde daarop aan dat in beide opvattingen enige waarheid school, maar dat veranderingen in de smaak van de inlanders de vroegere gang van zaken onuitvoerbaar hadden gemaakt. In vervolg op de generale missive van 31 december 1765 is aan het bestuur toestemming gegeven voort te gaan met de bouwwerken te Airhadji, maar voor niet meer dan de geschatte rsd 2438,-, of f 5851.)

Waarvoor na een kleine verandering, die wij in het daarvan overgezondene plan gemaakt hebben, zal moeten werden aangebouwd een logie binnen een doornstekke omheining van 12 roeden lang en breed, voorzien met de benodigde wagt-, lijwaat-, peper-, rijst- en zoutpakhuisen, item een kelder met een gemetzeld verwulfd ter berging van 1000 lb buskruyd, wijders 's residents en andere woningen, alles binnen dezelve, en een vertrek voor de inlanders daar buiten, mits dat alles, voltooid zijnde, hegt en sterk bevonden word.

Fol. 906r-v.

(Verder wordt verwezen naar de vergaderingen over Sumatra's Westkust en de briefwisseling daarover.

BENGALEN

[fol. 907] In 1766 is met de Jonkvrouwe Cornelia Jacoba, Welgelegen, de Jonge Samuel, Vredestein, IJsselmonde, de Vrouwe Petronella en de sloep Throonprins naar Bengalen verzonden)

Aan contanten	
28.752 marq trois aan bhaarsilver	tot f 902.094, --,-
4.300 $\frac{1}{2}$ goude Persiaanse roopias	„ f 72.780, --,-
237.168 silvere Souratse roopias	„ f 355.276,16,-
47.250 silvere Persiaanse „	„ f 64.925,10,-
45.344 silvere Persiaanse nadris	„ f 39.676, --,-
24.221 keyzersdaalders	„ f 72.663, --,-
14.789 silvere ongecartelde ducatonen	„ f 57.677,08,-
103 marq marcqrealen	„ f <u>2.991,04,8</u>
	f 1.573.883,18,8
Aan koopmanschappen	
14.880 lb. garioffelnagulen	tot f 5.952, --,-
40.057 lb. notenmuschaten	„ f 8.071,08,-
3.080 lb. foelij	„ f 1.848, --,-
300.000 lb. Japans koper in staven,,	„ f 90.880,12,-
20.000 lb. tin Bancas	„ f 6.500, --,-
9.999 lb. spiauter etc....	„ f <u>3.016,11,-</u>
	f 116.208,11,-
Tot onderlage voor Nederland	
500.000 lb. swarte geharpte Bantamse peper	tot f 69.297,02,-
150.000 lb sappanhout Bimas	„ f 4.500, --,-
8 $\frac{1}{3}$ bak-, rivier- of ballaststenen	„ f 1.260, --,-
Provisiën voor de thuisreize	„ f <u>24.412,03,8</u>
	f 99.469,05,8
Uit de administratiën alhier	
Diverse equipagie-, artillerij-, wapenkamer-goederen, provisiën etc.	f 46.831, 14,-
En in aanrekening nevens 2 percento Bataviase ongelden	f <u>12.768, 5,-</u>
Tezamen bedragende een somma van	f 1.849.161, 14,-

Hierbij geaddeert zijnde 18.336 marq trois bhaarsilver, welke met het schip de Oranjezaal van Amsterdam direct derwaarts gezonden zijn, en na de Indiasche evaluatie bedragen f 575.292, --,-

Mitsgaders de contanten door de ministers op assignatiën en wissels na Nederland en Batavia in 't laatst van 1765 en 't begin van 1766 geaccepteert, welke volgens hunne brieven van den 11 Januarij en 20 Maart 1766 monteeren als, de assignatiën op Nederland f 2.319.568,13,- en de wissels op Batavia f 21.925, 9,8

f 2.341.494, 02,8

Zo consteert dat Bengale in 1766 ontvangen heeft ruim 47 $\frac{1}{2}$ tonnen of f 4.765.947, 16,8
Fol. 907r-908r.

(Met de schepen Welgelegen en IJsselmonde werd uit Bengalen naar Batavia voerd)

150.300 lb. amphioen	f 761.341,15,8
----------------------	----------------

501.335 lb. salpeter	f	51.507,178
14.359 pees lijwaten in soort	„	154.016,17-
762 „, zijde stoffen	„	18.134,11,-
12.000 lb. pak en zeilgaren	„	4.164,5,-
330 rollen zeildoek	„	5.937,16,-
30.000 pees goenij's lange	„	7.590,--,-
11.000 pees coffijbonesakken	„	5.919,18,8
330.000 lb. tarwe	„	21.973,13,-
eenige kleinigheden	„	3.237,03,-
in aanrekening na deze hoofdplaats	„	80.559,18,-
Bedragende	f	1.114.383,14,8

(Volgens de samenvattingen in de brieven uit Bengalen naar Nederland van 7 november 1765 en 10 januari 1766 is er met de Scholtenburg voor de kamer Amsterdam, Katendijk voor die van Zeeland, Bleiswijk voor die van Rotterdam en Schagen voor die van Hoorn en Enkhuizen een retour van f 3.419.495 verzonden. De inkoop in 1764/65 voor Europa, zowel als Indië bedroeg te Hooghly f 1.991.423, te Kasimbazar f 641.913 en te Patna f 588.435, of samen f 3.221.771. [fol. 909] De specificatie staat in de brief van het bestuur van 20 maart 1766. De voorraden per eind augustus 1765 zijn daarin ook opgenomen en bedragen volgens de boeken te Hooghly f 4.755.683, te Kasimbazar f 652.943 en te Patna f 485.788, of samen f 5.894.414. Daaronder waren aan contanten te Hooghly f 538.170, te Kasimbazar f 409.907 en te Patna f 58.617, of samen f 1.006.694. Per eind februari 1766 waren er aan contanten te Hooghly f 469.000 en te Patna f 229.900, of samen f 696.900. Thans worden de berichten uit de gewone, aparte en geheime brieven uit Bengalen van 11 april en 27 augustus 1765, 11 januari en 20 maart 1766 behandeld, voor zover ze in de vergaderingen aan de orde zijn geweest. Er is over vergaderd op 26, 27 en 30 juni 1766. [fol. 910] Er wordt voorbijgegaan aan wat reeds in de generale missive van 21 oktober 1766 is vermeld. Wat betreft schepen en vaartuigen is het zeer positief dat er uit Bengalen weer vier volledig beladen retourschepen naar Nederland zijn vertrokken. Men hoopt enerzijds dat de maatregelen om de nodige fondsen te verwerven om de bestellingen voor Nederland en Indië uit te voeren resultaat zullen hebben, anderzijds dat men er door ijver en vlijt in zal slagen om dit najaar en in het komende voorjaar vijf retourschepen op tijd naar Nederland te laten vertrekken. De maatregelen die de Hoge Regering daartoe heeft genomen, [fol. 911] en de verdeling van de retouren over de schepen van de diverse kamers zijn het bestuur bekend uit de brief van 21 oktober 1766. Daaraan voegt men toe dat de Welgelegen via Ceylon naar Bengalen zal gaan om daar de bestelde kayiru en kayirutouwen, die Batavia niet kon leveren, en nog 25 balen kaneel op te halen. Helaas ontving men het bericht van 9 september uit Ceylon dat de Welgelegen Galle niet had, of had kunnen aandoen, maar zonder kayiru via Trincomale naar Bengalen was vertrokken. Dit brengt Bengalen in problemen. Als er meer informatie is ontvangen, zal men zich hierover uitspreken. Net als verleden jaar is bevolen dat één van de schepen die eind december of in het begin van januari naar Batavia zal terugkeren, [fol. 912] via Bimlipatam zal gaan om daar de textiel op te halen en verder de kantoren op Coromandel zal aandoen om nog meer textiel voor Batavia mee te nemen. Mochten er geen vijf schepen naar Nederland kunnen gaan, dan moeten van de drie die dan naar Batavia zullen terugkeren, er twee direct gaan. De opium dient over deze twee schepen verdeeld te worden. Het was een goed besluit dat het bestuur de 50.000 lb stenen, die verleden jaar werden gezonden, niet heeft gebruikt, daar er als onderlaag voor de schepen genoeg salpeter beschikbaar was. Zulke stenen moeten niet, zoals op de IJsselmonde gebeurde, teruggestuurd worden, maar veilig op de wal opgeslagen blijven totdat ze van pas komen. Ze zijn als ballast verre te prefereren boven de slechte Bengaalse stenen. [fol. 913] Het is goedgekeurd dat er 20.000 lb peper uit de retourschepen Bleiswijk en Schagen zijn gehaald, maar de eerdere bevelen over dit onderwerp zijn wel herhaald. Er is nog eens op gewezen dat ieder van de vijf retourschepen met de 100.000 lb peper die daarin zijn geladen, naar

Nederland moet vertrekken. Als er slechts vier vertrekken dan moet de peper uit het vijfde schip gelijk over die schepen verdeeld worden. Daar Ceylon vanuit Batavia van rijst en salpeter wordt bevoorrad, hoeft er geen dure Bengaalse rijst heen te gaan. Hoewel de bestelling uit Nederland van 200.000 lb salpeter niet geheel uitgevoerd kon worden, verwacht men te Batavia wel 250.000 à 300.000 lb om naar Ceylon te zenden. Er hoeft geen tarwe naar Batavia te gaan. [fol. 914] Het bestuur te Bengalen zond bij zijn brief van 7 november 1765 naar de kamer Zeeland een rapport, vastgesteld bij de resolutie van 4 oktober 1765, dat de Kattendijke zoveel gebreken had dat men vreesde, dat die niet op tijd voor vertrek verholpen konden worden. De brief en het rapport zijn aan het hoofd van de zeemacht Nicolaas Houtingh voorgelegd. Zijn reactie en het rapport zijn naar Bengalen gezonden. Er blijkt uit dat dit schip geheel hersteld klaar voor de reis was geweest en de Bengaalse stukken tonen niet aan dat men daarmee in Batavia slordig zou zijn geweest. De gebreken kunnen derhalve niet zo belangrijk en veelvuldig zijn geweest, als vanuit Bengalen aan de kamer Zeeland werd gerapporteerd. [fol. 915] Zo zou de grote mast gedeeltelijk zo verrot zijn geweest dat moest worden nagegaan of die nog met wangen gestut kon worden. Men heeft gevraagd hoe die mast bij controle is geweest en of ze op het schip is gebleven. Die informatie ontbrak en had in de brieven naar Batavia vermeld moeten worden. In de brief van 11 januari 1766 werd vermeld dat schipper Leendert van der Linden was veroordeeld tot vergoeding van ropia 600 die hij zonder reden aan een Engelse loods had besteed. Hij had deze aan boord genomen voordat hij de plaats had bereikt waar de loodsen van de Compagnie verblijven en toen hij daar was, had hij geweigerd een Compagnies loods te nemen. Had hij dit wel gedaan dan zouden de kosten gehalveerd zijn. De invordering van de vergoeding is aan de advocaat fiscaal overgedragen. [fol. 916] Van der Linden kwam immers in een strafproces in appel bij de Raad van Justitie te Batavia. In het verzoekschrift dat het bestuur bij zijn brief van 11 april 1765 voegde, en uit het antwoord op de extracten uit de brieven uit Nederland in zijn brief van 20 maart 1766, blijkt dat de loodsen door zware belading problemen hebben met het naar binnen brengen van schepen die dieper steken dan 17 à 18 voet. Maar dat de Welgelegen, die bij de achtersteven ...⁷ voet diep lag en zonder uitladen tot Phalta kon doorvaren, doet vermoeden dat het bezwaar van de loodsen discutabel is. Toch zijn er, voor alle zekerheid en hoewel equipagemeester Lucas Jurriaansz. Zujiidland de bewering van de loodsen niet geloofd, [fol. 917] de nodige voorzieningen getroffen.)

En ten dien einde den commandeur en opperequipagemeester op het ernstigste gelast zorge te dragen dat de scheepen na Bengale gedestineerd, agter niet boven de 18 of ten uittersten 19 voeten bij haar vertrek van deze rhede diep treden. Gelijk zulks mede inselver voegen met opzigt tot de schepen die over Chormandel na deze directie stevenen, de ministers aldaar aangeschreven is, niet twijffelende, of de swarigheden zullen bij observantie dezer schikking, waaromtrent de oplettentheid de ministers is aanbevolen, volkomen cessereren. Wijl de grote stenen die de ministers, in stede der verloren geraakte onbekwame kanons, tot het leggen der tonneboeyen hebben gebruikt, volgens hunne bevestiging bij voormelde missive van den 20 Maart, te ligt bevonden zijn om de tonneboeyen daar voor te doen blijven leggen, zo hebben wij hen ten dien einde 5 pees onbekwame kanons van 6 ponden toegezonden, met nadere qualificatie om zulk kanon bij benodigtheid van hier te eisschen.

Fol. 917r-v.

(De scheepsleiding van de 's-Gravenzande heeft wegens tekort aan levensmiddelen voor ropia 120,- rijst gekocht. [fol. 918] Dit is Batavia in rekening gebracht om op de onkostenrekening van dit schip te worden gezet. Maar daar het reeds was vertrokken, is dit nagelaten en daarom is dit bedrag ten laste van de schipper Jan Moorland ingeboekt om, als hij in Indië terugkomt, door hem te worden vergoed. Dit is vooral gedaan, omdat hij te

7 Niet ingevuld in de tekst

Batavia aan gekochte rijst 4500 lb meer heeft opgegeven dan wat het bestuur hem op zijn rekest heeft laten leveren. De reparatiekosten voor de sloepen en vaartuigen bedroegen in 1763/64 f 44.280,-, of f 5813 minder dan in het voorafgaande jaar, en die in 1764/65 f 40.914, of f 3365 minder dan in 1763/64. Daarop zou niets zijn aan te merken, als het bestuur maar bij zijn resoluties van 15 maart 1765 en 10 maart 1766 had vermeld waarom die in 1763/64 f 15.680,- en die in 1764/65 f 12.314 meer hebben bedragen dan is voorgeschreven. [fol. 919] Waarschijnlijk komt dit voort uit de hogere prijs van de equipagegoederen, maar het bestuur is bevolen de reden daarvan alsnog te geven en die voortaan in de brieven en resoluties te vermelden. Het bestuur meldt in zijn brief van 20 maart 1766 dat equipagemeester Lucas Jurriaansz. Zuyderland rapporteerde dat de kayirutouwen die in 1764 uit Ceylon werden ontvangen, maar 7 à 8 duim dik waren en dus te dun om de sloepen er aan toe te vertrouwen. Zuyderland mag van drie touwen er twee maken, zodat de dikte 12 à 13 duim wordt. Hoewel het bestuur niet aangeeft of ze met die dikte in rekening zijn gebracht, mag het Ceylon inlichten en bevelen dat de scheepsleiding voortaan voor de lengte en dikte moet tekenen. Men zal het bestuur voorhouden dat het er dan op moet letten of de touwen conform de omschrijving worden geleverd en verantwoord. [fol. 920] Het is goedgekeurd dat volgens de brief van 11 januari 1766 het bestuur de scheepsleiding van de Kattendijke de geleverde slechte en flauwe arak heeft laten vergoeden. In zijn brief aan de kamer Zeeland had het bestuur al geschreven dat schipper Leendert van der Linden en opperstuurman Welgevaren deze arak met water hadden aangengeld en dat ze daarom minder zou opbrengen. Evenwel is de advocaat fiscaal opgedragen hun niet alleen de mindere opbrengst van de arak van f 1762 in rekening te brengen, maar het totale verlies van f 4049, genoemd in de brief van 11 januari 1766, met daarbij de totale winstderving van ruim 54 %, of zoveel er volgens de brief van 20 maart 1766 minder dan voorgeschreven voor ontvangen is. [fol. 921] Uit die laatste brief blijkt ook dat er op de arak uit de Scholtenburg ruim 20 %, of f 2169, is verloren. Dat is de scheepsleiding niet aangerekend, daar deze arak na ontvangst in de pakhuizen niet goed behandeld is. Ze bracht bij het tweede rendement ruim 54 % winst op. Men is het ermee eens dat de dispensier te Hooghly het genoemde verlies van f 2169 moet vergoeden, ondanks de winst van 54 % op die laatste partij. Het tekort van ropia 129½ op de aanvoer in 1764 met de 's-Gravenzande, waarover reeds aan het bestuur opheldering was gevraagd, is nu aan Batavia in rekening gebracht. [fol. 922] Hoewel het bestuur op 29 januari 1765 had besloten dat de zakken naar Batavia zouden worden teruggestuurd, is dit nog niet gebeurd en daarom zijn die nu weer in rekening gebracht aan degene te Hooghly die daarvoor had moeten zorgen. De Hoge Regering onderschrijft het besluit van het bestuur van 20 augustus 1765 dat de commandanten van de schepen alle goederen aan boord van hun schip eerst naar Hooghly moeten brengen. Dit is om te voorkomen dat gefraudeerd wordt met wat ze particulier mogen meenemen of ten nadelen van de ingezetenen van Hooghly aan rondzwerfende Engelsers verkopen. [fol. 923] De schepelingen moeten wel billijk behandeld worden en geen redenen tot klagen krijgen. Aangaande de in- en afschrijvingen rapporteerde het bestuur in zijn brief van 11 januari 1766 dat er te Hooghly bij het nawegen staaf voor staaf van het baarzilber uit de Bleiswijk volgens een beëdigd rapport een ondergewicht van mark 6,2,6 op 12456 mark trois was geconstateerd. Daar er geen reden voor verdenking is, aangezien dit zilber te Hooghly werd verkocht en niet te Kasimbazar werd nagewogen, accepteert men dit maar.)

Dog wanneer wij teffens bespeuren dat 833 staven, met Scholtenburg van Delft en Rotterdam aangebragt, zowel te Hougly als te Cassimbazaar haar volle gewigt hebben ingehouden;

dat op het silver van Welgelegen zo te Hougly als te Cassimbazaar eenelijk een minwigt is bevonden van 10 Engelschen;

dat op 400 Zeeuwsche staven van evengemelde Scholtenburg, of marq 3197,7,18½ te Hougly marq 2,8,- en te Cassimbazaar maar marq 1,1½ te min zijn ontdekt, en

dat op 584 staven die onder een partij van 1631 staven met Schagen zijn aangebragt, te

Houglj een minwigt van marq 2,5,12 $\frac{3}{4}$ en de geheele partij te Cassimbazaar accoord is bevonden, zonder dat ons eenige oorzaak van die differenten komt te blijken, niettegenstaande wij zulks wegens den goeden uitslag der naweging van silver van Scholtenburg in den voorleden jaare volgens de jongste ordre, gehoopt hadden, dat wij als dan weder in de vorige twijffeling, die in dit poinct zo lange heeft plaats gehad, moesten vervallen. En wijl dit verschil, hoe men de zaak ook beschouwt, klaar denoteert dat of te Houglj, of te Cassimbazaar de nodige attentie, of de vereischte kundigheid, geen plaats heeft gehad, zo hebben wij de ministers nader gerecommandeert de oorzaken van die differenten na vermogen na te gaan en te ontdekken, om alle suspiciën die daaruit moeten resulteren, weg te nemen.

Fol. 923v-924v.

[fol. 925] In 1764 zijn de pakhuismeesters en gecommiteerden wegens slordigheid bij het garbuleren, of zuiveren, van de nootmuskaat beboet met verlies van drie maanden gagie. In hun verzoekschrift om hiervan ontheven te worden voeren de gecommiteerden tot groot ongenoegen van de Hoge Regering aan dat zij niet als gewone gecommiteerden optreden, en als leden van de Raad van Justitie niet de kwaliteit van de nootmuskaat controleeren, maar slechts nagaan of er geen fraude gepleegd wordt. De garbulering laat men aan een groepje van de straat opgepakte koelies over, van wie de meesten nooit eerder nootmuskaat hebben gezien. Zo onttrekt men zich uit gemakzucht aan de juiste garbulering. [fol. 926] Men beval het bestuur om de gecommiteerden wel degelijk verantwoordelijk te houden voor wat ze over de kwaliteit van de nootmuskaat rapporteren. De koelies dienen slechts om het sorteren uit te voeren onder toezicht van de gecommiteerden en de pakhuismeesters moeten er op toezien dat zij het garbuleren meerdere malen hebben bijgewoond en uitgevoerd. De Hoge Regering ziet geen reden het verzoek van de gecommiteerden om hen van de opgelegde boete te ontheffen in te willigen. In de brief van 20 maart 1766 bracht het bestuur het verzoek van de gewezen eerste pakhuismeester Cornelis Rietveld en van de gewezen tweede pakhuismeester Jan Albert de Wijs over om ontslagen te worden van de vergoedingen opgelegd bij de resoluties van 17 september 1765 en 15 maart 1766. [fol. 927] Het ging om tekorten bij specerijen eind februari 1765, namelijk 520 $\frac{1}{2}$ lb kruidnagels op een partij van 24.050 lb, of 2 $\frac{1}{16}$ %; 105 $\frac{1}{2}$ lb kruidnagels op 2048 lb, of 5 $\frac{1}{2}$ %; 174 $\frac{1}{2}$ lb kruidnagels op drie partijen die slechts stof en gruis omvatten, of 8 $\frac{1}{2}$ %, en bovendien een tekort van 159 $\frac{1}{8}$ lb nootmuskaat op 7531 $\frac{1}{8}$ lb, of 2 $\frac{1}{9}$ %. In geld uitgedrukt bedraagt dit f 6394. Cornelis Rietveld voerde terecht aan dat deze specerijen 2,3 en 4 jaar in de pakhuizen hadden gelegen en zo aanzienlijk waren uitgedroogd, wat de administrateurs niet verweten kon worden. Hij had alles ongeopend ontvangen, maar bij overdracht aan zijn opvolger was het geopend en nagewogen, wat niet zonder verlies kan geschieden. Bovendien waren de tekorten niet excessief en was het stof en gruis, dat naar Batavia was gezonden, zelfs meegerekend. [fol. 928] Daarom is de afschrijving goedgekeurd, mits de zegels bij opening van de kisten ongeschonden waren aangetroffen. Het bestuur is bevolen dat voortaan altijd te vermelden. Het bestuur beval zeer juist een partijtje van 544 lb Japans staafkoper dat te Kasimbazar nog in voorraad was en niet als geschenk was uitgegeven, te verkopen. De oneigenlijke winst was reeds voor 2 $\frac{1}{2}$ maal ingeboekt en moet Kasimbazar ten goede gebracht worden, daar er 175 % winst op is gemaakt. Overigens moet het bestuur er goed op letten dat er geen oude voorraden blijven liggen. Bovendien is goedgekeurd dat het bestuur de administrateurs genoemd in de brief van 11 januari 1766 beval om binnen veertien dagen na het vertrek van de schepen, of verzending van goederen alle onkosten van de onderhorige kantoren op te geven. [fol. 929] Te laat gedane opgave is voor rekening van degene die er verantwoordelijk voor is, zodat foute of nadelige vermelding voorkomen wordt. De helft van de arak, of 1189 kannen, die verleden jaar door de scheepsleiding van de 's-Gravenzande te weinig of bedorven was aangeleverd, is afgeschreven en dus is hoofdadministrateur Menso Isinck van vergoeding ontslagen. Uit het rapport bleek dat de wannigheid, het half vol zijn, van iedere legger en de gesprongen duigen apart zijn genoteerd. Aangaande belastingen en vergoedingen valt

te melden dat de dienaren te Kasimbazar ontheven mogen worden van een vergoeding van f 735 wegens verlies te Batavia op 22 charchannis⁸ en 100 dongrys die niet besteld zouden zijn. Nu is aangetoond dat de eerste niet zonder dat er om gevraagd was zijn toegezonden, [fol. 930] maar in de extra bestelling uit Batavia als tjarganna waren aangeduid. De dongrys waren weliswaar niet besteld, maar in 1763 met een andere partij firtij voor Europa aangenomen en verzonden. In de brief van 2 oktober 1764 werd het bestuur opgedragen om alle boekingen van de gewezen kassier Bastiaanse Batavia in rekening te brengen. In de brief van 19 augustus 1765 werd dat nog eens expliciet bevolen voor de borgtocht van rsd 4000,- die de overleden pakhuismeester de Wijs ten behoeve van Bastiaanse had gesteld. Het bestuur berichtte evenwel in zijn brief van 20 maart 1766 dat deze zekerstelling al ten goede van Bastiaanse was gebracht, zodat ze niet meer naar Batavia overgeschreven kon worden. [fol. 931] Daar vaak overboekingen zijn gemeld zonder dat ze werkelijk zijn uitgevoerd, is het bestuur op 10 augustus 1766 bevolen er op toe te zien dat de dienaren die zulke overboekingen moeten uitvoeren, zich daarvan naar behoren kwijten. Pas daarna kan aan Batavia bericht worden dat die overboeking werd uitgevoerd. In de brief van 11 april 1765 merkt het bestuur terecht op dat het geen besluit kan nemen op het verzoek van soldijboekhouder Brueis om posten die inmiddels zijn verbeterd, in mindering te brengen op de hem opgelegde vergoeding van een verschil van f 4778 tussen de negotie- en soldijboeken over 1760/61. [fol. 932] Dat geldt evenzeer de som die de weggelopen garnizoensschrijver Suiker in dat jaar had gestolen, aangezien niet vastgesteld kon worden of die in de vergoeding was opgenomen, ofwel het verschil in de boeken had veroorzaakt. Bovendien was de Compagnie slechts voor een gedeelte van wat was gestolen schadeloos gesteld. Daarom wordt de zaak van Brueis, als mede zijn verzoek in de brief van 20 maart 1766 om ontslagen te worden van een nadelig verschil in de boeken van 1761/62, ter behandeling aan de Hoge Regering overgedragen. Deze besloot niet alleen wegens de argumenten die het bestuur aanvoerde, het verzoek van Brueis af te wijzen, [fol. 933] maar ook dat van Suiker, omdat hij zijn schurkenstreek zo lang geheim wist te houden. Er is slecht gelet op de verstrekking van de soldijen en die is nooit vergeleken met de ordonnanties en kwitanties. Er valt over de verkoop van goud en zilver niets op te merken, temeer omdat het zilver en het muntmateriaal meer hebben opgebracht dan de vorige maal. Daar er niets ongeoorloofds is gedaan zijn de rendementen op de munten, genoemd in de brieven van 27 augustus 1765 en 11 januari 1766, goedgekeurd. [fol. 934] Daar echter niet is vermeld op welke waarde het zilver is gesteld en de opbrengst bij vermuting dus niet bepaald kan worden, zijn te Batavia rendementen vastgesteld en is het bestuur bevolen die aan te houden, waarbij de kosten te Bengalen moeten worden opgeteld. Op de het verleden jaar toegezonden verantwoording van essayeur Jan Hendrik Haghadamius over een ondergewicht op een te Batavia geëssayeerde ropia reageerde het bestuur in het geheel niet. Dat deed zich wederom voor betreffende zijn verantwoording van de kosten in 1763 en 1764 van reparatie van de essayeergereedschappen en inkoop van daartoe benodigde instrumenten. [fol. 935] Daarvoor verwijst het bestuur in zijn brief van 11 januari 1766 slechts naar de bijlagen samen met de bevindingen op de boeken van 1762/63. In de brief van 19 augustus 1765 naar Bengalen was nog wel expliciet gevraagd of deze uitgaven noodzakelijk waren geweest en of het niet voor minder had gekund. Het bestuur is er aan herinnerd dat het zijn plicht had moeten doen en niet slechts naar stukken aan andere dienaren kon verwijzen. Daar het ter plaatse was, kon het de situatie het beste beoordelen en zulke verwijzingen betreffen zeer verspreide stukken. Het bestuur is bevolen voortaan daarvan af te zien en belangrijke zaken, of die waarover een besluit genomen moet worden, [fol. 936] kort, doch zakelijk in hun brieven te behandelen en er hun oordeel over te geven. Haghadamius zegt in zijn rapport dat hij voor zulke uitgaven minstens f 2388 nodig heeft. Men laat zich hierover niet uit, omdat het bestuur in zijn ge-

---

8 Charchannis, karcanna betekent werkplaats; hier lijkt een product daaraan gelijkgesteld

noemde brief schrijft dat het in het vervolg verschoond wil blijven van een essayeur die zo weinig in de munt te zeggen heeft en voor de Compagnie van weinig nut is. Uit het overzicht van de kosten van essayeergereedschappen en hun reparatie blijkt dat daar in de jaren 1726 tot 1731 per jaar nog geen f 500,- en in 1761/62 en 1762/63 ruim f 1800,- voor is opgevoerd. Bovendien is opgedragen die gekochte gereedschappen, [fol. 937] die zeker onder jan Hendrik Haghadamius zijn, aan het opperhoofd te Kasimbazar over te dragen. Ze moeten in de boeken worden opgenomen en er mag slechts f 500,- per jaar voor onderhoud voor uitgetrokken worden. Men is tevreden met de invordering van een restant van f 441,- aan munten, maar er is op aangedrongen het overige ook te vereffenen, omdat volgens de brief van 11 januari 1766 de naib suba Mhameth Rezachan de dienaren in de munt had bevolen het oude restant in overeenstemming met de verwerkte hoeveelheden te voldoen. In die brief wordt ook gemeld hoe het zilver in de munt is behandeld. [fol. 938] Er is kennis van genomen dat bij het essayeren van 11 ropia's maar twee 11 penningen, 20 grein hebben bevat en de overige $17\frac{1}{2}$ tot 11 penningen, 18 grein. De aanwending van geld wordt in de brieven uitvoerig behandeld en in de memorie bij de brief van 11 januari 1766 over begin september 1764 tot eind augustus 1765 is per eind augustus op de rekening voor Compagnies dorpen voor reparatie en onderhoud van wegen f 15.069 opgevoerd. Dit is te veel en daarom is het bestuur opgedragen een gespecificeerde rekening op te maken, waaruit de noodzaak en de deugdelijkheid van deze uitgaven blijkt. [fol. 939] De memorie van uitgaven over begin september 1765 tot eind januari 1766, gevoegd bij de brief van 20 maart, is zozeer vol fouten en verward dat zelfs de te transporteren bedragen van eind augustus niet overeenkomen met het bedrag per begin september. Men kan er zich geen oordeel over vormen en ze is in handen van de visitateur-generaal gesteld. Zijn rapport toonde aan hoe slordig men is geweest. Men zond het bestuur daarvan een kopie en maakte het een ernstig verwijt dat zo een slordige en verwarde memorie niet geaccepteerd kan worden. De opsteller moet ter verantwoording worden geroepen. [fol. 940] Men dient voortaan veel preciezer te zijn en mocht het onmogelijk zijn om deze memorie van uitgaven gereed te hebben als de laatste schepen van het seizoen vertrekken, dan moeten in de laatste brief aan het slot de geleende gelden vermeld worden, zodat de bestelling van contanten beter beoordeeld kan worden. Uit de brieven bleek het gebrek aan contanten al, de middelen om dit op te vangen en de nadelige gevolgen voor de textielhandel. Daarom is men er tevreden over dat er in oktober tegen [fol. 941] assignaties op Nederland sicca ropia 1.472.742,- opgenomen kon worden. Zo konden er voorschotten verleend worden, obligaties worden afgelost en konden de buitenkantoren geholpen worden. Dit is goedgekeurd, omdat er nu vier volledig beladen retourschepen konden vertrekken. Uit de brieven naar Nederland bleek evenwel dat er tegen de voorschriften assignaties van 50.000 en 100.000 ropia's zijn uitgegeven. Daarom is er een uittreksel uit de laatste brief uit Nederland gezonden, waarin staat dat een assignatie niet hoger dan f 40.000,- mag zijn. Het is een goede maatregel dat het bestuur, bij het verstrijken van de tijd te Patna om voorschotten voor levering van opium te verlenen, ropia 80.000,- op interest heeft opgenomen. [fol. 942] Ook is het juist dat het bestuur te Patna daarvoor $\frac{3}{4}$ % rente per maand mag betalen, maar ook dat er aan herinnerd is dat er slechts bij hoge noodzaak wissels getrokken mogen worden. Het bestuur moet daarop letten. Er is overwogen wat er over de inkoop van textiel is geschreven.)

Zo hebben wij geaprobeert dat zij, ingevolge het vermelde bij hunnen brief van den 11 April 1765, zommige kooplieden, welke in stede van de op leverantie ontvangene, of hunne eigen penningen na de weefplaatsen te zenden, dezelve elders employeerden om eerst laat in den tijd de hen ter bezorging opgedragene lijwaten bij andere op te kopen, ernstig hadden gerecommandeert zig daarvoor in 't vervolg te wagten, op bedreiging van hen anders uit den dienst te zullen zetten, wijl zulks zekerlijk tot prejudicie van den inzaam, of tot de leverantie van slegte sortementen zoude strekken.

Fol. 942v-943r.

(Uit de brief van 27 augustus 1765 blijkt dat de kooplieden hebben geklaagd, dat zij

reeds lang voor de contracten geld naar de weverijen hadden moeten zenden. Het is redelijk dat aan hen vanaf de dag van het contract, of de 15de maart, rente wordt betaald. Daar geeft men dan obligaties voor af, waarmee wat aan de voorschotten ontbrak goedge maakt kon worden. Het is ook gunstig dat dongrys en doesoeties, [fol. 944] die al enige jaren te Kasimbazar geleverd worden, daar ook dit jaar zijn aanbesteed met een korting van 3 %, maar zonder geld voor de eerder verleende voorschotten. Wat volgens de brief van 27 augustus het bestuur te Patna aanvoert over de prijzen van de textiel is ongeloofwaardig. Het vreesde dat die leverantie wat slechter zou worden uitgevoerd, omdat de Engelsen de door hen bestelde 62.000 stuks absoluut wilden voldoen, zeer onbesuisd te werk gingen en excessieve prijzen gaven. Uit de brieven die het bestuur met de Engelsen wisselden, blijkt juist dat de gomasto's van de Compagnie in de weverijen één ropia per stuk meer betaalden. Zulke beweringen moet men dus niet zo maar geloven. Het is wel aanvaard [fol. 945] dat er volgens de brief van 11 januari 1766 is afgezien van het besluit om firtij die niet is aangenomen, te merken, opdat ze niet opnieuw bij een aanbesteding wordt aangeboden. De kooplieden verzochten daar om, aangezien het nadelig voor verkoop zou zijn. Ze konden ze elders afzetten, zodat er geen gevaar was dat ze de Compagnie nog eens werden aangeboden. Tevens is het geaccepteerd)

Als dat zij, op het verzoek van zommige, die schikkingen voor het vervolg hadden gemaakt dat de firtij terstond na de sortering zoude werden afgegeven, mits het bedragen bevorens in cas geteld, of daarvoor cautie gesteld zij, en deze goederen voor de afgave gesjapt werden, en daarentegen het uitschot dat na het aflopen der leverantie in de kledezaal bleef, ongesjapt af te geven, om de kooplieden die tot het incasseeren, of het stellen van borg onvermogene zijn, in den verkoop tegemoed te komen. Waaromtrent wij hen egter herinnert hebben dat de cautie of borgtogt bleef voor rekening van den acceptant.

Fol. 945v-946r.

(De eerste persoon in de kledenzaal Jan Carel Kist toonde aan dat de wasdoeken uit Coromandel om de fijne textiel in te verpakken in Bengalen van dezelfde kwaliteit inclusief de onkosten voor f 8,4,- te verkrijgen zijn. Het besluit van het bestuur om ze daar voor die prijs door de vorige leverancier te laten leveren is goedgekeurd. Men gaat er mee akkoord dat op het bericht dat de Peguanen Siam hadden veroverd, de textiel die daarvoor bedoeld was, ter aanvulling van de bestellingen uit de overige kantoren zal dienen. Er zijn klachten tegen Robert Clive en het bestuur te Calcutta [fol. 947] dat de gomasto's van de Compagnie in de aurungs door de Engelsen belemmerd worden bij het verwerven van textiel. Van hun belofte in hun brief van 27 augustus 1765 dat daartegen de nodige maatregelen zullen worden genomen, komt weinig terecht. Maar het bestuur schrijft in zijn brief van 11 januari 1766 dat het bevel van het Engelse bestuur om alle belemmeringen in de weefplaatsen tegen te gaan en de bezwaren van de Compagnie weg te nemen, door hun zaakwaarnemers wordt opgevolgd. Het beleid van het bestuur is niet alleen goedgekeurd, maar men hoopt ook dat de vriendelijke verzekering van het Engelse bestuur om de Compagnie ten alle tijden voldoening te geven, wordt waar gemaakt. Men hoopt [fol. 948] dat de ware eensgezindheid en openhartigheid tussen de vestigingen toeneemt en dat de Compagnie steeds steun krijgt. Eveneens wenst men dat de poging van Lord Clive om door een speciale commissie stabiliteit in de textielgebieden te brengen, succes heeft. Het bestuur deed er ook juist aan om de brieven van de Engelsen, waarin de klachten van Compagnies zaakwaarnemers weerlegd werden, ter vermindering van felle discussie onbeantwoord te laten. Zeer gerechtvaardigde hatelijke woorden zouden de Engelsen maar verbitteren en de zaak niet helpen. Het is goedgekeurd dat te Patna voor ropia 150 in het kledenpakhuis een hek is aangebracht om daarachter de gesorteerde textiel tot het inpakken veilig te bewaren. [fol. 949] Men is tevreden over de hoeveelheid van de geleverde textiel en wacht het oordeel uit Nederland over de kwaliteit af. De zijde is geheel voor Nederland bedoeld, zodat de bevindingen en de besluiten die daarvandaan komen worden afgewacht. De maatregelen van het bestuur hiervoor zijn juist en eveneens de behandeling van de dienaren te Kasimbazar tijdens de situatie,

waarin ze zich bevonden. Dat geldt ook voor de verwerving van de zijden stoffen, die hoopelijk in Nederland in de smaak zullen vallen. Het is ook goed geweest dat het bestuur de dubbele armoezijnen voor Japan, die zeer gewoon waren [fol. 950] en waarvoor de leveranciers geen ropia minder per stuk wilden accepteren, niet heeft aangenomen. In de generale missive van 21 oktober 1766 is al bericht dat de bestelde 1000 kisten opium waren ontvangen en tegen rsd 500,- de kist aan de Opium Sociëteit waren verkocht. Naar aanleiding van de aparte brieven van de directeur en de hoofdadministrateur is er wat betreft de verwerving van verleden jaar gesproken over de excessieve prijs, het verschil in kwaliteit, het ondergewicht op enige kisten en de slordige verpakking. Een besluit is uitgesteld totdat de dienaren te Patna voldoende uitleg zouden hebben gegeven. [fol. 951] Alles pakte nog slechter uit dan gedacht, want naast de hevige klachten over de kwaliteit, is uit de resoluties van de sociëteit gebleken dat sommige kisten zo met ondeugdelijke opium waren vermengd dat de kopers terecht geweigerd hadden ze aan te nemen. Andere waren bedorven en met metselstenen aangevuld, zodat ze met korting verkocht moesten worden. Op 18 februari is besloten om deze kisten door commissarissen te laten onderzoeken en te sorteren, waarop ze opnieuw te koop zijn aangeboden. Deze verkoop bracht rsd 10.380,- minder op dan de eerste. Men vond dat er niet aan deze slordigheid en het bedenkelijk gedrag van de dienaren [fol. 952] voorbijgegaan kon worden, zeker daar men van elders wist dat de opium van de Engelsen van goede kwaliteit was geweest. De dienaren beweerden dat van hen zelfs het uitschot was aangenomen. Om het ongenoegen van de Hoge Regering te tonen en de Compagnie en andere belanghebbenden schadeloos te stellen is als voorbeeld voor anderen op 25 februari besloten om genoemde bedrag van rsd 10.830,- en de prijsvermindering van rsd 430,- door de opperhoofden Moise Lafont en Andries Jurgen Schultz te laten vergoeden na rato van ieders deel en de provisie die hij voor de inkoop heeft genoten. Op 28 februari is dit aan de directeur en hoofdadministrateur geschreven met de opdracht om de koopman en fiscaal Cornelis Rietveld naar Patna te zenden om het gezag over te nemen en Lafont en Schultz de genoemde vergoeding te laten betalen. [fol. 953] Als zij daartoe niet in staat waren, dan moest Rietveld hun goederen in beslag nemen evenredig aan de vorderingen. Bovendien moest Lafont met afgeschreven gagie naar Hooghly gestuurd worden. Schultz was al met afgeschreven gagie op weg naar Batavia en zou volgens berichten inmiddels zijn overleden. De jongste zending van 1000 kisten voor f 393,710 de 100 pond, wat f 81.1710, of 17 $\frac{7}{8}$ %, minder is dan verleden jaar, ziet er zeer goed uit. Daarom is in de vergadering besloten daarover tevredenheid uit te spreken en de directeur en de hoofdadministrateur te schrijven dat Lafont, over wiens gedrag van verleden jaar men terecht ontevreden is geweest en die de genoemde straf zeker heeft verdiend, in de eerste vacature als koopman te herstellen, zijn gagie weer te laten voortlopen en hem, als ware het voor speciale opdrachten, te gebruiken. [fol. 954] Het is goedgekeurd dat het bestuur wegens de prijsstijgingen van materialen de boekhouder en derde persoon te Patna op zijn verzoek een verhoging van een sicca ropia voor de verpakking van iedere kist heeft toegekend. Men neemt aan dat alles naar waarheid is. Verder valt er niets over de verwerving van opium te zeggen, dan dat bij geheim besluit van 17 juni 1766 is bepaald voor 1767 800 kisten te bestellen, wat aan de directeur en hoofdadministrateur in een apart briefje van 18 juni werd bericht. Er mogen niet meer dan 800 kisten gekocht worden. Als er gebrek aan contanten zou zijn moet er aan opium de voorkeur worden gegeven boven salpeter voor Indië. Bovendien is te kennen gegeven [fol. 955] dat men goede kwaliteit verwacht met prijzen zeker niet hoger dan voor de partij die onlangs met de IJsselmonde werd aangevoerd, maar liefst nog lager. Door de verbetering van de omstandigheden in Bengalen moet het bestuur daartoe in staat zijn. Het is plezierig dat het bestuur door de verwerving van één derde van de opbrengst, of 26.990 man, aan ieder retourschip 2000 zakken salpeter heeft kunnen meegeven. Men verwacht dat dit ook dit jaar weer mogelijk zal zijn. Te Calcutta zijn 3000 zakken voor ropia 6,- de man verworven. [fol. 956] Ook is daar een wissel van ropia 40.000 afgelost, die door het bestuur te Patna was getrokken voor geleverde salpeter. Het eerste is een dienstbetoon van de Engelsen en de

snelle betaling van de wissel voorkomt problemen met hen. Het is ook een goede zaak dat het bestuur te Patna nog 6000 man salpeter heeft ontvangen, die, hoewel ze vrij vochtig was, dezelfde kwaliteit had als die die aan de Engelsen werd geleverd. Die vochtigheid moet men maar voor lief nemen. Ook is het verstandig dat er geen probleem van gemaakt is dat de leverantie 26.990 man bedroeg in plaats van de eerder te Calcutta beloofde 28.579 man. Het verschil is gering en protesten zouden zinloos zijn geweest en slechts ongenoegen hebben opgeleverd. [fol. 957] Het bestuur heeft nog enige kleine partijtjes weten in te kopen, maar zo lang de Engelsen zo vriendelijk zijn om de Compagnie het haar toekomstige derde deel van de totale opbrengst te gunnen, moet men zich daar maar bij neerleggen. Er moet recht door zee gegaan worden en om geen aanstoot te geven is het bevel van verleden jaar om geen partijtjes direct in te kopen nog eens herhaald. Daar de leverantie van salpeter de helft meer bedraagt dan verleden jaar en aannemende dat er door de Engelsen inderdaad een derde deel van de totale opbrengst werd afgestaan, moet er toch opgemerkt worden dat er recentelijk naar Nederland 1.105.324 $\frac{1}{4}$ lb werd verzonden, naar Batavia 501.335 lb, of in totaal 1.606.659 $\frac{1}{4}$ lb.)

En dus de vaderlandsche petitie niet eens voldaan is geworden, terwijl tans weder twee miljoenen ponden salpeter voor Nederland gevordert worden. Waarom wij de ministers gerecommandeert hebben hun uiterste best te doen om voor Nederland en India 's jaars 2.500.000 lb. meester te worden, waarin egter altoos de preferentie gegeven moet worden aan de bezorging voor Indië, met ordre om zig ter bekoming van die quantiteit in- tijds bij de heeren Engelschen te adresseeren en aan hen de nodige representatiën te doen, opdat het hen behagen mag zodanige mesures te beramen dat de portie die wij van hen te wagten hebben, een zodanige quantiteit kome te bedragen.

Fol. 957v-958v.

(Deze leverantie van salpeter is des te belangrijker daar er in de bestelling uit Nederland voor 1767, vastgelegd in de brief van 14 oktober 1765, dringend om de voldoening van de bestelde 2 miljoen pond werd gevraagd. Een extract uit de brief van 14 oktober 1765 is naar Bengalen gestuurd, waarin tevens wordt gemeld dat de salpeter die het voorafgaande jaar met de Oranjezaal van de kamer Amsterdam werd aangevoerd, [fol. 959] uitzonderlijk vuil is geweest. Dat is ook met de partij die toen te Batavia werd ontvangen, het geval geweest. Het bestuur is bevolen daartegen maatregelen te nemen. De verkoop van producten is gezien de omstandigheden tamelijk goed geslaagd. Uit de brieven van 27 augustus 1765, 11 januari en 20 maart 1766 blijkt dat bij de opeenvolgende verkopeningen te Hooghly, behalve het kwikzilver, alles is verkocht. In het totaal is op een bedrag bij inkoop van f 201.767 een winst van f 165.314 gemaakt. Daarvan is een verlies van f 6219, of 29 $\frac{1}{2}$ %, op gedeeltelijk zeer slechte arak reeds afgetrokken. Te Patna werd op f 12.566 een winst van f 22.379 gemaakt. Het is bijzonder plezierig dat de directeur het Japans staafkoper deels met een winst van 168 %, deels 178 % uit de hand wist te verkopen en het lood met 52 $\frac{3}{4}$ % winst. (fol. 960) Men heeft hem daarvoor geprezen. In zijn brief van 11 januari 1766 berichtte het bestuur dat op een partij staafkoper maar een winst van 39 $\frac{37}{64}$ % was gemaakt daar er f 58,15,- de 100 pond voor in rekening was gebracht. In Batavia is het voor rsd 30, of f 72,- het pikol, van de Japanners aangenomen. Daarom is het tegen die prijs in de boeken opgenomen, terwijl de verkoopprijs f 82,- de 100 pond is geweest. In de generale missive van 21 oktober 1766 is al op het grote gebrek aan zilver en contanten gewezen, waardoor de bestelling van 61 $\frac{1}{2}$ ton slechts in geringe mate uitgevoerd kon worden. De remedie daartegen is in die brief genoemd. Wegens de goede afzet van het koper is de bestelling van koopwaren van 300.000 lb geheel uitgevoerd. [fol. 961] Hoewel men 50.000 lb tin wilde sturen, moest het door onvoorziene omstandigheden bij 20.000 lb blijven. Wegens tekort is er slechts 10.000 lb van de bestelde 50.000 lb zink gestuurd, terwijl, daar ze niet gemist kon worden, er niets van de gevraagde 200.000 lb peper is verstuurd, zelfs niet 10.000 lb als geschenk. Alles was nodig voor de retourschepen. Er is toestemming gegeven om de peper die als geschenk beslist nodig was, uit een retourschip te halen en om op te geven hoeveel peper daarvoor

jaarlijks nodig is. Om de Patnase vloot ongehinderd te laten doorvaren, moesten er helaas grote sommen geld betaald worden. [fol. 962] Aannemende dat dit niet te vermijden was, moet het maar geaccepteerd worden. Het is pijnlijk dat men ondanks de firmans voor een vrije vaart toch tot zulke betalingen gedwongen wordt. Ze lijken nog toe te nemen, omdat ze, volgens de generale memorie gevoegd bij de resolutie van het bestuur van 10 maart 1766, in het jongste boekjaar 1764/65 f 59.833 bedroegen, wat f 19.565 meer is dan in 1763/64, en zelfs f 36.182 meer dan in 1762/63. Er is gevraagd of de aanvoer van opium en salpeter niet wat goedkoper kan. Het bestuur moet de middelen daartoe zelf maar bedenken. [fol. 963] Het is denkbaar dat de onkosten door de toename van de goederen zijn veroorzaakt, maar het bestuur had dit moeten uitleggen. Er is bevolen om de onkosten jaarlijks te verantwoorden. Uit de brief van 20 maart 1766 blijkt dat volgens een memorie bij het besluit van 18 februari 1766 de kassier te Kasimbazar Overbeek voor de overslag van enige goederen te Jellingij f 6519 had opgevoerd, waaronder voor 3000 zakken salpeter f 6134 in rekening is gebracht. Er is geen eed voor afgelegd en daarom vroeg men of dit volgens de orders was. Aan het bestuur te Patna is een vergoeding van twee maanden gagie opgelegd [fol. 964] voor het zonder kennis van het bestuur in dienst nemen van 50 sipoys voor het commando van luitenant Grenus Tissot⁹. Het bestuur vond zijn troepen sterk genoeg en de verantwoording van deze versterking onvoldoende. Het is juist dat het bestuur bij het vertrek van de secunde te Patna Andries Jurgen Schultz f 1261 had ingehouden ter vermindering van de hem opgelegde vergoeding. Eveneens is het terecht dat de commanderende kapitein de in de memorie van bezuiniging vastgelegde f 1000,- per jaar voor het herstel van de tenten weer is toegekend. Wat de reparaties, timmerwerken en versterkingen betreft worden er in de brieven grote bedragen genoemd. [fol. 965] Er zijn veel gebreken aan de woningen, pakhuizen en vestingwerken waarvan het herstel geen langer uitstel kan lijden. Hoe hoog de kosten ook mogen zijn, toch is er ruimhartig toestemming gegeven om de voorgestelde herstellingen uit te voeren. Zonder terug te komen op de overdadigheid, waaraan het bestuur zich vroeger wel schuldig heeft gemaakt, is er wel op aangedrongen het nut en de noodzaak van de werken niet uit het oog te verliezen en zuinig te zijn, zodat de uitgaven verminderen. [fol. 966] Volgens de rapporten en berekeningen van speciale gecommiteerden en opzichters van de gebouwen, die bij de brieven van 11 april 1765 en 20 maart 1766 zijn gevoegd, bedragen de kosten te Hooghly sicca ropia 18.026, exclusief 542 balken, 160 swalpen en diverse planken. Daar deze reparaties absoluut nodig zijn, is er toestemming voor gegeven. Ook is men akkoord gegaan met de reeds door het bestuur vastgestelde reparatie van de directeurswoning in de logie tot een bedrag van sicca ropia 2614, omdat er anders ongelukken zouden gebeuren wanneer de muren zouden omvallen. Bovendien is het goedgekeurd dat aan het als hospitaal ingerichte huis te Mirzapur de onvermijdelijke verbeteringen aan de kamers van de oppermeesters en aan de voorraadkamer worden aangebracht voor sicca ropia 4947. [fol. 967] Maar de verbeteringen aan de veranda zullen niet worden uitgevoerd, zodat de kosten om het huis als hospitaal in te richten op ongeveer sicca ropia 2000,- minder dan geraamd zullen uitkomen. Het bestuur had op grond van een rapport over de gebouwen en vestingwerken, gevoegd bij zijn besluit van 29 oktober 1764, vastgesteld dat de reparaties zo zuinig mogelijk zouden geschieden. De Hoge Regering neemt aan dat een gedeelte daarvan in de huidige voorstellen is begrepen. Het mag niet meer voorkomen dat er, zoals bij het eerdere rapport, geen berekeningen zijn bijgevoegd. De brief van 20 maart 1766 gaat ook over Kasimbazar.)

Ofschoon de woningen en gebouwen der zogenaamde muntsresidentie zodanig verergerd waren dat dezelve niet als met het uiterste gevaar bewoont konden worden, de ministers egter besloten hadden tot derzelver vernieuwing, wyl die op zijn suinigste

9 In GM XIII wordt hij Tissot Grenus genoemd.

berekent, buiten de steenen en surkij¹⁰, en gesteld dat men de houtwerken van Houghly konde bezorgen, op ropias 9670, --, of f 15.230,7- zoude te staan komen, alvorens onze qualificatie te verzoeken, zo hebben wij uit hoofde der aangetoonde noodzakelijkheid wel moeten besluiten hen daartoe consent te verlenen.

Fol. 968r.

([fol. 968v] Volgens de brief van 20 maart 1766 meldde het bestuur te Patna dat de kosten van de daar noodzakelijke reparaties aan de logie, gebouwen en pakhuizen op sicca ropia 13.512, of f 21.282, geschat werden. Hoewel dat bestuur de noodzaak ervan heeft aangetoond, meende het bestuur te Hooghly dat het hierover zonder instructies uit Batavia geen toestemming kon geven. [fol. 969] Onder de veronderstelling dat de situatie naar waarheid is weergegeven geeft men toestemming voor de reparaties te Patna, maar er wordt wel aangenomen dat het bestuur er op toeziet dat op dit afgelegen kantoor de bevelen betreffende zuinigheid nageleefd worden. In de veronderstelling dat het bestuur er wel toestemming voor zou geven, had het opperhoofd te Patna de beren, die het wegstromende water moeten tegenhouden, al laten repareren en de secunde had de nodige verbeteringen aan zijn huis reeds laten uitvoeren, omdat hij gedurende de regentijd zijn leven in zijn huis niet zeker vond. Het eerste heeft f 2026, of f 10 minder als berekend, gekost en het tweede sicca ropia 4041, of sicca ropia 118 minder. [fol. 970] Daar het bestuur verklaarde dat deze reparaties absoluut nodig waren, zijn ze goedgekeurd. Het geld dat de secunde tegen een hoge rente voor deze reparaties had moeten lenen, heeft hij met zekerstelling voorlopig uit de kas mogen ontvangen. Bovendien werd goedgekeurd dat het bestuur toestemming heeft verleend voor reparatie van de ingestorte zuidoostelijke ringmuur en het plat te Patna voor sicca ropia 563 en het in dienst nemen van in totaal 20 pions ter bewaking van de ingangen van de logie die, door het instorten van de muren en een muurtje naast de trap bij de waterpoort, aan twee zijden geheel open lagen. Tevens is de reparatie van pakhuis no. 5 en enige andere, die het opperhoofd beslist nodig vond, aanvaard. [fol. 971] Volgens de memorie gevoegd bij het besluit van 26 december 1765 heeft dit sicca ropia 2752, of f 4335, gekost, waarbij men ervan uitgaat dat een gedeelte daarvan reeds was begrepen in de verbetering van de ringmuren van het pakhuis no. 5, die het bestuur in de brief van 20 maart 1766 op ropia 6000 calculeerde. Tevens neemt men aan dat onder het hierboven genoemde totale bedrag van sicca ropia 13.512 diverse reparaties zijn begrepen, waarvoor reeds toestemming was verleend en die al zijn uitgevoerd. De hierboven genoemde goedkeuring dient dus de overige reparaties te betreffen. Bovendien is het een goede maatregel dat het bestuur vernieuwing van de woning van de Compagnie te Balasore, waarvan volgens de inlandse schrijver daar het plat en de vier muren geheel vervallen waren, achterwege heeft gelaten en tot zo goedkoop mogelijk onderhoud heeft besloten. [fol. 972] Het houtwerk nodig voor reparaties zal zoveel mogelijk toegezonden worden. Volgens de opsomming in de brief van 11 april 1765 van het gewone en buitengewone timmerwerk en reparaties te Hooghly, Kasimbazar en Patna hebben die in 1763/64 f 32.105, of f 31.922 minder dan in 1762/63, gekost. Dit is positief en het is aanvaardbaar dat ze in 1764/65 f 35.857 hebben bedragen, hoewel dat f 3731¹¹ meer is dan in het voorafgaande jaar. Maar men vreest dat in de lopende en volgende boeken deze kosten snel zullen stijgen. De rekening van gewone en buitengewone geschenken komt in 1764/65 uit op f 63.505, of f 48.020 meer dan in het voorafgaande jaar. [fol. 973] Deze uitkomst in de brief van 20 maart 1766 is niet zeer aangenaam, maar volgens de geheime brieven vereisten de omstandigheden om de nawab c.s. en andere hofsgroten zo ter wille te zijn. Daarom is dit en de f 15.484 die volgens de brief van 11 april 1765 in 1763/64 aan geschenken werd besteed, aanvaard. Er was al over geklaagd dat volgens de brief van 28 februari 1765 de negotieboeken pas op 22 februari gereed waren om na te zien. Het is daarom ergerlijk in

10 Surkij, sirky, matten van riet (surkunda) gemaakt.

11 f 35.857 in 1764/65 min f 32.105 in 1763/64 is f 3752.

de brief van 11 april 1765 te lezen dat met deze controle pas op 14 maart 1765 is begonnen, doordat de balans op die boeken toen pas was gevonden. [fol. 974] Er werd beloofd om van wat nog aan de controle ontbrak, in augustus verslag te zullen doen. Men heeft zich over de verschillende opgaven niet verder uitgelaten, noch over het niet op tijd opmaken van de boeken over 1764/65. Wel is er zeer ernstig op aangedrongen dat de boeken overeenkomstig de laatste bevelen op tijd gereed zijn. In het bericht van de hoofdadministrateur over de boeken van 1761/62, dat bij het besluit van 26 maart 1765 is ingevoegd en waarnaar in de brief van 11 april 1765 wordt verwezen)

--- is ons van opmerking voorgekomen het antwoord op onze vrage, waarom bij afbetaling van gagie aan Europese zeevarende en moren, ten opzichte van de eerste, de rijxdaalders van 48 stuivers niet tegen 64 stuivers verstrekt en op reekening tegen 60 stuivers ligt geld gesteld word, in stede van $14\frac{2}{7}$ percento opgeld, en waarom de mooren voor 48 sware stuivers niet op reekening belast worden met 60 stuivers ligt geld, in stede met $7\frac{1}{2}$ percento. En wijl wij de daarvan gegevene redenen bij het gemelte berigt niet ongegrond hebben geoordeelt, namentlijk dat eene verandering hierin de weg tot eene meerdere desertie zoude banen en men in 't vervolg geen mooren meer in dienst zoude bekomen, zoo hebben wij de ministers gepermitteerd bij de oude usantie in dezen te blijven en het dienaangaande te laten zoals het tans is.

Fol. 974v-975r.

(Het bestuur rapporteert in zijn brieven van 11 april 1765 en 20 maart 1766, onder verwijzing naar de resoluties van 29 maart 1765, 15 en 18 maart 1766, over de debiteuren en uitstaande schulden. Om de boeken te zuiveren van onrealistische vorderingen is toegestaan het debet van Raadsjent Serkaar van f 7141, van Radanat Serkaar van f 13.948, [fol. 976] en van Gopinat Raaij van f 35.237 af te boeken. De reden waarom het bestuur niet al in 1761 van zo een toestemming gebruik heeft gemaakt, is met hun overlijden vervallen. Bovendien is toegestaan de restschuld van de overleden eerste makelaar Bindrabon Raaij van f 12.579 voor opium, die voor verkoop was afgegeven, en f 29.352 voor het verkochte en opgelegde smalschip Chinsura af te schrijven. Maar f 30.000,- voor het gekochte nieuwe hospitaal moet in de boeken opgenomen blijven. Voor een lening van f 39.375,- tegen $\frac{3}{4}$ % aan de Franse compagnie is een assignatie ontvangen, maar er is nog geen bericht dat deze was afbetaald. Ze is nu aan de stadhouder en Heren XVII overgedragen om te proberen van de Fransen betaling te krijgen. [fol. 977] Uit de resolutie van het bestuur van 15 maart 1765 blijkt dat de fiscaal al lang actie had ondernomen om de vordering van de Compagnie van f 30.681 op de overleden factuurhouder Pieter Johan Ribout in te vorderen. Op 4 april 1765 verklaarde de fiscaal echter dat de zaak tegen de samengevoegde boedels van de secunde te Kasimbazar Arend Jacob de Wilde en genoemde Ribout nog voor advies bij justitie was. Daarom is het bestuur er op gewezen dat er weinig haast met deze zaak wordt gemaakt, terwijl al verleden jaar op grote voortvarendheid was aangedrongen. Er is bevolen er haast mee te maken, omdat de inlandse crediteuren van De Wilde opnieuw betaling hebben verzocht, hoewel dit wederom door het bestuur is afgewezen. Over deze vorderingen wordt in de brieven van het bestuur niet gerept. [fol. 978] Er is bevolen dat er voor zulke besluiten niet slechts naar de resoluties mag worden verwezen, maar dat ze in de brieven ter goedkeuring vermeld dienen te worden. Dat bespaart de Hoge Regering de moeite om ze in de resoluties of elders te moeten opzoeken. Het invorderen van de schuld van de makelaar Damudar Sirkar, hetgeen door het bestuur was beloofd, mag niet in het vergeetboek raken. Dat is evenzeer het geval met f 76.507 waarmee de rekening van sicca ropia's nog achterloopt. Omdat er niets over wordt gezegd, is om opheldering gevraagd. Zulke posten zijn, als ze door blijven lopen, steeds moeilijker te innen. [fol. 979] Doordat er weinig tot geen controle op het soldijkantoor is uitgeoefend, kon de gevluchte garnizoensschrijver Suiker allerlei fraude in de soldijkboeken plegen bij het opmaken van de ordonnanties en de kwitantierollen. Volgens de brief van 11 april 1765 ontvreemde hij tussen november 1756 tot mei 1762 f 14.166. Hoewel de fiscaal opdracht kreeg Suikers inbeslaggenomen en verkochte goederen

van ropia 4267 op te eisen, toont deze zaak dat het nodig is een voorzichtig wantrouwen te blijven koesteren. In de brief van 20 maart 1766 steunt het bestuur de vordering van Susanna da Costa [fol. 980] van ropia 300 op Suiker, waarvoor zij enig bewerkt zilver als onderpand had gegeven. Het was inmiddels van haar opgeëist, verbeurd verklaard en verkocht. Susanna vroeg nu om de opbrengst van het zilver. De Hoge Regering wijst dit af, daar particulieren, behalve wat betreft onroerende goederen waar een hypotheek op rust, geen preferente rechten boven de Compagnie hebben. Dat geldt ook voor andere crediteuren die verpande goederen zouden hebben moeten overgeven. Volgens de brief van 11 april 1765 bedroegen de uitgaven in 1763/64 f 496.171, of f 11.394 minder dan in 1762/63, en de inkomsten f 226.774, of f 36.107 meer dan het voorafgaande jaar. [fol. 981] Vergeleken met 1762/63 is het resultaat in 1763/64 dus met f 47.501 verbeterd. Hoewel het resultaat negatief blijft, is men tevreden met deze verbetering. Maar het negatieve saldo in 1764/65 is door meer uitgaven en minder inkomsten met een totaal van f 33.203 vergeleken met het voorafgaande jaar bijzonder onaangenaam. Volgens de brief van 20 maart 1766 bedroegen de uitgaven in 1764/65 f 502.035 en de inkomsten f 210.826, zodat het negatieve saldo f 291.209 is. Daar moet men zich maar bij neerleggen, aangezien er onvermijdelijke uitgaven waren. Men hoopt dat de tijden eens zullen verbeteren en de uitgaven onder de vastgestelde grens zullen blijven. [fol. 982] Bij vergelijking van de rekening over 1764/65 met die van 1763/64 blijkt dat het negatief resultaat te Kasimbazar niet van het laatst genoemde jaar is afgetrokken waardoor de inkomsten op f 238.165 uitkomen in plaats van de hierboven genoemde f 226.774. Over 1764/65 is dit bedrag er wel afgetrokken, zodat de vergelijking niet klopt. Het bestuur is bevolen daar voortaan op te letten. In zijn brief van 11 april 1765 berichtte het bestuur dat de gecommiteerden de rekening van de overleden fiscaal Andreas Franciscus Immens van de heerlijke rechten en de tol van particulieren niet in handen hebben kunnen krijgen. Vervolgens kreeg fiscaal Cornelis Rietveld de opdracht om het tekort uit Immens' insolvente boedel in te vorderen. Volgens de brief van 20 maart 1766 was dat tot dan toe ondoenlijk geweest, waaruit blijkt dat zulke zaken niet uitgesteld moeten worden. [fol. 983] Er was bij het leven van Immens alle gelegenheid voor geweest. De directeur maakte een vergelijking van de uitgaven in 1763/64 met die van 1762/63, die hij meezond met zijn geheime brief van 11 april 1765. Deze laat zien dat alle posten in 1763/64 hoger waren door de verandering in de omstandigheden, hoewel zuinigheid was betracht. Dit is ter kennisneming aangenomen. In de rekening van de onkosten van de hospitalen is het evenwel zeer onduidelijk welke voor rekening van de Compagnie zouden moeten komen. De opperchirurgijn toonde aan [fol. 984] dat volgens het besluit van het bestuur van 4 maart 1762 gemiddeld in maart en april, wanneer er 23 man in het hospitaal zijn, iedere maand f 410,-, of per jaar f 4920,-, uitgetrokken moet worden. Bij besluit van 13 mei 1763 stelde het bestuur dit bedrag op f 6520,- voor 75 koppen of bij een ander aantal pro rato. Dit is niet logisch en daarom is om nadere informatie gevraagd, waaruit blijkt hoeveel de kosten bij een zeker aantal zieken zijn. Er valt niets op te merken over de antwoorden in de brieven van 6 januari en 20 maart 1766 op de extracten uit de brieven uit Nederland. De extracten uit de laatste brief uit Nederland zijn naar Bengalen gestuurd. [fol. 985] De bestelling voor 1767, gedateerd 14 oktober 1765, ging ook daarheen. Buiten de klachten in de laatste brief uit Nederland over de kwaliteit van de salpeter, die hierboven zijn doorgegeven, waren er strenge verwijten dat bestellingen niet werden uitgevoerd, dan wel dat niet werd uitgelegd waarom er andere soorten textiel dan gevraagd zijn gezonden. Het bevel daarvoor de nodige bevelen te geven en er straffen voor vast te stellen is uitgevoerd met de opdracht om met het laatste of de laatste retourschepen bij vertrek een voorlopige opgave van de uitvoering van de bestelling mee te zenden met daarbij informatie over wat wordt gezonden, of nog zal komen. De bestelling voor dat jaar wordt dan daarmee afgesloten en wat daarna nog binnenkomt hoort dan bij de volgende bestelling voor zover het voldoet aan wat werd besteld. Als er andere soorten gestuurd worden, moet men dat uitleggen. [fol. 986] Met de laatste scheepsgelegenheid moet men het antwoord op de bestelling ook naar Batavia zenden. Vandaar kan het dan nog mee

met het naschip. Dit alles is de plicht van de hoofdadministrateur, die bij nalatigheid een boete van zes maanden gagie ten gunste van de diaconie te Batavia zal krijgen. Wat justitiële zaken betreft zijn twee staven goud, die zijn gevonden onder de goederen van de gewezen schipper van de Kattendijke Leendert van der Linden, aan de secretaris van de Raad van Justitie te Batavia overgedragen. Van der Linden is nu daar. Tot het eind van het proces tegen hem zal de per wissel overgemaakte opbrengst van zijn verkochte goederen t.w.v. ropia 26.547 bij de Raad van Justitie in beslag gehouden moeten worden. [fol. 987] Uit de geheime brieven van 11 april en 27 augustus 1765, 11 januari en 20 maart 1766 blijken de maatregelen betreffende de inlandse zaken)

--- die door hen beraamt en in 't werk gesteld zijn om des mogelijk de affaire wegens de nesserane, of welkomst gifte, aan den vorst af te maken, zonder teffens het genoegen te hebben gehad om te mogen ontwaren dat dezelve met een gewenscht effect becroont zijn geworden. Gelijk men billijk hadde mogen verwagten, nadat de heer Clive door zijn bereidwilligheid en vriendelijke intercessie de bijlegging van 't verschil uitgewerkt hadde. Terwijl men overeengekomen was dat er een nesserane als aan de overige vorige nababs gegeven zoude worden en dat men den nabab zoude begroeten en evenals zijn vader in 1759 beschenken. En zulks te meer nadat de nabab, volgens het aangehaalde bij de secrete resolutie der ministers van den 31 mey 1765, eindelijk verklaard had daarmede te vrede te zijn en dat als dan het verschil geëindigt zoude wezen en onze vaart en handel weder opengelaten werden. Terwijl wij daarentegen niet dan met leetwezen hebben gezien dat men omtrend de zaak zelfs als nog genoegzaam niet verder gereusseert is als toen men begon, ten minsten dat de nabab sedert die voorafgegane overeenkomst verklaart hadde zig met niet minder dan een lak ropias voor hem alleen te zullen vergenoegen, en dat Ragia Dollobrans, zelfs onder bedreiging van onzen vaart op 't nieuw te zullen stremmen, de afgave van circa ropias 125.000 begeert hadde. En zulks niettegenstaande de ministers aan hare kant door de afgave der geschenken, zo aan den nabab c.s., als aan de andere hofsgroten tot een bedragen van f 43.897,3,- reeds aan het tweede lid der conventie voldaan en de Cassimbasaarsche bediendens gelast hadden de gewone en uiterlijk een dubbelde nesserane aan te bieden, gelijk de ministers mede bij hare laatste missive zeggen dat zij, omdat van de nesserane niet gesproken wierd, het niet raadsaam geoordeelt hadden daarvan het eerst weder op te halen.

Fol. 987r-988v.

(Het bestuur is bericht dat het deze zaak niet op zijn beloop had moeten laten. [fol. 989] Immers, het vond zelf een nesser onvermijdelijk daar men daar toch toe gedwongen wordt, daar de nawab al heeft bevolen om Compagnies handel overal te belemmeren, het fort in te sluiten en de levensmiddelen toevoer af te sluiten. Zolang de onzekerheid duurt, blijft men aan die dreiging blootgesteld. Daarom had het bestuur zich weer direct tot Robert Clive gewend en met het argument dat de eis van de nawab onbillijk was, nakoming van de overeenkomst geëist, waarvan men zelf al een gedeelte was nagekomen. Omdat men vreest dat achter het stilzwijgen van de nawab een geheime opzet schuil gaat en men niet langer in onzekerheid wil blijven, is het bestuur opgedragen deze zaak door bemiddeling van Robert Clive zo snel mogelijk op te lossen. [fol. 990] Hij zal daartoe zeker bereid zijn, omdat hij zo vriendelijk is geweest om de billijke overeenkomst tot stand te brengen en er dus voor garant staat. Als deze zaak is geregeld moeten alle dienaren de eed van zuivering afleggen voor het geven van het geld als nesser, zowel als voor de peshkash. De directeur is hiervan uitgezonderd, maar de overige erbij betrokken dienaren moeten van te voren van deze eed op de hoogte gesteld worden. Het geven van geschenken conform het tweede lid van de conventie aan de nawab c.s. en enige hofsgroten tot een bedrag van f 43.897 is goedgekeurd, aannemende dat het niet voor minder kon. Wel wordt opgemerkt dat het onvermijdelijke geschenk aan de naib suba Rai Durlabh [fol. 991] de belangen van de Compagnie niet veel heeft geholpen. Het is een goede zaak dat door tussenkomst van Robert Clive een verschil met de faujdar te Hooghly over zijn pretentie zijn volk naar ons dorp te mogen sturen, er

sommige inwoners met geweld weg te halen, boeten te mogen opleggen, gevolgd door de aanhouding van Compagnies schepen, tot volle tevredenheid is bijgelegd. De faujdar zal zich niet meer bemoeien met Compagnies dorp, hij heeft de goederen teruggegeven en hij pretendeert niets onredelijks meer. Men leeft thans in goede vriendschap met hem, maar het bestuur is er wel op gewezen dat zulke zaken zo min mogelijk dienen voor te komen, daar de verzoeken om hulp de Compagnie zeer verplicht aan de Engelsen en tevens haar afhankelijkheid van hen toont. Het is zeer plezierig dat het raadslid te Calcutta Samuel Middleton [fol. 992] zijn diensten heeft aangeboden om een gedeelte van de Patnase vloot die te Jellingij was aangehouden, vrij te krijgen, ondanks de tegenwerking van de duan en de onwil van de nawab. Hij verkreeg daartoe een schriftelijk bevel aan de daroga te Jellingij dat zonder enige kosten zijn uitwerking had. Maar men is het er niet mee eens dat volgens de geheime brief van 27 augustus 1765 het bestuur via het opperhoofd te Kasimbazar heeft geprobeerd van de duan de veiligheid te bewerken van de faujdar te Hooghly die was gearresteerd. Het bestuur had dit beter kunnen nalaten, want men kent de machinaties van de regenten niet, noch wat hun ten laste wordt gelegd. Het resultaat van deze stap bij de duan toont dit aan. De Compagnie is niet in een positie om zich met de regering en de regenten van het land te bemoeien en, afgezien van de geringe waarde van de voorspraak, zou men de achterdocht van de Engelsen maar opwekken. Het was wel voorzichtig dat [fol. 993] volgens de geheime brief van 11 april 1765 twee brieven van een generaal van de Marathas, een zekere Portotom Pandit, niet beantwoord zijn, maar dat er een gezant met een gepast antwoord heen is gestuurd. De vertalingen van de zes brieven in het Perzisch aan het opperhoofd te Patna zijn dus onbeantwoord gebleven. De gift van ropia 2900,- aan de faujdar c.s. te Hooghly voor het oogluikend toestaan van de invoer van levensmiddelen en de afvoer van goederen tijdens de stremming op bevel van de nawab is goedgekeurd. Dat is ook het geval met het feit dat er naar aanleiding van het verbod op de invoer en verkoop van krijgsbehoeften op is gewezen dat lood nodig is voor het raffineren van het zilver. Hier is niet op geantwoord. Wat de Engelsen betreft is in de generale missiven van 8 april en 21 oktober 1766 al uiteengezet hoe er is geantwoord op de brief van het bestuur te Calcutta van 6 januari 1766, waarin genoegdoening en schadeloosstelling werd geëist [fol. 994] voor het lichten van opium uit twee particuliere Engelse schepen. Op de geheime brieven van het bestuur over de Engelsen valt weinig op te merken. Wel zag men met genoegen dat het bestuur te Calcutta volledige genoegdoening heeft gegeven voor de ongepastheden tegenover de directeur door een zekere Waplo, gezaghebber op een particulier schip. Uit de geheime brief van 11 januari 1766 blijkt hun welwillendheid.)

Mede hebben wij gepasseert dat de ministers de Cassimbasaarsche bediendens qualificatie hadden verleent om 20 à 25 sipais onder hare hoofden in dienst te nemen en te plaatsen op de bazaar van 's konings dorp Calcapoer, teneinde daardoor voor te komen de oneenigheden en oproeren tusschen moedwillige Engelsche soldaten en de inwoonders, en de nadelige gevolgen die daardoor bij 't voorvallen van moord en doodslag te dugten waren. Met recommandatie egter om dezelve weder af te danken zodra maar eenigzints gemist kunnen worden, om de Compagnie niet nodeloos te beswaren met ongelden die tot securiteit van vreemde geïmpendeert worden.

Fol. 994r-v.

([fol. 995] Dat het voorstel van de Franse commissaris Jean baron de Lauriston Law en zijn raad om de overeenkomst van 1732 betreffende wederzijdse teruggave van deserteurs voorlopig te vernieuwen is aanvaard, werd goedgekeurd. Het bestuur wil deze overeenkomst op dezelfde wijze sluiten als met de Fransen op Coromandel. Het kan daarmee voortgaan. De verzoeken van opperkoopman Menso Isinck en koopman Jan Carel Kist om de verhoging van hun gagie te laten ingaan met de dag dat ze de daarmee samenhangende werkzaamheden de facto hebben aangevangen, is conform de instructie uit Nederland ingewilligd. In plaats van de overleden tweede pakhuismeester Jan Albert de Wijs, is de onderkoopman Jan Rauwerts benoemd en naar Bengalen gezonden. Onderkoopman Meijer zal

deze functie niet langer provisioneel waarnemen. Personalia. [fol. 996] Personalia. Luitenant Francois Leonard Pierre August Tissot Grenus¹² is met behoud van rang uit de dienst ontslagen. Het is goedgekeurd dat op verzoek van Robert Clive aan de Engelsman Mendez Baillie tegen het gewone transport- en kostgeld is toegestaan op een Compagnies schip naar Nederland mee te varen.

COROMANDEL

[fol. 997] Naar Coromandel zijn in 1766 de volgende contanten, koopwaren en benodigdheden gezonden:)

Contanten			
3.369 $\frac{7}{24}$	marq.	goud bijgewicht	f 1.146.928, 1,8
4.279	pees	coubangs goude	f 62.901, 6,-
9.000	pees	realen van agten	f 28.800, -,-
1	pees	pagooe Nagapatnams	f <u>4,16,-</u>
Koopmanschappen			f 1.238.634, 3, 8
350.000	lb	koper Japans in staven	f 107.424, 8,-
2.013	lb.	geel koper in platen	f 1.711, 1,-
21.055	lb.	nootenmuschaten in soort	f 4.210, -,-
23.020	lb.	garioffelnagulen	f 9.208, -,-
115.037	lb.	suiker kandij	f 17.117, 9,-
392.102	lb.	dito poeder	f 33.100, -,-8
1.000	lb.	koffijbonen Jaccatruse	f 124, -,-
3.000	lb.	quiksilver	f 7.648, 5,8
1.000	lb.	vermiljoen ongemale	f 2.924, 1,8
10.035	lb.	alluin Chineese	f 674, 7,8
1.000	lb.	pakgaren	f 302, 2,-
20.000	lb.	salpeter Bengaals	f 3.100, -,-
9.987	lb.	camphur Japanse	f 4.413, 1,-
2.157	lb.	lond	f 197, 8,8
1.101 $\frac{3}{4}$	lb.	gewigten	f 567,15,8
50	lb.	koper geëikt proefgewicht	f 34, -,-
1.150	bossen	bindrottings	f 524, 8,-
3	pees	balancen	f 56,11,8
5	kelders	brandewijn	f 114,18,8
2	kelders	gedistilleerde wateren hollands	f 160, 7,8
14	kelders	dito dito inlands	f 403, 4,-
84	pees	brillen	f 318,18,8
24	pees	knipschaartjes	f 21, 2,8
12	pees	vergroot en brandglasen	f 46,---,8
6		verrekijkers	f 111,14,-
4	pees	glaase tregters	f 2, 6,-
32	pees	lakenen in soort	f 7.755,14,8
5	pees	fluweelen	f 901, 9,8
16	pees	pennemessen	f 148, -,-8
6		zakcompasjes	f <u>9,13,8</u>
			f 203.330, 9,-
Uit de volgende administratiën			
		'T ijzermaguazijn	f 9.219,14,8
		'T provisiemaguazijn	f 10.484, 9,-

12 Het lijkt hier dat zijn naam is Tissot Grenus, Francois Leonard Pierre.

De kleene winkel	f	1.717,3,8	
De wapenkamer	f	14.400,-,8	
De arthillerij	f	200,11,-	
't ambagtsquartier	f	4.891,6,8	
De equipagiewerf	f	21.861,11,8	
De medicinaalewinkel	f	<u>1.185,14,-</u>	
	f		63.960,10,8
In aanrekening	f		37.577,12,4
Ongelden	f		5.344,9,8
Ten goede	f	<u>72,16,8</u>	
Sommarium			
1766 den 31 maart per 't schip 't Huis te Bijweg als			
voor Nagapatnam	f	514.476,-,4	
„ Jaggernaikpoeram	f	51.168,9,-	
„ Bimilipatnam	f	33.689,13,-	
„ Paliacatta	f	18.479,13,8	
„ Sadraspatnam	f	<u>2.273,8,8</u>	
Die voordrage	f		620.087,14,4
1766 den 23 mey per 't schip Nieuw Nieuwerkerk			
Voor Nagapatnam	f	279.552,13,8	
Voor Jaggernaikpoeram	f	16.891,15,-	
Voor Bimilipatnam	f	4.176,16,8	
Voor Palliacatta	f	938,19,-	
Voor Sadraspatnam	f	<u>798,10,8</u>	
	f		302.358,14,8
1766 den 30 juli per Vlietlust over Ceilon voor			
Nagapatnam	f		103.831,19,8
1766 den 4 augustus per Vreedestein over Ceilon voor			
Nagapatnam	f		417.624,15,8
1766 den 4 augustus per Renswoude over Ceilon voot			
Nagapatnam	f		103.621,2,-
1766 den 13 augustus een factuur van aanrekening	f		23,13,-
1766 den 4 november een factuur van aanrekening	f		<u>1.299,6,-</u>
			Somma f 1.548.847,4,12

(Met de Welgelegen, die via Coromandel uit Bengalen is gekomen, en met de direct uit Coromandel terugkerende schepen Huis te Bijweg en Nieuw Nieuwerkerk werd te Batavia ontvangen)

Lijwaten			
3 pakken bethilles allegiassen	f	2.396,14,-	
28 „ bethilles sestergantie	f	29.083,15,8	
4 „ bethilles calleawaphoe	f	3.644,12,-	
18 „ bethilles otizaals	f	12.405,-,-	
23 „ bethilles fijn gebleekt	f	17.366,2,-	
16 „ bethilles grof gebleekt	f	9.201,2,8	
9 „ bethilles ternatanes	f	5.539,18,-	
18 „ bethilles ijle gebleekt Indiasche soort	f	10.121,14,-	
1 pak bethilles ongebleekt met bloemen	f	1.101,5,-	
4 pakken bethilles gebleekt zonder bloemen	f	3.260,11,-	
1 pak bethilles bruin blauw	f	622,16,8	
12 pakken baftas bruin blauw	f	5.864,19,8	
1 pak baftas gemeen gebleekt	f	389,9,8	
28 pakken chitsen diverse	f	41.357,2,8	

29 pakken chelassen geruite	f 26.624,19,8
14 dito cambayen fijne	f 18.337,4,8
14 dito cambayen ruwe rode	f 6.854,1,-
115 dito deekens gecattoeneerde	f 19.042,7,8
386 dito guinees fijn gebleekt	f 261.613,6,-
214 dito guinees blaauw	f 116.630,13,8
472 dito guinees gemeen gebleekt	f 178.231,19,-
54 dito guinees gebleekt 'sComp. ^s oude soort	f 30.172,4,8
58 dito guinees gebleekt van 9 kaal	f 32.015,16,-
115 dito guinees ruwe	f 43.806,14,8
1 pak guinees gebleekt de 8 kaal tot monster	f 473,17,-
35 pakken gingam taffachelas	f 45.755,11,8
1 pak gingam geschilderde	f 4.552,4,-
4 pakken gingam drongam	f 1.308,18,-
4 dito gingam beddetijk	f 2.723,4,-
75 dito moerissen gebleekt	f 41.013,19,8
21 dito moerissen fijne witte	f 34.169,4,-
2 dito moerissen blaauwe	f 1.233,4,-
7 dito neusdoeken fijne	f 13.197,16,8
5 dito parcallen fijn gebleekt	f 3.525,10,-
6 dito parcallen blauwe	f 2.914,7,-
43 dito roemaals sestergantij	f 71.367,19,-
16 dito roemaals d' esta	f 28.400,9,8
8 dito roemaals geruite	f 11.438,13,-
12 dito roemaals of neusdoeken geruite	f 22.432,10,-
4 dito salempoeris gebleekt de 18 poenjangs	f 2.345,4,-
35 dito salempoeris fijn gebleekt	f 23.013,16,8
16 dito salempoeris ruwe	f 5.505,2,8
23 dito salempoeris gemeen gebleekt.	f 8.119,16,-
60 dito salempoeris blauwe	f 28.096,2,8
1 dito sarongs Ley Ley	f 2.784,15,8
2 dito sabagij diverse	f 2.883,15,8
48 dito tapies diverse	f 24.336,13,8
1 pak tapies gobard	f 983,4,8
18 pakken zeildoek	f 2.782,13,-
2085 pakken diverse lijwaaten bedragende tesamen	f 1.261.042,18,8
4 pakken monteringsrokken	f 3.447,8,-
1 pakje diverse lijwaten voor de Hoge Indiase Regering	f 122,16,-
2 pakken monster kleeden	<u>f 7,-8</u>
2092 pakken te samen monteeren	f 1.264.620,3,-

De volgende 72 pakken zijn voor reekening der moorse kooplieden overgesonden, te weten

1 pak bethillas alliegiassen	f 877,7,-
2 pakken bethillas sestergantij	f 2.337,17,-
2 dito baftas swarte	f 978,13,-
6 dito cambayen fijne	f 10.869,-,-
5 kisten chitsen fijne	f 19.429,13,8
3 pakken chelassen geruite	f 2.530,14,8
6 dito diverse lijwaten	f 10.980,2,-
3 dito guinees bruin blauw	f 1.542,18,-

2 dito guinees gebleekt	f	743,-,-	
3 dito grove gebleekte lijwaten	f	950,11,-	
6 dito roemaals sestergantij	f	10.735,5,8	
3 dito roemaals d' esta	f	4.811,-,8	
8 dito roemaals geruite Indiase soort	f	11.622,15,8	
1 pak roemaals diverse roode	f	790,15,8	
3 pakken neusdoeken fijne	f	4.210,10,-	
3 dito parcallen blauwe	f	1.261,2,8	
1 dito parcallen gebleekte	f	428,-,-	
1 dito salempoeris gebleekte	f	259,4,-	
1 dito salempoeris blauwe	f	443,10,-	
9 dito tapies diverse	f	10.711,17,-	
3 dito gingham taffachelas	f	3.431,12,8	
		<u>f</u>	99.945,9,-
2164 pakken diverse lijwaten bedragen te samen			f 1.364.565,12,-
Diverse koopmanschappen etc.			
36 pakken roggevellen	f	2.081,1,8	
55389 lb. calliatourhout	f	1.730,7,-	
9136 lb. plaatkoper Japans	f	5.492,6,-	
22995 pees arduine vloersteen	f	5.512,-,-	
198 pees arduine drumpels	f	3.019,15,-	
139 pees lakwerken diverse	f	6.298,19,-	
6 pees armosijnen dubbelde Bengaals	f	139,4,8	
1800 pees nooten geconfijte	f	373,19,8	
86 lb. moernagelen geconfijte	f	96,17,-	
1929 lb. spijkers zonder koppen	f	231,18,8	
50 lb. aan een pees proefgewicht	f	34,-,-	
1 kist salpeeter tot monster	f	17,18,-	
934 pees goenij lange	f	-----,-,-	
3899 ,, goenij zakken	f	-----,-,-	
57 $\frac{43}{50}$ lasten tarwe	f	12.788,12,-	
68081 $\frac{1}{8}$ specerijen bedurvene	f	-----,-,-	
Diverse onbequaame goederen	<u>f</u>	146,18,-	
		f	37963,16,-
921600 pees kopere duiten	f		11.572,16,-
In aanrekening	f		60.302,2,4
Ten goede bringing	<u>f</u>	62.037,16,8	
Sommarium			
den 24 maart per een factuur van aanrekening	f	6.156,7,8	
„ 12 mey per Welgelegen van Nagapatnam	f	361.784,16,-	
„ 31 juli per een factuur van aanrekening	f	7.597,16,-	
„ 10 november per een factuur van aanrekening	f	15.912,14,8	
„ 10 dito per 't Huis te Bijweg van			
Nagapatnam	f	260.265,14,8	
Jaggernaykpoeram	f	232.127,10,-	
Sadraspatnam	f	60.780,1,8	
Palliacatta	f	53.858,5,-	
Een aparte factuur van			
Sadraspatnam	f	21.686,8,8	
Palliacatta	f	48.117,10,-	
den 14 dito per Nieuw Nieuwerkerk			

van Nagapatnam
 ,, 14 dito per een factuur van aanrekening.

f 375.481,18,8

f 30.635,4,8

Somma f 1.474.404,6,8

Fol. 998v-1000v.

[fol. 1001] Men hoopt dat het schip dat de opdracht kreeg om na vertrek uit Bengalen eind december of begin januari via Coromandel te gaan om vandaar de textiel die in voorraad is, mee te nemen, een rijke lading naar Batavia meebrengt, die dan met de eerste retourvloot naar Nederland kan worden gezonden. Dit is veel veiliger dan vervoer met de tweede retourvloot, zoals met de textiel in de Huis te Bijweg en Nieuw Nieuwerkerk, die pas op 10 en 14 november te Batavia zijn aangekomen, moest gebeuren. Zoals in de brief van 6 november 1766 al werd geschreven, is er alles aan gedaan om er voor te zorgen dat deze schepen Batavia eerder zouden bereiken. [fol. 1002] Nu volgt wat er in de vergaderingen over Coromandel op 28 en 30 januari, 3, 4, 6, 7 en 10 februari 1766 werd besloten. De eerste vier dagen werd onder de geheime zaken de vlucht van gouverneur Christiaan van Teylingen behandeld op grond van zijn brieven van 18 februari en 13 maart 1765, zijn brief van hem en de raad van 18 februari, de geheime brief van gouverneur Pieter Haksteen van 17 augustus en tenslotte die van hem en de raad van 19 augustus 1765. Het ging daarbij vooral over het rapport van Haksteen over het gedrag van Van Teylingen en de gehele toestand in Coromandel. De besluiten zijn te vinden in de resoluties van de genoemde vergaderingen. Bovendien wordt verwezen naar de geheime en aparte brieven van 14 maart [fol. 1003] en 8 april 1766 aan Haksteen. Op bevel van Van Teylingen was uit het huis van de inlander Pauw Idde Nayak een grote som geld geroofd, waarop het hof van Thanjavur het excessieve bedrag van pagode 479.621½ had opgeëist. Maar dit werd geregeld doordat Van Teylingen voor zijn vertrek uit Madras volgens de geruchten pagode 36.000, of rsd 72.000, had betaald, maar volgens latere berichten zelfs de veel grotere som van pagode 60.000, of rsd 120.000. Wat de gewone zaken betreft is naar aanleiding van de brieven van het bestuur van 13 maart, 9 en 19 augustus 1766 [fol. 1004] bevolen om de schepen die uit Nederland op weg zijn naar Bengalen en Coromandel aandoen, niet later dan eind juni te laten vertrekken. Ze kunnen dan zonder gevaar vertrekken zonder dat ze kaap Palmeiros te vroeg bereiken. Maar het is om die reden goedgekeurd dat volgens de brief van 9 augustus de Welgelegen tot 16 juli te Coromandel werd vastgehouden. Er is ook mee akkoord gegaan dat aan de Kattendijke, die naar Bengalen op weg was, 72 vaatjes buskruit, of 3600 lb, zijn meegegeven. [fol. 1005] Deze vervangen het buskruit dat onderweg door lekkage nat was geworden. Dat moet nader onderzocht worden en als het niet meer bruikbaar te maken is, dient het onder toezicht van gerechtelijke commissarissen weggegooid te worden, of gebruikt te worden voor het zwart maken van wallen en overige gebouwen. Het bestuur zijn de besluiten van de Hoge Regering van 8 oktober 1765 en 30 januari 1766 toegestuurd betreffende het verbod aan en de straffen voor de scheepsofficieren en de loodsen om vreemde Europese havens in de Westerkwartieren aan te doen. Ze moeten onverwijld uitgevoerd worden en de betrokkenen dient men in te lichten. In zijn brief van 13 maart 1765 zette het vorige bestuur de verwachte nadelen van een stipte naleving van de voorschriften voor de verwerving van textiel breed uiteen. [fol. 1006] Daarop is besloten er aan vast te houden dat voor Indië slechts bestelde textiel uit de voorgeschreven kantoren naar Batavia gezonden mag worden. Wat betreft het besluit van het bestuur in zijn latere brief van 17 augustus 1765 om slechts textiel van een ander kantoor dan de bestelling voorschrijft te accepteren, indien de kwaliteit, de maten en de prijs dezelfde zijn, is enige inschikkelijkheid getoond. Om voorwendsels voor het niet uitvoeren van de bestelling te voorkomen is dat goedgekeurd, als er maar niets aan ontbreekt. Zo ja, dan komt dat voor rekening en verantwoording van het bestuur. [fol. 1007] Het wordt afgekeurd dat volgens zijn brief van 13 april 1765 het vorige bestuur de belasting met f 41.683 voor het verlies dat op 166 pakken textiel die te Batavia verkocht waren, zonder zelfs een besluit daarover te nemen, op de rekening van de kooplieden had gesteld. Dit is

absurd en willekeurig en daarom is het volkomen terecht dat gouverneur Pieter Haksteen direct na zijn aankomst op 22 mei 1765 dit heeft gerecificeerd, het bedrag van de rekeningen van de kooplieden liet afboeken en het geheel door de daarna gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen en de leden van de raad die erbij betrokken waren, in de kas heeft laten storten. De handelwijze van het vorige bestuur is eens te meer een blijk van [fol. 1008] zijn ongehoorzaamheid. Deze zou op gevoelige wijze zijn afgestraft, ware het niet dat het voornamelijk toegeschreven moet worden aan het ongehoorde gedrag van de gouverneur Van Teylingen, die zoiets zonder enig wettig besluit uitvoerde. Daarom is er ook enigszins ingegaan op het herhaalde argument van de leden van die raad dat het aannemen van zulke textiel geheel buiten hun kennis was geschied en er is ook aandacht besteed aan hun dringend verzoek om de kooplieden tegemoet te komen in hun tekorten. Er is besloten hen maar 25 % boven het verlies dat te Batavia op deze textiel werd gemaakt, in rekening te brengen in plaats van de eerder vastgestelde 38 $\frac{3}{4}$ %. [fol. 1009] Bovendien is op hun verzoek bepaald dat ze niet gelijkelijk zullen worden belast, maar de toenmalige gouverneur en secunde voor twee derde, de eerste daarvan twee derde en de tweede één derde, terwijl de overige één derde ten laste komt van de leden van de raad die met het aannemen van deze textiel hebben ingestemd. Het verzoek van de kooplieden te Nagapattinam in de brief van het vorige bestuur van 19 december 1764, en wederom in die van 19 augustus 1765, om ontslagen te worden van vergoeding van een tekort aan kalen in enige textiel is evenwel afgewezen. Ze waren al een jaar eerder gewaarschuwd dat invoer van zulke doeken te Batavia niet zou worden geduld. [fol. 1010] Ook is er bevreemding over geuit dat het bestuur op 10 juli 1765 enige Nagapattinamse kooplieden heeft ontslagen van f 5283 dat reeds op hun rekening was ingeboekt, wegens een mindere waarde van 60 % op 480 ruwe rode cambayen, die reeds in 1759 op de Eendracht te Batavia waren ontvangen en verkocht. Bovendien bleek de textiel die daarna op de Sloterdijk en Kievitsheuvel werd aangevoerd, bij nameting minder kalen en mindere lengte en breedte te hebben dan werd opgegeven. De raad ontsloeg deze kooplieden ook daarvan en belaste de toenmalige gouverneur en raadsleden daarmee. Deze, en de opperhoofden te Sadras en Pulicat, die ook hadden moeten delen in de totale belasting met f 12.060, vroegen om inwilliging van hun verzoek van deze vergoeding ontslagen te worden. [fol. 1011] Zij voerden aan dat ze per ongeluk hierbij waren betrokken en dat deze textiel niet deugdelijk was geweest wat de leveranciers aangerekend moet worden. De gouverneur en raad en genoemde opperhoofden stonden er geheel buiten. Daar de Hoge Regering uit deze zaak niet wijs kon worden, besloot ze deze argumenten af te wijzen. Bovendien hadden de opperhoofden geen slechte textiel behoren aan te nemen. Men ging akkoord met de opschorting van de vergoeding van 50 % meer op een stuk extra fijn guinees dat in 1764 met de Giessenburg te Batavia was ontvangen. Ook de afpakkers van dat fardeel zijn ontslagen van een boete van rsd 25. [fol. 1012] Het is goedgekeurd dat ze dat stuk guinees hadden teruggegeven aan de leveranciers om met 50 % vergoed te worden, samen met de verminderde waarde van 50 stuks rood zeildoek die geen lengte van 1 $\frac{1}{2}$ el had. Maar het verzoek van de hersorteerders om ontslagen te worden van een boete van een maand gagie voor een pak diverse sarassen no 13 die te Batavia van slechte kwaliteit bleek te zijn, is afgewezen. Het besluit van het bestuur van 22 mei 1765 om de oude gewoonte te herstellen om gecommitteerden schrijvers op de bleken en in de pakhuizen de witte, zowel als de blauw geschilderde textiel te laten controleren, is goedgekeurd. Ze moeten controleren of er geen gaatjes of stopplekken in zitten, ze nameten en ze daarna merken met hun naamletters. Daarover dienen ze te rapporteren bij de secunde en ze zullen gestraft worden bij nalatigheid. [fol. 1013] Ook het bevel om de factuurhouder de textiel op lengte en breedte te laten controleren, zodat klachten achterwege blijven, is bevestigd.)

Bij der ministers brief van den 19 augustus 1765 ons ook te vooreengekomen zijnde dat zij, zo uit hoofde van de klagten ter te Nagapattinam remoreerende kooplieden en knevelarijen onder het voorige bestier en hare daarnevens gedaane tekenninggeving dat door haar in gereedheid gebragte lijwaten niet dan na maate van de haar afgedwongene

penningen vervaardigt waaren, en 't haar ondoenlijk was geweest deselve na de monsters te kunnen leveren, dierhalven beslooten hadden met gemelde kooplieden een contract aan te gaan, volgens hetwelke de lijwaten na derzelver waarde van deugt, lengte en breette zouden werden geaccepteerd, mits de voorscheven kooplieden bij een secretarische acte (gelijk ook geschied was) haar op de kragtigste wijze in solidum en onder renunciatie van alle exceptiën quamen te verbinden omme, wanneer op de toen geaccepteerd werdende doeken voor anno 1765 bij verkoop te dezer hoofdplaats eenig nadeel mogte komen te vallen en de ordinaire avancen niet afwierpen, mitsgaders het deeze regering behagen mogte dies winstderving te requireeren, zij dezelve in dusdanigen geval ter eerster aanmaning zonder de minste reserve zouden opleggen en voldoen.

Fol. 1013r-1014r.

(Wegens de redenen die het bestuur aanvoerde, en voornamelijk omdat er geen stuk zou zijn gezonden als de monsters werkelijk waren gevolgd, is de handelwijze van het bestuur aanvaard. Bovendien zei het bestuur dat de textiel dit jaar niet slechter zou zijn. Maar er is wel opgedragen dat volgens de belofte de volgende contracten zouden worden nagekomen en er conform de monsters geleverd zou worden. [fol. 1015] Het vorige jaar zijn van de kooplieden te Pulicat te Batavia met de Vrouwe Petronella Maria 23 pakken diverse textiel ontvangen, waarop volgens besluit van 5 november 1765 minder dan 50 % winst, of een bedrag van f 8609, is behaald. In een briefje van 5 december 1765 via Ceylon is bevolen om de kooplieden dat te laten vergoeden. Op 14 maart 1766 is nog geschreven dat, als dit anders zou lopen, de opperhoofden te Pulicat daarmee belast zouden worden. Het bestuur besloot om de redenen genoemd in zijn brief van 19 augustus 1765 geheel af te zien van de aanbesteding van supra fijn guinees, die met het merk S:F:I op proef uit Europa was besteld. Zoals in de beantwoording van de bestelling vermeld, [fol. 1016] is een besluit daarover aan Heren XVII overgelaten. Het is aanvaard dat het bestuur de daartoe aangewezen afpakkers heeft ontslagen van vergoeding van 249 pakken textiel die te Pulicat waren verpakt en met de Vrouwe Petronella Maria naar Batavia waren gezonden. De opperhoofden zijn daar verantwoordelijk voor en er is bevolen hun de boete op te leggen. Zij moeten, zoals reeds geschreven in de brief van 18 maart 1765, ook f 1965 voldoen voor beschadigde textiel plus de winstderving van 50 %. Over de verwerving van textiel te Sadras en Porto Nova valt weinig op te merken, maar men is zeer ontevreden dat de opperhoofden te Jagannathpur [fol. 1017] tegen het bevel verzuimden om snel 31½ fardelen gesaayde¹³ textiel te zenden en 40 pakken van zulke soort, die eveneens uit Motupalli waren gekomen voor het afwassen en nameting. De opperhoofden zijn aangespoord om deze textiel in tegenstelling tot deze keer tijdig gereed te maken en te verzenden. Men las helaas in genoemde brief van het bestuur van 19 augustus 1765 dat ondanks de voorzorgen van de opperhoofden te Pulicat namens prins Visia Ramarasu 20 cowries, of ladingen per draagjuk, dan wel 5 pakken 9 kaals guinees, dat langs de gewone weg naar Jagannathpur werd vervoerd, aangehouden was. Daar de nodige maatregelen zijn getroffen, wacht men de uitslag af. Wat Bimlipatam betreft is het hernieuwde verzoek van het bestuur daar om ontslagen te worden [fol. 1018] van vergoeding van een tekort aan lengte en breedte van textiel, die door de kamers van Hoorn en Enkhuizen was geconstateerd, afgewezen. Dat is reeds in de brief van 14 juni 1764 duidelijk gezegd. Het bestuur is bevolen deze vergoeding snel te effectueren. Ook is het uit het antwoord op de brief van 18 maart 1765 niet duidelijk wat er van het debet van de overleden koopman Sicca Dari Gebdy werd geïnd. Er werd slechts bericht dat zijn huisje en wat goederen maar f 101 hadden opgebracht, zonder enige aanwijzing of zijn schuld nog zou worden afgelost. Men vroeg om opheldering en informatie hoe deze schuld was ontstaan. [fol. 1019] Volgens besluit van 22 juni 1765 heeft het bestuur de uitvoering opgeschort van het besluit van de Hoge Regering van 26 maart 1765 tot vergoeding van een rendement minder dan 50 % op

13 Geverfde, gekleurde textiel

een partij textiel die in 1764 met de Giessenburg werd aangevoerd en voor f 5310 werd verkocht. De toegezonden extract resolutie en de rendementen zouden niet overeenkomen. Het rapport van de opperkooplieden van het kasteel hierover dat in de marge van de brief van het bestuur van 19 augustus 1765 werd opgenomen, toont met de bijlage aan dat het aantal van die stukken textiel wel juist was, maar dat het verschil in de aanduiding van de soort van die textiel lag. Tevens is bevolen om de vergoeding conform de toegezonden factuur van 2 mei 1765 uit te voeren. [fol. 1020] De besluiten aangaande de berichten over diverse partijen textiel die met de Vrouwe Petronella Maria en Rotterdam te Batavia zijn aangevoerd en in de vergaderingen van de Hoge Regering van 26 november 1764 en 11 februari 1765 werden behandeld, zijn het bestuur toegestuurd om er goed nota van te nemen en ze stipt uit te voeren. Uit de brief van 19 augustus 1765 is tot grote verrassing gebleken dat bij de aankomst van gouverneur Pieter Haksteen de kooplieden te Nagapattinam voor pagode 37.500,-, of f 180.000,-, achterstallig waren in de levering van textiel. Er is opgedragen dit zo snel mogelijk weg te werken. Gelukkig bleek uit de brief van 18 december 1765 [fol. 1021] dat dit tekort reeds met pagode 12.336 was verminderd. De achterstallen van de kooplieden te Pulicat zijn niet vereffend, maar ze hebben daar wel obligaties voor gegeven. De zeer hoge schuld in 1763 van f 119.366 is in 1764 met f 23.902 verminderd tot f 95.464. Men hoopt dat deze gedeeltelijk werd vereffend. Zulke sommen, waarop geen rente wordt betaald, zijn zeer nadelig en daarom werd het bestuur bevolen om, als er nog niets op was afgelost, het kapitaal en vervolgens de rente [fol. 1022] op de manier van het land in te palmen, en voortaan na de leveringen met de nog uitstaande vorderingen hetzelfde te doen. De kooplieden zullen zo wel aangespoord worden om ter vermijding van betaling van rente hun schulden te delgen. Gouverneur Haksteen heeft in zijn geheime rapport van 5 januari 1766 over zijn inspectie van de zuidelijke kantoren en zijn brief van 24 februari 1766 bericht dat de kooplieden armoedig waren. Daarom stelde hij voor hun zo min mogelijk voorschotten te geven, maar vreesde wel dat dit niet geheel te realiseren was. Als kooplieden een achterstal van een jaar zouden hebben, [fol. 1023] moeten zij tot voldoening gedwongen worden, want anders laten ze, naar gebleken is, de schulden van jaar tot jaar oplopen. Op 16 mei 1766 werd hierover vergaderd en omdat de schade die de Compagnie lijdt, wanneer er direct na een jaar wordt ingevorderd, veel geringer is dan wanneer men de achterstallen laat oplopen, zijn de voorstellen van gouverneur Haksteen geheel overgenomen. In de geheime brief van 23 mei 1766 is hij gemachtigd ze uit te voeren. [fol. 1024] Men hoopt dat daarmee veel schade voor de Compagnie wordt voorkomen en dat de kooplieden zullen worden aangespoord textiel van goede kwaliteit en van de gewenste lengte en breedte te leveren, opdat ze niet oneervol als Compagnies kooplieden worden ontslagen.)

Wijders ten dage der eerstgemelte besoigne, ofte op den 7 februari dezes jaars, uit der ministers brief van den 19 augustus 1765 gezien zijnde dat de schulden der Sadraspatnamse kooplieden Narnaspa Moddelij en Jarnaspj Chittij onder ultimo augustus 1763 nog groot waren geweest f 12.923,1,8 en die van Goenderbaal Chittij f 1.230,14, -, item van Chaddeappa Chittij f 4.045,9,-, waarvoor de twee laatsten obligatiën gepasseerd en de eerstgemelte nog daarenboven hunne vaste goederen verbonden hadden, met beloften dezelve in 't boekjaar 1764/5 te zullen verevenen, gelijk die van Jaggernaikpoeram en Portonovo mede gedaan hadden. Zo hebben wij de ministers gerecommandeert haar uiterste vlijt daartoe aan te wenden en teffens ons genoeg betuigd over dat de Palliacolse kooplieden een voorraad van lijwaten onder ultimo augustus 1764 aan handen hebben gehad ter montant van f 49.435,7,8, daar hunne schulden te dier tijd maar monterden f 20.765,15,8, met recommandatie nochtans om het verevenen der reekeningen jaarlijks bij de kooplieden der twee laatstgemelte plaatzen die zig daartoe onwillig betoonden, almede in train te brengen.

Aangaande de agterstallen te Bimilipatnam hebben wij goedgekeurt de door de ministers verleende ordre aan de opperhoofden met opzigt van de vandaar na de Engelschen gevlugte en door het ministerie te Madras weder op vrije voeten gestelde kooplieden in

name Moedpoddij Chittij, Jagaia Tammena, Jagoe Naikelde en Halamalde Narsimboeloe, ten eynde met dezelve bij hun arrive te Bimilipatnam hunne schulden nog groot f 25.024, 18, - zooveel doenelijk te vereevenen, of wel, indien ze zig onder de inlandsche regering mogte begeeven hebben, haar te reclameeren. Dog op 's Compagnies territoir zijnde, maar te ligen en tot de betaling te constringeren, 'tgeen wij verhoppen dat van een goed succes zal geweest zijn, schoon het tegendeel veeleer te verwagten schijnd te wezen.

Fol. 1024v-1026r.

(Het bestuur te Coromandel heeft het rapport van de onderkooplieden Dirk Vrijmoet en Jan Daniël Simons van hun inspectiereis naar Bimlipatam op 4 en 5 juli 1765 behandeld. De besluiten die toen zijn genomen om de Compagnie te vrijwaren van schade, zijn te vinden in de resoluties van die dagen. De Hoge Regering heeft deze behandeld en zal afwachten hoe het met de aan de gewezen opperhoofden te Bimlipatam Pieter Abrahamsz Bronsveld en Jan Visser opgelegde vergoedingen en overige maatregelen ten aanzien van de rekeningen van de inlandse kooplieden zal aflopen. [fol. 1027] Men zal moeten afwachten of die vergoedingen voldaan worden voordat een definitief besluit genomen kan worden. Daarom is het bestuur het nodige voorgeschreven en speciaal betreffende de posten in de brief van 19 augustus 1765 en in de besluiten van 4 en 5 juli 1765, die een spoedige afhandeling vereisen. Dit is te vinden in de resolutie van 7 februari 1766 en de brief naar Coromandel van 14 maart. [fol. 1028] Uit het rapport van de gecommiteerden Vrijmoet en Simons, zowel als uit de brief van 19 augustus 1765 blijkt uit de bijgevoegde rekeningen dat sinds het in pacht nemen van Bimlipatam en onderhorige dorpen op 1 januari 1755 tot eind mei 1764, dus in 9 jaar, na aftrek van de inkomsten en alle verdere voordelen een bedrag van f 129.342, of f 13.735,- per jaar is verloren. De overwegingen van het bestuur en de redenen die het in zijn brief 19 augustus 1765 noemt, rechtvaardigen volgens dat bestuur geenszins om die pacht wegens het verlies daarop te beëindigen. Daarom moest wel besloten worden erin toe te stemmen die pacht te continueren. [fol. 1029] Men moet uit twee kwaden kiezen en dan is het beter er de voorkeur aan te geven die schade maar te dragen, dan het gevaar te lopen aan nog grotere ongemakken in de handel en het verwerven van de textiel blootgesteld te worden. Er is wel aangespoord zuinig te zijn en de geschenken aan de vorst niet duurder dan de vorige jaren te laten uitvallen, daartegenover de inkomsten te vergroten. Evenwel is het voorstel van de gecommiteerden in hun rapport om de macht van de Compagnie geducht te maken en de vorst in zijn verzwakte versterkingen aan te vallen om hem te nopen van dwingelandij en het afpersen van geld af te zien, beslist van de hand gewezen. Daartoe is de tijd nog niet rijp en samen met het bestuur [fol. 1030] ziet men de voordelen daarvan niet in. Volgens de brief van 19 augustus 1765 is de verkoop van goederen te Coromandel gering. Het voorstel van het bestuur om de prijs van de koopwaren waarin andere vreemde naties ook handeldrijven, zo nodig wat te verlagen is goedgekeurd. Men moet er wel op letten te handelen zoals een goed koopman verplicht is en de prijzen van specerijen niet verlagen, daar die ook in Nederland, en vooral de kruidnagels, voordelig zijn te verkopen. In het antwoord van het bestuur in de brief van 19 augustus 1765 op de brief uit Batavia van 18 maart 1765 schrijft het tot verwondering van de Hoge Regering dat er geen specerijen van die in 1760, 1761 en 1762 werden aangevoerd, meer in voorraad waren. [fol. 1031] Daarom is het bestuur de originele memorie van hoofdadministrateur Henricus Leembrugge van 30 november 1764 toegestuurd. Daarin zijn de voorraden foelie, kruidnagels en nootmuskaat uit die jaren duidelijk vermeld met de schepen waarmee ze zijn aangevoerd. Het bestuur is erop gewezen dat het zeer onvoorzichtig beweert, dat het volgens het bevel altijd de gewoonte was geweest oudere partijen eerst te verkopen. Want volgens de resolutie van de Hoge Regering van 10 december 1765 is zeker 5 sokkels foelie, die door de kooplieden te Jagannathpur was afgekeurd en vervolgens naar Nagapattinam was gezonden, door twee leden van de Raad van Justitie ten overstaan van de fiscaal onderzocht en onverkoopbaar verklaard. Ze zijn met de Vrouwe Petronella Maria naar Batavia gezonden. [fol. 1032] Daar zijn er afpakkbriefjes en plankjes uit 1745 en 1749 bij gevonden, die het bestuur zijn toegestuurd. Dit

toont aan dat de bewering, dat oudere partijen het eerst worden verkocht onjuist is. In de brief van 18 maart 1765 bleef men bij de resolutie om de schade op specerijen die te lang bleef liggen, te laten vergoeden. Daarbij is nu de 5 sokkel foelie gevoegd. Maar Leembrugge zal de juistheid van zijn opgave in zijn memorie moeten bevestigen, waarna de vergoeding van de 5 sokkels foelie voor een bedrag van f 472 aan Coromandel in rekening zal worden gebracht met de eis duidelijk te maken, wanneer ze daar werd ontvangen. [fol. 1033] De overige goederen die jaren in de pakhuizen te Nagapattinam hadden gelegen, zijn conform het bevel in het voorafgaande jaar in het openbaar verkocht met een verlies en winstderving van f 10.923. Volgens het besluit van het voorafgaande jaar bracht het bestuur dit ten laste van de gewezen hoofdadministrateur David Coenraad Vick en de tweede pakhuismeester Jan Dideric Severin, ieder voor de helft. De tweede pakhuismeesters Anthony Bonck en Louis Filleas zijn hier buiten gelaten, daar ze volgens de resolutie te Nagapattinam van 8 juni 1765 nimmer enig voordeel uit het pakhuis genoten hebben. Op grond van het rekest van de gewezen pakhuismeester Severin, dat door het bestuur wordt ondersteund, is hij van zijn deel in de vergoeding ontslagen. Er is besloten twee derde ten laste te laten komen van de gewezen en gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen als directeur en één derde ten laste van de gewezen secunde en hoofdadministrateur Vick. [fol. 1034] Evenwel zal een vermindering op de winstderving op de goederen uit Nederland worden toegepast van 75 % tot 35 % en die op de Indische van 50 % tot 25 %. Vick verzocht geheel van de vergoeding ontslagen te worden, waarop om de redenen die hij in zijn rekest heeft aangevoerd, tot deze vermindering werd besloten, zonder dat dit als precedent kan gelden. Om aan te tonen dat 12 zakjes monsters van nootmuskaat uit net zoveel kisten, die in 1764 met de Giessenburg waren aangevoerd, en even veel kisten nootmuskaat, die het jaar daarvoor met de Kievitsheuvel voor Pulicat uit Batavia waren gezonden, zoals in 1764 opgegeven voor het grootste gedeelte vermolmd waren, zijn ze naar Batavia terug gezonden. Ze waren zozeer onverkooptbaar [fol. 1035] dat een kist slechts een vierde van de goede soort opleverde. Alle drie de monsters zijn niet alleen in de vergadering van de Hoge Regering bekeken, maar door de administrateurs en gecommitteerden in de westzijdse pakhuizen onderzocht. Hun rapport is in de vergadering van 31 januari 1766 behandeld. Daarin werd verklaard dat de monsters 8 lb netto wogen, waarvan 5 lb goede en 3 lb verpulverde nootmuskaat, dus een verlies van 37½ %. Dit is het bestuur bericht en het is bevolen om deze kisten en de overige die daar nog waren te garbuleren en de verpulverde noten naar Batavia te zenden. Men neemt aan dat ze bij garbulatie minder verlies zullen opleveren, daar de monsters, afgezien van het vervoer naar Batavia, vier maanden in een kistje zaten, maar qua soort goed waren. [fol. 1036] Het bestuur zond ook nog drie monsters van garioffelnagels, die het van de resident te Porto Novo Jacobsz had ontvangen. Deze waren in 1764 uit Kedah daar aangevoerd en na het scheiden van de goede van de slechte aan de kooplieden verkocht, de eerste soort de man van 24 lb voor f 102,16,-, de tweede voor f 38,8,- de man, de derde voor f 19,4,- de man. De resident had slechts ontdekt dat deze kruidnagels uit een rivier, of grote baai, achter Kedah kwamen en door de Buginezen en andere inlanders langs de wal naar Porto Novo werden vervoerd. Het bestuur is opgedragen hierover iedere denklijke informatie te verzamelen en na te gaan of deze schadelijke handel te stoppen is. [fol. 1037] Tevens is van een zakje met kruidnagels, dat het bestuur als proef van de Engelsen te Madras had ingekocht en was toegezonden, in de vergadering geconstateerd dat het dezelfde kwaliteit als die van de Compagnie had.)

En, dewijl de ministers bij hare meermelte missive van den 19 augustus 1765 zeggen dat er een grote quantiteit nagulen ten voorschreven comptoire per het Engelsche schip Middelsex, kapitaïn Fletscher, die zo lange op Onrust om te junireren¹⁴ geleegen hadde, aangebragt waren, zo hebben wij haar gelast ons dierwegens nadere opening te geeven

14 Junireren, deze lezing is onzeker; de meeste vreemde Europese schepen vertrokken in de maanden april tot juli naar India. Hier de maand juni afwachten om te vertrekken?

(schoon het zeer presumtief is dat dien bodem deze specerijen uit de Manilla zal hebben medegebragt) en dierhalven zoveel mogelijk navorsching te doen of de overheden van dat schip die nagulen ook reets voor hunne komst te dezer hoofdplaats ingehad, dan wel alhier opgedaan mogte hebben.

Fol. 1037r-v.

(Het is goedgekeurd dat het bestuur op de klachten van de kooplieden te Pulicat dat de koopwaar van de Compagnie hun opgedrongen wordt, de opperhoofden daar heeft bevolen dat nooit meer toe te staan. [fol. 1038] Zij hadden die klachten maar een uitvlucht genoemd. Het bestuur is er op gewezen dat er bij de handel geen dwang gebruikt mag worden en dat de kooplieden alleen hoeven te kopen, als ze de waren weer kunnen doorverkopen. De verwerving van de textiel moet niet in gevaar komen. Verder is bevolen om de voorlopige bestelling van koopwaar met het laatst vertrekkende schip naar Batavia te sturen en de officiële spoedig daarna via Ceylon te laten volgen, zodat die des te beter kan worden uitgevoerd. Betreffende de contanten is in één van de eerste vergaderingen van het lopende jaar uitsluitend het bevel van het bestuur aan de residenten te Jagannathpur goedgekeurd [fol. 1039] om beter te letten op het toezicht en de verantwoording van de gelden. Ten aanzien van de munt en het munten valt niets op te merken. Uit de brief van 19 augustus 1765 bleek dat gouverneur Pieter Haksteen de pachtcondities van Compagnies domeinen heeft doorgenomen en niets anders ter voorkoming van schade heeft kunnen bedenken dan een vrije en ongeforceerde mijnning. Kort na zijn aankomst is dat op 31 mei 1765 voor de dorpen horende onder Nagapattinam met tamelijk goed succes geschied. Dit bracht weliswaar 105.800 maten neli en aan geld pagode 328,18,- minder op dan de vorige verpachting in 1760. [fol. 1040] De opbrengst was slechts 337.700 man nely en pagode 1224,14,-, maar men is het met gouverneur Pieter Haksteen eens dat een wat mindere opbrengst en snelle betaling voordeliger is dan een geforceerde verpachting tegen hogere prijzen. Dit blijkt uit de schulden van vorige pachters te Nagapattinam en wel in het bijzonder die van de stadspoorten, betel en tabak, alsmede van de monding van de rivier. Met de laatste is het droevig gesteld, want uit de notities over 1761 en 1762, die de gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen aan Haksteen overhandigden, bleek dat er door pachters nog vorderingen op enige Compagnies dienaar en andere ingezetenen geïnd moesten worden, voordat ze hun schulden konden aflossen. Men heeft enige hoop dat de maatregelen van het bestuur om deze schulden terug te ontvangen succes zullen hebben. [fol. 1041] Er valt niets op te merken over de besluiten van het bestuur ten aanzien van de ontvangen goederen. Over de iedere zes maanden ontvangen rapporten over de ondergewichten en maten werden, na ontvangst van het bericht van de visitateur-generaal over de negotieboeken, op 10 februari 1766 besluiten genomen. Onder andere is er een terugboeking geschied en toestemming gegeven om het verlies van f 20.718 op de bij vendutie verkochte 7304 lb, of twee partijen, asa foedita af te schrijven. De opdrachten tot deze verkopeningen werden in de brieven van 25 juni 1762 en 31 mei 1763 gegeven. [fol. 1042] Er is ontevredenheid over getoond dat de hoofdboeken over 1763/64 en het overzicht van de uitgaven nog niet zijn ontvangen, waarbij herinnerd werd aan de eerdere bevelen. Uit de brief van 19 augustus 1765 blijkt dat er nog een aanzienlijke som van f 784.331 openstaat, waaronder f 715.026 aan levensmiddelen geleverd aan de vroegere Franse gouverneur Thomas Arthur de Lally-Tollendal, de gelden die te Pondicherry uit de Schellag in beslaggenomen zijn, alsmede de goederen die door de Franse admiraal Darché uit de Haarlem werden meegenomen. Deze posten moeten vermeld blijven tot er in Europa enige betaling voor wordt gegeven. [fol. 1043] De som van f 69.305 die pachters schuldig zijn voor Compagnies domeinen over 1762/63 en 1763/64, mogen op winst en verlies afgeschreven worden, maar moeten binnen de lijn blijven vermeld. De pachters zijn door de slechte tijden en het verval van de handel zo verarmd dat hun borgstellingen en goederen verkocht hadden moeten worden zonder dat die genoeg hebben opgebracht. Tevens kunnen de restanten van f 6166 van de sloep Hottentot afgeschreven worden en binnen de lijn voortlopen. Dit vaartuig was in 1750, toen men Machilipatnam wegens de Fransen moest verlaten,

in een storm met de gehele lading gezonken. [fol. 1044] De twee metalen bassen die met de sloep Cornelia op dezelfde rede waren verloren gegaan, kunnen worden afgeschreven. Wat de vestingwerken aangaat zijn de uitgaven van pagode 1544, of f 7417, voor het vernieuwen van de punten en het vullen van de walgangen te Bimlipatam aanvaard. Het bestuur voerde daartoe in zijn brief van 19 augustus 1765 aan dat dit werk zonder toestemming was uitgevoerd, maar noodzakelijk was geweest ter bescherming van Compagnies contanten en waardevolle goederen. Zonder deze versterking zouden ze het gevaar gelopen hebben door prins Visia Ramarasu en zijn veldheer buit gemaakt te worden. [fol. 1045] Helaas heeft men in de binnengekomen brieven gelezen dat het kasteel te Nagapattinam, de pakhuizen in de binnenstad, de grote geldkassa, het ammunitiehuis, de wapenkamer, de werf en het stadhuis in zo een slechte staat zijn, dat herstel wel f 6000,- zou kosten, terwijl daaraan al verscheidene jaren aanzienlijke sommen zijn besteed. Bovendien zijn de vestingwerken, kanonnen, affluiten etc. zo slecht dat er veel nodig was om ze te herstellen. Hieruit blijkt de verwaarlozing en het eigenbelang van het vorige bestuur. Om verder verval te voorkomen had men wel toestemming moeten geven [fol. 1046] om de meest nodige reparaties aan de gebouwen en vestingwerken zo zuinig mogelijk uit te voeren, maar wel zo dat ze voor langere tijd voldoende zijn. Daarom is het goedgekeurd dat het bestuur de bouw van een nieuw hospitaal heeft stil gelegd en voor dat doel het huis van de gevluichte gouverneur Christiaan van Teylingen bij openbare verkoping voor pagode 3150,- had gekocht. Men was bezig het als hospitaal in te richten, wat volgens het bestuur niet meer dan pagode 4000,- zou kosten. Tevens zijn de jaarlijkse reparatie aan het redoute te Jagannathpur voor f 96,-, de bouw van een pakhuys voor de wassers [fol. 1047] te Golepalem, mits voor niet meer dan f 1000,-, de terugbetaling aan de residenten te Jagannathpur van f 356 aan te veel opgevoerde onkosten en de vermindering van 12 extraordinaire pions te Porto Novo tot zes goedgekeurd. Het is een goede maatregel dat het bestuur, hoewel er met de nely die nog uit de dorpen van de Compagnie zou komen er een voorraad voor vier jaar zou zijn, op 20 februari 1765 besloot om wegens de lage prijs nog voor 6 à 8000 pagoden in te kopen, om desgewenst ook Ceylon daarmee van te kunnen voorzien. Naar Jaffna is inderdaad 224 last verzonden.)

Onder het artikel van differente zaken hebben wij, als met een zeer goed oogmerk gedaan, aangemerkt dat de ministers, om de gesamentlijke verarmde inwoners van de onder Nagapatnam gehorende dorpen weder aan den landbouw te brengen en tot dat zo noodzakelijk werk te animeeren, besloten hadden dezelve een verstreking te doen van 4000 pardauws, ofte f 8000,-, en zomede aan den visiadoor met name Kali Koela Nayker van 500 gelijke pardauws, ofte f 1000,-, en dat zonder intrest voor den tijd van 3 jaren, om 's jaarlijks daarvan een derde weder te restitueeren, onder zodanige precautiën, als bij haren brief van den 19 augustus in 't breede vermeld staan, met ordre nogtans de nodige attentie te gebruiken dat die gelden op zijn tijd weder inkomen en de Comp^e daarbij geen schade lijde.

Fol. 1047v-1048v.

(In plaats van de 2905 snaphanen die het bestuur naar Ceylon en Batavia had gestuurd, zond Batavia er ter vervanging 995, zodat er nog 1910 ontbraken. Op verzoek van het bestuur zijn er nog 1000 grenadierssnaphanen, die met een dubbel schot waren getest, gestuurd. [fol. 1049] Met de 860 stuks bij het garnizoen en 688 in Compagnies wapenkamer moet dit genoeg zijn. Wel is bevolen ze behoorlijk schoon te houden en tijdig te repareren. Daarom is er geheel mee akkoord gegaan dat het toezicht op de wapenkamer aan de kapitein van de militie Hartwig Bonte is opgedragen, die kennis van zaken heeft. Daarvoor moet altijd een kapitein gebruikt worden onder een gelijke verantwoordelijkheid voor alles wat de wapenkamer aangaat van de baasknecht, die daarbij twee timmerlieden en twee smids per maand meer mag gebruiken, die echter geen particuliere diensten mogen verrichten en er voor moeten zorgen dat de geweren niet van maand op maand ongerepareerd blijven. [fol. 1050] Dat was volgens het bestuur wegens gebrek aan arbeidslieden wel gebeurd. De kosten mogen echter niet zo hoog zijn als voordien. Het is goedgekeurd dat het bestuur drie zware

ankers, die ongebruikt te Machilipatnam lagen, heeft laten ophalen en heeft gevraagd of twee andere, die de Engelsers in 1759 hadden meegenomen, zijn teruggegeven. Het bestuur deelde mee dat er nog geen vermindering in de prijs van het kayirudraad, dat met f 14,8,- het bahar was verhoogd tot f ...¹⁵, doorgevoerd kon worden. Men moet zich daarbij maar neerleggen en, als er veel van kan worden ingekocht, moet wat te Coromandel niet nodig is, naar Batavia gezonden worden. Daar is het wel nodig. [fol. 1051] Het is goedgekeurd dat aan de tolk f 6537 uit Compagnies kas is voorgeschoten voor de vervaardiging van de uit Batavia bestelde uitmonsteringsjassen. Dit bedrag moet verhaald worden op de goederen van de gevangengenomen vroegere dienaar van Christiaan van Teylingen Wienaijom Pillai, die dit geld reeds had ontvangen en het had behouden. Men dient voor deze terugbetaling te zorgen en zending van zulke uitrustingsstukken, die gauw versleten zijn en te duur, achterwege te laten. Ten aanzien van de briefwisseling tussen het bestuur te Hooghly en te Nagapattinam over het verlies van f 7172 dat op de tweede plaats op de verkoop van 88.320 sjako's was gemaakt, is bepaald dat dit ten laste van die plaats op de rekening van het vorige jaar afgeschreven moet worden. [fol. 1052] Het voorstel aan het bestuur op Ceylon betreffende de klachten van de inlandse schippers dat ze voor passen naar Nagapattinam en Trincomale buitensporig veel hadden moeten betalen, is goedgekeurd. De besturen van Coromandel en Ceylon zijn aangespoord om de scheepvaart en handel door vreemdelingen te bevorderen daar het de inkomsten en rechten vermeerdert en illegaal vervoer van verboden goederen kan voorkomen. Dit zal het vervoer van rijst en nely naar Ceylon en het mee terugnemen van areka doen toenemen. De wissels die de Engelse kapiteins Jasoe Jackson en William Cleghorn op gouverneur en raad te Madras hadden getrokken, zijn uit Malakka door het bestuur ontvangen. [fol. 1053] Volgens de brief van 19 augustus 1765 waren ze respectievelijk voor f 3200,- en f 510,- voldaan. Daarover is men tevreden, maar er moet op gelet worden dat een wissel van f 4500,-, die een zekere heer Guillaume des Jardins op de graaf De Maudave had getrokken, wordt voldaan. Sinds Des Jardins uit Coromandel is vertrokken, is deze niet voldaan, ondanks dat de Franse generaal Jean Law baron De Lauriston bij zijn komst daar om betaling was gevraagd. In zijn brief van 19 augustus 1765 schreef het bestuur uitvoerig over de moslim en hindoe machthebbers. De vorsten Visia Ramarasu en Sita Ramarasu hebben de Compagnie op Noord-Coromandel al lang afgeperst en blijven daar de baas spelen. [fol. 1054] De residenten te Bimlipatam werden nu gedwongen om een voorschot van ropia 20.220 te geven in vermindering op de pachtgelden voor een heel jaar. Wil men deze vorsten tevredenstellen dan schijnt dit onvermijdelijk te zijn, hoewel de residenten daartoe alles hebben geprobeerd. Dit valt te vinden in de brief van 19 augustus 1765 en het antwoord daarop uit Batavia van 14 maart 1766. Daarin is toegestaan om in de boekjes van Palicol de 165 metalen kanonnen en 165 stuks ammunitiematerialen t.w.v. f 451 af te schrijven. Deze waren door Sita Ramarasu in 1764 met geweld uit de logie meegenomen, maar de opperhoofden moeten bij iedere gelegenheid krachtig op teruggave blijven aandringen. [fol. 1055] Het optreden van het bestuur tegen het geweld door de Arcaduse nawab Mamoed Ali Chan in het onder hem ressorterende dorp Edeoer is goedgekeurd.)

En wel in 't bijzonder dat zij op het gedane renvoy door gemelte nabab tot den Engelschen gouverneur, onder wiens protectie die natie zig scheen begeeven te hebben, denzelfden daarover niet lastig gevallen hadden, nevens meer andere omstandigheden met opzigt tot het nader geëxteerde over die netelige affaire in 't breede beschreeven bij meermelte brief der ministers van den 19 augustus 1765.

Fol. 1055r-v.

(In het vorige jaar had de Hoge Regering gevraagd waarom het vorige bestuur te Nagapattinam in 1764 de gift aan pachtpenningen van ropia 20.570 en van ropia 750 voor de functie van de subadar van Srikakulam voor rekening van de gewezen residenten te Bimli-

15 De prijs is niet ingevuld.

patam had gelaten. Kort daarop was de veldheer [fol. 1056] van meergenoemde vorst Visia Ramarasu, Ibrahim Beg, op gewelddadige wijze afgewezen. In de brief van 19 augustus 1765 ging het bestuur daar uitgebreid op in. Het liet deze netelige kwesties ter verantwoording van de residenten, daar ze andere middelen tegen deze gift hadden kunnen gebruiken. Ze hadden geheel op eigen gezag gehandeld en daarom was het bestuur te Nagapattinam er niet verantwoordelijk voor. Wat betreft de afwijzing van Ibrahim Beg hadden de residenten best eerst met dit bestuur kunnen overleggen en waren ze weinig voorzichtig opgetreden. [fol. 1057] Het had nadelige gevolgen voor de Compagnie kunnen hebben. Het bestuur had deze kwestie voor rekening van de residenten gelaten om zichzelf in te dekken. Na overweging van dit alles en de verantwoording die de gewezen tweede resident van het kantoor Jan Visser van zijn optreden heeft gegeven, alsmede daar het bestuur in zijn genoemde brief schrijft dat die residenten in het voordeel van de Compagnie hadden gehandeld, is op 10 februari 1766 besloten de bovengenoemde gift van ropia 20.570 en de ropia 750 voor de positie van subadar van Srikakulam te aanvaarden. De residenten zijn daarvan vrijgesproken. [fol. 1058] Er is toegestaan om de daarbij gebruikte ammunitie en de textiel die op de blekerijen weg is geraakt t.w.v. f 114, de onkosten die bij deze gelegenheid zijn gemaakt en de afgifte uit de pakhuizen van f 759 in de boekjes af te schrijven. Wat betreft de vreemde natiën geeft de inhoud van het vierde artikel van de overeenkomst die met de commissaris-generaal van de Fransen Jean Law de Lauriston en raad de Karikal werd gesloten, te denken. De wederzijdse uitlevering van deserteurs vastgelegd in het besluit van 7 maart 1765 te Nagapattinam is strijdig met het eerste artikel. In de veronderstelling dat er bij de vertaling van het Frans naar het Nederlands een fout is gemaakt, [fol. 1059] is om een afschrift van de originele Franse tekst gevraagd, opdat een betere beoordeling mogelijk is. Het verzoek van enige leden van de politieke raad om huishuur is afgewezen, terwijl het ontslaan door gouverneur Pieter Haksteen en het beëindigen van gagie voor enige door het vorige bestuur in dienst genomen Europese en inlandse nog veel te jonge dienaren is goedgekeurd, De laatstgenoemden kunnen nog geen dienst doen. Op voorstel van de gouverneur is de opperstuurman en equipageopzichter Cornelis de Vos bevorderd tot schipper met f 66,- per maand. Ook is goedgekeurd dat de advocaat Palmer, die te Madras als commissaris over de troepen is aangesteld, [fol. 1060] is vervangen door een andere bekwame Engelse rechtsgeleerde. Hij moet het proces tegen de executeurs testamentair van de vroegere secunde te Bimlipatam de koopman Carel Lodewijk Hagemester voeren in de hoop dat de uitslag gunstig zal zijn. Er zijn op 10 februari 1766 besluiten genomen over de aanzienlijke tekorten van f 83.959 in de kleine kas van de kassier te Nagapattinam Hazelkamp en van f 15.411 bij de ontvanger van de domeinen Hoflager. In de aparte en gewone brief van 14 maart 1766 zijn die aan het bestuur te Coromandel medegedeeld. Kopieën zijn met het naschip Nijenborg en samen met de generale missive van 8 april 1766 verzonden. [fol. 1061] Men is ontevreden dat alleen de tweede pakhuismeester verantwoordelijk wordt gehouden voor de pakhuizen. Dit moet aan de eerste, zowel als aan de tweede pakhuismeester ieder voor de helft opgedragen worden, terwijl ze daar ook ieder voor de helft de voordelen van zullen genieten. Zulke willekeurige regelingen mogen niet meer voorkomen. Dit is het voornaamste wat in de gewone, geheime en aparte brieven van 14 maart 1766 aan het bestuur te Nagapattinam werd geschreven. De via Ceylon ontvangen gewone en aparte brieven van 18 december 1765 en 28 januari 1766 [fol. 1062] zijn in de vergaderingen van 28 en 29 april 1766 behandeld en er is in de gewone en geheime brieven van 13 mei op geantwoord. Over de verwerving van textiel is in het antwoord in de marge van het extract uit de brief uit Nederland van 29 september 1764, dat bij de brief van 18 december 1765 werd gevoegd, gelezen dat de bestelling uit Nederland niet zou kunnen worden uitgevoerd, als de prijzen verlaagd zouden moeten worden. Voor de grove textiel zou zelfs 2, 3 of 4 stuivers meer het stuk betaald moeten worden, wilde men voorkomen dat alleen de concurrenten van de winsten in Europa zouden profiteren. Het bestuur vond deze soorten van te groot belang om ze uitsluitend aan de concurrenten over te laten. De Hoge Regering wil zich hierover niet uitlaten. [fol. 1063] Ze laat een besluit

graag over aan de stadhouder en Heren XVII. Het bestuur is er op gewezen dat verbetering van de kwaliteit het beste middel is om de afzet te bevorderen en dat men verwacht dat het daar aandacht aan besteedt. Hoewel het bestuur in zijn beantwoording in de marge sterk aandringt op de opheffing van het verbod op uitvoer van textiel naar Batavia, wil men dit toch handhaven, daar men anders weer in de vroegere ongunstige omstandigheden van handel door de Compagnie en particulieren tegelijk zou vervallen. Dit is in de geheime brief van 14 maart 1766 ook aan gouverneur Pieter Haksteen kenbaar gemaakt. [fol. 1064] Volgens de brief van 18 december 1765 heeft het bestuur op grond van de motieven genoemd in zijn resolutie van 16 november 1765 reeds enige verhoging van de prijzen voor grove textiel goedgekeurd. De Hoge Regering wacht voorlopig af of na ontvangst te Batavia blijkt dat deze prijsverhoging de kwaliteit inderdaad heeft verbeterd. Het is een goede maatregel dat het bestuur om de laksheid en traagheid van de kooplieden te doorbreken een zesde leverancier tot de handel heeft toegelaten. Het is de als goed bekend staande Tirameni Chetty, van wie een borgstelling van pagode 6000 is gevraagd. Het is ook een goede zaak [fol. 1065] dat de kooplieden zich in de contracten verantwoordelijk hebben gesteld voor een tekort aan kalen in de textiel en dat ze desgewenst de mindere waarde aan de Compagnie zullen vergoeden. Men legt zich er bij neer dat bij de aanbesteding van textiel voor 1766 de prijzen niet verminderd hadden kunnen worden, maar is er ontevreden over dat te Sadras de prijzen met 3 pagoden het pak, of $7\frac{1}{2}$ stuiver per stuk guinees van 50 el, verhoogd zijn en op de salempuris en parcallen met $3\frac{7}{10}$ stuiver. Vooral de verhoging van de prijs voor het guinees textiel is te hoog. De prijzen te Porto Novo zijn gelijk gebleven. Het is goedgekeurd dat het uitschot dat daar tot schade van de leveranciers renteloos lag, op hun verzoek aan hen is teruggegeven. [fol. 1066] De leveranciers zouden er bij de aanstaande afrekening voor betalen, maar er zijn wel maatregelen genomen dat dit uitschot niet weer met een toekomstige leverantie vermengd zal worden. Gouverneur Pieter Haksteen liet te Port Novo twee pakken monsters samenstellen van gewoon ruw guinees van de soort in 1730, dat toen per pak van twintig stuks pagode 35 en 16 fanam heeft gekost, maar nu pagode 110 de veertig stuks. Het andere monster bevat gebleekt guinees van de Engelse soort. Na keuring te Batavia zullen de bevindingen aan het bestuur doorgegeven worden. Men moest er zich bij neerleggen dat bij de nieuwe aanbesteding te Jagannathpur en Palicol de prijzen niet verminderd waren. Maar men is het eens met het bestuur dat de bezwaren die de opperhoofden bij de leveranties aanvoeren, [fol. 1067] eerder gezochte voorwendsels zijn om het uitblijven van een prijsverlaging enigszins te rechtvaardigen. Het bestuur heeft groot gelijk dat het argument van de dienaren te Palicol dat de Fransen met zeer veel contanten op de markt waren verschenen, maar een verzinsel is. Het zegt dat het ervan overtuigd is dat er geen belemmeringen voor het verlagen van de prijs zijn. Bij de aanbesteding te Bimlipatam konden de prijzen ook niet verminderd worden, maar het bestuur heeft de opperhoofden opgedragen goed te letten op de juiste lengte en breedte van de textiel. Ook moeten zij de kwaliteit in de gaten houden, omdat die daar, zoals op geheel Coromandel, verminderd is. In de hoop op een goed resultaat heeft men zich hierbij neergelegd. [fol. 1068] Zoals reeds in de generale missive van 8 april 1766 vermeld, bedroeg de verwerving van textiel in Coromandel in 1765 niet meer dan 1621 kisten en pakken, wat 719 minder is dan het voorafgaande jaar. Bij nadere berekening bleek het verschil $784\frac{3}{4}$ pakken te zijn, daar het bestuur volgens het post scriptum bij de brief van 19 december 1764 bij de bestelling voor 1764 de er later bijgekomen 65 pakken uit Pulicat heeft gevoegd. De Hoge Regering heeft het bestuur haar leedwezen over deze vermindering in deze zo belangrijke handel duidelijk laten weten en verder verwezen naar de brief naar Coromandel van 14 maart 1765. In de brief van 13 mei 1766 [fol. 1069] is het besluit van 25 maart opgenomen om aan Coromandel het verlies te Batavia van f 134 op diverse textiel in rekening te brengen, alsmede het verlies op textiel uit Pulicat, dat volgens de sorteerdere vol gaten en stoppen zat en bij inkoop f 11.258 had gekost. Degenen die deze textiel hadden ingekocht, worden met deze bedragen en een opslag van 50 % plus het betaalde voorschot belast.)

Ten aanbelange van de schulden en agterstallen der kooplieden hebben wij eenelijk goedgekeurt dat de ministers de opnieuw zig aangeboden borg voor den zoon van den te Bimilipatnam overleeden 's Compagnies koopman Sicca Wierana, genaamd Moetoe Ananda Poele, in steede van den zig in 't land ophoudende vorige borg Pasoela Bendi Enko, geaccepteerd hadden om in mindering van gemelte Sicca Wierana's schuld 's jaars 3 in plaats van de bevorens bepaalde 4 percento af te leggen. Onder conditie nogtans dat die borg sufficient zij om aan zijne beloften of borgtogt te kunnen voldoen en er behoorlijk gezorgt werde dat dezen jongen koopman geene schulden maakt, dewijl wij van gedagten zijn dat het alles winst zal wezen dat daarvan inkomen mogte.

Fol. 1069r-1070r.

(Het verlies te Jagannathpur van f 7180 op de daar verkochte 31.234 lb gewone witte benzoë is afgeschreven. Er was daar geen goede markt voor en men neemt aan dat de opperhoofden daar geen voordeliger oplossing wisten te vinden. Op voorstel van het bestuur is er mee ingestemd om, als er weer nootmuskaat wordt ontvangen, er een kleine partij kalk over te storten. Men heeft er wel op gewezen dat deze manier van conservering op verscheidene plaatsen zeer verschillende resultaten heeft opgeleverd. Bij de brief van het bestuur van 18 december 1765 was een lijst van restanten te Nagapattinam per 30 november 1765 gevoegd, getekend door hoofdadministrateur Henricus Leembrugge. [fol. 1071] De Hoge Regering is bijzonder boos dat daar diverse partijen foelie, kruidnagels en nootmuskaat uit 1760 en 1762 op werden vermeld, terwijl het bestuur in zijn brief van 19 augustus 1765 verklaarde dat daar zulke specerijen niet voorradig waren. Er is precies aangegeven welke partijen er met welke schepen in die jaren zijn aangevoerd. In de brief van 13 mei 1766 is bevolen om alle schade door het lange liggen, indrogen of bederven van deze specerijen, zelfs inclusief de kruidnagels, inderdaad te laten vergoeden. Bij het wederom doornemen van genoemde lijst is gebleken dat de voorraden per eind november 1765 aanzienlijk waren. [fol. 1072] Te Nagapattinam waren ze 7392 lb foelie, 87.768 lb kruidnagels en 58.798 lb nootmuskaat of rompen, en te Pulicat, Sadras, Jagannathpur en Bimlipatam per eind augustus 1765 11.148 lb foelie, 75.699 lb kruidnagels en 41.800 lb nootmuskaat. Dit is exclusief de 21.050 lb nootmuskaat en 23.020 lb kruidnagels die reeds met 't Huis te Bijweg waren verzonden. Er is besloten dit jaar geen specerijen meer naar Coromandel te zenden en het bestuur te bevelen wat voorzichtiger met het bestellen daarvan te zijn. Er mag slechts zoveel gevraagd worden dat er genoeg in voorraad is voor een afzet gedurende twee jaar. Het bestuur rapporteerde het verlies op oud Perzisch koperwerk dat bij publieke verkoping was geveild en dat bij verkoop f 1521 waard was. [fol. 1073] Het is onder zekere restrictie juist dat het bestuur dit verlies liet vergoeden door de weduwe Crusius, als dochter en erfgenaam van de overleden pakhuismeester Bank. Ook is het goedgekeurd dat het bestuur de opperhoofden te Bimlipatnam toestemming heeft gegeven om een restant van $60.061\frac{5}{16}$ lb koperwerken aldaar te verkopen voor f 80,- de 100 pond. Het is beter zulke waren voor iets minder te verkopen dan ze jaren lang zonder opbrengst in de pakhuizen te laten liggen. Helaas bleek uit het generale rendement, gevoegd bij de brief van 18 december 1765, dat de inkomsten uit de in 1764/65 verkochte koopwaren f 518.298 hebben bedragen, wat f 53.635 minder dan in het voorafgaande jaar is. Dat moet, in de hoop op verbetering en dat het bestuur daar alles aan zal doen, maar voor lief genomen worden. [fol. 1074] Uit genoemde brief blijkt helaas ook dat de veiling van Compagnies pachten en inkomsten te Nagapattinam voor 1765/66 eind augustus 1765 maar pagode 8305, of f 39.868,-, heeft opgebracht, wat f 436,- minder is dan in het voorafgaande jaar. Van tevoren had het bestuur in de vergadering van 26 augustus 1765 enige verminderingen in de voorwaarden voor de pacht van de granen aangebracht. Men neemt aan dat die verminderingen noodzakelijk zijn geweest. Het is een goed besluit dat het bestuur de fiscaal heeft bevolen de vorige pachters, die samen een schuld van f 93.247 hebben, voor de Raad van Justitie te dagvaarden. Ze kunnen hun belangen daar verdedigen en nadat deze raad verslag heeft uitgebracht, kan het bestuur de nodige maatregelen nemen. Men wacht de uitslag daarvan af. [fol. 1075] Men is akkoord gegaan met het ontslag van de

pachter Kanda Swami van het eiland Erikan en daarbij behorende gebieden en de herverpachting voor pagode 820, alsmede met de afslag van de helft van de pacht, of pagode 242 $\frac{1}{2}$, van het dorp Edeoer. Hetzelfde betreft de afschaffing van de betel- en tabakpacht te Pulicat door gouverneur Pieter Haksteen bij zijn bezoek aan de zuidelijke kantoren. De gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen had die onrechtmatig ingevoerd en ze bracht pagode 200 op. Ook wordt gehoopt dat de domeinen te Palicol, die per eind augustus 1765 maar f 2252, of f 230 minder dan het voorafgaande jaar hadden opgebracht, meer gaan opbrengen. Er is één vaartuig meer aanwezig dan de zes die in de memorie van bezuiniging zijn voorgeschreven. Daarom is bevolen dat, als dit schip gemist kan worden, het naar Ceylon te zenden. [fol. 1076] Wegens het gebrek aan granen onder de inwoners besloot het bestuur om uit de voorraad voor vier jaar 100.000 mediten nely van de oudste soort, die al drie jaar opgeslagen ligt, aan de bevolking te geven, mits er dit voorjaar een gelijke hoeveelheid goede nely wordt aangeschaft. Dit is goedgekeurd. Over de voorraad buskruit per eind augustus 1765 van 161.397 lb valt niets op te merken. Dat geldt ook de geschenken over het boekjaar 1764/65 van bij inkoop f 9961 en bij verkoop f 13.503, wat bij inkoop f 12.703 en bij verkoop f 14.557 minder is dan in het vorige boekjaar. Aan timmerwerk en reparatie is f 14.143 uitgegeven, [fol. 1077] wat in vergelijk met het vorige jaar een vermindering van f 25.054 is. Maar dat kan wel eens slechter worden, daar het bestuur al eerder op de gebreken in de vestingwerken en gebouwen te Nagapattinam heeft gewezen en er bovendien in zijn brief van 18 december 1765 melding van maakt dat de gebouwen te Pulicat in zo'n slechte staat zijn dat reparatie wel f 20.000 zou kosten. Men verzoekt de Hoge Regering hierover een besluit te nemen. Deze heeft geen inzicht in de noodzakelijkheid ervan, maar als herstel absoluut nodig is dan moet ze zo zuinig mogelijk geschieden. [fol. 1078] Maar er mag slechts gewerkt worden aan wat onmogelijk nagelaten kan worden. Daar gouverneur Pieter Haksteen Pulicat heeft bezocht, kan hij dat het beste beoordelen. De uitvoering is geheel aan hem overgelaten, alsmede het herstel van de rivier in het dorp Nidamangalam die op gevaarlijke wijze grond wegspoelt. De hoofdboeken van Coromandel over 1763/64, die nu eindelijk met de brief van 18 december 1765 zijn ontvangen, laten in vergelijk met het vorige jaar een verslechtering van f 46.934 zien, wat is veroorzaakt door f 40.004 minder inkomsten op de verkoop van koopwaren, f 3365 minder inkomsten en f 3564 aan meerdere uitgaven. De winsten bedroegen niet meer dan f 605.670 en de inkomsten niet meer dan f 95.450, terwijl de lasten tot f 558.353 zijn opgelopen. [fol. 1079] Na aftrek van de uitgaven van de inkomsten blijft er een positief saldo van slechts f 142.767 over. Men had dat liever anders gehad, maar men moet maar geduld oefenen en hopen dat met het ophouden van de onlusten de handel weer gaat bloeien als weleer. Het is plezierig dat met de brief van 28 januari 1766 de negotieboeken over 1764/65 zijn ontvangen. De negotieboekhouder Louis Filletas is voor zijn ijver geprezen, maar degenen die de hoofdboeken moeten bijhouden zijn gewaarschuwd dat ook die op tijd klaar moeten zijn met het risico dat bij nalatigheid de Hoge Regering ontevreden zal zijn. [fol. 1080] In het rapport van de visitateur-generaal over de boeken van 1762/63 is in de vergadering van 15 april 1766 een fout ten nadelen van de Compagnie aan het licht gekomen.)

Dat in 't Nagapatnamse muntjournaal op pagina 2 afgeschreeven zijn 4.734 pees goude Nederlandsche ducaten, welke in 't grootboek op fol. 3 zonder gewigt, of quantiteit op reekening van goud gemunt, waren ingenomen met f 31.244, 8, -. Daar ze egter weder ten zelven dage ten lasten der reekening van pagoden goude gemunte met hun gewigt van 67 marq 5 onc en $\frac{1}{2}$ engels afgeschreeven zijn, waardoor het restant van ongemunt goud onder ultimo augustus 1763 zig zoveel klijnder vertoond hadde, als 't wezentlijk geweest is.

Fol. 1080r-v.

(Dit is vrij verdacht en daarom zijn ter vrijwaring van de Compagnie in de vergadering van 15 april 1766 de nodige maatregelen genomen. Er wordt naar de resoluties van die dag verwezen. [fol. 1081] Aan de besluiten over enige huishoudelijke zaken wordt voorbij-

gegaan. Ze zijn te vinden in de resoluties van 13 mei 1766 en in de brief van die datum naar Coromandel. Over de moslim- en hindoeregeringen meldt men dat het een goede zaak is dat het bestuur volgens de resoluties van 30 oktober 1765 op verschillende klachten van de faujdar en havildar te Pulicat Rasun Ali Chan de nawab Mamoed Ali Chan, samen met enige geschenken t.w.v. bij inkoop f 1772 en bij verkoop van f 2446, de ongefundeerdheid daarvan onder ogen heeft gebracht. Men hoopt dat alle problemen daarmee zijn opgelost, zeker daar die ruziezoekende havildar kort daarop is overleden. Wat de dienaren betreft heeft men met ergernis geconstateerd [fol. 1082] dat er van het tekort in de administratie van de vroegere kassier Hazelkamp van f 83.959 slechts ruim f 14.000,- is terugbetaald en op dat van de ontvanger Hoflager van f 15.411 slechts ruim f 6300,-. Er is weinig hoop dat er van hun schulden nog veel zal binnenkomen. Dat betreft vooral Hazelkamp, omdat de gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen in een extract uit een kopie van een brief expliciet ontkent dat hij Hazelkamp iets schuldig zou zijn. Het is daarom juist dat het bestuur deze zaak en deze onbetrouwbare lieden aan de fiscaal heeft overgedragen. Maar het is betreurenswaardig dat de Compagnie door hen een vrij aanzienlijk verlies zal moeten lijden. De onderkoopman en secunde te Sadras mr. Sebastiaan Boerse heeft zich niet alleen zonder verlof, maar tegen het verbod van gouverneur Pieter Haksteen [fol. 1083] naar Madras begeven. Het bestuur heeft hem daarvoor terecht gestraft met ontzetting uit zijn ambt voor een jaar en opschorting van gagie. Daar dit misbruik op Coromandel vrij veel voorkomt is deze straf goedgekeurd, alsmede dat de onderkoopman Jan Daniël Simons in de plaats van Boerse te Sadras is benoemd. Te Bimlipatam is de daar als boekhouder aangestelde Jan Visser als tweede resident bevestigd, gedeeltelijk wegens zijn deskundigheid en gedeeltelijk daar hij zijn tekort in de kas van f 11.645 behoorlijk heeft voldaan. Maar het verzoek van het bestuur en van de eerste resident Pieter Abrahamsz. Bronsveld om met hem enige clementie te hebben daar hij zijn tekort van f 82.576 wegens armoede onmogelijk kon betalen [fol. 1084] en hij zich met dat geld niet verrijkt had, is afgewezen. De voorlopige aanstellingen van onderkoopman Pieter Baars tot opperhoofd te Jagannathpur in plaats van de ontslagen Frederik Lovenaar en van boekhouder Eduard Sutton tot resident te Cuddalur zijn bevestigd. Personalialia. De gewone luitenant van de artillerie Christoffel Storm is overleden. [fol. 1085] In de brief van 28 januari 1766 wordt de regeling van de kwestie van Pauw Idde Nayak en de afzetting van het opperhoofd te Jagannathpur Frederik Jan Lovenaar behandeld. De besluiten hierover zijn te vinden in de resoluties van 29 april en de uitgaande brief van 13 mei 1766. Via Ceylon werd uit Coromandel nog een gewone brief van 28 februari 1766 ontvangen en een aparte brief van gouverneur Pieter Haksteen van 24 februari, vergezeld van zijn rapport van 5 januari over zijn verrichtingen op de zuiderkantoren. Met de Welgelegen, die uit Bengalen komende Coromandel aandeed, [fol. 1086] is nog een brief van 17 maart 1766 ontvangen. Op 16 mei werd er over al deze berichten vergaderd. In zijn brief van 24 februari geeft Haksteen aan welke maatregelen hij heeft genomen om het onrustige gedrag van de Parrua's het hoofd te bieden. Deze zijn goedgekeurd. De oproerige weggevluchte Parrua's zijn weer naar hun huizen teruggekeerd. In dezelfde brief rapporteert Haksteen over de onkosten die in 1763/64 voor de bouwwerken zijn gemaakt. Ze bedroegen f 38.898, of voor Nagapattinam alleen f 31.089. Deze zijn voor de helft meer in rekening gebracht en dus van de Compagnie gestolen. [fol. 1087] Het bestuur is bevolen om dit van allen die er iets mee te maken hebben, terug te vorderen, inclusief van de hoofdadministrateur. Deze moet immers alle specificaties en boekingen voor gezien tekenen en is er verantwoordelijk voor. Daarvan moet pagode 3112, of f 14.937, die de gevluchte gouverneur Christiaan van Teylingen door de kassier Crusius boven de werkelijke kosten liet inboeken en hem geschonken zou hebben, uitgezonderd worden, omdat Van Teylingen die voor zichzelf hield. Mocht deze vordering niet verhaalbaar zijn op de bezittingen die Van Teylingen heeft achtergelaten, dan moeten zekere originele rekeningen, die gouverneur Haksteen in zijn brief van 24 februari 1766 noemt, en authentieke kopieën met twee verschillende schepen via Ceylon naar Nederland gezonden worden. [fol. 1088] Met instemming van de stadhouder en Heren XVII moeten

deze vorderingen op Van Teylingen daar geïnd worden. Op de vraag van gouverneur Haksteen over de verkeerde opvatting van het bestuur op Ceylon welke textiel aan de scheepsofficieren wordt toegestaan, zijn hem de nodige instructies gegeven. Haksteens voorstel om degenen die met toestemming van Coromandel via Batavia repatriëren, zoveel kisten met textiel van deze kust te laten meenemen als hun in het reglement van bagage wordt toegestaan, is aanvaard. Deze kisten moeten wel op Coromandel met Compagnies cachet zijn verzegeld en te Batavia in Compagnies pakhuizen worden opgeslagen. Boven de 20 % die in Nederland daarop wordt geheven, dient er 30 % vracht voor betaald te worden. [fol. 1089] Deze personen moeten ook daadwerkelijk repatriëren en men dient streng de hand te houden aan het besluit hieromtrent van 16 mei 1766. Daar er veel voor de equipagegoederen wordt betaald, wat de onkosten opdrijft, is bevolen jaarlijks een lijst van de inkoop met vermelding van de prijzen en de leveranciers op te maken. Van de op non-actief gestelde onderkoopman en secunde te Sadras mr. Sebastiaan Boerse wordt een tekort in de kleine kas van pagode 1579 gevorderd, buiten nog een andere schuld aan de Compagnie van pagode 551, samen pagode 2130, of ruim f 10.000. Mocht Boerse deze schulden nog niet hebben afgelost, [fol. 1090] dan moet deze zaak aan de fiscaal overgedragen worden. Het schijnt dat het op Coromandel de gewoonte is zeer slordig met Compagnies geld om te springen zonder enige vrees voor straf. Daarom moet er een voorbeeld gesteld worden. De onderkoopman en adigar muntmeester Cornelis Pieters is op uitdrukkelijk verzoek van gouverneur Haksteen wegens langdurige dienst bevorderd tot koopman. Dit moet niet als precedent gelden en hij moet wel onschuldig zijn aan de te Batavia opgemerkte foutieve behandeling van 67 mark en $\frac{1}{2}$ Engels goud. Dat moet een vergissing zijn en geen opzet. Uit de brief van 11 oktober 1766 [fol. 1091] is dat gebleken. Het was een fout in het muntjournaal, de genoemde hoeveelheid goud was aanwezig en de Compagnie leed geen schade. Gouverneur Haksteen bracht in zijn brief van 24 februari 1766 het verzoek van de weduwe Crusius over om ontslagen te worden van een zekere schuld aan de gewezen kassier Hazelkamp van pagode 7368,-. Er is in aanmerking genomen dat zij als dochter en enige erfgenaam van haar vader koopman Bank samen met haar overleden man een groot deel van deze schuld reeds had afgelost, maar dat daar slechts een secretariële akte van was, zonder enige hypotheek of vaste goederen, zodat er geen akte bij een rechtbank over was gepasseerd. [fol. 1092] Tevens is de boedel van Crusius op slechts pagode 3481 getaxeerd. Bij meerderheid van stemmen is het verzoek afgewezen en er is bevolen dat de vorderingen van de Compagnie op de boedel van Crusius preferent op die van particulieren moesten worden uitgeoefend. Er mag niets worden afgegeven voordat de Compagnie schadeloos is gesteld. Wijlen de raad extraordinair Louis Taillefert heeft als algemeen gemachtigde van de gerepatrieerde directeur-generaal Librecht Hooreman, aan wie de weduwe Crusius nog pagode 1342,- schuldig was, reeds op deze wijze geadviseerd, wat in de resolutie van 16 mei 1766 is vastgelegd. Voor de behandeling van het rapport van gouverneur Haksteen over de zuiderkantoren en de aparte en gewone brieven [fol. 1093] van 28 februari en 17 maart 1766 wordt verwezen naar de resoluties van de vergadering van 16 mei en de afschriften van de gewone en aparte brieven van 23 mei 1766 in het Bataviase uitgaande briefboek. Men vermeldt slechts dat in de geheime brief van die datum aan gouverneur Haksteen bezwaar gemaakt is tegen de verdediging in de brief van 17 maart van het verzoek aan Ceylon om assistentie met duizend Europese en een gelijk getal inlandse troepen. Deze zouden nodig zijn om Compagnies bezittingen te beschermen. [fol. 1094] Als er zulke troepen waren, moest er vermeden worden)

--- dat men met de komst van zoveel troupes daar ter kust soms wel noodsaakt zoude zijn, of werden, van bij een opkomende oorlog deeze of geene parthij te kiezen. Van die Europeesche en inlandsche militie, welke van Ceilon haar mogten werden toegeschikt, geen meer manschappen aan te houden dan die men tot defensie van 't Nagapatnams kasteel en de aangelegenste buitencomptoiren, item bij eenige onverhoopte aanvallen op de Nagapatnamse buitenstad, in welk laatste geval de inwoonders derzelve zig met de onze zullen moeten conjungeeren, absolut nodig mogten hebben. En de ove-

rige Europeesen, item Maleyers en Javanen, 't zij na herwaarts of naar Jaffanapatnam, bij de eerste occasie die zig daartoe maar op doen zal, te verzenden, mitsgaders de sipays aldaar af te danken.

Fol. 1094r-v.

(Het antwoord van de gouverneur-generaal op de brief aan hem van de nawab van Arkadu Mamoed Ali Chan aangaande zijn pretenties op de parelbanken [fol. 1095] is in afschrift te vinden in het geheime uitgaande briefboek onder 23 mei 1766. Eigenlijk zouden de met de 't Huis te Bijweg en Nieuw Nieuwerkerk via Ceylon ontvangen brieven van 15 april, 24 juli, 14 en 15 oktober 1766 behandeld moeten worden. Maar deze zijn zo lang dat zelfs, als daaruit het voornaamste wordt gekozen, de behandeling van de beschrijving van Coromandel te lang zou worden en de herhalingen daarin zouden gaan vervelen. [fol. 1096] Immers, deze brieven en de bijgevoegde resoluties zijn al via Ceylon verzonden. Daarnaast wordt verwezen. Alleen vermeldt men dat met de brief van 24 juli 1766, die met 't Huis te Bijweg werd ontvangen, de hoofdboeken over 1764/65 mee zijn gekomen. Daaruit bleek dat de uitgaven van Coromandel weliswaar met f 83.489 zijn verminderd en slechts f 503.184 hebben bedragen. Maar de inkomsten op de handelswaren bedroegen slechts f 568.768 en de overige inkomsten maar f 49.170. Samen bedragen ze f 112.616 minder dan het voorafgaande jaar. Het negatieve saldo in 1764/65 bedraagt f 29.127.¹⁶ [fol. 1097] Dit is toe te schrijven aan de verslechterende omstandigheden ter plaatse en de voortdurende oorlogen tussen de inlandse vorsten, waarin de Engelsen zich mengen. Zij zijn niet alleen doende zich in hun nieuw verkregen provinciën in het noorden, namelijk Srikakulam, Ragiema Hindrawaran, Eluru en Kondapalli te vestigen, maar breiden hun macht daar uit en maken zich langzamerhand meester van de inkomsten daar. Daartegen verzet zich in Golconda de suba, of onderkoning, vanwege de Mogol Nizam Ali Han. Hem zijn de ogen geopend en hij is met een deel van zijn leger niet ver van Machilipatam doorgedrongen, terwijl het gros van het leger spoedig zal volgen. Zo is het veeleer maar te hopen, doch onwaarschijnlijk dat de ongeregelde heden aan deze kust spoedig ophouden en dat de afzet van goederen, zowel als de inkoop hun vorige bloei zullen hervinden. Men hoopt dat dat zal gebeuren.

CEYLON

[fol. 1098] In de generale missiven van 8 april en 21 oktober en in de brief van 6 november 1766 is beloofd om nadere bijzonderheden te zullen berichten. Voor de gewone en geheime bevelen aangaande Ceylon wordt verwezen naar de daarheen reeds verzonden geheime brieven en naar de resoluties van 10 november 1766 in antwoord op de brief uit Ceylon van 21 juni. [fol. 1099] De laatsten gaan niet alleen over het tweeledige verzoek van de gezanten van de koning die Colombo bezochten, maar ook over de beweegredenen van het bestuur. Men besloot om nadere informatie te vragen om te kunnen beoordelen in hoeverre de verwerving van de kaneel daardoor zou worden bevorderd. In de brief van 13 mei 1766 is aan gouverneur Iman Willem Falck bevolen om geen enkele inbreuk op het verdrag met Kandy toe te staan, maar er zichzelf ook stipt aan te houden. Dit is de beste manier om de vrede te bewaren. [fol. 1100] In Madurai hebben de machtige concurrenten van de Compagnie de overhand onder het voorwendsel dat ze bondgenoten en helpers van de vorst Mahomet Dilly Chan zijn. Volgens de geheime brieven van 13 en 29 april 1766, een kort speciaal bericht uit Tuticorin en de gewone brief van 25 januari 1766 zijn er tekenen die op oorlog wijzen. Naast de opdrachten in de geheime brief van 29 juli 1766 is het bestuur hoofdzakelijk aanbevolen om bij het dreigen van gevaar op de vestigingen en goederen van de Compagnie op de kust van Madurai te letten. Maar er is weinig hoop dat alle onweersbuien zullen overwaaien en de lang gewenste rust zal weerkeren. De vaart op de Maldiven [fol. 1101] wordt volgens de brief van 13 mei jaarlijks minder. De oorzaak is deels de al te lage

---

16 De samenhang tussen deze cijfers is onduidelijk.

prijs van de cauris, deels de toenemende vaart van de Engelsen die deze eilanden voorzien van de producten die de Compagnie placht te leveren. Het bestuur besloot op 22 oktober om de stadhouder en Heren XVII over deze teruggang in de handel in te lichten en voor te stellen om de prijs die Jan Schreuder in zijn memorie noemt, te gaan volgen. Men wacht nadere instructies af. In het laatste boekjaar moest men zich tevreden stellen om van de acht vaartuigen die Colombo en Galle aandeden, 204.017 pond cauries tegen f 3,12,- het cottie van 25 lb te kopen. Wat Compagnies landen en onderdanen betreft is, naast wat er in de geheime brief van 13 mei 1766 werd geschreven [fol. 1102] over de uitnemende goede diensten van de mudaliyars en de daarom aan hen gegeven beloningen, het een goede zaak dat gouverneur Falck vroeg naging welke voordelen die de vorsten van Kandy uit Puttelam en Chilaw trekken, ook door de Compagnie genoten kunnen worden. Zo merken de bewoners dat ze door het oorlogsrecht tot onderdanen van de Compagnie werden. Hoewel het contract dit goede doel van de gouverneur al dichterbij heeft gebracht, bleven de bewoners trouw aan de Compagnie en legden ze daarop de eed af. De soldaat Louis Matthijs verzocht dat een stuk land in zijn bezit van 25 morgen en 348 kwadraat roeden, waarop veel kaneelbomen stonden, [fol. 1103] door de Compagnie zou worden overgenomen in ruil voor een zaailand in het dorp Kosgamma in de Hewagam korale, dat de gevluchte mudaliyar Paulus Alvis onder het recht van ottoe had bezeten, alsmede in ruil voor twee tuinen nabij Hanwella. Het bestuur meende dat Matthijs van dat stuk land weinig voordeel kan hebben en dat het ook niet vergeleken kan worden met de door hem in ruil gevraagde gronden. Daarom is aan het bestuur toegestaan om dat stuk land, uitgezonderd de kaneelbomen, te laten taxeren en dat bedrag aan Matthijs te betalen. Het kan dan met kaneelbomen beplant worden. Dat Matthijs weigert om het voor een redelijke prijs af te staan is meer geldingsdrang dan dat het in zijn belang is. [fol. 1104] Omdat het met de christelijke liefde overeenkomt, is het goedgekeurd)

--- dat de ministers ter sessie van den 24 september aan de nakomelingen van zekeren Franschman Lesne de Nanclairs de Lanerolle, die in anno 1672 met den berugten vicerooy De Lahaye na Kandia vertrokken en door den koning Raja Singa aldaar lang gevangen, mitsgaders eindelijk op vrije voeten gesteld zijnde, in 't rijk van Kandia verbleven, getrouwt, en zig ter gelegenheid van Kandiaas verovering onder de protectie van de Comp^e had begeven, hadden afgestaan de revenuen der evengemelte zaaivelden en tuinen van den gewezen hoofdrebél Paulus Alvis, uit consideratie dat deze armen menschen 't hervormde christen geloof genoegzaam een eeuw midden onder de heidenen getrouwe-lijk bewaart, en dus ook op een voorbeeldige wijze diende ondersteund te werden.

Fol. 1104r-v.

(Op grond van de brief van 1 oktober van het bestuur te Trincomale is men er mee akkoord gegaan dat, [fol. 1105] wegens het verraderlijk vermoorden van de vidane over de pas veroverde landen te Batticaloa, de broers Moetoe Koemoemare en Kadermalle respectievelijk tot vidane en cannekappel zijn benoemd. Hun is de regeringsvorm en wat er verder nodig is voorgeschreven. Maar volgens hun verklaring hadden ze van de opbrengsten die vroeger aan de koning werden afgedragen en waarvoor het bestuur op 19 november een regeling had getroffen, nog niets ontvangen. Ze hadden het, evenals het bestuur, op de rekening van de door het opperhoofd Johan Christiaan Phijffer gemelde misgewassen ingeboekt. Het bestuur constateerde dat Phijffer de inkomsten van het land had verduisterd en dat hij geld had afgeperst. [fol. 1106] Hij had zijn hebzucht zozeer de vrije loop gelaten dat hij de vidane wegens diens nalatenschap had laten doodschieten en hij was wegens verkrachting van een vrouw aangeklaagd. De maatregelen van het bestuur om hem en zijn goederen in handen te krijgen en de instructies aan de pas benoemde vidane en cannekappel zijn ter kennisneming aangenomen. Men neemt aan dat, als de beschuldigingen zijn bewezen, de aangeklaagden voorbeeldig gestraft zullen worden. Het bevel van het bestuur op grond van zijn arrest van 29 mei 1765 over het vrij lichtvaardig oproepen van de vanniyar van Koddiyar is bevestigd, hoewel deze dienaren veeleer een ernstig verwijt dan een eenvoudige afkeuring verdiend hadden. Dat het bestuur in zijn brief van 5 december 1765 de tom-

bobeschrijving [fol. 1107] onderscheidt van de ratmahera, of tuinbeschrijving, is door de Hoge Regering nimmer betwijfeld. Men begrijpt dat de ongeregeldheden dit nuttige werk hadden belemmerd, maar men drong er op aan dat het, nu de rust is teruggekeerd, wordt hervat. Voor hervatting van de radmahera moet men wachten op de opbrengst van de kaneelooft, maar de zo op slinkse wijze ontfuselde kaneellanden moeten op enige manier weer in handen van de Compagnie komen. [fol. 1108] De redenen daarvoor werden in het besluit van het bestuur van 1757 duidelijk uiteengezet en door Jan Schreuder op onweerlegbare gronden bevestigd. Daarom is het bestuur bevolen dubbel goed te letten op het lichtvaardig kappen van chenna en het strafbare vernietigen van kaneelbomen. Dat kan het oogmerk om de verwerving van kaneel in de gebieden van de Compagnie voort te zetten slechts bevorderen. Het is zeer gunstig dat van de hoofd- en landrente te Jaffna de twee eerste inningen van 1764/65 van f 41.160 en de twee vorige van 1763/64 van f 41.432 zijn voldaan. De twee overige van 1764/65 zullen spoedig binnenkomen. [fol. 1109] De chico's gelden voor 1763/64 van f 2132 zijn onlangs ingeboekt en die voor 1764/65 zullen op de juiste tijd binnenkomen. Het is een goede zaak dat de tienden van het nelygewas in Carretchie zijn verpacht voor $313\frac{64}{675}$ last, wat $70\frac{82}{675}$ meer is dan het voorafgaande jaar. De belasting op kookboter is gemijnd voor $5469\frac{3}{8}$ pond, of $1446\frac{3}{8}$ meer als het voorafgaande jaar. De lijst met schulden van het gouvernement is nog niet ontvangen. De schuld van opperkoopman Henricus Leembrugge in de boekjes van Matara van f 10.653 moet vereffend worden. Dat is wel al gebeurd met die van de gevangengenomen en vermoedelijk gedode kapitein in de korale van Galle Otto Frans Marci. Voorts is er conform het besluit van 18 juli op aangedrongen [fol. 1110] dat de afschriften van de memories van de in de negotieboeken opgenomen debiteuren jaarlijks direct aan de stadhouder en Heren XVII worden toegezonden. Volgens het besluit van 29 november 1762 moeten daarvan ook kopieën naar Batavia gestuurd worden. Ten aanzien van belastingen en ontheffingen, in- en afschrijvingen heeft het bestuur zich gehouden aan zijn besluiten van 5 en 26 januari, 17 maart, 9 april, 1, 17 en 30 mei, 13 en 18 juni, 10 juli, 16, 23 en 30 augustus, 6, 17 en 28 september, 4, 14, 22 en 29 oktober, 19 november en 12 december. Deze besluiten zijn ter kennisneming aangenomen, waarbij men moet opmerken dat twee assistenten met het versmelten van $447\frac{1}{2}$ lb lood tot snaphaankogels een gehele maand bezig waren geweest. Om hen uit te sparen is het juist dat het bestuur op 9 april heeft besloten [fol. 1111] om op dit werk 9 % verlies toe te staan. Ook is goedgekeurd dat het bestuur op 31 augustus, 17 september en 31 december naar aanleiding van een overschrijving door de equipagemeester te Galle Van den Berg van verantwoorde equipagegoederen heeft besloten dat er zulke goederen uitsluitend op grond van een raadsbesluit mogen worden ingekocht, nadat de uiterste noodzakelijkheid daarvan is aangetoond. Dit is het middel om bedrog te voorkomen. Aanvankelijk viel er niets op te merken over het arrest van 23 augustus, waarbij de reeds gerepatrieerde kapitein-militair Frederik Willem baron van Tos f 900,-, die hij na ontvangst van zijn acte dubbel als kostgeld had ontvangen, moest terugbetalen. [fol. 1112] Maar daar Van Tos in de vergadering van 26 september heeft bewezen dat hij deze toelage bij contract van wijlen Lubbert Jan van Eck had ontvangen, gaat men ermee akkoord dat het bestuur hem van deze terugbetaling heeft ontslagen en de boedel van Van Eck daarmee in zijn geheel heeft belast. In de brief van 25 januari berichtte het bestuur over twee zoekgeraakte 2-ponders. Daartoe zijn de besluiten van het bestuur van 22 juni, 19 november en 31 december geraadpleegd. Hoewel de borgen voor luitenant Johan Godfried Wetzels, de koopman en visitateur Jacobus Bartholomeus Raket en de executeurs van de overleden Frans Georg Philip Braunwald verklaarden dat de overledene bij transport meer ammunitiegoederen had verantwoord dan de vermiste kanonnen, [fol. 1113] heeft men het besluit van het bestuur dat er een vergoeding gegeven moest worden, bevestigd. De overgebleven ammunitiegoederen t.w.v. f 4509 waren duidelijk eigendom van de Compagnie, of door slimme berekening, dan wel afschrijving aan particulieren overgegaan. De borgen van Wetzels hoefden zich niet te beklagen nu er van hem niets meer te achterhalen was. Naast het bestuur heeft men hun de vergoeding van de inkoopwaarde van de 2-ponders

opgelegd. Er is bevolen om voortaan in geval van zulke meerdere goederen ook zo te handelen. Het bestuur heeft op 23 augustus 1763 de opperkoopman Jan Bauert c.s. ontslagen van de restitutie van de douceurs die zij als ambassadeurs naar het hof hadden ontvangen. Daarom besloot het in de vergadering van 31 december 1765 [fol. 1114] het verzoek van de kapitein dessave Leonard de Coste, die ook al meeding met de ambassade van 1760, om terugbetaling van f 1771, die hij naast de genoemde ambassadeurs in de kas had gestort, in te willigen. Deze besluiten werden goedgekeurd. De koopman en administrateur te Galle Albert Homoet werd ontheven van het zesde deel dat aan de ontdekker van een door hem niet ingeboekte wissel toekomt. Voor dit maal is goedgekeurd dat onbruikbare goederen, die door het bestuur uit het schip de Liefde waren gelicht, voor een bedrag van f 906 zijn teruggeboekt. Voortaan moet dit achterwege blijven en zulke bedragen dienen ten laste van het gouvernement te worden ingeboekt. [fol. 1115] De waarde bij verkoop, of f 2361, van het derde deel dat op de Tulpenburg ontbrak aan een lading rijst is op grond van de brief van het bestuur van 12 april 1765 enigszins anders behandeld. Dit bedrag is ieder voor de helft ten laste gebracht van de opperstuurlieden Carstenvink en Muller, die het schip hebben verlaten voordat de lading behoorlijk was geleverd. Daardoor ontstonden deze duistere zaken. Zulke verplaatsingen zijn niet alleen verboden, maar de nadelige gevolgen komen voortaan voor degenen die daartoe besluiten, of, zoals dat nu al geschiedt, ten laste van wie daartoe toestemming verlenen. De negotieboeken over 1764/65 zijn op het hoofdkantoor op tijd gesloten [fol. 1116] om de uitgaven en inkomsten aan te tonen, ondanks dat de boekjes van de onderkantoren te laat waren ontvangen. In de brief van 13 mei 1766 is geschreven dat men in die uit Ceylon van 25 januari had gelezen dat de inkomsten in genoemd jaar maar f 672.530 hebben bedragen, of f 74.880 minder dan in 1763/64. De uitgaven zijn tot het ongehoorde bedrag van f 3.170.403 gestegen, of f 177.877 meer dan in het voorafgaande jaar. Het gouvernement toont dus een achteruitgang van f 252.757. Het negatieve saldo over 1764/65 is dus f 2.497.873. Nu de geld verslindende oorlog gelukkig voorbij is, [fol. 1117] verwacht men van gouverneur Iman Willem Falck dat hij alle middelen zal aanwenden om de inkomsten boven de uitgaven te laten uitkomen en de negatieve saldi weer zal goedmaken.)

En vermits ons onder dit hoofddeel onder meer anderen almede was te voorengkomen dat de ministers de vaderlandse orde sub dato 15 oktober 1760, en de daaruit afgevloede bevelen van deeze regering om alle Nederlandsche goederen en koopmanschappen bij de boeken mede Nederlands en Indiaas geld volgens de factuuren in te nemen, tot dusverre niet wel begrepen en uit dien hoofde ook qualijk hadden geïnterpreteerd en geëxecuteerd. Gemerkt de ministers ter sessie van den 22 december 1762 op de vraag van den negotieboekhouder hadden beslooten de verkoopprijzen te laten op den ouden voet, in suppositie dat, ingevalle men eenige verhogingsprijzen op de om te zetten koopmanschappen daarmede hadden komen te bedoelen, men zig als dan wel in andere termen zouden hebben verklaard met meer andere argumenten tot staving van hun gevoelen geïnsereert bij haar besluit van den 23 augustus passato.

Fol. 1117r-1118r.

(De veronderstellingen en bedenkingen van het bestuur zijn in de vergadering behandeld. De merites daarvan worden in het midden gelaten. Er is slechts verwezen naar de besluiten van 14 augustus en 31 december 1761 en 24 augustus 1762. In de brief van 5 december 1765 verklaarde het bestuur dat de Maleiers die vanuit Batavia op Ceylon gedetacheerd worden, daar hun volle gagie ontvangen, waarbij ze slechts $\frac{1}{3}$ van het bedrag dat ze bij hun komst debet stonden mogen laten staan. Evenals de troepen de Nagapattinam en Cochin worden ze vol uitbetaald. [fol. 1119] Op verzoek van het bestuur onderzocht soldijboekhouder Adriaan Moens of de uitgebreide schuldboeken van de oosterse militie, die veel schrijfwerk vereisen, niet konden worden afgeschaf. Zijn rapport werd op 28 november 1765 ontvangen en deed het bestuur besluiten de Hoge Regering te vragen of ze niet afgeschaf konden worden. In de vergadering is besloten om uit voorzichtigheid de gangbare schuldboeken van de oosterse militie te handhaven. Wegens de aanhoudende duurte van

levensmiddelen is het verzoek van het bestuur van 29 oktober om de Europese militie de onvermijdelijke uitmonsteringsonderdelen tegen inkoopsprijs te mogen verstrekken ingewilligd. [fol.1120] Men verwacht hierbij geen excessen. Naar aanleiding van een lijst opgesteld door de dienaren bij het soldijkantoor besloot het bestuur op 29 mei aan iedere soldaat met een positieve, of negatieve rekening ten laste daarvan een jas, broek en hoed te verstrekken. Die zijn voor hen onmisbaar. In de soldijboeken lopen rekeningen van 179 personen die niet aanwezig zijn. Het is juist dat een soldijbedrag van f 37384 voor 148 personen van hen ten voordele van de Compagnie is afgeschreven. Bovendien is er f 1326 aan negatieve rekeningen van 21 eveneens niet aanwezige personen¹⁷. Van allen zijn de gagies afgeschreven. Vier moslim matrozen die in Surat waren aangenomen, ontbraken eveneens en hadden een gezamenlijke schuld van f 340. [fol. 1121] De schulden op soldijrekeningen en die van de moslimmatrozen zijn afgeschreven, waarbij de schuldrekeningen van de laatsten naar Surat zijn gestuurd. Ook te Galle zijn zulke fouten in de rekeningen geconstateerd. Men sluit zich aan bij de brief over deze zaak van 19 augustus naar Galle en het bevel om maandelijks een lijst met overledenen te zenden, waarin is vermeld of er een testament is en hoe het met hun nalatenschap was gesteld. Mocht dat op het hoofdkantoor nog niet gebeuren, dan dienen er voor het gemak van de curator ad lites ook daar zulke lijsten opgemaakt te worden. Het wordt afgekeurd dat het bestuur is teruggekomen op het besluit van 6 september om op grond van de schriftelijke toestemming van Lubbert Jan van Eck de gagie van luitenant Louis Michambele af te schrijven. [fol. 1122] Dit maal legt men er zich bij neer in de verwachting dat zulke niet goedgekeurde besluiten niet meer genomen zullen worden. Wegens de daaruit voortgekomen problemen zijn de afgesloten rollen van de inlandse krijgers die naar Batavia waren gestuurd, opgevraagd, omdat ze om ze tevreden te stellen een maand gagie hadden gekregen zonder dat duidelijk was of ze daar recht op hadden. Wat betreft de zuinigheid stond het bestuur op het verzoek van de gezagvoerders van de sloepen op 5 januari 1765 toe om hun manschappen de rantsoenen te verstrekken die ze tot 1755 kregen. Dit is goedgekeurd. [fol. 1123] Deze bestaan uit 3 pond suiker, 3 pond tamarinde, 6 dito vlees, 3 dito spek, $\frac{5}{18}$ dito crawaad, $\frac{2}{3}$ dito Friese boter en olijfolie. Nu het weer vrede is en er minder volk te Colombo is, kan het aantal kaffers en laskaren weer tot de oude omvang worden teruggebracht. Het is goedgekeurd dat het bestuur ter wille van het welzijn van Compagnies militie net zo als verleden jaar degenen die ten velde trekken twee borstrokken en twee broeken heeft verstrekt. Voorts is aanvaard dat als gewoonlijk de secretaris te Kandy Johannes Reintous, als eerste dienaar van het geheime comité, en de eerste beëdigde klerk te Jaffna Christophorus Wolfius onderkoopmans kostgeld en emolumenten ontvangen. [fol. 1124] Wegens zijn zware dienst ontvangt de consumptieboekhouder te Hulstorp Petrus van Dort hetzelfde en de pakhuismeester te Tuticorin Johan de Rot onderkoopmans huishuur. Ook is aanvaard dat de baas lettergieter Reijnier Hendriks, die als horlogemaker van het kasteel dienst doet, het gewone kostgeld van een baas van f 11,10,- ontvangt. Er valt niets op te merken over de beloning wegens trouwe dienst van de chaliassen te Goenewile met de beloofde 7 balen textiel, evenals die van rsd 288,- en 23 Tuticorinse salempuris aan de inlandse militie en diverse dienaren. Ze haalden 79 vaten met patronen en de artillerie uit Kandy weg, die anders in handen van de vijand zouden zijn gevallen. De rsd 3 per maand die het bestuur op 5 december aan de houtzagers [fol. 1125] te Mankoene heeft toegekend, zijn voor deze maal geaccepteerd in de hoop dat zulke buitengewone diensten voortaan overbodig zullen zijn. Het is vreemd dat majoor Duflo om nieuwe uitrusting t.w.v. ropia 1083 $\frac{2}{3}$ te bekostigen op bevel van Lubbert Jan van Eck zaliger maandelijks vijf blinden heeft opgevoerd. Dat kan het bestuur ook wel bedenken. Maar Duflo handelde juist door het bestuur op 14 oktober te vragen of hij hiermee door moest gaan, of dat aan hem de nog ontbrekende ropia 495 zou worden voldaan. Het bestuur stelde zeer terecht Duflo direct schadeloos [fol. 1126] om

17 Het is onduidelijk waarom een totaal van 179 personen wordt genoemd.

dergelijke foute opgaven van de sterkte van de troepen uit te bannen.)

Voorts heeft men nog gepasseert dat z' aan de capitains der sipais die op 't werven waren uitgegaan, ter goedmaking van de kosten voor ieder rekruid hadden toegelegt 3 ropia, en na vorige exempelen aan de visschers omstreeks Kolombo hadden geaccordeert de twee thonijs en een groot net, zoo ter overbreng van Compagnies papieren, als tot het vangen van vis voor de gouverneurstafel.

Fol. 1126r.

(Met genoegen is geconstateerd dat de verkoop van handelsgoederen in 1764/65, inclusief de goederen uit Nederland, specerijen, textiel, areka, olifanten etc. volgens de brief van 12 april is toegenomen. Op een inkoopbedrag van f 169.643 werd een winst van f 161.400 gemaakt. Wel is opgemerkt dat de winst op de overwal van India [fol. 1127] maar f 35.695, of f 41 minder dan in het voorafgaande jaar, heeft bedragen. Het bestuur schreef dit toe aan een geringere bestelling dan afgezet had kunnen worden. Daarom is in de brief van 13 mei opgedragen om al naar gelang de omstandigheden genoeg te laten bestellen en dat het bestuur dit nauwkeuriger controleert en sneller uitvoert. Zo geniet de Compagnie de voordelen die op de onderkantoren zijn te behalen. Het bestuur nam op 26 april op voorstel van pakhuismeester Schmid een besluit over de voorraad van 1135 $\frac{3}{4}$ el blauw kroonras, 218 $\frac{5}{8}$ el zwart kroonras, 226 $\frac{5}{8}$ el groen kroonras, 278 $\frac{1}{8}$ el wit kroonras, 918 $\frac{1}{2}$ el blauw laken, waar weinig vraag naar was. [fol. 1128] Als proef werd van iedere soort een stuk verkocht, maar het resultaat had beter kunnen zijn. Het groen en wit kroonras en het blauwe laken werden met verlies verkocht. Maar het blauwe kroonras leverde een kleine winst op en het zwarte zelfs 100 %. Daar deze manufacturen als kleding waren besteld, is in een brief van 5 juli aan het bestuur toegestaan dat als ze, behalve het zwarte kroonras, niet tegen de inkoopsprijs verkocht konden worden, ze voor dat bedrag als kleding gebruikt konden worden. Vanwege het verkleuren moet men het zwarte kroonras voor de geldende prijs afzetten. Voorts is medegedeeld dat de overwegingen in de brief van 17 januari betreffende de suikerhandel ter kennisneming zijn aangenomen. Men heeft met tevredenheid geconstateerd dat betreffende de verwerving van textiel op de kust van India [fol. 1129] het opperhoofd Vos met ijver en alle denkbare middelen voor Nederland 2710 balen en 150 balen katoen had ingekocht, maar dat met de retourshepen 2592 balen waren verstuurd, terwijl de reden dat er dus 268 niet zijn verscheept nog verklaard moet worden. Tevens is het positief dat de bestelling voor Indië met 215 $\frac{1}{4}$ balen textiel en 5 katoen, dus samen 220 $\frac{1}{4}$ balen is uitgevoerd. Daarvan zijn er 194 $\frac{19}{20}$ verzonden, zodat er nog 25 $\frac{3}{10}$ baal aan ontbreken. Bovendien zijn nog verzonden 141 pakken guinees en 27 uitschot van salempuris op de onbepaalde bestelling, wat samen 362 $\frac{19}{20}$ pakken is. Wegens de oorlog tussen Travancore en Mahomet Dilly Chan hadden de residenten op Kaap Comorijn geen stuk kunnen leveren. Wegens zijn ijver en oplettendheid is aan opperhoofd Vos [fol. 1130] de titel en rang van opperkoopman verleend. Men verwacht dat hij door een goede behartiging van Compagnies belangen verdere promotie kan verdienen. Het bestuur is aangespoord om er bij de residenten op Kaap Comorijn op aan te dringen ook daar textiel te verwerven. Met genoegen is opgemerkt dat bij het eerste munten van pagoden en fanums geen enkele vermindering is opgetreden, wat de verwerving van textiel bevordert. Bij acht vermuntingen was er maar f 2028,- verloren gegaan, waarop de winst op de fanums van f 734 in mindering kan worden gebracht. [fol. 1131] Het verlies is dus maar f 1294, wat op de hoeveelheid vermuut goud acceptabel is. De verwerving van producten in 1764/65 is volgens de brief van 21 januari 1766 vergeleken met het voorafgaande jaar sterk verminderd. Deze was helaas 5000 balen kaneel, 73.043 $\frac{7}{8}$ pond peper, 3584 $\frac{9}{16}$ ammanam areka, 7683 lb koffiebomen en 54.301 lb sayewortels. Volgens de ontvangen brieven aangehaald in het nabriefje uit Batavia van 6 november kan er op vermeerdering gerekend worden. Men vertrouwt dat in het licht van de voorafgaande situatie de stadhouder en Heren XVII tevreden zijn [fol. 1132] met de verwachting van een verwerving van 5068 balen kaneel, zoals de Hoge Regering voldaan is met de te Batavia ontvangen 432 balen. Er is aangedrongen op vermeerdering tot 500 balen en voor Nederland tot 80.000 balen, zodat door een ho-

gere aanvoer dan voorheen er in Nederland een goede voorraad van deze waardevolle bast opgebouwd kan worden. [fol. 1133] Men hoopt dat vurig en bij gouverneur Iman Willem Falck is er op aangedrongen dat zo efficiënt mogelijk te realiseren. In 1764/65 is er maar 3397 ammanam en 12.162 stuks areka verworven, wat met de voorraden vergeleken met het voorafgaande boekjaar maar 4817 ammanam en 1535 stuks meer is. Op de verkoop van 4106 ammanam en 22.500 stuks was de winst f 33.098, wat aanvaardbaar is. Men hoopt op verbetering en dat als voorheen de inlanders de areka zelf zullen aanvoeren. [fol. 1134] Het gaat goed met de verbouw van peper. Na het vertrek van de retourschepen verleden jaar is er 35.623 pond verworven. De inlander wordt aangespoord tot deze cultuur en tot die van cardamom, waarvan maar 1180 pond is ingekocht. Maar er is al jaren afgezien van de aanplant van Malabarse cardamom, omdat die op niets of aangevreten door de worm uitliep. Ook dit jaar was dat het geval. Betreffende de koffie is de aanbeveling van verleden jaar herhaald, omdat de verwerving tot 7683 pond was gedaald. Men nam met tevredenheid waar dat het bestuur verscheidene maatregelen tot verbetering van de handel in olifanten heeft genomen en dat er met het bestuur te Jaffna [fol. 1135] gecorrespondeerd is over de redenen van het verval daarvan.)

Met dat succes dat die bediendens wel het verval van dezen handel hadden komen op te geven aan de toenemende vaart van Queda, die een menigte van die animalen te Portonovo aanbrengeende, de markt bedorven, en aan 't verval der overwalse vorsten, die gewent waren een groot gedeelte hunner inkomsten daaraan tot staadhouderij te besteden, zonder egter aan het waare oogmerk te voldoen. 'tgeen de ministers ter sessie van den 14 oktober had doen besluiten eenige nadere propositiën te doen, behelzende hoofdzakelijk om zig op de best voegelijkste en minst schadelijkste wijze van de ongewilde, of uitgeschote, eliphanten te ontdoen, als om den handel van particuliere kooplieden te ruïneren door de onverkogte eliphanten te transporteeren na Portonovo, teneinde aldaar voor het geldende te werden omgezet.

Fol. 1135r-v.

(De Hoge Regering besloot van de eerdere instructies af te wijken. [fol. 1136] Als het onvermijdelijk is mag het bestuur de prijs van de allassen en onbeschadigde beesten zover als nodig verlagen, maar de minder sterke dieren te Jaffna, zoals vrouwtjes of kleine dieren, moeten voor iedere prijs verkocht worden. De getande dieren moet men op de vorige prijs laten. Bij deze prijsverlaging past uiteraard dat de inkoopsprijs evenredig verlaagd wordt. Naast deze instructies is er in de brief van 13 mei op gewezen dat de kosten van het onderhoud van 130 beesten in 1764/65 in de stallen en van de resterende 79 dieren per eind augustus [fol. 1137] van f 1827 niet alarmerend zijn. De uitgaven voor de armen van de Compagnie mogen evenmin uit het oog verloren worden, als die voor 30 ingezakte olifanten. Dit moet allemaal bekostigd worden uit de verkoop, die in het laatste boekjaar uit 13 mannetjes olifanten en 4 vrouwtjes samen t.w.v. f 20.092 heeft bestaan, wat nog f 6177 meer is dan het voorafgaande jaar. Wil men deze handel voortzetten dan moet men zich schikken naar de handel te Kedah en die van Maleise kooplieden, die tussen Arakan en Mergui opereren. Het bestuur zal daarover met de gouverneur van Coromandel overleggen. [fol. 1138] Het was zeer noodzakelijk dat het bestuur heeft besloten dat wannia Don Diogo Poevenella Mapane, die op $25\frac{1}{2}$ nog niet geleverde beesten er al voor $22\frac{2}{3}$ verantwoordelijk is, werd bedreigd met uitzetting uit de handel, als hij zijn rekening niet vereffende. Tevens is het juist dat de vidane te Jaffna, die de beloofde wijfjes olifanten van $5\frac{1}{2}$ cobidos niet had kunnen leveren en alles verwaarloosde, uit de dienst was ontslagen. Over het fokken van paarden is slechts op te merken dat die het afgelopen jaar maar vier goede springhengsten heeft opgeleverd. Men moet de inlossing van de belofte van het bestuur van verbetering maar afwachten, alsmede de uitleg over een tekort van 60 paarden op een totaal van 435. [fol. 1139] Dat aantal had men volgens de brief van 25 januari 1766 in voorraad moeten hebben in plaats van de 375 die de optelling aangeeft. In 1764/65 zijn er maar 2100 roggenvellen geleverd, wat 1500 minder is dan het voorafgaande jaar. De bestelling van roodververij is beter uitgevoerd. Er

ontbraken slechts muris voor Siam, die voortaan niet meer worden besteld, en 50 salempuris voor Galle. Voor Batavia werden er een baal gewoon zeildoek en 8 balen parcallen en voor Kaap de Goede Hoop 31 vlagendoeken geverfd. De laatsten werden wegens de grote voorraad in eerdere brieven al niet meer besteld. [fol. 1140] Het is goedgekeurd dat de ververijen, die in 1760 tegen rsd 800 per maand aan acht personen waren verpacht, opnieuw tegen rsd 1000 per maand aan 10 personen zijn uitgegeven. De verpachting uit 1760 had door het overlijden van één van de pachters maar rsd 700 per maand opgeleverd. Het bestuur zal zo'n vermindering bij het overlijden van een pachter niet meer toestaan. Men heeft ook geen aanmerkingen op de levering van sayenwortels, waarvan de voorraad per eind augustus uit 44.167½ pond heeft bestaan. Daar de adigar van de sayendelvers door het uitvoeren van verbeteringen aan de opstallen voor de stoeterij op de eilanden hen niet had kunnen laten delven, is hem bij besluit van 13 augustus toegestaan om de door hen verzochte 4500 pond te mogen behouden. [fol. 1141] Tevens is goedgekeurd dat ter vermeerdering van inkomsten voor de Compagnie de sergeanten op de eilanden mogen onderzoeken of de adigar de delvers juist betaalt. Zo kunnen hun klachten gecontroleerd worden. Dit is aan het bestuur te Jaffna geschreven. Betreffende de parelbanken wordt verwezen naar de generale missive van 21 oktober 1766. De veranderingen in de pachtvoorwaarden bij besluit van 24 december 1765 zijn zo gepast en verantwoord dat ze zonder enige opmerking zijn aanvaard. [fol. 1142] Men moet er wel aan vasthouden. De uitslag toonde aan dat ze alleszins redelijk waren en dat de banken in goede orde waren verpacht. Men hoopt dat de overige banken, die veelbelovend zijn, een goede opbrengst zullen geven. De resultaten worden afgewacht. Het bestuur heeft in de brief van 20 juli, die met de Welvaren meekwam, die komende uit Perzië Galle had aangedaan, bericht dat de pachter van de banken bij Mannar deze niet in de toestand had bevonden die in de rapporten met bijgevoegde uitschrijvingen werd gerapporteerd. Op grond van 19 beëdigde verklaringen en de krachtige aandrang van het bestuur is op 10 november besloten [fol. 1143] dat er een passende korting verleend mag worden, echter niet meer dan $\frac{1}{8}$ van het gehele bedrag, of rsd 34.875. Het bestuur zal echter als aanvulling in de contracten moeten opnemen dat geen korting meer verleend zal worden op grond van het voorwendsel dat de rapporten misleidend zijn of andere schadelijke argumenten. Over schepen en vaartuigen wordt gemeld dat de retoursschepen Overnes, Barbara Theodora, Damzicht en Leimuiden uit Ceylon zijn vertrokken met de aanzienlijke lading van f 1.362.554, exclusief het retour uit Surat van f 328.029. In 25 jaar was er nog nooit zo een rijk beladen retourvloot. Men hoopt dat onder Gods geleide deze schepen veilig aankomen. [fol. 1144] Voor de instructies voor de retoursschepen uit Ceylon in 1767 en een vierde schip uit de aankomende bodems verwijst men naar de generale missive van 21 oktober 1766. Het achtergebleven restant aan retourgoederen is 54.562 lb Malabarse peper, 5174 lb Ceylonse peper, 199.690 lb Bima's sapanhout, 1106 lb Siams sapanhout, 104 balen textiel van de overwal van India en 307 balen kaneel. Naar Ceylon is voor een bedrag van f 894.157 verzonden en vandaar is ontvangen t.w.v. f 204.903. Gevoegd bij de brief van 5 juli 1766 naar Ceylon [fol. 1145] is een afschrift van de resolutie van 30 juni gezonden, waarin is tegemoetgekomen aan het bevel van de stadhouder en Heren XVII om met het laatst vertrekkende retoursschip steeds een voorlopige opgave van de uitvoering van de bestelling uit Nederland mee te geven. Vervolgens moet er een formele opgave van de uitvoering naar Batavia gaan. Daarbij moet ook een opgave gevoegd worden van textiel die door particulieren naar Nederland meegenomen wordt. Zo kan men nagaan of die overeenkomt met de vergunningen die bij de uitreis aan matrozen, onderscheepstimmerlieden, onderzeilmakers en onder- en opperkuipers zijn gegeven voor handel in textiel. Een lijst van deze vergunningen wordt aan het bestuur toegezonden, maar de hoeveelheid textiel, noch de zwaarte mag te groot zijn. Betreffende de schepen en vaartuigen die Ceylon hebben aangedaan, [fol. 1146] is speciaal aandacht besteed aan het besluit van 14 oktober om van de scheepsleiding van de Overnes de nodige kwitanties voor 199½ realen van achten te vragen en de schipper de eed te laten afleggen over wat er aan ontbrak. Zulke bewijsstukken zijn volgens gebruik nodig om te Batavia

de consumptierekening te verantwoorden. Het bestuur is opgedragen in het vervolg aan deze gang van zaken de hand te houden, alsmede aan wat in de brief van 3 september 1765 voor de verstrekking van equipagegoederen is voorgeschreven. Daaraan is een extract toegevoegd van een rondgezonden besluit van 9 december 1765, dat strikt nageleefd moet worden. In de brief van 5 juli is er de nadruk op gelegd dat De Drie Papegaaien te laat, en wel op 29 april, met de door commandeur Cornelis Breekpot gevraagde militairen naar Malabar is vertrokken. [fol. 1147] Gezien de moesson kan dit schip Purakkad of Cochin niet meer bereiken, zeker als de storm, die gewoonlijk half mei begint, eerder opsteekt. Het bestuur is voorgehouden aan welk gevaar het dit schip en bemanning heeft blootgesteld. Dat is niet ongegrond geweest, omdat volgens het bericht van het bestuur dit schip op 7 mei bij nacht in een felle storm is beland en na verlies van twee ankers en van de armen van nog twee andere naar de rede van Ponnekail moest koersen om vanuit Tuticorin van nieuwe ankers te worden voorzien. De poging de reis nog eens te ondernemen bleef vruchteloos. Men heeft met niet minder tegenzin vernomen [fol. 1148] dat de sloep Aletta Adriana op 7 december komende van Trincomale bij de Baxos¹⁸ op drie klippen is geslagen en vergaan. Volgens vijf matrozen zijn bij dit ongeluk 38 personen omgekomen, onder wie de gezagvoerder Jan Jacobsz., de luitenant-militair Jan Christoffel Groos en 2 Europese sergeanten met hun vrouwen en kinderen. Het bestuur kan het aantal van de laatsten niet noemen. Bovendien kan het smalschip de Batavier ook wel een ongeluk zijn overkomen. Het vertrok op 16 november 1765 met 10.000 pagoden van Tuticorin naar Colombo zonder dat er verder iets van gehoord is. Er zou een Hollands vaartuig van de Malediven naar Malabar zijn vertrokken, maar nadere berichten ontbreken. Inmiddels is men er mee akkoord gegaan dat de adigar van de vissers een douceur van rsd 50 is gegeven voor het redden van de sloep de Kleine Julius. [fol. 1149] Die was naar Kalpitiya afgedreven en zou anders vermoedelijk ook schipbreuk hebben geleden. Toestemming om het smalschip Mosselschulp naar Surat te mogen zenden is pas gegeven na de ontvangst van de brieven daarvandaan. Toen is geadviseerd dit schip daarheen te laten vertrekken. In de brief van 23 mei is bevolen de snauw de Postiljon naar Malabar te sturen om het daar te verkopen. Er is besloten de oude en versleten sloepen Anthonia Dorothea, Standvastigheid, Prinses Isabella en de Kleine Julius voor de beste prijs te verkopen voor sloop. Naar Java's Oostkust is het bevel gegaan om vier sloepen lang 70 voet over de steven te bouwen, die, zodra ze klaar zijn, naar Ceylon gezonden zullen worden. [fol. 1150] Voorts is toegestaan om op Ceylon een boot van het charter van de Jonge Maarten te bouwen, terwijl de pantjalangs die daar gemist kunnen worden, via Malakka naar Batavia gezonden moeten worden. Wat de aangevoerde ladingen betreft is het juist dat de onbruikbare geweren weer naar Nederland zijn teruggestuurd met een bericht aan Heren XVII en de kamer Zeeland. Dat moet steeds zo gebeuren, zodat zulke frauduleuze leveringen aan de stadhouder en Heren XVII bekend worden. Maar dat in het vervolg tekorten, als op de lading van de Bosschenhove, Batavia zouden worden aangerekend is tegen de bevelen. De mogelijke schade [fol. 1151] moet ten laste van de hoofdadministrateur komen die bij het vertrek van de schepen daarop toezicht moet houden. De kapitein-ter-zee Wolphert Abraham Brahe c.s. rapporteerden dat op de lading die op de Bosschenhove te Batavia werd aangevoerd, op 117 vaten vlees en 25 spek, maar 105 vaten vlees bruikbaar waren en dat daaronder drie vaten zeer droog en benig Kaaps schapenvlees zaten. De overige negen waren geheel bedorven. Op 24 januari is besloten de genoemde 9 vaten door speciale gecommiteerden in zee te laten gooien. Het vat daaronder dat reeds in 1757 was aangevoerd, moet het bestuur de dispensier Frekels in rekening brengen. De overblijvende 8 vaten moeten te Ceylon worden afgeschreven, maar de 3 vaten Kaaps schapenvlees moeten te Batavia verkocht worden en de mindere opbrengst moet Frekels in rekening gebracht worden. Tevens zal hij zich volgens het bevel van de Hoge Regering [fol. 1152] moeten ver-

---

18 Baxos, klippen voor de zuidkust van Ceylon ten oosten van Matara.

antwoorden voor zulke grote onachtzaamheden. Daartoe is het rapport van de gecommiteerden met de daaraan gehechte verklaringen van de opper- en dekofficiëren naar Ceylon gestuurd met het bevel voortaan geen vlees of spek te sturen dat zo lang in de pakhuizen heeft gelegen, tenzij er een overvloedige voorraad is. Ter wering van bedrog moet de scheepsleiding voor de deugdelijkheid daarvan tekenen. De schipper Laurens Houtepen verzocht ontheven te worden van de belasting voor te weinig nely die hij te Galle had aangevoerd. Hij klaagde dat de maat te Cochin en Galle wel een halve medite verschilde. Het bestuur is bevolen na te gaan wat daarvan de oorzaak zou kunnen zijn en op grond daarvan maatregelen te treffen. [fol. 1153] Maar tevens is voorlopig bevolen dat de gezagvoerders die nely van Malabar naar Ceylon vervoeren, deze daar mogen laten nameten met een parramaat uit Malabar. Op grond van de besluiten van 8 augustus en 19 september 1766 is het op de eerste datum ontvangene bericht van de opperkooplieden van het kasteel, met een extract uit een brief van de kamer Rotterdam, naar Ceylon gestuurd, waarin werd verklaard dat op de lading van het in 1764 vertrokken retourschip Vredestein in het pak no 565 een stuk salem-puri rood ruw uit Alwar Tirunagari heeft ontbroken. Er is besloten dat dit vergoed moet worden door de dienaren te Ponnekail die bij het inpakken aanwezig waren, daar dit pak door schipper Jochem Hendrik Dodendorp met het juiste bruto gewicht was ontvangen en in Nederland ook zo was aangekomen.)

En ingelijkervoegen heeft men, na resumptie van de jongst ontvangen lijste der in anno 1764 aldaar aangebrachte en successiev zoo aan boord als aan land overleden slaven, niet ongeremarqueerd kunnen passeeren het daarbij doorstralende notabel different tegens de vorige gedane opgave. Terzake dezelve volgens de laatste beschrijving zouden hebben gelaboreert aan ordinaire qualen in stede van aan de bevorens opgetelde soorten van incurable ziekten. Dat men, als niet anders kunnende, wel heeft moeten laten voor rekening van d' eene of de andere zoo tegens elkander strijdende opgevers, wyl de vorige rapporten meest met eede waren gesterkt bevonden.

Fol. 1153v-1154v.

(Het is gunstig dat de verpachting van de domeinen voor het lopende boekjaar 1765/66 f 373.093, of f 28.669 meer als het voorafgaande jaar, heeft opgebracht. Het voordelig verschil met 1763/64 is f 62.122. Men hoopt dat deze groei zal voortgaan. [fol. 1155] Op verzoek van de pachter van de vismarkten te Jaffna is hem, daar hij bij het gebruik maken op de Aripuse parelbanken van 80 vissersvaartuigen gedurende 120 dagen veel had geleden, een korting van rsd 223³/₈ verleend. Dit is de helft van wat hij voor het bezoeken van de Tuticorinse parelbanken had betaald. De pachter te Trincomale heeft verzocht om voorrang te hebben bij de executoriale verkoping van de goederen van opperstuurman Nekele. Het is door de Hoge Regering goedgekeurd dat het bestuur heeft bepaald dat pachters hun rechten op insolvente boedels binnen drie maanden moeten uitoefenen. Daarna zullen ze verlopen. Wat vestingwerken en gebouwen betreft is het goed dat het bestuur op een bericht van kapitein-ingenieur Massenvelt van 23 augustus heeft besloten [fol. 1156] voortaan 300 in plaats van 600 koelies voor de werkzaamheden te Jaffna te gebruiken. Ter ontlasting van de bewoners en ter bespoediging van het werk zal men proberen 50 metselaars uit Nagapatnam aan te trekken. Op de vraag van het bestuur aan de dienaren te Jaffna of aan de arbeiders bij de kapitein-ingenieur ter ondersteuning wat rijst te verstrekken, is goedgekeurd hun een medite daarvan en een stuiver per dag toe te kennen. Dit mag niet als precedent gelden en er moet zo snel mogelijk mee opgehouden worden. Door gebrek aan koelies had het bestuur het werk aan de vesting te Trincomale niet kunnen beginnen en kapitein-ingenieur Massenvelt had het onnodige tijd- en geldverspilling genoemd. [fol. 1157] Daarom heeft het bestuur betere tijden en nader onderzoek afgewacht. Er is opdracht gegeven om deze werkzaamheden op te schorten totdat er een nader bevel is ontvangen. Aan vestingwerken is in 1765/66 f 106.270 besteed en aan gebouwen f 51.948. Dit zou aanvaardbaar zijn, als het bestuur in zijn brief van 5 december de vestingwerken en gebouwen niet erg vervallen had genoemd en dat de uitgaven daaraan hoger zouden gaan uitvallen dan in 1763/64 toen ze f

157639 bedroegen. Dit is een aanzienlijke post en het bestuur is dringend aanbevolen de voorgenomen bezuinigingen te realiseren. Dit is des te noodzakelijker [fol. 1158] daar 80 koelies, die bij besluit van 29 december 1761 aan de commandant van de artillerie waren toegestaan, de wallen en bedekte wegen maar matig schoon hadden gehouden. Daarom waren er twee opzichters bij dit werk aangesteld. Dit is goedgekeurd, maar deze opzichters, of hun vervangers, moeten iedere zes maanden een schriftelijk rapport over hun bevindingen indienen, waarvan jaarlijks een afschrift naar Batavia gezonden moet worden. [fol. 1159] Het huis van de Compagnie in de Visserstraat, waarin de apotheek is gevestigd, staat op instorten en is niet meer te herstellen. Daarom is toestemming gegeven het zo goed mogelijk te verkopen en in dezelfde straat zo goedkoop mogelijk een huis te huren. Tevens is er mee ingestemd om volgens het plan de redoute Van Eck en gebouwen in de dessavonij Matara zo compact mogelijk op te trekken zonder te denken aan andere vestingwerken in die buurt. Het oude retranchement en redoute is voldoende om de manschappen daar te beschermen. Maar het is ernstig aanbevolen [fol. 1160] het nieuwe hospitaal volgens het ontvangen plan te bouwen, waarin de apotheek dan opgenomen kan worden en het huren van een huis daarvoor maar van korte tijd hoeft te zijn. Men is tevreden dat de godsdienst in de Nederduitse en inlandse gemeente vlijtig wordt beoefend en dat de inspectie van kerk en school is uitgevoerd. Het is positief dat het aantal christenen recentelijk 287722 was en dat van de lidmaten 1214, exclusief die te Tuticorin, Kalpitiya etc. [fol. 1161] Het is net zo verheugend dat de jongelingen op het seminarium het examen bij ds. Siegbert Abrahamsz. Bronsveld zeer goed hebben afgelegd. Het kapitaal van de diaconie was f 106.088 en dat van het fonds voor de leprozen f 74.067,-. De Raad van Justitie diende 24 strafprocessen in, waarin bij de behandeling en goedkeuring door het bestuur kardinale fouten, verdachte omissies, ergerlijke slordigheden en ontoepasselijke argumenten zijn geconstateerd. [fol. 1162] Gelukkig bracht het bestuur de nodige correcties aan. Het was zeer noodzakelijk dat het bestuur de fiscaal te Jaffna Gerlachus Rogier niet alleen onbesuisd gedrag in een proces tegen de Maleise soldaat Joede van Pagodiaan wegens diefstal en daaruit voortvloeiende schijndesertie had verweten, maar hem tevens had veroordeeld tot betaling van de proceskosten. Bovendien waren de colleges van justitie aangespoord tot meer voortvarendheid en men had er op aangedrongen de fiscaals te dwingen de zaken spoedig af te doen op straffe van betaling van de kosten van hechtenis en correctie naar bevind van zaken. [fol. 1163] Er hoeft niets gezegd te worden over het besluit van 6 september om conform het besluit van 20 september 1749 jaarlijks een staatrekening van de weeskamer op te maken. Dit was sinds 1761 nagelaten. Derhalve hadden weesmeesters de achterstallige rekeningen van 1760/61 tot 1763/64 ingeleverd. Het kapitaal van de weeskamer was per eind augustus 1765 f 179.740,-. Het bestuur had ook om de rekening van het kapitaal van onbekende wezen gevraagd en om een afschrift van het jaarlijks overzicht van de ondersteuning. Na behandeling van het besluit van 31 december in de zaak van de weduwe Claas Reijke, die had verzocht om de gerechtelijke helft van de nalatenschap van haar man, is geconcludeerd dat het bestuur tegen de curator ad lites Adriaan Moens geprocedeerd had [fol. 1164] op gronden die geheel wettig zijn. In de vergadering is besloten zich te conformeren aan genoemd besluit en de instructie aan de curator ad lites naar deze weduwe te zenden. Over de generale voorraden bleek uit de brieven van het bestuur dat het had afgezien van de 800 last buskruit boven de bestelling van 1600 last, evenals van de verzochte 40.000 pond, omdat het veel verwachtte van de verbetering van de kruitmolens. Er is wel 25.000 pond buskruit naar Ceylon gezonden, maar niet de gevraagde 600 grote patroontassen, 200 martavanen en overtollige medicijnen. Er zijn wel 4070 patroontassen, die eerder naar Batavia gestuurd waren, weer naar Ceylon teruggezonden, nadat ze door militaire officieren [fol. 1165] uitgekapt, geteld en goed bevonden waren. Ze werden in andere kisten verpakt en hun kosten van f 6701 waren weer aan Ceylon in rekening gebracht. Tevens is verzocht de Hoge Regering niet meer lastig te vallen over goederen die voor eigen gebruik uit Nederland zijn gevraagd. Voor het opbergen van buskruit is verwezen naar de kruitvaatjes met koperen banden, waarvan Jan Schreou-

der tijdens zijn bestuur over Ceylon gebruik heeft gemaakt. Mits op tijd gekeerd, kan het kruit daar beter in bewaard worden dan in martavanen. Die zijn daarvoor al lang afgekeurd, tenzij voor kleine hoeveelheden, waarbij erop moet worden gelet dat het kruit niet gaat klonteren en dus bederft. Er is mee ingestemd dat de baas-kruitmaker te Galle voor ieder pond dat hij maandelijks boven 5000 pond levert, een halve stuiver ontvangt. [fol. 1166] Maar het moet dan eerst wel op deugdelijkheid gecontroleerd worden. Voor de maatregelen die genomen zijn om de bestelling van 12 ton aan geld te voldoen wordt naar de generale missive van 21 oktober 1766 verwezen. Ter leniging van het gebrek aan duiten, waarvan het bestuur op de bestelling uit Nederland niets had ontvangen, is met de Vrijburg en Duinenburg nog t.w.v. f 30.000,- uit Batavia gezonden. Dat was het meeste dat mogelijk was. Tevens ging er naar Ceylon f 60.000,- aan Ternataans goud voor de inkoop van textiel en f 50.000,- aan zilveren spetie, vergezeld van de brieven van 31 december en 21 november. Het bestuur had op de bestelling in 1764 uit Nederland van 7 ton aan goud, maar f 432.000,- Indisch geld te verwachten. [fol. 1167] Met de uit Nagapattinam bestelde 50.000 pagoden zou dat maar f 672.000,- opbrengen, terwijl het zeer nadelig zou zijn, als bij gebrek aan goud de verwerving van textiel op de overwal van India gestaakt had moeten worden. Er is zoveel houtwerk gestuurd als de schepen hebben toegelaten, alsmede 15.000 pond rood-aarde. Van de gevraagde 4000 grenadiers snaphanen met ijzeren laadstok zijn er, in de veronderstelling dat dit voldoende was, 2000 gezonden. Tevens is er verscheept: de bestelde 300 leggers arak, 150.000 pond keistenen voor de kleine vaartuigen, 3000 pond zink, 600 lb tin voor Tuticorin en 2600 stuks geel Nankings linnen, dat te Batavia voor rsd 16 het corge is ingekocht. Daar op 13 mei is besloten de Welgelegen via Ceylon naar Bengalen te zenden op doorreis naar Nederland, is het bestuur bevolen de bestelling uit Bengalen aan kayirutouwen, trossen en draad zo goed mogelijk uit te voeren. [fol. 1168] Als dat te doen is samen met 25 balen kaneel, die volgens het bijgevoegde afschrift door Bengalen uit Batavia waren besteld. De bestelde tarwe zal uit Kaap de Goede Hoop geleverd worden. Voorts zullen de 90 stuks ruw Attoers¹⁹ everdoek, dat op 8 maart uit Kaap de Goede Hoop was besteld, uit Ceylon geleverd moeten worden. Aan de 20 Perzen op de Vrouwe Petronella Maria moet transport naar Malabar gegeven worden om daar na betaling van hun maandgelden huns weegs te kunnen gaan.)

Aangaande de entrence der vreemde schepen in de havens van Ceilon heeft men, buiten 't genoteerde bij onze voorloper, de ministers behandeling met relatie tot het af en aan bij Culture gestrande France scheepje de Sint Joseph genaamt, welkers overheden de geborge goedertjes met consent aldaar hadden verkogt, goedgekeurd, en daarnevens g'approbeert dat z' voor de 800 ponden peper, die uit de lading was gesalveerd Compagnies prijs hadden betaald.

Dog de door hun verleende permissie aan zeker Deens scheepje, toebehorende den secretaris Spensie in Bengaale, dat van de Africaanse kust na de Ganges willende af en aan Calpettij ter houw was gekomen, om door de Mannaarse rivier te passeeren, heeft men eens voor al g'interdiceert om geen voet tot diergelijke verdere verzoeken te geven.

Fol. 1168v-1169r.

(Aangaande de huishoudelijke bestellingen is het een goede maatregel dat, om de bestellingen van losse kayiru en kayirutouwen te kunnen voldoen, het bestuur niet alleen de uitvoer daarvan had verboden, maar de dessave in het district Colombo en de equipage-meester en de opzichter van de korale Galle had aanbevolen die in te kopen. Zo kan in de behoefte daaraan te Batavia en Bengalen beter worden voldaan. Bovendien zal het bestuur beter letten op het slaan van zware touwen en trossen. Volgens een bericht van de commandeur en equipage-meester waren de touwen slechts 95 in plaats van 120 à 125 vadem en de

19 Attoers; atepattu is een wachter van een dessave; everdoek is ruwe stof ook gebruikt als werkkleding; wellicht dus het doek gebruikt als werkkleding voor een atepattu.

trossen nauwelijks 90 vadem lang, zodat ze ongeschikt voor gebruik in diep water waren. Ook had het bestuur op 27 juni besloten bij verscheping op de factuur, of bij verstrekking van touwen en trossen aan schepen op de onkostenrekening, steeds de lengte en dikte te vermelden. Zo zijn klachten beter te controleren. Ter voorkoming van problemen voor het bestuur met in rekening gebrachte chirurgische instrumenten [fol. 1170] is besloten om het te voorzien van een bericht van de administrateurs van de medicinale winkel George Willem Rasché en Crepsch. De vorige bevelen over de recognitiegeden van de sergeant die met de Schagen in Ceylon is aangekomen, zijn herhaald. Hoewel het bestuur aan de Engelsman mr. Thomas Diksen, die in november aankwam, tevergeefs ropia 24 per zak salpeter had aangeboden en inkoop voor Ceylon ook niet erg nodig was, moet het zich toch aan de vorige instructie houden. Daarvoor moeten de bevelen om vreemde naties zoveel mogelijk af te weren maar wijken. Die kunnen niet veel goeds beloven. Het is nuttig dat het bestuur diverse plakaten had herhaald en aangevuld naar de heersende omstandigheden, [fol. 1171] en wel vooral die van 25 maart 1658, 21 augustus 1668, 3 december 1744 en 25 juli 1757 betreffende verkoop van geweren. Men verwacht dat daar strikt de hand aan gehouden wordt. Tevens is goedgekeurd dat op 6 september werd besloten alle notarissen de ambtseed af te nemen en dat ze ieder een protocol moeten bijhouden dat chronologisch genummerd en maandelijks door leden van de Raad van Justitie gecontroleerd moet worden, net zoals in Batavia geschiedt. Maar het besluit van 24 december om de beschrijving van de subalterne kantoren, in navolging van het gebruik bij de Hoge Regering, onder de leden van de politieke raad te verdelen is om meerdere redenen afgekeurd. Met dient het gangbare gebruik te blijven volgen. De opvatting van de kooplieden Liebert Smith en Adriaan Moens dat zij over het opnemen van de grote kas [fol. 1172] geen eed hoefden af te leggen daar ze deze taak als leden van de politieke raad verrichten, is aanvaard. Compagnies loodsen mogen geen schepen die naar de Westerkwartieren gaan, naar vreemde havens of redens brengen, tenzij dat voor de veiligheid nodig is en aangetoond wordt dat geen nabijgelegen kantoor van de Compagnie had kunnen worden bereikt. Overtreders zullen uit ambt en rang ontzet en ongeschikt verklaard worden, dan wel naar bevind van zaken zwaarder gestraft worden. Het verzoek van het bestuur om de burger Speldewinkel verklaringen van erkenning van zijn vijf natuurlijke kinderen te mogen verlenen is afgewezen, daar de moeder nog leeft. [fol. 1173] Het verzoek van de gerechtsbode te Galle Jan Hollebeek dat, wegens het overlijden van zijn vrouw in Europa, zijn maandbrief herroepen wordt, is ingewilligd. Daar de soldijboeken ontbraken kon het opperhoofd van het soldijkantoor Thomas Fredrik Wannemaker niet voldoen aan de verzoeken van de kapiteins Ismael Siem Krokot en Banger. Het bestuur is aangeraden betalingen zo voorzichtig mogelijk te doen. Om het direct na te komen is het bestuur een afschrift van het besluit van 13 mei toegestuurd. Daaruit blijkt dat het bestuur te Bengalen tegen de bevelen handel in textiel aan de scheepsofficieren heeft toegestaan. Tot grote ergernis van de Hoge Regering had het op die grond aan de gezagvoerder op het onlangs uit Bengalen teruggekeerde schip Welgelegen, Abraham van der Weide, [fol. 1174] toegestaan om drie kisten en pakken textiel mee te nemen.)

Dus een gants verkeerde interpretatie hadden gegeven aan de resolutie dezer regeering van den 2^e juli 1765 ter opheldering van het reglement op de bagagie voor de zeevaart in Indiën de anno 1743 en de zedert daarin gemaakte alteratie, voornamelijk bij 't advertisement van den 1 februari 1760, dicterende dat de lasten of pakken die bij het voorschreve reglement waren toegestaan, en voormaals in lijwaten vervoert na deeze hoofdplaats als nog stand hielden en vervoert zullen mogen werden in alle soorten van goederen, geen contrabande waren en dus ook geen lijwaten zijnde. Weshalven men de Kolombosse ministers almede heeft gelast zig voor al zulke strijdige explicatiën van onze bevelen zorgvuldig te wagten tot voorkoming van het notabel ongenoegen dat de meer-melde Bengaalse ministers ons door hun licentieus gedrag in dezen hebben gesuppediteerd.

Fol. 1174r-v.

([fol. 1175] De behandeling van een verzoek van de burgerij te Colombo om haar in de oude voorrechten en privilegiën te herstellen, is tot het voorjaar uitgesteld. Het bestuur vroeg in de bovengenoemde brief van 5 december 1765 om wegens de duurte van levensmiddelen de verhoging van de toelage voor levensonderhoud voor de ballingen van staat goed te keuren. Dit is geschied, maar deze buitengewone uitgaven moeten zo snel mogelijk weer worden afgeschaft. Men is er niet tevreden over dat het bestuur op 26 november 1765 heeft besloten om Ratu Ibu toe te staan met haar gevolg naar Batavia te komen. Vooral daar de Hoge Regering in 1750 op grond van haar besluit van 17 februari 1750 het bestuur had bevolen [fol. 1176] om de overgekomen pangerans met hun gevolg daar te plaatsen waar ze niet makkelijk vandaan konden. Toen werd deze prinses een ambitieus en ongedurig vrouwmens genoemd, die naar alle waarschijnlijkheid haar zoon Mas Grendi, of de gewaande keizer over de Chinezen, tot zulke gevaarlijke stappen heeft aangezet. In de vergadering is besloten haar wegens haar hoge leeftijd en slechte gezondheid toch maar naar Batavia te laten komen en haar een toelage van rsd 12,- per maand toe te kennen in mindering op wat haar kleinzoon in plaats van zijn overleden vader krijgt. Dit is het bestuur medegedeeld en het zenden van enige staatsgevangenen, hetzij man of vrouw, is voortaan verboden, als er niet expliciet toestemming voor is gegeven. [fol. 1177] Het verzoek van tumengging Sasra Nagara om naar Batavia te mogen komen is om redenen van staat afgewezen, maar daar hij zulke goede diensten tijdens de oorlog op Ceylon heeft geleverd, mag het bestuur zijn kostgeld verhogen. Helaas heeft men vernomen dat het aantal deserteurs per eind augustus 1765 bestond uit 24 Europeanen en 13 inlanders, waaronder 16 te Tuticorin, die niet meer te achterhalen waren. Dat wenst men anders en het opperhoofd Vos zal opnieuw worden aanbevolen daartoe alles op alles te zetten. Door patrouillering wordt er onophoudelijk tegen smokkel opgetreden. [fol. 1178] Op voordracht van het bestuur is niet alleen aan 45 dienaren rustgagie verleend, maar vaandrig Willem Jenke hield de volle gagie van f 40,-. In de brief van 5 december 1765 berichtte het bestuur dat deze arme officier onder andere tijdens de beruchte actie tegen Kandy onder kapitein Joan Diderik Fedder had gediend en bovendien nu 68 jaar oud 42 jaar een dapper soldaat was geweest. Dan wordt nog gezwegen over de duurte van levensmiddelen, waardoor hij onmogelijk van een halve gagie kan bestaan. Van de nadere overwegingen van de raad ordinarius Jan Schreuder als beschrijver van Malabar, [fol. 1179] die enige punten in het rapport dat hij op 16 december 1763 heeft ingediend, hebben opgehelderd, zijn extracten van de zaken die de Westerkwartieren betreffen, naar Ceylon gezonden. De geschenken over het gehele jaar t.w.v. f 4507 zijn goedgekeurd. Assignaties getrokken op de Hoge Regering tot een bedrag van f 87.375 zijn aan de begunstigden voldaan. Verder is ter kennisneming aangenomen dat het bestuur f 382.205, getrokken op Nederland, in kas heeft ontvangen, wat in totaal uitkomt op f 469.580. Bovendien is men ermee akkoord gegaan dat de wissels getrokken op Batavia en op andere kantoren een agio van 4 % zullen krijgen en niet meer met een rabat worden uitgegeven, zoals tot nu toe de gewoonte is geweest. Men gaat akkoord met de overige zaken en handelingen van het bestuur. [fol. 1180] Bovendien verwijst men naar de brieven direct uit Ceylon naar Nederland van 12 november 1765, 25 en 27 januari 1766 en naar het antwoord van 5 december 1765 en dat in het begin van deze generale missive op de extracten uit de brief uit Nederland van 10 oktober 1764. Ook wordt verwezen naar de voorafgaande generale missiven uit Batavia naar Nederland van 8 april, 21 oktober en 6 november 1766 en naar de tussen Ceylon en Batavia gewisselde brieven en resoluties. Tenslotte keurt men de mutaties onder dienaren goed, zoals onder andere de benoeming van de hoofdadministrateur Daniël Burnat te Colombo tot dessave te Matara. [fol. 1181] Personalialia. [fol. 1182] Personalialia. Ook is goedgekeurd dat de uit Nederland onlangs op Ceylon aangekomen onderkoopman Gidion Victor op zijn verzoek weer met stilstand van gagie repatrieert en dat onderkoopman Johannes Erfson tot permanent lid van de Raad van Justitie te Colombo werd benoemd. [fol. 1183] Personalialia. Hoewel die post altijd voor een onderkoopman is geweest, vindt men het na aanvankelijke afwijzing juist dat de boekhouder Adrianus Johannes Francke wegens zijn ervaring met

inlanders als opperhoofd te Baticaloa werd benoemd. Ter voorkoming van conflicten is bepaald dat de hoofdadministrateur te Colombo [fol. 1184] in rang boven het hoofd van de militie zal staan, of deze nu luitenant-kolonel dan wel majoor is. Ds. Joachim Fijbrands krijgt een gagie van f 100,- per maand. De personele veranderingen en bevorderingen onder de militairen zijn te vinden in de naar Ceylon gestuurde geheime brieven en resoluties. In de geheime brief van 13 mei 1766 is de afdanking van de sepoys Callerosen en Camatjes aan het goed overleg van het bestuur overgelaten in de veronderstelling dat van deze vreemde krijgers al een groot gedeelte is ontslagen. Ook van de oosterse militairen zijn diegenen ontslagen die, om de hoge kosten te vermijden, kunnen worden gemist. [fol. 1185] Bij voorbaat is het plan van gouverneur Iman Willem Falck, opgesteld in overleg met kolonel Jan Jurgen Feber, voor de beslist noodzakelijke militaire macht goedgekeurd. Dat behelsde 362 man minder dan de garnizoenen en posten die men bij resolutie van 13 september 1762 had vastgesteld. In de vergadering van de Hoge Regering zijn het aantal van de troepen, de verdeling daarvan en de inrichting van de compagnieën overgenomen, hoewel het aantal officieren wat ruim is. Wegens het hoge aantal van hen is het om verdere bevorderingen te voorkomen het beste gevonden om bij iedere compagnie twee officieren boven het vastgestelde aantal te laten dienen. Wegens zijn uitzonderlijk goede staat van dienst zijn de dubbele emolumenten die kolonel Jan Jurgen Feber heeft genoten, goedgekeurd, alsmede zijn overplaatsing naar Batavia met behoud van gagie en emolumenten. [fol. 1186] Op een herhaalde aandrang van het bestuur is de f 100.000,- die Lubbert Jan van Eck in de geheime brief van 13 mei 1766 had beloofd, toegestaan en wel in een verdeling zoals die was vastgesteld in die brief en die van 23 mei. Met tevredenheid ontving men te Batavia in eerste aanleg uit Ceylon 102 Europese en 337 inlandse militairen terug. Dat betreft ook het zenden van Europese en inlandse soldaten naar Coromandel en Malabar die op Ceylon gemist konden worden en daar nodig waren. Personalia. [fol. 1187] Personalia. [fol. 1188] Op zijn dringend verzoek mag de commandant te Trincomale kapitein Lodewijk Frijtag repatriëren. In afwijking van een eerder vonnis is op zijn verzoek aan kapitein Ignatius Sweijnhaubre Dullenburg eervol ontslag verleend en is hem toegestaan met afgeschreven gagie per eerste gelegenheid naar Nederland te vertrekken. Kapitein-ingenieur Gilles Borre kan met dank voor zijn bewezen diensten op zijn verzoek gaan waarheen hij wil. Kapitein-ingenieur Willem Otto Massenvelt kan op verzoek van het bestuur in zijn plaats in dienst blijven. Personalia. [fol. 1189] Personalia. Het korps artillerie. Personalia. De ingenieur te Colombo Alexander Johan Daalhoff is bevestigd als eerste landmeter.)

MALABAR

Mallabaar aangaande hadden wij anno passato de eer te bedelen dat de inlandse vorsten in rust waaren. Dog zedert heeft de nabab van Canara Aijdar Alichan de rijken van colastrij en samorijn geconquestreert en men verwacht dat dezelve, van zijne veldtogt tegen den nabab van Carnatica Mamed Dellichan terugkeerende, zig zuidwaarts zal wenden om de landen van Cochim en Trevancoor meede te overheeren. Weshalven de koningen der twee laastgemelte rijken 's Compagnies assistentie verzogt en de ministers eene besending aan Aijdar Alichan gedaan hebben, waardoor, niettegenstaande de genegendheid die gedachte nabab getoont heeft voor de Compe, egter alleen is verkregen eene belofte dat de koning van Cochim als 's Compagnies bondgenoot zoude werden geconsidereert, mits hij zig submitteerde en aan een eisch van contanten en eliphanten voldeede, zonder dat men voor Trevancoor heeft mogen intercederen. Dan, dewijl het d' E Compe niet convenieert zig voor Cochim en Trevancoor gewapend in de breche te stellen, en ook de constitutie der zaken niet gedooft na de begeerte van Aidar Alichan hem volk etc. tot de uitvoering zijner verre uitzierende projecten tegen betaaling te geven, zo hebben wij de ministers d' observance van een stipte neutraliteit gerecommandeert zolange de zaken ongedecideert blijven, en zig ook na dato tot niets anders te verbinden dan tot leverantie

van arthillerie en ammunitie voor peper, ten ware men een coup van belang konde doen. Fol. 1190r-1191r.

(Deze omwenteling veroorzaakte eveneens een verandering in Compagnies debiteuren. Hoewel Haydar Ali beloofde de schuld van de kolathiri van f 19.945 af te lossen, kan men Ali Radja daarop niet aanspreken. Hij bestuurt nu namens Haydar Ali het rijk van de kolathiri en de Compagnie is van hem afhankelijk voor de leverantie van peper. Deze schuld is voorlopig op de rekening van de gewezen commandeur Weyerman ingeboekt, daar hij dit geld zonder toestemming als voorschot aan de kolathiri heeft uitbetaald. De schuld van Ali Radja van f 21.671, of na aftrek van f 3671 [fol. 1192] die om dezelfde reden op rekening van Godefridus Weyerman staan, f 18.000, valt evenmin te innen. Doordat het rijk van de zamorin door Haydar Ali is bezet, valt niet te verwachten dat hij zijn schuld van f 16.382 voldoet. Daarbij komt nog f 24.000,-, die weliswaar tegen de afstand van de eilanden Muttukunu aan de Compagnie waren afgeschreven, maar nu weer op de rekening van de zamorin zijn ingeboekt, aangezien Travancore aanspraak op deze eilanden maakt. Als zekerheid voor deze schuld bezit de Compagnie diverse veroverde gebieden rond Chettuvay, die jaarlijks ongeveer f 1209 opbrengen, en de eilandjes Muttukunnu die jaarlijks f 801 opleveren. Men hoopt deze laatste te kunnen behouden, daar Haydar Ali wel bereid was om uitbreiding van Compagnies gebied toe te staan. Het bestuur heeft geprobeerd de schuld van de koning van Cochin te delgen met de verwerving van het eiland Vypin, maar deze schijnt niet geneigd het af te staan. Daar het bestuur ten dele toezeggingen van Haydar Ali kreeg [fol. 1193] dat meer gebieden aan de Compagnie zouden worden afgestaan, is de opdracht gegeven voor de inning van de schuld van Cochin, als gebruikelijk, konings aandeel in de pepertol van ongeveer f 6 à 8000,- aan te wenden. Hoewel de oude schuld van Attingal van f 46.478, waarvan de door de vorst geëiste bewijzen merendeels ontbraken, onvoldaan is gebleven, koestert men de hoop dat Travancore, zoals beloofd, de schuld op leverantie van peper van ropia 150.879 $\frac{1}{2}$, of f 226.319, voor de komst van Haydar Ali zal hebben voldaan. Het bestuur, dat op eigen risico de desbetreffende regels heeft overtreden, verwacht dit. Het is mogelijk dat Haydar Ali Travancore veroverd en enige prinses van dat rijk die zich bij hem voegden, in hun gebied instelt. Dat zou het mogelijk maken om enige al binnen de lijn opgenomen vorderingen te incasseren.)

Onze inzaam van producten is door Aidar Alichan in het rijk Colastrij geenzints belet en nadien d' Engelschen te Tallicherij desselfs gunste niet hebben, mitsgaders maar 90 ropias voor 't candijl peper besteedden, daar wij 100 ropias voor betalen. Zijnde de meerdere prijs geimprobeert, zo verwagten wij eerder de bemagtiging van een ruimere quantiteit.

Fol. 1194r.

(In de landen van de zamorin is uitsluitend cardamom ingekocht. Het bestuur is erop gewezen dat het meer handelspartners op alle plaatsen moet zien te krijgen en het is gemachtigd om ropia 90 voor peper te betalen die het tussen Cranganur en Cannanur kan inkopen. In Cochin en Travancore gaat de verwerving van peper als vanouds, maar de Engelschen te Anjengo betalen ropia 80 het kandijl, terwijl de Compagnie volgens het contract aan Travancore maar tussen de ropia 55 en 65 betaalt. Daarom is om Travancore tegemoet te komen clandestiene inkoop tegen ropia 83 $\frac{1}{3}$ het kandijl toegestaan. Dit zou de koning er toe kunnen brengen de peper liever aan de Compagnie dan aan de concurrenten te leveren. Het is niet wenselijk om in Malabar oorlog te voeren en dan is prijsverhoging de enige remedie. Om uitvoer naar elders tegen te gaan is toegestaan voor de weinige peper die de koning van Cochin uit Travancore haalt, ropia 90 het kandijl te betalen. Voor de eigen onderdanen van de Compagnie is om dezelfde reden de prijs op ropia 83 $\frac{1}{3}$ vastgesteld. Er is dus al het mogelijke aan gedaan om de verwerving van peper te bevorderen. Men verwacht dat dit helpt. Bovendien mag er een proef genomen worden met verkoop te Cochin, zodat het geld niet zonder opbrengst in de kas ligt. Tussen 16 maart 1765 tot eind maart 1766 is van Travancore ingekocht voor f 19,10,- de 100 lb lb 1.168.539 en voor f 16,10,- de 100 lb lb 80.791, of in

totaal lb 1.249.330. [fol. 1196] Dit is gelijk aan 2498³/₅ kandijl, wat 2501³/₅ kandijl minder is dan het contract voorschrijft.)

Van den Cranganorsen vorst â f 19,10 't cento lb.	lb. 6.997,-
van den Cochimsen vorst â f 27 't cento	lb. 25.000,-
van 's Compagnies onderdanen â f 16,10,- 't cento	lb. 8.343,-
Van particulieren	
Te Cananoor â f 23 tot 33 't cento lb.	lb. 311.279,-
„ Cranganoor â f 25,, „ „ „	lb. 17.340,-
„ Calicoilan â f 25 „ „ „ „	lb. 5.600,-
„ Paponettij â f 25 „ „ „ „	lb. 6.525,-
of in 't geheel	lb. 1.630.394,-
kostende	f 358.430,8,-

En de ministers gaven hope dat deze inzaam, die dien van het voorgaande jaar circa 655.450 ponden te boven gaat, in den volgenden oegst vrij groter zoude wezen.

Voorts zijn van de voormelte ingezamelde peper na Ceilon verzonden lb. 1.383.646, nevens lb. 6000 cardamom van drie differente soorten, komende door den anderen te staan op 30¹/₂ stuivers, item 173¹/₂ corgies koehuiden, 500 lasten nelij en f 200.000,- aan contanten, behalven f 28.489,12,- die op 2 door de Ceijlonse ministers getrokken wissels zijn betaald.

Fol. 1196r-v.

(De Landskroon kwam te Batavia terug met [fol. 1197] slechts lb 94.747 kayiru à f 4,13,- de 100 lb is f 4419, 21.606 kapokstenen à f 2,11,- de 100 lb is f 555. Met wat andere goedkope artikelen en dat waarmee Batavia is gecrediteerd is dit f 10.114. De geringe verwerving van kayiru is te wijten aan de verpachting daarvan in Travancore en onderhorige gebieden aan de Engelschen. Met het bestuur zint men op een middel daartegen. De inkomsten en gerechtigheden uit Compagnies landen en domeinen bedroegen in 1764/65 f 92.395, of f 7729 meer dan in het voorafgaande boekjaar. Na aftrek van de afschrijvingen bedroeg de opbrengst van de koopwaren f 170.931, wat f 37.095 minder is dan het voorafgaande jaar. De inkomsten uit de landerijen en de verkoop van de koopwaren bedroegen dus gezamenlijk f 263.326, wat f 29.366 minder is dan in 1763/64. Het bestuur schrijft dit toe aan de vroege komst van de Marathase rovers in het vaarwater van de inlandse handelaren, die daardoor [fol. 1198] de dichtstbijzijnde haven ten noorden van Cochin moesten opzoeken. Daar de winsten met 1761/62 en 1762/63 respectievelijk f 81.919 en f 158.326 verschilden, is het bestuur aangespoord zich meer in te zetten en de schadelijke gevolgen van de manier van handeldrijven weg te nemen. Dat betekent inspectie van de goederen uitsluitend binnen Cochin en dat één à twee kooplieden de markt beheersen. De winsten waren redelijk, namelijk op specerijen 1180¹/₂ %, op Japans staafkoper 163 % en op de overige goederen 66 %, of gemiddeld 128 %. Dit toont duidelijk aan dat niet de geringe vraag naar koopwaren, maar het gebrek aan kopers de reden van de lagere winsten zijn geweest. Nu de verkoop op Kharg is gestaakt, valt een ruimere afzet te verwachten. [fol. 1199] Volgens de recente berichten neemt de afzet dan ook toe. Maar door de mindere afzet zijn de voorraden groot en er zijn met de van Kharg terugkerende schepen veel handelswaren aangevoerd. De bestelling uit Batavia moet daarom wel gering zijn.)

Invoegen het carguasoen van het schip Duijnenburg alleen heeft bestaan uit			
951.276	ponden	suikerpoeder	f 79.116,09,-
30.000	„	looth Hollands	„ 3.000,-,-
40.000	„	koper Japans	„ 12.106,08,-
6.123	„	notenmuscaten	„ 1.224,12,-
2.310	„	nagulen	„ 924,-,-
1.232	„	foelij	„ 739,04,-
80	„	kanneel	„ 24,-,-

Nevens diverse benodigdheden en eene aanrekening groot f 98.981,14,-, alles tezamen uitmakende f 247.186,14,-.

Fol. 1199r-v.

(De uitgaven in 1764/65 bedroegen f 265.687, namelijk te Cochin, Cranganur etc. f 214.781, te Quilon etc. f 20.309, te Cannanur f 18.084, [fol. 1200] te Chettuvay f 11.660 en te Purakkad f 853. De stijging van de inkoopsprijzen en de vermindering van de opbrengsten van de verkoop maken het terugbrengen van de uitgaven noodzakelijk. Daarom is opdracht gegeven de nutteloze versterkingen te Quilon, Chettuvay en Cranganur op te blazen en alle manschappen boven het vastgestelde aantal naar Batavia te zenden. Bovendien moeten verdere mogelijkheden tot inkrimping aangegeven worden. Evenwel zijn de uitgaven in 1764/65 vergeleken met 1763/64 al f 48.887 lager, vergeleken met 1762/63 f 63.813 minder en met 1761/62 f 52.059 lager. De voorraden zijn eveneens afgenomen. Per eind augustus 1765 waren ze f 1.602.895, of vergeleken met 1764 f 407.650 minder, met 1763 f 563.921 minder en met 1762 f 390.990 lager. In 1765/66 zijn de voorraden waarschijnlijk tot de vastgestelde 14 ton terug te brengen [fol. 1201]. Bij uitgaven van f 265.687 in 1764/65 en inkomsten van f 263.326 is, niettegenstaande de geringe verkopen, het negatieve saldo f 2361, of, na aftrek van de voordelen in 1763/64 van f 348, f 2013. De verwerving van peper, de verkoop van handelswaren, de beperking van de vestigingen en de verschillen tussen de boeken van 1762/63 en 1763/64 zijn reeds in de generale missive van 21 oktober 1766 uitgebreid behandeld. Bovendien wordt verwezen naar de brieven gewisseld met Malabar en naar de resoluties betreffende dit commandement. Deze worden met deze generale missive meegezonden en bovendien een rekening van het bestuur over de verkoop van suiker. Daaruit blijkt een opbrengst van 88 %, waarvan 28 $\frac{1}{8}$ % zuivere winst overblijft, niettegenstaande het bestuur deze suiker à f 2,14,- de 100 lb en voor het volle bedrag in rekening heeft gebracht, zonder te overwegen wat daarvan van de retourgoederen uit Malabar en ten laste van de generale rekening moet worden afgetrokken.

SURAT

[fol. 1202] In de generale missiven van 8 april, 21 oktober en 6 november 1766 werd reeds gemeld dat de Renswoude, Amerongen, Lekkerland en 's Compagnies Welvaren veilig uit Surat te Batavia waren teruggekeerd. De drie eerstgenoemde schepen vervoerden naar Galle 482 pakken voor Nederland en 200.000 zilveren ropia's, of f 300.000, en bovendien diverse kruiderijen voor Ceylon. Met het tweede en derde schip werd te Batavia aangevoerd)

100	lasten	tarwe
10.000	lb.	poetjoek
1.500	„	gum arabicum
200	„	zegellak
5.000	„	monsterzaad
2.000	„	catjouw
2.000	„	galnoten
6	thollen	etter van rosen
2.920		niquaniassen
200		chitsen chiaboutria
520		roode kleedjes
40	stukken	grove neusdoeken
3.000		heele breede zwarte baftassen
4.800	do.	smalle „ „
3.000		gekattoeneerde dekens
1.200		zwarte kangams
4.000	„	kannekenis
1.920		roode kaaikams

2.300	spreyen of palempoosen
2.620	zijde patholen en mede
200.000	zilvere ropijen, tesamen

wat het ter dezer hoofdplaats ontvangene betreft, bedragende f486.991,-,8, ongerekend eenige onbekwame goederen, bedurven specerijen en diverse aanrekeningen.

Fol. 1202v-1203r.

(In de generale missive van 21 oktober 1766 werd al bericht dat de Kievitsheuvel, Borssele, Ouderamstel en Vrouwe Geertruida naar Surat zijn gezonden. Ter uitvoering van de bestelling namen ze mee)

338.625	lb.	Japans staafkoper
61.375	„	„ plaatkoper
75.000	„	Hollandsch lood
300.000	„	ijzer in platte staven
30.095	„	notenmuskaten
59.999	„	garioffel nagulen
20	„	fijne oliteiten
12.500	„	ordinaire witte bentzuin
10.726	„	roode menij
4.096.233	„	poedersuiker en

100 leggers arak, monterende in gelde f 598.445,18,8 (de 2 percento Batavische ongelden er onder begrepen) of, met verscheide benodigdheden voor de huishouding tot f 19.370,8,8, tezamen f 617.816,7,-.

Fol. 1203r-v.

(Betreffende schepen en vaartuigen [fol. 1204] zijn op 22 juli 1766 de brieven van het bestuur van 4 november, 20 en 27 december 1765 en de aparte van de directeur van 15 december besproken. Men is er ontevreden over dat met de toen net aangekomen schepen Renswoude en Amerongen, en de gorab Zeeleeuw slechts korte briefjes waren meegegeven. Door het wegblijven van de Lekkerland, immers de 's Compagnies Welvaren was naar de golf van Perzië gestuurd, vreesde men de formele beschrijving niet op tijd voor de behandeling te zullen ontvangen. De raad durfde een concept van een brief, die directeur Christiaan Lodewijk Senff wegens ziekte niet had kunnen doornemen, niet te verzenden. Er is bevolen dat dit in het vervolg geen belemmering voor verzending mocht zijn. Bovendien dient het laatste schip niet later dan eind maart, of uiterlijk half april, met de nodige papieren uit Surat naar Batavia te vertrekken. [fol. 1205] Bovendien mogen andere schepen niet nodeloos opgehouden worden. Maar voordat deze brief van 14 augustus, die was opgesteld op basis van de besprekingen in de vergadering van 22 juli 1766, werd verzonden, verscheen de Lekkerland met de uitgebreide brief van het bestuur van 10 april 1766 en met een apart schrijven van de directeur van 18 april en een post scriptum van 20 april. Deze zijn op 12 augustus behandeld en beantwoord op 28 augustus, met het eerdere antwoord van 14 augustus, waarin het terugsturen van de gorab de Zeeleeuw werd herhaald. Dit was al eerder in 1764 opgedragen. Men stemde ermee in dat dit wegens de in 1765 beschreven slechte staat van dit vaartuig was uitgesteld. Volgens het besluit van het bestuur van 29 oktober 1765 was dit door enige veranderingen verholpen, maar die hielden niets bijzonders in. Men was er wel tevreden over dat het bestuur in plaats daarvan geen smalschip had laten bouwen, omdat uit Ceylon was bericht dat de Mosselschulp daar niet nuttig was en het bestuur er daarom toe neigde dit vaartuig naar Surat terug te zenden. Dat is toegestaan. [fol. 1206] Deze gang van zaken, waardoor nodeloze kosten werden vermeden, is goedgekeurd. Het bevalt de Hoge Regering eveneens dat de directeur vriendschap sloot met de oppervorst van de Marathen en tegen een geschenk van f 4000,- een parwana, of bevelschrift, voor het hoofd van diens zeemacht, de gouverneur van Bassein, verwierf, waarin deze werd opgedragen Nederlandse schepen geen enkele schade te berokkenen. Er waren geruchten dat dit wel was gebeurd. Opdat dit bevelschrift wordt nageleefd, is aan de gezagvoerders van de schepen opgedragen

alles te vermijden wat de harmonie zou kunnen verstoren en aanleiding voor deze roofzuchtige volken zou kunnen zijn om tot actie over te gaan. Maar vanwege dit karakter moeten de gezagvoerders wel steeds op hun hoede blijven. [fol. 1207] Het voorafgaande jaar is er een opmerking gemaakt over de specificatie van de bevoorrading en reparaties aan de schepen, maar door de oplettendheid van het bestuur is hier nu f 3000,- minder aan besteed, waardoor deze uitgaven op f 7523,- zijn uitgekomen. In schrill contrast daarmee staat het wangedrag van de equipage-opzichter, maar, daar hij daarvoor gestraft is, hoopt men dat hij zulke wandaden voortaan zal nalaten. Daarom is op verzoek van het bestuur bij de bestraffing niet tot het uiterste gegaan in de verwachting dat scherp toezicht op hem niet uit het oog verloren zal worden. Wat betreft de geleverde ladingen moest de scheepsleiding van de Amerongen op weg naar Surat tijdens een zware storm 120 canasters poedersuiker overboord zetten om het schip lichter te maken. Bij resolutie van 21 maart 1766 is deze ontheven [fol. 1208] van het daardoor ontstane tekort van 44.631½ lb poedersuiker en eveneens van door het zeer waarschijnlijk binnenkrijgen van zeewater veroorzaakte tekort van 269½ lb kruidnagels en 1120 lb nootmuskaat. Dit vertegenwoordigt een bedrag van f 12.775 aan verkoopwaarde. Het doet de Hoge Regering genoegen dat er een redelijk aantal moslims als zeevarenden geworven kon worden, omdat er toenemend gebrek aan Europese zeelieden is. Het is goedgekeurd dat het bestuur voorzichtig en zonder schade te veroorzaken heeft gereageerd op de grote ophef, waarmee sommige van hun familieleden vroegen om het geld op de rekeningen van hun overleden verwanten. Het bestuur bracht conform de resolutie van de Hoge Regering van 8 augustus in de soldijboeken de veranderingen betreffende deze lieden aan. Daarmee werd een stipte uitvoering beoogd van de regel dat de langst dienende zeevarenden het eerst naar het vaderland mogen terugkeren. Aangaande belastingen en vergoedingen is, [fol. 1209] onder het vermelde per eind december, bij de resolutie van 25 oktober 1765 de tweede facteur te Ahmadabad De Wind ontheven van de vergoeding van een derde van de schuld van de insolvent overleden makelaar aldaar Gerdendas Doosse. Dit bedroeg f 1950. In zijn rekest maakte hij duidelijk niet schuldig te zijn aan het niet uitbetalen van het geld. Tevens werd de boedel van de overleden eerste facteur P. A. de Bellon ontheven van een schuld van twee derde. Bij dit besluit was men er vanuit gegaan dat er in die boedel niets meer aanwezig was, maar toen uit latere informatie bleek dat er op drie van zijn soldijrekeningen nog f 1440,- zwaar geld tegoed stond, is besloten de Compagnie daarmee schadeloos te stellen. Daar er volgens nadere berichten geen enkele hoop was de rest van f 4610,-, de genoemde f 1950 daaronder begrepen, te incasseren, is besloten die af te schrijven. [fol. 1210] Het bedrag van f 15.084 dat de opperkoopman en gewezen hoofdadministrateur te Surat David Kelby volgens de resolutie van 5 juli 1765 in de Bataviase negotieboeken debet stond, is verminderd tot f 1156. Het geld waarvoor hij borgen had gesteld, is geïnd en hij heeft zich te Surat voor een bedrag borg gesteld. De restschuld zou ook nog verminderd kunnen worden door de vordering van Kelby op de overleden onderkoopman Otto Hendrik Ruperti wegens een tekort in de kleine kas. Op wat deze heeft nagelaten is voorlopig beslag gelegd. Uit de resolutie van 29 augustus blijkt dat de omvang van zijn nalatenschap nog onzeker is. Daar deze vordering op Kelby is ontstaan door de geëscaleerde bezetting van de logie en werf in 1762, werd in de generale missive van 31 december 1765 een beslissing daarover aan Heren XVII overgelaten. [fol. 1211] Om de redenen die het bestuur daarvoor gaf, zijn de inpakkers bij resolutie van 12 augustus 1766 ontheven van een tekort van 307 lb op ruim 5000 pond te Batavia ontvangen bedorven specerijen. De waarde daarvan was f 921. Dit gebeurde niet omdat de inkoopwaarde maar f 61 is geweest, maar omdat, hoe goed ook verpakt, deze bedorven en tot stof vergane goederen bij enige tocht aan extra verlies onderhevig zijn. Betreffende in- en afschrijvingen bracht het onbruikbare masthout van de verongelukte Bloemendaal te Surat niet meer op dan f 215. Het bestuur heeft f 2097, voor welk bedrag het in 1756 meerder in de boeken stond, afgeschreven als onkosten in voorafgaande jaren. Eveneens heeft het conform de reglementen gehandeld met de waargenomen over- en ondergewichten in de pakhuisen op de in 1764/65 aan kooplieden geleverde handelswaren. [fol.

1212] Het heeft het bestuur geërgerd dat de justitiële gecommiteerden op instigatie van pakhuismeester Bangeman over een ondergewicht van $372\frac{1}{2}$ lb, of $\frac{3}{4}$ %, op uitgewogen kruidnagels al te lichtvaardig de eed hebben afgelegd. Toen het tot de leverantie daarvan aan de kooplieden kwam, weigerden ze dat echter en beweerden dat er betrouwbaar gehandeld was met het argument dat justitiële gecommiteerden daarop nimmer speciaal de eed hadden afgelegd. Hoewel de Hoge Regering dit met tegenzin heeft vernomen, heeft zij, omdat er van fraude geen sprake was, ditmaal van een boete van een maand gagie voor deze gecommiteerden afgezien. Wel is goedgekeurd dat pakhuismeester Bangeman tot verbeuring van zes maanden gagie werd veroordeeld. [fol. 1213] Aangaande de verkoop van handelswaren blijkt uit de brief van het bestuur dat 18.660 lb overgebleven Satsumase kamfer met veel moeite tegen 24 stuiver het pond aan de makelaars is opgedrongen. Daar dit in het belang van de Compagnie was, is men ermee akkoord gegaan. Men is niet alleen tevreden over de ruwe winst van f 133.364, of $85\frac{5}{8}$ %, die op de lading van de Velsen, die het voorafgaande jaar het laatst uit Surat is teruggekeerd, is gemaakt, maar vooral over het behaalde rendement op de dit jaar teruggekeerde vier schepen van f 953.213, of 133 %. Volgens de resolutie van 28 mei 1765 is ten aanzien van de Velsen met de makelaars in een contract een dergelijk rendement bedongen, namelijk Japans staafkoper met 140 % winst, het staafijzer met $48\frac{5}{8}$ %, het staal in staven met $46\frac{1}{4}$ %, het Malakkase tin met $29\frac{3}{4}$ %, de olifantstanden met 7 %, de poedersuiker met $106\frac{6}{8}$ % en de kandijnsuiker met $50\frac{1}{8}$ % winst. [fol. 1214] Dit jaar zijn voor de ladingen van de Renswoude, Lekkerland, Amerongen en 's Compagnies Welvaren de volgende percentages bedongen: het Japans staafkoper 133 % winst, het staafijzer $53\frac{5}{8}$ %, het Malakkase tin $29\frac{3}{4}$ %, de rode menie $51\frac{1}{8}$ %, de arak $46\frac{7}{8}$ %, de Jakatrase poedersuiker 100 %, de Javase poedersuiker $163\frac{3}{8}$ % en de kandijnsuiker met $42\frac{3}{8}$ % winst. Hoewel men in het algemeen tevreden is, vindt men de prijs voor het tin karig en tracht men voor het ijzer en staal meer te bedingen. Betreffende het eerstgenoemde schip maakte men dezelfde aanmerking. Daar het Japans staafkoper 7 % minder opbracht dan het voorafgaande jaar, is er krachtig op aangedrongen de winst tot zeker niet minder dan 150 % te verbeteren, omdat op de bestelling van 600.000 lb maar 400.000 lb geleverd kon worden. [fol. 1215] Er waren bedenkingen over de vorige aanvoer, zodat de voorraad groot is geweest. Maar door de huidige beperkte aanvoer en bij een goede afzet hoeven er voor de komende tijd geen zorgen gekoesterd te worden over een te grote voorraad. De specerijen zijn met de gebruikelijke winst verkocht. Op de klacht van het bestuur dat door de grote hitte de planken van de kisten met specerijen splijten, waardoor er veel verloren gaat, zijn deze van binnen met stromatten bekleed. Met hoopt maar dat de handel zal voortgaan. Met is tevreden over de inkoop van het vorige jaar. De bestellingen voor Indië, zowel als voor Nederland zijn uitgevoerd en er wordt gehoopt dat de kwaliteit van de laatst genoemde partij goed zal zijn. [fol. 1216] Daar is sterk op aangedrongen. In de brief van 10 april 1766 schreef het bestuur dat het nog niet tot de aanbesteding van nieuwe inkoop was overgegaan, omdat de leveranciers een hogere prijs verlangden, terwijl men die juist omlaag wilde brengen. Het bestuur verwachtte dat dit zou lukken en de directeur schreef in zijn aparte brief van enige dagen later dat hij daar goede hoop op had. Er is mee ingestemd dat de waarde van de geschenken in 1764/65 in vergelijking met 1763/64 met een verkoopprijs van f 493 zijn vermeerderd. De verkoopprijs bedroeg f 8787. De makelaars voerden aan dat ze er niet genoeg aan hadden, omdat de prijzen al gedurende enige jaren verlaagd waren. Daar er met de buitengewone geschenken, die bij inkoop f 6479 waard waren, niets bedenkelijks was gebeurd, is er ook geen opmerking over gemaakt. Evenmin was dit het geval met gewone geschenken te Broach t.w.v. f 1834 bij verkoop en de buitengewone van f 757 bij inkoop, of in contant. [fol. 1217] Op deze rekening was een voordelig saldo van f 3462, daar de rekening van de tol op de goederen die overzee zijn verzonden, door een lagere taxatie van de textiel met een gelijk bedrag is verminderd. In 1764/65 hief de Compagnie aan tol op aankomende en vertrekkende particulieren f 1284 en bracht het heerlijke recht op het kleinzegel f 591 op. De negotieboeken over 1763/64 zijn niet op tijd ontvangen en arriveerden helaas pas met die van 1764/65. Er is

opnieuw op aangedrongen dat ze op tijd gereed moeten zijn. Ten opzichte van 1762/63 is er in 1763/64 een verbetering van f 258.351. In het laatst genoemde jaar waren de uitgaven f 127.388 en de inkomsten f 729.007, zodat er een positief saldo van f 601.619 overblijft. Maar volgens de memorie van bezuiniging dienen de uitgaven f 119.500 te zijn en de inkomsten f 867.000, zodat er een verslechtering van f 145.881 is. In 1764/65 waren de uitgaven [fol. 1218] f 105.936 en de inkomsten f 679.382. De uitgaven zijn aanmerkelijk verminderd doordat er in plaats van Europeanen inlanders in dienst zijn genomen, maar de inkomsten waren karig, zodat de staatrekening in 1764/65 in vergelijking met 1763/64 met f 28.173 is verminderd en maar een positief saldo van f 573.446 vertoont. Dit is f 174.054 minder dan de memorie van bezuiniging voorschrijft. Daar de inkomsten, vooral in 1762/63, redelijk waren, is het bestuur ter aansporing toch medegedeeld dat men daarover tevreden is. Immers, ze waren in 1764/65 minder, doordat er ook minder specerijen waren aangevoerd dan in de memorie van bezuiniging is vastgelegd en bovendien was er toestemming gegeven de verkoopsprijs van Japans koper te verlagen. Dat de uitgaven in 1764/65 zijn verminderd is zeer gewaardeerd. [fol. 1219] Het is ongunstig dat er deserteurs zijn geweest, en hoewel drie in een jaar wel meevalt, is dat toch ernstig, omdat het aantal van het gewone volk al zo laag mogelijk is gehouden. Vanaf de directeur tot de geringste dienaar zijn er maar zestig Europeanen. Bovendien zijn er van de schepen wel veertien opvarenden verdwenen. Men is ermee akkoord gegaan dat een gedeserteerde bottelier die evenwel was teruggekomen, en nog een andere deserteur licht zijn bestraft. Over deze laatste overwoog het bestuur in zijn resolutie van 11 januari 1766 dat de Engelsen nooit zouden hebben toegestaan dat iemand die in hun dienst was geweest, als een echte deserteur zou zijn behandeld. [fol. 1220] Daarom is er des te sterker op aangedrongen om, conform het bevel in de brief uit Nederland van 4 oktober 1765, de verbroken overeenkomst met de Britten te herstellen.)

En hierin hopen wij dat de ministers geslaagd zullen wezen nu met betrekking tot de vreemde Europeanen het gewezen Engels opperhoofd aldaar, den alzints onredelijken Mr. Hodges, plaats heeft moeten maken voor den in een goed gerugt zijnden Mr. Price. Van het alzints buitenspoorig gedrag der eersten spreken inzonderheid des directeurs aparte van den 15 december 1765 en 18 april dezes jaars, mitsgaders daarop gerigte secreete rescriptiën van 14 en 28 augustus, waaraan wij ons om den aard der zaken ten principalen moerende gedragen, eenlijk zeggen dat wij hopen de ondermijningen in 's Compagnies wettigste privilegeën geene ongewoone nadelige middelen van spendatiën, als anderzints, om die, was 't mogelijk, van haar kragt te berooven, meer zullen naar zig slepen. Gelijk wij daarvan ten eenemaal advers zijn en de nadrukkelijkste ordres er tegen gegeven hebben, maar dat d' E. Maatschappij volgens haare bondige voorregten ginter voor 't vervolg zal mogen lossen en laden, waar het haar behaagd, en dus de zeer geschikte plaats op de werf steeds zal mogen voldoen aan de deswegens billijke en voordelige oogmerken.

Fol. 1220r-1221r.

(De opmerking die de directeur maakt over de bewering van het Engelse bestuur te Bombay en de heren op het kasteel te Surat dat ze de gouverneur van de stad geen bevelen over inlandse zaken kunnen geven, is weliswaar niet onjuist, maar men zal het meest tevreden zijn, als de Compagnie bij haar handel niet wordt afgeperst. Men gaf de raad om iedere ruzie zorgvuldig te vermijden, en daarom is het bestuur geprezen dat het de families van sommige ploegen moslimzeevarenden tevreden heeft gesteld, omdat de gouverneur van de stad, hoewel wat prematuur, zich ermee had bemoeid. Ook sprak men er zijn tevredenheid over uit dat de vordering van een zekere benjaans koopman op de nalatenschap van onderkoopman Otto Hendrik Ruperti van ropia 2184½ zonder rente met ropia 1339½ is afgedaan. [fol. 1222] Zo is een probleem met de inlandse regering op een wettige wijze vermeden. Het is ook een goed besluit dat op het verzoek van Mancherji, die als opvolger van de overleden eerste makelaar Ruderam Ruinas is opgetreden, de zoon van de overledene Gowenram Ruderam als tweede makelaar is aangesteld. Alle handel loopt via Mancherji en daarom moet hij wel zijn zin krijgen, maar het is ook goed om bij ziekte of overlijden van hem een kundig

man bij de hand te hebben. Het valt te prijzen dat om kosten te sparen hier slechts schoorvoetend toe is overgegaan, omdat de makelaars zeer nuttig zijn om Compagnies belangen bij het inlandse bestuur te behartigen en onder de veranderde omstandigheden de oude verhoudingen blijven bestaan. Men vindt dat er wel wat in zit dat het bestuur de stationering van een inlander te Muscat in plaats van een Europeaan voldoende acht om de belangen van de Compagnie te behartigen. Dit was al bevolen tegelijk met de opdracht om de vestiging te Kharg te sluiten. De Hoge Regering zou daar direct toe geneigd zijn geweest. [fol. 1223] Nu had ze ontdekt dat een Europese dienaar wel f 1800,- per jaar kost, terwijl een inlander voor het doorgeven van belangrijke berichten wel met een presentje tevreden zou zijn. Maar nu het bestuur sergeant Dubordieux al naar Muscat had gestuurd, moet hij daar als proef maar een jaar blijven, terwijl een opgave wordt gemaakt van de kosten van een inlander en wordt nagegaan of er wel een geschikte inlander voor zo'n functie is. Wat de dienaren betreft moet de overleden onderkoopman Otto Hendrik Ruperti als factuurhouder en kassier worden opgevolgd door de reeds naar Surat vertrokken onderkoopman Abraham Josias Sluiskens. De voorlopig daarin aangestelde boekhouder Monte moet terugtreden, waarmee het bevel om geen boekhouders of assistenten in een functie voor een onderkoopman aan te stellen wordt nageleefd.

KHARG

[fol. 1224] In de generale missive van 21 oktober 1766 is al bericht dat de rover Mir Mahanna Kharg op 1 januari 1765 veroverde, wat de redenen zijn geweest die daartoe aanleiding hebben gegeven en welke besluiten daarop zijn genomen. In het nabriefje van 6 november 1766 werd gemeld dat de Welvaren eindelijk uit de Perzische Golf via Galle in Straat Sunda was aangekomen met de weinige dienaren die, nadat ze door Mir Mahanna waren vrijgelaten, naar Bandar Bushire de wijk hadden genomen. Daar waren ze opgepikt, onder wie resident Pieter Houtingh, die evenwel wegens ziekte op Ceylon was achtergebleven. Zijn brieven bevatten niet veel van belang dan wat er aan geld was gered en [fol. 1225] tot een bedrag van f 53.976 reeds te Batavia was ontvangen. Houtingh zou bovendien nog ropia 14.000 overgemaakt hebben. Daar de schepen Kharg op een slecht moment hebben verlaten, zal een besluit daarover uitgesteld worden totdat Pieter Houtingh te Batavia is teruggekeerd en de gevraagde rapporten van het hoofd van Compagnies zeemacht Nicolaas Houtingh, van de reeds overleden schipper Dupré, van de vroegere resident Buschman en van de schipper Cornelissen zijn ontvangen. De laatste is nog niet van de westkust van India teruggekeerd. Deze stukken zullen dan samen behandeld worden, waarna er een afsluitend rapport wordt opgesteld.

KAAP DE GOEDE HOOP

[fol. 1226] Zoals reeds in de generale missive van 21 oktober 1766 vermeld, zouden de Zonnestein en Vredelust naar Kaap de Goede Hoop gaan met 150 last rijst, de bestelde koopwaren, bouwmaterialen voor het hospitaal en enige andere benodigdheden. Het eerste schip vertrok op 12 november 1766 en het tweede op 25 november, daar het laat van Java's Oostkust was teruggekeerd. Behalve de 150 last rijst bestond de lading uit)

49 pakken diverse Chormandelse lijwaten

47 „ „ Souratse lijwaten

1 baal kanneel

1 soekel foelie

1 kist met notenmuschaten

1 „ „ garioffelnagelen

100 lb. peper swarte gharpte en

2000 bossen bindrottings

die, met nog eenige andere provisiën en behoefkens uyt dieverse administratiën en het na derwaarts in aanrekening ten laste gebragte tot f 2.293,4,8, tezamen belooopen een mon-

tant van f 75.639,13,8, hebbende de aldaar uit de scheepen de Vrouw Petronella en Nieuw Nieuwerkerk geligte equipagie goederen bedragen f 3.031,4,8.

Daarentegen is met verscheide scheepen successive van deezen uythoek aangebragt

1.150	lasten	tarwe
14	„	erweten
12.489	lb.	booter
6	lasten	gort
6	„	witte boonen
255	leggers	wijn
1.018	lb.	eliphantstanden en
1.500	lb.	buskruid, behalven nog eenige provisiën en wesmeer, die met de

f 386.830,15,- aan kontanten door de ministers herwaards geremitteerd, waaronder de f 121.660,-,- die zij door gebrek in anno 1763 uit de voor deeze hoofdplaats gedestineerde gelden ter leen genomen hadden, tezamen emporteeren een somma van f 418.582,3,8.

Fol. 1226v-1227v.

(In de vergadering van 21 oktober is goedgekeurd dat het bestuur de 1500 lb buskruid die op de uitreis in de Zonnestein aanwezig was, en de 3000 lb in 'T Huis Om, die op weg was naar Ceylon, in deze schepen hebben gelaten, omdat de vastgestelde voorraad aan de Kaap de Goede Hoop aanwezig was. Dit buskruid is dus naar Batavia en Ceylon gegaan. [fol. 1228] Het bestuur berichtte in zijn brief van 3 juli dat de onderstuurman, de commandeur van de soldaten, een korporaal en twee kwartiermeesters op het naar Indië varende schip Duinenburg van Baai Vals naar Kaap de Goede Hoop waren opgeroepen om onderzocht te worden over een gepland verraad. Ze hadden enige tijd op eigen kosten in hun onderhoud moeten voorzien. Het is goedgekeurd dat ze daar een vergoeding voor kregen. De twee eersten ieder rsd 30 en de drie anderen ieder rsd 20, of samen rsd 120. Er waren dit jaar opnieuw klachten over het slechte vlees dat aan de vertrekkende schepen wordt meegegeven en over de ondergewichten daarop. Uit de resolutie van 3 juni blijkt dat van het meegegeven vlees [fol. 1229] op de Bartha Petronella twee vaten van lb 840 wegens bederf in zee gegooid moesten worden. Uit de resolutie van 15 juli blijkt dat er op lb 2450 verstrekt aan de Vredestein een ondergewicht van lb 386½ is waargenomen, om maar voorbij te gaan aan dat van lb 153½ op de Popkensburg. Bij die resolutie is besloten om het bestuur voor de komende tijd levering van gezouten vlees, dat meestal van slechte kwaliteit is, te verbieden, tenzij de scheepsleiding daarom expliciet vraagt, waarbij dan speciaal op goede kwaliteit gelet moet worden. Het bestuur vroeg in zijn brief van 8 maart 1766 dat de gecontracteerde slachters ontslagen mochten worden van de vergoedingen die hun door de Hoge Regering in de vergaderingen van 8 februari, 11 juni en 23 juli 1765 wegens ondergewichten op gezouten vlees [fol. 1230] geleverd aan de IJsselmonde, Compagnies Welvaren en de Vrouwe Geertruida. Daar de redenen die ter hun verontschuldiging werden aangevoerd, aannemelijk waren, is dit toegestaan. De aanstelling van de schipper op de naar Indië varende Popkensburg, Jacob Reijzig, tot equipagemeester in plaats van de niet meer functionerende kapitein Willem Vrucht is goedgekeurd, maar bij resolutie van 8 juli 1765 is verboden om bij een sterfgeval op zulke schepen een provisioneel schipper te plaatsen. Het commando moet opgedragen worden aan de opperstuurlieden op zo'n schip. Dat kan hun gerust worden toevertrouwd, maar wel uitsluitend in de rang van gezaghebber.

JAVA'S OOSKUST

[fol. 1231] Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 55, regel 4 - p. 59 regel 12 van onder. [fol. 1238v] De brigantijn The Diligent onder kapitein Richardson zou volgens zeggen van Benkulen naar Bali hebben moeten gaan, maar moest wegens tegenwind eerst voor Pulau Manara en vervolgens te Gresik ankeren. Richardson vroeg daar om levensmiddelen, wat hem, behalve water en brandhout is geweigerd. Hem is gezegd binnen drie dagen te vertrekken, [fol. 1239] wat hij schoorvoetend heeft gedaan. Hij is een stuk gevolgd, maar is nergens

anders in de Oosthoek voor anker gegaan, noch is waargenomen dat de geruchten klopten dat de bewuste Madurese vorst bij hem aan boord was. Daar dit Britse schip tegen het bevel zijn reis door het Oostervaarwater in plaats van het Westervaarwater heeft voortgezet en in maart daarvoor het Engelse scheepje *The London* langer te Rembang verbleef en is geholpen met een loods en meer andere ondersteuning kreeg dan is toegestaan, is in een gewone brief van 9 mei en een aparte van 3 september het bevel herhaald dat aan het bestuur te Surabaja in de brief van 22 januari 1765 werd gegeven. Daarin was het toelaten en beloodsen van vreemde Europese schepen van de rede van Gresik, anders dan voorbij Sidoarjo en Tanjung Pangkah, verboden en het bestuur te Semarang bevolen de residenten van de subalterne kantoren op te dragen [fol. 1240] om een schip van een vreemde natie, of een ander vaartuig dat daar mocht ankeren, uitsluitend van water en brandhout te voorzien en het naar Batavia te verwijzen. Ieder contact met een inlander moest voorkomen worden op straffe dat de resident van zijn post wordt verwijderd en met afgeschreven gagie naar Batavia moet komen. De aankomst moet alle vreemde schepen zo moeilijk mogelijk gemaakt worden en vanaf de rede van Gresik dienen ze door het westergat te vertrekken en weggeloodst te worden. Verzetten ze zich daartegen dan mag men ze daartoe dwingen en mag geweld met geweld beantwoord worden. Buiten deze Engelse scheepjes is Java's Oostkust verleden voor jaar door twee Portugese scheepjes uit Macao bezocht. De *St. Anna* was, op weg naar Coromandel, door harde tegenwind richting Batavia gedreven en tenslotte te Tegal beland en de *St. Catarina* was op weg naar Timor [fol. 1241] om dergelijke redenen te Semarang gearriveerd. Het eerste scheepje had het bestuur ook naar Semarang laten escorteren om het nader te inspecteren, daar het wegens het jaargetij Batavia niet kon bereiken. Dit is goedgekeurd, maar niet dat het deze scheepjes is toegestaan enige waren, weliswaar van weinig belang, te verkopen of voor levensmiddelen te ruilen. Dit is tegen het bevel en is nadelig voor de pachten te Batavia. Dit is in een brief van 9 mei opnieuw verboden en er is bevolen dat zulke schepen op Java's Oostkust, zonder hun lading aan te breken of iets te verkopen, naar Batavia moeten komen. Als de moesson dat verhindert, moeten ze uitsluitend te Semarang onder controle gehouden worden om de goede moesson af te wachten. De *St. Anna* is tenslotte te Batavia verschenen en naar Manilla vertrokken en de *St. Catarina* is op weg naar Timor nog te Kaap Buntung aangekomen. [fol. 1242] Daar wilde het ankeren om zogenaamd water en brandhout in te nemen, maar dat is conform de aparte brief van de gouverneur van 16 juni belet. Volgt *De Jonge, Opkomst XI*, p. 59 regel 8 van onder - p. 60 regel 8 van boven. [fol. 1243] Andere zeerovers zijn naar het westen afgezakt en maken het vaarwater tussen Balembangan en Cheribon zeer gevaarlijk voor inlandse vaartuigen. Zelfs moeten ze wel enige scheepjes die niet meer kwamen opdagen, buit gemaakt hebben en net als verleden jaar sloegen ze onlangs hun slag, toen ze vijf prauwen majang, die te Indramaju rijst van de wal naar een sloep op de rede transporteerden, hebben geakaapt. Omdat deze rovers zich rond deze tijd wel weer op hun gewone ontmoetingsplaats zullen verzamelen, wacht men het resultaat af van de expeditie die de heer Johannes Vos ondertussen met de om de oost zijnde patrouillevaartuigen wil ondernemen. Intussen hebben de commandanten van dat vlootje twee vaartuigen aangehouden en naar Surabaja gestuurd, het ééne wegens een pot, een balie en een zak met opium, waarover ze zeiden dat ze van de Engelsen waren. Confiscatie is tot aankomst in Semarang uitgesteld, daar er informatie kwam dat de grootste partij van die opium van lb 200 [fol. 1244] eigendom van het hoofd van de Balembanganers was, die zich ermee wilden bemoeien. Met het tweede vaartuig is dat ook gebeurd, omdat de inlanders, toen hun djuragan aan boord van de patrouillevaartuigen was, een daarop varende Europees kwartiermeester hadden gedood en het scheepje daarop hadden verlaten. Hoewel het een goede pas had en de lading niets verdachts bevatte, zijn er toch een Engelse vlag, twee kaartjes en enige papieren in het Engels en Arabisch op gevonden. De heer Vos heeft die met zijn aparte brief van 12 november meegezonden. De vertalingen zijn gevoegd bij de gewone bijlagen. Die bevatten naast een Engelse pas een aansporing van de Engelsen te Benkulen daar onder gunstige voorwaarden te komen han-

deldrijven en vooral kruidnagels aan te voeren. De overige lijken brieven van inlanders om de Oost die met Benkulen een goede verstandhouding hebben. [fol. 1245] Uit de genoemde aparte brief van de heer Vos van 3 september 1766 blijkt ook dat de Engelsen door de bevelen van plaatsers van de Compagnie tegen de bevelen in van vaartuigen worden voorzien. Een zekere djuragan verkocht een bark van de kapitein van de Chinezen te Surabaya, lang 72 voet, te Pasir voor 4000 Spaanse realen aan de Engelsen. Zodra dit bekend was, had die djuragan, die met een ander vaartuig was teruggekomen, zich verborgen. Maar nadat er 100 Spaanse realen was uitgelooft, werd hij gevonden en is hij aan de justitie overgedragen. De kapitein van de Chinezen is reeds veroordeeld om de genaaste 4000 realen aan de Compagnie over te dragen. Daarom is op voordracht van de gouverneur op 3 oktober het plakkaat van 13 april 1763 tegen verkoop van vaartuigen uitgebreid. Dit moet ook gebeuren voor schepen naar de Westerkwartieren. Voortaan moet er voor alle vaartuigen die van Batavia naar Java's Oostkust, Cheribon en Bantam gaan, voor vertrek een borgsom worden afgedragen. [fol. 1246] Als dat vaartuig niet meer terugkeert, wordt deze som verbeurd verklaard en volgt een straf, tenzij de eigenaar kan aantonen dat het vaartuig met voorkennis van Compagnies gezaghebber ter plaatse aan een onderhorige van de Compagnie werd verkocht. Daar de genoemde djuragan bij terugkomst ook 1½ kist vreemde opium had ingevoerd, zodat te Surabaya en Sidoarjo drie verschillende partijtjes opium van uit Bali en de overwal gekomen vaartuigen in beslag zijn genomen, is dezelfde dag op straffe van confiscatie verboden om op een kantoor van Java's Oostkust, te Cheribon of Bantam opium terug te brengen, hoewel die van de Opiumsociëteit is ingekocht. Invoer mag uitsluitend te Batavia geschieden. De heer Vos vroeg kort daarop in zijn aparte brief van 12 november hoe te handelen met lb 790 katoenen garens, te Semarang in beslaggenomen, waaronder nooit bestelde blauwe en rode waren. In de brief van 22 november is bevolen de hele partij voor de Compagnie aan te houden. [fol. 1247] Dit moet regel zijn en er is bij vermeld dat zulke garens, van welke kleur ook, het monopolie van de Compagnie moeten zijn. Dit moet op aanplakbiljetten bekend gemaakt worden, wat ook aan Cheribon is opgedragen. Door de vriendelijke aansporing van de vorsten en regenten door de Hoge Regering en het bestuur gaat het goed met de verwerving van producten en vooral de rijstooft is geslaagd. Daar deze wat laat is begonnen, is de uitvoer, die op 9 mei te Batavia en op 6 mei op Java's Oostkust en Cheribon voorwaardelijk was opengesteld, op 28 oktober 1766 te Batavia weer verboden. Daar de voorraad niet groot was, vreesde men dat de aanvoer door de toen al opstekende westenwinden te gering zou zijn. Door aanvoer met schepen van de Compagnie en van particulieren werd die vrees weggenomen.)

Maar wijl ter compleete voldoening van onzen eisch van 8600 lasten, alweder evenals in de jongste jaaren vrij meer moet geleverd worden, dan de verpligte leverantie der gezamentlijke regenten bedraagt, hebben wij de ministers bij brief van den 22^e november gequalificeert om, tot opbeuring van den armen Javaan, voor al wat boven de contingenten zal geleverd of ingekogt worden, in stee van 15 voortaan 20 rds. per koyang te betalen. Door het slegt reüsseeren in het voorleden jaar van het cadjang gewas, Madura 37 en Pamakassan 20 coyangs in hun contingent agtergebleven zijnde, hebben wij geëprobeert dat die quantiteit met rds. 40 de coyang de regenten die erin deelden, ter betaling was opgelegd, en zomede dat het contingent dat radeen tammogong Nata Diningrat voor de eilanden Kangiang, Sepodi, Sapanjang en Giligenting 's jaarlijks leveren moet, bepaald is op

4 picols fijne catoene garens, zoo van letters A, B als C,

10 koyangs groene cadjang en zooveel kam of vleesch hout als te krijgen is, mitsgaders dat Sumanap, waaronder die eilanden bevorens gehoord hebben, daarvan in zijne leverantie ontheft is.

Fol. 1248r-1249r.

([fol. 1249] Java's Oostkust leverde het afgelopen jaar Batavia 14.868.190 pond, of 4848²⁹⁷/₉₂₀ last, rijst, naast nog 1266 kojang die direct naar Ambon en Banda zijn vervoerd,

421.600 pond, of 134¹²⁶/₅₁₁ last, groene katjang, 5042 pond diverse indigo, 22.500 pond diverse katoenen garens, 226¹/₂ pond cardamom, 2917 pond zwarte peper, 5101 pond cubebe, of staartpeper, 7944 pond lange peper, 250 last zout, 27.320 kannen klapperolie, 582 lb herts-hoorn en een hoeveelheid diverse houtwerken, 132 stukken ijzer en metaal, alsmede bruikbare en onbruikbare kanonnen van verschillende kaliber. De laatste gingen het vastgestelde aantal te boven. Bovendien zijn uit Rembang te Batavia vijf sloepen ontvangen, waarvan, om [fol. 1250] Ceylon te sneller te kunnen voorzien, er twee zijn gekocht, en nog 3 pantjalangs, 2 kopjachten, 5 boten, 11 schuiten, 9 jollen en 6 schouwen. Samen had dit, met een aan- of terugrekening van f 1975, een waarde van f 445.745. Naar Java's Oostkust is maar verzonden voor een waarde van f 295.439, bestaande uit aan contanten f 147.700, aan koopwaren f 74.348, aan zegels f 13.073, aan levensmiddelen, artillerie- en equipagegoederen en diverse andere benodigdheden f 51.411, wat samen met het in rekening brengen van f 8907, op de genoemde f 295.439 uitkomt. Aan op Batavia getrokken wissels is bovendien uitbetaald f 132.065, zodat Java's Oostkust alles bijeen f 427.504 heeft ontvangen. Onder de verzonden contanten waren aan koperen duiten en penningen f 170.440,-, terwijl het bestuur herhaaldelijk [fol. 1251] om meer van deze munten heeft gevraagd. Naast de bestellingen zijn aan handelswaren 265 gouden en zilveren allegiassen en 140 botidaars verzonden om daar tegen de best mogelijke prijs te verkopen, al was het voor de kostprijs. Te Batavia waren ze onverkoopbaar. Sindsdien zijn naar Java's Oostkust nog verzonden 23 pakken diverse Coromandelse en Suratse textiel om met 20 à 25 % winst te verkopen. Als dat onmogelijk is, moeten ze per eerste gelegenheid teruggestuurd worden, maar, daar het bestuur een kans zag ze te verkopen, zijn ze daar aangehouden. Men hoopt dat ze nu verkocht zijn en wel niet minder voordelig dan in 1764/65, toen te Semarang op de verkochte handelswaren, die bij inkoop f 22.473 hadden gekost, een winst van f 21.662 werd gemaakt, wat ruim 96¹/₂ % is. In de generale missive van 21 oktober 1766 werd reeds bericht dat de winsten en inkomsten op Java's Oostkust in 1764/65 f 418.388 zijn geweest. [fol. 1252] De uitgaven waren maar f 346.6456, zodat het positieve saldo op f 71.742 uitkomt. In 1763/64 bedroegen de winsten en inkomsten f 439.317 en de uitgaven f 346.978, wat een voordelig saldo van f 92.339 betekent, wat vergeleken met 1764/65 f 20.597 meer is. Dit is echter niet veroorzaakt door meer winsten of minder uitgaven in 1763/64, maar doordat in 1764/65 van de winsten f 24.896 is afgetrokken voor levensmiddelen voor de dienaren. Als daar rekening mee wordt gehouden, dan zou het resultaat in 1764/65 vergeleken met dat in 1763/65 f 4299 beter zijn geweest. [fol. 1253] De boeken zijn in 1764/65 gesloten met f 18.388 aan meer inkomsten en f 41.748 aan minder uitgaven dan in de memorie van bezuiniging is bepaald, wat f 60.136 beter is. Dit alles blijkt uit de brief van 10 september 1766 uit Semarang. De Hoge Regering heeft over deze gang van zaken haar tevredenheid uitgesproken en gouverneur Johannes Vos aangespoord alles te doen wat in het voordeel van de Compagnie is. Buiten wat volgens instructie is afgeschreven voor verstrekkingen aan schepen die de buitenkantoren hebben aangedaan om producten op te halen, is ook toegestaan om in de boekjes van Djoana de kosten van vijf prauwen majang af te schrijven inclusief de lading van 10 kojang en 1320 lb rijst, die de zeerovers verleden jaar meenamen, alsmede in de boekjes van Japara f 2234 voor 14 ijzeren kanonnen en in die van Rembang [fol. 1254] f 265 voor 16 vandaar terugontvangen rampaarden. Bovendien kan er f 849 worden afgeschreven voor 2128 kannen aardolie, die in een pantjalang uit de Oosthoek naar Rembang werden vervoerd en daarmee zijn verbrand. Ze waren bestemd voor de Vrouwe Rebecca Jacoba, die daar met een lading voor Batavia lag. Dit is te vinden in de uitgaande brieven van 10 januari, 9 mei, 6 oktober en 19 december 1766. In de resoluties van 9 januari, 11 februari, 10 juni en 8 augustus 1766 worden belastingen genoemd voor de met de Tulpenburg in 1765 uit Japara te Batavia te weinig aangevoerde suiker, zowel als verlies op ondeugdelijk hout en fouten in de negotieboeken van Java's Oostkust over 1762/63. Het laatste betrof f 2164, of de één zesde voor de visitateur-generaal. Sindsdien is daarvan f 888 weer teruggeboekt. Het overige is de dienaren te Batavia die toen op Java's Oostkust dienden, in rekening gebracht. [fol. 1255]

Op de voordracht van het bestuur in de brief van 6 oktober is op 31 oktober toegestaan de driejarige pacht van domeinen langs de kust, die regenten als gunst bezitten, per 1 januari 1767 tot eind december 1769 op dezelfde voorwaarden en prijzen te verlengen en de pacht van de overige domeinen, zoals in 1763, bij veiling aan de hoogst biedende te gunnen. Daaronder valt ook het recht op de uitvoer van suiker, die dit jaar f 10.800,- heeft opgebracht, maar wel zal verminderen daar op 25 november de invoer van suiker uit Java's Oostkust en Cheribon te Batavia op straffe is verboden. Dit wordt nader in het stuk over Batavia behandeld. [fol. 1256] Gouverneur Johannes Vos rapporteerde in zijn aparte brief van 3 september 1766 dat de vestingwerken en gebouwen in de kantoren die hij dit jaar heeft bezocht, in vrij goede staat zijn. Slechts het hospitaal te Surabaja moet grondig hersteld of geheel herbouwd worden. Daar het rapport van de ingenieur, die uit Semarang daarheen is gestuurd, nog niet is ontvangen, werd hierover nog geen besluit genomen. Wel is in de brief van 6 oktober toestemming gegeven om te Semarang een nieuwe kerk te bouwen en een huis voor de predikant te kopen, mits niet op kosten van de Compagnie en tegen betaling van de inkoopsprijs voor de houtwerken en materialen. Ter versterking van de militia in de garnizoenen zijn in juli 4 sergeanten, 6 korporaals en 90 soldaten naar Semarang gezonden. Dit is volgens de brief van 3 september uit Semarang onvoldoende voor de noodzakelijke versterking. [fol. 1257] Het is zeker onvoldoende om degenen die repatriëring is voorgespiegeld daar ze hun tijd hebben uitgediend, te vervangen. Per eind september is er nog een tekort van 235 militairen op het voorgeschreven aantal, van wie alleen te Surabaja en Pasuruan al 197. In verband met de dreiging van de Engelsen zouden de garnizoenen voltallig behoren te zijn.)

Dog zeker zijnde dat de noodzakelijkheid voor de onmogelijkheid moet wijken, zijn wij tans ook niet in staat een enkel man derwaarts af te zenden, zoo uit hoofde van ons zwak guarnisoen en de menigte der daarvan nog ziek zijnde, als dat de onlangs uit Nederland aangekomene militairen zelfs niet voldoende zijn om Amboina en Banda tot conservatie van 's Compagnies hartader, wij menen den specerijhandel, het zozeer benodigde volk te bezorgen. Wij spreken nog niet van Ternaten en Makasser, voor welke beide gouvernementen men, zowel als voor Timor en andere plaatsen, meer nog op ontzet uit Europa wagen.

Fol. 1257r-1258r.

([fol. 1258] Wat de instellingen betreft wordt voor de gunstige situatie bij de burgercolleges en de armenmiddelen verwezen naar de resoluties te Semarang van 20 maart en de brief van 10 september. Het is gebleken dat het proveniershuis te Semarang niet alleen zijn schulden aan de Compagnie heeft afgelost, maar ook zijn overige schulden heeft voldaan en zelfs een voordelig saldo van f 5420 had. Op 30 september werd besloten dat het niet meer de helft van het stoel- en bankgeld van de Hollandse kerk hoeft af te dragen, maar deze in zijn geheel mag behouden. Onder de dienaren is opperkoopman Hermanus Munnik tot gouverneur van Ternate benoemd [fol. 1259] en als hoofdadministrateur vervangen door koopman Matthijs Frederik Hemsing onder bevordering tot opperkoopman. Personalia. Koopman Jacob Spiegel is op zijn verzoek toegestaan naar Batavia te komen om te repatriëren. Personalia. De resident te Sumenep de koopman Benjamin van Doorn is overleden. Personalia [fol. 1260] Voor deze mutaties op Java's Oostkust wordt verwezen naar de daarheen verzonden brieven van 1 september, 8, 19 en 30 december 1766. Nadat dit gouvernement tot zover was beschreven, werd de aparte brief van gouverneur Johannes Vos van 23 december ontvangen, met daarbij een rapport van de speciaal naar Bali en Balembangan gezonden dienaar, waarin wordt beschreven wat de Engelsen in het laatste landschap van plan zijn. De Balembanganers zijn niet te vertrouwen en moeten onderworpen worden. De daar wonende Chinezen zijn zeer op de hand van de voornaamste ingezetenen, de Britten. In de geheime resolutie van 30 december en in de vandaag te verzenden brief is niet alleen goedgekeurd dat de 2000 Madurezen daarheen worden overgebracht, maar ook de voorstellen van gouverneur Vos. Bovendien zijn er instructies gegeven hoe in Balembangan te handelen en hoe de Engelsen en Chinezen daar tegemoet te treden. Tenslotte zijn er bevelen

betreffende de Baliërs gegeven. [fol. 1261] Ook is er aangegeven hoe te handelen als de expeditie gunstig uitvalt. Dit alles is te vinden in de aparte en geheime brief naar Semarang van heden. Binnen 3 à 4 dagen zullen ter versterking van de op Java's Oostkust aanwezige vaartuigen een schip en twee barken worden uitgezonden, zo goed mogelijk bemand met het krappe aantal zeevarenden over wie men beschikt. Deze schepen zullen goed worden uitgerust, ook met benodigdheden voor de daar al aanwezige vaartuigen. Tevens zullen ter aanvulling van de ruim 200 militairen die aan het vastgestelde aantal in de Oosthoek ontbreken, naar Gresik meegaan: 1 luitenant, 2 vaandrags, 5 sergeants, 6 korporaals, 85 soldaten, 3 tamboers en pijpen, of samen 102 man. Die zijn uit het al zeer krappe garnizoen te Batavia gelicht. Daarom hoopt men dat de verwachte schepen uit Nederland rijkelijk van militairen en zeevarenden voorzien zullen zijn. Aan zeevarenden is vooral behoefte om de 3 à 4 schepen te bemannen die tijdens de westmoesson naar Gresik moeten gaan om de producten van Java's Oostkust op te halen.

CHERIBON

[fol. 1262] Naar Cheribon is dit jaar aan contanten f 100.560 gezonden, aan koopwaren, levensmiddelen, geschenken, zegels, artillerie- en equipagegoederen en aan diverse benodigdheden voor de huishouding f 15.151 en er is in rekening gebracht voor f 4573. Het kantoor heeft dus f 120.284 ontvangen.)

En het vandaar voor de Comp^e aangebragte bedraagt ook maar

f 114.951,11,- en heeft bestaan in

655.437 $\frac{1}{2}$ lb. coffijboonen

606.01 „ rijst

9.000 „ indigo in soort

39.487 $\frac{1}{2}$ „ peper swarte

47218 $\frac{3}{4}$ „ areek op den eisch van 3, 4 à 5000 picols

12.625 „ cattoene garens nevens diverse houtwerken in soort, en eenige artikulen van weinig belang.

Fol. 1262r-v.

(Het is dus niet gunstig met de verwerving van producten. Aan koffie is al jaren terug niet zo weinig ontvangen [fol. 1263] en van de voornaamste andere artikelen ook minder dan vroeger. Maar aangezien in deze streken op schrale oogsten vaak rijke volgen, hoopt men dat dit ook nu het geval zal zijn. Men wordt hierin gesterkt doordat er reeds in november ruim 1.000.000 pond van het nieuwe gewas in voorraad was. Door extra hete zon en droogte is de rijstooft weer zeer slecht uitgevallen. Hoewel er meer dan verleden jaar is aangevoerd, is dat niet aan een rijke oogst toe te schrijven, maar aan het bevel in de brief van 9 mei om, als de vorsten niet aan hun verplichtingen zouden voldoen, voor hun rekening rijst tegen de marktprijs in te kopen. Ook is bevolen het verbod op uitvoer door particulieren niet in te trekken. De resident schreef evenwel in zijn brief van 18 oktober [fol. 1264] dat dit tot een lagere opbrengst aan pacht voor de domeinen zou leiden. Men merkt daarbij op dat zolang de vorsten hun bescheiden contingent rijst niet kunnen leveren, ook het vervoer door particulieren en dus de pacht voor de pachter niet veel zal opbrengen. Er is ook iets meer zwarte peper geleverd, maar daar niets erop wijst dat de verbouw rond Cheribon zal toenemen en de resident in zijn brief van 18 oktober, zowel als de regenten unaniem verklaarden dat de peper in de gebieden rond Sukapura en in Balembangan niet goed wil groeien, is het toegestaan om daar enige vruchtbare tuinen die ver van dessa's afliggen, te rooien. Maar dan moet daarop wel weer koffie verbouwd worden en er moet op gelet worden dat het bevel van de resident, dat ieder huisgezin dichtbij het erf 10, 12 à 15 peperplanten of meer verbouwt, wordt nageleefd. De resident schreef in zijn brief van 27 april [fol. 1265] dat hij vreesde de bestelde 10.000 lb katoenen garen L^a E, of dispens soort, niet te kunnen leveren. De inlander was reeds gewend om meer en beter garen voor Europa te spinnen en leverde vergeleken met het vorige jaar slechts een kwart van het grove garen. Er is bevolen om zo-

veel grof garen aan te nemen, als er wordt aangeboden, en de regenten niet tot leverantie aan te zetten, doch wel tot levering van fijn garen voor Europa. De sultans hebben zich tegen hun gewoonte dit jaar zeer vreedzaam gedragen. Een klein geschil tussen Suppoe en Cheribon over enige padivelden kon makkelijk ten gunste van de laatste beslecht worden. De winsten en inkomsten bedroegen het afgelopen jaar f 49.917 en de uitgaven f 18.605, zodat er een voordelig saldo van f 31.312 is geweest. Maar in 1764/65 hebben de winsten en inkomsten f 50.740 en de uitgaven f 15.383 bedragen, zodat het voordelig saldo toen f 35.357 is geweest. [fol. 1266] In 1765/66 was het voordelig saldo dus f 4045 minder dan in 1764/65. Dit is toe te schrijven aan enige buitengewone posten, die in de brief uit Cheribon van 10 oktober 1766 zijn te vinden. Hoewel deze verslechtering is toe te schrijven aan een afschrijving van f 1138 voor een verleden jaar door de zeerovers gekaapte prauw majang met rijst en duigen, moest men in de brief van 19 december 1766 de resident wel toestaan om de kosten van 28.584 lb rijst, die onlangs door rovers met vijf prauwen majang bij Indramaju zijn buit gemaakt, af te schrijven. Te Rembang zijn vijf andere prauwen besteld om die aan de eigenaars van de geroofde vaartuigen te geven. Om zulke kapingen te verhinderen is bevolen [fol. 1267] dat, als er te Indramaju een beladen vaartuig ligt, een schip of ander vaartuig uit Cheribon daar als wachtschip voor de rivier voor anker gaat en eveneens de aankomende en vertrekkende vaartuigen konvoeiert. Daar de pachttermijnen te Cheribon, evenals op Java's Oostkust, aflopen, is in de brief van 31 oktober het voorstel van de resident in zijn brief van 18 oktober goedgekeurd om het havenmeesterschap te Cheribon, Indramaju en Gebang weer voor drie jaar, of vanaf 1 januari 1767 tot eind december 1769, als een gunst voor gelijke prijzen aan de huidige pachters toe te kennen. Er waren genoeg redenen om aan te nemen dat die pachten bij openbare veiling minder zouden gaan opbrengen. Dat was al in 1763 gebleken, toen volgens de toenmalige resident, nu de raad extra-ordinarius Pieter Cornelis Hasselaar, in zijn brief van 17 september [fol. 1268] niemand was gevonden die die pacht als gunst wilde hebben. Ter versterking van het garnizoen te Cheribon zijn er in juli 12 man naar toegezonden. De zeven soldaten die volgens de resident nog aan het vastgestelde aantal ontbraken, zullen, als er nieuwe militairen aankomen, gestuurd worden.

BANTAM

Bantam ontving dit jaar aan contanten f 245.214 en aan diverse goederen als geschenk, voor de huishouding als anderszins, waaronder 3 pakken bandanoesen, die als verleden jaar voor de inkoopsprijs, dan wel met 10 % verlies, verkocht mogen worden, alles samen t.w.v. f 30.568, of in totaal t.w.v. f 275.782. [fol. 1269] Uit Bantam werd in hetzelfde jaar ontvangen t.w.v. f 321.269, bestaande uit 2.141.250 pond peper, 73.978½ pond kapok, 46.750 pond inlands harpuis, 45.000 pond metselstenen en enige goederen van weinig belang. Verleden jaar werd er het zeer grote aantal van 3.796.875 lb peper ontvangen, zodat er dit jaar 1.655.625 lb minder binnenkwam. Het bestuur schreef dit toe aan het normale verschijnsel dat na een rijke oogst een karige oogst volgde en aan de grote droogte, waardoor de oogst dit jaar laat rijp is geweest. Aangezien de Hoge Regering aanvankelijk niets dan gunstige berichten over de te verwachte oogst had ontvangen, was men uiterst verwonderd in het begin van september te vernemen [fol. 1270] dat het bestuur om de genoemde redenen voor eind oktober nog geen derde van de gebruikelijke peper verwachtte. Die was alleen al nodig voor het beladen van de schepen van de eerste vloot en bovendien was er sinds begin januari uit Bantam maar 2432 bahar, of 912.000 lb, ontvangen, wat maar ongeveer de helft is van wat in 1764 in die periode werd aangevoerd, en een derde van de partij in 1765. Dit is een te groot verschil om geen achterdocht te wekken, wat nog versterkt werd door het bericht dat in juni een Engels schip op weg naar China te Tjiringin, en daarna te Bantam nog een ander Engels schip, tegen de bevelen veel levensmiddelen hadden gekregen zonder dat van de aankomst of vertrek enig bericht naar Batavia was gezonden. Daarom werd op 2 september een brief verzonden aan het bestuur en aan commandeur Johannes Reijnouts, die in het bijzonder verantwoordelijk is [fol. 1271] voor de peper en de zaken die vreemde naties betreffen,

waarin om uitleg werd gevraagd. Bovendien werd bevolen binnen anderhalve maand ten minste 3000 bahar peper, of 815.000 pond, te verwerven en naar Batavia te zenden. Tevens is de koning verzocht daartoe de nodige bevelen te geven, waaraan hij zeer bereidwillig heeft voldaan. Daar de aparte verantwoording van het bestuur verre van voldoende was, is op 9 september besloten commandeur Reijnouts te veroordelen tot inhouding van een jaar gagie en de fiscaal Baijart een boete van twee maanden bezoldiging op te leggen ten behoeve van de armen te Batavia. Reijnouts had de geringe peperoogst [fol. 1272] en de aankomst van de Engelsen tijdig moeten rapporteren. Baijart beweerde dat hij van de aankomst van de Engelse sloep te Bantam niets had geweten. Daarmee erkende hij dat hij tegen zijn plicht geen enkel toezicht op de schepelingen had gehouden, die zich daarop bevonden. Een besluit over de peper is aangehouden tot dat duidelijk is hoeveel van de bestelling geleverd zal worden. Daar er sindsdien een aanzienlijke partij van 1.229.250 lb is ontvangen, er inderdaad sprake was van een geringe en late oogst, en er geen reden was om het bestuur van fraude te verdenken, is men van plan het daarbij te laten. Maar aangezien fiscaal Baijart [fol. 1273] in zijn verantwoording aanvoerde dat hij ongeveer 2 jaar geleden twee zakken gesmokkelde peper in beslag had genomen, maar in de vervulling van zijn ambt door de commandeur was gehinderd, is overeenkomstig het besluit van 9 september de commandeur in een brief van 11 september om een ontkenning van die beschuldiging gevraagd. Daar hij dat voldoende gedaan heeft, is de fiscaal in een brief van 13 oktober ernstig berispt voor zijn ongefundeerde beschuldiging en gewaarschuwd dat hij in het vervolg zijn plicht beter moet vervullen. Om smokkel van peper tijdens de oogst door inlanders te verhinderen, is op 2 september besloten om twee goed uitgeruste vaartuigen naar Bantam te zenden om tegen rovers en smokkelaars in de bocht van Lampong te patrouilleren. Deze zijn twee dagen later vertrokken. [fol. 1274] Ze hielden daar samen met twee van de koning tot eind oktober de wacht zonder zeerovers of smokkelaars van peper tegen te komen. Eén van de eerste vaartuigen heeft voor de komst van de patrouilleschepen een vaartuig van de koning weggehaald 4 mijl stroomopwaarts de Lampongse rivier. Door een wederzijdse goede behandeling bleven spanningen tussen de Compagnie en de koning uit, zodat daarover weinig te rapporteren is.)

Die van welke wij in dezen moeten melding doen, bestaan eenlijk daarin dat wij zowel op 's vorsten instantie zijn aangehuwt broeder, zekeren Rading Akkram, die een volle neef van den koning Pangerang Adroes, na alle vermoeden uit jalousie onverwagt met een krits gekwetst heeft, dat kort daarop overleden is en uit dien hoofde zijn leven op Bantam niet zeker was, in een der campongs hier op zijne kosten ten verblijf geplaats hebben. Als dat wij ook den koning op zijn verzoek eerst niet alleen uitstel gegeven hebben ter betaling van 6000 Spaanse realen, die hij verplicht was geweest in maart te voldoen, maar vervolgens, nadat die som door leverantie van peper al in mey vereffent was, weder van een gelijk montant, dat in september verscheenen zijnde, nu met het tweede termijn, of 12.000 Spaanse realen, tegelijk in maart aanstaande moet afgelegd worden. En boven hetwelke wij, om den koning nog meer aan de Comp^e te verplichten, bij brief van den 11 dezer de bediendens ook gequalificeert hebben om maandelijks aan den vorst tot goedmaking zijner hofhouding af te geven 1.000 Spaanse realen, mits dat die som telkens bij leverantie van peper ingehouden worde.

Fol. 1274v-1275v.

(Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 60 r. 16v.b. tot r. 6v.o. [fol. 1276v] De negotieboeken over 1765/66 zijn in tegenstelling tot het vorige jaar, toen de uitgaven ook nog f 11.237 minder waren dan in 1763/64, [fol. 1277] niet ongunstig afgesloten. De uitgaven bedroegen maar f 76.910 en de inkomsten f 5360, zodat de eerste f 71.550 meer waren dan de laatste. Daarvan moet f 10.000,-, wat de koning aan het onderhoud van de buitenposten heeft bijgedragen, afgetrokken worden, waardoor het negatieve saldo op f 61.550 uitkomt. In 1764/65 bedroeg het negatieve saldo f 70.061, wat in 1765/66 een verbetering van f 8511 betekent. Dit blijkt uitgebreider uit de brief uit Bantam van 19 december. Aangezien het negatieve saldo

echter nog f 7550,- meer is dan de memorie van bezuiniging voorschrijft, zal er op meer bezuinigingen aangedrongen worden. In de brieven van 6 maart, 17 juni en 13 oktober 1766 zijn de leveranties aan de schepen die te Bantam hebben aangelegd afgeschreven, evenals de uitgaven voor acht overledenen, [fol. 1278] die voor gedeserteerde lijfeigenen, alsmede de kosten van de assistent die het opnemen van de pepertuinen heeft bijgewoond. Wat de belastingen betreft is bij besluit van 21 februari 1766 de administrateur Jacob van Campen voor de helft ontheven van f 592, die hem op 24 september 1765 voor een zesde van de verkoopprijs van 4 zware ankers was opgelegd. Hij had aangetoond dat hij die bij vergissing niet van de boeken van 1762/63 naar die van 1763/64 had overgebracht, maar dat de geldsom wel klopte. De andere helft wordt hem, als een licht vermaan, wel in rekening gebracht en ook als premie voor de visitateur-generaal die deze fout heeft opgemerkt. Nadat men op 4 maart een besluit over belastingen had genomen is er in een brief van 6 maart bevolen om commandeur Reijnouts voor twee derde en de administrateur Jacob van Campen voor een derde de voldoening op te leggen van rsd 2650. [fol. 1279] Dit betrof de dubbele prijs van 2 zware ankers, een touw en wat lood en spijkers, die ze volgens de brief van 19 januari buiten voorkennis van de overige raadsleden aan het, uit China komende en op weg naar Londen zijnde, Engelse schip *The Earl of Elgin* tegen het bevel zonder betaling hadden verstrekt. Ze kregen van de kapitein slechts een obligatie, waarop de plaats van uitbetaling en door wie dat moest geschieden, ontbraken. De voldoening van deze obligatie was dus zeer onzeker, maar het verzoek van het bestuur te Nagapattinam om voldoening door het Engelse bestuur te Madras te verkrijgen had het gewenste resultaat. Deze gelden zijn ten goede van Bantam gebracht om aan de commandeur terug te betalen wat hij in kas had gestort, en om de administrateur te ontheffen [fol. 1280] voor het aandeel, waarmee zijn soldijrekening was belast. Maar de Engelsman heeft, zoals zijn landgenoten steeds doen, de hem bewezen hulp zeer onheus beantwoord door drie soldaten, die tijdens zijn verblijf waren vertrokken, ondanks het verzoek om hen terug te sturen, toch mee te nemen. Om herhaling te voorkomen is in een brief van 6 maart bevolen om Engelse, of andere vreemde schepen, zelf of met hun schuiten buitengaats te laten overnachten en aan de kapitein in kwestie Thomas Cooke, als hij weer mocht verschijnen, slechts water en brandhout te leveren. Het uitdiepen van de gracht rondom fort Speelwijk, wat zeer nodig was, is aanbested voor rsd 1012. In de brief van 19 december is het bestuur bevolen om wat betreft het reduit Carrangantoe de opdracht uit 1763 [fol. 1281] tot afbraak uit te voeren zonder met nadere voorstellen te komen. Intussen zijn aan het fortje te Lampong Tulangbawang de nodige reparaties verricht. Daar aan het garnizoen 73 militairen ontbraken, zijn er 50 soldaten gestuurd, maar vervanging van degenen die hun diensttijd hadden vervuld, is wegens de zwakte van het garnizoen te Batavia onmogelijk. In de politieke raad waren geen wijzigingen. De boekhouder Jan Gijsbert Hodenpijl is tot resident te Lampong Tulangbawang aangesteld in plaats van de gevangengezette Willem Schoester. Personalialia bij de militia. Vaandrig Hendrik Christiaan Fredrik Weijdenbach is gedeserteerd.

BATAVIA

[fol. 1282] In het briefje van 6 november 1766 werd reeds het overlijden van raad-extraordinarius Louis Taillefert vermeld. Op 25 december is de raad-ordinarius Nicolaas Harting overleden. De beschrijving van Sumatra's Westkust en het voorzien van de Indische negotieboeken van marginalia, wat door Taillefert werd verzorgd, is bij besluit van 10 november aan de raad-extraordinarius Pieter Cornelis Hasselaar opgedragen. De beschrijving van Japan is bij die van Surat gevoegd en is aan raad-ordinarius van Huijbert Willem van Bazel toevertrouwd. De beschrijving van Palembang en Djambi werd de taak van de eerste secretaris van de Hoge Regering Boudewijn Verselewel Fauré en die van Kaap de Goede Hoop [fol. 1283] van de tweede secretaris Johan Abraham van der Voort. Het verslag van de Raad van Justitie is bij de bijlagen gevoegd. In dit college is bij besluit van 8 december de uit Nederland aangekomen mr. Jacob de Meijer als extra-ordinarius opgenomen. De president

en de raad-ordinarius Pierre Poelman, die het ambt van waterfiscaal ad interim waarneemt, zijn vrijgesteld van criminele zaken. Buiten hen bestaat de raad nu uit zeven gewone leden, één buitengewoon lid en drie toegevoegde leden. De laatsten zullen aanblijven, daar in deze tijd van het jaar alle leden wegens hun gezondheid zelden hun werk kunnen doen. Dat is wel nodig, opdat de raad al zijn belangrijke opdrachten kan uitvoeren. Daar de adjunct-beëdigdclerk bij de secretarie van de Raad van Justitie [fol. 1284] Willem Daniël Chattillon is overleden, is zijn taak bij besluit van 6 mei 1766 overgegaan op de boekhouder Willem Kegel. Bij besluit van 3 oktober werd bepaald dat de secretaris Gijsbert Jacob Welgevaeren rsd 922 in Compagnies kas moet storten voor de opbrengst van geconfisqueerde goederen, boetes van submittie etc. In het college van Schepenen is op 18 februari 1766 ter vervanging van de overleden Cornelis Bruijn de koopman Gustaaf Willem van Hoorn benoemd, terwijl op 27 mei werd besloten om de president Huijbert Willem van Bazel en de overige leden in hun functie te continueren. Maar de vicepresident Dirk Oostwalt, die al elf jaar schepen is, werd wegens zijn slechte gezondheid ontslagen. Hij is inmiddels overleden. Het op hem volgende burgerlid Willem Schol is hem opgevolgd. [fol. 1285] Tot leden van Weesmeesters zijn de burgerweesmeester Anthonij Hellemans en op 2 december de koopman Willem Rogier Thoutenhoofd benoemd. De laatste verving de tot hoofdadministrateur te Makassar benoemde koopman Bernardus Pleuren. De gerepatrieerde opperkoopman Marten Huysvoorn is als secretaris van Weesmeesters vervangen door de koopman Jacob Lodisio Jacobsz. Bij Weesmeesters is op 27 mei 1766, in plaats van de al genoemde Hellemans, de onderkoopman en tweede administrateur in het ijzermagazijn Joannes van Echten tot lid verkozen en zijn de president Jan Schreuder en de andere leden gecontinueerd. Dit college protesteerde er tegen dat de overleden heemraad Johannes Goon de Lutherse kerkenraad tot zijn executeur had benoemd. [fol. 1286a] Het voelde zich benadeeld. Daarop is bij arrest van 27 februari 1766 vastgesteld dat men volkomen vrij is om particulieren als executeurs van nalatenschappen of als voogden over minderjarigen aan te stellen, maar dat geen colleges als zodanig benoemd kunnen worden dan uitsluitend de Weeskamer. Dit besluit is aan de notarissen te Batavia, zowel als aan hen die op de buitenkantoren en Compagnies schepen testamenten mogen opmaken, bekend gemaakt. Ze moeten testateurs of testatrices daarop wijzen. Geen college dat bij een mincupatief testament of anderszins tot beredderaar van een boedel, of als voogd is aangesteld, mag dit aannemen, of zelfs maar de begrafenis verzorgen. Het moet dit in overleg overlaten aan de administratie van de desbetreffende weeskamer. [fol. 1286b] In plaats van de overleden Diderik Heijman is als beëdigd klerk bij de Weeskamer de boekhouder David Taillefert benoemd. Uit de resolutie van 23 december 1766 blijkt dat het kapitaal van de wezen per eind augustus 1766 rsd 2.393.566 was, waarvan rsd 1.396.806 rentedragend. De resolutie van 18 april 1766 geeft aan dat volgens de staatrekening van Heemraden de inkomsten over 1764/65 f 89.651 waren en de uitgaven f 84.421, zodat het kapitaal met f 5230 is vermeerderd en per eind augustus 1765 f 131.527 bedroeg. Wegens het overlijden van Nicolaas Harting werd op 29 december 1766 raad-extraordinarius Michiel Romp tot president van Heemraden verkozen. In plaats van de overleden titulair brigadier Jean Baptist Roussel en burger Johannes Goon zijn in de vergadering van 11 februari en 23 mei 1766 respectievelijk tot heemraden benoemd het hoofd van Compagnies militie in Indië kolonel Jan Jurgen Feber en de opperkoopman Jacobus Johannes Craan. [fol. 1287] De laatste zonder dat zijn stilstaande gagie, kostgeld en emolumenten worden hervat. In plaats van Michiel Romp is de raad-extraordinarius Willem Hendrik van Ossenberg tot directeur van de Bank Courant en Lening verkozen en tot kassier de zonder functie zijnde onderkoopman Hendrik de Wakker van Son in plaats van de tot secretaris van Schepenen aangestelde koopman Jacob Lodisio Jacobsz. Maar daar De Wakker van Son als resident naar Rembang werd overgeplaatst is bij besluit van 8 juli 1766 de koopman Christiaan Nab tot kassier van de Bank Courant aangesteld, die als secretaris en pandbewaarder bij resolutie van 2 december door de onderkoopman Adriaan van Haften werd opgevolgd. Bij resolutie van 18 juli 1766 is vastgesteld dat het kapitaal van de Bank Courant per eind

december 1765 f 2.404.144 was. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 60 r. 4v.o. - p. 61 r. 11v.b. [fol. 1288v] De president en verdere leden van Commissarissen van Huwelijkse en Kleine Gerechtszaken zijn bij resolutie van 3 juni 1766 [fol. 1289] in hun functie gecontinueerd, behalve de sindsdien tot schepen benoemde koopman Willem Rogier Thoutenhoofd, in wiens plaats de onderkoopman Godofredus van Ruiven werd benoemd. Ook de Boedelmeesters zijn op 3 juni gecontinueerd, behalve het moslim lid dat werd vervangen. Toen kort daarop het lid Carel Roos overleed, is deze op 27 juni vervangen door de burger Arnoldus Jens. In de vergadering van 3 juni is)

---ook nog aan twee van de in dat collegie sessie hebbende inlandsche leeden, die na onze wijze gekleed gaan, uit de kamer gelden toegelegd hetzelfde douceur van rds 40 's jaars voor mantelgeld, als de Europesche leden genieten, en dat in 't vervolg zal mogen genoten worden door alle de leden die zig op die wijze kleeden.

Het door hun geadministreert wordende capitaal bedroeg

ultimo augustus 1764

f 306.089,3,-

En is door meerdere ontvangst aan boedelpenningen en inkomsten tot

f 52.865,-,-

dan uitgave ultimo augustus 1765, gesurmonteerd geweest tot

f 358.954,3,-

Gelijk daarvan melding word gedaan bij resolutie van den 20 mey en bij die van den 25 julij, verboden wij bij renovatie van ons placcaat van den 9 februari 1717 dat geene Chi-neesche en Mahumetaansche mans of vrouwen zig buiten haare natie in den echt zullen mogen begeven, met last aan dit collegie om daarop de verschuldigde attentie te vestigen. En waarop wij nader aangedrongen hebben den 28 oktober jongstleden bij occagie dat wij op het verzoek der respectie hoofden der Mahumetanen en mooren hen libereerden van de invordering eener boete van hunne onderhorige bij het aangaan van huwelijken, die wij hen den 24 bevorens op Boedelmeesteren voordragt en onder renovatie onder daar-toeleggende resolutie van den 27 augustus 1754 gedemandeert hadden.

Fol. 1289v-1290v.

(Boedelmeesters verzochten [fol. 1291] om een credit van rsd 157 uit nalatenschappen en erfenissen in mindering te mogen brengen op een debet van rsd 16.055 op boedelrekeningen en om voor het overblijvende rente in rekening te mogen brengen. Dit is toegestaan, maar daar er bij deze vorderingen posten zijn die al een derde eeuw of langer voortlopen, zijn ze aan de Compagnie als landsheer vervallen en dienen ze naar Compagnies kas overgeschreven te worden. Dit is ook aan Boedelmeesters opgedragen betreffende de credit staande nalatenschappen die al 10 jaar niet waren opgeëist en die bij Weesmeesters al gedurende 20 jaar in de boeken stonden. [fol. 1292] Deze gelden van onbekende erfgenamen moeten in de negotieboeken te Batavia opgenomen worden, behoudens het recht van een ieder om zich nog als wettig erfgenaam aan te dienen. Daarom moeten deze gelden afzonderlijk in die boeken vermeld worden en binnen de lijn voortlopen, totdat ze verval-len zijn, dan wel aan rechthebbenden gerestitueerd. Op deze manier kan de Compagnie van deze niet opgeëiste gelden profiteren. De termijn waarop deze gelden van Weesmeesters naar de kas van de Compagnie moeten worden overgebracht, is op 20 jaar gesteld, of tweemaal de termijn die bij Boedelmeesters geldt, omdat dit aansluit bij de verschillende termijnen, waarop rechthebbenden zich aanmelden. Deze besluiten zijn op 30 september genomen. [fol. 1293] Maar boedelmeesters schreven in een uitgebreid rapport, dat op 21 november werd besproken, dat, als ze deze bevelen moesten opvolgen, ze niet zouden kunnen bestaan. Daarom is wat Boedelmeesters betreft op dit besluit teruggekomen en is hun toegestaan om het genoemde bedrag van rsd 16.055 op de rekening van rente over te boeken, mits het binnen de lijn blijft voortlopen. Wat de burger- of stadszaken betreft is bij resolutie van 22 april 1766, conform het besluit van 23 augustus 1765, bepaald dat Schepenen het uitbaggeren van de stads binnen- en buitengrachten voor zes maanden, of van begin maart tot eind oktober, hadden aanbesteed voor rsd 3144 en de gracht lopende langs de noord- en westzijde van het kasteel voor rsd 150 in plaats van de respectievelijk rsd 4692 en rsd 360, die er de drie jaren daarvoor aan waren besteed. [fol. 1294] Om deze en andere lasten te

kunnen opbrengen is aan Schepenen toegestaan van de bewoners van de binnenstad, de zuidervoorstad en de Chinese kampong een halve maand huur op hun huizen te heffen, tenzij ze aantonen dat die leeg staan en twee maanden eerder of meer ook niet waren bewoond. Acht dagen later is aan Schepenen toegestaan om het onderhouden van wegen en straten, en het wegbrengen van het grove vuilnis uit de stad en zuidervoorstad gedurende drie jaar weer aan te besteden voor rsd 330,- per maand. Wegens het overlijden van de procureur mr. Jacob de Klerk Marchant is de advocaat Bartholomeus Schultens per 12 juni toegestaan als procureur voor de beide justitiële rechtbanken op te treden. Wegens het overlijden van de notarissen Josule Leonardus Gousset en Andries Jan Zallé zijn de boekhouders mr. Egbert Blommert en Leendert Rolf als zodanig benoemd. [fol. 1295] Hun gagie zal ophouden op de dag van ieders aanstelling respectievelijk 20 mei en 16 december. Op 2 december moet dit ook gebeuren met de gagie van de onderkoopman Gidion Victor die tot derde stadsvendumeester is aangesteld. Wat de kerkelijke zaken betreft is op het bericht van de kerkenraad van 8 april op 20 mei besloten om enige te Batavia nog beschikbare Maleise en Portugese kerk- en schoolboeken gratis voor uitdeling aan de gemeente aan te houden. Enige van zulke boeken waren al vergaan en door de witte mieren verteerd, zodat ze weggegooid hadden moeten worden. De overige boeken zal men naar Ambon, Banda, Ternate, Makassar en Timor zenden en in de kleine winkel zullen voor liefhebbers exemplaren van Wernelij's Maleise spraakkunst aangehouden moeten worden. Van de bijbels in het Arabisch, [fol. 1296] dan wel van de gereed zijnde twee eerste delen, zal men een vierde deel behouden en de overige naar genoemde kantoren zenden. De nog ongebonden en losse exemplaren van de bijbel in het Portugees zal men in gereedheid laten brengen om naar de Portugese kerken over te brengen en successievelijk, zoals al geschiedde, door de gemeente te Batavia gebruikt te kunnen worden. Ter vervanging van de reeds gerepatrieerde ds. Willem Wilbers heeft men ds. Simon Gideons van Semarang naar Batavia laten overkomen, terwijl de net uit Nederland aangekomen ds. Cornelis Coetsier naar Semarang is gezonden. Ds. Bastiaan Jansz., die uit Malabar naar Batavia kwam, is tot leraar bij de Portugese gemeente beroepen. Ds. Izacus Veder, die naar Batavia kwam om te repatriëren, is te Ternate vervangen door ds. Ericus Johannes Wiltenaar. Ds. Johannes Franciscus Hadorn [fol. 1297] is ter uitdeling van de heilige sacramenten naar Sumatra's Westkust vertrokken. Een en ander werd besloten op 27 februari, 29 augustus, 31 oktober en 24 november 1766. Daar er te Batavia geen predikanten zonder een gemeente meer zijn en op sommige kantoren er te weinig zijn, verzoekt men zulke leraren uit Nederland te zenden. Ze zijn nodig om Gods Woord binnen de gemeenten te prediken en het christendom onder de heidenen en moslims te verbreiden. De inkomsten van de gereformeerde kerken bedroegen in 1765 f 16.282 en de kosten en uitgaven f 15.772, zodat er een positief saldo van f 510 is overgebleven. Uit de resolutie van 11 maart 1766 blijkt dat het kapitaal van deze kerken op eind december 1765 f 31.822 bedroeg. Uit die van 18 april blijkt dat de Lutherse gemeente thans twee predikanten heeft, van wie ds. Johannes Hooijman [fol. 1298] dit jaar te Batavia is aangekomen. De proponent Hendrik Rudolph Lopke is overleden. In 1765 bedroegen de ontvangsten van deze gemeente f 23.748 en de uitgaven f 15.542, waarvan zelfs f 4800,- werd overgemaakt voor de tortine²⁰, zodat het saldo f 8206 was en het kapitaal per eind december 1765 f 35.421 bedroeg. Volgens het bericht bij de resolutie van 26 mei waren de ontvangsten van de diaconie in 1765 maar f 43.305 en de uitgaven f 53.554, zodat het tekort f 10.249 was. Bedroeg het kapitaal van de diaconie per eind december 1764 nog f 156.220, per eind december 1765 was het afgenomen tot f 145.970, wat met het positieve saldo van f 107.446 op f 253.416 uitkomt. Ondanks de extra controles in 1765 en de daardoor verminderde alimentaties, [fol. 1299] beliepen die sinds augustus 1765 volgens het besluit van 20 augustus f 1020 per maand, wat toch nog meer is dan het voorafgaande jaar, waarin de uitgaven de inkomsten

---

20 Bedoeld lijkt tontine of onderlinge levensverzekering.

hebben overschreden. Door de kleinere opbrengsten van de collectes zullen de inkomsten verminderen en door de vermindering van het kapitaal ook de renten daarop. Die maakten een vierde van de inkomsten uit. Ze waren al verminderd, doordat het vorige jaar rsd 8000, dat op deposito bij de Compagnie stond, werd gelicht. Als er geen maatregelen genomen worden, verdwijnt door deze tekorten het hele kapitaal van de diaconie. Daarom is ook op 20 augustus daarom besloten onderzoek te doen of er buiten de godshuizen geen personen waren die geen ondersteuning nodig hadden, dan wel die dat niet verdienden. [fol. 1300] De raden extraordinarius Michiel Romp en Willem Hendrik van Ossenberg hebben dit onderzoek uitgevoerd en hun voorstellen zijn in de vergadering van 25 juli overgenomen. De diaconie zal daardoor jaarlijks f 1130 besparen en de diakenen zijn aangespoord zo zuinig mogelijk te zijn en slechts wezenlijk behoeftigen te ondersteunen.)

Door welke schikking en het ten eerstgemelte dage nog beslotene om bij het emanciperen van slaven, in stede van 10, voortaan 25 rds. voor ieder te doen betalen, zoverre door christenen geschied geheel, maar van die door onchristenen vrijgegeeven worden de nu meer te betalene rds. 15 ten voordeele van de diaconij-armen, zijnde de overige 10 rds. gelaten voor het Collegie van Boedelmeesteren, als die reets van de laatste genoten hebbende na ons besluit van den 25 augustus 1755.

Fol. 1300r-v.

(Men hoopt dat de gelden voor de armen niet verder zullen verminderen en dat de inkomsten de uitgaven zullen overtreffen [fol. 1301] door de boeten die ten gunste van de diaconie komen. Daartoe is op 21 januari, 10 februari en 9 september 1766 besloten. Op 21 februari en 23 mei zijn in plaats van hun voorgangers de commandeur en opperequipagemeester Anthonij Vogelzang en het hoofd van de militie kolonel Jan Jurgen Feber tot buitenregenten van het hospitaal benoemd. Het besluit van 2 september vermeldt dat bij het leprozenhuis f 67 meer inkomsten dan uitgaven waren en het kapitaal tussen 1 juli 1765 en eind juni 1766 tot f 106.165 is gestegen. In de generale missiven van 8 april en 21 oktober 1766 is reeds uitvoerig uiteengezet hoe de gelden en transacties ter financiering van de uitgaven en de retourgoederen in het afgelopen jaar bijeen zijn gebracht. Zoals in de resoluties van 11 maart en 2 september is vastgelegd, zijn in 1765/66 [fol. 1302] 1425 realen aan goud en 49.072½ realen aan zilver voor vermunting naar de munt gebracht. Daarvan zijn geslagen: 9771¼ gouden munten van rsd 2½ en 107.123½ zilveren munten van 30 stuivers iedere ropia. Het muntrecht van de Compagnie van 2% bracht f 4384 op. De rapporten van essayeur Leendert Jan Elliot over het goud en zilver dat uit Nederland werd ontvangen, zijn bij de resoluties van 15 april, 10 en 13 juni, 1 en 11 juli, 29 augustus, 26 september en 16 december 1766 gevoegd. Omdat deze essayeur naast de gagie en het kostgeld geen inkomen had, is hij in de vergadering van 15 april tot essayeur van het munten van ropia's benoemd. Hij vervangt koopman Josias Raket, die in 1764 bij ontbreken van een ander als zodanig was aangesteld, en ontvangt voor dit werk ¼ % van het goud en een ½ % van het zilver dat voor het munten van ropia's wordt gebruikt. Bovendien krijgt Elliot de helft van het voordeel op het goud en zilver dat door particulieren ter essayering wordt aangeboden. Essayeur Sebastiaan van Namen krijgt daarvan de andere helft. [fol. 1303] De inkoop bedroeg dit jaar f 2.669.665 en bestond uit)

38 ⁹⁹ / ₁₂	marq	trois of marq ff. 32, 23 ⁷⁰³ / ₄₁₀₂₄ goud
3.684.203	lb.	coffijboonen Jaccatrase
37.500	„	„ „ Cheribonse
4.193.550	„	thin Bankas
1.185.449	„	swarte peper
80	„	witte peper
27	„	cubebe of staartpeper
10	„	lange peper
3.293	„	cattoene garens Jaccatrase
2.591	„	indigo in soort Jaccatrase

9.202.056	„	poedersuiker
162.770	„	candij „
25.000	„	spialtler
514	„	sappanhout Siams
2.206	lb.	confituren of gember pro patria, buiten diverse goederen en kleinigheden tot de huishouding als anderzints en
1.350	pees	soesjes Pattenasche

Fol. 1303r-v.

(Deze soesjes had het bestuur door een verkeerde uitleg van het besluit betreffende de toegestane lasten van 2 juli 1765 aan de gezaghebber op de Welgelegen Abraham van der Weijden toegestaan. Hij mocht ze in twee pakken naar Batavia meenemen. Bij besluit van 13 mei zijn hertegen de nodige bevelen gegeven en is besloten de soesjes voor de getaxeerde waarde voor de Compagnie aan te houden. [fol. 1304] Maar de toegestane kisten met textiel mag Van der Weijden tegen de gebruikelijke vergoeding naar Nederland vervoeren. Hij is inmiddels als schipper op de Renswoude via Ceylon naar Nederland vertrokken. Met de uitvoer toe te staan had het bestuur te Bengalen de voorschriften overschreden. Zoals hierboven al gemeld, is het dat ernstig verweten. De verkoop heeft in genoemd jaar bestaan uit)

799	kisten	amfioen
319	balen	caneel
625	lb.	notenmuschaten
53.607	„	benzuin in soort
40.146	„	swarte peper
1.500	„	coffijboonen
14	balen	cattoene garens
160.625	lb.	Japans staafkoper
890	„	Japans plaatkoper
162.500	„	thin Bancas
37.500	„	ijzer
571	„	lood en
520.292	„	poedersuiker, nevens een aanzienlijke partij van differente soorten gewilde en ongewilde, goede en beschadigde lijwaten, item manufactuuren, slaven, rijst, roggevellen, paradijsvogels, stamppaarden, schildpadshoorn, lange peper en eenige vaderlandsche koopmanschappen, tesamen renderende een aanzienlijk montant van f 2.152.463,13,-.

Fol. 1304v-1305r.

(Daaronder bedragen de bij veiling verkochte gave en beschadigde exemplaren en de uit de pakhuizen tegen de vastgestelde winst afgegeven textiel f 681.617. Na afrek van f 400 aan verlies, bedraagt de voorgeschreven winst f 206.855, net zoals die voor de gevraagde en onbeschadigde soorten bij veiling merendeels de vastgestelde winst hebben opgeleverd. Deze rendementen kwamen in de vergaderingen van 11 februari, 11 maart, 27 mei, 10 en 20 juni, 4 en 22 juli, 29 augustus, 30 september, 21 november, 16 en 31 december aan de orde. In de resoluties van 11 februari, 16 maart, 10 juni, 4 en 22 juli, 22 augustus en 31 december is te zien wat de niet gewilde en beschadigde textiel heeft opgebracht [fol. 1306] en wat er voor de lagere rendementen is afgeschreven. Voor sommige partijen moet de winstderving door de inkopers of de verantwoordelijken voor de beschadiging vergoed worden. Uit de resolutie van 16 december 1766 blijkt in hoeverre de mindere opbrengst van 58 pakken en 11 kisten met diverse textiel uit Coromandel, die door enige kooplieden ter verkoop waren aangevoerd en, zoals was overeengekomen, voor wat ze minder hebben opgebracht dan vastgesteld, voor dat mindere bedrag door hen zijn vergoed. Op 25 pakken textiel uit Sadras, die voor f 21.686 in rekening waren gebracht, werd f 15.324, of ruim 70 %, winst gemaakt. Die is voor de Compagnie. Er is op 33 pakken textiel uit Pulicat, die bij inkoop f 48.105 hebben gekost, maar f 17.680, of minder dan 50 %, winst gemaakt. Op 14 kisten textiel uit Nagapat-

tinam, die voor f 30.141 in rekening waren gebracht, is de winst maar f 12.864 geweest. [fol. 1307] Het tekort op de eerste partij van f 6372 en op de tweede van f 2206 zal aan Coromandel in rekening gebracht worden om door die kooplieden te laten vergoeden. De rendementen van diverse andere publiek verkochte goederen zijn behandeld in de vergaderingen van 11 februari, 11 maart, 10 en 20 juni, 4 en 22 juli, 22 augustus, 11 en 30 september, 21 november, 16 en 31 december 1766. Enige geveilde manufacturen en textiel uit Coromandel en Surat bracht op verre na de vastgestelde winst niet op. In de vergadering van 20 juni is de directeur-generaal toegestaan om enige Europese goederen, die volgens de resolutie van 25 maart 1755 niet met minder dan 50 % winst verkocht mochten worden, met 40 % winst of iets minder te verkopen. Zo wordt er althans iets op gewonnen in plaats van de 50 % winst die men dacht dat erop gemaakt kon worden. De goederen die uit Nederland komen, zijn toch al met 25 % in prijs verhoogd. Bovendien mag de directeur-generaal de onverkoopbare textiel [fol. 1308] uit Coromandel afzetten met tussen de 30 en 50 % winst en die uit Surat met 20 à 25 %. Wegens een grote voorraad Japans staafkoper en een groot gebrek aan geld is op 25 april besloten staafkoper aan particulieren te verkopen voor f 90,- het pikol van 125 pond vrij geld. Daar de inkoopsprijs f 37,10,- het pikol is geweest, werd er nog een winst van f 52,10,-, of 142 %, op gemaakt. Uit de desbetreffende resolutie blijkt dat dat veel meer is dan er vorig jaar in China op is gewonnen, en dat het risico van vervoer vandaar naar Batavia, de procenten voor de gezagvoerders en de trage betaling in China vermeden zijn. Betreffende belastingen en vergoedingen zullen slechts de belangrijkste kwesties vermeld worden en overigens wordt naar de resoluties verwezen. [fol. 1309] Op 10 januari werd besloten de gerepatrieerde baas op Onrust Bastiaan Sluijter en zijn opvolger Bastiaan Durant te belasten met een boete van tweemaal de waarde van een Europees en 15 Malakse masthouten, die door lang liggen onbruikbaar waren geworden. Ze waren in augustus 1765 door Sluijter aan Durant overgedragen, behalve een bramsteng die nog van het Europese hout, en planken die van het Malakse hout gemaakt konden worden. Doch op 28 januari werd besloten dit te verzachten door Sluijter en Durant slechts de inkoopsprijs van f 3350,- te laten vergoeden, maar de bramsteng en planken bleven voor de Compagnie. In die zitting is ook bepaald aan de gerepatrieerde commandeur Hendrik Booms, de overleden equipage-meester Hendrik Swart, de bovengenoemde Sluijter en de baas van de werf te Batavia Klaas Aartse van den Bergh rsd 1000,- op te leggen voor de kosten in 1761 van de aankoop van een sloep, die het volgende jaar voor herstel naar Onrust gezonden moest worden. [fol. 1310] Vandaar werd deze wegens veel noodzakelijk werk naar het eiland Kuiper gebracht, waar hij is gezonken. Alle vier genoemde dienaren waren hieraan schuldig, Sluijter en Van den Bergh, omdat ze deze sloep lang op Onrust en later op Kuiper lieten liggen, Booms en Swart omdat ze hem in 1764 zonder speciaal rapport aan elkaar overdroegen. Van den Bergh bewees op 18 februari dat hij geen aandeel had in het verlies van deze sloep, zodat de andere drie ieder voor een derde in de vergoeding van rsd 1000,- zijn veroordeeld. Op 24 januari is de gemachtigden van de gerepatrieerde resident te Bandjarmasin Lodewijk Wilkens de Lile terugbetaling geweigerd ten gunste van hun opdrachtgever voor een bedrag van f 1784. Deze was op 25 oktober 1765 veroordeeld dit bedrag in de kas te storten wegens winst op 5340 lb in 1760/61 te veel afgeschreven peper. Evenmin is De Lile ontheven van f 329 voor minder rendement. [fol. 1311] Dit was tweemaal de mindere winst op de verkoop van 260 molenplanken. Bovendien moet hij de waarde vergoeden van 870½ lb peper, die hij voor ¾ % te veel had afgeschreven voor 116.125 lb. Maar De Lile is wel ontheven van betaling van 4966 lb peper, die hij reglementair voor 327.197½ lb had afgeschreven. Op 18 februari bleef men bij het besluit om van de erfgenamen van de eerste administrateur te Padang Willem van Rijn f 512 als vergoeding voor oneigenlijk afgeschreven snaphanen te eisen. Maar omdat hij er geen persoonlijk voordeel van heeft genoten en de erfgenamen armlastig zijn, is dit verminderd tot f 206, terwijl de overige f 306 aan Padang in rekening is gebracht. Dezelfde dag is Weesmeesters opgedragen buiten de begrafeniskosten niets uit te betalen uit de nalatenschap van koopman Cornelis Bruin voordat aan de Compagnie f 9018 licht geld

is vergoed. [fol. 1312] Dit stond hij debet op zijn soldijrekening voor verlies op in 1761 te Batavia ingekochte en naar Nederland verzonden Bengaalse textiel van de Armeniër Alexander Satoer. Bovendien had Bruin een schuld van rsd 1168 als kassier van de kostgelden, waarop bij transport in Bengalen een tekort was geconstateerd. Op 25 februari is Weesmeesters bevolen dit bedrag naar Compagnies kas over te maken en aan diverse dienaren rsd 95 aan kostgelden die hun toekwamen, te betalen. Daar beide bevelen waren uitgevoerd, is op 27 juni het verbod op uitkeringen uit de boedel van Bruin opgeheven. Op 4 maart is de opperstuurman Jeremias Samuel van Echten veroordeeld om het dubbele te vergoeden van onverantwoorde en onbruikbare equipage- en ammunitiegoederen uit het schip Wildrijk. Maar op 4 april is besloten deze goederen te laten afschrijven, omdat Van Echten al uit dienst is getreden, niets tegoed heeft en ook niets bezit. [1313] Op 1 april is de resident te Cheribon Robbert Hendrik Armenault en de borgen van de gerepatrieerde koopman Arend Hooreman, die pakhuismeester te Hooghly is geweest, ieder de helft van f 7200,- ter vergoeding opgelegd. Dit bedrag was bij de voorganger van Hooreman, Gualterus van der Beets, die eveneens repatrieerde, aan de Kaap de Goede Hoop in beslag genomen. Tevens was Van der Beets belast met f 15.201, die het bestuur te Hooghly in 1757 ten onrechte aan Armenault en de borgen van Hooreman had uitgekeerd. De borgen verklaarden evenwel dat ze geen gelden van Hooreman beheerden en zich uitsluitend borg hadden gesteld voor zijn werk als administrateur in het provisiemagazijn. Omdat er niets aan gedaan kon worden [fol. 1314] en om de negotieboekhouder Matthijs Knipping, die in 1759 al was gerepatrieerd, vrij te spreken van de foute behandeling van deze kwestie, is op 15 april besloten de helft van deze vordering af te schrijven. Maar een verzoek van Armenault ook de andere helft te laten afschrijven is afgewezen. De schipper en opperstuurman van de Bosschenhove Tiloat en Revenaar werden op 10 juni ontheven van een betaling van f 381 voor op Ceylon geleverde bedorven rijst en verrotte koehuiden. Ze hadden daaraan geheel geen schuld. Maar men hield op 27 juni vast aan de belasting van de met de Schoonzicht gerepatrieerde schipper Volkert Groeneweg van Oudshoorn. Deze was hem op 27 december 1765 opgelegd voor op dat schip tekort of onbruikbaar bevonden goederen. Conform besluit van 31 december 1765 had hij de ontbrekende goederen aan Kaap de Goede Hoop betaald en voor de bedorven goederen t.w.v. f 1805,- had hij zekerheid gesteld. Die moeten nu worden ingeboekt, omdat men met de verantwoording [fol. 1315] van kapitein-luitenant Cornelis van der Stam en schipper Arij van der Duuren bij resolutie van 27 juni 1766 genoeg had genomen. Groeneweg van Oudshoorn had ten overstaan van Van der Duuren de Bosschenhove van Van der Stam overgenomen. Daar de laatste in Bengalen was en Van der Duuren in Malabar, is, zoals in de generale missive van eind december 1765 vermeld, deze kwestie tot hun terugkomst uitgesteld. Op 4 september 1766 is besloten om schipper Goedfried Wargijn f 706 te laten betalen wegens geëssayeerd minder allooi van in 1765 geleverde 3 staven goud, behoudens zijn verhaal op het eerste essaay, waardoor hij werd misleid om zijn johannissen²¹ tot staven te laten smelten. Minder allooi op 25 andere staven t.w.v. f 337, dat het bestuur te Coromandel Batavia in rekening had gebracht, wordt weer teruggeboekt, terwijl f 42,- aan Sumatra's Westkust in rekening wordt gebracht. Een bedrag van f 78 wordt te Batavia afgeschreven. [fol. 1316] De soldijrekening van de als tweede schipper gerepatrieerde kapitein-luitenant Johannes Marthinus Kleijn is volgens de resolutie van 3 oktober 1766 belast met de verkoopprijs van diverse te weinig verantwoorde goederen. Deze goederen waren op de bark Phenix, waarover hij het gezag voerde. Belastingen van minder belang zijn te vinden in de Bataviase resoluties van 24 januari, 11 en 18 februari, 6, 9, 23 en 27 mei, 3, 10, 13 en 27 juni, 1 en 25 juli, 8, 12 en 22 augustus, 1 en 26 september, 21 oktober, 20 en 21 november, 9 en 23 december 1766. Overgaande tot het aan de belastingen verwante onderwerp van in- en afschrijvingen moeten de besluiten van 24 januari en 11 februari ter afschrijving van f 2635

---

21 Johannis of dubloen, een munt, de zogenaamde Johannis van Portugal.

genoemd worden voor goederen in 1765 verloren gegaan met een jonk op weg uit China naar Batavia, en van f 1542 voor het verlies [fol. 1317] op 645 vellen Surats papier met gouden en zilveren bloemen. Ze kwamen uit een grote partij en brachten bij openbare veiling maar f 9,7- op. Bovendien is f 537 afgeschreven voor het aandeel dat de factuurhouder te Nagapattinam Jan Andries Diedloff had in de mindere waarde van in 1763 te Batavia vandaar ontvangen textiel. Hij was naar Nederland vertrokken zonder voor zijn werkzaamheden borgen te stellen, of gemachtigden achter te laten.)

Terwijl conform het laatste besluit ten lasten van voorjarige winsten geboekt zijn f 29.651,13,8 en f 3.278,1,- als verloren, de eerste bij vermunting op het in 1764 op Chormandel aangebrachte goud, en de tweede op een partij daar omgezette goude coubangs en isseboontjes, mitsgaders volgens latere resolutie van den 1 Julij ook f 80.881,16,8, die na aftrek van f 8.372,15,8 aan winst, op de in 1764/5 in Bengale verkogte en vermunte goude en silvere spetien, of een bedragen van f 2.561.922,-,-, verloren zijn, zoowel als f 238,15,- bij publieke verkoop alhier op 228 seissen, welke in stede van na een overgezonden model gëeiste grasmessen, hier uit Nederland ontvangen waren. Zijnde dat montantje in zelfvoegen afgeschreven als f 1.440,-,-, waarvoor een in het voorleden jaar, als vervallen en te na aan een opgeregte kruutkelder staande, gedemolieert 's Compagnies huis in 1738 ingekogt was, nader blijkende bij onze resoluties van 25 en 18 maart jongstleden.

Fol. 1317r-1318r.

(Bij de resolutie van 23 mei zijn de kosten van 49 Bengaalse armozijnen afgeschreven. Ze waren in 1762 te Batavia ontvangen, naar Airhadji gezonden en weer terugontvangen, omdat de binnenverpakking wel verzegeld was, maar de zak opengescheurd en de kist zonder afpakkbriefje met vuilnis was gevuld. De schuldigen hieraan zijn onbekend. Op 8 juli is bevolen om rsd 1250,- af te boeken, wat de advocaat-fiscaal niet meer kon innen uit de insolvente boedel van de Chinese luitenant Lim Kienlo. Bij diens overlijden had deze een schuld aan gekocht tin, pachtgelden en recognitie op arak van rsd 3750,-. [fol. 1319] Op 12 augustus is als credit weliswaar f 616 ingeboekt, maar als kosten uit eerdere jaren moest f 72.430 opgevoerd worden. Dit betrof uit Surat aan Batavia in rekening gebrachte, maar weer teruggeboekte maandgelden, zowel als gagie van te Surat in dienstgenomen en teruggekomen moslimzeevarenden. Op 10 en 21 januari en 11 februari is toegestaan om in de equipageboeken een in 1764 vergane sloep en sampan af te boeken, zowel als een niet meer bruikbare boot en schuit. In de artillerieboeken zijn in- en afgeboekt goederen die uit de buitenkantoren te hoog waren aangerekend, dan wel onbruikbare waren, evenals artilleriegoederen op de vaartuigen die op expeditie waren, tot schroot afgegeven spijkers en twee ijzeren kanonnen, die door het omslaan van een schouw verloren gingen. Dit blijkt uit de resoluties van 10, 24 en 31 januari, 11 maart, 8 juni en 29 augustus 1766. Maar in de equipageboeken is op 4 november weer een opgevist en bruikbaar zwaar anker ingeboekt voor f 737 [fol. 1320] Maar twee onbruikbare ankers moeten als ballast naar Nederland gezonden worden. Door speciale gecommiteerden werd verbrand: 134.933 $\frac{5}{8}$ lb ondeugdelijke nootmuskaat, 4640 $\frac{3}{4}$ lb stof en gruis van kruidnagels, 6847 lb niet rijpe, stof en gruis van foelie, 184 lb stof en gruis van kaneel en 975 lb wilde kaneel. Nadat de gecommiteerden hun rapport voor de Raad van Justitie hadden beëdigd, zijn deze specerijen afgeschreven. In de boeken van de westzijdse negotiepakhuizen is 441 pond koffiebonen ingeschreven. De baljuw van de stad Jacob Riemersma had die kort tevoren in beslag genomen. Uit de resoluties van 24 januari, 8 en 22 april, 6 en 27 mei, 3 en 10 juni, 15 juli, 8, 12 en 22 augustus, 3 en 21 oktober en 31 december 1766 blijkt hoeveel peper tot stof is vergaan en tevens hoeveel gruis van kaneel en garioffelnagels [fol. 1321] is opgestookt en afgeschreven. De olie van de twee laatste artikelen zijn in de boeken van de medicinale winkel opgenomen. Op 28 november is de administrateurs van het ijzermagazijn toegestaan om 2 % af te schrijven op het zeer grote restant van 870.207 lb hoepijzer en 1.703.866 lb staafijzer. Het grootste gedeelte had al 2 à 3 jaar onder hun toezicht gestaan en zo was er door roest of een andere oorzaak veel verloren gegaan. Daarom was de gewone afschrijving bij verschepping of uitgifte niet voldoende. De

algemene inventarisatie is als gewoonlijk eind februari en eind augustus geschied. De rapporten daarover zijn beëdigd, terwijl er met de kapotte gereedschappen en te veel, of te weinig ontvangen goederen in de diverse administraties als gebruikelijk is gehandeld door afschrijving, verkoop dan wel verzending als ballast naar Nederland. [fol. 1322] Bij besluiten van 11 maart, 22 april, 11 september en 21 oktober werd dit vastgelegd. Een militair officier had er bezwaar tegen gemaakt om het door hem mede ondertekende rapport van de inspectie van de uit Nederland ontvangen snaphanen te beëdigen. Om alle twijfel en verdachte handelwijze uit te sluiten, waarvan overigens in dit geval geen kwestie was, is bepaald dat de verbrande lopen in aanwezigheid van de gecommiteerden in een kamer moeten worden opgeslagen en dat vervolgens, als de hele partij met een dubbel schot is gecontroleerd, deze nauwkeurig op kleine scheurtjes moeten worden nagezien. Dit blijkt nader uit de resoluties van 25 maart en 4 april. De bevindingen en besluiten over de geleverde ladingen [fol. 1323] die dit jaar met de schepen uit Nederland zijn aangekomen, zijn besproken in de brieven aan de desbetreffende kamers. Voor die betreffende de andere schepen en vaartuigen, waarbij geen bijzonderheden zijn te melden, wordt verwezen naar de resoluties van 24 januari, 4, 18 en 25 februari, 4 en 25 maart, 15 april, 3 juni, 15 juli, 8 en 28 augustus, 1 en 26 september, 17 en 21 oktober, 21 november, 11 en 31 december 1766. In de consumptierekeningen van de uit Nederland aangekomen schepen zijn geen onregelmatigheden opgemerkt. Ze zijn alle aangenomen. De scheepsleidingen zijn de vastgestelde premies voor een voorspoedige reis toegekend, waaronder aan die van de Borssele voor de kamer Amsterdam en de Duinenburg voor die van Zeeland het volle douceur van f 1200,-. Omdat er enige vaten vlees met halzen en schonken waren, waarvan er heel wat meer [fol. 1324] aan de schepelingen verstrekt moesten worden dan de gewone rantsoenen, wordt dringend verzocht, zoals ook aan de kamers gebeurde, hietegen maatregelen te nemen, daar er zo bij een lange reis zelfs gebrek zou kunnen optreden. Daar er hierboven over de bestellingen door de buitenkantoren al veel gezegd is, volstaat men met op te merken dat de gebrekkige voorziening met sommige goederen uit Nederland en vooral met kontanten, goud en zilver, is te wijten aan de onvoldoende uitvoering van de bestellingen uit Nederland. Voor de grote problemen die dat geeft, verwijst men ook naar de generale missive van 21 oktober 1766 en voor het gebrek aan geld naar wat hierboven over de kantoren werd gezegd. [fol. 1325] Maar het verzoek om voor 1768 70 ton aan munten en edele metalen te zenden, als er vier retourschepen uit Bengalen moeten terugkeren, en 74 ton als dit er vijf moeten zijn, wordt herhaald. Dit betreft ook het verzoek om zware touwen, vooral van 16, 17 en 18 duim, masthout en smidskolen, waaraan men bij achterwege blijven grote behoefte heeft. Om de retourschepen uit China van touwen te kunnen voorzien moest zelfs de bark Mossel, die deze schepen begeleidde, naar Bantam gestuurd worden om er daar twee af te halen. Voordat de Duinenburg aankwam, moest er zelfs masthout van de schepen in Indië gehaald worden om de retourschepen daarvan te voorzien. Smidskolen zijn zeer noodzakelijk voor de buitenkantoren die daar ernstig gebrek aan hebben. [fol. 1326] Wat de zeevarenden betreft is schipper Christoffel Hendrik Hense overleden en op 13 mei als opzichter van het eiland Edam opgevolgd door de kapitein-ter-zee Wolphert Abraham Brahe met als titel kapitein-commandant. Personalia. Klaas Aartse van den Bergh repatrieerde met de eerste vloot en is op 17 juni als baas van de timmerlieden opgevolgd door de eerste meesterknecht Corstian Bonten. De verkochte of verongelukte vaartuigen in de navale macht zijn reeds genoemd in de generale missive van 21 oktober 1766. [fol. 1327] Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 61 regel 11v.b. – p. 62 regel 6v.b. [fol. 1328v] Daarom wordt het ernstige verzoek om militairen te zenden herhaald. Mocht dat niet mogelijk zijn, dan verzoekt men ter aanvulling een gelijk aantal matrozen op de naar Indië gaande schepen te plaatsen. Die kunnen dan als soldaten worden gebruikt. [fol. 1329] Dat ze dit eerbare beroep ambiëren is gebleken toen er voor Ambon geen 200 militairen gevonden konden worden en 56 matrozen, die uit Ceylon terugkwamen, naar het maar 43 man tellende korps mariniers zijn overgegaan. Zo konden er 118 man gezonden worden met vier officieren, exclusief de er bijbehorende onderofficieren. Voor Banda waren

er niet meer dan 150 soldaten beschikbaar. Er waren te weinig militairen om Makassar, Ternate en Timor van het benodigde volk te voorzien. Daar er commandanten naar Sumatra's Westkust, Ambon en Java's Oostkust gestuurd moesten worden en ook door overlijden bij het garnizoen te Batavia, waren er hier bevorderingen noodzakelijk. [fol. 1330] Personalialia van bevorderingen van militairen. [fol. 1331] De bevorderingen zijn te vinden in de resoluties van 22 april, 15 mei, 24 en 30 juni, 1 september en 23 december 1766. Personalialia bij de artillerie. Wat fortificaties en gebouwen betreft is conform de generale missive van 31 december 1765 het waterkasteel aan de westzijde van de grote rivier [fol. 1332] op grond van de opdracht van 29 augustus door de Klerk en Taillefert opgenomen en geïnspecteerd samen met andere gecommiteerden. Daar Louis Taillefert inmiddels was overleden, diende alleen Reynier de Klerk hun rapport in, waarover een definitief besluit is uitgesteld totdat de majoor van de artillerie Claudius Antoni van Luepken, de fabrik Gerrit Hendrik Pruijmers en de bazen van de timmerlieden en metselaars hebben berekend hoeveel de voorgestelde reparaties en verbeteringen zullen kosten. De baas van Onrust Bastiaan Durant rapporteerde de slechte staat van het wester-, zowel als het oosterhoofd van het eiland de Kuiper en dat het beslist noodzakelijk is dat het zogenaamde Palembang's hoofd op Onrust hersteld wordt. [fol. 1333] De er naast liggende dwarshelling liep namelijk gevaar onbruikbaar te worden door het aanspoelen van zand- en kraalstenen. Op 25 april is besloten een en ander onderhanden te nemen en werd de berekening van de benodigde hout- en ijzerwerken goedgekeurd. Daar is slechts aan veranderd dat de extra koelies die voor dit werk nodig waren, en die gedurende 7 maanden 7 stuiver de man per dag zouden kosten, of in totaal rsd 4600,-, vervangen zouden worden door kettinggangers, die men toen voor een groot gedeelte van Java's Oostkust en Cheribon verwachtte en sindsdien ook zijn aangekomen. Om deze 's nachts bij elkaar te houden zullen ze op het van want en masten ontdane schip de Imme-gonda, dat door ouderdom geheel onbruikbaar is, worden ondergebracht. De vernieuwing van het oosterhoofd van de grote rivier, die in 1763 aan de fabrik Pruijmers was opgedragen, is sindsdien voltooid voor rsd 36.218, of rsd 4229 minder dan daarvoor was berekend. [fol. 1334] Dit werk is geïnspecteerd en op het voorstel van Pruijmers om ook het overige deel van het jaagpad van 227 roeden, dat een nieuwe beschoeiing nodig heeft, op dezelfde manier van een muur te voorzien, is commandeur Anthonij Vogelzang, majoor van de artillerie Van Luepken, fabrik Pruijmers en vier bazen opgedragen de kosten daarvan te berekenen op basis van die van het voltooide werk. Op 2 mei hebben ze bericht dat dit plan voldeed en dat het rsd 36.320,-, of rsd 160 de roede, zou kosten. Een houten beschoeiing zou weliswaar rsd 3 à 4000 kosten, maar een stenen zou wegens de duurzaamheid toch voordeliger zijn. Daarom is besloten dit werk aan Pruijmers op te dragen en door Compagnies ambachtslieden, voor zover die voor het gewone werk te missen waren, hecht en sterk te laten uitvoeren. [fol. 1335] Pruijmers maakte een berekening van de benodigde bouwmaterialen tegen Compagnies prijzen en van de daglonen van de ambachtslieden en koelies, die wegens het gebrek van de eersten gehuurd moesten worden. De kosten kwamen uit op de genoemde rsd 36.320,- en de berekening is gevoegd bij de resolutie van 6 mei. Het werk is aangevangen en wordt nog ijverig voortgezet.)

Voorts hebben wij ter latere sessie van den 24 Juni aan dikwerf gemelden fabrik naar de gecalculerde prijs van rds. 3316,- ook opgedragen de extractie aan de oostzijde der grote rivier van eenige gebouwen op goede fondamenteen met steene muuren opgehaald, bedekt met pannen, gesoldert, gevloerd met metzelstenen en voorsien van afdakken enz. ter lengte van 216 rijnlandsche voeten, tot een woonplaats voor een Europeesh bootsman en zijn maat, nevens een menigte moorsche zeevarende met hunne sarangs en tandels, die dagelijks tot het lossen en laden der scheepen op de rheede enz. gebruikt worden, item van een pakhuis, alles onder een dak, nevens twee combuizen of kookplaat-

sen, in stede van de aan de andere zijde der rivier staande zogenaamde ploeserscagie²², die, als voor de Europeërs van planken zijnde, van onderen verrot, van boven zeer lek en overigens bouwvallig geheel diende vernieuwt te worden, en buiten des nevens het van bamboesen opgeslagen logies der mooren, op een lage, moerassige, salpeteragtige grond staande, met veel reden door den commandeur en opperequipagemeester Vogelzang als ten uitersten ongezonder en nadelig beschreven wierdt.

Fol. 1335r-1336v.

(Opdat de Compagnie hiervoor geen kosten hoefde te maken, is op voorstel van de gouverneur-generaal besloten dat de secretaris van Schepenen rsd 3878 in de kas zou storten uit de opbrengst van lijfgoederen en bezittingen waarvoor geen rechthebbenden kwamen opdagen. De daarvan overblijvende rsd 562 zal in de boeken voortlopen om te zijner tijd zulke werken te bekostigen. Op 25 november [fol. 1337] is toestemming gegeven voor noodzakelijke vernieuwingen en hoognodige reparaties van de pakhuizen op Onrust conform het voorstel van de baas van de timmerlieden in het ambachtskwartier Jan Jurgen Butner c.s. Op 3 oktober was al toegestaan om f 32.279,- af te schrijven voor diverse in 1765/66 voltooide en nog onder handen zijnde werken aan vier vernieuwde woningen op de equipagewerf, het genoemde jaagpad, stadswaterleidingen en een vernieuwd wordend kruithuis op het eiland de Kuiper. Naast wat aan huishoudelijke zaken al werd genoemd en de resoluties van 20 en 21 maart, 4 april, 29 augustus en 9 september betreffende de aanvulling en vernieuwing van de statutaire wetten, wordt melding gemaakt van het besluit van 9 juni [fol. 1338] betreffende de prins die van de kust van Madurai naar Colombo kwam. De geheime papieren van de laatste twee jaar behandelen dat uitgebreid, maar deze zijn met De Drie Papegaaien verzonden, die eerst een reis heen en weer naar Malabar zou maken, maar door de moesson niet verder dan Tuticorin kwam en daarna slechts direct naar Batavia kon doorvaren. Zoals in de resolutie van 9 juni vastgelegd zal deze prins bij aankomst op de rede afgehaald worden en door de oud-eerste-secretaris van de Hoge Regering aan de gouverneur-generaal worden voorgesteld om daarna in een van Huijbert Willem van Bazel voor rsd 4000,- gekocht landhuis, dat op Malabarse²³ wijze werd ingericht, gehuisvest te worden. Hij zal een wacht van 24 soldaten onder een officier krijgen en als hij uitgaat, zullen twee militairen hem vergezellen. Hij ontvangt dezelfde militaire eer als een oud- of een verkozen gouverneur-generaal, dan wel als de secretarissen van de Hoge Regering.)

En dat alles uit consideratie dat dien prins niet alleen niet wel minder dan den panembahan van Madura behoort gerespecteerd te worden, maar het ook in allen deelen geraden is hem een militaire wagt en een ruime plaats tot een aangename domicilium voor zig en zijn gevolg tot lijfsberging te geven.

Fol. 1338v-1339r.

(De eigenaren van twee weggelopen en weer achterhaalde slaven weigerden het loon etc. daarvoor te betalen. Deze slaven zullen opnieuw verkocht worden. De eigenaars zullen wat deze slaven minder opbrengen dan wat het terughalen van hen gekost heeft, moeten bijpassen. Wat ze meer opbrengen zal voor de Compagnie zijn. Op 27 juni is besloten steeds in zulke gevallen met weggelopen en weer achterhaalde slaven of slavinnen zo te handelen. Notaris Hendrik Kelman verzocht in de vergadering van 11 november om van de boete vastgesteld op 2 maart 1761 betreffende fideïcommis op onroerende goederen vrijgesteld te worden. [fol. 1340] Omdat de vorm waarin deze clause gesteld is niet geheel duidelijk was, is dit toegestaan. Er is ter interpretatie en aanvulling van dit voorschrift in genoemde vergadering vastgelegd dat uitsluitend christenen bij testament een fideïcommis over onroerende goederen mogen laten opstellen en erfrechten alleen op christenen mogen laten overgaan.

22 Ploeserscagie, modern ploeserscagie; plaats waar ploesers, zekere vaartuigen, op een rek, kagie, worden opgeslagen.

23 Op Malabarse wijze duidt hier op Maduraise wijze.

Een vruchtgebruiker kan zijn recht uitsluitend zelf blijven uitoefenen en het niet overdragen aan anderen. Komt hij te overlijden dan vervalt het direct aan zijn afstammelingen en bij gebreken daaraan op de erfgenamen van de testateur of gever van het fideïcommis.²⁴ Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 62 regel 7v.b. – p. 65 regel 5v.b. [fol. 1347] De officieren van justitie en degenen onder wiens departement de invoer van suiker ressorteert is ernstig aanbevolen daartegen te waken. Bij aankomst van schepen van de Compagnie van Java's Oostkust en Cheribon moeten de beide equipagemeesters inspecteren of ze suiker vervoeren en daarvan onder ede rapport doen aan de gouverneur-generaal. De inkomsten van het koninkrijk Jakarta hebben in 1765/66 f 1.039.683 bedragen. In 1764/65 was dit f 975.637, zodat ze zijn vermeerderd met f 64.045. Men hoopt dat ze nog meer zullen toenemen, omdat de domeinen bij de heden gehouden verpachting voor vier jaar f 933.264 hebben opgebracht, wat f 21.312,- per jaar is, of f 1776,- per maand. Dit is meer dan het voorafgaande jaar, toen de opbrengst f 73.796,- [fol. 1348] meer dan in 1764/65 was. De vermeerdering valt voornamelijk toe te schrijven aan de pacht van de boom, die voor f 1920,- per maand, of f 23.040,- per jaar, hoger is gemijnd dan in het voorafgaande jaar. Dit wordt veroorzaakt doordat er door de resolutie van 24 november nu ook de tol op goederen die vreemde Europeanen mogen invoeren, onder valt. Hierover zal hieronder meer gezegd worden. Door het verbod op de uitvoer van rijst brachten enige pachten minder op. Wanneer er echter genoeg voorraad is, zal op aanplakbiljetten de uitvoer worden toegestaan. Het recht op suiker is iets hoger gemijnd dan verleden jaar, hoewel, als gezegd, iedere invoer, zelfs van Java's Oostkust en Cheribon, verboden is. Aangaande rijst en suiker [fol. 1349] komt dat overeen met wat bij Java's Oostkust is geschreven en met de besluiten van 21 maart en 25 november 1766. Er zijn enige achterstallige pachtpenningen van vorige jaren ontvangen en van die uit 1763 en 1764, die nu f 38.594 bedragen, is f 21.947 als oninbaar afgeschreven, maar de overige f 16.647 loopt binnen de lijn voort in de hoop dat er nog wat van binnenkomt. De pachtpenningen van dit jaar zijn geheel voldaan, behalve f 1670 door de pachter van het slachtvee, waarvan de invordering aan de advocaat-fiscaal is overgedragen. De pachter van de in- en uitgevoerde rijst heeft nog een schuld van f 17352,-, waarvoor hij gisteren een uitstel van twee maanden pacht, of f 11.568,-, heeft verkregen. Zijn verzoek was gegrond, omdat door het laat rijp worden van het gewas op Java's Oostkust en de grote verwerving voor Ceylon en de Grote Oost [fol. 1350] de invoer te Batavia niet zo groot als gewoonlijk is geweest. Volgt De Jonge, Opkomst XI, p. 65 regel 6v.b. tot regel 16v.b. Betreffende de vreemde Europeanen bericht men dat er sinds de generale missive van 21 oktober 1766 drie Engelse schepen zijn langs gekomen. Een nog aanwezig Frans scheepje [fol. 1351] veroorzaakte veel problemen. Aan kapitein George Schottouw van het Engelse compagnies schip *The Royal George* is op 21 oktober toegestaan om enige Europese levensmiddelen in te kopen en hij is met suiker uit Compagnies pakhuis geholpen. Bovendien is hem de verkoop van wat glaswerk en kleinnigheden toegestaan, maar, omdat de Compagnie daar ook handel in drijft, niet de verkoop van benzoë en ijzer. Tenslotte kreeg hij vergunning om op bevel van zijn superieuren de suiker en de levensmiddelen uit zijn schip in zijn sloep *The Adventure* over te laden om in plaats van naar Bombay geheel leeg naar Benkulen te varen. Maar het werd hem verboden die sloep voor vertrek te kalfaten. [fol. 1352] Het particuliere scheepje *The Success* onder William Richardson, dezelfde die al in het deel over Java's Oostkust werd genoemd, arriveerde op 4 november uit Benkulen en kreeg buiten water en brandhout geen assistentie. Dit schip vertrok op 18 november naar het heette naar Bengalen, maar vermoedelijk naar de Oosterkwartieren. Van *The Royal George* is onder anderen Jurgen Wurm van Swol overgelopen. Hij beweerde in 1761 door de Britten van Natal naar Bengalen te zijn meegenomen en is weer als soldaat voor f 9,- in dienst genomen. Daar ze van geboorte Engelsen waren, zijn op verzoek van hun kapitein de andere overlopers weer door de gouverneur-generaal

24 Zie Van der Chijs, N-I plakaatboek 8, p. 171.

uitgeleverd. Over het Franse sloopje moet meer gezegd worden. [fol. 1353] Het kwam op 14 oktober via Malakka aan uit Bengalen. Het is een particuliere brigantijn de St. Léon onder Jean Bellore, aan wie op 21 oktober werd toegestaan een partij tarwe te verkopen en voor op te trekken compagnies gebouwen te Pondicherry van particulieren enig houtwerk te kopen naast wat levensmiddelen. Bovendien kreeg hij toestemming om zijn sloopje bij het eiland de Kuiper door particuliere arbeiders te laten herstellen.)

Maar eenige dagen daar na den gouverneur-generaal op van ter zijde bekomen informatieën door navorsching ontdekt hebbende dat er één partij van wel circa 30 kisten met vreemde amfoen clandestien in de stad opgeslagen waren en dat er ook in de Le St. Léon van dat slaapsap te vinden was, niet alleen door den advocaat fiscaal hebbende doen in beslag nemen 32 groote en 2 kleine vaten, waar in gevonden zijn 30 kisten amfoen en 2728 stukken, zoo Bengaalsche, als Chormandelsche lijwaten, maar ook door een justitie-ele commissie het meermelte sloopje visiteeren en daarin almede 7 kisten met evenge-noemde heulsap, nevens 20 leggers, 12 pakken en één kist, alle na de opgave gevult met lijwaten gevonden zijnde, verwekte dat alles geen geringe suspitie bij ons in nadeel van voormelte Franschen kapitein, die nog vermeederde en hem voor een suspecten mors-handelaar en lorrendrayer deed houden, die geen de minste consideratie meriteerde, maar wel alle assistentie onwaardig was, doordat hij Bellore zelfs bij een speculative brief den gouverneur-generaal hadt geschreven dat de zes kassen met amfoen uit zijn schip aangehaald, wel ten verkoop hadt, maar niet naar Batavia, als wetende dat het verboden was, dog die niet hadde konnen afzetten bij zijn komst van de Oost.

Fol. 1353v-1354v.

(Jean Bellore vroeg om een welwillende behandeling en uit het feit dat hij het zelf over zes kisten heeft, blijkt dat hij niet eens wist hoeveel kisten opium hij in zijn schip had. [fol. 1355] Bovendien gaf hij alleen de tarwe aan en verzweeg met opzet de opium en de textiel. Daarom is op 24 november besloten hem te zeggen dat hij binnen acht dagen moet vertrekken, dat hij zich verdacht had gemaakt en daarom geen hout meer mocht inkopen, noch zijn schip mocht laten herstellen. Daartoe zijn de nodige bevelen gegeven en werd besloten dit Franse sloopje tot boven Bantam door een wel bezeilde sloep te laten volgen. Maar Bellore voerde in de vergadering van 27 november aan dat hij niets tegen de wetten gedaan had. Hij bood aan zijn schip te laten onderzoeken of het zonder gevaar voor hem en de opvarenden kon vertrekken. Om verscheidene redenen is men hem ter wille geweest. [fol. 1356] Twee dagen later rapporteerden de baas en meesterknecht van Onrust en twee schippers dat voor de hoogstnodige reparaties aan de St. Léon twee maanden en twintig sloopstimmerlieden vereist waren, wilde dit schip Pondicherry veilig bereiken. In de verwachting dat het aantal timmerlieden verdubbeld zou worden, is toestemming voor een verblijf van één maand gegeven, waarin particuliere huurlingen buiten enige kosten voor de Compagnie het schip konden herstellen. Om omslaan wegens rankheid te voorkomen mocht er daarbij wel van één van de kranen op Onrust gebruik gemaakt worden. Op 16 december is voor het krennen en kielen nog de hulp van een kundig sloopstimmerman en de nodige koelies toegestaan. [fol. 1357] Op 24 november is de advocaat-fiscaal verzocht om de door de gouverneur-generaal ontdekte 30 kisten opium en 2728 stuks textiel in beslag te nemen, omdat het contrabande betrof, en om de opium intussen in een pakhuis van de Compagnie op te slaan. Die ligt nu onder het justitiële zegel in de geldkamer, terwijl de textiel al bij openbare veiling aan de meest biedende is verkocht. Tevens zijn toen niet alleen de in de St. Léon aangetroffen zeven kisten opium in beslag genomen, maar is ook besloten de mede ontdekte 20 leggers, 12 pakken en een kistje in aanwezigheid van justitiële leden en kapitein Bellore, dan wel één van zijn officieren, te laten onderzoeken of er verstopt tussen de textiel nog meer opium, dan wel iets anders aanwezig is. [fol. 1358] Zo was duidelijk te bewijzen dat de Fransman een smokkelaar was. Als dat het geval was, zou alles nauwkeurig onderzocht worden. Mocht het echter uitsluitend textiel zijn, dan moest dat met de genoemde zeven kisten opium onder het justitiële zegel en onder verantwoordelijkheid van de administrateurs op Onrust in een pak-

huis bewaard worden en bij het vertrek van Bellore aan hem teruggegeven worden. In plaats dat deze zich aan dit inschikkelijke besluit gewillig heeft onderworpen, blijkt uit de resoluties van 25, 26, 27 en 29 november, 1 en 4 december dat hij, tegen ons bevel en met minachting van de justitie en zijn gegeven woord, slechts na veel tegenstribbelen en een bij uitstek verdacht en honend gedrag het lossen, de doorzoeking en de inventarisatie liet uitvoeren. [fol. 1359] Bellore weigerde onder vele voorwendsels, onder andere een protest dat niets bijzonders inhield, om naar Onrust te komen. Hij kwam daar pas onder militair arrest en zijn officieren hadden het schip verlaten en negeerden de aanwijzing van de gecommiteerden bij de visitatie en inventarisatie te komen. Daarna is hun het scheepje weer overgedragen met een verbod op Onrust of te Batavia aan land te gaan zonder speciale vergunning. Daar ze vanaf hun schip niet het nodige volk konden vinden om de reparaties uit te voeren, is hun later toegestaan om op Onrust of op de vaste wal te komen. [fol. 1360] De visitatie en inventarisatie van de Franse brigantijn, uitgezonderd de uitrusting en de persoonlijke goederen van de schepelingen, vond aldus plaats. Volgens de resolutie van 9 en 11 december is daarin, behalve de zeven kisten opium, slechts textiel aangetroffen. Maar daar de merken en inpakbriefjes van deze overeenkwamen met de te Batavia gevonden opium en textiel, is de advocaat-fiscaal op 11 december verzocht na te gaan of hij meende op grond van de gevonden papieren actie te kunnen ondernemen. Hoewel deze op 16 december verklaarde dat er in vele opzichten overeenkomsten waren tussen de verpakking en merken van de goederen op de brigantijn St. Léon en die op de wal en [fol. 1361] er alle reden was tot achterdocht tegen de officieren en tot nader onderzoek, meende hij toch dat dit niet voldoende was om tot actie over te gaan en tot confiscatie te besluiten. Daarop is besloten de advocaat-fiscaal te verzoeken nader onderzoek te doen. Deze antwoordde op 30 december dat hij tevergeefs onderhands had getracht informatie in te winnen, waarop hij een onderzoek zou kunnen baseren. De officieren van de St. Léon waren op één na ziek. Deze luitenant beantwoordde de beschuldigingen zo dat daarop geen actie was te baseren, zodat de advocaat-fiscaal oordeelde dat hij de Franse officieren niet van smokkel kon betichten. [fol. 1362] Daar er in zijn antwoord diverse tegenstrijdigheden voorkwamen, is de advocaat-fiscaal conform de resolutie van 16 december opnieuw opgedragen onderzoek te doen. Gezien de weigering van de officieren om ondervraagd te worden en omdat de merendeels moslim-zeevarenden voor ondervraging van de St. Léon te halen. Mocht de advocaat-fiscaal nog meer schepelingen willen ondervragen dan moest hij zich maar tot de Hoge Regering wenden. Op 30 december is hem bovendien bevolen om op grond van het besluit van 17 mei 1765, waarvan in de generale missive van 20 oktober 1765 melding werd gemaakt, [fol. 1363] actie te ondernemen tegen de substituut-waterfiscaal die aan de Fransman het pakhuis verhuurde, waarin de in beslaggenomen opium en textiel zijn aangetroffen. Deze beweerde deze Fransman niet te kennen. Deze zaak is nog in behandeling, maar daar de advocaat-fiscaal werd bevolen er vaart achter te zetten, hoopt men dat de uitslag nog met deze brief, of anders met het naschip de Elisabeth Dorothea meegegeven kan worden. Deze zaak gaf aanleiding om op 24 november de altijd voldoende geachte orders tegen smokkel van opium en textiel en alle andere contrabanden aan te vullen en te vernieuwen. [fol. 1364] Volgt de inhoud van het plakkaat van 24 november 1766; zie Van der Chijs, N-I plakaatboek 8, p. 174-177 [fol. 1367] Personalialia bij het bestuur. [fol. 1368] Personalialia bij het bestuur. De meesterknecht Arnoldus Vermeij verving de overleden baas van de metselaars in het ambachtskwartier Anthonij van Rossum. De gewezen resident te Kharg Johannes Wilhelmus Buschman mag nog een jaar te Batavia blijven voordat hij repatrieert. De van Ternate te Batavia aangekomen onderkoopman Gerard Reijnier de Kok, die twee termijnen heeft uitgediend, is wegens zijn behoeftige omstandigheden weer in dienst genomen om speciale opdrachten uit te voeren. Het verzoek van de gewezen gouverneur van Ternate Jacob van Schoonderwoerd om de stilstand van zijn gagie op te heffen, dan wel dit aan Zijne Doorluchtige Hoogheid de prins en Heren XVII voor te leggen, is als strijdig met de voorschriften afgewezen. Volgens de resoluties van 18 februari, 4 september,

28 november, 1, 2 en 16 december 1766 is de gewezen secretaris van de politieke raad te Makassar Joannes Bleeke, die wegens zijn ruziezoekend, ongedurig en opstandig gedrag met stilstand van gagie naar Batavia was gestuurd, uit de dienst ontslagen. [fol. 1369] Personalialia bij het bestuur. [fol. 1370] Verzocht wordt de onderkoopman Hermanus van Cassel te mogen bevorderen tot koopman en hem in plaats van de overleden Petrus Wigersma als negotieboekhouder aan te stellen. Personalialia bij het bestuur. Verzocht wordt twee boekhouders tot onderkoopman te mogen bevorderen. [fol. 1371] Dit geschiedt op grond van de resoluties van 10 november, 1, 23 en 30 december 1766, daar boekhouders ervaring hebben met het secretariële- en boekhoudwerk, die pas uit Nederland gearriveerde onderkooplieden missen. Personalialia bij de geneeskundige en chirurgische dienst. [fol. 1372] Personalialia bij de geneeskundige en chirurgische dienst. In plaats van de overleden Arnoldus Warnerus van Diepen is Rudolph Jeeke tot opperchirurgijn bij de kruitmolen benoemd. Conform de besluiten van 9 en 31 december 1766 zendt men met deze brief het reeds in de generale missive van 21 oktober 1766 beloofde rapport van de visitateur en de boekhouder-generaal mee over de verhoging van het Indische kapitaal in de jaren 1751/52 tot 1761/62. Heren XVII hadden daar in hun brief van 4 oktober 1765 om gevraagd. Bovendien wordt een vergelijking door de boekhouder-generaal meegezonden van de generale voorraden tussen het slot van de boeken van 1749/50 en die van 1762/63 en 1763/64 met daarbij twee overzichten daarvan en hun samenstelling per eind augustus 1763 en 1764. Het stuk over het Indisch kapitaal toont aan)

---dat het wel waar is dat er in het voorschreven tijdperk ruim 176 tonnen schats meer ontvangen dan aan retouren afgezonden zijn, maar dat daarvan ruim $98\frac{1}{3}$ tonnen tot goedmaking der boven de winsten gesurmonteerde lasten, die de Maatschappij door extraordinaire toevallen heeft moeten dragen, gedient hebbende, dus maar $77\frac{2}{3}$ ton vermeerdering van het Indisch kapitaal overgebleven zijn, ofwel maar 50 tonnen, als men drie boekjaren, of tot $176\frac{3}{4}$ verder gaat en de boven de winsten gelopene lasten in die tijd tot $24\frac{1}{2}$ ton daarvan aftrekt.

De vermeerdering van $176\frac{2}{3}$ en $176\frac{3}{4}$ niet rekenende, schoon ruim 10 ton bedragende, omdat die maar alleen spruit uit de augmentatie der vaderlandsche goederen, met 25 procento en alzoo niet als iets reëls kan aangemerkt worden. En dat, wijl van die 50 tonnen intusschen bij de 43 tonnen gedient hebben tot aflegging van een gedeelte der schulden, waarmede de Comp^e tot drukking van haren staat voor $175\frac{1}{2}$ belast is geworden, als door den anderen $7\frac{1}{2}$ procento 's jaars gewonnen hebbende, er dus maar alleen voor het wezentlijk vermeerdert Indisch kapitaal in 13 jaaren, of van 1751/52 tot 1763/64 is overgebleven $7\frac{1}{3}$ ton, die de jongste jaaren door de reike retouren ruim zullen gerecompenseert zijn.

Fol. 1373r-1374r.

(Het is duidelijk dat de leningen die in Nederland worden gesloten, ten laste van het vaderland dienen te komen, maar als die in Indië worden afgesloten, is dat door het verschil in rente veel duurder dan in Nederland. Volgens opgave van de boekhouder-generaal zijn de voorraden in Indië en de Kaap de Goede Hoop [fol. 1375] tussen eind augustus 1750 en eind augustus 1763 vermeerderd tot f 11.394.149, maar van eind augustus 1763 tot eind augustus 1764 waren ze f 8.155.576, wat in 1763/64 een vermindering van f 3.238.573 betekent. Het kapitaal van de Compagnie in Indië bedroeg per eind augustus 1763 f 46.919.680 en per eind augustus 1764 maar f 43.681.107, wat een vermindering van f 3.238.573 is. Men verzekert nadrukkelijk dat er alles aan gedaan zal worden de handel te verbeteren, de kosten te drukken, de nutteloze restanten te verminderen en de retouren te vergroten. Zo zal de generale staat van de Compagnie verbeteren. Dat zal Zijne Doorluchtige Hoogheid de prins en Heren XVII [fol. 1376] zijn gebleken uit de rijke retouren van het afgelopen jaar en de aange-toonde vermindering van de voorraden in 1763/64. Men wijst erop dat de Compagnie tegen-slagen heeft ondervonden in de Westerkwartieren. Maar vooral op Ceylon waren er meer buitengewone kosten en belemmeringen in de handel dan in rustiger tijden. Er is geld nodig

om de handel gaande te houden en daar het Indische kapitaal daarvoor niet toereikend is, moet er wel in Indië geleend worden, dan wel geld uit Nederland komen. Daar het eerste niet steeds mogelijk is, moet er wel van het tweede gebruik gemaakt worden. [fol. 1377] Zijne Doorluchtige Hoogheid de prins en Heren XVII schijnen geneigd te zijn om maar in Indië te laten lenen, ondanks de hogere rente dan in Nederland. Er zijn omstandigheden die dat onvermijdelijk maken, en men hoopt dat dit niet nadelig voor Compagnie zal zijn. Men dient in aanmerking te nemen dat de kosten, waar ze ook gedragen worden, ten laste van de hele Compagnie komen. De specerijen, behalve die in de Westerkwartieren worden verkocht, komen ten laste van Indië en dat is ook het geval met de textiel. Daar doet de directe handel op China niets aan af. [fol. 1378] Het Indisch kapitaal is de laatste jaren verminderd door het afschrijven in de algemene en bijzondere boeken van diverse posten, die vooral te Batavia niet realistisch bleven voortlopen. Bij de resolutie van 16 december 1766 is het bericht van de boekhouder-generaal bijgesloten betreffende de voorraden in Indië aan levensmiddelen en dranken. Heren XVII merkten in hun brief van 4 oktober 1765 op dat de voorraden van 1758 tot 1761 16 ton per jaar bedroegen, maar eerder van 1746 tot 1749 nauwelijks $6\frac{1}{2}$ ton. De boekhouder-generaal voert daar tegen aan dat deze in de eerste 45 jaar van de achttiende eeuw [fol. 1379] geen 6 ton hebben bedragen. Van 1701 tot 1710 waren ze ruim 83 of $8\frac{3}{10}$ ton per jaar, van 1711 tot 1720 128 ton, of $12\frac{2}{3}$ ton per jaar, van 1721 tot 1730 ruim $112\frac{1}{4}$ of ongeveer $11\frac{3}{4}$ per jaar, van 1731 tot 1741 meer dan 143 of bijna $14\frac{1}{3}$ ton per jaar, van 1741 tot 1745 eveneens meer dan 63, wat ruim $12\frac{1}{2}$ ton per jaar is. Over de genoemde 45 jaar komt dat uit op gemiddeld ongeveer $11\frac{3}{4}$ ton per jaar, waaronder zelfs jaren waren van $17\frac{3}{4}$ ton per jaar, wat meer is dan in de door Heren XVII gekozen vier jaren 1758 tot 1761, toen de voorraden als gezegd 16 ton waren. De boekhouder-generaal schrijft dit in zijn rapport toe aan voorzorgen wegens de oorlogen in Europa, zowel als in Indië, waarbij de Compagnie makkelijk betrokken kon worden. Een ruime voorraad van levensmiddelen zou dan zeer van pas zijn gekomen. [fol. 1380] Deze liggen niet renteloos, want er zijn winsten over betaald. Van 1746 tot 1749 beliepen ze inderdaad $6\frac{1}{3}$ ton, maar de winst was $\frac{3}{4}$ ton per jaar en van 1750 tot 1757, toen ze ruim 12 ton per jaar waren, was de winst $1\frac{1}{2}$ ton per jaar. In de kritieke jaren 1758 tot 1762 was de winst ruim 2 ton per jaar. De voorzichtigheid gebiedt de nodige voorraden niet te krap vast te stellen, vooral niet wat er uit Europa gezonden moet worden, maar patria moet maar aannemen dat er in het belang van de Compagnie niet meer levensmiddelen en dranken worden aangehouden dan strikt nodig zijn [fol. 1381] en dat ze die van vorige jaren niet zullen overtreffen. Het rapport van de gouverneur-generaal over bezuinigingen in de huishouding te Batavia, Java's Oostkust, Cheribon en Bantam heeft gecirculeerd onder de Hoge Regering en is in de vergadering van 30 en 31 december 1766 besproken. De besluiten zijn te vinden in de resoluties van die dagen en worden ter goedkeuring aan Zijne Doorluchtige Hoogheid en Heren XVII voorgelegd. De bevelen in de brief van Heren XVII van 29 maart en in die van de Heren Bewindhebbers in de kamer Amsterdam van 14 april [fol. 1382] met de bijlagen zullen worden uitgevoerd. Op 25 november is conform het besluit van de Staten Generaal van 8 maart het optreden van Zijne Doorluchtige Hoogheid als erfstadhouder in hoofd van de artikelbrief van de VOC van 4 september 1742 vastgelegd. In de formulieren is deze verandering aangebracht, als dat al niet bij besluit van 18 maart was geschied. Bovendien zijn de formulieren van eed, waarin trouw aan de overheid wordt bezworen, overeenkomstig aangepast, alsmede de formulieren van voorbeden in de kerken, waarin na het noemen van de functies van Zijne Doorluchtige Hoogheid in de republiek [fol. 1383] volgt dat hij de oppergouverneur-generaal en algemeen opperbeieder van de Compagnie is. De scheepsleiding van de retourschepen is bevolen het bedienen van het roer uitsluitend op te dragen aan matrozen die f 10,- of meer verdienen, terwijl in een noodgeval afwijking daarvan in Nederland gerapporteerd moet worden. Ter aanvulling en vernieuwing van de afkondiging van 2 augustus 1745 is de resolutie van Heren XVII van 24 maart opgenomen, [fol. 1384] waarin een bombardier, net zoals een sergeant, een premie van f 250,- krijgt en een kanonnier, evenals een korporaal, f 180,-. De boekhouder-generaal

Hendrik Coenraad Sander is met behoud van functie en rang, maar met het ophouden van zijn gagie en emolumenten ontslagen. Daarvoor diende hij nog een rapport in over posten uit voorafgaande jaren die in de negotie- of generale boeken over 1762/63 weer zouden moeten worden opgenomen, maar die naar zijn mening ten voordele of ten nadelen van de generale rekening, of anderszins, geliquideerd konden worden. De opperkooplieden van het kasteel hebben daar advies over uitgebracht en nadat de directeur-generaal dit had nagezien, is het door de Hoge Regering goedgekeurd. Op gezag van de directeur-generaal moet de huidige boekhouder-generaal [fol. 1385] diverse posten aan de Compagnie laten vergoeden en weer andere aan de buitenkantoren in rekening brengen om ze te laten vergoeden. Bij de resolutie van 28 oktober is vastgesteld wat daartoe aan die kantoren wordt opgedragen en bij het rapport is een bijlage gevoegd wat er met de overige posten dient te gebeuren. Men verwijst naar al deze stukken. De generale boeken over 1764/65 kunnen niet meegezonden worden, doordat de boekhouder-generaal die door verscheidene tegenslagen nog niet heeft kunnen sluiten. Wel is hem op 11 december opgedragen ze voor het vertrek van het naschip gereed te hebben. [fol. 1386] De negotieboeken van Batavia over 1765/66 vertonen een beter resultaat dan het voorafgaande jaar. Per eind augustus 1766 zijn ze gesloten met een positief resultaat van f 162.614. Vergeleken met het voorafgaande jaar is dat een voordelig saldo van f 419.009. In 1765/66 bedroegen de kosten f 2.960.727 en de inkomsten f 3.133.341, wat het voordelige saldo van f 162.614 oplevert. In 1764/65 waren de kosten f 2.954.138 en de inkomsten f 2.697.743, wat een negatief saldo van f 256.395 betekent. Vergeleken met 1764/65 was er dus in 1765/66 een verbetering van f 419.009. Hoewel de kosten f 6588 meer waren, doordat de kosten voor equipage f 65.937 hoger waren dan in 1764/65, waren er meer inkomsten uit Jakatra en vooral meer inkomsten uit de handel. [fol. 1387] In 1764/65 brachten die f 1.635.460 op en in 1765/66 f 2.012.147, wat een verbetering van f 376.687 is. De voorraden bedroegen in 1764/65 f 11.596.158 en per eind augustus 1766 maar f 10.933.590. De crediteuren bedroegen in 1764/65 f 4.323.665 en per eind augustus 1766 f 4.802.371, wat betekent dat in 1765/66 de voorraden de vorderingen op de crediteuren met f 6.131.219 overtroffen. Dit blijkt uit de resolutie van 2 december 1766 en uit die van 2 september blijkt dat de kapitalen f 5.297.817 beliepen en dat over f 4.766.590,- rente betaald moet worden. De verschuldigde rente bedroeg f 176.588, waarvoor toestemming tot betaling is gegeven en om dat, met nog f 5292 aan reeds betaalde rente, af te schrijven. Hierin is f 6000,- rente begrepen over 2 ton, die voor 8 maanden ten gunste van Ceylon werd opgenomen. Dit komt ten laste van Ceylon. [fol. 1388] Hier komt nog f 1350,- bij aan eerder over dit bedrag betaalde rente. De vergelijking van de Bataviase negotieboeken met de administratieboeken, die bij de beschrijving van verleden jaar aan de visitateur-generaal was opgedragen, is gevorderd tot 1763/64 en daarbij is f 895 aan fouten ontdekt, welk bedrag op 1 juli, met nog $\frac{1}{6}$ voor die ambtenaar als premie, ter vergoeding is opgelegd. Verder is besloten om de administrateurs in de pakhuizen aan en naast de waterpoort, alsmede die in de westzijdse negotiepakhuizen een ordelijk grootboek te laten bijhouden. Bovendien moet de winkelier in de kleine winkel al het lood dat uit Nederland aankomt verantwoorden, of het nu in een factuur in rekening is gebracht of niet. Uit de resolutie van 23 mei blijkt dat in de soldijboeken belastingen op de maandgelden conform de successievelijke besluiten [fol. 1389] en opdrachten van de directeur-generaal over begin september 1764 tot eind augustus 1765 behoorlijk zijn ingeboekt. Er is slechts f 1,19,- als een kleinigheid afgeschreven en bovendien is f 99,- aan licht geld de maker van de fout, de scheeps-soldijboekhouder Walburg, ter vergoeding opgelegd. Op 8 augustus is de advocaat-fiscaal verzocht om van de gewezen scheeps-soldijboekhouder Robbert van Elst, die in armoedige omstandigheden verkeerde, rsd 1298 die hij schuldig was, desnoods met dwang in te vorderen. Daar hij overleden is moet dit van zijn borgen, die zich voor rsd 2000,- garant stelden, ingevorderd worden. Van 70 man zeevarenden en militairen die bij de jongste generale monstering ontbraken, is de gagie afgeschreven. Van degenen die weer komen opdagen en een reden van hun absentie kunnen geven, zal de gagie weer ingaan en van die zonder opdracht naar elders vertrokken, of wel op kleine vaartuigen dienden,

[fol. 1390] zal de gagie, als ze weer verschijnen, zonder onderbreking doorlopen. Met de eerste retourvloot is toestemming gegeven om f 559.660 aan soldijen in de boeken in Nederland op te nemen en met deze vloot voor f 88.337, zodat ten laste van de respectieve kamers f647.997 komt. Zoals reeds in de generale missive van 21 oktober 1766 aangekondigd, vertrekt met deze vloot de Landswelvaren voor de kamer Amsterdam, de Snoek voor die van Zeeland, waarmee als tweede schipper Pieter Sijbrantsz Thout repatrieerd. Bij resolutie van 28 oktober is vastgelegd dat hij bij een vacature het commando over één van de schepen zal overnemen. [fol. 1391] Omdat hij zijn tijd niet heeft uitgediend, vertrekt met stilstand van gagie de jong assistent Christiaan Ouwerkerk met deze vloot. Johannes Sigismundt Hoeve ging al met het provisieschip Vredelust als tweede schipper naar de Kaap de Goede Hoop om vandaar verder met één van de retourschepen te repatriëren. Als liederlijke en onwaardige personen repatriëren volgens de resolutie van 30 december de luitenant Willem van Gavron en vaandrig Leonardus Swaan met afgeschreven gagie en het verzoek dat ze nimmer naar Indië zullen mogen terugkeren. Gelijk verdeelt over de kamers Amsterdam en Zeeland gaan er 971 pakken textiel mee t.w.v. zes ton, die onlangs uit Coromandel zijn ontvangen. [fol. 1392] Als ze eerder waren ontvangen, dan zouden ze met de eerste vloot zijn meegezonden en zouden de kamers Rotterdam en Delft, Hoorn en Enkhuizen ook hun deel hebben gekregen. De kamer Amsterdam ontvangt diverse lakwerken, die onlangs uit Coromandel terugkwamen, namelijk drie grote kabinetten, twee van de middelste soort, tien kleine, twee grote dozen en vier schenkborden samen t.w.v. f 2798. Ze zullen beter in Nederland te verkopen zijn. Aan de executeuren in de boedel van Nicolaas Harting is toegestaan naar Nederland een langwerpige kasje met rotan bekleed te zenden, geadresseerd aan mr. Egbert de Vrij Temmink. [fol. 1393] De waarde van de lading van de retourschepen is f 762.889, waarvan in de 's Landswelvaren voor de kamer Amsterdam f 382.832 en in de Snoek voor die van Zeeland f 380.057. Verder wordt verwezen naar de bijlagen bij deze brief. Ter uitvoering van de bestelling voor 1766/67 ging met de eerste vloot en wordt nu uit Batavia, China, Bengalen en Ceylon en later nog met het naschip ruw geschat t.w.v. f 10.351.460 gezonden, wat bijna net zoveel is als de twee vorige jaren. [fol. 1394] Van zo'n rijke retourvloot zijn weinig eerdere voorbeelden, zeker als volgens het bevel uit Bengalen vijf schepen kunnen vertrekken, waarvan de waarde van de lading dan op 38 à 40 ton zal uitkomen. Voor alle voorzichtigheid is daarvoor als uitvoering van de bestelling voorlopig maar 31¼ ton opgevoerd. Het is duidelijk dat de retouren uit China en Ceylon niet minder dan het vorige jaar zullen zijn, immers de kaneelooft op Ceylon is overvloedig geweest en de verwerving van textiel op de kust van Madurai verliep ook voorspoedig. [fol. 1395] Ondertekening.)

XVIII PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, JAN SCHREUDER, HUIJBERT WILLEM VAN BAZEL, REYNIER DE KLERK, MICHEL ROMP, WILLEM HENDRIK VAN OSSENBERG, MAURITS THEODORUS HILGERS, WILLEM ARNOLD ALTING EN PIETER CORNELIS HASSELAAR, BATAVIA 15 MEI 1767.
VOC 3163 (Kol. Arch. 3055), fol. 1986-2054.

[fol. 1986] *Men hoopt dat de schepen Lands Welvaren en Sneek van de tweede retourvloot samen met de vier retourschepen uit China inmiddels veilig in de havens van bestemming in Nederland zijn aangekomen. De twee eerstgenoemde schepen zijn op 15 januari 1767 vertrokken en bereikten na veel tegenslag pas in het eind van februari de volle zee. De Chinese retourschepen passeerden Straat Sunda nog later. [fol. 1987] Het naschip de Vrouwe Elisabeth Dorothea is nu gereed om te vertrekken. In deze brief, die met dit schip wordt meegezonden, wordt kort verslag gedaan van wat sinds het begin van 1767 is gebeurd.*

AMBON

Zoals reeds in de generale missive van 31 december 1766 werd bericht is de Blijenburg samen met de Voorland naar Ambon vertrokken. Het eerstgenoemde schip vertrok op 28 december 1766 uit Batavia, maar nadat het op 2 januari 1767 in Japara was aangekomen en er daar 150 last rijst in was geladen, kon het door slecht weer en stevige westelijke en noordelijke wind pas op 17 maart vertrekken. [fol. 1988] Door het vroeg opsteken van de oostmoesson, windstilte, tegenwind en westelijke stromen kon het zijn reis niet voortzetten en werd het gedwongen naar Batavia terug te keren, waar het op 20 april aankwam. Ambon miste daardoor de rijst, benodigdheden en f 155.998 aan contanten, alsmede 118 mariniers en 20 gewone soldaten voor de expeditie naar de oostkust van Ceram. Daar het deze mid-delen beslist nodig had, is Nicolaas Houtingh samen met zeelieden die kennis van deze gebieden hebben, om advies gevraagd hoe de Blijenburg ondanks de oostmoesson de reis naar Ambon toch met succes zou kunnen ondernemen. [fol. 1989] Er is voorgesteld om via het zuiden te koersen, zoals het jacht de Leuwerk volgens de resoluties van 3 juni en 13 oktober 1648 heeft gedaan, dan wel om tussen Borneo en Celebes door te varen. Uit de resolutie van 24 april 1767 blijkt dat het eerste onmogelijk werd geacht en strijdig is met de regels van de zeevaart, terwijl er in dit jaargetij niet door de straat bij Celebes te gaan was zonder tegen-spoed te verwachten. Zou men Ternate al bereiken dan zou er vandaar toch teruggekeerd moeten worden. Daarom en omdat de militairen, waar het voornamelijk om ging dan toch te laat voor de expeditie in Ambon zouden aankomen, is besloten geheel af te zien van het opnieuw laten vertrekken van de Blijenburg. [fol. 1990] In het najaar na de kentering van de moesson zal een ander schip direct met rijst, contanten en verdere benodigdheden, alsmede met 100 militairen onder de eveneens teruggekeerde kapitein Vermehr naar Ambon gezonden worden. In plaats van de mariniers zullen pas aangekomen rekruten onder hun eigen onderofficieren meegaan. Op voorstel van de gouverneur-generaal bleven de ongeveer 100 mariniers onder hun kapitein Maurer geconsigneerd om daar waar nodig te dienen. Zo is op 27 april besloten ze op Sumatra's Westkust in te zetten, waarnaar ze binnenkort zullen vertrekken.

BANDA

Over Banda is niets te melden.

TERNATE

Naar Ternate vertrokken met begeleidende brieven en een geheim briefje van 11 maart

op 4 en 13 maart [fol. 1991] de bark Arend rechtstreeks en de Vlissingen via Semarang om daar de pas benoemde gouverneur Hermanus Munnik op te halen. De lading bedroeg f 134.930 aan contanten, koopwaren en huishoudelijke benodigdheden. Men was eerder van plan om de Hoop al in januari 1767 te zenden, maar gebrek aan militairen heeft dat verhinderd. Op 30 januari arriveerde evenwel de Aschat uit Amsterdam. Nadat ruim 100 zeevarenden vrijwillig tot soldaat waren gemaakt, kon men 100 militairen naar Makassar zenden en vervolgens 100 militairen en 30 zeevarenden naar Ternate. Dit is evenwel verijdeld door een plotseling opgemerkt lek in de Aschat dat dit schip ongeschikt voor die reis maakte. Daar er geen schip beschikbaar was, moest men voorlopig [fol. 1992] de bark Arend voor Ternate bestemmen om een gedeelte van de textiel en de contanten mee te nemen en in Semarang de verkozen gouverneur Munnik op te halen. Maar toen enige dagen daarna de Vlissingen uit Sumatra's Westkust terugkwam, is die daarvoor gebruikt en ook om de overige contanten, goederen en genoemde manschappen te vervoeren. De bark de Arend is toen rechtstreeks naar Ternate gestuurd om vervolgens Henrik Breton naar Ambon te brengen en vandaar de afgetreden gouverneur Willem Fockens naar Batavia mee te nemen, als intussen de schepen uit Ambon reeds naar Batavia zouden zijn vertrokken.

MAKASSAR

De sloep Verloren Zoon en op 19 februari 1767 de Rotterdam zijn naar Makassar vertrokken met de benoemde gouverneur David Boelen, secunde Bernardus van Pleuren, een luitenant, twee vaandrags en de hierboven genoemde 100 gewone militairen. [fol. 1993] De lading had een waarde van f 74.303, waaronder f 30.000 aan nieuw Nederlands payment. De Rotterdam kwam op 8 maart behouden in Makassar aan. Op 7 mei kwam de sloep de Goede Trouw uit Bima te Batavia aan.)

Met den gevlugt gewesen koning van Goah, die zig niet, zoals men sustineerde na de Engelschen te Bancahoeloe begeeven, maar na het schijnt met swerven om den Oost over en weder opgehouden heeft en eyndelijk aldaar met een vaartuig incognito ook aangekomen is met intentie om sijn moeder mede te voeren. Dog ondeckt wezende, ter ordre van de gouverneur Sinkelaar en Boelen, nevens den secunde Van Pleuren, in versekering genomen en dus herwaards gezonden is. Wij hebben hem terstond na sijn aankomst boven de poort aan de hoofdwagt doen secureeren en zullen hem daar laten verblijven tot tijd en wijle wij ten sijnen opsigte nader onderrigt sijn, blijkende uit de nevens een apart briefje van den 28 maart ontfangen bijlagen dat de Makassaren, in stede van deezen hunnen koning, nog geen ander verkosen, maar beloofd hadden eerstdaags daartoe te zullen overgaan.

Fol. 1993r-1994r.

BANDJARMASIN

(Op 9 maart 1767 vertrok de Oranjeboom met een geheime brief van 6 maart en acht militairen naar Bandjarmasin. De lading bestond uit 18.000 Spaanse realen, die bestemd waren voor de inkoop van peper, en enige benodigdheden samen t.w.v. f 58.526. De inlanders verklaarden dat er een rijke peperoogst zou zijn. De sultan is in een brief onderhouden over zijn gezochte bezwaren tegen het doorzoeken van zijn vaartuigen, zowel als over de gewelddadige bezetting van Compagnies logie in oktober 1766 door wel 600 van zijn volgelingen. Er is hem bericht dat, als hij niet wil afwachten, de Compagnie wraak zal nemen door het belemmeren van de vaart van China, Java en Batavia naar Bandjarmasin. [fol. 1995] Het doorzoeken van vaartuigen, zelfs die van hemzelf, moet zonder belemmering kunnen geschieden. Er is van de sultan geëist dat hij door een speciaal gezantschap een schriftelijk excuus voor het bezetten van de logie zal aanbieden en dat hij zijn onderdanen in het openbaar verbiedt om Compagnies dienaren persoonlijk of hun goederen schade te berokkenen. Hij mag slechts 2 à 3 ongewapende afgezanten naar de logie zenden. Het bestuur moet de uitslag hiervan afwachten en intussen goed de wacht houden. Wanneer de sultan

blijft weigeren vaartuigen te laten doorzoeken, moet men tegen deze onwettige handelwijze protesteren en de gevolgen voor zijn rekening laten. [fol. 1996] De bark de Draak, die nu niet voor de patrouillering gebruikt kon worden, is door het bestuur in december teruggezonden. Ze kon de reis niet voltooien en legde op Java's Oostkust aan. Dit scheepje is dezer dage met 141.561 lb zwarte en 2794 $\frac{3}{4}$ lb witte peper t.w.v. f 24.115 te Batavia gearriveerd.

TIMOR

Naar Timor zijn op 28 januari 1767 op de Jonge Petrus Albertus het benoemde opperhoofd Cornabé, een vaandrig en acht gewone militairen vertrokken. De lading bestond uit geschenken, levensmiddelen en huishoudelijke benodigdheden t.w.v. f 19.698.

PALEMBANG

De reeds uit Palembang aangekomen vaartuigen voerden volgens de passen 8740 pikol peper en 2365 pikol tin aan. Volgens de brief van de residenten van 15 april 1767 kunnen er daarvandaan nog 18 vaartuigen verwacht worden met 4891 $\frac{1}{2}$ pikol peper en 14.315 pikol tin.

DJAMBI

Uit Djambi kwam nog geen bericht.

CHINA

[fol. 1997] Voor China verwijst men naar de bijgesloten brief aan de Heren Gecommitteerden Bewindhebbers voor de Directe Vaart op China.

JAPAN

Voor Japan verwijst men naar de rapporten van het daarvandaan gekomen en daarheen weer vertrokken opperhoofd Jan Crans en pakhuismeester Toelaar, waarover op 24 maart 1767 is vergaderd. Gezien de verwachting dat er niet meer dan 8000 pikol staafkoper verworven zal worden, is besloten net als in 1765 slechts één schip naar Japan te zenden, waartoe de Vredenhof klaar wordt gemaakt. Deze zal de bestellingen meenemen en 6000 van de 8000 pikol koper naar Batavia terugbrengen, terwijl de overige 2000 pikol achterblijft tot het volgende jaar, wanneer er weer twee schepen gezonden zullen worden. De afzet van koper in de Westerkwartieren met een goede winst [fol. 1998] schijnt weer toe te nemen. Tegen de op 3 februari 1767 verhoogde prijs van f 95,- de 125 lb vrij geld, wat een winst van 153 $\frac{1}{3}$ % betekent, is daar sindsdien 1750 pikol, of 218.750 lb, verkocht, waardoor de ruime voorraad aanmerkelijk is geslonken. Om van deze voordelen te profiteren en geen gebrek aan koper te hebben, is op 24 maart 1767 besloten om de opperhoofden in een aparte brief op te dragen hun best te doen de gebruikelijke 11.000 kistjes te bemachtigen. Bovendien is het bestuur gemachtigd om in te gaan op de aanbieding van de Japanners om particulier staafkoper voor Batavia in te kopen, maar voor niet meer dan f 40,- de pikol, wat f 2,10,- hoger is dan wat er anders voor wordt betaald.

MALAKKA

Uit Malakka kwamen op 15 februari 1767 de Liefde en op 17 maart de bark het Zeepaard terug [fol. 1999] met 643.641 $\frac{3}{4}$ pond tin in zeugen en inktkokers, wat masthout en spieren, een partij inlands harpuis en diverse andere goederen, wat met 50.000 Suratse ropia's uit de ruime voorraad, f 287.300 bedroeg. Bovendien zijn er gewone brieven van eind januari en eind februari 1767 ontvangen, en een aparte van maart. Daarop, en op de brieven die het voorafgaande jaar te laat zijn ontvangen, zal met de binnenkort terugkerende bark het Zeepaard conform de vergadering over Malakka geantwoord worden. Zo keurt men goed dat er schadevergoeding wordt geëist voor het onbehoorlijke gedrag van de hoofden van Linggi en Rembau en voor de medewerking aan het kapen van de pantjalang Buitenzorg. Tevens

is men het ermee eens dat tin aangeboden door de radja van Selangor is afgeslagen, tenzij het voor 34 in plaats van 38 Spaanse realen de bahar te Malakka geleverd wordt. Tenslotte is goedgekeurd dat het bestuur zich weinig heeft aangetrokken van het afpakken door de koningen van Patani en Kedah [fol. 2000] van een omvangrijke tinmijn van Perak. Dit was in overeenstemming met de wens van Heren XVII en de Hoge Regering om de verwerving van tin te beperken. Het brengt hoge kosten met zich mee om anderen de verwerving daarvan te verhinderen. Die kunnen nu bespaard worden, zeker nu de vraag toeneemt. Nu Surat 300.000 lb bestelde, beval men het bestuur om in totaal 400.000 à 500.000 lb in schuiten te bemachtigen, maar in inktkokers niet meer dan de vastgestelde hoeveelheid van 30.000 lb. In 1765/66 bestond de inkoop uit tin, masthout, spieren, inlands harpuijs, $16\frac{3}{16}$ taël stofgoud etc t.w.v. f 178.822. De verkoop omvatte [fol. 2001] specerijen en enige zaken van minder belang t.w.v. f 23.433 met een winst van f 17267, of $73\frac{3}{4}$ %. Hadden de algemene uitgaven in 1764/65 f 128.599 bedragen, in 1765/66 waren ze maar f 121.331. In het eerstgenoemde jaar waren de inkomsten f 110.124 en in 1765/66 f 131.695, zodat er in 1765/66 een positief saldo van f 10.364 was. In 1764/65 waren de uitgaven f 18.474 hoger dan de inkomsten, zodat er in 1765/66 in vergelijking met het voorafgaande jaar een verbetering van f 28.838 is geweest. De memorie van bezuiniging schrijft voor dat het negatieve saldo f 13.000,- mag zijn. Daar het positieve saldo in 1765/66 f 10.364 was, betekent dit een bedrag van f 23.364 meer dan is vastgesteld. Maar de uitgaven zijn wel hoger dan vastgesteld, zodat op een vermindering daarvan zal worden aangedrongen. Het is zeker dat de inkomsten in het lopende boekjaar hoger zullen uitvallen, doordat de pachten al f 16.322 meer hebben opgebracht, wat niet op een vermindering van de handel wijst. Naast de bark het Zeepaard is voor het vervoer van 60.000 piasters, diverse goederen en 100 van de gevraagde 150 Europese militairen [fol. 2002] de Stralen in gereedheid gebracht, die samen met de pantjalang Parelmoer en de gorab de Zeeleeuw naar Malakka zal gaan. Dit dient ter uitvoering van het geheim besluit van 7 april 1767. Totdat de twee uit Java's Oostkust bestelde sloepen van 70 voet naar Malakka gezonden kunnen worden, mogen de pantjalang en de gorab daar blijven. Daarna moeten ze met de overige pantjalangs naar Batavia terugkomen. Tot dan kunnen ze patrouilleren tegen de smokkel door de Buginezen en anderen in specerijen te Johore, Trengganu en Kedah. Het bestuur zal worden aangespoord zijn best te doen om enige smokkelaars te pakken te krijgen en om zeep te brengen en om de schadelijke plannen van de bekende concurrenten, de Britten, te verijdelen. Deze zijn erop uit om met Trengganu een handelscontract af te sluiten. [fol. 2003] Tevens zullen ze elkaar beschermen tegen welke vijand dan ook om zich zo van dat gebied meester te maken.

SUMATRA'S WESTKUST

Uit Sumatra's Westkust keerden op 20 februari 1767 de Vliissingen en op 14 april de Popkensburg terug met brieven van het bestuur van eind januari en februari 1767. De Popkensburg voerde een partij benzoë, kamfer, peper, enige onbruikbare goederen en ruim $618\frac{1}{4}$ mark goud uit Padang, Airhadji en Pulau Tjinkuk aan t.w.v. f 226.612. De uitslag van de expeditie naar klein Passaman om de regent van dit district en de met hem samenspannende hoofden tot de orde te roepen is nog onbekend. De voortgang na de aankomst van de troepen die het verleden jaar zijn gezonden, bestond volgens de brieven uit Padang van 31 januari en eind februari 1767 slechts uit de herovering van de post te Sitoua en de gevangenneming van 8 personen.)

Terwijl daarentegen den quaadwilligen regent van klein Passeman eenige nieuwe bondgenooten weder aan het wankelen heeft weten te brengen, en dat, gevoegt bij ontstane siektens van den commissiant Boudewijns en onder het krijgsvolk, waardoor er veele, zoo Europeërs als inlanders, overleden sijn, oorsaak schijnt geweest te sijn dat er overigens niets van belang heeft konnen uytgevoerd worden, doch waarboven het voorkomt dat de bediendens in den aanvang ons die affaire vrij te ligt voorgesteld hebben. En alzoo 's Compagnies autoriteit niet duld dat nu begonnen werk te laten steeken, buiten de ge-

volgen die onze te dier custe zoozeer den meester spelende competeuren daaruit soude afleiden.

Fol. 2003v-2004v.

(Daarom is op verzoek van het bestuur besloten tegen de nieuwe vijanden 150 Euro-pese en 100 inlandse militairen te sturen, twee ploegen moslims, 150 slaven, 50 matrozen en het hierboven genoemde korps mariniers met 20 inlandse militairen, een ploeg van 50 slaven en 25 matrozen. Bovendien worden conform de resolutie van 21 april de daar genoemde contanten, [fol. 2005] levensmiddelen en artilleriegoederen met de gevraagde Blijenburg en één van de aankomende schepen van 140 voet gezonden. Er zijn instructies gegeven om deze zaak tot een goed einde te brengen en dat commandeur Hendrik van Staveren persoonlijk de expeditie moet leiden. In de brief van 31 januari 1767 schetst het bestuur het belang van de post te Passaman, maar het kan nog niet zeggen wat de kosten ervan zullen zijn. Informatie over de inlandse regenten en bondgenoten kan het pas geven nadat de zaak van Passaman is afgerond en de kleine correcties zijn uitgedeeld. Die laat men dan ook over aan het bestuur, vooral de bestraffing en verdrijving van een groep Atjehse rovers, die de omgeving van Baros zozeer onveilig maakte dat de resident daar zich in december 1766 [fol. 2006] in Compagnies schans bedreigd voelde. Daarom zond het bestuur de sloep Goudvink daarheen. De opvatting van het bestuur over deze post en de uitleg voldoen niet aan de eisen die in de brief van 10 oktober 1766 zijn gesteld. Daarom zal het het belang van de vestiging op groot Passaman dienen uit te leggen en moet het aantonen welk voordeel de Compagnie er van heeft. In 1765/66 bloeide de handel weer wat op. Er is aan producten voor een bedrag van f 235.000 afgezet, waarop de winst ongeveer f 104.761, of 44 $\frac{2}{3}$ %, is geweest, waarbij het goud op f 331,10,- het mark werd berekend. In 1764/65 bedroeg de verkoop f 202.474 en de winst f 88.632, zodat die in 1765/66 f 16.128 meer is geweest. Ingekocht is 6073 taël 2 $\frac{2}{3}$ mark goud van 21 karaat, 197991 lb peper, 250 lb kamfer Baros, 500 lb extraordinaire witte benzoë en 16.125 lb gewone witte benzoë. Dit is 846 taël 10 $\frac{2}{3}$ mark goud en 43.835 $\frac{1}{2}$ lb peper meer, maar 375 lb extraordinaire en 12.750 lb gewone witte benzoë minder dan in 1764/65. [fol. 2007] Men vreest dat de verwerving van benzoë nog meer zal verminderen, daar de resident te Baros rapporteerde dat de bergbewoners bijna niets meer van deze geurstof naar de kust brengen. Ze concentreren zich op landbouw, omdat ze door de lage prijs nauwelijks voor hun moeizame arbeid beloond worden. De uitgaven op Sumatra's Westkust bedroegen in 1765/66 f 96.315 en de inkomsten f 79.906, waardoor er een negatief saldo van f 16.409 was. Maar in 1764/65 was er een negatief saldo van f 25.788, zodat dit in 1765/66 f 9379 minder is. Maar de uitgaven waren wel f 29.717 hoger dan in de memorie van bezuiniging wordt voorgeschreven.

BENGALEN

[fol. 2008] Sinds de generale missive van 31 januari 1766 zijn er uit Bengalen geen brieven ontvangen. Voor deze vestiging zijn de Popkensburg, als retourschip voor de kamer Zeeland, de Vrouwe Elisabeth voor de kamers Rotterdam en Delft en de Huis ten Donk gereed gemaakt. Het laatste schip zal naar Batavia moeten terugkeren. Deze schepen zullen naast enige andere goederen en koopwaren tien ton baarzilber en Suratse ropia's vervoeren en in juni vertrekken.

COROMANDEL

Naar Coromandel is op 20 april 1767 de Lekkerland met een lading t.w.v. f 604.763 vertrokken met daaronder f 431.701 aan goud en f 8011 aan zilveren ropia's. De Borsele zal binnenkort daarheen vertrekken. Deze schepen zullen alles meenemen [fol. 2009] wat na het vertrek van het schip dat uit Bengalen via Coromandel naar Batavia ging, werd

¹ Dit getal is niet goed leesbaar.

ingezameld. Om de lading van deze schepen op tijd voor verzending met de retourschepen in oktober te Batavia te ontvangen, is bepaald dat ze in het begin of half augustus uit Coromandel moeten vertrekken. Over de brieven die het vorige najaar en dit voorjaar uit Coromandel zijn ontvangen en waarvan de afschriften reeds direct via Ceylon naar Nederland zijn verzonden, is op 2, 5 en 6 maart 1767 vergaderd. Op die brieven is conform de toen genomen besluiten met gewone, geheime en aparte brieven van 17 april geantwoord. Deze brieven worden in kopie met deze generale brief meegezonden. Wat daaruit in het bijzonder moet worden behandeld, stelt men uit tot de generale missive van eind december 1767. Op de bestelling van f 144.000 [fol. 2010] aan goud is besloten om f 140.000 te sturen en bovendien de verzochte 500 mark zilver voor het munten van fanums en Suratse ropia's, daar het het allooi van bijna 11 penningen benaderde. De resolutie van 13 maart 1767 geeft de goederen aan die nog meer zijn gezonden. Wat de Lekkerland niet kon meenemen gaat met de Borssele mee en zoveel goud als bijeen gebracht kan worden, voornamelijk wat uit Nederland wordt verwacht.

CEYLON

Uit Ceylon zijn de brieven ontvangen die de Kievitsheuvel en Borssele, die via Ceylon uit Surat terugkwamen, hebben meegenomen. De afschriften daarvan zullen Heren XVII wel direct uit Ceylon ontvangen. Bovendien zijn aparte brieven van de gouverneur van 6 en 21 februari 1767, die in afschrift meegezonden zullen worden, en de gewone brief van het bestuur van 21 februari ontvangen. Over de laatste hoeft niets gezegd te worden, maar in de eerste wordt een opstand onder de militairen te Colombo gemeld. [fol. 2011] Deze ging over het vervroegen van het moment van de lezing van de rol, maar is door tijdige gepaste maatregelen en de oplettendheid van de officieren zonder gevolgen gebleven. Een deel van het grenadiers corps, die de aanstokers waren, is naar Batavia gezonden en daar van elkaar gescheiden. Volgens de brief van 21 februari is alles weer rustig en bleef de militaire discipline gehandhaafd. Over Mahomet Dilly Chan valt niet meer te melden dan wat Iman Willem Falck in zijn geheime brief van 30 januari 1767 heeft bericht. Over de onderhandelingen met de rijkskanselier van de thevar kwam nog geen positief bericht, maar men hoopt dat het voorgesteld verdrag, ondanks de tegenwerking van de nawab, gesloten kan worden. Zijn vertrouwelingen zien de parelvisserij te Tuticorin voor die te Kondatche aan en fluissterden hem in dat er ook voor de visserij te Tuticorin toestemming aan hem gevraagd moet worden. [fol. 2012] Met de Borssele arriveerde eindelijk prins Mutu Super Nazzi Singa Maharadja, die conform het besluit van 9 juni 1766 en zoals in de generale missive van 31 december 1766 aangekondigd werd, door gecommiteerden van boord is opgehaald, bij de gouverneur-generaal is geïntroduceerd en op plechtige wijze naar de voor hem ingerichte buitenplaats is begeleid. Hij verblijft daar met 11 à 12 volgelingen, een wacht van een officier en 24 gewone Europese militairen en geniet daar volgens besluit van 16 april 1767 met enige kleine aanpassingen hetzelfde onderhoud als hij op Ceylon genoot. Bovendien werden aan hem twee moslims als tolken toegevoegd. Op 24 april is besloten hem extra rsd 300 te verstrekken, daar hij op zijn reis van ruim twee maanden niets had ontvangen. Dit bedrag zal Ceylon in rekening gebracht worden en jaarlijks de kosten die voor hem gemaakt worden. De Kievitsheuvel en Borssele voerden uit Surat [fol. 2013] 200.000 zilveren Suratse ropia's aan en f 127.791 aan Suratse retouren, die op Ceylon niet nodig waren. De laatste zullen met de eerstkomende retourvloot worden meegezonden. Uit Ceylon brachten deze schepen textiel voor Indië mee en 400 balen kaneel met de onkosten t.w.v. f 28.034. Als retourschepen via Ceylon zijn de Burch, Ruiteveld, Vrouwe Geertruida en Compagnies Welvaren aangevoerd. Het bestuur mag daar uit de aankomende schepen uit Nederland een vijfde schip aan toevoegen. Naar Ceylon zullen om terug te komen te Batavia de Luxemburg, die, hoewel ze reeds op 1 januari 1767 naar Kaap de Goede Hoop vertrokken is, nog niet terugkwam, en de Jerusalem gaan. De laatste zal binnenkort vertrekken. Zij zullen een lading rijst, houtwerk etc. meenemen. Op 13 maart werd besloten om van de bestelde 5½ ton aan goud voor de tex-

tielhandel op de kust van Madurai, en 1800 last rijst dit jaar maar 5 ton goud [fol. 2014] en 1500 last rijst te zenden. Het bestuur heeft bij zijn bestelling de kort daarna met de Vrijburg ontvangen f 60.000,- aan goud en 313 last rijst niet meegeteld.

MALABAR

Uit Malabar zijn dit jaar nog geen berichten ontvangen.

SURAT

Naast de genoemde Kievitsheuvel en Borssele keerde op 1 mei 1767 de Vrouwe Geertruida direct uit Surat terug met 7 pakken textiel, die niet met de voorgeschreven winst te verkopen zijn geweest, en enige andere goederen samen t.w.v. f 44.373. Aan de brieven van het bestuur van 30 december 1766 en 8 januari 1767 wordt voorbijgegaan, daar de afschriften daarvan reeds direct via Ceylon naar Nederland zijn gezonden. De brief van 30 januari, met een postscriptum van 7 februari, berichtte dat alle goederen die door de vier schepen waren aangevoerd, met een aanzienlijke winst verkocht waren, behalve de benzoë en het inlandse harpuijs. [fol. 2015] Ook de suiker is niet verkocht, daar de makelaars niet meer dan f 16,10,- de 100 pond boden, wat weliswaar een winst van 83 % is, maar f 1,10,- minder dan de prijs die de Hoge Regering heeft voorgeschreven. Het bestuur vraagt hoe hiermee en in vergelijkbare gevallen gehandeld moet worden.)

En haar ook gedragen moeten, wanneer de heeren Engelschen weder opkomen met een nieuw en ongehoord gebruik in te voeren, zoals ze jongst al getragt hebben te doen, bestaande hierin dat zij, behalven het gewone chiap van den koning onder den stadsgouverneur berustende, ook eerst het chiap hunner compagnie, en onder veele voorwendzels vervolgens dat van den grooten mogul wilden setten op de goederen die bij versending vertold moeten, dog dat op den bediendens protestatiën nog niet geschied is. Maar met welke nieuwigheid zij ongetwijffeld bij aankomst van andere schepen wel weder sullen opkomen en trachten hun voorneemen op wat wijze ook werkstellig te maken.

Fol. 2015r-v.

([fol. 2016] Er is besloten om de Landskroon, Aschat en Veldhoen tussen begin en half augustus naar Surat te laten vertrekken en tevens is vastgelegd de schepen naar Surat jaarlijks op dat moment weg te zenden om ze te vrijwaren van een lange en zware reis, zoals verleden jaar het geval is geweest.

KHARG

Over Kharg, dat verlaten is, is slechts te melden dat de gewezen resident Pieter Houthing onlangs vandaar via Ceylon te Batavia is teruggekeerd. Op zijn reis van Bandar Bushire verbleef hij wegens een zeer slechte gezondheid op Ceylon. Hij overhandigde aan de Compagnie ropia 14.000, of f 21.000,-. Zijn voorganger als resident, Johannes Wilhelmus Buschman, en de beide schippers Jan Dupree en Hans Cornelissen zijn overleden voordat zij verantwoording over hun beleid konden afleggen.

JAVA'S OOSTKUST

Naar Surabaja en Gresik vertrokken de [fol. 2017] militairen, schepen en vaartuigen die in de generale missive van 31 december 1766 zijn genoemd. Kort daarna is Johannes Vos van Semarang naar de Oosthoek vertrokken om de expeditie naar Balambangan te leiden. In zijn aparte brief van 15 maart 1767, met postscripta van 28 en 29 maart, rapporteerde hij dat de Europese en Madurese troepen zonder tegenstand te ontmoeten bij Panarukan geland waren en een benteng hadden opgeworpen, waarop de prinsenvlag is geplaat. Het hoofd heeft zich, terwijl de tweede ziek was, met de inwoners van dit district en omgeving onderworpen. Nadat de troepen waren opgetrokken heeft Balambangan zich, volgens een brief uit Semarang van 17 april, na enig tegenstribbelen ook onderworpen en zich van de Baliërs afgescheiden. Van hen zijn het hoofd Cottabadda en verscheidene an-

dere vooraanstaanden om het leven gebracht. [fol. 2018] Maar de regent van Samadjang heeft tegen de verwachting geweigerd zich te onderwerpen, de wegen naar zijn land bezet en gebarricadeerd met bomen. Zelfs heeft hij een voorpost van de Compagnie met 500 man aangevallen, maar die zijn teruggedreven. Daarop is bevolen om met enige Europeanen en 500 à 600 Madurezen dat landschap binnen te dringen en het zoveel mogelijk te verwoesten. De uitslag daarvan wordt afgewacht en men hoopt het bij een volgende gelegenheid met het rapport van de hele expeditie te kunnen laten weten. Ook hoopt men te kunnen zeggen of de Engelsen, of anderen, zich daar dit seizoen vertoond hebben en er iets hebben ondernomen. Om dit waar te nemen en te patrouilleren is Vos in een brief van 10 april gemachtigd daarvoor de Vosmaar met twee barken en sloepen op Java's Oostkust te laten blijven. [fol. 2019] De domeinen, die door de Hoge Regering in december 1766 als tegemoetkoming aan de regenten zijn afgestaan, zijn openbaar voor drie jaar geveild en gemijnd voor Spaanse realen 7850 $\frac{1}{3}$ per maand, wat 27 realen meer is dan het voorafgaande jaar. Ook is het recht op de uitvoer van suiker, wat een nieuwe bron van inkomsten is, verpacht voor Spaanse realen 161 per maand.

BANTAM

De rijstooft belooft goed te worden. De opbrengst aan zwarte peper berekent commandeur Johannes Reijnouts voor dit jaar op 7000 à 8000 bahar, of 3.000.000 pond, waarvan te Batavia reeds 1.484.375 pond zijn ontvangen. Bovendien is reeds 15.375 pond witte peper ontvangen, die met het schip waarmee deze brief wordt verzonden, wordt meegegeven. Deze is door de koning aan de gouverneur-generaal aangeboden en aanvaard, waarbij het bestuur is toegestaan om 300 à 400 pikol voor rsd 10, of f 24,-, dan wel f 72,- de Bantamse bahar van 3 pikol, of 375 pond, aan te nemen. [fol. 2020] Dit kan dienen om de bestelling uit Nederland uit te voeren, waaraan dus weer gebrekkig wordt voldaan.

BATAVIA

Op 1 mei 1767 is op plechtige wijze aan de bevolking bekend gemaakt dat de Heer Prins van Oranje-Nassau het oppergouverneur-generaalschap heeft aanvaard en hem is trouw gezworen. De extraordinaire leden van de Hoge Regering Maurits Theodorus Hilgers en Willem Arnold Alting hebben de herziening van de rechtsgang, die in de brief uit Nederland van 10 oktober 1764 werd opgedragen en waartoe op 15 augustus 1765 is besloten, doorgenomen. [fol. 2021] Zij bestudeerden het voorstel voor een betere rechtsbedeling op de buitenkantoren dat de het laatste najaar overleden extraordinaire raad Louis Taillefert had opgesteld. Zij dienden daarover een rapport in met hoofdzakelijk opmerkingen over het eerste van de vier onderdelen. Dit rapport wordt met deze brief meegezonden. In de generale missive van eind december 1766 is reeds gemeld welke werken zijn aangevat en wat ter vermindering van de uitgaven van het College van Heemraden werd bevolen. Het heeft zich goed van zijn taak gekweten en aangetoond dat van de 80 geprivilegieerde molens er de laatste twee jaren slechts twee niet gewerkt hebben. [fol. 2022] Buiten de twee molens die er boven de genoemde 80 waren, is op 3 februari 1767 besloten om de privileges van de twee niet werkende molens voor vervallen te verklaren en de eigenaars overeenkomstig een taxatie door de eigenaars van de molens die in stand blijven, schadeloos te stellen. De twee andere molens mogen blijven staan totdat wat nog op het veld staat is vermalen. Maar op 3 april is besloten om ze toe te staan in volkomen vrijheid te blijven malen. Op 3 februari is de directeur-generaal ook nog toegestaan om de 5 miljoen pond poedersuiker die conform de resolutie van 25 november 1766 voorlopig zouden worden aangenomen, in gelijke porties van eerste en tweede soort over de nu werkende Jakatrassie en zeven Bantamse molens te verdelen. In de veronderstelling dat enige molens wel genoodzaakt zullen worden te sluiten, hoeft geen korting op de af te nemen hoeveelheid toegepast te worden. [fol. 2023] Dat kan zich voordoen bij tekort aan hout en andere problemen. Er moet niet te veel suiker geproduceerd worden. Immers, het rapport van Heemraden meldt dat volgens de suikermolenaars

in de vorige maalperiode alleen al de Jakatrasede molens 13 miljoen pond zouden produceren. In de vergadering van 13 maart 1767 is met een wijziging van het negentiende en twintigste artikel van het sindsdien verlengde octrooi van de Opium Sociëteit uit 1745 het door het gewone lid van de Hoge Regering Reynier de Klerk als directeur van de sociëteit op eigen initiatief ingediende besluit van 11 maart van de hoofdparticipanten goedgekeurd. Dit hield een vermindering van het salaris van de directeur en van de bestuurders in wegens de voortdurende vermindering van de winsten.)

Zijnde den directeur voortaan 's jaars toegelegd rds. 2400 in steele van rds. 3000, ieder der administreerende hoofdparticipanten rds. 2000 in steele van rds. 2500, den casier rds. 1500 en den boekhouder rds. 1000 in plaats van de bevorens genootene rds. 2000 en 1500 respectie. Terwijl het salaris voor een ieder weder op den ouden voet zal kunnen gesteld worden, wanneer de winsten weder toenemen en de societeyt favorabeler tijden krijgje.

Fol. 2023v-2024r.

(Bij de geheime resolutie van 9 juni 1766, waarop in de brief van 21 oktober 1766 de goedkeuring door Heren XVII is gevraagd, is vastgelegd onder welke omstandigheden opium van vreemde Europeanen, zowel als van inlanders die niet onder het gezag van de Compagnie vallen, in beslag genomen kan worden en er dus een procedure tot confiscatie kan volgen. Maar er is niet bepaald waar en wanneer textiel en andere contrabanden als smokkelwaar beschouwd kunnen worden. Op initiatief van de gouverneur-generaal is op 13 februari 1767 bepaald en in een circulaire bekendgemaakt wanneer goederen van vreemde Europeanen in beslag genomen mogen worden en een procedure tot verbeurdverklaring aangevangen kan worden. [fol. 2025] Dit betreft alle verboden goederen die zij aan wal hebben gebracht, of waarmee zij dat proberen, op plaatsen die direct onder het gezag van de Heren Staten van de Verenigde Nederlanden of hun Oost-Indische Compagnie staan. Het bewijs daarvan is dat er bij een fortificatie, of ook zonder dat, een statenvlag geplaatst is. Maar zolang er geen tekenen van zijn dat die textiel of opium als smokkelwaar binnen Compagnies gebied gebracht worden, zullen het bestuur of Compagnies dienaren zich er niet mee moeten bemoeien. Zo gebeurt dat ook te Batavia en de sjahbandar maakt dat aan vreemdelingen bekend, waarbij hij conform het besluit van 24 november 1766 een schriftelijke lijst van de lading eist. Het bestuur te Semarang, de dienaren te Bantam en de resident te Cheribon werd opgedragen net zo te handelen. [fol. 2026] In de vergadering van 16 april 1767 wees de gouverneur-generaal op het grote verschil in prijs tussen de peper in China en Nederland. Hij meende dat die daarom bij voorkeur naar Nederland moet worden verzonden, te meer daar de bestelling daarvandaan het voorafgaande jaar niet volledig uitgevoerd kon worden en er daar nu kans op is. Daarom is besloten dit jaar geen peper naar China te zenden, maar Spaanse realen ter vervanging van de gebruikelijke miljoen pond peper. Daar die echter voor de inkoop van peper en tin nodig zijn, zullen er 80 à 100.000 Spaanse realen tegen rsd 137½ de 100, of 66 stuivers ieder, worden ingekocht. Voor minder waren ze niet te verkrijgen. Maar bij de vergadering over China bleek het fonds daar toereikend te zijn. [fol. 2027] Dat blijkt ook uit de bijgaande brief aan de Heren Gecommitteerden voor de Directe Vaart naar China. Daarom is besloten de Spaanse realen niet naar China te zenden en de reeds verworven 59.900 naar Malakka. Vandaar was om 60.000 stuks gevraagd, waar ze tegen 68 stuivers gangbaar zijn. Ze kunnen te Malakka voor betaling van het tin gebruikt worden. Van verdere inkoop van Spaanse realen is afgezien. Er kwam te Batavia een particuliere brigantijn aan, de Sancta Jacoba, onder moslimvlag op de terugreis van Manilla naar Bengalen, waarop als supercarga de Fransman Jean de Labat voer. Op verzoek toonde hij met een factuur aan dat de lading voornamelijk uit 413 balen Bengaalse en Coromandelse textiel bestond, die hij te Manilla niet had kunnen verkopen en nu weer terugbracht naar Bengalen. Er waren diverse soorten grove doeken onder die te Batavia goed te verkopen zijn. [fol. 2028] Na onderzoek door kenners en kooplieden, die ook schatten wat ze te Batavia konden opbrengen, is er na advies van de opperkooplieden van het kasteel dat wat goed

te verkopen zou zijn, uitgenomen)

192 groote en kleine baalen gerassen, lang 36 en 37 en breed $2\frac{1}{4}$ cobidos

52 pakken gerassen lang 72 à 75, breed $2\frac{1}{4}$ cobidos

16 pakken grove hamans lang 24, breed 3 cobidos

4 pakken fijne hamans lang 24, breed 3 cobidos

1 pak fijn kust guinees 2 soorten en

22 stukken fijn kust guinees, 1 soort

bedragende na de factuur inkoop

f 130.977,1,-, den vreemdeling te laten bieden 15 per cento avans, en daar niet na luisterende dan uytterlijk te komen tot 21 per cento. Wanneer er na de getaxeerde waarde van f 171.129,12,- en aftrek van alle ongelden nog op stond gewonnen te worden f 13.957,3,-.

En nadat De Labat die parthij tegens de laatste gemelde winst, nevens 1 pak neusdoeken 2de soort voor de factuurprijs afgestaan hadt, hebben wij van hem tegens 15 per cento daarboven ook aangeslagen

21 pakken hamans masaay en

5 ditos guinees fijn cust, inkoops kostende f 28.258,16,-, mitsgaders op zijne aanbiedingh, ten weder overgave aan eenige burger lijwaatnegotianten alhier, tegens 10 per cento winst suiver voor de Compagnie. Zedert nog g'accepteert van sijn restand cargasoen

75 baalen baftas witte 10 per cento boven het kostende, nevens

1 pak cassas

17 „ baftas blaauwe

7 „ hamans blaauwe en

18 pakken gerassen blaauwe tegens den inkoopsprijs.

Zijnde vervolgens alle de voorzijde doeken, na een nauwkeurige visitatie en uitzondering van eenige defecten stuccke, die nader getaxeed en daarna aangenomen sijn, de twee eerste partijen voor de Compagnie en de laatste ten overgave als voorzegd ontfangen geworden, gelijk nader blijkt bij onze resolutiën van ultimo maart, 3, 13, 16, 24 en 28 april verweken.

Fol. 2028r-2029v.

(Tot de inkoop van deze textiel is overgegaan, omdat ten eerste [fol. 2030] er toevallig winst te maken was zonder de aanvoer naar Batavia te stimuleren en het geen nadeel voor de handel van de Compagnie betekende, daar die niet in deze soorten handel drijft; ten tweede om te voorkomen dat er te Batavia, of in andere Compagnies gebieden, mee wordt gesmokkeld; ten derde omdat er te Batavia een tekort aan grove doeken was. Aan de bestelling uit Coromandel voor 1766 ontbraken bovendien 588 pakken guinees gewoon gebleekt, waarvan 255 pakken voor Batavia waren bedoeld. Tenslotte accepteerde Jean de Labat als betaling een goede partij Japans staafkoper van 150.000 lb tegen de bepaalde zuivere winst van $153\frac{1}{2}$ % en hij aanvaardde voor wat zijn textiel meer waard was 124.166 $\frac{2}{3}$ Suratse ropia's tegen 30 stuiver ieder. Buiten enige pakken, die wegens gebrek er aan behouden zijn, is al deze textiel publiek geveild. [fol. 2031] Deze partij textiel bracht blijkens het meegezonden rendement bij afgifte aan burgers f 40.928 op, waarbij is aangegeven wat de aangehouden textiel evenredig met de verkochte zou hebben kunnen opbrengen. Dat de per eind augustus 1766 verkochte bruine peper volgens de Bataviase negotieboeken een verlies van f 3000 opleverde, is te wijten aan de hoge prijs van f 16,4,- de 100 pond waarvoor het uit Bandjarmasin in rekening is gebracht en van f 16,3,- uit Sumatra's Westkust. Bovendien is er meer duurdere peper en uit andere plaatsen minder goedkopere dan het voorafgaande jaar te Batavia aangevoerd, terwijl voor de goedkopere de op 23 januari 1748 vastgestelde prijs van f 13,15,- is betaald. Daarom is op 17 februari 1767 besloten [fol. 2032] de prijs van de goedkope peper met drie stuivers te verhogen tot f 13,18,- de 100 pond. Volgens het bestuur in Japan herinnerde diens rentmeester onlangs aan het verzoek van de Japanse keizer om 20 zonneglazen met verschillende kleuren van $1\frac{1}{4}$ duim in het vierkant of rond. Daar die ontbreken, wordt in een aparte bestelling uit Nederland dringend daarom gevraagd in de

kwaliteit en soort die het opperhoofd Jan Crans in zijn bijgevoegde bericht aangeeft. De laatste jaren is bijzondere aandacht besteed aan het in gezonde staat houden van de gewone Compagnies dienaren, waarvoor goed voedsel en goede kleding, [fol. 2033] huisvesting op gezonde plaatsen etc. van groot belang zijn. Daarom is op 27 maart 1767 op voorstel van de gouverneur-generaal besloten)

Eerstelijk om zeker nabij heemraden thuin staand huis, weleer gediend hebbende tot een logement voor de gezanten van inlandse vorsten en sedert voor de uit Nederland aangekomen recruten, dat door ouderdom bouwvallig en om deszelfs ongezonde standplaats de reparatie niet waardig geoordeeld werd, publiek ten afbraak te laten verkopen, zonder op die plaats een ander gebouw te mogen stellen, als te na onder het casteel leggende;

Ten tweeden om de schuins over het gemelde huis staande loots, of opstal, zijnde de zogenaamde recrutenwagt, almede om dies ongezonde situatie te doen verplaatsen na de post Rijswijk, ofwel de waterplaats, alwaar doorgaans frisser lugt en beter water is, en waartoe dan ook de eerste post sedert verkosen is, mitsgaders om diezelfde reden;

Ten derden de besetting van het in de moeras gezonke fortje de Fluit, zooals ook al geschied is, in te trekken, als weleer nergens anders toe g'extrueerd dan om tegens de sluikerijen te waken, waarteegens den pagter tans uyt eygen belang wel zal laten vigeleeren, terwijl de Compagnie daardoor ook eenige ongelden zal komen uit te winnen.

Fol. 2033r-2034r.

(Op 31 maart werd besloten om de wacht van de Rotterdammer poort een nieuw dak te geven en het logement daarnaast voor de soldaten, dat door ouderdom was verval- len, te herstellen en het, omdat het bedompt en ongezond was doordat het tegen de muur aanleunde, naar voren te halen tot de rooilijn van de wacht. Zo kwam er aan de achterzijde ruimte en tegelijk werd het logement breder. [fol. 2035] De lengte wordt nu 5 roeden 3½ voet, de breedte 2 roeden 5 voet en er komen gestapelde britsen in. Het nieuwe dak van de wacht kost rsd 2561 en de fabriek werd opgedragen dit werk snel te laten uitvoeren. Naast deze maatregelen voor de militia is eveneens op 31 maart het besluit van 16 september 1766 gewijzigd en aangevuld. Omdat dit niet leidde tot een ordelijk gedrag van de zeevarenden die de boten en schuiten bemannen, die op de rede dienst doen en aan de wal overnachten, is hun rantsoen enigszins verhoogd en zijn aan de opzichter of bottelier op de equipagewerf voor het voedsel en onderdak van deze zeevarenden orders gegeven, waarvoor naar dit besluit wordt verwezen. Bovendien is de ordonnantie voor het gebruik van het klein zegel [fol. 2036] van 26 mei 1750, gewijzigd bij besluit van 20 maart 1767, en is het reglement voor bevorderingen van Compagnies dienaren van 31 juli 1753 en de veranderingen daarop opnieuw gedrukt. Het eerste is ter informatie gezonden naar de diverse colleges die het betreft en, samen met het bevorderingsbesluit, eveneens naar de buitenkantoren. Deze stukken zullen ook aan Heren XVII gezonden worden. In de generale missive van 31 december 1766 is in het hoofdstuk over vreemde Europeanen bericht over het in beslag nemen van drie grote en twee kleine vaten met 30 kisten opium en 2721 stuks als smokkelwaar ingevoerde textiel. Onderzoek leidde tot de verdenking dat deze goederen uit het Franse scheepje de St. Léon kwamen, [fol. 2037] waarop uit dat scheepje volgens de inventarisatie nog eens zeven kisten opium, 20 leggers, 12 pakken en een kistje met textiel in beslag zijn genomen. Ook is gemeld dat aan de advocaat-fiscaal werd opgedragen voor de opium en de textiel een proces tot confiscatie te beginnen. Tenslotte werd bericht hoe er met dat scheepje en de gezagvoerder Jean Bollore is omgegaan. Over deze zaak zijn op 5, 6 en 9 januari 1767 nadere besluiten genomen en op de laatste datum dat op verzoek van de advocaat-fiscaal deze zaak in zijn geheel naar de Raad van Justitie is verwezen. In de vergadering van 24 april kwam het vonnis van deze raad van 21 april binnen dat met deze brief wordt meegezonden. Niet alleen zijn de in beslag genomen fusten met 30 kisten opium en de textiel geconfisqueerd, maar ook de overige textiel en de zeven kisten opium die uit de St. Léon waren gehaald. De Raad van Justitie heeft verder besloten de opbrengst van deze goederen [fol. 2038] voor de ene helft

voor de Compagnie te bestemmen en de andere helft voor de advocaat-fiscaal na aftrek van 1% van de opbrengst van de opium ten gunste van de armenkas van de diaconie te Batavia. Op 24 april werd conform het op 1 mei 1764 vernieuwde plakkaat van 2 juni 1758 besloten de 37 geconfisqueerde kisten opium na taxatie door deskundigen aan de Opium Sociëteit over te dragen. Daarom is de Raad van Justitie gemachtigd om door zijn commissarissen de kisten te laten ontzegelen, de inhoud uit te storten, te onderzoeken, te sorteren en te verdelen in de standaardzwaarte van 135 lb. De secretaris van deze raad zal als sekwester, na aftrek van de justitiële kosten, de helft van de opbrengst van de in beslag genomen goederen, zowel van de reeds verkochte, als de nog te verkopen textiel, in de kas van de Compagnie storten. Met de opbrengst van de opium, die aan de Opium Sociëteit zal worden overgedragen, dient dit te geschieden als van een partij de betalingstermijn van de venduopbrengst is verstreken. [fol. 2039] Toen deze procedures aan de gang waren, is Jean Bollore op 13 maart 1767 toegestaan zijn scheepje, dat weer in staat van vertrek was gebracht, te verhuren, of er mee te handelen, zoals hij aan zijn principalen kon verantwoorden. De in Batavia aanwezige Engelse supercarga Smith had namelijk nadrukkelijk verklaard dat hij de St. Léon wel wilde huren en bevrachten. Dat scheepje was zelf geheel vrij, aangezien bleek dat de reders het slechts met tarwe hadden bevracht en niet wisten dat er opium en textiel ingeladen was. Die waren eigendom van Bollore en zijn officieren. Daar hij het met genoemde Engelsman eens was geworden over de verhuur, is op 15 april aan de Franse koopman Jean de Labat toegestaan om de St. Léon te beladen met wat arak, suiker en verse levensmiddelen. [fol. 2040] Daarmee is het inmiddels naar Bengalen vertrokken. De derde en vierde luitenant op de St. Léon, Boutervalle en Bellaer, waren bereid om een Engelse sloep, *Aventure*², waarvan de gezagvoerder overleden was, naar Bombay te brengen. Ze vertrokken daarmee in februari 1767, maar dreven ongelukkigerwijs af naar de zuidzijde van Java. De bemanning gooide Boutervalle over boord en vermoordde Bellaer in zijn slaap. Zodra dit bekend was, is de leider van deze booswichten, een inlandse christen, die over land via Cheribon in Batavia was teruggekeerd, in hechtenis genomen. Nadat de resident te Cheribon in een brief van 13 april uitvoerig over deze zaak had gerapporteerd, is hem bevolen de overige schepelingen, die eveneens daar waren verschenen en schuld hadden aan de moordpartij, in verzekering naar Batavia te zenden. [fol. 2041] Deze zijn hier reeds aangekomen. Bovendien is de resident te Cheribon opgedragen om op het scheepje, dat nog op de zuidkust van Java lag, twee kundige Europese zeelieden te plaatsen met enige door de eigenaar, de burger James Burnett te betalen, gehuurde inlanders. Daar dit niet lukte, kreeg Burnett toestemming om te Batavia zelf de nodige bemanning te huren om het scheepje terug te brengen.)

De hier seedert primo januarij aangekomen weder vertrocken en nog aanwezen vreemde kielen staan, buyten de in dezen reeds genoemde, onder een moorschevlag g' arriveerde brigantijn de Sancta Jacoba en drie Engelsche, te weeten het particuliere scheepje The Sultanesse Bigam, capitain William Schott, die hier den 28 januarij van Manilha aan kwam, en den 30 maart naar Madras vertrocken is, het meede particuliere schip The Succes, capitain Richardson, dat den 18 november anno passato volgens opgave na Bengale vertrock en den 8 maart van een verloren reise terug quam, zijnde, na zich weder van water en brandhout voorsien te hebben, den 30 maart andermaal vertrocken en toen na Bancahoeloe, en eindelijk den 18 april van evengenoemde plaats, de snaauw Elizabeth, die zig hier nog ophoud, voorts den 4 februarij het Spaanse scheepje St. François Assis van Macao na Manilha gedestineerd, maar door contrarie winden dit heen gevoerd, en dan nog den 14 daaraan de Portugesche brigantijn Jesu Maria Jesu van Macao, die den 26 dier eigenste maand zijne voyage na Timor vervolgd heeft.

Fol. 2041r-2042r.

(Over deze vreemde schepen valt niets bijzonders te melden. Slechts aan de kapitein

---

2 L'Aventure, dit Engelse schip heette waarschijnlijk Adventure

van de sultanese brigantijn is toegestaan om van particulieren wat levensmiddelen, Chinese planken en lichte huisbalkjes te kopen. Tegen de vastgestelde verkoopprijs van f 95,- de 125 lb, of met 153 $\frac{1}{3}$ % winst, is hem 500 pikol Japans staafkoper verkocht en wegens zijn grote behoefte daaraan een spier tegen de gewone verkoopprijs. [fol. 2043] Dit geschiedde conform de resoluties van 3 en 13 februari, en 27 maart 1767. Tenslotte moet nog gemeld worden dat uit Europa over de landweg naar Bengalen en met een particulier schip via Malakka te Batavia een zekere reiziger Johan Paulus Schedel is aangekomen die volgens zijn zeggen een Duitser geboren te Straatsz Zaltburg is. Hem is wegens zijn geringe middelen toegestaan om in plaats van in het Heeren Logement zijn intrek bij een burger te nemen. De sjahbandar is opgedragen op zijn gedrag te letten of hij geen roomse geestelijke, of een pauselijke missionaris is. Tot nu toe is daar niets van gebleken. Onder de militie zijn geen belangrijke wijzigingen geweest. [fol. 2044] Personalia. De besluiten over bevorderingen en aanstellingen zijn in de vergaderingen van 6 maart en 10 april 1767 genomen. [fol. 2045] Het is nog steeds moeilijk om dienaren voor het werk op de generale secretarie op te leiden, daar ze dan in de eerste jaren weinig, of liever geen, uitzicht op bevordering hebben. Ze kunnen dan geen post krijgen waarmee ze voldoende verdienen om op deze dure plaats in hun levensonderhoud te voorzien, waardoor ze schulden krijgen. Zo worden ze weerhouden van het aannemen van werk op de generale secretarie, terwijl er daarvoor beslist dienaren moeten geschoold. Om hun een prikkel te geven vraagt men eerbiedig toestemming om de gewone klerken mr. Jacob Roeland Thomaszen, Floris Gijsbertus Toeij, Hendrik Kroll tot onderkoopman te mogen bevorderen. Zij zullen voor de gouverneur-generaal werken die bij het reglement van bevordering uit 1753 het recht heeft om één à twee zulke dienaren in dienst te hebben. [fol. 2046] Zij zullen zich in de hoop op bevordering ijverig voor het welzijn van de Compagnie inzetten. De Hoge Regering dringt aan op een gunstige beslissing, mede daar de kosten veel minder zullen zijn dan vroeger toen er wel negen onderkooplieden als collationisten op de secretarie werkten. Die posten zijn op voorstel van de gouverneur-generaal bij resolutie van 29 juni 1762 afgeschaft. Bovendien waren er vroeger wel twee, drie, ja vier onderkooplieden die bij de secretarissen van de Hoge Regering het werk leerden. Dergelijke personen zijn nu niet te vinden. Naar aanleiding van de overwegingen van de gouverneur-generaal over een zuinige huishouding te Batavia, zowel als op Java's Oostkust, Cheribon en Bantam is in de vergadering van 29 december 1766 besloten het percentage dat op de equipagewerf te Batavia en op Onrust op wat verwerkt en verstrekt wordt [fol. 2047] van 5 % tot 3 % te verminderen. Daar niet wordt getwijfeld aan de instemming van Heren XVII is dit besluit op 27 januari 1767 bevestigd. Het zal bij het begin van het nieuwe boekjaar op 1 september a.s. ingaan. Op 3 april is besloten dat de opperkooplieden van het kasteel bouwmaterialen op rekening uit het ambachtskwartier zullen ontvangen. Dat voorrecht was op 29 december 1766 afgeschaft, omdat het uitsluitend voorbehouden was aan de leden van de Hoge Regering en hun secretarissen. Exclusief de nog niet ontvangen negotieboeken van Djambi en Kharg, zijn de Indische of algemene negotieboeken over 1764/65 bij de resolutie van 17 maart 1767 gesloten. De uitgaven bedroegen f 9.595.776,- en de inkomsten slechts f 6.451.376, zodat er een negatief saldo van f 3.144.400 was. In 1763/64 bedroeg het negatieve saldo f 101.143, wat een totaal van f 3.245.543,- oplevert. [fol. 2048] Als hiervan de ladingen ontvangen uit Nederland en de getrokken assignaties worden afgetrokken t.w.v. f 1.149.665, dan is het kapitaal in Indië verminderd met f 2.095.878. Als dat wordt afgetrokken van het kapitaal per eind augustus 1764 van f 43.681.107 dan is het Indisch kapitaal per ultimo augustus 1765 f 41.585.229. Het negatieve saldo tussen inkomsten en uitgaven was weliswaar in 1763/64 tot f 5.716.239 opgelopen, maar in 1764/65 was het f 2.470.696 minder. Het negatieve saldo in dat jaar is merendeels veroorzaakt door de hoge uitgaven door de oorlog op Ceylon en is opgelopen tot f 2.499.185, terwijl het in 1754/55 en 1755/56 [fol. 2049] respectievelijk maar f 333.065 en f 363.631 is geweest, wat neerkomt op een nadelig verschil van ruim 21 ton. Dit is exclusief de buitengewone gedwongen uitgaven voor de patrouillering in de Grote Oost etc. Behalve de officieren en overige schepelingen voor het beheer van

het schip waarmee deze brief wordt verzonden, vaart de soldaat Louis Nicolaas van Mons mee, die wegens afwezigheid en rondzwerfen door de Raad van Justitie wordt gedeporteerd. Volgens de resolutie van 6 maart 1767 gaat hij mee als matroos en moet voor de kost scheepsdienst doen. Dat betreft ook de veroordeelde gewezen konstabel David Hendrik Wille. Wegens het uitblijven van berichten over vertrek van de retourschepen die via Bengalen terugkeren, kan er geen definitieve opgave worden samengesteld van de retourgoederen die verleden najaar en dit voorjaar en nu met het vertrekkende naschip zijn verzonden. Wel is de *IJsselmonde*, die op 20 december 1766 uit Bengalen was vertrokken, via Coromandel in Straat Sunda gearriveerd. [fol. 2050] Het naschip zal volgens de lange en korte factuur vervoeren: 336.174 lb zwarte en 15.400 lb witte peper, 90.118 lb poedersuiker, 5000 lb Bima's sapanhout en 25.000 lb calaturshout samen t.w.v. f 60.489. Met de zeven schepen van de eerste vloot en de twee van de tweede is vervoerd ter waarde van f 2.196.949. Met het retour direct uit China van vier schepen met een lading t.w.v. f 3.230.502 en die direct uit Ceylon met vijf schepen t.w.v. f 1.730.423 komt dit in het totaal uit op f 7.157.874. Als het retour uit Bengalen overeenkomt met de prognose van f 2.874.795, wat zeker het geval zal zijn als er vier schepen vandaar naar Nederland terugkeren, dan komt het totale retour uit op f 10.0326.669. [fol. 2051] Men is teruggekomen op de berekening van 15 december 1766 betreffende het zenden van zwarte peper en koffiebonen. Daar het restant van 1765 aan koffiebonen maar 1.345.000 lb was, die voor het volgende retour nodig zijn, is op 27 maart 1767 besloten met het zeilklaar liggende naschip de *Vrouwe Elisabeth Dorothea* geen koffie te zenden. Wel is er een aanzienlijke hoeveelheid peper in voorraad en verwacht men binnenkort nog meer. Daar Heren XVII dringend om peper hebben gevraagd, wordt in plaats van de koffie zwarte peper gestuurd. Dit jaar zijn er tien schepen veilig uit Nederland in Batavia aangekomen, namelijk op 30 januari 1767 de *Aschat*, op 1 maart de *Jerusalem* en op 21 maart de *Ganzenhoef*, alle drie voor de kamer Amsterdam, op 14 april de *Vrouwe Elisabeth* voor de kamer Rotterdam, [fol. 2052] en de *Stralen* voor de kamer Hoorn, op 15 april de *Vrouwe Anthonetta Coenradina* voor de kamer Delft en de *Huis ten Donk* voor de kamer Amsterdam, op 6 mei de *Ruiteveld* voor de kamer Zeeland, op 7 mei de *Gijnwensch* en de *Vredenhof* beide voor de kamer Amsterdam. De *Luxemburg* vertrok op 1 januari 1767 van Kaap de Goede Hoop maar is nog niet te Batavia aangekomen. Dit schip wordt met de *Vaillant*, die op 27 januari de Kaap de Goede Hoop bereikte, en met de eerder daar aangekomen *Lekkerlust* iedere dag te Batavia verwacht. Over de Erfprins kwam nog geen enkel bericht, maar bij het afronden van deze brief vernam men dat de *Ritthem* voor de kamer Zeeland Straat Sunda had bereikt, echter na verlies van 29 doden en wel 80 zieken in de kooi. De aangekomen schepen vertrokken met 2996 man, zeevarenden, militairen, passagiers en ambachtslieden inclus en arriveerden met 1644 zeevarenden, 757 militairen, [fol. 2053] 78 ambachtslieden en 13 passagiers, dus in totaal 2492 man, onder wie 472 zieken, die direct in de hospitalen zijn opgenomen. Deze schepen kwamen dus met 504 man minder aan dan waarmee ze vertrokken waren. Er was het grote aantal van 338 zieken op de *Huis ten Donk*, *Ruiteveld*, *Gijnwensch* en *Vredenhof* samen, terwijl er, als gezegd, ook veel op de *Ritthem* verwacht worden. [fol. 2054] Ondertekening.)

Toelichting bij de indices

Spellingsvarianten zijn opgenomen waar onduidelijkheid zou kunnen ontstaan. Waar niet verwezen is moet men bedacht zijn op de volgende varianten:

C	bij K en S	Ph	bij F en V
Ch	bij G, Ts en Tsj	Q	bij K
Dj	bij J	S	bij C en Z
F	bij Ph en V	Ts	bij Ch en Tsj
G	bij Ch en K	Tsj	bij Ch en Ts
J	bij Dj	V	bij F en Ph
K	bij C en Q	X	bij S
Oe	bij U	Z	bij C en S
Ou	bij U		

Algemeen:

Als er staat [zie ook: ...] betekent het dat het loont ook het andere genoemde lemma te raadplegen. Bij persoonsnamen kan de betreffende persoon ook onder een andere naam bekend zijn. Deze naam krijgt hij/zij soms bij wisseling van functie of bijvoorbeeld als rebellenleider. Ook tussen ronde haken betekent dat het lemma in de tekst ook in deze vorm voorkomt.

Index van geografische namen:

Geografische namen zijn, waar mogelijk, opgenomen in de moderne schrijfwijze, tenzij de oudere naam in de historische literatuur gebruikelijk is.

De paginanummers van de beschrijving van een hoofdkantoor zijn gecursiveerd.

Indien een vorstentitel verbonden is aan een bepaald gebied is deze ondergebracht bij de index van geografische namen, bijvoorbeeld Calicut, zamorin van.

Woorden als Buginezen, Chinezen of Engelsen zijn in de geografische index opgenomen.

Index van scheepsnamen:

Voor scheepsnamen is de schrijfwijze in *DAS* gevolgd.

Bij buitenlandse schepen is zoveel mogelijk de nationaliteit van het schip vermeld.

Index van persoonsnamen

A

- Aalders, Johannes: 134.
Aansorg, Gerrit: 7, 40, 200, 201, 335, 353-357, 479, 518, 541-544, 753, 794, 913.
Abana: 764.
Abbema, Jan Jacob: 966.
Abcouw, zie Abscouw, Francis van.
Abdul Cadier, zie Abdul Kadir.
Abdul Kadir (ook: Abdul Cadier): 457.
Abdul Mohe: 222.
Abdullah Mochamat: 856.
Abeleven, Abraham: 2, 45, 134, 144, 493, 549.
Abellange, John: 890.
Abraham, Ezechiël: 739, 740, 938, 939.
Abrahami, Sibrandus: 35, 135, 193, 351, 538, 945.
Abrahams: 914.
Abscouw, Francis van: 506, 647, 650, 687, 688, 734, 930.
Abu Bakar: 664.
Ach , Anne-Antoine comte d' (ook: D' Ach ): 106.
Ache, graaf D', zie Ach , Anne-Antoine comte d'.
Ackermans, Hendrik: 69.
Adams, Francis: 410.
Adams, Thomas: 593.
Adi Ragia, zie Ali Radja.
Adij Ragia, zie Ali Radja.
Adiragia, zie Ali Radja.
Adriaanse, Hans: 723.
Affleck, Philip: 157, 713, 927, 969.
Aidar Alichan, zie Haydar Ali.
Aidar Saiboe, zie Haydar Ali.
Aider Alichan, zie Haydar Ali.
Aitsma, David Julius van: 284, 665, 690, 865, 889, 934.
Akamuddin Saidullah: 956.
Alamgir II (ook: Cha Alem Badur): 92, 93.
Albertsdorp, Fredrik: 742.
Aldekerk, Matthijs: 742.
Aldi Ragia, zie Ali Radja.
Aleman: 638.
Alemang, Louis: 885.
Alemjent (ook: Alemsjent): 87.
Alemsjent, zie Alemjent.
Ali Kuli Khan: 602.
Ali Pascha: 452.
Ali Radja (ook: Adij Ragia, Adi Ragia, Aldi Ragia): 119, 120, 182, 266, 267, 305, 339, 443, 524, 646, 647, 708, 845, 846, 1027.
Ali Raja, zie Ali Radja.
Ali, Mohammed (zie ook: Mahomet Alie): 71.
Alivardi Khan (ook: Aliwerdichan): 406.
Aliwerdichan, zie Alivardi Khan.
Altena, Frederik, zie Altena, Fredrik.
Altena, Fredrik: 151, 166, 225, 323, 527, 535, 707, 783.
Alting, Willem Arnold: 26, 46, 147, 161, 315, 337, 341, 349, 479, 491, 526, 537, 665, 681, 689, 695, 705, 737, 745, 883, 889, 893, 934, 937, 943, 1063, 1070.
Alvis, Paulus: 1013.
Ambonezen: 2.
Amesbeek, Hermanus: 653.
Amier (prins Ternate): 549.
Amijat, Peter, zie Amyat, Peter.
Amyat, Peter (ook: Amijat, Peter): 410.
Ananda Rasu: 110, 250, 819.
Anawarudi Chan: 831.
Andriessen, Laurens: 690.
Angelbeek, Johan Gerard van: 646, 741, 841, 843.
Anke, Banier: 442.
Ankoel Panda Kistnama: 250, 620, 819.
Ankol Pandakistnama: 101.
Anthonij, koning: 960.
Apeeng, zie Aping, Jan.
Aping, Jan (ook: Apeeng): 7, 110, 250, 251, 254, 421, 617, 619, 620, 628, 629, 706, 818, 819.
Apping: 101.
Ardley, Samuel: 154, 229.
Arends, Arnoldus: 287, 463, 464.
Arendsen, Marten: 34.
Arentse, Arnoldus: 135, 136.
Arfa, Mono: 359, 951.
Ariens: 641.
Arkissa, Stephan: 71.
Armenault, Robbert Hendrik: 22, 23, 83, 84, 88, 144, 180, 288, 473, 488, 590, 591, 714, 737, 861, 1050.
Arnant, Jean Guillaume d': 63, 375, 766, 870.
Arnaut, Jean Guillaume d', zie Arnant, Jean Guillaume d'.
Arnout, Anthony d': 83.
Aroe Mampoe, zie Aru Mampu.

Index van persoonsnamen

- Aroe Palakka, zie Aru Palakka.
Aroe Panekij, zie Aru Panike.
Aroe Penekij, zie Aru Panike.
Aroe Tha, zie Aru Tha.
Arto, Jean Baptiste d' : 310.
Artoe, Gregor Alode: 402.
Aru Mampum (ook: Aroe Mampoe): 207, 362, 519, 552, 553, 725, 759.
Aru Palakka (prinses, ook: Aroe Palakka): 362, 552.
Aru Panike (ook: Aroe Panakij, Aroe Penekij): 206, 207, 335, 362.
Aru Penekij, zie Aru Panike.
Aru Tha (ook: AroeTha): 207, 362, 759.
Aschen, Lodewijk: 42, 200.
Ashraf: 237.
Asperen, Evert van: 667.
Assan Ina Dauwz: 815.
Assulta Misgotie Assen Asseden: 111.
Atman, Otto: 514.
Aukema, Bartholomeus: 83, 321, 794.
Aukema, Daniel: 504, 802.
Austin, Thomas: 488, 489.
Aydar Alichan, zie Haydar Ali.
- B**
- Baak, Justus: 133.
Baalle, Jan Coenraad Frans: 295.
Baars, Michiel: 533.
Baars, Pieter: 887, 810.
Baatke, Christoffel: 835.
Bacher, Johannes: 514.
Bacheracht, David: 51, 753, 937, 943.
Bacheracht, Johannes: 180, 337, 400, 401, 404, 408, 482, 592, 603, 803, 903.
Bachus: 780.
Backer, Cornelis: 187.
Badoega: 611.
Bagilet, Robbert Cornelis: 286.
Bahadur, Mumin Khan: 275.
Baijart: 1042.
Bakker, Jacob Bickers: 917.
Bakker: 554, 856, 953.
Baljard, Christiaan Ludewich: 359.
Balneavis, Alexander: 132.
Bang, Ambrosius: 946.
Bang, Nicolaas: 21, 64-66, 218, 378.
Bang: 377, 567, 961.
Bangeman, Pieter Joan: 742.
Bangeman: 1032.
Banger: 1024.
Bank: 1008, 1011.
Baptist, François: 310.
Barents, Roelof: 658.
Bariel, Jacques (ook: Barriël, Jacques): 19, 38, 39, 41, 198, 200, 355, 493.
Bariel, Samuel: 543, 949.
Barij, De: 599.
Barre: 633.
Barriël, Jacques, zie Bariel, Jacques.
Bartels, David: 408.
Basaletth Jengo: 108.
Bastiaanse, Michiel: 22, 95, 180, 233, 242, 590, 601, 794, 982.
Batenhausen, Johan George: 464.
Batson: 482, 597.
Bauer: 117.
Bauert, Jan: 117, 634, 832, 843, 1015.
Bauert, Johan Andreas: 961.
Bazaar, Dato: 74.
Bazel, Henrik van: 144.
Bazel, Huijbert Willem van: 1, 15, 33, 75, 133, 149, 156, 161, 191, 280, 284, 297, 301, 315, 342, 349, 380, 479, 485, 491, 537, 681, 695, 745, 865, 883, 893, 943, 1043, 1044, 1054, 1063.
Bazel, Librecht Senn: 525.
Beck, Jacobus Henricus: 742.
Beck: 496, 699, 726, 727.
Beeke, Willem van der: 861.
Beekkendorp, Laurens: 601.
Beens, Willem: 16, 22, 288.
Beets, Gualterus van der: 83, 173, 1050.
Beg, Ibrahim: 1006.
Behmer, Libreght Augustus: 30.
Behrends, Philip Fredrik: 666.
Beijlanus de Wendt, Gerardus: 533.
Beijnon, Elias Jacob: 4, 755, 949.
Beijts, Nicolaas Wendelin: 533.
Bellaer: 1074.
Bellon, P. A., de: 275, 276, 451, 710, 850, 1031.
Bellore, Jean: 1056, 1057.
Belosta Nambiaar, zie Velosenadu Nambiyar.
Bent, Adolf: 202, 356.
Bent, Adolph: 548.
Berchem, Jacob van: 258, 295, 636.
Berendregt, Nicolaas van: 64, 66, 218, 219, 377, 378, 567.
Berg, Assuerus van den: 219, 670.
Berg, Barend van den: 682.
Berg, Coenraad van den: 753.
Berg, François Jacob: 116, 534, 677, 875, 882.
Berg, Jan van den: 637.
Berg, Jan: 822.

- Berg, Johannes van den: 703, 704, 885.
Berg, van den: 377, 433, 633, 770, 1014.
Berg, Zacharias: 590.
Bergh, Barend van den: 742.
Bergh, Klaas Aartse van den: 940, 1049, 1052.
Bergheijm, Van: 633.
Berk, Pieter Jacob: 865.
Bernhardt, Pieter: 636.
Bertrand, Adam Lodewijk: 345.
Besse du Pouget, Jan Gabriel Joseph: 940.
Bestbier, Johannes Nicolaas: 667.
Beth: 406.
Beuman, Jan Christoffel: 131, 282, 712.
Beusechem, Govert Ludolph van: 36, 193, 333, 334, 474, 677, 742, 893, 943.
Bijnon, Jan Daniël: 214.
Billers: 604, 799.
Bindrabon Raaij: 989.
Bingo, zie Issigaya Bigo no Kami.
Birt, Joan Willem: 646.
Bisdom, Adriaan: 16, 22, 23, 29, 83, 84, 88, 90, 92, 94, 145, 147, 180, 233, 239, 288, 296, 298, 299, 330, 503, 508, 527, 591, 603, 670, 716, 795.
Bisschoff, Adam Felix: 233, 434, 633.
Blaauw Nicolaasz, Gerrit: 112, 433.
Blankert, Pieter: 632, 641, 843.
Blauwkamer, Willem: 276, 341, 484, 651, 688, 735, 850.
Bleecourt, Johan Hendrik de: 667.
Bleeke, Joannes: 364, 1058.
Bleeker, Matthijs Warnar: 144.
Blessing, Johan Willem: 742.
Blijdenberg, Jan Willem: 193, 748.
Blijenberg, van: 944.
Blockert, Melchior: 865.
Bloeme, Frederik Willem: 7, 101, 110, 250, 251, 254, 421, 617, 619, 620, 623, 628, 706, 818, 819.
Blok, Roelof: 3, 29, 31, 51, 162, 318, 536, 552, 760, 940.
Blom, Christiaan: 940.
Blommert, Egbert: 1046.
Bodenschats: 835.
Boelen, David: 73, 165, 501, 573, 684, 778, 779, 878, 956, 1064.
Boenta (ook: Boento): 963.
Boento, zie Boenta.
Boerse, Sebastiaan: 1010, 1011.
Boerse: 623.
Boesses, Adriaan: 295.
Boetoe Moetoe Chittij: 420, 616.
Bogaard: 360.
Boije, Floris: 548.
Boijssen, Dirk: 574, 575.
Bois, Willem du: 495.
Bolakidas (ook: Bolakidassa): 409, 596.
Bolakodassa, zie Bolakidas.
Bolender, Jan Hendrik: 145.
Bollore, Jean: 1073, 1074.
Bolst, Jan: 83, 242.
Bonck, Anthony: 252, 820, 1002.
Bone, Carel: 645.
Bonk: 110.
Bonray, Bendra: 83.
Bonte, Hartwig: 1004.
Bonte: 626.
Booije, Floris: 751, 752.
Booijse, Dirk: 782.
Booms, Hendrik: 38, 74, 139, 140, 194, 328, 418, 467, 514, 515, 667, 677, 912, 915, 1049.
Booms, Henrik: 533.
Boonen, Arnoldus: 891.
Boonen: 475.
Bor, Pieter: 440.
Bordes, Daniël de: 108, 167.
Born, van de: 305, 430, 636.
Borre, Gilles: 840, 844, 1026.
Borré: 441.
Bosman: 850, 853.
Bosschaart, Jan Willem: 250, 619.
Botsberg, Christiaan: 567.
Bottiger: 830.
Boucard: 853.
Boudewijns (ook: Boudewijnsz), Jan: 74, 226, 392, 395, 578, 685, 704, 785, 927, 972, 974, 975, 1066.
Boudewijnsz, zie Boudewijns, Jan.
Boudoin, Adam Frans: 539, 748.
Bouer, Jacobus: 258.
Bouquet, Noach: 666.
Boutervalle: 1074.
Bovie, Martinus: 864.
Bowijn, Nicolaas: 138.
Braam, Willem van: 187.
Brahe, Wolphert Abraham: 9, 326, 1020, 1052.
Brandis, Johannes Petrus: 865.
Brandt: 932.
Brattem, Cornelis van: 68, 220.
Brattem, Theunis van: 891.
Braunwalt, Frans Georg Philip: 1014.
Breancourt, de: 126.
Bredius, Jan Pieter: 282.
Breekpot, Cornelis: 506, 524, 647, 648, 650, 687, 734, 845, 846, 930, 1020.
Breekpot, Rijklof: 19.

Index van persoonsnamen

- Breij, De: 861.
Bremer, Hendrik Willem August: 304, 305, 346.
Breton: 530, 531, 676, 937.
Breton, Henrik: 456, 458, 659, 660, 725, 741, 884, 923, 924, 945, 952, 953, 955, 1064.
Breugel, Arie van: 874.
Breugel, Pieter: 871.
Brinck, Hendrik van den, zie Brink, Hendrik van den.
Brink, Hendrik van den: 40, 41, 200, 493, 539, 921.
Brinkman, Hans Jochem: 742.
Broberg, Jacob: 44.
Broek: 223.
Broeke, Jan van den: 755.
Brohier, Jan: 442, 708.
Brohier: 840.
Bronkhorst, Barend: 298.
Bronkhorst, Pieter: 372.
Bronsveld, Pieter Abrahamsz.: 253, 421, 439, 613, 617-619, 625, 628, 629, 816, 817, 819, 826, 888, 1001, 1010.
Bronsveld, Siegbert Abrahamsz.: 116, 250, 262, 442, 1022.
Brouwer, Bernardus: 286, 742.
Brouwer, Nicolaas: 667.
Brouwer: 199.
Browne, Amnesly: 913.
Browne, John: 488.
Browne: 487, 488.
Brueis, Pieter: 677.
Brueis: 322, 794, 982.
Bruggen, Jacob Willem van der: 533.
Bruijn, Cornelis: 284, 333, 508, 693, 1044.
Bruijn, Jacobus de: 641.
Bruijn, Pieter Gerardus de: 179.
Bruijn: 891.
Bruin, Benjamin de: 864.
Bruin, Cornelis: 1049, 1050.
Bruns, Hans: 891.
Bruyn Nollet, Fredrik de: 135.
Bungsu: 222.
Buni, Carel: 59.
Burdet, Robbert: 691, 692.
Burgh, Anna van der (ook: Burg, Anna van der): 285, 462.
Burgh, Johannes Robbert van der: 743.
Burgh, Pieter Anthonij van der: 891.
Burnat, Daniël: 121, 646, 1025.
Burnett, James: 185, 488, 740, 937, 1074.
Buschman, Johannes Wilhelmus: 129, 153, 277-279, 325, 452, 453, 654, 688, 689, 711, 735, 736, 739, 855, 856, 909, 931-933, 1034, 1057, 1069.
Buskens, David: 278, 325.
Butner, Jan Jurgen: 869, 1054.
Byron, John graaf (sic) van: 878.
- ## C
- Caamsaayba: 630, 631.
Cabulbhay: 275, 450.
Caday: 400.
Caillant, John: 254.
Caillaud, John: 605.
Caillaud: 407.
Cajetano Perera da Costa, José: 213, 313.
Calcoen, Jacob: 147.
Callerosen: 1026.
Cam Saibo, zie Camsaayba.
Cam Saijboe, zie Camsaayba.
Camatjes: 1026.
Cambodja, Daëng: 71, 72, 222, 490.
Camerling, Willem: 16.
Campbell, Donald (ook: Kempbell): 733.
Campen, Jacob van: 343, 1043.
Camper: 824.
Camphuijs, Otto Georg: 536.
Camsaayba (ook: Cam Saibo, Camsaijboe, Chansaijboe, Chan Sayboe): 111, 113, 256, 305, 340, 431, 441-443, 522, 637, 733, 831, 835.
Camsaijboe, zie Camsaayba.
Canerie: 400.
Cannesaijboe, zie Camsaayba.
Canter Visscher, Adrianus: 16.
Canter, Frans de: 129.
Canter, Hendrik: 377, 567.
Cappelhof, Johannes: 548.
Cappelle, Christoffel van: 327.
Carnac: 605.
Carstenvink: 1015.
Cartelet, I.P.: 950.
Casembroot (ook: Cassembroot), Anthonia Anna de: 533.
Casens, don Joan de: 939.
Casimir, Johan Lodewijk Marli: 545.
Casper: 42.
Cassel, Hermanus van: 1058.
Cassel, Jan van: 294.
Cassembroot, Anthonia Anna, zie Casembroot, Anthonia Anna.
Cassim Alichan, zie Mir Kasim Ali Khan.
Cassimire: 755.
Cassiram Radjaram: 593.
Castel, Paul Gibou: 801.
Castel, Victor: 677.

- Castens, Herman Christiaan: 343, 897, 898.
Castro, Manuel de: 741, 939.
Cattenburch, mr. Johan Carel van: 348.
Cawsy, John: 952.
Cederwal, Ambrosius Bogilaus: 41, 201, 544, 546, 547, 753.
Cha Alem Badur: 92.
Chaddeappa Chittij, zie Chadeappa Chitty.
Chadeappa Chitty: 1000.
Chailje, Joseph: 78, 79, 229, 390, 394, 584, 685, 786, 787, 904, 971, 974, 976.
Chan Sahib, zie Mahamadoe Isoep Khan.
Chan Sayboe, zie Camsaayba.
Chansaijboe, zie Camsaayba.
Chattillon, Willem Daniël: 1044.
Chialloud: 92.
Chittij, Mutu Mara: 381, 382.
Chitty, Gerunemi: 917.
Choga Gregor Olde Artoe (ook: Choja Gregoor Olde Artoen): 593.
Choja Gregoor Olde Artoen, zie Choga Gregor Olde Artoe.
Choja Minas Elias, zie Minas Elias.
Choja Tjattoer: 409.
Choja Wazid, zie Choja Wazit.
Choja Wazit (ook: Choja Wazid): 84, 92, 503.
Christ, Jan Bernard: 966.
Christant, Jan Jacob: 279, 452, 453, 654.
Christoffel, Christiaan: 440.
Claassen, Johannes: 82.
Cleeff, Hermannus Johannes van: 441.
Clegborn: 428.
Cleghorn, William: 778, 827, 969, 1005.
Clercq Marchant, Jacob de: 865.
Cleugh, John: 342.
Clive, Robert: 729, 801, 806, 926, 927, 984, 991, 993.
Cluijsenaar, Johannes Mattheus: 27.
Cluysenaar, Gerardus: 342, 917.
Codja Abdulachan: 110.
Coen, Jan Caspar: 742.
Coenja Behari: 94.
Coerte, Gerrit: 782.
Coertsen, Abraham Christoffel: 458.
Coetsier, Cornelis: 1046.
Coja Wazit, zie Choja Wazit.
Colmond, Charles Louis: 308.
Cöln, Fredrik Willem: 188.
Columba, Sijbrandus: 345, 464.
Comans, Abraham Casimir: 861.
Coningh, Jan: 16.
Cooke, Thomas: 1043.
Coop à Groen, Johan Everhard: 741, 861.
Coortsen, Jan Hendrik: 146.
Coppans, Cornelis: 489.
Copper: 83.
Cordua, David de: 666.
Cornabé, Alexander: 960, 961.
Cornabé: 1065.
Cornelisse, Petrus: 116.
Cornelissen, Hans: 932, 1034, 1069.
Cornisch, zie Cornish, Samuel.
Cornish, Samuel: 155, 156, 181, 182, 184, 223, 294, 302, 309, 342, 383, 407, 428-430, 473, 484, 488, 489.
Cossignij, Joseph François de, zie Cossigny.
Cossigny, Joseph François de (ook: Cossignij, Joseph François de): 186, 466.
Costa, Susanna da: 990.
Coste, Leonard de: 117, 434, 440, 442, 635, 1015.
Cottabadda: 1069.
Craan, Jacobus Johannes: 144, 474, 665, 737, 1044.
Cramer, Everhard: 71, 381, 382, 571, 572, 778-780.
Cramer, Lucas: 242, 592.
Cramer, Robertus: 111, 117.
Crans, Jan: 302, 343, 570, 775, 777, 1065, 1073.
Crassouw: 200, 547.
Crepsch: 1024.
Crijtsman, Johannes Ferdinandus: 258, 435.
Crommelin, Wigbold: 743.
Cronenberg, Hendrik: 276, 451.
Cruijpenning, Johan Constantijn: 36, 352, 364, 748.
Crusius: 626, 1008, 1010, 1011.
Cubels, Carlos: 878.
Cuijlenburg: 264.
Cuming, David: 781.
Cuperus, Boudewijn: 804.
Cuver de Hautbois, Pierre: 874.
- D**
- Da Costa: 843.
Daalberg, Jonas: 524.
Daalhoff, Alexander Johan: 1026.
Daas, Ramanend: 234.
Daat Cherom Erray, zie Daatcherom Erray.
Daatcherom Erray (ook: Daat Cherom Erray): 823.
Daëng Cambodja: 968.
Daëng Manasse [vorst Gorontalo]: 551.
Daëng Patima (ook: Dain Patimoe): 203, 549.
Dafonseca, Hendrik Diderick: 832.
Dain Cambodia, zie Cambodja, Daëng.

Index van persoonsnamen

- Dalen, Simon van: 157, 487, 713, 792.
Dallens, Nicolaas Jan: 625.
Dalrijmple, zie Dalrymple.
Dalrymple (ook: Dalrijmple): 156.
Dama Dera Pillai: 104.
Damast Limberger, Willem van: 264.
Damius, Johannes: 42, 949.
Dammen, Frederik: 835.
Dammen: 113.
Damoeder Serkaar, zie Damudar Sirkar.
Damoedher Serkaar, zie Damudar Sirkar.
Dams, Henrik François: 174.
Damudar Sirkar (ook: Damoeder Serkaar, Damoedher Serkaar): 84, 234, 503, 802, 989.
Dangirard, Gabriël Julien: 940.
Danson, Gumard: 147.
Dapper, Maria: 298.
Darché: 1003.
Dato Bazaar: 74.
Datok Thijs, zie Datuk Thijs.
Datoux Pamama, zie Datuk Pamama.
Datu Boesing: 76, 726.
Datu Jerewe: 726.
Datu Taliwang: 924.
Datuk Mutu: 226.
Datuk Pamama (ook: Datoux Pamama): 759.
Datuk Thijs (ook: Datok Thijs): 58.
Davids, Johannes: 219, 567.
Davids, Lambert: 740.
Decker, Jan Gijsbert: 15, 236, 590.
Deden, Nicolaas George van: 430.
Deefholtz, Lodewijk: 243.
Dekker, Hermanus: 318.
Dekker, Willem: 29, 221.
Demetro: 567.
Deneke, Burghart Johan baron van: 29, 144.
Desforges-Boucher, Antoine Marie: 28.
Deuren, Arend van der: 134.
Dias, Jan Hendrik: 304, 441.
Dibbetz., Dirk Joan: 33, 157, 461, 526, 533.
Diderig, Anthonij: 834.
Dideriks, Anthonij: 632, 646.
Diedloff, Jan Andries: 256, 1051.
Diepen, Arnoldus Warnerus van: 1058.
Dies, Jan Hendrik: 628, 828, 829.
Dieta, Radja: 47.
Dikinali: 391.
Diksen, Thomas: 1024.
Disscher, Hermannus Laurens: 666, 865.
Djouw Kottoe: 204, 205.
Dodd: 676.
Dodendorp, Jochem Hendrik: 1021.
Dodwell, George: 927, 938.
Doeij: 358.
Doensen, Jan: 37.
Doeve, Johan Maurits: 801.
Doll van Ouwrik, Caspar Balthazar: 16.
Dollen, Johannes van: 282.
Dollobrans, Ragia, zie Rai Durlabh.
Dolphijn: 667.
Domburg, Cornelis: 284, 666, 864.
Domingosz.: 355.
Don Anthony: 433.
Don Gabriel: 439.
Don Simon: 558.
Donkel, Christiaan: 131.
Donker: 461.
Doorn, Benjamin van: 282, 1039.
Doorn, Frans van: 742.
Dormieux, Anthony Hendrik: 135, 582, 902.
Dormieux, Johannes Marcus: 628.
Dormieux, Philippus Jacobus: 7, 105, 619, 817.
Dorst, Jacob van der: 108.
Dort, Patrus van: 1016.
Douwzet, Robbert: 425.
Doveton, Richard: 467, 472.
Drabbe, Jan: 8, 127, 174, 341, 484, 486, 527, 688, 710, 850, 853, 854.
Drabbe: 276.
Draper, William: 223, 383.
Drasdouwskeij (ook: Droskowskij): 434, 440, 634.
Dreck, Dorsan: 223.
Dreijer, Jan: 474.
Dresel, Christiaan Hendrik: 345, 475.
Dresser, Hermanus: 950.
Driesen, Joseph, zie Driessen, Joseph.
Driessen, Joseph (ook: Driesen, Joseph): 71, 295.
Drieves, Willem: 949.
Drosdouwki, zie Draskowskeij.
Dubordieux: 1034.
Duflo: 1016.
Dufresne: 633.
Duijm, Egbert: 135.
Duijm, Sara: 188.
Duijneveld, Willem: 818, 826.
Duler, Gideon: 750, 755.
Dumont, Jean: 23, 107, 108.
Dumorijn: 638, 835.
Duntzfeld, Jan Fredrik (ook: Duntzvelt): 107, 253, 255, 323, 423, 483, 613, 742, 907.
Duntzvelt, zie Duntzfeld, Jan Fredrik.
Dupré, zie Dupree.
Dupree, Jan (ook: Dupré): 932, 1034, 1069.
Durant, Bastiaan: 866, 1049, 1053.

- Durant, Christina: 667.
Duslo: 883.
Dussington, Job: 941.
Dutri, Hermanus: 135.
Duuren, Arij van der: 871, 1050.
Duurveldt, Hendrik: 171, 224.
- E**
- Echten, Jeremias Samuel van: 1050.
Echten, Joannes van: 1044.
Echten, Salomon van: 73, 224, 287, 573, 866, 968.
Eck, Lubbert Jan van: 22-25, 104, 105, 108-110, 170, 181, 249, 253, 257, 258, 262, 264, 304, 339, 423, 426, 427, 430, 431, 433, 434, 439, 441, 442, 504, 523, 611, 629-631, 636, 638, 640-642, 645, 687, 707, 731, 732, 741, 814, 825, 830, 834, 837, 839, 842-844, 905, 1014, 1016, 1026.
Eden, Maria van: 188.
Eelders: 514.
Eerhart, Henrik: 693.
Eijke, Cornelis (ook: Eijks, Cornelis): 156, 407, 524, 654.
Eijks, Cornelis, zie Eijke, Cornelis.
Eijnde, Albertus Michiel van den: 352.
Eilbragt: 797.
Ekathat: 886.
Eksteen: 592.
Elbo, Jacques: 310.
Elders: 560.
Elias, Olphert: 284, 665.
Elias, Philip Cristoffel: 144.
Elin, Jean Simeon: 11, 930, 931.
Ellerta Coettie Tambaan: 646.
Elliot, Leendert Jan: 879, 936, 1047.
Ellis, William: 403, 410, 482.
Elst, Robert van: 1060.
Elten, Hendrik van: 346.
Emans, Johan: 191, 350, 748, 895, 956.
Emmerik, Jan (ook: Jan Paul Emmerik): 179, 474.
Emmerik, Jan Paul, zie Emmerik, Jan.
Engelhart, Johan Zacharias: 856.
Engelsdorp, Nicolaas Laurens van: 133.
Engelsman, Michiel: 842.
Engelstroom, Andries Christiaan: 937.
Enniger, Jacob: 600.
Ens, Cornelis: 442, 632, 633.
Erdman: 638.
Erfson, Johannes: 1025.
Erhard ter Herbruggen, Johan Willem Daniël: 133.
- Erlebag, George Philip (ook: Jurgen Philip): 426, 844, 882.
Erlebag, Jurgen Philip, zie Erlebag, George Philip.
Ernesti, Fredrik: 940.
Espendonk, Jacob Carel van: 636, 941.
Espendonk, Jacobus Henricus van: 941.
Espendonk, Pieter van: 941.
Essenhorst, Willem van: 377, 567.
Estaing, Charles Henri graaf d' : 21, 143, 308.
Este, Van: 560, 764, 959, 960.
Everdingen van der Nieuwpoort, Johannes Wilhelmus: 345, 418.
Everson, Paul Fredrik von: 135, 864.
Everts: 540.
Ewijk, Jan Henrik van: 26, 539, 723.
Eynde, Albertus Michiel van den: 37.
- F**
- Fabricius, Johan Philip: 254.
Fagger Uddien, zie Fakhruddin.
Fairvelt, Richard: 425, 628.
Faiyet, de: 143.
Fakhruddin (ook: Fagger Uddien): 275, 450.
Falck, Iman Willem: 144, 342, 343, 461, 731, 732, 737, 741, 830, 839, 840, 843, 844, 883, 905, 906, 1012, 1013, 1018, 1026, 1068.
Falck, Otto Willem: 82, 233.
Falk, Jan Warner: 325.
Faroschan: 127.
Fasulla, Malik: 72.
Fatalichan, zie Fath Ali Khan.
Fath Ali Khan (ook: Fatalichan): 452.
Fattasjent Jagat Seth: 238, 242.
Fauchereau: 752, 949.
Fauré, Boudewijn Verselewel: 343, 737, 741, 864, 1043.
Fauré, Hugo Pieter: 26, 132, 133, 155, 184, 308, 326, 341, 514.
Faust: 400.
Feber, Jan Jurgen: 937, 844, 929, 1026, 1044, 1047.
Febre, zie Feber, Jan Jurgen.
Fedder, Isacus: 758, 953.
Fedder, Joan Diderik: 258, 1025.
Feith, Gijsbert Jan: 288, 666.
Ferera de Carvalho, Vicenta: 178.
Fernando, Matthijs: 636.
Fernando, Soese: 635.
Fernandus, Anthoni: 521.
Fernell, William: 20, 294, 692, 693.
Ferriet, Paulus: 173, 284, 526, 665.

Index van persoonsnamen

- Ferte, Reijnier la: 536.
Fiedler, Jan Christiaan: 458.
Fierman, Thijs: 822.
Fijbrands, Joachim: 1026.
Filkox, Jan: 734.
Filletas, Louis: 623, 820, 1002, 1009.
Flemming: 83.
Fletcher, Henry (ook: Fletscher): 1002.
Fletscher, zie Fletcher, Henry.
Fockens, Jacob: 748.
Fockens, Willem (ook: Fokkens, Willem): 334, 337, 342, 349, 351, 352, 492, 494, 517, 537-541, 722, 747, 748, 884, 922, 944, 945, 953, 1064.
Fokkens, Willem, zie Fockens, Willem.
Folliok: 58.
Forcade, de la: 705.
Forrest, Thomas: 177.
Fraijss: 508.
Francimont, Jan Volkert: 442, 474.
Francke, Adrianus Johannes: 1025.
Franke, Carel Elias: 533.
Franke, Christiaan Lodewijk: 29.
Franken, Johannes Cornelis: 842.
Frankena, Fredrik: 539, 646.
Frankena, Johannes: 677.
Frankena: 646.
Frankendaal, Arnoldus: 144.
Frederiksz.: 397.
Fredriksz, Jan: 923.
Freijs, Johannes: 827, 878.
Frekels: 1020.
Frenc, Louis Le, zie Frence, Louis de.
Frence, Louis de (ook: Frenc, Louis Le): 147.
Friesendorp, Hendrik: 214, 367.
Frij, Jan Jurgen: 48.
Frijtag, Lodewijk: 108, 844, 1026.
Frisch, Joannes: 333, 508, 693.
- G**
- Gallas, Jan Arnout: 514.
Gallo, Nicolaas: 748.
Gan Soanko: 540.
Gardiner, Henry: 804.
Garriël: 176.
Garrison, Steven Lieve: 667, 670.
Gasie Assan: 431.
Gauri Saran (ook: Gourisjern): 87.
Gavron, Willem van: 1061.
Gebhart: 464.
Gefoi, Hilarion: 844.
Genessam: 603.
Gerdendas Doosse, zie Girderdas Doosje.
Gerridoor: 2, 22, 23, 95, 233, 242, 243.
Gerritsz., Johan Fredrik: 513.
Gerritze: 641.
Geuch, Samuel Hendrik: 345.
Ghulabsen (ook: Golaabsjent): 88, 237, 597, 800.
Gideons, Simon: 135, 1046.
Giesel, Jacoba van: 536.
Gilbert, Johan: 69, 221, 224, 381, 501.
Gilbert, Nicolaas: 946.
Gilbert, Johan: 571.
Gimmer, Evert de: 665.
Girderdas Doosje (ook: Gerdendas Doosse): 275, 450, 850, 1031.
Glan, von: 41.
Gobius, Jacob: 133, 284, 286, 865.
Godin, Carel: 347.
Goebel, Carel Johan Willem baron van: 430.
Goedhart, Matthijs: 37, 747.
Goenderbaal Chittij, zie Goenderbaal Chitty.
Goenderbaal Chitty (ook: Goenderbaal Chittij): 1000.
Goens, Rijklof van: 116.
Golaabsjent, zie Ghulabsen.
Golonesse, zie Steijn van Gollenesse, Julius Valentijn.
Gomes, Gabriel: 261.
Gonsal, Jan Estienne: 359.
Goon, Johannes: 1044.
Goordendas, zie Goverdhandas Girdhardas.
Gopinaat Raay, zie Gopinat Raay.
Gopinat Raaij (ook: Gopinaat Raay): 84, 234, 989.
Gopoe (prins te Bimlipatam): 425, 819.
Gosab Ulla Chan: 831.
Gottij Sowzaemon: 773.
Gouijon, Denis Louis: 29.
Gourisjern, zie Gauri Saran.
Gousset, Josule Leonardus: 1046.
Goverdhandas Girdhardas (ook: Goordendas): 450.
Gowenram Ruderam: 1033.
Graaf, Adriaan de: 857.
Graaf, Simon de: 184.
Graaf, van der: 440.
Graaff, Henricus de: 881.
Graij, Nicolaas: 135.
Grave, Henricus de: 364.
Green, Christiaan: 950.
Gregorij, August Hendrik: 46, 177, 362, 697, 755, 756.
Grende, Michel Le: 147.

- Grenier: 844.
Grenus Tissot, zie Tissot, Grenus.
Greven, Casparus: 41, 134, 546.
Grimmelius, Johannes Bernardus: 356, 464, 548, 949.
Grisse, Cornelis: 538, 667, 866.
Groenenberg, Daniël: 589.
Groeneweg van Oudshoorn, Volkert: 469, 871, 1050.
Groeve, Willem: 345.
Grol, van: 667.
Grondhout, Jacobus: 534.
Groos, Jan Christoffel: 1020.
Groot, Festus de: 518.
Groot-Mogol: 127.
Gruson, Margaretha: 536.
Gualter, Roelof Carper: 357.
Guitton, George Charles: 42, 202, 295, 357, 548, 752, 948.
Gundur Bal Chettij: 817.
- H**
- Haaften, Adriaan van: 1044.
Haaften, Jacobus van: 461, 665.
Haak, Matthijs Diderik van: 206, 463.
Haan, Gerrit de: 872.
Habich, Jan: 533, 534.
Hadorn, Franciscus: 464.
Hadorn, Johannes Franciscus: 1046.
Hadorn: 287.
Hagadamius: 322.
Hageman: 835.
Hagemeester, Carel Lodewijk: 250, 253, 254, 421, 426, 619, 819, 1006.
Hagemeester, Jan: 94.
Haghadamius, Jan Hendrik: 167, 592, 593, 794, 796, 982, 983.
Haij, William, zie Hay, William.
Hairoen: 45.
Hakker, Marten: 890.
Haksteen, Pieter: 134, 315, 341, 349, 463, 479, 491, 526, 537, 665, 686, 687, 689, 737, 813, 814, 820-822, 825-829, 904-906, 917, 937, 997, 998, 1000, 1003, 1006, 1007, 1009-1011.
Halamalde Narsimboeloe: 1000.
Halt, Alex: 107.
Ham, Jan Hendrik: 282.
Hamba: 944.
Hamer, Cornelis Dirk van den: 202.
Hanes, François d': 117.
Hanse de Jonge, Dirk van der: 495, 528.
Hansen, Lourens: 723.
Hansen, Paulus: 173, 188.
Harden, Johan Ernst Ludolph de: 539.
Hardt, Richard van der: 533.
Hari Kishen Saran (ook: Herry Kisschen Sjern): 84.
Haring: 839.
Harn, Reynier van: 276.
Harting, Nicolaas: 24, 25, 130, 133, 136, 156, 187, 206, 213, 281, 282, 297, 456, 695, 698, 745, 883, 893, 917, 934, 1043, 1044, 1061.
Hartingh, Theodorus Johannes: 282.
Hartkop, Johannes: 63, 285, 499.
Hartman, Casper: 284, 864.
Hartog, Lodewijk: 528.
Hartog, Matthijs: 36, 748.
Hartum, Jan: 442.
Hartz, George Christoffel: 858.
Hasselaar, Pieter Cornelis: 187, 458, 712, 719, 737, 745, 861, 862, 864, 883, 893, 937, 943, 1041, 1043, 1063.
Hasz, Philippus: 730, 827, 818, 829.
Hay, William (ook: Haij, William): 410.
Haydar Ali (ook: Aidar Alichan): 340, 443, 524, 646, 906, 1026, 1027.
Hazebroek, Jan: 188.
Hazelkamp: 504, 888, 1006, 1010, 1011.
Heck, Van: 221.
Heere, de, zie Heere, Huijbert Johan de.
Heere, Huijbert Johan de: 5, 60-63, 178, 215, 216, 301, 345, 369, 370, 372, 373, 701, 897.
Heezb, Jacobus: 872.
Heijder, Willem Hendrik: 474.
Heijkoop: 219, 567.
Heijman, Diderik: 1044.
Heijneke, Everhard: 202, 287, 752, 949.
Heijns, van: 426.
Heijns: 829.
Hell, John: 938.
Hellemans, Anthonij: 666, 1044.
Hellemans: 38.
Helmkamp, Johan Christiaan: 364.
Helmstroom: 174.
Helvering, Martinus: 940.
Helvetius, Willem Vincent: 26, 133, 285, 690.
Hemmingson, Ulrich Gualterus: 345.
Hemsing, Matthijs Frederik: 1039.
Hendeling, Adam: 636.
Hendeling, Cornelis: 636.
Hendeling, Jan: 636.
Hendriks, Jan Godlof Willem: 430.
Hendriks, Reijnier: 1016.

Index van persoonsnamen

- Henk, Adam Godlieb: 824.
Henk, Jan: 826.
Hense, Christoffel Hendrik: 1052.
Henseler Rode, Jan: 29.
Hensen, Frans Theodor: 842.
Herbert, John: 20, 154, 309, 310, 330, 342, 529.
Herbruggen, Bernard Daniël ter: 763.
Herbruggen, Johan Willem Daniël Erhard ter:
60, 150, 213, 368, 558-560, 727, 750, 762, 763,
960.
Herklots, Gregorius: 598.
Hermet, Jannet: 856.
Herry Kisschen Sjern, zie Hari Kishen Saran.
Herseele, Thijmon Pieter van: 75, 138.
Hesry, Pierre Alain: 147, 342.
Heumer, Johannes: 514.
Heuvel, Theodorus Jacobus van den: 218.
Heyden, Steven Marcus van der: 52.
Higt, Volkert Thomas: 210.
Hilgers, Maurits Theodorus: 161, 173, 188, 191,
284, 301, 315, 348, 349, 479, 491, 526, 537, 681,
689, 695, 705, 745, 883, 893, 934, 943, 1063,
1070.
Hilverduin, Hendrik: 678, 679.
Hinsch: 42, 202, 355.
Hochepped, Elbert baron de: 9.
Hodenpijl, Jan Gijsbert: 1043.
Hodges, Thomas: 274, 652, 735, 849, 853, 909,
1033.
Hoepenroer, Henrik: 534.
Hoest, Johan de: 682.
Hoeve, Johannes Sigismundt: 428, 1061.
Hoeven, Adriaan van der: 950.
Hoeven, Cornelis van der: 475.
Hoeven, Hendrik Leonard van der: 940.
Hoeven, Mattheus van der: 677.
Hof, Jan van 't: 285.
Hoff, van der: 441.
Hoflager: 1006, 1010.
Hofslager: 888.
Hogewaerd: 353.
Hohendorf, Joan Andreas baron van: 187.
Hohlfeld, Jan George: 30.
Hollebeek, Jan: 1024.
Hollenhagen, Henricus: 136, 287, 464.
Hollerman, Lotharius Adolfus Edmondus: 345.
Holst: 433.
Holwell, John Zephaniah: 91, 92.
Hommelberg, Simon: 768.
Hommes, Wiardus Bernardus: 108, 464, 865.
Homoet, Albert: 833, 1015.
Honoré, Zacharias l': 48.
Hoog, Simon de: 94, 243.
Hoogerwaard, Huijbert: 441.
Hoogwaard: 196.
Hooijman, Johannes: 1046.
Hooke, Benjamin: 472, 473.
Hoop, Cornelis van der: 603.
Hooreman, Anna Maria: 525.
Hooreman, Arend: 188, 294, 525, 590, 1050.
Hooreman, Librecht: 1, 2, 27, 33, 137, 149, 161,
191, 301, 315, 349, 479, 491, 527, 533, 537, 658,
678, 916, 917, 1011.
Hooreman, Susana Reijnira: 525.
Hoorn, Gustaaf Willem van: 135, 285, 1044.
Hope, Thomas: 943.
Horeman, Arent: 83.
Hosselie, Joan Louis: 163, 214, 368.
Houte Maison, Jean Baptist de la: 51, 364.
Houtenhoofd, Willem Rogier 't: 135.
Houtepen, Laurens: 1021.
Houting, Pieter, zie Houtingh, Pieter.
Houtingh, Cornelis, zie Houtingh, Nicolaas.
Houtingh, Nicolaas (ook: Cornelis): 171-173, 181,
184, 291, 336, 339, 344, 345, 468, 469, 477, 501,
510, 513, 525, 530, 554, 588, 614, 673, 675, 689,
711, 713, 732, 738, 740, 791, 793, 841, 871-874,
909, 910, 912, 923, 932, 943, 979, 1034, 1063.
Houtingh, Pieter: 172, 689, 711, 931, 932, 1034,
1069.
Houtman, Willem: 864.
Houtmijn, Johannes: 37.
Howe, Thomas: 628.
Hugel: 729.
Huijghens, Johan Laurens: 135, 285, 474.
Hulst, Jan van der: 128, 129, 153, 278, 307, 341,
654, 855, 856.
Hulstdorp, van: 634.
Humbert, J.P.: 535, 798.
Hunter, David: 157, 158.
Hunter, John: 154, 155.
Hurel, Patrice: 147.
Hutman, Jan: 145.
Huurman, H.: 923.
Huyghens, Jan: 147.
Huysvoorn, Marten: 179, 218, 220, 777, 940, 1044.

I

- Ibrahim Beek, zie Ibrahim Beg.
Ibrahim Beg (ook: Ibrahim Beek): 823, 824.
Ibrahim: 71.
Idema: 839.

Idin: 974.
Idsinga, Meijert Joan van: 37, 176, 192, 333, 334, 346, 349, 352, 893.
Ilangakon, don Joan: 831.
Ilangakon, don Simon Witjewardene: 831.
Imhoff, Gustaaf Willem van: 1, 24, 342, 773-775, 908.
Immens, Andreas Franciscus: 90, 804, 990.
Inda Nagara: 564.
Ingerssen, Seneca: 458.
Intje Boediman: 778.
Intje Sedulla: 863.
Isaaksz., Pieter: 687.
Isinck, Menso: 303, 401, 535, 601, 798, 981, 992.
Ismaël, radja: 71.
Issegaaya Bingo Nacami Samma, zie Issigaya Bigo no Kama.
Issigaya Bigo no Kami (ook: Issegaaya Bingo Nacami Samma): 772, 965-967.

J

Jackson, Jasoe: 778, 827, 969, 1005.
Jackson: 185.
Jacob, Nicolaas: 754.
Jacobsz., Carel: 42.
Jacobsz., Ismaël: 206, 361.
Jacobsz., Jacob Lodisio: 294, 934, 935, 1044.
Jacobsz., Jan: 1020.
Jacobsz.: 420, 1002.
Jagaia Tammena: 1000.
Jagoë Naikelde: 1000.
Jambi: 221.
Jansen, Franciscus: 843.
Jansen, Jan: 37.
Jansen, Johannes: 188.
Jansen: 223, 439.
Jansz., Abraham: 953.
Jansz., Bastiaan: 1046.
Jardins, Guillaume des: 571, 778, 827, 969, 1005.
Jarnaspij Chittij, zie Jarnaspij Chitty.
Jarnaspij Chitty: 1000.
Jauch, Carel Philip: 533.
Jeeger, van: 273, 276.
Jeeke, Rudolph: 1058.
Jelleke, Jan Andries: 865.
Jenke, Willem: 842, 1025.
Jens, Arnoldus: 1045.
Jereve: 207.
Jesse, Hermanus: 188, 295.
Jever, Jacobus Henricus van: 106, 421, 618, 818, 819.

Joan, koning: 960.
Joannis, Louis de: 28, 143, 147, 186, 308, 514.
Joel, Pieter Matthijs: 730, 731, 827-829, 872.
Johannes, Daniel: 742.
Johnson, Henrik Ambrosius: 147.
Jollivet, Pierre Jean: 826, 829.
Jonas, Johan Fredrik: 29.
Joncheere, Nicolaas de: 104, 253.
Jong jr., Jacob de: 171.
Jong, Anna de: 667.
Jong, Casparus de: 112, 113, 118, 119, 138, 147, 155, 168, 187, 257, 263, 270, 407, 575.
Jong, Hermannus de: 178, 945.
Jong, Jacob de: 467, 511.
Jonge, Kornelis de: 184.
Jongenberg, Jeronimus: 169.
Jongstal, Pieter van: 36, 126, 171, 188, 191, 275.
Jonker, Johannes: 864, 873.
Jonkers, Jan: 48, 359, 362.
Joostensz, Carolus: 544, 913.
Jorke: 16.
Joseph, Simon: 864, 865.
Judas Iskariot: 831.

K

Kadermalle: 1013.
Kaeks: 571.
Kaijd Hedder: 453.
Kali Koela Nayker: 1004.
Kalim Ponia: 549, 756, 757.
Kan Soenko, zie Kan Sun Ko.
Kan Sun Ko (ook: Kan Soenko): 176, 204.
Kanda Swami: 1009.
Kantzou, Emanuel Hendrik: 22, 95, 104, 242, 253, 288, 601, 670.
Kassim Khan: 601.
Kastens: 777.
Katjek, Oannes: 278.
Kattapa nayak: 256.
Kawele, Gaspar Ilanka: 632.
Keeler, Jan Marten: 94.
Keerweer, Johannes: 534.
Kegel, Willem: 1044.
Keijsers: 275.
Keijsers: 489.
Keizer, Nicolaas de: 869.
Kelby, David: 341, 484, 688, 735, 850, 1031.
Kelger, Frederik: 614.
Keller, Pieter Coenraad: 254, 426, 505, 827.
Keller: 636.
Kelman, Hendrik: 865, 1054.

Index van persoonsnamen

- Kemp: 336, 347, 367.
Kempbell, zie Campbell, Donald.
Kemphen, Carel Frederik van: 430.
Keppel, Jan Pieter van: 442.
Kerim Chan, zie Kerim Khan.
Kerim Khan (ook: Kerim Chan): 278, 689.
Kerkman, Willem: 591.
Kersse (weduwe): 258.
Kersse, Gerrit: 258.
Kersseboom, Barend: 345.
Kersseboom, Jan: 83, 84, 234, 503, 504, 527, 590.
Ketel, Jacob: 858.
Ketsenis, Klaas: 682.
Keule, Jan van der: 891.
Keuscher, Jan Adam: 665.
Keyser, Nicolaas: 144.
Keyzer, Adam: 99.
Kienlo, Lim: 1051.
Kiers, Jan: 666.
Kilat [vorst Gorontalo]: 550.
Kindt, Michiel: 730.
Kingma, Jeremias Jan: 592.
Kirimchan, zie Muhammad Karim Khan.
Kisschen Sjern, Herry, zie Kisschentjent.
Kisschentjent (ook: Kisschen Sjern, Herry): 84.
Kist, Jan Carel: 241, 338, 535, 600, 798, 801, 984, 992.
Kist: 82.
Kista Panda Isanda: 818.
Klaasz., Jakob: 345.
Kleijn, Johannes Marthinus, zie Klein, Johannes Martinus.
Kleijnhof, Christiaan: 188, 284, 294.
Klein, Gerardus: 136, 287, 865.
Klein, Johannes Martinus (ook: Johannes Marthinus): 940, 1050.
Klem, Thomas: 905.
Klerck, Mattheus de: 870.
Klerk Marchant, Jacob de: 1046.
Klerk, Jacob de: 872, 923.
Klerk, Mattheus de: 135, 467, 527, 677, 679.
Klerk, Reynier de: 1, 16, 33, 38, 46, 133, 138, 147, 149, 161, 191, 195, 198, 201, 295, 296, 301, 315, 341, 349, 352, 356, 479, 491, 526, 537, 681, 682, 689, 695, 745, 883, 893, 912, 943, 1053, 1063, 1071.
Klim, Thomas: 640.
Klinckaart, Matthijs: 652, 653, 849, 852, 853.
Klinkert, Dirk: 891.
Kloegen, Andries: 834.
Kloppenburger, Jan Willem: 858.
Klots, Jan: 184.
Kluijckmeij, Philip Christoffel: 513.
Kniphausen, Tido Frederik van: 9, 129, 278.
Knipping, Matthijs: 1050.
Knop, Jan Hendrik: 37.
Kock, Gerard Reijnier de: 758.
Kock, Gerrard Reijnier de: 550.
Kodacherry kaimal: 119.
Koen, Jan Godfried: 742.
Koeter, Martin: 365, 366, 533, 557.
Kogh, Hendrik: 858.
Kogh: 861.
Kok, Gerard Reijnier de: 1057.
Koks, Jan Willem: 753, 949.
Kolff, Pieter: 294.
Komen, Baltus van: 534.
Koning, Jan: 486.
Koning, Martinus: 917.
Koningsfeld, Georg August van: 158, 294.
Konne, Jacob: 734.
Koopman, Willem: 581.
Korp, Jan Jacob: 665.
Kotasseri kaimal: 265.
Koutenberg: 354, 545.
Kretschmar, Godfried: 171, 224, 294, 382, 708, 779.
Kriekenbeek, Justinus Rutgard: 634.
Kriel, Samuel Christiaan: 135, 667.
Krikaw, Jacob Bartholomeus: 581, 582.
Krokot, Ismael Siem: 1024.
Kroll, Hendrik: 1075.
Kronenburg: 851.
Kroon, Andries: 539.
Kroonenburg, Pieter: 188.
Kulval: 843.
Kummers: 274.
Kuneman, Hendrik Willem August: 843.
Kusuma Diningrat: 485.
- ## **L**
- Laar, Gerrit van: 682.
Laar, Willem van der: 325.
Labaan, Pieter: 730, 827.
Labat, Jean de: 1071, 1072, 1074.
Labatier, Jacob: 844.
Labeaume: 826.
Lacaze, Daniël: 37, 42, 200, 295, 474, 545, 751, 754.
Lafont, Moise: 401, 408, 591, 794, 985.
Lahaye, de: 1013.
Lallij, De: 23.
Lally-Tollendal, Thomas Arthur de: 107, 167, 505, 1003.

- Lammens, Dirk: 891.
Lammens, Pieter Willem: 284, 714, 889.
Lammens, Pieter: 434.
Lamotte, Jan: 844.
Landschot, Nicolaas van: 156, 461.
Lang, Johan Alexander: 34.
Lange Pekstok, Pieter Hendrik de: 590.
Lange, Hendrik de: 214, 369, 560, 727, 763, 960.
Langelots, Christoffel: 842.
Langheet: 406.
Lannoy, de: 111.
Lansius, Jan Fredrik: 138, 581, 787.
Lantjemansingoe: 627.
Laplas: 763, 960.
Lapro, Jan: 861.
Larwood van Schevichaven, Jacob: 590, 601.
Laspe: 646.
Laugier, Charles: 374, 462.
Laurens, Andries: 601.
Laurenson, Pieter: 666, 865.
Lauriston, Jean Law baron de: 992, 1005, 1006.
Lausche, Herman: 374, 462.
Lauwenfos: 557.
Laven, Krijn: 144.
Law, Jean: 729.
Lebek, Noël Anthon: 70, 224, 381, 843, 940.
Leehman: 975.
Leembrugge, Henricus (ook: Leembruggen, Henricus): 258, 263, 304, 343, 441, 628, 629, 645, 665, 826, 905, 1001, 1002, 1008, 1014.
Leembruggen, Henricus, zie Leembrugge, Henricus.
Leeuw, De: 354, 552, 894.
Leeuwen, Leendert van: 944.
Leget, Philip: 692.
Leij, Andries Jacobus de: 121, 263, 646, 878, 889, 940.
Leij, Arnoldus Adrianus de: 117, 343, 431, 434, 441, 631, 633, 635, 636, 940.
Leliveld, Marten: 742.
Leliveld, Nicolaas Alexander: 742.
Lello, baginda maharadja: 74, 227.
Lemker: 778.
Lent, Theodorus van: 192.
Leon, Gaspar de: 740, 917, 939.
Lesne de Nanclairs de Lanerolle: 1013.
Levier, Jacob: 508.
Liagsay, Abraham: 960.
Lieben: 973.
Lij, Arnoldus Adrianus de, zie Leij, Arnoldus Adrianus de.
Lile, Lodewijk Wilkens de: 52, 54-56, 318, 346, 365, 496, 555-557, 699, 726, 727, 761, 959.
Linden, Leendert van der: 601, 690, 979, 980, 991.
Lindholt, Pieter: 864, 873.
Lindholt: 334, 363.
Lintelo, Bernard te: 54, 146, 555.
Livorno, Anthonij Fernandus van: 602.
Lochman, Christiaan Ludolph: 628.
Lodewijk, Christiaan: 735.
Lokman, Hendrik Adriaan: 133, 135, 461.
Loling, Jan: 30.
Loman, Paulus: 256, 426, 504, 628, 707, 814, 904.
Loose, Joachim Lodewijk: 533.
Lopes, Gabriel de: 572, 760.
Lopes, Gabriël de: 51.
Lopke, Hendrik Rudolph: 1046.
Lopke, Jan Hendrik: 464.
Lorjere: 945.
Lorseele, Olivier: 538.
Loten, Joan Gideon: 508.
Louis Perreira: 558.
Lovenaar, Frederik (Jan): 104, 612, 731, 887, 1010.
Lucas, Jan: 940.
Luepken, Claudius Antoni van: 35, 63, 107, 116, 192, 279, 285, 292, 295, 636, 637, 666, 748, 874, 875, 912, 945, 1053.
Lugtenberg, Thomas van: 304, 305.
Lugtenburg, Thomas van: 474.
Lughart, Adrianus: 345, 474.
Lunt, Casper Pieters: 589.
Luzac, Pieter: 662.
- M**
- Maas Said, zie Mas Saïd.
Maas, Gerardus: 667.
Maas, Gijsbertus: 934.
Mabethian: 83.
Macaffry, Bernardus: 83.
Machomet, zie Mohammad Lia van Bandjarmasin.
Maclechine, Peter: 308, 383.
Macquire: 96, 237.
Maddhoe Peertamboe Chittij, zie Madhu Periat-hamby Chetty.
Maddhoe Wenke Tasselam Chittij, zie Madhu Wenke Tasselam Chetty.: 420.
Madhu Periat-hamby Chetty (ook: Maddhoe Peertamboe Chittij): 420.
Madhu Periat-hamby Tamboe Chettij: 817.
Madhu Wenke Tasselam Chetty (ook: Maddhoe Wenke Tasselam Chittij): 420.

Index van persoonsnamen

- Mafuschan: 251.
Mahamadoe Isoep Khan (ook: Chan Sahib): 429.
Mahamat, zie Mohammed Lia uddin Amin ullah.
Mahamet Nasir Khan: 453.
Mahmud Ali (ook: Mahomet Alie): 71, 780, 968.
Mahomet Alie, zie Mahmud Ali.
Mahomet Dilly Chan (ook: Machoment Dillichan): 733, 831, 835, 904, 906, 1012, 1017, 1068.
Mahomet Jahof Saijboe, zie Mahometh Jahob Saijboe.
Mahometh Jahob Saijboe (ook: Mahometh Jahof Saijboe): 431, 637.
Mahometh Us, zie Muhammad Us.
Mahomets, radja, zie Mahmud, radja.
Maijaart: 643.
Mairoen: 205.
Mamed Dellichan: 1026.
Mamoed Ali Chan (ook: Mamoedalichan, Mamoed Alichan): 110, 167, 256, 427, 429, 443, 1005, 1010, 1012.
Mamoed Alichan, zie Mamoed Ali Chan.
Mamoedalicham, zie Mamoed Ali Chan.
Mamoedalichan, zie Mamoed Ali Chan.
Man, Matthijs Willem de: 458.
Mancherji: 447, 450, 1033.
Manci, Otto Frans Nicolaas: 285.
Maneram, zie Maniram.
Mangoe Neijning, zie Mangoe Nonnang.
Mangoe Nonnang (ook: Mangoe Neijning): 842.
Mania Rajasrij Thoelaja Raja Maha Raasje: 626.
Manikram: 594.
Maniram (ook: Maneram): 87.
Manus, Christiaan: 48, 359.
Mapane, Diogo Poevenella: 632, 1018.
Maphuz Khan Sahib: 340.
Marchand: 109, 831.
Marci, Otto Frans: 632, 1014.
Mares, Johannes des: 193.
Maroedas: 401.
Marre, Jan de: 477, 507.
Marriot, Randolph: 154, 155, 157, 158, 169, 185, 186, 229, 241.
Marsaolij: 549.
Martens, Fredrik: 662.
Martheze, Isaac Constantijn: 458.
Martheze: 434.
Martinet: 742.
Martini: 364.
Mas Grendi: 1025.
Mas Saïd (ook: Maas Said): 183.
Massenvelt, Willem Otto: 1026.
Massenvelt: 840, 844, 907, 1021.
Masson, Johan Sebastiaan van: 46, 177, 359, 362, 697, 755.
Mast Limbergen, Willem van de: 732.
Mathison, Johan: 383, 384.
Matthewson, John: 740.
Matthewson: 472, 473, 487, 488.
Matthijs, Jurgen: 514.
Matthijs, Louis: 1013.
Maudave, graaf de: 338, 571, 827, 1005.
Maurer: 835, 1063.
Mauricet, Simon: 489, 532.
Maurits, Antoni Diderik: 865.
Maurits, Jan Andries: 842.
Maurits, Nicolaas: 35, 698.
Mechelen, Pieter van: 174.
Medeler, Jan Hendrik: 117.
Meegden, Matthijs van: 533.
Meertensz., Coenraad: 391, 397, 462, 576, 582, 665, 891, 952, 976.
Meertz., Willem: 395.
Meij, Christiaan Willem: 78.
Meijboom, Lieve Nicolaas: 665.
Meijboom: 442.
Meijer, Abraham: 440.
Meijer, Alida: 298.
Meijer, Barend: 346.
Meijer, Bartholomeus: 224.
Meijer, Cornelis: 758, 882, 952.
Meijer, Jacob de: 1043.
Meijer, Johannes Jacobus: 262, 439, 464, 583.
Meijer: 992.
Meir Florie, zie Mir Phulwan Nagm ad Daula.
Meir Florie, zie Nagm ad-Daula.
Mekkerman, Philip: 940.
Mendes, Silvester: 270.
Mendez Baillie: 993.
Mendoca Porte Real, Diogo de: 645.
Mens, Isaak: 301, 370, 373, 683, 768, 963.
Mensbier, Jan Christiaan: 544.
Mensma, François: 138.
Mestezaat, Jacobus: 666.
Metske, Karel Fredrik: 891.
Meulman, Jan: 465.
Meurs, Godfried Carel: 50, 210, 495, 869.
Meurs, Philippus Gijsbertus: 133.
Mhameth Rezachan: 983.
Michambele, Louis: 1016.
Middleton, Samuel: 806, 992.
Mieden, Adriaan van der: 346.
Mier Asseraf, zie Mir Ashraf.
Mier Kotop Aldien: 451.

- Mier Mahometh Jafferchan, zie Mir Jafar Ali Khan.
- Mier Mameth Kassenchan.: 596.
- Mier Mhamet Kassimchan, zie Mier Mameth Kassenchan.
- Mier Mirem, zie Muran.
- Mier Sedichan, zie Muran.
- Miermoe Uddienchan: 451.
- Mietalaal (ook: Mitalaal): 275, 450.
- Mijlendonk, Jan Elias van: 1, 16, 33, 46, 133, 134, 147, 156, 161, 187, 284.
- Milier, Gerard: 889.
- Millingen, Michiel van: 346, 407.
- Minas Elias (ook: Choja Minas Elias): 593, 603.
- Minte: 203, 951.
- Mir Ashraf (ook: Mier Asseraf): 88, 403.
- Mir Jafar Ali Khan (ook: Mier Mahometh Jafferchan): 728.
- Mir Jafar Ali Khan: 411, 482, 602, 605.
- Mir Jafar: 407.
- Mir Kasim Ali Khan (ook: Cassim Alichan): 86, 409, 411, 521, 602.
- Mir Mahanna: 279, 325, 453, 653, 909, 931, 932, 1034.
- Mir Mirem, zie Muran.
- Mir Phulwan Nagm ad Daula: 729.
- Mir Phulwar iNagm ad-Daula, zie Nagm ad-Daula.
- Mir Sedichan, zie Muraw.
- Mirmahamia, zie Mirmahanna.
- Mirmahanna (ook: Mirmahamia): 689.
- Mirsa Solemanbeek, zie Mirza Sulayman.
- Mirza Auwel Cassim: 798.
- Mirza Resa, zie Mirza Reza.
- Mirza Reza (ook: Mirza Resa): 84.
- Mirza Sulayman (ook: Mirsa Solemanbeek): 240.
- Mirza Zale: 406, 407.
- Mitalaal, zie Mietalaal.
- Mittre, Eugenius de: 241.
- Moederix: 440.
- Moedpoddij Chittij, zie Moepoddy Chitty.
- Moens, Adriaan: 646, 834, 1015, 1022, 1024.
- Moepoeddij Chittij Jaya, zie Moepoeddy Chitty.
- Moepoeddy Chitty: 818, 1000.
- Moerianatty Nambiaar, zie Muriyamattu Nambiyar.
- Moetoe Ananda Poele, zie Mutu Ananda Pillai.
- Moetoe Koemoemare: 1013.
- Mogol: 729, 805, 831.
- Mohammad Ali uddin Amin ullah: 956, 957.
- Mohammad, zie Mohammed Lia van Bandjarmasin.
- Mohammed Lia uddin Amin ullah (sultan Bandjarmasin, ook: Machomet, Mahamat, Mohammad Lia): 211, 366, 497, 557, 761, 762.
- Möhr: 287.
- Molen, Boudewijn: 155.
- Molla Alij Siah, zie Mulla Ali Sjah.
- Möller, Henrik Abraham: 287, 463.
- Moller, Jacob: 940.
- Mollerus: 691.
- Moltrecht, Hendrik: 865.
- Molumga Tamba Chittij: 420.
- Mominchan: 450.
- Mono Arfa: 45, 134, 204, 550, 757, 895.
- Monompo: 359.
- Monrooij, Louis: 241, 407, 950.
- Mons, Louis Nicolaas van: 1076.
- Monsier, Hermanus: 682.
- Monsinet, De: 969.
- Monte: 1034.
- Montenie, Josephus Ignatius: 534.
- Moorland, Jan: 841, 979.
- Mooyart, Anthony: 263, 523, 645, 843.
- Moracin, de: 104.
- Morhard: 29.
- Morijn, Pieter: 269.
- Moring Smit, Pieter: 287.
- Morreau, Pierre: 844.
- Mosschel, Van: 227, 229, 392, 396, 580, 705, 787.
- Mossel, Jacob: 1, 13, 15, 16, 18, 26, 28, 48, 54, 62, 135, 139, 154, 169, 187, 188, 287, 346, 467, 469, 486, 501, 508, 512.
- Mossel, mr. Jacob (zoon): 187, 346.
- Mossel, Pieter: 533, 667, 670.
- Mourits, Anthonij Diderik: 666.
- Mozy, de: 186.
- Muhammad Galal ad-Din: 924.
- Muhammad Karim Khan (ook: Kirimchan): 128, 279, 452, 931, 932.
- Muhammad Us (ook: Mahometh Us): 425.
- Mulder, Jan: 400.
- Mulder, Jochem: 742.
- Mulder, Jonas: 475.
- Mulier, Gerard: 526, 665, 934, 940.
- Mulla Ali Sjah (ook: Molla Alij Siah): 278.
- Muller (2): 636.
- Muller, Jan Hendrik: 832.
- Müller, Johan Hendrik: 305.
- Muller, Theodorus: 666.
- Muller: 633, 641, 1015.
- Mullers, Fredrik: 539.
- Mullier: 461.
- Mumin Khan Bahadur: 126, 852.

Index van persoonsnamen

- Munnik, Hendrik: 48.
Munnik, Hermanus: 343, 456, 953, 1039, 1064.
Munnik, Jan Cornelis, zie Munnick, Jan Cornelis.
Munninck, Jan Cornelis: 377, 567.
Munro, Hector: 605, 729.
Muran (ook: Mier Mirem, Mier Sedichan): 407.
Muriyamattu Nambiyar (ook: Moerianatty Nambiaar): 120, 265.
Mustapha: 924.
Mutu Ananda Pillai (ook: Moetoe Ananda Poelle): 1008.
Mutu Super Nazzi Singa Maharadja: 1068.
- N**
- Nab, Christiaan: 294, 346, 1044.
Nadam Pillai Murturasu: 824.
Nagm ad-Daula (ook: Meir Florie): 729.
Nagul, Thomas: 293.
Naij Eloë: 558.
Nalla Malla Narsinboeloe: 818.
Namen, Sebastiaan van: 535, 707, 870, 879, 936, 1047.
Namen, Van: 323, 593.
Nangpaan: 65, 66, 217, 376, 566, 769.
Nanna: 276.
Narnaspa Moddelij, zie Narnaspa Modely.
Narnaspa Modely (ook: Narnaspa Moddelij): 815, 1000.
Naroeten: 453.
Nass, Gustavus Christoffel: 29.
Nata Diningrat, zie Natadiningrat.
Nata Kusuma, Pangeran (zie ook: Natta Koesoema, Pangeran): 5, 62.
Natadiningrat: 659, 1037.
Natta Koessoema, Pangerang, zie Nata Kusuma, Pangeran.
Nauwman, Jan Zacharias: 401, 706.
Nayak, Pauw Idde: 887, 997, 1010.
Nebbens, Jacob: 299.
Nekel: 1021.
Nentsbier: 753.
Nering, Christiaan: 144.
Nes, Andreas van: 113.
Nes, Jacobus van: 104.
Nestius, Johannes: 747, 921, 923.
Neuhof, Jan Jochem: 662.
Neuman, Daniël: 633.
Neuman, Thomas: 29.
Nicolai: 278.
Nieuwhagen, Johannes: 514.
Nieuwland, Jan van: 94.
- Nieuwpoort, Wilhelmus Johannes Everdingen van der (ook: Nijpoort, van der): 418, 468.
Nijpoort, van der, zie Nieuwpoort, Wilhelmus Johannes Everdingen van der.
Nijs, Adriaan de: 26.
Nijs, Jacobus Petrus de: 535, 536.
Nimweegen, Pieter Hendrik van: 126.
Nimwegen, Jan Louis van: 282, 294.
Nisa Mally: 104.
Nitherton, Burrington: 939.
Nizam Ali Han: 1012.
Nizam-ul-Mulk: 831.
Nobel, Johannes: 133.
Nobotraai: 405.
Noordgreen, Hans Johan: 357, 542, 544, 546, 753, 755.
Nournaïj, Hendrik: 294.
- O**
- Obreen, Anthony: 144.
Oessing: 958.
Oeymattam: 764, 960.
Ogerdias, Claude: 400, 405, 408, 504, 598, 603.
Oirschot, Jan van: 284.
Okker: 23, 95, 242.
Oldenzeel, Jan van: 6.
Oliphant, Christoffel: 489.
Olivier, Jacobus: 36, 193.
Omme, Pieter van: 753.
Ondaatje, Willem Jurriaan: 442, 642.
Ong Kingko: 670, 870.
Ong Songuio: 753.
Oosterhout, Jacobus: 147.
Oosterhout, Reijnier van: 133, 690, 865.
Oostwalt, Dirk: 1044.
Ormston, Charles: 532.
Ossenberch, zie Ossenberg, Willem Hendrik van.
Ossenberg, Jan Cornelis van: 204, 518, 552, 844.
Ossenberg, Willem Hendrik van: 25, 26, 33, 133, 149, 156, 161, 191, 280, 282, 301, 307, 308, 315, 349, 371, 455-457, 479, 480, 491, 498, 537, 659, 681, 689, 695, 712, 736, 737, 742, 745, 858, 860, 893, 910, 911, 934, 941-943, 1044, 1047, 1063.
Oudenhoorn, Jan: 651, 688, 850.
Oudenstein Elias, Jacob van: 76, 78, 230, 337, 389, 395, 580-582, 685, 705, 971.
Ouman, Hendrik: 352.
Ouwerkerk, Christiaan: 755, 1061.
Overbeek, Jacob Gerard: 433.
Overbeek: 804, 987.
Overzee, Casparus van: 940.

P

- Padawayi Naiker: 814.
Padoeca Sirij Toean Saidoel Moeh Jadje Djala
Loedien Sjah: 549.
Pagodiaan, Joede van: 1022.
Paliyath Achan (ook: paljetter): 119, 266.
Paljetter, zie Paliyath Achan.
Palk: 829.
Palm, Roeland: 392, 395, 583, 685.
Palm, Willem Adriaan: 496, 555, 557, 726, 761,
762, 956, 957, 959.
Palmer: 1006.
Panekij, Aroe, zie Aru Panike.
Pangeran Adroes (ook: Pangerang Adroes):
1042.
Pangeran Mangkunegara: 659.
Pangeran Mohammed: 664.
Pangeran Nata Dilaga: 55.
Pangeran Nata Kusuma: 178, 216, 217.
Pangeran Nata: 302, 499.
Pangeran Singasari: 659.
Pangeran Surjakusuma: 441.
Pangerang Adroes, zie Pangeran Adroes.
Pangerang Mochamet: 479.
Pangerang Nata Dilaga, zie Pangeran Nata Di-
laga.
Pangerang Singasari (ook: Singo Sari): 307.
Panglima Patee: 780, 968, 969.
Papegaaij, Gijsbertus Theodorus: 36.
Parada: 48.
Paravicini, Elias de: 840.
Paravicini, Johannes Andreas: 57, 59, 163.
Paringauw, Jacobus Henrik: 950.
Paripoeli Ragoenaijk Poeloe: 421.
Parra, Petrus Albertus van der: 1, 18, 26, 28, 33,
62, 133, 149, 161, 191, 214, 284, 301, 315, 349,
378, 379, 479, 491, 537, 681, 695, 745, 883, 893,
943, 1063.
Parrie Poerie Rayou Naijkoelo: 618.
Pasoela Bendi Enko: 1008.
Patderchan: 272.
Patters, Radja: 194.
Patton, George: 938.
Pauw Idde Naijker, zie Pauw Idde Nayak.
Pauw Idde Nayak: 813, 814, 828.
Pauw, Dionisius: 284, 456, 534.
Pazhancheri Nayar: 266, 847.
Peijma, Herman Pietersz.: 352.
Pelters, Jacob: 19, 38, 40-42, 176, 195, 198, 201,
492, 517, 543, 556, 752, 913.
Pereira, Louis: 111, 631.
Pet, Willem: 538, 866.
Peters: 364.
Peybus, zie Pibus.
Pheijffer, Jan Theodorus: 818.
Pheijffer, Jasper Theodorus: 426, 826.
Pijffer, Johan Christiaan: 117, 264, 634, 834,
1013.
Phijl, Carel: 23, 591.
Philipsz., Hendrik: 442, 642.
Piazzol, Frans Lodewijk: 69, 224.
Pibus (ook: Peybus): 408.
Pierse, ds.: 193.
Pieters, Cornelis: 1011.
Pieters, Hendrik: 59.
Pieters, Marten: 409.
Pietersz., Cornelis: 37, 102.
Pietersz., Jan: 334, 353.
Pietersz., Jan (2): 636.
Pigot: 408.
Pillai thevar: 256.
Plan: 768.
Plettenberg, Joachim van: 665, 690, 719.
Pleuren, Bernardus, zie Pleuren, Bernardus van.
Pleuren, Bernardus van: 956, 1044, 1064.
Plotong: 359.
Pluskouw, Hans Albregt van (ook: Van Pluskow):
56-60, 139, 163, 178, 213, 288, 368, 467, 497,
498, 690, 700, 763, 890.
Pluskow, van, zie Pluskouw, Hans Albregt van.
Pocock, George (ook: Pocok): 106.
Pocok, zie Pocock, George.
Poelenburg, Jochem Jacob: 41, 134, 546, 547, 864.
Poelman, Pierre: 461, 737, 864, 889, 1044.
Poelman, Steven: 408.
Poendi Nagoe Chittij: 420, 616.
Poese Pattij Ananderadoe: 620.
Pohlman, Ludewich: 879.
Polder, Jan van de: 285.
Polnitz, Fredrik Carel Hans Bruno baron van:
941.
Pommoe Chittij: 616.
Pompa, Jacobus: 951.
Ponto, Marcus: 951.
Pontooij, Julius Fredrik: 940.
Pook, Jan Hendrik: 133, 665, 666, 864.
Poondorf, Gerrit Matthijs: 544, 753, 864, 949.
Poppelman: 928.
Portosom Pandit: 992.
Pothooren: 704.
Powney, William: 342, 770, 771.
Praboe Joko, zie Prabudjaka.
Prabodjoko, zie Prabudjaka.

Index van persoonsnamen

- Prabudjaka (ook: Praboe Joko, Praboedjoko): 457, 736.
Prassa, de: 56.
Pre, Gregoor: 803.
Pré, Jan du: 651, 736.
Preijs, Jacob: 514.
Pretorius, Johan Hendrik: 29.
Price, Joseph: 890.
Price, William Andrew: 274, 452, 654, 850, 909, 1033.
Pril, Johannes de: 29, 135, 144.
Prins van Oranje-Nassau, zie Willem V.
Prins, Frans Albertus: 442.
Progas, Simon: 37.
Prud' homme, Petrus David: 461.
Pruymers, Gerrit Hendrik, zie Pruymens, Gerrit Hendrik.
Pruymens, Gerrit Hendrik: 285, 874, 1053.
Puentafuerte, marquis van: 172.
Puessado, Joachim de: 939.
Puppeke, Godfried: 940.
Put, Jan de: 866, 889, 934.
Put, Jan Hugo van der: 354.
- Q**
- Quade, de: 434.
- R**
- Raadjent Serkaar, zie Raadsjent Serkaar.
Raadsjent Serkaar (ook: Raadjent Serkaar): 84, 234, 989.
Rabijn: 196.
Rachmat: 762, 957.
Radanat Serkaar: 989.
Radeen Maas, zie Raden Mas.
Radeeng Tarko, zie Raden Tarko. Rademaker, Hendrik: 144.
Raden Akkram (ook: Rading Akkram): 1042.
Raden Maas (ook: Radeen Maas): 736.
Raden Sadar: 664.
Raden Tarko (ook: Radeeng Tarko): 842.
Radermacher, Jacob Cornelis Mattheus: 294, 309, 331, 345.
Radinaat Serkaar, zie Radinaat Serkaar.
Radinaat Serkaar: 84, 234.
Rading Akkram, zie Raden Akkram.
Radja Adjie: 336, 375, 564.
Radja Alam: 71, 73, 221, 222, 382, 490, 502, 571, 765, 778-780.
Radja Assam: 418.
Radja Bukit: 74, 226.
Radja Hadil: 383, 778.
Radja Halim: 223.
Radja Ismaël: 222, 490, 571, 778, 969.
Radja Jallier: 226.
Radja Mahmud (ook: Radja Mahomet): 68, 70, 151, 221, 222, 291, 381, 490, 571, 572.
Radja Mahmud Ali: 382.
Radja Mahomet, zie Radja Mahmud.
Radja Mambang: 780.
Radja Mansur: 226.
Radja Né: 778.
Radja Saleman, zie Radja Sulayman.
Radja Singa: 1013.
Radja Sulayman (ook: Radja Saleman): 222, 572.
Radu Coja: 95.
Ragia Mahindrawarom: 428.
Rai Durlabh (ook: Ragia Dollobrans): 941, 991.
Raket, Jacobus Bartholomeus: 112, 117, 433, 834, 1014.
Raket, Josias: 1047.
Ramanappa Chittij: 420.
Ramanend Daas, zie Ramanend Das.
Ramanend Das (ook: Ramanend Daas): 84, 234.
Ramenade Waramsen: 611, 843.
Rasché, George Willem: 633, 1024.
Rasché: 139, 258, 433.
Rasmus, Carel: 601.
Rasun Ali Chan: 1010.
Ratu Anum: 956, 957.
Ratu Bendara: 659.
Ratu Ibu: 1025.
Rauwerts, Jan: 992.
Ravensberg, Anthony: 917.
Ravestijn, Adriaan van: 346.
Ravestijn, Adrianus Justinus van: 346.
Ravestijn, Engelbert Jacob van: 346.
Read: 732.
Reede, Hendrik Adriaan van (ook: Rheede, van): 117.
Reichel: 360.
Reijke, Claas: 1022.
Reijle, Hans Pieter: 351.
Reijnouts, Johannes: 67, 302, 525, 664, 777, 882, 1041-1043, 1070.
Reijnst, Hendrik: 942.
Reijnst, Isaac: 458, 474, 860.
Reijsig, Jacob: 1035.
Rein, Marten: 523, 645, 834, 843.
Reintous, Johannes: 1016.
Remmestre, Josua van: 730.
Renault: 297.

- Renesse, Gerardus Willem van: 752, 753.
Renhard, Claudius: 882.
Rennie, David: 927.
Revenaar: 1050.
Revoet, Johannes: 362.
Rheede, Hendrik Adriaan van, zie Reede, Hendrik Adriaan van.
Rhoden, Johan Christiaan Joseph van: 940.
Rhudé, David: 726.
Ribalt, Jacobus: 666.
Ribaut, Pieter Johan: 599.
Ribeiro, Anthoni: 532.
Ribeiro, Jan Anthon: 645.
Ribout, Pieter Johan: 180, 402, 590, 794, 795, 802, 989.
Richard, David: 384.
Richardson, William: 1055, 1074.
Richardson: 1035.
Ridder van St. George: 28.
Riemersma, Jacob: 690, 1051.
Riemsdijk, Jeremias van: 1, 26, 33, 133, 149, 161, 191, 295, 296, 301, 315, 343, 349, 401, 462, 464, 479, 491, 525, 526, 537, 681, 695, 745, 883, 893, 917, 934, 943, 1063.
Rietveld, Cornelis: 801, 804, 981, 985, 990.
Rijchel, Abraham: 48.
Rijke: 41.
Rijn, Marten: 112, 258.
Rijn, Van: 199.
Rijn, Willem van: 1049.
Rijnke: 768.
Rijswijk, Otto van: 37.
Ringholm, Nicolaas: 4, 54, 55, 146, 345, 555, 957.
Rivanco, Pedro Augusto de: 741, 939.
Robberts, Gaillards: 474.
Robberts, Lambertus: 882.
Robbertson, zie Robbertzon, Pieter.
Robbertzon, Pieter: 937, 939.
Roch, Edward: 969.
Rocheffort, Pieter Arnoldus de: 879.
Rodenburg, Hendrik: 882.
Roengavas: 306.
Roelandus: 400.
Roelofs, Jacob: 201, 751, 752.
Roemie, Alexander: 234.
Roggé, Abraham: 742.
Rogge, Pieter: 878.
Roghe: 487.
Rogier, Gerlachus: 1022.
Rolf, Leendert: 1046.
Romp, Michiel: 1, 26, 33, 133, 134, 149, 161, 191, 286, 297, 301, 315, 349, 393, 479, 485, 491, 526, 537, 628, 681, 682, 695, 745, 883, 893, 912, 943, 1044, 1047, 1063.
Ron, Jan Coenraad de: 677.
Roo, Otto de: 184.
Rood, Simon: 243.
Roodwit, Otto: 841.
Roos, Carel: 667, 1045.
Rooze: 843.
Rosadien: 549.
Rose, Christiaan: 633.
Ross, Johannes Mattheus: 242, 592.
Rossum, Anthonij van: 1057.
Rot, Johan de: 1016.
Roth, George Fredrik: 940.
Roussel, Jean Baptist: 666, 677, 874, 937, 1044.
Rozeboom, Koert: 169.
Ruderam Ruinas: 1033.
Rudhé, David: 496, 956.
Rudolph: 364.
Ruijs, Jan Hendrik, zie Ruijsch, Jan Hendrik.
Ruijsch, Jan Hendrik (ook: Ruijs, Jan Hendrik): 38, 41, 42, 198, 353.
Ruiven, Godofredus van: 1045.
Runtsdorff: 434.
Rupert, Otto Hendrik: 651, 1031, 1033, 1034.
Russel, Claude: 223.
Rustun Mannik Tjauwelbeek: 450.
Ruyter, Johannes de: 377, 567.
- S**
- Sadanent: 597.
Safdar Muhammad Khan (ook: Safderchan): 448.
Safderchan, zie Safdar Muhammad Khan.
Said Akil: 969.
Said Osman (ook: Sait Osman): 70, 71.
Said, radja: 72.
Salabat Jang (ook: Salabeth Jengo): 106, 110.
Salabeth Jengo, zie Salabat Jang.
Salem: 222.
Samlandt, Abraham: 441, 645, 834, 905.
Sammorijn, zie Calicut, zamorin van in index van geografische namen.
Samram: 602, 603.
Sanda Nassie: 961.
Sanden, Hendrik van der: 635.
Sander, Hendrik Coenraad: 582, 1060.
Sanders, Frans Hendrik: 188, 294.
Sanders, Michiel: 219.
Sanderus, Johannes: 275, 450, 451, 710.
Sangari Mutia Pillai: 835.

Index van persoonsnamen

- Santen, Henricus van: 665, 866, 878, 889.
Santok Ray: 87, 237, 403, 797, 805.
Saqueman: 966.
Saram, Leander de: 631.
Sasra Nagara: 441, 1025.
Satie Naraindu: 818.
Satoer, Alexander: 28, 333, 508, 693, 1050.
Schaa: 452.
Schaar, Paulus: 204.
Scharson, William: 877.
Schedel, Johan Paulus: 1075.
Schenders, Joseph: 742.
Schenk, Noach Tileman: 35, 193, 351, 945.
Scheper, Marcus: 337.
Scherer, Johanna Maria: 346.
Scheuneman, Levien Casper Jochem: 295.
Schevenhuijsen, Johannes: 133.
Schevichaven, Jacob Larwood (ook: Schevikhaven): 84, 90, 134, 233, 359, 601.
Schevikhaven, zie Schevichaven, Jacob Larwood.
Schiltman, Ide: 474.
Schipper, Thomas: 778.
Schippers, Carel Philip Johan: 461, 525.
Schippers, Thomas: 219, 326, 460, 473, 485, 501, 573, 664, 780, 962.
Schmid: 1017.
Schoemaker, Johan Jacob: 878.
Schoester, Willem: 888, 1043.
Schoester: 863.
Schoffier, Hendrik: 108, 612.
Schol, Willem: 864, 1044.
Schonenburg, Cornelis: 742.
Schoonderwoerd, Jacob van: 161, 176, 359, 361, 479, 480, 724, 725, 924, 950, 1057.
Schott, William, zie Scott, William.
Schottouw, George: 1055.
Schreffer, George Hendrik: 874.
Schreuder, Christiaan: 891.
Schreuder, Jan: 24, 108-110, 113, 116, 117, 149, 151, 161, 173, 181, 191, 258, 259, 263, 264, 273, 284, 294, 301, 315, 325, 349, 431, 434, 479, 484, 491, 505, 506, 526, 537, 634, 636, 639, 681, 682, 689, 695, 698, 708, 709, 734, 745, 883, 893, 895, 906-908, 943, 956, 1013, 1014, 1022, 1023, 1025, 1044, 1063.
Schreuder, Samuel: 94.
Schuijler, Jan Pieter: 754.
Schuijler, Nicolaas Jacob: 355, 545.
Schulp, Arnolda: 187.
Schultens, Bartholomeus: 1046.
Schultz, Andries Jurgen: 487, 593, 596, 603, 795, 985, 987.
Schultz, Johannes Christoffel: 284.
Schultze, Andreas Frederik: 117.
Schultze, Carel Fredrik: 117.
Scott, Walter: 781.
Scott, William (ook Schott, William): 1074.
Sechehaije, Charles Guillaume: 192, 748.
Seht, Jagat: 86.
Seidelman: 360, 550, 951, 952.
Seijffert, zie Sijffert, Christiaan Ernst van.
Seijler, Johan Godlieb: 882.
Seiler, Jan Godlieb: 131.
Semet, Jan: 360.
Senden, Van: 440, 864.
Senff, Christiaan Lodewijk: 11, 75-77, 153, 154, 225, 229, 302, 337, 340, 341, 390, 391, 393, 395-397, 468, 484, 485, 502, 524, 575, 580, 581, 584, 585, 651, 652, 685, 735, 739, 849, 851, 854, 908, 930, 931, 1030.
Sercaar, Radinaat: 234.
Severin, Frederik: 666, 677.
Severin, Jan Dideric: 820, 1002.
Sewetanewen Chetty: 835.
Sfaaij: 546, 547.
Shuja-ud-daula: 605, 729.
Sibens, Constantijn: 227, 394, 395, 397, 576, 584, 585, 783, 785.
Sicca Dari Gebdy: 999.
Sicca Wirana: 618, 818, 819, 1008.
Sidy Giasser: 127.
Sidy Stavis Ehmetchan (ook: Sidy Stavis Ehmetchan): 127.
Sidy Stavis Ehmetchan, zie Sidy Stavis Ehmetchan.
Sieben: 78.
Sieka Wierana: 101.
Sietta Ramarasoe, zie Sita Ramarasu.
Sijffert, Christiaan Ernst van (ook: Van Seijffert): 74, 77-79, 226, 227, 228-390, 395-397, 462, 502, 582, 665, 783, 787, 976.
Sikka Bapana: 424.
Silva, Petrus de: 439.
Silvius, Henricus: 262, 287, 840.
Simons, Jan Daniël: 826, 828, 829, 1001, 1010.
Sinderen, Ulpianus van: 206, 361, 758, 949, 953.
Singaayen: 104.
Singelman, George Lodewijk: 93.
Singo Sari, zie Pangerang Singasari.
Sinkelaar, Cornelis: 49, 162, 177, 317, 334, 519, 552, 553, 722, 725, 726, 872, 895, 924, 956, 1064.
Sinkelaar, Roelof: 552.
Sinner, Johan Hendrik: 243.
Sirkar, Damudar: 234.

- Sita Ramarasu (ook: Sietta Ramarasoe, Sitta Ramarasoe): 107, 424, 625, 824, 825, 1005.
Sitenonie: 960.
Sitta Ramarasoe, zie Sita Ramarasu.
Sittabraaij: 605.
Sittart, Henry van, zie Vansittart, Henry.
Sja Alem, zie Sjah Alem.
Sjah Alem (ook: Sja Alem): 407.
Sjarij Arij: 129, 278.
Sjeika Wirana: 250.
Sjoekalinge Chettiar: 104.
Sjuha-ud-Daula: 806.
Slakouw, Godlieb: 864, 873.
Sleijde, van der: 710.
Sleijden, Jacob van der: 133, 275, 450.
Sloef, Mhamed: 756.
Sluijs, Dirk van der: 131, 282, 712, 861.
Sluijs, van der: 794.
Sluijter, Bastiaan: 742, 866, 873, 875, 1049.
Sluis, Van der: 939.
Sluiskens, Abraham Josias: 1034.
Smit, Andries: 345.
Smit, Jan Philip: 843.
Smit, Johannes: 550.
Smit, Loen: 223.
Smith (supercarga): 1074.
Smith (vaandrig): 442.
Smith, Henrik: 297, 313.
Smith, John: 890, 891.
Smith, Liebert: 258, 842, 1024.
Smittenberg: 518, 549.
Snijder, Johan Ulrich: 950.
Snoek, Pieter: 953.
Soedien: 216, 373, 375.
Soepoe: 958.
Soesoe: 958.
Solimon Bassa: 279.
Solimon: 279.
Solms, Ajax Fredrik van: 5, 62, 63, 150, 178, 216, 217, 302, 336, 375, 481, 499, 564, 768, 926, 964.
Somers, Jacobus François: 135.
Sonman, Johanna: 525.
Souja Uddoula: 521.
Sousa-ud-Doula, zie Shuja-ud-daula.
Souttan Basaar: 226.
Souttan Bongsoe: 226.
Spaay, Jan: 41.
Spar, Jurgen van der: 1, 2, 33, 133, 161, 194, 297, 301, 479, 665, 889, 934.
Spar, Laurens van der: 260, 832.
Specht, Hans Hendrik: 864.
Speldewinkel: 1024.
Spencer: 804.
Spensie: 1023.
Spiegel, Jacob: 282, 1039.
Spiering, Pieter: 264.
Splans, Joseph de: 938.
Spoor: 439.
Sprenkel, van der: 449.
St. George, ridder van: 186.
St. Glain, Gabriël Adrianus de: 36, 748, 940.
Staal, Martin: 734.
Staeden, Dominicus von: 171, 241, 408.
Stam, Cornelis van der: 871, 1050.
Stapel, Reinier: 342, 917.
Staveren, Hendrik van: 337, 393, 395-397, 579, 581, 583-585, 685, 728, 783, 788, 899, 1067.
Steenis, Ciprianus van: 533, 666.
Steenwijk, Wilhelmus Jacobus van: 528, 727.
Steering, Johannes: 601.
Steijn van Gollennesse, Julius Valentijn (ook: Gollennesse): 930.
Stek, Stefanus Elias van: 29.
Stelt, Jan Goedhart: 135.
Stephanus, Josephus: 758.
Sterrenberg, Elzo: 146.
Steutel, Adriaan Pietersz.: 35, 42.
Stevens, Charles: 155, 407.
Stevens, Thomas: 632.
Steynouw, Herman: 145.
Stier, Jan Andries: 29, 144.
Stork, Jan Philip: 442, 830.
Storm, Christoffel: 1010.
Straten, Arij van: 742.
Straus: 426.
Stroebe: 632.
Strooijmeijer: 764.
Stroomeijer: 961.
Struchtmeijer. Coenraad Diderich: 742.
Stuart: 886, 925.
Stute, Fredrik Livius: 330.
Stuurmansz, Hendrik: 896.
Succa Darry Giddy: 817.
Suchtelen, Casparus Arnoldus van: 282.
Suijkers: 93, 805.
Suiker: 982, 989.
Sumadiwirja: 659.
Sura Mangala: 441.
Suradireja: 862.
Suta Wangsa: 293, 878.
Sutawidjaja: 564.
Sutherland: 529.
Sutton, Eduard: 1010.
Swaan, Leonardus: 1061.

Index van persoonsnamen

- Swaart, Jan van: 135.
Swart, Hendrik: 138, 667, 1049.
Sweepe, Godfried: 117, 832, 842.
Sweers de Landas, Jan Anthony: 325, 506, 678, 687, 688, 733, 734, 847, 930.
Sweijnhaubre: 837, 844.
Swellengrebel, Sergius: 210.
Swemmelaar, Wilhelmus Johannes: 667.
Swenkels, Jan Hendrik: 242, 243, 590.
Swol, Jurgen Wurm van: 1055.
Sylayman, radja: 71.
- T**
- Tabuteau, Auguste: 233.
Taillefert, Diderik: 1044.
Taillefert, Louis: 8, 16, 17, 22, 84, 86, 87, 89, 92-94, 151, 173, 174, 177, 234, 236, 239-241, 259, 275, 303, 330, 338, 404-407, 450, 461, 479, 481, 485, 491, 503, 504, 526, 537, 597, 601, 603, 605, 681, 682, 689, 695, 705, 706, 737, 745, 883, 893, 903, 934, 1011, 1043, 1053, 1070.
Talika, alfur: 205.
Taliwang: 726.
Tammena Jagoe Naykeloe: 818.
Tammoderum Pillai: 831, 840.
Tammoderum Pulle, zie Tammoderum, Pillai.
Tan Kalong: 285.
Teekman, Jacob Constantijn: 188, 286.
Teijde, Meijndert: 937, 940.
Teijde: 779, 793.
Teijlingen, Christiaan van, zie Teylingen, Christiaan van.
Temming, Gijsbert: 514.
Temmink, Adriaan Matthijs: 533, 679.
Tempezel, Marten Wouter: 505.
Tenkinck, Wolter Hendrik: 42, 135, 202, 351, 356, 464, 492, 538, 548.
Termeulen, Dirk: 51.
Tervijn, Jan Hendrik: 666.
Teschemaker: 925.
Tetoe: 558.
Tets, Arnoldus Adrianus van: 135, 144, 471, 876.
Tets, Maria Johanna van: 882.
Tettie Dokko: 960.
Tetting, Markus: 742.
Teylingen, Christiaan van: 23, 105, 108, 109, 249, 338, 339, 347, 348, 426-429, 504, 505, 523, 627-629, 686, 687, 707, 730, 731, 813, 814, 820, 825-830, 887, 904, 917, 997, 998, 1002-1005, 1009-1011.
Thepphiphit: 886.
Thiel, Christiaan Maurits: 533.
Thiele, Reijnier Christiaan: 188, 294.
Thiele: 753.
Thierens, Adolph: 29, 508.
Thierens, Jan Anthonij: 74, 395, 397, 575, 581, 583, 585, 685, 899.
Tholosen, François: 384, 677.
Thomassen, Lodewijk: 839.
Thomaszen, Jacob Roeland: 1075.
Thoorsen, Laurens: 516, 528.
Thornton, Thomas: 48, 206, 263, 361.
Thout, Pieter Sijbrantsz.: 1061.
Thoutenhoofd, Willem Rogier: 1044, 1045.
Til, Salomon van: 294.
Tiloot: 1050.
Timmerman, Lieve de: 74.
Tinker, John Bladen: 154-158, 184, 303, 408, 429, 521, 529, 603, 713.
Tinne, Johannes: 51, 699.
Tip, Johannes: 475.
Tirameni Chetty: 1007.
Tireltas, Eduard de: 374, 462.
Tisna Nagara: 485, 664.
Tissot Grenus, François Leonard Pierre August: 987, 993.
Tjakranegara: 888.
Toeanko Hadji: 974.
Toeij, Floris Gijsbertus: 1075.
Toelaar: 777, 1065.
Toenheim, Jan Christoffel: 439.
Toerate Ali Khan: 240.
Tommotaran Pulle: 732.
Topander, Jacob Leonard: 102.
Torbetti, Kasim: 275.
Torre, Francisco de la: 740.
Tortoso, Jose: 803.
Tos, Frederik Willem baron van: 844, 1014.
Totaram: 84.
Tottergile: 641.
Tour, Jacques la: 88, 89, 95, 236, 590, 794.
Tournoij, Johannes Josephus: 108, 844.
Toussaint, Johannes: 632.
Toutere, van: 38.
Traijts, Johannes: 677.
Trein, Johannes Jacobus de: 528, 665, 873.
Trembleij, Jan Jacob Baptist: 83, 795.
Treno, Carel Fredrik: 37.
Treviso: 558, 764.
Triet, Jan van: 923.
Trochard, Dominicus: 345.
Truijn, Anthonij van der: 41, 546, 547.
Tua, radja: 72.
Tumecoon: 631.

U

Upwich, Jan Carel van der: 29.
 Usi Kenet, zie Usi Konet.
 Usi Konet: 558, 763.
 Uthomphon: 886.

V

Valbert, François de: 144, 395, 474, 666.
 Valckenier, Adriaan Isaak: 15.
 Valckenier, Adriaan: 15.
 Van Sittard, zie Vansittart, Henry.
 Van Sittart, zie Vansittart, Henry.
 Vansittart, Henry (ook: Sittard, Sittart, Henry van): 93, 94, 236, 241, 303, 337, 404, 406-408, 410, 482, 602, 604, 605, 804.
 Vassij, Jan Bernard Laurens de: 514.
 Vechten, Anthony van: 266, 267, 650.
 Vedel, Joseph: 108.
 Veder, Izacus: 1046.
 Veer, Maria de: 514.
 Veerviel, Coenraad: 779.
 Velde, Pieter van de: 134.
 Veldhuijsen: 564.
 Velosenadu Nambiyar (ook: Belosta Nambiaar): 120, 267.
 Velsen, Gijsbert van: 106, 421, 618, 818, 819.
 Velzen, Gijsbert van, zie Velsen, Gijsbert van.
 Verbeet, Gerardus: 29, 136, 866.
 Verbrugge, Arij (ook: Verbruggen, Arij): 70, 71, 381, 572.
 Verbruggen, Arij, zie Verbrugge, Arij.
 Verhagen, Maria: 188.
 Verijssel, Johannes Cornelis: 526, 737, 864.
 Verklokke, Johannes: 133.
 Verlee, Gillis Pieter: 258.
 Vermeer, Theunis Arends: 534.
 Vermehr: 1063.
 Vermeij, Arnoldus: 1057.
 Vermeulen, Claas: 475.
 Vermeulen, Herbert: 919.
 Vermeulen, Klaas: 184, 400.
 Vermond, zie Vermont, Steven.
 Vermont, Abraham: 486, 508.
 Vermont, Pieter: 256, 475, 486.
 Vermont, Steven: 16, 158, 187, 485, 486, 508, 617.
 Vernet, George Lodewijk: 16, 90, 173, 174, 233, 242, 338, 405, 408, 410, 592, 601, 605, 729, 901, 927, 941.
 Verrier, Le: 23, 107.
 Verschuur, Jacobus: 170.

Versiers, Pieter Leendert: 294.
 Versteegh, Adrianus: 38.
 Vianen, David Daniel van: 135, 287.
 Vick, David Coenraad: 106, 253, 429, 505, 677, 686, 813, 814, 820, 822, 878, 904, 1002.
 Victor, Gideon: 1025, 1046.
 Villeneuve, Josias Alexander de: 333, 351, 537, 538.
 Vincent, Frederick (ook: Vincent, Fredrik): 153, 154, 225, 428.
 Vincent, Fredrik, zie Vincent, Frederick.
 Vira Kerala Varma VII (ook: Wira Keroela): 119.
 Visboom, Jan Jansz.: 69, 70, 71, 72, 75, 381, 779.
 Visia Ramarasoe, zie Visia Ramarasu.
 Visia Ramarasu (ook: Visiamarasoe, Visia Ramarasoe): 102, 106, 254, 256, 347, 421, 424, 428, 522, 611, 619, 625, 627, 628, 823, 824, 999, 1004-1006.
 Visia Ramarasu, moeder van: 619.
 Visiamarasoe, zie Visia Ramarasu.
 Visscher, Jan, zie Visser, Jan.
 Visscher, Tamerius Canter: 817.
 Visser, Jan (ook: Visscher, Jan): 147, 250, 254, 421, 618, 619, 625, 628, 629, 816, 817, 824, 826, 1001, 1006, 1010.
 Visser, zoon van Jan: 147.
 Vissers, Pieter: 589.
 Vlaming, Stephanus: 202, 677.
 Vogelaar, Jan Hendrik: 864, 873, 940.
 Vogelzang, Anthonij: 1047, 1053, 1054.
 Vogelzang: 937.
 Voijes, Thomas: 757.
 Voll, Jan Hendrik: 895, 924.
 Voorst, Bartholomeus van: 285, 560, 727, 762, 764, 917, 959, 960, 961.
 Voort, Joan Abraham van der: 737, 864, 942, 1043.
 Voort, Joan van der: 264.
 Voort, Paulus Godefridus van der: 461, 490, 491, 665, 741, 939.
 Voort, Van der: 939.
 Vorm, Petrus van der: 864, 934.
 Vos, Cornelis de: 826, 1006.
 Vos, Jacob François de: 864, 934.
 Vos, Johannes: 134, 463, 464, 689, 693, 712, 736, 859, 860, 864, 865, 888, 917, 933, 934, 1017, 1025, 1036-1039, 1069, 1070.
 Vos: 835.
 Vreelandt, Gerard Johan: 258.
 Vrij Temmink, Egbert de: 1061.
 Vrijdag, Lodewijk: 645.
 Vrijmoed, Dirk: 48.
 Vrijmoet, Dirk (ook: Vrijmoed): 820, 826, 1001.

Index van persoonsnamen

Vrucht, Willem: 82, 1035.

W

Waard, Pieter Josias van: 638.

Waeyen, Jacob van der: 2, 26, 29, 31, 147, 508, 774.

Wagenar, Benedicti: 513.

Wagener, Hans Ernst van: 748.

Wagner, Hans Henrik van: 691, 945.

Wagtels, Dirk: 184, 713.

Wahmoet, Jan Rudolph: 351.

Wakker van Son, Hendrik de: 934, 1044.

Wal, Anthonij van der: 535, 843.

Wal, Fredrik van de: 74, 138, 225, 582, 685.

Walburg: 1060.

Walter, Jan Frederik: 282.

Wandenburg, Christiaan Thomas: 287.

Wannemaker, Thomas Fredrik: 133, 572, 881, 1024.

Waplo: 992.

Wardenburg, Christiaan Thomas: 865.

Wargaeren: 276.

Wargijn, Goedfried: 295, 1050.

Wasbeek, Lucas van: 224, 742.

Waschmuth, Jan Rudolf: 60, 368, 538, 667.

Wassenberg, Johannes: 666.

Watson, John: 374, 391, 392, 395, 472, 473, 492, 529, 532.

Watson, Thomas: 540.

Watson: 155, 229, 302, 303.

Wayen, Jacob van der: 134.

Webber, William: 529.

Weber: 747.

Weemeijer: 743.

Weerd, Jan van der: 117, 490, 634, 843.

Weert, Jan van der, zie Weerd, Jan van der.

Wegter, Jan Christoffel: 742.

Wehr, Cristoph Reijnhard: 51.

Weide, Abraham van der: 1024.

Weijden, Abraham van der: 1048.

Weijdenbach, Hendrik Christiaan Fredrik: 1043.

Weijdon, Abraham van: 104.

Weijer: 258.

Weijerman, zie Weyerman, Godefridus.

Weijneman, Frederik van: 861.

Weiting, Arnoldus: 63.

Wekke: 634.

Welappa Chettiar: 104.

Welborn, Willem: 188, 284.

Welderen, graaf van: 705.

Welgevaren, Gijsbert Jacob: 665, 666, 1044.

Welgevaren: 980.

Wend, de, zie Went, Eijso de.

Wendel, Philip: 941.

Wendt, Gerardus Beylanus de: 666, 677.

Wenga Dasselam Mudaliyar: 819.

Wengada Kistnarasoe: 107.

Wenkata Kistnama: 420.

Went, Eijso de: 29, 133, 221, 381.

Wentzel, Carel David: 844, 858.

Werkhoven, Albertus: 643.

Werndley, Anthonij Abraham: 21, 64-66, 217, 219, 346, 376-378, 565-567, 683, 702, 703, 727, 769, 770, 885.

Werth, Johannes Theodorus van de: 224, 287, 573, 968.

Werve, Johannes Arnoldus van der: 887.

Werve, van der: 780.

Wesel, van: 844.

Westplaten: 355.

Wetzel, Johan Godfried: 1014.

Weyerman, Godefridus: 118, 182, 265, 266, 443, 445, 506, 524, 648, 650, 678, 687, 688, 709, 734, 845, 846, 848, 930, 1027.

Wiebe, Jakob: 640.

Wiek, Jacobus van: 69.

Wienaijgom Pillai (ook: Wienaijgom Poele): 828, 1005.

Wienaijgom Poele, zie Wienaijgom Pillai.

Wieneke, Frederik Willem: 220, 569, 777, 891.

Wiera Midja, zie Wiratmedja.

Wigersma, Petrus: 1058.

Wijerman, zie Weyerman.

Wijk, Jacob van der: 719.

Wijs, Jan Albert de: 83, 401, 794, 981, 982, 992.

Wijtler, Jan Evert: 144.

Wijtman, Philip Pieter: 879.

Wilbers, Willem: 229, 287, 940, 1046.

Wilde, Arend Jacob de: 91, 180, 242, 243, 402, 590, 599, 795, 802, 989.

Wilkais Nayna Lenne: 835, 836.

Wilke, Johan Martijn: 653.

Wilkens de Lile, Lodewijk: 4, 742, 870, 1049.

Wille, David Hendrik: 1076.

Willem IV (stadhouder): 1059.

Willem V (stadhouder): 1059, 1070.

Willemsz.: 957, 958.

Wils jr, Jacob: 665.

Wils, Jacob: 891.

Wilt, De: 559.

Wiltenaar, Ericus Johannes: 953, 1046.

Wiltens: 221.

Wimmercrans, Johan: 285.

Wind, de: 70, 125, 275, 710, 1031.

Wind, Hermanus de: 850.
Wineke, Johannes Mathias: 941.
Winkler: 932.
Winslow, Alexis: 241.
Winter: 551.
Winters, Joachim: 285.
Wira Keroela, zie Vira Kerala Varma VII.
Wiratmedja (ook: Wiera Midja): 183.
Wissiap Errom: 823.
Witjesinge: 831.
Wittenaar, Ericus Johannes: 866.
Wittens, Elisa: 69.
Wittig, Johan Christoffel: 941.
Wolf, Hendrik: 364, 551.
Wolf, Jan Fredrik: 755.
Wolf: 203.
Wolff, Jacob: 545.
Wolfius, Christophorus: 1016.
Wttewall, Jan: 48, 204, 758, 952.
Wyatt, Richard: 107, 302, 303, 395.

Y

Yorke: 146.
Ysuff Khan: 340.

Z

Zacharias, Jan: 401.
Zallé, Andries Jan: 693, 1046.
Zamorin, zie index van geografische namen: Calicut, zamorin van.
Zanten, Cornelis van: 489.
Zaram, Leander de: 111.
Zedan, van: 442.
Zee, van der: 446, 633.
Zeijdel, Augustus Hieronimus: 968.
Zeijnde, Dirk: 269, 906, 907.
Zenden, Wouter Rudolph van: 665.
Zezillen, Carel: 116, 643.
Zijne Doorluchtige Hoogheid, zie Willem IV en V.
Zimmerman, Frans Bernard: 734.
Zubergt: 551.
Zugel, Jan Fredrich: 581, 582.
Zuijdland, Lucas Jurriaansz.: 134, 233, 409, 602, 791, 793, 796, 802, 979, 980.
Zurhosen, Christiaan: 145, 343, 345, 467, 474, 527, 678, 870.
Zwaardekroon (prins Ternate): 518, 549.
Zweepe: 435.
Zwet, Hermanus Govert de: 641.

Index van geografische namen

A

- Aboeboe, zie Abubu.
Abozo: 722.
Abubu (ook: Aboeboe): 922.
Acapulco: 28.
Achttienehalve dorpen, zie Pappinivattam.
Ade Mantoetoe: 58.
Adjerhadja, koning van, zie Airhadji, vorst van.
Adjerhadja, zie Airhadji.
Adonara: 59.
Afang: 922, 944.
Afrika: 437, 881.
Aguilhas: 534.
Ahmadabad (ook: Amadabad, Amedabaat): 8, 124-126, 275, 449-451, 710, 850, 852, 853, 975, 1031.
Airbangis (ook: Aijer Bangis, Aijerbangies, Ayer Bangus): 76, 229, 303, 391, 392, 395, 396, 481, 578, 580, 583, 685, 704, 782, 784, 788, 972.
Airhadji (ook: Adjerhadja): 74-79, 88, 224, 227-229, 387, 390, 391, 394, 395, 397, 462, 502, 576, 580-582, 584, 585, 665, 685, 782-787, 904, 971, 972, 975, 976, 1051, 1066.
Airhadji, vorst van: 390, 396, 576, 580, 783, 974.
Airur, koning van: 9, 120.
Akita: 772.
Alalak: 762.
Alangadu (ook Mangattij): 118, 265, 444.
Alas: 57.
Alendele: 111.
Aleppo: 654.
Allahabad: 729.
Allamparwa: 104.
Alor: 367.
Alutkuru Korala: 111, 436.
Alwar Tirunagari: 257, 258, 637, 1021.
Amabay: 538.
Amacone, zie Amakono.
Amadabad, zie Ahmadabad.
Amahai (ook: Amahey): 721.
Amahey, zie Amahai.
Amakong, zie Amakono.
Amakongers: 59, 214, 369.
Amakono: 4, 764.
Amanatung: 960.
Amarantoe: 764.
Amarasi (ook: Amarassi): 4, 60, 764, 960.
Amarassi, zie Amarasi.
Ambelau (ook: Amblauw): 922.
Ambeno, koning van: 59.
Ambeno: 57, 59.
Amblauw, zie Ambelau.
Amboina., zie Ambon.
Ambon (ook: Amboina): 2, 3, 16, 18, 19, 20, 33, 34-37, 39, 44, 46, 63, 133, 135, 139, 149, 161, 171, 176, 177, 191, 192-194, 202, 204, 205, 281, 291, 297, 315, 316, 327, 333, 334, 337, 342, 346, 347, 347, 348, 349-351, 353, 356, 359, 360, 364, 368, 455, 461, 464, 467, 469, 474, 479, 491, 491, 492, 494, 516, 517, 528, 534, 537-542, 546, 548, 614, 621, 622, 664, 665, 667, 669, 681, 682, 695, 696, 697, 721, 721-724, 745-749, 754, 755, 859, 866, 872, 874, 876, 879, 884, 893, 895, 917, 918, 921-923, 934, 943-946, 948, 953, 955, 1037, 1039, 1046, 1052, 1053, 1063, 1064.
Ambon, kasteel van: 35.
Ambonezen: 2, 194, 722.
Amedabaat, zie Ahmadabad.
Amet: 721, 922.
Ameth, zie Amet.
Ammacone (ook: Amacone): 558, 559, 763, 960.
Ammaconiërs: 961.
Amoerang, zie Amurang.
Amoy (ook: Aymuy): 143, 473, 486, 515, 519, 677, 739, 877, 914, 919.
Ampat: 433.
Ampibabu: 359.
Amsterdam (eiland Siam): 218.
Amsterdam, Admiraliteit van: 187, 942.
Amsterdam, burgerweeshuis te: 508.
Amsterdam, kamer van: 3, 7, 16, 17, 23, 28, 29, 33, 80, 85, 88, 107, 133, 145, 149, 151, 169, 174, 175, 179, 187, 191, 231, 233, 258, 298, 304, 312, 327-331, 338, 343-345, 399, 437, 469, 475, 482, 483, 503, 513, 514, 521, 526, 534, 587, 594, 640, 644, 686, 690, 691, 708, 714, 717, 718, 741-743, 761, 790, 791, 837, 881, 882, 884, 891, 899, 915, 918, 920, 928, 929, 931, 936, 940, 941, 943, 978, 986, 1052, 1059, 1061, 1064, 1076.
Amsterdam: 16, 147, 157, 175, 176, 186, 218, 232, 274, 397, 468, 486, 509, 515, 567, 703, 720, 770, 789, 885, 915, 977.
Amurang: 45, 361, 550.

Index van geografische namen

Ancadu, nawab van: 252.
Angtangsche gebergte: 736.
Anjengo (ook: Ansjenga): 261, 340, 484, 648, 708, 734, 1027.
Anjer: 473.
Ansjenga, zie Anjengo.
Antangsche gebergte: 736.
Anthonij Pette (ook: Anthonypette): 102.
Arabië: 18, 127, 276, 856, 880.
Arabieren: 452, 768.
Arakan: 420, 1018.
Arang: 722.
Arcadoe, zie Arcadu.
Arcadu (ook: Arcadoe): 70, 84, 110.
Arcadu, nawab van: 831, 905, 906, 1005, 1012, 1068.
Arcaduse nawab, zie Arcadu, nawab van.
Arialkhery: 627.
Arinkekathemagana, regent van: 627.
Arippo, zie Arippu.
Arippu (ook: Aripo): 324, 436, 904, 1021.
Aris: 550.
Arkadu, zie Arcadu.
Armenen: 9, 28.
Armeniërs: 144, 234, 333, 402, 409, 410, 508, 593, 603, 693, 694, 852, 932, 939, 1050.
Arouw, zie Aru.
Aru (ook: Arouw): 39, 222.
Atchin, zie Atjeh.
Atchinders, zie Atjehers.
Atjeh (ook: Atchin): 78, 814, 970.
Atjeh, sultan van: 973.
Atjehers (ook: Atchinders): 74, 78, 391, 579, 584, 785, 973, 1067.
Attenga, zie Attingal.
Attingal (ook: Attenga): 443, 647, 845, 1027.
Attingola, vorst van: 45.
Ava (ook: Hawa): 886.
Ayer Bangus, zie Airbangis.
Aymuy, zie Amoy.
Aynana, koning van: 59.
Ayutthaya (ook: Joedia, Judja): 378, 403.
Azië (zie ook: Indië): 2, 7, 11, 18, 28, 30, 87, 88, 95, 109, 113, 120, 125, 139, 140, 142, 145-147, 166, 167, 170, 172, 174, 175, 186-188, 236, 242, 250, 255, 258, 270, 279, 280, 290-292, 298, 299, 320, 328, 329, 331, 332, 403, 405, 407, 419, 435, 436, 441, 449, 454, 467, 473, 475, 477, 487, 489, 490, 502, 508, 509, 512, 515, 516, 527, 528, 532, 534-536, 569, 570, 578, 581, 587, 593, 595-597, 604, 615-617, 629, 637, 642, 650, 686, 688, 692, 709, 713-716, 718-720, 734, 738, 742, 745, 775, 787,

791, 792, 797, 798, 814, 815, 820, 821, 835, 851, 852, 882, 893, 930, 936.

B

Baai Content: 857.
Baay Vals, zie Valse Baai.
Badagara: 445.
Baddaal: 409, 594, 604, 797, 799, 805.
Baddegasje: 95, 236.
Bagdad (ook: Bagdat): 279, 452, 653.
Bagdat, zie Bagdad.
Baharampur: 86.
Bahuluang: 327, 921.
Baijpin, zie Vypin.
Baka Batoe Issie: 213.
Balagarh: 83.
Balambangan: 1069.
Balasore (ook: Bellazoor, Ballasoor): 94, 303, 304, 399, 400, 406, 407, 598, 602, 792, 988.
Balembangan: 1036, 1039, 1040.
Balembanganers: 1036, 1039.
Bali: 53, 177, 367, 370, 494, 722, 1035, 1037, 1039.
Baliaportoe: 444.
Balibo: 58.
Balinezen (ook: Baliërs): 56, 59, 212, 357, 442, 553, 554, 725, 726, 763, 924, 953, 954, 1040, 1069.
Ballasoor, zie Balasore.
Balseto: 34.
Banca, zie Bangka.
Bancahoulou, zie Benkulen.
Banchang (ook: Batsjang): 886.
Banda Neira (ook: Neira): 541, 723, 752, 949.
Banda: 2, 3, 17-19, 20, 24, 33, 35-37, 37-39, 49, 56, 60, 133-136, 145, 149, 161, 176, 177, 192-194, 194-201, 206, 213, 260, 281, 287, 291, 293, 295, 316, 327, 332, 334, 335, 351, 352-354, 356, 357, 360, 362-364, 368, 455, 461, 464, 467, 469, 475, 479, 491, 492, 492-494, 516, 517, 518, 526, 539, 540, 541-544, 546-548, 554, 556, 559, 661, 664, 669, 681, 682, 689, 696-698, 718, 723, 723, 724, 737, 748, 749-755, 757, 760, 763, 764, 859, 860, 864, 876, 884, 893, 894, 895, 913, 923, 934, 944, 945-950, 953, 956, 960, 961, 969, 974, 1037, 1039, 1046, 1052, 1063.
Banda-Neira: 40, 201, 202, 354, 518, 723, 752, 946, 947.
Bandanezen: 546, 547, 754.
Bandar Abbas, zie Gamron.

- Bandar Bushire (ook: Boucheer): 307, 325, 452, 453, 507, 653, 654, 855, 856, 931, 932, 1034, 1069.
- Bandar Bushire, regent van: 452.
- Bandar-e Rig (ook: Benderik, Benderrick): 279, 306, 653, 689, 711.
- Bandjarezen: 3, 29, 54, 211, 957-959.
- Bandjarmasin (ook: Banjer, Banjermassing): 3, 51, 53-55, 133, 145, 146, 149, 162, 175, 178, 187, 210, 211, 284, 289, 301, 318, 327, 333, 335, 364-366, 480, 486, 494, 496, 497, 516, 519, 526, 528, 546, 554-557, 682, 689, 699, 716, 720, 725, 726, 727, 742, 760-762, 765, 870, 884, 895, 896, 914, 919, 924, 925, 934, 956-958, 1049, 1064, 1072.
- Bandjarmasin, ratu anum van: 762.
- Bandjarmasin, sultan van: 4, 52, 53, 55, 56, 210, 211, 318, 346, 364-366, 480, 496, 497, 519, 555-557, 677, 699, 726, 727, 761, 762, 895, 896, 924, 925, 956, 958, 959, 1064.
- Bandong, zie Bandung.
- Bandung (ook: Bandong): 141, 310.
- Bandung, regent van: 310.
- Bang Pla Soi: 886.
- Banggai: 724.
- Bangka (ook: Banca, Banka, Bankas): 18, 45, 62, 97, 122, 137, 139, 163, 164, 215, 230, 270, 277, 287, 330, 333, 367, 370, 373, 374, 445, 446, 451, 465, 466, 480, 498, 501, 515, 560-563, 568, 650, 654, 668, 720, 736, 765, 766, 771, 781, 789, 854, 867, 868, 885, 919, 920, 925, 926, 933, 950, 962, 963, 966, 977, 1047, 1048.
- Bangka, straat van: 139.
- Bangkok (ook: Bankok): 770.
- Bani Bani: 59.
- Banjareesen, zie Bandjarezen.
- Banjer, zie Bandjarmasin.
- Banjermassing, zie Bandjarmasin.
- Banjumas: 859.
- Banka, zie Bangka.
- Bankahoeloe, zie Benkulen.
- Bankas, zie Bangka.
- Bankoele, zie Benkulen.
- Bankoeloe, zie Benkulen.
- Bankok, zie Bangkok.
- Banquibazar: 7, 504.
- Bantam, prinsen van: 485.
- Bantam, sultan van: 26, 132, 155, 184, 326, 459, 460, 473, 479, 485, 525, 663, 664, 859, 863, 888, 1042, 1070.
- Bantam: 11, 26, 36, 132, 133, 136, 142, 143, 150, 169, 175, 184, 187, 215, 230, 283, 287, 293, 294, 301, 308-310, 312, 313, 326, 327, 341-343, 397, 459, 460, 472, 473, 485, 486, 504, 510, 512, 514, 525, 528, 533, 568, 573, 586, 592, 663, 663, 664, 712, 713, 715, 717, 719, 737, 771, 789, 863, 864, 882, 888, 910, 913, 918, 934, 939, 940, 977, 1037, 1041-1043, 1052, 1056, 1059, 1070, 1071, 1075.
- Bantammers: 308.
- Bantikers: 550.
- Barddhaman (ook: Borduaan): 87, 408.
- Barganur: 601.
- Barmas, zie Birmezen.
- Barneveld: 549.
- Baros, radja van: 391, 576, 579, 785.
- Baros: 73, 76, 78, 225, 227, 320, 337, 380, 388, 394, 395-397, 462, 481, 568, 576, 579, 580, 582, 584, 585, 665, 685, 782-787, 972, 973, 975, 976, 1067.
- Barssalur: 340, 644, 906.
- Baselan, zie Basilan.
- Basilan (ook: Baselan): 20.
- Basra (ook: Bassora): 124, 129, 274, 278, 279, 307, 452, 653, 855.
- Bassein: 127, 451, 1030.
- Bassora, zie Basra.
- Batang Kapas: 391.
- Batavia: passim en 9, 26, 133, 153, 169, 184, 284, 308, 326, 341, 348, 460, 486, 507, 525, 665, 689, 713, 737, 864, 889, 910, 934, 1043, 1070.
- Bataviase Ommelanden: 665, 864.
- Batchian, koning van, zie Batjan, sultan van.
- Batchian, zie Batjan.
- Baticalao: 634, 1026.
- Batjan (ook: Batchian): 46, 47, 347, 480, 549, 551, 725, 757, 952.
- Batjan, sultan van: 35, 44, 45, 48, 194, 203-205, 359, 549-551, 725, 756, 757, 946, 952.
- Batjanners: 551.
- Batoeassa: 921, 922.
- Batoelajang, zie Batulawang.
- Batsjang, zie Banchang.
- Batticalao, zie Batticaloa.
- Batticaloa (ook: Batticalao): 11, 264, 834, 1013.
- Batu Ampat: 47, 205, 359, 551.
- Batu Kapedoe: 59.
- Batuïsi: 58, 212.
- Batuïssi, zie Batuïsi.
- Batulawang (ook: Batoelajang): 310.
- Batulomin: 921, 922.
- Baxos: 1020.
- Baygam Korala: 431, 632, 633.
- Baygam, zie Baygam Korala.
- Baypin, zie Vypin.
- Behaar, zie Bihar.

Index van geografische namen

- Bejouw: 38, 40, 201, 543, 947.
Belgarij: 971.
Belgica (kasteel): 544.
Beligal Korala: 111.
Bellazoor, zie Balasore.
Belo: 59, 62.
Beloe: 57, 213.
Benares (ook: Eliabad): 93, 240, 729, 806.
Benderabasi, zie Gamron.
Benderik, zie Bandar-e Rig.
Bengaaïj, zie Banggai.
Bengale, zie Bengalen.
Bengalen (ook: Bengale): 1, 6, 7, 9, 10, 14-18, 21, 22, 23, 27-30, 38, 43, 49, 65, 68, 69, 73, 79, 80-82, 85, 90, 91, 93-95, 97, 102, 104, 107, 109, 111, 113-115, 125, 132-134, 137-139, 142, 144-147, 149, 151, 152, 165, </>166, 168, 169, 171-175, 177, 179, 179, 180, 184-186, 189, 206, 218, 219, 224, 225, 228-230, 231, 233, 235, 236, 239, 240, 241, 243, 244, 247, 249, 253, 254, 259, 261, 271, 274, 276, 279, 280, 288-290, 296, 298, 302, 303, 304, 310-312, 321-323, 326, 330-332, 337-339, 343-346, 364, 374, 379, 381, 388, 390, 392, 394, 397, 398, 400, 401, 403, 404, 407-409, 411, 412, 418, 420, 422, 428, 429, 437, 438, 440, 442, 445, 447, 461, 465, 472, 476, 479, 481, 485, 487, 489, 494, 500, 502-504, 507, 508-516, 521, 523, 526-529, 532-536, 542, 553, 565, 568, 569, 574, 577-579, 583, 585, 585-588, 590-596, 599-603, 605, 606, 613, 614, 622, 628, 629, 632, 633, 639, 643-645, 649, 661, 667, 669, 670, 672, 676, 685-687, 690, 691, 700, 704, 705, 705, 706, 709, 713-721, 728, 729, 732, 733, 738, 740-742, 746, 749, 760, 770, 771, 775, 778, 779, 781, 785, 787, 788-795, 801-804, 806, 807, 813, 814, 816, 821-823, 826, 838, 841, 847, 863, 866, 868-871, 880, 882, 892, 899, 901-905, 908, 909, 911, 914-918, 920, 927, 929, 934-937, 941, 946, 948, 955, 966, 967, 970, 972, 973, 976-979, 982, 984-986, 990, 993, 994, 996, 997, 1010, 1023, 1024, 1048, 1050-1052, 1055, 1056, 1061, 1067, 1071, 1074-1076.
Bengalen, hof van: 22.
Bengalen, naib suba van: 240, 241.
Bengalen, nawab van: 86, 90-93, 237, 240-242, 402, 405-409, 411, 482, 503, 521, 597, 599, 602, 603, 605, 728, 803, 806, 988, 991, 992.
Benjermassing, zie Bandjarasin.
Benkoele, zie Benkulen.
Benkulen (ook: Bankahoeloe, Bankoeloe, Benkoele, Bancahoulou): 21, 26, 74, 132, 143, 153, 155, 177, 185, 225, 229, 230, 294, 302, 308-310, 330, 331, 335, 336, 392, 396, 404, 472, 473, 489, 529, 531, 563, 585, 604, 683, 692, 723, 760, 799, 877, 878, 890, 891, 895, 925, 938, 940, 954, 955, 1035, 1036, 1037, 1055, 1064, 1074.
Berung: 308, 341.
Beruwala: 433.
Besje: 359.
Bettiah: 95, 96, 238.
Beverwijk (redoute): 34.
Bhay Bongoes, zie Bongus, baai van.
Bhierbhoem, zie Birbhum.
Bihar (ook: Behaar): 86, 94, 96, 240, 242, 409-411, 482, 521, 596, 605.
Bijapur: 127.
Biliton (ook: Billiton): 53, 163, 215, 370.
Billiton, zie Biliton.
Bima, koning van: 207, 519, 553, 726.
Bima: 6, 20, 38, 49, 51, 79, 137, 140, 164, 176, 194, 230, 317, 319, 331, 336, 363, 364, 367, 465, 495, 496, 554, 670, 699, 725, 760, 838, 867, 897, 898, 917, 918, 924, 925, 954, 955, 966, 967, 977, 1019, 1064, 1076.
Bimilipatnam, zie Bimlipatam.
Bimlipatam (ook: Bimilipatnam): 7, 22, 80, 94, 96, 100, 102, 106-110, 230, 245, 246, 250, 251, 253, 254, 256, 323, 347, 413, 417, 418, 420-427, 505, 522, 578, 607-609, 611, 613, 616-621, 623-625, 627-629, 686, 706, 707, 730, 782, 785, 809-812, 814-820, 823-826, 828, 888, 903, 978, 999-1001, 1004-1008, 1010.
Bimlipatam, moeder van de radja: 819.
Bimlipatam, prins te: 425.
Bimlipatam, radja van: 819.
Bintaona, zie Bintauna.
Bintauna (ook: Bintaona): 757, 950.
Birbhum (ook: Bhierbhoem): 87, 798.
Birbhum, raja van: 92.
Birma (ook: woeste natie): 770.
Birmezen (ook: Barmas): 64, 217, 219, 376, 378, 499, 694, 769, 770, 885, 886.
Boano: 193.
Boegerones: 208, 725.
Boegie: 50.
Boegies, zie Buginezen.
Boegineesen, zie Buginezen.
Boelangers, zie Bolaängers.
Bojauw (perk Banda): 353, 355, 750.
Bokaaij, zie Bokai.
Bokai (ook: Bokaaij): 213.
Bolaäng: 758, 950.
Bolaängers (ook: Boelangers): 757.
Bolontio, vorst van: 358.
Bolontio: 951.

Bombay: 124, 154, 155, 274, 307, 429, 448, 452, 484, 529, 562, 605, 628, 649, 652, 692, 735, 739, 740, 770, 806, 849, 855, 938, 939, 1033, 1055, 1074.
 Bomboe: 958.
 Bonerate: 207.
 Bongus, baai van (ook: Bhay Bongoes): 575.
 Boni (ook: Bonij): 206, 207, 335, 364, 496, 552-554, 725, 759, 760, 954.
 Boni, Golf van: 208.
 Boni, vorst van: 206, 207, 209, 335, 362, 363, 502, 519, 553, 698, 725, 726, 759, 924, 953, 954, 956.
 Boniërs (ook: Bonijers): 207, 759.
 Bonij, zie Boni.
 Bonijers, zie Boniërs.
 Bonijs koning, zie Boni, vorst van.
 Bonthain: 38, 50.
 Borduaan, zie Barddhaman.
 Borneo: 156, 495, 519, 682, 920, 956, 1063.
 Boucheer, zie Bandar Bushire.
 Bougineesen, zie Buginezen.
 Boulontio: 894.
 Boulun: 769.
 Bourbon, zie Ile de Bourbon.
 Bouro, zie Buru.
 Bril: 193.
 Britten, zie Engelsen.
 Broach (ook: Brootchia): 8, 124-126, 258, 271, 273-276, 388, 449-451, 710, 779, 851, 852, 1032.
 Brootchia, zie Broach.
 Brouwerszand: 732.
 Buginezen (ook: Boegineesen): 20, 63, 50, 70-72, 203, 204, 222, 284, 334, 348, 359, 360, 372, 391, 396, 490, 576, 577, 580, 621, 685, 721, 722, 724, 756, 757, 785, 895, 921, 922, 927, 951, 958, 973-975, 1002, 1066.
 Bukit Batu: 222.
 Bulba: 58, 212, 213, 368.
 Bulukumba: 177, 210, 495.
 Buru (ook: Bouro): 2, 19, 33-36, 134, 191, 193, 204, 350, 538, 695, 746, 922.
 Burung: 236.
 Busuanga: 45.
 Buton, koning van: 335, 519, 923, 924, 956.
 Buton: 53, 518, 553, 554, 722, 725, 923, 924, 954, 956.
 Butonse eilanden: 954.
 Buxar: 729.
 Bwool, koning van: 549, 951.
 Bwool: 48, 203, 361, 518, 519, 549, 551, 697, 724, 756, 895, 951.

C

Caab Moelo, zie Kaap Moelo.
 Cabo de Goede Hoop, zie Kaap de Goede Hoop.
 Cadix, zie Cadiz.
 Cadiz (ook: Cadix): 939.
 Caeb Materaca, zie Ras Madrakah.
 Caijdoepa, radja van: 55.
 Caijdoepa: 554.
 Cajoe Ongling: 768.
 Calcapoer: 992.
 Calcats, zie Calcutta.
 Calcatta, zie Calcutta.
 Calcutta (ook: Calcatta, Kalkatta): 83, 84, 88, 91, 92, 94, 96, 177, 179, 186, 236-238, 241, 303, 304, 321, 337, 402, 404, 407, 408, 410, 411, 482, 531, 588, 597, 605, 718, 800, 801, 806, 855, 901, 926, 927, 938, 969, 984-986, 992.
 Calcutta, Engels gouverneur te: 604.
 Calicoilang, zie Kayamkulam.
 Calicut, zamorin (ook: sammorijn, samorijn) van: 119, 120, 121, 159, 170, 182, 265, 266, 267, 305, 339, 442, 443, 444, 524, 646, 647, 648, 845, 1026, 1027.
 Calicut: 119, 269, 443, 445, 446, 647.
 Caliture (ook: Calture): 642, 1023.
 Calleawaphoe, zie Calleeawaphu.
 Calleeawaphu [ook: Calleeawaphoe]: 96, 609.
 Callicherij Bitsjoer: 443, 444, 845.
 Calpettij, zie Kalpitiya.
 Calture, zie Caliture.
 Cambaid, zie Khambat.
 Cambang, zie Kambang.
 Cambay (ook: Cambaya): 710, 852.
 Cambaya, zie Cambay.
 Cambodia, zie Cambodja.
 Cambodja (ook: Cambodia): 72, 137, 771.
 Campar, zie Kampar.
 Cananor, zie Cannanur.
 Canara, nawab, raja van: 845, 1026.
 Canara: 340, 443, 445, 524, 649, 847, 1026.
 Candia, zie Kandy.
 Candianen, zie Kandy militie.
 Cannanoor, zie Cannanur.
 Cannanur (ook: Cananor, Cannanoor): 120, 267, 269, 340, 443-445, 647, 649, 687, 733, 845, 847, 848, 906, 907, 1027-1029.
 Cannanur, kolathiri (ook: collastrij) van: 119-121, 182, 266, 267, 340, 443, 444, 646-648, 845, 846, 1026, 1027.
 Cannanur, radja van, zie Cannanur, kolathiri van.
 Canton, zie Kanton.

Index van geografische namen

- Capoi: 770.
Caraporam, zie Karappuram.
Carcal, zie Karkal.
Carieamabaath, zie Karimabad.
Cariemabaath, zie Karimabad.
Carnatica: 1026.
Carrangantoe: 460, 1043.
Carretchie: 632, 832, 1014.
Cartamana, prins van: 120.
Cartamana, radja van: 847.
Cassembasaar, zie Kasimbazar.
Cassembazaar, zie Kasimbazar.
Cassimbazaar, zie Kasimbazar.
Cassisjoera: 95.
Castella: 265.
Cattoene, fort, zie Katuna, fort.
Cauw: 551, 757.
Caydoepa, radja van: 519.
Caydoepa: 518, 519.
Cayelie, zie Kaili.
Ceilon, zie Ceylon.
Ceilor: 944, 951.
Celebes: 156, 206, 208, 334, 335, 362, 480, 494, 496, 518, 519, 552, 682, 725, 754, 755, 759, 895, 937, 945, 954, 1063.
Celor: 722.
Ceram Laut: 352, 494, 517, 722, 922.
Ceram: 19, 33-35, 39, 44, 156, 161, 191, 192, 194, 199, 334, 347, 348, 350, 492, 516, 517, 538, 539, 542, 546, 550, 556, 672, 721, 722, 724, 747, 756, 757, 872, 893, 895, 921, 922, 944, 945, 948, 1063.
Ceramers: 44, 45, 198, 204, 205, 334, 359, 516, 517, 540, 546, 721-724, 748, 757, 895, 922.
Ceylon (ook: Ceilon): 1, 2, 7, 8, 12, 14, 16-18, 21-24, 25, 29, 59, 80, 85, 95, 96, 101, 104-109, 110, 112, 114, 115, 117, 121, 122, 124, 127, 133, 138-141, 146, 149, 151, 151, 152, 155, 158, 159, 165-168-171, 174, 175, 179, 180-183, 230, 234, 249, 252-256, 256, 260-264, 269-271, 273, 279-281, 283, 284, 287, 290, 291, 294, 296, 302-304, 311-313, 321, 322, 324, 325, 327, 330-332, 337-339, 340, 343-346, 348, 367, 396, 398, 405, 411, 418, 423, 424, 426-429, 431, 433, 437, 438, 440-443, 446, 447, 453-455, 464, 465, 468, 469, 475, 476, 481-483, 484, 489-491, 500, 504, 505-507, 510-517, 521, 522, 523, 528, 532, 533, 587-589, 598, 601, 608, 609, 611, 614, 620, 622, 624, 627, 629, 630, 633, 635, 637-641, 644, 648-651, 662, 664, 672, 678, 685, 687-689, 693, 700, 702, 704, 706, 707, 708-711, 713, 715, 717-720, 728, 729, 731-734, 736-738, 741, 742, 764, 789, 790-792, 817, 820, 822, 823, 825, 827, 829, 830, 830, 831, 833-835, 837-841, 843, 846, 848, 849, 858, 863, 867, 868, 870, 871, 879, 881, 882, 883, 884, 886-888, 888, 889, 891, 892, 902-904, 904-908, 912, 914-918, 920, 927-929, 929, 930, 935, 937, 978-980, 999, 1003-1006, 1009-1012, 1012, 1015, 1019-1026, 1028-1030, 1034, 1035, 1038, 1048, 1050, 1052, 1055, 1058, 1060, 1061, 1068, 1068, 1069, 1075, 1076.
Chamoemagelam: 431, 637.
Chandrakona (ook: Sjandercona): 95, 236, 604.
Chapra: 239, 404.
Chengalpattu (ook: Singlipettij): 251, 252.
Cheribon, sultan van: 663, 862.
Cheribon: 11, 18, 19, 25, 26, 36, 63, 123, 131, 133, 138, 141, 165, 169, 187, 215, 281, 283, 285, 287, 296, 310-313, 326, 327, 332, 333, 340, 386, 387, 456, 458, 459, 465, 471, 480, 502, 504, 512, 516, 571, 662, 663, 668, 712, 714-717, 737, 766, 769, 771, 838, 859, 861, 863, 864, 867, 876, 909, 919, 920, 934, 935, 1036, 1037, 1039, 1040, 1041, 1047, 1050, 1053, 1055, 1059, 1071, 1074, 1075.
Cherong: 655, 857.
Chettua, zie Chettuvay.
Chettuvay (ook: Chettua): 118, 265, 266, 443, 444, 646, 647, 845, 847, 848, 907, 1027, 1029.
Chettuvay, radja van: 846.
Chiau, zie Siau.
Chilaw: 440, 634, 638, 639, 644, 672, 1013.
China: 4, 16, 18, 20, 21, 43, 44, 51, 52, 61, 69, 88, 130, 132, 133, 138, 150, 157, 164, 165, 167, 177, 185, 196, 221, 237, 244, 255, 294, 296, 309, 310, 313, 318, 323, 326, 327, 329, 919, 332, 367, 369-371, 381, 408, 445, 448, 466, 472, 473, 479, 489, 490, 498, 500, 501, 515, 516, 519, 526, 531-533, 556, 557, 562, 570, 572, 586, 622, 649, 670, 676, 679, 681, 684, 691, 692, 701, 707, 709, 715, 718-721, 723, 728, 742, 761, 807, 830, 847, 886, 891, 897, 899, 902, 904, 908, 916, 917, 925, 926, 955, 962, 1041, 1043, 1049, 1051, 1061, 1064, 1065, 1071.
Chinco, zie Pulau Tjinkuk.
Chineesche, zie Chinezen.
Chineze Zee: 20.
Chinezen (ook: Chineesche): 14, 30, 50, 55, 67, 72, 73, 142-144, 164, 173, 176, 204, 208, 210, 211, 285, 286, 293, 294, 301, 308, 310, 334, 358, 364, 463, 471, 473, 474, 486, 489, 495-497, 499, 512, 515, 519, 529, 540, 542, 546, 555, 557, 584, 670, 675, 677, 701, 709, 716, 720, 726, 728, 738, 753, 755, 764, 766, 788, 865, 870, 877, 884, 886, 890, 910, 914, 919, 925, 926, 936, 940, 950, 955, 959.

- 961, 965, 967, 969, 970, 1025, 1037, 1039, 1045, 1046, 1051, 1075.
 Chinsura: 241, 407.
 Chormandel, zie Coromandel.
 Cingalezen, zie Singalezen.
 Clobot: 358.
 Cochin Chine: 6, 165.
 Cochin, koning van, zie Cochin, radja van.
 Cochin, kroonprins van: 119.
 Cochin, radja van (ook: Cochim, koning van): 119, 121, 159, 182, 265, 266, 340, 442-444, 524, 646, 647, 845-847, 908, 1027, 1028.
 Cochin: 25, 116, 118, 120, 127, 142, 147, 155, 182, 183, 264-266, 268-271, 274, 289, 305, 325, 327, 339, 442-444, 446, 465, 484, 506, 523, 535, 647-650, 653, 678, 687, 688, 708-710, 720, 736, 841, 844, 846-848, 869, 906-908, 930, 933, 1015, 1020, 1021, 1026, 1028, 1029.
 Coeti, zie Kutai.
 Coijlan, zie Quilon.
 Collastrij, zie Cannanur, kolathiri van.
 Colombo (ook: Kolombo): 24, 25, 110, 113-115, 121, 152, 154, 158, 171, 181, 182, 257, 262, 264, 294, 305, 331, 432, 433, 436, 438-440, 467, 474, 483, 511, 522, 523, 632, 634, 636, 642, 645, 687, 688, 692, 708, 729-731, 741, 830, 832, 834, 838, 878, 883, 884, 905, 1012, 1013, 1016, 1017, 1020, 1023-1026, 1054, 1068.
 Comber: 201.
 Combie: 769.
 Commerpalium: 423, 616.
 Cormandel, zie Coromandel.
 Coromandel (ook: Chormandel, Cormandel, cust, Kormandel): 7, 10, 15, 18, 20, 22, 23-25, 30, 33, 43, 44, 46, 49, 65, 66, 68, 73-75, 80, 96, 101, 103-105, 107-111, 113-115, 124, 128, 133, 138, 142, 143, 145, 146, 151, 151, 152, 158, 167-169, 171, 174, 175, 180, 181, 184, 187, 206, 212, 219, 224, 225, 228-230, 242, 243, 247, 249, 250, 251, 253-256, 259, 260, 278, 279, 290, 296, 297, 302, 304, 311, 312, 317, 319, 321, 322, 323, 330, 333, 338, 342-344, 346, 347, 347, 348, 364, 374, 380, 381, 385, 388, 390, 394, 395, 409, 411, 415, 418, 422, 423, 426, 427, 437, 438, 442, 453, 466, 468, 472, 475, 482, 483, 485, 490, 494, 500, 504, 504, 505, 509, 510, 513, 514, 516, 521, 526, 528, 529, 532, 538, 542, 553, 558, 560, 564, 568, 571, 574, 577, 578, 582, 587, 595, 598, 601, 606, 611, 613-615, 618, 621-630, 639, 642, 644, 649, 650, 651, 655, 658, 669, 672, 675, 676, 678, 686, 687, 689, 691, 706, 707, 715-717, 729, 732, 737, 738, 740, 742, 746, 749, 758, 760, 770, 771, 778, 781, 785, 786, 791, 792, 801, 803, 806, 811, 813, 814, 817, 820-823, 825-827, 831, 838, 841, 843, 844, 856, 860, 868-870, 877, 878, 880, 882, 887, 888, 899, 903, 903-905, 911, 914, 916, 917, 919, 920, 927, 928, 928, 929, 935-937, 944, 946, 948, 952, 953, 955, 966, 970, 972, 973, 978, 979, 984, 992, 993, 994, 997, 1001, 1002, 1005-1012, 1018, 1026, 1034, 1036, 1038, 1048-1051, 1056, 1061, 1067, 1068, 1071, 1072, 1076.
 Coromandel, Franse gouverneur van: 969.
 Coromandel, Noord: 504, 422, 423, 483, 504, 522, 603, 611, 612, 614, 629, 686, 791, 814, 820, 825, 828, 888, 903, 1005.
 Coromandel, Zuid: 422, 483, 522, 629, 686, 814, 820, 1000, 1010, 1011.
 Cotta Baro, zie Kotabaru.
 Cotta Tenga, zie Kotatengah.
 Cottelawe: 642.
 Cranganoor, zie Cranganur.
 Cranganur (ook: Cranganoor): 120, 182, 265, 267, 442, 444, 647, 648, 734, 846, 848, 907, 1027-1029.
 Cranganur, radja van: 846, 847, 1028.
 Cuddalore (ook: Cuddalur): 167, 825, 1010.
 Cuddalur, zie Cuddalore.
 Curbattoe, zie Korbafo.
 Curia Muria, zie Kuria Muria.
 Cust, zie Coromandel.

D

- Damak, zie Demak.
 Daman: 649.
 Damar (ook: Damme): 39, 198, 754, 948.
 Damar eilanden: 354, 545.
 Damme, zie Damar.
 Danda Rajapur (ook: Dende Rajapur, Dendarayapur): 275, 325, 450, 710, 717, 851.
 Dasht-e Bar (ook: Desistan): 325.
 Daudpur: 83, 95, 236, 409.
 Dauw: 960.
 Dawang: 922.
 Decca, zie Dhaka.
 Deccan: 272, 276, 451.
 Decima: 967.
 Deenen, zie Denen.
 Dekka, zie Dhaka.
 Delagoabaai: 857.
 Delft (eiland): 114, 837.
 Delft, kamer van: 28, 80, 133, 157, 169, 174, 298, 304, 327, 338, 344, 345, 399, 512, 521, 526, 534,

Index van geografische namen

588, 595, 691, 717, 718, 741, 915, 918, 928, 934,
940, 941, 1061, 1067, 1076.
Delft: 699.
Delhi, groot-mogol van: 93, 733, 853.
Delhi: 7, 729, 806.
Demak (ook: Damak): 280, 282, 307.
Den Briel (bolwerk te Trincomale): 116.
Denambo: 310.
Dendarayapour, zie Danda Rajapur.
Dende Rajapour, zie Danda Rajapur.
Denen: 241, 348, 488, 841, 1023.
Dengka: 213.
Desinganadu: 845.
Desistan, zie Dasht-e Bar.
Dhaka (ook: Decca, Dhecca): 84, 87, 231, 239,
399, 403, 406, 411, 604, 790, 797, 805.
Dhecca, zie Dhaka.
Dieuw Dauw: 213.
Dieuw: 58, 212.
Dilly: 58, 733, 961.
Dirmang: 59.
Diwel Chindi: 9.
Djabinese volkeren, zie Djambiërs.
Djambi (ook: Jambij): 5, 16, 21, 60-63, 69, 133,
134, 150, 178, 178, 194, 215, 216, 217, 297, 302,
319, 327, 336, 374-376, 481, 498, 512, 520, 526,
563, 563-565, 572, 683, 701, 702, 727, 765, 767,
768, 864, 880, 885, 897, 926, 941, 963, 963, 1043,
1065, 1075.
Djambi, pangerang nata van: 767, 768, 964.
Djambi, rivier van: 374, 375.
Djambi, sultan van: 5, 61, 63, 215-217, 302, 319,
336, 346, 374-376, 481, 499, 564, 702, 767, 768,
897, 963, 964.
Djambiërs (ook: Jambeelders, Jambijse volke-
ren): 5, 61, 550, 564.
Djoana (ook: Djoanna): 282, 334, 860, 920, 1038.
Djokja, sultan van, zie Djokjakarta, sultan van.
Djokjakarta, sultan (ook: sulthan) van: 26, 131,
282, 307, 312, 659, 662, 712, 736, 859, 911.
Djokjakarta: 911.
Dodingo: 360, 757.
Domp: 954.
Dondo: 724.
Dondure: 116.
Donowanka: 45.
Dordrecht: 130, 281.
Dotij: 360, 551.
Doumara: 59.
Drie en Vier Corles, zie Drie en Vier Korala.
Drie en Vier Korala (ook: Drie en Vier Corles):
110, 630.

Duitsers: 339, 426, 428, 1075.

Durian, Straat van: 780.

Duytsers, zie Duitsers.

E

Edam (eiland): 155, 157, 158, 170, 178, 295, 455,
485, 531, 558, 664, 676, 742, 751, 763, 769, 874,
875, 939, 1052.

Edeoer: 252, 425, 1005.

Eis: 34.

Eliabad, zie Benares.

Eluru: 252, 1012.

Enamakal (ook: Inemake): 442.

Ende: 363.

Engeland, koning van (ook: Groot Brittannische
majesteid, hof van Brittangniën): 147, 154,
156, 157, 302, 473, 488, 705, 718, 878.

Engeland: 19-21, 28, 77, 83, 84, 86-88, 90, 91, 130,
132, 152, 181, 185, 223, 240, 294, 332, 383, 395,
407, 439, 487, 521, 529, 540, 648.

Engelschen, zie Engelsen.

Engelsen (ook: Britten, Engelschen): 6-8, 10, 16-
18, 20-22, 25, 26, 28, 30, 37, 46, 63, 72, 74, 75,
77, 78, 92-96, 103, 104, 106-108, 110, 111, 119,
120, 121, 124-127, 129, 132, 139, 142, 204, 143,
146, 151-153, 155-158, 161, 165, 167-169, 171,
174-178, 182-186, 204, 208, 223, 225, 227, 229,
230, 234, 236-238, 240-242, 254, 256, 263, 264,
267, 269, 270, 272-274, 279, 283, 293, 294, 298,
299, 302-304, 306-310, 312, 313, 326, 330, 331,
333, 337, 340-342, 348, 358, 360, 374, 383, 384,
391, 392, 395-397, 400, 403, 404, 406-409, 411,
425-430, 442, 448, 450-453, 467, 468, 472, 473,
479, 481-484, 487-490, 492, 495, 499-503, 505,
507, 514, 517, 519, 520-523, 529-532, 550, 553,
563, 570, 571, 579, 580, 584, 585, 588, 592, 593,
596, 597, 599, 601-605, 612, 616, 627, 628, 632,
647, 648, 651-654, 657, 675, 676, 684, 685, 688,
691, 693, 697, 704-706, 708, 710, 713, 715, 718,
720, 723, 725, 726, 728, 729, 731, 733-735, 739,
740, 756, 757, 759, 762, 778, 781, 783, 785, 788,
791, 794, 796, 797, 799, 801, 803, 804, 806, 818,
821, 826, 827, 829, 830, 842, 846, 849, 850, 853,
855-857, 863, 875, 877, 878, 885, 886, 889-891,
894, 895, 899, 901, 905, 909, 913, 918, 920, 923,
924-927, 931, 937-940, 951, 952, 954, 958, 962,
968-970, 974, 975, 979, 980, 984-986, 992, 993,
1002, 1005-1007, 1012, 1013, 1024, 1027, 1028,
1033, 1036, 1037, 1039, 1041-1043, 1055, 1064,
1066, 1069, 1070, 1074.

Enkhuizen (eiland): 114, 486, 915.

- Enkhuizen, kamer van: 28, 85, 133, 167, 169, 174, 187, 191, 232, 298, 304, 318, 327, 328, 338, 344, 345, 399, 469, 491, 521, 526, 534, 588, 595, 617, 677, 681, 690, 717, 718, 729, 737, 742, 790, 791, 879, 891, 918, 928, 934, 936, 940, 941, 978, 999, 1061.
- Enna Enna: 921, 922.
- Eremera, zie Ermera.
- Ermera (zie ook: Eremera): 58.
- Euphraat: 452, 653.
- Europa: 11, 18, 20, 23, 80, 88, 109, 167, 170, 175, 179, 183, 220, 231, 234, 236, 249, 250, 256, 271, 272, 273, 291, 307, 310, 319, 330, 331, 337, 343, 349, 398, 399, 409, 426, 429, 441, 446, 482, 487, 502, 509, 516, 526, 532, 570, 593, 595, 596, 604, 616, 642, 686, 692, 702, 709, 719, 720, 795, 798, 802, 805, 821, 833, 853, 878, 879, 902, 906, 908, 911, 914, 918-920, 936, 938, 939, 978, 982, 989, 997, 999, 1003, 1006, 1024, 1031, 1040, 1049, 1059, 1075.
- Europeanen: 107, 134, 203, 212, 239, 277, 283, 290, 291, 293, 391, 396, 400, 410, 434, 441, 463, 641, 700, 738, 755, 763, 767, 770, 778, 783, 792, 801, 825, 844, 854, 910, 921, 931, 932, 951, 969, 975, 1025, 1033, 1034, 1036, 1045, 1066, 1074.
- Europesen, zie Europeanen.
- F**
- Faro: 59.
- Fatwa: 239, 598, 605, 803.
- Filippijnen (ook: Philippijnen): 28, 143, 172, 173, 294, 358, 427, 472, 529, 740, 958.
- Firando: 774.
- Flores, Kaap van: 208.
- Flores: 363, 553.
- Fluit (fort): 1073.
- Foja (ook: Foya): 43, 44.
- Foya, zie Foja.
- Frankrijk, koning van: 186.
- Frankrijk: 20, 117, 132, 163, 332, 339, 531, 641.
- Franschen, zie Fransen.
- Fransen (ook: Franschen): 6, 16, 23, 25, 28, 29, 103-105, 107-110, 121, 126, 132, 139, 142, 143, 146, 147, 157, 158, 167, 181, 184, 186, 254, 264, 293, 296, 297, 303, 304, 310, 326, 338, 340, 342, 344, 406, 426, 429, 488, 489, 505, 514, 522, 571, 599, 626, 676, 729, 778, 826, 827, 831, 853, 857, 904, 969, 989, 992, 1003, 1005, 1006, 1007, 1013, 1023, 1055-1057, 1071, 1073, 1074.
- Frederik Hendrik (fort): 59.
- Friesland (punt te Jaffna, ook: Vriesland): 439, 699.
- G**
- Gaij: 360.
- Gale, zie Galle.
- Galile: 952.
- Galle (ook: Gale): 24, 25, 110, 111, 117, 121, 151, 152, 159, 181, 256, 257, 261, 262, 264, 279, 330, 339, 431-434, 436-441, 483, 630-633, 636, 638, 640, 641-643, 646, 651, 687, 719, 731, 733, 742, 830, 831, 833, 837, 839-841, 843, 846, 888, 905, 929, 940, 978, 1013-1016, 1019, 1021, 1023, 1024, 1029, 1034.
- Gamkonorah: 757.
- Gampaha de Raygam: 111.
- Gamron (ook: Bandar Abbas, Benderabasi): 128, 129, 201, 278, 279, 307, 452, 453, 535, 653, 736, 856, 933.
- Ganaveh: 453.
- Gangebodde Pattu: 111.
- Ganges: 133, 232, 269, 271, 333, 406, 407, 521, 706, 902, 915.
- Gazipoer, zie Ghazipur.
- Gazipur, zie Ghazipur.
- Gebang: 1041.
- Gelderland (bolwerk Batavia): 292.
- Gelderland (bolwerk te Cochín): 121, 269.
- Genssam: 104.
- Geriagamme: 84.
- Geser: 352, 722.
- Ghaghara: 605.
- Ghazipur (ook: Gazipoer, Gazipur): 95, 96, 238, 303, 404, 597, 800, 870.
- Gheria Vijayadurg: 276.
- Gilalang: 359, 360, 480, 895.
- Gili Genting (ook: Giligenting): 1037.
- Giligenting, zie Gili Genting.
- Gilolo: 479, 480.
- Giruwayu Pattu: 431, 631-633.
- Goa (ook: Goa, Goach): 56, 183, 261, 266, 270, 274, 291, 305, 362, 446, 449, 467, 468, 649, 906, 1064.
- Goa, onderkoning van: 446.
- Goach, zie Goa.
- Goemano, zie Gomumu.
- Goenewile: 630, 835, 842, 1016.
- Goenong Apij, zie Gunung Api.
- Goentoer, zie Guntur.
- Goga: 120, 649.
- Golconda: 254, 929, 1012.

Index van geografische namen

- Golepalem: 251, 425, 1004.
Gomsorge: 551, 757.
Gomumu (ook: Goemano): 360.
Gomumu: 359.
Gondewaron: 251.
Goram: 197, 198, 352, 546, 722, 754, 922, 948.
Gorammers: 198, 352, 356, 546, 754.
Gorontaalders, zie Gorontalers.
Gorontalers (ook: Gorontaalders): 757.
Gorontalo, koning van: 2, 45, 550.
Gorontalo: 45, 47, 48, 162, 205, 206, 317, 358, 361, 362, 550-552, 724, 756, 758, 894, 895, 951-953.
Gouda: 348.
Gowa (ook: Goah): 207, 528, 553, 759, 953, 954, 1064.
Gowa, vorst van: 502, 954.
Gresik (ook: Grisse, Grissee): 19, 176, 282, 335, 351, 352, 487, 502, 681, 692, 712, 750, 754, 873, 874, 1035, 1036, 1040, 1069.
Gresik, sultan van: 282.
Grisse, zie Gresik.
Grissee, zie Gresik.
Groot Brittanische majesteid, zie Engeland, koning van.
Groot Passaman: 927.
Groote Oost, zie Oosterkwartieren.
Grote Compe: 63.
Grote kamers, zie kamer van Amsterdam en van Zeeland.
Grote Oost, zie Oosterkwartieren.
Guandang: 550.
Gudjarat, nawab van: 450.
Guli Guli: 921.
Guntur (ook: Goentoer): 104, 105.
Gunung Api (ook: Goenong Apij): 546, 723, 750, 752.
- H**
- Haasespruit, zie Hazenspruit.
Halamahera, zie Halmahera.
Haller, raja van: 451.
Halmahera (ook: Halmahera, Halmaherra): 44, 45, 156, 162, 204, 360, 361, 480, 551, 724, 757, 952.
Halmahera, zie Halmahera.
Halmaherra, zie Halmahera.
Hangwelle: 24.
Hanwella: 305, 346, 433, 633, 636, 1013.
Happitigam Korala (ook: Happitigam Corle): 111, 436, 630.
Happitigam Corle, zie Happitigam Korala.
Haripal: 87, 95.
Haruku: 722, 748.
Hatiakoe: 921.
Hatilen: 359.
Hatuaana: 176, 193.
Hatumeten: 921.
Hawa, zie Ava.
Haya: 334, 350.
Hazenspruit: 232, 409, 706.
Hen met Kuikens (eiland): 880.
Hendiaal: 236, 389, 409, 578, 594, 799.
Hennetello: 34.
Hewagam Korala (ook: Hewegam Korle): 152, 436, 642, 1013.
Hewegam Korle, zie Hewagam Korala.
Hijili Flat: 232, 400, 406.
Hila: 35, 191, 350, 748.
Hina Corle, zie Hina Korala.
Hina Korala (ook: Hina): 111, 152, 436, 630.
Hina Korle, zie Hina Korala.
Hinaka: 974.
Hindoestan, zie India.
Hindrawaran: 1012.
Hitu: 33, 350.
Hoamoal: 191, 350, 538.
Hof van Brittangniën, zie , Engeland, koning van.
Holland (bolwerk te Cochin), zie Hollandia.
Holland bolwerk te Jaffna): 439.
Holland, zie Nederland.
Hollandia (bolwerk te Cochin, ook: Holland): 121, 269, 530.
Hollandia (fort op Lonthoir): 754, 938, 947.
Hollandia, munt van: 738, 936.
Honimoa: 34, 538, 722, 944.
Hooghly (ook: Houglij, Hougly): 17, 22, 23, 80-83, 85-87, 89, 91, 93, 95, 96, 134, 174, 179, 180, 231-234, 236-238, 240-242, 288, 298, 322, 337, 338, 346, 398-400, 402-404, 406-409, 482, 503, 512, 514, 521, 535, 587, 589, 590, 591, 593, 595, 596, 598-600, 602-605, 687, 714, 728, 729, 790, 793-796, 798, 800-803, 805, 806, 902, 916, 917, 978, 980, 981, 985-988, 991, 1005, 1050.
Hooghly (rivier) (ook: Hugli): 233, 241, 408, 409.
Hooghly, duan van: 93.
Hoorn (eiland): 114, 476.
Hoorn, kamer van: 28, 31, 133, 167, 169, 174, 187, 298, 327, 344, 345, 399, 479, 512, 521, 526, 534, 588, 595, 617, 677, 781, 717, 718, 729, 737, 741, 745, 790, 918, 928, 934, 936, 940, 941, 978, 999, 1061, 1076.
Hormuz (ook: Ormus): 856.
Hossan: 922.

- Hoti: 722.
 Hougly, zie Hooghly.
 Hougly, zie Hooghly.
 Hualoy: 722, 922.
 Hugli (rivier): 233, 241.
 Hulstorf: 833, 1016.
 Hulstorf, zie Hulstorf.
- I**
- Ile de Bourbon (ook: Bourbon): 287, 465, 514, 515, 668, 902, 918.
 Ile de France, zie Mauritius.
 India, inlandse vorst: 853.
 India, zie ook Indië.
 India, Zuid (ook: de overwal): 435, 637, 638, 640, 643, 644, 707, 831, 835, 836, 1017-1019, 1023.
 Indië (ook: India): 17, 23, 81, 113, 122, 145, 231, 259, 261, 263, 339, 398, 409, 440, 487, 494, 516, 526, 609, 803, 855, 881, 909-911, 917, 918, 920, 927, 942, 974, 978, 979, 985, 986, 994, 997, 1002, 1017, 1032, 1034, 1035, 1058, 1059, 1061, 1068.
 Indostan, zie Indië.
 Indragiri, koning van: 373.
 Indragiri: 165, 374, 768.
 Indramaju (ook: Indramajoe): 458, 662, 861, 862, 919, 1041.
 Indramayoe, zie Indramaju.
 Indrapoera, sultan van, zie Indrapura, vorst van.
 Indrapura (ook: Indrapoera), vorst van: 74, 226, 391, 783, 973, 974.
 Indrapura: 585.
 Indrumaju: 1036.
 Inemake, zie Enamakkal.
 Iraandaarger: 729.
 Isle de Bourbon: 867.
 Itawaka: 921.
- J**
- Jaconaat: 95.
 Jaffanapatnam, zie Jaffna.
 Jaffna (ook: Jafna, Jaffanapatnam): 24, 108, 110, 114, 117, 171, 224, 253, 257, 260, 263, 339, 348, 432, 433, 435, 436, 439, 441, 467, 511, 523, 624, 626, 627, 632, 637, 639, 642, 643, 645, 832, 836, 837, 840, 843, 940, 1004, 1012, 1014, 1016, 1018, 1019, 1021, 1022.
 Jafna, zie Jaffna.
 Jagannathpur (ook: Jaggernaikpoeram, Jaggernaykpoeram): 23, 87, 95, 96, 100-104, 107, 108, 110, 236, 245, 249, 250, 252-255, 388, 413, 417-419, 422-428, 522, 594, 595, 607, 608, 610-612, 615-618, 620, 621, 624-627, 707, 730, 731, 797, 799, 805, 808-810, 812, 816, 817, 819, 820, 823, 828, 887, 888, 906, 999, 1000, 1001, 1003, 1004, 1008, 1010.
 Jaggernaikpoeram, zie Jagannathpur.
 Jaggernaykpoeram, zie Jagannathpur.
 Jakatra (ook: Jaccatra): 19, 28, 137, 141, 230, 287, 293, 311, 465, 668, 717, 867, 877, 920, 967, 993, 1032, 1047, 1055, 1060, 1070, 1071.
 Jakatrasede bovenlanden: 293, 332, 470, 471, 674, 876.
 Jambeschilders, zie Djambiërs.
 Jambij, koning van, zie Djambi, koning van.
 Jambijnees, zie Djambiërs.
 Jambijse volkeren, zie Djambiërs.
 Jambilet: 551.
 Jambusar (ook: Jamboeser): 450.
 Jangipur: 409.
 Jannegat: 232.
 Japan, keizer van, zie Japan, shogun van.
 Japan, kroonprins van: 568, 570, 776.
 Japan, shogun van: 139, 380, 466, 773, 775, 776, 808, 1072.
 Japan: 5, 6, 18, 21, 66, 67, 79, 85, 88, 97, 98, 100, 105, 114, 118, 122, 133, 137, 139, 145, 164, 165, 174, 179, 183, 219, 220, 230, 234, 243-247, 255, 264, 268, 270, 272, 287, 296, 297, 302, 319, 320, 323, 38-340, 343, 379, 380, 397, 400, 411, 412, 418, 419, 422, 435, 445-447, 465, 466, 481, 482, 485, 488, 495, 500, 515, 516, 520, 522, 525, 526, 534, 568, 586, 593, 604, 606-608, 612, 621, 622, 650, 655, 667, 668, 670, 684, 686, 687, 691, 703, 703, 707, 709, 710, 717, 720, 728, 735, 738, 740, 771, 772, 774, 775, 777, 789, 796, 798, 800, 801, 805-809, 814, 822, 826, 847, 848, 851, 864, 867, 868, 886, 888, 897-899, 902, 903, 906, 907, 919, 926, 936, 940, 964, 966, 967, 977, 981, 985, 986, 993, 996, 1028, 1030, 1032, 1033, 1043, 1048, 1049, 1065, 1072, 1075.
 Japanners: 5, 30, 67, 139, 164, 219, 220, 380, 466, 501, 516, 569, 669, 684, 703, 773-776, 898, 965-967, 986, 1065.
 Japara: 25, 282, 307, 455, 456, 661, 681, 861, 874, 1038, 1063.
 Jauwehan: 550.
 Java, zie Java's Oostkust.
 Java's Zuidkust: 722.
 Javanen: 281, 284, 293, 307, 311, 318, 460, 489, 859, 862, 878, 895, 910, 934, 1012, 1037.
 Java's Oostkust (ook: Java): 8, 11, 19, 24, 25, 30, 38, 49, 57, 60, 68, 79, 125, 130-133, 136, 138,

Index van geografische namen

- 139, 150, 152, 156, 164, 165, 170, 171, 175, 176, 183, 187, 191, 193, 195, 197, 206, 215, 222, 224, 263, 280, 282, 283, 293, 296, 307, 310-313, 316, 326, 327, 332, 340, 341, 343, 347-349, 351-353, 362, 363, 368, 370, 371, 382, 385, 386, 438, 441, 451, 454-459, 463, 465, 467, 470-472, 474, 479, 480, 483, 485, 491, 494, 495, 498, 502, 504, 507, 510-512, 515-517, 527, 534, 537, 541, 542, 548, 568, 571, 644, 651, 654, 659, 660-663, 669, 673, 681, 682, 689, 690, 693, 711, 712, 714-717, 724, 727, 728, 736-738, 745, 749, 751, 754, 755, 764, 766, 771, 777, 779, 781, 821, 854, 857, 858-860, 865-867, 874, 876, 884, 888, 888, 895, 897, 899, 909-911, 817, 917, 919, 920, 923, 924, 933, 934, 937, 943, 945, 948, 954, 962, 964, 966, 968, 970, 1020, 1032, 1034, 1035-1041, 1053, 1055, 1059, 1064-1066, 1069, 1070, 1074, 1075.
- Jedda: 124, 274.
Jedo: 774-776.
Jellingij: 239, 804, 806, 987, 992.
Joedia, zie Ayutthaya.
Johoorsche rijk, zie Johore.
Johore, koning van: 704, 968.
Johore: 71, 222, 490, 863, 968, 1066.
Johoreesen, zie Johorezen.
Johorezen (ook: Johoreesen): 72, 968.
Joinko: 551.
Jolfa: 932.
Jonkal: 564.
Judja, zie Ayutthaya.
- K**
- Kaap Buntung: 1036.
Kaap Comorijn: 261, 631, 637, 1017.
Kaap de Goede Hoop: 24, 26, 28, 30, 33, 115, 123, 129, 133, 147, 149, 151, 170, 174, 186, 187, 189, 196, 221, 260, 262, 279, 280, 297, 312, 327, 330, 332, 342, 345, 349, 453-455, 467, 469, 472, 476, 487, 489, 510, 522, 525, 526, 533-536, 588, 591, 611, 634, 640, 641, 651, 655-658, 665, 673, 676, 691, 693, 714, 717, 718, 736, 743, 745, 791, 794, 830, 831, 834, 844, 856, 857, 864, 867, 871, 878-880, 889, 891, 902, 903, 912, 933, 935, 937, 939, 1019, 1020, 1023, 1034, 1035, 1043, 1050, 1058, 1061, 1068, 1076.
Kaap Moelo (ook: Suadon): 468.
Kabaena (rif): 516.
Kaffersveld (te Trincomale): 116.
Kaili (ook: Cayelie): 50, 51.
Kajulandegan (landerij): 663.
Kalajan: 762.
Kalaotoa: 207.
Kalenberg (eiland bij Galle): 116.
Kalkatta, zie Calcutta.
Kalna: 411.
Kalpetty, zie Kalpitiya.
Kalpitiya (ook: Kalpetty, Calpettij): 113, 114, 261, 268, 436, 611, 634, 639, 672, 832, 904, 1020, 1022, 1023.
Kalwille: 634.
Kambang (ook: Cambang): 391.
Kambang: 226, 228.
Kamers van de Maas, zie Rotterdam, kamer van, Delft, kamer van.
Kampar (ook: Campar): 70, 71, 215, 221, 222, 571, 701, 778.
Kanaal: 676.
Kandi, zie Kandy.
Kandia, zie Kandy.
Kandy (ook: Candia, Kandi, Kandia): 21, 24, 25, 105, 108-111, 114, 127, 151, 159, 168, 180, 259, 276, 294, 304, 324, 338, 346, 429, 430, 441, 474, 523, 629, 630, 632, 635, 687, 741, 830, 832, 834, 836, 837, 843, 844, 883, 893, 941, 1012, 1013, 1016, 1025.
Kandy, koning van: 24, 105, 108, 152, 256, 259, 304, 339, 430, 436, 611, 687, 830, 883, 1012, 1013, 1015.
Kandy, militie (ook: Candianen): 305.
Kandyanen: 24, 427.
Kandyers, zie Kandyanen: 24.
Kangéan (ook: Kiangiang): 457, 492, 1037.
Kiangiang, zie Kangéan.
Kankau: 765.
Kanniya Kumari: 831.
Kanton (ook: Canton): 20, 21, 61, 143, 370, 479, 486, 489, 515, 516, 692, 693, 895, 904, 914-916.
Kaputoesang: 551.
Karaitivu: 114, 261, 437.
Karang, klip: 139.
Karappuram (ook: Caraporam): 265.
Kareek, zie Kharg.
Kariem Abaad, zie Karimabad.
Karikal: 348, 522, 626, 729, 778, 1006.
Karimabad (ook: Cariemabaath, Cariemabaath, Kariem Abaad): 81, 90, 232, 235, 242, 399, 409, 587, 790.
Karimunjawa: 281.
Karkal (ook: Carcal): 1041.
Karreek, zie Kharg.
Kasimbazar (ook: Cassembazaar, Cassembazaar, Cassimbazaar, Kassembazaar): 80, 81, 84, 86-88, 90, 91, 93, 95, 174, 231-233, 235-240, 242,

- 321, 322, 398, 399, 402, 403, 405, 408, 410, 535, 587, 589, 592, 595, 596, 598-600, 603, 604, 729, 790, 793-796, 798, 802-806, 902, 903, 978, 980-984, 987-992.
- Kaspische Zee: 855.
- Kassembazaar, zie Kasimbazar.
- Kassuri: 408.
- Katuna, fort: 305.
- Katuna: 116, 433, 633.
- Kayalpatnam: 257, 835, 836.
- Kayamkulam (ook: Calicoilang): 118, 305, 647, 1028.
- Kaylako: 58.
- Kaymelle: 429, 434.
- Keassa: 551.
- Kedah (ook: Queda): 348, 420, 621, 780, 814, 821, 837, 885, 927, 969, 1002, 1018, 1066.
- Kedah, koning van: 73, 1066.
- Kedah, prinsje van: 780.
- Keffing: 35, 176, 194, 517, 722, 874, 922.
- Kelang: 72, 969.
- Kepulauan Tanimbar: 545.
- Ketsmanduwe, radja van: 8, 126, 854.
- Ketsmanduwe: 8, 120, 126, 268, 275, 325, 451, 507, 649.
- Kettij: 722.
- Khambad, zie Khambat.
- Khambat (ook: Cambaid): 126, 275, 450.
- Kharagpur, radja van: 805.
- Kharg (ook: Kareek, Karreek): 9, 17, 18, 25, 101, 128, 129, 142, 152, 153, 168, 183, 249, 251, 263, 264, 267, 277-279, 284, 288, 305, 306, 325, 330, 332, 341, 402, 445, 451-453, 484, 485, 507, 524-526, 534, 639, 653, 654, 670, 678, 688, 691, 710-712, 721, 735-737, 739, 854, 855, 880, 889, 890, 903, 909, 931-934, 1028, 1034, 1034, 1057, 1069, 1075.
- Kharg Muscat: 142.
- Khargachi: 410.
- Kilakkarai: 348, 431, 631, 644, 840.
- Kilibon: 722, 921, 922.
- Kinali, sultan van: 975.
- Kirman: 201, 332, 355, 535, 544, 721, 753.
- Kisar: 494.
- Kishm (ook: Kismis): 278.
- Kismis, zie Kishm.
- Kissalaut: 722, 921, 922, 944.
- Kistna: 624.
- Klabat: 550.
- Klein Kharg: 932.
- Klein Passaman: 927, 974.
- Klein Zamora: 59.
- Klein-Ceram: 33, 538.
- Kleine kamers, zie kamer van Hoorn, van Enkhuizen, van Delft en van Rotterdam.
- Koddiyar (ook: Kotjaar): 181, 305.
- Koelepattoe: 305.
- Kokka: 550.
- Kolathiri, zie Cannanur, kolathiri van.
- Kolombo, zie Colombo.
- Kondapalli: 1012.
- Kondatche, bocht van: 436.
- Kondatche: 1068.
- Korbafo (ook: Curbattoe): 213.
- Koreanen: 775.
- Kormandel, zie Coromandel.
- Kosgamma: 1013.
- Kosgoda: 632.
- Kotabaru (ook: Cotta Baro): 974, 975.
- Kotatengah (ook: Cotta Tenga): 393.
- Kottaka: 648.
- Koway: 352, 354.
- Kowille (tuin Ceylon): 642.
- Krakatau: 863.
- Krawang, hoek van: 859.
- Krawang, regent van: 311.
- Krui, regent van: 21.
- Krui: 489, 877, 878, 890.
- Kualatungal (ook: Tonkas): 375.
- Kuij: 769.
- Kuiper (eiland): 309, 473, 530, 531, 562, 676, 692, 739, 873, 875, 938, 1049, 1053, 1054, 1056.
- Kulasekharapatnam: 257, 431.
- Kumpeh: 374, 499, 564.
- Kunu (ook: Perumportu Kunu, Purumportu): 119, 845.
- Kupang, koning van: 59, 645.
- Kupang: 59, 60, 212, 925, 946.
- Kuria Muria (ook: Curia Muria): 524.
- Kust, zie Coromandel.
- Kutai (ook: Coeti): 335, 495, 556.

L

- Laars eilanden: 955.
- Lae Tapus: 391, 579, 973.
- Laha: 539.
- Lamma: 203, 549.
- Lamong Jawa: 759.
- Lamong Samangka, zie Lampong Semangka.
- Lamong Semangka: 308, 341, 460, 489, 664, 863, 877, 878.
- Lamong Tulangbawang: 341, 863, 888, 889, 1043.
- Lamong, bocht van: 132, 283, 284, 1042.

Index van geografische namen

- Lampongers: 283, 308.
Lampongse districten (ook: Lampung): 26, 459, 460, 863.
Lampung, zie Lampongse districten.
Lando: 213.
Lar: 453, 654.
Larantuka (ook: Larentoeke): 59, 497, 763, 960.
Larantukas (ook: Larentoekers): 497.
Larentoeke, zie Larantuka.
Larentoekers, zie Larantukas.
Larike: 193, 748.
Lasem (ook: Lassum): 281, 455, 672, 870.
Latu: 922.
Legoresen, zie Ligorezen.
Lethie, zie Leti.
Leti (ook: Lethie): 39, 198.
Leymea: 58.
Lifao (ook: Liphao): 56, 58, 163, 214, 467, 497, 560, 763, 947.
Ligorezen (ook: Legoresen): 770.
Limbotters: 550, 551.
Limbotto, vorsten van: 756, 757.
Limbotto: 494, 757, 951, 952.
Limbunu: 45, 46, 48, 204, 359.
Limpho: 17, 150, 293, 313, 370, 486, 917.
Linge, zie Lingga.
Lingga (ook: Linge): 216.
Linggi (ook: Lingij): 72, 222, 383, 927, 969.
Linggi, regent van: 968, 1065.
Lingij, zie Linggi.
Liphao, zie Lifao.
Livorno: 521.
Liwas: 358, 495, 518, 550, 551, 951.
Loedoijs: 736.
Loeka, zie Luca.
Loleij: 213.
Lomma: 551.
Londen: 22, 330, 1043.
Longies: 969.
Lonthoir: 38, 201, 355, 754, 947.
Loyang: 886.
Luca (ook: Loeka): 57.
Lucknow: 806.
Luhu: 34, 191, 350, 944.
Lumpang Tulangbawang: 663.
- M**
- Maba: 45, 46, 162, 205, 317, 551, 724, 757.
Macao: 178, 276, 310, 489, 532, 533, 560, 649, 676, 709, 739, 847, 1036, 1074.
Macassar, zie Makassar.
Macasser, zie Makassar.
Machilipatnam: 104, 115, 425, 625, 628, 823, 825, 1003, 1005.
Madagascar: 692, 857.
Madioli, vorst van: 47.
Madioli: 205, 359.
Madras (ook: Madrapaxe, Madraspatnam): 20, 22, 82, 103, 104, 107, 142, 154, 157, 158, 169, 185, 223, 229, 247, 254, 256, 309, 310, 408, 420, 425, 426, 428, 429, 472, 473, 484, 488, 529-531, 571, 616, 627, 633, 676, 692, 730, 731, 733, 739, 806, 815, 818, 827, 829, 872, 878, 924, 938, 939, 969, 997, 1002, 1005, 1006, 1010, 1043, 1074.
Madras, gouverneur en raad van: 778.
Madras, gouverneur van: 377.
Madrid: 713.
Madura (ook: Madure): 425, 443, 659, 692, 693, 911, 923, 933, 1036, 1037.
Madura, panembahan van: 659, 1054.
Madura, vorst van: 280, 845.
Madurai (ook: Madureese rijk, Madure): 111, 113, 256, 259, 348, 428, 429, 431, 435, 436, 522, 630, 631, 646, 732, 733, 831, 834, 835, 845, 929, 1012, 1054, 1061, 1069.
Madurai, kust van: 25.
Madurai, raja van: 257, 443.
Madurezen: 1039, 1069, 1070.
Mae Khlong (ook: Meklong): 770.
Magerai: 553.
Magindanao, koning van: 358.
Magindanao: 2, 45, 47, 203, 358, 755, 950.
Magindanaoërs: 47.
Magondo: 951.
Makassar (ook: Macassar, Macasser): 2, 3, 18, 20, 35 - 40, 49, 50, 51, 53, 133, 149, 149, 156, 162, 162, 171, 176, 176, 177, 178, 195, 196, 198, 206, 208, 210, 217, 281, 284, 291, 298, 301, 316, 317, 333, 335, 336, 348, 351, 360, 362, 363, 364, 367, 469, 480, 486, 493, 494, 495, 496, 518, 519, 541, 546, 548, 552, 553, 554, 662, 682, 689, 696, 698, 698, 699, 704, 714, 716, 722, 724, 725, 726, 728, 748, 749, 751, 752, 754, 757, 758, 759, 760, 863, 864, 872, 874, 876, 880, 881, 884, 884, 893, 894, 895, 913, 918, 919, 923, 924, 937, 941, 945, 948, 953, 954, 955, 956, 1039, 1044, 1046, 1053, 1058, 1064, 1064.
Makassaren: 207, 357, 360, 519, 553, 726, 760, 895, 921, 1064.
Makean (ook: Makjan): 19, 20, 45, 48.
Makeanders: 20.
Malabar (ook: Mallabaar): 3, 18, 25, 25, 30, 90, 106, 112-115, 117, 119-121, 127, 133, 138, 139, 142, 147, 152, 153, 155, 157, 167, 168-171, 174.

- 175, 181, 182, 187, 189, 254, 257, 259, 261, 262, 264, 265, 269, 270, 274, 276, 284, 289, 303, 305, 321, 324, 327, 330, 333, 339, 340, 407, 431, 434, 437, 439, 440, 442, 443, 445, 446, 451, 465, 467, 483, 483, 484, 500, 504, 505, 506, 510, 511, 513, 514, 516, 523, 523, 524, 529, 532, 592, 622, 630, 631, 635, 640, 642, 644, 646-648, 650, 651, 676, 678, 687, 708, 708-711, 717, 720, 731-733, 733, 734, 736, 738, 742, 787, 837, 838, 840, 841, </>845, 846, 847, 848, 867, 868, 871, 877, 878, 888, 905, 905, 906-908, 914, 918, 927, 929, 930, 931, 941, 1018-1021, 1023, 1025, 1026, 1026, 1027, 1029, 1046, 1050, 1054, 1069.
- Malakka** (ook: Malacca, Mallakka): 18, 21, 61, 68-73, 97, 105, 118, 133, 144-146, 150, 155, 164, 165, 170, 171, 179, 187, 215, 216, 219, 220, 222-224, 281, 284, 287, 294, 296, 298, 302, 319, 320, 327, 330, 333, 335, 336, 381, 382-384, 420, 428, 468, 481, 490, 493, 498, 501, 502, 511, 512, 515, 520, 520, 526, 532, 564, 565, 570, 571-573, 627, 641, 645, 650, 651, 683, 684, 689, 703, 704, 716, 720, 727, 728, 729, 740, 765, 769, 777, 778-780, 792, 804, 814, 821, 827, 848, 859, 860, 866, 877, 878, 885, 886, 898, 899, 908, 919, 926, 927, 928, 934, 935, 937, 939, 956, 961, 962, 967, 968, 969, 1005, 1020, 1032, 1049, 1056, 1065, 1066, 1071, 1075.
- Malakka, straat van:** 728, 968.
- Malang:** 457, 659.
- Malda:** 604.
- Maldiven, zie Malediven.**
- Malediven** (ook: Malediven, Maldivose eylanden, Maldivos): 111, 115, 259, 418, 431, 691, 838, 1012, 1020.
- Malediven, sultan van:** 111, 257, 631, 831.
- Maleiër** (ook: Maleyers): 109, 110, 308, 348, 563, 576, 683, 756, 842, 844, 863, 878, 974, 1012, 1015, 1018, 1022.
- Maleisië:** 557.
- Manado:** 45.
- Manapar:** 637, 649.
- Mandano:** 724.
- Mandar** (ook: Mandhar): 50, 132, 283, 759.
- Mandarezen** (ook: Mandareesen): 284, 335, 359, 362, 363, 518, 519, 553, 721, 722, 724, 726, 757, 760, 895, 954, 958.
- Mandhar, zie Mandar.**
- Mandharezen, zie Mandarezen.**
- Mandioli:** 551.
- Mandurai:** 348.
- Mangarai** (ook: Mangarij): 208, 759, 760.
- Mangarai:** 363, 519, 559.
- Mangarij, zie Mangarai.**
- Mangattij, zie Alangadu.**
- Mangindanao, koning van:** 548.
- Mangindanao:** 548, 549.
- Mangkunegara:** 457.
- Manilha, zie Manilla.**
- Manilhas, zie Manilla.**
- Manilla** (ook: Manilha): 2, 17, 45, 137, 156, 172, 203, 223, 277, 294, 302, 306, 309, 335, 383, 472, 512, 517, 529, 530, 532, 654, 672, 676, 693, 736, 739-741, 757, 878, 890, 895, 898, 917, 918, 938, 939, 951, 954, 966, 967, 1003, 1036, 1071, 1074.
- Manincabo, zie Menangkabwa.**
- Maning Cabo, zie Menangkabwa.**
- Manipa:** 34, 37, 176, 192-194, 204, 517, 538, 945.
- Mankoene:** 1016.
- Manleo:** 59.
- Mannar** (ook: Manaar): 114, 117, 257, 260, 261, 263, 348, 432, 433, 436, 439, 440, 611, 632, 639, 640, 646, 834, 904, 905, 1019, 1023.
- Mannar, engte van:** 840.
- Manreo:** 59.
- Mapoura:** 70, 71.
- Maprana, zie Mapranam.**
- Mapranam** (ook: Maprana): 265, 267, 443.
- Maratanjung:** 975.
- Maratha's** (ook: Maretthies): 257.
- Maretthies, zie Maratha's.**
- Maros:** 51, 210, 974.
- Marua, vorst van:** 631.
- Marua:** 631, 732.
- Masoer, zie Mysore.**
- Masquette, zie Muscat.**
- Masulipatnam:** 816.
- Matabella:** 545.
- Matara** (ook: Mature): 24, 111, 116, 138, 152, 159, 256, 258, 261, 263, 343, 408, 430-434, 436, 441, 631-633, 636, 639, 642, 645, 646, 831, 841, 1014, 1022, 1025.
- Mataram, hof van:** 861.
- Mataram, sultan van:** 659, 861.
- Mature, zie Matara.**
- Mau:** 239.
- Maubara, koning(en) van:** 58, 560, 763.
- Maubara:** 57-59, 213, 368, 764.
- Mauricius, zie Mauritius.**
- Mauritius** (ook: Mauricius): 28, 143, 155, 186, 187, 304, 308, 332, 342, 385, 514, 587.
- Medinipur** (ook: Miedniepoer): 408.
- Meester Cornelis:** 141, 673.
- Meinersdroogte:** 520, 864.
- Meklong, zie Mae Khlong.**

Index van geografische namen

- Mempawah: 957.
Menado (ook: Manado): 47, 48, 162, 205, 358, 361, 518, 550, 551, 698, 724, 755-757, 950-953.
Menangkabwa (ook: Maning Cabo): 78, 216, 226, 376, 384, 571, 783.
Menseneterseiland: 872.
Mentok: 374.
Mergi, zie Mergui.
Mergie, zie Mergui.
Mergui (ook: Mergi, Mergie): 304, 377, 684, 694, 769, 1018.
Messa: 551.
Miaco (ook: Miako): 776.
Miako, zie Miaco.
Middelburg (bolwerk Ceylon): 116.
Middelburg (poort): 102.
Middelburg, kamer van, zie Zeeland, kamer van.
Middelburg: 17, 274, 536, 915.
Miedniepoer, zie Medinipur.
Minab (ook: Minou): 278.
Minab: 129.
Minou, zie Minab.
Mirzapur: 405, 598, 987.
Misoöl (ook: Mixoal): 19, 177, 360.
Mixoal, zie Misoöl.
Moa: 198.
Mocha, zie Mokka.
Moeroettoe, zie Moratuwa.
Moeta Pilly, zie Muttupilly.
Moetapellij, zie Muttupilly.
Mogalturru: 823.
Mogondo: 757.
Mohumpur: 941.
Mokervaart (te Batavia): 285, 666.
Mokka (ook: Mocha): 9, 17, 124-126, 137, 183, 274, 275, 440, 515, 534, 562, 710, 852, 918.
Molana: 193, 351.
Molenvliet (vaart te Batavia): 140.
Mollonezen: 896.
Moluccos, zie Molukken.
Molukken (ook: Moluccos): 16, 20, 37, 47, 162, 326, 493, 517, 519, 682, 697, 722, 895, 954.
Mongeer, zie Munger.
Monnikendam: 872.
Moratuwa (ook: Moeroettoe): 262.
Morotai: 757.
Moscovië (ook: Muscovië): 385, 387.
Mosselstein: 278, 711.
Motupalli: 823, 999.
Mouw: 597.
Muar: 969.
Mukomuko, regent van: 21.
Mukomuko: 74, 392, 585, 783.
Mulliyavalai, wania van: 432.
Mulliyavalai: 632.
Mumto: 62.
Munger (ook: Mongeer): 409, 410.
Munster: 939.
Murshidabad: 86, 93, 237, 239, 240, 402, 410, 411, 593, 806.
Muscat (ook: Masquette, Musquette): 18, 142, 278, 325, 452, 453, 524, 525, 649, 653, 654, 710, 711, 736, 855, 856, 931, 932, 1034.
Muscovië, zie Moscovië.
Musquette, zie Muscat.
Muttu (ook: Perumportu Kunu): 119, 845.
Muttukunu: 1027.
Muttupilly (ook: Moeta Pilly): 105, 108, 254.
Mutu Kunu: 647.
Mysore (ook: Masoer): 257, 340, 906.
Mysore, sultan van: 257, 523.
- ## N
- Naayidy Pilly, zie Nayodipilli.
Nadia: 405.
Nagapaayidy Pilly, zie Nayodipilli.
Nagapatnam, zie Nagapattinam.
Nagapattinam (ook: Nagapatnam): 7, 16, 23-25, 82, 97-99, 102-110, 113, 116, 167, 225, 243, 245, 247, 249-251, 253-256, 259, 260, 297, 322, 323, 324, 338, 620, 347, 348, 389, 390, 409, 411, 413, 415, 417-423, 425-430, 435, 436, 438, 464, 483, 504, 505, 522, 528, 571, 582, 587, 589, 606, 608, 609, 613-618, 623-629, 641, 665, 676, 677, 686, 687, 706, 707, 730, 731, 791, 806, 807, 812-814, 819, 820, 821, 823, 825-828, 832, 836, 838, 865, 877, 887, 888, 903, 904, 917, 929, 993, 996, 997, 998, 1000-1006, 1008-1011, 1015, 1021, 1023, 1043, 1048, 1049, 1051.
Nagasaki (ook: Nangasakki), gouverneur van: 772, 773, 775-777, 898, 965-967.
Nagasaki, commissaris voor de Ned. en Chinese handel: 773, 775.
Nagasaki: 380, 669, 772, 774, 776, 965.
Nanat: 193.
Nangasakki, zie Nagasaki.
Nangking: 150, 175, 381, 704, 916, 1023.
Naning: 72, 222.
Nanking, zie Nangking.
Naore: 823.
Narsapoer, zie Narsapur.
Narsapur (ook: Narsapoer): 612.
Nassau (kasteel): 201, 355, 543, 545.

- Nassaus droogte: 139.
Natal (ook: Natter): 6, 22, 74, 76, 153, 157, 158, 225, 227, 229, 302, 303, 330, 391-393, 395-397, 481, 579, 580, 584, 585, 685, 704, 705, 787, 920, 1055.
Natal, regent van: 75.
Natter, zie Natal.
Navacarre: 440.
Navanagar: 451.
Naymoetiers, zie Naymuti.
Naymuti: 56-58, 60, 163, 212, 213, 367.
Nayodipilli (ook: Naayidy Pilly): 105, 108.
Naytimo: 59.
Ndaomane (ook: Termano): 213, 368, 559, 764, 961.
Ndaomane, koning van: 213.
Nederland (ook Holland): 2, 7, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 22, 28-30, 33, 36, 42, 51, 62, 67, 80, 82, 85, 87, 88, 95, 101, 105, 107-111, 113-115, 117, 120, 122-125, 128, 129, 136, 139, 142, 144, 146, 147, 149, 151, 152, 155, 159, 165-168, 171, 172, 174, 175, 179, 180, 187, 188, 197, 199, 202, 211, 212, 214, 215, 224, 225, 228, 230, 231, 236-238, 243-245, 248, 250, 251, 253-256, 259-261, 263, 264, 268, 269-271, 273, 280, 290, 291, 294, 295, 297-299, 304, 305, 307, 311-313, 317, 320-324, 327, 330-333, 338, 344-347, 349, 351, 359, 364, 370, 373, 377-380, 385-387, 395, 398, 399, 400, 402, 403, 405-409, 412, 415, 418, 420, 423, 426-428, 435, 436, 440-442, 446, 448, 449, 454, 455, 459, 464, 465, 467-469, 471, 472, 474-477, 479-482, 486-490, 493, 494, 500, 501, 503-505, 507-512, 515, 516, 527, 528, 531, 533-537, 548, 549, 563, 567, 586-591, 593, 596, 597, 599, 601, 603, 606, 613, 615-618, 622, 629, 635, 637-639, 641, 643-646, 648, 650, 651, 654, 657, 658, 662, 667, 670, 671, 673, 676, 677, 679, 681, 684, 685, 687, 688, 690, 691, 694, 695, 696, 698-700, 704, 706-709, 712-718, 720, 721, 731, 732, 734, 738, 739, 745, 746, 748, 752, 753, 758, 760, 761, 775, 789, 790-792, 797-799, 802-804, 807, 811, 813, 814, 816, 820, 822, 826, 827, 829, 833, 835-838, 841, 844, 848, 849, 852, 860, 864, 866, 869, 871, 873, 874, 879, 880, 881, 888, 889, 891-894, 896, 898-920, 928-930, 934-937, 940-946, 952, 953, 955, 961, 970, 971, 974, 976-979, 983-986, 990, 992, 993, 997, 1001, 1002, 1006, 1009, 1010, 1015, 1017, 1018, 1019, 1020, 1022, 1023, 1025, 1028-1030, 1032, 1033, 1039, 1040, 1043, 1046-1052, 1058-1061, 1063, 1068, 1069, 1071-1073, 1075, 1076.
Nederlanders: 193, 406, 713, 774.
Nedumangadu, prinses van (ook: Peritallij, prinses van): 646.
Nedumangadu, prinses-regentes van: 120.
Nedumangadu: 267.
Negombo (ook: Nigombo): 11, 152, 262, 433, 639, 835, 838, 904.
Neijera, zie Banda-Neira.
Neira, zie Banda Neira.
Nerate: 50.
Nessa: 360.
Nethelipattu, wannia van: 432.
Nethelipattu: 632.
Niagoa: 360, 551.
Niassers: 584.
Nicobar eilanden: 222.
Nidamangalam: 1009.
Nieuwe Eiland, zie Prinseneiland.
Nieuw-Guinea (ook: Nova Guinea, Papousche eilanden, Papuase eilanden, Tannapapoea): 19, 34, 37, 139, 149, 161, 162, 194, 198, 354, 359, 360, 494, 546, 894.
Nigombo, zie Negombo.
Nolat: 747.
Nollo: 764, 960.
Nollonezen: 960.
Noord- en Zuid-Holland, synode van: 464.
Noord-Coromandel, zie Coromandel, Noord.
Noord-Eiland: 882, 883, 890.
Noorderkwartier: 915.
Noorderprovincies (Makassar): 50, 210.
Noordzee: 173.
Noorweegen, zie Noorwegen.
Noorwegen (Noorweegen): 723.
Nova Guinea, zie Nieuw-Guinea.
Nusa Laut (ook: Nussalauwt, Nussu Laut): 34, 176, 538, 721.
Nussalauwt, zie Nusa Laut.
Nusu Laut, zie Nusa Laut.
O
Obi (ook: Oubij): 360.
Obi eilanden: 724, 757.
Obi: 46, 203, 359, 551, 952.
Oeijong Carre, zie Udjung Karang.
Oelo Jodosche gebergte: 457.
Oerien: 38, 41, 42, 197, 198, 202, 353, 356, 545, 548.
Oering, zie Uring.
Oeva, zie Ouva.
Oeykoessi, zie Oeykoessy.
Oeykoessiërs: 700.
Oeykoessy: 56, 57.

Index van geografische namen

- Oijnalle: 213.
Olifant (rivier Ambon): 539, 748.
Olrong: 921.
Oma: 347, 722.
Oning (ook: Woni): 161, 494.
Onrust: 27, 140, 143, 155, 168, 170, 287, 291, 294, 295, 301, 309, 312, 317, 327, 372, 463, 464, 470, 473, 486, 496, 528, 530, 531, 533, 538, 562, 574, 667, 678, 679, 712, 713, 738-740, 742, 745, 866, 869, 871-875, 879, 938, 1002, 1049, 1053, 1054, 1056, 1057, 1075.
Oost, zie Oosterkwartieren.
Oostelijke gebieden, zie Oosterkwartieren.
Oostelijke gewesten, zie Oosterkwartieren.
Oostenburg (post te Trincomale): 116, 439.
Oosterkwartieren (ook: Grote Oost, Oostelijke gewesten, Oostersche comptoiren, Oostersche gouvernementen): 12, 35, 36, 42, 117, 135, 139, 147, 149, 156, 161, 176, 178, 194, 291, 294, 301, 315, 327, 333, 344, 455, 468, 471, 487, 491, 492, 494, 502, 510, 512, 517, 519, 540, 541, 549, 696-698, 702, 717, 718, 723, 881, 894, 895, 912, 920, 954, 1037, 1055, 1056, 1064, 1075.
Oostersche comptoiren, zie Oosterkwartieren.
Oostersche gouvernementen, zie Oosterkwartieren.
Oostervaarwater: 1036.
Oosterzeehoofd: 869.
Oosthoek: 341, 456, 458, 659, 660, 736, 737, 861, 911, 923, 933, 1036, 1038, 1040, 1069.
Ophir: 975.
Orissa: 411.
Ormus, zie Hormuz.
Osacca, zie Osaka.
Osaka (ook: Osacca, Osakka): 67, 776.
Osakka, zie Osaka.
Ossipoka: 213.
Otisaal: 609.
Ottappidaram: 257.
Oubij, zie Obi.
Oud Calouwt: 208.
Oudh: 95, 238, 806.
Ouva: 687.
Overwal, zie India, Zuid.
Ovillane (zaailand Ceylon): 831.
- P**
- Paarl (bolwerk Batavia): 292.
Packalam Jamboe: 396, 580.
Packalammers: 580.
Padang Pauw: 393.
Padang: 6, 21, 69, 75, 77-79, 106, 107, 110, 138, 139, 151, 165-167, 180, 185, 224, 226-229, 247, 249, 255, 260, 293, 297, 302, 303, 308, 320, 330, 337, 385, 386, 389, 390, 392-396, 415, 462, 468, 475, 481, 502, 520, 521, 527, 558, 573-585, 611, 685, 704, 705, 707, 720, 728, 779, 781-788, 837, 877, 900, 904, 919, 970, 972-976, 1049, 1066.
Pagar Oedjong: 382.
Pakkadangan: 577.
Palayankottai (ook: Palliacatta): 99, 110, 733, 831.
Palcatcherij, zie Palghat.
Palembang (hoofd op Onrust): 1053.
Palembang, kroonprins van: 561, 563, 701, 765, 766, 885, 897, 926, 962, 963.
Palembang, pangeran ratu: 61.
Palembang, rivier van: 373.
Palembang, sultan van: 4, 5, 60-63, 150, 163, 164, 178, 214-217, 301, 319, 336, 369-374, 480, 498, 519, 561, 562, 563, 683, 700, 701, 727, 765-767, 885, 897, 925, 926, 961-963.
Palembang: 4, 5, 17, 21, 60, 61-63, 133, 137, 139, 150, 163, 164, 175, 187, 194, 214, 215-217, 221, 297, 301, 312, 318, 319, 336, 344, 369, 370-373, 375, 376, 381, 384, 462, 480, 481, 498, 501, 512, 519, 520, 526, 528, 560, 561-564, 567, 570, 572, 580, 665, 683, 700, 720, 727, 737, 765, 766-769, 779, 864, 876, 885, 886, 891, 897, 908, 918, 920, 925, 926, 935, 937, 961, 962, 963, 969, 1043, 1053, 1065.
Palembangers: 310, 370, 371, 498, 512, 561, 563, 701.
Palentchene: 262.
Palghat (ook: Palcatcherij): 442.
Paliacatta, zie Pulicat.
Palicol (ook: Palliacol): 101, 102, 105, 108, 109, 250, 251, 254, 388, 419, 422, 522, 612, 613, 616, 617, 618, 620, 816, 817, 821-826, 1000, 1005.
Palile: 756, 951, 952.
Palkisse: 262.
Palliacatta, zie Pulicat.
Palliacol, zie Palicol.
Palliawatte (tuin Ceylon): 642.
Palmeiros: 792, 997.
Palopo: 46, 359.
Paloponezen: 46.
Palu: 551.
Pamakasan (ook: Pamakassan): 1037.
Pamakassan, zie Pamakasan.
Pamanukan: 564.
Pamban, Engte van (ook: nauw van): 257, 261, 429, 631, 732, 840.
Pamban, nauw van, zie Pamban, Engte van.
Pamban: 430.

- Pambe, zie Pamban.
Panainkaman, wannia van: 632.
Panarukan: 1069.
Pandy: 269.
Panekij, zie Panike.
Panike (ook: Panekij, Penekij): 206, 335, 362.
Pantar: 367.
Panture: 257.
Papenberg: 570, 777.
Papoërs, zie Papua's.
Papoës, zie Papua's.
Paponettij, zie Paponetty.
Pappinivattam (ook: Paponettij, Paponetty): 119, 120, 265, 269, 444, 647, 845, 847, 1028.
Pappinivattam, radja van: 846.
Papua's (ook: Papoërs): 39, 43-45, 176, 203-205, 334, 350, 356, 360, 517, 538, 540, 546, 550, 721-723, 725, 756, 922.
Papuase eilanden, zie Nieuw-Guinea.
Parakanmuntjang (ook: Pracamoentjang): 310.
Paramaribo: 743.
Parigi: 45, 48, 203, 317, 359, 551, 757, 951, 952.
Parigiërs: 203.
Parijs: 108, 186.
Parur (ook Paroe): 118, 265, 444, 845.
Pasetalu: 208.
Pasir (ook: Passir): 50, 51, 173, 335, 495, 519, 556, 739, 954, 957, 1037.
Passaman. Vorst van: 391.
Passaman: 576, 577, 787, 970, 972, 975, 1067.
Pasuruan: 659, 1039.
Patahan: 226.
Patani, koning van: 1066.
Patani: 45, 162, 551, 757.
Pati: 660.
Patna (ook: Pattana, Pattena): 80-84, 86, 88-90, 93-96, 167, 179, 203, 231, 232, 234-238, 239, 241, 289, 303, 337, 398-400, 402, 404, 405, 408-410, 482, 487, 521, 587, 590, 593, 595-598, 602-605, 728, 729, 790, 794-796, 798-806, 966, 978, 983, 984-988, 992, 1048.
Patna, naib subadar van: 405.
Patna, raja van: 93, 240, 605.
Pattani: 724.
Pattemadaer: 257.
Payanoer: 252, 425.
Pedas: 383.
Peddapuram: 428, 627.
Pegu, golf van: 684.
Pegu: 420, 814, 910.
Peguanen: 984.
Pekalongan: 18, 282, 455, 456, 659, 661, 725, 860, 861.
Pemalang: 281.
Penukonda: 824.
Pera, rivier: 780.
Perak, vorst van: 223, 780, 968.
Perak: 72, 165, 223, 224, 572, 704, 780, 969, 1066.
Perchallewery: 102.
Peritallij, prinses van, zie Nedumangadu, prinses van.
Pers: 450.
Perzen: 1023.
Perzië, inlandse vorst van: 931.
Perzië: 3, 9, 18, 79, 82, 85, 98, 121, 127-129, 133, 139, 140, 174, 182, 235, 245, 246, 279, 296, 312, 401, 451, 512, 578, 622, 634, 651, 653, 669, 688, 689, 711, 712, 736, 796, 807, 808, 820, 822, 855, 888, 906, 935, 977, 1008, 1019.
Perzische Golf (ook: Persische Golf): 127, 139, 277, 341, 453, 507, 653, 654, 711, 855, 856, 930, 931, 1030, 1034.
Petapahan (ook: Pattapahan): 382, 571, 778.
Phalta: 979.
Pia: 193.
Piperi (ook: Piperie): 769.
Pithapuram (ook: Pitta Poer): 824.
Pitiu: 769.
Pits Roete: 757.
Poak Moelo: 418.
Poenemarken: 818.
Pohea: 203.
Pokkandangen: 576.
Polgahawela Korale: 638, 672.
Pompoenenberg: 340.
Pondicheri, zie Pondicherry.
Pondicherry (ook: Pondicheri, Pondichery): 23, 104, 106, 107, 167, 1003, 1056.
Ponengamo, wannia van: 432.
Ponnani: 443, 647.
Ponnekail: 110, 112, 115, 433, 641, 835, 1020, 1021.
Popa: 177.
Porbandar: 120, 268, 649.
Porca, zie Purrakad.
Porong: 659.
Porto Novo: 167, 348, 418, 420, 427, 616, 620, 621, 817, 819, 821, 825, 999, 1000, 1002, 1004, 1018.
Portugal, koning van: 57, 274, 313.
Portugal: 57, 116, 129, 163, 178, 183, 274.
Portugezen: 56, 57, 59, 163, 212, 214, 276, 367, 445, 446, 467, 468, 489, 497, 560, 645, 676, 700, 763, 764, 841, 946, 961, 968, 1036, 1074.
Preanger: 283, 310, 861.

Index van geografische namen

Priaman: 76, 227, 228, 391, 576, 577, 787, 975.
Prinseneiland (ook: Nieuwe Eiland): 157, 158, 940.
Pudukkottai: 265.
Pulau Karre: 584.
Pulau Laut: 939, 958.
Pulau Pandjang (ook: Poelo Aij): 155, 481, 521.
Pulau Ai: 40, 42, 194, 199, 201, 542, 749, 750, 754, 946, 947.
Pulau Binongko: 518.
Pulau Borong (ook: Poulo Borong): 71.
Pulau Geser: 517, 874.
Pulau Kai: 39, 354.
Pulau Kalao: 553.
Pulau Krakab: 201.
Pulau Legoendi: 132.
Pulau Manara: 1035.
Pulau Manawoka: 922.
Pulau Pantar: 213.
Pulau Pintu Gedong (ook: Poelo Gontong, Poelo Gontong): 70, 73, 221, 222, 382, 490, 501, 571, 572, 778, 968.
Pulau Pisang (ook: Pisang, Poelo Pisang): 39, 45, 46, 205, 360, 392, 575, 583, 697.
Pulau Run: 39, 754, 947.
Pulau Semau: 59.
Pulau Tiens: 722.
Pulau Tikus: 191.
Pulau Tjinkuk (ook: Chinco, Pulou Chinco, Poelo Sjinko, Poelo Tjinko): 75, 76, 78, 227, 230, 337, 386, 387, 389, 391, 392, 394-396, 574, 580, 581, 583, 685, 705, 781, 783-785, 787, 788, 971-973, 975, 976, 1066.
Pulicat (ook: Paliacatta, Palliacatta): 7, 23, 99-105, 107, 108, 167, 175, 246, 247, 251, 253, 254, 388, 414, 417-420, 422, 427, 428, 607, 608, 610-612, 614-617, 619, 621, 624, 730, 731, 807, 808, 810, 813-815, 817, 821, 823, 825, 829, 869, 903, 996, 998, 999, 1000, 1002, 1003, 1007-1010, 1048.
Punto Primeiro: 857.
Puraini: 83.
Purakkad (ook: Porca): 118, 305, 339, 444, 846, 1020.
Purmerend: 463.
Purrakad: 305, 647, 1029.
Purumportu Kunu, zie Kunu en Muttu.
Puttalam (ook: Putelang, Puttelam): 257, 430, 434, 440, 634, 644, 672, 1013.
Putelang, zie Puttalam.
Puttelam, zie Puttalam.

Q

Quadang, vorst van: 951.
Quadang: 757, 951.
Qual: 141.
Quellemoeris: 922.
Quilon (ook: Coijlan): 269, 845, 847, 848, 907, 941, 1029.
Quilon, desinganadu (ook: signatter) van: 120, 267, 444, 905, 906.
Quilon: 121, 261, 444, 646, 648, 708.

R

Ragiema Hindrawaran (ook: Rachie Mahindrawarom): 627, 1012.
Ramenade: 611.
Rameswaram: 430.
Ramgarh (ook: Rotaarger): 729.
Ramnad: 644, 732.
Rarakit: 921.
Ras Madrakah (ook: Caeb Materaca): 524.
Rembang: 49, 281, 282, 294, 315, 365, 456, 571, 712, 724, 859, 870, 880, 920, 924, 933, 939, 1036, 1038, 1041, 1044.
Rembau (ook: Rombouw): 70, 72, 383, 572, 778, 969.
Rembau, regent van: 1065.
Rembauërs: 968.
Rengkow: 58, 212, 213.
Réunion: 130, 187, 332, 466.
Rheo: 759.
Riau (ook: Riouw): 165, 375, 382, 383, 481, 502, 520, 564, 927, 968, 969.
Riau, radja van: 383, 490.
Riauers: 383, 576.
Rijswijk: 1073.
Rindjoa: 59.
Robbeneiland: 111, 751, 951.
Roddijmoelle (zaailand Ceylon): 831.
Rode Zee: 296.
Rohtas: 88.
Romang: 39.
Rome (eiland): 198.
Rosingain: 39, 200, 353, 546, 548, 697, 945, 948.
Roti (ook: Rottij): 58, 59, 212, 213, 497, 559, 961.
Rotterdam (kasteel Makassar): 20, 50, 207, 210, 316.
Rotterdam (sortie Ceylon): 116.
Rotterdam, kamer van: 33, 133, 169, 174, 187, 290, 327-329, 338, 344, 345, 399, 469, 526, 534, 588, 595, 681, 693, 717, 718, 729, 737, 741, 743, 755.

- 790, 915, 918, 928, 934, 936, 940, 941, 978, 1021, 1061, 1067, 1076.
 Rotterdam: 328, 334.
 Rotterdammer poort (Batavia): 292, 875, 1073.
 Rusland: 855.
- S**
- Sabouton: 50.
 Sadras (ook: Sadraspatnam): 7, 99, 101-104, 108-110, 167, 225, 247, 249, 251-255, 317, 414, 415, 417, 418, 420, 422, 425, 427, 608-612, 614-619, 621, 623, 624, 627, 686, 730, 808, 810, 813, 815-817, 820, 823, 996, 998-1000, 1007, 1008, 1010, 1011, 1048.
 Sadraspatnam, zie Sadras.
 Sahu: 757.
 Salawati (ook: Salawatti, Salawattij, Salawatty, Salwattij): 16, 19, 34, 37, 43, 46, 161, 176, 204, 359, 494, 517, 550, 697, 724, 756, 922, 952.
 Salawati, radja van: 34, 177, 517, 550, 721.
 Salawatiërs (ook: Salwatters): 517.
 Saleyer (ook: Selayar): 50, 177, 208, 210, 281, 364, 554, 955.
 Salpetty Korala: 642.
 Salset (eiland): 274.
 Samadjang: 1070.
 Samalkot, regenten van: 627.
 Samalkot: 425, 428.
 Samola: 205, 360, 551.
 Sampong Java: 207, 362, 553.
 Sangihe eilanden: 361, 362, 951.
 Sangraanpoer: 95.
 Santararoer (ook: Santarraroer): 105, 108, 254.
 Santipur: 95, 238, 595.
 Saparua (ook: Saparoua): 35, 36, 721, 748.
 Sape: 20.
 Sapudi, Pulau (ook: Sepodi): 1037.
 Satsuma: 118, 122, 174, 288, 332, 515, 516, 570, 650, 668, 673, 775, 777, 919, 1032.
 Sawai (ook: Saway): 35, 44, 194, 492, 517, 540, 945.
 Sawai, bocht van: 696.
 Sawai: 722.
 Sawanga: 550.
 Sawu (ook: Savo): 59, 559.
 Sawu, regent van: 213, 368.
 Schotten: 532, 605.
 Selangor (ook: Salangor): 72, 222, 383, 552, 572, 759, 885, 886, 927, 968, 969.
 Selangor, radja van: 1066.
 Semangka: 283, 308.
 Semarang (ook: Samarang): 123, 131, 133, 135, 136, 280-282, 284, 287, 310, 312, 333, 343, 347, 370, 371, 442, 455-458, 463, 467, 480, 487, 494, 502, 527, 554, 659, 660, 661, 681, 682, 689, 723, 736, 737, 738, 749, 771, 839, 858, 860, 861, 866, 894, 895, 909, 911, 923, 925, 933, 945, 953, 1036-1040, 1046, 1064, 1069.
 Semarang, dipati van: 280.
 Semarang, regent van: 307.
 Sepanjang (ook: Sapanjang): 1037.
 Sepuluhbandar: 585, 783.
 Serang: 193.
 Sesterganti (ook: Sestrangty): 96, 609, 610.
 Siak (ook: Siac): 68, 70, 71, 73, 165, 215, 221-223, 291, 381-384, 490, 502, 571, 701, 778, 779.
 Siak, vorst van: 571, 780, 968.
 Siakkers: 221.
 Siam, koning van: 21, 64, 164, 165, 179, 206, 218, 320, 376, 377, 378, 379, 499, 566, 683, 702, 769, 770, 885.
 Siam, prinsessen van: 566.
 Siam: 5, 18, 21, 61, 64, 65, 72, 79, 124, 133, 137, 145, 164, 164, 165, 178, 181, 217, 218-220, 263, 264, 277, 291, 304, 310, 319, 331, 332, 336, 342, 346, 376, 377-380, 448, 451, 465, 481, 495, 499, 520, 565, 566, 568, 670, 683, 689, 702, 702, 720, 727, 766, 768, 769, 771, 837, 838, 867, 885, 886, 889, 897, 898, 910, 920, 926, 964, 966, 967, 984, 1019, 1048.
 Siammers, zie Siammezen.
 Siammezen (ook: Siammers): 21, 64, 566, 684, 769, 770, 771.
 Siau (ook: Chiau): 755, 950.
 Siau, koning van: 206, 361.
 Siboe: 551.
 Siboulouang: 974, 975.
 Sidaju: 280.
 Sidangoli: 757.
 Sidoarjo: 1036, 1037.
 Sidoarjo, zie Sidoarjo.
 Sikel: 626.
 Silezië: 641.
 Sindh: 649.
 Singala (Sri Lanka): 837.
 Singalezen (ook: Singaleesen): 1, 24, 113, 114, 259, 630, 642, 837, 844.
 Singia: 239.
 Singkuang: 227.
 Sinkol (rivier): 585.
 Sint Andries: 443, 845.
 Sint Helena: 149, 313, 437, 489, 891, 902.
 Siryne: 222.

Index van geografische namen

- Sitoua: 974, 1066.
Soekerpaliem: 423.
Sokrota: 855.
Solak: 2, 47.
Sollok, koning van: 156.
Sollok: 172.
Solo, susuhunan: 26.
Solo: 924.
Solok (ook: Sullok, Soloc): 56, 177, 762, 894, 938, 957.
Solok, sultan van: 177.
Solombo: 724.
Solor, koning van: 20.
Solor: 20, 59, 367, 497.
Solorezen: 560.
Solva: 559.
Sonay: 57.
Sonbay: 57, 764.
Songij Pinang: 71.
Songinezen, zie Songipaginezen.
Songipaginezen (ook: Songipagineesen, Songipanezen): 78, 79, 227, 228, 391, 395, 396, 575, 783, 976.
Songipanezen, zie Songipaginezen.
Sopèng (ook: Soping): 335, 553, 725, 759, 924, 953.
Soreang: 208.
Souratte, zie Surat
Spaanse realen: 11.
Spanjaarden: 2, 47, 172, 173, 203, 294, 358, 429, 473, 512, 530, 657, 676, 939, 951, 1074.
Spanje, koning van: 11, 143, 172, 740, 939.
Spanje: 19, 30, 217, 332, 713.
Specerij eilanden: 675, 760.
Speelwijk (fort te Bantam): 284, 460, 664, 863, 870, 1043.
Srikakulam (ook: Sikkakol, Siccacol): 347, 823, 1005, 1006, 1012.
Srikakulam, vorst van: 108, 347, 823.
St. Steven: 257.
Straat Badung: 498.
Straat Bangka (ook: Straat Banca): 20, 468, 519, 528, 926, 939, 950, 962.
Straat Batanta (ook: Straat Batante): 161, 177.
Straat Buton: 724, 923.
Straat Jappie: 559.
Straat Malacca, zie Straat Malakka.
Straat Malakka (ook: Straat Malacca): 61, 156, 165, 222, 223, 339, 383, 384, 502, 520, 571, 572, 711, 955.
Straat Pulau Laut: 924.
Straat Sape: 59, 327, 336, 363, 367.
Straat Solor: 20.
Straat Sunda (ook: Sundas Engte): 33, 143, 149, 150, 156, 170, 182, 184, 185, 313, 347, 349, 367, 467, 468, 473, 479, 488, 490, 491, 529, 530, 537, 614, 681, 713, 722, 731, 732, 743, 745, 872, 881, 883, 893, 902, 939, 943, 1034, 1063, 1076.
Straat van Buton: 945, 955.
Straatsz Zaltburg: 1075.
Stroomburg (punt): 121.
Suadon (ook: Kaap Moelo): 468.
Suai: 213.
Sukapura (ook: Succapoura): 862, 919, 1040.
Sulabesi (ook: Xullabessij): 45, 176, 203, 347, 360.
Sula-eilanden (ook Xullase eylanden): 34, 43, 173, 176, 204, 724, 755, 952.
Sulanezen (ook: Xullaneezen): 161, 203, 204, 359.
Suli (ook: Soelij): 721.
Sumadang: 132.
Sumatra: 552, 579, 876.
Sumatranen: 577, 783.
Sumatra's Oostkust: 498.
Sumatra's Westkust (ook: Westkust): 3, 6, 11, 21, 36, 73, 75, 79, 105, 133, 139, 142, 151, 157, 158, 165, 166, 177, 179, 179, 184, 224, 225, 228, 230, 249, 283, 287, 289, 297, 302, 308, 311, 320, 323, 327, 336, 338, 340, 384, 389, 393, 396, 462, 468, 481, 485, 502, 512, 520, 521, 526, 532, 560, 573, 574, 575, 577, 578, 580, 581, 583, 584, 661, 682, 685, 704, 705, 707, 716, 719, 728, 779, 781, -783, 786-788, 864, 899, 900, 904, 918, 920, 927, 928, 937, 939, 965, 970, 971, 972, 975, 976, 1043, 1046, 1050, 1053, 1063, 1064, 1066, 1067, 1072.
Sumba: 59, 212, 367, 498, 559, 700.
Sumbawa, koning van: 207, 209, 211, 725, 760.
Sumbawa: 20, 49, 53, 207, 208, 335, 363, 495, 519, 553, 554, 722, 759, 895, 924, 953, 954, 955.
Sumenep: 282, 457, 659, 1039.
Sunda, vorst van: 524.
Sungai Udjung: 222.
Sungaiauwir: 561.
Sungaipenuh: 78.
Sungsang: 372, 374.
Suppoe: 862, 1041.
Surabaja (ook: Sourbajja, Sourabaja, Sourabaya): 3, 19, 307, 351, 352, 441, 456, 457, 480, 494, 660-662, 681, 693, 725, 741, 749, 860, 880, 945, 1036, 1037, 1039, 1069.
Surakarta (ook: Souracarta): 19, 861, 911.
Surakarta, susuhunan (ook: soesoehoenang) van: 131, 183, 282, 307, 457, 659, 662, 689, 712, 911.
Surat (ook: Soerat, Soeratta, Sourat, Souratta, Souratte, Surat, Zourat): 3, 7, 8-11, 18, 24, 25, 29, 66, 73, 74, 80, 82, 109, 111, 113, 120, 121,

- 128, 133, 139, 142, 147, 151, 152, 153, 167-169, 171, 174, 183, 184, 189, 206, 212, 218, 219, 224, 228, 229, 235, 254, 259, 262, 268, 270-276, 279, 290, 291, 296, 297, 302, 305, 306, 321, 322, 323, 324-326, 330, 333, 337, 339, 340, 342, 364, 381, 385, 386, 388-390, 393-397, 406, 420, 437, 446, 447-451, 453, 455, 465, 466, 468, 472, 473, 483, 484, 484, 485, 486, 492, 494, 500, 504, 506, 507, 511, 512, 516, 524, 526, 527, 529, 532, 534, 542, 553, 562, 568, 574, 577, 578, 579, 581, 593, 622, 640, 641, 643, 649, 650-653, 655, 657, 658, 667, 669, 676, 678, 685, 688, 689, 691, 708, 709, 709, 710, 711, 716, 717, 720, 732, 733, 734, 735, 739, 740, 742, 746, 749, 754, 760, 761, 770, 771, 781, 785, 837, 841, 848, 849-856, 868, 869, 878, 880, 888, 888, 890, 899, 902, 906-911, 913, 914, 918, 920, 929, 930, 931, 932, 936, 938, 939, 941, 946, 948, 955, 966, 970, 972, 973, 977, 1016, 1019, 1020, 1029, 1030-1034, 1038, 1043, 1049, 1051, 1066, 1068, 1069.
- Surat, kasteel van: 448.
 Surat, nawab van: 306, 340, 735.
 Surcam, regent van: 74, 226.
 Suriname: 743.
 Suruaso (ook: Sourouassa): 78, 783.
 Suruaso, vorst van: 226.
 Suster: 452.
 Swaspur: 236.
- T**
- Tabanio: 957.
 Tabukan: 951.
 Tafelbaai: 130.
 Tahauy: 45.
 Tambolongang: 208.
 Tambuyung: 227.
 Tamils (ook: Malabaren): 642, 730.
 Tammerawille: 834.
 Tampalakamam (ook: Tamblegamme): 305.
 Tandjung Kait: 293.
 Tandjung Poetoes (Tanjong Poetoes): 223.
 Tandjung Selatan: 958.
 Tandjungpura: 141, 295.
 Tanette, koningin van: 209.
 Tanette: 209, 954.
 Tangalle: 631.
 Tangerang (rivier bij Batavia): 141, 285.
 Tanjong Poetoes, zie Tandjung Poetoes.
 Tanjung Pangkah: 1036.
 Tanna Papoea: 37.
 Tannahmalalla: 208.
- Tantolij: 203, 756.
 Tapanuli (ook: Tappanoeli, Tappianoeli, Tappianoelij): 6, 22, 153, 154, 157, 158, 229, 303, 330, 391, 392, 397, 579, 685, 704, 705, 920.
 Tapanuli, regent van: 75.
 Tapus: 785.
 Tatas: 53, 556, 925.
 Tavoy (ook: Tawaay): 694.
 Tedong (ook: Thedong): 45.
 Tegal: 139, 216, 333, 458, 474, 661, 860, 1036.
 Tegenapatnam: 167.
 Tellicherry (ook: Tallicherij): 274, 340, 647, 1027.
 Tello: 553, 759.
 Tenasserim (ook: Tanasserie): 694, 769.
 Tenga-Tenga: 721.
 Tepas: 764, 896, 961.
 Ternataanse goud: 6.
 Ternatanen: 43.
 Ternate, sultan van: 43, 44, 45, 203, 204, 205, 316, 359, 360, 495, 518, 549, 551, 756, 952.
 Ternate: 2, 19, 34, 35, 37, 42, 43-46, 47, 49, 76, 133, 134, 144, 149, 156, 161, 162, 171, 174, 176, 177, 192-194, 198, 202, 204-206, 209, 260, 281, 289, 291, 297, 301, 311, 316, 317, 327, 334, 347, 347, 355, 358, 359, 361, 362, 468, 469, 479, 486, 491, 492, 493, 494, 495, 518, 540, 543, 545, 546, 548, 549-552, 609, 611, 661, 682, 697, 698, 714, 724, 725, 741, 742, 748, 754, 755, 756-758, 874, 882, 884, 894, 895, 923, 924, 945, 948, 949, 951, 950, 952, 953, 1023, 1039, 1046, 1053, 1057, 1063, 1063, 1064.
 Terusan Bunga: 974.
 Terusan, radja van (ook: Troussang): 783, 784, 973.
 Terusan: 784.
 Texel: 115, 641, 743.
 Tha: 922.
 Thanjavur (ook: Tanjour, Tansjour): 24, 105, 427, 813, 825, 828, 997.
 Thanjavur, vorst van: 103, 106, 255, 256, 339, 347, 348, 522, 626-628, 639, 836.
 Thie: 213.
 Tidore (ook: Tidor): 35, 37, 43, 46, 47, 176, 193, 204, 360, 517, 550, 551, 724, 756, 757.
 Tidore, gugugu van: 204.
 Tidore, sultan van: 16, 35, 37, 43, 44, 47, 48, 193, 194, 204, 205, 317, 360, 361, 550, 551, 697, 724, 756, 758, 952.
 Tidorezen: 43, 551.
 Tigabelas Kota (ook: Tigablas Cottas): 78, 391, 579, 783, 784, 973.
 Tiku: 76, 227, 391, 787.

Index van geografische namen

- Timbanganten: 310.
Timor: 4, 18, 21, 35, 38, 56, 57, 60, 133, 139, 150, 162, 178, 212, 213, 214, 288, 297, 301, 313, 318, 327, 333, 336, 347, 347, 351, 363, 366, 367-369, 467, 468, 480, 489, 493, 497, 498, 532, 538, 541, 543, 557, 559, 560, 650, 666, 682, 690, 699, 700, 727, 749, 750, 762, 763, 764, 812, 820, 874, 880, 884, 895, 896, 925, 946, 948, 959, 960, 961, 1036, 1039, 1046, 1053, 1065, 1074.
Timorezen (ook: Timorezen): 56, 58, 212, 213, 498.
Tindikal: 257.
Tirawanandapuram: 442.
Tiruchirapalli (ook: Trichenapali), vorst van: 305, 431, 631.
Tiruchirapalli (ook: Tritchienpalij): 431, 630, 835.
Tirunelveli (ook: Tinnevellij, Tirnevelho): 425, 431, 835.
Tiruvalur: 103, 626, 825.
Tiruvanchikkulam, pagode van (ook: Triwanja Colam, pagood van): 120.
Tjampon: 769.
Tjimanggis: 136.
Tjina: 924.
Tjinkuk: 481.
Tjiringin: 1041.
Tobelo: 724.
Tobo: 742, 921, 922, 944.
Toekangbesi eilanden: 541, 723.
Tomini, bocht van: 359, 362.
Tomini: 951.
Tompoballang: 50.
Tondi, bocht van: 428, 429, 430, 522, 611, 644.
Tonigo: 757.
Tonkin: 28, 278, 534, 877.
Tonsa: 550.
Tontoli (ook: Tontolij): 358, 924, 951.
Tontoli, radja van: 549, 924.
Toppe Torre: 429.
Tranquebar (ook: Tranquebaar): 522, 828.
Travancore (ook: Trevancoor), radja van: 30, 111, 115, 118, 119, 121, 159, 168, 170, 182, 264-270, 431, 442, 443, 505, 506, 523, 630, 647, 648, 687, 733, 734, 845, 847, 905, 1017, 1027, 1028.
Travancore (ook: Trevancoor): 266, 305, 339, 340, 442, 443, 444, 446, 506, 523, 524, 630, 646, 647, 649, 688, 733, 831, 845, 846, 1026, 1027.
Trengganu (ook: Trangano): 53, 61, 222, 779, 927, 968, 970, 1066.
Trengganu, radja van: 71, 72, 490, 571, 572, 704, 778, 906, 969.
Trevancoor, zie Travancore.
Trichenapali, zie Tiruchirapalli.
Trigiscondam: 252.
Trincomale (ook: Trinkomale, Trinconomale): 25, 112, 115, 181, 182, 185, 253, 256, 261, 305, 339, 415, 423, 429, 430, 431, 438-440, 483, 484, 486, 522, 523, 622, 624, 630, 633, 635, 639, 645, 646, 830, 834, 838-842, 844, 978, 1005, 1013, 1020, 1026.
Triyong Oular: 62.
Troussang, koning van, zie Terusan, radja van.
Tukangbesi eilanden: 518, 880.
Tulehu (ook: Tolehoe): 721.
Tum: 922.
Tungal: 768.
Turatte: 50.
Tuticorin (ook: Tutucorijn): 24, 104, 111, 113, 115, 117, 142, 256, 259-261, 324, 348, 418, 431, 435, 436, 472, 522, 630, 631, 633, 634, 636, 637, 639, 640, 732, 733, 830, 832, 833, 837, 840, 842, 843, 881, 929, 1012, 1016, 1020, 1021, 1023, 1025, 1054, 1068.
Twee Gebroeders (eiland): 837.
- ## U
- Udjung Karang (ook: Oeijong Carre): 393, 571.
Uludjami: 456.
Uring (ook: Oering): 721, 722, 922.
Utrecht (punt Jaffna): 439.
Utrecht: 26, 939.
Utrechtse Poort (Batavia): 142.
- ## V
- Vadakkumur: 846.
Vaikam: 118.
Valapar, maniyakkar van: 639.
Vallabhipur: 127.
Valse Baai: 115, 454, 657, 1035.
Van Eck (redoute Matara): 1022.
Vandurutti: 648.
Veere: 536.
Vehelaia: 58.
Venetië: 85, 511.
Vepery: 254.
Vijayanagar (ook: Visianagaram): 818.
Vishakhapatnam (ook: Visagapatnam): 616, 818.
Vlaamse banken: 173.
Vlaardingen (dessa): 51.
Volta: 82.
Voorzichtigheid (post): 41, 201, 355, 544.
Vypin (ook: Baijpin, Baypin): 266, 443, 647, 845, 847, 907, 1027.

W

Wadjo, prins van: 206.
Wadjo: 363, 519, 552, 759, 953, 954.
Wadjorezen (ook: Wadjoereesen, Wadjoreezen):
335, 362, 519, 553, 760, 924, 953, 954.
Walimoeckan: 257.
Waluwe: 305.
Wang: 722.
Wanka: 34.
Wannia: 260, 436, 632, 832, 837.
Wapens van Hoorn (eilanden): 178.
Wardjo: 34.
Waru: 722.
Wasile: 205, 360.
Waterpoort (Batavia): 466.
Wayer: 200, 202, 355, 357, 548, 752, 754, 948.
Waygama (ook: Waygamma): 34.
Waygama, koning van: 46.
Wayreke: 57.
Weda: 45, 162, 551, 757.
Wellepalium: 102.
Werinama, raja van: 921.
Westerkwartieren: 8, 13, 21, 69, 139, 142, 164, 170,
174, 276, 292, 296, 306, 310, 312, 407, 440, 457,
460, 461, 464, 468, 471, 487, 502, 509, 515, 516,
519, 526, 530, 627, 649, 665, 671, 715, 746, 908,
913, 919, 939, 997, 1024, 1025, 1037, 1058, 1059,
1065.
Westervaarwater: 1036.
West-Friesland (ook: Westfrisia): 77, 224, 738.
West-Friesland, munt van (ook: Westfrisia): 224,
936.
West-Indië: 872.
Westminster: 155.
Wetar (ook: Wetter): 198.
Wetter, zie Wetar.
Wiewoki: 59.
Willewette: 642.

Z

Zeeland (ook: Middelburg), kamer van: 3, 16, 28,
80, 82, 85, 107, 115, 133, 145, 149, 151, 169, 174,
187, 188, 191, 231, 304, 312, 327-329, 331, 338,
344, 345, 399, 402, 437, 449, 469, 475, 477, 482,
483, 514, 526, 528, 534, 587, 590, 594, 640, 641,
644, 646, 667, 686, 691, 714, 717, 718, 741-743,
745, 790, 791, 793, 837, 867, 881, 882, 890, 918,
928, 929, 936, 940, 941, 978-980, 1020, 1052,
1061, 1067, 1076.

Zeeland (punt te Jaffna): 439.
Zeeland: 14, 77, 398, 738, 980.
Zeelandia, munt van: 738, 935.
Zeeuwen: 77, 633.
Zeven eilanden: 722.
Zeven-Korale: 638.
Zeyler: 921, 922.
Zorgvrij (buitenplaats Surat): 273, 449.
Zuidereiland: 336, 363.
Zuiderprovincies (Makassar): 50, 209, 210.
Zuid-Holland, synode van: 866.
Zuid-India: 435, 637, 638, 640, 643, 644, 707, 836,
837.
Zuidoostereilanden: 39, 196, 197, 198, 316, 354,
545, 546, 547, 750, 948.
Zuidwestereilanden: 39, 197, 316, 354, 355, 357,
545, 546, 754, 894, 948.
Zweden (bevolking): 126, 272, 488.
Zweden: 902, 926.

Index van scheepsnamen

A

Adam: 208.
Admiraal de Ruyter: 170, 178, 673, 691, 741.
Admiraal Stevens, zie Admiral Stevens.
Admiraal Tromp: 140.
Admiral Pocock (ook: Pocock) (Eng.): 20, 143, 472, 473, 489.
Admiral Stevens (ook: Admiraal Stevens) (Eng.): 154.
Admiral Watson (Eng.): 531, 532.
Adriana Dorothea: 730, 731.
Afrikaan (ook: Africaan): 21, 63, 132, 150, 214, 215, 301, 302, 336, 367, 369, 371, 373, 375, 497, 558, 763, 880, 960.
Agatha Susanna: 39, 541, 946.
Ajax (Fr.): 857.
Aletta Adriana: 115, 633, 1020.
Amalia (Eng.): 342.
Amarantha Maria: 40.
Ameliswaard, zie Amelisweert.
Amelisweert: 123, 306, 340, 484, 500, 507, 510, 524, 635, 650, 743, 851, 880.
America (ook: Amerika) (Eng.): 484.
Amerika, zie America.
Amerongen: 25, 110, 115, 158, 181, 261, 433, 437, 438, 635, 665, 673, 710, 735, 848, 888, 930, 1029-1032.
Amstelveen: 3, 28, 33, 306, 341, 451, 452, 456, 484, 485, 507, 510, 512, 524, 528, 654, 856, 880.
Andragiri: 624.
Ankerwijke (Eng.): 863.
Anthonia Dorothea: 624, 828, 1020.
Appelboom: 140, 291.
Arend: 24, 25, 205, 261, 683, 766-768, 885, 896, 925, 926, 956-958, 1064.
Argo (Eng.): 723, 927, 968.
Aschat: 169, 170, 290, 509, 514, 1064, 1069, 1076.
Aventure (Eng.): 1074.

B

Baak: 640.
Baarzande: 327, 344, 345, 349, 454, 469, 657, 715, 717, 742, 879.
Baleyn: 428, 429, 483, 611.

Barbara Theodora: 312, 327, 344, 485, 524, 650, 688, 732, 742, 837, 841, 848, 849, 851, 1019.
Bartha Petronella: 919, 936, 1035.
Batavier: 21, 37, 38, 56, 57, 163, 178, 195, 212, 271, 280, 316, 327, 332, 334, 347, 351, 353, 363, 447, 467, 468, 492, 700, 839, 849, 864, 880, 895, 1020.
Bedrieger: 552, 924.
Bekkenham (Eng.): 692.
Berkenrode: 275.
Bestendigheid: 438, 640.
Bevalligheid: 172.
Bleiswijk (ook: Bleyswijk, Blijswijk): 80, 82, 83, 169, 170, 180, 232, 270, 305, 321, 340, 344, 345, 349, 446, 447, 451, 591, 691, 717, 718, 729, 732, 789, 792, 795, 841, 874, 978, 980.
Bleiswijk, zie Bleiswijk.
Blijdenberg: 943.
Blijdorp: 181, 182, 264, 305, 339, 344, 345, 349, 446, 454, 743, 745, 813, 881-883, 890.
Blijenburg: 1063, 1067.
Blijswijk, zie Bleiswijk.
Bloemendaal: 4, 183, 854, 1031.
Bombay Merchant (Eng.): 692.
Borneo (Eng.): 938.
Borssele (ook: Borsselen): 25, 122, 125, 140, 151-153, 178, 181, 218, 256, 263, 270-272, 304, 311, 324, 344, 347, 377, 411, 413, 415, 417, 423, 426, 427, 438, 459, 475, 492, 534, 537, 613, 658, 815, 930, 936, 1030, 1052, 1067, 1069.
Borsselen, zie Borssele.
Boschenhoven, zie Bosschenhove.
Bosschenhove (ook: Bosschenhoven): 21, 25, 67, 96, 113, 115, 121, 145, 219, 655-658, 732, 837, 841, 888, 923, 945, 946, 1020, 1050.
Bound (Eng.): 326.
Bronstee: 21, 60, 62, 63, 73-75, 78, 139, 150, 163, 172, 214, 216, 301, 318, 333, 337, 395, 715.
Broottrot: 127.
Brouwer: 280, 510, 528, 673.
Buis (ook: Buijs): 68, 149, 202, 347, 352, 358-360, 517, 537, 541-543, 721, 722, 747, 921, 923.
Buitenzorg: 381, 571, 780, 968, 969, 1065.
Burch (ook: Burg, Burgh): 179, 184, 219, 301, 336, 344, 345, 349, 369, 371, 373, 684, 691, 717, 718, 728, 771, 775, 777, 793, 873, 926, 964, 966, 967, 1068.
Burgh, zie Burch.

Index van scheepsnamen

C

Cadauwa: 69, 290.
Casteel van Tilburg, zie Kasteel van Tilburg.
Catharina Cornelia: 46.
Catharina Louisa: 928, 970, 975.
Cattendijke, zie Kattendijke.
Charlotta Christiane: 968.
Chattam (Eng.; ook: Chettam): 185, 484.
Chettam, zie Chattam.
Chettua: 121.
Chinsura: 447, 792, 989.
Colombo: 437.
Compagnies Welvaren (ook: Welvaren): 710, 711, 717, 735, 848, 931, 1029, 1030, 1032, 1034, 1035, 1068.
Comte d' Argenson, Le (Fr.): 28, 186.
Comte d' Artois, Le (Fr.): 28, 186.
Concordex: 640.
Concordia: 438.
Cornelia Hillegonda, zie Vrouwe Cornelia Hillegonda.
Cornelia: 1004.
Cranganoor: 121.
Cuddelore: 723.

D

Damzicht: 140, 150, 430, 435, 454, 523, 533, 638, 640, 643, 732, 733, 837-839, 1019.
De Drie Papegaaien: 113-115, 174, 258, 305, 312, 339, 345, 438, 453, 469, 483, 635, 640, 923, 929, 945, 946, 1020, 1054.
Delft: 874.
Deodat (Fr.): 143.
Deunisveld (ook: Dunisveld): 22, 79, 85, 149, 151, 179, 180, 224, 225, 230-232, 247, 303, 304, 337, 338, 346, 390, 392, 397, 398, 400, 402, 481, 520, 521, 523, 587, 589, 600, 638, 683, 702, 703, 705, 727, 769, 771, 839, 891, 937, 942.
Dorothea: 149.
Dorre Hoek: 46.
Draak: 34, 36, 68, 192, 193, 205, 323, 325, 334, 337, 384, 386, 387, 389, 392, 396, 415, 453, 479, 516, 537, 541, 542, 561, 563, 653, 721, 723, 745, 747, 786, 787, 921, 923, 925, 956, 957, 964, 969, 1065.
Duijnenburg, zie Duinenburg.
Duinenburg (ook: Duijnenburg, Duynenburg): 21, 25, 67, 96, 121-123, 127, 145, 219, 507, 523, 533, 534, 537, 640, 641, 646, 656, 935, 1023, 1028, 1035, 1052.

Duke of Gloucester (Eng.): 676, 691, 692.
Duke of Richmond (Eng.): 676, 691, 692.
Dunisveld, zie Deunisveld.: 231.
Duynenburg, zie Duinenburg.

E

Earl of Bute (Eng.): 531, 675.
Earl of Elgin (Eng.): 692, 1043.
Earl of Middlesex (Eng.): 531, 532, 691-693, 731.
Earl Temple (Eng.): 308, 309, 383, 468.
Edam: 887, 946.
Eendracht: 106, 167, 312, 327, 344, 419, 483, 487, 514, 523, 640, 643, 644, 837-839, 998.
El Boïn Consego (Sp.): 939.
Eliphant: 542.
Elisabeth (Eng.): 692.
Elisabeth (snaauw): 1074.
Elisabeth Dorothea: 19, 1057.
Elisabeth: 185, 205, 360, 407, 552.
Enkhuizen (ook: Enkhuyzen): 312, 320, 379, 380, 481, 520, 570, 682, 724, 725, 755, 756, 772, 873, 918, 940, 943.
Enkhuyzen, zie Enkhuizen.
Erfprins: 19, 28, 37, 38, 40, 327, 345, 445, 469, 483, 484, 523, 534, 537, 648, 656, 923, 945, 1076.
Essex (Eng.): 223.

F

Falmouth (Eng.): 529-532, 675, 676, 692, 875.
Fervis (ook: Fervisch): 277, 278, 325, 453, 653.
Fervisch, zie Fervis.
Fortuné, Le (Fr.): 186.
Fox (Eng.): 184, 185, 294.

G

Ganzenhoef: 1076.
Garnaal: 56, 192, 194, 202, 347, 358, 542.
Geertruida Susanna: 319.
Geertruijda, zie Vrouwe Geertruida.
Gekroonde Zwaard: 108, 424.
Gerechtigheid: 64, 65, 327, 347.
Getrouwigheid: 122, 125, 140, 169, 170, 183, 189, 261, 269, 270-272, 276, 291, 305, 446, 448, 449, 468, 495, 528, 649, 906.
Giessenburg: 114, 312, 327, 344, 469, 522, 523, 537, 540, 606, 609, 611, 629, 635, 640, 650, 721, 745, 749, 822, 827, 836, 884, 894, 923, 937, 942, 945, 955, 998, 1000, 1002.
Gijnwensch: 1076.

- Glatton (Eng.): 467, 472.
 Goed Trouw: 968, 1064.
 Golconda (Eng.): 60, 77, 78, 132, 143, 211, 301, 369, 371, 372, 469, 673.
 Goudvink: 73, 74, 11, 154, 179, 224, 225, 392, 481, 520, 521, 573-575, 782, 974, 975, 1067.
 Gouverneur-Generaal: 28, 129, 523, 534, 537, 641, 656, 721, 833, 839, 881.
 Graaf Moltke (Deens): 348.
 Grave van Argenson, zie Comte d' Argenson, Le (Fr.).
 Grave van Artois, zie Comte d' Artois, Le (Fr.).
 's-Gravenzande (ook: 's Gravesande): 22, 23, 79, 85, 97, 99, 179, 231, 237, 482, 487, 488, 511, 523, 586, 588, 600, 643, 656, 686, 728, 741, 790-792, 795, 838, 979, 980, 981.
 Gravesande, zie 's-Gravenzande.
 Griffin (Eng.): 20.
 Grosvenor (ook: Grovenoor) (Eng.): 326, 331.
 Grovenoor, zie Grosvenor.
 Gustaaf Willem: 14, 33, 176, 178, 191, 218, 376, 448, 510, 567, 673, 743, 874.
 Haak: 54, 68, 211, 301, 364, 365, 537, 555, 614, 673, 727, 870, 921, 922.
 Haarlem: 106, 505, 1003.
 Haasje: 640.
 Hardloper: 849.
 Haring: 792.
 Hawke (Eng.): 95.
 Hazewind: 225, 392, 396, 520, 573-75.
 Helena: 542, 749, 946.
 Hercules: 19, 21, 37, 57, 73-76, 79, 150, 212, 214, 227, 301, 327, 336, 347, 363, 367, 369, 395, 468, 880.
 Herstelder: 189, 291.
 Hillegonda: 157.
 Hof d'Uno: 69, 101, 291, 347.
 Holdernes (Eng.): 16.
 Honimoo: 349, 350, 516, 537.
 Hoop: 35, 36, 38, 49, 176, 187, 193, 194, 196, 349, 353, 509, 511, 586, 588, 656, 686, 695, 709, 728, 733, 760, 779, 790-792, 804, 841, 849, 873, 874, 884, 924, 937, 955, 956, 1064.
 Horsenden (Eng.): 185.
 Hottentot: 1003.
 Huigenwaard: 11.
 Huis Om: 532, 563, 644, 656, 1035.
 Huis te Bijweg: 312, 313, 534, 657, 858, 871, 873, 888, 929, 936, 945, 946, 955, 994, 996, 997, 1008, 1012.
 Huis te Boede: 151, 179, 184, 224, 225, 229, 230, 302, 305, 312, 321, 339, 344, 387, 389, 393-395, 438, 482, 483, 521, 583, 586, 588, 603, 640, 790-793.
 't Huis te Manpad: 9, 25, 29, 54, 80, 82, 88, 117, 172, 179, 182, 188, 221, 264, 302, 336, 381, 384, 480, 481, 492, 494, 519, 536, 553, 554, 570, 725, 760, 873, 937, 942.
 Huis te Rijnsburg: 437.
 Huis ten Donk: 16, 22, 28, 134, 349, 430, 437, 476, 515, 516, 534, 537, 656, 673, 1067, 1076.
- I**
- Ida Wilhelmina: 179, 224, 392, 927, 928, 970.
 Idda Wilhelmina: 973.
 IJsselmonde: 673, 729, 779, 789, 791, 792, 804, 858, 871, 928, 977, 978, 985, 1035, 1076.
 Ilokos (Eng.): 530.
 Immagonda: 169, 170, 186, 187, 191, 509, 510, 673, 873, 1053.
 Immegonda, zie Immagonda.
 Industry (Eng.): 632.
 Inzicht: 885.
- J**
- Jager: 19, 37, 38, 40, 176, 194, 196, 206, 301, 334-336, 377, 379, 481, 492, 567, 673, 743, 874.
 Jartarter (Eng.): 939.
 Java: 873, 887.
 Jerusalem: 174, 312, 338, 397, 409, 428, 479, 481, 518, 534, 537, 548, 551, 587, 588, 592, 595, 601, 613, 676, 681, 758, 856, 904, 1068, 1076.
 Jesu Maria Jesu, zie Jesus Maria Jesu.
 Jesus Maria Jesu (Port.): 1074.
 Jesus Maria Joce (Port.): 645.
 Johan Carel: 115.
 Johanna Catharina: 121, 446.
 Johanna Elisabeth: 49.
 Johanna: 353.
 Jonge Dirk: 762.
 Jonge Galenus: 624.
 Jonge Jacob: 115.
 Jonge Keizer: 708.
 Jonge Lieve: 150, 430, 435, 454, 484, 523, 534, 537, 635, 636, 640, 643, 656, 721, 919.
 Jonge Maarten: 1020.
 Jonge Petrus Albertus: 308, 335, 364-367, 371, 480, 486, 520, 555, 557, 558, 560, 573, 682, 685, 704, 728, 764, 781, 782, 873, 874, 884, 925, 959, 961, 971, 1065.
 Jonge Pieter: 624.

Index van scheepsnamen

- Jonge Samuel: 691, 728, 781, 887, 928, 970, 972, 973, 977.
Jonge Thomas: 919.
Jonkvrouwe Cornelia Jacoba: 891, 928, 977.
Juliana (Eng.): 692.
Juliana Johanna: 90.
- K**
- Kaaskoper: 59, 63, 150, 163, 179, 221, 302, 318, 381.
Kaneelboom: 149, 202.
Kasteel van Tilburg: 19, 21, 33, 49, 65, 149, 162, 177, 218, 378, 510, 528, 673.
Kattendijke (ook: Cattendijke): 19, 22, 23, 79, 85, 97, 99, 231-233, 600, 673, 686, 687, 729, 789, 792, 810, 811, 814, 821, 978-980, 991, 997.
Keukenhof: 24, 66, 114, 261, 262, 483, 513, 523, 524, 640, 643, 649, 687, 731-733, 741, 838, 839, 841, 929.
Kievitsheuvel (ook: Kievitsheuvel): 28, 69, 88, 221, 327, 338, 343, 381, 411, 413-415, 417, 427, 428, 483, 501, 523, 572, 613, 614, 624, 640, 643, 815, 837, 839, 930, 998, 1002, 1030, 1068, 1069.
Klattergoud: 225, 575.
Kleine Julius: 832, 1020.
Krabbendijke: 69, 70.
Kronenburg (ook: Kroonenburg) (Chin.): 130, 169, 170, 181, 339, 340, 386, 393, 396, 398, 437, 468, 483, 484, 513, 524, 582, 634, 635, 643, 649, 651, 687, 689, 711, 735, 736, 787, 838, 851, 854, 855, 906, 919, 930, 931, 933, 940, 943.
Kroonprins: 729.
Kroonvogel: 574.
- L**
- La Baleine (Eng.): 155, 157, 171, 713.
La Sanctissime Trinite (Sp.): 657.
La St. Adalouse (Port.): 489.
Landskroon: 717, 847, 863, 874, 926, 929, 930, 966, 967, 1028, 1069.
Landswelvaren: 940, 1061, 1063.
Langewijk: 28, 166, 179, 181, 230, 261, 303, 337, 339, 352, 400, 402, 433, 437, 440, 517, 520, 541, 542, 570, 635, 683, 684, 727, 728, 766, 777, 779, 873, 885, 886, 961, 962, 967.
Lapienburg (ook: Lapienburgh): 25, 26, 28, 88, 115, 118, 121, 123, 485, 487, 507, 514, 644, 653, 654, 656, 741, 742, 855.
Lapienburgh, zie Lapienburg.
Lassum: 563, 766.
Lastdrager: 127.
- Le Julia (Fr.): 147.
Le Marie (Fr.): 28.
Le Rubis (Fr.): 16.
Leckerland, zie Lekkerland.
Leeckerlust, zie Lekkerlust.
Leervis: 42, 149, 191, 193, 202, 334, 336, 349, 375, 520, 565, 570, 571, 682, 727, 762, 873, 887, 964.
Leguaan: 21, 60, 63, 217, 375, 565, 683, 727, 964.
Leiden (ook: Leyden): 23, 38, 49, 96, 97, 99, 100, 101, 106, 109, 176, 194, 195, 196, 334, 353, 419, 467, 510, 528, 673, 894.
Leimuiden: 113, 114, 115, 258, 302, 320, 379, 380, 438, 485, 524, 650, 693, 732, 837, 838, 841, 848, 849, 851, 1019.
Lekkerland (ook: Leckerland): 28, 29, 80, 88, 318, 469, 507, 523, 589, 639, 640, 646, 653, 654, 689, 710, 735, 838, 839, 848, 855, 930, 1029, 1030, 1032, 1067, 1068.
Lekkerlust (ook: Leeckerlust): 37, 327, 338, 397, 453, 481, 521, 534, 537, 587, 593, 595, 596, 656, 675, 678, 790, 792, 795, 797, 857, 1076.
Leuwerk: 1063.
Leyden, zie Leiden.
Liefde: 170, 175, 186, 187, 349, 350, 722, 733, 836, 838, 873, 922, 926, 944, 968, 1015, 1065.
Liefvallige: 19, 42, 179, 194, 224, 229, 334, 337, 351, 384, 386, 387, 389, 390, 394, 396, 415, 583, 682, 727, 747, 762, 921, 923, 937, 943, 955, 971.
Lindenhof: 884, 886, 891, 897, 919, 925, 926, 937.
Liverpool (Eng.): 28, 130.
London (Eng.): 958.
Lord Clive (Eng.): 529.
Luconia (Eng.): 473, 489.
Luxemburg: 23, 33, 96, 97, 99, 100, 105, 113, 145, 523, 640, 643, 656, 657, 837-839, 1068, 1076.
Lycchton: 169, 170, 186, 187, 290, 673, 691, 741, 745, 858.
- M**
- Manik Saway: 406.
Mariënbos (ook Mariënbosch): 25, 110, 117, 128, 129, 158, 159, 189, 261, 277, 278, 331, 437.
Mariënbosch, zie Mariënbos.
Mary (Eng.): 489, 532.
Massiac, Le (Fr.): 184, 186.
Medway (Eng.): 155, 303.
Meermin: 61, 430, 635, 640, 857, 858.
Meeuw: 884, 925, 959.
Middelburg: 68, 69, 128, 150, 221, 277, 280, 327, 347.
Middlesex (ook: Middelsex) (Eng.): 676, 730, 1002.

Mits oesen: 675.
 Mossel: 24, 181, 261, 396, 437, 438, 481, 520, 521, 553, 573, 574, 581, 582, 635, 725, 830, 839, 887, 890, 928, 970-972, 975, 1052.
 Mosselschulp: 271, 849, 1020, 1030.

N

Nachtegaal: 54, 149, 150, 178, 210, 211, 214, 375, 561, 565, 606, 608, 614, 629, 821.
 Nagapatnam: 24, 25, 54, 73, 159, 194, 261, 334, 349, 351, 516, 537.
 Nagelboom: 36, 193, 194, 350, 520, 571, 641, 722, 839.
 Nancy (Eng.): 571, 827.
 Nassau (ook: Nassauw): 45, 176, 698, 756.
 Nassauw, zie Nassau.
 Nederlandsche Maagd: 27.
 Neijenborg: 1006.
 Nephthune Galey, zie Neptune Gally.
 Neptune (Eng.): 480, 571.
 Neptune Gally (ook: Nephthune Galey) (Eng.): 531, 675.
 Nieuw Nieuwerkerk: 3, 28, 180, 191, 243, 245-247, 249, 254, 418, 419, 884, 891, 929, 936, 994, 996, 997, 1012, 1035.
 Nieuw Rhooon: 919.
 Nijenborg: 23, 28, 68, 96, 105, 344, 345, 509, 717, 742, 745, 858, 870, 891-893.
 Nijenburg: 743, 873.
 Noord Nieuwland: 195, 206, 270, 280, 290, 328, 334, 344, 345, 349, 352, 353, 454, 745, 867, 923, 940.
 Noord-Beveland (ook: Noordbeveland): 24, 122, 125, 181, 183, 261, 270, 272, 437, 513, 691, 709.
 Noordbeveland, zie Noord-Beveland.
 Noord-Nieuwland: 884, 943.
 Noordwijk: 19, 21, 33, 60, 63, 178, 215, 468.
 Norfolk (ook: Nortfolk) (Eng.): 484.
 Nortfolk, zie Norfolk.
 Nossa Senhora da Luz (Port.): 532, 676.
 Notenboom: 194, 351, 745, 746, 884, 944.

O

Olijftak: 874.
 Om en Bij: 60, 766.
 Oosterbeek: 179, 302-304, 327, 339, 344-346, 349, 398, 400, 401, 405, 418, 431, 438, 453, 454, 467, 482, 522, 541, 542, 656, 657, 681, 743, 750, 754, 873, 874, 948.
 Oosthuizen (ook: Oosthuyzen): 174, 344, 345, 349, 717, 873, 874, 884, 923, 924, 945, 950.

Oosthuyzen, zie Oosthuizen.
 Oostkapelle: 146, 167.
 Orangeboom, zie Oranjeboom.
 Orangezaal, zie Oranjezaal.
 Oranje Spruyt: 624.
 Oranjeboom (ook: Orangeboom): 365, 480, 496, 554, 555, 557, 725, 726, 761, 873, 884, 924, 956, 957, 1064.
 Oranjezaal (ook: Orangezaal): 80, 82, 175, 180, 312, 327, 344, 482, 521, 586, 588, 589, 592, 603, 790, 791, 793, 796, 879, 928, 977, 986.
 Osdorp: 80-83, 172, 178, 181, 218, 232, 263, 301, 336, 344, 369, 371, 373, 377, 520, 570, 573, 684, 728, 777, 779, 780, 886, 887, 937, 942, 967, 968.
 Osterley (Eng.): 21.
 Oude Carspel, zie Oudkarspel.
 Ouderamstel: 302, 304, 339, 344, 345, 349, 717, 736, 856, 930, 1030.
 Oudkarspel: 3, 167, 170, 175, 186, 187, 732, 733, 838, 873.
 Ouwerkerk: 146, 162.
 Overmaas: 670, 670.
 Overnes: 33, 133, 179, 219, 305, 339, 433, 640, 1019.
 Overschie: 308, 327, 337, 384, 386, 387, 392, 481, 510, 520, 574, 864, 873.
 Oxfort (Eng.): 20.

P

Pallas: 208, 263, 304, 438, 633, 635, 717.
 Panther (Eng.): 155, 171, 184, 185, 383, 472, 473, 487, 522, 713, 857.
 Papegaai: 263, 308, 437, 614, 640, 641, 821.
 Parel d'Amour: 221, 570.
 Parel: 542, 949.
 Parelmoer: 69, 780, 927, 967, 1066.
 Pasgeld: 68, 69, 71, 150, 291.
 Peerl: 539.
 Pepertuin: 36, 193, 350.
 Phoenix (ook: Phenix): 763, 873, 1050.
 Pigot (Eng.): 342, 488, 532.
 Pijlswaard: 174, 673, 677, 681, 690, 691, 718.
 Pitt (Eng.): 16, 571, 827.
 Plassey (ook: Plassij) (Eng.): 154, 177, 184, 185, 294, 330, 331, 342, 676.
 Plassij, zie Plassey.
 Pocock, zie Admiral Pocock.
 Poejoer: 624.
 Popkensburg: 928, 970, 971, 1035, 1066, 1067.
 Postiljon (ook: Postillion): 438, 634, 874, 905, 1020.
 Postillion, zie Postiljon.

Index van scheepsnamen

- Prince George (Eng.): 21.
Prince Henry (Eng.): 529.
Princess Augusta (Eng.): 19, 531, 675.
Prinses Isabella: 1020.
Prinses van Oranje (ook: Princes van Orange):
23, 82, 96, 97, 99, 103, 149, 202, 347, 358, 359,
469, 551.
- R**
- Radermacher: 305, 312, 327, 344, 345, 349, 438,
453, 468, 469, 475, 479, 534, 655, 690, 718, 720,
857, 895.
Random (Eng.): 185.
Rebecca Jacoba, Vrouwe: 25, 80, 85, 95, 110, 115,
169, 183, 231, 235, 261, 277, 305-307, 340, 400,
446, 455, 483, 484, 536, 541, 542, 650, 681, 723,
724, 745, 749, 850, 851, 884, 923, 1038.
Rebecca Jacoba, zie Rebecca Jacoba, Vrouwe.
Renswoude: 25, 115, 182, 183, 263, 264, 277, 279,
341, 445, 451, 453, 485, 507, 524, 650, 653, 654,
688, 710, 711, 735, 848, 849, 851, 883, 888, 929,
931, 994, 1029, 1030, 1032, 1048.
Reuk: 519, 562, 665, 682, 724, 757.
Revenge (Eng.): 155, 171, 229, 294, 302, 374, 472,
473, 492, 529, 530, 540, 563.
Rhoon (ook Roon): 25, 110, 115, 158, 159, 261,
331, 433, 437, 633.
Rijder: 24, 158, 159, 261, 262, 331, 437.
Ritthem: 1076.
Robijn: 106, 505, 508, 624.
Rogh: 542, 946.
Rondom (Eng.): 229.
Roon, zie Rhoon.
Roos: 54, 73, 74, 149, 202, 360.
Rotterdam: 28, 33, 140, 349, 469, 516, 537, 629,
676, 686, 687, 730, 731, 810- 813, 814, 827- 829,
872-874, 887, 926, 1000, 1064.
Rozenburg: 20, 37, 49, 189, 291.
Ruiteveld (ook: Ruyteveld): 24, 25, 114, 115, 118,
120, 261, 262, 670, 1068, 1076.
Rust en Werk: 208, 554, 924.
Rustenburg: 381, 571, 780, 968.
Ruyskenstein: 189.
Ruyteveld, zie Ruiteveld.
- S**
- S^aW: 315.
Sabut-Jungh (Eng.): 309.
Saint Jaques (Fr.): 969.
Salapadjang: 69.
Sancta Jacoba: 1071, 1074.
Sancto Espiritu Senhora St. Anna (Sp.): 740, 939.
Sancto Francisco Assis (Sp.): 1074.
Saparoea: 350, 722.
Saparvea: 349.
Schagen: 28, 140, 523, 641, 643, 729, 733, 789, 791,
792, 833, 838, 881, 980, 1024.
Schellag: 106, 505, 1003.
Schildpad: 54, 79.
Scholtenburg: 140, 151, 169, 177, 179, 180, 186,
230, 235, 243, 245, 254, 280, 398- 400, 402, 407,
418, 589, 601, 686, 691, 729, 789, 792, 810, 814,
827, 978, 980, 981.
Schoonzicht (ook: Schoonzigt): 24, 25, 149, 151,
155, 157, 158, 161, 181, 261, 262, 330, 331, 587,
685, 686, 706, 709, 728, 733, 742, 745, 790, 791,
793, 813, 838, 841, 871, 881, 882, 883, 1050.
Schoonzigt, zie Schoonzicht.
Schottenburg: 129.
Schulp: 575, 781.
Sea Nymph (Eng.): 330, 331.
Seafort (Eng.): 529, 857.
Seahorse (Eng.): 155.
Sea-Nijmph, zie Sea Nymph.
Siam (Eng.): 530, 531, 676.
Sint Joseph: 1023.
Slooten, zie Sloten.
Slot Capelle (ook: Slot van Capelle, Slot van Ka-
pelle): 118, 121, 128, 152, 277, 327, 347.
Slot van Capelle, zie Slot Capelle.
Slot van Kapelle, zie Slot Capelle.
Sloten (ook: Slooten): 312, 313, 761, 871, 873, 888,
929, 936.
Sloterdijk: 28, 183, 262, 270, 304-306, 321, 338,
339, 344, 411, 413, 415, 417, 427, 437, 446, 447,
475, 479, 490, 534, 613, 614, 621, 624, 672, 690,
718, 720, 815, 816, 895, 903, 998.
Smaak: 537, 641, 722.
Smalschip: 839.
Sneek: 1063.
Snelheid: 857, 944.
Snoek: 21, 28, 115, 534, 537, 656, 657, 1061.
Snuffelaar: 308, 682, 724, 757, 873, 884, 923, 950.
Solebay (Eng.): 692, 739.
Sonnestein: 933.
Spaarzaamheid: 21, 68, 69, 327, 347.
Spanjaardsbaai: 46.
Sparenrijk: 24, 25, 158, 159, 189, 258, 261, 262, 331,
437.
Spencer (Eng.): 488, 664.
Spiering: 542, 749.
Spion: 36, 350, 722, 922, 944.
St. Andalous (Port.): 532.
St. Anna (Port.): 841.
St. Catarina (Port.): 1036.

- St. Francisco (Port.): 645.
 St. Francisco Assis, zie Sancto Francisco Assis.
 St. Léon (Fr.): 1056, 1057, 1073, 1074.
 Standvastigheid (ook: Standvastigheid): 69, 169, 181, 184, 216, 222, 261, 339, 352, 363, 369, 371, 381, 437, 438, 446, 469, 517, 541, 542, 553, 563, 635, 723, 724, 749, 894, 923, 945, 1021.
 Straalen, zie Stralen.
 Stralen (ook: Straalen): 511, 521, 586, 588, 656, 790, 792, 1066, 1076.
 Succes Galleij (Eng.): 529.
 Success (Eng.): 142, 143.
 Suffolk (Eng.): 20.
 Suijderburg, zie Zuiderburg.
 Sukkelaar: 49, 519, 923.
 Sunda: 24, 96, 109, 110, 261.
 Surabaya: 69, 571, 704, 780.
 Susanna Margareta: 337.
 Swaak: 922.
 Swaan, zie Zwaan.
 Swaan: 757, 923.
- T**
- Tamar (Eng.): 878.
 Taxisboom: 75, 225, 392, 396, 397, 565, 766-768, 921, 923, 944.
 The Adventure (Eng.): 1055.
 The Bengal Merchant (Eng.): 938.
 The Betsy (Eng.): 878.
 The Bombay Merchant (Eng.): 740.
 The Boscawen (Eng.): 857.
 The Boxar (Eng.): 969.
 The Buckingham (Eng.): 739.
 The Cornish (Eng.): 780.
 The Diligent (Eng.): 308, 877, 878, 1035.
 The Dolphin (Eng.): 878.
 The Duke off Glouchester, zie Duke of Gloucester.
 The Duke off Richmon, zie Duke of Richmond.
 The Earl of Elgin, zie Earl of Elgin.
 The Eral of Middlesex, zie Earl of Middlesex.
 The Falmouth (Eng.): 937.
 The Jenny (Eng.): 739, 740, 890.
 The Liberty (Eng.): 890, 891.
 The London (Eng.): 739, 740, 924, 938, 939, 1036.
 The Nancy (Eng.): 778.
 The Neptune (Eng.): 780.
 The Panther (Eng.): 913.
 The Patty (Eng.): 927, 938, 940.
 The Pitt (Eng.): 778.
 The Popock (Eng.): 938.
 The Royal George (Eng.): 1055.
- The Savigace (Eng.): 938, 939.
 The Succes (Eng.): 927, 1055, 1074.
 The Sultanesse Bigan (Eng.): 1074.
 The Whymouth (Eng.): 857.
 Thoornvliet: 656, 838, 841, 867, 929.
 Throonprins (ook: Troonprins): 760, 778, 790, 799, 801, 804, 923, 928, 968, 977.
 Tijger: 325.
 Toezicht: 640.
 Torenvliet: 25, 28, 121, 123, 344, 483, 511, 523, 528, 640, 643, 668, 673, 732, 733.
 Tranquebar (Deens): 841.
 Trompetter: 743.
 Troonprins, zie Throonprins.
 Tulpenburg: 305, 312, 313, 327, 339, 344, 454, 483, 523, 541-543, 658, 741, 838, 839, 857, 915, 1015, 1038.
- V**
- Vaillant: 1076.
 Valentin (Eng.), zie Valentine (Eng.).
 Valentine (ook: Valentin) (Eng.): 20, 294, 309, 692, 693.
 Veldhoen: 1069.
 Velsen: 191, 509, 514, 581, 650, 656, 657, 676, 733, 734, 841, 848, 851, 873, 940, 943, 1032.
 Velzen, zie Velsen.
 Verlangen: 537, 722.
 Verlegenheid: 208.
 Verloren Zoon: 49, 519, 1064.
 Verplichting (ook: Verpligting): 727, 767, 925, 962.
 Verpligting, zie Verplichting.
 Vianen: 104, 624.
 Visvliet: 133, 134, 149, 151, 179, 180, 184, 230, 243, 245, 398-400, 402, 407, 418, 867, 880.
 Vlietlust: 24, 114, 261, 929, 994.
 Vlissingen: 80, 82, 83, 232, 304, 312, 321, 338, 397, 411, 413, 428, 454, 481, 513, 587-589, 599, 658, 857, 928, 935, 936, 970, 971, 975, 1064, 1066.
 Voorland: 149, 151, 173, 181, 261, 433, 437, 438, 717, 749, 923, 943, 945, 1063.
 Voortvarendheid: 944.
 Voorzichtigheid: 169.
 Vosmaar: 11, 25, 140, 187, 264, 509, 534, 537, 658, 668, 676, 681, 856, 1070.
 Vrede: 363, 542, 640, 874.
 Vredebest: 717.
 Vredehof: 717, 1065, 1076.
 Vredelust: 933, 1034, 1061.

- Vredestein: 1, 149, 327, 445, 453, 483, 484, 523, 534, 537, 635, 648, 656, 675, 678, 928, 929, 936, 977, 994, 1021, 1035.
- Vreeburg: 873, 940, 943.
- Vreede: 438, 724, 742, 749.
- Vreedebest: 367, 368, 557- 559, 565, 683, 767, 768, 921.
- Vreedefest: 212.
- Vredestein, zie Vredestein.
- Vriendschap: 69, 641, 839.
- Vrijburg: 305, 327, 339, 345, 442, 453, 483, 514, 635, 640, 929, 1023, 1069.
- Vrijheid: 69, 216, 221, 305, 308, 309, 312, 371, 381, 468, 640, 641, 731, 747, 839, 921, 923.
- Vrouwe Anthonetta Coenradina: 1076.
- Vrouwe Cornelia Hillegonda (ook: Cornelia Hillegonda): 587, 602, 705, 790, 792, 804, 945, 946.
- Vrouwe Elisabeth Dorothea: 42, 49, 102, 172, 202, 347, 358, 423, 491, 495, 881, 891, 892, 915, 940, 961, 963, 1063, 1076.
- Vrouwe Elisabeth: 28, 33, 117, 133, 149, 162, 187, 482, 487, 509, 522, 537, 540, 606, 608, 609, 611, 628, 629, 656, 673, 721, 741, 745, 749, 822, 826, 1067, 1076.
- Vrouwe Geertruida (ook Geertruijda, Vrouwe Geertruijda): 172, 180, 184, 243, 245-247, 249, 279, 344, 345, 349, 417-419, 454, 468, 707, 717, 736, 856, 858, 930, 1030, 1035, 1068, 1069.
- Vrouwe Geertruijda, zie Vrouwe Geertruida.
- Vrouwe Kornelia Hillegonda: 169, 179, 180, 224, 225, 230, 247, 303, 304, 337, 338, 390, 392, 397, 398, 400, 440, 481, 487, 511, 521, 532, 588, 595, 713.
- Vrouwe Kornelia: 157, 586.
- Vrouwe Petronella Maria: 17, 170, 673, 686, 690, 691, 731, 810-814, 827, 841, 867, 869, 882, 929, 930, 999, 1000, 1001, 1023.
- Vrouwe Petronella: 129, 415, 430, 438, 483, 486, 491, 522, 523, 534, 537, 606, 608-611, 622, 629, 643, 656, 657, 838, 839, 915, 916, 928, 935, 936, 967, 968, 977, 1035.
- Vrouwe Rebecca Jacoba, zie Rebecca Jacoba, Vrouwe.
- W**
- Waakzaamheid: 20, 21, 49, 51, 73, 75, 76, 79, 151, 189, 291, 849.
- Walcheren: 114, 115, 169, 170, 173, 187, 189, 668, 673, 689, 691, 711, 736, 854, 855, 869, 906, 930, 931, 932, 940, 943.
- Walenburg: 717.
- Walpole (Eng.): 304.
- Walvis, zie Walvisch.
- Walvisch (ook: Walvis): 810, 821, 827.
- Warwick (Eng.): 176.
- Weemoud, zie Weymouth.
- Welgelegen: 82, 191, 263, 304, 338, 339, 397, 400, 411, 413, 428, 437, 438, 481, 587, 589, 599, 706, 789, 791, 795, 928, 929, 977, 978-980, 994, 996, 997, 1010, 1023, 1024, 1048.
- Weltevrede: 111.
- Welvaren, zie Compagnies Welvaren.
- Westerveld: 327, 838, 888, 929.
- Westfriesland: 509, 520, 573, 583, 640, 657, 681, 685, 693, 695, 704, 733, 782, 785, 973.
- Westhoven: 61.
- Westkapelle: 850.
- Westvriesland: 574.
- Weymouth (ook: Weemoud) (Eng.): 484, 522.
- Wildrijk (ook: Wiltrijk): 22, 23, 79, 85, 97, 99, 179, 231, 232, 237, 510, 600, 656, 681, 723, 724, 749, 750, 873, 937, 942, 1050.
- Wiltrijk, zie Wildrijk.
- Winchelsea (Eng.): 521, 628.
- Windhond: 946.
- Worcester (Eng.): 21.
- Z**
- Zachtmoedigheid: 54, 211.
- Zeeleeuw: 849, 888, 1030, 1066.
- Zeelelie (ook: Zeelelij): 21, 22, 29, 68, 69, 79, 80, 179, 206, 231, 232, 238, 301, 347, 352, 358, 492, 510, 518, 519, 528, 541, 547, 548, 554, 880.
- Zeelelij, zie Zeelelie.
- Zeepaard: 69, 179, 216, 221, 301, 336, 364, 365, 381, 490, 520, 570, 780, 968, 1065, 1066.
- Zilveren Leeuw: 940, 943.
- Zonnestein: 1034, 1035.
- Zuid-Beveland (ook: Zuydbeveland): 28, 66, 165, 481, 520, 527, 541, 570, 644, 656, 681, 723, 724, 741, 749, 772, 860.
- Zuiderburg (ook: Suijderburg): 24, 159, 191, 193, 261, 262, 280, 334, 349, 467, 510, 537, 673, 743, 745.
- Zuydbeveland, zie Zuid-Beveland.
- Zwaan: 884, 923, 950.

Index van overige termen

A

- Aardbeving: 19, 195, 334, 353, 355, 357, 543, 545, 548, 750, 753, 947.
- Aardolie: 1038.
- Abrahams offer, zie bakriet.
- Accomodesan: 432, 631, 831.
- Adapangia: 88, 237, 799, 805.
- Adigar: 102, 114, 256, 1011, 1019, 1020.
- Admiraliteitscollege: 31.
- Advocaat: 135, 284, 287, 535, 714, 752, 1006, 1046.
- Advocaat-fiscaal: 15, 22, 38, 41, 133, 134, 136, 169, 173, 219, 283, 288, 307, 326, 353, 363, 377, 397, 462, 468, 493, 502, 518, 521, 528, 544, 554, 567, 601, 665, 670, 690, 731, 732, 751, 752, 766, 768, 803, 858, 864, 873, 877, 888, 895, 923, 945, 979, 980, 1051, 1055-1057, 1060, 1073, 1074.
- Affluit: 103, 112, 116, 263, 545, 650, 748, 948, 1004.
- Afscheidsmaal: 343.
- Agar agar: 316, 556, 944.
- Alfuren: 360, 724, 725.
- Alia: 626, 1018.
- Allegias: 379, 1038.
- Allooi (van een munt): 53, 75, 78, 98, 102, 106, 113, 129, 138, 255, 259, 323, 385, 684, 707, 758, 769, 796, 866, 886, 911, 952, 971, 1050, 1068.
- Aloëhout (ook: cordia): 118.
- Aluin: 85, 234, 235, 268, 809, 867, 993.
- Ambachtswartier (ook: ambagtskwartier): 98, 99, 100, 141, 244-247, 284, 312, 386, 387, 412-415, 467, 470, 606-608, 655, 672, 807-810, 869, 870, 875, 955, 956, 994, 1054, 1075.
- Ambachtsman: 12, 27, 35, 40, 54, 63, 71, 82, 116, 140, 141, 144, 145, 170, 171, 193, 263, 292, 295, 309, 316, 327, 344, 434, 454, 470, 486, 488, 499, 510, 513, 514, 529, 530, 537, 545, 559, 563, 636, 658, 673, 674, 695, 718, 739, 742, 746, 755, 766, 768, 872, 873, 879, 891, 910, 934, 938, 940, 944, 947, 949, 959, 964, 968, 1004, 1019, 1021, 1052-1054, 1056, 1057, 1076.
- Ambagtskwartier, zie ambachtswartier.
- Ambassadeur, zie gezant.
- Amfioen, zie opium.
- Ammunitie (ook: amonitie): 24, 39, 69, 70, 71, 82, 92, 103, 108, 140, 143, 155, 159, 177, 178, 181, 182, 196, 203, 207, 227, 255, 262, 264, 265, 267, 306, 352, 353, 360, 363, 368, 383, 410, 411, 427, 430, 433, 438, 441, 443, 444, 446, 495, 505, 523, 530, 549, 554, 563, 570, 584, 611, 636, 648, 652, 655, 671, 678, 687, 698, 701, 711, 739, 740, 745, 747, 755, 757, 764, 765, 767, 790, 825, 835, 885, 890, 928, 938, 939, 949, 962, 968, 1004-1006, 1016, 1027, 1050.
- Amonitie, zie ammunitie.
- Amphioen, zie opium.
- Anachoda: 157, 194, 210, 473, 474, 567, 677, 766, 925.
- Anker: 31, 38, 143, 150, 155, 159, 183, 233, 261, 290, 324, 363, 433, 531, 571, 628, 633, 644, 676, 691, 724, 740, 745, 792, 890, 922, 938, 939, 956, 958, 969, 1005, 1020, 1043, 1051.
- Antiquiteiten: 856.
- Apotheek, zie medicinale winkel.
- Aqua forte: 879.
- Arabishe taal: 1036, 1046.
- Aracci: 267.
- Aracq, zie arak.
- Arak (ook: aracq, arrak): 28, 48, 56, 72, 114, 118, 122, 124, 142, 154, 183, 186, 196, 205, 261, 262, 268, 271, 272, 279, 282, 293, 294, 308, 309, 342, 360, 378, 438, 453, 473, 482, 488, 489, 529, 531, 537, 539, 574, 583, 632, 676, 692, 708, 709, 714, 720, 740, 746, 760, 793, 801, 827, 833, 839, 854, 870, 878, 890, 920, 928, 939, 980, 981, 986, 1023, 1030, 1032, 1074.
- Arak apij: 849.
- Archivaris: 141, 343.
- Arduin: 610.
- Arduine blokken, zie arduine neuten.
- Arduine drempels (ook: drumpels): 996.
- Arduine neuten (ook: blokken): 97, 248, 417, 428, 610, 812.
- Arduine vloerstenen: 996.
- Areka (ook: arreek, betel): 112, 113, 257, 259, 263, 320, 378, 431, 435, 436, 440, 612, 623, 634, 637, 638, 769, 835-837, 840, 861, 1003, 1005, 1009, 1017, 1018, 1040.
- Armoede: 512, 618, 627, 646, 669, 675, 696, 751, 754, 759, 764, 787, 818, 832, 842, 866, 896, 934, 941, 948, 961, 963, 1000, 1003, 1004, 1010, 1047, 1049, 1057, 1060, 1075.
- Armozijn: 88, 244, 298, 379, 388, 394, 561, 563, 565, 583, 596, 704, 760, 786, 897, 955, 966, 985, 996, 1051.

Index van overige termen

- Arne, zie orne.
Arrak, zie arak.
Arreek, zie areka.
Arreng, zie auring.
Arrestatie: 22, 23, 39, 41, 45, 56, 59, 71, 78, 91, 93, 111, 194, 201, 205, 212, 215, 219, 221, 229, 233, 238, 241, 242, 254, 283, 285, 294, 347, 350, 397, 400, 425, 462, 506, 520, 545, 547, 562, 585, 601, 627, 629, 640, 647, 666, 687, 726, 730-732, 747, 752, 756, 762, 763, 784, 819, 826, 828, 829, 831, 835, 842, 844, 872, 877, 889, 924, 945, 951, 960, 973, 974, 1001, 1004, 1043, 1057, 1064, 1074.
Artal: 4, 123, 272.
Arthillerije, zie artillerie.
Artikelbrief: 441, 513, 601, 842, 957.
Artillerie (ook: arthillerije): 23, 37, 71, 91, 98-100, 108-110, 116, 140, 170, 188, 211, 244-247, 255, 263, 267, 269, 274, 279, 285, 291, 292, 294, 295, 354, 357, 367, 385-387, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 434, 438, 440, 441, 469, 470, 474, 539, 540, 544, 545, 586, 598, 603, 606-608, 612, 636, 643, 644, 646, 666, 671, 673, 685, 691, 698, 740, 748, 753, 755, 771, 804, 807-810, 812, 834, 842, 844, 854, 870, 874, 875, 906, 912, 913, 928, 937, 945, 949, 994, 1010, 1016, 1027, 1040, 1051, 1053, 1059, 1067.
Artilleriegoederen: 388, 523, 558, 611, 648, 762, 789, 846, 860, 933, 977, 1038.
Arzdasht: 605.
Asa foetida: 85, 251, 401, 422, 903, 100.
Assignatie, zie wissel.
Atap: 63.
Atchiar, zie atjar.
Atjar (ook: atchiar): 65, 320, 378, 948.
Atlassen: 66.
Attoers everdoek, zie everdoek.
Augsburgse confessie, zie Lutherse kerk.
Auring (ook: arreng): 236, 403, 603, 797, 799, 805, 984.
Avondmaal, Heilig: 463.
Azijn: 834, 854.
- B**
- Baftas: 40, 43, 64, 87, 96, 124, 202, 203, 212, 225, 228, 247, 258, 388, 389, 403, 416, 448, 449, 609, 655, 657, 700, 758, 779, 794, 812, 815, 852, 856, 857, 946, 950, 952, 994, 995, 1029, 1072.
Baftas kannekijns: 124.
Bagage: 243, 299, 408, 533, 536, 742, 804, 828, 865, 866, 871, 934, 940, 980, 1011, 1024, 1048.
Bailluw, zie baljuw.
Bakker: 10, 312, 343.
Bakriet: 207, 405.
Balans, zie weegschaal.
Baljuw (ook: bailluw): 235, 292, 293, 462, 463, 665, 689, 690, 1051.
Ballast (ook: onderlaag): 10, 11, 22, 23, 29, 31, 36, 176, 187, 296, 322, 330, 332, 333, 338, 342, 344, 373, 397, 431, 437, 489, 586, 640, 656, 716, 739, 789, 791, 792, 881, 890, 977, 978, 1023, 1051, 1052.
Baluk: 969.
Bamboe: 378.
Bandanas: 380, 863, 1041.
Bandanoese sjappalens: 88.
Bandanoesen, zie bandanas.
Bank: 29, 134.
Bank (ondiepte; ook: klip, rif): 196, 365, 374, 429, 473, 492, 516, 563, 575, 681, 706, 849, 859, 872, 896, 923, 1020.
Bank Courant en van Lening: 286, 294, 462, 666, 864, 867, 934, 1044.
Bannelingen van staat: 645.
Barcq, zie bark.
Bark (ook: barcq): 5, 19, 21, 33, 34, 36, 42, 45, 46, 59, 63, 68, 77, 132, 149, 150, 155, 158, 163, 170, 177, 178, 179, 181, 191, 193, 194, 202, 204, 212, 214, 215, 216, 221, 224, 226, 229, 261, 262, 301, 302, 305, 308, 309, 312, 318, 323, 331, 334, 336, 337, 347, 349, 351, 352, 358, 360, 364, 367-369, 371, 373, 375, 381, 384, 386, 387, 389, 390, 392, 396, 397, 415, 437, 438, 466, 479, 481, 497, 498, 516, 517, 520, 537, 541, 542, 552, 553, 558, 561, 563, 565, 570, 571, 573, 574, 581, 583, 584, 640, 682, 683, 697, 721-723, 725, 727, 731, 732, 745, 747, 756, 757, 762, 766, 767, 780, 787, 830, 873, 874, 880, 882, 885, 887, 890, 896, 902, 921, 923-926, 928, 937, 943, 950, 955-960, 964, 969, 970, 972, 974, 975, 1037, 1040, 1050, 1052, 1064-1066, 1070.
Bas, zie kanon.
Basilicumolie: 258.
Bataviase statuten: 121, 461, 462, 471, 474.
Batterij, zie vestingwerk.
Bazaar, zie markt.
Bededag: 752.
Beenas: 385, 807.
Begrafenis: 768, 917, 1044.
Belasting, zie rechten.
Bemannig (ook: zeevarenden): 1, 12, 27, 28, 37, 38, 63, 75, 94, 104, 114, 115, 117, 122, 125, 127, 130, 132, 136, 139, 140, 142, 143, 189, 194, 196, 198, 201, 216, 222, 223, 237, 239, 243, 255, 261,

- 263, 276, 279, 281, 283, 284, 291, 294, 295, 298, 306, 312, 316, 321, 323, 324, 327, 328, 329, 330, 334, 336, 337, 342, 348, 350, 351, 353, 356, 357, 359, 360, 363, 367, 373, 375, 377, 390, 407, 408, 434, 437, 440, 441, 447, 451, 453, 454, 468, 469, 473, 475, 476, 487, 488, 490, 491, 492, 497, 501, 507, 509, 510, 513, 516-518, 521, 524, 528-531, 533, 534, 540, 542, 543, 549, 550, 553, 554, 557-559, 562, 567, 575, 583, 584, 601-603, 612, 613, 634, 640, 653, 654, 658, 671, 673, 675-677, 681, 682, 690-692, 704, 709, 713, 717, 723, 724, 730, 731, 738, 739, 745, 747, 755, 757, 767, 770, 772, 780, 792, 830, 833, 837, 838, 841, 849, 850, 863, 871-874, 891, 893, 904, 909, 910, 916, 923, 925, 926, 931, 936, 938, 939, 944, 949, 956, 961, 968, 969, 975, 980, 989, 1016, 1019, 1020, 1031, 1033, 1035, 1040, 1051-1053, 1057, 1059, 1060, 1064, 1067, 1073, 1074-1076.
- Bendahara: 226, 571, 778.
- Benjaan, zie inlandse kooplieden.
- Benteng, zie pagar.
- Benzoë (ook: bensusin, benzuin): 18, 21, 73, 75, 127, 132, 137, 142, 158, 224, 225, 227, 255, 302, 320, 332, 388, 391, 394, 396, 465, 521, 534, 574, 580, 612, 621, 661, 670, 704, 706, 720, 771, 772, 782, 784, 785, 820, 821, 860, 867, 868, 919, 920, 964, 965, 967, 970, 972, 973, 1008, 1030, 1048, 1055, 1066, 1067, 1069.
- Benzoë cabessa: 919.
- Benzuin, zie benzoë.
- Beraupaats: 449.
- Bercquelang, zie phra-klang.
- Bergwerkers, zie mijnwerkers.
- Berkelang, zie phra-klang.
- Berquelang, zie phra-klang.
- Beschoeiing: 1053.
- Beslaglegging, zie confiscatie.
- Bestelkasje: 297.
- Betel, zie areka.
- Bethilles: 43, 95, 96, 180, 202, 247, 260, 379, 416, 620, 760, 811, 819, 994.
- Bethilles allegiassen: 609, 994, 995.
- Bethilles calleawaphoe: 609, 811, 994.
- Bethilles Madrapakse: 416.
- Bethilles neusdoeken: 416.
- Bethilles otisaals: 609, 618, 811, 994.
- Bethilles sestergantij: 609, 811, 994, 995.
- Bethilles ternatanes: 416, 609, 811.
- Bettel, zie areka.
- Beul: 945.
- Bevolking, vermindering van: 131.
- Bezoar: 570.
- Bherms: 124, 258, 273.
- Bibliothecaris: 141, 343.
- Bier: 30, 41, 47, 344, 495, 656, 657, 669, 839, 890, 894.
- Bijbel: 287, 1046.
- Biljoen: 911.
- Bindrotting, zie rotting.
- Blaasbalg: 388.
- Blekerij: 616.
- Boeddhist (ook: heiden): 262, 642.
- Boedel, zie nalatenschap.
- Boedelmeesters: 135, 284-286, 351, 457, 461, 463, 662, 666, 865, 1045, 1047.
- Boei (ook: tonnenboei): 406, 588, 874, 979.
- Boeier: 281.
- Boekhouder-generaal: 13, 14, 133, 146, 239, 288, 474, 475, 582, 635, 677, 678, 687, 734, 742, 911, 914, 940, 1058, 1059, 1060.
- Boelangs, zie bulangs.
- Boete: 2, 35, 41, 50, 55, 74, 83, 102, 121, 136, 139, 144, 184, 187, 197, 200, 209, 228, 330, 335, 351, 368, 392, 396, 400, 472, 473, 567, 572, 584, 591, 592, 598, 660, 677, 698, 706, 707, 728, 787, 801, 806, 876, 877, 887, 890, 914, 916, 930, 981, 991, 998, 999, 1032, 1042, 1044, 1045, 1047, 1049, 1054.
- Bolkvanger: 515, 644.
- Bombaraschepen: 120, 445, 649, 847.
- Bombardier: 37, 108, 469, 475, 722, 747, 949.
- Bonen: 130, 656, 775, 857, 1035.
- Bongaais verdrag: 335.
- Boom, zie tol.
- Boot: 130, 661, 1038, 1051.
- Borax: 80, 95, 231, 398, 645.
- Borg: 22, 48, 51, 83, 129, 145, 166, 233, 242, 250, 264, 278, 286, 287, 310, 318, 321, 325, 330, 347, 356, 358, 361, 367, 384, 389, 401, 407, 420, 424, 442, 471, 474, 486, 493, 496, 506, 511, 527, 536, 539, 544, 547, 559, 580, 592, 600, 619, 647, 651, 665, 669, 670, 675, 688, 699, 708, 748, 753, 762, 763, 784, 794, 795, 798, 800, 818, 844, 849, 850, 856, 871, 876, 877, 899, 912, 945, 949, 956, 959, 982, 984, 1003, 1007, 1008, 1014, 1031, 1050, 1051, 1060.
- Boskoppen: 825.
- Bosloper: 33, 315, 350, 538, 746.
- Boter: 30, 95, 189, 218, 231, 263, 264, 270, 279, 280, 344, 417, 446, 453, 454, 528, 632, 656, 698, 699, 714, 760, 834, 857, 858, 869, 894, 1014, 1016, 1035.
- Botidaar: 1038.
- Bougineesen, zie Buginezen.

Index van overige termen

- Bouwproject (bouwen, reparatie, waterwerk): 6, 21, 33, 40, 41, 51, 54, 61, 63, 67, 72, 75, 82, 89, 92, 102, 103, 106, 107, 116, 121, 125, 128, 140, 150, 152, 169, 178, 192, 193, 195, 201, 209-211, 213, 217, 218, 220, 226, 239, 253, 255, 269, 273, 275, 282, 284-287, 292, 306, 307, 318, 341, 351, 355, 364-366, 373, 375, 377, 380, 391-393, 405, 423, 424, 428, 438, 439, 445, 449, 456, 458, 460, 463, 467, 470, 483, 500, 504, 539, 543, 545, 547, 552, 557-559, 563-565, 573, 577, 583, 598, 601, 605, 612, 613, 619, 624, 626, 627, 631, 636, 642, 650, 652, 661, 664, 666, 672, 674, 685, 702, 703, 710, 711, 714, 727, 736, 748, 750, 751, 754, 758, 760, 766, 768, 769, 776, 787, 788, 801, 803, 805, 818, 819, 825, 831, 840, 850, 852, 858, 860, 865, 870, 874-876, 884, 885, 894, 906, 907, 933, 947, 948, 953, 955, 960, 964, 976, 983, 987, 988, 1004, 1009, 1010, 1021, 1022, 1034, 1039, 1043, 1045, 1053, 1054, 1056, 1070, 1073.
- Brahmaan: 619, 819, 824.
- Brand: 51, 55, 56, 64, 358, 456, 458, 577, 627, 678, 770, 771, 819, 921, 925.
- Brandewijn: 65, 98-100, 218, 244-246, 379, 385, 412-414, 807-809, 993.
- Brandewijn conjacque, zie brandewijn.
- Brandhout, zie hout.
- Brandspuit: 31, 388.
- Brigantijn: 16, 20, 70, 132, 142, 194, 205, 216, 335, 406, 427, 455, 473, 490, 505, 508, 571, 645, 723, 770, 780, 803, 827, 927, 1035, 1056, 1057, 1071, 1074.
- Bril: 244-246, 412-414, 808, 809, 993.
- Broal: 449.
- Buffel: 539, 632.
- Buffelhuiden: 259, 466.
- Buitenechtelijk kind: 538.
- Bulangs (ook: boelangs): 655, 658.
- Burger: 3, 14, 29, 39, 42, 49, 83, 99, 135, 136, 138, 140, 177, 185, 188, 193, 194, 196, 198, 199, 201, 203, 206, 242, 243, 284, 285, 287, 293, 294, 296, 309, 334, 336, 337, 343-345, 352, 354, 357, 374, 377, 408, 434, 462, 463, 488, 489, 532, 533, 554, 557, 567, 636, 665, 666, 673, 677, 698, 716, 717, 740, 747, 749, 751, 753-755, 762, 763, 779, 834, 864, 865, 895, 896, 905, 914, 937, 941, 946, 948, 960, 1024, 1025, 1039, 1044, 1045, 1072, 1074, 1075.
- Burger-kapitein: 193, 264, 285, 533, 666, 830.
- Burger-majoor: 146, 864.
- Burgermilitie: 510, 975.
- Burger-officier: 193, 280.
- Burgerschutterij: 475.
- Burgervaartuig: 20, 21, 41, 143, 316, 354, 491, 540-542, 546, 696, 754, 893, 896.
- Burgerwacht: 199, 351, 358, 539.
- Buskruit (ook: buskruid): 34, 35, 37, 39, 48, 51, 55, 59, 60, 70, 82, 92, 103, 107, 112, 116, 117, 125, 140, 192, 199, 204, 208, 210, 211, 212, 227, 233, 242, 253, 255, 262, 280, 290, 292, 328, 351, 364, 365, 367, 368, 375, 382, 388, 395, 400, 424, 427, 428, 433, 440, 458, 498, 531, 539-541, 544, 545, 552, 560, 562, 624, 634, 635, 643, 652, 657, 673, 676, 690, 698, 701, 706, 714, 735, 748, 753-755, 758, 760, 761, 764, 766, 770, 823, 838, 841, 857, 863, 869, 874, 885, 901, 923, 937-939, 944, 949, 953, 954, 968, 975, 976, 997, 1009, 1022, 1023, 1035, 1051, 1054.
- Buskruid, zie buskruit.

C

- Cabokstenen: 636, 648, 846.
- Cadjang, zie katjang.
- Cailvelho: 435.
- Calaturshout (ook: calleatourshout, calliatourhout): 17, 97, 137, 230, 248, 331, 417, 428, 610, 720, 867, 891, 919, 996, 1076.
- Calicay: 640.
- Callewaphu: 416.
- Cambayen: 46, 96, 212, 248, 416, 558, 609, 615, 811, 856, 946, 995, 998.
- Camboe: 623.
- Campher, zie kamfer.
- Camphur, zie kamfer.
- Canarijzaad, zie kanarizaad.
- Candijsuiker, zie suiker.
- Cangan (ook: kamgan): 95, 386, 746.
- Canneel, zie kaneel.
- Cannekappel: 631, 1013.
- Capok stenen, zie cabok stenen.
- Cappas, zie katoen.
- Cardamom: 25, 85, 114, 118, 128, 175, 182, 259, 264, 269, 281, 332, 446, 465, 644, 648, 660, 687, 709, 720, 836, 838, 846, 859, 920, 1027, 1028, 1038.
- Cardamom, singalese: 436, 638, 837, 1018.
- Caret, zie karet.
- Carwaat: 634, 832, 834, 839.
- Cas, zie kas.
- Cassa (zie ook kas): 29, 46, 87, 95, 203, 218, 346, 379, 409, 595, 771, 955, 1072.
- Cassa boerong: 798, 941.
- Cassia lignea: 259.
- Catchouw, zie catechu.

- Catechu (ook: catchouw, terra caatschouw): 219, 516, 848.
- Catjouw, zie katju.
- Caul: 522, 619, 626, 823.
- Cauris: 111, 181, 257, 259, 261, 431, 631, 831, 838, 1013.
- Cavalerie: 410, 411, 442, 456, 932.
- Chakar: 805.
- Chalia's: 436, 638, 832, 836, 1016.
- Chanco: 114, 234, 249, 257, 260, 261, 324, 422, 432, 436, 437, 600, 639, 640, 707, 803, 832, 837, 904.
- Chao-klang, zie khaluang.
- Charchannis: 982.
- Chelas: 96, 248, 416, 449, 610, 615, 812, 995.
- Chena's (ook: chenna): 631, 836, 1014.
- Chenna, zie chena's.
- Chialeng: 428, 611.
- Chialoup, zie sloep.
- Chiavonij's (ook: chiavony): 128, 248, 278, 507.
- Chiavony, zie chiavonij's.
- Chicos gelden: 632, 1014.
- China, directe vaart op: 132, 150, 157, 329, 331, 367, 371, 466, 489, 534, 657, 684, 701, 720, 830, 858, 883, 886, 890, 915, 926, 1052, 1059, 1063, 1065, 1071, 1076.
- Chinese torentjes: 346.
- Chirurgijn: 14, 29, 39, 63, 103, 123, 125, 138, 140, 144, 192, 242, 274, 277, 290, 291, 294, 359, 368, 400, 434, 449, 463, 464, 581, 592, 665, 667, 676, 730, 804, 834, 866, 876, 878, 879, 931, 949, 953, 990, 1058.
- Chirurgische instrumenten: 139, 776, 1024.
- Chits, zie sits.
- Chitty: 636.
- Chobdar, zie sjappaar.
- Cholaat: 128.
- Christelijk geloof: 383, 757.
- Christendom, Protestantse: 464, 552, 583, 764, 840, 1022, 1046.
- Christenen: 116, 126, 135, 136, 141, 144, 172, 173, 294, 351, 368, 373, 540, 550, 643, 674, 739, 757, 765, 768, 1047, 1054.
- , Armeense: 9.
- , Grieks-orthodoxe: 9.
- , inlandse: 27, 45, 140, 360, 368, 439, 648, 770, 960, 1022, 1074.
- , Rooms-katholieke: 9, 439, 642, 648, 774.
- Citroen (ook: limoen): 320, 378.
- Cochenille (ook: conchenille): 123, 270, 448, 909.
- Coffijbonen, zie koffiebonen.
- Coffijbonesakken, zie koffiebonenzakken.
- Collastrij, zie kolathiri in geografische namen onder Cannanur..
- College van Huwelijk en Kleine Rechtszaken: 133, 135, 286, 461-463, 666, 865, 1045.
- Comiter, zie kumitir.
- Commissaris-generaal: 117.
- Commissaris-politiek: 351, 840.
- Conchenille, zie cochenille.
- Confiscatie (ook: sequestratie): 50, 61, 63, 72, 74, 77, 78, 86, 90, 157, 187, 192, 198, 215-217, 228, 229, 233, 250, 267, 282, 294, 310, 325, 334, 337, 341, 350, 355, 368, 395, 411, 440, 444, 457, 462, 463, 466, 472, 473, 485, 488, 491, 496, 499, 505, 506, 519, 528, 530, 540, 541, 557, 564, 570, 572, 584, 585, 601, 619, 629, 640, 646, 647, 654, 672, 701, 727, 730, 734, 735, 740, 755, 761, 762, 763, 775, 780, 781, 784, 788, 795, 806, 826, 830, 831, 849, 863, 874, 876, 886, 887, 893, 904, 924, 926, 933, 944, 951, 974, 985, 989, 991, 1003, 1036, 1037, 1042, 1044, 1050, 1051, 1056, 1057, 1071, 1073, 1074.
- Conjangs: 101, 109.
- Contanten (geld, kapitaal): 3, 6, 7, 10, 15, 21-26, 30, 36, 38, 40-42, 49-51, 55, 60, 63, 65, 66, 72, 77 - 79, 81, 82, 85 - 87, 90, 102, 104, 106, 108, 109, 111, 117, 124, 128, 130, 131, 132, 136, 147, 149, 151, 152, 153, 155, 158, 159, 162, 163, 166, 167, 168, 170, 179, 181, 188, 191, 193, 195, 196, 198, 202, 205, 206, 207, 211, 214, 215, 217, 228, 230-232, 234-236, 238, 239, 242, 243, 250-253, 261-263, 271, 275, 277, 279, 282, 286-289, 291, 296, 298, 301, 309-313, 321-323, 325, 330, 334-336, 338, 339, 340, 346, 351, 356, 357, 358, 363, 364, 367, 370-373, 375, 376, 382-387, 389, 394, 397-399, 400, 402, 403, 410, 415, 419, 420, 422, 424, 425, 433, 436, 438-441, 443, 444, 453, 454, 457, 458, 460, 462-465, 467, 470, 476, 479, 480, 482, 483, 485, 486, 493, 496, 500, 505, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 518, 522, 524, 527, 528, 535-538, 542, 543, 547, 552, 554-556, 563, 573, 580-582, 584, 586, 587, 591, 593, 595, 598, 603, 620, 622, 624, 626-628, 630, 634, 635, 642-645, 651, 658, 660-668, 681, 682, 685, 688, 691, 697, 698, 701, 704, 706, 708, 711, 715, 716, 726, 727, 732-738, 740, 747, 751, 752, 758, 760, 765, 770-772, 777-779, 787, 789, 790, 792, 795-801, 805, 806, 815, 818, 819, 821, 824, 825, 827, 829, 832, 834, 840-843, 846, 850, 856-858, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 871, 877, 881, 884-887, 889, 890, 893, 897, 899, 901, 903, 904, 906, 908, 912, 914, 916, 919, 922, 923, 928-930, 932, 933, 934, 935, 942, 943, 945, 947, 949, 950, 953, 955, 957, 958,

Index van overige termen

- 960, 969, 976-978, 981, 983-987, 991, 993, 997, 1000, 1001, 1003-1005, 1007, 1011, 1015, 1022, 1023, 1026-1028, 1032, 1034, 1035, 1038, 1040, 1041, 1043-1045, 1047, 1049, 1052, 1056, 1059, 1060, 1063, 1064, 1067.
- Contanten, licht en zwaar geld: 13, 146, 259, 312, 320, 397, 433, 475, 509, 515, 569, 587, 641, 678, 738, 746, 753, 789, 794, 869, 881, 899, 900, 906, 929, 935, 936, 977, 989, 1015, 1023, 1031, 1049, 1060.
- Contingent: 311, 455-457, 660, 672, 674, 859, 862, 870, 933, 1037, 1040.
- Contract (leverantie): 5, 21, 26, 29, 52, 61, 74, 84, 88, 103, 121, 163, 164, 178, 214, 215, 227, 234, 236, 237, 240, 266, 299, 318, 336, 340, 369-372, 376, 409, 444, 499, 523, 524, 551, 561, 594, 603, 604, 614, 646-648, 652, 684, 729, 734, 765, 775, 790, 797, 798, 815, 816, 846, 886, 895-897, 927, 965, 984, 999, 1007, 1019, 1028, 1032, 1066.
- Cooplieden, zie inlandse cooplieden.
- Cora: 237.
- Cordia, zie aloehout.
- Corre corre, zie korakora.
- Coubang, zie koban.
- Coupang, zie koban.
- Craman: 457.
- Crawaad: 1016.
- Crips, zie krip.
- Cubebe, zie staartpeper.
- Curator: 15.
- Curator ad lites: 748, 752, 880, 1016, 1022.
- Curcuma (ook: kurkuma): 1, 18, 68, 72, 79, 122, 131, 137, 141, 175, 271, 277, 333, 451, 465, 471, 516, 600, 668, 720, 854, 867, 920.
- D**
- Dabus: 623.
- Dadels: 66.
- Dagregister: 117, 343, 371, 372.
- Dakpan: 213, 365, 366, 368, 537.
- Dalem: 61.
- Damast: 776.
- Dank- en bededag: 464.
- Daroga: 240, 805, 992.
- Datuk: 924, 953.
- Dekens: 43, 46, 96, 202, 212, 219, 248, 280, 385, 417, 574, 610, 655, 749, 781, 812, 856, 857, 906, 946, 950, 959, 966, 995, 1029.
- Demang: 564, 863, 963.
- Derham, zie ropia, Javase zilveren.
- Deriabadijs: 124.
- Derrij (ook: dherrij): 966.
- Dertig stuiver stuk, zie ropia, Javase.
- Desertie: 91, 93, 94, 104, 107, 109, 118, 121, 126, 134, 140, 141, 143, 155, 183-185, 228, 240-242, 269, 270, 408, 426, 433, 440, 441, 462, 484, 487, 489, 505, 506, 521, 529, 532, 533, 560, 562, 563, 567, 585, 590, 636, 645, 652, 664, 700, 730, 731, 739, 763, 768, 770, 818, 827, 828, 829, 841, 842, 849, 853, 855, 856, 863, 872, 877, 878, 887, 904, 936, 939, 946, 961, 982, 989, 992, 997, 1002-1004, 1006, 1009, 1010, 1025, 1033, 1043, 1054, 1055, 1060.
- Dessave: 117, 138, 224, 257, 258, 263, 343, 630-632, 634, 636, 638, 639, 645, 831, 832, 834, 837, 843, 1015, 1023, 1025.
- Dessey: 341, 850.
- Dharmottu panikkar: 120, 267.
- Dherrij, zie dessey.
- Diaconie: 35, 42, 48, 73, 74, 136, 139, 184, 193, 195, 202, 228, 287, 351, 356, 357, 393, 439, 457, 547, 567, 583, 598, 643, 662, 667, 707, 742, 840, 866, 873, 876, 879, 887, 920, 949, 991, 1022, 1039, 1046, 1047, 1074.
- Diamant: 4, 14, 51, 52, 55, 187, 211, 301, 318, 333, 336, 346, 364, 365, 496, 516, 557, 699, 721, 726, 727, 742, 761, 918, 919, 924.
- Diefstal: 22, 23, 82, 83, 95, 175, 180, 233, 242, 243, 288, 298, 358, 400, 446, 488, 544, 545, 547-549, 562, 588, 570, 691, 703, 714, 743, 750, 772, 780, 849, 903, 930, 949, 953, 959, 982, 1022.
- Dimitties, zie keper.
- Directeur-generaal: 1, 2, 10, 13, 18, 24, 28, 62, 133, 137, 142, 147, 290, 293, 298, 312, 315, 329, 341, 455, 486, 511, 513, 525-527, 533, 536, 544, 658, 667, 672, 678, 682, 691, 693, 698, 703, 716, 717, 743, 868, 869, 889, 899, 914, 917, 930, 931, 934, 936, 942, 1011, 1049, 1060, 1070.
- Diwan (ook: duan): 107, 240, 347, 602, 605, 611, 625, 627, 803, 806, 828, 992.
- Djati (ook: kiate): 39, 51, 197, 209, 316, 353, 364, 493, 548, 621, 697, 699, 754, 869, 947, 948.
- Djimidar (ook: drost): 236.
- Djuragan: 214, 301, 372, 1036, 1037.
- Doesoetjes: 604, 984.
- Dokter: 135, 667.
- Domainen, zie domeinen.
- Domeinen (ook: domainen): 48, 50, 102, 120, 130, 136, 141, 192, 206, 239, 251, 268, 285, 293, 316, 320, 351, 355, 405, 424, 438, 457, 459, 471, 506, 539, 545, 598, 623, 642, 663, 674, 747, 821, 839, 877, 944, 949, 953, 969, 1003, 1006, 1009, 1021, 1028, 1039, 1040, 1055, 1070.

- Dominee, zie predikant.
 Don cleto sabil dotel (titel): 764.
 Dongry: 40, 46, 48, 96, 101, 200, 202, 203, 236, 248, 416, 493, 595, 700, 950, 982, 984.
 Dood, zie overlijden.
 Doodstraf: 92, 194, 491, 517, 540, 576, 756, 803, 888.
 Doop: 538.
 Dorij, zie dotia.
 Dorogesjes: 449.
 Dosooty: 236.
 Dotia: 449.
 Douceur (ook: emolument): 324, 357, 381, 436, 474, 492, 496, 538, 548, 550, 552, 557, 579, 592, 636, 651, 661, 666, 673, 689, 695, 704, 706, 803, 832, 835, 842, 885, 904, 912, 944, 945, 950, 952, 968, 985, 1005, 1015, 1016, 1020, 1026, 1044, 1045.
 Dourias: 95, 253, 381.
 Draagos: 637.
 Drakenbloed: 565.
 Drank, sterke (ook: gedistilleerd water): 85, 90, 210, 226, 291, 292, 344, 364, 392, 476, 583, 592, 740, 800, 807-810, 834, 847, 911, 1059.
 Dreg: 54, 62, 82, 226, 456, 473, 575, 644, 691, 862, 949.
 Drepels (ook: drumpels): 996.
 Droogte: 50, 118, 131, 280, 331, 348, 363, 427, 455, 471, 485, 504, 553, 555, 623, 660, 716, 858.
 Drost (zie ook djimidar): 236, 293, 665, 666, 864.
 Druif (verpakking voor kogels): 740, 825, 958.
 Drukkerij (te Colombo): 439, 643, 840, 1016.
 Drumpels, zie drepels.
 Duan, zie diwan.
 Dubbeltje: 282, 312, 317, 528, 738, 866, 911, 936.
 Dubloen (ook: Johannis): 98, 129, 137, 446, 1050.
 Ducaton, zie dukaton.
 Duit (ook: duy): 10, 25, 50, 73, 76, 166, 212, 224, 251, 262, 264, 312, 317, 324, 343, 367, 394, 438, 455, 465, 501, 512, 542, 554, 563, 573, 643, 668, 684, 708, 738, 760, 765, 767, 768, 779, 781, 821, 867, 897, 911, 935, 936, 971, 1023.
 Duit, hollands: 667.
 Duit, koperen: 454, 455, 465, 511, 528, 548, 553, 560, 610, 660, 661, 667, 751, 812, 860, 910, 970, 971, 996, 1038.
 Duit, Westfriese: 77, 502.
 Duit, Zeeuwse: 77, 502.
 Dukaat: 7, 15, 22, 23, 105, 167, 168, 235, 243, 311, 804.
 Dukaat, gouden Nederlandse: 98, 255, 323, 411, 511, 542, 548, 586, 749, 755, 1009.
 Dukaat, Venetiaanse: 85, 511.
 Dukaton (ook: ducaton): 10, 11, 15, 42, 50, 51, 64, 65, 86, 171, 202, 211, 217, 218, 224, 263, 271, 282, 298, 312, 313, 318, 322, 385, 386, 465, 497, 500, 511, 512, 528, 542, 548, 558, 565, 566, 573, 586, 645, 658, 684, 701, 708, 738, 755, 769, 781, 885, 897, 902, 905, 911, 929, 935, 970, 977.
 Dusun: 53.
 Duyt, zie duit.
- E**
- Echtscheiding: 866, 882.
 Edelsteen: 4, 187, 466, 918.
 Eed: 26, 50, 59, 66, 89, 94, 125, 138, 140, 233, 242, 258, 262, 264, 268, 286, 289, 299, 306, 317, 328, 341, 342, 349, 360, 376, 377, 382, 402, 405, 438, 441, 445, 456, 467, 472, 474, 476, 488, 495, 527, 542, 545, 548, 551, 572, 574, 578, 581, 583, 589, 592, 598-600, 612, 634, 635, 665, 669, 671, 673, 707, 746, 749, 750, 754-757, 777, 779, 785, 794, 795, 801, 802, 815, 822, 832, 836, 838, 839, 849, 851, 853, 855, 864, 865, 869-871, 890, 891, 894, 912, 916, 936, 938, 939, 944, 971, 973, 980, 987, 991, 1013, 1016, 1019, 1021, 1024, 1032, 1044, 1051, 1055, 1059.
 Elefantstanden, zie olifantstanden.
 Eliphantstanden, zie olifantstanden.
 Emancipatie (van een slaaf): 875, 876.
 Emolument, zie douceur.
 Engelse taal: 156, 302, 427, 1036.
 Equipageboek, zie equipagegoederen.
 Equipagegoederen (ook: equipageboek): 27, 31, 68, 79, 98-100, 140, 149, 150, 153, 155, 183, 186, 208, 209, 211, 230, 249, 261, 290, 312, 327, 330, 344, 345, 388, 397, 399, 400, 446, 447, 467, 473, 483, 530, 532, 571, 586, 588, 602, 628, 644, 650, 656, 665, 670, 672, 676, 677, 691, 692, 724, 740, 745, 767, 782, 789, 838, 854, 857, 858, 871, 875, 890, 894, 903, 937, 949, 955, 977, 980, 1011, 1014, 1020, 1035, 1038, 1040, 1050, 1051, 1060.
 Equipagemeester: 14, 17, 27, 38, 48, 69, 74, 81, 105, 114, 122, 123, 134, 138, 139, 168, 170, 172, 187, 194, 196, 208, 233, 276, 281, 325, 327, 328, 331, 363, 365, 400, 408, 418, 434, 451, 467, 470, 501, 514, 515, 527, 533, 539, 588, 598, 600, 602, 606, 633, 652, 667, 673, 677, 720, 723, 747, 748, 791-793, 796, 802, 804, 826, 838, 849, 850, 872, 873, 903, 909, 910, 936, 937, 946, 979, 980, 1006, 1014, 1023, 1031, 1047, 1049, 1054, 1055.
 Equipagerf: 199, 244-247, 290, 294, 312, 327, 345, 346, 386, 387, 412-415, 539, 544, 606-608.

Index van overige termen

- 644, 655, 672, 674, 691, 739, 807-810, 869, 872, 874, 936, 940, 994, 1054, 1073, 1075.
- Erf, zie landerij.
- Erwten: 656, 857, 1035.
- Essaai, zie allooi.
- Essayering: 102, 104, 106, 113, 150, 151, 166, 167, 224, 225, 255, 323, 395, 402, 412, 435, 527, 535, 565, 592, 593, 661, 707, 762, 783, 796, 807, 821, 866, 870, 879, 886, 900, 913, 936, 952, 982, 983, 1047, 1050.
- Everdoek: 834, 1023.
- F**
- Fabriek (bouwmeester): 31, 63, 138, 141, 210, 239, 285, 292, 328, 470, 486, 499, 676, 874, 875, 1053, 1073.
- Faillissement: 27, 286.
- Familiepapieren: 346.
- Fanum: 167, 264, 435, 444, 826, 835, 836, 842, 1068.
- Fanum, Tuticorijnse: 638, 1017.
- Fatcherijs: 620.
- Faujdar (ook: fausdaar): 93, 238, 240, 406, 407, 602, 605, 803, 806, 991, 1010.
- Fausdaar, zie faujdar.
- Fidei-commis: 141, 1054, 1055.
- Firman: 987.
- Firtij (ook: uitschot): 29, 87, 95, 101, 113, 236, 346, 403, 419, 420, 449, 508, 534, 594, 595, 604, 615, 616, 618, 786, 797, 798, 805, 814, 909, 920, 941, 982, 984, 1007.
- Fiscaal: 2, 29, 41, 42, 82-84, 90, 103, 104, 133, 134, 188, 200, 214, 221, 232-234, 241, 243, 261, 330, 343, 345, 361, 384, 395, 400, 405, 409, 425, 435, 440, 472, 474, 508, 518, 534, 541, 545, 546, 549, 560, 576, 582, 590, 601, 628, 641, 698, 710, 742, 752, 753, 756, 780, 794, 795, 803, 804, 806, 817, 822, 839, 841, 843, 858, 888, 891, 940, 947, 985, 989, 990, 1001, 1008, 1010, 1011, 1022, 1042.
- Floers, zie krip.
- Floretgaren, zie cora en moghta.
- Fluweel: 239, 244, 248, 323, 401, 412, 448, 466, 561, 563, 822, 897, 993.
- Fluweel karmozijn: 245.
- Fluweel, Hollands: 424.
- Foelie (ook: foelij, macis): 13, 17, 19, 38, 82, 98-100, 105, 118, 122, 123, 138, 145, 175, 176, 194, 197, 230, 243, 245, 246, 264, 270, 271, 289, 332, 334, 352, 353, 355, 357, 381, 412, 413, 415, 419, 445, 446, 467, 479, 515, 517, 541, 592, 622, 649, 650, 672, 693, 719, 724, 749, 752, 789, 803, 809, 812, 820, 822, 847, 848, 857, 870, 918, 923, 945-948, 977, 1001, 1002, 1008, 1028, 1034, 1051.
- Foelij, zie foelie.
- Fort, zie vestingwerk.
- Fotassen: 43.
- Franse livres: 23.
- Franse taal: 146, 1006.
- Fraude: 8, 36, 38-42, 48, 51, 74, 75, 82, 198, 321, 330, 355, 437, 461, 462, 472, 492, 495, 497, 504, 506, 507, 518, 542, 544, 545, 547, 551, 552, 558, 576, 580, 583, 585, 601, 620, 628, 634, 636, 640, 651, 671, 687, 688, 701, 704, 707, 714, 734, 742, 745, 751, 754, 755, 758, 787, 788, 794-796, 799, 800, 806, 822, 839, 849, 851, 854, 870, 874, 888, 890, 908, 916, 936, 948, 949, 950, 960, 980, 981, 985, 989, 1006, 1009-1011, 1013, 1014, 1020, 1042.
- Fregat: 229, 281, 302, 308, 429, 446, 480, 529, 951, 968.
- Fundiclis (ook: Turkse dukaat): 129.
- G**
- Gaba-gaba: 36, 349.
- Gage (zie ook rustgage; ook gagie): 29, 31, 35, 42, 48, 50, 51, 62, 73, 74, 75, 94, 102, 108, 127, 131, 134, 135, 139, 140, 143, 144, 153, 161, 163, 171, 172, 184, 193, 196, 202, 206, 209, 210, 216, 220, 240, 243, 254, 261, 264, 269, 275, 283, 291, 294, 295, 298, 299, 302, 307, 309, 313, 324, 328-330, 341-343, 351, 356, 377, 384, 392, 396, 400, 408, 429, 434, 442, 458, 461, 463, 468, 472, 474, 475, 479, 485, 489, 492, 496, 504, 506, 510, 514, 518, 521, 525-528, 533, 535, 536, 539, 547, 548, 550, 552, 554, 560, 566, 567, 573, 584, 591, 592, 601, 603, 613, 628, 629, 636, 646, 651, 652, 653, 658, 667, 674, 677, 689, 691, 693, 696, 698, 700, 703, 704, 706, 707, 711, 714, 718, 719, 725, 727, 729, 732, 735, 737, 738, 741-743, 748, 752, 755, 803, 804, 813, 831, 833, 842, 843, 853, 858, 860, 864-866, 871, 873, 876, 878, 879, 882, 891, 910, 912, 917, 923, 926, 931, 934, 940, 944, 945, 949, 950, 956, 981, 985, 987, 989, 991, 992, 998, 1006, 1015, 1016, 1025, 1026, 1031, 1032, 1042, 1044, 1046, 1047, 1051, 1057, 1060, 1061.
- Gagie, zie gage.
- Galbet, zie gelia.
- Gale: 283.
- Galjoen: 429.
- Galjoot: 878.
- Gallevat, zie gelia.
- Gallowet, zie gelia.

- Galnoten: 1029.
 Galon: 424.
 Galwet, zie gelia.
 Ganting: 859.
 Garen: 19, 80, 95, 231, 283, 385, 398, 534, 587, 644, 740, 790, 861, 920, 978, 993, 1040, 1041.
 Garioffelnagel, zie kruidnagel.
 Garnizoen: 6, 12, 23, 25, 45, 48, 51, 54, 56, 58, 59, 70, 92, 95, 103, 108, 109, 116, 131, 132, 140, 142, 149, 168, 170, 182, 196, 203, 204, 224, 242, 274, 282-284, 291, 294, 301, 307, 308, 327, 359, 383, 384, 424, 427, 434, 452, 458, 469, 476, 479, 484, 494, 510, 520, 532, 550, 572, 598, 612, 627, 634, 653, 662, 663, 673, 691, 697, 713, 718, 724, 728, 741, 766, 806, 825, 844, 854, 860, 863, 874, 891, 912, 928, 937, 941, 1004, 1015, 1026, 1039-1041, 1043, 1053.
 Gecommitteerden tot de Secrete Zaken: 902.
 Gedistilleerd water, zie drank, sterke.
 Gehalte, zie allooi.
 Geld, zie contanten.
 Geldbalans: 386.
 Geldkamer: 738, 889.
 Geldkoers, zie contanten, licht en zwaargeld.
 Gele aarde: 381, 570, 777, 968.
 Gelia (ook: gallevat, galwet, gurab): 276, 277, 278, 306, 307, 325, 453, 653, 711, 849, 932, 933.
 Gelongdongs (balken): 869.
 Gember: 65, 320, 378, 481, 499, 568, 720, 854, 920, 1048.
 Genever, zie jenever.
 Gerassen: 568, 590, 600, 604, 805, 946, 973, 1072.
 Gereedschap: 572, 854.
 Gereformeerde kerk, zie Nederduitse kerk.
 Gerst: 775.
 Geschenk: 24-26, 39, 42, 43, 45-48, 52, 55, 58, 60, 62, 64-67, 73, 74, 85, 89, 93, 94, 103, 128, 151, 177, 178, 187, 202-204, 205, 207, 212, 214, 216-218, 220, 224, 226, 227, 233, 238-240, 250-252, 266-268, 270, 273, 277, 278, 280, 285, 302, 304-306, 311, 320, 346, 352, 358, 360, 361, 366, 367, 376, 377, 379, 380, 386, 390, 391, 405, 406, 425, 431, 440, 449, 460, 480, 482, 500, 522, 524, 545, 548, 549, 551, 557, 558, 564, 566-570, 598, 602, 605, 612, 619, 620, 624, 626, 631, 639, 644, 663, 670, 702, 703, 710, 711, 727, 755, 757, 762, 764, 767, 769-771, 773, 776, 781, 783, 786, 801, 803, 805, 806, 809, 810, 819, 822-825, 832, 842, 850, 861, 863, 885, 902, 917, 925, 932, 933, 941, 950, 952, 957, 959, 965, 966, 970, 981, 986, 988, 991, 992, 1001, 1009, 1010, 1025, 1030, 1032, 1040, 1041, 1065.
 Geschut, zie kanon.
 Geselen: 242, 876.
 Gevangene: 41, 134, 143, 161, 176, 184, 204, 205, 207, 223, 284, 304, 308, 309, 321, 346, 363, 367, 373, 410, 411, 485, 489, 540, 546, 550, 558, 588, 597, 632, 636, 643, 653, 689, 704, 721, 723, 739, 748, 768, 770, 803, 836, 842, 863, 969, 974, 1013, 1014, 1064, 1066.
 Gevangenis: 125, 273.
 Geweer, zie wapens.
 Gewicht (ook: gewigt): 39, 97, 100, 113, 122, 123, 188, 210, 218, 235, 248, 292, 386, 395, 402, 413, 417, 492, 589, 596, 610, 655, 674, 748, 770, 793, 807, 812, 822, 836, 854, 855, 879, 936, 993, 996.
 Gewicht, ondergewicht, aantal (teveel, tekort): 11, 33, 38, 52, 55, 61, 64-66, 69, 82, 83, 86, 103, 115, 123, 150, 151, 166, 169, 175, 188, 197, 211, 218, 232, 235, 239, 252, 257, 258, 259, 262, 271, 289, 290, 298, 301, 322, 343, 349, 353, 355, 377, 381, 400, 402, 420, 438, 445, 448, 451, 455, 456, 479, 500, 518, 526, 527, 537, 541, 542, 544, 549, 550, 569, 574, 575, 577, 578, 582, 589, 590, 592, 598, 613, 617, 625, 628, 632-635, 638, 641, 654, 661, 662, 669, 671-673, 678, 679, 683, 685, 704, 707, 728, 748-750, 752, 754, 758, 762, 763, 766, 767, 772, 777, 782, 793-796, 799, 800, 815, 817, 822, 832, 833, 836, 837, 839, 851, 855, 858, 860, 871, 877, 902, 903, 904, 933, 946, 956, 965, 967, 971, 980-982, 985, 986, 998, 1003, 1020, 1021, 1031, 1032, 1035, 1049, 1050, 1052.
 Gewigt, zie gewicht.
 Gezagvoerder (kapitein, scheepsoverheid, schipper): 5, 8, 12, 14, 19, 20, 21, 33, 35-38, 45, 52, 69, 74, 75, 82, 83, 94, 114, 115, 123, 126, 128, 132, 143, 144, 147, 150, 153, 155-157, 163, 173, 174, 177, 183-185, 187, 188, 194, 196, 219, 223, 224, 226, 232, 233, 242, 258, 262, 271, 276, 280, 292, 294, 302, 303, 307-309, 315, 318, 327, 330, 334, 336, 338, 342, 345, 347, 350, 351, 353, 363, 365, 367, 372, 374, 377, 381, 392, 395, 400, 401, 407, 409, 417, 418, 428, 429, 433, 434, 438, 446, 451, 455, 456, 467, 468, 472, 473, 475, 487-489, 492, 495, 501, 512, 516-521, 524, 527-529, 531, 532, 540-542, 554, 555, 558, 559, 562, 564, 574, 575, 583, 587, 589, 591, 598, 601, 614, 618, 628, 632-635, 640, 641, 645, 651, 654, 657, 661, 662, 665, 670, 671-673, 675, 676, 679, 681, 690-693, 695, 696, 698, 704, 706, 707, 710, 711, 713, 723, 727, 730-732, 736, 739, 740, 745, 747, 749, 764, 766, 768, 770-772, 778-780, 782, 791-793, 801, 803, 804, 822, 827, 834, 838, 839, 841, 842, 849, 851, 855, 857, 858, 860, 869, 871, 873, 874, 877, 878,

Index van overige termen

- 887, 890, 894-896, 904, 905, 909, 912, 917, 922, 923, 925-927, 931-933, 937-940, 944, 946, 950, 952, 958, 959, 961, 969, 971, 979-981, 991, 992, 1002, 1006, 1016, 1019-1021, 1023, 1024, 1030, 1034-1036, 1043, 1048-1050, 1052, 1055, 1056, 1059, 1061, 1069, 1073, 1074.
- Gezant (ook: ambassadeur): 26, 44, 47, 60, 78, 111, 146, 150, 163, 164, 184, 185, 207, 208, 214, 218, 252, 256, 270, 275, 280, 304, 336, 363, 373, 375, 395, 410, 440, 442, 481, 499, 524, 561, 562, 564, 571, 620, 626, 627, 635, 700-702, 725-727, 731, 732, 767, 768, 775, 778, 780, 783, 854, 883, 924, 925, 932, 945, 953, 958, 963, 968, 974, 992, 1012, 1015, 1064, 1073.
- Gijzeling: 470.
- Gingam: 83, 203, 260, 388, 569, 618, 834.
- Gingam beddetijk: 655, 811, 995.
- Gingam dongry: 950.
- Gingam doolmarra: 83.
- Gingam drongam: 655, 658, 758, 995.
- Gingam onderbroeks: 97, 248, 416, 811, 946.
- Gingam penasse: 248, 758, 950.
- Gingam taffachela (ook: gingan taffachela): 97, 248, 416, 609, 771, 811, 946, 966, 995, 996.
- Glaswerk: 692, 1055.
- Gobaars Mattaram: 416, 609, 812.
- Godsdienst: 40, 42, 116, 135, 224, 262, 357, 364, 368, 439, 552, 643, 840, 1022, 1013.
- Goede vrijdag: 463.
- Goenij, zie guni.
- Golah: 605, 803.
- Gom: 122, 270, 669, 685, 973, 1029.
- Gomasto (ook: gommasto): 84, 96, 236, 238, 241, 597, 604, 797, 800, 906, 984.
- Gomlak: 28, 65, 80, 180, 231, 332, 377, 398, 411, 769.
- Gommasto, zie gomasto.
- Gomme gutte: 65.
- Gorab: 250, 276, 406, 888, 963, 1030, 1066.
- Gort: 157, 199, 453, 857, 1035.
- Goud (ook: staafgoud, stofgoud): 4, 6, 7, 15, 19, 21, 23, 25, 30, 42, 45, 47, 51-53, 55, 56, 59, 73, 75, 76, 78, 79, 85, 97, 98, 102, 105, 106, 113, 117, 128, 129, 132, 136-138, 146, 150-152, 158, 165, 167, 176, 180, 202, 205, 211-214, 224-230, 235, 243, 247, 255, 259, 277, 287, 289, 302, 303, 307, 311, 323, 337, 338, 339, 344, 358, 361, 362, 365, 366, 369, 377, 384, 388-391, 393-397, 401, 415, 418, 435, 438, 444, 446, 448, 465, 467, 481-483, 485, 496, 502, 511, 513, 520-522, 527, 528, 548-551, 555, 557, 559, 564, 565, 571, 574, 575, 578, 580-582, 584, 593, 603, 606, 613, 614, 617, 622, 637, 640, 643, 644, 668, 670, 682, 684-686, 697-700, 704, 706, 707, 716, 726, 728, 732, 737, 738, 743, 755, 757, 758, 761, 762, 764, 777, 779, 782, 784-786, 788, 795, 814, 821, 836, 841, 870, 871, 879, 887, 896, 899, 900, 903, 904, 913, 924, 927, 929, 934, 936, 950-954, 957, 968, 970, 971, 972, 976, 982, 991, 993, 1011, 1017, 1023, 1047, 1050, 1051, 1052, 1066, 1067, 1068, 1069.
- Goud- en zilversmid: 674.
- Gouddraad: 592, 826.
- Gouden Johannis, zie dubloen.
- Goudleer: 219, 379, 380, 898.
- Goudmijn: 45, 47, 209, 358, 359, 499, 550, 724, 756, 757, 764, 894, 896, 951, 961.
- Goudvorm: 388.
- Goudwerk: 646, 867, 905, 906.
- Gouverneur-generaal: 1, 2, 5, 11, 15, 18, 24, 26-28, 48, 54, 62, 131, 133, 135, 141-144, 150, 153-157, 214, 230, 287, 291, 293, 294-297, 308-313, 315, 319, 328, 329, 331, 341-343, 346, 379, 434, 461, 462, 464, 466-470, 473, 474, 476, 486, 487, 489, 496, 501, 505, 506, 508, 512, 525, 530-533, 566, 578, 643, 665, 677, 682, 689, 692, 712, 715, 717, 719, 728, 730, 737-740, 743, 762, 769, 773, 813, 866, 869, 873, 874, 878, 881, 890, 905, 908, 910, 913, 934, 936, 937, 1012, 1054-1056, 1059, 1063, 1068, 1070, 1071, 1073, 1075.
- Govikula: 432.
- Graan: 408, 672, 760, 1009.
- Graanmagazijn: 385, 455, 655, 678.
- Grieks (taal): 117.
- Gugugu: 44, 45, 361, 756.
- Guinees papier: 114.
- Guinees textiel: 37, 43, 46, 48, 74, 96, 101, 109, 113, 167, 201, 202, 205, 212, 221, 230, 248-250, 261, 317, 320, 360, 361, 381, 385, 388, 389, 415, 416, 418, 419, 435, 490, 578, 604, 609, 611, 614-616, 618, 620, 634, 637, 655, 657, 704, 705, 760, 767, 771, 782, 785, 805, 811-813, 815, 816, 819, 832, 856, 943, 946, 949, 950, 961, 966, 969, 971, 995, 996, 998, 999, 1007, 1017, 1072.
- Guni (ook: goenij): 80, 127, 175, 231, 244, 259, 398, 399, 412, 587, 588, 598, 790, 807, 868, 978, 996.
- Gunizakken: 80, 81, 83, 600, 644, 854, 996.
- Gurab, zie gelia.
- Guttegom: 18, 378, 720, 771, 920.

H

- Haagsche Courant: 939.
- Haaienvel: 527.

- Hamans, zie hammans.
- Hammans (ook: hamans): 43, 64-66, 87, 218, 379, 381, 388, 389, 409, 568, 595, 760, 771, 966, 970, 1072.
- Hammans massaay: 1072.
- Hanglamp: 378.
- Harpuis: 312, 344, 644, 651, 863, 968, 1041, 1065, 1066, 1069.
- Hartshoorn, zie hertshoorn.
- Havildar: 1010.
- Hebreeuws (taal): 117.
- Heemraden: 135, 142, 156, 285, 461, 462, 666, 677, 742, 864, 865, 1044, 1070, 1073.
- Heiden, zie hindoe of boeddhist.
- Heilig avondmaal: 583.
- Heivaarttuig: 740.
- Hemd: 46, 81, 95, 97, 231, 248, 398, 417, 574, 946.
- Herberg: 293, 583.
- Herendienst: 18.
- Hertshoorn (ook: hartshoorn): 537, 745, 859, 1038.
- Hindoe (ook: heiden): 103, 107, 110, 254, 262, 266, 625, 642, 1010.
- Hitte (weer): 118, 674, 821, 851, 1032.
- Hoed: 244, 586, 644, 746, 970.
- Hoeker: 430, 635, 640, 857, 858.
- Hoekum, zie hukum.
- Hof van Justitie (Holland, Zeeland, Westfriesland): 173, 299, 346.
- Hofreis (Japan): 67, 220, 380, 569, 684, 775, 776, 966.
- Hongersnood: 514.
- Hongitocht: 33, 191, 350, 538, 747, 748, 944.
- Honing: 65, 198, 213, 364, 378, 568, 673.
- Hoofdciercels, zie hoofdtoeien.
- Hoofdgeld der Chinezen: 50, 210, 675.
- Hoofdtoeien (ook: hoofdversiersels): 80.
- Hooploper: 356.
- Hoornbeest, zie vee.
- Horlogemaker: 1016.
- Horry: 82, 127, 450, 849.
- Hospitaal: 27, 29, 30, 54, 75, 103, 128, 136, 139, 144, 170, 199, 239, 253, 273, 284, 294, 356, 405, 408, 419, 434, 464, 510, 526, 529, 530, 543, 598, 600, 636, 667, 673, 691, 718, 736, 751, 866, 878, 881, 912, 916, 933, 938, 940, 953, 959, 987, 989, 990, 1004, 1022, 1034, 1039, 1047, 1076.
- Hospitaal, moslim: 667.
- Hout, brandhout (zie ook masthout, rondhout): 22, 33, 35, 51, 54, 59, 63, 77, 103, 113, 114, 130, 131, 140, 142, 154, 181, 197, 198, 201, 209, 210, 215, 226, 227, 253, 279, 281, 302, 309, 321, 331, 351, 354, 364, 366, 375, 383, 392, 393, 423, 428, 429, 434, 445, 453, 455, 456, 458, 467, 470, 497, 529-532, 537, 540, 542, 563, 574, 575, 586, 588, 590, 593, 621, 625, 643-645, 651, 660, 661, 673, 681, 692, 693, 699, 725, 728, 739, 749, 779, 789, 792, 846, 854, 856, 857, 859, 860, 861, 874, 878, 884, 890, 891, 894, 903, 913, 916, 919, 923, 927, 933, 938, 939, 955, 969, 987, 988, 1023, 1035, 1036, 1038-1041, 1043, 1049, 1053, 1055, 1056, 1068, 1070, 1074, 1075.
- Houtkap: 281.
- Houtskool: 3, 251, 364.
- Houtvlot: 662.
- Houtzager: 1016.
- Huiden: 846.
- Huis, koop/verkoop van: 612, 613.
- Hukum (ook: hoekum): 45.
- Huwelijk: 5, 362, 869, 1045.
- Hypotheek: 166, 196.
- I**
- Ichibu (ook: isseboontje, issebootje): 338, 411, 1051.
- Ijken: 292, 537.
- Ijkmeeester: 674.
- Ijzer (zie ook staafijzer): 3, 30, 51, 74, 98, 100, 112, 118, 122, 123, 125, 219, 224, 225, 229, 262, 264, 268, 274, 276, 294, 309, 320, 393, 428, 440, 459, 487, 498, 507, 509, 526, 531, 542, 575, 612, 648-650, 662, 663, 698, 705, 712, 741, 746, 782, 784, 789, 807, 820, 847, 848, 870, 874, 899, 900, 910, 930, 933, 939, 968, 971, 973, 1038, 1048, 1051, 1053, 1055.
- Ijzermagazijn (zie ook staafijzer): 98, 244-247, 285, 385, 386, 387, 412, 413, 414, 415, 433, 497, 606-608, 807-810, 993, 1044.
- Iman: 44.
- Imperiaal: 219, 379, 771, 775, 966.
- Indigo: 17, 18, 51, 60, 79, 97, 98, 102, 105, 118, 122, 130, 131, 137, 141, 162, 175, 193, 212, 251, 264, 268, 269, 271, 279, 281, 287, 293, 311, 315, 318, 332-334, 341, 454, 458, 471, 498, 516, 526, 600, 660, 662, 668, 674, 709, 720, 859, 861, 867, 876, 919, 933, 1038, 1040, 1047.
- Indisch geld, zie contanten.
- Indisch kapitaal: 11, 476, 1058, 1059.
- Ingenieur: 29, 35, 63, 75, 89, 107, 116, 192, 253, 254, 255, 269, 279, 295, 323, 365, 366, 405, 408, 423, 426, 442, 470, 483, 504, 505, 533, 534, 557, 598, 603, 613, 646, 677, 691, 707, 708, 742, 748,

Index van overige termen

- 750, 755, 766, 827, 840, 844, 848, 870, 875, 906, 907, 945, 1021, 1026, 1039.
- Inkt: 656, 657.
- Inlanders: 17, 19-21, 34, 35, 37, 49, 50, 59, 60, 67, 76, 90, 112, 113, 126, 135, 143, 144, 162, 176, 177, 184, 191-193, 206, 211, 215, 221, 224, 226-228, 230, 237, 238, 240, 249, 269, 276, 293, 294, 307, 308, 310, 311, 317, 323, 330, 335, 349, 351, 354, 358, 359, 361, 363-365, 368, 373, 374, 376, 377, 380, 383, 384, 390, 391, 393, 396, 397, 401, 404, 406, 423, 440, 444, 453, 463, 481, 492, 494-498, 501, 516, 518-520, 534, 540, 542, 551-553, 559, 561, 562, 571, 575, 577, 585, 601, 623, 654, 659, 664, 669, 674, 677, 685, 692, 695, 696, 722, 724, 728, 747, 755, 756, 761, 764, 772, 783, 802, 803, 806, 823, 831, 834, 846, 858, 860, 861, 864, 875, 876, 887, 911, 920, 921, 927, 944, 950, 951, 954, 956, 957, 959, 961, 963, 966, 968, 969, 972, 989, 991, 992, 997, 1002, 1004, 1009, 1018, 1026, 1033, 1034, 1037, 1040, 1045, 1064, 1067, 1071.
- , behandeling van: 29, 44-46, 51, 52, 55, 56, 58, 61, 62, 71, 72, 78, 79, 111, 117, 131, 132, 141, 143, 158, 161, 163, 181, 194, 197, 201, 203-205, 207, 212, 214-216, 221, 224, 225, 226-228, 238, 242, 243, 252, 262, 267, 275, 283, 292, 303, 317, 326, 332, 333, 347, 349, 350, 352, 354, 358, 359, 368, 372, 380-382, 389, 391, 410, 431, 435, 436, 441, 452, 458, 460, 471, 473, 489, 491, 497, 499, 507, 521, 525, 538, 541, 545-547, 550, 551, 552, 556-558, 561, 564, 576, 577, 579, 585, 627, 631, 632, 636, 637, 639, 642, 643, 660, 662, 663, 673, 700, 701, 711, 712, 722, 724, 726, 739, 747, 750, 752, 764, 767, 774, 778, 783, 787, 835, 837, 840, 856, 859, 862, 863, 885, 910, 917, 920-922, 955-957, 962, 973, 976, 1013, 1021, 1036, 1039, 1042.
- , gevecht met: 110, 178, 182, 203, 240, 284, 406, 428, 517, 630, 722, 724, 780, 932, 933, 950, 958, 973, 1069, 1070.
- , hulp van: 56, 204, 205, 206, 213, 367, 444, 497, 546, 558, 627, 724, 975.
- , strijd tussen: 43, 44, 59, 72, 118, 159, 182, 206, 207, 257, 305, 306, 335, 382, 425, 428, 431, 522, 550, 553, 563, 571, 580, 612, 725, 969, 974.
- Inlands personeel (ook: koelie): 2, 20, 27, 35, 46-48, 53, 54, 63, 66, 82, 83, 93, 94, 104, 108, 122, 127, 140, 144, 149, 152, 170, 178, 181, 183, 194, 203, 206, 213, 236, 238, 263, 273, 277, 279, 281, 283, 284, 292, 294, 309, 318, 324, 330, 359, 361, 366, 368, 375, 384, 408, 426, 432, 434, 436, 447, 470, 507, 523, 550, 588, 600, 602, 603, 612, 628, 642, 652-654, 667, 674, 711, 740, 745, 756, 772, 792, 793, 799, 801, 802, 832, 840, 841, 850, 851, 854, 902, 909, 910, 936, 944, 947, 961, 967, 981, 988, 1004, 1006, 1016, 1018, 1019, 1021, 1022, 1033, 1034, 1053, 1056, 1057.
- Inlandse bestuurder (groten, regent): 6, 33, 35, 122, 126-132, 141, 152, 162, 164, 204, 205, 207, 211, 214-217, 221, 222, 226, 227, 228, 240, 242, 252, 254, 256, 259, 266, 275, 276, 277, 278, 280-283, 301, 304-308, 310, 319, 325, 340, 341, 347, 359, 360, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 380, 382, 383, 390, 391, 402, 404, 405, 406, 410, 411, 425, 428, 430, 432, 435, 442, 444, 448, 450-452, 455, 457, 458, 460, 481, 484, 485, 505, 516-518, 522, 538, 540, 541, 549, 550, 552, 555, 557, 558, 562, 564-566, 569, 576, 578, 579, 625-627, 631, 633, 652, 653, 654, 659, 660, 662-664, 674, 687, 689, 711, 725, 732, 735, 746, 747, 757, 759, 763-765, 767, 772, 773, 776, 778, 783, 784, 813, 814, 823, 830, 831, 835, 837, 853, 856, 859, 862, 863, 870, 878, 893, 919, 922, 924, 926, 927, 933, 938, 951, 953, 954, 960, 965, 966, 968, 969, 974, 976, 988, 991, 992, 1033, 1034, 1037, 1039-1041, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070.
- Inlandse dokter: 434.
- Inlandse kerk: 48, 1022.
- Inlandse kooplieden (ook: cooplieden): 7, 20, 26, 29, 55, 68, 72-74, 78, 84, 87, 88, 94-96, 101, 103, 106, 123-127, 142, 152, 165, 172, 182, 194, 201, 226, 230, 233-237, 241, 242, 249, 250, 266, 271-274, 278, 279, 290, 294, 303, 323, 325, 333, 340, 349, 364, 366, 367, 374, 376, 384, 394, 396, 401-403, 406, 408, 409, 411, 419-422, 424-426, 428, 445, 447, 448, 449, 450, 452, 456, 459, 473, 495, 498, 500, 503, 508, 512, 515, 522, 555, 556, 571, 575-582, 584, 594-597, 599, 603, 604, 611, 613-618, 620, 621, 626, 628, 636, 639, 648, 649, 654, 662, 663, 669, 672, 686, 706, 709, 733, 734, 739, 750, 754, 772, 773, 775, 783, 786, 788, 794, 796-798, 802, 804, 805, 814-820, 822-824, 835, 836, 840, 847, 850, 851, 852, 855, 856, 860, 869, 887, 890, 903, 908, 947, 948, 965, 967, 983-985, 989, 995, 997-1003, 1007, 1008, 1018, 1028, 1031-1034, 1048, 1049, 1069, 1071.
- Inlandse schoolmeester: 193, 361, 559, 583, 642, 747, 764, 945, 950, 960.
- Inlandse soldaten: 5, 12, 24, 34, 63, 70, 71, 93, 108-111, 116, 193, 212, 223, 227, 240, 241, 254, 257, 263, 265, 266, 269, 276, 283, 291, 304, 307, 308, 327, 339, 360, 366, 367, 391, 396, 406, 410, 424-428, 430, 441, 445, 510, 523, 539, 576, 577, 580, 602, 605, 611, 612, 627, 630, 643, 652, 662, 667, 685, 687, 726, 728, 729, 763, 766, 785, 803, 833, 834, 921, 928, 929, 932, 974, 975, 988, 992, 1011,

- 1015, 1016, 1022, 1025, 1026, 1039, 1066, 1067, 1069, 1070.
- Inlandse vaart: 36, 50, 53, 61, 63, 72, 73, 104, 111, 125, 132, 197, 370, 371, 444, 495, 519, 702, 1755,-757, 877, 919, 948, 951, 954, 955, 969, 1005.
- Inlandse vaartuigen: 43-45, 47, 55, 70-73, 127, 132, 150, 163, 182, 183, 192, 194, 198, 199, 203, 206, 210, 214, 215, 222, 226, 257, 267, 276, 280, 283, 284, 301, 306-308, 334, 336, 347, 350, 360, 363, 365, 369-375, 382, 406, 420, 424, 431, 440, 450, 453, 480, 494, 498, 499, 502, 517, 519, 525, 540, 557, 561, 562, 564, 567, 571, 584, 600, 605, 618, 621, 631, 635, 683, 692, 701, 721-724, 728, 739, 755-756, 757, 765-767, 769, 770, 778, 821, 831, 835, 847, 863, 885, 896, 921, 922, 925-927, 932, 933, 935, 945, 950, 951, 954, 956-959, 961-963, 968, 969, 970, 1013, 1021, 1036, 1037, 1041, 1042, 1064, 1065.
- Inlandse vorst: 26, 103, 104, 119, 127, 128, 182, 191, 206, 208, 209, 210-214, 221, 276, 340, 348, 361, 366, 429, 460, 480, 490, 522, 572, 612, 620, 663, 677, 734, 759, 760, 764, 783, 846, 853, 886, 1036, 1054.
- , aanstellen/ontslaan van: 335, 370, 431, 451, 518, 519, 552, 553, 564, 626, 653, 659, 662, 725, 726, 756, 759, 780, 783, 784, 862, 878, 951, 953, 960, 973, 974.
- , gedrag van: 62, 71, 72, 74, 91-93, 105, 107, 118-121, 134, 207, 216, 222, 223, 265, 266, 267, 283, 301, 304-306, 308, 318, 319, 325, 335, 339, 340, 359, 362, 369-372, 374, 375, 382, 383, 391, 392, 396, 425, 443, 485, 490, 499, 502, 505, 519, 522, 524, 549, 550, 552, 555, 562, 564, 566, 571, 572, 576, 598, 613, 625, 626, 630, 631, 648, 659, 663, 683, 700, 701, 724, 725, 728, 729, 734-736, 756, 759, 766, 767, 783, 784, 823, 824, 825, 830, 860, 862, 883, 885, 895, 903-905, 911, 924, 931, 933, 944, 951-954, 956, 962-964, 968, 969, 973, 974, 991, 992, 1001, 1004, 1005, 1010, 1018, 1026, 1027, 1041, 1042, 1064.
- , hulp van: 109, 111, 275, 284, 374, 427, 563, 924, 932, 975, 1001.
- , strijd tussen: 43, 110, 265, 310, 316, 339, 348, 362, 363, 422, 427, 442, 443, 451, 457, 490, 524, 553, 630, 646, 659, 721, 726, 733, 736, 756, 759, 760, 764, 768, 953, 960, 973, 974, 1012, 1017, 1026, 1027, 1042.
- , behandeling van: 61, 62, 71, 75, 78, 91, 92-94, 103, 105, 106, 118, 120, 121, 131, 217, 222, 223, 226, 228, 238, 255, 273, 282, 283, 301, 319, 326, 359, 360, 362, 365, 366, 369-374, 376, 377, 382, 383, 390, 391, 402, 421, 424, 427, 432, 444, 449, 453, 460, 485, 495, 497-499, 501, 505, 520, 523, 550, 551, 554, 556, 557, 558, 559, 561, 566, 571, 576, 579, 619, 626, 627, 628, 647, 648, 653, 659, 664, 698, 699, 701, 702, 708, 712, 725, 726, 756, 757, 759, 761, 762, 764, 766, 767, 768, 778, 783, 785, 859, 863, 883, 888, 897, 925, 926, 952-954, 957, 962, 963, 968, 1005, 1010, 1025, 1026, 1037, 1040, 1064, 1065, 1073.
- Inlandse vrouwen: 70, 143.
- Insect: 348.
- Insolventie: 166.
- Instructie (zie ook: reglement): 8, 29, 70, 135, 139, 141, 149, 156, 162, 171, 172, 178, 179, 181, 184, 204, 205, 331, 343, 349, 359, 370, 371, 375, 383, 389, 390, 392, 428, 472, 495, 501, 506, 513, 525, 528, 542, 566, 603, 613, 702, 729, 731, 732, 747, 788, 800, 814, 857, 873, 879, 883, 896, 916, 925, 928, 944, 952, 957, 992, 1011, 1018, 1024, 1038, 1067.
- Instructie voor weesopzichters: 601.
- Instrument, mathematisch: 244.
- Inventarisatie: 671, 672.
- Issebootje, zie ichibu.
- Issebootje, zie ichibu.

J

- Jacht (schip): 27, 874, 1063.
- Jagerero's: 113.
- Javaanse taal: 26, 294, 460, 463.
- Jenever (ook: genever): 379, 385.
- Jennang van Ballo (onbekend; titel?): 759.
- Jezuïet: 878.
- Johannis, zie dubloen.
- Jol: 664, 859, 924, 1038.
- Jonk: 14, 51, 52, 61, 73, 143, 144, 150, 164, 201, 210, 211, 293, 301, 316, 318, 354, 364, 365, 370, 459, 471, 473, 474, 480, 489, 495-497, 499, 512, 516, 519, 532, 546, 555-557, 562, 677, 692, 699, 701, 721, 726, 728, 739, 761, 766, 769, 771, 877, 884, 895, 919, 955-957, 970, 1051.
- Jopenbier, zie bier.
- Joukom: 316.
- Jaarnaal: 15, 194, 261, 334, 360, 363, 518, 554, 732, 872, 873.
- Juchtler (ook: jugtler): 385, 387.
- Jugtler, zie juchtler.
- Justitie (ook: straf, wet, wetboek): 2, 15, 41, 48, 69, 71, 83, 92, 94, 103, 104, 106, 117, 121, 125, 126, 131-134, 136, 139, 142, 144, 169, 173, 180, 186, 194, 200-202, 209, 215, 216, 219, 226, 233, 240-

Index van overige termen

- 242, 250, 251, 254, 262, 264, 281-285, 287, 289, 292, 293, 299, 306, 310, 311, 316, 317, 321, 323, 326, 330, 341, 342, 350, 354, 358, 363, 368, 376, 377, 378, 384, 421, 426, 440, 441, 461-463, 470, 472, 485, 487, 488, 491, 493, 495, 496, 502, 503, 519, 520, 521, 528, 529, 531, 541, 545-547, 549, 551, 552, 558, 560, 562, 572, 576, 582, 584, 585, 588, 592, 600, 601, 628, 629, 631, 637, 641, 643, 652, 664-666, 670, 671, 674, 677, 678, 688, 690, 693, 695, 698, 699, 705-707, 711, 714, 738, 739, 747, 750-752, 763, 764, 766, 767, 769, 775, 781, 783, 786, 787, 803, 806, 813, 814, 819, 822, 828, 836, 841, 842, 848, 850, 853, 862, 864, 866, 869, 873, 874, 876, 877, 882, 888-891, 911-913, 930, 931, 937, 939, 944, 945, 949, 951, 960, 962, 979, 985, 989-991, 997, 998, 1006, 1010, 1013, 1014, 1022, 1024, 1026, 1031, 1032, 1033, 1036, 1037, 1039, 1044, 1046, 1049, 1050, 1055, 1056, 1057, 1070, 1073, 1074.
- Jute, zie guni.
- Juweel: 278, 325, 346, 905, 906.
- K**
- Kaaikams, zie karicams.
- Kaart (landkaart, zeekaart, tekening, profiel): 75, 122, 139, 194, 196, 310, 346, 363, 373, 423, 468, 477, 492, 506, 539, 696, 787, 896, 907, 937, 945, 947.
- Kaartenmaker: 139, 212, 468, 872.
- Kadjang: 49.
- Kadjangmat: 961.
- Kaffir: 559.
- Kajirutouw, zie kayirutouw.
- Kaju nani: 35.
- Kaketoe: 39, 945.
- Kalanjus: 118.
- Kalf: 38, 49, 196.
- Kalfsleer: 466.
- Kalk: 200, 290, 355, 375, 408, 445, 447, 563, 589, 793, 832, 840, 863, 1008.
- Kam: 1037.
- Kameel: 110.
- Kamerjapon: 380.
- Kamfer (ook: campher, camphur): 18, 67, 73, 98, 118, 122, 142, 158, 174, 175, 183, 220, 225, 227, 230, 234, 243, 264, 270, 272, 288, 290, 302, 320, 332, 380, 388, 391, 394, 395, 397, 445, 446, 476, 515, 516, 568, 570, 576, 590, 593, 606, 650, 668, 673, 704, 709, 720, 739, 772, 773, 775, 777, 782, 851, 867, 919, 965, 967, 972, 993, 1032, 1066, 1067.
- Kamferolie (ook: campherolij): 225, 782, 784, 972.
- Kamgan, zie cangan.
- Kanarizaad (ook: canarijsaad): 656.
- Kandij suiker, zie suiker.
- Kaneel (ook: canneel): 2, 17, 47, 79, 112-114, 123, 124, 137, 138, 143, 175, 228, 258, 259, 261, 263, 267, 274, 279, 289, 304, 339, 428, 436, 437, 476, 482, 490, 515, 523, 634, 638, 644, 649, 655, 672, 693, 710, 720, 733, 741, 792, 803, 812, 820, 836, 838, 841, 848, 857, 868, 884, 888-890, 904, 918, 939, 1012, 1014, 1017, 1018, 1023, 1028, 1034, 1048, 1051, 1061, 1068.
- Kaneelschillen: 113, 424, 432, 436, 883, 1013, 1014.
- Kangam, zwarte: 1029.
- Kannekenis, zie kannekijns.
- Kannekijns (ook: kannekenis): 43, 273, 1029.
- Kanon (ook: bas, geschut, mortier): 16, 20, 31, 48, 58, 61, 63, 70, 71, 86, 92, 103, 104, 108, 132, 143, 152, 155, 159, 181, 183, 186, 189, 212, 221, 223, 257, 267, 275, 282, 292, 293, 306, 307, 344, 345, 347, 357, 363, 367, 378, 382, 391, 410, 411, 424, 428, 430, 433, 438, 441, 443, 452, 470, 487, 499, 505, 525, 530, 544, 549, 554, 557, 558, 562, 571, 588, 601, 602, 605, 633, 643, 650, 652, 691, 698, 711, 712, 722, 725, 729, 740, 747, 757, 760, 763, 766, 768, 778, 780, 786, 790, 792, 793, 812, 824, 825, 854, 859, 860, 870, 874, 891, 921, 924, 939, 944, 949-951, 854, 956, 974, 975, 979, 1003-1005, 1014, 1038, 1051, 1059.
- Kanongietერი: 401, 905.
- Kantoor, beschrijving van: 133, 284, 342, 393, 401, 484, 485, 526, 570, 628, 650, 665, 682, 689, 709, 737, 864, 881, 934, 956, 1012, 1024, 1025, 1030, 1043.
- Kantoor/versterking, opheffen van een: 76, 126, 128, 134, 153, 158, 164, 176, 181, 213, 227, 275, 278, 282, 319, 320, 325, 341, 368, 392, 395, 433, 449, 451, 452, 481, 499, 501, 551, 571, 576, 626, 684, 702, 710, 757, 769, 770, 774, 778, 848, 854-856, 885, 907, 909, 931, 932, 934, 951, 964, 968, 973, 1028, 1029, 1034, 1069.
- Kantoor/versterking, vestigen van een: 158, 165, 213, 229, 239, 308, 325, 358, 377, 391, 393, 395, 396, 445, 453, 481, 494, 499, 500, 505, 559, 565, 576, 580, 684, 747, 757, 787, 853, 927, 947.
- Kapas, zie katoen.
- Kapitein-laut: 48.
- Kapok: 124, 125, 274, 663, 855, 863, 1041.
- Kapokstenen: 1028.
- Karavaan: 126, 127, 689.

- Karet (ook: caret, schilpadshoorn): 39, 42, 194, 198, 202, 352, 354, 358, 361, 362, 364, 517, 541, 545, 568, 670, 750, 772, 945, 948, 954.
- Karikams (ook: kaaikams, karikams): 43, 946, 1029.
- Karikams, zie karicams.
- Karldoek: 530.
- Karmozijs, Leids rood: 424.
- Karsaais: 578.
- Kas (geld van de VOC; ook: cas, cassa): 22, 23, 35, 40, 41, 50, 61, 70, 75, 77, 84, 85, 95, 102, 104, 121, 131, 135, 138, 145, 161, 166, 180, 188, 196, 198, 200, 209, 227, 236, 242, 253, 256, 262, 263, 285, 287, 288, 289, 345, 389, 393-395, 402, 422, 433, 462, 474, 493, 496, 498, 511, 512, 536, 543, 544, 547, 551, 555, 571, 573, 576, 580, 584, 590-592, 594, 599, 614-616, 619, 620, 622, 625, 628, 633-635, 643, 665, 678, 687, 688, 697, 701, 705-707, 710, 714, 738, 748, 751, 761, 794, 795, 814-816, 819, 820, 822, 825, 827, 832, 842, 850, 853, 854, 865, 867, 878, 881, 887-889, 893, 899, 901, 906, 929, 933, 942, 945, 949, 950, 988, 998, 1004, 1005, 1010, 1011, 1015, 1024, 1025, 1027, 1031, 1043-1045, 1049, 1050, 1054, 1056, 1074.
- Kasboek: 226.
- Kasje (munt): 102, 167, 251.
- Kasje met rotan bekleed: 1061.
- Kassier: 10, 15, 22, 37, 50, 134, 180, 209, 233, 242, 243, 256, 286, 289, 294, 355, 364, 426, 474, 496, 513, 544, 545, 590, 601, 651, 667, 688, 699, 705, 707, 746, 751, 753, 794, 804, 814, 850, 854, 864, 878, 888, 891, 904, 949, 950, 982, 987, 1006, 1010, 1034, 1044, 1050.
- Kat: 500.
- Katjang (ook: cadjang): 130, 199, 206, 262, 281, 335, 438, 454, 557, 559, 623, 703, 728, 762, 764, 769, 771, 775, 790, 834, 859, 894, 959, 961, 1037, 1038.
- Katjoe, zie katju.
- Katjouw, zie katju.
- Katju (ook: catjouw, kaatjoe, katjoe, katjouw): 568, 570, 720, 771, 772, 965, 966, 1029.
- Katoen: 89, 126, 251, 268, 270, 321, 334, 340, 380, 397, 426, 450, 473, 492, 592, 593, 600, 662, 678, 679, 754, 800, 820, 835, 855, 861, 908, 933, 1017.
- Katoengaren (ook: cattoene gaaren, kattoene garen): 19, 124, 130, 131, 137, 254, 273, 274, 277, 281, 287, 293, 311, 333, 341, 386, 417, 418, 448, 449, 451, 454, 458, 465, 466, 471, 534, 542, 568, 654, 655, 662, 668, 674, 720, 721, 771, 781, 838, 854, 857, 859, 861, 867, 868, 876, 920, 965, 966, 1037, 1038, 1040, 1041, 1047, 1048.
- Katta thevar: 111, 257, 431, 611, 631, 831.
- Kattapa nayak: 431.
- Kayiru: 515, 632, 644, 792, 822, 978, 1028.
- Kayirudraad, zie kayirutouw.
- Kayirutouw (ook: kajirutouw, kayirudraad, vijgertros): 175, 259, 339, 400, 437, 482, 602, 644, 648, 792, 841, 846, 978, 980, 1005, 1023.
- Kazerne: 103, 424.
- Kei depattij, zie kiay dipati.
- Keizerdaalder: 86, 98, 465, 586, 977.
- Kerk, algemeen: 9, 40, 116, 201, 202, 206, 583, 601, 1059.
- , Ambon: 35, 193, 351, 667, 747, 922, 945.
- , Banda: 355, 356, 547, 947, 949.
- , Batavia: 116, 136, 262, 287, 345, 346, 463, 464, 667, 1046.
- , Ceylon: 439, 840, 1013, 1022.
- , Semarang: 1039.
- , Sumatra's Westkust: 393.
- , Ternate: 361.
- , Timor: 213, 368, 559, 885, 960.
- Kerkeraad: 866.
- Kettingganger: 198, 242, 284, 308, 1053.
- Keurmeester van goud en zilver: 287, 674.
- Khaluang: 64-66, 217, 500, 565, 684.
- Kharraddherry: 83, 95.
- Kiate kisten, zie kisten, djati.
- Kiate, zie djati.
- Kiay demang, zie demang.
- Kiay dipati (ook: kei depattij): 958, 959.
- Kiladar, zie commandant.
- Kimelaha: 205, 360, 549.
- Kind: 29, 34, 35, 59, 70, 145, 172, 187, 188, 213, 264, 275, 285, 287, 346, 368, 373, 439, 441, 463, 514, 525, 533, 534, 558, 563, 583, 642, 643, 664, 724, 742, 765, 768, 802, 828, 882, 887, 927, 941, 943, 958, 963, 1020, 1024.
- Kinderpokken: 273.
- Kinderziekten, zie pokken en mazelen.
- Kinkhoorn, zie chanco.
- Kist (prive): 31.
- Kisten, djati: 465.
- Kisten, koperen: 465.
- Klapperbomen: 631.
- Klapperolie, zie kokosolie.
- Kleden, rode: 1029.
- Kleden: 103, 105, 270.
- Kleispade: 839.
- Klerk, zie schrijver.
- Klewang: 958.
- Klinker, zie steen.
- Klip, zie bank.

Index van overige termen

- Klopperij: 423.
Knipschaartje, zie schaatje.
Koban (ook: coubang, coupang, kobang): 23, 98, 311, 338, 411, 522, 606, 623, 738, 806, 888, 993, 1051.
Koe: 196, 220, 749.
Koeienhuiden: 175, 446, 644, 1028, 1050.
Koelie, zie inlands personeel.
Koffie, Bourbonse: 515, 668, 678, 693, 721, 902.
Koffie, Ceylonse: 838, 1018.
Koffie, Cheribonse: 668, 838.
Koffie, Jakatrase: 668, 678, 693.
Koffie, Javaanse: 719.
Koffie, Mokkase: 515, 534.
Koffie: 11, 16, 17, 28, 137, 175, 187, 191, 259, 287, 293, 311, 329, 331, 440, 640, 664, 678, 742, 837, 918, 1040.
Koffiebonen (ook: coffijbonen): 28, 68, 79, 129-131, 137, 230, 331, 332, 385-387, 401, 436, 457, 458, 465, 466, 471, 515, 574, 587, 638, 665, 666, 674, 678, 693, 719, 721, 782, 836, 838, 861, 867, 868, 876, 915, 918, 993, 1017, 1040, 1047, 1048, 1051, 1076.
Koffiebonenzakken (ook: coffijbonesakken): 978.
Kogel, zie ammunitie.
Kokosolie (ook: klapperolie): 262, 281, 335, 454, 634, 769, 832, 859, 1038.
Kolen: 276, 1052.
Kombaars: 199.
Kombuis: 14, 30, 328.
Kompas: 544, 993.
Kool: 634.
Kooplieden in Nederland: 30, 402.
Koper (zie ook plaatkoper, staafkoper): 66, 67, 102, 123, 217, 220, 234, 264, 272, 328, 339, 380, 385, 445, 482, 522, 622, 712, 761, 773, 806, 812, 820, 908, 911, 930, 986, 1033.
Koperdraad: 775, 868, 967.
Kopermijn: 772, 773, 965.
Koperwerk: 174, 235, 380, 401, 710, 796, 820, 1008.
Kopjacht: 870, 1038.
Korakora (ook: corre corre): 44, 192, 198, 203, 205, 347, 540, 721, 922.
Kora-kora kroon: 191.
Korala: 111.
Koran: 382.
Korenmolen, zie molen.
Kostgeld: 48, 66, 94, 109, 233, 243, 291, 330, 360, 434, 437, 439, 463, 476, 514, 525, 533, 536, 540, 567, 598, 636, 637, 667, 676, 703, 741, 742, 747, 752, 795, 804, 834, 835, 842, 853, 866, 876, 879, 891, 941, 944, 952, 993, 1014, 1016, 1025, 1044, 1047, 1050.
Kous: 248, 385, 574, 610.
Kraan (tapkraan): 31.
Krediet: 114, 126, 166.
Krip (ook: crips, floers): 806.
Kris: 582, 766, 958, 1042.
Kroon, zilveren Louis: 465, 586.
Kroonras: 219, 220, 568, 771, 775, 966, 1017.
Kruiden: 270, 1029.
Kruidnagel (ook: garioffelnagel, moernagel): 8, 11, 13, 16, 17, 19, 33, 36, 61, 79, 85, 89, 98-100, 105, 118, 122, 125, 137-139, 143, 156, 162, 175-177, 191, 192, 205, 219, 220, 230, 239, 243, 245-247, 252, 255, 264, 268, 270, 271, 277, 288-290, 315, 332, 334, 347-350, 380, 397, 400, 408, 412, 413-415, 417, 419, 422, 445-447, 451, 466, 467, 479, 515-517, 527, 537, 539, 540, 541, 551, 555, 556, 568, 586, 589, 592, 607, 608, 621, 622, 624, 625, 634, 649-651, 654, 672, 693, 695, 719, 721, 722, 736, 741, 745-748, 771, 772, 789, 793, 795, 803, 806, 809, 821, 822, 847, 851, 854, 857, 868, 870, 893, 895, 918, 920-923, 933, 943, 944, 964, 966, 977, 981, 993, 996, 1001-1003, 1008, 1028, 1030-1032, 1034, 1037, 1051.
Kruidnagel, gekonfijte: 191, 244, 534, 721.
Kruidnagelboom (wilde): 191.
Kruidnagelboom: 2, 33, 161, 191, 193, 197, 349, 350, 353, 479, 538, 551, 695, 921.
Kruidnagelolie: 272.
Kruit, zie buskruit.
Kruitmolen, zie molen.
Kulit-lawang: 43.
Kumitir (ook: comitter): 96, 248, 416, 609, 610, 812.
Kunting: 36, 973.
Kurkuma, zie curcuma.
Kweeperen: 634.
Kwik: 448.
Kwikzilver (ook: quiksilver, quikzilver): 118, 122, 219, 244, 270, 379, 413, 414, 568, 586, 649, 771, 772, 782, 783, 809, 964, 986, 993.

L

- La ode: 545.
Laken: 79, 85, 219, 244-246, 271, 379, 412, 413, 424, 448, 566, 606, 771, 775, 806, 824, 966, 993, 1017.
Lakenras: 219, 379, 568, 771, 775, 966, 967.
Lakwerk: 586, 996, 1061.
Lamfer (ook: lampher): 806.
Lampher, zie lamfer.

- Lampolie: 543, 754, 854.
 Landbeschrijving Ceylon, zie tombo.
 Landdorst: 285.
 Landerij (ook: erf, zaailand): 286, 293, 444, 471, 647, 559, 648, 649, 674, 678, 746, 757, 760, 831, 847, 865, 1028, 1040, 1073.
 Landmacht, zie militie.
 Landmeter: 285, 1026.
 Landrente: 257, 832.
 Lantaarn: 31.
 Lange peper, zie staartpeper.
 Laskaar: 267, 430, 431, 836, 1016.
 Latijn (taal): 117.
 Leer, rood: 385.
 Leeuw: 770.
 Legger: 252.
 Lening: 186, 715, 716, 740, 753, 760, 762, 778, 804, 805, 861, 867, 871, 881, 889, 902, 929, 935, 938, 942, 947, 952, 956, 969, 983, 988, 989, 1004, 1005, 1035, 1045, 1058-1060.
 Lepra: 136, 193, 351.
 Leprozen: 439, 667, 840, 1022.
 Leprozenhuis: 267, 287, 464, 866, 1047.
 Levensmiddelen: 24, 28, 38, 56, 58, 59, 70, 72, 73, 79, 90, 96, 104, 107, 109, 114, 117, 121, 132, 141, 143, 149, 150, 152, 154, 155, 157, 159, 177, 181, 182, 186, 195, 201, 205, 206, 217, 221, 223, 230, 233, 244-246, 263, 264, 268, 270, 279, 281, 283, 294, 296, 306, 309, 335, 336, 339, 342, 345, 349, 354, 355, 364, 367, 374, 380, 381, 397, 400, 409, 411, 412, 414, 415, 428, 437, 438, 440, 447, 453, 454, 469, 470, 473, 485, 487, 488, 494, 502, 514, 524, 529, 531, 542, 546, 548, 554, 555, 558, 565, 570, 592, 606-608, 643, 644, 650, 654-656, 676, 677, 681, 683, 685, 692, 698, 708, 723, 724, 727, 740, 745, 749, 754-756, 760-762, 766-768, 778, 781, 782, 789, 807-809, 828, 833, 835, 838, 847, 849, 854, 855, 857, 860, 878, 887, 890, 911, 923, 926, 933, 938, 939, 944, 947, 959, 962, 964, 967-971, 973, 974, 975, 977, 979, 991, 992, 1003, 1016, 1025, 1034-1036, 1038, 1040, 1041, 1052, 1055, 1056, 1059, 1065, 1067, 1074, 1075.
 Liberale gift, zie vijftigste penning.
 Licht geld, zie contanten.
 Lijfeigene (zie ook: slaaf): 26, 210, 317, 356.
 Lijnbaan: 455, 644.
 Lijnolie: 189, 344.
 Lijwaat, zie textiel.
 Lijwatier: 167.
 Limoen, zie citroen.
 Linnen: 381, 641, 704, 1023.
 Lond, zie lont.
 Longijs (ook: longrijs): 248, 863.
 Longrijs, zie longijs.
 Lont (ook: lond): 42, 80, 231, 548, 950, 993.
 Lood (ook: loot): 466, 531, 586, 593, 606, 612, 649, 789, 792, 804, 821, 847, 868, 886, 906, 909, 930, 939, 970, 986, 992, 1014, 1028, 1030, 1043, 1048, 1060.
 Lood (zie ook ammunitie): 65, 66, 98, 100, 122, 125, 137, 218, 234, 244, 245, 262, 264, 268, 272, 270, 298, 309, 385, 408, 445, 954.
 Lood, plat: 387, 412.
 Loodmijn: 769.
 Loods (gids te water): 94, 232, 241, 243, 304, 372, 374, 400, 406, 434, 529, 563, 705, 706, 730, 731, 754, 792, 804, 979, 997, 1024, 1036.
 Loot, zie lood.
 Losgeld: 540, 721, 748, 765, 768.
 Luang krai: 64, 65, 66, 217, 376.
 Luri: 537, 745, 950.
 Lutherse kerk: 29, 136, 287, 464, 465, 476, 642, 667, 742, 866, 1044, 1046.
- M**
- Maandbrief: 1924.
 Maandgeld: 1051, 1060.
 Macis, zie foelie.
 Madapallie amergoon: 432.
 Mahabadde: 117, 436, 490, 634, 638, 835, 843.
 Mahomedaan, zie moslim.
 Makelaar: 83, 93, 233, 275, 447, 449, 450, 453, 484, 488, 503, 525, 546, 603, 654.
 Malabarse taal, zie Tamil, of Malayalam.
 Malayalam (taal; ook: Malabars): 734.
 Maleise kerk: 538, 866.
 Maleise priester, zie moslim.
 Maleise spraakkunst, Werndlij's: 1046.
 Maleise taal (ook: maleydese taal): 35, 42, 52, 135, 156, 193, 202, 318, 351, 356, 361, 364, 368, 382, 463, 492, 497, 538, 548, 552, 556, 667, 725, 752, 758, 813, 945, 1046.
 Maleydse taal, zie maleise taal.
 Mallabaars (taal Malayalam of Tamil): 117.
 Mallemolle, zie malmals.
 Malmals (ook: mallemolle): 95, 233, 595.
 Mangie: 233.
 Manigaar, zie maniyakkar.
 Maniyakkar (ook: manigaar, mannepaar, manni-gaar): 431, 637, 835.
 Mannepaar, zie maniyakkar.
 Mannigaar, zie maniyakkar.
 Manskousen: 97.

Index van overige termen

- Manufactuur: 9, 30, 137, 507, 670.
Manumissie: 213, 612, 613.
Maratha's (ook: Marhattas, Marhetta's): 274-276, 340, 421, 443, 446, 450, 524, 648, 649, 733, 819, 841, 846, 847, 992, 1028, 1030.
Mardijker: 27, 56, 59, 140, 763.
Mareagis: 119.
Marhattas, zie maratha's.
Marhetta's, zie maratha's.
Markt: 193, 196, 201, 210, 239, 351, 356, 405, 425, 470, 471, 495, 992, 1021.
Marmelade: 541, 749, 945.
Martavaan: 69, 1022, 1023.
Massooi: 944.
Masthout: 68, 69, 155, 221, 302, 344, 381, 451, 501, 570, 660, 684, 740, 777, 779, 789, 871, 872, 906, 969, 1031, 1049, 1052, 1065, 1066.
Maten en gewichten: 1021.
Matroos, zie bemanning (van een schip).
Mattam: 821.
Matten: 535, 769.
Maty (inlandse bestuurder): 275.
Mazelen: 781.
Meden: 1030.
Medicament, zie medicijn.
Medicijn (ook: medicament): 84, 115, 139, 199, 232, 258, 290, 340, 400, 433, 440, 477, 491, 633, 751, 667, 740, 757, 833, 834, 876, 938, 1022.
Medicinale winkel (ook: apotheek): 98-100, 138, 139, 244, 246, 258, 290, 291, 337, 386, 387, 412, 414, 419, 440, 600, 606, 633, 638, 728, 745, 807, 808, 810, 994, 1022, 1024, 1051.
Memorie kosten Patnase vloot: 987.
Memorie van autorisatie: 881.
Memorie van bezuiniging: 34, 48, 49, 60, 76, 106, 112, 120, 125, 127, 128, 130, 157, 192, 196, 199, 206, 210, 213, 215, 216, 218, 225, 226, 253, 258, 277, 297, 313, 321, 329, 335, 343, 350, 351, 361, 362, 372, 374, 377, 393, 403, 423, 434, 454, 458, 469, 535, 553, 572, 584, 595, 601, 623, 637, 649, 657, 661, 663, 685, 727, 753, 764, 786, 788, 798, 804, 823, 852, 854, 858, 860, 862, 881, 885, 891, 948, 950, 952, 955, 963, 969, 987, 1009, 1033, 1038, 1043, 1059, 1066, 1067.
Memorie van contentanten: 513, 796.
Memorie van in- en afschrijving: 672.
Memorie van maten, gewichten, munten: 504, 651, 748.
Memorie van overgave: 4, 133, 156, 162, 181, 195, 198, 225, 249, 253, 264, 273, 275, 281, 282, 330, 373, 380, 423, 456, 504, 505, 584, 601, 639, 664, 689, 707, 736, 778, 830, 860, 861, 903, 950.
Memorie van schulden op buitenkantoren: 914.
Memorie van timmerwerk: 624.
Memorie van uitgaven: 983.
Memorie van voorraden: 580, 1001, 1002.
Memorie van vorderingen: 820, 1014.
Memorie: 13, 162, 168, 185, 214, 227, 239, 310, 402, 425, 441, 445, 448-450, 467, 484, 534, 550, 588, 594, 598, 602, 604, 678, 698, 708, 714, 793, 796, 798, 801, 802, 812, 854, 869, 880, 1013.
Menie (ook: menij): 122, 235, 270, 849, 1030, 1032.
Menij, zie menie.
Mes: 692.
Metaal: 712, 777, 860, 1038.
Metalen, Edele: 512, 928, 929, 935.
Metarak: 724.
Metselaar, zie ambachtsman.
Meubeldamast: 742.
Mexicaan (munt): 738.
Mhoor, zie moslim.
Mieren: 574.
Mijnwerkers (ook: bergwerkers): 951.
Militie, algemeen: 1, 12, 14, 24, 25, 27, 29, 33, 34, 37, 40, 41, 44, 45, 47, 48, 51, 57-59, 63, 69, 70-72, 75, 76, 91-94, 104, 105, 107-110, 113-116, 121, 127, 130-133, 140, 144, 149, 152-154, 156, 159, 170, 176, 178, 181, 184, 185, 193, 194, 196, 197, 201-204, 206, 207, 213, 215, 221, 224, 227, 233, 240, 242, 243, 254, 255, 256, 261, 263, 267, 269, 279, 282, 283, 291, 295, 301, 304, 305, 307, 308, 312, 327, 329, 330, 339, 340, 342-347, 350-352, 355, 357, 359, 361-364, 366, 368, 373, 374, 376, 383, 384, 390, 391, 396, 407, 408, 425-428, 430, 434, 440, 441, 442, 443, 446, 453-456, 458, 460, 462, 464, 469, 470, 474-476, 479, 480, 483, 484, 486-490, 493, 494, 501, 509, 510, 513, 514, 518, 520, 523, 524, 528, 532-534, 536, 539, 540, 543, 545-549, 551, 552, 554, 557, 559, 565, 573, 576, 577, 579, 580, 585, 590, 598, 600, 601, 611, 612, 626, 628, 630, 633-637, 642, 643, 645, 646, 651, 653, 654, 658, 662, 666, 667, 671, 673, 677, 681-683, 685, 687, 691, 693, 697, 700, 702, 707, 713, 718, 725, 727, 728, 730, 738, 741, 742, 747, 748, 755-757, 759, 761, 766, 768, 779, 780, 785, 786, 787, 804, 825, 828-830, 833, 834, 842-844, 846, 848, 853, 854, 856, 858, 860, 861, 863, 874, 879, 884, 891, 903, 904, 911-913, 917, 921, 922, 928, 929, 932, 937, 940, 944, 949-952, 954, 956-958, 963, 968, 975, 987, 1004, 1011, 1016, 1017, 1019, 1020, 1022, 1025, 1026, 1029, 1035, 1039-1041, 1043, 1044, 1047, 1052-1055, 1060, 1063-1066, 1068-1070, 1073, 1075, 1076.
-, Bengaalse: 521, 605.

- , Coromandel: 627, 823, 824, 1006.
 -, Duitse: 426, 428.
 -, Engelse: 383, 384, 407, 408, 410, 411, 428, 439, 521, 530, 531, 593, 597, 605, 652, 691, 692, 729-731, 733, 801, 806, 829, 909.
 -, Franse: 23, 107, 109, 117, 167, 426, 505, 522, 826, 827.
 -, Gujarat: 447, 450.
 -, Hyderabad: 1012.
 -, Javaanse: 457, 736, 1070.
 -, Maleise: 109, 110.
 -, Mogolse: 806.
 -, Mysore: 524.
 -, Siam: 770.
 -, Surat: 652.
 -, Timorse: 558.
 -, Travancoorse: 111.
 -, Zuid-Indiase: 430, 801.
 Mirre: 18, 125, 274.
 Mochta (soort zijde): 805.
 Moedi, zie mate.
 Moerbei: 131.
 Moerissen, zie muris.
 Moernagel, zie kruidnagel.
 Moesson (ook: mousson): 3, 8, 28, 105, 124, 131, 142, 150, 182, 192, 203, 242, 255, 265, 271, 273, 280, 336, 357, 367, 368, 373, 376, 430, 455, 458, 463, 467, 469, 471, 485, 494, 517, 523, 537, 542, 548, 553, 564, 575, 605, 632, 640, 660, 662, 674, 681, 692, 716, 723, 725, 726, 749, 752, 756, 761, 764, 770, 788, 790, 835, 859, 861, 865, 891, 922, 923, 939, 946, 956, 970, 988, 1020, 1035-1037, 1040, 1054, 1063.
 Moghta: 88, 237.
 Mogol-rijk: 127, 402, 853, 1012, 1069.
 Molen: 11, 31, 34, 107, 116, 140, 141, 175, 179, 189, 253, 282, 290, 293, 328, 344, 441, 470, 539, 858, 870, 875, 877, 943, 1022, 1049, 1058, 1070.
 Molensteen: 328, 388, 714, 870.
 Monnik (Siam): 66.
 Monopolie: 6, 161, 165, 174, 272, 274, 303, 324, 354, 391, 452, 457, 482, 519, 604, 638, 691, 747, 773, 783, 797, 895, 900, 913, 919, 1007, 1037.
 Monsterrol: 533, 713, 874, 876, 891, 916.
 Montering (uitrusting militairen): 97, 196, 248, 408, 417, 600, 602, 634, 641, 643, 685, 761, 811, 834, 917, 957, 959, 970, 971, 995, 1005, 1016, 1022.
 Moor, zie moslim.
 Moord: 34, 43, 44, 63, 163, 178, 185, 193, 213, 229, 308, 364, 372, 374, 378, 467, 497, 505, 517, 542, 549, 605, 663, 666, 700, 705, 721, 726, 747, 763, 764, 769, 780, 803, 888, 890, 924, 952, 958-960, 992, 1013, 1014, 1036, 1074.
 Moradores: 425, 627.
 Mortier, zie kanon.
 Moslim (ook: mahomedaan, mhoor): 7, 12, 54, 56, 84, 88-90, 93, 94, 103, 107, 110, 115, 122, 127, 149, 152, 183, 184, 223, 235, 240, 242, 254, 255, 266, 294, 299, 305, 324, 340, 341, 351, 360, 384, 406-408, 410, 411, 424, 447, 463, 503, 505, 517, 550, 588, 593, 602, 603, 625, 627, 644, 653, 729, 730, 735, 756, 757, 768, 778, 792, 803, 815, 828, 834, 840, 849, 850, 865, 899, 909, 945, 989, 995, 1005, 1010, 1016, 1033, 1045, 1046, 1051, 1053, 1054, 1057, 1067, 1068, 1071.
 Mossel: 385, 412.
 Mosterdzaad: 114, 1029.
 Mousson, zie moesson.
 Mudaliyar: 631, 831, 1013.
 Muilezel: 37.
 Muiteerij: 57, 168, 455, 911, 1035.
 Munt, Bataviase: 668.
 Munt, Siamse: 217, 219.
 Munt: 77, 81, 86, 106, 128, 129, 137, 146, 168, 187, 226, 251, 259, 263, 277, 289, 317, 321-324, 338, 411, 455, 465, 501, 509, 511, 512, 528, 595, 643, 660, 667, 686, 705-707, 716, 729, 748, 786, 792, 795, 796, 821, 860, 866, 881, 886, 899, 901, 902, 905, 906, 908, 910, 911, 928, 934, 935, 982, 1003, 1038, 1047, 1052.
 Munten, produceren van: 66, 86, 90, 93, 102, 104, 113, 146, 152, 167, 224, 232, 235, 242, 251, 255, 272, 296, 312, 326, 399, 402, 409, 435, 440, 448, 587, 589, 593, 623, 637, 638, 667, 668, 710, 786, 790, 796, 804, 836, 860, 867, 886, 889, 902, 983, 987, 1003, 1009, 1017, 1047, 1051, 1068.
 Muntmeester: 102, 835, 1011.
 Muris (ook: moerissen): 43, 48, 64-66, 97, 203, 218, 225, 228, 248, 260, 379, 388, 389, 416, 419, 568, 610, 618, 698, 771, 811, 837, 946, 995, 1019.
 Muskaat, zie nootmuskaat.
 Muskal: 277.
- N**
- Nabak: 235.
 Nachoda: 562, 727, 739.
 Nadry: 79, 85, 129, 277, 312, 453, 586, 789, 977.
 Naib suba, zie naib subahdar.
 Naib subahdar: 983.
 Naik, zie nayak.
 Nainsoeks: 237.
 Nainzak, zie namrak.

Index van overige termen

- Nalatenschap (ook: boedel): 6, 15, 16, 27, 35, 37, 41, 42, 48, 69, 75, 78, 84, 88, 111, 131, 134-136, 138, 141, 145-147, 158, 187, 188, 193, 196, 198, 200, 213, 233, 242, 243, 250, 254, 256, 267, 271, 275, 280, 285, 287, 288, 292, 321, 323, 337, 346, 353, 354, 356, 368, 389, 401, 402, 426, 462, 464, 467, 471, 476, 485, 486, 488, 497, 498, 504, 508, 513, 536, 538, 539, 543-547, 558, 567, 572, 581, 582, 590-592, 599, 600, 633, 654, 665, 670, 690, 700, 705, 710, 748, 752, 753, 763, 794, 795, 802, 820, 830, 831, 834, 842, 850, 853, 858, 865, 869, 875, 890, 893, 949, 960, 989, 990, 1006, 1008, 1011, 1013, 1014, 1016, 1021, 1022, 1031, 1033, 1044, 1045, 1049-1051, 1054, 1055, 1061.
- Namrak (ook: nainzak): 65, 219, 568, 771, 772, 964.
- Naschip, zie retourvloot.
- Natie, vreemde Europese: 9, 10, 11, 18, 20, 25, 28, 37, 39, 72, 75, 107, 116, 119, 126, 130, 142, 143, 154, 156-158, 161, 163, 167, 168-170, 172, 176, 181, 184, 223, 229, 232, 241, 242, 254, 259, 266, 274, 279, 293, 294, 296, 303, 304, 306, 308, 310, 326, 330, 334, 337, 338, 342, 348, 360, 362, 383, 391, 395-397, 406-408, 410, 425-431, 439, 448, 452, 467, 472, 473, 481, 482, 487, 490, 499, 507, 509, 513-515, 517, 520, 523, 526, 529, 550, 563, 571, 583, 597, 601, 602, 603, 604, 612, 616, 627, 628, 633, 647-649, 652, 664, 675, 676, 691, 692, 696, 697, 702, 703, 705, 711, 713, 715, 723, 728, 732, 735, 739, 740, 760, 774, 778, 787, 788, 796, 797, 800, 806, 826, 872, 877, 878, 894, 895, 898, 905, 909, 913, 914, 927, 959, 968, 997, 1001, 1006, 1024, 1027, 1033, 1041, 1055, 1066, 1067, 1070, 1071, 1072, 1073.
- Natjenij: 623.
- Nayak: 257.
- Nayars: 266, 267.
- Nederduitse kerk (ook: Gereformeerde kerk): 865, 866, 945.
- Nederlandse taal: 52, 117, 146, 193, 224, 318, 460, 667, 725, 1006.
- Negotieboek: 13, 14, 22, 23, 40, 49, 55, 65, 75, 76, 77, 89, 101, 106, 110-112, 123, 129, 133, 135, 145, 146, 150, 151, 153, 180, 188, 192, 199, 209, 212, 216, 218, 233, 239, 251, 252, 258, 278, 280, 288-290, 293, 297, 298, 335, 346, 354, 357, 364, 374, 393, 396, 401, 403, 405, 420-422, 428, 433, 442, 444, 456, 466, 475, 479, 484, 501, 504-506, 526, 543, 565, 581-584, 590, 591, 598, 623, 624, 632, 635, 647, 649, 661, 671, 678, 684, 687, 691, 697, 729, 734, 735, 742, 743, 746, 748, 753, 768, 777, 787, 790, 801, 804, 822, 827, 848, 852, 853, 860, 870, 880, 887, 890, 900, 905, 913, 914, 916, 930, 982, 988, 989, 1003, 1009, 1014, 1015, 1031, 1032, 1038, 1042, 1043, 1045, 1060, 1072, 1075.
- Negotieboekhouder: 22, 110, 180, 220, 239, 252, 259, 293, 298, 321, 591, 623, 678, 777, 833, 880, 914, 966, 1009, 1015, 1050, 1058.
- Negotiejournaal: 503.
- Negotieoverdrager: 69, 590, 687.
- Neli, zie nely.
- Nely (ook: neli): 49, 50, 103, 117, 120, 138, 253, 255, 257, 258, 262, 267, 424, 425, 432, 440, 444, 484, 522, 623, 624, 626, 632-634, 642, 643, 821, 823, 841, 846, 847, 1003-1005, 1009, 1014, 1021, 1028.
- Nero (inlands vaartuig): 780.
- Nesser: 406, 602, 605, 729, 806, 991.
- Nesserane, zie nesser.
- Neusdoeken, zie zakdoeken.
- Ngabebi: 659.
- Niquanias: 124, 221, 381, 448, 655, 704, 857, 906, 946, 1029.
- Nootemuscaten, zie nootmuskaat.
- Nootmuskaat (ook: nootemuscaten, nootemuschaten, notenmuschaat): 17, 19, 33, 38, 105, 125, 138, 143, 147, 161, 175, 176, 196, 201, 230, 243, 252, 255, 268, 289, 290, 294, 332, 334, 353, 355, 357, 400, 408, 419, 422, 445, 447, 451, 466, 467, 479, 515, 517, 518, 527, 534, 542-544, 546, 551, 555, 556, 586, 589, 592, 606, 607, 622, 625, 634, 649, 651, 654, 664, 672, 693, 719, 724, 736, 749, 750, 752, 757, 789, 793, 803, 806, 808, 820, 822, 847, 848, 851, 854, 857, 868, 870, 877, 918, 920-923, 933, 945-948, 977, 981, 993, 1001, 1002, 1008, 1028, 1030, 1031, 1034, 1048, 1051.
- Nootmuskaatboom: 33, 45, 161, 184, 191, 205, 350, 538, 551, 750, 921.
- Notaris: 135, 141, 173, 188, 258, 287, 292, 299, 461, 463, 508, 693, 864, 875, 1024, 1044, 1046, 1054.
- Noten: 412, 854, 945.
- Notenmuschaat, zie nootmuskaat.
- Numia: 966.

O

- Obligatie: 238, 796, 797, 805, 1043.
- Octrooi: 27.
- Okluang choduk: 64, 218.
- Oleum terrae: 745.
- Olie (ook: oliteiten): 69, 72, 128, 200, 312, 355, 438, 541, 672, 745, 775, 834, 1030.

- Olifant: 110, 112, 114, 259, 260, 427, 430, 434-436, 626-628, 632, 634, 637, 638, 639, 835, 836, 1017, 1018, 1026.
- Olifantstanden (ook: elefantstanden, eliphantstanden): 64-66, 68, 122, 123, 217, 219, 220, 272, 302, 376, 380, 500, 568, 770, 771, 777, 857, 964, 966, 1032, 1035.
- Olijf: 344.
- Olijfolie: 30, 189, 209, 1016.
- Oliteiten, zie olie.
- Omheining, zie pagar.
- Onam feest: 119.
- Ondergewicht, zie gewicht, hoeveelheid etc.
- Onderlaag, zie ballast.
- Onlusten (gevechten, geweld, expeditie, rebel-
lie): 1, 7, 12, 19, 24, 25, 34, 43, 45, 57, 58, 59, 85, 86, 87, 101, 103, 104, 105, 110-113, 116, 117, 121, 127, 151, 158, 164, 176, 182, 193, 194, 198, 199, 203-208, 213, 217, 221, 222, 226, 232, 233, 236, 241, 249, 251, 254, 256, 257, 259, 267, 268, 269, 272, 279, 290, 291, 294, 299, 306, 308, 325, 334, 340, 341, 348, 357, 359, 360, 362, 376, 381, 382, 383, 384, 393, 395, 406, 408, 409, 421, 422, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 441, 443-445, 447, 450-453, 457, 469, 482, 494, 497, 509, 517-519, 522, 524, 546, 549, 550, 553, 554, 563, 564, 576, 577, 585, 601, 604, 605, 619, 621, 625-627, 629-631, 633, 634, 636-638, 651, 653, 654, 659, 663, 682, 689, 697, 702, 717, 721, 722, 724, 726, 732, 736, 755, 756, 760, 766, 778, 779, 780, 799, 800, 803, 819, 823-825, 828, 829, 831, 832, 835, 841, 844, 858, 859, 884, 885, 894-896, 921, 922, 924, 927, 928, 931-933, 944, 947, 950-954, 958-960, 969, 970, 972-975, 992, 1001, 1009, 1010, 1012, 1014, 1027, 1031, 1036, 1040, 1051, 1063, 1066, 1067-1070.
- Ontvanger-generaal: 675, 889.
- Oog, verlies van: 842.
- Oogst maha: 262.
- Oogst: 658, 736, 737, 746, 754, 762, 766, 861, 933.
- Oorlog, Bantam: 878.
- , Bengalen: 84, 90, 94, 240, 410, 411, 520, 803, 847.
- , Bihar: 605.
- , Canara: 847.
- , Ceylon: 1, 151, 181, 259, 304, 305, 427, 430, 434, 440, 512, 513, 629, 630, 635, 687, 707, 732, 741, 830, 833, 834, 843, 844, 883, 937, 1011, 1025, 1075.
- , Coromandel: 101, 106, 627.
- , Deccan: 276.
- , Djambi: 702.
- , Europa: 170, 240, 1059.
- , India: 494, 522, 729, 831, 1017.
- , Java: 307.
- , Madurai: 429, 733, 835, 1012.
- , Makassar: 207, 335, 362, 363, 553.
- , Malabar: 118, 119, 159, 182, 265-267, 431, 443, 444, 523, 524, 649, 1027.
- , Malakka: 68, 70, 71, 72.
- , Manilla: 223.
- , Palembang: 765.
- , Perzië: 128, 451, 653, 689, 1034.
- , Roti: 497.
- , Siam: 64-66, 376, 378, 499, 694, 770, 771, 984.
- , Sumatra's Westkust: 74, 78.
- , Surat: 275.
- , Timor: 57, 178, 212, 213, 896.
- , Travancore: 631, 733.
- OostIndische Compagnie, Franse: 108, 384, 426, 904.
- Openbare verkoping (ook: veiling): 47, 61, 70, 83, 85, 106, 121, 131, 167, 200, 234, 235, 268, 274, 282, 307, 335, 355, 401, 422, 436, 437, 440, 448, 457, 471, 538, 559, 572, 582, 583, 592, 595, 616, 618, 625, 641, 660, 661, 669, 674, 675, 691, 712, 742, 746, 754, 758, 761, 765, 779, 800, 801, 821, 826, 832, 853, 860, 869, 886, 911, 926, 936, 937, 960, 961, 986, 1002-1004, 1008, 1021, 1039, 1041, 1048, 1049, 1051, 1056, 1072, 1074.
- Opium (ook: amphioen): 6, 7, 22, 28, 80, 81, 83, 87-89, 94-96, 132, 137, 142, 143, 151, 169, 177, 179, 222, 223, 226, 231, 233, 237-240, 288, 296, 303, 321, 322, 335, 337, 338, 342, 370, 398, 399, 403, 404, 409, 440, 461, 466, 471, 476, 482, 502, 503, 512, 521, 529, 531, 561, 564, 587, 591, 596, 597, 603, 604, 633, 728, 780, 781, 788, 790, 791, 795, 796, 800, 806, 868, 886, 887, 889, 901, 908, 924-928, 935, 957, 958, 962, 968, 969, 977, 978, 983, 985, 987, 989, 992, 1036, 1037, 1048, 1056, 1057, 1071, 1073, 1074.
- Opium Sociëteit: 27, 137, 288, 303, 337, 482, 503, 529, 531, 532, 719, 728, 864, 901, 916, 935, 985, 1037, 1071, 1074.
- Opperchirurgijn, zie chirurgijn.
- Opperequipagemeester, zie equipagemeester.
- Oppergouverneur-generaal: 1070.
- Opperkoopman van het kasteel (Batavia): 7, 13, 14, 16, 107, 135, 144-146, 150, 166, 175, 289, 448, 467, 474, 476, 486, 488, 490, 507, 509, 513, 516, 527, 534, 668-670, 672, 677, 679, 683, 698, 703, 705, 870, 879, 880, 886, 898, 911, 913, 920, 930, 941, 1000, 1021, 1060, 1071, 1075.
- Orangkaja (ook: orangkaay): 359, 545, 722, 747, 921, 922.

Index van overige termen

- Orangtua (ook: orangtouw): 921.
Orembaai (ook: orangbaai): 36, 161, 193, 201, 347, 350, 351, 354, 357, 516, 517, 548, 722, 747, 921, 922.
Orgellood: 847.
Orne (ook: arne): 614.
Ottoe: 1013.
Ouderling: 193, 351.
Overlijden: 1, 4, 16, 21, 26, 31, 42, 48, 51, 52, 54, 55, 59, 62, 63, 65, 68, 69, 71, 83, 84, 88, 89, 95, 106, 108, 115, 117, 119, 127, 133-135, 138, 140, 144, 158, 163, 166, 167, 170-172, 176, 183, 193, 196, 198, 200-202, 207, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 230, 233, 236, 241, 242, 243, 250, 254, 256, 258, 269, 275-277, 279, 280, 282, 284-289, 291, 294, 295, 306, 310, 313, 326-328, 331, 333-335, 337, 341, 342, 347, 349, 352-355, 358, 362, 364, 366, 367, 369, 376, 380-383, 389, 395, 401, 408, 420, 421, 424, 426, 430, 432, 433, 439, 441, 444, 451, 454, 458, 461, 464, 471, 474-477, 485-488, 490, 493, 495, 497, 501, 503, 504, 507, 508, 510-512, 514, 518, 522, 524, 526, 531, 539, 541, 543-545, 547-551, 557, 558, 562, 567, 571, 572, 580-582, 589, 590, 592, 597, 600, 601, 605, 616-620, 626-633, 640, 641, 645, 654, 662, 664-667, 670, 671, 673, 674, 677, 685, 690, 699, 703-705, 707, 710, 718, 724-726, 729, 731, 733, 734, 737, 740, 741, 743, 746, 748, 750, 751, 753-755, 757, 761-763, 766, 768, 777, 778, 779, 780, 794, 795, 800, 802, 804, 806, 814, 817-820, 825, 827, 830, 832-835, 839, 842, 843, 844, 848, 849, 850, 856, 858, 860, 861, 863-866, 873, 874, 876, 878, 879, 881, 889, 891, 894, 895, 904, 912, 917, 924, 925, 930, 932, 934, 937, 941, 942, 944, 947, 949, 950, 956, 957, 959, 960, 968, 971, 974, 982, 985, 989, 990, 992, 999, 1008, 1010, 1011, 1014, 1016, 1019, 1020, 1021, 1024, 1025, 1031, 1033-1035, 1039, 1042-1046, 1049, 1051-1053, 1055, 1057, 1058, 1060, 1066, 1069, 1070, 1074, 1076.
Overstroming: 285, 334, 445, 563, 565, 798, 860.
- P**
- Paai: 832.
Paard, Perzich: 770.
Paard: 112, 114, 127, 210, 260, 276, 277, 393, 435, 436, 637, 639, 654, 749, 835, 837, 966, 1018.
Paarl d'amoer schulp, zie parelmoerschelp.
Pachotra, zie tol.
Padi: 38, 40, 201, 209, 210, 311, 363, 378, 635, 749, 760, 835, 862, 863, 876, 945, 955, 1041.
Paduakan: 41.
Pagar (ook: benteng, redoute, schans): 5, 6, 54, 61, 64, 70, 71, 576, 722, 736, 787, 921, 924, 1022, 1069.
Pagger, zie pagar.
Pagode (munt): 23, 104, 115, 146, 168, 243, 251, 253, 255, 259, 263, 311, 324, 338, 339, 415, 422, 435, 440, 612, 613, 806, 821, 826, 835, 836, 905, 929, 993, 1009, 1017, 1023.
Paisa (ook: peys): 272, 448, 710.
Pakhuis: 3, 26, 28, 36, 52, 54, 64, 68, 74, 76, 82, 83, 87, 108, 115, 116, 122, 123, 127, 138, 143, 166, 201, 214, 218-221, 230, 233, 234, 251, 255, 258, 271, 272, 275, 278, 282, 285, 289, 290, 293, 294, 302, 309, 312, 320, 323, 343, 353, 354, 366, 369, 374, 375, 377, 381, 383, 392, 401, 423, 425, 447, 453, 456, 458, 466, 468, 474, 486-488, 490, 492, 496, 509, 529, 531, 556, 557, 567, 574, 577, 582, 583, 590, 592, 594, 598, 600, 601, 606, 617, 621, 625, 628, 631, 639, 648, 652, 661, 669, 671, 672, 676, 692, 696, 703, 716, 727, 742, 747, 765, 766, 768-770, 781, 785-787, 795, 798, 803, 805, 814, 820, 824, 825, 831, 832, 850, 851, 860, 875, 878, 886, 894, 906, 911, 913, 931, 937-939, 947, 956, 959, 962, 971-973, 976, 980-982, 987, 988, 992, 998, 1004, 1006, 1008, 1011, 1017, 1021, 1031, 1048, 1050, 1051, 1053-1057, 1060, 1065.
Palemposen, zie spreij.
Paligaar, zie poligar.
Palissade, zie pagar.
Paliyath Achan (ook: Paljetter): 266.
Paljetter, zie Paliyath Achan.
Palliagaar, zie poligar.
Pananbahan, zie panembahan.
Pandanie: 257.
Panembahan (ook: pananbahan, panumbahan): 211, 307, 366, 663, 862.
Pangeran ratoe mancoenagara: 768.
Pangeran ratu: 217.
Panglima: 375, 784, 786, 974.
Panglima-radja: 226.
Panjajaps: 222, 963.
Pannenbakkerij: 559, 634, 636, 642, 764, 961.
Pantchinas: 499, 564, 767, 964.
Pantjalang (ook: pantjalling, patjallang): 8, 35, 36, 40, 53, 56, 63, 69, 70, 77, 115, 130, 131, 149, 179, 192-194, 201, 202, 205, 208, 211, 216, 222, 263, 280, 281, 284, 291, 301, 308, 339, 347, 349, 350, 353, 354, 357, 358, 360, 361, 369, 371, 381, 438, 455-457, 468, 479, 480, 487, 492, 494, 496, 498, 517, 519, 528, 537, 540, 542, 546, 548, 551, 552, 553, 557, 562, 563, 570, 640, 641, 661, 665, 670, 672, 673, 682, 683, 695, 704, 722, 727, 749, 757.

- 758, 760, 761, 767, 780, 828, 859, 870 873, 880, 884, 887, 921-927, 944, 946, 949-951, 962, 967-969, 1020, 1038, 1065, 1066.
- Pantjalling, zie pantjalang.
- Panumbahan, zie panembahan.
- Papier: 287, 543, 746, 867.
- Parade: 280.
- Paradijsvogel: 270, 1048.
- Parang: 870.
- Parcallen (ook: percallen): 43, 48, 74, 97, 203, 212, 225, 228, 248, 260, 385, 388, 416, 577, 610, 611, 614, 618, 655, 837, 856, 946, 950, 972, 995, 996, 1007, 1019.
- Parel (zie ook stamparel): 18, 111, 551, 961.
- Parelbank: 4, 60, 111, 114, 257, 260, 324, 436, 639, 640, 707, 732, 764, 837, 904, 905, 929, 961, 1012, 1019, 1021.
- Parelduikerij: 39, 257, 261, 437, 551, 639, 640, 708, 733, 1068.
- Parelmoerschelp (ook: paarl d'amoer schulp, paarl de amour chulp): 175, 194, 198, 332, 352, 516, 517, 541, 545, 548, 749, 750, 755, 920, 945.
- Pareloester: 60.
- Parsesse: 638, 836.
- Parkiet: 945.
- Parrua's: 435, 1010.
- Particulier: 14, 15, 17, 18, 28, 89, 120, 130, 135, 137, 143, 147, 155, 156, 186, 189, 199, 226, 285, 286, 298, 309, 311, 322, 323, 330, 338, 344, 377, 378, 405, 410, 425, 449, 465, 466, 471-473, 476, 481, 482, 484, 485, 488, 489, 499, 500, 503, 507, 511, 512, 529-532, 534, 538, 545, 559, 572, 598, 612, 638, 648, 668, 669, 676, 691, 695, 698, 703, 740, 746, 751, 756, 770, 799, 818, 821, 841, 846, 847, 852, 855, 867, 878, 879, 886, 890, 891, 894, 898, 908, 920, 935, 938, 942, 947, 948, 990, 1004, 1011, 1014, 1028, 1044, 1047, 1049, 1056, 1075.
- Particuliere handel (door dienaren VOC en particulieren): 3, 6, 18, 36, 62, 66, 67, 77, 90, 110, 125, 137, 141-144, 161-163, 165, 174, 175, 187, 219, 220, 226, 228, 237, 249, 251, 253, 259, 278, 290, 293, 310, 316, 319, 320, 322, 323, 344, 361, 368, 369, 377, 380, 457, 471, 472, 487, 495, 502, 507, 511, 513, 516, 519, 520, 529, 549, 559, 564, 567, 569, 570, 572, 593, 604, 613, 618, 621, 647-649, 652, 665, 668, 674, 675, 677, 684, 691, 693, 696, 698, 705, 713-715, 720, 728, 733, 738, 740, 753, 754, 760, 775, 779, 788, 793, 799, 800, 814, 841, 846, 877, 886, 896, 898, 900, 903, 908, 913, 916, 919, 937, 948, 980, 992, 1007, 1019, 1024, 1032, 1037, 1040, 1065.
- Particuliere vaartuigen: 281, 310, 325, 334, 342, 347, 351, 353, 358, 366, 368, 407, 484, 489, 507, 529, 532, 546, 548, 649, 664, 692, 693, 696, 707, 740, 749, 755, 760, 762, 780, 938, 939, 946, 956, 960, 962, 969, 1055, 1056, 1071, 1074, 1075.
- Parwana: 237, 425, 596, 602, 1030.
- Pas: 5, 35, 36, 40, 47, 50, 53, 61, 73, 150, 177, 194, 196, 198, 203, 207, 214, 215, 254, 270, 284, 293, 301, 310, 316, 335, 336, 372, 373, 376, 382, 406, 473, 491, 498, 502, 517, 519, 540, 561, 562, 567, 571, 584, 585, 683, 701, 702, 731, 765, 766, 769, 840, 846, 863, 877, 885, 925, 951, 962, 968, 1005, 1036, 1065.
- Pasar, zie markt.
- Passagier: 719, 724, 879, 940.
- Passement: 379.
- Patholen (ook: patoolen): 64, 342, 381, 651, 652, 668, 669, 850, 868, 909, 946, 959, 1030.
- Patih: 347, 721.
- Patjallang, zie pantjalang.
- Patnase vloot: 82, 89, 93, 598, 604, 801, 804, 806, 987, 992.
- Patoolen, zie patholen.
- Patrouilleren: 8, 25, 34, 35, 45, 46, 62, 72, 77, 115, 121, 131, 132, 149, 161, 162, 176, 177, 181, 192, 194, 204, 208, 217, 222, 226, 263, 280, 283, 284, 303, 307, 308, 327, 334, 336, 347, 350, 352, 357, 359, 360, 362-364, 367, 374, 375, 391, 440, 446, 457, 468, 479, 491, 494, 496, 498, 501, 516, 517, 519, 520, 538, 539, 540, 542, 546, 551, 553, 556, 559, 562, 564, 571, 579, 584, 585, 631, 640, 644, 682, 695, 698, 711, 721, 722, 724, 739, 745, 747, 755, 757, 760, 761, 766-768, 780, 842, 846, 849, 872, 893, 895-897, 921-923, 925, 926, 944, 948, 951, 952, 954, 957, 962, 963, 968, 969, 973, 975, 1025, 1036, 1042, 1065, 1066, 1070, 1075.
- Patteni: 88.
- Pattij, zie patih.
- Payement: 43, 50, 51, 55, 86, 202, 211, 212, 224, 282, 312, 313, 317, 344, 367, 385-388, 438, 455, 511, 519, 528, 542, 553, 555, 558, 573, 660, 661, 712, 726, 738, 749, 755, 760, 761, 767, 768, 788, 795, 796, 804, 859, 866, 887, 911, 935, 946, 970, 971, 976, 1064.
- Pazhancheri Nayar: 444.
- Pee: 965.
- Pek (ook: pik): 290, 312, 344, 467, 644, 651, 878.
- Pelgrim: 562.
- Pelings: 128, 278, 507, 534, 670.
- Penghulu (ponghouloe, ponghoulou): 391, 576, 973.
- Pennenmes: 412, 807, 993.

Index van overige termen

- Penning: 251, 264, 312, 343, 910, 911, 1038.
- Pennist, zie schrijver.
- Peper (zie ook staartpeper): 3, 4, 11, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 52, 54, 56, 60-62, 73, 79, 82, 85, 113, 137, 143, 150, 157, 162-164, 174, 176, 178, 187, 210, 211, 214-217, 219, 220, 222, 224, 225, 230, 232, 234, 253, 259, 261, 263-269, 274, 281, 283, 287, 288, 289, 293, 294, 301, 302, 305, 311, 313, 318, 319, 326, 330, 331, 336, 339, 340, 344, 350, 363, 365, 366, 369-374, 380, 388, 392, 397, 408, 440, 442-444, 446, 454, 459, 460, 465, 466, 471, 480, 484, 486, 496-499, 505, 506, 512, 514, 515, 519-521, 523, 524, 527-529, 554-557, 560-562, 564, 565, 568, 570, 574, 586, 588, 589, 590, 592, 600, 612, 640, 644, 646-648, 650, 655, 663, 668, 674, 678, 683, 685, 687, 693, 699, 701, 702, 704, 707-709, 712, 713, 715, 719, 726, 727, 734, 737, 741, 761, 762, 765-768, 771, 775, 779, 782-787, 789, 791, 801, 834, 838, 846, 857, 859, 861, 867, 868, 870, 871, 876, 881, 884, 885, 887, 890, 891, 895, 897, 902, 907, 908, 910, 914, 915, 917, 918, 924-926, 935, 939, 956-958, 961, 963, 964, 966, 969, 970, 973, 976-979, 986, 1017-1019, 1023, 1027-1029, 1034, 1038, 1040-1042, 1047-1049, 1051, 1065-1067, 1070-1072, 1076.
- Peper, singalese of Ceylonese: 436, 437, 638, 836, 837, 1019.
- Peperverbouw: 2, 26, 33, 34, 36, 47, 51, 52, 59, 61, 162, 175, 178, 182, 191-193, 205, 214, 215, 217, 228, 311, 316, 319, 321, 362, 364, 365, 373, 459, 498, 499, 538, 555, 561, 562, 563, 576, 663, 664, 683, 695, 697, 701, 702, 704, 746, 765, 957, 964, 974, 1040, 1041, 1043.
- Perakat tavazhi: 444, 846.
- Percallen, zie parcallen.
- Perkenier: 38, 39, 195-197, 199, 201, 202, 352, 356, 357, 492, 493, 543, 559, 748-750, 946, 947, 948, 949.
- Pernevium: 432, 631.
- Perpetuaan: 387, 563, 568, 771, 772, 944, 966.
- Persik, zie perzik.
- Personeel, algemeen: 62, 141, 161, 171, 228, 277, 319, 329, 343, 352, 373, 441, 474, 486, 510, 547, 560, 583, 584, 596, 612, 616, 637, 641, 658, 689, 703, 713, 718, 738, 739, 858, 910, 1010.
- , behandeling van: 65, 68, 69, 78, 82- 84, 87, 88, 89, 91, 93, 101, 102, 104, 121, 123, 128, 134, 144, 162, 166, 168, 199, 202, 223, 225-228, 237, 239, 241, 243, 249, 250, 252, 253, 255, 257, 259, 260, 261, 263, 264, 268, 270, 276-278, 291, 294, 295, 298, 299, 302, 317, 318, 323, 325, 328, 337, 342, 352-54, 361, 364-368, 372, 373, 378, 380-382, 384, 391-395, 400, 401, 403, 405, 419-421, 423-425, 432, 434-436, 438, 439, 442, 447, 449, 456-458, 479, 483, 484, 504-506, 508, 520, 533, 535, 539, 540, 545, 547, 548, 553, 556, 559, 561, 562, 565, 567, 570, 571, 572, 574, 575, 577, 578-584, 587, 589, 591-593, 596, 597, 599, 601, 611, 613, 615-624, 626, 628, 629, 631-633, 635, 636, 637, 640, 641, 645, 649-651, 654, 658, 669, 671, 672, 677, 678, 682, 683, 685, 686, 695, 698, 699, 702, 704, 706, 707, 712, 714, 727, 735, 738, 741-743, 746-748, 750, 752, 754, 755, 757, 758, 763-765, 768, 769, 772, 777, 779, 783, 785-788, 792-801, 804, 814- 822, 824-827, 831, 833, 838-844, 852, 853, 855, 862, 864, 872, 873, 881, 884, 893, 898, 899, 901, 903-905, 907, 911, 913, 915, 916, 919, 920, 923, 925, 930, 931, 944, 947, 949, 950, 952, 953, 957, 959, 960, 964, 965, 979, 981-984, 986, 989-991, 999-1004, 1007-1010, 1015, 1017, 1020-1022, 1031, 1033, 1038, 1042, 1050, 1073.
- , betaling van, zie gage.
- , gedrag van: 57, 60, 63, 69, 77, 78, 81, 87, 88, 90, 91, 93, 104, 107, 133, 134, 139, 144, 152, 163, 167, 168, 173, 180, 256, 265, 269, 274, 280, 289, 301, 305, 308, 315, 319, 321-324, 329, 334-337, 346, 349, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 363, 375-378, 382, 390, 394-396, 400, 401, 406, 418, 422, 424, 425, 432, 435, 439, 446, 451, 455, 456, 458, 461, 462, 468, 482-484, 486, 487, 491, 493-496, 505-507, 516, 518, 519, 522, 528, 538, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 555, 559, 560, 562-564, 566, 567, 569, 575, 576, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 588, 589, 592, 594, 595, 598-601, 613-615, 619-622, 625, 627, 628, 632, 633, 636, 637, 639-641, 645, 646, 653, 654, 660, 661, 662, 664, 672, 685-687, 690, 696, 698, 699, 700, 704, 705, 707, 712, 730, 743, 749, 751, 752, 755, 756, 758, 764, 766, 773, 774, 776, 778, 779, 783, 785, 786, 791, 792, 794-799, 801, 802, 813, 814, 820, 821, 823, 827, 835, 837, 839, 840, 842, 844, 848, 850, 858, 866, 872, 876, 882, 885, 887, 894, 895, 899-901, 903, 907, 911-913, 916, 923, 931, 940, 941, 944, 946, 947, 961, 963, 972, 982, 985, 987-990, 992, 998, 999, 1006, 1007, 1010, 1014, 1015, 1018, 1021, 1024, 1025, 1027, 1030-1032, 1049, 1058, 1061, 1066, 1075, 1076.
- , mutaties: 36, 42, 51, 60, 63, 67, 78, 90, 94, 104, 105, 108, 116, 117, 121, 127, 131, 133, 138, 144, 153, 156, 157, 166, 171, 173, 174, 188, 193, 202, 206, 210, 220, 224, 243, 249, 254, 256, 262, 263, 270, 273, 276, 282, 284-286, 294, 295, 301-303,

- 305, 315, 318, 323, 327-329, 333, 334, 337, 338, 341-343, 349, 351, 352, 356, 357, 362, 364, 368-371, 373, 376, 380, 384, 390, 392, 395, 396, 397, 408, 423, 426, 429, 441, 442, 446, 451, 456, 458, 460-464, 467, 474, 475, 484, 501, 502, 504, 505, 514, 525-527, 535, 538-540, 542, 548, 550, 552, 554, 557, 560, 565, 570, 573, 585, 598, 601, 603, 628, 629, 638, 641, 645-648, 650, 653, 662, 664-666, 677, 682, 684, 689-691, 693, 707, 708, 712-714, 719, 725, 727, 731, 732, 736, 737, 741, 748, 755, 758, 760, 765, 777, 778, 780, 794, 795, 804, 816, 818-822, 825-828, 831, 835, 843, 844, 854, 858-861, 864, 865, 873, 874, 876, 878, 879, 887, 889, 891, 895, 897, 913, 917, 923, 924, 930, 931, 934, 937, 940, 941, 945, 949, 950, 953, 955, 956, 961, 964, 966, 970, 985, 987, 992, 993, 1001, 1002, 1006, 1010, 1011, 1025-1027, 1034, 1035, 1039, 1043-1047, 1052, 1053, 1057, 1058, 1064, 1065, 1069, 1075.
- , oproeping naar Batavia: 36, 42, 78, 103, 121, 134, 153, 171, 178, 202, 206, 210, 214, 218, 219, 250, 254, 263, 264, 276-278, 283, 295, 307, 318, 338, 341, 357, 366, 375, 377, 395, 397, 442, 456, 463, 464, 496, 506, 539, 544, 547-549, 555, 557, 560, 568, 581, 646, 651, 653, 727, 748, 751, 752, 758, 763, 824, 828, 844, 882, 888, 913, 923, 945, 952, 959, 961, 985, 1068.
- , schorsing, ontslag van: 69, 110, 134, 166, 168, 171, 173, 202, 213, 243, 250, 294, 295, 297, 313, 506, 646, 650, 677, 686, 687, 689, 751, 758, 813, 826, 827, 843, 844, 858, 872, 873, 876, 887, 888, 891, 913, 926, 931, 953, 960, 1006, 1010, 1011, 1026, 1058, 1060, 1061, 1076.
- , verlossen van: 131, 135, 144, 171, 188, 909.
- Perzik (ook: persik): 807.
- Perzische taal: 992.
- Peshkash: 94, 241, 405, 598, 801, 805, 991.
- Peys, zie paisa.
- Photas: 746.
- Phra-klang (ook: bercquelang, berkelang): 21, 64-66, 164, 217, 218, 320, 376-379, 500, 565, 566, 567, 684, 702, 703, 769, 770, 885.
- Pik, zie pek.
- Pinas: 834.
- Pion: 82, 83, 94, 104, 233, 238, 426, 588, 627, 652, 799, 801, 852, 988, 1004.
- Pistolette: 860.
- Pitjes: 459, 860, 911.
- Plaatkoper: 30, 67, 97, 122, 137, 183, 219, 220, 234, 270, 287, 380, 381, 446, 465, 466, 569, 649, 650, 684, 806, 812, 820, 847, 970, 993, 996, 1030, 1048.
- Plaatlood, zie lood.
- Placcaat, zie plakkaat.
- Plakkaat (ook: placcaat): 15, 20, 39, 107, 134, 141-144, 166, 173, 186, 226, 282, 292, 294, 311, 368, 401, 461, 462, 464, 472-474, 513, 529, 532, 540, 557, 558, 631, 668, 674, 677, 691, 703, 713, 739, 747, 752, 763, 788, 905, 1024, 1037, 1045, 1057, 1074.
- Platloot, zie lood.
- Ploeserscagie: 1054.
- Pluimvee: 690.
- Poedersuiker: 18, 65, 118, 122, 124, 127, 130, 131, 137, 153, 218, 220, 264, 268, 270, 277, 281, 288, 295, 306, 307, 333, 340, 379, 385, 387, 445, 446, 450, 451, 454, 465, 487, 488, 529, 531, 568, 645, 649, 650, 654, 655, 666, 668, 672, 692, 693, 703, 716, 717, 720, 735, 736, 740, 771, 772, 774, 777, 781, 782, 806-809, 834, 847, 848, 854, 855, 857, 859, 861, 867, 868, 878, 888, 891, 918, 930, 933, 964, 966, 993, 1028, 1030-1032, 1048, 1070, 1076.
- Poekamoessa, zie geschenk.
- Poetjoek, zie putjuk.
- Pokken (ook: kinderziekte): 762, 781, 887.
- Poligar (ook: paligaar, palligaar, ponnecail): 431, 435, 639.
- Pommerijs: 851.
- Ponghouloe, zie penghulu.
- Ponghoulou, zie penghulu.
- Ponnebelegesjes: 449.
- Ponnecail, zie poligar.
- Poortlaken: 30.
- Porselein op vracht: 330.
- Porselein: 29, 128, 187, 244, 277, 330, 489, 589, 645, 714, 807.
- Portugese kerk: 116, 136, 287, 464, 865, 1046.
- Portugese taal: 116, 136, 287, 364, 643, 770, 1046.
- Post, zie wachtpost.
- Potten: 297.
- Poutkas, zie dongry.
- Pracht en praal: 674.
- Praktizijn: 29, 136, 139, 144, 188, 477, 940.
- Prauw, majangse: 859, 862, 1036, 1038, 1041.
- Prauw: 44, 47, 226, 284, 849, 863, 924, 940, 950, 973.
- Predikant, Inlandse: 643.
- Predikant: 29, 30, 35, 42, 73, 108, 116, 117, 135, 136, 193, 202, 206, 224, 229, 262, 285, 287, 292, 345, 361, 364, 368, 439, 442, 463-465, 492, 538, 548, 552, 573, 583, 642, 643, 667, 741, 752, 758, 840, 843, 865, 866, 881, 940, 945, 949, 953, 968, 1026, 1039, 1046.

Index van overige termen

Premie bij afloop dienstverband: 533.
Premie voor commandeur retourvloot: 917.
Premie voor snelle reis: 82, 140, 291, 469, 673, 871, 874, 1052.
Premie voor verlies arm: 891.
Premie voor vinden fout in negotieboeken: 475.
Priester, zie rooms-katholieke geestelijke.
Prijscourant: 229, 230.
Procureur: 135, 287, 461, 462, 667, 1046.
Proveniershuis: 662, 1039.
Proviand, zie levensmiddelen.
Provisie, zie levensmiddelen.
Provisiemagazijn: 98, 100, 244, 246, 386, 387, 412, 414, 467, 537, 606-608, 655, 807, 808, 810, 930, 993, 1050.
Provisiën, zie levensmiddelen.
Pruimen: 199.
Psalmbboek: 643.
Putjuk (ook: poetjoek): 568, 651, 668, 739, 772, 848, 851, 966, 1029.

Q

Quiksilver, zie kwikzilver.
Quikzilver, zie kwikzilver.

R

Raad van Justitie: 2, 9, 15, 26, 29, 41, 42, 94, 95, 103, 106, 133-136, 138, 156, 166, 172, 173, 228, 242, 284, 289, 292, 341, 345, 356, 421, 440, 460, 461, 487, 493, 495, 505, 526, 528, 533, 538, 541, 546, 547, 578, 589, 599, 600, 601, 665-667, 675, 678, 689, 690, 714, 719, 737, 739, 743, 747, 751, 752, 795, 803, 840, 853, 858, 864, 866, 870, 882, 884, 886, 888, 891, 895, 917, 934, 938, 940, 945, 948, 949, 979, 981, 991, 1001, 1008, 1022, 1024, 1025, 1043, 1044, 1051, 1073, 1074, 1076.
Raadhuis: 642, 1004.
Rabarber, zie kalambak.
Radical beschrijving: 6, 38, 75, 198.
Radix china: 68, 244, 448, 807.
Radix columbo: 68, 220.
Radja muda: 221, 222.
Rampaard: 103, 1038.
Rantak: 721.
Rantsoen: 30, 48, 63, 128, 196, 199, 226, 291, 292, 528, 555, 598, 653, 748, 834, 923, 931, 1016, 1052, 1073.
Ratmaharre, zie ratmahera.
Ratmahera: 433, 633, 1014.
Ratoe anum, zie ratu anum.

Ratu anum (ook: ratoe anum): 762.
Ratunidavelden: 431.
Reaal van achten: 970, 971, 993, 1019.
Reaal, mark: 789, 866, 867, 977, 1047.
Reaal, Spaanse: 11, 26, 51, 62, 64, 65, 68, 72, 73, 76, 77, 86, 150, 202, 211, 217, 220, 223, 282, 286, 312, 323, 332, 336, 344, 364, 366, 373, 376, 381, 382, 385, 387, 391, 490, 497, 500, 501, 520, 528, 548, 557, 565, 566, 570, 571, 573, 584, 589, 658, 660, 684, 702, 704, 726-728, 738, 761, 762, 765, 768, 778, 779, 782, 891, 897, 912, 926, 929, 935, 956, 957, 964, 968, 1064, 1066, 1071.
Realia: 144.
Rebellie, zie onlusten.
Rechten (belasting, betaling): 4, 7, 14, 29, 50, 51, 119, 125, 131, 138, 165, 198, 199, 201, 210, 239, 240, 262, 266-268, 273, 286, 288, 293, 355, 363, 364, 368, 376, 378, 395, 425, 431, 432, 442, 444, 447, 449, 456, 471, 495, 500, 545, 548, 550, 583, 602, 612, 613, 616, 623, 627, 632, 634, 637, 642, 646, 648, 649, 667, 684, 696, 714, 739, 747, 758, 760, 833, 847, 852, 865, 867, 875, 881, 894, 898, 906, 949, 955, 976, 990, 1005, 1014, 1028, 1032, 1070.
Rechtsgeleerde boeken: 601.
Recognitie: 26, 44, 47, 162, 172, 187, 205, 218, 427, 443.
Reduit, zie vestingwerk.
Regen, zie moesson.
Regent, zie inlands bestuurder.
Reglement (zie ook instructie): 584, 719, 788.
Reglement op de bagage: 475.
Reglement op inlandse schrijvers: 841.
Reglement van bevordering: 573, 835, 843, 1073, 1075.
Reglement van In- en Afschrijving: 555, 641, 672, 869, 890.
Reglement voor de rantsoenen: 555.
Reglement voor dienaren: 599.
Reglement voor hospitaal: 751.
Reglement voor zeevarenden: 936.
Repatriëring: 3, 6, 9, 22, 26, 29-31, 51, 54, 83, 94, 104, 114, 117, 133, 135, 138, 140, 144, 145, 168, 171, 173, 184, 187, 193, 210, 233, 237, 242, 243, 256, 264, 280, 283, 284, 286, 289, 291, 294, 295, 297-299, 304, 307, 313, 325, 326, 330, 333, 342, 343, 345-347, 382, 384, 418, 429, 433, 440, 442, 464, 467, 474, 476, 486, 489, 501, 503, 508, 513, 514, 525, 527, 533, 534, 536, 557, 573, 590, 601, 603, 634, 638, 658, 666, 667, 670, 677-679, 700, 701, 703, 713, 714, 718, 719, 738, 739, 748, 752, 755, 761, 768, 787, 794, 804, 813, 828, 843, 866,

- 870, 871, 873-875, 878, 879, 882, 904, 907, 912, 916, 917, 926, 934, 937, 940, 941, 943, 952, 953, 956, 957, 961, 968, 1011, 1014, 1025, 1026, 1039, 1044, 1046, 1049-1052, 1057, 1061.
- Retourgoederen: 7, 17, 18, 29, 33, 82, 113, 146, 152, 165, 174, 179, 182, 187, 188, 211, 261, 274, 288, 298, 303, 305, 313, 315, 321, 329, 332, 333, 402, 405, 437, 449, 481, 490, 495, 508, 509, 511, 514, 534, 535, 594, 706, 715, 716, 718-721, 742, 851, 852, 854, 882, 889, 892, 914, 915, 941, 970, 978, 1017, 1019, 1029, 1047, 1058, 1061, 1070, 1076.
- Retourschip (ook: rethourschip): 1, 2, 5, 11, 12, 14, 16, 29-31, 33, 85, 130, 136, 147, 149, 150, 151, 157, 170, 182, 224, 225, 261, 270, 298, 327, 716, 912.
- Retourvloot: 5, 26, 28, 10, 11, 16-18, 22, 26, 28-30, 33, 79, 82, 88, 95, 113, 114, 121, 139, 145, 149, 151, 155, 161, 164, 166, 167, 169, 174-176, 179, 180, 184, 185, 187-189, 191, 230, 231, 235, 237, 252, 258, 259, 261, 269, 274, 279, 288, 290, 293, 296-298, 301, 304, 305, 307, 310, 322, 327, 328, 331, 332, 333, 337-339, 344, 345, 349, 373, 390, 397, 399, 408, 409, 411, 418, 428, 431, 437, 438, 453, 454, 468, 472, 475, 476, 479, 481-483, 489-491, 504, 508, 510-515, 520-523, 525, 528, 530, 533, 534, 536, 537, 588, 595, 600, 603, 611, 629, 638, 640, 651, 655, 657, 658, 668, 675, 678, 681, 686, 688, 690, 693, 695, 706, 715, 718, 719, 726, 729, 732, 733, 741-743, 745, 749, 790-792, 797, 798, 813, 829, 837, 844, 849, 856, 858, 867, 871, 881-883, 887, 888, 892, 893, 898, 901, 902, 908, 910, 915-918, 920, 928, 929, 935-937, 940, 943, 946, 978, 979, 983, 985, 986, 990, 991, 997, 1006, 1018, 1019, 1021, 1041, 1052, 1057, 1059-1061, 1063, 1068, 1076.
- Reukwater: 973.
- Reys, zie rijst.
- Rif, zie bank.
- Rijksbestierder, zie patih.
- Rijksdaalder, keizerdaalder: 438, 789, 867.
- Rijksgrrote, zie inlandse bestuurder.
- Rijst (ook: reys): 3, 20, 24, 25, 28, 33, 35, 36, 38-40, 42, 48-50, 54, 68, 69, 103, 113, 117, 121, 128, 130, 138, 141, 150, 152, 154, 159, 161, 164-166, 169, 176, 179, 181, 186, 191, 193, 195, 196, 199-201, 205, 206, 209, 210, 220, 222, 224, 253, 262, 263, 269, 279, 281, 283, 296, 303, 305, 315, 324, 326, 334, 335, 339, 345, 349, 352, 353, 354, 355, 356, 361, 363, 367, 375, 384, 424, 438, 440, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 467, 482, 483, 485, 488, 489, 492, 495, 497, 498, 502, 514, 517, 518, 520, 523, 531, 537, 539, 541, 542, 547, 549, 550, 554, 555, 558, 563, 567, 570, 576, 585, 624, 630, 632, 634, 643-645, 660, 662, 664, 672, 676, 681, 686, 690, 692, 696, 697, 700, 709, 724, 728, 732, 736, 737, 745, 747, 749, 754, 757, 760, 761, 764-766, 769, 779, 781, 783, 790, 791, 823, 832, 834, 839, 841, 842, 859, 860, 861, 862, 868-870, 876, 878, 884, 885, 887, 888, 894, 897, 925, 928, 929, 933, 943, 945-948, 954, 955, 957, 958, 961-963, 968, 971, 973, 974, 976, 979, 1005, 1015, 1021, 1034, 1036, 1037, 1040, 1041, 1048, 1050, 1055, 1068, 1069, 1070.
- Roeigalei: 381, 457, 459, 468.
- Roemaals (zie ook zakdoek): 97, 98, 180, 212, 248, 387, 415, 416, 419, 615, 812, 995.
- Roemaals d'este: 812, 995, 996.
- Roemaals sestergantij: 415, 610, 812, 995, 996.
- Roer, hollands: 281, 588.
- Rogge: 279, 453, 656-858.
- Roggenvellen (ook: roggevellen): 65, 97, 114, 219, 248, 255, 260, 320, 378, 380, 417, 436, 481, 499, 568, 610, 639, 670, 771, 812, 837, 966, 996, 1018, 1048.
- Roggevellen, zie roggenvellen.
- Rondhout: 221, 223, 344, 381, 446, 673, 789, 854, 871, 872, 874, 906, 922, 968.
- Roodaarde: 1023.
- Roodververij: 114, 260, 1018.
- Roof (ook: zeeroof): 34, 39, 43-45, 47, 53, 70, 78, 91, 121, 126, 127, 132, 134, 151, 163, 173, 176, 183, 193, 194, 203, 204, 208, 211, 213, 215, 216, 221, 222, 224, 226, 241, 276, 280, 284, 288, 291, 306, 310, 334, 340, 350, 356, 367, 373, 375, 376, 381, 383, 401, 407, 410, 411, 421, 428, 433, 443, 446, 450, 452, 457, 497, 498, 517, 524, 549, 550, 559, 564, 634, 648, 649, 663, 682, 683, 689, 691, 697, 698, 701, 711, 721, 722, 733, 736, 756, 757, 764, 780, 835, 836, 841, 846, 847, 849, 859, 862, 863, 893, 895, 904, 906, 909, 924, 927, 946, 951, 952, 959, 968, 969, 973, 1004, 1028, 1031, 1034, 1036, 1038, 1041, 1042, 1065, 1067.
- Rooms-katholieke geestelijke: 9, 56, 58, 439, 464, 601, 642, 878, 1075.
- Rooms-katholieke school: 642.
- Ropia (ook: ropij): 10, 22, 23, 25, 76, 77, 79, 82, 87, 93, 117, 122, 129, 152, 167, 171, 230, 232, 235, 262, 263, 270, 276, 277, 312, 324, 326, 422, 483, 484, 593, 600, 602, 604, 645, 651, 668, 684, 688, 707, 732, 780, 795, 796, 888, 901, 903, 905, 908, 982, 983, 1047.
- , Arcaduse: 70, 84, 95, 404, 405, 598.
- , Calcuttase: 88.
- , destnassa: 804.

Index van overige termen

- , gestempelde Perzische: 326, 586, 643.
-, gouden gekartelde: 867.
-, gouden Perzische: 789, 935, 977.
-, gouden: 402, 586, 589, 605, 686, 689, 804, 826, 855.
-, hersenna: 593, 795.
-, ilahi: 88.
-, Javase (ook: dertig stuiver stuk): 86, 668, 867, 886.
-, Javase gouden: 867.
-, Javase zilveren (ook: derham): 867, 889.
-, Perzische: 98, 232, 326, 453, 465, 511, 512.
-, sicca: 22, 83, 85, 86, 95, 233, 235, 276, 288, 299, 401, 402, 404, 405, 592, 596, 597, 599, 603, 604, 670, 795, 801, 804, 805.
-, Suratse: 29, 42, 80, 85, 86, 113, 155, 179, 183, 276, 312, 322, 339, 437, 465, 511, 512, 572, 573, 694, 706, 717, 755, 779, 801, 805, 902, 908, 930, 950, 968, 1065, 1067, 1068, 1072.
-, zilveren Perzische: 789, 935, 977.
-, zilveren Suratse: 977.
-, zilveren: 446, 453, 484, 589, 624, 650, 654, 689, 795, 848, 1029, 1030, 1067.
Ropij, zie ropia.
Rotan: 39, 565, 769.
Rotting (ook: bindrotting): 98-100, 200, 245, 246, 367, 385, 386, 413, 414, 447, 465, 655, 668, 807-810, 857, 868, 910, 924, 993, 1034.
Rotting (staf): 187, 722, 742.
Rozen, etter van: 848, 1029.
Rozenwater: 122, 245, 246, 379, 566, 807, 808, 855, 933.
Ruinaswortel: 279, 670, 832.
Ruit, glazen: 473.
Rungku (vaartuig): 61.
Rustgace: 35, 42, 117, 193, 351, 364, 408, 440, 475, 645, 650, 755, 842, 1025.
- S**
- Saai: 87, 95, 103, 105.
Sabaay (ook: sabegij): 610, 812, 995.
Sabandhaar, zie sjahbandar.
Sabegij, zie sabaay.
Sacrament: 229, 287, 1046.
Sago: 34, 39, 191, 192, 199, 201, 316, 350, 538, 539, 746, 944, 948.
Saguweer: 539.
Sake (ook: zackij): 807.
Salahukum: 203.
Salempoeris, zie salempuris.
Salempuris (ook: salempoeris): 37, 43, 46, 48, 64-66, 97, 101, 109, 113, 167, 202, 212, 218, 225, 228, 248-250, 258, 260, 379, 385, 388, 415, 558, 568, 578, 604, 610, 611, 614, 618, 655, 657, 758, 771, 805, 811, 816, 837, 856, 950, 995, 996, 1007, 1016, 1017, 1019, 1021.
Salmiak: 654.
Salpeter: 7, 11, 17, 22, 51, 59, 80, 82, 83, 88, 94-96, 105, 151, 175, 176, 179, 187, 192, 209, 212, 231, 236, 238, 244, 253, 255, 259, 288, 289, 303, 322, 332, 337, 398, 404-406, 409, 412, 424, 438, 440, 445, 465, 482, 498, 514, 516, 527, 588, 590, 597, 603-606, 610, 611, 624, 636, 645, 699, 701, 705, 716, 718, 719, 721, 790, 794, 800, 823, 867, 869, 870, 888, 901, 918, 928, 978, 979, 985-987, 990, 993, 996, 1023, 1054.
Saluut(schot): 280, 294, 302, 309, 383, 392, 532, 603, 673, 838, 939, 968, 969.
Sampan (ook: sjampang): 36, 41, 45, 68, 130, 161, 193, 201, 220, 351, 354, 470, 542, 546, 661, 740, 890, 1051.
Sandelhout: 289, 869.
Sanen (ook: zanen): 64-66, 83, 203, 218, 568, 595, 779, 941, 970, 971.
Sapanhout (ook: sappanhout): 5, 6, 17, 20, 21, 38, 49, 64, 65, 79, 82, 114, 137, 150, 157, 164, 165, 176, 194, 206, 217-220, 230, 232, 235, 261, 277, 287, 317, 319, 320, 331, 364, 376-378, 380, 408, 418, 437, 451, 465, 481, 495, 499, 500, 554, 565, 566, 568, 588, 654, 670, 683, 684, 693, 702, 703, 720, 725, 726, 736, 760, 769-771, 777, 791, 838, 854, 867, 891, 897, 898, 918, 933, 954, 955, 964, 966, 967, 977, 1019, 1048, 1076.
Sappanhout, zie sapanhout.
Sapuluh Buah Bandar, zie tienhavens.
Sarang: 1053.
Saras, zie sarassa.
Sarassa (ook: saras): 416, 610, 812, 815, 827, 998.
Sarong: 812, 995.
Satijn: 645.
Sauwkaer, zie chakar.
Sawagesjes: 448, 449.
Saye (ook: sayewortel): 114, 436, 638, 836, 837, 1017, 1019.
Sayewortel, zie saye.
Schaal, houten: 807.
Schaar (ook: knipschaartje): 244-246, 413, 692, 808, 809, 993.
Schaftbaas: 636.
Schans, zie vestingwerk.
Schanskleed: 380.
Schapenvlees: 1020.

- Scheepslijsten: 696, 699.
 Scheepsrechten, zie toel.
 Scheikolf: 412, 807.
 Schellak, zie gomlak.
 Schelling: 15, 76, 171, 282, 455, 738, 911, 935, 957.
 Schenkbord: 1061.
 Schepen, algemeen: 12, 38, 40, 49, 67, 68, 77, 89, 96, 103-105, 114, 115, 117, 121, 123, 125, 127, 130, 132, 139, 143, 144, 147, 149, 151, 152, 154, 156, 161, 162, 165-170, 172, 175-177, 181-183, 187, 189, 192-194, 196, 198, 201, 203-207, 209, 212, 221, 222, 224-226, 232, 239, 240, 241, 245, 247, 249, 258, 261, 264, 268, 272-274, 277, 279, 280, 283, 290-293, 295, 296, 301-303, 305, 307, 308, 312, 315, 320, 321, 324, 327-329, 334, 336-339, 341, 344, 345, 347, 349, 351-354, 357-359, 361, 363, 365, 367, 369-373, 375, 377, 380, 381, 385-393, 395-399, 402, 407-409, 411, 414, 415, 417, 418, 423, 427, 428, 429, 430, 433, 434, 437, 441, 443, 446, 447, 449-454, 458, 460, 461, 466-469, 472, 479, 481, 483-487, 492-494, 498, 501, 505, 506, 509, 513, 517, 519, 520, 522, 523, 524, 528, 530, 537, 540, 541, 543, 545, 546, 555, 556, 565, 567, 568, 570, 571, 575, 577, 579, 584, 587, 588, 592, 595, 599, 601-603, 606, 608, 611-613, 624, 628-631, 634, 636, 641, 643, 644, 649, 650, 651, 653, 655-657, 660, 663, 671-673, 675, 676, 682-684, 686, 689, 699, 703, 705, 706, 708, 710, 715-718, 720, 724, 725, 727, 732, 734-736, 738, 739, 740, 747, 749, 754, 756, 758, 761, 762, 764, 770, 777, 779, 780, 790, 803, 804, 810, 811, 814, 821, 833, 836-839, 842, 846, 848, 850, 851, 853-858, 863, 867, 871, 874, 887, 888, 891, 894, 896, 898, 902, 903, 906-909, 912, 915, 916, 921, 923, 924, 928, 930, 932, 936, 937, 943-946, 950, 952-955, 957, 961, 963, 965, 968, 970, 977, 978, 981, 983, 992, 997, 1001, 1003, 1009, 1010, 1012, 1019, 1020, 1023, 1024, 1028-1035, 1037, 1038, 1040, 1041, 1043, 1051-1053, 1055, 1060, 1061, 1063, 1065, 1067, 1069, 1076.
 -, bouw van: 36, 82, 130, 139, 220, 226, 263, 271, 281, 291, 307, 365, 393, 447, 455, 480, 510, 548, 559, 562, 571, 712, 849, 859, 885, 905, 910, 934, 1020, 1030, 1038, 1041.
 -, huren van: 93, 233, 542, 553, 555, 600, 605, 718, 801, 806, 818, 849, 940.
 -, kwaliteit van: 71-74, 81, 149, 151, 218, 405, 510, 515, 517, 542, 562, 573, 575, 614, 653, 657, 673, 676, 683, 690, 713, 722, 724, 739, 768, 782, 791, 872, 873, 884, 890, 891, 910, 915, 916, 922, 937, 938, 943, 946, 971, 979, 997, 1030, 1049, 1064.
 -, opleggen van: 61, 170, 193, 208, 290, 291, 319, 327, 345, 347, 424, 457, 469, 510, 520, 528, 563, 571, 672, 673, 761, 870, 874, 891, 937, 942, 946, 989.
 -, particuliere: 36, 49, 54, 59, 61, 66, 68, 71, 74, 78, 99, 104, 106, 125, 143, 156, 167, 171, 185, 193, 216, 218, 228, 304, 309, 491, 500, 502, 546, 557, 559, 739, 740, 770, 780, 886, 893, 926.
 -, reparatie van: 54, 67, 68, 79, 82, 125, 128, 143, 150, 170, 171, 182, 184, 186, 193, 199, 211, 218, 226, 271, 277, 278, 294, 308, 309, 312, 327, 347, 349, 374, 375, 380, 393, 445, 447, 451, 473, 480, 484, 497, 498, 501, 514, 530, 531, 573, 575, 624, 675, 681, 683, 692, 693, 713, 738, 739, 745, 766, 776, 782, 793, 821, 838, 839, 849, 858, 885, 890, 891, 915, 945, 980, 1030, 1031, 1056, 1057.
 -, verkoop/koop van: 40, 51, 61, 69, 90, 140, 143, 147, 205, 208, 211, 226, 271, 273, 310, 319, 337, 342, 344, 349, 381, 392, 438, 450, 456, 459, 468, 469, 496, 498, 532, 552, 562, 571, 673, 676, 693, 711, 741, 761, 763, 769, 780, 792, 818, 849, 874, 885, 905, 937, 939, 944, 968, 989, 1020, 1037, 1049, 1052.
 -, verlies van: 46, 69, 89, 115, 146, 159, 165, 169, 170, 173, 176-178, 182, 183, 189, 208, 215, 239, 261, 263, 269-272, 276, 281, 289, 291, 305, 306, 316, 327, 330, 332, 334, 336, 347, 348, 352, 353, 356, 357, 363, 367, 369, 406, 433, 437, 446, 449, 468, 475, 484, 485, 492, 495, 497, 507, 509, 510, 512, 516, 517, 518, 519, 524, 525, 528, 531, 532, 536, 537, 541, 542, 544, 547, 548, 554, 558, 564, 575, 576, 633, 635, 649, 650, 654, 670, 681, 690-692, 704, 708, 715, 718, 720, 724, 742, 750, 754, 763, 775, 792, 794, 806, 818, 856, 857, 862-864, 873, 874, 880, 895, 897, 905, 906, 915, 919, 921-925, 937, 942-946, 953, 955, 956, 960, 961, 964, 969, 1003, 1020, 1023, 1031, 1038, 1049, 1051, 1052.
 -, verovering van: 276, 304, 530, 531, 739, 803, 922, 958.
 -, vertraging van: 68, 75, 79, 105, 115, 128, 130, 163, 195, 211, 270, 279, 303, 354, 365, 393, 400, 405, 445, 453, 468, 500, 507, 511, 512, 519, 522, 524, 534, 541, 542, 553, 557, 561, 575, 588, 613, 614, 621, 640, 641, 648, 651, 653, 657, 705, 724-727, 729, 732, 745, 749, 757, 782, 790, 804, 819, 837, 839, 851, 855, 864, 870, 884, 889, 891, 925, 927, 956, 957, 968, 970, 1020, 1030, 1034, 1063, 1065, 1068, 1074, 1076.
 -, vreemde Europese: 11, 19-21, 28, 30, 63, 72, 73, 77, 132, 139, 147, 154, 155, 157, 167, 168, 171, 176, 177, 179, 181, 182, 184-186, 204, 208, 223,

Index van overige termen

- 229, 241, 263, 276, 279, 280, 293, 294, 302-304, 306, 308, 309, 310, 326, 330, 331, 333, 337, 342, 344, 348, 360, 374, 383, 384, 406-408, 427-430, 437, 440, 451, 452, 467, 468, 472, 473, 480, 483, 484, 487-489, 499, 501, 512, 514, 517, 519, 521, 522, 529-532, 540, 550, 560, 562, 563, 571, 585, 602, 603, 606, 611, 628, 644, 645, 657, 675, 676, 691-693, 705, 713, 723, 730, 739, 740, 757, 780, 788, 806, 827, 829, 830, 841, 842, 853, 855, 857, 863, 875, 877, 878, 886, 890, 891, 905, 913, 914, 924-927, 937-940, 958, 962, 968, 969, 992, 1002, 1023, 1035, 1036, 1041-1043, 1055-1057, 1073, 1074.
- Schepenen: 133-135, 141, 156, 188, 235, 242, 284, 285, 286, 292, 294, 346, 461-464, 470, 488, 529, 533, 534, 666, 667, 690, 693, 740, 864, 865, 874, 875, 879, 926, 934, 1044-1046, 1054.
- Scheurbuik: 136, 530.
- Scheykolf, zie scheikolf.
- Schietlood: 524.
- Schildpad(hoorn), zie karet.
- Schildpad: 473.
- Schildpadshoorn: 1048.
- School: 193, 206, 351, 840, 922, 945, 1022.
- Schouw: 130, 208, 225, 226, 281, 455, 575, 661, 761, 859, 870, 1038, 1051.
- Schoven: 656, 657.
- Schrijfgereedschap: 112.
- Schrijfla: 829.
- Schrijver (ook: pennist): 294, 361, 380, 445, 475, 544, 547, 565, 598, 602, 624, 632, 637.
- Schuld (geld, vordering): 4, 50, 54, 55, 77-79, 83, 84, 86, 87, 90, 101, 106, 107, 109, 112, 119, 120, 126, 129, 134, 138, 188, 195, 198, 202-204, 206, 209, 211, 213, 221, 222, 227, 228, 230, 234, 235, 250, 254, 257, 259, 266, 267, 275, 278, 288, 292, 298, 299, 307, 321, 325, 327, 340, 347, 355, 361, 364, 366, 368, 369, 376, 381, 382, 391, 395-397, 401, 420-422, 424, 426, 427, 431-433, 440, 443, 444, 450, 457, 460-462, 470, 471, 486, 489, 496, 497, 503-506, 508, 522, 527, 533, 547, 551, 554, 557, 560, 564, 566, 572, 580, 581, 582, 594, 597, 598, 599, 600, 616, 618, 620, 623, 628, 632-634, 636, 646, 647, 654, 664, 665, 674, 675, 678, 685, 686, 688, 702, 704, 706, 710-713, 716, 727, 735, 740, 746, 751-754, 756, 758, 760-763, 768, 769, 770, 783, 784, 795-797, 800-802, 805, 815-820, 824, 827, 830, 832, 833, 846, 849-854, 856, 876, 877, 879, 880, 885, 896, 902, 905, 914, 936, 944, 949, 951, 952, 954, 956, 957, 959, 960, 964, 971, 974, 976, 989, 990, 999-1001, 1003, 1008, 1010, 1014-1016, 1027, 1039, 1042, 1050, 1051, 1055, 1058, 1060, 1075.
- Secretarie: 20, 26, 141, 144, 145, 174, 295, 343, 458, 467, 474, 490, 491, 503, 666, 667, 677, 696, 768, 864, 873, 940, 1075.
- Seerbetty zijde: 855.
- Sekwester (ook: sequester): 41, 134, 242, 287, 288, 307.
- Semien semianna: 92.
- Seminarium: 116, 262, 439, 642, 643, 840, 1022.
- Sengadji: 45.
- Sepay, zie sipoy.
- Sepoy, zie sipoy.
- Sequestratie, zie confiscatie.
- Sermaboubs: 129.
- Setterawiedas: 124.
- Shibars: 649.
- Sichtermans saai, zie saai.
- Siekte, zie ziekte.
- Silver, zie zilver.
- Singalees (taal, ook Zingaleesch): 117, 439.
- Sipahi, zie sipoy.
- Sipai, zie sipoy.
- Sipay, zie sipoy.
- Sipoy (ook: sepay, sepoy, sipahi, sipai, sipay): 25, 91, 104, 108-110, 152, 223, 240, 241, 269, 410, 411, 424-427, 441, 521, 602, 605, 616, 627, 730, 801, 803, 825, 844, 846, 938, 987, 992, 1012, 1017, 1026.
- Sirap: 768.
- Sirky (ook: surkij): 988.
- Sits (ook: chits): 48, 66, 96, 98, 124, 203, 219, 247, 249, 379-381, 416, 449, 487, 609, 615, 618, 655, 754, 771, 798, 812, 852, 941, 946, 955, 966, 994, 995.
- Sits cherongse, zie sits serongse.
- Sits chiaboutria: 852, 1029.
- Sits, serongse: 658, 857.
- Sittaras: 236.
- Sjahbandar (ook: sabandhaar): 36, 50, 142, 144, 155, 158, 215, 221, 292, 294, 309, 331, 342, 345, 473, 488, 491, 529, 532, 560, 690, 692, 737, 739, 740, 861, 874, 875, 891, 895, 924, 939, 959, 1041, 1071, 1075.
- Sjahbandar over niet-christenen: 737.
- Sjako: 1005.
- Sjampang, zie sampan.
- Sjappasaries: 88.
- Sjouw, zie vlag.
- Slaaf: 34, 38, 39, 45, 48, 49, 54, 56, 59, 60, 63, 69, 121, 141, 172, 173, 195-198, 206, 207, 212, 213, 215, 216, 263, 283, 284, 288, 292, 293, 307, 316,

- 318, 330, 346, 353, 354, 358, 364, 366, 368, 373, 384, 393, 434, 454, 462, 463, 489, 492, 493, 496, 499, 517, 533, 543, 545, 548, 549, 554, 557-559, 562, 582, 612, 613, 630, 664, 674, 695, 700, 713, 726, 738, 742, 748-751, 760-764, 828, 857, 875, 876, 877, 878, 882, 888, 889, 923, 924, 927, 931, 947, 953-955, 957, 959, 961, 968, 974, 1021, 1043, 1047, 1048, 1054, 1067.
- Slavenhospitaal: 434.
- Slavin: 35, 38, 493, 567, 876, 941, 955.
- Sloep (ook: chialoup): 3, 4, 21, 24, 25, 36, 39, 41, 49, 53, 54, 61, 62, 65, 68, 73-75, 77, 79, 96, 104, 106, 108-111, 208, 210, 211, 214, 217, 224-226, 232, 250, 261, 263, 280, 281, 291, 293, 301, 304, 308, 315, 316, 319, 331, 334-336, 349-351, 353, 354, 357, 360, 361, 363-368, 371, 372, 374, 375, 381, 389, 392-394, 396, 400, 406, 418, 424, 434, 437, 438, 443, 445, 446, 481, 484, 487, 492, 494, 496, 498, 516, 517, 519, 520, 521, 537, 541, 542, 546, 552-557, 559, 561, 564, 565, 570, 571, 573-575, 577, 584, 588, 602, 606, 608, 624, 629, 633, 635, 636, 640, 641, 661, 673, 681-683, 698, 722, 724, 727, 729-732, 739, 742, 746, 747, 749, 757, 760, 762, 763, 766-768, 770, 778, 780, 786, 790, 792, 801, 804, 810, 821, 827-829, 832, 839, 841, 869, 874, 884, 885, 921-923, 925, 927, 938, 944, 950, 951, 953, 955-957, 960, 961, 968, 974, 975, 977, 980, 1004, 1020, 1038, 1042, 1049, 1051, 1055, 1056, 1064, 1066, 1070, 1074.
- Slons: 31.
- Slotenmaker: 695.
- Slotplaat: 98.
- Smalschip: 271, 447, 451, 641, 651, 989, 1020, 1030.
- Smeekolen, zie smidskolen.
- Smeltkroes: 385, 386, 387.
- Smid: 3, 271.
- Smidskolen: 3, 656, 1052.
- Smokkel: 4, 8, 27, 34, 36, 46, 61-63, 72, 74, 77, 132, 142, 143, 156, 161-163, 167, 176, 177, 185, 191-194, 197, 198, 205, 207, 208, 222, 226, 228, 229, 257, 263, 267, 283, 294, 308, 310, 316, 334, 335, 339, 342, 347, 348, 350, 352, 356-358, 360-363, 365, 368, 370, 373, 383, 384, 440, 457, 472, 487, 491, 494, 495, 498, 502, 516, 517, 519, 520, 523, 529, 539, 540, 546, 553, 556, 557, 559, 560, 562-565, 571, 579, 585, 622, 631, 644, 647, 648, 665, 675, 682, 683, 692, 693, 696-698, 701, 712, 713, 715, 722, 739, 740, 747, 754, 759-762, 766, 767, 780, 842, 874, 884, 886, 887, 893, 895-897, 916, 921, 922, 925-927, 933, 944, 947, 951, 952, 954, 956, 957, 962, 963, 964, 968, 969, 973, 1002, 1003, 1005, 1025, 1042, 1056, 1057, 1066, 1071, 1072, 1073.
- Snauw: 115, 308, 438, 634, 675, 676, 723, 788, 905, 1020, 1074.
- Soeriam: 640.
- Soesjes: 1048.
- Soja, Japanse (ook zooya Japanse): 98, 807.
- Soja: 18.
- Soldaat, zie militie.
- Soldij: 13, 128, 146, 192, 205, 298, 316, 356, 401, 434, 466, 543, 572, 636, 678, 699, 751, 753, 760, 787, 806, 858, 878, 880, 881, 955, 969, 982, 1061.
- Soldijboek: 16, 48, 101, 172, 188, 206, 239, 355, 376, 396, 405, 422, 536, 565, 584, 600, 678, 718, 801, 804, 822, 833, 880, 944, 989, 1016, 1024, 1031, 1060.
- Soldijboekhouder: 37, 42, 48, 83, 202, 239, 242, 276, 287, 362, 381, 590, 600, 700, 779, 834, 853, 865, 917, 982, 1015, 1060.
- Soldijkantoor: 13, 133, 290, 572, 600, 678, 700, 880, 881, 916, 940, 943, 989, 1016, 1024.
- Soldijrekening: 13, 83, 121, 138, 146, 233, 241, 258, 355, 408, 464, 508, 536, 582, 589, 592, 600, 618, 644, 700, 735, 741, 742, 746, 763, 779, 794, 832, 833, 881, 891, 917, 970, 982, 1016, 1031, 1043, 1050.
- Sollogesjes (ook: sologasjes): 46, 48, 388, 577, 595, 794, 941.
- Sologasjes, zie sollogesjes.
- Souba, zie subahdar.
- Sout, zie zout.
- Spaanse taal: 939.
- Specerijboom: 39, 46, 47, 162, 205, 315, 317, 354, 360, 491, 494, 551, 696, 697, 754, 757, 922, 954.
- Specerijen: 8, 11, 13, 16, 17, 19, 36, 38, 39, 44, 46, 72, 83, 97, 102, 115, 120, 123, 127, 138, 153, 156, 170, 176, 187, 191-195, 197, 198, 202, 238, 239, 249, 252, 259, 261, 268, 271, 272, 277, 278, 289, 316, 334, 349, 350, 352, 353, 360, 361, 370, 379, 400, 417, 418, 435, 447, 467, 472, 479, 491, 493, 495, 527, 537, 540-542, 544, 546, 549, 553, 557, 572, 592, 600, 602, 610, 621, 622, 637, 651, 652, 671-673, 686, 707, 708, 710, 711, 724, 734, 746, 747, 749, 750, 752, 760-762, 793, 812, 820, 822, 835, 847, 850, 851, 869, 870, 888, 893, 895, 896, 907, 908, 921, 922, 930, 944-948, 950, 952, 954, 963, 968, 969, 981, 996, 1001-1003, 1008, 1017, 1028, 1030-1033, 1039, 1051, 1059, 1066.
- Specificatie debet en credit lopende rekeningen: 914.

Index van overige termen

- Spek: 9, 155, 157, 196, 200, 223, 344, 438, 469, 528, 644, 696, 713, 724, 747, 834, 894, 930, 944, 1016, 1020, 1021.
- Spialtler, zie zink.
- Spiegel: 44, 238, 378.
- Spijkers: 65, 72, 98-100, 112, 125, 215, 218, 253, 274, 497, 526, 586, 593, 649, 767, 789, 801, 851, 869, 870, 894, 996, 1043, 1051.
- Sprei (ook: sprij): 43, 203, 417, 578, 618, 779, 933, 946, 969, 1030.
- Sprij, zie spreij.
- Staafgoud, zie goud.
- Staaftijzer: 30, 85, 89, 234, 550, 574, 593, 749, 767, 793, 869, 1030, 1032, 1051.
- Staaftijzer: 21, 67, 79, 85, 98-100, 105, 117, 122, 123, 127, 137, 164, 183, 219, 230, 234, 244-247, 264, 268, 270, 272, 296, 323, 340, 381, 401, 412, 414, 418, 419, 422, 435, 445-447, 466, 500, 504, 569, 570, 593, 604, 606-608, 612, 621, 622, 649, 650, 668, 684, 686, 687, 707, 710, 735, 771-777, 789, 796, 800, 801, 806-809, 812, 814, 820, 822, 826, 847, 848, 851, 867, 886, 888, 898, 902, 903, 906, 907, 965, 967, 977, 986, 993, 1028, 1030, 1032, 1048, 1049, 1065, 1072, 1075.
- Staal: 98, 100, 122, 123, 183, 264, 268, 271, 290, 309, 428, 507, 574, 612, 650, 869, 870, 1032.
- Staatpeper (ook: lange peper): 122, 130, 137, 176, 281, 446, 454, 457, 465, 472, 526, 527, 672, 709, 720, 859, 908, 911-913, 916, 917, 920, 1038, 1047, 1048.
- Staatrekening, algemeen: 13, 457.
- , algemene van Indië: 145, 297, 475, 476, 509, 678, 714, 716, 880, 914, 1058, 1075.
- , Ambon: 34, 192, 350, 538, 696, 746, 945.
- , Banda: 40, 199, 200, 335, 354, 355, 543, 753, 948.
- , Bandjarmasin: 55, 212, 318, 366, 699, 727, 896, 959.
- , Bantam: 132, 284, 460, 863, 1042.
- , Batavia: 135, 136, 145, 297, 678, 864, 879, 880, 914, 1060.
- , Bengalen: 89, 239, 405, 521, 598, 599, 806, 990.
- , Ceylon: 112, 258, 433, 434, 635, 732, 1015.
- , Cheribon: 132, 283, 458, 862, 1041.
- , Coromandel: 101, 151, 252, 422, 423, 428, 475, 623, 822, 1009, 1012.
- , Djambi: 768, 964.
- , Jakatrase bovenlanden: 674, 877.
- , Japan: 67, 380, 569, 570, 772, 777, 965, 967.
- , Java's Oostkust: 130, 282, 661, 860, 934, 1038.
- , Kaap de Goede Hoop: 657, 858.
- , Kharg: 9, 127, 152, 153, 277, 453, 654, 855, 932.
- , Makassar: 49, 208, 553, 760, 955.
- , Malabar: 120, 268, 364, 445, 524, 649, 733, 847, 848, 1028.
- , Malakka: 73, 224, 384, 572, 685, 779, 969, 1066.
- , Nederland: 714, 914.
- , Palembang: 215, 216, 374, 563, 683, 885, 963.
- , Siam: 66, 566, 684, 771.
- , Sumatra's Westkust: 76, 393, 396, 481, 580, 584, 788, 972, 975, 976, 1067.
- , Surat: 125, 183, 273, 450, 852, 1033.
- , Ternate: 47, 48, 206, 361, 551, 552, 758, 952.
- , Timor: 60, 213, 369, 560, 700, 765, 896, 961.
- Stadhouder: 934, 943, 1059.
- Stadsgracht (Batavia): 286, 463.
- Stadskas (Batavia): 286, 463, 470.
- Stadslogement (Batavia): 739.
- Stampparel: 194, 198, 332, 352, 517, 541, 545, 749, 868, 1048.
- Staten-Generaal: 147, 172, 705, 718, 934, 939, 968, 1059, 1071.
- Statuten van Batavia: 665, 689, 737, 889, 934, 1054.
- Steen, ariaal cherise: 817.
- Steen: 10, 22, 29, 31, 51, 63, 74, 116, 118, 140, 187, 213, 255, 262, 283, 285, 306, 322, 333, 366, 375, 392, 397, 437, 456, 558, 559, 563, 627, 640, 644, 656, 681, 789, 791, 947, 964, 977-979, 985, 988, 1023, 1041, 1053.
- Steenkool: 51, 233.
- Steranijs: 332.
- Sterfte: 197, 273, 283, 356, 359, 361, 371, 406, 454, 463, 469, 510, 533, 547, 553, 676, 691, 728, 887.
- Stofgoud, zie goud.
- Storm: 38, 45, 68, 150, 158, 176, 182, 204, 260, 261, 269, 271, 315, 445, 451, 484, 534, 559, 573, 588, 662, 674, 681, 692, 782, 855, 857, 881, 902, 922, 923, 946, 947, 1031.
- Straf, zie justitie.
- Strandjavanen: 858.
- Stromatten: 385, 386, 466, 1032.
- Strozak: 48, 98, 385, 386, 466, 668, 868.
- Stuiver, dubbele: 662, 668, 781.
- Stuiver: 741, 911.
- Suba, zie subahdar.
- Subahdar (ook: souba, suba): 596, 605, 991, 1005, 1006, 1012.
- Suiker (ook: candijsuiker; zie ook poedersuiker): 21, 25, 28, 66, 98-100, 118, 120, 122-124, 127, 137, 138, 142, 153, 154, 157, 169, 175, 182, 183, 187, 218-220, 288, 293-296, 306-309, 313, 325, 330, 342, 344, 380, 385, 386, 445, 446, 451-453, 455, 456, 458, 465, 471, 488, 515, 529, 531, 568, 621, 645, 649-651, 654, 655, 678, 689, 693,

- 703, 708, 709, 716, 717, 725, 736, 740, 769, 771, 772, 777, 781, 782, 806, 807, 808, 809, 835, 847, 848, 854, 855, 857, 862, 867, 868, 878, 881, 888, 890, 906, 909, 933, 938, 965, 966, 967, 993, 1016, 1017, 1029, 1032, 1038, 1039, 1048, 1069, 1070, 1074.
- Suikermolen: 282, 293, 296, 716, 717, 862, 1070, 1071.
- Surkij, zie sirky.
- Swalp, zie zwalp.
- Synode van Zuid-Holland: 866.
- T**
- Taal, inheemse: 813, 816.
- Taapjes, zie tapis.
- Tabak: 46, 262, 444, 459, 491, 612, 623, 648, 847, 1003, 1009.
- Taël (ook: thayl): 490, 502, 566, 718.
- Taffachelas derrijs: 966.
- Taffachelas: 569.
- Tafta chromon: 244.
- Tafta: 97, 219.
- Tamarinde: 114, 720, 834, 920, 1016.
- Tamil (ook: Malabaars): 828.
- Tamilse taal (ook: Malabaars): 439, 816.
- Tandel, zie tandil.
- Tandil (ook: tandel): 430, 1053.
- Tandjungpura (ook: tanjongpoera): 54, 130, 211, 225, 226, 375, 392, 555, 574, 575, 577, 661, 761, 781.
- Tanjongpoera, zie tandjungpura.
- Tanna-banna (soort zijde): 88, 95, 799.
- Tanny (soort zijde): 237, 588, 805.
- Tansjeebs: 83, 179, 237, 403, 409.
- Tapa (ook: tapjes) sarassa: 416.
- Tapa (ook: tappa): 307.
- Tape kankenien: 43, 754.
- Tapies, zie tapis.
- Tapis (ook: taapjes, tapies): 610, 812, 995, 996.
- Tapjes sarassa, zie tapa sarassa.
- Tappa, zie tapa.
- Tarwe: 10, 37, 40, 114, 187, 196, 201, 279, 293, 312, 340, 343, 446, 453, 454, 495, 645, 656, 658, 688, 691, 734, 736, 740, 775, 812, 848, 854, 856-858, 877, 890, 894, 929, 938, 939, 943, 959, 978, 979, 996, 1023, 1029, 1035, 1056, 1074.
- Teer: 155, 312, 344, 447, 467, 530, 644, 802, 878.
- Tekort, zie gewicht, hoeveelheid etc.
- Tempel: 920.
- Tenenty cornel (titel): 58, 764.
- Terra caatschouw, zie catechu.
- Testament: 875, 1016.
- Textiel (ook: lijwaat): 6, 7, 9, 21, 23, 25, 28-30, 40, 41, 47, 49, 59, 64-66, 70, 73-84, 86-89, 94, 95, 101, 102, 105, 106, 108 - 110, 112, 113, 117, 120, 122, 124, 125, 128, 134, 137, 142, 146, 150, 151, 152, 158, 167, 175, 177, 187, 198, 201, 204, 205, 206, 212, 215, 218, 219, 224, 225, 227-231, 234, 236, 237, 241, 247, 249, 250, 254, 256, 258, 259, 268, 270, 273, 277, 279, 288, 290, 294, 298, 302, 303, 306, 311, 315, 317, 322, 323, 325, 333-335, 337, 338, 339, 340, 342, 344, 346, 347, 354, 358, 360-364, 367, 369, 374, 376, 377, 379, 382, 384, 388, 390, 392-394, 396, 398, 402, 409, 415, 417-421, 425, 427, 431, 435, 436, 438, 440, 446, 448, 449, 453, 457, 459, 460, 462, 466, 471, 472, 475, 481-483, 487, 490, 495, 498, 500, 502, 504, 508, 512, 519-523, 526, 529, 534-536, 538, 542, 543, 548, 550-554, 558, 559, 560, 563, 565, 566, 568, 572, 574, 577-579, 581, 582, 583, 587, 590, 593-596, 600, 603-605, 610, 613-617, 620, 622, 626, 628, 629, 631, 636-638, 640, 643-645, 652, 655, 658, 661-663, 665, 669, 670, 672, 677, 678, 681, 682, 684, 685, 688, 693, 694, 698, 703-707, 713, 721, 722, 724, 728-730, 732-734, 738, 742, 745, 746, 749, 754, 755, 757, 758, 760, 762, 765, 767, 769, 770, 775, 778, 779, 781, 782, 784-788, 790, 791, 796-799, 804, 805, 812-819, 821, 822, 824, 825, 827, 835, 838, 840, 848, 851, 852, 856, 868, 869, 878, 882, 884, 886-888, 894, 897, 899, 900, 903, 905, 908-913, 916, 920, 922, 923, 927-931, 933, 936, 937, 948, 951, 953-955, 961, 965, 966, 969-973, 976, 978, 983, 984, 990, 994-1001, 1003, 1006, 1007, 1011, 1016, 1017, 1019, 1023, 1024, 1032, 1034, 1038, 1048-1051, 1056, 1057, 1059, 1061, 1064, 1068, 1069, 1071, 1072, 1073, 1074.
- Textiel, beschilderen van: 613, 815, 826.
- Textiel, gesaayde: 999.
- Thee op vracht: 10, 14, 28, 33, 187, 329, 331, 471, 515, 534, 535, 721, 741, 910, 918.
- Thee: 14, 19, 164, 471, 489, 657.
- Thevar: 8, 348, 430, 1068.
- Thin, zie tin.
- Thony: 111, 249, 257, 263, 428, 440, 611, 624, 635, 639, 640, 1017.
- Thuyn, zie tuin.
- Tiende penning: 209, 210.
- Tijger: 293, 457.
- Tikal (munt), Siamse: 684, 769.
- Tin (ook: thin): 18, 60-62, 64-66, 68-70, 72, 85, 89, 97, 105, 118, 122, 150, 155, 163-165, 176, 183, 235, 262, 264, 268, 270, 272, 277, 287, 288, 294,

Index van overige termen

- 298, 301, 302, 313, 319, 330, 333, 336, 367, 369-373, 376, 378, 381, 383, 384, 401, 445, 446, 448, 451, 465, 466, 480, 490, 498, 501, 512, 515, 519, 555, 557, 560-563, 566, 570, 572, 606, 612, 649, 650, 654, 668, 670, 678, 679, 683, 684, 700, 701, 704, 715, 720, 727, 736, 761, 765-767, 769, 771, 772, 778-781, 789, 847, 848, 854, 856, 867, 868, 877, 885, 896, 897, 899, 902, 908, 909, 919, 925-927, 933, 935, 938, 957, 961-964, 968, 969, 977, 986, 1023, 1032, 1047, 1048, 1051, 1065, 1066.
- Tinkanse planken: 621.
Tinnekoloe: 623.
Tjarganna: 982.
Tjauwclanger, zie khaluang.
Tjinke outang, zie kruidnagelboom (wilde).
Tjoucotitias: 966.
Toepas: 56, 57, 178, 212, 213, 269, 270, 367, 427, 846.
Tokassen: 379.
Tol (ook: pachotra): 9, 14, 50, 52, 60, 72, 73, 87, 90, 101, 103, 120, 125, 131, 142, 163, 165, 196, 201, 211, 214, 221, 224, 239, 240, 251, 273, 285, 293, 320, 361, 378, 381, 382, 403, 404, 406, 409, 410, 425, 443, 444, 447, 449, 453, 471, 472, 484, 487, 500, 559, 596, 604, 612, 613, 626, 647, 649, 654, 661, 668, 747, 761, 767, 770, 805, 818, 847, 852, 854, 864, 877, 898, 908, 932, 961, 969, 990, 1027, 1032, 1055, 1069.
Tolk: 44, 45, 219, 250, 254, 270, 294, 340, 368, 434, 566, 619, 703, 711, 773, 775-777, 819, 824, 831, 856, 885, 939, 966, 1005, 1068.
Tomaat: 654.
Tombo: 111, 257, 432, 831, 1014.
Tommegom, zie tummenggung.
Tommegong, zie tummenggung.
Tommogong, zie tummenggung.
Ton (baken): 83, 470, 792.
Tonnenboei, zie boei.
Tontine: 465, 1046.
Topaas: 516.
Topbaan: 72, 210, 226, 583, 877.
Toptafel: 50, 293.
Tortine, zie tontine.
Touwwerk: 30, 59, 74, 82, 150, 155, 196, 219, 233, 271, 290, 312, 330, 400, 456, 482, 488, 529, 530, 537, 602, 606, 644, 664, 745, 792, 804, 822, 841, 862, 871, 888, 890, 903, 934, 938, 949, 958, 1023, 1024, 1043, 1052.
Traktaat, zie verdrag.
Transport (van particulieren): 145, 147, 514, 525, 532, 562, 584, 804, 841, 882, 993, 1023.
Transportgeld: 330, 346, 437, 532, 533, 536, 576, 1011, 1048.
Trichter: 412, 807, 993.
Tribuut: 430, 733.
Tripang: 39, 43, 281, 316, 348, 556, 944.
Troffel: 839.
Trommel: 62, 939.
Trompet, zilveren: 763, 949.
Tuin: 306, 663, 664, 1013.
Tuinzaad (ook: thuyenzaad): 97, 248, 591, 656.
Tummenggung (ook: tommegom, tommegong, tommogong): 58, 71, 212, 441, 672, 842, 1025, 1037.
Turkse dukaat, zie fundiclis.
Turkse pas: 189, 347, 528, 743, 942.
Twintigste penning: 760.
- ## U
- Uitreisboek: 172, 536.
Uitschot, zie firtij.
Uurwerk: 138.
- ## V
- Varken: 196, 199, 695.
Vee (ook: hoornbeest): 50, 210, 226, 351, 471, 854, 945, 1055.
Veertigste penning: 141.
Veiling, zie openbare verkoop.
Vendumeester: 666, 667, 669, 670, 889, 1046.
Verbanning: 24, 59, 136, 157, 178, 215, 221, 223, 335, 341, 441, 472, 517, 528, 529, 540, 558, 654, 664, 677, 693, 738, 751, 759, 764, 766, 831, 842, 853, 863, 891, 922, 939, 945, 961, 974, 976, 1025.
Verdrag (zie ook contract): 3, 22, 37, 44, 45, 52, 53, 56, 68, 70, 72, 90-94, 104, 109, 118-120, 126, 155, 156, 159, 177, 182, 184, 185, 193, 204, 211, 212, 218, 221, 240-242, 265, 267, 276, 304, 306, 335, 339, 341, 365, 374, 382, 383, 407, 408, 410, 425, 427, 429, 430, 442, 443, 452, 480-482, 495, 497, 499, 501, 522, 531, 550, 556, 562, 563, 564, 579, 597, 630, 647, 648, 657, 683, 711, 725, 756, 757, 759, 760, 767, 778, 780, 781, 799, 813, 883, 926, 939, 954, 962, 964, 968, 991, 992, 1006, 1012, 1013, 1068.
Verfhout: 20, 481, 670, 897, 919.
Verfkwast: 656, 657.
Verglaze: 567.
Vergoeden (gedwongen, opgelegde betaling): 4, 6, 17, 40-42, 48, 49, 51, 53-55, 69, 70, 74-77, 79, 83, 90, 91, 103, 104, 106, 107, 109, 110, 112-

- 115, 123, 124, 128, 129, 134, 138, 145, 146, 153, 173, 174, 180, 196, 199, 200-202, 204, 206, 208, 211, 217, 218, 221, 227, 230, 232, 233, 237, 239, 242, 250, 252, 254, 258, 268, 271, 277, 278, 288, 289, 298, 299, 315, 317, 335, 341, 346, 353, 355, 356, 361, 378, 381, 390, 392, 394, 395, 400, 401, 403, 405, 418-422, 426, 433, 434, 438, 448-452, 455, 456, 458, 466, 467, 469, 475, 479, 481, 485, 492, 495-497, 500-502, 504, 508, 514, 519, 521, 522, 526-528, 533, 535-537, 540, 541, 543-545, 549-552, 555, 564, 565, 567, 572, 574, 575, 578, 580, 582, 583, 585, 589-592, 595, 598, 600, 602, 613-615, 617-621, 625, 628, 629, 632, 633, 634, 635, 637, 646, 652-654, 658, 660, 661, 663, 665, 670-673, 678, 685, 686, 688, 690, 693, 700, 704-707, 710, 711, 714, 716, 727, 729, 735, 742, 745, 746, 752, 753, 756-758, 761-763, 769, 777, 778, 782-787, 792-798, 814-823, 825, 827, 828, 832-835, 838, 839, 840, 842, 848, 849, 850-852, 858, 860, 868-871, 880, 888, 890, 897, 903, 904, 912, 916, 917, 919, 924, 926, 933, 941, 948, 949, 952, 953, 969, 971, 972, 979-982, 985, 987, 997-1002, 1005, 1007, 1008, 1010, 1011, 1014, 1015, 1020, 1021, 1022, 1027, 1031, 1035, 1038, 1043, 1044, 1048-1050, 1060.
- Vergoeding voor gewonde militairen: 291.
- Vergrootglas (ook: brandglas): 809, 993.
- Vermiljoen, zie vermiljoen.
- Vermiljoen (ook: vermiljoen): 98-100, 244-246, 264, 268, 413, 445, 606, 607, 809, 993.
- Verpachting: 4, 9, 14, 34, 41, 48, 50, 60, 72, 90, 102, 104, 106-108, 110-112, 114, 120, 130, 131, 135, 141, 142, 146, 226, 239, 250-252, 260-262, 265-267, 293, 296, 320, 343, 347, 348, 355, 361, 363, 364, 369, 384, 392, 405, 422, 424, 425, 429, 431, 432, 436-438, 444, 456, 457, 459, 471, 472, 522, 539, 552, 553, 559, 583, 598, 612, 613, 619, 620, 623-628, 632, 633, 634, 636, 639-642, 648, 649, 661, 663, 668, 674, 675, 685, 686, 696, 700, 706, 708, 739, 747, 753, 758, 763, 765, 779, 818, 821, 823, 833, 839, 847, 877, 888, 894, 903, 904, 911, 929, 949, 953, 960, 961, 969, 1001, 1003, 1005, 1008, 1009, 1014, 1019, 1021, 1028, 1039-1041, 1051, 1055, 1066, 1070, 1073.
- Verplichte levering, zie contingent.
- Verrekijker: 246, 413, 993.
- Ververij (zie ook: roodververij): 612, 613, 639, 817, 837.
- Vestingwerk (ook: fort, reduit, schans): 3, 6, 25, 34, 35, 40, 41, 48, 70, 72, 75, 92, 102, 107, 116, 121, 125, 128, 131, 140, 150, 152, 159, 170, 178, 181, 192, 201, 204, 209, 210, 213, 217, 223, 239, 253, 255, 263, 267, 268, 269, 278, 279, 292, 295, 308, 318, 321, 323, 334, 340, 341, 346, 351, 355, 365, 368, 374, 375, 393, 423, 428, 438, 439, 441, 445, 452, 453, 460, 470, 483, 489, 494, 499, 501, 507, 522, 539, 543, 545, 557, 565, 573, 576, 577, 583, 612, 613, 619, 624, 626, 627, 636, 642, 650, 661, 673, 695, 697, 702, 707, 710, 711, 714, 748, 754, 760, 768, 770, 787, 805, 818, 819, 840, 844, 860, 863, 870, 874, 904, 906, 907, 932, 945, 951, 987, 997, 1004, 1009, 1021, 1022, 1029, 1039, 1043, 1053, 1067, 1073.
- Vestingwerk, inlands: 89, 257, 443, 571, 605, 921.
- Vidanie: 257, 1013, 1018.
- Vijftigste penning: 195.
- Vijgertros, zie kayirutouw.
- Vis: 281, 291, 375, 528, 783, 877.
- Visiadoor: 1004.
- Visitateur: 112, 117, 433, 481, 543, 834, 878, 880, 881, 1058.
- Visitateur-generaal: 9, 13, 17, 54, 84, 103, 123, 134, 135, 145, 146, 152, 164, 169, 196, 200, 239, 258, 278, 279, 289, 295, 354, 355, 376, 378, 392, 422, 433, 456, 466, 475, 479, 506, 509, 518, 539, 549, 555, 565, 566, 581, 582, 590, 591, 650, 712, 716, 717, 742, 860, 870, 880, 890, 902, 914, 931-934, 983, 1003, 1009, 1038, 1043, 1060.
- Visserij: 45, 201, 257, 262, 635, 835, 1017, 1020, 1021.
- Vlag in sjouw: 829.
- Vlag, Engelse: 676, 1036.
- Vlag, Moslim: 1071, 1074.
- Vlag, Nederlandse: 302, 406, 407, 410, 529, 532, 566, 803, 927, 968, 1071.
- Vlag: 383, 583, 731, 838, 857.
- Vlaggendoek: 857, 858, 860, 943, 1019.
- Vlas: 200.
- Vlees: 9, 155, 157, 196, 223, 291, 344, 355, 438, 469, 528, 658, 696, 713, 724, 747, 834, 858, 930, 944, 1016, 1020, 1021, 1035, 1052.
- Vloerstenen: 248, 644, 996.
- Vogel: 358, 548.
- Vogelnestje: 194, 198, 281, 352, 354, 517, 541, 556, 749, 950.
- Voogdij: 27, 662, 1044.
- Voorschot, zie krediet.
- Vrachtgeld (inkomsten): 476, 937.
- Vrachtgeld: 525.
- Vrede, algemeen: 157.
- , Basra: 279.
- , Bengalen: 93.
- , Canara: 847.

Index van overige termen

- , Ceylon: 109, 110, 111, 259, 304, 339, 430, 436, 438, 476, 483, 505, 523, 630, 730, 732, 830, 833, 883, 884, 888, 891, 893, 912, 929, 1012, 1015, 1016.
  - , Coromandel: 252, 612, 623.
  - , Djambi
  - , Europese mogendheden: 328, 332, 349.
  - , Java: 659.
  - , Kharg: 325, 653.
  - , Madurai: 429, 630, 733.
  - , Makassar: 206, 335, 553.
  - , Malabar: 118, 119, 524, 647.
  - , Malakka: 68, 71, 571.
  - , Molukken
  - , Perzië: 128, 689.
  - , Roti: 212.
  - , Sumatra's Westkust: 74, 79, 580.
  - , Sumbawa: 895, 924.
  - , Surat: 272, 485.
  - , Ternate: 550, 756.
  - , Timor: 59, 178, 558, 896.
  - , Travancore: 339, 734.
  - Vrijburger, zie burger.
  - Vroedvrouw: 463, 667.
  - Vroegschip, zie retourvloot.
  - Vrouw: 29, 34, 145, 172, 174, 180, 188, 217, 241, 299, 306, 341, 346, 368, 373, 376, 431, 462, 463, 514, 525, 533, 534, 536, 554, 558, 642, 643, 664, 724, 725, 742, 747, 753, 763-765, 768, 769, 828, 866, 875, 887, 927, 941, 959, 963, 1020, 1024, 1045.
  - Vruchten (ook: friutagien): 654, 656, 722, 868.
  - Vulkaanuitbarsting: 723, 923, 947.
  - Vuursteen: 264, 633.
  - Vuurwerker: 37, 469, 470, 475, 949.
- W**
- Wakkiel: 602.
  - Wania, zie wanniya.
  - Wanniya (ook: wania): 305, 638, 1018.
  - Wantrijp: 966.
  - Wapenkamer: 8, 98-100, 112, 140, 168, 244-247, 263, 290, 354, 367, 386, 387, 400, 412-415, 434, 537, 544, 545, 548, 606-608, 634, 671, 690, 748, 753, 758, 782, 787, 807-810, 826, 869, 882, 894, 949, 950, 952, 977, 994, 1004.
  - Wapens: 8, 11, 12, 20, 25, 30, 39, 45, 68, 70, 75, 79, 91-93, 97, 115, 159, 165, 168, 176, 181, 182, 204, 205, 208, 220, 227, 230, 231, 233, 248, 263, 264, 290, 307, 340, 344, 345, 350, 358, 361, 363, 366, 367, 376, 378, 381, 388, 392, 397, 400, 406, 417, 424, 430, 433, 438, 440, 441, 444, 467, 469, 495, 505, 528, 537, 542, 544, 545, 548, 551, 553, 562, 570, 572, 579, 598, 601, 630, 634, 643, 644, 648, 655, 671, 690, 695, 708, 721, 722, 730, 747, 748, 751, 755, 756, 758, 760, 764, 766, 782, 786, 812, 824, 825, 839, 842, 894, 896, 921, 922, 936, 943, 945, 950, 952, 954, 958-960, 970, 977, 992, 1004, 1014, 1020, 1023, 1024, 1049, 1052.
  - Wargoe: 623.
  - Was (ook: wax): 39, 42, 58, 59, 162, 163, 194, 198, 202, 212, 213, 354, 361, 362, 364, 366, 368, 369, 481, 541, 545, 557, 700, 769, 950, 954, 959, 961.
  - Wasdoek: 535, 595, 596, 984.
  - Waskaarsen: 65, 205, 568, 771.
  - Water (gedestilleerd inlands): 65, 98-100, 218, 244-247, 385, 413-415, 466, 809, 993.
  - Water (gedestilleerd hollands): 379, 412, 944, 993.
  - Water, drinkwater: 20, 63, 77, 142, 198, 223, 252, 285, 302, 331, 383, 429, 517, 532, 540, 645, 692, 693, 739, 745, 857, 878, 891, 913, 925, 927, 933, 938, 939, 969, 1035, 1036, 1043, 1055, 1073.
  - Waterfiscaal: 15, 143, 173, 294, 330, 472, 487, 526, 665, 675, 737, 739, 743, 864, 886, 889, 916, 1044, 1057.
  - Waterwerk, zie bouwproject.
  - Wax, zie was.
  - Wazier, zie wazir.
  - Wazir (ook: wazier): 521, 605, 806, 831.
  - Weduwe: 29, 138, 147, 180, 187, 188, 198, 213, 233, 236, 258, 298, 299, 346, 347, 353, 381, 424, 432, 441, 501, 533, 545, 558, 572, 590, 591, 632, 667, 671, 831, 941, 949, 1008, 1011, 1022.
  - Weegschaal (ook: balans): 72, 82, 100, 142, 235, 402, 412, 466, 492, 513, 589, 678, 679, 706, 770, 793, 796, 807, 822, 836, 854, 879, 936, 993.
  - Wees: 40, 42, 195, 196, 202, 285, 286, 316, 356, 357, 462, 666, 861, 865, 875, 1044.
  - Weeshuis: 16.
  - Weeskamer, Ambon: 35, 193, 351, 538, 539, 747.
  - , Amsterdam: 330, 942:.
  - , Banda: 42, 195, 200-202, 356, 357, 542, 547, 697, 949.
  - , Batavia: 16, 26, 42, 135, 138, 147, 200, 285, 292, 298, 330, 357, 461, 462, 511, 526, 547, 635, 643, 666, 697, 763, 802, 864, 935, 960, 1044, 1045, 1049, 1050.
  - , Ceylon: 136, 643, 1022.
  - , Delft: 512.
  - , Hoorn: 512.
  - , Java's Oostkust: 457, 662.
  - , Malakka: 26, 73.
  - , Rotterdam: 147.

- , Sumatra's Westkust: 75.
 -, Ternate: 48.
 -, Utrecht: 26.
 Weesmeesters, zie weeskamer.
 Werf: 143, 281, 306, 340, 355, 447, 449, 450, 454, 470, 501, 524, 712, 713, 739, 859, 871, 915, 933, 1004, 1033, 1049.
 Wever: 835, 851, 853.
 Weverij (zie ook aurung): 87, 236, 241, 519, 604, 631, 637, 797, 798, 805, 955, 983, 984.
 Wijn, Franse: 669, 1035.
 Wijn, Kaapse: 262, 591.
 Wijn: 30, 279, 453, 656, 834, 857, 878, 890, 894.
 Winkel, kleine: 386, 387, 412-415, 589, 606-608, 655, 807-810, 994, 1046, 1060.
 Winkel: 99, 100, 116, 144, 245-247, 878.
 Winkelier: 36, 69, 201, 209, 221, 361, 539, 671, 699.
 Wissel (ook: assignatie): 3, 6, 7, 10, 16, 23, 29, 30, 36, 42, 68, 80, 86, 87, 107, 108, 110, 130-132, 147, 155, 168, 186, 188, 193, 205, 215, 223, 231, 235, 237, 239, 263, 271, 275, 278, 281, 297, 298, 315, 324, 338, 347, 351, 367, 383, 398, 415, 428, 441, 454, 460, 476, 477, 493, 508, 509, 511-514, 527, 531, 536, 558, 587, 593, 599, 622, 627, 635, 643, 645, 661, 678, 693, 706, 708, 709, 715, 732, 738, 743, 778, 789, 795, 796, 805, 821, 827, 841, 842, 846, 860, 871, 880, 881, 889, 903, 905, 928, 929, 935, 938, 942, 955, 969, 977, 983, 985, 986, 989, 991, 1005, 1015, 1025, 1028, 1038, 1075.
 Witte mieren: 763.
 Wol: 28, 201, 274, 332, 355, 544, 721, 753.
 Wormbakje (inlandse patroontas): 825.
 Wortelhout: 670, 919.
- Z**
- Zaadlak: 97, 248, 534, 670.
 Zaagmolen, zie molen.
 Zaailand, zie landerij.
 Zackij, zie sake.
 Zakdoeken (ook: neusdoeken): 83, 87, 95, 97, 98, 212, 248, 249, 388, 417, 610, 615, 812, 959, 995, 996, 1029, 1072.
 Zamorin, zie index van geografische namen: Calicut, Zamorin van.
 Zanen, zie sanen.
 Zeep, capperbandse: 848.
 Zeep: 30, 385, 399, 446.
 Zeeroof, zie roof.
 Zeevarenden, zie bemanning.
 Zegel: 284, 376, 476, 533, 1029, 1032, 1038, 1040, 1056, 1073.
 Zeil: 345, 454, 467, 745.
 Zeildoek (ook: zijldoek): 43, 82, 95, 97, 155, 212, 231, 248, 330, 344, 345, 398, 416, 437, 447, 454, 529, 530, 587, 610, 644, 655, 658, 713, 740, 746, 790, 812, 834, 856, 858, 946, 978, 995, 998, 1019.
 Zeilgaren, zie garen.
 Zeilinstructie: 122, 139, 173, 183, 187, 291, 468, 528, 641, 651, 653, 663, 682, 689, 705, 711, 731, 736, 749, 849, 1030, 1019, 1063, 1068, 1069.
 Zeilkleed: 587, 604.
 Zeilmaker: 345, 454.
 Zeilorder, zie zeilinstructie.
 Zeilsteen: 758.
 Zeis (ook: seis): 1051.
 Zeminarium, zie seminarium.
 Ziekentrooster: 51, 368, 583.
 Ziekte (ook: siekte): 1, 12, 14, 19, 31, 48, 89, 103, 113, 114, 133, 136, 144, 157, 166, 169, 173, 177, 188, 199, 203, 221, 239, 252, 273, 277, 287, 291, 295, 297, 298, 303, 307, 308, 313, 327, 331, 341, 342, 351, 353, 356, 359, 371, 390, 405, 426, 430, 441, 445, 449, 454, 461-464, 469, 474, 477, 489, 494, 505, 508, 510, 517, 518, 527, 529, 530, 532, 534, 538, 557, 562, 565, 575, 580, 597, 640, 641, 646, 658, 665, 673, 676, 677, 683, 689, 691, 719, 723, 725, 731, 738, 742, 755, 759, 763, 792, 800, 801, 839, 853, 857, 865, 889, 907, 916, 926, 937, 938, 940, 950, 956, 959, 990, 1021, 1030, 1033, 1039, 1044, 1057, 1066, 1069, 1073, 1076.
 Ziekte van vee: 37.
 Zielverkoper: 276, 513.
 Zijde: 67, 80, 81, 86, 88, 131, 147, 150, 169, 175, 219, 237, 239, 270, 281, 313, 323, 333, 379, 398, 402, 403, 446, 448, 454, 458, 516, 587, 595, 596, 603, 651, 669, 721, 771, 790, 796, 799, 848, 978, 984, 985.
 Zijden japon, zijden mantel, zie zijden rok.
 Zijden rok: 569, 967.
 Zijldoek, zie zeildoek.
 Zilver, baarzilve (ook: silver): 6, 7, 10, 23, 30, 79, 82, 85, 86, 89, 90, 98, 102, 152, 164, 166, 179, 188, 217, 218, 230, 235, 237, 239, 240, 277, 287, 289, 296, 307, 311, 312, 321, 326, 338, 343, 344, 367, 397, 400-402, 406, 438, 465, 482, 500, 501, 510, 512, 513, 527, 566, 586, 587, 589, 590, 593, 595, 603, 640, 644, 658, 667, 668, 686, 703, 706, 707, 716, 717, 729, 738, 745, 788, 789, 792-796, 801, 804, 871, 879, 886, 889, 901, 902, 928, 934, 936, 977, 980-983, 986, 992, 1023, 1047, 1052, 1067, 1068.
 Zilverdraad: 270, 377, 446.
 Zilvermid: 433.

Index van overige termen

Zilverwerk: 731, 742, 846, 867, 990.

Zingaleesch, zie Singalees.

Zink (ook: spialter): 79, 126, 189, 230, 342, 408, 489, 586, 593, 612, 645, 668, 692, 792, 801, 821, 977, 986, 1023, 1048.

Zonnenglas: 1072.

Zooya Japanse, zie soja, Japanse.

Zout (ook: sout): 6, 21, 46, 49, 73, 75, 76, 78, 79, 128, 130, 151, 165, 208, 209, 224, 228, 278, 281, 320, 337, 393, 411, 577, 769, 781-784, 834, 854, 859, 880, 900, 943, 948, 970, 973, 976, 1038.

Zoutpan: 252, 425, 444, 613, 623, 823, 826.

Zuiker, zie suiker.

Zwaar geld, zie contanten.

Zwaardveger: 695.

Zwalp (ook: swalp): 621, 644, 761, 987.

Zwarte hondjes: 349.

Zwavel: 51, 59, 192, 701, 775, 869.

Zwavelaarde: 128, 253, 278, 279, 453, 654, 689, 855, 877.

GENERALE MISSIVEN

VAN GOUVERNEURS-GENERAAL EN RADEN AAN HEREN XVII
DER VERENIGDE OOSTINDISCHE COMPAGNIE | BAND 2

Deel XIV in de serie Generale Missiven van de VOC bestaat uit twee banden. Deze bevatten samenvattingen in hedendaags Nederlands en oorspronkelijke citaten van de algemene brieven van Gouverneur-Generaal en Raden in Batavia aan Heren XVII in Nederland. In deze brieven worden de berichten weergegeven ontvangen uit de verschillende kantoren, van Kaapstad in Zuid-Afrika tot Deshima in Japan en van Kharg in de Perzische Golf tot Timor in Oost-Indonesië. Die gaan over de handel, de administratie en het bestuur van de VOC, inclusief fraude, desertie en schipbreuken. Zij geven daarnaast veel informatie over plaatselijke gebeurtenissen en de betrekkingen met de inheemse machthebbers. Zo zijn deze brieven ook een belangrijke bron voor de Aziatische geschiedenis. Door verwijzingen naar in Batavia ontvangen brieven uit andere delen van het VOC-imperium zijn de Generale Missiven voor historisch onderzoekers een onmisbare toegang tot het VOC-archief. Ook op dit deel zijn weer uitgebreide indices gemaakt.

Deel XIV beslaat de jaren 1761-1767, de eerste helft van het gouverneur-generaalschap van Petrus Albertus van der Parra. De VOC voerde toen een grote oorlog tegen Kandy op Ceylon, die uiteindelijk de hegemonie van de VOC op het eiland bevestigde. Verder besloot zij de verloren vesting op Kharg op te geven en het geplunderde handelskantoor in Thailand te sluiten. Daarnaast valt te constateren dat door de machtsuitbreiding van de Engelse compagnie in Bengalen de positie van de VOC daar verzwakte. In een aantal gebieden in Azië was dus sprake van teruggang, maar in Zuidoost-Azië consolideerde de Compagnie haar macht en breidde die zelfs uit.

Hugo s'Jacob was tot zijn pensionering universitair hoofddocent aan de Rijksuniversiteit Groningen. Daarna was hij als vrijwillig onderzoeker verbonden aan het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (KNAW). Hij is de vierde editeur van de Generale Missiven, sinds het begin van de serie in 1960.

Sidestone Press

ISBN: 978-90-8890-536-0

9 789088 905360 >